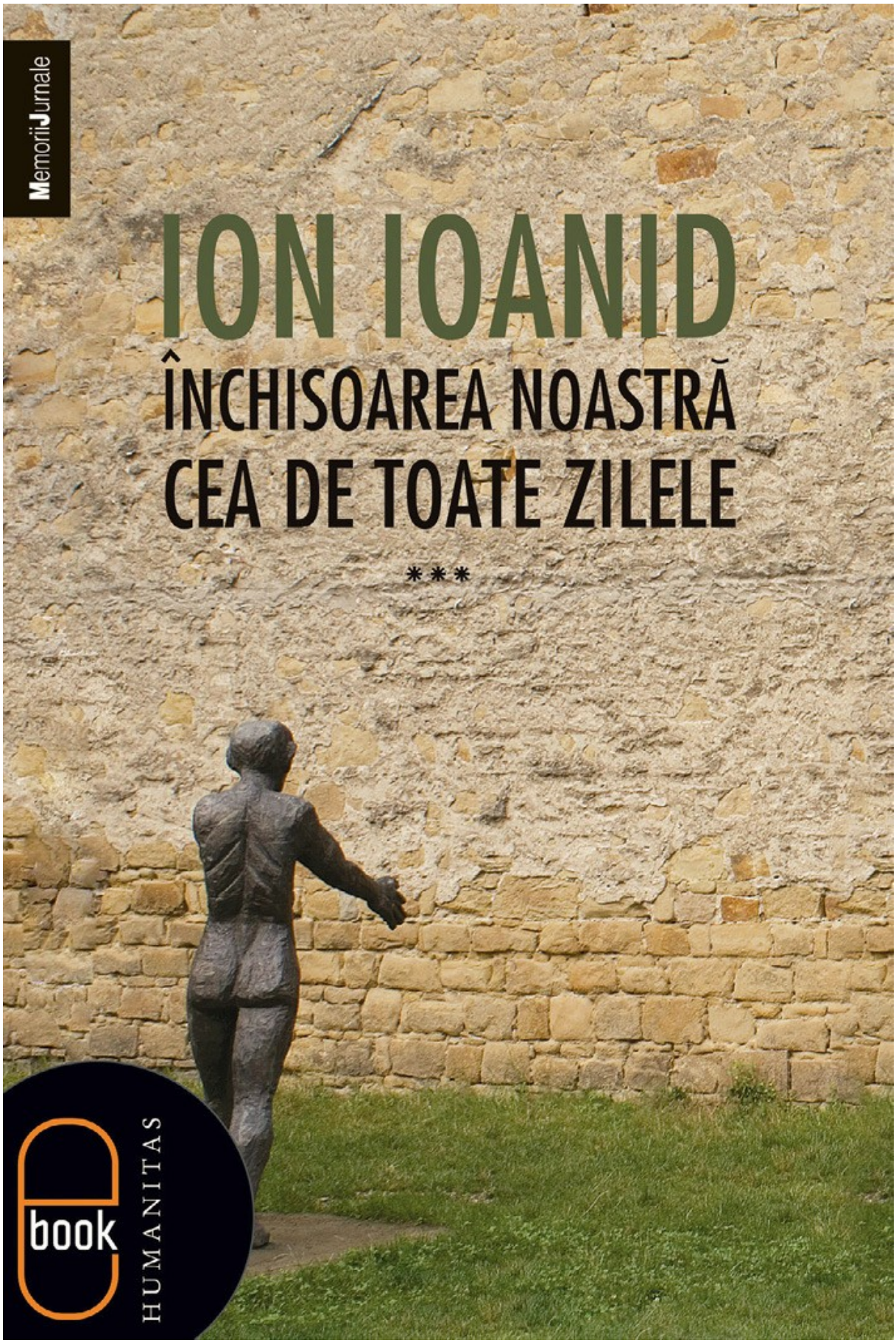
MemoriiJurnale
ION IOANID
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE
***
ebook
HUMANITAS

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL III

1959-1968

EDITURA HUMANITAS

2013

Ion Ioanid

ÎNCHISOAREA NOASTRàCEA DE TOATE ZILELE

VOL. 3

Foto copertă © Fundaţia Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaţilor”, grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei

© Humanitas, 1999, 2000, 2002, 2013 (ediţia print)
© Humanitas, 2013 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-4271-4 (general)
ISBN: 978-973-50-4277-6 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moşia tatălui său din comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naş l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărţit de-a lungul întregii vieţi atât de agitate a generaţiei lor, de la înfăptuirea României Mari şi în perioada dintre cele două războaie mondiale”.

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la şcoala din satul natal. Liceul l-a făcut la Bucureşti: primele şase clase la Colegiul Naţional „Sf. Sava” şi ultimele două la Liceul „Spiru Haret”. Bacalaureatul şi l-a luat în 1944, împreună cu absolvenţii liceelor din Turnu Severin, în localul şcolii din comuna Sişeşti, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiaţi şi profesori, şi candidaţi.

În toamna aceluiaşi an, din cauza invaziei sovietice, ajungând cu întârziere în Bucureşti, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase”.

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai câteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat şi condamnat, pentru „înaltă trădare”, la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de graţiere a deţinuţilor politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat până la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, până la pensionare, a fost crainic la secţia română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a şi fost înmormântat alături de soţia sa, Nora Ioanid.

PITEŞTI, 1959. ÎN CAMERA MARE DE LA PARTER

În vara aceea s-a produs iarăşi o modificare în concepţia biroului politic privitor la repartizarea deţinuţilor în celule. Într-o vreme, la sosirea mea în Piteşti, se urmărise o separare a noastră pe celule în funcţie de anii de condamnare. În ultimele luni, selecţionarea deţinuţilor în celule se făcuse după criterii mai puţin clare pentru noi. În câteva celule fuseseră concentraţi toţi preoţii greco-catolici şi romano-catolici, în altele, foştii ofiţeri, colonei şi generali, dar erau şi celule cu deţinuţi care nu aveau nimic în comun unii cu alţii. În toată această perioadă, am beneficiat de privilegiul de a locui într-una din primele trei celule din capătul secţiei, destinate deţinuţilor consideraţi de biroul politic elemente nedisciplinate şi recalcitrante, necesitând o supraveghere specială. În acea formaţie am stat o vreme neobişnuit de lungă, fără ca între timp în închisoare să se mai producă mutări pe scară mare. Scadenţa pentru ieşirea din stagnare şi o nouă repartizare a locatarilor peniteciarului a survenit la scurt timp după ultima vizită a mamei la cişmea.

Într-o bună zi, de la un capăt la altul al celularului, toţi deţinuţii au fost anunţaţi să-şi strângă bagajul în pătură şi să aştepte, pregătiţi, la uşa celulei. Apoi, sub supravegherea ofiţerului politic Lupu, a urmat o pritoceală generală a deţinuţilor dintr-o celulă într-alta şi de la un etaj la altul, care a durat aproape jumătate de zi. Şi, tocmai ca după un puternic cutremur, căruia îi mai urmează, o vreme, o serie de zguduituri mai mici, înainte ca pământul să-şi regăsească liniştea, şi după această mare perturbare în viaţa deţinuţilor, produsă de schimbarea componenţei tuturor celulelor, timp de câteva luni au mai continuat să se producă, sporadic, mutări individuale. Păreau să fie corecturi aduse mai târziu de ofiţerul politic acelei operaţii de mare anvergură, care răvăşise conţinutul tuturor celulelor. Criteriilor, conform cărora politrucul proceda la aceste mutări, nu le-am putut da de rost. Oricum, pentru mine au urmat câteva luni în care mi-am schimbat de nenumărate ori locul, până când, în cele din urmă, am poposit pentru mai multă vreme într-una din camerele mari de la parter, în care îmi doream de mult să ajung. Nu numai fiindcă mă săturasem de înghesuiala şi de starea de alarmă permanentă la care ne obliga viaţa în celulele mici, unde erai mult mai expus ochiului vigilent de la vizetă, dar şi din cauza prezenţei în camera mare a vărului meu George Boian, cu care nu mă mai întâlnisem de mult.

Prima mea impresie, când, cu „bagajul” strâns în pătură, gardianul m-a împins pe uşă în noua locuinţă, a fost de încântare. Mai întâi, m-au orbit razele soarelui care pătrundeau prin cele două ferestre mari, larg deschise spre curţile de plimbare, şi care scăldau întreaga cameră în lumină. Trecerea de la semiobscuritatea celulelor cu obloane la lumina puternică a zilei am resimţit-o ca pe un şoc, care mi-a umplut sufletul de bucurie. Camerelor de la parter, de la ferestrele cărora nu se putea vedea dincolo de zidurile înalte de beton ale curţilor de plimbare, nu li se puseseră obloane. Cel puţin aşa ne-am explicat noi lipsa acestora. În toamna aceluiaşi an însă, aveam să ne dăm seama (pentru a nu ştiu câta oară în decursul anilor de detenţie) că logica explicaţiilor noastre nu era şi aceea care determinase măsurile luate de administraţie: într-una din zile, când tocmai ne bucuraserăm că stătusem în curtea de plimbare peste timpul regulamentar, la întoarcerea în cameră, am constatat că întârzierea nu se datorase cumsecădeniei gardianului. Plimbarea folosise împiedicării

contactului dintre noi şi echipa de deţinuţi de drept comun, care între timp montase obloane şi la ferestrele de la parterul închisorii. Deocamdată însă, aşa cum am spus, camera mare mi-a făcut minunata surpriză a ferestrelor încă neoblonite, ocazie cu care aveam să descopăr că nici nu mai luam în seamă existenţa gratiilor, considerând-o normală, de la sine înţeleasă! A doua senzaţie încercată la intrarea în noua cameră a fost contactul cu aerul, care, pentru plămânii mei obişnuiţi cu atmosfera pestilenţială a celulelor, mi s-a părut a fi asemănător cu cel dintr-o staţiune climaterică. Primele guri de aer trase adânc în piept au fost aproape dureros resimţite de plămânii surprinşi de contactul brusc cu cantitatea de oxigen inhalată. În privinţa mobilierului, noua mea locuinţă conţinea treizeci şi şase de paturi, suprapuse câte două din care trei sau patru erau încă neocupate. Paturile erau dispuse perpendicular de-a lungul pereţilor, lăsând între ele, pe toată lungimea camerei, un culoar de circulaţie, cam de un metru lăţime. În dreptul ferestrei din peretele de vizavi de uşă era un spaţiu liber, ceva mai mare, care, deschizându-ţi-se în faţă de cum intrai, la prima vedere, îţi făcea camera nespus de plăcută şi primitoare. În dreptul celeilalte ferestre, care se deschidea în acelaşi perete, dar la unul din capetele încăperii, era de asemenea amenajat un spaţiu liber, în care se aflau două tinete şi hârdăul cu apă de băut. Majoritatea locatarilor camerei erau oameni în vârstă. Mulţi dintre ei, cu sănătatea şubrezită de regimul şi anii de detenţie, sufereau de diferite afecţiuni organice (inimă, ficat, stomac).

Mutarea mea şi a lui Sandu Ghica în aceeaşi zi a reprezentat numai începutul unei infuzii de deţinuţi mai tineri, care avea să ducă la scăderea mediei de vârstă din cameră în următoarele săptămâni, făcând în schimb să crească densitatea locatarilor. Într-adevăr, în urma unei serii de mutări ulterioare, în scurtă vreme, numărul deţinuţilor avea să sporească de la treizeci şi doi sau treizeci şi trei, câţi am găsit la sosirea noastră în cameră, la peste cincizeci. Aglomeraţia ne-a obligat să dormim câte doi într-un pat, în paturile de jos, iar în cele suprapuse şi alăturate, câte trei în două paturi. Pe cei mai mulţi dintre deţinuţii întâlniţi în camera mare de la parter îi cunoşteam fie dintr-o coabitare anterioară în altă celulă, fie numai din contactele avute prin pereţi şi ţevile de calorifer. De unii eram foarte legat. Convieţuirea din detenţie, care mijlocea o bună cunoaştere reciprocă, avea să mă apropie de alţii sau, dimpotrivă, să mă îndepărteze de câţiva. Absorbirea noastră, a noilor veniţi, deşi mai puţini la număr, de către vechii locatari ai camerei, nu s-a produs chiar fără fricţiuni: în primele zile, viaţa şi relaţiile dintre locatari, stabilite înainte de venirea noastră în cameră, au fost tulburate şi s-ar putea spune chiar că au fost reaşezate după alte criterii decât până atunci. În foarte scurtă vreme s-a instaurat o nouă atmosferă, care a liniştit spiritele şi a ajutat la stingerea adversităţilor care mocneau. Voi reveni asupra acestei teme, dar mai întâi voi prezenta o listă cu numele deţinuţilor din cameră, cu unele lacune, inerente unei reconstituiri din memorie: colonel Cristea Atanasiu, locotenent Ion Bogdan, George Boian, colonel Ciobanu, avocat Coslovski, ing. Andrei Chrisoghelos, ing. Cristodulo, ing. Ciupercescu, Radu Cioculescu, Titi Coşereanu, Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, Constantin (Dinu) Cezianu, ing. Constantin (Costică) Demec, hogea Edip Mehmet Ali, Gertler, Sandu Ghica, Dan Hurmuzescu, preotul Haag, Nicu Iunian, col. Mihai

Kiriacescu, avocat Costache Lăzărescu, Gică Lingner, col. Mavrichi, ing. Radu Matac, ing. Constantin (Ticu) Mihăilescu, Costică Mugur, prof. Ştefan Neniţescu, general Potopeanu, dr. Cornel Petrasievici, ing. Romeo Pleşoianu, Grigore Paraschivoiu, preot Rotaru, ing. Dinu Răşcanu, Vladimir Rusu, comandor de aviaţie Ştefănescu, ing. Adrian Soroceanu, ing. Ştefănescu, Herbert (Belu) Zilber, episcop Todea, Urdea, Ion Vorvoreanu, avocat Ion Vasilescu-Valjan, Winter.

Bucuria de a-l fi putut îmbrăţişa pe vărul meu George Boian şi de a sta cu el de vorbă ore în şir, pentru a ne povesti reciproc toate câte ni se întâmplaseră de când nu ne mai văzuserăm, a fost atât de mare, încât n-am mai dat atenţie nici forfotei din jurul nostru, nici timpului ce se scurgea şi ne apropia de ora programului de seară. Sandu Ghica era şi el într-o conversaţie fără sfârşit cu unchiul lui, Dan Hurmuzescu. Între timp, mutările de deţinuţi pe celular continuau. Şi uşa camerei noastre s-a mai deschis de câteva ori, pentru ca, de fiecare dată, să mai apară un deţinut cu bagajul în braţe. Printre ultimii din seara aceea au fost George Sarry şi Titi Coşereanu. Fiecare nou-venit era imediat înconjurat şi luat în primire de prieteni sau cunoscuţi. Unii nu se mai întâlniseră de la Baia Sprie, alţii de la Aiud. Unii făcuseră parte din acelaşi lot şi nu se mai văzuseră de la proces. Uneori trecuseră luni, alteori ani, de când fuseseră despărţiţi. Toţi aveau să-şi povestească sumedenii de lucruri şi să-şi amintească de alţi camarazi şi de tot felul de întâmplări trecute. Până la stingere s-a vorbit întruna.

Deşi efervescenţa din ajun nu s-a stins complet nici a doua zi, totuşi a mai scăzut în intensitate, dându-ne răgazul să ne mai aruncăm şi câte o privire împrejur şi să observăm o comportare cel puţin stranie din partea unor persoane. Prima revelaţie că în cameră se petreceau lucruri necurate am avut-o la ora „programului”, când urma ca cei şase deţinuţi, de serviciu în ziua aceea, să ducă la W.C. hârdăul cu apă şi cele două tinete. Tinetele erau foarte grele, fiind pline până la refuz, iar hârdăul cu apă de băut avea să fie la fel de greu pe drumul de întoarcere de la W.C., unde urma să fie umplut. Am remarcat cu această ocazie că printre deţinuţii cărora le venise rândul să ducă ciuberele la W.C. se aflau cel puţin doi, absolut incapabili să facă asemenea treabă. În mod obişnuit, deţinuţii mai în vârstă, slăbiţi peste măsură sau bolnavi, erau excluşi de la prestarea unor astfel de munci, făcute prin rotaţie numai de oamenii valizi din celulă. E drept că pentru cei doi neputincioşi, desemnaţi a fi de serviciu, s-au oferit imediat alţi doi deţinuţi să-i înlocuiască. Chiar dacă ni s-a părut curios procedeul de a nu-i fi scutit din oficiu de un efort care le depăşea puterile, faptul că alţi doi camarazi, tineri şi voinici, le-au luat locul, l-am considerat firesc şi chestiunea nu ne-a mai preocupat. La părăsirea W.C.-ului, în intenţia de a ne face şi noi utili, Titi Coşereanu şi cu mine am apucat de toartele hârdăului cu apă, pentru a-l transporta înapoi în cameră. Am fost însă pe neaşteptate împinşi la o parte de voluntarii care îi înlocuiseră pe cei doi neputincioşi la căratul tinetelor şi apostrofaţi pe un ton agresiv să ne vedem de treaba noastră. Am cedat şi n-am dat curs incidentului în faţa gardianului care ne deschisese uşa şi supraveghea ieşirea noastră din W.C. O dată ajunşi în cameră, am fost avertizaţi în

şoaptă şi cu vădită teamă de câţiva din deţinuţii mai în vârstă să ne ferim de cei doi, pentru că sunt periculoşi şi capabili de orice, de la agresiune fizică până la turnătorie. Am aflat astfel că voluntariatul lor era departe de a fi un gest nobil şi dezinteresat. Cei pe care îi înlocuiau erau mai degrabă victimele acestui aparent ajutor, deoarece le era impus prin intimidare sau ameninţarea voalată a unor denunţuri false, care i-ar putea costa o izolare la beci. Mai mult chiar, cei doi îşi impuneau şi preţul pentru acest serviciu: fie raţia de pâine de o sută douăzeci şi cinci de grame şi mămăliga din ziua respectivă, fie porţia de mâncare de la masa de prânz!

Cine erau aceşti doi nemernici, care introduseseră în celulă asemenea obiceiuri, care, după ştiinţa noastră, nici la dreptul comun nu se întâlneau decât rareori? Unul din ei, pe nume Stoianov, fusese de mult înscris pe lista turnătorilor, de către cei care stătuseră cu el prin diferitele celule din Piteşti. Deşi făcea parte din această odioasă categorie, Stoianov prezenta o particularitate faţă de alţi delatori, care putea trece aproape drept calitate. În amoralitatea lui primitivă, Stoianov nu se ferea să apară în lumina defavorabilă a deţinutului care se pune la dispoziţia administraţiei. O făcea pe faţă, spunând chiar că era firesc să-şi ofere serviciile şi să se pună bine cu cei de care îi depindea existenţa. Culmea era că nu se putea spune despre el că era rău la suflet. De multe ori sărea să ajute câte un bolnav să coboare din pat sau se oferea să-i coase sau să-i spele câte o rufă, fără să pretindă vreo compensaţie. De fapt, aveam să ne dăm seama că Stoianov fusese el însuşi o victimă a celui de-al doilea individ, pe nume Urdea, care, având nevoie de un aliat, reuşise să-l convingă să împartă cu el beneficiile pe care le culegea datorită exploatării bătrânilor şi bolnavilor din celulă. La ameninţarea şi terorizarea lor nu participase însă, mulţumindu-se să fie, tăcut şi umil, secundul lui Urdea, pe care îl admira.

De altfel, singura legătură dintre ei era faptul că amândoi aparţineau lumii interlope. Dacă Stoianov nu era decât un mic găinar lipsit de caracter şi neinteresant, Urdea în schimb era tipul reprezentativ al brutei din periferiile rău famate, care, prin forţă şi lipsă de scrupule, impune dreptul celui mai tare în cartier. Motivul exact pentru care ajunseseră să fie condamnaţi pentru înaltă trădare nu l-am aflat niciodată. Din câte îmi amintesc, Stoianov fusese şofer la o ambasadă străină din Bucureşti. Cred că la cea bulgară. Motivul condamnării ca şi ocupaţia lui Urdea înainte de a intra în închisoare au rămas pentru noi până la urmă un mister.

Provocarea şi tentativa de a ne intimida de la W.C., dar mai cu seamă procedeul, absolut inadmisibil, de a-şi impune serviciile sub ameninţare, pentru a percepe tributul în pâine şi mâncare de la bătrâni şi bolnavi ne-au decis să reacţionăm. Tot grupul nostru de tineri ne-am pus la sfat pentru a stabili cea mai înţeleaptă cale de urmat. Voiam să evităm pe cât posibil violenţa, spre a nu da prilej de intervenţie administraţiei. Nu acceptam din principiu să apelăm la gardian pentru a ne face dreptate, dar nici nu voiam ca administraţia să afle despre acea lege a junglei introdusă de Urdea în cameră, care ar fi fost imediat exploatată propagandistic de ofiţerul politic, pentru a denigra întreaga categorie a deţinuţilor politici. Eram hotărâţi să restabilim în cameră relaţiile umane şi de respect reciproc, care domneau între deţinuţii din toate celulele din Piteşti. Ne-am înţeles să încercăm să evităm scandalul, dar... nu cu orice preţ. Prima tentativă de a ne atinge ţelul am făcut-o chiar în ziua aceea, la scurt timp după întoarcerea de la

W.C. Titi Coşereanu a propus o nouă organizare a serviciilor (curăţenie şi căratul tinetelor), prin care, deţinuţii inapţi din punct de vedere fizic să fie exceptaţi de la prestarea acestor munci. Era o încercare de a-i lua astfel indirect apa de la moară lui Urdea. Scutind de munci bătrânii şi bolnavii, dispărea automat şi clientela pe care o exploata Urdea. Tentativa a eşuat. Şi nu fiindcă s-ar fi împotrivit deţinuţii valizi din cameră! Ei au fost de acord. S-au împotrivit chiar inapţii, pretinzând că nu acceptă să fie consideraţi incapabili şi că, atunci când nu vor să-şi îndeplinească personal obligaţiile de serviciu, este dreptul lor să recurgă la înlocuitori. Urdea jubila, asistând din colţul lui la atitudinea bieţilor bătrâni timoraţi, care, mânaţi de un instinct de conservare imediată, preferau să-i plătească mai departe tribut, rupându-şi pâinea de la gură, decât să se expună ameninţărilor şi insultelor lui ordinare sau temându-se chiar şi de represalii fizice. Eşecul nostru a fost total, ba chiar s-au găsit unii să ne şi critice, pentru că o dată cu venirea noastră se stricase armonia din cameră. Unii au mers atât de departe cu laşitatea, încât au spus-o cu glas tare, pentru a-i fi pe plac lui Urdea. Alţii ne-au recunoscut, între patru ochi, bunele noastre intenţii, dar ne-au rugat să renunţăm la asemenea iniţiative care nu pot duce decât la dezlănţuirea brutei de Urdea. Deşi decepţionaţi de înfrângerea suferită, din chiar partea victimelor cărora voiseм să le venim în ajutor, nu ne-am resemnat.

Ne-am pus din nou la sfat şi am ajuns la concluzia că nu puteam tolera cu niciun preţ ca, sub ochii noştri, Urdea să continue să-i jefuiască de mâncare pe camarazii noştri mai neputincioşi. Nu ne mai rămânea însă deschisă decât calea forţei, cu riscurile inerente decurgând din eventuala intervenţie a administraţiei, în cazul în care scandalul va răsuna până dincolo de uşă şi va atrage atenţia gardianului. De altfel, într-o astfel de situaţie, Urdea nu ar pregeta să cheme administraţia în ajutor.

Ne-am decis totuşi să acţionăm chiar în ziua aceea la „programul” de după-masă. Singurele elemente pe care speram să putem conta în planul ce l-am conceput erau surpriza şi intimidarea. Urma ca Sandu Ghica şi cu mine să ne aflăm în preajma tinetelor, cu câteva minute înainte de a ne veni rândul să fim scoşi la W.C., apoi, fără niciun fel de avertisment, vom apuca de toarte tineta cea mai grea şi o vom duce lângă uşă, unde vom aştepta să ne fie deschisă de gardian. Totul era ca, până la ora „programului”, să-i adormim suspiciunea lui Urdea, făcându-l să creadă că renunţasem la orice pretenţie de a mai modifica regula prestării serviciilor în cameră. Pentru asta, ne-am angajat chiar şi în discuţii cu unele din victimele lui, lăsându-le să înţeleagă că nu avem de gând să ne împotrivim voinţei lor de a nu schimba regula. Pe de altă parte, i-am contactat pe rând şi în mod discret pe toţi deţinuţii pe care ştiam că ne vom putea bizui, pentru a sincroniza şi pune la punct intervenţia finală, care nădăjduiam să nu degenereze în bătaie.

Când am auzit paşii deţinuţilor din celula vecină întorcându-se de la W.C., Sandu şi cu mine am înşfăcat tineta de urechi şi ne-am îndreptat cu ea spre uşă. Ciubărul era plin ochi, aşa că mergeam încet şi fără să-l clătinăm, pentru a nu-i vărsa conţinutul pe jos. Între timp, prinzând de veste, Urdea s-a năpustit spre noi. Ajunsesem la jumătatea drumului către uşă, când s-a proţăpit ameninţător în faţa noastră, barându-ne calea. N-a apucat însă să profereze nicio insultă şi nici să schiţeze vreun gest de

agresiune, aşa cum ne aşteptam, văzându-i figura convulsionată de furie, căci, în aceeaşi clipă, fusese îndeaproape împresurat de cel puţin şapte sau opt din camarazii noştri, care stătuseră pregătiţi să intervină la momentul potrivit. Mai mult, Titi Coşereanu l-a apucat de piepţii cămăşii şi, pe un ton excesiv de calm, dar vădit contrar intenţiilor lui, i-a spus cu vorba rară şi printre dinţi că, dacă îndrăzneşte să se împotrivească, până la intervenţia gardianului se va alege praful de el. Sub efectul surprizei şi intimidării, Urdea n-a avut niciun moment de şovăială. A estimat pe loc că situaţia era prea periculoasă şi, cu o promptitudine neaşteptată, şi-a îmblânzit brusc privirea şi, cu un zâmbet supus, s-a dat la o parte, lăsându-ne să ne continuăm drumul cu tineta spre uşa pe care gardianul tocmai o deschidea. Pe tot drumul de la celulă la W.C. şi înapoi ne-am aşteptat ca Urdea să-l implice în vreun fel pe gardian în conflictul nostru, inventând cine ştie ce minciuni, pentru a se răzbuna. Ne-am înşelat însă. Urdea n-a încercat să ne toarne. La întoarcerea în celulă, profitând de atmosfera creată de înfrângerea lui Urdea şi mai ales de faptul că acesta o acceptase fără să crâcnească (ceea ce îl discreditase până şi în ochii complicelui lui, Stoianov), Titi Coşereanu a luat cuvântul pentru a propune o nouă organizare a serviciilor în cameră. Cam jumătate din deţinuţi urma să fie scutiţi de transportul hârdaielor. De data asta, cei vizaţi n-au mai ridicat nicio obiecţie, Urdea nemaiinspirându-le nicio teamă. O vreme, după această confruntare în care îşi pierduse forţa, Urdea a stat retras şi posomorât în colţul lui, ocolit de toţi. Apoi, treptat, s-a acomodat cu noua situaţie şi, în cele din urmă, s-a integrat în viaţa de toate zilele a comunităţii, care nu l-a mai respins. Primul care, bolnav fiind şi neputându-şi mânca raţia de mămăligă, i-a oferit-o lui Urdea a fost George Boian. Au mai făcut-o apoi şi alţii, pe care mai înainte Urdea îi obligase prin teroare să-i cedeze mâncarea. I-am citit în ochi recunoştinţa şi l-am simţit emoţionat. Cred că puterea exemplului a avut un mare rol în domesticirea lui Urdea.

Neutralizarea lui Urdea a fost la scurt timp urmată de încă un eveniment la fel de benefic pentru asanarea atmosferei din camera noastră: mutarea lui Stoianov! Punctul de plecare a fost o tipică ceartă de celulă, iscată între el şi Nicu Iunian, pornită de la o contrazicere pe o temă cât se poate de banală. Nicu Iunian, care era un coleric, şi-a pierdut controlul la prima mitocănie a bulgarului şi, fără să mai stea pe gânduri, a pus mâna pe capacul de lemn al hârdăului de apă şi l-a azvârlit cu toată forţa în direcţia lui Stoianov. Capacul s-a izbit cu mare zgomot de un pat şi a căzut la picioarele bulgarului. În timp ce câţiva dintre noi am sărit să-l stăpânim pe Nicu Iunian, care voia să se repeadă cu pumnii la adversarul lui, acesta din urmă a ridicat capacul de jos şi, însoţindu-şi gestul cu un potop de înjurături, l-a aruncat spre Iunian. În acel moment, atras de zgomotul din cameră, gardianul se apropiase de uşa noastră şi, prin vizetă, observase contraatacul lui Stoianov şi urmărise traiectoria capacului, care, după ce se lovise de câteva paturi, sfârşise prin a se opri în capul lui Winter. Din fericire, din cauza piedicilor întâlnite în cale, capacul îşi pierduse din viteza iniţială cu care fusese propulsat, lovitura primită de Winter fiind astfel mult atenuată. Nu s-a ales nici măcar cu un cucui. Incidentul a luat totuşi o întorsătură dramatică în ochii gardianului, pentru că, speriat de lovitura neaşteptată a capacului, Winter, care era bolnav de inimă, a făcut pe loc o

criză cardiacă. Crizele de inimă ale lui Winter, cu care noi eram obişnuiţi, erau de natură nervoasă şi nu-i puneau viaţa în pericol. Totuşi, pe gardian, care între timp intrase în cameră, avea să-l impresioneze paloarea subită a lui Winter, care, cu spaima în ochi şi cu gura mare căscată, făcea eforturi disperate să inhaleze aer. Sub îndrumarea doctorului Petrasievici, care i-a descheiat bolnavului cămaşa la gât şi pantalonii la talie, Winter a fost transportat pe un pat de lângă fereastră, unde, în câteva minute şi-a revenit.

În ceea ce-l priveşte pe Stoianov, toate insistenţele depuse pentru a se dezvinovăţi şi a-l convinge pe gardian că nu el începuse agresiunea, ci Nicu Iunian au fost inutile. Gardianul nu-l văzuse decât pe el aruncând cu capacul şi nu-l auzise decât pe el înjurând. Deşi Stoianov ne-a solicitat şi nouă, celor care asistasem la întregul conflict, mărturia, nimeni nu s-a oferit să-i confirme declaraţiile. Refuzul camerei de a-l susţine l-a înfuriat în aşa hal, încât a început să ne insulte, fără să dea ascultare gardianului, care îi ordonase să iasă afară din celulă şi să-l urmeze la beci. Ba, mai mult, l-a ameninţat pe gardian că îl va reclama la superiorii lui, pentru că ţine partea „duşmanilor de clasă, boierilor şi intelectualilor”, persecutându-l pe el, fiindcă e de „origine muncitorească”. Această ultimă afirmaţie a lui Stoianov s-a dovedit o gafă, care avea să-i fie fatală. Totuşi, în primul moment, reacţia gardianului i-a lăsat impresia că ameninţarea pe care o formulase îşi atinsese ţinta şi că rămăsese învingător. Cum auzise ameninţarea lui Stoianov, plutonierul se îmbujorase la faţă şi, fără să zică o vorbă, făcuse stânga-mprejur şi ieşise din cameră, trântind uşa după el. Câteva minute mai târziu, a reapărut în urma ofiţerului de serviciu, care, pe un ton ce nu mai admitea replică, i-a ordonat scurt lui Stoianov: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!” Şi aşa, datorită nedreptăţii ce i-a făcut-o gardianul, de a-l fi socotit agresorul în conflictul cu Nicu şi a tăcerii noastre complice am scăpat de Stoianov din cameră.

Am aflat că, după ce a stat zece zile la beci, a fost mutat într-una din celulele mici de la ultimul etaj.

Şi fiindcă l-am pomenit pe Winter, nu pot să nu povestesc felul în care şi-a făcut apariţia printre noi, când, proaspăt sosit cu duba de la Jilava, a fost introdus de gardian în camera noastră. La deschiderea uşii, când gardianul s-a dat de o parte pentru a-l lăsa să intre, am văzut aşteptând în prag un omuleţ mic şi pricăjit, ţinându-şi în braţe „bagajul” făcut balot în pătură. Vârsta nu i-am putut-o aprecia la prima vedere, dar, când s-a pornit la mers, ne-am zis că trebuie să fie tare bătrân şi foarte suferind. Avansa extrem de lent, ca într-un film rulat cu încetinitorul. Nesigur pe picioarele lui tremurânde, cu paşi mărunţi şi târşâindu-şi tălpile pe ciment, Winter avansa cu greu şi cu vădită îngrijorare că nu va putea să parcurgă distanţa care îl despărţea de primul punct de sprijin spre care tindea, reprezentat de patul cel mai apropiat de uşă. Când, în fine, şi-a atins ţinta, epuizat de efort, s-a aşezat pe pat oftând. A fost imediat înconjurat de solicitudinea noastră, dar şi de curiozitatea cu care era primit orice nou-venit în lumea „înaltei trădări” de la Piteşti, unde numai rareori mai sosea câte cineva condamnat sub această acuzaţie. Cu respiraţia grea şi voce stinsă, întrerupându-se după numai câteva cuvinte pentru a-şi recăpăta suflul, Winter s-a prezentat şi ne-a relatat povestea lui.

Fusese, până la data arestării, farmacistul Institutului de Geriatrie al doctoriţei Aslan. Cu câteva luni în urmă, Institutul primise vizita unei delegaţii străine din Germania Federală sau Austria, nu mai ţin minte exact. Principalul membru al delegaţiei, căruia regimul de la Bucureşti ţinea să-i producă o bună impresie, era un doctor interesat de geriatrie şi de tratamentele aplicate în clinica doctoriţei Aslan. Informarea de specialitate a primit-o de la dna Aslan şi colaboratorii ei din Institut, la care, pentru o mai bună comunicare între părţi, participa şi Winter, singurul bun cunoscător al limbii germane. Când doctorul străin şi-a manifestat dorinţa de a cunoaşte oraşul şi împrejurimile, în cele câteva zile pe care urma să le petreacă în ţară, Institutul i l-a oferit ca însoţitor şi ghid pe Winter, spre satisfacţia amândurora. Medicul german îl simpatizase pe Winter, iar, pe de altă parte, pentru acesta din urmă zilele petrecute cu neamţul în oraş au reprezentat un concediu plăcut şi binevenit. Ieşiţi din cadrul rigid al vizitei oficiale şi scăpaţi de obligaţiile protocolare, relaţiile celor doi s-au dezvoltat într-o atmosferă destinsă, ce avea să înlăture şi ultimele reticenţe, mai ales din partea lui Winter. „La gradul de intimitate la care ajunseserăm, era absolut normal”, ne spunea acum Winter, „să nu mă mai feresc de interlocutorul meu!” Şi astfel a aflat doctorul german o mulţime de lucruri despre viaţa oamenilor în România „socialistă”, pe care până atunci nici nu le bănuise. Winter şi-a descărcat sufletul cătrănit de toate „binefacerile” cu care îl copleşise regimul de-a lungul anilor. Pe doctorul neamţ a reuşit să-l impresioneze şi să-i trezească indignarea în aşa măsură, destăinuindu-i ticăloşiile regimului comunist, încât n-a uitat nimic din cele aflate de la ghidul lui.

Dar, se pare că, pentru cineva care nu trăieşte în interiorul sistemului, nu este de-ajuns să afle aceste lucruri; mai trebuie să le şi înţeleagă. Or, doctorul lui Winter, deşi ascultase cu luare-aminte informaţiile şi fusese profund impresionat, nu înţelesese de fapt nimic. Dovada: când s-a întors în Germania, a publicat un articol în care, pe lângă vizita la Institutul de Geriatrie, a relatat şi despre faţa ascunsă a vieţii din România comunistă, pe care a avut şansa s-o descopere, datorită unei persoane bine intenţionate, care l-a ajutat să poată vedea realitatea. Astfel – discret doctorul german! – n-a pomenit numele lui Winter... Securitatea însă, cu flerul şi perspicacitatea ei proverbiale, l-a descoperit pe spionul şi trădătorul de Winter!

Bietul Winter, chinuit de tot felul de boli, de la hemoroizi şi colită până la o insuficienţă hepatică şi tulburări cardiace de natură nervoasă, niciuna gravă sau care să-i ameninţe viaţa, dar toate cronice şi cu manifestări, dacă nu direct dureroase, cel puţin neplăcute şi sâcâitoare, era departe de a fi atât de bătrân pe cât arăta la înfăţişare. Dovedindu-se om de treabă, dar cu moralul destul de scăzut, toată lumea îl menaja şi încerca să-l încurajeze. Şi totuşi ne-a venit destul de greu să nu izbucnim în râs în faţa lui, când, vorbindu-ne cu multă convingere de eficacitatea leacurilor oferite de doamna Aslan şi fiind întrebat de cineva mai sceptic dintre noi dacă a avut ocazia să constate personal efectele celebrului medicament H3 asupra vreunui pacient, Winter a răspuns cu toată inocenţa: „Păi, uitaţi-vă la mine! Eu arăt aşa cum mă vedeţi, numai datorită tratamentului cu H3, pe care l-am urmat cu puţin înainte de a fi arestat!” Dacă n-am făcut

haz decât între noi de replica lui Winter, nu l-am scutit în schimb de porecla sub care avea să fie cunoscut în toată închisoarea: „Haştrei”.

După dezarmarea şi asimilarea lui Urdea şi în urma mutării lui Stoianov, în raporturile dintre locatarii camerei se instaurase pacea. Teama dispăruse, abuzurile încetaseră, iar atmosfera încărcată şi apăsătoare, pe care o găsisem la sosirea noastră în cameră, se limpezise, făcând posibile relaţii mai destinse într-un climat de tot mai bună înţelegere şi chiar de mai mult optimism şi bună dispoziţie. Această modificare radicală a situaţiei din camera mare de la parter, locuită în majoritate de oameni bătrâni, se datora, fără îndoială, infuziei cu deţinuţi mai tineri, cu ocazia marii mutări care răscolise componenţa tuturor celulelor din închisoare. Sosirea grupului nostru de tineri în cameră avusese efectul ştiucii introduse în heleşteul cu crapi.

Chiar dacă la început am întâmpinat rezistenţa inerţiei şi resemnării, treptat, până şi cei mai bătrâni şi suferinzi s-au lăsat influenţaţi de suflul de optimism şi vitalitate adus de noi în cameră. Încet-încet, încăperea a prins viaţă, luând naştere tot felul de activităţi, unele cât de cât tolerate de administraţie: conferinţe, povestiri de romane; altele interzise, cum erau lecţiile de limbi străine, scrisul pe plăcuţe de săpun, comunicarea prin Morse cu alte celule, recepţionarea şi transmiterea de informaţii, confecţionarea de ace, „costici”, jocuri de şah şi de table, din săpun sau miez de pâine etc. Bătrânii au devenit din ce în ce mai activi, iniţiind diferite cursuri sau tratând anumite teme de specialitate, fie literare, filosofice, de artă, tehnice, militare, istorice, politice sau chiar colaborând cu noi la acţiuni nepermise, asumându-şi cu tot mai multă îndrăzneală riscul de a fi trimişi la beci. În scurtă vreme, fuziunea între cele două grupuri de vârstă s-a realizat deplin, ajungându-se la acea omogenitate atât de mult dorită în închisoare şi nu întotdeauna obţinută, mai ales într-o cameră suprapopulată cum era a noastră. Cred că experienţa unei îndelungate convieţuiri între patru pereţi, cu tot felul de oameni, ducea în mod normal la o atenuare a egoismelor şi la un mai mare respect şi înţelegere a aproapelui, făcându-te mai generos şi mai tolerant faţă de slăbiciunile şi chiar ciudăţeniile celor din jurul tău. Cei câţiva, care nu ajungeau singuri la această concluzie, se aliniau totuşi la poziţia majorităţii, adoptând, chiar neconvinşi fiind, atitudinea şi comportarea celor mulţi, pentru a nu se exclude singuri din societatea în care erau nevoiţi să trăiască.

În cele câteva luni petrecute în camera mare de la parter, am avut zi de zi un program atât de încărcat, încât nu pridideam să-i fac faţă în măsura în care aş fi dorit-o. În afara treburilor obişnuite, de care m-am ocupat cu predilecţie în toate închisorile prin care am trecut, mai ales explorarea tuturor căilor posibile de a obţine informaţii din afară şi de a întreţine legăturile cu celelalte celule, mi se oferea acum ocazia să particip la o mulţime de alte activităţi, care se desfăşurau zilnic în camera noastră. Lecţiile şi cursurile de tot felul, expunerile şi conferinţele care se ţineau lanţ, în cercuri mai mari sau mai mici, în diferite colţuri ale camerei, îţi îngreunau alegerea, mai ales atunci când aveau loc concomitent.

Îmi amintesc, printre altele, de una din aceste conferinţe, propusă şi ţinută de generalul Potopeanu, având ca temă războiul din Răsărit. Cu tot interesul manifestat de toată lumea pentru subiect, Potopeanu nu a reuşit să reţină în mod deosebit atenţia, fiind departe de a satisface chiar şi un auditoriu compus în cea mai mare parte din profani civili. La diferitele întrebări şi lămuriri suplimentare ce i s-au cerut, în privinţa anumitor momente şi bătălii mai importante ale campaniei din Rusia, generalul a dat explicaţii puţin convingătoare, fiind chiar contrazis şi corectat de câţiva ascultători mai bine informaţi în domeniul respectiv. Unul dintre cei mai competenţi critici ai lui Potopeanu ni s-a părut a fi Radu Cioculescu, care, cu tonul lui sarcastic, îl apostrofa, punându-l deseori în situaţia penibilă de a-şi retracta afirmaţiile. De câteva ori, fiind vorba de luptele purtate de unităţile noastre de cavalerie, generalul s-a văzut pus în inferioritate şi de intervenţiile şi rectificările colonelului Kiriacescu, el însuşi cavalerist. Conferinţa generalului Potopeanu a sfârşit prin a intra într-un impas, din cauza nenumăratelor întreruperi, dar şi a vizibilei lipse de cunoştinţe temeinice, pe care încerca să şi-o ascundă sub tonul emfatic şi superior cu care ne vorbea. Abia când relatarea lui Potopeanu s-a dovedit a fi un fiasco total, şi-a manifestat prezenţa colonelul Ciobanu, care urmărise cu răutăcioasă satisfacţie întreaga conferinţă, fără să intervină, păstrând o tăcere ostentativă, lăsând doar să fluture pe buzele-i tivite un uşor zâmbet ironic. Ignorându-l pe Potopeanu, care tocmai se străduia să găsească o formulă de retragere onorabilă, rostind câteva cuvinte de încheiere, colonelul Ciobanu l-a acoperit cu vocea lui metalică şi ni s-a adresat cam în termenii următori: „Am înţeles că vreţi să ştiţi cum a decurs într-adevăr războiul din Răsărit. Sunt gata să vă fac o expunere completă şi exactă a campaniei noastre din Rusia, aşa cum va fi consemnată mai târziu şi de istoria militară. Ca fost ofiţer de Stat-Major, cu studii militare superioare şi din respect pentru uniforma pe care am purtat-o, nu-mi pot permite să vă povestesc lucruri inexacte şi versiuni fanteziste, ca alţii”. Trecând apoi, fără să se sinchisească, peste mojicia cu care îl tratase pe generalul Potopeanu şi momentul jenant pe care îl crease, colonelul Ciobanu ne-a rugat să-i pregătim o pătură pe care să poată desena, cu o coajă de săpun, harta Rusiei. Cunoşteam încă dinaintea acestui episod părerea lui Ciobanu despre Potopeanu. Ştiam că îl dispreţuia, considerându-l un ofiţer incapabil, care nu îmbrăţişase cariera militară din convingere sau pasiune, ci numai ca mijloc de parvenire, şi că ajunsese la gradul de general numai datorită relaţiilor şi influenţelor, bucurându-se de favorurile regelui Carol al II-lea. Deşi, se pare, că Ciobanu nu greşea, ci îl aprecia pe Potopeanu la justa lui valoare, lipsa de menajamente şi felul dur şi înjositor în care l-a tratat nu ni l-a făcut pe colonel mai atrăgător.

De altfel, ultimul lucru de care putea fi făcut răspunzător colonelul Ciobanu era acela de a stârni simpatie. Inteligent, cu studii strălucite, demn, incoruptibil, lipsit de slăbiciuni şi conştient de valoarea lui, fiind însă extrem de orgolios, ambiţios peste măsură şi arogant cu cei din jur, considerându-li-se superior, colonelul Ciobanu putea provoca admiraţie şi respect, atrăgându-şi totodată antipatii şi chiar duşmănii, dar nu reuşea în niciun caz să inspire simpatie sau afecţiune. În următoarele patru-cinci zile, în care ne-a vorbit despre războiul din Rusia, colonelul Ciobanu avea

să ni se arate însă în cea mai favorabilă lumină. Ciobanu a început mai întâi prin a desena harta Europei.

Nu pe pătură, cum ne propusese iniţial. Cineva venise cu o idee mai bună: să scoatem din balamale unul din canatele ferestrei, să-i ungem geamul cu săpun şi să-l pudrăm cu praf de D.D.T., pregătindu-l astfel ca tablă de desen pentru hărţile şi schiţele ce vor însoţi şi ilustra explicaţiile verbale. Fereastra, scoasă de la locul ei, a fost rezemată de unul din paturile din fundul camerei, care se afla într-un unghi mort şi nu putea fi văzut de la vizetă. Ca măsură de prevedere, unul dintre noi urma să stea mereu în apropierea geamului, cu o cârpă udă în mână, pentru ca, în cazul unei vizite inopinate a gardianului, să poată şterge imediat desenele, pretextând că se ocupă cu spălatul ferestrelor. Când colonelul Ciobanu şi-a început conferinţa, nu erau în jurul lui mai mult de şapte-opt inşi dispuşi să mai audă vorbindu-se, pentru nu ştiu a câta oară, despre ultimul război, temă atât de des abordată în toate închisorile, de tot felul de oameni, civili sau militari, mai mult ori mai puţin calificaţi s-o facă. Ceilalţi deţinuţi din cameră, adunaţi pe diferite grupuri de preocupări, ascultau alţi vorbitori sau participau la cursuri de limbi străine. În următoarele câteva minute, auditoriul lui Ciobanu avea să devină însă tot mai numeros, în detrimentul altor „conferenţiari” sau „profesori” din cameră, până ce grupurile s-au dizolvat, toată lumea fiind irezistibil atrasă de excepţionala expunere a colonelului. Prezentarea sobră, precizia termenilor, exactitatea datelor, analiza pertinentă a diferitelor faze ale războiului au scos în evidenţă nu numai memoria lui prodigioasă, dar şi enorma cantitate de informaţii de care dispunea. Dacă pe noi, profanii, mai puţin familiarizaţi cu problemele militare, colonelul Ciobanu ne-a captivat cu pasionanta expunere a campaniei din Răsărit, pe cei câţiva dintre camarazii lui de arme din asistenţă i-a cucerit mai ales cu vastele lui cunoştinţe profesionale, atrăgându-şi o admiraţie care, în următoarele zile, cât ne-a vorbit, avea să se dovedească mai puternică decât antipatia pe care o inspira în mod obişnuit. Oricum, ciclul de conferinţe pe care l-a ţinut până la epuizarea subiectului s-a bucurat zilnic de acelaşi unanim interes.

O dată cu sfârşitul ultimei conferinţe, care s-a încheiat cu înfrângerea şi capitularea Germaniei, în cameră s-au stârnit tot felul de discuţii cu privire la urmările războiului. Chiar dacă unii prevedeau un nou război între cei doi mari aliaţi învingători, deveniţi acum adversari, iar alţii vedeau rezolvarea pe cale paşnică a confruntării, printr-o cedare şi retragere în ultimul moment a unuia dintre ei, în faţa zdrobitoarei superiorităţi a celuilalt, toţi erau de acord că, şi într-un caz, şi într-altul, numai ruşii puteau fi perdanţii, iar americanii câştigători. Când i s-a cerut şi lui Ciobanu părerea, tot capitalul de simpatie pe care îl acumulase în ultimele zile s-a spulberat în câteva fraze. Prin răspunsul lui, Ciobanu şi-a permis să lovească în cea mai înrădăcinată convingere a deţinutului din acea vreme, pe care cei mai mulţi îşi clădeau speranţele de libertate, fiindu-le în consecinţă şi principalul suport în închisoare. Colonelul Ciobanu era ferm convins că victoria finală va fi a ruşilor, şi nu a americanilor! Pe scurt spus, raţionamentul lui pornea de la următoarea premisă: „Armata germană (pentru care avusese o admiraţie fără margini) fusese cea mai perfectă maşină de război pe care o cunoscuse lumea până în zilele noastre. Această armată extraordinară fusese înfrântă de armata sovietică. Deci:

armata sovietică este acum cea mai puternică armată din lume!” Cu aroganţa lui obişnuită, Ciobanu a ţinut să încheie cam în felul următor: „Orice om cu puţină minte va ajunge, logic, la concluzia că armata sovietică este invincibilă!” Îmi amintesc şi de o altă teorie, cu care îi indignase pe colocatarii din Piteşti: „În general, oamenii politici sunt nişte incapabili, din cauza gravelor lacune din educaţia civililor. Pentru a-şi lărgi orizontul, ar trebui obligaţi să facă studii militare. În orice caz, cei care nu au studii militare nu ar trebui să aibă dreptul de a ocupa posturi guvernamentale”.

Cu timpul, efectivul deţinuţilor din camera noastră crescuse. Tot introducându-ne sporadic în cameră, câte unul sau doi deţinuţi, toate paturile de la parter ajunseseră să fie ocupate de câte doi inşi, iar în mai multe din cele suprapuse dormeam deja câte trei în două paturi alăturate. Din paturile de la parter, numai unul mai avea un singur ocupant. Privilegiatul, Dinu Cezianu, era nu numai în vârstă, dar şi de talie mare şi cu o accentuată infirmitate la un picior. Şi-l fracturase în tinereţe, la schi, fusese prost pus în ghips şi rămăsese deformat. Acum, şchiopăta şi avea dureri. Era normal deci ca Cezianu să fie menajat şi ca fiecare nou-sosit în celulă să fie repartizat cu altcineva în pat, atâta timp cât mai erau oameni care dormeau singuri. Deşi merita cu prisosinţă mila şi ajutorul nostru, Cezianu era privit cu dispreţ de cei care îl cunoscuseră înainte de închisoare. După spusele celor mai în vârstă, Cezianu fusese mulţi ani ministrul nostru plenipotenţiar la Paris, numai datorită caracterului lui slugarnic. Era acuzat de a fi fost omul lui Carol al II-lea, pretându-se la a-l servi în anumite afaceri veroase. Noi, cei mai tineri din cameră, considerându-l pe Cezianu un martor interesant al unor timpuri despre care ştiam prea puţine, am încercat să-l facem să ne vorbească despre lumea în care trăise şi despre personalităţile pe care le frecventase în calitatea lui de ministru al României la Paris. Nu s-a lăsat rugat. Ba, dimpotrivă, s-a şi bucurat văzându-se înconjurat şi solicitat să-şi povestească amintirile din „cariera lui diplomatică”, cum avea obiceiul să repete mult prea des.

Nu ne-a trebuit însă multă vreme pentru a constata că, datorită unei senilităţi destul de avansate, bătrânul Cezianu (poreclit de Dan Hurmuzescu Şerbet, fiind că era „zaharisit”!) nu mai putea fi izvorul mult-dorit de informaţii la care ne aşteptasem. Incapabil să povestească un episod până la capăt, se întrerupea mereu pentru a încerca să-şi amintească un nume de persoană sau de localitate, în general fără să reuşească, îşi pierdea şirul, uitând chiar şi despre ce vorbea. În schimb, ori de câte ori era întrebat despre Carol, Cezianu devenea mai coerent, dar nu pentru a ne vorbi despre personalitatea regelui sau despre vreun fapt deosebit, inedit, ci numai pentru a ne face să înţelegem de câtă simpatie se bucura din partea monarhului şi cât de apropiate erau relaţiile lor. Ca supremă dovadă a acestei intimităţi şi cu inocenţa senilităţii care îi anihilase orice simţ autocritic, ne-a relatat, foarte mândru, cum l-a primit într-o zi regele la Palat. Cezianu se întorsese pentru câteva zile la Bucureşti şi se anunţase la Palat. „Pentru mine nu se uza de formele protocolare obişnuite. Nu eram primit în audienţă, ca toată lumea” spunea

el. Carol l-a primit în camera de baie. Regele, care era în cadă, i-a spus lui Cezianu să se aşeze pe marginea ei şi să-i povestească ultimele cancanuri ale vieţii diplomatice din Paris. În timp ce se spăla, râdea şi glumea cu Cezianu la diferitele istorioare, mai ales picante, cu care acesta căuta să-l distreze. La un moment dat, Carol i-a întins buretele cu care se săpunea şi l-a rugat să-l frece pe spate. Povestea asta am auzit-o de nenumărate ori. Era povestea lui preferată. Cezianu o relua ori de câte ori i se oferea prilejul, subliniind de fiecare dată, cu vădită satisfacţie, penibilul episod cu buretele, convins fiind că nu putea provoca decât admiraţia şi chiar invidia celor care îl ascultau.

Între timp, ne mai fuseseră aduşi câţiva noi locatari. Dormeam tot mai înghesuiţi şi, cu cât aglomeraţia în cameră creştea, cu atât se apropia şi termenul în care Cezianu urma să împartă patul cu cineva. Când, într-o zi, s-a împlinit sorocul şi gardianul ne-a mai împins în cameră un deţinut, toată lumea a fost de acord că Cezianu avea totuşi noroc. Noul venit, care urma să-i fie partener de pat, îndeplinea condiţiile optime pentru a nu-i face viaţa prea grea lui Şerbet. Era foarte mic de talie, extrem de slab şi nu avea să ocupe mult loc în pat! Nu spaţiul avea să constituie însă problema care să le tulbure convieţuirea celor doi, cum crezuserăm noi, ci nepotrivirea de caracter, de program şi, mai ales... de igienă!

Proaspătul nostru camarad de cameră şi viitor coleg de pat al lui Cezianu se numea Ghertler şi era unul din acei câţiva oameni întâlniţi în puşcărie, care, cu mirosul pe care îl degaja, mai agresiv decât toate duhorile pestilenţiale ale celulei, reuşea să-ţi trezească simţul olfactiv, pe care îl credeai de mult atrofiat. Ghertler refuza cu îndărătnicie să se spele. În cele două sau trei luni, cât a stat cu noi în cameră, s-a sustras sistematic de la duşul săptămânal, pretextând diferite suferinţe, ba reumatice, ba de sciatică etc. Cum patul pe care Ghertler îl împărţea cu Cezianu era chiar lângă uşă, noi nu-i „simţeam” prezenţa decât la ieşirea sau revenirea în cameră, când, fiind scoşi la plimbare sau la W.C., eram obligaţi să trecem pe lângă el. În schimb, pentru Cezianu care, cu toată infirmitatea şi scleroza vârstei, se străduia să folosească la maximum apa şi săpunul în scurtul timp ce ni-l acorda gardianul la W.C. şi la duşul săptămânal, dormitul în acelaşi pat cu Ghertler era un calvar. După ce a încercat în zadar să-l convingă să se spele, a ajuns la ceartă sau mai bine spus la insulte, pentru că Ghertler nu riposta. În cele din urmă, Cezianu şi-a găsit satisfacţia în răzbunare. Cu o plăcere răutăcioasă, îl înghesuia cât putea pe colegul de pat în timpul nopţii, lovindu-l chiar cu picioarele şi nelăsându-l să doarmă până târziu. Abia când i se făcea şi lui somn, îşi înceta represaliile, pe care Ghertler le răbda noapte de noapte, în tăcere şi cu aceeaşi pasivitate. Spre dimineaţă însă, rolurile se inversau. Era rândul lui Ghertler să-l trezească pe Cezianu cu rugăciunile lui rituale. Ghertler, care fusese comunist şi terorizase un judeţ întreg din sudul Moldovei, în primii ani ai ocupaţiei ruseşti, era acum un evreu religios, habotnic, care, încă înainte de a se lumina de ziuă, se trezea pentru a-şi spune rugăciunea. Se făcea ghem în pat, la picioarele lui Cezianu, îşi punea pătura în cap şi îşi murmura rugăciunile, aplecându-se ritmic, când înainte, când înapoi. Bineînţeles că Cezianu nu mai putea dormi, părăsea patul şi se plimba prin cameră în căutarea unui binevoitor, căruia să i se plângă de Ghertler. Scena se repeta zi de zi fără excepţie şi dura până aproape de

„deschidere”, timp în care Cezianu măsura camera de la un cap la altul, aruncând priviri furioase spre momâia din patul lui, care bătea mătănii sub pătură.

După nenumărate insistenţe, unul din ofiţerii de serviciu s-a îndurat şi ne-a îndeplinit dorinţa. A dat dispoziţie să ni se mai aducă nişte paturi, pe care le-am montat peste cele din colţurile camerei, formând astfel câteva coloane de câte trei paturi suprapuse. Deşi căţăratul la etajul trei nu era un lucru uşor pentru oamenii mai în vârstă şi bolnavi, George Boian şi Radu Cioculescu au ţinut morţiş să se mute în două dintre aceste paturi alăturate, dintr-un colţ al camerei. E drept că, de câtva timp, spre surprinderea noastră, vreo opt din cei mai bolnavi şi neajutoraţi deţinuţi din cameră, printre care şi ei, căpătaseră „dreptul la pat”, ceea ce însemna că li se permitea să stea culcaţi şi peste zi, fără să mai fie pedepsiţi. Hotărârea nu fusese luată pentru a veni în ajutorul bolnavilor, dintre care cei mai mulţi stăteau şi aşa în pat toată ziua, unii nefiind în stare nici să se ridice singuri în picioare. Pe câţiva îi duceam noi până la tinetă, ridicându-i de subţiori. Măsura era menită să-i apere pe gardieni de ridicolul de a-şi vedea autoritatea ştirbită, atunci când, intrând în cameră pentru a-l lua şi duce la beci pe un deţinut surprins ziua în pat, erau obligaţi să renunţe, fiindcă cel care călcase regulamentul era incapabil să se ridice de jos.

Radu Cioculescu se afla pe lista tuberculoşilor evolutivi, depistaţi cu ocazia controlului radiologic făcut cu vreun an în urmă tuturor deţinuţilor din Piteşti. Drept tratament, primise – un timp – câte o căniţă de lapte pe zi, iar în ultima vreme, „dreptul la pat”. În ceea ce îl privea pe George Boian, starea sănătăţii lui alterna între perioade relativ bune şi momente când viaţa îi atârna de un fir de păr.

După operaţia pe care o suferise la spitalul închisorii din Aiud, George Boian rămăsese cu predispoziţia de a face ocluzii intestinale. În astfel de situaţii, orice întârziere în repunerea în funcţie a traiectului intestinal îi putea fi fatală. De o intervenţie chirurgicală de urgenţă nu putea fi vorba în închisoarea din Piteşti. Nu rămânea deci posibilă decât recurgerea la clismă, cea mai primitivă metodă de intervenţie, cea mai chinuitoare şi fără certitudine absolută de reuşită. Dar chiar şi pentru a obţine cele necesare pentru clismă aveam de întâmpinat nenumărate greutăţi. În primul rând, trebuia înfrântă reaua-voinţă sau inerţia şefului de secţie, după cum se nimerea să fie de serviciu un gardian mai câinos la suflet sau unul mai leneş. O dată convins să anunţe cât mai degrabă cabinetul medical, intra în joc factorul noroc. Dacă nu era nimeni la cabinetul medical, aşteptarea se prelungea fără termen previzibil. Dacă doctorul Rădescu sau sanitarul Ciortan erau prezenţi, cazul lui George Boian fiindu-le cunoscut din cauza frecventelor crize pe care le avusese, bolnavul nu era dus la cabinet pentru a fi tratat sau măcar consultat, ci primea în cameră „cele necesare”, pentru clismă, urmând să se descurce singur sau cu ajutorul celorlalţi deţinuţi. Prin „cele necesare” se înţelegea: un irigator din tablă, mai păstrând pe alocuri urme de email, la care era adaptat un tub de cauciuc, mult prea subţire pentru a-şi îndeplini rolul cu maximă eficienţă, în cazul reducerii unei ocluzii intestinale şi cu o găleată cu apă

caldă de la bucătăria închisorii. Asta era tot! Irigatorului îi lipsea însă canula ce trebuia fixată la celălalt capăt al tubului de cauciuc. Sub îndrumarea doctorului Cornel Petrasievici şi a lui Sandu Ghica, am confecţionat una din lemn, în atelierul nostru clandestin, dotat cu cele câteva scule preţioase, ascunse cu grijă prin saltele sau sub duşumele. Drept material am folosit o bucată din coada măturii, dată de gardian pentru curăţenie, pe care am scurtat-o înainte de a i-o restitui.

Am dat toate aceste amănunte, pentru a arăta cu ce probleme eram confruntaţi, atunci când era vorba de salvat viaţa unui om, şi pentru a da în vileag totodată îngrijirea medicală dată în închisoare şi măsura în care trebuia să ne ajutăm singuri. Nu mă voi încumeta să mai vorbesc şi de chinurile suferite de George Boian în toţi anii de detenţie, în care, uneori la câteva luni, alteori numai la câteva săptămâni, intrând în criză, trebuia să se supună acestui tratament barbar, efectuat cu mijloace primitive de către camarazii lui de celulă, dornici să-i vină în ajutor, dar necalificaţi s-o facă.

În răstimpul mai lung sau mai scurt dintre două crize, George Boian, deşi de o slăbiciune extremă, era plin de energie, desfăşurând tot felul de activităţi, pe măsura puterilor lui. Una din îndeletnicirile lui preferate era cusutul, practicat cu mare migală, cârpind şi peticind nu numai rufele şi hainele lui, ci şi pe ale tuturor celor din jur. Acum, de când se mutaseră în paturi alăturate, intrase în reparaţie îmbrăcămintea lui Radu Cioculescu. Câteva zile mai târziu, în glumă, Dan Hurmuzescu s-a prefăcut că nu-l cunoaşte pe Radu Cioculescu, din cauză că îşi schimbase „stilul” de îmbrăcăminte! Dan Hurmuzescu făcea aluzie la faptul că Cioculescu era bine cunoscut în Piteşti pentru halul de neîngrijit şi de zdrenţăros în care umbla. Se complăcea într-o neglijenţă, devenită proverbială chiar şi pentru condiţiile de puşcărie. Şi totuşi, simbioza dintre George Boian, cu simţul ordinii şi curăţeniei dus până la pedanterie, şi Radu Cioculescu, atât de neîngrijit şi delăsător, avea să funcţioneze în deplină armonie. Se cunoşteau de foarte tineri şi nu mai conteneau să evoce trecutul, reamintindu-şi de farmecul vieţii de atunci şi de oamenii interesanţi pe care îi frecventaseră. Colţul în care îşi aveau paturile şi care scăpa de sub supravegherea de la vizetă devenise un punct de atracţie pentru mulţi amatori de astfel de amintiri, care treceau în revistă toate aspectele unei epoci, cu frământările ei, dar şi cu perioadele fericite pe care le trăiseră cei doi.

Datorită limbii lui ascuţite şi lipsei de menajamente cu care îşi spunea părerea despre oricine şi orice, Radu Cioculescu nu avea, în general, darul să-şi atragă simpatii şi cu atât mai puţin în închisoare, unde claustraţia îi făcea deseori pe oameni mai susceptibili şi mai irascibili decât erau în libertate. Unul dintre puţinii oameni din Piteşti, căruia Cioculescu nu-i găsea niciun cusur şi despre care nu avea decât cuvinte de laudă, era preotul romano-catolic Heronimus Menges. Stătuse cu el o lungă perioadă de timp într-o celulă mică. Admiraţia lui pentru Monseniorul Menges mergea atât de departe încât, ori de câte ori venea vorba de el, Radu Cioculescu nu se sfia să declare că, dacă l-ar fi cunoscut mai demult, nu ar mai fi devenit francmason, ci ar fi îmbrăţişat religia catolică, devenind un membru militant al acestei extraordinare organizaţii, cum numea el Biserica Catolică. Ştiam de la alţii că Radu Cioculescu avea un grad mare

în masonerie. Cum era foarte discret asupra acestui subiect, nu îndrăzneam să-i punem prea multe întrebări.

În schimb, grupul nostru de mai tineri îl trăgea de limbă pe colonelul Cristea Atanasiu, care, în buna lui credinţă şi mai vorbăreţ din fire, nu se sfia să ne povestească mai multe despre masonerie, organizaţie din care făcea şi el parte. Nu ne ascundea că beneficiase de ajutorul „frăţesc" chiar în cariera lui de ofiţer, obţinând prin influenţa masoneriei poziţii privilegiate. Astfel, în timpul războiului, fusese comandantul pompierilor. Era evident că nea Cristache, cum îi spuneam, nu fusese decât un membru de rând în masonerie, despre care nici nu ştia şi nici nu înţelesese mare lucru. Nu-i văzuse decât partea utilitar-umanitară, care decurgea din obligaţia de întrajutorare a membrilor ei. Cristea Atanasiu era un om de o mare bunătate sufletească, oricând dispus să-i vină cuiva în ajutor, nefiind câtuşi de puţin interesat. În camera noastră se dedicase, cu o dăruire de toată lauda, îngrijirii avocatului Ion Vasilescu-Valjan, a cărui sănătate era grav afectată şi avea să se tot deterioreze, până ce, aproape muribund, i s-a aprobat transferul la spitalul Penitenciarului Văcăreşti, unde nu a mai trăit decât câteva zile. Dar nea Cristache îi era mai ales total devotat şi supus lui Radu Cioculescu, purtându-i de grijă şi oferindu-se să-i facă tot felul de servicii, de la spălatul rufelor până la frecţii şi masaje când era răcit şi îl durea spatele, suportându-i, fără să crâcnească, toate capriciile, sarcasmele şi reproşurile. Profitând de simpatia pe care ne-o purta, una din distracţiile grupului nostru era să-l ademenim pe nea Cristache la vorbă, cerându-i să ne povestească din aventurile lui de tinereţe. Era un subiect la care ştiam că nu putea rezista, făcându-i o deosebită plăcere să găsească un public ascultător, mai ales când acesta se arăta extrem de interesat. Ipocrizia noastră nu dădea niciodată greş, credulitatea lui nea Cristache fiind dezarmant de constantă, nedezminţindu-se niciodată. O dată pornit pe panta alunecoasă a confidenţelor, devenea victima sigură a întrebărilor noastre perfide, cu care, pe nesimţite, îl îndreptam spre subiectul dorit: francmasoneria! Nu ne aşteptam să aflăm de la el cine ştie ce secrete. Ne mulţumeam cu generalităţile pe care era în stare să ni le povestească, scopul nostru fiind cu totul altul decât acela de a ne informa. Urmăream, de fapt, să facem în aşa fel ca Radu Cioculescu să prindă de veste că nea Cristache ne-a vorbit despre francmasonerie. Procedam de obicei în felul următor: ne adunam pentru a sta de vorbă, nu departe de patul lui Radu Cioculescu, dând impresia că ne ferim să fim auziţi, dar având grijă ca totuşi să-i ajungă la urechi câteva frânturi din discuţia noastră despre masonerie, reieşind astfel că nea Cristache fusese din nou indiscret. Spre hazul nostru, în momentul următor, din patul de la etajul trei venea prompt reacţia pe care o aşteptam. Cu vocea lui metalică de balama ruginită, Radu Cioculescu striga: „Cristache! Ia vino până la mine!" Bănuind după ton că era supărat pe el, nea Cristache se suia la etajul trei, se aşeza pe pat faţă în faţă cu Radu Cioculescu şi, resemnat, aştepta să fie certat. Ceea ce se petrecea de aci înainte, sus, în patul de la etajul trei, devenea pentru noi cei de jos o scenă mută, pe care o observam pe furiş. Deşi formulate pe şoptite, atât reproşurile şi acuzaţiile lui Cioculescu, cât şi tentativele de dezvinovăţire ale lui nea Cristache erau totuşi uşor de înţeles din mişcările şi mimica celor doi: primul, vehement în gesturi şi ridicând deseori un deget ameninţător, al doilea, spăsit, plecându-şi cu

umilinţă capul şi făcându-se tot mai mic sub povara acuzaţiilor. Când, în sfârşit, Radu Cioculescu considera că îl admonestase destul, îşi lăsa victima să plece. De la patul al treilea cobora, cu un aer de câine bătut, un nea Cristache trist şi copleşit de sentimentul culpabilităţii.

Primul lucru pe care îl făcea când ne vedea era să ne declare solemn că s-a supărat definitiv pe noi, că ne retrage prietenia pe care ne-o acordase până aci şi că nu ne va mai povesti niciodată, nimic. O jumătate de oră mai târziu, nea Cristache uitase totul şi eram iertaţi!

Cea mai gravă abatere pentru care Radu Cioculescu l-a chemat imediat la ordine, l-a certat mai mult ca de obicei şi chiar l-a pedepsit nemaivorbindu-i câteva zile n-a fost de fapt decât o poveste nevinovată pe care ne-a istorisit-o, dar care, exploatată de Sandu Ghica avea să provoace un enorm hohot de râs în întreaga cameră. Faţă de scepticismul şi neîncrederea în onestitatea şi solidaritatea membrilor masoneriei, pe care voit o manifestasem spre a stârni o ripostă şi eventual noi indiscreţii din partea lui nea Cristache, acesta, pentru a ne convinge de contrariu, a recurs de astă dată la o poveste care se voia pilduitoare. Imediat după primul război mondial, ne spunea nea Cristache, un înalt funcţionar al nu ştiu cărui minister din Bucureşti fusese trimis la Paris într-o misiune specială, pentru a remite unei anumite persoane, în cadrul unei tranzacţii secrete, dinainte stabilite, o sumă considerabilă de bani în monedă lichidă. Funcţionarul ajunsese cu bine la Paris, dar, cu o zi înainte de termenul la care trebuia să predea banii, căzuse victimă unei spargeri la hotelul la care trăsese şi geanta cu bani îi fusese furată. Aflându-se în călătorie neoficială şi totodată însărcinat cu o misiune secretă, nu depusese plângere la poliţie, neputându-şi permite să divulge motivul pentru care se afla în posesia acelei uriaşe sume de bani. Fiind un om de onoare şi dându-şi seama că niciodată nu va fi în stare să înlocuiască şi nici să justifice pierderea sumei ce-i fusese încredinţată, nu mai întrevedea decât o singură cale de a ieşi din impas cu obrazul curat: sinuciderea! O dată hotărârea luată, s-a îndreptat spre una din cele mai frecventa cafenele de pe Champs-Elisée, pentru a bea un ultim coniac, înainte de a-şi pune capăt zilelor. Pe drum, şi-a adus întâmplător aminte de legea întrajutorării frăţeşti a francmasoneriei, al cărei membru era şi el de scurtă vreme. Şi-a amintit şi de felul în care un membru al masoneriei putea face apel la acest ajutor, dacă se afla într-un mediu străin. Fără cea mai mică nădejde de a obţine vreun rezultat pozitiv, s-a decis să pună la încercare organizaţia, pentru a vedea cum reacţionează la un astfel de apel. Tot nu mai avea nimic de pierdut! Aşadar, la intrarea în cafenea, după ce şi-a agăţat paltonul în cuier, a făcut „semnul de mare deznădejde”, pe care orice membru al masoneriei îl învaţă, împreună cu alte semne secrete, cum ar fi câteva „semne de recunoaştere” folosite la identificarea altui „frate”. „Semnul de mare deznădejde” este de fapt o traducere care îmi aparţine a expresiei franceze „le signe de grande détresse”, pe care o folosea nea Cristache. Semnul făcut de funcţionarul român consta din împreunarea celor două mâini deasupra capului şi îndreptarea privirii spre clienţii aşezaţi la mesele din sală. Apoi, convins că gestul lui nu va avea niciun efect, s-a aşezat la o masă şi a comandat un coniac. N-a trecut însă niciun minut şi s-a trezit cu doi domni de la două mese diferite, care şi-au părăsit locurile şi au venit să se aşeze la masa lui. După ce au schimbat

„semnele de recunoaştere” cuvenite, l-au întrebat despre ce e vorba şi cu ce îl pot ajuta. Fără să intre în detalii, trimisul guvernului român le-a explicat că se află incognito la Paris, într-o misiune secretă pe care nu o poate dezvălui, dar pe care nu o va putea îndeplini, fiindcă fusese victima unui furt. Cei doi insistaseră să afle ce i se furase, iar la promisiunea lor că vor păstra discreţie, românul sfârşise prin a le destăinui suma pe care o pierduse şi intenţia lui de a-şi spăla onoarea, luându-şi viaţa. Cei doi masoni i-au cerut să-şi amâne gestul cu 24 de ore, timp în care să aştepte în camera lui de hotel un răspuns din partea lor. Şi pentru a scurta povestea lui nea Cristache (atât de frumoasă, dar nu ştiu cât de adevărată!), a doua zi, trimisul român a primit de la cei doi o sumă de bani egală cu cea care îi fusese furată, fără nicio obligaţie de a o restitui vreodată. Cei doi i-au spus doar că se încredinţaseră că furtul banilor avusese într-adevăr loc şi că, ajutându-l, ştiau că îi salvaseră viaţa şi totodată şi cariera strălucită ce i se prezisese încă de tânăr în ţară.

Contestabilă ori nu, autenticitatea acestei poveşti nu ne-a preocupat în mod special. În schimb, lui Sandu Ghica atât i-a trebuit: să afle semnele aşa-zis secrete ale masonilor! Chiar în ziua aceea, după masa de seară, când grupul nostru făcea „muncă voluntară”, spălând gamelele deasupra tinetelor, Sandu şi-a pregătit lovitura de teatru. Când mai rămăseseră doar gamelele celor câţiva care mâncau mai încet, Sandu s-a postat în spaţiul liber din mijlocul camerei şi, pentru a atrage atenţia asupra lui, a anunţat cu voce tare că nu mai are gamele de spălat. După aceea, schimonosindu-se şi gesticulând în mod exagerat, şi-a împreunat mâinile deasupra capului şi a început să privească disperat în toate părţile, dând impresia că aşteaptă ceva. Apoi, la scurte intervale, a repetat de câteva ori aceeaşi gesticulaţie, până ce s-a găsit cineva din cameră să-l întrebe ce a păţit şi ce înseamnă „scălâmbăiala asta”. „Nu e scălâmbăială! Este «le signe de grande détresse», şi văd că niciun frate nu-mi sare în ajutor, să-mi aducă ultimele gamele la spălat!” Efectul comic provocat de vorbele şi grotescul gesticulaţiei lui Sandu asupra unui public deja prevenit, prin faptul că mai toţi locatarii camerei erau la curent cu jocul nostru şi se distrau de fiecare dată, urmărind micile intrigi şi cursele pe care i le întindeam colonelului Cristea Atanasiu, menite să-l aducă în faţa judecăţii lui Radu Cioculescu, a atins punctul culminant o dată cu glasul bine cunoscut, care s-a făcut imediat auzit: „Cristache! Ia vino până la mine!” Toată lumea a izbucnit în râs, ceea ce nu i-a uşurat situaţia lui nea Cristache. Iritat de lipsa de respect cu care fusese ridiculizat unul din presupusele (sau poate chiar adevăratele) semne din vocabularul secret al masoneriei, Radu Cioculescu l-a tratat pe nea Cristache de ţaţă de mahala, care poartă vorbele numai de dragul trăncănelii şi l-a sancţionat cu nebăgatul în seamă câteva zile, timp în care bietul vinovat arunca priviri atât de nenorocite spre patul de la etajul trei, încât îţi venea să-i plângi de milă. Dar a trecut şi acest episod. În cele din urmă, când Radu Cioculescu şi-a dat seama că totul pornea de la intenţia noastră de a ne distra pe socoteala lui şi a lui nea Cristache, a râs şi el, amenințându-ne cu degetul din bârlogul lui de la al treilea etaj. Considerându-ne iertaţi pentru obrăzniciile puse de atâtea ori la cale, ne-am încetat şi noi jocul şi nu l-am mai necăjit pe nea Cristache.

„STRĂZI”, „PIEŢE”, „CARTIERE”

Camera noastră putea fi asemuită cu o localitate în miniatură, în care cartierele erau reprezentate de cvartaluri de câte două până la patru paturi alăturate, cu cele două sau trei etaje ale lor, despărţite unele de altele de uliţe, trecători înguste prin care abia te puteai strecura, până ce ajungeai în strada principală care, la rândul ei, se lărgea în două locuri şi forma un fel de piaţete, cuprinzând până la şapte-opt oameni deodată. În afara unor preocupări comune tuturor deţinuţilor din cameră, aceste componente începuseră să se diferenţieze, căpătând fiecare un caracter propriu, specific, determinat fie de personalitatea mai pronunţată a unuia dintre locatarii cvartalului respectiv, fie de numărul predominant al unei anumite categorii, care ocupase paturi alăturate în acelaşi „cartier”. Aşa, spre exemplu, din prima categorie era grupul de paturi unde îşi pusese amprenta Radu Cioculescu sau altele marcate de prezenţa avocatului Vasilescu-Valjan sau a profesorului Ştefan Neniţescu. Dintr-a doua categorie făcea parte cvartalul în care se aciuaseră preoţii sau cel în care se strânseseră inginerii, care veşnic găseau ceva de calculat, de la caloriile din alimentaţie până la cubajul de aer pe cap de deţinut. Calcule inutile din moment ce nu aveau şi remedii. Mai erau însă şi paturi ocupate de persoane care nu ieşeau în evidenţă prin niciun fel de manifestări deosebite, persoane care stăteau liniştite în colţul lor şi puteau trece zile întregi neobservate, dacă nu te nimereai întâmplător alături de ele, când erai scos la plimbare sau la „program”.

Unul dintre aceşti oameni, retras şi modest, care nu supăra şi nu inoportuna pe nimeni, nici cu prezenţa şi nici cu vorba, era Edip Mehmet Ali, hogea de la geamia din Parcul Carol din Bucureşti. Îmi făcusem o obişnuinţă din a-l vizita zilnic în colţul lui. La început, intrasem cu el în vorbă din simplă curiozitate. Îmi aminteam încă de când eram în şcoală de moscheea din Parcul Carol, dar nu ştiusem niciodată că era deschisă cultului, că serviciile religioase erau oficiate de un hoge şi că era frecventată de credincioşii musulmani din Bucureşti, care nu erau chiar atât de puţini la număr pe cât treceau de neobservaţi. Cei mai mulţi erau tătari de origine şi proveneau din Dobrogea, ca şi Edip de altfel, care era din Medgidia, localitate în care se afla şi singurul seminar islamic din ţară, şcoală pe care o urmase pentru a deveni hoge. De la el am aflat că minoritatea tătară şi cea turcă din România nu urmaseră cursul laicizant al politicii kemaliste din Turcia, rămânând credincioase vechii lor tradiţii religioase. Edip îmi povestea cum chiar membrii ambasadei Turciei la Bucureşti împreună cu familiile lor veneau pe furiş să se roage la geamia lui, ferindu-se unii de alţii să nu fie văzuţi. Fiind funcţionari de stat, riscau să-şi piardă postul dacă s-ar fi aflat la Ministerul de Externe de la Ankara. În fiecare zi când mă vedea venind spre patul lui din colţul camerei, îmi făcea loc să mă aşez lângă el şi stăteam de vorbă. În tot ce discutam, despre închisoare, despre regimul inuman ce ni se aplica, despre ticăloşia temnicerilor sau chiar despre atitudinea nedemnă a unora dintre ai noştri în faţa administraţiei, Edip nu judeca pe nimeni cu asprime. Privea toate

slăbiciunile omeneşti cu îngăduinţă şi nu purta nimănui ură. Te cucerea cu marea lui înţelegere şi iubire de oameni. Nu era întâlnire în care să nu ajungem să vorbim şi despre incertitudinea soartei noastre. Edip nu se arăta câtuşi de puţin îngrijorat de viitor. Era imun la efectul zvonurilor, când optimiste, când pesimiste, care îşi făceau uneori drum printre deţinuţi şi nu-şi pierdea niciodată liniştea şi seninătatea cu care aştepta să ne întoarcem cândva acasă. Hogea Edip îmi devenise foarte drag şi cred că şi eu lui. De câte ori ne rătăcea gândul spre libertate şi venea vorba de casă, Edip îmi vorbea de Medgidia lui natală ca de o oază a fericirii, în care îmi promitea că mă va conduce când vom ieşi din închisoare. (Din păcate, am văzut-o numai eu singur, din fuga maşinii, când, după eliberare, am călătorit cu nişte prieteni prin Dobrogea. Mi s-a părut un târg oriental, înecat în praf sub soarele dogoritor al verii. Am văzut din mers minaretul moscheii din Medgidia şi mi-am adus aminte de Edip. Dacă aş fi fost cu el, sunt sigur că aş fi cunoscut altfel orăşelul şi l-aş fi văzut cu alţi ochi!) În închisoare, numele de Medgidia era pentru Edip sinonim cu Libertate, ceea ce îl şi făcea să-mi spună de fiecare dată în chip de salut de despărţire, când mă ridicam să plec de la patul lui: „Domnule Ioanid, să ştiţi că într-o zi mergem la Megidí’” (aşa pronunţa cuvântul, cu accentul pe i-ul final). Cu timpul, scurtase formula şi nu mai spunea decât: „Mergem la Megidí’!” Semăna cu dorinţa, devenită salutul evreilor în diaspora: „La anul, la Ierusalim!”

Într-o zi, l-am găsit pe Edip întins pe pat. Mi-a spus că nu se simţea bine de mai multă vreme, dar că nu-şi făcuse griji. Acum însă avea dureri mai mari ca de obicei, sub coaste, în partea dreaptă. L-a consultat Cornel Petrasievici, care la palpare a constatat că avea ficatul mărit. Mai mult nu i-a putut spune. Am încercat să obţinem de la şeful de secţie să fie dus la cabinetul medical, dar n-am reuşit în ziua aceea. În zilele următoare, Edip s-a simţit tot mai rău. Nu se văita. Răbda durerile în tăcere, iar când mă aşezam la el pe pat, mă privea cu aceiaşi ochi blânzi şi se străduia să-mi vorbească la fel ca în alte dăţi. Însă nu reuşea să-şi ascundă întotdeauna mâna, care, din când în când, i se crispa pe pătură de suferinţă. A trecut poate o săptămână până ce, în sfârşit, a fost scos la cabinetul medical. S-a întors cu câteva tablete date de sanitarul nostru Ciortan. I-a spus că sunt pentru ficat. Pe dr. Rădescu nu l-a văzut. În zilele următoare, sănătatea lui Edip s-a deteriorat cu rapiditate. Avea abdomenul balonat şi dureri acute în partea dreaptă. Nu mai putea mânca aproape nimic, încât, în scurtă vreme, a ajuns numai piele şi os. Dr. Petrasievici şi-a precizat diagnosticul. Ne-a spus că era vorba de o ciroză a ficatului şi că, în condiţiile date, nu credea că mai poate fi salvat. Apoi, Edip nu s-a mai putut scula deloc din pat. Când s-a pornit să facă escare la şolduri şi umeri, care au început să se necrozeze, sanitarul Ciortan a venit să-l vadă. I-a făcut un tratament local cu un dezinfectant oarecare şi iar nu l-am mai văzut zile întregi, timp în care nu conteneam să semnalăm fiecărui gardian sau ofiţer pe care-l vedeam starea gravă a bolnavului. Acum veneam să-l văd de mai multe ori pe zi, dar stăteam mai puţin la patul lui ca să nu-l obosesc. Vorbeam mai mult eu. Îi comunicam câte o veste aflată prin Morse sau îi povesteam despre conferinţele ţinute în celălalt capăt al celulei, pe care nu le mai putea urmări, de când era ţintuit la pat. Momentele în care se contracta de durere alternau tot mai des cu stări de apatie sau somnolenţă prelungită.

Când era treaz, nu-mi puteam da seama dacă mă vede sau mă aude, decât după expresia ochilor. Uneori, deşi părea că se uită la mine, privea de fapt dincolo de mine, fără vreo licărire de înţelegere în ochi. Numai când mă străduiam, cu câte un alt camarad, să-l întorc de pe o parte pe alta, se trezea din letargie şi ne arunca o privire recunoscătoare, însoţită de o şoaptă de mulţumire. Nici schimbarea de poziţie nu mai servea la mare lucru, fiindcă, pe orice parte l-ai fi întors, era numai răni care nu se mai vindecau. Într-o după-amiază, când abia plecasem de lângă el, vecinul lui de pat m-a chemat înapoi. Edip îmi pronunţase numele, făcându-l să înţeleagă că vrea să-mi vorbească. M-am aşezat din nou lângă el şi m-am bucurat să-l găsesc neaşteptat de vioi şi la privire, şi la vorbă, deşi glasul îi era slab şi lipsit de forţă. Mi-a spus că durerile l-au mai lăsat, dar că se simte din ce în ce mai obosit şi de aceea voia să mai stea o dată de vorbă cu mine. Voia să-mi mulţumească pentru prietenia pe care i-o arătasem şi pentru grija ce i-o purtam. Am încercat să-l întrerup, dar şi-a pus mâna peste mâna mea, pe care mi-o ţineam pe marginea patului, şi m-a privit blând, dar stăruitor, rugându-mă din ochi să-l las să vorbească. Era iar istovit când şi-a încheiat fraza, şi a închis din nou ochii. Aş fi plecat, să-l las să se odihnească, dar mă ţinea în continuare de mână. Am stat o vreme nemişcat, crezând că adormise. Deodată însă, m-a strâns uşor de mână, m-a privit iar cu ochii lui buni şi, adunându-şi parcă ultimele puteri, mi-a spus: „Domnule Ioanid... nu mai mergem la Megidí'!" Apoi, a căzut de-a binelea în somnolenţă. Mai târziu, venind să-i umezesc buzele cu o batistă muiată în apă şi văzând că nu are nicio reacţie, l-am chemat pe Cornel Petrasievici, care a constatat că intrase în comă. Cândva peste noapte, Edip a încetat din viaţă. A murit la fel de discret cum a şi trăit printre noi, fără să tulbure pe nimeni. Dimineaţa, ne-am strâns mai mulţi la căpătâiul lui şi împreună cu preoţii din cameră ne-am rugat pentru el după credinţa noastră, aşa după cum, cu câtva timp în urmă, şi mai-marele lui, baş-muftiul Sadâc, se rugase după legea lui la moartea lui Paul Brătăşanu. Apoi am bătut la uşă pentru a-i anunţa gardianului decesul lui Edip. Ne-a strigat prin vizetă să aşteptăm până la „deschidere". Când a venit ofiţerul de serviciu să facă „numărul", ne-a spus să scoatem mortul afară pe pătură. După ce şi-a notat efectivul camerei (cu un deţinut mai puţin faţă de seara precedentă) şi a închis uşa, am auzit cum gardianul de serviciu a târât pe coridor, până la capătul secţiei, pătura cu corpul lui Edip. Mai târziu, au venit câţiva deţinuţi de drept comun şi l-au luat de pe celular.

Şi acum, după atâţia amar de ani, când mi se întâmplă să văd căzând pe jos o bucată de pâine, mi-aduc aminte de gestul lui hogea Edip. Scăpându-i o dată din mână o bucăţică de pâine, s-a aplecat s-o ridice, a sărutat-o şi apoi a mâncat-o!

Nu cred să-mi fi dat vreodată mai mare ostenealã să-mi aleg cuvintele şi să-mi supraveghez exprimarea, cum am făcut-o în închisoare, în general, şi la Piteşti, în mod special. Era un fel de reacţie instinctivă la insultele grosolane, înjurăturile ordinare şi limbajul de maidan cu care membrii administraţiei ne agresau, de dimineaţă până seara, auzul. Ajunsesem chiar să ne facem o plăcere din a întrebuinţa faţă de cei mai răi dintre gardieni un vocabular elevat, alegându-ne cuvintele cele mai rare şi

mai neobişnuite pe care eram siguri că nu le cunosc, ştiind dinainte că vom trezi astfel complexele brutelor, care, simţind batjocura, se vor dezlănţui împotriva noastră. Era un mijloc inutil şi periculos pe care îl practicam ca pe un fel de „ruletă rusească”, adaptată la mediul penitenciar. Îmi amintesc de două abateri flagrante de la limbajul academic, pe care ni-l impusesem în raporturile cu membrii administraţiei, care au făcut hazul întregii închisori. Una din abateri a fost săvârşită chiar în scris şi cred că este unică în analele închisorilor. Autor: Grigore Paraschivoiu. Deşi era de neconceput ca vreun deţinut să poată obţine dreptul de a se adresa în scris autorităţilor, Paraschivoiu a cerut să i se dea toc şi hârtie pentru un memoriu. Primul refuz nu l-a descurajat. Nici următoarele de altfel: cu blândeţe şi perseverenţă, timp de mai multe săptămâni, la fiecare deschidere de uşă, indiferent dacă era şeful de secţie sau un ofiţer, Paraschivoiu îşi repeta cererea. Într-o bună zi însă, l-a anunţat pe ofiţerul de serviciu că, începând din dimineaţa următoare, va intra în greva foamei, pentru a obţine foaia de hârtie care i se refuză. A doua zi dimineaţa, Paraschivoiu s-a ţinut de cuvânt: a depus la uşă gamela cu terci, neatinsă. Consecventă a fost şi administraţia, care nu i-a luat în seamă protestul. Totuşi, după o săptămână de grevă, Paraschivoiu a primit vizita lui Lupu, ofiţerul politic, căutând mai întâi să-l convingă să mănânce şi, nereuşind, a încercat să-l iscodească în privinţa obiectului memoriului pe care voia să-l scrie. Paraschivoiu nu s-a lăsat tras de limbă, spunându-i doar că vrea să adreseze memoriul organelor superioare ale statului. Până la urmă, târgul s-a încheiat: ofiţerul politic a fost de acord să-i dea hârtia, iar Paraschivoiu a promis că, după ce îşi va scrie memoriul, va înceta greva foamei. În consecinţă, şeful de secţie a primit dispoziţie să-l scoată pe Paraschivoiu la masa lui de pe coridor şi să-i dea cele trebuincioase pentru scris. Un sfert de oră mai târziu, colegul nostru de cameră se întorcea radios şi se apuca de mâncat.

Paraschivoiu era o fire ciudată, dar mai cu seamă un vorbăreţ şi un mare pisălog, de care se ferea toată lumea. O dată intrat în vorbă cu el, nu mai scăpai cu una cu două. Era şi motivul pentru care nimeni nu s-a aventurat să-l întrebe despre conţinutul memoriului pe care îl scrisese, dar rămânea inexplicabilă atitudinea lui de acum. Pe toată durata grevei, nu a dat nimănui nicio explicaţie, iar reîntors în cameră, după ce îşi scrisese memoriul, se retrăsese, la fel de mut, în patul lui. Totuşi, în timp ce-şi mânca pâinea, nu ne-a scăpat zâmbetul lui şugubăţ şi sclipirea veselă ce i se aprindea în ochi, ori de câte ori privea spre uşă. Mereu întorcea capul într-acolo, de parcă ar fi aşteptat ceva. Şi într-adevăr, după o vreme, uşa s-a deschis. „Paraschivoiu!” a strigat din prag ofiţerul de serviciu. Ni s-a părut că se străduise să răcnească numele şi nu reuşise să imprime vocii nici tonul, nici nota de severitate pe care le dorise. În spatele ofiţerului, şeful de secţie mustăcea. Dialogul dintre ofiţer şi Paraschivoiu a fost scurt şi s-a desfăşurat cam în felul următor:

— Ce, bă, eşti nebun? Ăsta-i memoriu? Aşa ceva nu poate fi înaintat organelor superioare!

— Eu asta am avut de spus şi vă rog să-l înaintaţi!

— Nu se poate, bă! Nu ţi-e ruşine? Îţi dau altă hârtie să scrii un memoriu cum trebuie şi să-l retragi pe ăsta!

— Eu nu vreau să scriu altceva, iar dumneavoastră sunteţi obligat să înaintaţi memoriul meu celor în drept!

Ofiţerul nu a mai insistat. L-a ameninţat că va fi pedepsit pentru cele scrise şi a plecat. O dată uşa închisă, l-am auzit râzând pe coridor. Şeful de secţie îi ţinea isonul. Noi, în schimb, care asistasem la discuţie, nu înţelesesem nimic. Curiozitatea noastră, mai mare decât teama de pisălogeala lui Paraschivoiu, n-a avut timp să se manifeste. Paraschivoiu ne-a luat-o înainte. Nu a mai aşteptat să fie întrebat. Înecându-se de râs, a început să ne povestească ce scrisese în memoriu. La rândul meu, citez din memorie: „Tuturor celor care m-au turnat, m-au urmărit, m-au arestat, m-au anchetat şi m-au bătut, care m-au judecat şi condamnat, ca şi tuturor M.A.I.-ştilor şi securiştilor care mă păzesc, eu, subsemnatul Paraschivoiu Grigore, le f... muma-n c...!” Autenticitatea conţinutului memoriului ne-a fost confirmată şi de prietenul nostru, plutonierul Dobre, de serviciu în aceeaşi zi pe secţie, la etajul întâi. N-am apucat să ne revenim din stupoarea produsă în cameră de incredibila poveste a lui Paraschivoiu. Gardianul a venit să-l ducă pentru zece zile la beci. Paraschivoiu a ieşit pe uşă râzând. Cum avea să ne spună la întoarcerea în cameră, era mulţumit că îşi făcuse damblaua.

Extraordinara ispravă a lui Paraschivoiu avea să ne dezvăluie însă şi stupiditatea dusă până la absurd a mentalităţii birocratice comuniste. Nu ştiu dacă administraţia a înaintat sau nu „memoriul” cu pricina, forurilor superioare. Ştiu însă că, fiind adresat acestora, nu şi-au permis să-l rupă şi să-l arunce la coş. Şi mai ştiu că, fie originalul, fie o copie a lui, a fost depusă la dosarul lui Paraschivoiu, făcând de aci înainte hazul nostru, ori de câte ori venea o inspecţie de la Ministerul de Interne, ca să verifice (pentru a nu ştiu câta oară!) dacă datele din dosare corespundeau cu declaraţiile respectivilor deţinuţi. Abia aşteptam să le vedem figura, când ajungeau la dosarul lui Paraschivoiu şi îi citeau „memoriul”.

Cea de-a doua derogare de la hotărârea pe care o luasem de a ne exprima, în mod ostentativ, într-o limbă cât mai cultivată, pentru a sublinia şi mai vârtos contrastul dintre noi şi cei care ne păzeau, s-a petrecut cu ocazia unei percheziţii de mari proporţii, condusă de ofiţerul politic, locotenent-major Lupu. Urmat de forţe neobişnuit de numeroase, Lupu a năvălit în camera noastră, ordonându-ne să ne luăm „bagajul” în pătură şi să ieşim afară. O parte dintre gardieni a rămas în cameră, urmând să-şi îndeplinească obişnuita operă devastatoare, deşertând conţinutul câtorva saltele pe jos, ridicând nori de praf din paiele călcate în picioare şi răsturnând chiar o tinetă, pentru a completa tabloul rămas în urma lor. Cealaltă parte a gardienilor ne-a îndemnat, într-un alai de răcnete şi insulte, să ieşim pe coridor, unde alţi tovarăşi de ai lor intraseră în dispozitivul de luptă conceput de Lupu. Stăteau înşiraţi de-a lungul unuia din pereţii coridorului, la intervale cam de câte un metru unul de altul, în timp ce noi am fost îngrămădiţi de-a lungul peretelui opus. Aici, dezbrăcaţi în pielea goală, aşteptam semnul gardianului din faţa noastră, pentru a ne apropia şi a depune la picioarele lui pătura cu avutul nostru de zdrenţe. După ce gardianul cerceta fiecare piesă vestimentară în parte, ne strângeam din nou toate boarfele în pătură şi, cu ea în braţe, tot goi, ne întorceam în camera în care primul grup de gardieni îşi desăvârşise între timp acţiunea distructivă. În privinţa percheziţiei propriu-zise, atât a

hainelor, cât şi a celei corporale, se puteau clar observa deosebirile de la un gardian la altul. Unii din ei, când se simţeau neobservaţi, îşi făceau treaba de mântuială. Alţii o făceau cu conştiinciozitate, dar în limitele stricte ale dispoziţiilor. Erau însă unii care făceau nu numai exces de zel pentru a se afirma în ochii politrucului, ci veneau chiar cu un aport personal de sadism şi cruzime la executarea percheziţiei.

Aşa a fost în ziua aceea cazul gardianului care l-a percheziţionat pe bătrânul avocat Coslovski. Gardianul a început prin a-i controla hainele, pipăindu-le pe rând, bucată cu bucată, pe la toate cusăturile, cu prefăcută conştiinciozitate, pentru a le arunca apoi pe jos şi a le împinge la o parte cu cizmele lui pline de noroi. Întârzia, în mod vădit, operaţia de cercetare a hainelor, pentru a-l ţine cât mai mult pe Coslovski dezbrăcat, în frigul de pe coridor. Din când în când, îi arunca o privire compătimitoare şi îl întreba, plin de solicitudine: „Nu ţi-e frig la picioare, să stai aşa, desculţ, pe cimentul rece?” sau: „Vezi! Ai grijă să nu răceşti!” Coslovski tăcea şi nu răspundea la niciuna din provocări, ştiind că sadicul din faţa lui abia aştepta să-l trimită la beci, pentru prima vorbă de protest pe care ar fi spus-o.

Când, în sfârşit, s-a decis să treacă la percheziţia corporală, gardianul şi-a schimbat atitudinea. Iritat că nu-şi atinsese ţelul cu cruzimea ironiei lui, prezentată în bătaie de joc sub simulacrul grijii faţă de sănătatea victimei, gardianul şi-a reluat tonul brutal şi jargonul ordinar cu care era mai obişnuit şi care de altfel se şi potrivea mai bine la culoarea lui tuciurie. „Ia vino, bă, mai aproape şi deschide gura!” Fără să crâcnească, Coslovski a executat ordinul, iar gardianul, după ce i s-a uitat în gură, cerându-i să ridice şi limba, i-a spus să-şi întoarcă la stânga capul şi apoi la dreapta, pentru a i se uita în urechi.

Intenţia de a-l şicana şi de a-l ţine mai departe gol şi desculţ pe ciment era evidentă. Şi ordinele au început să se succeadă pe acelaşi ton răstit: „Întoarce-te, bă, cu spatele! Apleacă-te şi tuşeşte! Trage de buci! Bătrânul Coslovski, a cărui nervozitate şi irascibilitate ne erau bine cunoscute, era pus la grea încercare. Se roşise la faţă, dar izbutea încă să se mai stăpânească. „Întoarce-te cu faţa la mine! Ridică-ţi c...le!” Coslovski a tresărit. Se făcuse stacojiu la faţă, ceea ce nu era de bun-augur. Cei câţiva care eram percheziţionaţi în preajma lui şi urmărisem scena ne uitam la el îngrijoraţi, încercând să-i facem semn pe furiş să-şi păstreze calmul. Când l-am văzut ridicându-şi testicolele, aşa cum i se poruncise, ne-am liniştit. Un ultim ordin al ţiganului a fost însă picătura care a umplut paharul răbdării lui Coslovski. Ţiganul i-a răcnit cu vădită plăcere, gustând din plin savoarea cuvintelor care îi ieşeau din gură: „Beleşte p...a!” N-a urmat nicio pauză. Răspunsul lui Coslovski a venit prompt: „Ba să mi-o beleşti tu!”

În clipa aceea, am crezut că ţiganul cade, lovit de apoplexie. Sufocat de indignare, dar şi de surpriză a făcut ochii mari şi a deschis gura, fără să poată scoate vreun sunet. Abia după ce a mai respirat o dată adânc i-a revenit vocea şi s-a dezlănţuit într-un potop de insulte şi ameninţări, cam confuze şi fără şir, dar ţipate cu un glas piţigăiat care nu era al lui. Vociferările ţiganului i-au atras atenţia lui Lupu care, înconjurat de câţiva ofiţeri, supraveghea desfăşurarea percheziţiei, de la capătul coridorului. Venind să se informeze de cele întâmplate, n-a înţeles nimic din spusele gardianului, care nu făcea decât să-l acuze pe Coslovski de lipsă de

respect şi încălcarea regulamentului, evitând intenţionat să relateze cum se petrecuseră lucrurile în realitate. Coslovski, resemnat deja să petreacă cel puţin zece zile de beci şi chiar să poarte lanţuri, s-a decis să lămurească el cazul, explicându-i ofiţerului politic ce se întâmplase. I-a istorisit cum în tot timpul percheziţiei fusese şicanat şi provocat de gardian, reproducând întocmai toate ordinele acestuia, dar şi propria lui replică, dată când ajunsese la capătul răbdării şi nu mai suportase ca la vârsta lui să fie batjocorit de un tânăr, care ar fi putut să-i fie fiu. Coslovski nu se sfiise să repete cu glas tare cuvintele cu care se încheiase „dialogul” lui cu ţiganul, ceea ce provocase ilaritate printre gardienii care se aflau în apropiere. Spre uimirea lor, dar mai ales a noastră, Lupu a zâmbit şi el şi, fără să ia vreo hotărâre sau să spună vreo vorbă, s-a îndreptat din nou spre capătul coridorului, de unde a continuat să supravegheze mersul percheziţiei. Nu ne-am fi aşteptat ca Lupu să dea dovadă de simţul umorului şi să renunţe la pedepsirea lui Coslovski. Apreciase, poate, hazul schimbului de cuvinte dintre ţigan şi Coslovski, din cauza „vorbelor de duh” rostite tot în limba pe care şi el o înţelegea cel mai bine.

DEMEC ŞI MAŞINA DE SPĂLAT RUFE

Dacă percheziţiile şi mutările din celulă erau operaţii ordonate de biroul politic, de care, prin obiectul şi natura lor, luam cu toţii cunoştinţă, la Piteşti, împrejurările au făcut să ni se dezvăluie şi una din acţiunile misterioase şi strict secrete, iniţiate de Securitate în rândul deţinuţilor. Lucrurile s-au desfăşurat în felul următor. Într-o zi, am primit vizita ofiţerului politic Lupu. Un lup îmbrăcat în blană de oaie, preocupat de gospodărie şi de măsuri de igienă care să ne fie pe plac. Întrucât reclamasem de nenumărate ori că rufele ne erau luate la spălat la intervale destul de neregulate, ne erau restituite câteva zile mai târziu, ude, dar tot murdare şi deseori cu lipsuri, Lupu venise cu ideea unui remediu. Şi anume: pentru a nu mai da rufele pe mâna deţinuţilor de drept comun, care le spălau de mântuială şi mai şi furau din când în când câte o cămaşă, Lupu ne-a spus că se gândise la o maşină de spălat electrică. Eram în culmea stupefacţiei! Înainte de intrarea noastră în puşcărie, nu apucasem să vedem în comerţul de stat maşini de spălat şi nu credeam să fi apărut nici în momentul când ne vorbea Lupu. Nu văzusem decât reclame pentru asemenea maşini, prin câte o revistă străină. Satisfăcut de efectul produs asupra noastră, politrucul a făcut o pauză. Apoi a continuat să-şi expună planul. Ne-a explicat mai întâi că astfel de maşini nu pot fi achiziţionate decât din import, ceea ce ar presupune o cheltuială pe care statul nu era dispus s-o facă în beneficiul penitenciarului. Totuşi, datorită intervenţiilor lui la minister, obţinuse promisiunea că i se va construi în ţară o maşină de spălat, dacă se va obliga să prezinte planurile unui prototip. În aceste condiţii, se gândea să le propună inginerilor şi

specialiştilor care se aflau printre noi să-şi dea concursul la realizarea proiectului, de pe urma căruia vom fi primii beneficiari. Neîncrederea noastră absolută şi aproape bolnăvicioasă în tot ce venea de la administraţie sau de la ofiţerul politic şi în mod special când se manifesta sub formă de bună intenţie faţă de noi nu părea de data asta să-şi găsească justificarea. Nu aveam impresia că propunerea lui Lupu ar ascunde vreo cursă. Primii care i-au dat crezare au fost tocmai cei câţiva ingineri din cameră, tentaţi de ideea de a exercita o activitate în domeniul tehnic, deşi construirea de maşini de spălat nu avea contingenţe directe cu specialitatea lor. Între inginerii noştri şi Lupu s-a angajat o discuţie, în care primii solicitau tot felul de lămuriri suplimentare şi explicaţii amănunţite, privitoare la locul de muncă şi mijloacele ce le vor fi puse la dispoziţie, de la creion, tuş şi hârtie, până la riglă de calcul şi documentaţie de specialitate, ofiţerul arătându-se receptiv la toate sugestiile lor, notându-şi-le într-un carneţel şi promiţându-le că va căuta să le satisfacă cererile, în limita posibilităţilor şi în cadrul permis de regulamentul penitenciarului. Lupu şi-a notat şi numele celor care s-au oferit să lucreze la proiect şi a plecat, promiţând să revină în câteva zile, după ce va organiza şi pune totul la punct pentru a putea începe lucrul.

În urma lui, în cameră s-au aprins discuţii nesfârşite şi s-au făcut tot soiul de interpretări şi speculaţii, privitoare la propunerea lui Lupu. Până la urmă, părerea dominantă a fost că administraţia hotărâse într-adevăr să-şi doteze închisoarea cu o maşină de spălat şi că, pur şi simplu, alesese calea cel mai puţin costisitoare pentru a-şi atinge scopul, recurgând la munca intelectuală calificată şi mâna de lucru gratuite, recrutate din rândul deţinuţilor, care urmau să conceapă şi să proiecteze maşina. Apoi, gândeam noi, o vor construi tot gratuit, într-o altă închisoare unde existau ateliere, cum era Gherla sau Aiudul. Dacă discuţiile noastre, ale neprofesioniştilor pe această temă, au sfârşit prin a se stinge, satisfăcându-ne concluzia la care ajunsesem, nu acelaşi lucru se putea spune despre efervescenţa care domnea în tabăra inginerilor. Timp de două sau trei zile, până la reapariţia lui Lupu, au trăit într-o excitaţie continuă, întreţinută mai cu seamă de Dodo Chrisoghelos, care, cu spiritul lui inventiv, nerăbdarea şi vioiciunea temperamentului care îl caracterizau, se simţea în elementul lui. Din câte îmi amintesc, grupul celor care se oferiseră să lucreze la proiectul maşinii se compunea din Dodo Chrisoghelos, Costică Demec, Radu Matac, Dinu Răşcanu şi Ticu Mihăilescu. Până la reapariţia lui Lupu, două sau trei zile mai târziu, grupul lor n-a făcut decât să dezbată problema proiectului în lumina celor câteva concepţii diferite, privind principiul de funcţionare al viitoarei maşini de spălat. Îmi aduc şi acum aminte de pasiunea cu care Dodo Chrisoghelos îşi susţinea punctul lui de vedere, pledând pentru o maşină care să acţioneze asupra rufelor prin vibraţii obţinute prin ultrasunete, eliminând astfel trepidaţiile maşinilor care spălau prin centrifugare. Până la urmă, au hotărât să-i propună lui Lupu să lucreze în paralel la cele două sau trei proiecte diferite, urmând ca biroul tehnic al fabricii care va construi maşina să-l aleagă pe cel mai convenabil. În fine, a sosit şi ziua mult-aşteptată, când Lupu a venit să-i anunţe că, începând cu a doua zi, vor fi scoşi la lucru, dar că proiectele trebuiau terminate cât mai repede, deoarece ministerul nu aprobase întrebuinţarea deţinuţilor decât timp de o

săptămână, condamnaţii pentru înaltă trădare nebucurându-se de dreptul la muncă. Urmau deci să lucreze în două schimburi, doi sau trei de dimineaţă până la prânz şi ceilalţi, de la prânz până seara. Vor fi duşi pe o altă secţie a închisorii, unde, din motive de securitate, vor lucra separat fiecare în altă celulă. Vor găsi acolo tot ce le trebuie.

Prima echipă de trei ingineri, dusă a doua zi la lucru, a fost aşteptată la întoarcerea în cameră cu mare nerăbdare şi curiozitate. Până ce nu ne-au povestit în amănunt tot ce se petrecuse în celulele de pe bara T-ului, transformate în săli de desen şi proiectare, nu i-am lăsat să treacă la discutarea chestiunilor tehnice pe care le ridica pentru ei maşina de spălat. Am aflat astfel că fiecare din ei găsise în celula lui o masă şi un scaun, iar ca rechizite, câte cinci coli de hârtie de scris, un creion şi o riglă obişnuită de şcoală de treizeci de centimetri. Li s-a atras atenţia că la părăsirea celulei vor trebui să dea socoteală de cele primite, restituind şi colile de hârtie folosite pentru ciorne şi calcule. Când vor isprăvi hârtia, li se va da alta. Lupu, personal, le-a adus o riglă de calcul care, după nevoie, urma să circule de la unul la altul, prin intermediul gardianului de pe coridor, instruit să facă acest oficiu, ori de câte ori unul din ei o solicita. Tot gardianul făcea să circule în aceleaşi condiţii un compas, o gumă şi o ascuţitoare. O mai sumară şi mai sărăcăcioasă dotare nici că se putea! Lupu îi vizitase pe fiecare pe rând, de câteva ori, interesându-se de mersul trebii şi oferindu-le fumătorilor câte o ţigară. Toţi s-au plâns de fiecare dată de lipsa unor materiale şi instrumente absolut necesare, cum ar fi hârtia de calc, tuş de desen, o maşină de calculat şi o anumită documentaţie de specialitate. El le-a spus să se descurce cum vor putea cu ceea ce le dăduse, pentru că nu va avea posibilitatea să le procure cele cerute, într-un timp aşa de scurt. Singur Dodo Chrisoghelos a reuşit să-l convingă să-i aducă nişte creioane colorate. Lupu i-a anunţat că, pe durata lucrării, vor primi raţie dublă de mâncare şi de pâine, aşa cum primeau şi deţinuţii de drept comun, care prestau diferite munci şi corvezi în incinta închisorii. Faţă de hrana insuficientă ce ni se dădea pe celular, regimul alimentar ce li s-a acordat reprezenta o substanţială îmbunătăţire. Totuşi, pentru camarazii noştri, accesul la creion şi hârtie şi posibilitatea de a-şi exercita meseria, fie chiar şi în condiţiile date şi numai pentru o săptămână, părea să reprezinte o satisfacţie cu mult mai mare decât cea produsă de obţinerea acestui privilegiu alimentar. Animaţi de un entuziasm şi o bucurie aproape copilăreşti, când se întorceau în cameră, discutau la nesfârşit şi cu atâta vehemenţă şi pasiune despre proiectul maşinii de spălat, încât pentru noi, profanii, atitudinea şi manifestările lor deveniseră obiect de studiu şi subiecte umoristice. Aşa se face că, pentru a-i tachina, le botezasem în derâdere proiectul maşina de tras-împins!

Grupul celor mai tineri din cameră, din care făceam şi eu parte, pierduse repede interesul pentru toată rumoarea care se stârnise în jurul maşinii de spălat. Lipsiţi de stimulentul satisfacţiei profesionale al camarazilor noştri ingineri, puşi să rezolve o problemă tehnică, şi neputându-ne ridica la înălţimea idealului lor, reprezentat de maşina de tras-împins, le spuneam noi în bătaie de joc, noi, cu spiritul nostru practic primar, aveam preocupări mult mai mărunte şi aspiraţii modeste. În meschinăria noastră, nu vedeam decât un singur profit de pe urma muncii lor de concepţie şi proiectare: să ne aducă o ciozvârtă de creion sau măcar

o bucată de mină! În jurul maşinii de tras-împins se dezvoltase o bună dispoziţie generală, întreţinută de tot felul de glume şi ironii pe seama inginerilor şi mai ales pe seama lui Dodo, care ne răspundea cu aceeaşi voie-bună. Din păcate, nu mai ţin minte vorbele de duh şi epigramele avocatului Valjan, care, deşi foarte bolnav, contribuia şi el cu orice ocazie la animarea atmosferei din cameră.

Creion n-am primit de la inginerii noştri, nefiindu-le posibil să-l înşele pe ofiţerul politic Lupu, cu deosebire vigilent, când era vorba de obiectele care serveau la scris. La sfârşitul zilei de lucru, le aduna personal de la fiecare dintre inginerii noştri. Ne-au adus însă mai multe bucăţele de mină, recuperate de fiecare dată când cereau de la gardian ascuţitoarea, şi profitau să rupă şi să subtilizeze vârful creionului. Paulică Bandu a reconstituit un creion din frânturile de mină, nu mai lungi de un centimetru fiecare. A pus fragmentele cap la cap în şanţul săpat într-o bucată de lemn, peste care a suprapus o altă aşchie de lemn, având un şanţ similar. O dată cele două bucăţi de lemn aşezate una peste alta, le-a matisat strâns cu aţă scoasă din pânza saltelei. Ascuţit la unul din capete, obiectul arăta ca un creion adevărat. Pe măsură ce vârful se tocea, minele din interiorul lui urmau să fie împinse înainte cu o bucată de sârmă introdusă în orificiul din partea opusă. Creionul lui Paulică a îmbogăţit colecţia noastră din ascunzătoarea cu obiecte interzise. Cel care s-a dedicat cu cea mai mare conştiinciozitate procurării de mine de creion a fost Costică Demec. De altfel, dintre toţi inginerii noştri, Costică Demec se arăta cel mai puţin obsedat de realizarea proiectului maşinii de spălat. Ne şi spusese că, din punct de vedere tehnic, nu-l interesa o astfel de maşină şi nici nu credea că va ajunge vreodată să fie construită şi pusă în funcţiune în închisoare, iar singurul avantaj al acestui proiect, din punctul lui de vedere, era că fusese desemnat să lucreze la el. Se putea astfel bucura de o schimbare de decor, timp de câteva ore pe zi, de suplimentul de mâncare şi, din când în când, de câte o ţigară.

Probabil că, dacă nu ar fi fost personajul principal al episodului ce urmează să-l povestesc, Costică Demec nu ar fi ocupat în amintirile mele de la Piteşti decât un spaţiu de câteva rânduri. Dacă s-ar putea spune că există pe lume persoane neinteresante, Demec ar fi cu siguranţă una dintre acestea. Cu toate că, din spusele colegilor lui ingineri, era recunoscut ca o capacitate în domeniul lui (al telecomunicaţiilor), Demec era departe de a fi un om inteligent, în accepţiunea curentă a noţiunii. De asemenea, în afară de cunoştinţele lui tehnice, era total lipsit de cultură. Nu citise în viaţa lui nimic decât lucrări de specialitate. În ce spunea, în întrebările inocente pe care le punea, în glumele pe care le făcea şi în tot ce povestea dădea dovadă de o minte infantilă, de o simplitate aproape înduioşătoare. Deşi suporta greu închisoarea cu privaţiunile ei, Demec nu se înrăise şi nu se acrise. Rămăsese un om cu fire veselă şi suflet bun. Cred că acestor două trăsături li se datora apropierea dintre Demec şi grupul nostru, el căutându-ne compania din cauza bunei noastre dispoziţii tinereşti, iar noi acceptându-l pentru cumsecădenia lui. Trebuie să recunosc însă că Demec ne oferea şi motive de distracţie. Ne făcusem chiar un obicei să râdem pe socoteala lui, stimulându-l să ne povestească din viaţa lui amoroasă. Îi prinsesem slăbiciunea şi i-o exploatam. Nu întâmpinam nicio dificultate să-i trezim obsesia sexuală de care era

evident stăpânit. Ne întreceam să-i stârnim logoreea pe această temă, sugerându-i, în cât mai puţine cuvinte, câte o imagine care să-i excite închipuirea. De fiecare dată când îl vedeam că se apropie de grupul nostru, indiferent despre ce am fi vorbit, era suficient ca unul din noi, dând impresia că participă în continuare la conversaţia în curs, să lase să cadă numai câteva cuvinte de genul „era goală în baie” sau „avea o bluză transparentă”, pentru ca Demec să cadă în plasă. Intra imediat în vorbă şi începea să ne povestească vreo aventură de a lui, poticnindu-se şi mai rău ca de obicei la pronunţarea primei silabe a fiecărui cuvânt, ceea ce sporea grotescul personajului. Costică Demec avea un fizic ingrat. Era înalt, cam mătăhălos, lipsit de îndemânare şi graţie în mişcări, când gesticula cu braţele lui prea lungi şi parcă dezarticulate. Când ne descria performanţele lui amoroase, obrajii i se înroşeau de plăcere, ceea ce îi scotea şi mai tare în evidenţă asimetria feţei, plasată între cele două urechi, şi ele inegale şi aşezate una mai sus decât cealaltă. Prezentându-ni-se în postură de Casanova, bietul Costică Demec devenea o figură atât de penibilă, încât până la urmă ni se făcea şi ruşine şi milă, până şi Sandu Ghica iertându-l cu întrebările lui, împinse până dincolo de limitele celei mai indecente indiscreţii. Costică Demec, în buna lui credinţă, nu se dumirise niciodată de jocul răutăcios pe care îl practicam pe seama lui. Uneori, aveam chiar remuşcări, văzându-l cum, pe zi ce trecea, se ataşa tot mai mult de noi. În special pentru Sandu Ghica şi pentru mine manifesta sentimentele unei sincere şi deosebit de calde afecţiuni. Cam în acest stadiu se aflau relaţiile noastre cu Costică Demec, când a survenit proiectul maşinii de spălat, şi inginerii noştri, printre care şi el, au început să fie scoşi la lucru.

Trecuseră deja două sau trei zile de când cele două schimburi se succedau la lucru. Demec lucra la proiect în schimbul doi şi se întorcea în cameră spre seară, puţin înainte de „număr”. De la „număr” şi până la „stingere” când, în fine, aveam voie să ne întindem în paturi, ni se părea o eternitate. Era cea mai lungă parte a zilei, aveam obiceiul să spunem. Într-atât ne bucuram când auzeam seara strigându-se pe coridor „stingerea!”, încât până şi glasul gardianului care răcnise cuvântul magic de dezlegare avea în urechile noastre o rezonanţă plăcută, chiar dacă acelaşi om ne prigonise în cursul zilei. Nu ştiu cât să fi trecut de la „stingere” în seara aceea. Adormisem imediat. M-a trezit din somn un foşnet şi, când am deschis ochii, l-am văzut pe Demec, cu arătătorul în dreptul gurii făcându-mi semn să tac, în timp ce cu cealaltă mână îmi vâra ceva sub pernă. S-a îndepărtat apoi tot fără zgomot, pentru a se opri la câteva paturi mai departe, unde dormea Titi Coşereanu. N-a zăbovit nici la el mai mult decât la mine şi, după ce a trecut mai întâi pe la tinetă, s-a dus la patul lui şi s-a culcat. M-am săltat într-un cot pentru a privi împrejur. Din toată camera numai doi inşi, în afară de mine, mai ridicaseră capul de pe pernă: Titi Coşereanu şi Sandu Ghica. Nimeni altul nu observase misterioasa plimbare nocturnă a lui Demec şi popasurile pe care le făcuse pe la paturile noastre. În cameră nu se auzea decât respiraţia regulată a oamenilor care dormeau şi ici-colo câte un sforăit. În momentul următor, toţi trei aveam să facem acelaşi gest şi aceeaşi uluitoare descoperire. Toţi trei am băgat mâna sub pernă la locul unde umblase şi Demec, fiecare din noi găsind câte un pacheţel, nu mai mare decât o cutie de chibrituri, învelit într-o bucată de pânză. Conţinutul era acelaşi: câteva pătrăţele dintr-o bucată de ciocolată!

Aceeaşi a fost şi reacţia noastră faţă de o atât de extraordinară descoperire: am coborât din paturi şi ne-am întâlnit toţi trei la tinetă, unde, în şoaptă am schimbat primele impresii. În privinţa provenienţei ciocolatei s-au emis două păreri: fie că îi fusese dată lui Demec de către ofiţerul politic, fie că Demec avusese ocazia s-o fure de undeva. Niciuna din cele două ipoteze nu ne satisfăcea însă, fiecare din ele ridicând o serie de întrebări la care nu aveam răspuns. Dacă Demec primise ciocolata de la Lupu, de ce nu primiseră şi ceilalţi, aşa cum se întâmpla de câteva ori pe zi, cu ţigările pe care ofiţerul politic le oferea tuturor inginerilor noştri care lucrau la proiectul maşinii? Nu eram îndreptăţiţi în acest caz să-l suspectăm pe Demec de a avea nişte relaţii speciale cu politrucul? Nu confirmase chiar Demec câteva minute mai devreme această bănuială, procedând în mod atât de conspirativ pentru ca nimeni să nu-l vadă când ne-a adus ciocolata? Pe de altă parte, dacă ciocolata ar fi reprezentat recompensa pentru o trădare, de ce să se fi deconspirat dându-ne-o nouă? Cea de-a doua presupunere, cum că Demec ar fi furat ciocolata, era mult prea fantezistă pentru a ne pierde timpul s-o discutăm la şedinţa noastră nocturnă din jurul tinetei. Cred că fusese imaginată mai mult din dorinţa noastră de a găsi cu tot dinadinsul o alternativă, care să ne contrazică bănuielile ce ne îndemnau să vedem în Demec un delator. Faţă de imposibilitatea de a lămuri dilema şi cum discuţia noastră, chiar purtată în şoaptă, începuse să tulbure somnul celor din apropiere, ne-am retras şi noi la paturile noastre. Nu însă înainte de a fi luat o hotărâre provizorie: niciunul dintre noi nu se va atinge de bucăţelele de ciocolată, iar după „deşteptare”, îi vom cere lui Demec toate explicaţiile care se impuneau. Inutil să spun că niciunul din noi nu a mai închis ochii până la ziuă. Şi nu din cauza mirosului îmbietor care ne venea de la ciocolata de sub pernă, ci din cauza celui care ne-o dăduse. Pentru sănătatea propriului nostru moral, nu voiam să acceptăm deziluzia şi respingeam din răsputeri ideea că Demec ar fi putut colabora cu ofiţerul politic. Cu toată împotrivirea noastră însă, suspiciunea persista şi chiar îşi făcea mai departe drum în gândurile care ne frământau. Nici „deşteptarea”, cu toată agitaţia pe care o declanşa în cameră, nu a reuşit să ne schimbe dispoziţia sufletească sau să ne îndepărteze din minte ideea care ne obseda. Mai aveam acum şi de făcut faţă nerăbdării de a sta de vorbă cu Demec, ceea ce nu era posibil înainte ca prima parte a programului să se încheie. Abia după „deschidere”, după „număr”, după împărţirea surogatului de cafea şi întoarcerea noastră de la W.C., urma până la ora prânzului o perioadă de acalmie, când uşa celulei nu se mai deschidea, decât în caz excepţional şi de neprevăzut, la intervenţia vreunui gardian sau ofiţer. Când, în fine, a sosit momentul, prevenit de noi încă de la „deşteptare” că vrem să stăm cu el de vorbă, Demec s-a îndreptat spre unul din colţurile mai ferite ale camerei, unde îl aşteptam toţi trei.

S-a apropiat de noi, vesel şi cu figura radioasă a omului care nu avea nimic să-şi reproşeze. Ba chiar dimpotrivă, se aştepta la mulţumiri şi gratitudine din partea noastră, pentru surpriza pe care ne-o făcuse, deşi bucuria lui de a-şi fi putut manifesta în acest fel prietenia faţă de noi era cu mult mai mare. Toate acestea reieşeau mai mult din gesturile şi expresia feţei, decât din vorbe, deoarece, ferindu-se să fie înţeles de cei din jur, Demec reuşea să fie şi mai confuz decât de obicei. Doar când a

ajuns foarte aproape de noi, a renunţat la aluzii şi a îndrăznit să ne întrebe pe şoptite, evitând totuşi în continuare să pronunţe cuvântul ciocolată: „Ei, cum v-a plăcut? Trebuie să recunoaşteţi că la aşa ceva nu vă aşteptaţi?” Apoi, imediat a adăugat: „Să nu cumva să mai spuneţi cuiva, că mă nenorociţi!” Fără să-i luăm în seamă vorbele, toţi trei i-am pus în mod spontan aceeaşi întrebare: „De unde ai ciocolata?” Abia în acel moment a remarcat Demec lipsa de entuziasm cu care îl primisem în mijlocul nostru, iar în faţa întrebării noastre directe, a rămas descumpănit. În clipa următoare, când şi-a revenit, prima lui reacţie a fost să arunce o privire speriată împrejur şi să ne implore să vorbim mai încet. În mod evident, se temea ca cineva să nu fi auzit cuvântul ciocolată. Nu ne-am sinchisit de îngrijorarea lui şi, simţindu-i slăbiciunea, am repetat întrebarea cu glas chiar mai ridicat decât prima oară, având totuşi grijă să nu fim auziţi de alţii. Am ţinut chiar să adăugăm că nu înţelegeam să fim atât de discreţi în privinţa ciocolatei pe care ne-o adusese, fără ca măcar să ne spună cum şi-o procurase şi de ce trebuie păstrat secretul. Şantajul nostru şi-a dat pe loc roadele şi încă într-un mod care ne-a depăşit toate aşteptările. Intrat de-a dreptul în panică, alb la faţă şi cu bărbia tremurândă, Demec ne-a cuprins pe toţi trei cu braţele pe după umeri, îndemnându-ne să ne mai retragem câţiva paşi spre colţul camerei unde era un pat liber. Ne-am aşezat pe pat, cu Demec între noi, atât de tulburat încât se bâlbâia şi nu-şi mai nimerea cuvintele pentru a ne da de înţeles că ne va explica toată tărăşenia cu ciocolata, cu condiţia să nu mai vorbim aşa de tare. Ciocolata i-o dăduse ofiţerul politic Lupu, care îl vizitase în celula unde lucra la proiectul maşinii. Au urmat întrebările noastre fireşti: „De ce ţi-a dat numai ţie şi celorlalţi nu? Şi de ce nu vrei să se ştie că ai primit ciocolata de la ofiţerul politic, în timp ce niciunul dintre inginerii noştri nu s-a ferit niciodată să spună la întoarcerea de la lucru că primise o ţigară sau două de la Lupu, de multe ori reuşind chiar să aducă una în cameră, în ciuda interdicţiei?” Vizibil derutat de ploaia de întrebări incomode, Demec s-a grăbit să improvizeze o explicaţie, atât de puţin credibilă însă, încât, departe de a ne satisface, n-a făcut decât să ne alimenteze în continuare suspiciunile. „Lupu n-a avut la el decât o jumătate de tabletă de ciocolată. Cum nu i-ar fi ajuns s-o împartă la toţi inginerii care lucrau, mi-a dat-o mie toată şi mi-a cerut să nu le spun celorlalţi, pentru a nu le stârni invidia!”

Ca Lupu să fie preocupat de a întreţine armonia între deţinuţi, era ultimul lucru de care l-am fi putut crede capabil, când de-a lungul anilor de puşcărie am avut tot timpul dovada contrarie. Întreţinerea zâzaniei între deţinuţi, prin provocări de tot felul, pentru a putea apoi culege fructele acestei discordii, era arma de predilecţie întrebuinţată împotriva noastră de birourile politice ale tuturor închisorilor şi lagărelor de muncă forţată. Stârnind invidie, ură şi adversităţi de tot soiul, politice, religioase, de clasă, de naţionalitate etc., reuşeau uneori să trezească cele mai josnice instincte la cei predestinaţi, prin slăbiciunea lor de caracter, să devină delatori sau să producă fisuri în solidaritatea noastră, singurul zid de apărare, pe care mereu ne străduiam să-l întărim. Manifestându-ne aşadar neîncrederea în bunele intenţii din partea lui Lupu, de a nu produce neînţelegeri între noi, i-am spus totodată lui Demec că nu vedeam niciun motiv pentru care să ascundă existenţa ciocolatei primite. Ba chiar îi propuneam, având în vedere că păstrasem bucăţelele de ciocolată, să le

dea celor doi sau trei din camarazii noştri mai în vârstă şi mai slabi din cameră. Când i-am pus în palmă pacheţelele de ciocolată, intacte, Demec a părut îngrozit. Le-a ascuns repede şi, cu noduri în gât, ne-a spus că vrea să ne destăinuie întregul adevăr, făcând însă în acelaşi timp apel la prietenia noastră, pentru a-i înţelege situaţia şi a nu-i pune viaţa în pericol. „Poate că voi o să mă condamnaţi, dar am totuşi încrederea că, ascultându-mi povestea, veţi fi îngăduitori şi mă veţi ajuta, fiindcă n-am făcut rău la nimeni.” Deşi din această introducere nu puteam înţelege exact prin ce trecuse sau ce făcuse, un lucru devenise limpede pentru noi: Demec semnase un pact cu diavolul!

Întreaga lui atitudine şi înfăţişare veneau să ne întărească această convingere. Nehotărârea lui, între dorinţa de a păstra taina care îl apăsa şi nevoia de a ni se destăinui totuşi, îl adusese într-o stare de tulburare extremă. Fruntea i se umpluse de broboane de sudoare, iar în ochi i se citea groaza, numai la gândul celor ce avea să ni le împărtăşească. „Acum doi ani, când eram în Jilava, am fost scos din celula în care mă aflam şi mutat, împreună cu alţi câţiva ingineri, într-o baracă de scânduri de tip militar, ridicată într-una din curţile interioare ale fortului...” au fost vorbele cu care şi-a început Demec istorisirea, vorbe dezlânate din care m-am străduit însă să alcătuiesc o frază curgătoare şi coerentă. Greutăţi de a-l înţelege am întâmpinat de-a lungul întregii lui expuneri, din cauza exprimării confuze şi a poticnelilor. În baraca aceea, cu mai multe încăperi, izolaţi de restul puşcăriaşilor din Jilava şi beneficiind de un regim alimentar mai bun, a trăit o vreme un număr de deţinuţi, selecţionaţi de administraţie pentru a presta anumite munci speciale. Aşa cum am aflat de la Demec, dar şi de la alţii, câţiva dintre aceşti deţinuţi fuseseră însărcinaţi cu traducerea în limbile străine de mare circulaţie a unor broşuri de propagandă, menite să prezinte în Occident varianta convenabilă regimului de la Bucureşti, asupra unor teme. Era în special vorba de unele acţiuni ale guvernului comunist din România, care umpluseră paginile presei din Vest, cum fusese cazul marilor procese politice înscenate în ultimii ani în ţară: procesul lui Iuliu Maniu şi al grupului lui, care fusese atras în cursa întinsă de Securitate la Tămădău, procesele intentate celor din mişcările de rezistenţă din munţi, procesele de spionaj în care fuseseră implicate Nunţiatura, Biblioteca engleză şi cea americană, ca şi o serie de ambasade din Bucureşti, pentru a le compromite şi a justifica măsurile fie de închidere a lor, fie de expulzare a unor diplomaţi incomozi. Demec cu alţi câţiva ingineri au fost puşi să proiecteze o poartă de metal cu comandă electrică, pentru a înlocui vechea poartă de intrare în fort. În acea perioadă de lucru, petrecută în baraca din curtea Jilavei, Demec fusese încetul cu încetul ademenit de ofiţerul politic, dar şi de doi civili, care pretindeau a fi trimişi de Ministerul Forţelor Armate, pentru a se interesa de soarta lui şi a-i aduce la cunoştinţă că se făceau intervenţii pentru a obţine o revizuire a procesului lui şi eventual casarea sentinţei. Datorită bunei lui pregătiri profesionale, îi spuneau ei, Ministerul Forţelor Armate voia să-l recupereze, dându-i posibilitatea să-şi ţină în continuare cursurile la Academia Militară, unde funcţionase până în momentul arestării. Momit pe de o parte de cei doi civili, cu promisiunea unei eventuale eliberări, condiţionată însă, pe de altă parte, de biroul politic al închisorii, de o bună purtare în detenţie, dar mai

ales de dovezi concrete că nu e un „duşman al poporului”, Demec n-a mai rezistat tentaţiei de a fi iar liber. S-a decis să accepte propunerea ofiţerului politic de a semna un angajament de colaborare cu organele de Securitate ale penitenciarului, convins fiind de acesta că un asemenea act va cântări greu în demersurile ce se făceau pentru eliberarea lui. I s-a dat însă de înţeles că din acel moment va fi obligat să păstreze secretul absolut asupra acestui angajament şi asupra tuturor contactelor pe care le va avea cu organele Securităţii, riscând, în caz de indiscreţie sau trădare, să fie condamnat la moarte.

Având în vedere că nu i s-a cerut „mare lucru” (spunea el), nu a luat în serios nici ameninţarea, sperând că, în curând, o dată cu eliberarea lui, întreaga poveste a acestui angajament va fi uitată, la fel ca şi coşmarul acelor luni de zile petrecute în anchetă şi în hrubele Jilavei. La acest punct al relatării, pe care Demec încercase să-l minimalizeze, menţionându-l numai în treacăt, am intervenit cerându-i amănunte şi devenind tot mai insistenţi, până ce a recunoscut că pe toată perioada petrecută la Jilava raportase sistematic ofiţerului politic tot ceea ce acesta îi ceruse. Strâns cu uşa, ameninţat că îl vom denunţa în faţa camerei dacă nu ne spune întregul adevăr, Demec, înspăimântat, ne-a mărturisit că îl informase pe politruc atât în general despre activităţile şi discuţiile deţinuţilor din celulă, cât şi în mod special despre ce spuneau şi gândeau unii oameni din anumite categorii, pe care primise indicaţia să-i tragă de limbă. Era vorba în primul rând de legionari, de preoţi şi de câteva personalităţi mai deosebite, care se aflau în camera lui. Demec ţinea însă să adauge, după fiecare caz în parte pe care ni-l dezvăluia, că nu-i raportase ofiţerului politic decât fapte şi afirmaţii fără mare importanţă, cum erau de pildă: scrisul pe săpun, confecţionatul de ace de cusut sau de „costici” şi discuţiile cu caracter politic. Demec se jura însă că, de câte ori aflase lucruri mai grave de la cei pe care trebuia să-i spioneze, le trecuse sub tăcere. Aşa procedase ori de câte ori cineva făcuse imprudenţa să-i spună ceva ce nu declarase în anchetă sau când îi încredinţase vreun alt secret. Demec pretindea că nu îl informase pe politrucul din Jilava decât despre abaterile minore de la regulamentul penitenciar, fără consecinţe grave pentru cei care le săvârşiseră. Deşi nu ne înţelesesem în prealabil asupra atitudinii ce trebuia s-o adoptăm în discuţia cu Demec, am acţionat totuşi toţi trei într-un perfect consens. Pe rând, când unul, când altul, îl încolţeam şi îl înghesuiam cu întrebările, ţinându-l sub o tensiune permanentă, fără a-i da timp să se reculeagă, silindu-l astfel să ni se destăinuie. Devenisem toţi trei nişte anchetatori amatori, animaţi de singura dorinţă de a afla totul de la cel anchetat, profitând fără menajamente de toate slăbiciunile lui, uzând fără scrupule de minciună, şantaj sentimental şi ameninţare, pentru a ne atinge scopul. Ne dădeam seama de cruzimea cu care îl tratam, dar mila pe care ne-o inspirase Demec la începutul discuţiei, când încă nu-i cunoşteam întreaga ticăloşie, se spulberase. Ne străduiam acum să nu-l scăpăm din mână, să-l menţinem în starea de derută în care îl adusesem, pentru a-l face să ne spună totul. Aşadar, l-am supus în continuare la aceeaşi presiune, pentru a-l face să vorbească despre contactele pe care le avusese cu biroul politic al penitenciarului Piteşti. Metoda noastră de interogatoriu a dat rezultate.

Plângându-şi soarta, că se încrezuse în făgăduiala eliberării şi acceptase să colaboreze cu Securitatea, Demec sperase că, prin transferarea lui la Piteşti, scăpase de obligaţiile pe care şi le asumase faţă de politrucul din Jilava. Dar nu a trecut mult şi, în timp ce executa o pedeapsă la beci pentru un ac de cusut găsit asupra lui la o percheziţie, a primit vizita lui Lupu. Ofiţerul politic venise să-i amintească de angajamentul luat la Jilava. I-a şi arătat hârtia cu semnătura lui, ce se afla în dosarul care îl urmase în transferul de la Jilava la Piteşti. Nenorocitul a încercat să refuze continuarea colaborării, dar a sfârşit prin a capitula din nou, în faţa ameninţărilor, mergând până la condamnarea lui la moarte, într-un proces ce i-ar fi putut fi oricând înscenat. Din acel moment, Demec a avut două sau trei întâlniri conspirative cu Lupu. Pentru a nu stârni bănuieli în rândul deţinuţilor, Demec era, fie pedepsit sub un pretext oarecare, fie scos la magazia de efecte, după ce raportase ofiţerului de serviciu că i se rupsese cămaşa şi voia să-şi ia alta din bagajul personal. În loc să fie dus la beci, Demec îşi petrecea zilele de pedeapsă într-o celulă de pe bara T-ului, cu fereastra spre poarta închisorii, unde nu putea fi văzut sau detectat de deţinuţii politici. Primea acolo din mâncarea mai consistentă a deţinuţilor de drept comun, care erau scoşi la muncă şi, din când în când, câte o ţigară de la Lupu, care venea să stea de vorbă cu el. Când a fost dus la magazie, Lupu i-a ieşit înainte pe coridor, numai pentru a-i reaminti de obligaţia pe care şi-o asumase la Jilava şi de consecinţele pe care le-ar avea de suferit, în cazul în care s-ar răzgândi şi nu ar mai vrea să colaboreze. După spusele lui Demec, preocuparea de căpetenie a lui Lupu în acea perioadă fusese aceea de a descoperi toate metodele de transmisiune între celule şi de a întrerupe căile de comunicaţie folosite de deţinuţi, mai ales acelea pentru a lua legătura cu „dreptul comun”. Demec ne-a mărturisit că îi explicase lui Lupu cum funcţionează alfabetul Morse, adaptat la condiţiile de puşcărie, şi că îl informase despre ultimele ştiri politice externe, care pătrunseseră în închisoare şi fuseseră comunicate de la celulă la celulă, în toate secţiile deţinuţilor politici. „Trebuia să-i spun câte ceva, ca să-i dovedesc că nu refuz să colaborez...”, ni se tânguia din când în când Demec, făcând mereu apel la prietenia şi înţelegerea noastră pentru situaţia lui disperată, fără altă ieşire. Exasperat că nu ar putea stârpi reţeaua de comunicaţii a deţinuţilor şi în special legăturile cu „dreptul comun”, Lupu nu s-a jenat să-i ceară chiar sfatul lui Demec: „Dumneata ce ai face în locul meu, pentru a tăia legăturile dintre «politici» şi «dreptul comun»?” Nici Demec nu s-a sfiit să-i sugereze soluţia pe care o considera cea mai eficace şi pe care Lupu a şi tradus-o în fapt. Şi aşa am aflat că „turnătoria” lui Demec fusese la originea măsurii luate cu câtva timp în urmă de a muta toţi deţinuţii politici în celulele de pe o singură parte a clădirii, care forma piciorul T-ului, iar „dreptul comun” pe cealaltă parte. În acest fel, pe una din faţade, din subsol şi până la ultimul etaj, se aflau numai ferestrele condamnaţilor pentru înaltă trădare, iar pe cealaltă faţadă, numai cele ale deţinuţilor de drept comun. Câtă vreme noi ocupaserăm etajele superioare ale închisorii, iar dreptul comun se aflase în celulele din subsol şi de la parter, legăturile dintre cele două categorii funcţionaseră prin ferestre, prin intermediul „ancorei” sau chiar prin coloanele verticale ale ţevilor de calorifer (care străbăteau de sus până jos închisoarea), atunci când reuşeam să-l învăţăm alfabetul Morse pe vreunul

din deţinuţii de drept comun. Marea mutare de deţinuţi, făcută atunci de Lupu, după recomandarea lui Demec, fusese o grea lovitură pentru reţeaua noastră de comunicaţii, privându-ne de una din principalele căi prin care obţineam informaţii. Cu timpul am reuşit însă să stabilim alte filiere de comunicaţii cu dreptul comun, prin căsuţe poştale la locurile pe care le frecventam succesiv şi unii şi alţii (closet, sala de duşuri, curtea de plimbare). „N-am avut încotro. A trebuit să-i dau lui Lupu o soluţie credibilă ca să-i dovedesc că vreau să servesc administraţia. Ştiam însă că până la urmă se va găsi o altă metodă de a intra în legătură cu dreptul comun, că doar şi pe mine mă interesează informaţiile!” Cam aşa încerca Demec să-şi minimalizeze fapta şi să-şi împace conştiinţa că nu făcuse un lucru prea grav, din moment ce de pe urma spuselor lui nu avusese nimeni de suferit personal. E drept că mai pomenise şi de anumite teme politice discutate în celulă şi despre punctele de vedere susţinute de unii vorbitori, dar, spunea el, pe Lupu îl interesau numai subiectele şi felul cum erau tratate, şi nu urmărea nicidecum să ia măsuri împotriva celor care ar fi criticat regimul comunist. „Probă că nimeni nu a fost pedepsit!” adăuga el, convins fiind de nevinovăţia conversaţiilor lui cu Lupu.

Cam la acest punct al mărturisirilor lui Demec, am fost întrerupţi de sosirea hârdăului cu mâncare. Înainte de a ne despărţi pentru a ne lua gamelele de la uşă, Demec a vrut să se asigure că i-am înţeles situaţia şi că vom păstra secretul asupra celor vorbite. I-am promis că vom reflecta şi îi vom da răspunsul după masă, dar aşa cum stăteau lucrurile, nu credeam că putea fi absolvit de greşeala de a fi colaborat cu ofiţerul politic, decât dacă rupe relaţiile cu el şi dacă îşi recunoaşte public vina. L-am lăsat îngrozit şi ne-am dus să mâncăm toţi trei pe unul din paturile suprapuse, unde eram la adăpost de urechi indiscrete. Acolo am pus la punct viitoarea noastră strategie în relaţiile cu Demec. Eram hotărâţi să nu ne dăm în lături de la niciun procedeu prin care să-l putem teroriza, până ce vom obţine de la el şi alte destăinuiri despre ceea ce îi spusese până aci lui Lupu şi mai ales ce voia acesta să afle acum de la el. Eram atât de indignaţi de ticăloşia denunţurilor lui Demec, chiar dacă recunoşteam că trădarea lui se datora în parte fricii şi unei naivităţi vecine cu prostia, încât nu ne gândeam să-l tratăm nici cu milă şi nici măcar cu un minimum de eleganţă. Pentru a-l freca în continuare, dându-i când speranţa de a nu-l denunţa celorlalţi camarazi din cameră, când luându-i-o şi spunându-i că trebuie să-şi facă spovedania publică, ne-am împărţit rolurile: Sandu Ghica şi cu mine aveam să fim intransigenţii, în timp ce Titi Coşereanu se va arăta înduioşat de rugăminţile lui Demec şi va încerca să facă pe mediatorul, căutând să ne înduplece să găsim o cale de compromis. Un joc murdar, pe care l-am experimentat în cursul după-amiezii şi pe care l-am dus până la capăt, fără remuşcări! Aşa am reuşit să mai aflăm că Demec îl denunţase pe Paul Bandu ca fiind cel mai priceput „morsist” din închisoare. Ne-am explicat astfel motivul pentru care celula în care se găsea Paulică era cea mai intens supravegheată, iar el bătuse toate recordurile de durată în ceea ce priveşte zilele de pedeapsă petrecute la beci. „Despre voi, care sunteţi prietenii mei, n-am spus însă niciodată nimic!...” s-a grăbit să ne asigure Demec, crezând că prin această afirmaţie avea să-şi recâştige simpatia şi bunăvoinţa noastră. Dar, aşa cum ne vorbisem, numai Titi i-a luat în seamă vorbele, ceea ce l-a făcut pe

Demec să se mai însenineze la faţă. Speranţele i-au fost însă repede spulberate de Sandu şi de mine, care nu ne-am lăsat înduplecaţi de intervenţia lui Titi, înclinând spre mai multă indulgenţă. Am rămas ireductibili: consideram că Demec trebuia să-şi recunoască vina în faţa camerei, refuzând totodată colaborarea în continuare cu biroul politic, numai în acest fel putând conta pe sprijinul nostru pentru a putea fi iertat şi reabilitat în ochii deţinuţilor. Dacă nu va proceda aşa, eram hotărâţi să aducem cazul lui la cunoştinţa tuturor camarazilor noştri. După această nouă infuzie de spaimă, Demec ne-a răspuns fără să mai pregete, la întrebarea cea mai arzătoare: ce voia să afle Lupu acum?

Dorind să ne recâştige cu orice preţ încrederea şi totodată şi compasiunea, Demec ne-a mărturisit că Lupu îi dăduse de astă dată o însărcinare mai complicată, privind două chestiuni:

1) să se informeze printre colegii lui de cameră, dacă, între deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se află vreun fost membru în Mişcarea legionară, necunoscut ca atare de către organele de anchetă;

2) să stea de vorbă cu preoţii greco-catolici şi în special cu episcopul Todea, pentru a afla dacă se menţin pe aceeaşi poziţie rigidă, care îi adusese în puşcărie, sau dacă ar fi dispuşi să cadă la un compromis cu regimul.

În privinţa primului punct, ştiam de la deţinuţii veniţi din Jilava, că în ultima vreme Securitatea reactivase vechea acţiune de depistare a legionarilor din rândurile condamnaţilor politici, pentru a-i trimite la Aiud. Calitatea de legionar avea întâietate la repartizarea deţinutului. Indiferent dacă, prin încadrarea lui la proces, condamnatul ar fi urmat să-şi execute pedeapsa la penitenciarul prevăzut pentru categoria lui, dacă fusese legionar, era automat transferat la Aiud. Şi printre deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se aflau câţiva foşti membri ai Mişcării legionare, cărora Securitatea nu le descoperise apartenenţa politică. Cei mai mulţi dintre noi le cunoşteam secretul. Din fericire nu şi Demec! Cel de-al doilea punct, problema Bisericii greco-catolice, se bucura, ca şi problema legionară, de o deosebită atenţie din partea ofiţerilor politici ai închisorilor, care se aflau în directă legătură cu Ministerul de Interne sau cu Ministerul Securităţii (atunci când a fost creat), de la care primeau instrucţiuni amănunţite şi cărora le raportau la fel de detaliat tot ce avea vreo legătură cu deţinuţii din cele două categorii. Când, la un moment dat, toţi preoţii romano şi greco-catolici au fost mutaţi împreună în trei celule alăturate, de la ultimul etaj al închisorii din Piteşti, ordinul de a-i separa de restul deţinuţilor şi de a-i concentra în aceleaşi celule venise direct de la Bucureşti. Am aflat-o din indiscreţia unei convorbiri de pe coridor, purtate cu glas prea ridicat de comandantul închisorii cu Lupu, şi interceptată de urechea unui deţinut care ascultase la uşă. Greu de ghicit ce urmărise Securitatea punându-i deodată împreună pe preoţii celor două confesiuni, când până atunci putusem observa, că la toate mutările efectuate în închisoare, niciodată nu se întâlniseră doi preoţi în componenţa vreunei celule. Poate scontase ca din convieţuirea lor să rezulte vreo înţelegere. Sau, dimpotrivă, o zâzanie. Poate că sperase în slăbirea rezistenţei unora dintre ei, ceea ce, influenţându-i şi pe alţii, ar fi dat naştere la disensiuni, bune oricând de exploatat în interesul regimului. O indicaţie în acest sens venea acum chiar din spusele lui Demec, căruia Lupu îi ceruse să afle dacă

între preoţii greco-catolici existau neînţelegeri, de ce natură şi care dintre ei manifestau tendinţe centrifuge. Oricum, stratagema de a-i pune pe preoţi împreună nu dăduse, pesemne, rezultatele dorite de Securitate, pentru că, după o vreme, au fost din nou împrăştiaţi prin diferite celule. S-ar părea chiar, că dimpotrivă, reîntâlnirea şi convieţuirea cu vlădicii lor, le-a întărit unitatea şi hotărârea de a nu accepta niciun compromis. Destăinuirile lui Demec, în legătură cu misiunea ce i-o încredinţase Lupu, de a descoperi printre noi eventuala existenţă a unui legionar şi de a-i spiona pe preoţii greco-catolici, constituiau prima confirmare din sursă directă a faptului că cele două probleme preocupau în mod prioritar organele de Securitate. „Acum, că v-am spus totul, nu se poate să nu vă daţi seama în ce situaţie mă aflu. Nu pot scăpa de Lupu fără să-i spun ceva din ceea ce-mi cere. Mereu îmi reaminteşte că, dacă refuz sau dacă povestesc cuiva cele discutate cu el, voi fi condamnat la moarte pentru trădare!” Demec era în mod sincer convins de deznodământul pe care i-l prezicea Lupu, în caz că ar refuza să-l mai servească. „Ajutaţi-mă voi şi spuneţi-mi ce să-i povestesc despre episcopul Todea, pe care eu îl respect şi nu aş vrea să-i fac niciun rău!” Cu aceste cuvinte, Demec ne-a dat o idee. După ce ne-am făcut din nou jocul, încăpăţânându-ne să-i spunem că vrem totuşi să-l denunţăm în faţa camerei, am sfârşit prin a ceda la insistenţele lui Titi, de a nu ne pripi şi am acceptat să-i facem concesia de a dezbate chestiunea între noi. L-am lăsat iarăşi pe Demec frământându-se de îngrijorare în aşteptarea unui răspuns şi ne-am retras să discutăm pe paturile de la etaj. Toţi trei aveam convingerea că Demec ne spusese într-adevăr totul, dar eram la fel de siguri că nu vom putea în niciun chip să-l facem să rupă relaţiile cu ofiţerul politic. Era un om mult prea slab de caracter, prea labil şi timorat, pentru a îndrăzni să ia vreodată o atitudine hotărâtă din care să nu se clintească sau să-şi spună răspicat părerea, fără să şovăie. Nu ne mai rămânea deci, decât să-l denunţăm în faţa camerei, dezvăluind legăturile lui cu ofiţerul politic în aşa fel, încât să fim auziţi de gardianul de pe coridor şi astfel să ajungă şi la urechile lui Lupu că Demec era considerat turnător. Din acel moment, aflând că Demec fusese deconspirat, Lupu va şti că nu-i mai poate fi de folos. Însă, o dată despărţit de Lupu, ne-am gândit noi, nu ne va fi nici nouă de folos. Pe când aşa, ca „deţinut de încredere”, cum era numit turnătorul în limbajul administraţiei, Demec ne va putea informa în continuare asupra ţelurilor urmărite de Lupu. Ba chiar mai mult: îi vom putea noi formula informaţiile ce ar urma să le dea ofiţerului politic, despre atitudinea, activitatea, intenţiile sau punctele de vedere ale deţinuţilor de care i se va cere să se ocupe, să-i iscodească şi să-i denunţe. Ideea de a-l face pe Demec spion dublu, ni s-a părut extraordinar de atrăgătoare. Vom putea astfel afla unele dintre preocupările secrete ale biroului politic şi vom avea, în plus, satisfacţia de a-l îndruma pe Lupu pe piste greşite, intoxicându-l noi de data aceasta cu informaţii false, dar favorabile nouă. Când am coborât din nou la Demec, eram atât de excitaţi de planul nostru, încât am făcut un adevărat efort de a ne stăpâni, de a ne ascunde entuziasmul de care eram animaţi şi a ne compune înfăţişarea solemnă, adecvată gravei şi definitivei noastre hotărâri pe care aveam să i-o aducem la cunoştinţă. Era de fapt un fel de ultimatum pe care i-l dădeam. Dacă nu-l va accepta, vom trece imediat la denunţarea lui publică. I l-am prezentat însă ca pe rezultatul insistenţelor

lui Titi în favoarea lui, care ne convinsese să-i dăm posibilitatea să-şi răscumpere greşeala făcută, fără a-i pune viaţa în pericol. La auzul soluţiei asupra căreia ne oprisem, Demec nici nu a mai ascultat până la capăt ameninţarea ce o reprezenta alternativa cu care va fi confruntat în caz de refuz. Peste măsură de bucuros şi emoţionat până la lacrimi, incapabil să-şi mai controleze gângăveala pentru a-şi exprima gratitudinea, s-a repezit la noi şi ne-a îmbrăţişat cu efuziune. Probabil că şi propunerea de a colabora cu Securitatea, făcută cu un an în urmă de politrucul de la Jilava, o acceptase cu tot atâta uşurinţă ca şi pe a noastră acum, de a lucra în sens opus. Era de presupus că, ajungând din nou, cândva, la ananghie, ne va trăda şi pe noi cu aceeaşi candoare cu care acum se lepădase de legământul de supunere făcut Securităţii. Fericit că scăpase de coşmarul de a fi denunţat în public şi de a încăpea astfel pe mâinile lui Lupu, Demec ne-a asigurat că nu va ieşi din vorba noastră în privinţa informaţiilor pe care le va comunica ofiţerului politic.

Certitudine absolută că se va ţine de cuvânt nu puteam avea, dar, atâta vreme cât era cu noi în cameră, puteam conta pe efectul influenţei noastre directe asupra lui. Prima indicaţie i-am dat-o în legătură cu întrebarea despre eventualii legionari ce s-ar afla printre noi. Răspunsul avea să fie negativ, ceea ce coincidea de altfel cu opinia lui Demec. Privitor la greco-catolici, i-am spus lui Demec că vom sta mai întâi de vorbă cu episcopul Todea, pentru a ne da seama care ar fi răspunsul cel mai potrivit care să nu-i lezeze pe preoţi, dar în acelaşi timp să-i satisfacă şi curiozitatea lui Lupu. Pentru a nu-l speria din nou şi a-i dovedi că se poate bizui pe discreţia noastră, l-am asigurat pe Demec că nu-i vom spune nimic lui Todea despre legăturile lui cu ofiţerul politic. Vom încerca să-l iscodim, pentru a afla ce i-ar conveni să ştie regimul despre Biserica Unită şi despre atitudinea lui şi ce nu. De fapt l-am minţit pe Demec cu aplomb şi fără niciun regret, pentru că episcopului Todea i-am povestit în amănunt întreaga tărăşenie. Episcopul ne-a spus, la rândul lui, ce să-l învăţăm pe Demec să-i raporteze lui Lupu. În linii mari, Todea n-a făcut decât să reafirme hotărârea nestrămutată a greco-catolicilor care voiau să-şi păstreze credinţa şi considerau ilegală interzicerea prin decret a Bisericii lor. Todea ne-a mai comunicat o serie de amănunte mai nuanţate (de care nu-mi mai amintesc acum), care, prin Demec, să-i fie „turnate” lui Lupu, spre a-l convinge că preoţii nu duceau în închisoare niciun fel de activitate duşmănoasă regimului, nici politică, nici religioasă, sperând astfel să-l determine să renunţe la prigoana înverşunată îndreptată împotriva lor. A doua zi, când a fost dus să „lucreze” la proiectul maşinii de spălat, Demec i-a raportat lui Lupu cele stabilite de noi, ceea ce nu l-a prea satisfăcut pe acesta din urmă. Demec i-a explicat însă că nu întreţinuse până aci legături prea apropiate cu preoţii, pretinzând că va avea nevoie de câtva timp pentru a se introduce în cercul lor şi a le capta încrederea. După spusele lui Demec, Lupu păruse să-i fi acceptat justificarea, promiţându-i că după o vreme îl va contacta din nou, pentru a obţine de la el informaţii mai amănunţite.

Convorbirea lui Lupu cu Demec a avut loc în ultima zi de lucru a grupului de ingineri chemaţi să proiecteze mult trâmbiţata maşină de spălat rufe, în jurul căreia ofiţerul politic făcuse atâta vâlvă. Din câte mi-aduc aminte, fuseseră predate două proiecte diferite, unul dintre ele, cel

mai apreciat şi mai lăudat de tagma inginerilor din cameră, fiind al lui Dodo Chrisoghelos. Din acel moment însă, nimeni nu a mai auzit vreodată vorbindu-se ceva despre realizarea prototipului. Cu ocazia unui tur de inspecţie prin celular, când unul dintre ingineri l-a întrebat pe Lupu de soarta maşinii de spălat, acesta s-a spălat pe mâini, declarând că el nu mai avea nimic de-a face cu acel proiect. Totul depindea de-aci înainte de hotărârea Ministerului de Interne, căruia el îi înaintase dosarul spre rezolvare. Toţi deţinuţii au pus nerealizarea proiectului pe seama lipsei de simţ gospodăresc, a incapacităţii şi dezorganizării specifice sistemului comunist, proiect care ar fi rezolvat în mod economic problema spălatului rufelor deţinuţilor. Numai câţiva dintre noi ştiam că întreaga afacere a proiectării maşinii de spălat nu fusese decât o mascaradă montată de biroul politic al închisorii, având ca unic scop acoperirea contactelor lui Lupu cu Demec.

După o vreme, când am fost mutat din camera mare într-o celulă mică, Demec a rămas mai departe sub influenţa lui Titi Coşereanu şi a lui Sandu Ghica. Nu a mai fost însă contactat de Lupu decât o dată sau de două ori. Sub pretextul de a fi scos la vizita medicală sau de a i se verifica bagajul de la magazia de efecte, întâlnirile lor au fost de scurtă durată, Lupu arătându-se nemulţumit de puţinele şi neinteresantele informaţii culese de Demec. Apoi, câtă vreme a mai stat la Piteşti, Demec nu a mai fost solicitat de biroul politic, prietenii mei ajungând la concluzia că Lupu renunţase să-l mai folosească, considerându-l lipsit de calităţile necesare pentru a-l însărcina cu misiuni mai delicate, cum fusese aceea de a sonda starea de spirit a preoţilor şi episcopilor greco şi romano-catolici. Părea că informaţiile servite de Demec lui Lupu, dar gândite şi dictate de Sandu şi Titi, îşi produseseră efectul. Decepţionat de informatorul lui, ofiţerul l-a abandonat. O dată scăpat din ghearele politrucului, spaimele lui Demec s-au risipit şi ele treptat. Demec s-a obişnuit repede cu ideea că viaţa nu-i mai era în pericol (aşa cum crezuse până atunci), uitând, cu uşurinţa pe care i-o cunoşteam, şi colaborarea lui cu Lupu, şi felul în care fusese terorizat şi şantajat de noi. Nedezminţindu-şi slăbiciunea sentimentală, le-a rămas în continuare ataşat lui Sandu şi Titi. Cu mine nu s-a mai întâlnit, drumurile noastre în puşcărie nu s-au mai încrucişat. Nu mai ştiu ce s-a ales de el.

Cel mai afectat că administraţia nu se ţinuse de cuvânt să realizeze maşina de spălat a fost Dodo Chrisoghelos, convins că prototipul ce s-ar fi construit după proiectul lui ar fi făcut senzaţie. Ajunsesem să cunoaştem cu toţii foarte bine entuziasmele lui Dodo, ori de câte ori era vorba de un proiect, din indiferent ce domeniu, de care se pasiona, dedicându-i-se trup şi suflet. Nu mai dormea, uita de mâncare şi se concentra în aşa măsură asupra problemei care îl preocupa, încât distracţia lui în acele momente devenise proverbială. Nu mai vedea şi nu mai auzea nimic din ce se petrecea în jurul lui, încât nu o dată a fost surprins de gardian însemnându-şi calculele sau desenând vreun plan pe o plăcuţă de săpun, fără să-l fi observat nici când a deschis uşa, nici când a pătruns în cameră şi nici măcar când a întins mâna să-i ia instrumentele de scris. Din fericire, de cele mai multe ori se găsea câte cineva să-l trezească la timp din gândurile în care era cufundat şi să-l scape astfel de beci. Erau scene care se repetau, ori de câte ori Dodo lucra la una din invenţiile lui. Aşa a fost

când i-a făcut un dinte căpitanului Vasile (Sică) Vlasto, şlefuind ore întregi un os de vită găsit în ciorbă, până ce l-a adus la forma şi dimensiunea dorite, pentru a-l încastra perfect în spaţiul rămas gol în urma dintelui pe care îl pierduse. La fel a fost şi când şi-a confecţionat chiar pentru el o proteză parţială, care avea să-i înlocuiască cei doi incisivi din maxilarul inferior, care îi căzuseră de slăbiciune şi din lipsă de vitamine. O lucrare care a stârnit admiraţia întregii camere. Cei doi dinţi erau înfipţi într-un postament de cauciuc, decupat dintr-un dop de flacon de penicilină, găsit în curtea de plimbare. Postamentul de cauciuc era aşezat pe gingie, iar această proteză parţială era ancorată de dinţii din dreapta şi din stânga ei cu ajutorul unor croşeţi, confecţionaţi dintr-o bucată de sârmă oţelită, din comoara noastră de obiecte nepermise, ascunsă printre saltele. Printre ultimele idei şi îndeletniciri ale lui Dodo, pe vremea când ne găseam amândoi în camera mare de la parter şi dormeam cap la picioare în acelaşi pat suprapus, a fost fabricarea de „borş”. Aşa numea el produsul pe care s-a apucat să-l prepare în două foste sticle de medicamente, obţinute cândva de la cabinetul medical de un camarad din cameră, grav bolnav. După ce a umplut cu bucăţele de mămăligă cam o treime din fiecare sticlă şi altă treime cu apă, Dodo le-a astupat, le-a legat de gâturi o sfoară şi le-a agăţat pe amândouă la capul patului, în aşa fel încât atârnau deasupra capului lui Valjan, care-şi avea patul sub al nostru. Vreme de câteva zile a lăsat mămăliga să se macereze, urmărind din timp în timp procesul de fermentare în curs, scuturând şi pritocind conţinutul şi lăsând apoi din nou să se sedimenteze pe fundul sticlelor mămăliga, care se transformase într-un fel de pastă. Din când în când, după ce gusta din licoarea tulbure şi nu prea bine mirositoare, Dodo dădea din cap satisfăcut, astupa sticla la loc şi ne spunea că în scurtă vreme borşul va fi gata. Şi, într-o bună zi, ne-a declarat că a sosit momentul să fie consumat. Căutând să ne convingă să ne punem câte o lingură de borş în ciorba din gamelă, Dodo ne lăuda calităţile produsului, pretinzând că e bogat în vitamine şi că ajută la digestie. Mulţi adepţi n-a găsit, deşi insista să-şi ofere marfa ca un negustor. Cel mai mare consumator a rămas însă tot el. Îşi punea la fiecare masă câteva linguri de borş în mâncare şi, pe măsură ce nivelul din sticle scădea, completa conţinutul cu alte bucăţele de mămăligă şi cu apă, îl scutura, îl pritocea, îl mai gusta din când în când, urmărindu-i cu atenţie stadiul de fermentaţie. Îşi privea sticlele cu ochii expertului, dar şi cu bucuria alchimistului căruia îi reuşise experimentul din retortă. Toate bune şi frumoase, până într-o zi, sau mai bine-zis într-o noapte, când procesul de fermentaţie a borşului, scăpând de sub controlul lui Dodo, a făcut să crească presiunea din sticlă peste limita admisibilă. Ne-am trezit cu toţii din somn de tunetul ca de puşcă al dopului, care, sub presiunea crescândă a gazelor din interior, a sărit din gâtul sticlei, iar borşul astfel eliberat a ţâşnit afară, împroşcând totul împrejur. Prima victimă a exploziei a fost bătrânul Valjan, căruia i s-a revărsat în cap cea mai mare parte a borşului, stropindu-i totodată hainele şi pătura, impregnându-le cu un miros persistent, care timp de câteva zile l-a concurat cu succes pe cel al tinetelor. Tot Valjan a fost însă primul care să facă haz de necaz, mai cu seamă că bubuitura din camera noastră nu a avut alte urmări, nefiind auzită de gardian, care îşi părăsise postul pentru a sta de vorbă cu tovarăşul lui de pe secţie de la primul etaj. Singurul rezultat pozitiv al

exploziei a fost că l-am putut determina pe Dodo să renunţe de-aci înainte la fabricarea borşului. Resursele inventivităţii lui Dodo erau însă departe de a fi fost epuizate.

REVISTA „PITEŞTI ‘59”

Către sfârşitul anului 1959, a început să câştige tot mai mulţi adepţi o idee năstruşnică, pe care nu mai ţin minte cine a lansat-o în camera noastră. După lungi discuţii pro şi contra proiectului sugerat, s-a căzut în cele din urmă de acord să fie realizat, deşi era ultimul lucru recomandabil (sau poate tocmai de aceea!), de a ne asuma în mod gratuit un surplus de riscuri, expunându-ne rigorilor regimului care se înăsprise tot mai mult pe măsură ce înaintasem în iarnă. Era vorba să sărbătorim încheierea anului printr-un spectacol. I s-a dat şi un nume: „Revista Piteşti ‘59!”. Cu vreo două săptămâni înainte de seara de Anul Nou, dată când avea să aibă loc „premiera”, au început pregătirile. Iniţiatorii şi susţinătorii ideii acestui spectacol au pornit mai întâi în căutarea talentelor de care aveau nevoie pentru realizarea lui. După campania de recrutare a elementelor înzestrate cu calităţile necesare, a urmat o selecţie şi o împărţire a lor în câteva grupuri, care urmau să-şi primească rolurile şi să participe la repetiţii. Cel care patrona toată această operaţie era avocatul Vasilescu-Valjan. Deşi bătrân şi bolnav, pasiunea lui bine cunoscută pentru teatru i-a dat un imbold de vitalitate care ne-a uimit pe toţi. De săptămâni întregi, Valjan nu-şi mai părăsise patul, decât pentru a se deplasa până la tinetă şi înapoi, şi atunci numai sprijinit şi ajutat de colonelul Cristea Atanasiu, vecinul lui de pat, care îl îngrijea cu un devotament demn de toată lauda. Valjan era un bolnav dificil, care nu-şi menaja vecinul, chinuindu-l zi şi noapte cu capriciile lui de om redus la neputinţa de a mai putea face singur faţă chiar celor mai simple nevoi. „Cristache, acoperă-mă, te rog, că m-am dezvelit!”; „Cristache, ajută-mă să mă întorc pe partea cealaltă!”; „Cristache, du-mă, te rog, la tinetă!”; „Cristache, dă-mi apă că mi-e sete!”... se auzea la orice oră din zi şi din noapte vocea lui Valjan. Valjan suferea de hidropizie sau, în denumirea populară, de dropică, o boală care se manifestă printr-o reţinere anormală de apă în ţesuturi. Avea tot corpul tumefiat, dar mai ales picioarele îi erau umflate butuc. De mai bine de două-trei luni, de când apăruseră primele simptome ale bolii, nu primise niciun fel de îngrijire medicală, atât doctorul cât şi sanitarul întrebuinţând aceeaşi expresie, ori de câte ori le solicitase ajutorul: „N-am ce-ţi face!” Nici acum, de când nu se mai putea deplasa până la cabinetul medical, nu primea alt răspuns, când se întâmpla ca doctorul să vină prin celular în tovărăşia vreunui ofiţer în inspecţie. Cum spuneam însă mai sus, cu ocazia pregătirii spectacolului de Anul Nou, nu numai că Valjan a acceptat să contribuie cu priceperea şi sfaturile lui, dar a fost chiar sufletul acţiunii, participând din plin şi cu tot elanul la succesul ei. În fiecare zi, ajutat de

Cristea Atanasiu şi de câţiva dintre noi, îl ridicam de braţe şi îl aşezam în pat, rezemându-l cu spatele de perete. Din această poziţie, Valjan se consulta cu viitorii actori, îndrumându-i, corectându-i şi supraveghindu-i la repetiţii ca un adevărat regizor. Toate aceste conciliabule aveau un aer conspirativ, pentru că se petreceau în şoaptă, iar noi, ceilalţi, care aveam să constituim publicul spectator, eram rugaţi să ne ţinem la distanţă, să nu ne apropiem, pentru a nu le pătrunde secretul şi a păstra intactă surpriza „premierei”. Cea mai mare surpriză, la care nu ne aşteptam, ne-a făcut-o tot Valjan, care s-a dovedit a fi fost nu numai regizor, ci şi autor şi actor. Până una-alta însă, de la grupul ce se strângea zilnic de câteva ori în jurul patului lui Valjan, nu ne parveneau decât fragmente de melodii fredonate în surdină şi frânturi de versuri recitate în şoaptă, din care nu se înţelegea mai nimic.

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi de 31 decembrie. Spectacolul nostru urma să înceapă imediat după numărătoarea de seară şi după „închidere”. După vigilenţa mărită instaurată în închisoare în zilele de Crăciun, speram acum, în orele ce ne mai despărţeau de petrecerea de revelion, să putem profita de o relaxare. Fiind sărbătoare profană, era foarte apreciată de cadrele M.A.I., în fiecare an, în dimineaţa de după revelion, ofiţerii şi gardienii făcându-şi apariţia pe secţie mahmuri, pe jumătate adormiţi şi duhnind a băutură. Mai observasem în decursul anilor de detenţie că, în general, gardienii care aveau ghinionul să cadă de serviciu în schimbul din noaptea de Anul Nou, obişnuiau să se adune la capătul uneia dintre secţii, unde sărbătoreau şi ei, mai discret şi mai puţin reglementar, dar tot cu băutură, un revelion mai modest. De obicei, în noaptea aceea, neglijau complet supravegherea celulelor şi spionarea noastră prin vizete. Şi în această seară, părea că lucrurile se vor desfăşura la fel. Cei doi ofiţeri de serviciu, cel care îşi părăsea schimbul şi cel care îi lua locul, însoţiţi de cei doi gardieni, care urmau să-şi predea unul altuia serviciul, au trecut în mare grabă prin faţa celulelor, mulţumindu-se să dea cu cizma în fiecare uşă şi să întrebe: „Câţi sunteţi, bă?!” Fără să mai deschidă uşa pentru a verifica exactitatea răspunsului pe care îl primeau din celulă, treceau mai departe, repetând procedeul la camera următoare. Şi aşa, în numai câteva minute, se poate spune că stabilirea efectivului deţinuţilor de pe secţie s-a terminat concomitent cu „închiderea”, din moment ce uşile nu mai fuseseră deschise pentru „număr”! Apoi, aşa cum ne aşteptam, ofiţerii şi gardienii au părăsit aproape imediat secţia. I-am urmărit cu urechea lipită de uşă, până ce i-am auzit pe cei care îşi terminaseră serviciul şi plecau acasă deschizând grila de ieşire din celular. N-a trecut mult şi l-am recunoscut după glas şi pe gardianul nostru, care urcase scările la primul etaj şi stătea de vorbă cu tovarăşii lui de pe celelalte secţii. Condiţiile pentru deschiderea spectacolului erau optime. Participanţii îşi ocupaseră din timp locurile, după un plan şi un calcul dinainte făcut şi numai de ei ştiut.

Bătrânul Valjan, susţinut de noi, fusese ajutat să se deplaseze până la un pat din fundul camerei, în faţa căruia era un spaţiu liber mai mare, care urma să fie scena, şi de unde se deschidea aleea dintre paturi, ce ducea până în celălalt capăt al încăperii, traversând-o pe toată lungimea. L-am aşezat pe Valjan cât mai comod la mijlocul patului, sprijinindu-l de mai multe pături, strânse şi puse la spate, pentru a-l feri de răceala peretului.

Pe paturile din stânga şi din dreapta aleii centrale s-au aşezat faţă în faţă două grupuri de câte patru-cinci deţinuţi, care formau corul. Erau cei care aveau să deschidă spectacolul, cântând uvertura la revista „Piteşti ‘59”. Atât textul cât şi muzica erau rezultatul colaborării mai multor autori şi fuseseră compuse în perioada de pregătire a spectacolului. Din păcate, nu mai reţin cuvintele din textul uverturii, prin care ni s-a anunţat care va fi tema revistei: prezentarea unui bilanţ al anului 1959, care se încheia şi a perspectivelor pe care ni le oferea noul an. Atât muzica precum şi textul s-au remarcat printr-un ritm vioi, susţinut, de la începutul şi până la sfârşitul spectacolului, însoţite de o notă permanentă de umor fin şi de bună calitate, lipsit de orice trivialitate. Şi chiar dacă toţi „actorii” au contribuit cu sugestii, idei sau chiar versuri şi melodii proprii, întregul merit al unităţii şi spiritului în care fusese concepută revista îi revenea lui Valjan. Imediat după uvertură, a intrat în scenă primul din cei câţiva crainici care aveau să se succeadă şi să anunţe de-a lungul reprezentaţiei punctul următor al programului. Primul punct: citirea răvaşelor pe care locatarii camerei le-au găsit în plăcinta imaginară ce fusese servită de administraţie de Anul Nou. Cuvântul l-a avut Valjan. Rând pe rând am fost cu toţii strigaţi de crainic pe nume. Pentru fiecare, fără excepţie, Valjan pregătise câte un catren sau o epigramă, toate cu haz şi cu aluzii la apucăturile sau trăsăturile de caracter, specifice respectivului. Bătrânul Valjan, căruia numai mintea şi vocea îi rămăseseră intacte, compusese în gând şi memorizase toate versurile destinate celor aproximativ patruzeci de deţinuţi din cameră. Braţele, mâinile şi degetele îi erau atât de umflate, încât nu mai era capabil să folosească mijloacele noastre de a scrie pe săpun. Nici vederea nu-l mai ajuta pentru treburi atât de migăloase. Compensase toate aceste infirmităţi cu memoria lui fenomenală.

Din păcate, după atâţia ani, uitarea neiertătoare s-a aşternut peste versurile recitate atunci de bătrânul Valjan. Nu-mi mai amintesc decât vag de conţinutul răvaşului meu şi de felul în care a fost prezentat de Valjan, cu participarea corului. Corul a început prin a intona primele două versuri ale unui cântec bine cunoscut în Bucureştiul dinaintea războiului: „Nu mai plânge, Bebi/ Totu-i trecător...” Prin Bebi, Valjan voise să se refere la mine, care eram cunoscut în Piteşti sub numele conspirativ Bebe. Îndată după cuvintele din cântec, ideea a fost continuată în versurile compuse şi recitate de Valjan, făcând aluzie la veşnicele controverse pe care le aveam cu Dodo în fiecare seară după stingere şi înainte de a adormi. Seară de seară, înainte de culcare (Dodo şi cu mine dormeam în acelaşi pat), Dodo obişnuia să comenteze ştirile recepţionate în cursul zilei sau, în lipsă, orice alt eveniment petrecut pe secţie, oricât de neînsemnat ar fi fost, ajungând invariabil la concluzia că ziua eliberării noastre era mai aproape ca niciodată. Simţea probabil nevoia să adoarmă legănat de un gând optimist, însă voia neapărat să-i confirm justeţea cu care interpretase ştirile, declarându-mă şi eu de acord cu concluzia la care ajunsese, oricât ar fi fost de trasă de păr. Or, la perseverenţa cu care revenea în fiecare seară asupra acestui subiect, îmi făcusem şi eu obiceiul să-l contrazic, contestând autenticitatea ştirilor şi valoarea raţionamentului şi considerând că şansele noastre de a ne vedea liberi erau tot mai reduse. Era un fel de joc, dus mai în glumă, mai în serios, cu care ne încheiam ziua, spre distracţia întregii camere, pe care Valjan l-a prezentat în

versurile lui. Încheierea a făcut-o corul, reluând refrenul cântecului: „Nu mai plânge, Bebi/ Totul-i trecător”, şi continuându-l cu alte două versuri, compuse tot de Valjan, în care Dodo venea să mă consoleze, „aducându-mi decretul de eliberare, chiar în seara aceea în pat”. Tot corul mai avea şi rolul de a interveni după fiecare răvaş, separându-l de următorul, prin două fraze muzicale, inspirate de viaţa din celulă şi de fluctuaţiile ce le suferea starea de spirit a deţinuţilor, în funcţie de ştirile bune sau rele, care pătrundeau în închisoare. Astfel, cântăreţii, aşezaţi pe paturile din stânga aleii centrale din cameră, îi reprezentau pe deţinuţii pesimişti, iar cei din dreapta, pe optimişti. La finele fiecărui răvaş recitat de Valjan, corul optimiştilor intona o scurtă melodie, veselă şi înaripată, exprimând într-un text de numai câteva cuvinte convingerea că în curând lanţurile vor cădea şi vom fi liberi. Cum se încheia cântecul de bucurie al optimiştilor, venea, la fel de scurtă dar cu tonalităţi lugubre de Casandră, replica pesimiştilor, prezicând un viitor sumbru şi o puşcărie fără de sfârşit. Laitmotivele celor două coruri au devenit adevărate şlagăre şi s-au mai fredonat multă vreme prin celulele închisorii din Piteşti, înainte ca timpul să ni le şteargă treptat din memorie. Pe scena noastră improvizată, s-au mai perindat diferiţi alţi actori, cu fel de fel de piese, şi în proză şi în versuri, recitate sau cântate, dar niciunul nu a reuşit să egaleze talentul şi verva bătrânului Valjan.

Capodopera lui Valjan din acea seară de Anul Nou, cea mai apreciată şi aplaudată, a fost o piesă în proză, pe care ne-a povestit-o sub forma unui basm. Era vorba de fapt de o scurtă istorioară umoristică, în care făcea portretul unuia din camarazii noştri din cameră, pe care nu-l numea de la început, dar pe care toţi l-am identificat. Era Dodo Chrisoghelos. Basmul începea cu formula consacrată: „A fost o dată ca niciodată...”, şi Valjan continua povestea uimitoare a acelui personaj, „pripăşit printre noi, despre care era greu de spus dacă era un om în toată firea, sau un copil! La prima vedere părea să fie un om matur, serios şi cu judecată înţeleaptă, spunea Valjan, dar ochii lui mari, albaştri şi senini, cu privirea nevinovată, îi dădeau înfăţişarea de copil. Avea şi nume de copil!” Pe acelaşi ton, Valjan ne-a descris mai departe personajul, semnalându-i toate calităţile şi apucăturile, cu aceeaşi ironie cu care îşi începuse povestea. Era bun la suflet şi gata să-şi ajute prietenii, dar totodată distrat şi înclinat să uite de ei, când găsea câte o jucărie. Când nu găsea, îşi construia singur una şi nu se mai despărţea de ea, până ce nu i-o lua gardianul şi îl ducea la beci pentru zece zile. Dar el avea caracter bun şi nu se supăra niciodată. Era mereu bine dispus şi nu-şi pierdea veselia. Toată lumea îl iubea şi îl alinta cu o onomatopee de copil: Do-do. „Un singur lucru te punea pe gânduri, ne-a anunţat Valjan, pe un ton ce voia să sugereze profunda lui nedumerire faţă de un fenomen ce părea să ţină de supranatural: omul ăsta cu ochi albaştri şi nume de copil, cumsecade şi prevenitor de felul lui cu lumea, are uneori o purtare curioasă cu cei din jurul lui. Se răsteşte la ei şi le cere să facă linişte. Apoi, se duce la zidul din fundul celulei şi – nu o să vă vină să credeţi! – face un lucru nemaipomenit: începe să vorbească la pereţi! Asta nu ar fi nimic, pentru că s-au mai văzut oameni vorbind la pereţi! Omul nostru cu nume de copil reuşeşte însă un lucru extraordinar. Nu numai că vorbeşte el cu pereţii, dar şi pereţii vorbesc cu el! El le pune întrebări şi pereţii îi răspund şi îi spun tot felul de lucruri, pe care el ni le

povesteşte apoi nouă în cameră.” După ultimele cuvinte ale lui Valjan, corul optimiştilor şi-a intonat refrenul vesel şi plin de avânt, urmat imediat de melodia deprimantă a corului pesimiştilor, anunţându-ne astfel trecerea la alt punct al programului.

Atenţia ne-a fost atrasă de Johnny Bogdan, interpretul scenei următoare, care şi-a făcut apariţia într-un mod pe cât de neaşteptat, pe atât de sugestiv. Jucând rolul unui deţinut mai în vârstă, proaspăt sosit cu duba la Piteşti şi introdus în camera noastră, Johnny Bogdan s-a prăbuşit în faţa uşii, prefăcându-se a fi fost îmbrâncit de gardian la intrare, după un bun şi vechi obicei al casei, practicat mai ales când aveai lanţuri la picioare. În timp ce se ridica anevoie în picioare şi îşi strângea din nou, în pătura primită de la magazie, cele câteva zdrenţe risipite pe jos în cădere, care îi constituiau bagajul, noul venit, conform obiceiului, mai întâi s-a prezentat. Apoi, s-a pornit să ne istorisească despre călătoriile lui cu duba de la un penitenciar la altul şi despre viaţa lui prin diferite puşcării prin care trecuse de-a lungul anilor, fiind mereu insultat, înjurat, lovit şi îmbrâncit de gardienii care îl mânau de la spate şi îl grăbeau. Povestea era în versuri şi nu era altceva decât o parodie a baladei lui Topârceanu, care, în versiunea recitată de Johnny, purta titlul „Balada puşcăriaşului grăbit”. De fiecare dată când ajungea într-o nouă puşcărie, Johnny îşi lăsa bagajul jos şi îşi amintea de anumite păţanii şi de gardienii cu care avusese de-a face, numindu-i pe cei mai celebri pentru brutalitatea lor, pe care îi cunoşteau toţi. Când era din nou transferat, cu lucrurile strânse în pătură şi cu pătura în spinare, Johnny făcea câţiva paşi, simulând plecarea spre altă închisoare. Puşcăriaşul grăbit, spre deosebire de chiriaşul lui Topârceanu, care avea geamantan, spunea de fiecare dată la plecare: „Îmi iau bagajul şi plec!” Rând pe rând, puşcăriile prin care pretindea că se perindase îi ofereau ocazia să vorbească despre tratamentul la care fusese supus şi să-i pomenească pe nume pe toţi membrii administraţiei, care se remarcaseră prin sadismul lor. Ironia cu care îi prezenta pe gardieni şi umorul negru cu care îşi descria persecuţiile, pedepsele şi bătăile pe care le suportase din partea lor i-au adus lui Johnny Bogdan aplauze entuziaste, obligându-l să se întrerupă de mai multe ori din recitat. În sfârşit, cursul baladei înaintând, deţinutul grăbit a ajuns să ne spună cum auzise încă de la Jilava de faima puşcăriei din Piteşti şi de numele unor ofiţeri şi gardieni, despre a căror răutate se dusese vestea. Urmăream de data asta, cu un interes sporit, portretele pe care Johnny ni le prezenta succesiv în versurile baladei, recunoscând în trăsăturile caricaturizate ale personajelor figurile cele mai reprezentative ale represiunii şi lipsei de omenie din închisoarea Piteşti. Figuri care, datorită convieţuirii de ani de zile sub acelaşi acoperiş ne deveniseră familiare. Johnny Bogdan s-a ocupat de fiecare în parte pe larg, trecându-i în revistă pe mai toţi membrii administraţiei. Fiecare a avut parte de doza cuvenită de ironie, fiecăruia dedicându-i câte un pamflet, în care, cu cât individul era mai ticălos, cu atât era mai ridiculizat. Desigur că la loc de cinste în versurile baladei figura locotenentul-major Lupu, care îndeplinea toate condiţiile pentru a fi ţinta principală a săgeţilor puşcăriaşului grăbit. Nu numai pentru funcţia de ofiţer politic pe care o ocupa, dar şi pentru excesul de zel pe care îl depunea, pentru a ne chinui şi a ne face viaţa cât mai grea, Lupu merita cu prisosinţă batjocura usturătoare din versurile recitate de Johnny Bogdan. Iar noi îl ascultam şi îi

gustam din plin vorbele, satisfăcuţi de această răzbunare nevinovată şi nesângeroasă, pentru tot ce îndurasem.

În clipele următoare, aveam să aflăm chiar de la Lupu, că o adevărată răzbunare arată altfel! Johnny Bogdan încheiase tocmai ultimul vers referitor la ofiţerul politic, când, într-un zgomot de zăvoare trase cu violenţă şi de uşă trântită de perete, Lupu şi-a făcut apariţia în pragul camerei. În spatele lui, în cadrul uşii, se îmbulzeau vreo trei-patru gardieni şi ofiţerul de serviciu. Toţi aveau căciulile pe cap şi mantalele udate de zăpada care li se topise pe umeri. O dată cu aerul rece care pătrunsese în cameră la deschiderea uşii, ne-a lovit şi o duhoare acră de băutură. Lupu clocotea de furie: „Băi, tu ăla deşteptu', ia ieşi afară!" Şi Johnny Bogdan, fără să mai aştepte să fie mai precis desemnat, a trecut printre noi şi a ieşit pe uşă, urmărit de privirile noastre, pe cât de îngrijorate, pe atât de neputincioase.

Reproşurile pe care ni le făceam de a fi neglijat măsurile de securitate preventivă pe care obişnuiam să le luăm în cazuri similare, pentru a nu putea fi auziţi, observaţi sau surprinşi de cei de pe coridor, erau inutile. Johnny Bogdan urma să fie pedepsit cu cel puţin zece zile de beci, gândeam noi, plângându-i de milă, pentru frigul şi foamea pe care avea să le îndure. După plecarea lui Johnny, în cameră se lăsase o tăcere grea. După momentele de bună dispoziţie şi veselie, ce ne făcuseră să uităm o vreme de închisoare, brutalitatea cu care am fost din nou treziţi la realitate a avut asupra noastră efectul unui şoc nervos. Evadasem într-un vis frumos şi ne trezisem iar în coşmarul cotidian al temniţei. Uşa celulei se închisese şi tropotul cizmelor gardienilor care îl luaseră pe Johnny se stinsese spre capătul coridorului, dar noi încă nu avusesem nicio reacţie. Rămăsesem fiecare locului, aşa cum ne surprinsese intrarea lui Lupu. Pe măsură ce am început să ne readaptăm la situaţia reală, efectul paralizant al acestei bruşte tranziţii a dispărut şi ne-am recăpătat şi glasul. După câteva comentarii pe marginea celor întâmplate, o propunere neaşteptată a fost acceptată în unanimitate. Nu ştiu de la cine a venit, dar cred că a fost o idee spontană a tuturor. Spectacolul, întrerupt de intervenţia lui Lupu trebuia neapărat să continue! Cred că hotărârea luată în acel moment a fost o reacţie firească împotriva descurajării care risca să ne submineze moralul. Voiam să ne dovedim nouă înşine că nu ne lăsăm, că nu ne dăm bătuţi. Camera a intrat din nou în efervescenţă. S-au mai pierdut câteva minute bune, pentru a prinde, cu urechea lipită de uşă, zgomotele care ar putea trăda prezenţa unui gardian pe coridor. Am ajuns însă la concluzia că nu mai era nimeni pe secţie. Împreună cu încă doi sau trei camarazi din celulă ne-am luat obligaţia să stăm de pază la uşă, pentru a da imediat alarma în caz de primejdie. Actorii noştri s-au regrupat în jurul lui Valjan pentru a se consulta în privinţa secvenţei următoare a spectacolului, pe care avea s-o anunţe crainicul. Când, în fine, totul a fost pus la punct, şi corul tocmai se pregătea să intoneze iar uvertura, am dat alarma. Auzisem zgomote la capătul secţiei! În cameră s-a făcut linişte şi, treptat, s-au auzit tot mai desluşit paşi de cizme care veneau în direcţia noastră. Apoi, zăvoarele au fost trase, uşa s-a deschis şi Johnny Bogdan şi-a făcut pentru a doua oară apariţia în seara aceea, de data asta scutit însă de a mai simula înbrânceala gardianului, care l-a împins cu brutalitate în cameră. Şi mai era o deosebire faţă de prima lui intrare în scenă: Johnny

avea faţa tumefiată şi din buza inferioară, crăpată, i se prelingea un fir de sânge pe bărbie. Iar una din mânecile zeghei îi atârna din umăr sfâşiată în două, pe toată lungimea. Până ce gardianul nu a închis uşa în urma lui şi nu l-am auzit că părăseşte secţia răspunzând la chemarea tovarăşilor lui de la etaj, am respectat cu toţii liniştea, pentru a putea înregistra zgomotele de pe coridor.

După ce ne-am asigurat că pe secţie se făcuse linişte deplină şi nu mai riscam nicio surpriză, primul care a rupt tăcerea a fost Johnny Bogdan. Recuperându-şi bagajul strâns în pătură şi aruncându-şi-l din nou pe umăr, Johnny a reluat recitarea baladei puşcăriaşului grăbit, de la versul la care fusese întrerupt de Lupu.

A recitat parcă cu şi mai multă plăcere versurile care îi descriau pe unii din gardienii puşcăriei, batjocorindu-i şi arătându-i aşa cum erau: negri la suflet, răi până la cruzime şi atât de primitivi şi de proşti, încât nu erau câtuşi de puţin conştienţi de crasa lor ignoranţă, fiind în schimb convinşi că le sunt superiori deţinuţilor, numai fiindcă aceştia se aflau la discreţia lor şi îi puteau înjura şi lovi ori de câte ori simţeau nevoia să-şi demonstreze puterea. Fără menajamente, Johnny i-a trecut pe toţi în revistă şi şi-a terminat balada într-un ropot de aplauze. Puţin după aceea, cu prezentarea ultimelor cuplete, s-a încheiat şi spectacolul. Abia atunci ne-a povestit Johnny Bogdan cum fusese dus într-una din camerele de izolare din secţia dreptului comun şi cum cei trei-patru gardieni, în frunte cu Lupu, se năpustiseră asupra lui cu pumnii şi cu picioarele, lovindu-l unde se nimerea, rupându-i buza, umflându-i un ochi şi învineţindu-i spatele. În special Lupu îl bătuse până ce obosise şi începuse să gâfâie. La un moment dat, a văzut o mătură rezemată de perete. A luat-o, i-a rupt coada şi a folosit-o ca pe un ciomag. În timp ce îl bătea şi îl înjura, ameninţându-l că îl va învăţa minte să-şi mai bată joc de „cadre”, Johnny se făcuse ghem într-un colţ al camerei şi îşi acoperise capul cu braţele, căutând astfel să şi-l ferească de ploaia de lovituri care cădeau asupra lui. A doua zi, Johnny avea un ochi vânăt, iar peste alte câteva zile, când am fost duşi la baie şi s-a dezbrăcat, avea tot spatele negru de contuzii.

O faţă şi mai urâtă a puşcăriei avea să ni se arate în următoarele săptămâni, când boala lui Valjan a început să se agraveze progresiv. În scurtă vreme trupul lui Valjan ajunsese ca un burduf imens plin cu apă. La prima vedere ai fi zis că e obez, dar doctorii noştri ne-au explicat că hidropizia, ajunsă într-o fază înaintată, se manifestă prin reţinerea de apă în toate ţesuturile şi mai ales în cavitatea abdominală. Abdomenul lui Valjan era umflat ca un balon iar cantitatea de lichid pe care o conţinea creştea întruna şi producea o presiune tot mai mare asupra organelor vitale (inima şi plămânii), punându-i viaţa în pericol. Zile întregi, de la deschiderea de dimineaţă şi până seara la închidere, am semnalat cazul lui Valjan fiecărui gardian sau ofiţer, cerându-le asistenţă medicală pentru bolnav. Ni se răspundea cu promisiuni care nu erau respectate sau ni se spunea că nu e nimeni la cabinetul medical, deşi noi îl vedeam pe fereastră pe felcerul Ciortan trecând prin curtea închisorii sau îi recunoşteam glasul pe coridor. Iar doctorul Rădescu era mai interesat să joace ping-pong la clubul gardienilor decât să se ocupe de bolnavi. Valjan avea tot mai mari dificultăţi de respiraţie şi nu mai putea dormi culcat, fiindcă se sufoca. Vecinii lui de pat îl ajutau să se ridice în şezut şi îl

propteau de peretele rece de la capul patului, protejându-l cu câteva pături împotriva frigului. Operaţia trebuia repetată de câteva ori pe noapte, fiindcă în timpul somnului aluneca treptat în poziţia orizontală şi se sufoca. După câteva astfel de nopţi chinuite, în care nu se mai odihnise aproape deloc, ne-am decis să batem dimineaţa cu pumnii în uşă, să anunţăm că bolnavul e pe moarte şi că vom intra în greva foamei dacă nu i se dă îngrijire medicală. Abia pe la amiază a venit ofiţerul de serviciu să ne spună să ducem bolnavul la vizita medicală. Valjan nu mai putea umbla, aşa că ofiţerul ne-a permis la trei inşi să-l purtăm pe braţe până la cabinetul medical. Sandu Ghica şi cu mine am făcut parte din echipa celor trei. În cabinet ne aştepta felcerul Ciortan. Cu siguranţa caracteristică a semidoctului, Ciortan a decis că trebuie să-i facă bolnavului o puncţie, pentru a-i extrage lichidul. Zis şi făcut! I-a înfipt bătrânului în abdomen un ac foarte gros, prin care imediat a şi început să ţâşnească lichidul, într-un jet puternic şi continuu. Ciortan era foarte mândru de intervenţia lui şi de rezultatul care se putea observa cu uşurinţă: pe măsură ce lichidul se scurgea, abdomenul balonat se dezumfla, presiunea asupra viscerelor şi plămânilor scădea şi Valjan respira mai uşor. Ciortan ne ordonase să recoltăm lichidul într-o găleată, recomandându-ne să avem grijă să nu-i murdărim pardoseala. Numai cu multe menajamente şi abilitate diplomatică a reuşit Sandu să-i tempereze lui Ciortan entuziasmul profesional şi, fără să-i conteste competenţa, să-l convingă să nu-i extragă bolnavului întreaga cantitate de lichid, aşa cum avea intenţia. Sandu i-a explicat, cu toată modestia, că în astfel de cazuri, extragerea bruscă a unei mari cantităţi de lichid i-ar putea fi fatală pacientului. Se recomandau puncţii repetate la interval de câteva zile, concomitent cu un tratament adecvat pentru înlăturarea cauzei care provoacă producerea şi reţinerea lichidului în organism. Până când Ciortan a catadicsit să-şi însuşească părerea lui Sandu privind întreruperea puncţiei, se scurseseră în găleată doi litri şi jumătate de lichid. În privinţa tratamentului, Ciortan ne-a spus că nu dispune de medicamente, ne-a promis însă că va cere aprobarea transferării lui Valjan la spitalul penitenciarului Văcăreşti. Asemenea promisiuni nu făcea decât când era în toane bune. Mai rămânea şi să se ţină de cuvânt! Puncţia făcută i-a mai uşurat în noaptea aceea suferinţele lui Valjan, care s-a putut odihni. A doua zi însă a continuat să se baloneze, atingând din nou, până seara, proporţiile dinainte de puncţie. Chinurile de peste noapte au reînceput. Au trecut trei sau patru zile, până ce i s-a făcut a doua puncţie, cu acelaşi rezultat satisfăcător ca şi prima oară, dar din nefericire şi cu aceeaşi urmare, o zi mai târziu. Ciclul: puncţie, urmată de o relativă uşurare, apoi din nou balonare şi, după trei, patru sau cinci zile, iarăşi puncţie, s-a repetat timp de câteva săptămâni. Într-o dimineaţă, ofiţerul de serviciu şi doi deţinuţi de drept comun, purtând o targă, au venit să-l ia din cameră. Era mai balonat ca niciodată. Faţa buhăită îşi modificase complet trăsăturile. Era de nerecunoscut. Pleoapele erau atât de umflate, încât nu i se mai vedeau ochii. Păstrez în amintire, privirea lui poznaşă, când, la revista „Piteşti ‘59”, ne adresase răvaşele de Anul Nou! O lună mai târziu, s-a întors la Piteşti un alt camarad de-al nostru, care fusese şi el internat la Văcăreşti şi ne-a spus că avocatul Vasilescu-Valjan murise la numai câteva zile după ce fusese internat în spital.

SFÂRŞIT DE IARNĂ; BOLNAVI ŞI DOCTORI

Printre primele câteva personaje, care prin înfăţişare şi comportare îţi atrăgeau atenţia când intrai în camera noastră, era preotul romano-catolic Hag (sau Haag). Figura lui, cu trăsăturile dure şi lipsite de mobilitate, de parcă ar fi fost cioplită în piatră şi uitătura severă a ochilor prin ochelari, nu te îndemna să-l priveşti cu simpatie sau să doreşti să-l cunoşti mai îndeaproape. De altfel era destul de greu să intri cu el în contact, Hag neparticipând în niciun fel la viaţa şi diferitele activităţi comune din cameră. Nici când s-a jucat revista „Piteşti ‘59” preotul nu a coborât din patul lui de la nivelul al treilea şi nici n-a urmărit spectacolul de acolo, de sus. Aşezat în pat turceşte, cu ochii închişi şi mâinile împreunate, a continuat să facă ceea ce făcea cea mai mare parte din timp: s-a rugat. Singurele derogări de la rigurozitatea acestui regim erau cele la care îl obliga programul zilnic. De îndată ce se întorcea însă de la plimbarea în curte, ori de la W.C., sau după ce îşi primea gamela cu mâncare, se suia din nou la el în pat, izolându-se de lume. Şi totuşi, îşi mai întrerupea uneori rugăciunile şi meditaţiile pentru încă alte două îndeletniciri. Una ţinea mult mai puţin de domeniul spiritual, deşi produsul final era un obiect ce servea tot la rugăciune: la cererea deţinuţilor catolici din camera noastră, dar şi din alte celule, popa Hag le confecţiona rozarii. Mărgelele le modela din miez de pâine, îndelung frământat, amestecat cu carbocif (unul din puţinele medicamente pe care Ciortan le distribuia cu dărnicie), şi cu salivă. O dată uscate şi întărite, le înşira pe aţă, iar rezultatul era un colan de mătănii, care prin aspect şi perfecţiunea cu care era lucrat putea sta alături de orice alt obiect similar, fabricat în condiţii normale din abanos sau onix. Pe lângă rozarii, şi mai mult de nevoie, Hag a făcut, din acelaşi material şi cu aceeaşi metodă, un număr destul de mare de nasturi, o parte pentru el, iar surplusul pentru cine a vrut să ia. Pe lângă toate celelalte lipsuri, de alimente, de căldură sau de îngrijire medicală, care ne ameninţau în mod direct viaţa, mai erau acele multe şi mărunte privaţiuni cu care eram confruntaţi în închisoare şi cărora ne străduiam să le găsim remedii. Lipsa nasturilor făcea parte din această categorie. Era vorba mai ales de nasturii de la cămăşile cazone pe care ni le dăduse penitenciarul, după ce de-a lungul anilor de puşcărie rufăria noastră personală, uzată, peticită, cârpită şi răscârpită îşi dăduse definitiv obştescul sfârşit. Chiar dacă iniţial cămăşile primite aveau nasturi, după ce le dădeam la spălat, ne erau aduse înapoi cu ei sparţi sau lipsă. Or, mai ales iarna, în celulele prea puţin sau chiar deloc încălzite, dacă nu puteai să-ţi închei cămaşa până la gât, erai şi mai expus frigului. Înlocuirea nasturilor cu tot felul de alte dispozitive era lucru obişnuit în închisoare. De la şireturi din sfoară până la bucăţi de sârmă, toate fuseseră încercate, dar nimic nu substituise calităţile nasturelui clasic. Sfoara şi sârma fiind prohibite, mai riscai să fii şi pedepsit dacă erau descoperite de gardian. Majoritatea ne făceam nasturi din miez de pâine. Din păcate însă, nici aceştia nu rezistau la spălat, aşa că trebuia mereu să ne facem alţii. Am relatat această poveste a nasturilor, fiindcă şi ea contribuia la „farmecul” vieţii de puşcărie. Şi, ca la

toate aceste poveşti care nu predispuneau la veselie, totuşi nu lipsea umorul. Mă refer la faima pe care o căpătaseră în camera noastră nasturii lui Hag. În mod cu totul inexplicabil, erau singurii care se întorceau intacţi de la spălat, ceea ce a dat naştere la tot felul de glume pe socoteala preotului. Dan Hurmuzescu pretindea că rezistenţa lor excepţională se datora liantului special pe care îl conţinea numai saliva lui Hag!

În programul zilnic pe care şi-l impusese, mai figura un punct pe care Hag îl respecta cu stricteţe. Cu o punctualitate de ceasornic, în fiecare zi la aceeaşi oră după prânz, Hag cobora de la locuinţa lui de la etaj şi venea să se aşeze pe patul de la parter ocupat de Costică Mugur. Unul lângă altul, stăteau amândoi de vorbă pe şoptite şi se rugau împreună timp de vreo jumătate de oră, după care preotul se întorcea din nou la meditaţiile lui în patul de la etaj. Începutul relaţiilor lor şi aceste întâlniri zilnice datau încă de când se cunoscuseră, cu câţiva ani în urmă, la Jilava, unde Costică Mugur fusese convertit de Hag la catolicism. Mugur era evreu. Era destul de în vârstă, foarte slăbit, suferind şi demoralizat, dar tare blând şi cumsecade. Nu trăia decât cu gândul la fiul lui, pe care îl adora. Îl lăsase în şcoală şi nu mai avea nicio veste de la el. Costică Mugur se interesa la fiecare nou sosit în închisoare dacă îl cunoştea pe fiul său şi dacă ştia ceva despre el. Se pare că băiatul era foarte reuşit şi bun la carte. Bătrânul Mugur ar fi vrut să-l vadă la studii în Anglia. După fiecare întâlnire cu Hag, în care acesta se ocupa în continuare de educaţia lui religioasă, Mugur se simţea încurajat şi mai optimist, motiv pentru care îi purta preotului nu numai respect, ci şi afecţiune şi recunoştinţă. Ceea ce Mugur nu ştia, pentru că nimeni nu se încumetase să-i spună, era că după arestarea lui, fiul lui murise, dacă nu mă înşel, în urma unei meningite. Vestea ne parvenise de la Jilava, printr-un deţinut mai proaspăt arestat, care îi cunoscuse familia. Trecuse mai bine de un an, de când toată închisoarea de la Piteşti ştia de moartea băiatului, iar Mugur, care de atunci se perindase prin mai multe celule, nu aflase nimic. Mai mult chiar, toţi deţinuţii fuseseră de acord să-l mintă. I s-a spus că cineva venit de la Jilava aflase că fiul lui reuşise să plece în Anglia. Din acel moment, Mugur se liniştise, mulţumit că i se împlinise cea mai arzătoare dorinţă. În afară de Mugur, numai un singur om din toată închisoarea nu ştia adevărul, şi acesta era Hag. Şi nu fiindcă nu i s-ar fi spus, ci din cauza vieţii izolate pe care o ducea, dezinteresat fiind de ceea ce se petrecea sau discuta în jurul lui. Abia acum, în camera mare în care mă găseam şi eu, Hag a aflat în mod cu totul întâmplător de moartea fiului lui Mugur. Cei câţiva deţinuţi pe care într-o zi i-a auzit discutând despre acest caz erau de părere că hotărârea de a-i ascunde lui Mugur adevărul fusese salutară. Considerau că la vârsta lui şi în halul de slăbiciune şi demoralizare în care se prezenta, vestea morţii băiatului l-ar fi ucis. Spre uimirea celor care duceau această conversaţie, Hag s-a apropiat de cercul lor şi a intrat cu ei în vorbă. Voia să ştie toate amănuntele privitoare la moartea fiului lui Mugur şi la exactitatea acestei informaţii. Cei întrebaţi i-au răspuns fără nicio rezervă, punând curiozitatea lui Hag pe seama interesului pe care ştiau că acesta i-l purta lui Mugur. Şi nu greşeau, pentru că Hag într-adevăr îi purta de grijă lui Mugur, numai că o făcea aşa cum o înţelegea el, ceea ce de data aceasta avea să provoace o dramă şi totodată indignarea întregii camere. Vreme de două sau trei zile, Hag şi-a petrecut mai tot timpul la patul lui

Mugur. Această schimbare intervenită în programul lui obişnuit n-a trecut neobservată, dar nu i-am dat mare importanţă, fiind departe de a bănui motivul pentru care Hag se întreţinea în şoaptă, ore în şir, cu bătrânul Mugur. Aveam să aflăm ce pusese Hag la cale numai în ultima zi a intenselor convorbiri pe care le purtase cu Mugur, când acesta din urmă ne-a atras atenţia asupra lui. Hag se retrăsese la locul lui de meditaţie, iar Mugur rămăsese aşezat pe marginea patului lui, cu capul proptit în mâini şi cu privirea aţintită în gol. Plângea. Din ochii lipsiţi de orice expresie, şiroaie de lacrimi i se scurgeau continuu pe faţa răvăşită de o durere mută, pe care ne-a mărturisit-o celor care ne strânsesem în jurul lui abia după ce am reuşit să-l scoatem din starea de prostraţie în care căzuse. Bătrânul plângea fiindcă aflase de la Hag că îi murise băiatul. În cameră s-a ridicat un val de indignare împotriva preotului. În timp ce unii au încercat să-l consoleze pe Mugur, alţii s-au dus la Hag să-i ceară explicaţii pentru fapta lui, amândouă tentativele dovedindu-se zadarnice. În câteva zile, Mugur a slăbit în mod îngrijorător. Nu mai mânca aproape nimic, şi stătea, cât era ziua de lungă, întins pe spate în pat, cu ochii pironiţi în tavan, fără să vadă sau să audă ce se petrecea în jurul lui. Dacă îi vorbeai, te privea cu un aer absent şi tăcea. Nu-ţi răspundea decât dacă insistai de mai multe ori, iar atunci începea din nou să plângă. Ajunsesem la concluzia că e mai bine să-l lăsăm în pace, pentru că de câte ori îl trezeam din apatia în care zăcea părea să-şi aducă aminte de moartea băiatului. În câteva săptămâni, Mugur a îmbătrânit cu câţiva ani, dând chiar anumite semne de senilitate, care până atunci nu le manifestase. A fost apoi o bună bucată de vreme bolnav, cu dureri de stomac şi de intestine. Abia după o lungă perioadă de timp a început să-şi revină, dar nu a mai fost niciodată ca înainte. Nici cei care au stat de vorbă cu Hag nu au avut succes, neputând s-o scoată cu el la capăt. De altfel, era şi o întreprindere inutilă, din moment ce pe de o parte răul fusese săvârşit, iar pe de alta, călugărul iezuit Hag nu numai că nu-şi regreta fapta, dar chiar o găsea perfect justificată, din punctul lui de vedere. În mentalitatea lui dogmatică rigidă, sentimentele nu păreau să-şi mai găsească loc. Pentru Hag, moartea băiatului era o încercare de la Dumnezeu, pe care Mugur trebuia s-o cunoască şi, cu tăria pe care i-o vor da credinţa şi rugăciunea, o va înţelege şi o va accepta. Pentru noi, faptul de a-i fi spus lui Mugur, în atari împrejurări, că îşi pierduse băiatul, era mai degrabă un act de cruzime inutilă, pornit dintr-un spirit bigot îngust! Mai puţin fanatici decât el, l-am lăsat în plata Domnului. Hag şi-a câştigat atunci binemeritata noastră indiferenţă.

Tendinţa crescândă a administraţiei de a intensifica represiunile pentru nerespectarea regulamentului, prin izolarea la beci a vinovaţilor pe o durată de zece zile, pentru orice presupus act de nesupunere, ne făcuse extrem de prudenţi. Era încă iarnă. Frigul din beci şi mâncare numai o dată la trei zile erau încercări mult prea grele pentru organismele noastre slăbite, care riscau în orice moment să cedeze. Unul dintre cei care s-au îmbolnăvit grav de ficat din cauza alimentaţiei din iarna aceea, compusă aproape exclusiv din cartofi stricaţi şi varză acră, a fost bunul meu prieten Ion Vorvoreanu. Nu mai putea mânca nimic din lăturile pe care le primisem în gamelă. Vomita totul şi avea dureri acute în regiunea ficatului. De altfel, cartofii alteraţi, varza acră sau gogonelele murate din ciorbă, ca şi

mămăliga, care constituiau hrana noastră de bază erau departe de a fi alimente recomandabile pentru un bolnav de ficat. Singura lui hrană era felia de pâine pe care fiecare dintre noi o primea dimineaţa. Raţia era de o sută douăzeci de grame pe zi. După o săptămână de astfel de regim, Ion ajunsese scheletic. Avea ameţeli şi nu se mai putea ţine pe picioare de inaniţie. Numai cu mare greutate am reuşit să-l conving să accepte ajutorul unui grup de şapte-opt prieteni, care hotărâsem să-i completăm raţia zilnică de pâine oferindu-i şi feliile noastre. Cantitatea de aproape un kilogram de pâine pe zi l-a ajutat să supravieţuiască, până ce, după vreo două săptămâni, crizele de ficat s-au potolit de la sine şi Ion Vorvoreanu a început iar să suporte mâncarea de la cazan. Pe toată durata bolii, nu a primit niciun medicament şi niciun fel de îngrijire medicală.

Un bolnav cronic din camera noastră era profesorul Ştefan Neniţescu. Era astmatic şi, pentru a-şi calma crizele care surveneau pe neaşteptate, ar fi trebuit să aibă permanent asupra lui medicamente cu efedrină. Or, cabinetul medical al penitenciarului nu-i asigura aprovizionarea cu efedrină. Obţinea sporadic câteva tablete, atunci când se găseau în stocul de medicamente al cabinetului, dar şi atunci totul depindea de bunul plac al lui Ciortan, felcerul. Era deci de înţeles, tendinţa firească a bolnavului de a economisi tabletele de efedrină pe care le primea, păstrând întotdeauna câteva în rezervă, pentru a le folosi la declanşarea crizelor, din moment ce nu putea conta pe ajutorul imediat al cabinetului medical. Nu la fel de justificată era însă înclinaţia inginerului Ciupercescu de a tezauriza orice fel de medicamente pe care reuşea să pună mâna. Nu suferea de vreo boală anume, dar strângea toate medicamentele pe care le obţinea de la cabinetul medical, plângându-se de fiecare dată de câte o nouă durere într-o altă parte a corpului. Deşi simula în permanenţă câte o suferinţă, Ciupercescu nu avea nici măcar scuza ipohondriei pentru mania lui de colecţionar de medicamente, pe care le ţinea ascunse în paiele din saltea. După ce deschidea pe rând fiecare punguliţă în care ţinea tabletele de medicamente, sortate pe categorii, şi le număra cu vizibilă satisfacţie, punea din nou totul la loc în saltea, convins că datorită măsurilor de precauţie luate, nu-l văzuse nimeni. Toată lumea din cameră ştia însă de ascunzătoarea lui. Prefăcându-ne a nu-l observa, ne distram pe socoteala lui, urmărindu-l de fiecare dată cum îşi număra averea pe furiş şi cum se bucura când o vedea la locul ei. Această apucătură a lui Ciupercescu ar fi fost şi ea acceptată şi socotită drept o originalitate ca atâtea altele, care aduceau o binevenită variaţie în uniformitatea vieţii de celulă, dacă n-ar fi fost afectată de un egoism, care nu contravenea numai moralei, dar şi camaraderiei noastre în lupta comună pe care o duceam pentru supravieţuire. Asupra lui Ciupercescu plana de mai multă vreme bănuiala că nu era dispus să se despartă de medicamentele lui, nici măcar pentru a-i veni în ajutor unui camarad suferind. Într-adevăr, ori de câte ori se întâmplase ca unul din noi să aibă nevoie de o aspirină sau de un antinevralgic pentru o durere de măsea sau o migrenă, fie fusese nevoit să rabde durerea, fiindcă nimeni nu-i putuse veni în ajutor, fie se găsise cineva să aibă un calmant, păstrat pentru asemenea ocazii şi să i-l ofere; niciodată însă acel cineva nu fusese Ciupercescu. Chiar şi atunci când fusese întrebat direct dacă nu cumva are un antinevralgic, răspundea că nu. Unii l-au crezut, dar alţii, mai suspicioşi, l-au bănuit de minciună.

Îndoiala s-a risipit cu ocazia unei acute crize de astm a lui Neniţescu. Degeaba am bătut la uşă şi degeaba ne-am rugat în fel şi chip de gardian să anunţe cabinetul medical. Nu ne-am ales decât cu obişnuitele ameninţări şi înjurături, în timp ce asistam neputincioşi şi îngroziţi de spaima din privirile profesorului, care se sufoca. Apelul făcut de Sandu Ghica, în speranţa că s-ar găsi la cineva o tabletă de efedrină, a fost inutil. Era un medicament mult prea specific şi prea rar întrebuinţat, pe care cabinetul medical îl distribuia cu parcimonie, chiar şi celor care aveau absolută nevoie de el. Cum, în camera noastră, singurul astmatic era Neniţescu, nimeni altul în afară de el nu avea motiv să aibă vreo tabletă de efedrină. Cu toate acestea, unul dintre aceia care nu-i acordau încredere lui Ciupercescu l-a întrebat, totuşi, cu insistenţă, dacă nu are măcar o tabletă pentru a-l salva din criză pe bolnav. Plimbându-şi mai întâi de câteva ori privirea de la patul în care horcăia Neniţescu, la cel care i se adresase, Ciupercescu a sfârşit prin a declara că regretă, dar nu are medicamentul. O foarte uşoară ezitare în glas sau poate chiar suspiciunea, care îşi făcuse cu timpul loc în mintea noastră, ne-a pus pe gânduri. Cum şeful de secţie îşi vedea netulburat de programul lui şi se pregătea tocmai să descuie uşa pentru a ne scoate la plimbare în curte, câţiva dintre noi am luat hotărârea să rămânem în cameră sub pretextul de a ne îngriji de bolnav. De îndată ce s-a închis uşa în urma ultimului deţinut care părăsea camera, ne-am şi repezit la patul lui Ciupercescu. Aşa cum ne înţelesesem, am procedat la o percheziţie mult mai minuţioasă şi mai competentă decât cea pe care ne-o făceau gardienii. Descoperirea a fost senzaţională, depăşindu-ne cu mult aşteptările. Din paiele saltelei au ieşit la iveală patru-cinci punguliţe de pânză, fiecare conţinând zeci de antinevralgice, aspirine, pilule de codeină, expectorante, câteva alte medicamente, între care chiar şi un număr de polivitamine, dar mai ales douăzeci de tablete de efedrină! Câtă vreme îi trebuise lui Ciupercescu pentru a aduna un stoc atât de important de medicamente, şi cum reuşise să-l salveze la percheziţiile periodice ce ni se făceau, ţinea de domeniul minunilor! Pentru noi, scotocirea saltelei lui Ciupercescu se soldase cu un dublu succes. Mai întâi, pentru că, datorită efedrinei găsite, am pus capăt crizei de astm a profesorului Neniţescu, chiar înainte de întoarcerea camarazilor noştri de la plimbare. Al doilea succes, deloc neglijabil pentru liniştea conştiinţei noastre, l-a prezentat descoperirea însăşi din saltea, care, deşi făcută după săvârşirea faptei, venea totuşi să ne justifice furtul, dând totodată în vileag şi lipsa de camaraderie a lui Ciupercescu. La întoarcerea camarazilor noştri de la plimbare, le-am adus la cunoştinţă cele petrecute în lipsa lor, declarând totodată în faţa camerei că descoperisem în salteaua unuia dintre colocatarii noştri un stoc de diferite medicamente şi că din toate cele găsite nu reţinusem decât efedrina pentru Neniţescu, iar restul îl pusesem la loc în saltea. Deşi nu i-am dat în vileag numele, toţi şi-au dat seama că era vorba despre Ciupercescu şi şi-au manifestat indignarea faţă de comportarea celui care nu-i venise în ajutor lui Neniţescu, cu toate că fusese în măsură s-o facă. Între timp, Ciupercescu se retrăsese la patul lui, de unde ascultase, consternat, atât declaraţia noastră, cât şi condamnarea publică pentru lipsă de camaraderie, de care era perfect conştient că îi era adresată, chiar dacă nu i se pronunţase numele. Nu cred că l-au tulburat prea mult privirile semnificative pe care i

le aruncau cei din jur, în vreme ce comentau întâmplarea cu medicamentele găsite în saltea. Aşa cum avea să ne-o dovedească peste câteva minute, era mai degrabă interesat să înceteze de a mai fi punctul de atracţie al camerei, pentru a-şi putea inventaria, fără să fie observat, averea care îi mai rămăsese în ascunzătoare. Pentru isprava noastră, am fost felicitaţi de toată lumea. Singur, vărul meu, George Boian, mi-a reproşat între patru ochi participarea la furtul de medicamente din salteaua lui Ciupercescu, recunoscând însă în cele din urmă că fapta noastră era într-o oarecare măsură scuzabilă, ţinând seama de scopul pentru care fusese săvârşită. Ciupercescu, în schimb, nu s-a ales cu nicio învăţătură din cele întâmplate. A rămas în continuare aşa cum era: un biet egoist, lipsit de bucuria de a ajuta şi de a fi ajutat.

În campania permanentă de represalii şi de pedepse tot mai grele, prin care se urmărea, pe de o parte, zădărnicirea tuturor încercărilor noastre de a străpunge zidul de măsuri menite să ne izoleze de orice contact cu lumea exterioară, iar pe de altă parte, timorarea şi reducerea noastră la o docilitate absolută, din care să lipsească chiar şi reacţiile dictate de instinctul de conservare, ofiţerul politic Lupu dovedise o deosebită perseverenţă şi tendinţa de a-şi perfecţiona metodele. S-ar părea însă că ridicarea, în decursul timpului, a cuantumului pedepselor, de la trei zile de izolare la beci, la cinci, apoi la şapte şi în cele din urmă la zece zile, indiferent de gravitatea aşa-zisei abateri de la prevederile regulamentului, nu putea fi pusă în sarcina lui Lupu. Se spunea că aceste norme erau prescrise şi comunicate penitenciarului direct de Ministerul de Interne, întocmai ca şi cele privind variaţiile ce interveneau în calitatea şi cantitatea raţiilor de alimente sau în durata timpului de plimbare, de la o jumătate de oră la numai câteva minute, sau chiar suprimarea plimbării pe lungi perioade de timp. Meritul de a urmări cu pedanterie respectarea aplicării dispoziţiilor venite de la centru, îi revenea însă în întregime lui Lupu, care veghea la menţinerea unei stări de vigilenţă permanentă în rândul gardienilor pentru ca nu cumva să intervină o delăsare sau neglijenţă, care să le atenueze asprimea. Ofiţerul politic nu se mulţumea însă numai cu rolul de a supraveghea cu conştiinciozitate stricta aplicare a ordinelor care veneau de la Bucureşti. Iniţiativele lui se manifestau cu precădere în direcţia depistării procedeelor noastre de comunicaţie, a căilor prin care intram în contact cu dreptul comun şi, în general, în încercarea de a se informa asupra atmosferei şi stării de spirit din rândurile deţinuţilor, pentru a-şi perfecţiona metodele de contracarare a acţiunilor noastre în acest sens sau pentru a găsi noi mijloace, mai eficiente, de a le pune piedici. Lupu se străduise în toate felurile să întrerupă legăturile dintre celule, participând el însuşi, ore întregi, alături de gardieni, la o atentă supraveghere prin vizete, pentru a-i pedepsi pe cei prinşi vorbind la calorifer sau la perete. Cu toate că izolările la beci se ţineau lanţ, Lupu şi-a dat seama că reţeaua noastră de comunicaţie continua să funcţioneze. De la Daniel Cantemir, plantonul de pe coridor şi de la plutonierul Dobre, am aflat de exasperarea şi crizele de furie ale lui Lupu când venea pe celular şi auzea ţăcănitul, ca de maşină de cusut, al celor ce se întreţineau în Morse prin ţevile de calorifer. Costică Demec, turnătorul, a recunoscut că, la cererea lui Lupu, i-a scris acestuia pe o coală de hârtie semnele alfabetului Morse. Tot plantonul nostru ne-a

informat că Lupu încercase de mai multe ori să intercepteze convorbirile noastre, stând cu urechea lipită de caloriferul de pe coridor. Sfârşise însă prin a renunţa, fiind incapabil să urmărească conversaţia, din cauza vitezei cu care era purtată, iar când încercase să bată în calorifer întrebarea „cine vorbeşte?”, se deconspirase singur şi comunicaţiile încetaseră brusc. Bătăile rare şi neîndemânatice lipsite de rutina la care ajunseseră morsiştii noştri, dăduseră imediat de bănuit că pe fir se afla un intrus. De altfel, nimeni nu punea o astfel de întrebare, fiecare morsist având un indicativ de cod, prin care se prezenta şi pe care îl repeta de mai multe ori, înainte de a începe să transmită. Toate tentativele făcute de Lupu, de-a lungul timpului, de a pune capăt comunicaţiilor între celule au dat greş. Neavând încotro, a trebuit să se mulţumească cu plăcerea răzbunării împotriva celor pe care îi prindea vorbind la calorifer, înteţind şi înăsprind pedepsele.

În iarna aceea însă, Lupu şi-a mai încercat o dată norocul. A venit să ne anunţe, într-o zi, că de-aci înainte, pentru orice abatere de la regulament, dacă nu va fi denunţat făptaşul, va fi pedepsit şeful de cameră. La început, noua dispoziţie dată de Lupu a părut să dea rezultate. Ori de câte ori gardianul descoperise un obiect nepermis (ac, costică, plăcuţa de săpun scrisă), sau ascultând la uşă, îşi dădea seama că de la noi din cameră se bătuse morse în calorifer, proprietarul obiectului interzis sau telegrafistul îşi asumau răspunderea, recunoscându-şi vina, pentru ca şeful de cameră să nu fie pedepsit în locul lor. Obsedat de ideea de a ne sparge solidaritatea, asemenea manifestări ale simţului de camaraderie, chiar dacă duceau la descoperirea şi pedepsirea vinovatului, nu erau însă pe placul lui Lupu. S-a hotărât deci să aducă o completare dispoziţiei iniţiale, şi anume, la orice abatere, chiar dacă vinovatul se va prezenta singur, şeful de cameră va fi şi el pedepsit, pentru a nu fi bătut la uşă înainte de descoperirea faptei de către gardian. Din acel moment, pentru şeful de cameră au urmat adevărate zile negre, fiind de nenumărate ori trimis la beci, pentru „omisiune de denunţ”. Cum nu puteam concepe să acceptăm supunerea noastră absolută la o disciplină care urmărea totala noastră abrutizare şi deformarea morală şi nici şeful de cameră nu era dispus să accepte soluţia denunţului oferită de dispoziţia lui Lupu, pentru a scăpa de pedeapsă, situaţia părea disperată şi fără ieşire. La măsurile noastre de excesivă prudenţă, administraţia a răspuns cu acţiuni abuzive, inventând tot felul de pretexte de nerespectare a regulamentului, pentru a-l pedepsi pe şeful de cameră, convinsă fiind probabil, că nu vom putea rezista presiunii, şi că în curând, în rândurile noastre vor începe delaţiunile. Şi totuşi, Lupu nu şi-a văzut dorinţa împlinită, deşi în cameră s-au stârnit multe discuţii, şi chiar disensiuni. Colonelului Cristea Atanasiu, primul şef de cameră afectat de măsura lui Lupu, care a petrecut două stagii de câte zece zile în beciul îngheţat şi s-a îmbolnăvit, i-a urmat un alt camarad al nostru, care a avut şi el aceeaşi soartă. S-a pus atunci în discuţie reglementarea succesiunii la şefia camerei.

Cineva a propus ca, în fiecare zi, dimineaţa, la „deschidere”, un altul dintre noi să raporteze ofiţerului de serviciu efectivul deţinuţilor din cameră. De fapt, aceasta era singura îndatorire a şefului de cameră, cerută de administraţie. Altcineva a fost de părere ca şeful de cameră să nu fie înlocuit decât după ce primeşte prima pedeapsă. Se realiza astfel o justă împărţire a zilelor de pedeapsă, fiecăruia venindu-i rândul să treacă o

dată prin beci, să cedeze apoi locul următorului la şefie şi să aştepte repetarea ciclului. Totuşi, stabilirea ordinii în care aveam să ne perindăm la şefia camerei, ca şi a listei de bolnavi şi neputincioşi care trebuiau excluşi de la această rotaţie, a dat naştere la nesfârşite controverse. A venit să le curme, prin intervenţia lui, episcopul Todea, avându-l alături pe părintele Rotaru.

Episcopul ne-a explicat că era de datoria oamenilor Bisericii să caute să preia o parte din suferinţele semenilor, atunci când acestea îi copleşesc. Dând exemplul acelor călugări din Evul Mediu, care se ofereau voluntar ostatici, în locul cavalerilor creştini căzuţi în mâinile necredincioşilor, episcopul ne-a spus că, în acelaşi spirit, preotul Rotaru îşi manifestase dorinţa de a fi şef de cameră până ce regimul se va mai îmblânzi şi represaliile vor fi mai puţin sălbatice. Acest aspect al represiunii din acea iarnă a scos încă o dată în evidenţă atitudinea tinerilor preoţi greco-catolici, deţinuţi alături de noi în închisoarea din Piteşti.

Unul din paturile la care atât eu cât şi Sandu Ghica ne făcusem un obicei de a ne opri în fiecare zi, pentru a schimba câteva vorbe, era patul inginerului Cristodulo. Acesta era un om înalt şi încă destul de voinic pentru vârsta lui şi pentru gradul de deteriorare fizică în care ajunsesem mai toţi în acel sfârşit de iarnă. Trăia foarte retras şi, în afară de deplasările strict necesare, nu se îndepărta decât rareori de la patul lui. La plimbare şi la duşul săptămânal mergea numai la braţ cu cineva care să-l călăuzească pe coridor şi să-i îndrume paşii, mai ales pe scări. Cristodulo îşi pierdea pe zi ce trecea vederea la amândoi ochii, din cauza unui glaucom. Ceruse tuturor înalţilor vizitatori anonimi, civili sau militari, care se perindaseră de-a lungul anilor în inspecţii prin Piteşti, să i se permită să-şi mai vadă o dată copiii, înainte de a orbi complet. Nu primise aprobarea cerută şi, între timp, boala progresase inexorabil spre o cecitate foarte avansată. De mai multe ori pe zi, putea fi văzut cum îşi ţinea mâna întinsă spre fereastră, cu palma deschisă şi degetele răsfirate, când apropiindu-şi-o, când îndepărtând-o de ochi, pentru a-şi verifica vederea. În ultima vreme însă, infirmitatea lui devenise tot mai pronunţată. Obişnuia, când ne duceam să stăm de vorbă cu el, să-i mai ţinem de urât, să ne apuce de bărbie şi să ne întoarcă faţa spre lumină, pentru a ne recunoaşte. Deseori însă, chiar procedând aşa, nu ne distingea trăsăturile şi îl confunda pe Sandu cu mine şi viceversa, iar noi, pentru a nu-l amărî şi mai tare, nu-l contraziceam.

Într-o zi, într-un cerc de cinci-şase deţinuţi, căruia mă alăturasem şi eu, se purta o discuţie în jurul unor teme cu implicaţii militare. Niciunul dintre cei ce stăteau de vorbă sau doar ascultau ce se spunea nu avea decât cunoştinţe superficiale în domeniul respectiv. Aşa se face că în cursul conversaţiei, cineva, contestând exactitatea unei afirmaţii, iar cel care o făcuse neavând argumente şi date convingătoare pentru a-şi susţine spusele, discuţia a intrat în impas. Interesat fiind să ascult mai departe expunerea, care se împotmolise într-o contrazicere fără ieşire, le-am propus vorbitorilor să recurgă la arbitrajul unui om cu autoritate în materie. Cum era vorba de o problemă referitoare la arma cavaleriei, m-am oferit să mă duc să-i cer informaţia dorită colonelului Kiriacescu. Aşezat pe patul lui, la capătul care ieşea din raza de supraveghere a vizetei, colonelul, cu ochelarii pe nas, îşi cârpea cu conştiinciozitate unica

lui pereche de ciorapi, la care era greu să mai descoperi, printre petice şi cusături, vreo porţiune din ţesătura iniţială. Când i-am spus despre ce era vorba, colonelul, cu bine cunoscuta lui amabilitate, reflectată în formulele de politeţe puţin exagerate şi desuete, cu care obişnuia să ţi se adreseze, s-a declarat încântat să ne poată fi de folos şi m-a invitat să iau loc lângă el pe pat. Apoi, ca o gazdă primitoare, înainte de a începe să-mi dea explicaţiile cerute, m-a întrebat dacă nu mă deranjează curentul de aer rece care venea de la fereastra deschisă şi, fără să mai aştepte răspunsul, s-a ridicat s-o închidă. A făcut în grabă cei doi paşi care îl despărţeau de geamul cu pricina, dar când a întins mâna spre el, a alunecat şi a căzut pe spate. Deşi luat prin surprindere de neaşteptata cădere a colonelului, am reacţionat prompt. Într-un gest mai mult reflex decât gândit, am ţâşnit de pe pat cu braţele întinse, reuşind să-i prind capul în palme, înainte de a se izbi de cimentul pardoselii, ferindu-l astfel de o lovitură periculoasă în regiunea bazei craniului. În rest, căzătura neprezentând nicio gravitate, mă aşteptam ca în clipa următoare Kiriacescu să se ridice din nou în picioare. Spre nedumerirea mea însă, acest lucru nu s-a întâmplat, colonelul rămânând nemişcat, iar eu, nerealizând ce se întâmplase, continuam să stau aşezat pe vine şi să-i ţin palmele sub cap. Sandu Ghica, aflat în apropiere, asistase la căderea lui Kiriacescu, încât şi-a dat imediat seama de accident. S-a repezit la el, i-a ridicat pleoapele, i-a pipăit pulsul la carotidă şi a exclamat: Stop cardiac! Apoi, a luat imediat iniţiativa măsurilor necesare pentru a încerca să-l aducă la viaţă: „Cine ştie să facă respiraţie artificială, să vină să mă ajute”. A răspuns la apel Gic Lingner. „Cineva să bată la uşă şi să-i spună gardianului să cheme de urgenţă doctorul!”

Între timp, Sandu distribuise rolurile. El îl apucase pe Kiriacescu de braţe, iar Lingner de picioare şi, amândoi, într-un ritm susţinut şi sincronizat, îi făceau mişcările de destindere şi comprimare, acţionând astfel asupra toracelui, sperând să-i trezească reflexul respiraţiei. Pe mine mă învăţaseră cum să-i ţin limba afară, pentru ca să nu şi-o înghită şi să se sufoce. Din când în când, Sandu înceta pentru câteva clipe manipularea braţelor, pentru a exercita, cu podul palmelor aplicate pe stern, câteva apăsări sacadate şi puternice asupra toracelui, în dreptul inimii. Apoi, revenea la mişcările de respiraţie artificială. Trecuseră câteva minute bune până ce gardianul catadicsise să răspundă la bătăile în uşă şi să vină la vizetă pentru a se informa pe un ton agresiv: „De ce baţi, bă?”. A sfârşit prin a da dovadă de înţelegere. Totuşi, au mai trecut vreo zece minute până la apariţia lui Ciortan. Felcerul a intrat în cameră, s-a apropiat de grupul nostru, s-a aplecat asupra lui Kiriacescu, l-a pipăit la gât şi apoi, cu un aer competent, ne-a spus:

— Nu vedeţi că e mort? Ce vă mai pierdeţi vremea?

Nu pot să-mi explic nici până azi, cum de s-a conformat Ciortan indicaţiei pe care Sandu, fără să-i ia în seamă vorbele, i-a dat-o cu glas de-a dreptul autoritar:

— Dacă îi faceţi repede o injecţie cu adrenalină, mai e o şansă să-l readucem la viaţă!

— Ştiu, a zis felcerul, ca să nu se lase mai prejos într-ale medicinei, şi a părăsit în grabă camera.

Au mai trecut vreo zece minute, până ce s-a întors de la cabinetul medical, înarmat cu o seringă. Dar se scursese aproape o jumătate de oră de când inima lui Kiriacescu încetase să mai bată şi nici Sandu Ghica, nici Gic Lingner, care mai fuseseră confruntaţi în viaţă cu asemenea cazuri, nu mai nutreau nicio speranţă în reanimarea lui. De altfel, în urma efortului depus, amândoi erau la capătul puterilor. Erau atât de epuizaţi, încât la întoarcerea lui Ciortan, gâfâind şi asudaţi, s-au întins amândoi pe spate, pe ciment, lângă Kiriacescu, lăsându-i loc sanitarului să-i facă injecţia. Înainte însă ca Sandu să-şi dea seama pentru a mai putea interveni, Ciortan, care părea să se fi convins acum de urgenţa intervenţiei, apucase deja să-i facă injecţia. Într-o mişcare rapidă şi dintr-o singură apăsare de piston, îi inoculase intramuscular tot conţinutul seringii în coapsă. Sandu avea să ne explice mai târziu că injecţia trebuia făcută direct în muşchiul cardiac. În cazul lui Kiriacescu, o dată cu încetarea pulsaţiei inimii, intervenise şi stagnarea circulaţiei, aşa că injectarea adrenalinei în picior fusese inutilă, ea nemaiputând intra în circuitul sangvin. Din intervenţia incompetentă a lui Ciortan, nu ne-am ales decât cu uimitoarea constatare că ne fusese dat să asistăm la un moment rar de slăbiciune din partea lui, dând dovadă de o neaşteptată bunăvoinţă. Între timp însă, Ciortan redevenise el însuşi. Îndreptându-se cu mersul lui ţanţoş spre ieşire, s-a mai întors o dată spre noi din uşă şi, căutându-l din ochi pe Sandu, şi-a luat, satisfăcut, revanşa: „Vezi, *doctore*, că am avut dreptate?!” (A pronunţat cu ostentaţie, mai apăsat, cuvântul doctor.) Apoi, în timp ce se îndepărta pe coridor, l-am auzit spunându-i gardianului: „Anunţă, mă, grefa că are un mort la camera X!”

În cameră, lumea se strânsese în jurul corpului lui Kiriacescu. Până şi popa Hag coborâse de la patul lui de la etaj şi se alăturase preotului Rotaru, pentru a se ruga la căpătâiul colonelului. Împreună cu câţiva camarazi îl ridicasem de pe podea şi-l întinsesem pe patul lui, unde ne-am străduit să-i dăm un aspect cât mai decent, ştergându-i faţa şi aranjându-i îmbrăcămintea răvăşită. Chiar dacă în minte mi se întipăriseră imaginile din timpul încercărilor de reanimare, grozăvia celor petrecute în acea jumătate de oră nu am realizat-o decât în momentul în care toate speranţele de a-l readuce la viaţă au fost abandonate. Abia atunci am simţit şocul provocat de trosnetul sec, ca de vreasc ce se frânge, pe care-l auzisem cu câteva minute mai înainte, şi care mi-a rămas până azi în urechi. Prinzându-mi privirea nedumerită, Sandu Ghica răspunsese la întrebarea mea mută, fără să-şi întrerupă mişcările ritmice şi rapide prin care mai întâi îi întindea picioarele lui Kiriacescu, pentru ca apoi să-i aducă imediat genunchii în flexiune până în dreptul pieptului şi să le imprime cu toată puterea o apăsare asupra abdomenului şi toracelui. „I-am fracturat o coastă, dar asta nu contează! Important este să continuăm să-i facem respiraţie artificială, fără întrerupere şi cu aceeaşi forţă!” De asemenea, tot ca o reacţie întârziată s-a manifestat şi dezgustul care m-a cuprins, când, la sfârşitul operaţiilor de reanimare, mi-am privit mâinile năclăite de arpacaş. Era tot rezultatul gimnasticii de reanimare, care făcuse ca la un moment dat, la o apăsare mai puternică a genunchilor asupra abdomenului, stomacul să-şi evacueze conţinutul şi să-l reverse pe mâna cu care îi ţineam limba lui Kiriacescu. De altfel, nici senzaţia acelei limbi lunecoase, pe care încercam s-o ţin cât mai bine ca să nu-mi scape, şi pe

care totuşi nu îndrăzneam s-o strâng mai tare, nu aveam s-o uit curând. Ceea ce avea însă să mă persecute multă vreme era ideea profanării, ideea că, sperând să-l readucem la viaţă, nu făcusem decât să manipulăm, timp de o jumătate de oră şi cu o totală lipsă de respect, un cadavru. Desigur..., nu aveam dreptate. Sărmanul colonel Kiriacescu a fost şi el scos cu pătura pe coridor (după obiceiul locului), târât până la capătul secţiei de doi deţinuţi de drept comun, pentru a sfârşi apoi în căruţa de corvoadă a puşcăriei, care a ieşit cu el pe poarta penitenciarului.

În monotonia zilelor ce se scurgeau, sosirea unui nou deţinut în mijlocul nostru reprezenta un eveniment care înviora pentru o vreme viaţa celulei. Calitatea de nou deţinut nu se acorda neapărat celui proaspăt arestat, aşa după cum nici proaspăt nu era în lumea închisorilor termenul echivalent celui din vocabularul oamenilor liberi. Un proaspăt arestat nu ajungea la noi decât după câteva luni; numai după ce mai întâi îşi făcea stagiul prin subsolurile Securităţii, în anchete de mai scurtă sau mai lungă durată şi numai după ce mai zăcea apoi un timp izolat în vreo celulă de prevenţie în aşteptarea procesului. Ultima etapă era Jilava, unde mai aştepta câteva săptămâni bune să-i vină rândul să fie transferat cu duba la închisoarea de execuţie a pedepsei. Abia acolo, când era introdus în celulă, intra în contact cu noi şi abia atunci devenea pentru noi proaspăt arestat. La noi însă, la „înaltă trădare”, în închisoarea din Piteşti, nu prea mai veneau de multă vreme proaspeţi arestaţi. Când se întâmpla să ne fie adus în celulă noul deţinut, el era de cele mai multe ori un vechi puşcăriaş, pe care de obicei îl cunoşteam şi cu care mai împărţisem şi altă dată celula. Acesta avea să fie şi cazul celui pe care într-o bună zi gardianul l-a introdus în camera noastră şi căruia i-am făcut cu toţii o primire călduroasă şi entuziastă. Era doctorul Cornel Petrasievici, cunoscut şi simpatizat de marea majoritate dintre noi. Lipsise o vreme destul de lungă din Piteşti. Cred că fusese dus la Ministerul de Interne pentru noi cercetări. Acum se întorcea de la Jilava, doldora de informaţii. A început de îndată să-şi deşerte sacul, cu tot ce ştia, de-a valma, de la ultimele ştiri politice interne şi externe, care pătrunseseră în Jilava, considerate şi ele proaspete, ca şi cei care le aduseseră, şi până la cele mai fanteziste zvonuri, în general optimiste, care circulau în hrubele Fortului nr. 13. Nu mai ţin minte decât că, după ce la rândul nostru i-am împărtăşit lui Cornel ştirile culese de noi în Piteşti, am ajuns împreună la concluzia că informaţiile noastre erau mai proaspete şi mai exacte decât cele aduse de el din Jilava. Ca punct obligatoriu de trecere pentru orice deţinut în transfer de la o închisoare la alta, Jilava excela în schimb prin bogăţia informaţiilor din lumea penitenciarelor. Timp de câteva zile, Cornel Petrasievici ne-a povestit despre viaţa şi regimul de detenţie din fiecare puşcărie în parte. Apoi s-a lăsat supus bombardamentului de întrebări din partea noastră. Fiecare voiam să aflăm dacă întâlnise sau auzise ceva despre soarta unor cunoscuţi, prieteni sau chiar rude, deţinuţi prin diferitele închisori şi lagăre de muncă din ţară. În cursul acestui interogatoriu apăreau deseori şi anunţurile ce se inserau în necrologul nescris al puşcăriilor. Până ce n-a fost stors ca un burete de toate informaţiile pe care le colectase în deplasarea lui la Ministerul de Interne pentru anchetă şi înapoi la Piteşti,

cu câte un popas de câteva săptămâni în Jilava, atât la dus cât şi la întors, dr. Petrasievici a rămas în centrul atenţiei tuturor.

Apoi, când nu a mai avut nimic de povestit, şi-a pierdut calitatea de proaspăt sosit. Şi-a păstrat-o în schimb pe cea de doctor-duhovnic, prin care s-a remarcat de-a lungul anilor de puşcărie, alinând suferinţele celor din jurul lui. Nu avea nici medicamente, nici aparate sau instrumente medicale pentru a le veni în ajutor nenumăraţilor bătrâni şi bolnavi, care îşi răbdau durerile pierzând zi de zi din speranţa, care singură le mai întreţinea rezistenţa fizică şi dorinţa de a supravieţui. Avea în schimb răbdarea şi blândeţea necesare să-i examineze, să le asculte cu atenţie plângerile şi chiar confidenţele şi să-i îmbărbăteze în aşa fel, încât, după consultaţia lui, se alegeau nu numai cu moralul, ci şi cu puterile refăcute. Cornel şi-a făcut chiar un program de consultaţii, urmând să ne examineze pe rând, pe toţi locatarii camerei, cu mijloacele pe care le avea la dispoziţie, adică mâinile pentru palpare şi urechea pentru ascultare. Una din metodele folosite în politica lui de încurajare a pacienţilor era de a-i găsi şi semnala fiecăruia, oricât de bolnav ar fi fost, câte o parte a corpului sau un organ în perfectă stare de funcţionare, chiar dacă respectivul era în ultimul hal de degradare fizică. De exemplu, în cazul unuia grav bolnav de ficat, sau a unui distrofic de grad avansat, îl puteai auzi pe Cornel exclamând admirativ: „Cu inima pe care o ai, trăieşti până la o sută de ani!” sau: „plămâni ca ai dumitale aş vrea să am şi eu!” Când, între patru ochi, îl acuzam în glumă de cabotinaj sau de ipocrizie iezuită, Cornel, fiind catolic, simula indignarea, tolerându-ne totuşi obrăzniciile vârstei. Terapia lui a fost însă salutară pentru mulţi camarazi de-ai noştri, mai ales pentru cei mai în vârstă. O altă iniţiativă a lui a fost deschiderea unui ciclu de conferinţe pe teme medicale, precedat de un curs foarte amănunţit, de anatomie, pentru care m-a ales pe mine să-i servesc drept piesă de studiu. Mai multe zile în şir i-am pozat, numai în chiloţi, iar Cornel îmi mânuia braţele, picioarele, mă culca, mă scula în picioare, mă apleca, mă îndrepta, mă întorcea cu faţa şi cu spatele, pentru a indica publicului diversele oase ale scheletului sau muşchii corpului, spunându-le denumirile. Demonstraţia, spunea el, trebuia să ţină loc de oră de disecţie.

Sandu Ghica pretindea că, alegându-mă pe mine, Petrasievici procedase ca în anul întâi de medicină, când trebuia să dai un bacşiş omului de serviciu de la morga facultăţii ca să-ţi pună pe masa de disecţie un cadavru slab şi nu unul gras pe care era mai greu de lucrat.

1960, PRIMĂVARA:
PRELIMINARII LA O NOUĂ ANCHETĂ

Senzaţia produsă de sosirea lui Cornel Petrasievici din străinătate, cum spuneam noi, se stinsese treptat, viaţa în camera noastră reluându-şi cursul obişnuit. Conferinţele lui Cornel se înscriseseră şi ele, alături de

celelalte ocupaţii cu care ne umpleam timpul, în rutina de toate zilele, pe care, din nou, părea că nimic nu va mai veni s-o tulbure. Mă resemnasem deja să-mi reiau viaţa de semihibernare ce-mi stătea în faţă, până ce primele raze de soare, mai calde, ale primăverii ne vor scăpa de frig şi de permanenta teroare a izolărilor în beciul îngheţat, când o nouă surpriză m-a trezit din apatie. Într-o dimineaţă, uşa camerei s-a deschis şi gardianul mi-a strigat numele, spunându-mi să ies afară.

Nu m-am îndoit nicio clipă că venise să mă ducă la beci, deşi nu mai fusesem de multă vreme prins în defect. Acuzaţiile, pur şi simplu inventate, de a fi vorbit prin perete cu camera vecină sau de a fi vorbit în Morse prin calorifer deveniseră însă lucru obişnuit în ultimele luni. Se făceau chiar rapoarte tip, cu menţiunea „zece zile arest sever pentru nerespectarea regulamentului”, fără nicio altă explicaţie. Imediat ce gardianul mi-a strigat numele, câţiva camarazi din celulă s-au înghesuit în faţa uşii, fiecare solicitându-i câte ceva: unul, să fie scos la vizita medicală, altul, arătându-şi cămaşa în zdrenţe, să i se dea una nouă de la magazie. Intrase astfel în funcţie unul din procedeele noastre de a-l reţine şi a-i distrage atenţia, pentru a-i da timp celui care urma să fie dus la carceră să se îmbrace cu lucruri mai groase. Am profitat şi eu de această mică şiretenie, pentru a-mi trage în grabă pe mine un pulover, înainte de a ieşi pe uşă. Urmându-l pe gardian, am părăsit secţia şi, spre uimirea mea, în loc să ne îndreptăm spre scara care ducea la beci, ne-am continuat drumul către partea clădirii unde se găseau birourile administraţiei. Gardianul m-a introdus într-una din încăperi, mi-a spus să aştept şi, trăgând uşa după el, m-a lăsat singur. Mă aflam într-o cameră al cărei mobilier se compunea doar dintr-un birou şi două scaune. O fereastră, tot cu gratii, dădea spre o parte a curţii închisorii ce îmi era necunoscută. Uşa biroului s-a deschis înainte de a-mi fi putut arunca o privire afară. A intrat un civil, tânăr, cu trăsături plăcute, dar cu acea expresie-tip, greu de definit, caracteristică „lucrătorilor” din Securitate, cum obişnuiau să-şi spună singuri. Mai târziu aveam să aflu că până şi hainele de pe ei constituiau în acea vreme un fel de uniformă civilă: purta o pereche de pantaloni gri şi o haină de catifea reiată maron.

Tânărul securist s-a arătat de la început amabil, ceea ce era mai degrabă îngrijorător încât m-a pus imediat în gardă. Mi-a spus bună ziua şi a schiţat chiar un zâmbet. I-am răspuns la fel. M-a poftit apoi să iau loc pe unul din scaune, iar el s-a aşezat la birou în faţa mea. Avea în mână o servietă, pe care a pus-o pe masă. N-a deschis-o decât după ce s-a informat în mod cât se poate de amabil cum mă cheamă şi chiar cum îmi merge, deşi cred că ştia răspunsurile mai bine decât mine. Abia după ce mi-a explicat că venise numai pentru a-mi pune nişte întrebări de rutină, a scos din geantă un plic, în care se găseau vreo douăzeci de fotografii, format legitimaţie, pe care le-a înşirat în faţa mea pe birou. Majoritatea erau poze de bărbaţi, dar erau şi două sau trei de femei. Mi-a cerut să mă uit atent la fiecare şi să-i spun dacă recunosc pe cineva.

De recunoscut, îl recunoscusem pe unul dintre bărbaţi încă din prima clipă, când nici nu înşirase bine toate pozele pe birou, dar nu m-am trădat în niciun fel. Ba dimpotrivă, într-un elan cât se poate de nevinovat şi natural, am pus mâna pe poza uneia dintre femei, pretinzând în primul moment că am recunoscut o fostă colegă de facultate, pentru ca apoi,

examinând-o mai atent, să retractez afirmaţia, dezamăgit că m-am înşelat. Nemulţumit de superficialitatea mea, securistul nu şi-a putut ascunde nuanţa de iritare din ton, când mi-a spus din nou să nu mă grăbesc şi să cercetez cu cea mai mare atenţie şi seriozitate fotografiile, înainte de a face o afirmaţie. Spre mai mare siguranţă, a început să împingă chiar el una câte una pozele în faţa mea pe masă, aşteptând să mă pronunţ. La fiecare negaţie din partea mea, se grăbea să-mi avanseze fotografia următoare. Făcea această mişcare destul de repede, păstrând un ritm constant. Totuşi, când şi la poza persoanei pe care o cunoşteam, am spus că mi-e necunoscută, am avut impresia că mi-a lăsat-o mai mult timp în faţă, înainte de a-mi prezenta alta. După ce rezultatul trecerii pozelor în revistă s-a dovedit negativ, sub pretextul de a-mi da posibilitatea să mai studiez o dată în linişte şi netulburat pozele, anchetatorul a scos din servietă un dosar, pe care a început să-l răsfoiască. De fapt, l-am surprins supraveghindu-mă cu coada ochiului. Ceea ce m-a făcut să-mi controlez expresia, în timp ce am mai privit o dată toate pozele, cu acelaşi rezultat: „Nu cunosc pe nimeni!” Securistul a devenit mai insistent şi mai ales mai insinuant, spunându-mi să privesc cu toată seriozitatea fotografiile, fiind vorba de o problemă care interesează securitatea statului. Totodată, a ţinut să-mi atragă atenţia că, dacă se va dovedi că totuşi am cunoscut una din persoanele din fotografii şi nu am declarat-o, mă fac vinovat de inducere în eroare a organelor de stat. Am încercat să-i explic că e foarte normal ca după aproape opt ani de închisoare să nu-mi amintesc figura cuiva, mai ales din nişte fotografii destul de proaste. S-ar putea, mai degrabă, să identific persoana care îl interesează, după nume, decât după figură. Cum era de aşteptat, securistul nu a dat curs sugestiei mele. După o ultimă insistenţă, însoţită de un nou avertisment privind neplăcerile la care m-aş expune prin inducerea în eroare a „organelor”, securistul şi-a strâns dosarul în servietă şi a părăsit camera, de data asta fără să-mi mai spună bună ziua. Iar eu, care cu câteva minute mai devreme plecasem din celulă îngrijorat de zilele de frig pe care credeam că le voi avea de îndurat în beci, mă întorceam acum îngândurat şi destul de tulburat de întâlnirea avută. Mai întâi, fiindcă orice întâlnire cu Securitatea, mai ales atunci când se profila perspectiva unei noi anchete, cum mi se părea că va fi cazul de astă dată, nu putea decât să-mi retrezească teama pe care o trăisem de fiecare dată când intrasem pe mâna anchetatorilor. Apoi, fotografia lui Ion (Nelu) Baicu, pe care mi-o arătase securistul mă obligase să mă întorc cu gândul înapoi, la anii premergători arestării, la o epocă legată de o sumedenie de fapte şi oameni, pe care, într-atât mă străduisem să le trec sub tăcere, încât reuşisem aproape să mi le şterg din memorie.

În vremurile acelea, când mai domnea convingerea că Occidentul nu va tolera multă vreme prezenţa trupelor sovietice în mijlocul Europei şi nici regimurile comuniste din ţările răsăritene, instalate la conducere cu forţa şi împotriva voinţei popoarelor respective, toată lumea aştepta cu nerăbdare deznodământul salvator. Mulţi n-au stat pasivi, în expectativă, ci s-au angajat fie în acţiuni directe, făţişe, cu arma în mână, în mişcările de rezistenţă din munţi, fie în organizaţii clandestine, având ca scop procurarea de armament şi recrutarea de membri pregătiţi să intre în acţiune la momentul potrivit. Era epoca în care organizaţiile subversive răsăreau ca ciupercile în toată ţara, cuprinzând elemente din toate

straturile sociale, de toate orientările politice şi de toate vârstele. Cele mai multe au luat naştere în rândurile tineretului studenţesc şi chiar şcolar. Am întâlnit în închisoare nenumăraţi studenţi, dar şi foşti elevi de liceu, care făcuseră parte din zeci de organizaţii clandestine diferite, toate anticomuniste. Primele informaţii despre planurile unei mişcări de rezistenţă, a cărei reţea urma să cuprindă suprafaţa întregii ţări, le-am căpătat chiar la mine, la ţară, când vărul meu George Boian mi-a încredinţat secretul. Era imediat după ce generalul Aurel Aldea fusese silit să părăsească guvernul în care fusese ministru de interne. Îmi aduc şi acum aminte de sloganele strigate la manifestaţiile comuniste şi de inscripţiile de pe pereţii caselor din Bucureşti: „Jos Aldea! Vrem capul lui Aldea! Moarte lui Aldea!” George Boian m-a anunţat că generalul urma să stea o vreme la noi, la Ilovăţ, unde va fi la adăpost şi va putea să desfăşoare mai departe activitatea de organizare a mişcării de rezistenţă. Mult mai târziu aveam să aflu că era vorba de organizaţia ce s-a numit Sumanele negre. Generalul avea să fie prezentat sub numele de Mircea Ionescu, un văr mai îndepărtat al mamei, de profesie inginer silvic, care îşi va petrece concediul la noi. Câteva zile mai târziu, într-o după-amiază, un claxon la poarta curţii ne anunţa sosirea generalului. Poarta i-a fost deschisă şi în curte a pătruns un automobil cum nu mai văzusem decât la cinema în jurnalele de actualităţi din timpul războiului. Era o maşină germană, un Horch („de comandament” – cum i se spunea atunci), vopsit în culoarea kaki-militară şi cu numărul de înmatriculare precedat de iniţialele S.R., adică Serviciul Regal. La volan era un ofiţer în uniformă. Singura măsură de precauţie din partea lui Aldea, pentru a nu bate la ochi, fusese aceea de a se îmbrăca civil. Nu pot uita nici acum furia şi indignarea cu care l-a întâmpinat vărul meu şi cum i-a reproşat, fără menajamente, imprudenţa unei astfel de apariţii. Generalul i-a explicat că fusese nevoit să părăsească în grabă Bucureştiul şi considerase că soluţia cea mai sigură era să facă drumul cu maşina pusă la dispoziţie de Palat având la volan un ofiţer de absolută încredere, care nu va divulga nimănui destinaţia. Deşi condusese aproape patru sute de kilometri pe un drum greu şi obositor, George Boian i-a cerut ofiţerului, ca de îndată ce se va lăsa întunericul, să se întoarcă la Bucureşti cu maşina. Generalul Aldea, nenea Mircea, cum îi spuneam, a stat cam două luni la Ilovăţ. A primit de mai multe ori vizita unui căpitan, cu care se închidea de fiecare dată la el în cameră timp de câteva ore. Uneori participa la consfătuirea lor şi George Boian. Masa din camera lui Aldea era plină de hărţi de stat-major. O dată a venit să-l vadă de la Severin şi Puiu Caleia, pe care l-am întâlnit câţiva ani mai târziu la mina de la Cavnic, condamnat în lotul Sumanelor Negre. Cu toată imprudenţa apariţiei lor într-o maşină atât de neobişnuită şi cu însemnele casei regale vizibile, sosirea generalului Aldea a trecut neobservată în regiune, iar secretul sejurului la Ilovăţ nu a fost niciodată deconspirat.

Şederea generalului la noi în casă, ca şi întrevederile lui conspirative nu au fost pentru mine decât o încurajare în plus pentru a continua să-mi procur, prin mijloacele ce-mi stăteau la îndemână, tot felul de arme şi muniţii. Astfel, mai toţi băieţii din sat care se întorceau în permisie din armată, ştiindu-mă pasionat de arme, îmi aduceau fie cartuşe, fie calupuri de trotil, subtilizate de la regiment. Dar sursele mele principale de

aprovizionare erau un sergent-major de la regimentul de infanterie din Severin, fin al părinţilor mei, şi bravii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare” care, pentru o sticlă-două de ţuică, îşi vindeau în plin oraş, la Severin, pistoalele automate, cu încărcătoarele şi muniţia respectivă. Ajunsesem astfel să am un mic depozit de arme şi muniţii, între care piesele principale erau: două carabine Z.B., patru pistoale automate ruseşti cal. 7,62 mm, fiecare cu câte două încărcătoare a 72 de focuri, două pistoale Mauser (tip jandarmeresc), două pistoale germane Parabelum cal. 9 mm. Toate armele, ca şi o importantă cantitate de cartuşe şi câteva kilograme de trotil au stat o vreme ascunse la doi oameni din sat. Unul din ei era chiar plutonierul Ion Belitu de la postul de miliţie din comună, fost prizonier în U.R.S.S. şi repatriat cu atât de hulita Divizie de panduri „Tudor Vladimirescu”. Mai târziu când riscurile de a fi descoperite au crescut, armele au fost îngropate într-o grădină, unde cu siguranţă se mai află şi astăzi. După atâţia ani însă, cu toate măsurile de protecţie contra ruginii luate atunci, azi nu mai pot fi decât un morman de fiare vechi. Obsesia procurării de arme m-a urmărit şi în Bucureşti, în timpul facultăţii. Referinţe şi indicaţii cu privire la diferitele posibilităţi de a achiziţiona arme puteai afla chiar printre studenţi, mulţi având aceeaşi preocupare. Pe vremea aceea locuiam în blocul Malaxa de pe bd. Brătianu (devenit ulterior Bălcescu). Diversele arme pe care le achiziţionasem le ţineam ascunse, cu complicitatea domnului Ion, portarul, originar din Baia de Aramă, în subsolul blocului unde se aflau cazanele caloriferului. O altă parte a micului arsenal pe care, împreună cu câţiva prieteni, reuşisem să-l înjghebăm l-am depozitat la bunul meu prieten Dinu Mitache. Locuia într-un bloc mic şi mai vechi pe strada Spătarului, în care ascensorul, deşi prevăzut de constructor, nu mai fusese instalat, motiv pentru care, la toate etajele, uşile de acces la casa liftului erau încuiate şi fără clanţe, spre a evita posibile accidente. Dinu Mitache avusese ideea să descuie cu un şperaclu uşa condamnată de la etajul lui. Apoi, pândind momentul când locatarii apartamentului vecin de pe acelaşi palier nu erau acasă, s-a apucat să construiască în casa liftului, la etajul lui, un planşeu din scânduri. Câteva zile mai târziu, lucrarea era gata. Acum, deschizând uşa liftului de la etajul lui, aveai în faţă o cameră-debara, poditä cu scânduri care suportau greutatea a cel puţin doi oameni. Camera a devenit depozitul nostru de arme. O altă parte, mai importantă, a armamentului pe care ni-l procurasem în vremea aceea se afla la fraţii Poenaru, originari din Craiova. Toţi trei erau studenţi (la medicină, politehnică şi istorie), în Bucureşti. Locuiau într-un bloculeţ nou, rămas încă la roşu pe dinafară, pe una din străduţele ce se deschideau din Calea Dorobanţilor, cam din faţa liceului Titu Maiorescu şi se îndreptau spre stadionul, cunoscut atunci sub numele de Velodrom şi spre groapa Florească. După un timp, când arestările în rândul studenţilor s-au înteţit şi riscurile descinderilor nocturne ale Securităţii crescuseră simţitor, am găsit o altă ascunzătoare. Pe aceeaşi stradă, la câteva case distanţă de locuinţa Poenarilor, un gard de scânduri împrejmuia un teren viran, pe care se afla un morman de cărămizi şi moloz. Erau ruinele unei case distruse de bombardamentele americane în timpul războiului. Sărind gardul şi prospectând terenul, prietenii mei au descoperit că pivniţele fostei clădiri rămăseseră intacte. Dând cărămizile şi molozul la o parte, au degajat o gaură în planşeul de

beton, prin care au pătruns în subsolul casei, unde au amenajat un loc uscat pentru lăzile noastre cu arme. Transferul armelor s-a făcut noaptea, cu minimum de zgomot posibil, pentru a nu trezi vecinii. Apoi, calea de acces în pivniţă a fost din nou astupată cu scândurile şi cărămizile din mormanul de dărâmături.

Am înşirat pe scurt aceste câteva secvenţe din îndeletnicirile mele clandestine, numai pentru că, înscriindu-se în nota şi spiritul vremii, ilustrează cum nu se poate mai bine curentul ce se născuse în rândul tinerilor de a se opune prin toate mijloacele ocupaţiei sovietice şi regimului comunist. Întâlnirea şi relaţiile mele cu Ion Baicu, omul din poza pe care mi-o arătase acum securistul la Piteşti, datau tot din acele vremuri şi făcuseră parte din aceeaşi categorie de preocupări. Combinaţia entuziasmului tineresc cu inconştienţa vârstei, cu amatorismul şi nepriceperea în lupta subversivă, presărată cu doze mai mari sau mai mici de romantism şi spirit eroic, într-o atmosferă în care nu se stinsese încă euforia iluziilor că „vin americanii”, a fost cauza principală pentru care nenumăraţi tineri, angajaţi în astfel de organizaţii, au căzut victime Securităţii şi „justiţiei poporului”. Dacă, în schimb, alţii am scăpat şi n-am înfundat încă de pe atunci puşcăriile, o datorăm cred, în parte şi norocului, dar şi faptului că regimul nu-şi organizase şi nu-şi formase încă reţeaua de copoi profesionişti, iar delaţiunea nu luase proporţiile pe care avea să le ia mai târziu. Mai cred de asemenea că în acei ani ţinta principală a represiunii erau partizanii din munţi, în cea mai mare parte legionari şi foşti militari, a căror împotrivire punea direct în pericol noua orânduire, printr-o mai bună organizare şi instrucţie de luptă în clandestinitate şi prin spiritul de sacrificiu de care erau animaţi.

Reîntors în cameră după întrevederea cu securistul, am încercat să-mi explic rostul acestei vizite şi am ajuns astfel în mod firesc la întrebarea obsedantă, care îl persecută pe orice om ce se aşteaptă să fie cercetat de Securitate: ce anume şi cât ştie anchetatorul despre cazul pe care urmează să-l ancheteze, cât şi despre implicarea mea în respectiva afacere? O întrebare care de obicei nu-şi poate găsi răspuns decât în cursul interogatoriilor, şi numai dacă cel anchetat reuşeşte să-şi păstreze sângele rece, judecata limpede şi atenţia trează, pentru a desluşi cele mai fine nuanţe şi a surprinde cele mai mici indicaţii sau scăpări involuntare ce s-ar ivi în dialogul purtat cu anchetatorul. M-am frământat şi eu un timp degeaba. Cu singurul element pe care-l aveam, reprezentat de poza lui Baicu arătată de anchetator, mi-a fost imposibil să-mi dau seama cât de informată era Securitatea cu privire la legăturile pe care le avusesem cu el. În schimb, am ajuns la convingerea că vizita anchetatorului nu fusese decât o primă şi fugară luare de contact, căreia îi va urma o anchetă în toată regula. Mă aşteptam aşadar de aci înainte să fiu în orice moment transferat la Bucureşti, fie la Ministerul de Interne, fie la unul din sediile Securităţii. O dată ajuns la această concluzie, am început să mă pregătesc sufleteşte pentru ceea ce mă putea aştepta la anchetă. Mi-am făcut o socoteală simplă: fiind deja condamnat şi nemaiavând nimic de pierdut din acest punct de vedere, îmi revenea obligaţia să încerc să-mi asum, dacă va fi posibil, şi faptele ce li se vor imputa altora, pentru a-i salva de la

închisoare, iar altele să le trec sub tăcere sau să le neg cu orice preţ. Rămânea însă de văzut dacă îmi voi putea da seama în timpul anchetei, dacă Baicu este arestat sau nu, dacă mai sunt şi alţii implicaţi şi în general cât de informată este Securitatea şi ce declaraţii deţine de la eventualii arestaţi. Desigur că propunându-mi să adopt o asemenea atitudine în cursul interogatoriilor, mă expuneam unor insistenţe din partea anchetatorului, care nu se va sfii să recurgă la toate mijloacele de convingere obişnuite. Deşi mă încerca teama numai la gândul acestei perspective, eram totuşi pregătit s-o înfrunt, fiind într-o cu totul altă stare de spirit decât la anchetele anterioare prin care trecusem. Mă simţeam acum mai sigur pe mine şi, mai ales, animat de o înverşunare care îşi avea rădăcinile în ura acumulată de-a lungul anilor împotriva regimului şi care părea să fie dătătoare de curaj. Cred că sentimentele de care eram însufleţit ar fi justificat întru totul calificativul de duşman înrăit, folosit de Securitate în caracterizările din dosarele noastre. Informaţiile primite de curând de la Cornel Petrasievici despre modul în care se desfăşurau anchetele în ultima vreme, fără să fie încurajatoare, prezentau totuşi un aspect nou, care limita puterile discreţionare ale anchetatorului. Era vorba despre o dispoziţie a Ministerului de Interne, care, ca şi până acum, autoriza bătaia şi tortura în anchetă, dar de aci înainte numai cu avizul şi sub controlul doctorului, ceea ce în formularea noastră, mai cinică, însemna că în puşcărie poţi să mori cât pofteşti, dar în arestul Securităţii n-ai voie! Cum nu aveam însă de gând să mor în închisoare, dar nici nu ţineam să mă las schingiuit la Securitate, fără să schiţez măcar un gest de apărare, mi-a venit ideea să încerc să profit de această ultimă dispoziţie. Am apelat tot la dr. Petrasievici, cerându-i să-mi recomande o maladie care mi-ar pune viaţa în pericol dacă aş fi bătut şi pe care s-o pot simula, fără a da de bănuit că mă prefac. Cornel mi-a sugerat imediat anghina pectorală ca fiind cea mai potrivită boală pentru scopul pe care îl urmăream. În orice moment şi la cea mai mică emoţie, putea provoca moartea bolnavului, iar simulaţia nu putea fi detectată decât printr-o electrocardiogramă făcută în timpul crizei, ceea ce, practic, în închisoare, era imposibil, iar E.K.G.-ul efectuat după criză nu era edificator. În zilele următoare mi-am însuşit toate cunoştinţele necesare în legătură cu manifestările şi simptomele anghinei pectorale, Cornel Petrasievici ţinându-mi un adevărat curs de iniţiere în materie. Mi-am învăţat atât de bine lecţia, încât şi astăzi mi-au rămas în minte indicaţiile amănunţite şi sfaturile primite atunci de la Cornel.

Apoi a început aşteptarea. O aşteptare sub tensiune, care mă făcea să tresar la orice zgomot neobişnuit al coridorului, crezând că mi s-a împlinit sorocul şi îl voi auzi pe gardian strigându-mi din uşă: „Ioanid! Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!” Şi totuşi, pe lângă teama de anchetă, mă încerca şi un fel de curiozitate morbidă de a afla mai repede ce mi se va întâmpla şi o nerăbdare de a părăsi cât mai curând Piteştiul. Pe de altă parte, părăsind după cinci ani închisoarea înaltei trădări, ştiam că voi lăsa în urmă o mulţime de oameni de care mă legasem ca de o a doua familie şi de care mă voi despărţi cu regret. La începutul aşteptării, timpul trecea mai greu, zilele părându-mi-se mai lungi. Cu vremea însă, încordarea sub care trăiam s-a atenuat şi chiar a dispărut. Trecând săptămânile fără să se întâmple nimic, gândul obsedant al anchetei nu m-a mai persecutat ca în

primele zile. Încet, încet, mi-am recăpătat liniştea, amintindu-mi tot mai rar de vizita anchetatorului care îmi arătase fotografiile şi de perspectivele sumbre cărora mă pregătisem să le fac faţă. Vremea bună de afară contribuia şi ea la restabilirea optimismului şi bunei mele dispoziţii obişnuite. Un soare blând de primăvară ne lumina de câteva zile celula. Îl simţeam ca o mângâiere pe feţele noastre supte, cu pielea îngălbenită şi tăbăcită de frigul ce-l îndurasem peste iarnă. Ieşeam în primăvară vlăguit de puteri şi, ca şi camarazii mei din celulă, lâncezeam ca un convalescent, într-o stare de plăcută sfârşeală fizică şi de mulţumire sufletească totodată. După spusele doctorilor noştri, era astenia de primăvară a deţinuţilor.

O lună de zile mai târziu, nici nu am mai tresărit, când gardianul mi-a strigat numele şi mi-a spus să ies cu bagajul afară. Îmi recăpătasem reflexul de rutină, care îmi spunea că era vorba de o banală mutare dintr-o celulă într-alta. La anchetă nu-mi era deloc gândul. Trecuse prea mult timp de la vizita anchetatorului şi mă convinsesem că îngrijorarea mea fusese nejustificată, că Securitatea aflase numai că mă cunoşteam cu Baicu, dar nu ştia în schimb nimic despre organizaţia noastră subversivă. Altminteri, urmările nu s-ar fi lăsat aşteptate atâta vreme. Am fost mutat din camera mare de la parter într-o celulă de şase paturi de la etajul al doilea. M-am acomodat repede cu atmosfera din noua celulă, toţi locatarii fiindu-mi cunoscuţi.

Trecuse de jumătatea lui aprilie şi vremea se încălzise simţitor. De la mutarea mea în noua celulă, urmărisem zilnic printre jaluzelele oblonului de la fereastră cum înverziseră grădinile şi pomii din curţile localnicilor, din vecinătatea puşcăriei. O dată cu îndreptarea vremii, parcă se mai îmblânziseră şi gardienii. Sau poate că renunţaseră să ne mai pedepsească la fel de des ca în timpul iernii, tocmai fiindcă se încălzise şi beciul nu mai era atât de greu de suportat. În ultimele două-trei săptămâni nu mai fuseserăm scoşi la baie, cazanul de apă caldă al închisorii fiind în reparaţie. Cu atât mai mare ne-a fost bucuria în acea sâmbătă, când l-am auzit pe gardian strigând pe coridor „pregătirea pentru baie”. Un sfert de oră mai târziu, mă aflam împreună cu camarazii mei de celulă în sala de duşuri din subsolul închisorii. Mă săpuneam de zor pentru a fi gata când gardianul va ordona băieşului de drept comun să mai dea o dată drumul la apă pentru clătit. Jetul de apă a fost însă atât de scurt, încât n-am avut timp să ne clătim decât parţial. Cu săpunul în ochi, am început să protestăm. În acelaşi moment însă, uşa sălii s-a deschis şi un alt gardian decât cel care ne însoţise în subsol a întrebat:

— Care eşti, bă, Ioanid?

— Eu.

— Pune mantaua pe tine, ia-ţi hainele în braţe şi ieşi afară! Te îmbraci sus, în celulă. Hai, mai repede!

N-a fost chip să-l înduplec să mai dea drumul la apă, ca să mă pot clăti de săpun. N-am avut încotro şi am ieşit din sala de duşuri, aşa cum îmi spusese. Pe drum, până la celulă, am mers mai mult în fugă, gonit şi împins de la spate de gardian. O dată ajuns în celulă, abia mi-a lăsat timpul necesar să mă îmbrac şi să-mi adun în pripă bagajul în pătură. Aveam încă urme de săpun pe mine. Apoi, tot în pas alergător, am fost dus la magazie, unde, după ce mi-am predat cazarmamentul şi hainele penale,

mi s-a dat bagajul personal. Câteva minute mai târziu, arătam din nou ca la sosirea mea în Piteşti. Ca şi atunci, aveam lanţuri la picioare, eram îmbrăcat cu aceleaşi haine civile, peticite şi mirosind a mucegai, şi ţineam în mână aceeaşi valiză de carton cu balamalele stricate. În schimb, eram cu cinci ani mai în vârstă! În răcnetele gardianului, care continua să mă grăbească, şi în zornăitul lanţului târât pe coridor, am ieşit în curte. Duba închisorii mă aştepta la scară.

Cum nicio memorie nu este infailibilă, nici amintirile mele din închisoare nu sunt scutite de unele inerente scăpări, confuzii sau inexactităţi, de multe ori greu de explicat. Sper însă să fie cât mai puţine. Atunci când peste trecut se aştern anii, care estompează conturul imaginilor şi trec în uitare o bună parte din adevărul pe care vrei să-l evoci, eşti întotdeauna susceptibil de a ţi se atrage atenţia asupra unor erori involuntare. Este ceea ce face dl. Andrei Ţucă în scrisoarea pe care mi-a trimis-o şi pe care consider că se cuvine s-o reproduc întocmai, fiind vorba de un episod mult prea dureros pentru a-l lăsa nelămurit. Dl. Andrei Ţucă se referă la paginile din primul volum al *Închisorii noastre cea de toate zilele*, în care vorbesc despre fratele dumnealui, Marin. Iată scrisoarea.

„Stimate Domnule Ion Ioanid,

Citesc şi recitesc cu atâta emoţie cartea Dvs. *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Sunt frate cu Marin Ţucă (mai mic cu cinci ani – sunt născut în 1926). Am fost arestaţi împreună la 2 Iulie 1948. Eu am fost eliberat numai după şase luni de cercetări, înainte de procesul din 22 Dec. ‘48 de la Craiova.

Nu ştiu cum aş putea să vă mulţumesc pentru această carte. De câteva luni mă străduiesc să vă scriu şi nu reuşesc să-mi adun gândurile, sper să mă înţelegeţi şi să mă scuzaţi. În legătură cu cele scrise despre fratele meu, cu multă părere de rău trebuie să vă spun că ultimele lui dorinţe, pe care vi le-a încredinţat, n-au ajuns la părinţi, adresa fiind greşită. Aceeaşi adresă greşită a fost reţinută şi de Dl. Radina în «Testamentul din morgă». Adresa corectă era Ioneşti-Gorj, nu Albeşti-Dolj. Poate că fratele meu a dat această adresă înainte de evadare, pentru diversiune; poate e vorba de o firească deformare de memorie, după atâţia ani de suferinţă; poate nu s-a auzit bine în condiţiile în care a vorbit; poate că Securitatea, atât de interesată să oprească orice comunicare, pentru a preveni o eventuală reacţie de răzbunare din partea familiei, a strecurat o adresă falsă!?

Ani de zile după ce fusese executat, primeam din când în când foarte confidenţial veşti că trăieşte, că a trecut spre Severin, că se află la Ocnele Mari etc. Ne legam de cea mai mică speranţă, ne epuizam în cercetări, fără nicio şansă. Sunt prea multe de spus ca să încapă într-o scrisoare. Am fost şi la Albeşti-Dolj, în speranţa că voi găsi vreo legătură. Nimeni nu ştia nimic şi nu exista nimeni cu numele Ţucă. Se înţelege că cei care au posibilitatea să constate aceasta şi citesc cartea vor fi puţin descumpăniţi. Mă gândesc că la o viitoare ediţie s-ar putea corecta adresa, sau într-o notiţă la volumele care urmează.

Trebuie să ştiţi că am găsit cartea cu mare dificultate. Poate că tirajul a fost nesatisfăcător. Ar fi păcat ca cei care trebuie să nu sesizeze ce forţă

colosală reprezintă această carte, în lupta pentru regenerarea noastră morală şi politică, după 45 de ani de monstruoasă denaturare. Aştept un semn de la Dvs. că aţi primit scrisoarea. Poate venind în ţară, îmi veţi da ocazia să vă întâlnesc. Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs.

Vă trimit şi o fotografie a fratelui meu.

Pentru că aţi trăit şi retrăit suferinţele lui cu mai mult decât frăţească dragoste, aş vrea să vă asigur că nimic din scurta lui trăire pe pământ nu a fost în afara demnităţii, a onoarei.

Pasiunea pentru matematici, muzică, poezie nu făcea decât să-i alimenteze focul sacru, pe care l-a primit la naştere, al dragostei pentru ideal: Credinţă, Patrie, Oameni.

Toată viaţa s-a pregătit pentru jertfă.

Era conştient de valoarea lui – relativă – dar nu era orgolios. De ce a vrut Dumnezeu să-şi facă jertfa atât de umilit, în lanţuri?! «Eli, Eli...»

Întrebări desigur patetice şi fără rost poate. Nimeni nu va putea răspunde.

Vă mulţumesc încă o dată şi, în numele fratelui meu, dacă îmi permiteţi, vă îmbrăţişez cu toată dragostea,

Andrei Ţucă

P.S. Vă dau alături şi o scurtă notă biografică."

„Marin Ţucă s-a născut la 9 Nov. 1921 în Com. Ioneşti-Gorj (tatăl învăţător).

Şi-a făcut studiile la Liceul Militar D.A. Sturdza din Craiova şi la Şcoala de ofiţeri de artilerie regele Carol I din Piteşti – promoţia 1943.

A luptat pe frontul de Est şi pe frontul de Vest şi i s-a conferit Ordinul Coroana României cu spade şi panglici de Virtute Militară, cu frunze de stejar. Avea 23 de ani.

A fost arestat la 2 Iulie 1948, într-o perioadă de intensă pregătire a insurecţiei împotriva ocupaţiei comuniste şi a fost condamnat la 15 ani de Tribunalul Militar din Craiova. La data arestării (a fost arestat în Comuna Ioneşti-Gorj fiind în trecere pe la părinţi), era locotenent în Regimentul 1 Artilerie din Craiova. Gradul de căpitan s-a primit la unitate, după arestare.

În urma evadării de la minele de plumb Nistru – Baia Mare, a fost judecat de Tribunalul Militar din Oradea, condamnat la moarte şi executat la 29 Mai 1954.

Avea 33 de ani.

Şi-a purtat crucea cu demnitate, până la sfârşit.

Andrei Ţucă – frate."

În acelaşi plic, dl. Andrei Ţucă mi-a trimis şi o fotografie a fratelui său, având pe dos următoarea notaţie:

„Marin Ţucă

1921-1954

33 ani

Domnului Ion Ioanid, în amintirea fratelui meu pe care cu atâta simpatie l-aţi evocat.

Cu deosebit respect,

Andrei Ţucă”

Ţin să mai citez o dată, din emoţionanta scrisoare a domnului Andrei Ţucă, următoarea frază: „Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs...”. *Adică după treizeci şi şapte de ani!* O frază din care se naşte întrebarea firească: cine şi cum va trebui să dea socoteală pentru o asemenea ticăloşie?

TIMIŞOARA, APRILIE 1960: ÎN ANCHETĂ

Mă aflam de o bună bucată de vreme într-un vagon penitenciar, tras pe o linie moartă din gara Piteşti. Cu toată graba cu care fusesem scos, cu săpunul pe mine, din sala de duşuri, dus în fugă la magazia de efecte, pus să mă aşez pe jos pe coridor, pentru ca un deţinut de drept comun să-mi bată lanţurile la picioare, dus apoi în viteză cu duba la gară trecuseră totuşi mai bine de două ore de când vagonul stătea neclintit pe linie. Eram singur într-una din celulele mici, ceea ce era un adevărat lux, faţă de cum călătorisem altă dată cu duba. Compartimentul mai mare al vagonului era ocupat de un număr de deţinuţi de drept comun. Primisem hrana rece obişnuită pentru o zi: o bucăţică de slănină râncedă şi foarte sărată, două cubuleţe de marmeladă şi un sfert de pâine. Mă decisesem s-o mănânc pe loc, fiind convins că gardienii se înşelaseră şi vor veni să mi-o ceară înapoi. Parcursul Piteşti-Bucureşti era de prea scurtă durată pentru a justifica raţia de hrană rece pentru o zi! Şi totuşi, nici atunci, nici după ce vagonul s-a pus în mişcare, ataşat la garnitura de tren cu care am plecat la drum, nimeni nu a mai venit la uşa mea, nici măcar pentru a mă spiona prin vizetă. Deşi printre gratiile şi sita de sârmă deasă de la fereastră vizibilitatea era foarte redusă, mi-am dat repede seama că nu mergeam către Bucureşti, ci în direcţie opusă. Cum nu găseam nicio explicaţie la acest neaşteptat itinerar, am renunţat să-mi bat capul. Eram ataşaţi la un tren care mergea destul de repede, aşa că am ajuns încă pe lumină la Craiova. Aici au urmat o serie de manevre până ce am fost garaţi pe o linie moartă, în afara gării, unde a mai fost adus un grup de deţinuţi de drept comun. Au fost închişi tot în camera mare, împreună cu ceilalţi. M-am gândit că de asta venisem până la Craiova, ca să luăm şi acest lot de deţinuţi, iar acum vom face cale întoarsă spre Bucureşti. M-am înşelat însă din nou. Curând am fost legaţi la un tren care a pornit tot spre apus. De ce ne-am oprit după aceea timp de aproape două ore într-o staţie neînsemnată, nu mi-am putut da seama. Înainte de a se lăsa noaptea, am reuşit să citesc pe clădire numele staţiei: Prunişor. Ne aflam în marginea pădurii de pe dealul Balotei. Popasul făcut aici n-am să-l pot uita niciodată. Închizând ochii mi-aş fi putut închipui că sunt din nou acasă, la Ilovăţ. Printre gratiile ferestrei venea un miros puternic de liliac în floare, iar în liniştea nopţii care se lăsase, cânta o privighetoare. Era foarte aproape,

într-un boschet din faţa ferestrei vagonului penitenciar. Ani de zile, în celulă, nu simţeam decât mirosul tinetelor, iar de dincolo de uşă auzisem numai glasul grosolan al gardienilor, răcnetele şi înjurăturile lor ordinare. Apoi, trenul s-a pus iar în mişcare şi călătoria a continuat în acelaşi ritm, cu pauze lungi prin gările mai importante. La Turnu Severin am stat aproape toată noaptea. Am auzit mişcare în compartimentul de drept comun. Au fost scoşi unii şi aduşi alţii. La mine în celulă nu s-a produs nicio schimbare, aşa că m-am întins pe bancă şi am dormit netulburat până dimineaţa. Vagonul ataşat la un tren personal şi-a reluat a doua zi drumul. La Orşova nu a oprit decât câteva minute. La Caransebeş însă, vagonul penitenciar a fost detaşat de tren şi din nou garat pe o linie moartă. Aici am zăbovit câteva ore, timp în care o mare parte a deţinuţilor de drept comun a coborât. Următorul tren de care am fost legaţi m-a dus până la Timişoara. Aici mi-am încheiat călătoria.

Se înserase de-a binelea când am fost scos din dubă de un căpitan de Securitate însoţit de doi sergenţi şi urcat într-un Jeep. Ofiţerul, cum aveam să aflu mai târziu, era şeful arestului Securităţii locale. Înainte de a mă sui în maşină, ofiţerul a ţinut să mă avertizeze: „Să nu încerci să faci vreo prostie, că noi nu glumim!” – şi mi-a arătat pistolul pe care îl scosese din toc. Mi-am dat seama că fusese la rândul lui prevenit că avea de-a face cu un deţinut „periculos”, care evadase. Cu ofiţerul în faţă, lângă şofer, şi cu mine pe bancheta din spate, între cei doi sergenţi, Jeepul a gonit pe străzile oraşului, destul de întunecoase şi cu rari trecători, până ce s-a angajat pe un bulevard mai bine luminat, de unde a cotit brusc la stânga şi s-a oprit în faţa unor porţi mari, metalice. La un claxon scurt al şoferului, ni s-a deschis şi am intrat în curte. Aici, observaţiile mele au fost întrerupte. Un sergent mi-a pus o pereche de ochelari negri la ochi şi, apucându-mă de braţ, m-a dirijat prin uşa clădirii lângă care oprise Jeepul. Am urcat câteva trepte, am mai făcut câţiva paşi şi am pătruns într-o cameră, unde mi s-au scos ochelarii. La un birou stătea aşezat şeful arestului. „Fă-i toaleta!” i-a spus sergentului. Cunoşteam expresia. Era vorba de operaţia de luare în primire la care era supus cel ce urma să fie încarcerat în arestul Securităţii. „Dezbracă-te la piele!” mi-a ordonat sergentul. M-am executat şi, gol puşcă, am aşteptat să-mi fie controlate hainele, centimetru cu centimetru de-a lungul fiecărei cusături. O dată reîmbrăcat, am semnat de luare şi totodată de dare în primire pentru valiza mea de carton, care fusese adusă în birou şi care avea să ia drumul magaziei. Am procedat la fel şi pentru ceasul meu de mână, care mă urmase şi el în călătoria de la Piteşti la Timişoara. Mi-a fost arătat şi, după ce l-am recunoscut, l-au închis din nou în cutiuţa de lemn în care avea să zacă la magazie, în raftul cu obiecte de valoare. La terminarea formalităţilor, şeful arestului mi s-a adresat din nou, pentru a-mi aduce la cunoştinţă obiceiurile casei: „Aici vei respecta regimul tăcerii! Nu se vorbeşte, nu se cântă, nu se fluieră! Dacă ai ceva de raportat, baţi la uşă şi îi spui ce ai de spus tovarăşului sergent, în şoaptă. Execuţi toate ordinele pe care ţi le dau cadrele noastre. Dacă comentezi, vei fi sancţionat!”

Cu ochelarii la ochi am pornit iar la drum, condus de un sergent. Am coborât mai întâi o sumedenie de trepte cam tocite. M-a izbit un miros de pivniţă umedă. Coridorul pe care l-am urmat mi s-a părut îngust şi tare întortocheat. Când, în fine, ne-am oprit, sergentul a tras un zăvor şi mi-a

scos ochelarii. Eram în pragul unei camere în miniatură. Patul de fier, de tip cazon, ocupa trei sferturi din încăpere. Era cât camera de lung şi bloca aproape complet intrarea, nelăsând decât o trecere de circa douăzeci de centimetri între el şi tocul uşii, prin care m-am strecurat în noua mea locuinţă. De-a lungul patului, care începea de la uşă şi se termina în fundul încăperii, dispuneam de un spaţiu liber de aproximativ patruzeci de centimetri lăţime. Pardoseala era din duşumele de brad. Într-unul din cele două colţuri rămase libere, neocupate de pat, era o oală de noapte, cu un capac rotund, decupat dintr-o bucată de placaj. Deasupra uşii, într-o firidă care străpungea zidul până în coridor, ardea nelipsitul bec, aprins zi şi noapte. Orificiul era şi singura cale de aerisire, lăsând totodată să pătrundă în celulă mirosul de mucegai al subsolului. Pentru moment au fost singurele date topografice pe care le-am putut stabili. Cu timpul însă, parte prin propriile mele observaţii, parte prin informaţii primite de la alţii, mi-am completat cunoştinţele despre locul în care mă aflam.

Mă găseam la Securitatea din Timişoara, pe bulevardul Loga, unde îşi stabilise sediul în trei clădiri arătoase, cu etaj, confiscate de la proprietarii lor. Clădirile fuseseră închise într-un perimetru înconjurat cu ziduri înalte. Li se mai aduseseră şi alte „îmbunătăţiri” pentru a le face corespunzătoare noii destinaţii pe care o primiseră. Cele trei vile comunicau între ele prin tuneluri subterane, în care se aflau şi celulele arestului, astfel încât arestaţii puteau fi duşi la anchetă în oricare din cele trei clădiri fără să parcurgă drumul prin exterior.

În prima seară şi chiar în timpul nopţii, mi s-a părut că am fost în mod special supravegheat. Încă nu mă obişnuisem cu zgomotele noului celular. Mi-a trebuit o vreme până să pot detecta pasul catifelat al gardienilor, care la intrarea în serviciu îşi scoteau cizmele şi se încălţau cu cipici de postav. În primele zile abia îi auzeam călcând pe preşul de pe coridor. Curând însă am ajuns să le desluşesc de la tot mai mare distanţă paşii de felină cu care se apropiau de uşa mea, pentru a mă spiona prin vizetă. Prima mea grijă a fost să le adorm vigilenţa, nelăsându-mă niciodată surprins în defect, pentru a-i convinge că înţelegeam să respect cu scrupulozitate prevederile regulamentului. Până ce mi s-a adaptat urechea la sunetele coridorului, înăbuşite cu atâta măiestrie de personalul celularului, instruit să pună surdină celui mai mic zgomot, am fost într-adevăr foarte disciplinat. Nu m-am întins peste zi în pat, iar noaptea mi-am creat reflexul de a dormi cu faţa spre vizetă şi cu braţele peste pătură, la vedere, aşa cum cerea regulamentul. Cu un destul de mare efort de voinţă, încă din prima zi a sosirii mele la Timişoara, am hotărât să-mi impun un exerciţiu de răbdare de cursă lungă, pe care să-l practic cu perseverenţă. Apoi, o dată familiarizat cu toate sunetele subsolului, mi-am permis libertatea de a sta întins în pat, până ce îl auzeam pe gardian apropiindu-se. Până să ajungă la uşa mea şi să privească prin vizetă, aveam timp să întind pătura şi să mă aşez reglementar, pe marginea patului. Alteori mă vedea făcând cei doi paşi şi jumătate, dus-întors, dintr-un capăt până în celălalt al celulei. Mă obişnuisem totodată să nu întorc capul spre uşă când mă spiona prin vizetă, pentru a-i lăsa impresia că nu mă ştiam supravegheat. În scurtă vreme, văzându-mă atât de disciplinat, vizitele gardienilor la uşa mea s-au rărit. Denaturând într-o oarecare măsură înţelesul cuvintelor, aş putea spune că „le câştigasem încrederea” şi „le devenisem cumva chiar

simpatic”, pentru că nu le cream niciun fel de probleme în timpul serviciului. Era de altfel, ceea ce şi urmărisem prin comportarea mea. Cum celula mea era ultima pe partea dreaptă, tocmai în fundul coridorului, gardienii nu se mai osteneau decât rareori să vină până la mine, mai ales că eram şi complet izolat, cele două sau trei camere dinaintea celulei mele fiind neocupate.

A doua zi după sosirea mea în Securitate, am fost vizitat de o felceriţă. M-a întrebat dacă sufăr de ceva. Am declarat că în general sunt sănătos, dar că probabil am răcit pe drum, pentru că, peste noapte am simţit în piept, în partea stângă, un junghi ascuţit, care însă mi-a trecut destul de repede. Sub ochii vigilenţi ai gardianului, felceriţa mi-a luat pulsul. Apoi i-a dat gardianului în păstrare o sticluţă cu un medicament, din care urma să primesc de două ori pe zi câteva picături, pe care să le înghit cu apă. Cum la Securitate totul era secret, nu mi-a spus nici ce a constatat şi nici ce medicament mi-a recomandat. Pentru mine însă, instruit cum fusesem de Cornel Petrasievici la Piteşti, totul era limpede: îmi dăduse picături de valeriană, presupunând că era vorba de o banală nevroză cardiacă, datorată şocului şi stării emotive prin care treceau mai toţi noii arestaţi când luau contact cu ancheta şi metodele Securităţii. Nu era însă cazul meu. Nu observasem nicio tendinţă spre palpitaţii sau aritmii în regularitatea bătăilor inimii, deşi nu puteam spune că nu-mi era teamă de anchetă. De fapt, plângându-mă de durerea simţită în timpul nopţii, nu făcusem decât să pun primul jalon al viitoarei boli de inimă pe care urma s-o simulez în caz de nevoie. Frecvenţa vizitelor medicale, pe care aveam s-o constat încă din primele săptămâni de şedere la Timişoara, părea să confirme informaţiile ce le primisem la Piteşti despre ultimele dispoziţii privitoare la grija pentru viaţa arestaţilor, atâta vreme cât se aflau sub anchetă. La două-trei zile felceriţa trecea în revistă toate celulele. Cel puţin o dată la zece zile venea împreună cu ea şi doctoriţa Securităţii.

În privinţa alimentaţiei, mi-am dat seama pe parcurs că suferea modificări, atât calitative cât şi cantitative, în funcţie de felul în care se desfăşura ancheta. De când mă deprinsesem cu obiceiurile gardienilor şi cu zgomotele celularului, sesizam orice deviere de la programul de rutină şi toate disonanţele care îmi dădeau de veste că se întâmpla ceva neobişnuit. Aşa am descoperit că, după împărţirea castroanelor cu mâncare, se mai deschideau câteva uşi de celule şi la fiecare auzeam un zăngănit de polonic ce se lovea de pereţii unei găleţi. Asociind aceste sunete cu mirosul ce se strecura curând după aceea în celulă prin firida de deasupra uşii, miros deosebindu-se de cel al mâncării pe care o primisem, am înţeles că la respectivele camere se servea un meniu diferit. La expansiunea cunoştinţelor mele dincolo de limita impusă de cei patru pereţi ai celulei, am fost deseori ajutat şi de indiscreţiile involuntare ale gardienilor, de la care surprindeam câte o frântură de frază sau chiar câte o convorbire ţinută prea aproape de uşa mea.

Căldura umedă din celulă, combinată cu lipsa de aer curat, era destul de greu de suportat. Zăpuşeala creştea peste zi, atingând culmea în timpul nopţii, când mă trezeam de mai multe ori ud leoarcă de transpiraţie şi respiram anevoie din lipsă de oxigen. Prin firida mult prea mică de deasupra uşii, în care becul stătea aprins zi şi noapte, contribuind şi el la ridicarea temperaturii, aerul nu se primenea. Deschiderea uşii, începând

de dimineaţă, când primeam cana cu surogatul de cafea şi felia de pâine unsă cu celebra marmeladă de cinci lei kilogramul din acea vreme, şi apoi la masa de prânz şi de seară, ca şi de fiecare dată când eram dus cu oala de noapte la W.C., era evenimentul mult aşteptat al zilei fiind singura ocazie de aerisire a celulei. Nici pe coridor nu era mult mai răcoare, iar mirosul de mucegai era chiar mai pronunţat decât în celulă. Atmosfera era însă respirabilă, datorită curentului ce se crea între uşile de acces în celular şi o foarte mică fereastră cu gratii din capătul coridorului, care se deschidea deasupra nivelului pavajului din curtea interioară.

Faptul că nu fusesem încă dus la anchetă nu m-a surprins peste măsură. Cunoscând tensiunea nervoasă sub care trăiai în aşteptarea anchetei, anchetatorii aveau de cele mai multe ori obiceiul să-ţi pună nervii la încercare, ignorându-te înadins timp de câteva zile, înainte de a începe interogatoriul. Încă de la plecarea din Piteşti, îmi jurasem să rămân invulnerabil la presiunile atât fizice cât şi psihice la care voi fi supus. Era un fel de rămăşag făcut cu mine însumi, pe care voiam să încerc să-l câştig cu orice preţ. Reuşisem să nu mă sinchisesc de momentul când voi fi scos la anchetă.

Primele trei sau patru zile, nu am părăsit celularul subteran al Securităţii. Apoi, într-o dimineaţă, un gardian a deschis uşa celulei şi, după ce mi-a spus să-mi îmbrac haina şi mi-a pus ochelarii negri la ochi, m-a luat de braţ şi m-a pilotat de-a lungul coridorului. Până la un punct, drumul mi-era cunoscut. Pe aici eram dus zilnic la W.C. Apoi, ne-am abătut la stânga, am mai făcut câţiva paşi, am trecut printr-o uşă şi am urcat nişte scări destul de abrupte. În scurt timp aveam să mă obişnuiesc şi cu drumurile care duceau de la celularul subteran la camerele de la etaj ale celor două vile, unde am fost anchetat în lunile următoare. Atunci ştiam, după numărul paşilor, în care vilă eram dus, după cum ştiam şi câte trepte avea fiecare scară. De la parterul vilei, am mai urcat un rând de trepte până la primul etaj, unde am fost introdus într-o cameră şi mi s-au scos ochelarii. La un semn al anchetatorului, aşezat la un birou, gardianul care mă adusese a ieşit. Apoi, arătându-mi măsuţa şi scaunul lângă care mă oprisem înainte de a mi se scoate ochelarii de la ochi, anchetatorul mi-a spus să iau loc. Mi-a vorbit cu domnule şi cu dumneata, ceea ce nu m-a mirat, ştiind că în general aşa începeau anchetele. Securistul de la biroul din faţa mea era cu câţiva ani mai tânăr decât mine. Mijlociu de înalt şi subţire, nu avea o înfăţişare neplăcută. Purta cravată şi o haină maron de catifea reiată. Recunosc că m-am aşezat fără să scot o vorbă şi fără să schiţez cel mai mic gest de salut, ceea ce, datorită tonului amabil cu care mă invitase să stau jos, m-a făcut să am o clipă de remuşcare pentru lipsa mea de bunăcuviinţă. Dar numai o clipă! După ce m-a examinat un lung moment, cu vădită curiozitate, anchetatorul mi s-a adresat din nou. Voi încerca acum să rezum în câteva fraze, cât mai apropiate de sensul şi exprimarea lor originală, monologul lui. „Domnule Ioanid, cred că ştii că ai fost adus aici pentru o anchetă..., dar pentru asta mai avem timp... Aş vrea mai întâi să stăm de vorbă, pentru a ne cunoaşte. Trebuie să ştii că noi nu mai suntem cum erau tovarăşii noştri din anii ‘50, când puterea populară încă nu era consolidată... Noi am intrat acum într-o perioadă de

legalitate, iar abuzurile de altă dată nu mai sunt admise. Regimul s-a întărit în interior, iar în exterior, ţările socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică, se bucură de respect şi consideraţie în lumea capitalistă. Confruntarea între Apus şi Răsărit a încetat. Vestul s-a convins de dorinţa noastră sinceră de convieţuire paşnică, chiar şi între ţări cu orânduiri sociale diferite. Suntem pe cale de a ne înţelege şi de a colabora în lupta comună pentru asigurarea unei păci durabile în lume...”

Minute în şir mi-a vorbit în acest sens, fără să facă vreo pauză sau să aştepte o reacţie din partea mea. De altfel, eram aşa de surprins de ceea ce-mi spunea, încât nu-mi era gândul decât să-mi păstrez o expresie neutră a feţei şi a privirii, care să nu-mi trădeze uimirea. Eram de-a dreptul tulburat, pentru că aceste declaraţii depăşeau cadrul în limitele căruia anchetatorii îşi permiteau să recurgă la anumite afirmaţii mai îndrăzneţe, atunci când, la începutul anchetei, voiau să pregătească o atmosferă destinsă pentru ca şocul să fie cu atât mai mare, când vor trece brusc, la faza următoare, aceea a insultelor şi bătăilor. De data asta părea să fie vorba de cu totul altceva, ceva neprevăzut în scenariul anchetelor, pe care îl cunoşteam din experienţa mea şi a altora, în care ţi se servea una caldă, alta rece, adică metoda alternativă a tratamentului, când cu mănuşi, când cu bâta. Neputând înţelege motivul unei atari atitudini din partea anchetatorului, am rămas mai departe suspicios şi în expectativă. Când şi-a încheiat tirada, şi-a aprins o ţigară şi, sculându-se de la locul lui, a venit să-mi ofere şi mie una. I-am mulţumit, dar am refuzat-o.

— Ştiam că eşti fumător! (Nu era pentru prima oară când constatam că faptul era consemnat în dosarul meu, pe care atât ofiţerii politici din penitenciare, cât şi securiştii-anchetatori îl consultau înainte să aibă de-a face cu mine.)

— Am fost fumător. Dacă nu pot fuma cu regularitate, prefer să mă abţin.

— Îţi promit că voi cere tovarăşului colonel să-ţi aprobe o raţie zilnică de ţigări.

Tovarăşul colonel, la care avea să se refere de mai multe ori în cursul lunilor următoare, şi pe care l-am văzut o singură dată, era şeful Securităţii locale. Era şvab de origine, îl chema Schnellbach şi fusese de meserie tâmplar. Când l-am văzut, încă nu ştiam cine era. Am remarcat însă că îi lipsea o falangă de la un deget. (Cred că de la mâna dreaptă.) L-am identificat după acest semn particular, când am fost mutat la închisoarea din oraş, unde deţinuţii din Timişoara, care îl cunoşteau, mi-au vorbit despre infirmitatea fostului tâmplar, devenit colonel de Securitate. La insistenţa anchetatorului, am primit ţigara. În timp ce îmi dădea foc, m-a întrebat de câtă vreme sunt închis. (Ca şi cum n-ar fi ştiut!) Când i-am spus că mă aflu de opt ani în detenţie, şi-a manifestat compătimirea pentru soarta ingrată pe care o avusesem, lansându-se într-o lungă explicaţie din care reieşea că de fapt nu ajunsesem în puşcărie pentru faptele de care fusesem acuzat, ci mai degrabă se putea spune că avusesem ghinionul de a fi căzut victimă politicii internaţionale. Vina o purta Occidentul, care sub influenţa Statelor Unite ale Americii a dus timp de ani de zile o politică agresivă, angajându-se în cursa înarmărilor şi pregătindu-se de o confruntare cu Uniunea Sovietică. Faţă de această ameninţare, ţările socialiste, în frunte cu U.R.S.S.-ul, deşi iubitoare de

pace, au fost nevoite să-şi ia măsurile de apărare, atât împotriva eventualului agresor din afară, cât şi a duşmanului intern, reprezentat de cei ce se lăsau instigaţi de propaganda mincinoasă şi ostilă a forţelor reacţionare imperialiste din Occident. Între timp însă, popoarele din lagărul imperialist au înţeles că dorinţa noastră de pace e sinceră şi, sub presiunea lor, forţele reacţionare şi-au pierdut influenţa politică pe care o aveau în ţările lor. Datorită acestei noi orientări în politica internă, sunt de aşteptat modificări importante şi în relaţiile internaţionale. Este de prevăzut o trecere de la războiul rece, de la politica de confruntare de până acum, la una de colaborare şi prietenie, nu numai între popoarele ci şi între guvernele respectivelor ţări. Marile puteri sunt pe cale de a ajunge la o înţelegere, renunţând la ideea folosirii forţei şi la ameninţarea cu forţa. În acel moment, pericolul extern fiind înlăturat, va dispărea şi pericolul intern, iar închisorile pentru contrarevoluţionari nu-şi vor mai avea rostul. Deşi discursul anchetatorului nu era decât o succesiune de expresii şi formule din bine cunoscutul vocabular propagandistic al partidului, reluate şi repetate într-o litanie ce părea să nu mai aibă sfârşit, nu mi-am pierdut niciun moment atenţia. Fără să-mi arăt pe faţă interesul cu care îl ascultam, nu mi-a scăpat niciun cuvânt din spusele lui. Eram mai mult decât intrigat de pledoaria pentru pace pe care o desfăşura, care, în loc să se încheie ca de obicei cu insultele, atacurile şi acuzaţiile obişnuite la adresa Statelor Unite şi a democraţiilor occidentale, tindea să adopte un limbaj şi un ton civilizat, pentru a lăuda deopotrivă spiritul împăciuitor al lagărului socialist, cât şi al lagărului capitalist. Întrevederea mea cu anchetatorul din ziua aceea s-a încheiat fără să-mi pot explica rostul ei. Mie nu mi se pusese nicio întrebare. În schimb, anchetatorul îmi vorbise timp de mai bine de jumătate de oră, părând a fi vrut să-mi facă nişte destăinuiri, din care însă nu înţelesesem mai nimic. Iar când, înainte de a-l suna pe gardian pentru a mă duce înapoi în celulă, mi-a spus, cu acelaşi ton amabil cu care mă primise, că vom mai sta de vorbă, perplexitatea mea n-a făcut decât să crească. Dar o dată cu ea, şi suspiciunea că ceea ce se petrecuse în biroul de anchetă fusese dinainte studiat şi pus la cale, numai pentru a mă deruta. Demers care, de altfel, şi-a atins ţelul, următoarele zece-cincisprezece zile ale acestei bizare anchete nefăcând decât să-mi sporească nedumerirea. În toată această perioadă, am fost scos cu intermitenţe la anchetă, într-un ritm ce părea să denote o vădită lipsă de grabă din partea anchetatorului, impresie întărită şi de felul cum decurgeau întrevederile noastre.

Cea mai mare parte din timpul şedinţelor de anchetă era consacrată aceluiaşi gen de monolog pe care anchetatorul îl ţinuse la prima noastră întâlnire. Treptat însă, pe măsură ce am renunţat să mai fiu simplu ascultător şi am acceptat să mă angajez în dialogul dorit de anchetator, am participat în egală măsură cu el la discuţii pe teme politice, atât interne cât şi externe. Am putut astfel constata, din nou, surprinzătoarea tendinţă a interlocutorului meu de a trata cu îngăduinţă puterile occidentale şi de a le privi de aci înainte ca pe nişte posibili parteneri şi nicidecum ca duşmani ireconciliabili, cum sunau de ani de zile sloganurile comuniste. Motivele care determinaseră această modificare mi-au rămas însă mai departe ascunse, ofiţerul nearătându-se mai explicit. De fiecare dată însă, în timpul celor două-trei ore de aşa-zis interogatoriu, ofiţerul nu

revenea decât rareori la obiectul anchetei, limitându-se la a-mi pune câteva întrebări cu caracter general şi mulţumindu-se cu răspunsurile pe care i le dădeam, oricât de vagi ar fi fost. Apoi, ca şi cum ar fi găsit un pretext să chiulească de la treabă, se grăbea să se întoarcă la conversaţia întreruptă. Trebuie să recunosc că, după primele câteva întrevederi de acest gen, nu mi s-a mai stârnit obişnuitul reflex de teamă, pe care gardianul îl provoca oricărui arestat atunci când venea să-l scoată din celulă şi să-l ducă la anchetă. Ajunsesem chiar să aştept cu o oarecare nerăbdare să fiu dus la anchetă. Părăseam astfel timp de câteva ore celula strâmtă şi sufocantă, pentru a respira aerul curat care intra pe fereastra aproape mereu deschisă din biroul de anchetă. Camera era luminoasă. La anumite ore din zi, razele soarelui pătrundeau până în mijlocul încăperii, aruncând pe duşumele, între biroul anchetatorului şi colţul în care mă aflam, o dâră de lumină despărţitoare. Erau momente, în timpul acestor întrevederi, când mă distanţam cu gândul de cel din faţa mea până la a pierde contactul cu realitatea situaţiei. Mă bucuram din plin de aerul pe care îl respiram, de soare, de cerul albastru şi de vârful pomilor pe care îi vedeam prin fereastra deschisă. Nu aveam decât o singură grijă: să-mi controlez şi să-mi stăpânesc privirea şi trăsăturile feţei, pentru ca anchetatorul să nu-mi ghicească starea de mulţumire în care pluteam. Faptul că nu mai trăiam sub teama obsedantă a anchetei, nu mi-a atrofiat totuşi simţurile. Rămâneam în continuare acelaşi animal hăituit, bănuitor şi atent, stând la pândă, gata să surprindă cea mai mică modificare în atmosfera mediului ostil în care mă aflam. Instinctul de conservare era treaz şi funcţiona fără greş!

Dacă sus, la anchetă, reuşeam să mă destind în aşa măsură încât să mă pot bucura de avantajele pe care mi le oferea încăperea aerisită şi luminoasă, o dată întors în celulă, nu făceam decât să mă gândesc la calea şi atitudinea cele mai potrivite de adoptat în diferitele ipostaze în care îmi imaginam că ar putea evolua desfăşurarea anchetei. Încă din primele zile îmi fixasem unele jaloane în această privinţă. Către sfârşitul primei săptămâni, planul meu căpătase deja forma definitivă. Urma să-l aplic, indiferent de mersul anchetei şi de întorsătura pe care ar putea-o lua pe parcurs. Planul consta în a-mi însuşi în paralel, o dată la anchetă şi altă dată în celulă, două atitudini, cu nuanţe uşor diferenţiate, dar urmărind acelaşi scop. Voiam ca pe aceste căi indirecte să mă fac cunoscut anchetatorului, aşa cum doream eu să apar în ochii lui. Voiam totodată să fie convins că îşi formase singur părerea despre mine şi nicidecum influenţat de ceea ce îi sugerasem în mod intenţionat prin afirmaţiile şi felul meu de a mă purta. Astfel, în convorbirile cu el, m-am arătat convins că nu mai am nicio şansă să scap cu viaţă din închisoare. Nu credeam că voi putea supravieţui condiţiilor de detenţie, pe durata celor doisprezece ani pe care îi mai aveam de executat până la expirarea pedepsei. Într-un fel voiam să-i arăt că îmi încheiasem socotelile cu viaţa, că mă resemnasem să trăiesc mai departe, câte zile voi mai avea, numai în virtutea inerţiei, mulţumindu-mă să privesc la tot ce se întâmplă în jurul meu ca un spectator neimplicat. La asemenea afirmaţii, anchetatorul intervenea, spunându-mi pentru a nu ştiu câta oară că, dacă politica internaţională evoluează în continuare spre o înţelegere între apus şi răsărit, soarta noastră, a deţinuţilor politici, s-ar putea schimba radical de

la o zi la alta. Era de prevăzut, în acest caz, o eliberare a noastră din închisoare cu mult înainte de expirarea sentinţelor, iar la vârsta mea nu aveam niciun motiv să-mi pierd nădejdea, pentru că, o dată liber, mă voi reintegra în societate şi voi avea tot timpul să-mi refac viaţa. Faţă de tentativele lui de a-mi reda speranţa în viitor, mă arătam însă pe de o parte sceptic, iar pe de alta neinteresat în a-mi duce mai departe existenţa sub un regim comunist, la care refuzam să mă adaptez. Aici, anchetatorul se simţea obligat să facă apologia sistemului, pretinzând că, fiind în închisoare, nu avusesem posibilitatea să văd cu ochii mei realizările regimului şi să-mi dau seama de uriaşele progrese făcute în ţară, în toate domeniile, în ultimii ani, sub conducerea Partidului. Urma replica mea, în care făceam un rechizitoriu fără menajamente partidului comunist, acuzându-l de a fi înşelat, jefuit, sărăcit şi terorizat întreaga populaţie a ţării, spre singurul profit al unui număr redus de privilegiaţi ai regimului. Era motivul pentru care mă declaram un duşman ireductibil al comunismului, pe care îl uram din fundul sufletului. Eram convins că acest regim va sfârşi prin a se prăbuşi, dar, din păcate, nu voi mai apuca să-i văd sfârşitul. În timp ce îmi revărsam cu o patimă nedisimulată potopul de învinuiri împotriva Partidului, înregistram totodată efectul produs asupra anchetatorului. Pe de o parte, teama de a asculta asemenea blasfemii la adresa Partidului îl făcea să arunce din când în când pe furiş priviri în direcţia uşii care dădea în biroul vecin. Pe de altă parte, curiozitatea era mai puternică, şi nu voia nici să mă întrerupă. Era evident că nu i se mai întâmplase să aibă de a face cu un anchetat care să-şi dezvăluie sentimentele ostile de care era animat împotriva regimului, cu o sinceritate ce părea de-a dreptul sinucigaşă. Ajunsesem să mă situez pe această poziţie extremă, la capătul câtorva zile, timp în care îmi dozasem treptat virulenţa şi agresivitatea atacurilor îndreptate împotriva regimului, în funcţie de gradul de suportabilitate al anchetatorului faţă de aceste critici. La cel mai mic semn de iritare din partea lui, mă opream pentru a-l asigura că nu era în intenţia mea de a-l ofensa personal. Îl rugam să nu vadă în sinceritatea cu care îi vorbeam decât rezultatul felului civilizat în care se purta cu mine. Acest fapt mă îndemna să-i acord încredere şi să-i vorbesc fără reticenţe, fiind convins că mă va înţelege, chiar dacă nu este de acord cu punctul meu de vedere. Deseori, în timpul discuţiilor, ţineam să-i împărtăşesc câte o părere sau o idee, exprimându-mă cam în felul următor: „Credeţi că v-aş fi vorbit aşa, dacă mi-aş fi dat seama că faceţi parte din categoria acelor anchetatori, gata oricând să recurgă la insulte şi bâtă pentru a suplini lipsa de argumente? În faţa unui astfel de om, aş fi tăcut pentru a nu mă expune unor suferinţe fizice inutile. Dându-mi seama că din partea dumneavoastră nu risc astfel de represalii, profit să vă vorbesc deschis, fără să-mi ascund gândurile, deşi ştiu că veţi semnala atitudinea mea în rapoartele pe care aveţi obligaţia să le întocmiţi despre cel pe care îl anchetaţi. Având însă convingerea că nu voi supravieţui închisorii, nu mă mai tem de posibilele consecinţe pe care le-aş avea de suferit de pe urma lor. Ca atare, o caracterizare negativă în plus în dosarul meu sau un nou proces şi încă o condamnare sunt departe de a mă mai afecta în vreun fel.” În atmosfera ce se stabilise treptat, la întrevederile cu anchetatorul, cât şi în atitudinea lui din timpul discuţiilor, am putut intercepta anumite semne, care mă încurajau, cred, că intenţia mea de a-l

face să aibă despre mine impresia pe care mi-o dorisem părea să se realizeze.

„ĂSTA DE LA 5 E BĂIAT DEŞTEPT...”

Sunt convins că şi comportarea mea în celula din subsolul Securităţii a contribuit în mare măsură la această reuşită, ştiut fiind că biroul de anchetă era informat zilnic şi până în cele mai mici amănunte asupra tuturor manifestărilor arestatului şi a felului în care îşi petrecea timpul în perioada cercetărilor. Or, în ceea ce mă privea, aceste rapoarte ale arestului către biroul de anchetă nu puteau semnala decât ceea ce mă străduisem să le demonstrez gardienilor din celular, prin purtarea mea de zi cu zi! Cred astfel că îndeplineam, în ochii lor şi din punctul lor de vedere, toate condiţiile arestatului ideal, care nu le crea niciun fel de probleme. Docil şi răbdător, nu îi sâcâiam bătând cu insistenţă în uşă, aşa cum îi auzeam făcând pe alţii din alte celule, atunci când cereau să fie duşi la W.C. sau să li se dea foc la ţigară. Preferam să aştept momentul când gardianul trecea prin faţa celulei, pentru a-i solicita ceva, iar când îi adresam cuvântul, o făceam pe şoptite, evitând astfel să mi se atragă atenţia să vorbesc încet. Cred că celula mea era singura de pe întreg coridorul, la care, când deschidea uşa, nu-l auzeai strigând enervat ca la celelalte: „Vorbeşte, bă, în şoaptă! De câte ori să-ţi spun!” Ştiam că mai toţi gardienii, din toate închisorile prin care trecusem, căutau să aibă cât mai puţin de lucru în timpul serviciului lor. Nici cei de la Securitatea din Timişoara nu făceau excepţie. Mai toţi preferau să stea pe scaunele de la intersecţia celularului cu o altă ramură a coridorului, unde, fie stăteau de vorbă cu tovarăşul lor din acelaşi schimb, fie pur şi simplu moţăiau şi nu voiau să fie deranjaţi. Era probabil şi motivul pentru care se străduiau să termine cât mai repede treburile pe care nu le puteau evita, cum era împărţitul mesei sau, la ora „programului”, scosul pe rând al fiecărui arestat la W.C., grăbiţi fiind să se întoarcă la scaunele lor, să trândăvească în continuare. Cunoscându-le meteahna, le-o menajam. Mă arătam la fel de grăbit ca şi ei să parcurg distanţa de la celulă la W.C. şi după aceea din nou la celulă înapoi, mergând cu pasul întins şi vioi, de parcă n-aş fi avut ochelari opaci la ochi. Intervenea aici o înţelegere tacită, dictată de interese reciproce: eu le satisfăceam dorinţa, grăbindu-mă, iar ei în schimb mă conduceau de braţ cu toată grija, ferindu-mă să mă ciocnesc de vreun obstacol în drum. I-am auzit de mai multe ori vorbind între ei cu admiraţie de „cazul” meu. Considerau că „ăsta de la 5 (numărul celulei mele) e băiat deştept, cu ăsta n-ai treabă, ştie să meargă cu ochelari, nu ca alţii!” Erau aprecieri care îmi dovedeau că migala şi consecvenţa cu care îmi urmăream scopul dădeau rezultate. Dacă în literatură s-a scris mult despre starea sufletească a deţinutului şi dacă în sistemul penitenciar al regimului comunist, deţinuţii au fost ţinuţi sub o permanentă observaţie pentru a li

se insera la dosar, pe lângă amprentele digitale şi fotografia de rigoare şi un portret moral cât mai exact, cred că un loc tot atât de important l-ar putea ocupa şi un studiu al psihologiei temnicerului, supus, la rândul lui, spiritului de observaţie al puşcăriaşului. Gardianul devenea şi el pentru noi un cobai care se expunea unei atât de atente supravegheri din partea noastră, încât în portretul pe care i-l stabileam erau surprinse cele mai discrete şi subtile trăsături.

Prin purtarea mea exemplar de disciplinată, dovedită zi de zi, mi-am câştigat în primul rând privilegiul de a nu mai fi supus aceleiaşi sâcâitoare supravegheri pe care gardienii o exercitau asupra celorlalte celule. Totodată însă pot spune că ajunsesem să mă bucur de o oarecare simpatie din partea lor, desigur nedeclarată prin vorbe, dar manifestată prin anumite mici favoruri pe care mi le făceau. De pildă, în fiecare sâmbătă, când era program la baie, se dezlănţuia pe celular o adevărată prigoană împotriva deţinuţilor, pentru ca întreaga operaţiune să se desfăşoare în cea mai mare viteză posibilă. Cei doi gardieni de serviciu primeau şi întăriri. Le mai veneau alţi doi tovarăşi în ajutor pentru a face faţă jocului pe care îl puneau la cale, găsind cu acest prilej şi un motiv de distracţie pe socoteala celor infirmi sau mai în vârstă, obligaţi să se adapteze ritmului îndrăcit pe care îl impuneau programului. Câte doi deţinuţi, cu ochelarii la ochi, erau scoşi pe rând din celule şi, în pas alergător şi într-un alai de strigăte îndemnându-i la grabă (Hai mai repede! Întinde pasul! Dă-i bătaie! etc.), erau conduşi de braţ spre cele două camere de baie. Erau de fapt două încăperi minuscule, alăturate şi identice, prevăzute fiecare cu câte o cadă de baie veche, îngălbenită şi, pe alocuri, pe unde avea smalţul sărit, cu pete mari de rugină. Între cadă şi perete abia aveai loc să te strecori. La capătul căzii era un cazan cilindric de aramă, aşezat pe o sobă de tuci în care se făcea focul cu cărbuni. Din partea de sus a cazanului pornea ţeava duşului până deasupra căzii. Pe jos, la gura sobei era un muşuroi de brichete (ouă) de cărbuni şi un făraş, cu care alimentai singur focul la nevoie, bineînţeles, cu condiţia să ţi se fi lăsat timpul s-o faci. Singura intenţie de aerisire a încăperii se găsea în partea de jos a uşii, sub forma unui orificiu dreptunghiular nu mai mare de treizeci pe zece centimetri, acoperit însă de un grătar de fier şi o plasă deasă de sârmă, pentru a asigura secretul şi pentru a împiedica vederea spre coridor. În camera de baie căldura era sufocantă, iar gradul de toxicitate al gazelor emanate de cărbunii din sobă era periodic redus, numai cât stătea uşa deschisă între plecarea din baie a unui deţinut şi sosirea următorului. După ce te spălai, căldura şi densitatea vaporilor de apă care începeţoşau camera făceau inutilă orice încercare de a te şterge, aşa că te îmbrăcai ud, cu hainele devenite şi ele între timp jilave. Din chiar momentul intrării în baie ţi se spunea să te grăbeşti, pentru ca apoi, aproape din minut în minut, să ţi se bată cu pumnul în uşă pentru a ţi se repeta pe diferite tonuri şi sub diverse forme acelaşi lucru. Când batjocoritor, când răstit şi ameninţător, ţi se striga prin uşă: „Ce te speli, bă, ca o mireasă! Mişcă mai repede că te scot afară cu săpunul pe tine!” etc. Fugăriţi şi apostrofaţi în fel şi chip, era uşor de imaginat teama şi deruta bieţilor oameni, ridicaţi relativ de curând de

la casele lor şi încă neobişnuiţi cu plăcerile sadice ale gardienilor de a-i şicana şi teroriza.

Cred că la ora aceea eram singurul deţinut vechi din celularul Securităţii din Timişoara. Pe lângă mai mult sau mai puţin proaspeţii arestaţi din subsolul Securităţii, făceam figură de pasăre rară. Eram blazat. Nu fusesem, ca ei, surprins pe nepregătite de obiceiurile locale, prea puţin diferite de cele întâlnite în alte părţi de-a lungul celor opt ani de închisoare şi care asupra mea nu mai produceau aceleaşi efecte de frică şi timorare. Spre deosebire de tratamentul general aplicat deţinuţilor cu ocazia băii, pentru mine, sâmbăta era ziua în care mă bucuram de una din micile atenţii din partea gardienilor: eram scos la duş ultimul, după ce întreg celularul se perindase pe la baie în condiţiile descrise mai sus. Din acel moment, tropăiala şi vociferările încetau, celularul reintrând în liniştea lui obişnuită. Înainte de a mă încuia în camera de baie, gardianul îmi spunea, cu o licărire de bunăvoinţă în privire: „Când eşti gata, baţi la uşă”. Apoi, într-adevăr nu se mai ocupa de mine până ce nu băteam la uşă. Aveam astfel timpul să mă spăl în linişte, cum numai rareori se putea întâmpla în puşcărie. Profitam chiar să-mi spăl şi cămaşa şi chiloţii, pe care mi le întindeam apoi pe pat în celulă, la uscat. Eram lăsat în pace şi nimeni nu venea să-mi strige la uşă: „Dă-i drumul mai repede!” În schimb, de astă dată, chiar dacă mă puteam spăla în voie, eram eu cel care mă grăbeam pentru a scăpa de zăpuşeală şi de duhoarea gazelor de cărbune, care la un moment dat deveneau insuportabile. În legătură cu baia, îmi aduc aminte de o întâmplare din vara aceea, care a provocat panică în arestul Securităţii. S-a petrecut într-o sâmbătă, când tocmai mă aflam în camera de baie. Din cauza zgomotului apei care curgea şi a focului care duduia în sobă, nu mi-am dat seama că pe coridor era mare alarmă. Abia după ce am terminat cu spălatul şi am oprit apa, am auzit strigătele şi zarva de pe coridor. Dar nici atunci nu mi-am dat seama ce se întâmpla şi cărui fapt se datora agitaţia, vocile şi zgomotele parvenindu-mi nedesluşite, acoperite fiind de duduitul unui motor, care părea să funcţioneze chiar în subsol. M-am îmbrăcat şi am bătut în uşă. Nu a venit nimeni să-mi deschidă. Am bătut din nou, mai tare. Abia după două-trei încercări de a-i atrage atenţia gardianului, mi s-a răspuns cu formula consacrată: „Nu mai bate!” Nu era vocea gardianului de serviciu. Am mai răbdat o vreme şi am bătut iar. „Nu mai bate. Ai răbdare!” mi-a strigat aceeaşi voce. Căldura şi concentraţia gazelor de cărbuni deveniseră între timp insuportabile, aşa că m-am hotărât să nu mă las şi să bat în uşă până ce mi se va deschide. A mai trecut o vreme şi, în sfârşit, gardianul a tras zăvorul, a întredeschis uşa şi prin crăpătură mi-a spus să mă descalţ, să-mi iau pantofii în mână şi să-mi suflec pantalonii până la genunchi. Apoi, l-am auzit cerându-i tovarăşului lui de serviciu o pereche de ochelari. N-am înţeles ce i-a răspuns acesta din urmă, dar bănuiesc că i-a spus că nu-i are la îndemână, pentru că, după o înjurătură şi o scurtă ezitare, gardianul mi-a cerut să-mi pun prosopul în cap şi să ies afară, uitându-mă numai în jos. Ştia şi el că nu voi face aşa, dar îşi făcuse datoria să mi-o spună. Abia atunci am văzut ce se întâmplase: subsolul era inundat! Gardianul era şi el desculţ şi cu pantalonii suflecaţi. Apa îi ajungea până aproape de genunchi. Camera de baie fiind cu două sau trei trepte mai sus decât nivelul coridorului, apa nu pătrunsese înăuntru şi, astfel, nu fusesem prevenit de revărsarea maselor

de apă în subsol. Profitând de lipsa ochelarilor, prosopul de pe cap neîmpiedicându-mi vederea împrejur, mi-am aruncat privirea în toate părţile, în timp ce mă îndreptam spre celulă. Gardianul renunţase să mă mai conducă de braţ. Îmi spusese s-o iau înainte, iar el, venind în urma mea, înjura şi blestema ploaia care nu mai contenea. Aşa am aflat că în timp ce făceam baie afară se pornise o ploaie torenţială de vară, însoţită de grindină, care în scurtă vreme transformase străzile oraşului în albii de ape curgătoare. Din curtea Securităţii torentele de apă năvăliseră prin luminatoarele şi ferestruicile zăbrelite care se deschideau la nivelul solului şi inundaseră celularul. Mai mult n-am aflat, indiscreţia gardianului oprindu-se aici din cauza trecerii pe lângă noi a unui plutonier. Pe drumul până la celulă, înaintând prin apa murdară şi urât mirositoare datorită probabil amestecului cu cea revărsată din canalizare, am văzut la răscrucea coridoarelor mai mulţi gardieni, alergând spre scara care ducea în curte şi care devenise un fel de cascadă, şi strigând tot felul de indicaţii tovarăşilor lor de afară. În jurul meu, în apa tulbure al cărei nivel creştea în mod vizibil, plutea vesela noastră: castroanele şi căniţele de aluminiu ale încarceraţilor, care îşi aveau locul pe jos, pe coridor, în dreptul fiecărei celule. Pe măsură ce mă apropiam de celula mea, zgomotul motorului care se auzea în subsol devenea asurzitor, făcând să vibreze zăvoarele de la uşile celulelor prin faţa cărora treceam. Zgomotul provenea chiar din coridorul pe care se afla celula mea. Prin ferestruica de la capătul lui, ale cărei zăbrele fuseseră smulse din perete cu ramă cu tot, cobora, până sub nivelul apei din celular, un tub gros de cauciuc. La celălalt capăt al tubului, în curte, se afla o motopompă a pompierilor, care încercau să evacueze apa din celular. Încă o bună bucată de vreme, după ce intrasem deja în celulă, debitul de apă care se revărsa în subsol a continuat să depăşească posibilitatea de absorbţie a pompei. Aşezat turceşte în pat, urmăream creşterea nivelului apei în celulă, aşteptându-mă din moment în moment să ajungă până la saltea. A sfârşit totuşi prin a se opri la numai câţiva centimetri distanţă, şi apoi, foarte încet, apa a început să scadă. A mai trecut însă destulă vreme până ce am auzit zăngănitul oalei mele de noapte plutitoare, când, la retragerea apelor, a eşuat pe podea. În ziua aceea „starea de necesitate” a prevalat asupra măsurilor de vigilenţă! Gardienii, pe coridor, iar noi, deţinuţii, în celule, am muncit până târziu la înlăturarea urmelor lăsate de inundaţie, fără să mai ţinem seama, nici unii, nici alţii, de legea tăcerii şi a secretului. Ni s-au dat cârpe, găleţi şi mături în celule, iar uşile au fost lăsate deschise, pentru a putea mătura „aluviunile” lăsate în urma lor de ape, împingându-le din camere spre coridor, de unde le strângeau şi le curăţau gardienii. E drept că noi, deţinuţii, nu ne-am putut vedea între noi în timpul acestor operaţiuni, dar ne-am auzit unii altora vocile, atunci când le ceream gardienilor să ne golească găleţile şi să ne aducă apă curată, abatere de neconceput într-un arest al Securităţii. O dată curăţenia terminată, totul a reintrat însă în normal. De pe urma inundaţiei, ne-am ales cu un surplus de igrasie în pereţi şi cu mai multă umezeală în atmosfera încinsă şi lipsită de aer proaspăt din celulă.

Eram convins că anumite mici „atenţii” ale gardienilor faţă de mine se datorau faptului că eram un locatar comod al celularului, care nu le îngreuna munca. Aveau felul lor discret de a mă răsplăti, prin care nu

riscau să fie bănuiţi de favorizare. Scoaterea mea la baie, ultimul, era un exemplu. La fel au început să procedeze după câtva timp şi la împărţitul mâncării. În primele zile, prin ordinea în care aveau obiceiul să distribuie masa, mie îmi venea rândul să fiu servit cam printre primii. După o vreme însă au inversat ordinea, pornind cu împărţitul din alt capăt al celularului, pentru a sfârşi la celula mea. Ajuns aici, sub pretextul de a nu mai duce înapoi la bucătărie ceea ce întotdeauna mai rămânea după ce servea ultima porţie, gardianul răsturna tot prisosul din oală în castronul meu. Tot ca un semn de bunăvoinţă din partea gardianului am interpretat şi iniţiativa lui de a veni din când în când la uşa mea, fără să-l fi chemat, pentru a-mi oferi foc la ţigară prin vizetă. În primele trei săptămâni ale şederii mele la Timişoara am primit zilnic o raţie de trei ţigări, ce îmi fusese aprobată, după spusele anchetatorului, de tovarăşul colonel. Ştiam că mai primeau şi alţi arestaţi ţigări, pentru că îi auzeam cum băteau mereu în uşă pentru a li se da foc, fapt care îi deranja pe gardieni, în trândăvia lor de la intersecţia coridoarelor unde stăteau la taclale. Sunt sigur că observaseră că eu nu le ceream foc decât când îi auzeam trecând prin faţa uşii sau înainte de a intra în celulă, la întoarcerea de la anchetă, de la W.C., ori de la baie. Procedam aşa cu bună ştiinţă, scontând pe efectul ce-l va produce asupra lor faptul că le cruţam odihna şi nu-i obligam să se obosească până la uşa mea.

În toată această perioadă de la începutul şederii mele în Timişoara, în care, atât faţă de gardienii din subsol cât şi faţă de anchetatorul de la etaj, îmi dădeam osteneala (cu migala şi perseverenţa la care te predispun singurătatea în celulă), să par a fi şi a gândi ceea ce nu eram şi nu gândeam, ancheta propriu-zisă progresa într-un ritm foarte lent şi fără exercitarea vreunei presiuni asupra mea. Încă din primele zile mi-am dat seama că anchetatorul nu se mai aştepta să obţină de la mine declaraţii senzaţionale, întrucât, în mare, întreaga afacere pe care o cerceta îi era deja cunoscută de la ceilalţi implicaţi în acest caz, care fuseseră de mai multă vreme arestaţi şi făcuseră mărturisiri aproape complete. Rolul meu se limita mai degrabă la a confirma ceea ce anchetatorul ştia deja. În asemenea situaţie eram avantajat faţă de cei cercetaţi înaintea mea, declaraţiile mele ne mai prezentând acelaşi interes pentru organele de anchetă. Primii arestaţi şi interogaţi dintr-un lot deveneau implicit personajele principale ale anchetei care abia începea, asupra lor exercitându-se de obicei cele mai mari presiuni. La fel ca după evadarea de la Cavnic, când fusesem prins şi adus la Securitatea de la Baia Mare, după ce toţi ceilalţi camarazi ai mei, arestaţi înainte, trecuseră deja prin anchetă, şi de astă dată aveam să fiu tot a cincea roată la căruţă, apărând ultimul în faţa anchetatorului, când cercetările erau aproape încheiate. Acum însă, se pare că eram de două ori favorizat de soartă, care, pe lângă că îmi rezervase din nou un rol secundar în piesă, mă ajuta să-l şi joc mai uşor. Mă refer la atmosfera stranie care domnea în acele zile în Securitatea din Timişoara şi la atitudinea delăsătoare şi uneori chiar binevoitoare a anchetatorului, datorită căreia nu mi-a fost prea greu să înţeleg sau să deduc aproape tot ce ştia şi câte amănunte aflase de la cei supuşi interogatoriilor înainte de sosirea mea. O dată trecute cele câteva zile, în care a stat de vorbă cu mine fără a aborda subiectul propriu-zis al cercetărilor, anchetatorul a început să-mi pună primele întrebări despre

legăturile mele cu Ion Baicu, a cărui fotografie îmi fusese arătată, şi despre acţiunile duşmănoase întreprinse împreună cu el împotriva „ordinii de stat”. Din spusele anchetatorului, cât şi din formularea întrebărilor lui, am aflat că Baicu era arestat şi se găsea de mai multă vreme sub anchetă. Primele formulare ale procesului-verbal de anchetă completate de anchetator, cuprinzând atât întrebările lui cât şi răspunsurile mele, s-au ocupat mai mult de generalităţi privind persoana lui Baicu şi împrejurările în care îl cunoscusem, încheindu-se totodată cu o surpriză: deconspirarea numelui celui care mă interoga! Contravenind legii secretului, care cerea, între altele, ca anchetatorul să-şi păstreze anonimatul, acesta s-a iscălit în josul fiecărei pagini a procesului-verbal, înainte de a mi le da şi mie la semnat. Am putut astfel citi, sub menţiunea „Anchetator penal de Securitate”, imprimată în formular, numele celui din faţa mea, cu care, în următoarele luni, aveam să am de a face aproape zilnic şi, într-o lungă perioadă, chiar de două sau trei ori pe zi. Îl chema Aurel Jerca şi nu mai ţin minte precis dacă avea gradul de locotenent sau de locotenent-major. La anchetă nu apărea decât rareori în uniformă. Aveam să aflu ulterior, de la deţinuţii cu care m-am întâlnit în penitenciarul din Timişoara, că Jerca ar fi fost originar din Tr. Severin, fiul unui fost negustor, cu prăvălie pe Strada Mare din oraş, informaţie a cărei exactitate nu am avut ocazia s-o pot verifica.

POVESTEA LUI BAICU

Pe Ion Baicu îl cunoscusem în Bucureşti, prin intermediul cumnatului său, fiul preotului din Ilovăţ. Baicu a fost pentru scurtă vreme căsătorit cu fiica cea mai mare a preotului. De la prima vedere făcea o bună impresie. Era un tânăr arătos, înalt, cu fizic plăcut şi trăsături frumoase. Ceea ce mi l-a făcut însă imediat simpatic, la vârsta aceea a naivităţii elanurilor juvenile, a generozităţii şi încrederii uşor acordate, era faptul că se ascundea, fiind căutat de Securitate. Şi nu numai atât: urmărit fiind, fără buletin de identitate, fără domiciliu, fără loc de muncă şi fără bani, Baicu voia să formeze o organizaţie subversivă, să-şi procure arme şi să recruteze voluntari pentru lupta de rezistenţă din munţi. Când mi-a mai şi declarat pe un ton conspirativ că este legionar, pentru mine nu a mai fost niciun dubiu că Baicu întrunea toate calităţile necesare pentru lupta subversivă. Pe vremea aceea nu ştiam prea mare lucru despre Mişcarea legionară. Datorită câtorva noţiuni superficiale, răspândite printre tinerii din generaţia mea care nu avuseseră contacte directe cu Mişcarea, legionarul era întruchiparea celui mai aprig duşman al comunismului. Părere întărită de altfel de chiar propaganda regimului, care nu înceta să-l prezinte pe legionar drept inamicul public numărul unu. Era deci de la sine înţeles că acesta avea să se bucure de întreaga noastră simpatie. În filmele de propagandă comunistă ale vremii, legionarul era personajul

negativ, versat în lupta dusă în clandestinitate, pe care opusul lui, tipul pozitiv, activistul de partid, sfârşea întotdeauna prin a-l „demasca”, zădărnicindu-i „acţiunile criminale” îndreptate împotriva „puterii populare”. Or, noi, atunci, nu visam decât să luăm parte la astfel de acţiuni, alăturându-ne „eroului negativ”. Eram deci dinainte condiţionat să văd în persoana lui Baicu pe luptătorul neînfricat al rezistenţei, dăruit cu toate calităţile de vitejie şi abnegaţie, aşa cum îmi imaginam eu că trebuie să arate un astfel de om. Prin tot ce spunea, dar mai ales prin ce nu spunea şi lăsa numai să se înţeleagă prin mimică sau fraze neterminate, mi se părea că Baicu nu făcea decât să confirme impresia pe care mi-o făcusem despre el. Entuziasmat cum eram, pentru mine, până şi tăcerile lui erau convingătoare. Câteva săptămâni mai târziu, pe măsură ce aureola cu care îmi împodobisem personajul a început să-şi piardă din strălucire, şi înflăcărarea mea iniţială s-a mai potolit. Încetul cu încetul, cu fiecare nouă întâlnire conspirativă pe care o aveam cu el, portretul eroului pe care îl făurise imaginaţia mea aprinsă se degrada şi pălea văzând cu ochii. A trecut însă o vreme până ce mi-am dat seama că Baicu nu era de fapt decât un om obişnuit. Mi-a părut rău de iluzia pierdută! Cu timpul însă, aveam să întâlnesc destul de frecvent oameni asemănători lui Baicu, şi nu m-am mai lăsat atât de uşor înşelat de aparenţe. Pe scurt spus, deşi cu fond cinstit şi bine intenţionat, lui Baicu îi plăcea atât de mult să se dea mare, încât nu rezista tentaţiei de a recurge chiar la impostură, pentru a-şi satisface nevoia de a impresiona şi a părea mai mult decât era într-adevăr. În cele din urmă, această formă de fanfaronadă rămânea în limitele unei slăbiciuni destul de nevinovate, atâta vreme cât nu urmărea să-ţi înşele buna-credinţă decât de dragul lăudăroşeniei. Dacă, pentru naivitatea de a fi căzut la început victimă lăudăroşeniei lui, pedeapsa mi-a fost decepţia pe care am suferit-o la descoperirea imposturii, osânda lui Baicu avea să fie mult mai grea, când, după condamnare, ajungând în închisoare, legionarii nu l-au recunoscut ca pe unul de-al lor.

La scurtă vreme după ce l-am cunoscut, Baicu mi-a prezentat câţiva tineri, care, ca şi mine, se angajaseră să activeze în organizaţia condusă de el. Cel mai tânăr dintre ei, Constantin (Titi) Ţifrea, era originar din Dobrogea. Din câte mi-aduc aminte, era dintr-o familie de mocani înstăriţi, cărora li se luase întreaga avere. Având un temperament coleric, Titi Ţifrea intrase în conflict deschis cu autorităţile comuniste locale şi, riscând să fie arestat, fusese nevoit să părăsească regiunea, întrerupându-şi totodată şi studiile, în ultima sau penultima clasă de liceu. Se refugiase în Bucureşti, unde, nu ştiu prin ce împrejurări, îl cunoscuse pe Baicu, care îl luase sub aripa lui ocrotitoare şi îl ajutase să supravieţuiască, împărţind cu el condiţiile grele ale vieţii clandestine, mâncând pe apucate şi schimbându-şi gazdele, pentru a nu li se da de urmă. Titi avea pentru Baicu o admiraţie nemărginită, însoţindu-l pas cu pas şi ascultându-l orbeşte. Recunoştinţa şi devotamentul îl împiedicau să vadă slăbiciunile binefăcătorului său, iar acesta din urmă, exploatându-i buna-credinţă, se complăcea în postura de protector şi se mândrea cu el, prezentându-l ca pe un aghiotant de nădejde. Era o simbioză în care amândoi îşi găseau satisfacţia. Primul era fericit să-şi poată dovedi recunoştinţa, iar celălalt era încântat să fie, în mod atât de vizibil pentru cei din jur, obiectul de admiraţie şi adulaţie al celui dintâi. Ceilalţi doi tineri erau amândoi croitori de meserie. Ion Coteţ,

deşi stabilit în Bucureşti, spre deosebire de colegul lui, Covali, păstra încă toate caracteristicile băiatului venit de la ţară. Modest, rezervat, aproape timid în raporturile cu oamenii şi reţinut la vorbă, Coteţ contrasta flagrant prin atitudine cu ţinuta prietenului său. Covali era sigur pe el, lipsit de orice sfială, manifestându-şi faţă de cei din jur un fel de aroganţă vecină cu obrăznicia prin care tindea să se impună, practicând totodată ironia şi zeflemeaua cu verva tipică a golanului de Bucureşti, care vrea să se scoată avantajos în evidenţă, ridiculizându-i şi punându-i pe ceilalţi în inferioritate.

Întâlnirile mele cu Baicu aveau loc de obicei pe stradă sau într-unul din cele două parcuri din cartierul în care locuiam, parcul Ioanid sau grădina Icoanei. De câteva ori am fost condus de el şi în casele unor cunoscuţi de-ai lui, cărora m-a prezentat sub nume fals. Nici azi nu ştiu dacă a făcut-o din reale şi justificate motive de prudenţă sau numai pentru a mă impresiona cu atmosfera misterioasă, de conspirativitate, în care se desfăşurau de obicei întrevederile noastre. Tot în mare taină erau învăluite şi convorbirile noastre telefonice. Baicu mă chema numai din cabine publice, îşi dădea mereu alt nume şi îmi indica locul şi ora de întâlnire într-un limbaj codificat stabilit dinainte. În discuţiile noastre erau abordate mereu aceleaşi probleme: procurarea de arme, de medicamente, de îmbrăcăminte groasă şi încălţăminte solidă pentru cei din rezistenţa din munţi, precum şi stabilirea unor locuri sigure de depozitare temporară a materialului adunat şi organizarea unei reţele prin care să fie apoi transmis la destinaţie. Totodată urma să ne ocupăm de recrutarea de noi membri, dornici să participe la lupta armată, pe care să-i îndrumăm spre zona din munţii Făgăraşului, unde se găsea grupul de partizani cu care Baicu pretindea că se afla în legătură. În cele din urmă, când luptele se vor extinde şi vor lua amploare, era plănuită retragerea noastră în acea regiune. Toate bune şi frumoase, dar repetarea la nesfârşit a acestor discuţii, care mi se păreau sterile atâta vreme cât nu se trecea la fapte, începuseră să mă facă să-mi pierd răbdarea şi chiar încrederea în planurile lui Baicu. La obiecţiile mele, destul de timide de altfel, Baicu îmi spunea să am răbdare, pentru că mai avea de organizat şi coordonat legăturile de-a lungul filierei prin care urmau să fie trimise la destinaţie armele, medicamentele şi îmbrăcămintea. Era şi motivul, spunea el, pentru care trebuia să părăsească periodic Bucureştiul şi, într-adevăr, din când în când, dispărea şi nu reapărea decât după câteva zile sau chiar o săptămână. Între timp, Coteţ şi Covali, cei doi croitori, confecţionaseră o serie de raniţe din nişte foi de cort de provenienţă militară, aduse de Baicu, şi coseau de zor la maşină, pantaloni şi haine din postav gros, pentru ei şi pentru Titi Ţifrea. La dotarea lor cu diferite alte piese vestimentare, am contribuit fiecare cu ce am putut. Într-o zi, Baicu mi-a făcut cunoştinţă cu doi tineri de vârsta mea, pe care i-a prezentat ca noi membri ai organizaţiei. Invocând măsurile de prudenţă ce trebuiau luate, conform indicaţiilor lui Baicu, nu ne întâlneam decât rareori unii cu alţii, şi atunci niciodată mai mult de doi. Baicu era cel care ne contacta pe rând pe fiecare, aşa încât nu prea aveam legături directe unul cu altul şi nu ajunsesem să ne cunoaştem mai îndeaproape. Pe unul din cei doi tineri, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, nu l-am văzut niciodată. Aveam să înţeleg de la Baicu că ar fi plecat din Bucureşti, dar nu mi-a dat alte detalii.

Pe cel de-al doilea, Niki Podaru, am ajuns să-l cunosc mai bine. La scurtă vreme după ce mi-l prezentase Baicu, ne-am întâlnit întâmplător pe stradă. Locuiam amândoi în acelaşi cartier. Am stat de vorbă şi cred că ne-am simpatizat reciproc. Am început să ne întâlnim mai des şi am stabilit relaţii mai apropiate. Niki Podaru mi-a destăinuit dubiile lui în privinţa seriozităţii lui Baicu. Mai puţin credul decât mine, Niki îl considera un farsor iar eu mă străduiam să-l conving că se înşela, deşi şi eu îmi pierdusem o bună parte din iluzii. Lui Baicu nu i-am vorbit despre întâlnirile noastre „neconspirative". Într-o zi ne-a convocat din nou pe amândoi, pentru a ne propune confecţionarea şi răspândirea unor manifeste cu conţinut anticomunist. Cum nu era recomandabil să fie scrise de mână şi maşină de scris nu aveam, mi-a venit ideea să recurgem la literele de cauciuc ale unui joc de copii pe care încă îl mai aveam. Textul putea fi compus culegând literele şi aşezându-le în şanţurile unui dispozitiv metalic, pe care, aplicându-l apoi pe o tuşieră, îl foloseai ca pe o ştampilă. Propunerea mea a fost acceptată iar Baicu ne-a dat textul. Nu mi-l mai aduc aminte. Ştiu că era foarte scurt, în genul „Jos comunismul" sau „Jos guvernul comunist". Semnătura era „Vulturii verzi". Lui Niki Podaru nu i-a scăpat caragialescul formulei. Pe mine, în schimb, m-a încântat ieşirea din inerţie. M-am apucat imediat de treabă. Am făcut rost de hârtie, am tăiat-o în bucăţi dreptunghiulare, cam de mărimea unei cărţi de vizită, pe care am imprimat textul manifestului. Am repetat de mai multe ori operaţia la diferite intervale, confecţionând de fiecare dată câteva sute de astfel de fiţuici. Întreaga cantitate era luată de Baicu, care o împărţea între membrii cunoscuţi şi necunoscuţi de mine ai organizaţiei. Fiecare din noi împrăştia partea lui de manifeste în câte un cartier al oraşului. Le presăram pur şi simplu în urma noastră în timpul nopţii, de-a lungul traseului pe care îl parcurgeam, alegând de preferinţă străzile mai pustii şi locurile mai singuratice.

De-a lungul acestei perioade de întâlniri şi discuţii, pe marginea planurilor de organizare şi acţiuni viitoare, expuse de Baicu, perioadă întreruptă, din timp în timp, de misterioasele lui dispariţii şi apoi de tot atât de neaşteptatele lui reapariţii, singura activitate demnă de luat în seamă a fost munca celor doi croitori şi strângerea unei oarecare cantităţi de haine şi medicamente. Şi totuşi, chiar şi puerila afacere a manifestelor ne-a satisfăcut atunci dorinţa care ne stăpânea, de a întreprinde acţiuni subversive împotriva regimului. Suferam de lipsa de activitate. Au urmat apoi din partea lui Baicu o serie de şi mai frecvente şi mai lungi absenţe din Bucureşti, ceea ce a dus la o şi mai mare lâncezeală în sânul grupului. Într-o bună zi, primesc un telefon de la Baicu, care de vreo două săptămâni nu-mi mai dăduse niciun semn de viaţă. Părea grăbit şi agitat. Îmi spune ora la care mă aşteaptă în atelierul lui Covali şi Coteţ. Atelierul lor de croitorie era o încăpere destul de sordidă, în nu mai ştiu ce mahala a Bucureştiului. Când, după semnalul de recunoaştere bătut în uşă mi s-a deschis şi am intrat, i-am găsit adunaţi pe toţi membrii grupului. Pe un ton grav, Baicu ne-a anunţat că venise vremea ca primii dintre noi să plece în munţi, pentru a se alătura partizanilor. Ne-a spus apoi că este ultimul moment în care îl mai putem informa dacă vreunul dintre noi s-a răzgândit. Răspunsul nu s-a lăsat aşteptat. Toţi ne-am declarat hotărâţi să plecăm cât mai curând. Baicu ne-a comunicat că, deoarece deplasările

noastre spre munte vor fi coordonate cu cele ale altor nuclee ale organizaţiei, plecările se vor face eşalonat, în grupuri mici, de maximum doi inşi şi la intervale de câteva zile unii de alţii, pentru a nu bate la ochi. Dându-se drept excursionişti, de la ultima staţie de cale ferată vor parcurge drumul pe jos, în mai multe etape, până la punctul terminus, de unde vor fi luaţi în primire de un trimis al partizanilor. În ceea ce ne privea, stabilise următorul program. Mai întâi va pleca el cu Titi Ţifrea, pentru a-l familiariza pe acesta din urmă cu drumul. Odată ce va cunoaşte parcursul şi locurile de popas, Titi va fi folosit drept călăuză, urmând să-i însoţească şi să-i îndrume pe toţi cei ce vor merge ulterior în munte, pentru a lupta în rândurile partizanilor. Baicu s-a ocupat apoi de verificarea echipamentului lui Titi Ţifrea şi a conţinutului raniţei, care la un eventual control să nu-i contrazică calitatea de excursionist. Recomandându-i lui Titi ca, începând de săptămâna viitoare, să fie pregătit de plecare în orice zi, Baicu s-a despărţit de noi, anunţându-ne că mai are de discutat anumite amănunte de organizare şi de pus la punct, împreună cu alte grupuri, data exactă a plecărilor. Pe rând, am părăsit şi noi locul de întâlnire, îndreptându-ne spre casele noastre. Se făcuse întuneric. Având aceeaşi direcţie, am plecat cu Niki Podaru. Pe drum am comentat pe marginea celor discutate şi hotărâte în seara aceea în atelierul de croitorie. Eu, bucuros că în fine ieşeam din inerţie, văzându-mă deja cu arma în mână, în munţi, iar Niki Podaru, ca de obicei în ultima vreme, sceptic şi neîncrezător în promisiunile de viitor făcute de Baicu, amintindu-mi câteva alte cazuri în care acesta nu se ţinuse de cuvânt. Îl acuza de minciună flagrantă, iar eu, deşi sensibilizat de argumentele lui Niki, continuam să-i iau apărarea lui Baicu. Aşteptam acum cu nerăbdare momentul în care faptele îmi vor da dreptate, atunci când planurile lui Baicu vor intra în aplicare. Urma să fie şi o dovadă a seriozităţii lui, ceea ce îmi va spulbera îndoielile ce începuseră să mi se strecoare în suflet. S-a arătat însă în destul de scurtă vreme că realitatea nu a vrut să ţină seama de dorinţa mea. Într-adevăr, nu a trecut nicio săptămână de la întrunirea noastră, şi Baicu l-a anunţat pe Titi că peste patru zile vor pleca. I-a spus şi ora la care vor lua împreună trenul din Gara de Nord spre Braşov. Printre noi a fost mare fierbere în cele două zile care au urmat. În seara celei de a treia zile însă, Baicu a contramandat plecarea, invocând ivirea unor cauze neprevăzute, pe care nu ni le-a dezvăluit, dar care, spunea el, cereau un surplus de măsuri de siguranţă ce trebuiau luate în colaborare cu conducerea celorlalte grupuri. După un răgaz de câteva zile, în care nu l-am mai văzut, Baicu a reapărut pentru a stabili o nouă dată a plecării, dată care a fost şi ea contramandată în ajun, sub un pretext la fel de grav şi de obscur ca şi prima oară. De aci înainte, fixarea unui nou termen de plecare, urmată mai întâi de revocarea şi apoi de amânarea lui la o dată ulterioară, s-a repetat de câteva ori, motivele fiind mereu explicate confuz şi numai pe jumătate. Neîncrederea lui Niki Podaru începuse să se răspândească în tot grupul. Numai Titi Ţifrea, în nemărginita lui admiraţie pentru Baicu, a rămas neclintit pe poziţia lui iniţială, acordându-i în continuare tot creditul. Şi la mine răbdarea în decepţie atinsese limitele suportabilului, făcându-mă să-i arăt lui Baicu lipsa mea de entuziasm de a mai participa de aci înainte la întruniri la care ne pierdeam vremea discutând şi luând hotărâri, la care apoi se renunţa. Eram decis să răspund tot mai rar la convocările lui şi încetul cu încetul să

mă retrag din organizaţie, aşa cum făcuse şi Podaru. Îmi lipsea curajul să-i spun lui Baicu, de la obraz, că şi eu ajunsesem la convingerea că nu făcuse decât să se laude şi să ne ducă cu vorba. Niki Podaru nu se jenase să i-o spună în faţă. Asistasem la scenă şi îmi fusese penibilă, deşi Baicu respinsese acuzaţiile, invocând motive foarte plauzibile şi aducând argumente convingătoare, dar care, din păcate, nu puteau fi verificate. Din acel moment, relaţiile cu Baicu s-au cam răcit. O vreme nu am mai primit de la el decât telefoane sporadice, în care schimbam numai câteva fraze convenţionale, fără să facem niciunul nici altul vreo aluzie la organizaţia de rezistenţă din munţi. Apoi, într-o bună zi, Baicu a insistat să ne întâlnim pentru a-mi comunica lucruri importante. A ţinut să-mi spună că întregul plan, prevăzând recrutarea de oameni şi îndrumarea lor către grupurile de partizani din munţi, fusese abandonat. Ultimele hotărâri luate de acea nebuloasă conducere superioară de coordonare, la care Baicu se tot referea, nu mai aveau în vedere de aci înainte decât procurarea de arme şi muniţii, depozitarea lor provizorie în locuri cât mai sigure şi organizarea transportării lor ulterioare în munţii Făgăraşului.

Nu aveam să aflu niciodată cât adevăr era în această nouă poveste a lui Baicu! O poveste faţă de care, la început, am avut toate rezervele, dar la care aveam să particip cu tot sufletul câteva zile mai târziu, când au apărut primele elemente concrete, adică armele şi muniţiile. Lucrurile s-au petrecut în felul următor. Era o zi foarte călduroasă de vară. Zăpuşeala din Bucureşti era greu de suportat, aşa că propunerea lui Baicu de a petrece ziua în afara oraşului a fost binevenită şi am acceptat-o bucuros. Mi-a pomenit de un cunoscut al lui, ţăran din comuna Bragadiru, în grădina căruia vom găsi răcoarea după care tânjeam. Cu un tramvai şi apoi cu un autobuz, am ieşit din oraş pe şoseaua Alexandria. Ne-am dat jos la o staţie din afara comunei şi l-am urmat apoi pe Baicu, care cunoştea drumul. Am luat-o pe o potecă de picior care şerpuia printre lanurile de grâu şi de lucernă şi, după vreo zece minute de mers, am ajuns la destinaţie. Era o casă izolată în mijlocul câmpului, departe de vatra satului, casă tipic ţărănească din zona de şes din jurul Bucureştilor. Din câte mi-o amintesc, era mică, joasă şi nu avea decât două camere şi o bucătărie. Era acoperită cu tablă şi în faţă avea o tindă. În ogradă, cele câteva acareturi ca şi gardul care împrejmuia gospodăria erau destul de dărăpănate. Şopronul într-o rână şi gardul cu uluci lipsă dădeau de la prima vedere impresia de mare sărăcie. Nu era chiar aşa dar, în general, prigoniţi în fel şi chip cu predarea de cote prohibitive şi ameninţaţi cu închisoarea pentru sabotaj, ţăranii căutau să-şi dosească produsele şi să-şi ascundă starea economică, sub aparenţe mai mizerabile decât erau în realitate, pentru a nu fi categorisiţi chiaburi sau mijlocaşi. Era şi cazul lui Gheorghe Ştefan, stăpânul casei, care, prevenit de lătratul câinelui, ne-a ieşit înainte. Fane, cum i se spunea, era un bărbat încă tânăr, un vlăjgan înalt şi voinic. Din câte îmi amintesc din povestirile lui, era dintr-o familie de ţărani înstăriţi din comună. Tatăl, fruntaş al partidului liberal sau ţărănist din sat (nu mai reţin exact), fusese mai multă vreme primar. Fane şi cei doi sau trei fraţi ai lui erau, tot după spusele lui, respectaţi şi chiar temuţi în comună şi în împrejurimi. De multe ori, nu pregetau să-şi facă singuri dreptate, intrând în conflict chiar şi cu autorităţile locale de dinainte de 23 august. Fane nu-şi ascundea mândria de a fi făcut de nenumărate ori faţă, la bătaie, mai

multor adversari deodată şi de a-i fi răzbit. Prima mea impresie despre el: inteligenţă nativă, denaturată de o şiretenie ţinând mai mult de periferia orăşenească decât de mediul rural tradiţional, Fane privea şi judeca lumea şi lucrurile înconjurătoare, în primul rând prin prisma propriilor lui interese. Abuziv din fire, avea un simţ al dreptăţii pe cât de dezvoltat, pe atât de special. O dreptate pe care o revendica şi o credea legitimă, deşi nu era decât fructul judecăţii lui, alterate de o amoralitate înnăscută. Abia mai târziu însă, convieţuind o vreme cu el în aceeaşi celulă în penitenciarul din Timişoara, l-am cunoscut mai bine şi mi-am dat seama cât de robit era instinctului de conservare într-una din formele lui cele mai primitive. Când, în acea zi călduroasă de vară, l-am văzut întâia oară, la el acasă, în comuna Bragadiru, Fane m-a impresionat numai prin forţa lui fizică şi prin ura înverşunată pe care şi-a manifestat-o împotriva regimului comunist, cât a stat cu noi de vorbă în tinda casei. Din discuţia care s-a purtat între Fane şi Baicu, mi-am dat seama că se cunoşteau bine şi de mai multă vreme. Cu felul lui de a lăsa să se înţeleagă că întreţinuse legături secrete cu lumea rezistenţei anticomuniste, despre ale cărei activităţi clandestine nu era autorizat să dea detalii, Baicu se bucura de un evident ascendent asupra lui Fane. Când însă l-a întrebat dacă a rezolvat ceva în privinţa armelor, Fane a căutat să se arate surprins şi a ezitat să-i dea un răspuns direct, aruncându-i în acelaşi timp pe ascuns priviri interogative în direcţia mea. Surprins am fost şi eu de abordarea acestui subiect, despre care nu fusesem prevenit că urma să constituie de fapt adevăratul obiectiv al ieşirii noastre la aer curat şi la răcoare. În câteva cuvinte, Baicu i-a risipit temerile lui Fane în privinţa mea, asigurându-l că eram o persoană de încredere şi că făceam parte din organizaţie. Ca urmare, aveam să aflu despre ce era vorba: Fane întreţinea bune relaţii cu un sergent-major de la Fortul Bragadiru. Situat în linie dreaptă peste câmp, la numai câteva sute de metri de casa lui Fane, Fortul Bragadiru făcea parte ca şi Fortul Nr. 13-Jilava, din vechea centură de fortificaţii din jurul Capitalei. Spre deosebire de Jilava, care devenise încă dinainte de război închisoare militară, Fortul Bragadiru era folosit ca depozit de muniţii al armatei. După spusele lui Fane, prietenul lui, sergentul, se declarase de acord să sustragă din depozit orice cantitate de arme şi muniţii, pentru a le pune la dispoziţia mişcării de rezistenţă. Trebuia doar să fie fixată, cu câteva zile înainte, data exactă la care să aibă loc transferul armelor de la Fort, acasă la Fane. În noaptea zilei respective, Fane va găsi şi va ridica, dintr-un loc anume din lanul de porumb de lângă gardul de sârmă ghimpată, care delimita zona militară din jurul Fortului, armele depuse acolo de sergent. În discuţia care a urmat între noi, Baicu i-a cerut lui Fane să rămână în continuare singurul care să ţină legătura cu sergentul, căruia să nu-i pomenească numele nici unui alt membru al organizaţiei. Apoi, ne-am înţeles asupra datei la care Fane va ridica primele muniţii, pe care Baicu şi cu mine le vom transporta chiar a doua zi la Bucureşti. Era vorba de o cantitate relativ mică, uşor de ascuns în servietă sau rucsac, astfel încât să nu bată la ochi în timpul călătoriei cu autobuzul şi tramvaiul.

Aşadar, o săptămână mai târziu, în ziua stabilită, am plecat cu Baicu la Bragadiru, de data asta purtând cu noi un rucsac şi fiecare câte o servietă. Fane ne aştepta. În noaptea aceea adusese muniţia de la Fort şi o ascunsese în curte, într-o groapă anume săpată, pe care o acoperise cu un

capac de scânduri. Pe capac presărase un strat de pământ iar deasupra clădise o glugă de coceni. Pe vremea aceea, orice gospodărie ţărănească era în orice moment expusă unei descinderi inopinate din partea autorităţilor, pornite în căutarea surplusului de produse, nedeclarate şi dosite de ţăranii care încercau să mai salveze câte ceva de la predările obligatorii către stat. De aceea, pentru a reduce la minimum riscul ca la o astfel de percheziţie să fie descoperite armele, hotărâsem ca Fane să le ascundă cât mai bine, chiar dacă aveau să poposească la el în curte numai câteva ore, până dimineaţa, când urma să venim noi să le ridicăm. Cum ne-a văzut apărând de după cei câţiva salcâmi, de unde poteca pe care veneam ieşea la câmp deschis, Fane a şi dat cocenii la o parte şi a descoperit ascunzătoarea. Şi noi, la rândul nostru, ne-am grăbit să golim groapa, aşezând totuşi cu grijă în rucsacul şi servietele aduse calupurile de trotil, fitilul şi focoasele, constituind prima tranşă din cantitatea de muniţii pe care am ridicat-o de la Bragadiru. O dată bagajul nostru cu material exploziv făcut, n-am mai zăbovit. Ne-am înţeles doar cu Fane în privinţa transportului următor şi am pornit-o imediat peste câmp, spre staţia de autobuz din şosea. Nu pot să spun că n-am avut emoţii pe drumul de întoarcere. Fane ne informase despre principala primejdie cu care riscam să fim confruntaţi în timpul călătoriei spre Bucureşti. Uneori, la una din staţiile dinaintea intrării în oraş, se urcau pe neaşteptate câte doi funcţionari (cred că ai miliţiei economice), care verificau conţinutul bagajelor călătorilor. Autorităţile căutau să-i împiedice pe ţărani să-şi vândă liber produsele pe piaţă. Controalele urmăreau în special să descopere în bagaje carne şi ţuică, produse ce nu puteau fi valorificate decât prin comerţul de stat şi pe care, când le găseau, le confiscau. Preveniţi de riscul posibil al unui astfel de control, am procedat conform planului pe care ni-l făcusem. La o oarecare distanţă de şosea, ne-am oprit şi am ţinut sub observaţie locul unde avea să oprească autobuzul. Speram să-i putem depista din vreme pe eventualii controlori. Staţia nu era prea frecventată. În afară de două femei, purtând fiecare câte două paporniţe cu zarzavaturi, şi un tânăr în salopetă cu înfăţişare inofensivă, nu a mai apărut niciun alt călător care să ne trezească suspiciunea. La sosirea autobuzului, ne-am urcat cu oarecare greutate. Autobuzul era ticsit de lume, dar cea mai mare parte din spaţiu îl ocupau mai ales sacii şi coşurile de tot felul încărcate cu produse de grădinărie din jurul Bucureştilor. Ne-am strecurat cum am putut prin înghesuială. Mai întâi, în modul cel mai discret posibil, ne-am depus bagajele pe jos, într-un colţ pe platforma din spate a autobuzului şi ne-am îndreptat apoi spre platforma din faţă, oprindu-ne lângă uşa de coborâre. În afară de puţinii călători care primiseră câte un loc pe scaune, majoritatea celor rămaşi în picioare erau atât de preocupaţi să-şi ţină echilibrul şi să-şi păzească coşurile să nu se răstoarne la curbe, încât nimeni nu ne-a remarcat stratagema. Ne gândisem că, în cazul unui control, vor fi verificate mai întâi bagajele titularilor, iar până se vor dumiri că pe ale noastre nu le revendică nimeni şi vor ajunge să le descopere conţinutul, autobuzul se va opri la o nouă staţie şi vom putea coborî şi dispărea nestingheriţi. Altă şansă de a scăpa, în eventualitatea unui control, nu era de întrevăzut.

E drept că ne-am gândit şi la posibilitatea ca cineva, văzând servietele părăsite, cărora nimeni nu le purta de grijă, să şi le însuşească şi să

coboare înaintea noastră prin uşa din spate. Cred însă că cel mai păgubit în acest caz ar fi fost hoţul! Pe toată durata călătoriei şi mai ales la oprirea în staţii, am fost cu ochii în patru, pentru a surprinde din vreme apariţia vreunui pericol. La fiecare uniformă de militar pe care o zăream în dreptul staţiilor sau chiar urcându-se în autobuz, ni se strângea inima de emoţie, dar niciunul nu s-a ocupat de bagajele călătorilor. Am ajuns astfel cu bine la staţia terminus şi, după ce am mai cercetat o dată cu privirea împrejurimile, asigurându-ne că nu ne pândea nicio primejdie, ne-am recuperat genţile şi rucsacul şi ne-am suit în primul tramvai spre casă. La un moment dat ne-am despărţit, luându-ne fiecare acasă bagajul pe care îl purtam.

În zilele următoare m-am întâlnit din nou cu Baicu, pentru a-i preda explozibilul pe care între timp îl ţinusem la mine în cameră. Unde îl depozita Baicu, pe ce cale şi cum îl expedia apoi mai departe în munţii Făgăraşului, cum pretindea, nu mi-a spus niciodată. Din câte îmi amintesc, am mai făcut încă trei sau patru transporturi similare de la Bragadiru la Bucureşti. De fiecare dată am adus în oraş câteva kilograme de explozibil, cu fitilul şi focoasele respective pentru detonare, dar şi grenade şi cartuşe de armă militară şi puşcă mitralieră Z.B. Cred că am mai fost cu Baicu la Fane încă de două ori. Într-o zi însă, când ne-am dat întâlnire pentru o nouă expediţie la Bragadiru, Baicu a venit însoţit de un tânăr, pe care mi l-a prezentat ca făcând parte din aceeaşi reţea subversivă. Mi-a spus apoi, că fiind reţinut de alte treburi, nu va putea veni de astă dată cu mine. Îl va înlocui tânărul cu care venise. Mi-a recomandat să-l instruiesc pentru a respecta aceleaşi măsuri de prudenţă urmate şi de noi în călătoriile anterioare. Pe noul meu tovarăş de drum, cu care am pornit-o spre Bragadiru, îl chema Petculescu. Nu l-am cunoscut mai îndeaproape. În autobuz nu am prea vorbit iar de la staţia de coborâre şi până la casa lui Fane, nu am schimbat decât cuvintele necesare, pentru a ne pune de acord asupra felului în care vom proceda la întoarcere. Nici la înapoiere n-am stat de vorbă, fiind amândoi ocupaţi cu observarea atentă a călătorilor din autobuz şi a lumii care se înghesuia la urcarea în staţii. L-am simţit îngrijorat şi încercat de aceeaşi teamă ca şi mine. Întreaga operaţie s-a desfăşurat însă, ca de fiecare dată, fără incidente. Ajunşi la Bucureşti, ne-am luat rămas bun unul de la altul şi ne-am dus fiecare cu genţile încărcate la casele noastre. Pe Petculescu l-am revăzut o singură dată, în compania lui Baicu, cu ocazia unei scurte întâlniri pe care am avut-o cu acesta din urmă. I-am reţinut numai figura, cu trăsături regulate şi vaga imagine a unui tânăr brunet, de talie mijlocie. Numele i-l uitasem. I l-a pomenit locotenentul Jerca în timpul anchetei şi mi-am adus din nou aminte de el. Apoi, l-am uitat iar şi a fost un adevărat chin să mi-l reamintesc, când a trebuit să-mi rememorez perioada petrecută la Securitatea din Timişoara, pentru a vorbi de ea în volumul de faţă. Săptămâni în şir m-a obsedat acest lapsus, până ce într-o bună zi, pe neaşteptate şi fără vreo legătură cu preocuparea mea din acel moment, mi-am amintit şi am exclamat: Petculescu! M-am grăbit să-l notez, pentru a-l pomeni la locul cuvenit în povestirea mea, fiind convins că altminteri îl voi uita din nou. Veţi înţelege mai târziu, când vă voi invita să asistaţi la procesul nostru din Timişoara, de ce cred că însăşi memoria refuza să

înregistreze numele lui Petculescu. Pentru că sunt nume care nu merită cinstea de a fi reţinute şi transmise mai departe.

După cele câteva drumuri făcute la Bragadiru pentru achiziţionarea de explozibil şi muniţie, activitatea noastră clandestină s-a împotmolit din nou. Şi, de data asta, definitiv. Baicu s-a făcut tot mai rar văzut, iar atunci când totuşi mi-a mai dat un semn de viaţă, a fost de fiecare dată mai enigmatic, mai zgârcit şi mai ambiguu în explicaţii, până ce într-una din zile mi-a declarat că va fi nevoie să încetăm orice activitate, să facem să dispară toate armele ce s-ar mai găsi pe la noi şi, de asemenea, să întrerupem toate contactele între membrii grupului. El însuşi va fi nevoit să părăsească Bucureştiul, fiind în pericol de a fi arestat. Mi-a mai dat de înţeles că un alt grup al organizaţiei, cu care avea legături, fusese descoperit şi arestat. Exista deci riscul ca în timpul anchetei lor să iasă la iveală şi numele lui. Baicu a mai stat câteva zile ascuns în Bucureşti, vreme în care, temându-se să meargă la un fotograf, prietenul meu Dinu Mitache i-a făcut şi developat o poză asemănătoare pozelor-tip cerute de Miliţie pentru actele de identitate. Era poza pe care mi-o arătase anchetatorul venit la Piteşti, cu o lună în urmă. Nu mai ţin minte prin cine am reuşit să fac rost de un buletin de identitate nou, necompletat, pe care i l-am dat, în speranţa că-l va putea falsifica. Într-o seară, în parcul Ioanid, Baicu şi-a luat rămas bun de la mine, fără să-mi spună unde pleacă. Până la arestarea mea, câţiva ani mai târziu, nu l-am mai întâlnit şi nici nu am mai auzit nimic, nici despre el, nici despre ceilalţi din grup. Singurul pe care l-am mai văzut, din când în când, a fost Niki Podaru, care se retrăsese din grupul nostru încă înainte de dizolvarea lui.

BOLNAV DE INIMĂ

Cam asta a fost povestea organizaţiei lui Baicu, atât cât mi-a fost mie dat s-o cunosc şi cât mi-am reamintit de ea cu ocazia anchetei din Timişoara. Fiind ferm hotărât să nu divulg ceva ce încă nu era cunoscut de Securitate şi care ar putea constitui un cap de acuzaţie împotriva vreunuia din arestaţii implicaţi în organizaţia lui Baicu, mi-am concentrat întreaga atenţie asupra acestui punct, căutând să surprind şi să deduc din interogatorii tot ceea ce anchetatorul nu ştia încă. Din păcate, pe zi ce trecea, îmi dădeam seama că aflase întreg adevărul de la cei anchetaţi. Multe din activităţile noastre în cadrul organizaţiei am apucat să le neg înainte de a-mi da seama că le cunoştea. În acest caz, la întrebările insistente ale anchetatorului, procedam după următoarele criterii: dacă era vorba de o acţiune la care nu luasem personal parte dar ştiusem de ea, continuam să neg; dacă participasem la ea împreună cu încă unul dintre noi, de asemenea negam, iar dacă acţionasem singur sau în complicitate cu mai mult de doi din membrii grupului, atunci sfârşeam prin a reveni asupra primei declaraţii şi recunoşteam. Întârzierea recunoaşterii

o puneam, după atâţia ani care trecuseră de atunci, pe seama unei inerente uitări a multor date şi amănunte. Cursul blând al anchetei din primele aproximativ două săptămâni nu mi-a ridicat probleme prea mari în calea pe care mi-o alesesem de urmat. Cred că în multe cazuri am reuşit să-l conving pe locotenentul Jerca de sinceritatea mea în privinţa amintirilor pe care timpul mi le ştersese din memorie. Într-altele însă, cu siguranţă că nu m-a crezut.

Între timp, în paralel cu preocupările din orele de anchetă, în arestul din subsolul Securităţii, continuam să-mi ţes cu migală şi perseverenţă planul pe care mi-l făurisem, de a simula şi acredita boala mea de inimă, cu care speram să mă pun la adăpost de metodele „mai contondente” de împrospătare a memoriei la care s-ar recurge în cazul în care ancheta va lua o nouă întorsătură. Totodată, nu mă plângeam şi nu spuneam niciodată nimic la anchetă despre crizele de inimă pe care le simulam în celular, iar când Jerca, informat despre ele de doctoriţă şi de personalul de pază al arestului, mă întreba de sănătate, îi răspundeam că mă simt bine. Numai dacă insista, îi pomeneam în treacăt de durerile pe care le simţeam uneori în partea stângă a pieptului, în umăr şi în braţ, punându-le însă pe seama unei afecţiuni reumatice banale şi minimalizându-le importanţa. Progresasem destul de mult pe calea acreditării ideii că boala mea de inimă era mai gravă decât o apreciase felceriţa la început, când îmi prescrisese picături de valeriană pentru nevroză cardiacă. Constatând, desigur din declaraţiile mele, că tinctura de valeriană nu-mi făcea niciun efect, fapt confirmat şi de crizele care se repetau, mi-a schimbat medicaţia, dându-mi să înghit zilnic câte două tablete de corfilină. Reuşisem să citesc numele medicamentului de pe cutia care era depusă în firida de pe coridor, de lângă uşa celulei mele. De două ori pe zi, gardianul deschidea uşa celulei şi îmi punea în palmă o tabletă, pe care trebuia s-o înghit în faţa lui. Temându-mă de un efect nociv al medicamentului, având în vedere că nu eram într-adevăr bolnav, îmi plasam tableta cu limba, între obraz şi gingie şi, sub privirea gardianului, duceam cănuţa cu apă la gură şi beam câteva înghiţituri. Apoi, după plecarea gardianului, scoteam tableta din gură, o fărâmiţam şi o aruncam în oala de noapte. Când însă după o vreme s-a dovedit că nici tabletele nu aveau nicio eficacitate, deoarece crizele mele se repetau cu aceeaşi intensitate, felceriţa a hotărât să-mi administreze o serie de injecţii cu corfilină. De astă dată n-a mai fost posibil să trişez. M-am supus fără să crâcnesc tratamentului, trăind cu frica în suflet că de pe urma injecţiilor m-aş putea alege cu o reală dereglare a funcţiilor cardiace. Abia un an mai târziu m-am liniştit, când, întâlnind în închisoare un doctor deţinut, am aflat că teama mea nu fusese justificată, corfilina fiind un tonic al muşchiului cardiac, care nu putea să facă decât bine, chiar inoculată unui organism sănătos. Totuşi, într-o noapte, la scurtă vreme după penultima injecţie, am simulat una din cele mai reuşite şi impresionante crize, din toate cele de până atunci, parvenind să-l sperii peste aşteptările mele chiar şi pe gardian. Venise la chemarea mea şi se uitase pe vizetă. Văzându-mă chircit pe pat, cu mâna dreaptă crispată pe pectoralul stâng, cu gura căscată, cu figura schimonosită de o durere mută şi cu ochii holbaţi de spaimă implorând parcă ajutor, alergase într-un suflet să-l anunţe pe şeful arestului. Amândoi veniseră în fugă la celula mea şi deschiseseră uşa. Între timp, pasămite mă mai liniştisem, dar mă simţeam

istovit de criza prin care trecusem. M-am arătat jenat de faptul că mă dădusem în spectacol, spunându-le că fusesem cuprins de o spaimă inexplicabilă şi de nestăpânit şi că regretam de a fi tulburat liniştea celularului în toiul nopţii.

— Să ştii că pot chema medicul, dacă crezi că e nevoie! mi-a spus şeful arestului, convins pesemne de felul în care încă mai arătam şi probabil de ceea ce îi povestise gardianul.

— Vă mulţumesc, dar nu mai e nevoie! i-am răspuns eu cu modestie. Acum mi-a trecut. Mi s-a mai întâmplat asta de câteva ori şi de fiecare dată după ce mi-a trecut durerea m-am simţit iar bine. Cei doi mi-au închis uşa şi au plecat, dar la o oarecare distanţă de celula mea s-au oprit şi au mai stat o vreme de vorbă. Nu am înţeles ce spuneau, dar mi-am dat seama din câte un cuvânt rostit mai tare că gardianul îi povestea cu lux de amănunte cum mă văzuse prin vizetă. Efectul crizei simulate în noaptea aceea sub ochii gardianului pare să fi fost hotărâtor în privinţa determinării diagnosticului pe care avea să mi-l pună în cele din urmă medicul Securităţii. I-am primit vizita chiar în dimineaţa următoare. Medicul Securităţii era o femeie. O femeie de înălţime mijlocie, în vârstă de aproximativ treizeci şi cinci de ani, destul de plăcută la înfăţişare. Era bine coafată şi impecabil fardată. Pentru acele vremuri ale sobrietăţii socialiste, purta fără sfială inele pe degete şi la mână brăţară şi ceas, toate de aur. Pe sub halatul alb, descheiat la nasturi, era foarte elegant îmbrăcată, izbitor de elegant faţă de cum arăta de modest lumea de pe stradă, şi de o cochetărie de-a dreptul indecentă pentru subsolul sinistru în care venea să-şi practice meseria. Mai târziu, în penitenciarul din Timişoara, deţinuţii din localitate mi-au spus că era evreică de origine maghiară. Mi-au spus şi numele, dar l-am uitat. Cu mine s-a arătat extrem de grijulie. M-a examinat cu conştiinciozitate, mi-a luat pulsul, mi-a măsurat tensiunea arterială şi mi-a ascultat îndelung inima cu stetoscopul. Apoi m-a supus unui interogatoriu minuţios cu privire la crizele pe care le avusesem, insistând asupra frecvenţei şi duratei lor şi cerându-mi o descriere cât mai exactă a felului şi locului în care se manifestau durerile. Am avut astfel ocazia să repet lecţia pe care o învăţasem la Piteşti de la dr. Cornel Petrasievici, silindu-mă să explic ceea ce simţisem în timpul crizei, într-un limbaj cât mai profan, evitând înadins termenii medicali pe care mi-i însuşisem, pentru a mă arăta străin de orice cunoştinţe în domeniu. Încetul cu încetul, din întrebările pe care mi le punea, mi-am putut da seama de diagnosticul spre care tindea să încline. Totuşi, nu îndrăzneam să cred că eram pe cale de a trece examenul cu brio. Am răsuflat uşurat în sinea mea abia când mi-a prescris tratamentul şi când am auzit indicaţiile pe care i le-a dat gardianului, dispunând să fie transmise, prin şeful arestului, gardienilor din toate schimburile. Cu greu mi-am putut ascunde bucuria, când a început să-mi explice cum va trebui să procedez cu medicamentul pe care mi-l va aduce felceriţa. Sub masca omului care nu înţelege prea bine despre ce era vorba, dar intenţionează totuşi să se supună cu docilitate tratamentului prescris, am ascultat-o cu atenţie.

— Pilulele pe care ţi le-am dat vor sta în firida de pe coridor, pentru că aşa prevede regulamentul arestului, dar şeful de secţie, de serviciu, va primi ordin ca, la cererea dumitale, la orice oră din zi sau din noapte, să-ţi pună imediat la dispoziţie o tabletă. Iar dumneata vei urma întocmai

indicaţiile mele. La primele semne prevestitoare ale crizei, vei bate la uşă şi vei cere medicamentul. Cum îl vei primi, îl vei introduce în gură şi îl vei ţine sub limbă până se dizolvă. Nu trebuie în niciun caz să-l înghiţi! Ţine minte acest lucru!

Gradul de înţelegere pe care îl exprima privirea mea nu i-a inspirat însă suficientă încredere, pentru că mi-a mai repetat de vreo două ori felul în care trebuia să procedez cu medicamentul. Înainte de plecare i-a mai dat felceriţei instrucţiunea s-o anunţe de îndată ce voi mai fi suferit o nouă criză şi voi fi urmat tratamentul prescris, adăugând cu un aer de superioritate suficientă: „Vei vedea că am avut dreptate! Sunt sigură că i-am ghicit boala, iar efectul medicamentului îmi va confirma diagnosticul!”

Când mi-au închis uşa şi am rămas iar singur, am râs în sinea mea cum nu mai râsesem de mult. Reuşisem să-mi joc cu succes rolul pe care îl pregătisem! Dar numai datorită faptului că fusesem singur în celulă. Sub ochii unui camarad de detenţie m-aş fi jenat şi n-aş fi fost niciodată în stare de atâta prefăcătorie şi cabotinaj. Era evident că nu aveam fire de actor, deşi fusesem convingător în interpretarea rolului. Cineva care nu poate juca pe scenă, dacă din primele rânduri ale publicului din sală îl privesc prietenii, nu poate fi numit actor. Eram cel mult un actor duşmănos, care nu era în stare să joace pentru public în general, ci numai împotriva unui anumit public. Oricum, piesa nu se încheiase încă. Trebuia să mai am răbdare până la următoarea criză, pe care nu m-am grăbit însă s-o simulez. Am mai aşteptat cam o săptămână şi, într-o seară, puţin după stingere, am început să bat nervos în uşă. La apariţia gardianului, mi-am luat iar atitudinea de rigoare, cu mâna încleştată pe piept în dreptul inimii, compunându-mi totodată şi mimica adecvată situaţiei. Cu trăsăturile descompuse de durere, cu spaima în ochi şi glasul înecat de lacrimi l-am rugat să-mi dea medicamentul din firidă. S-a văzut imediat că primise instrucţiuni pentru cazul în speţă, pentru că s-a grăbit să-mi pună în palmă o tabletă din cutia de lângă uşă, spunându-mi în acelaşi timp: „Vezi să n-o înghiţi! O ţii sub limbă până se topeşte. Aşa a spus tovarăşa doctor!”

Aşa am şi făcut, iar câteva secunde mai târziu, gardianul, care mă observa din cadrul uşii, a putut asista la efectul miraculos al medicamentului. A văzut cu ochii lui cum trăsăturile feţei mi s-au destins treptat, cum privirea mi s-a limpezit şi cum încet-încet mă linişteam, pe măsură ce durerea din piept şi umăr mă părăsea. În minutul următor mi-a înflorit chiar şi un zâmbet de uşurare pe buze, în vreme ce îi adresam gardianului câteva cuvinte de mulţumire şi îi aruncam o privire plină de gratitudine. I-am declarat că medicamentul mi-a luat durerea cu mâna, întrerupându-mi criza aproape instantaneu. Acum însă, mă simţeam tot atât de istovit ca şi după celelalte crize pe care le avusesem. Gardianul mi-a spus să mă culc, a închis uşa şi a plecat. Până să adorm cu adevărat, l-am mai simţit încă venind de câteva ori şi privind prin vizetă.

A doua zi, încă înainte de prânz, am primit vizita doctoriţei, întovărăşită de subalterna ei. Nu numai că m-a întrebat despre criza din cursul nopţii şi mi-a ascultat cu satisfacţie explicaţiile, care corespundeau întru totul pronosticurilor făcute de ea la prima vizită, dar cred că s-a simţit foarte flatată de cuvintele de mulţumire şi recunoştinţă pe care am ţinut să i le adresez pentru ajutorul dat. Şi totuşi, când am întrebat-o despre cauza durerilor ca şi despre medicamentul miraculos care mi le alinase aşa de

repede, nu mi-a pomenit nimic despre vreo afecţiune cardiacă, evitând să-mi spună chiar şi numele tabletelor prescrise. Mi-a spus doar că era vorba de tulburări nervoase datorate claustraţiei care, deşi foarte neplăcute, nu prezintă nicio gravitate. M-a asigurat însă că, atâta vreme cât voi sta în arestul Securităţii, nu voi duce lipsa medicamentului. Dacă Dumnezeu mi-a dat răbdarea şi tenacitatea de a duce până la capăt planul de a o convinge pe doctoriţă, şi deci şi pe anchetator, că sufăr de anghină pectorală, cred că tot la intervenţia Lui, ancheta mea şi-a schimbat cursul numai după ce mi s-a stabilit acest diagnostic, şi nu înainte. Nu ştiu dacă aceste crize ar mai fi fost credibile şi nu ar fi fost privite cu mai multă suspiciune, în cazul în care aş fi început prin a le simula câteva zile mai târziu, când s-a produs surprinzătoarea modificare de atitudine a anchetatorului. De când mă aflam în Securitatea din Timişoara, ajunsesem să mă obişnuiesc treptat cu acele anchete, având mai degrabă caracterul unor convorbiri civilizate decât al unor interogatorii propriu-zise, la care participam de fiecare dată când eram dus în biroul de la etaj. Cu atât mai mare a fost şocul pe care l-am resimţit în ziua în care anchetatorul m-a primit într-un fel cu totul neaşteptat. După ce gardianul m-a condus la scaunul şi măsuţa mea din colţul camerei de anchetă, m-a apăsat pe umăr să mă aşez şi mi-a scos ochelarii, l-am văzut pe locotenentul Jerca plimbându-se ca un leu în cuşcă, de la un capăt la celălalt al încăperii. Abia după ce gardianul a părăsit camera, s-a dezlănţuit! La fel ca în ziua în care fusesem pentru prima oară adus în biroul lui, Jerca a monologat fără întrerupere timp de mai bine de zece minute, de astă dată însă susţinând, pe un cu totul alt ton, un punct de vedere diametral opus celui pe care mi-l prezentase la sosirea mea în Securitatea din Timişoara. Jerca nu mai era omul blând şi împăciuitor şi nici nu mai încerca să mă convingă de iminenţa realizării unei înţelegeri şi a unei colaborări trainice între cele două mari puteri ce va avea, ca primă urmare, eliberarea deţinuţilor politici. Dimpotrivă, acum era furios şi ţinea să-şi manifeste indignarea cu glas ridicat, pe un ton aspru şi cu cuvinte insultătoare la adresa capitaliştilor şi imperialiştilor americani. Părea să se exprime în numele tuturor ţărilor din lagărul socialist, care, încrezătoare în sinceritatea puterilor apusene, le întinseseră o mână prietenească, oferindu-le pacea şi buna înţelegere, dar fuseseră înşelate. Însuşindu-şi decepţia suferită de „ţările iubitoare de pace”, cu o violenţă pe care nu i-o cunoscusem până atunci, îşi revărsa toată ura şi necazul pe americani. Ca şi la prima mea întâlnire cu el, nici de astă dată nu am înţeles mare lucru din vorbele lui. După cum n-am fost în stare să mă lămuresc atunci asupra motivului care l-a determinat să-mi zugrăvească cu atâta optimism viitorul, nici acum n-am fost în stare să-i desluşesc spusele. Mi-au rămas însă în minte câteva frânturi de frază, care, în potopul de insulte şi ameninţări cu care îi blagoslovea pe americani, reveneau mereu cu insistenţa unui laitmotiv: „...noi am fost sinceri... noi am avut încredere... iar ei au vrut să ne înşele... au venit să ne spioneze!” Simţeam că în aceste câteva cuvinte se ascundea cheia cifrului, dar n-am reuşit s-o găsesc. A trebuit să mai treacă aproape un an până ce am putut lămuri misterul, atât al predicii pe care mi-o ţinuse, ca apostol al păcii şi înţelegerii, în prima zi de anchetă, cât şi al anatemei şi blestemelor lansate acum împotriva Americii şi aliaţilor ei.

Voi anticipa, povestind ce am aflat în anul următor de la deţinuţii din penitenciarul Timişoara, mai informaţi despre evenimentele politice decât mine, care trăisem timp de un an de zile complet izolat în subsolul Securităţii. Atmosfera neobişnuit de blândă pe care, la sosirea mea, o găsisem dominând atât în arestul Securităţii cât şi în camerele de anchetă, se datorase destinderii premergătoare Conferinţei de la Paris, la care Hruşciov şi Eisenhower conveniseră să ia parte. La această Conferinţă şi la scontata încheiere a ei printr-o înţelegere între cei doi, făcuse Jerca aluzie, atunci când îmi vorbise cu atâta patos despre împăciuirea dintre Est şi Vest şi chiar despre eventuala noastră eliberare. Şi tot prin această Conferinţă la vârf de la Paris se explica şi atitudinea aproape amicală pe care o adoptase, ca şi stilul civilizat în care înţelesese să ducă ancheta. De la aceiaşi deţinuţi, mai de curând arestaţi la vremea când i-am întâlnit în penitenciarul din Timişoara, am aflat şi motivul bruştei schimbări intervenite în comportarea anchetatorului, care, până atunci, timp de câteva săptămâni, se purtase cu mine ireproşabil de politicos. Filipica lui Jerca împotriva americanilor „care în ipocrizia lor, pe de o parte, se arătaseră dispuşi să accepte mâna prietenoasă întinsă de U.R.S.S., iar pe de alta, puseseră la cale acţiuni de spionaj şi unelteau împotriva ţărilor socialiste”, s-a dezlănţuit în ziua de 8 mai. Era la numai trei zile după ce ruşii anunţaseră doborârea la 1 mai 1960, a avionului american de spionaj U.2., care pătrunsese în spaţiul aerian al U.R.S.S. La 16 mai, Hruşciov a folosit incidentul drept pretext pentru a părăsi Parisul, făcând totodată să eşueze şi Conferinţa. Fluctuaţiile înregistrate în atitudinea organelor de anchetă şi detenţie, în perioada de pregătire a Conferinţei de la Paris şi apoi la întreruperea ei în urma doborârii avionului U.2. sunt o nouă dovadă a influenţei directe pe care o aveau evenimentele politice externe asupra regimului care ni se aplica, atât la Securitate, cât şi în penitenciare.

Până una-alta, mă aflam însă în biroul de anchetă şi mă uitam surprins la Jerca, neştiind ce-l apucase aşa, din cer senin, să se năpustească asupra imperialiştilor americani, pe care până mai ieri mi-i vorbise numai de bine. Dacă în primul moment, criza lui de furie mi-a provocat numai mirarea, încetul cu încetul, pe măsură ce continua să-şi ţină discursul ameninţător, nu numai la adresa „imperialiştilor aţâţători de război”, dar referindu-se şi la pericolul reprezentat de „forţele reacţionare pe care americanii le sprijineau în ţările socialiste”, mi-am dat seama că era mai degrabă cazul să fiu îngrijorat. Aluzia era prea limpede la noi, cei din închisori, la „duşmanii de clasă din interior, care voiam să răsturnăm noua ordine socială din ţară”. Treptat, pe parcurs, Jerca şi-a precizat punctul de vedere, anunţându-mă în cele din urmă pe un ton grav, dar cam teatral, care n-a avut însă darul să mă amuze în acel moment, că: „până acum am fost înţelegător... nu te poţi plânge că m-am purtat rău... dar de aci înainte nu mai merge aşa... dacă la sinceritate ni se răspunde cu acte duşmănoase, vom proceda şi noi în consecinţă!” Îmi vorbea de parcă eu aş fi fost Eisenhower care am trimis avionul U.2. să spioneze în Rusia, iar el, Hruşciov, care, supărat, părăsea Conferinţa de la Paris. Cum însă la vremea aceea nu ştiam încă nimic despre incidentul cu avionul şi, în consecinţă, nici despre atitudinea luată de ruşi, cu care Jerca se identifica

atât de vehement, scena ce se juca în faţa mea, în biroul de anchetă, îmi era absolut inexplicabilă. Instinctul îmi spunea doar că situaţia devenise primejdioasă, la sfârşitul întrevederii, Jerca confirmându-mi temerile cu promisiuni ferme: „Mâine reluăm ancheta de la început! Gândeşte-te bine la noapte! Dacă vrei să-ţi uşurezi situaţia, va trebui să răspunzi cu sinceritate la întrebări. Dacă nu, te avertizez că vei regreta!” Cu aceste cuvinte de încurajare, m-a trimis în celulă. Cât stătusem în biroul de anchetă, nu scosesem nicio vorbă. Mă străduisem doar să nu-mi trădez sentimentele. Recunosc că nu am adormit decât târziu. Aşa cum mă sfătuise Jerca, m-am „gândit bine” în noaptea aceea, dar gândurile mele se îndreptau în cu totul altă parte şi mă duceau şi la alte concluzii decât cele pe care le-ar fi dorit el. Deşi nu-mi puteam explica schimbarea survenită în mersul anchetei, un lucru îmi era clar: voi încerca să-i fac faţă aşa cum îmi propusesem de la început, chiar dacă Jerca nu va ţine seama de pretinsa mea boală de inimă şi va uza de metodele tradiţionale ale Securităţii. Ceea ce trebuia să fac însă în primul rând, era să mă obişnuiesc cu această bruscă întorsătură de 180 de grade, care modifica total relaţia de până aci dintre mine şi anchetator, de la privirea senină cu care mă uitam la el şi tonul natural cu care îi vorbeam, aproape ca de la egal la egal, de parcă ar fi fost un interlocutor normal, şi până la temele abordate sau chiar glumele pe care mi le permiteam uneori în timpul aşa-ziselor anchete. Aproape că nu-mi venea să cred că, nu mai departe decât cu câteva zile în urmă, mă încumetasem să-i spun o glumă care circulase prin Bucureşti înainte de arestarea mea: Se spunea că a fi inteligent, a fi cinstit şi a fi comunist, erau trei însuşiri pe care niciun om nu le putea întruni. Dacă aveai două din aceste calităţi, erai automat incompatibil s-o posezi pe a treia. Deci, dacă erai inteligent şi cinstit, nu puteai fi comunist; dacă erai inteligent şi comunist, nu erai cinstit; iar dacă erai cinstit şi comunist, era exclus să fii inteligent! Momentul de suspans care a urmat m-a făcut pentru o clipă să-mi regret îndrăzneala de a fi mers atât de departe. Figura uşor crispată şi lipsită de expresivitate cu care Jerca mi-a ascultat gluma m-a îndemnat să cred că depăşisem de astă dată limita de suportabilitate a umorului pe care îl putea accepta un securist. Şi totuşi, nu s-a produs explozia la care mă aşteptam. Trăsăturile lui Jerca s-au destins într-un zâmbet puţin forţat, înainte de a mi se adresa:

— Şi, pe mine, în care din cele trei categorii mă situezi?

— Nu vă cunosc atât de bine, domnule locotenent, ca să vă răspund la întrebare. Totuşi, după atâtea ore petrecute cu dumneavoastră, mi-am putut da seama că sunteţi un om inteligent. Despre celelalte două însuşiri nu mă pot pronunţa cu aceeaşi certitudine. Pot numai să fac o presupunere: nu cred că aţi fi putut ajunge anchetator de Securitate, fără a fi membru de partid...

— Cu alte cuvinte, dumneata nu mă crezi cinstit? Află însă, domnule Ioanid, că sunt un comunist convins şi că am activat în ilegalitate pentru cauza clasei muncitoare, încă dinainte de război!

Această ultimă afirmaţie era mai mult decât gratuită. După toate socotelile, în timpul războiului, Jerca nu putea să fi avut mai mult de şapte-opt ani! Mulţi oportunişti din acele vremuri aveau să-şi stabilească astfel un trecut de ilegalişti, făcând apel la o precocitate puţin credibilă. Pentru a mai drege atmosfera şi a atenua nuanţa ofensatoare a glumei pe care mă

aventurasem să i-o povestesc, i-am explicat că era departe de mine gândul de a-l crede necistit. Dimpotrivă, eram sigur că îşi alesese profesiunea, atras fiind de frumuseţea idealurilor şi de generozitatea ideilor comuniste, care îi fuseseră prezentate la cursurile de educaţie politică. Eram însă tot atât de sigur că nu se putea să nu-şi fi dat seama pe parcurs că fusese înşelat, că, în loc să servească o cauză nobilă, fusese angrenat într-un mecanism diabolic, inuman şi distructiv, cu care nu putea fi de acord, dar din care acum nu mai putea scăpa. Dovadă era însăşi comportarea lui în anchetă, care se deosebea fundamental de cea a altor ofiţeri de Securitate cu care avusesem de-a face. Nu mi-am putut da seama de adevăratul efect al vorbelor mele asupra lui, dar rezultatul vizibil a fost pozitiv: după un scurt moment de tăcere, a schimbat vorba, ancheta din ziua aceea reluându-şi cursul în aceeaşi atmosferă lipsită de tensiune în care începuse înainte de a fi intervenit gafa mea. Dar toate astea se întâmplaseră cu câteva zile în urmă... Iar acum...?

Acum aşteptam cu destulă îngrijorare prima şedinţă de anchetă, care, conform ameninţărilor, avea să se desfăşoare în cu totul alte condiţii... Încercam să-mi liniştesc temerile şi să-mi dau curaj, gândindu-mă că totuşi boala mea de inimă mă va apăra de brutalităţi excesive. Era singura speranţă de care mă mai agăţam, deşi nu eram deloc sigur că îmi va asigura imunitatea. De fapt, mă simţeam iar ca la începutul anchetei şi mă pregăteam sufleteşte să rabd cât mă vor ţine puterile, tot ce voi avea de îndurat, păstrându-mi calmul şi mintea limpede. Eram însă decis să continui să mai simulez din când în când şi câte o criză de inimă. Şi, întocmai ca înainte de orice anchetă, după ce mi se dăduse de înţeles la ce trebuia să mă aştept în cazul că nu voi răspunde cu sinceritate la întrebări, am fost trimis în celulă şi timp de trei zile nu s-a mai ocupat nimeni de mine. Tensiunea nervoasă a aşteptării trebuia să-şi producă astfel efectul asupra moralului celui ce urma să fie cercetat, slăbindu-i rezistenţa. Când, în cele din urmă, am fost dus la anchetă, m-a primit un Jerca schimbat, cu figura severă, care mi-a vorbit cu glas aspru. Mi-a repetat că nu mai puteam conta pe bunăvoinţa pe care mi-o arătase până atunci, că voi avea de suportat consecinţele acţiunilor duşmănoase ale Occidentului împotriva „forţelor iubitoare de pace”, şi că nu-mi voi putea uşura situaţia decât dacă voi da dovadă de o totală sinceritate faţă de organele de anchetă. Câtă vreme mi-a vorbit, l-am privit fără să scot un cuvânt. Mi s-a părut că surprind la el intenţia prefăcută de a-şi aranja hârtiile de pe birou sau de a căuta ceva în sertar, pe care l-a tras şi l-a închis de mai multe ori fără să scoată ceva din el, totul numai pentru a evita să mă privească în ochi. Cred că într-adevăr îi venea greu să-şi schimbe deodată atitudinea cu 180 de grade. Şi-a încheiat avertismentul, manifestându-şi speranţa că înţelesesem gravitatea situaţiei şi că nu-l voi obliga să recurgă la mijloace care îi repugnau.

— Domnule anchetator, nu mă aşteptam ca şi dumneavoastră să-mi vorbiţi şi să vă purtaţi la fel ca toţi tovarăşii dumneavoastră. E păcat, pentru că eu am de gând să răspund în continuare la întrebări cu aceeaşi sinceritate ca şi până acum. Acolo însă, unde după trecerea atâtor ani, memoria nu mă mai ajută, nu voi putea răspunde.

Fără să se oprească asupra spuselor mele, Jerca s-a cufundat în cititul şi răsfoitul filelor dosarului de pe birou, semn că nu mai era dispus să se

angajeze în conversaţii ce nu aveau contingenţă directă cu obiectul anchetei. Câteva minute mai târziu, considerând probabil că această tăcere prelungită îşi produsese efectul, instaurând între biroul lui şi măsuţa mea din colţul camerei o atmosferă rece şi distantă, mai prielnică unei anchete de felul celei ce mi se pregătea, a ridicat capul din hârtii şi mi-a pus prima întrebare. Era aceeaşi pe care mi-o pusese şi la întâia noastră întâlnire în biroul de anchetă, când fusesem adus de la Piteşti la Timişoara. Porneam deci din nou de la zero, ca şi cum niciodată nu aş fi declarat ceva despre organizaţia lui Baicu. Era de fapt o repetare, punct cu punct, a anchetei din ultimele săptămâni. Cu o singură deosebire! De astă dată, Jerca mă oprea la fiecare afirmaţie pe care o făceam, pentru a-mi cere în mod insistent amănunte şi date mai exacte. „Precizează!” era cuvântul cu care mă întrerupea când i se părea că nu dau detalii suficiente şi, „Continuă!”, cel pe care mi-l spunea când mă opream. Din experienţa mea şi a altora, învăţasem câteva reguli sfinte pentru orice anchetat: să dau răspunsuri scurte dar nu cuprinzătoare, pentru a nu fi obligat să mă contrazic sau să retractez vreo afirmaţie, dacă în cursul anchetei îmi voi da seama că anumite amănunte erau cunoscute. Era de dorit să-ţi păstrezi pe cât posibil credibilitatea, pentru a putea nega ceea ce era mai important şi nu trebuia în niciun caz să fie destăinuit. Nu voi putea niciodată reconstitui cursul acestei anchete, care a început în ziua aceea şi nu s-a încheiat decât câteva luni mai târziu. Nu numai că nu aş putea reface ordinea în care s-au succedat întrebările cu care Jerca s-a străduit să-mi urmărească pas cu pas toată activitatea pe care o desfăşurasem în legătură cu Baicu, cu mai bine de un deceniu în urmă, dar mi-ar fi absolut imposibil, mai ales, să repet şi eu la infinit aceleaşi întrebări pe care mi le-a pus de sute de ori în tot acest răstimp. La o asemenea probă de răbdare şi de uzură nervoasă, nu mi se mai întâmplase să fiu supus vreodată. Înclin să cred că şi pentru Jerca a fost tot prima experienţă de acest fel. Oricum, mă pot lăuda că a fost un examen pe care l-am trecut cu bine şi sunt şi azi mândru de performanţa de a nu-mi fi pierdut niciun moment stăpânirea de sine. Jerca pare să fi rezistat mai puţin bine la propriul lui joc, manifestându-şi de mai multe ori pe parcurs exasperarea şi ieşindu-şi din fire. Din fericire pentru mine, mi-am dat seama încă din primele zile că, datorită bolii mele de inimă, nu aveam să fiu supus la bătaie sau tortură. Din comportarea lui Jerca, reieşea clar că primise dispoziţii în acest sens. Era evident că avea mâinile legate şi că nu avea voie să recurgă la brutalităţi, pentru că, de fiecare dată când se înfuria fiindcă nu-i răspundeam pe plac, se scula şi părăsea biroul. Câteva minute mai târziu, se întorcea calmat şi înarmat cu o nouă gamă de ameninţări, pe care le formula în termeni ultimativi, ţinând să sublinieze că era pentru ultima oară că mai încerca să obţină de la mine adevărul folosind vorba bună. Pe lunga durată a perioadei de anchetă, Jerca a sfârşit prin a-şi epuiza bagajul de ameninţări, fiind nevoit să recurgă la o repetare a lor, până la banalizare. Dacă norocul m-a ajutat să scap de bătăi, nu pot spune totuşi că ancheta nu mi-a pus la încercare şi nervii, şi rezistenţa fizică. În cele câteva luni care au urmat, Jerca s-a ocupat de mine în mod susţinut. Eram zilnic adus în biroul lui, de cel puţin trei ori: o dată dimineaţa, a doua oară după prânz şi apoi după masa de seară, de fiecare dată pentru un interogatoriu de câteva ore. Uneori, întrerupea ancheta după mai puţin de

o oră şi mă trimitea înapoi în celulă, pentru ca să nu treacă nici douăzeci de minute şi gardianul să vină din nou să mă ia, să-mi pună ochelarii şi să mă ducă iar în biroul de la etaj. Se întâmpla astfel câteodată să fac drumul dintre celulă şi camera de anchetă de câte şapte-opt ori într-o zi. Era şi ăsta un fel de a-mi toci nervii şi a-mi istovi puterile, purtându-mă de nenumărate ori pe scări în sus şi în jos. Procedeul era destul de obositor, mai cu seamă că între timp mai slăbisem şi începusem să sufăr de foame.

Din când în când, înainte de începerea interogatoriului, Jerca îşi făcuse obiceiul să mă întrebe de sănătate, dacă celula e friguroasă şi dacă hrana ce mi se dă este îndestulătoare. Bănuindu-l că de fapt voia să mă audă spunându-i că mi-e frig sau că nu-mi ajunge mâncarea, pentru a-mi descoperi slăbiciunea şi a mă şantaja apoi, propunându-mi remedierea lipsei în schimbul unei atitudini cooperative în anchetă, mă străduiam să nu-i dau această satisfacţie. Dimpotrivă chiar, de fiecare dată îi declaram că mi-ajunge mâncarea şi că nu am a mă plânge de regimul din celular. La fel am procedat şi când mi s-a tăiat tainul de ţigări, pe care-l primisem până la iniţierea noului curs al anchetei. În dimineaţa în care gardianul mi-a dat numai raţia de pâine şi nu şi cele trei ţigări ca de obicei, n-am spus nicio vorbă. Nu i le-am solicitat nici lui şi nu am făcut nicio remarcă în privinţa ţigărilor nici mai târziu când am fost dus la anchetă. Peste câteva zile, aşteptând probabil o reacţie din partea mea, Jerca şi-a pierdut răbdarea şi, după ce s-a informat despre temperatura din celulă şi calitatea mâncării, m-a întrebat cu un aer inocent dacă primesc cu regularitate ţigările ce-mi fuseseră acordate. I-am răspuns că nu ştiu din ce motiv nu le-am mai primit în ultimele zile, dar că faptul mă bucură, pentru că nemaiavându-le la îndemână, nu mai sunt ispitit să fumez. I-am explicat că ajunsesem la concluzia că acele spasme dureroase din partea de sus a plămânului şi din umărul stâng mi le provocau ţigările. De altfel, pentru a-i întări părerea pe care voiam să şi-o facă despre lipsa mea de pretenţii şi necesităţile mele de viaţă extrem de reduse, precum şi despre resemnarea şi chiar indiferenţa ce mi-o arătam faţă de soarta mea viitoare, am făcut de mai multe ori sacrificiul de a nu-mi mânca întreaga porţie din castron, chiar aşa redusă cum era. Când, la sfârşitul mesei, a venit să strângă castroanele de pe la celule, gardianul m-a întrebat de ce n-am mâncat, i-am spus că nu-mi este foame şi că mi-a ajuns cât am mâncat. Mie însă îmi chiorăiau maţele de foame! Eram convins că gardianul va raporta cazul. Presupunerea mi-a fost confirmată chiar în seara aceea. La numărătoarea dinainte de închidere, a asistat şi şeful arestului, care m-a întrebat dacă sunt bolnav.

I-am spus că nu.

— Atunci de ce nu ţi-ai mâncat porţia la prânz?

— Atâta am răbdat de foame în închisoare, domnule locotenent, încât stomacul mi s-a învăţat cu puţin şi mă satur repede.

Cred că în felul acesta i-am răpit lui Jerca două din mijloacele clasice de a face presiuni asupra anchetaţilor: mâncarea şi tutunul. Nu pot spune însă că nu duceam lipsa atât a unei alimentaţii mai substanţiale, cât şi a ţigărilor. Mi-am impus totuşi să suport aceste privaţiuni, fără să las impresia că mi-ar provoca vreo suferinţă. Aşa cum, din când în când, la masă, nu-mi goleam până la fund gamela, periodic, dar la intervale neregulate, mai simulam şi câte o criză de inimă.

Dacă în primele zile după inaugurarea noii maniere de anchetă, mi-a trebuit să fac un efort pentru a suporta, fără să-mi pierd controlul, exasperanta repetare a aceloraşi întrebări, o săptămână mai târziu, îmi făcusem deja singur o educaţie a voinţei şi a răbdării, încât, oricât de enervante erau insistenţele lui Jerca şi ori de câte ori mi-ar fi cerut să-i spun ceea ce mai spusesem de zeci de ori, făceam faţă situaţiei, păstrându-mi calmul fără nicio strădanie. Pot spune chiar, că eram mai degrabă liniştit şi stăpân pe mine în timpul anchetei, că sistemul meu nervos devenise imun la presiunile ce se exercitau asupra lui. De când interogatoriile se limitau strict la întrebări privind organizaţia lui Baicu, Jerca nu se mai abătea decât foarte rar la discuţii care nu aveau legătură cu ancheta propriu-zisă. Ori de câte ori o făcea însă, aveam grijă să aduc vorba în aşa fel, încât să-mi arăt o oarecare detaşare faţă de realitatea de zi cu zi în care trăiam. Resemnat şi împăcat cu gândul că nu voi supravieţui până la expirarea condamnării, nu mai participam la viaţă decât ca spectator, privind de la distanţă tot ce se petrecea împrejur cu alţii şi chiar cu persoana mea. Ştiam că prezentându-mă ca desprins de realitate, blazat, indiferent la tentaţii, dezinteresat şi lipsit de dorinţe, îmi căpătam în ochii lui Jerca o independenţă şi o invulnerabilitate pe care nu o putea accepta. Nu ar mai fi avut nicio pricină asupra mea. Confruntat cu o stare de spirit şi totodată cu boala mea de inimă, care nu-i permitea să recurgă la bătaie şi tortură, de-a lungul lunilor de anchetă care au urmat, Jerca a adoptat o atitudine ce ar fi putut părea paradoxală: pe de o parte căuta să mă înfricoşeze, spunându-mi că va fi nevoit să treacă la represalii dacă mă încăpăţânez să nu declar adevărul, iar pe de alta mă încuraja, încercând să-mi trezească interesul pentru viaţă şi să-mi dea speranţe de viitor, pentru ca, atât ameninţările cât şi eventualele promisiuni de recompensă, în schimbul sincerităţii mele în anchetă, să cadă pe un teren mai prielnic şi mai dispus la compromis. De câte ori mă vedea mai apatic şi prin câte o vorbă sau intonaţie îl lăsam să-mi remarce scepticismul, mai ales după ce i se semnalase că în cursul nopţii avusesem iar o criză de inimă, Jerca se oferea să „intervină la tov. colonel”, pentru a-mi obţine un regim de detenţie mai bun. Dar, spunea tot el, va fi foarte greu, pentru că din cauza comportării mele în anchetă, „tovarăşul colonel e foarte supărat pe dumneata!” Prima oară când mi-a vorbit de supărarea tovarăşului colonel, nu m-a răbdat inima să nu risc o obrăznicie:

— Cum se poate să fie supărat pe cineva, pe care nu l-a văzut niciodată?

— Te sfătuiesc să nu glumeşti, pentru că şi aşa situaţia dumitale e destul de gravă! mi-a replicat.

— Glumesc sau nu glumesc, ştiu că soarta mea rămâne neschimbată, domnule locotenent, am profitat eu de ocazie, pentru a-i arăta din nou că nu-mi fac nicio iluzie faţă de condamnarea implacabilă a unui destin potrivnic.

Câteva zile mai târziu, în timpul anchetei, a intrat în cameră colonelul. S-a apropiat de biroul în spatele căruia Jerca sărise în picioare, luând poziţia de drepţi, pentru a-şi saluta superiorul. Abia după ce au schimbat amândoi câteva cuvinte pe şoptite, colonelul a părut să-mi descopere prezenţa. Aruncându-mi o privire inexpresivă şi arătându-mă cu mâna ca pe un obiect, l-a întrebat: „Cum merge ancheta? Cât mai durează? Să-mi

raportezi dacă anchetatul îţi face greutăţi!” Apoi, fără să aştepte răspunsul, a ieşit din cameră, trântind uşa în urma lui. În încheierea acestei stratageme ce se voia ingenioasă, Jerca a ţinut să-mi facă şi o confidenţă, cusută tot cu aţă albă: „Nu ştiu câtă vreme voi mai putea să-i ascund tovarăşului colonel motivul pentru care nu am încheiat încă ancheta. Până acum nu i-am raportat faptul că nu te-ai hotărât să fii sincer. Acum însă voi fi nevoit s-o fac, dacă vei continua să ascunzi adevărul.”

Fără a avea aerul să fi remarcat transparenţa şireteniei aproape puerile a vorbelor lui, am protestat vehement la acuzaţia de a nu fi fost sincer în anchetă. Culmea era că nici nu puteam fi învinuit de minciună! Nu încă! Mai tot ce declarasem până aci era adevărat. De fapt, nu făcusem decât să tergiversez la fiecare întrebare ce mi se punea, începând prin a nega sau a da răspunsuri evazive sau prea vagi pentru ca, din insistenţele ce urmau din partea lui Jerca, să pot eventual surprinde dintr-o vorbă în plus o cât de mică indicaţie în privinţa celor cunoscute deja din declaraţiile altora. Din păcate, cu toată temporizarea pe care o provocam astfel, făcând ancheta să bată pasul pe loc, uneori zile întregi în jurul aceleiaşi întrebări, pe măsură ce totuşi cercetările înaintau, îmi dădeam seama că Securitatea aflase aproape totul de la ceilalţi arestaţi. Abia după câteva săptămâni de anchetă, dusă cu o neobosită perseverenţă de Jerca şi demnă de toată lauda, şi căreia i-am opus aceeaşi încăpăţânată răbdare şi îndărătnicie care îmi devenise o a doua natură, am reuşit în fine să descopăr cele câteva întrebări la care dorisem atât de mult să pot minţi cu folos.

Una din ele a fost:

— Îl cunoşti pe Nicolae Podaru?

— N-am auzit niciodată de numele ăsta.

— I se zicea Niki, a mai spus Jerca.

— Nu-mi spune nimic acest nume. Amintiţi-mi când şi în ce împrejurări ar fi trebuit să-l fi întâlnit. Poate că totuşi l-am cunoscut şi nu i-am reţinut numele, am adăugat eu prudent, pregătindu-mi posibilitatea de a reveni asupra negaţiei, în cazul că mi-ar fi dat un amănunt din care să reiasă că însuşi Podaru ar fi declarat că mă cunoaşte.

Jerca a evitat însă să-mi dea vreo lămurire în plus, ceea ce m-a făcut să rămân treaz şi cu urechile ciulite în tot cursul anchetei din zilele următoare, aşteptându-mă să-mi întindă vreo cursă, prin care să mă pună în faţa evidenţei şi să mă oblige să recunosc că totuşi îl cunoscusem pe Niki Podaru. Se pare însă că nu avea niciun element care să-i întărească bănuiala că l-aş fi cunoscut. Cel puţin aşa mi-a lăsat impresia, pentru că, deşi m-a mai întrebat de vreo două ori despre el, a făcut-o fără convingere şi în cele din urmă n-a mai insistat. Dar, chiar şi la întrebările cele mai banale şi asupra cărora se putea spune că nu stăruia în mod special, Jerca revenea de mai multe ori, alternându-le cu altele la fel de neimportante, făcând astfel din ele obiectul a numeroase ore şi chiar zile de anchetă. Una din faptele pe care m-am grăbit s-o recunosc încă de pe la începuturile anchetei, atunci când Jerca mi-a pomenit despre manifestele împrăştiate de grupul nostru în Bucureşti, a fost participarea mea la confecţionarea lor, ca şi procurarea literelor de cauciuc cu care le-am tipărit. Când însă am fost întrebat ce am făcut apoi cu literele şi cu

dispozitivul în care trebuiau fixate în momentul întrebuinţării, aş fi putut spune cu toată sinceritatea – şi atunci şi chiar şi acum – că nu-mi aduc aminte. Aşa i-am şi răspuns, dar Jerca nu m-a crezut şi a continuat să insiste asupra întrebării, şi în ziua aceea şi în zilele următoare, până ce mi-am pierdut răbdarea şi i-am spus că am aruncat totul într-o noapte în Dâmboviţa. Gândisem că răspunsul va fi satisfăcător şi va pune capăt insistenţei asupra acestui subiect, dar mă înşelasem. Nu făcusem decât să-l pun pe Jerca pe o nouă urmă. Câteva zile în şir a stăruit să-i declar exact tot ce mai aruncasem în Dâmboviţa o dată cu literele şi dispozitivul de imprimat. Pretindea că nu-i declarasem decât parţial adevărul şi îmi făcea următorul raţionament: „Dumneata locuiai în plin centrul oraşului, la întretăierea bulevardului Dacia cu strada Polonă. N-ar fi avut niciun rost să te duci tocmai la podul Elefterie de peste Dâmboviţa, pentru a arunca în apă nişte obiecte atât de mici, care încăpeau într-un buzunar, şi de care te-ai fi putut scăpa mult mai simplu, lăsându-le să cadă într-o gaură de canal sau chiar azvârlindu-le într-o ladă de gunoi. Dacă ai făcut tot acel drum până la podul Elefterie, înseamnă că ai avut şi alte obiecte mult mai voluminoase, de care voiai să te descotoroseşti, şi pe care, din cauza dimensiunii, nu le puteai face să dispară decât scufundându-le în apele tulburi ale Dâmboviţei. Ar fi bine să te hotărăşti să ne spui întregul adevăr, pentru că noi oricum vom afla ce s-a găsit în acel loc în Dâmboviţa, în decursul anilor. Periodic, organele noastre au cercetat albia râului şi au adunat şi clasat toate obiectele găsite, fiindcă au mai fost şi alţi duşmani ai poporului, care, încolţiţi fiind, s-au gândit şi ei să arunce în apă corpul delict, pentru a nu fi găsit asupra lor. Raţionamentul era logic, dar premisa fiind falsă, şi concluzia era la fel. Datorită unei minciuni gratuite, reuşisem să-i ofer lui Jerca un motiv în plus să mă frece ore întregi în anchetă. De unde se vede că o minciună, deşi în anchetă nu constituie un păcat, nu este întotdeauna şi profitabilă! Dar, conform principiului de a nu mă dezice, pentru a rămâne credincios, am susţinut până la capăt ceea ce apucasem să declar. Nici Jerca nu s-a lăsat însă, încercând în fel şi chip să mă facă să recunosc că aruncasem în Dâmboviţa nu numai literele cu pricina, ci şi arme. Apoi, am crezut că s-a lăsat păgubaş, fiindcă în sfârşit a trecut la altă temă. După vreo săptămână însă, a luat-o iar de la capăt. M-a făcut să înţeleg că primise răspunsul de la Bucureşti în privinţa obiectelor pescuite în Dâmboviţa şi că într-adevăr, aşa cum declarasem, fuseseră găsite literele cu care imprimasem manifestele. Dar mi-a spus că, totodată, bănuielile îi fuseseră confirmate: în acelaşi loc se mai găsise şi altceva! Aşa că, pentru a se convinge de totala mea sinceritate, aştepta de la mine ca măcar acum, în faţa dovezii evidente pe care o avea, să-i spun ce anume mai aruncasem de pe podul Elefterie în Dâmboviţa. Neobţinând de la mine răspunsul dorit, a sfârşit prin a-mi destăinui că obiectul găsit în apă fusese un pistol. Confruntat astfel cu descoperirea corpului delict, Jerca pretindea că nu mai aveam nicio posibilitate de a nega evidenţa. Îmi oferea totuşi o ultimă ocazie de a-i demonstra că înţelegeam să fiu sincer cu ancheta, spunându-i ce model şi ce calibru avea pistolul.

O vreme am mai continuat să neg. Apoi, arătându-mă excedat de atâtea insistenţe, i-am spus că eram dispus să declar că aruncasem în Dâmboviţa nu numai un pistol, ci chiar şi o mitralieră, dacă ţinea aşa de mult să recunosc un neadevăr. Jerca şi-a manifestat imediat indignarea faţă de o

asemenea propunere, respingând totodată insinuarea că ar accepta să înregistreze o declaraţie mincinoasă. Apoi s-a uitat la ceas şi a chemat sergentul de pe coridor pentru a mă conduce în celular. Aşa a luat sfârşit acest duel de minciuni reciproce. Jerca nu a mai revenit niciodată asupra subiectului. Am relatat acest episod, cu totul neînsemnat din cadrul cercetărilor, numai în încercarea de a reînvia, măcar în parte, atmosfera ce domnea în camera de anchetă, putând servi totodată drept fragment-mostră pentru a înţelege atitudinea şi procedeele celor două părţi implicate în această confruntare: anchetator şi anchetat. Uneori, şi unul şi altul, făcând erori sau recurgând la metode similare şi la aceeaşi armă – minciuna – pentru a-l înşela pe adversar. Desigur că acest episod era un exemplu valabil numai pentru a ilustra aspectele unei anchete blânde, cum a fost cazul celei prin care am trecut la Timişoara.

Într-o bună zi, în timpul anchetei, Jerca a pomenit numele lui Gheorghe Ştefan (Fane). De fapt începuse cu câteva zile înainte să dea târcoale subiectului, punându-mi tot felul de întrebări indirecte: dacă aveam cunoştinţe în vreun sat de lângă Bucureşti, dacă fusesem vreodată în casa vreunui ţăran dintr-o comună din împrejurimile Capitalei etc. Am început prin a-i spune că nu, dar din iscodelile lui, mereu mai insistente şi totodată mai explicite pentru mine, mi-am dat seama că Fane se găsea şi el implicat în ancheta noastră şi probabil chiar arestat. Abia când i-a pronunţat numele şi mi-a spus că era din comuna Bragadiru, m-am prefăcut a-mi aduce aminte, recunoscând că într-adevăr îl cunoscusem prin intermediul lui Baicu, dar că nu-l întâlnisem decât de două ori şi de aceea şi uitasem cum îl cheamă. Până aci, întrebările lui Jerca nu reuşiseră încă să mă pună în faţa unei autentice dileme. La toate cele privind participarea mea la diferite întâlniri, discuţii sau activităţi în cadrul organizaţiei, fusesem cum nu se putea mai „cooperativ cu ancheta”. Dădusem în general răspunsuri satisfăcătoare, asumându-mi răspunderea faptelor ce mi se imputau şi care ieşiseră la iveală din destăinuirile celorlalţi arestaţi. Acum însă, când ancheta s-a concentrat asupra lui Fane, am simţit pentru prima oară că mă aflam la un punct de răscruce. Pentru mine, din acel moment, cazul lui Fane din Bragadiru a devenit problema-cheie a anchetei mele din Timişoara. Fără să intru în descrierea tuturor amănuntelor (o bună parte le-am şi uitat de altfel), a diferitelor promisiuni, ameninţări sau curse întinse de Jerca de-a lungul acestei nesfârşite anchete, voi consemna numai strictul necesar, pentru a-mi explica atitudinea. Pe scurt, Jerca îmi cerea să recunosc că ridicasem de la Fane arme, muniţii şi explozibil, pe care acesta le procurase din depozitul armatei din Fortul Bragadiru, iar eu pretindeam că relaţiile mele cu el se limitaseră la cele două popasuri făcute în casa lui, atunci când, împreună cu Baicu, ieşisem din oraş la iarbă verde. Desigur că se ajunsese la această fază a interogatoriului numai după multe aluzii şi întrebări piezişe puse de Jerca, în speranţa că voi pomeni ceva despre armele din Bragadiru. Epuizând fără succes căile ocolite, Jerca a sfârşit prin a ataca problema frontal, acuzându-mă că mint, deoarece „ancheta dispune de suficiente dovezi”, care atestă nu numai că ştiam de existenţa armelor, dar că participasem, cu încă cineva, chiar la transportarea lor la Bucureşti. La auzul acestei afirmaţii, primul gând m-a dus la Baicu, bănuind că el era cel care produsese acele „dovezi”, recunoscând că ridicase împreună cu

mine armele de la Fane. Dar chiar şi aşa am continuat să neg, adăugând totuşi, pentru a obţine o lămurire în plus:

— Dacă nu mă credeţi, n-aveţi decât să-l întrebaţi şi pe Baicu!

— Lasă-l pe Baicu! Nu ştia el chiar tot ce făcea fiecare din grup! Mai bine ai recunoaşte că ai luat armele de la Bragadiru, aşa cum a făcut cel cu care le-ai dus la Bucureşti!

Abia atunci am înţeles că cel care vorbise nu fusese altul decât tânărul pe care mi-l prezentase Baicu şi pe care, la recomandarea lui, îl luasem cu mine în comuna Bragadiru, pentru a mă ajuta să le transport la Bucureşti. Era acel tânăr, pe care nu aveam să-l mai întâlnesc niciodată şi al cărui nume nu-l mai ţineam minte. De la început băiatul nu-mi fusese simpatic, iar pe drumul de la Bucureşti la Bragadiru şi înapoi nu schimbasem decât puţine cuvinte unul cu altul. Tot din vorbele lui Jerca am dedus că Baicu nu declarase nimic despre armele procurate de Fane de la depozitul armatei din Fortul Bragadiru. O dată ajuns la această concluzie, destul de hazardată, deoarece nu prezenta garanţia certitudinii că mă aflam în posesia tuturor elementelor cunoscute de anchetă, m-am hotărât totuşi să resping ca falsă întreaga poveste a armelor de la Bragadiru. Nu pot spune că m-a îndemnat la această atitudine un raţionament solid argumentat şi bazat pe informaţii exacte. Cred că mai degrabă m-a împins intuiţia. În orice caz, am reuşit să cad pe ceea ce avea să constituie la proces singurul punct slab al actului de acuzare, privind vinovăţia lui Fane. Până la proces însă, mai aveau să treacă luni de zile! Luni în care tema armelor lui Fane din Bragadiru a fost tot timpul laitmotivul anchetelor ce s-au succedat, într-o primă fază, într-un ritm diabolic, mult mai susţinut decât până atunci. În cursul zilei, eram dus de mai multe ori, şi de fiecare dată pentru câteva ore de cercetări în şir, în biroul lui Jerca, iar noaptea eram trezit din somn pentru a fi iarăşi condus la etaj, unde mi se puneau mereu şi mereu aceleaşi întrebări. Am reuşit totuşi să fac faţă oboselii şi uzurii nervoase şi să nu ies nici eu din monotonia aceloraşi răspunsuri, făcându-l pe Jerca să-şi consume în mod inutil toate argumentele lui de anchetator, handicapat de faptul că nu putea recurge la bâtă. De câte ori îmi dădea să înţeleg că ancheta este în posesia mărturiei celui care mă ajutase la transportarea armelor de la Bragadiru la Bucureşti, contestam autenticitatea afirmaţiei şi îi ceream să fiu confruntat cu cel care o făcuse. Jerca refuza însă sistematic să mă pună faţă în faţă cu martorul la care făcea aluzie, pretinzând că pentru a-mi verifica sinceritatea voia să audă de la mine cum am procedat la ridicarea şi transportarea armelor de la Fane. Când îi ceream să-mi spună măcar numele autorului acestor declaraţii mincinoase, Jerca evita să-mi răspundă la întrebare şi schimba vorba. Totuşi, de câteva ori în cursul anchetei, m-a întrebat dacă printre cunoştinţele lui Baicu se număra şi un oarecare Petculescu. Abia atunci când Jerca i-a pronunţat pentru prima oară numele, mi-am adus aminte că aşa îl chema pe tânărul cu care ridicasem armele de la Bragadiru. Fără să-mi trădez surprinderea şi păstrându-mi în continuare neschimbate atitudinea şi expresia sub privirea scrutătoare a lui Jerca, am negat să fi auzit vreodată acest nume. Scena s-a mai repetat încă de două sau trei ori, încheindu-se mereu cu aceeaşi negaţie din partea mea. De fiecare dată însă, după ce îmi auzea răspunsul, Jerca trecea mai departe. Nu mai are rost să insist asupra scenelor şi dialogului, care un timp atât de

îndelungat au avut zilnic loc între Jerca şi mine, în camerele de anchetă de la etajul când al uneia, când al alteia din „vilele” Securităţii, în al cărei celular subteran locuiam. Erau mereu aceleaşi două sau trei încăperi asemănătoare, cu aceleaşi două personaje, care îşi repetau până la saturaţie aceleaşi întrebări şi, respectiv, aceleaşi răspunsuri. Din când în când, Jerca mai încerca, pentru a nu ştiu câta oară, metoda intimidării prin ameninţări, reluând formule de mult uzate de atâta întrebuinţare ca: „Nu faci decât să-ţi agravezi situaţia... Ne obligi să luăm şi alte măsuri... Este pentru ultima dată că îţi mai dăm timp să te răzgândeşti!... De mâine vom sta altfel de vorbă!” Şi niciodată nu uita să încheie cu o aluzie la tovarăşul colonel, care, fie că s-a interesat din nou de mersul anchetei, fie că e foarte supărat şi mi-a dat ordin să procedez altfel! Dar şi gogoriţa cu tovarăşul colonel se învechise.

Într-o zi a mai recurs totuşi la o nouă reţetă. Fusesem adus de gardian în biroul de anchetă şi lăsat să aştept la măsuţa mea din colţul camerei. Aşteptarea s-a prelungit mult peste timpul obişnuit. Când în sfârşit şi-a făcut apariţia, Jerca ţinea în mână o vână de bou. Fără să mă privească, s-a îndreptat cu pas hotărât spre biroul lui şi, înainte de a se aşeza pe scaun, a trântit cu putere cravaşa peste hârtiile de pe masă. Apoi, numai după ce s-a aşezat şi a făcut-o să dispară în sertarul biroului, şi-a ridicat ochii spre mine şi m-a avertizat: „Astăzi stăm altfel de vorbă!” Nu pot să zic că n-am fost tentat să-l cred, gândind că până aci îmi fusese. Mi s-a stârnit chiar un vechi reflex, pe care îl mai avusesem şi la ancheta din 1949 de la Malmaison şi la cea de după evadare, din 1953, de la Ministerul de Interne. De emoţie şi de teamă, mi se declanşase un tremurat nervos al genunchilor, pe care neputându-mi-l stăpâni, mă sileam să-l ascund, mişcându-mă pe scaun şi schimbându-mi de mai multe ori poziţia picioarelor, până ce fenomenul a încetat de la sine. Era semn că începusem să mă împac cu ideea că imunitatea mea de grav bolnav de inimă nu-mi va mai fi recunoscută. După demonstraţia de forţă făcută prin arătarea vânei de bou, a urmat una din cele mai scurte şedinţe de anchetă din ultima vreme. Un fel de rezumat concentrat al celor câteva întrebări devenite laitmotivul interogatoriilor de până aci, cărora le-am dat aceleaşi răspunsuri stereotipe pe care le repetasem de atâtea ori în timpul din urmă. După ultimul meu răspuns, Jerca mi-a spus pe un ton care suna a sentinţă: „Te duci acum jos în celulă. Îţi dau un ultim timp de gândire ca să-ţi schimbi atitudinea. Peste o oră te chem din nou.” Mi-am zis că acest răgaz îmi prindea bine. Voi putea să-mi pun ordine în idei, să-mi mobilizez toate puterile şi să mă pregătesc sufleteşte pentru a face faţă celor ce vor urma. Între timp, în celulă, aveam să tresar la fiecare pas de pe coridor care se apropia de uşa mea. Răgazul de gândire de o oră ce mi se acordase a durat două zile, iar când am fost din nou dus „sus”, Jerca a părut să nici nu-şi mai aducă aminte de ancheta anterioară şi de vâna de bou. Am răsuflat uşurat şi m-am bucurat ca de un dar nesperat de reluarea pisăloagei anchete de rutină, cu care mă învăţasem.

În restul timpului, cât nu mă aflam în anchetă la etaj, viaţa mea în celularul din subsol intrase şi ea într-o monotonie cu care de asemenea mă deprinsesem. Continuam să cultiv aceeaşi politică de bune relaţii cu gardienii, cărora mă străduiam să nu le tulbur trândăveala, bătând pentru orice fleac la uşă, determinându-i totodată să nu-şi schimbe părerea

despre docilitatea şi chiar apatia de care dădeam dovadă şi care mă făcea în ochii lor unul din cei mai comozi deţinuţi din arestul Securităţii. Îmi câştigasem astfel două privilegii, pentru mine foarte importante, pe care mai toţi gardienii mi le acordau, bineînţeles în mod tacit. În primul rând, nu mă mai supravegheau aproape deloc prin vizetă, ceea ce îmi permitea să stau întins pe pat şi în timpul zilei, fapt strict interzis. În al doilea rând, răspundeau foarte prompt la apelurile mele de bolnav de inimă declarat când mi se declanşau crizele şi întăreau prin rapoartele lor convingerea superiorilor şi a cabinetului medical în privinţa exactităţii diagnosticului pus, dând şi mai multă credibilitate durerilor pe care îmi dădeam osteneala să le simulez. În toată perioada petrecută în arestul Securităţii, am continuat să simulez, la diferite intervale, crizele de inimă, primind de fiecare dată, chiar şi în toiul nopţii, tableta de trinitrină salvatoare. Cu timpul, încetasem să mă mai gândesc la vreo posibilă modificare a regimului meu de viaţă, atât în celularul din subsol cât şi în camerele de anchetă. Nu mă mai aşteptam la nicio surpriză care să vină să tulbure succesiunea monotonă a zilelor, ce părea să fi statornicit pentru totdeauna alternanţa vieţii între orele de claustraţie din celulă şi cele pe care le petreceam pe scaunul din camera de anchetă. Mai cu seamă de când ajunsesem treptat la convingerea că boala mea de inimă va fi respectată şi, în consecinţă, îmi pierise teama de bătaie, timpul de şedere în anchetă devenise pentru mine chiar mai searbăd decât vegetarea în celulă. Aici eram cel puţin liber să mă gândesc şi să-mi depăn amintirile fără nicio oprelişte. Nu aş putea spune că am ajuns vreodată să mă plictisesc cu adevărat. Recunosc însă că, după atâta vreme de stat singur, începuse să-mi fie dor de oameni. În anchetă, în schimb, oricât s-ar fi banalizat prin repetare, întrebările ce mi se puneau mă obligau să nu-mi pierd nicio clipă atenţia, pentru a nu cădea în vreo cursă, pe care, din când în când, Jerca nu renunţa să mi-o întindă.

Socoteala zilelor şi chiar a lunilor o pierdusem de mult. Mi-am dat seama că venise toamna, într-o bună zi când a început să-mi pătrundă în celulă, prin firida de deasupra uşii, miros de fum de cărbune. Gardienii făcuseră focul în godinul de pe coridor şi, ca de obicei în puşcărie, până să se dezmorţească pereţii şi să se încălzească aerul, treceam mai întâi prin faza de probă a sobelor reci şi a coşurilor necurăţate, care neavând tiraj, refulau tot fumul în celular. Cu ochii în lacrimi şi pe jumătate sufocat, consolat doar de faptul că nici gardienilor nu le era mai bine, am aşteptat, tuşind şi cu ochii iritaţi, măsurile de aerisire, care au întârziat până la sosirea şefului arestului. Bătăile în uşile celulelor ale arestaţilor intraţi în panică care strigau că se înăbuşă i-au determinat să ia o serie de măsuri contravenind dispoziţiilor de asigurare a secretului şi chiar de pază. Ca şi cu ocazia ploii torenţiale din vară, când fusese inundat subsolul sediului Securităţii, şi de data aceasta a fost deschisă uşa din capul scării de ieşire în curte şi ferestruica din fundul coridorului pe care se afla celula mea. Apoi, sub supravegherea mai multor gardieni chemaţi în ajutor şi înşiraţi pe coridorul plin de fum, au fost deschise şi uşile celulelor, cerându-li-se locatarilor să se retragă în fundul încăperii, să stea cu faţa la perete şi să nu încerce să ia legătura cu vecinii. Curentul care s-a stabilit pe această cale a evacuat după o vreme fumul, înlocuindu-l cu aerul rece de toamnă şi cu mirosul amărui al frunzelor veştede de castan. Una, mânată de vânt,

a ajuns până sub patul meu. Am păstrat-o câteva zile pitită sub saltea. O scoteam de acolo şi o priveam, numai când eram sigur că nu se apropie nimeni de vizetă. Apoi, după câteva zile, s-a uscat de tot şi s-a fărâmiţat.

De când începuseră să facă focul, soba devenise locul de întâlnire al mai multor gardieni, care se perindau în vizită pe la cei de serviciu pe coridorul celularului. Uneori, mai ales în schimburile de noapte, când intervenea o oarecare delăsare, nu mai discutau pe şoptite. Glumeau între ei, râdeau şi vorbeau cu glas mai ridicat, încât, dacă eram atent, puteam surprinde frânturi întregi din conversaţia lor. Rareori puteam însă alege ceva din discuţia lor. Preocupările josnice exprimate într-un limbaj ordinar, suburban, pe măsura corespunzătoare speciei din care făceau parte, erau de-a dreptul dezgustătoare chiar pentru urechile unui deţinut ca mine, a cărui singură distracţie era să-i observe şi să-i asculte, pentru a-i cunoaşte cât mai bine. Numai rareori mi se întâmpla să-i aud pomenind vreo informaţie care să prezinte interes. De câteva ori m-am ales totuşi cu preţul unui produs de pe piaţă sau cu nişte rezultate ale ultimelor meciuri de fotbal, care nu-mi spuneau mare lucru. Despre politică nu i-am auzit discutând niciodată. Într-o zi, unul din ei a fost în centrul atenţiei tovarăşilor lui. Le-a povestit cu lux de amănunte cum avea să arate viitorul lor loc de muncă, după ce se vor muta în noua clădire a Securităţii, care se construia lângă fosta fabrică a baronului Neuman. (Nu cunoşteam oraşul, dar am reţinut şi reproduc întocmai denumirea locului aşa cum l-a indicat vorbitorul.) Gardianul, care vizitase şantierul, le-a spus că lucrările erau foarte avansate şi că în primăvară clădirea va fi dată în folosinţă.

Nu ştiu ce idee năstruşnică mi-a venit să verific spusele gardianului, chiar la Jerca. În orice caz, nefericită idee şi contrară prudenţei cu care aveam obiceiul să-mi protejez sursele de informaţie pentru a nu le compromite. Când, la ancheta următoare, Jerca mi-a pus una din întrebările de rutină, pe care aproape întotdeauna le folosea în chip de introducere: „Cum te simţi în celulă?... Ai tot ce-ţi trebuie?... E destul de cald?” am profitat de ocazie pentru a-mi lansa provocarea: „Mă simt foarte bine, domnule locotenent, dar cu siguranţă că la primăvară, dacă mă mai ţineţi aici până atunci, voi avea o celulă mult mai comodă în noua clădire a Securităţii la care se lucrează acum”. Pentru o clipă, Jerca nu şi-a putut ascunde stupoarea întipărită pe faţă. Apoi, fără să-şi dea seama că îmi confirma informaţia, m-a întrebat aproape răstit: „De unde ştii dumneata că se construieşte un nou sediu al Securităţii?” La întrebarea şi sub privirea inchizitoare a lui Jerca, m-am trezit la realitate. Mi-am dat seama de prostia pe care o făcusem, dar din fericire mi-am revenit repede din surpriză şi i-am răspuns prompt: „Aflasem încă de anul trecut de la nişte deţinuţi transferaţi de la Jilava la Piteşti, că la Timişoara se construieşte o nouă clădire a Securităţii”. Răspunsul meu a avut darul să-l liniştească şi să-i spulbere suspiciunile. Jerca şi-a pierdut brusc interesul pentru subiect şi a trecut la ancheta propriu-zisă. Păţania a fost pentru mine învăţătură de minte!

PROTEZA PREOTULUI WALDNER

Într-o bună zi din acel sfârşit de toamnă, prefăcându-se a nu şti că sunt de luni de zile singur şi arătând un brusc interes pentru felul în care-mi petrec timpul, Jerca m-a întrebat dacă mă înţeleg bine cu ceilalţi deţinuţi din celulă. Nu mi-am putut reţine un zâmbet, când i-am răspuns că sunt singur în celulă. Simulând fără ruşine uimirea, la spusele mele, Jerca a exclamat plin de compătimire: „Cum, în tot acest timp ai fost singur în celulă? Nu ţi-a fost greu să n-ai cu cine schimba o vorbă luni de zile? De ce nu mi-ai spus? Deşi nu meritai, aş fi intervenit la tovarăşul colonel şi te-aş fi mutat cu alţii în cameră!” Ascultându-l, am fost aproape sigur că hotărârea de a mă muta într-o celulă cu alţi deţinuţi fusese luată încă dinainte de a mă fi adus în biroul de anchetă. Pentru a-i da un motiv în plus de a nu se răzgândi cumva, i-am dat o explicaţie, care ştiam că îşi va produce efectul pe care îl doream.

— Domnule locotenent, vă mulţumesc pentru bunele dumneavoastră intenţii, dar nu m-am plâns de singurătate, pentru că ani de zile am tot stat cu alţii în celulă şi m-am cam săturat. E foarte greu să convieţuieşti cu alţii, când trebuie să trăieşti împreună, zi şi noapte, în acelaşi spaţiu restrâns. Se ajunge la enervare şi la certuri. Singur, sunt mult mai liniştit.

Chiar în ziua aceea, imediat după anchetă, mi s-a şi confirmat presupunerea pe care o făcusem. Probabil că nu dădusem greş nici cu pledoaria în favoarea singurătăţii şi împotriva detenţiei în comun. Abia ajuns în celulă, uşa s-a deschis din nou: „Ia-ţi bagajul personal, pătura şi perna, şi ieşi afară.” O dată cu invitaţia, gardianul mi-a întins şi ochelarii opaci, fără de care nu era de conceput o ieşire din celulă. Mi i-am pus pe frunte, mi-am luat perna şi pătura sub braţ, „bagajul personal”, care consta dintr-o singură batistă pe care o foloseam tot timpul drept prosop, l-am băgat în buzunar şi m-am oprit în prag, unde gardianul mi-a coborât ochelarii peste ochi. Ţin minte că am făcut cale întoarsă pe drumul pe care abia venisem, până în faţa uşii camerei de baie. De aici am apucat-o la dreapta şi nu ne-am oprit decât la capătul acestui coridor pe care nu mai fusesem niciodată. Gardianul mi-a deschis uşa ultimei celule de pe partea dreaptă şi mi-a luat ochelarii de pe ochi. Înainte de a trece pragul, am avut timp să mai văd o uşă, aşezată în unghi drept faţă de cea prin care tocmai intram şi la care de fapt se termina coridorul.

Nu pot spune că, o dată scăpat de ochelari, m-ar fi orbit lumina din noua mea locuinţă. Celula era la fel de strâmtă ca şi cea din care plecasem. În schimb, avea două paturi de fier suprapuse, cel de deasupra acoperind în bună măsură becul din tavan, care şi aşa răspândea o lumină gălbuie şi mult prea slabă. De aceea, nici nu l-am văzut din prima clipă pe cel cu care aveam să împart pentru o vreme camera. Când s-a închis uşa şi ochii mi s-au mai obişnuit cu întunecimea dimprejur, l-am descoperit. Era aşezat „reglementar” la marginea patului de jos. Am făcut cunoştinţă şi am descoperit că, deşi nu ne întâlnisem niciodată, auzisem unul de altul. Preotul romano-catolic Waldner, fost consilier episcopal la Timişoara, petrecuse ca şi mine un timp în penitenciarul din Piteşti. Fusese

condamnat pentru „înaltă trădare” în lotul episcopului Pacha. Waldner avea peste şaptezeci de ani şi, deşi extrem de slăbit, era impozant prin statura lui, în spaţiul acela strâmt şi sumbru părând şi mai înalt decât în realitate, când se ridica în picioare. Se afla acum din nou la Securitate pentru o anchetă suplimentară. Mai mult nu era dispus să povestească şi nici nu l-am întrebat. În general, când te aflai în arestul Securităţii, nu-ţi manifestai curiozitatea cu privire la anchetă şi la motivul pentru care erau cercetaţi ceilalţi camarazi din celulă. Era vorba de o discreţie elementară, pe care numai turnătorii, puşi să te tragă de limbă, nu o respectau, fiind nevoiţi să-şi îndeplinească misiunea.

Waldner era vizibil timorat. Am căutat pe cât posibil să-l menajez şi să nu-i provoc mari emoţii, atunci când mi-am început investigaţiile de luare în primire a noii locuinţe, aşa cum mă învăţase experienţa din închisoare. Am descoperit astfel că, deplasând paturile cu numai câţiva centimetri, atâta cât îmi permitea spaţiul, obţineam o fâşie de unghi mort în fundul celulei, unde nu puteam fi văzut de la vizetă. Camera era dreptunghiulară, iar uşa noastră se afla pe latura lungă, la capătul din dreapta al celulei. În partea din stânga, în fund, pe latura scurtă a dreptunghiului, cam la înălţimea capului, ceea ce corespundea afară cu nivelul solului, se afla o deschizătură în zid de aproximativ cincizeci de centrimetri pe treizeci. Voia să fie o ferestruică de aerisire, fără geam, dar prevăzută succesiv, pornind din interior spre exterior, mai întâi cu o plasă de sârmă cu ochiuri foarte mici, apoi cu un rând de gratii de fier şi în cele din urmă cu un capac de scânduri, rezemat pur şi simplu de perete pe dinafară, pentru a împiedica vederea. Am avut mult de furcă până am reuşit să despic din duşumeaua de sub pat o aşchie subţire şi totodată destul de lungă şi de rezistentă, pentru a împinge cu ea mai la o parte oblonul improvizat din faţa ferestruicii. Alt avantaj de pe urma acestei operaţii, decât ceva mai mult aer şi puţin mai multă lumină, nu am avut. Vedeam totuşi şi un petic de cer şi câteva fire de iarbă. Toate astea s-au petrecut sub privirea îngrijorată a preotului, care îmi atrăgea tot timpul atenţia că aude apropiindu-se pasul gardianului. Pentru a nu-i deveni un colocatar prea incomod, am mai lăsat un interval de vreo două zile între operaţia de deplasare a oblonului şi perforarea unei găuri în uşă, cu ajutorul unui capăt de sârmă, găsit sub pat, în spatele pervazului, probabil o moştenire de la un predecesor, înclinat şi el spre îndeletniciri manuale. Orificiul din uşă, orientat spre un cot al coridorului pe care venisem, îmi permitea să detectez de la distanţă apariţia gardianului. O dată aceste mici amenajări gospodăreşti încheiate, Waldner s-a mai destins şi a devenit mai comunicativ. Era un om deosebit de cultivat, cu cunoştinţe în toate domeniile, nelipsit de umor, pe care îl puteai asculta ore întregi fără să te plictiseşti. O mare parte din timp, preotul Waldner stătea întins pe pat, îşi acoperea faţa cu palmele şi se ruga. De multe ori însă, după ce îşi termina meditaţia şi rugăciunile, îl surprindeam îngândurat şi cu privirea tristă, uitându-se la mine fără să mă vadă. Îl credeam suferind şi când îl întrebam dacă îl doare ceva, îşi alunga gândurile întunecate din privire şi îmi spunea că nu are nimic, că se simte bine. Remarcasem însă că, deşi înfometat, mânca anevoie, plângându-se că îl dor gingiile din cauza protezei dentare care nu i se mai potrivea de când pierduse în închisoare şi ultimii dinţi care îi mai rămăseseră. Bănuiam că de aici i se trăgea suferinţa pe care uneori

i-o citeam în ochi. Aveam să aflu mai târziu că la originea suferinţelor lui Waldner se afla într-adevăr dantura, dar nu numai în sensul gândit de mine. Nu era atât vorba despre chinurile fizice provocate de proteza nepotrivită, cât despre mustrările de conştiinţă care îl frământau pe Waldner, ivite o dată cu soluţia pentru care optase în speranţa că va scăpa de durerile de dinţi. Deocamdată însă, de mai bine de două săptămâni de când fusesem mutat la el în celulă, îl vedeam zi de zi cum se chinuia la fiecare masă.

Între timp, niciunul din noi nu fusese dus la anchetă. După delăsarea şi o oarecare lipsă de interes arătate de Jerca la ultima noastră întrevedere, eram înclinat să cred că ancheta mea intrase într-o perioadă de stagnare. Spre deosebire de mine, Waldner se aştepta mereu să fie chemat de anchetator. Era chiar îngrijorat de faptul că nu-l mai chemase de atâta vreme. Stranie şi neobişnuită această dorinţă şi nerăbdare de a fi anchetat, din partea unui deţinut! Am pus-o însă pe seama grabei de a se vedea cu ancheta încheiată, pentru a scăpa cât mai repede de condiţiile mizerabile de viaţă din subsolul Securităţii din Timişoara şi a se întoarce la penitenciarul din Piteşti, după ale cărui celule, incomparabil mai bune, ajunsese să tânjească. Adevăratul motiv pentru care Waldner dorea să fie dus la anchetă era însă cu totul altul şi avea să mi-l spună chiar el la un moment dat. Convieţuirea mea în celulă cu preotul Waldner a fost cum nu se poate mai agreabilă, nefiind niciodată tulburată de vreo neînţelegere. Cu toate astea, sau poate chiar din cauza acestei bune înţelegeri dintre noi, mi-au trebuit aproape zece zile până să-mi iau inima în dinţi şi să îndrăznesc să simulez, în prezenţa lui, una din crizele mele periodice de inimă. Cum mă hotărâsem să nu spun nimănui că boala mea de inimă nu era decât un fals menit să inducă în eroare organele de anchetă, nu i-am împărtăşit nici lui secretul. Or, în aceste condiţii, îmi venea foarte greu să mă prefac şi să simulez fără reticenţe un acces acut de dureri, aşa cum făceam când eram singur în celulă. Singur fiind, nu mă jenam deloc să mă prefac pentru a-mi păcăli adversarul. Îmi era însă ruşine să fac acest joc în faţa unui camarad de detenţie. Însemna să-l înşel şi pe el, şi mă simţeam vinovat. Trebuind totuşi să întreţin în continuare intactă în ochii organelor de anchetă imaginea bolnavului grav de inimă, m-am decis într-o seară să las scrupulele de o parte. Mi-a fost însă atât de penibil s-o fac, încât cred că a fost criza cea mai prost simulată şi cea mai puţin convingătoare din toată cariera mea de „bolnav cardiac”.

În fine, a sosit şi ziua mult aşteptată de Waldner. A fost luat la anchetă. N-a lipsit decât vreo oră iar când s-a întors în celulă a rămas multă vreme tăcut. Abia către seară s-a decis să vorbească spunându-mi că, de fapt, anchetatorul nu-l chemase decât pentru a-i da să semneze o ultimă declaraţie şi pentru a-l anunţa totodată că organele superioare îi aprobaseră cererea de a i se confecţiona o nouă proteză dentară. Ca la un impuls electric, vorbele preotului mi-au trezit pe loc toate suspiciunile! Gândul m-a dus imediat la cazul generalului Rozin, căruia de asemenea i se făcuse la Văcăreşti o proteză dentară, cu condiţia de a-şi aşterne pe hârtie amintirile din timpul războiului, când îl însoţise pe Mareşalul Antonescu la întrevederile pe care acesta le avusese cu Hitler la Berchtesgaden şi la Cartierul General de la Wolfsschanze. Mi-a venit totuşi greu să-i pun lui Waldner întrebarea directă care îmi stătea pe limbă: „ce

preţ ai plătit pentru proteză?” Cred însă că tăcerea mea a fost la fel de grăitoare ca şi întrebarea nerostită, pentru că preotul n-a mai zis nimic. S-a retras în colţul lui de pat şi s-a adâncit în gânduri, acoperindu-şi faţa cu palmele. Poate că se ruga. Către seară am mai schimbat câteva vorbe, banalităţi fără nicio importanţă, iar a doua zi ne-am reluat conversaţiile şi povestirile obişnuite. S-au scurs astfel câteva zile fără evenimente deosebite. Începusem să cred că mă grăbisem să dau frâu liber în mintea mea unor bănuieli nejustificate, din moment ce nimeni nu l-a chemat pe Waldner. Probabil că anchetatorul îşi bătuse pur şi simplu joc de el, făgăduindu-i că îl va trimite la dentist iar bătrânul preot îl crezuse. Nervozitatea lui neobişnuită şi nerăbdarea pe care i-o ghiceam ori de câte ori auzea pasul gardianului apropiindu-se de uşa noastră, mă făceau să cred că tot mai continua să tragă nădejde într-o nouă proteză. Mi-era milă de el şi nu-mi dădea mâna să-i iau iluzia, spunându-i că se amăgeşte dacă pune preţ pe promisiunile unui anchetator. Am tăcut, şi bine am făcut, pentru că o săptămână mai târziu, într-o dimineaţă, Waldner a fost luat din celulă de chiar şeful arestului. L-a adus tot el înapoi, după vreo două ore. „Să mai zici că noi nu avem grijă de deţinuţi!” i-a spus ofiţerul în timp ce-i lua ochelarii de la ochi. Înainte de a închide uşa, a mai ţinut să adauge, cu o nuanţă de ciudă în glas:

— „În libertate nu ajungi aşa de uşor să-ţi faci o proteză!” Waldner în schimb era fericit. Mi-a povestit că fusese dus la cabinetul dentar al Policlinicii M.A.I. din apropiere, unde i se luase amprenta pentru viitoarea proteză. Ca un copil ce nu-şi putea ascunde mulţumirea, îmi împărtăşea şi mie din veselia şi nerăbdarea care îl cuprinseseră la gândul că, în sfârşit, după atâţia ani, se va putea şi el bucura în curând de o masă fără chinuri. Înţelegându-i pe de o parte bucuria pricinuită de perspectiva de a se alimenta fără să mai sufere, nu puteam pe de altă parte să nu observ cât de obsedat era de mâncare şi să mă întreb dacă această slăbiciune contribuise sau nu la obţinerea protezei. M-am abţinut însă de la orice comentariu şi n-am încercat să-l iscodesc pentru a-mi spulbera sau confirma suspiciunile. Şi iar a mai trecut o vreme, fără să se întâmple nimic, până ce, într-o zi, Waldner să fie din nou scos din celulă, tot de şeful arestului. Când l-a adus înapoi, mi s-a părut întinerit. Avea cu totul altă expresie decât cea cu care mă obişnuisem. Nu numai că-i râdeau ochii, dar chiar trăsăturile feţei i se schimbaseră. Cutele amare din colţurile gurii îi dispăruseră iar buzele i se întinseseră şi nu i se mai strângeau pungă, în acea permanentă mişcare de sucţiune, care îi anima bărbia şi întreaga parte de jos a feţei. Am înţeles cauza metamorfozei, după ce uşa s-a închis în urma lui şi mi-a zâmbit arătându-şi dantura proaspăt inaugurată. Greu de descris satisfacţia cu care, în primele două-trei zile, Waldner golea gamela când ni se servea masa. Fusese atâta vreme nevoit să înghită alimentele întregi, încât îşi făcea acum o plăcere prelungită din a mesteca cu conştiinciozitate până la ultimul bob de arpacaş sau pastele făinoase din ciorbă. După primele zile de euforie, a urmat însă perioada de acomodare, în care proteza ar fi necesitat anumite ajustări, pentru a înlătura şi ultimele puncte de apăsare dureroasă asupra gingiilor. La fiecare deschidere a uşii, Waldner insista pe lângă gardian să fie scos la raportul comandantului arestului, pentru a-l ruga să-l mai ducă o dată la cabinetul dentar. Nimeni nu mai părea însă dispus să-l ia în seamă. Lui

Waldner nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să suporte proteza care îl jena şi să se obişnuiască cu ideea că în cele din urmă gingiile vor sfârşi prin a se adapta aparatului dentar şi nu invers, cum ar fi fost normal. Se resemnase aşadar şi nu-şi mai făcea iluzii că va mai avea de-a face cu dentistul.

Şi totuşi, într-o dimineaţă, la apariţia comandantului arestului în pragul celulei noastre, speranţa i-a reînviat şi s-a luminat la faţă. Ca şi de celelalte două dăţi când îl dusese la policlinică, ofiţerul l-a examinat din cap până în picioare, i-a spus să-şi deschidă nasturii la haină şi i-a dat o pereche de şireturi să şi le pună la pantofi. Apoi, considerându-l suficient de prezentabil pentru a fi scos în lume, i-a pus ochelarii, l-a apucat de braţ şi a pornit cu el pe coridor. Nu ne-am îndoit niciunul, nici altul, că îl ducea la dentist. De data asta însă, lipsa lui Waldner s-a prelungit neaşteptat de mult. Plecase din celulă dis-de-dimineaţă şi la prânz nu se întorsese încă! Ba chiar s-a împărţit şi masa pe celular şi el tot nu venise. Mâncasem deja de o bună bucată de vreme, când în fine şi-a făcut apariţia. Nu părea mulţumit. Primul gând i-a fost la mâncare. Când i-am arătat felia de pâine şi castronul plin, pe care i-l pusesem pe pat şi-l acoperisem cu un colţ de pătură în încercarea de a-l ţine cald, s-a mai înseninat. S-a aşezat pe pat şi s-a apucat să mănânce. Nu-şi terminase încă porţia, când l-am întrebat de ce durase atât de mult vizita la doctor. Până n-a sorbit însă ultima picătură de zeamă din lingură, nu mi-a răspuns. „N-am fost la dentist. M-au dus la proces. Nu mă aşteptam la aşa ceva!” Uimit eram şi eu, pentru că ştiam de la el că fusese adus la Securitate să repete câteva declaraţii cu privire la unele amănunte neimportante şi cunoscute încă de la procesul episcopului Pacha, din lotul căruia făcuse şi el parte. Nu-l mai văzusem pe Waldner aşa de tulburat ca în seara aceea. Nici atunci când i se promisese proteza şi îşi pierduse răbdarea aşteptând să fie dus la dentist, nu se frământase atât. În puţinul spaţiu de mişcare de care dispuneam, nu-şi mai găsea locul. Ba se aşeza în colţul patului în poziţia lui favorită, cu capul rezemat de perete şi mâna dusă streaşină la frunte, ceea ce de obicei însemna că se cufunda pentru mai multă vreme în singurătatea gândurilor lui şi nu mai participa la nicio discuţie, ba se scula brusc în momentul următor şi făcea de numai câteva ori cei doi paşi şi jumătate de du-te-vino de-a lungul patului, pe fâşia îngustă de podea care ne servea de teren de plimbare, pentru ca apoi imediat să se oprească şi să se aşeze din nou pe pat. Pentru a nu-i sta în cale, mă retrăsesem în patul meu de la etaj. Deodată, din patul de dedesubt, unde între timp îşi reluase locul, Waldner a început să-mi vorbească. Aşa cum stăteam, nu ne vedeam unul pe altul şi, dacă nu ar fi o blasfemie, aş putea spune că ceea ce a urmat putea părea o spovedanie, în care cei doi participanţi îşi inversaseră rolurile. Era limpede că Waldner simţise nevoia să-şi descarce sufletul de o povară şi totodată să limiteze suspiciunile pe care îşi dăduse seama că era firesc să mi le fi stârnit, prin obţinerea protezei. Era şi el puşcăriaş vechi şi ştia cum erau priviţi cei ce se bucurau de privilegii din partea Securităţii. Iar discreţia mea şi faptul că nu-i cerusem nicio lămurire cu privire la proteza cu pricina nu făcuseră decât să-i confirme temerile că îl consideram cel puţin suspect, dacă nu chiar turnător. Or, tocmai asta căuta acum să-mi explice, că deşi aparenţele îi erau potrivnice, el nu făcuse niciun compromis, în schimbul danturii. Generozitatea Securităţii nu

fusese chiar dezinteresată, spunea el, dar contraserviciul pe care i-l ceruse nu era de natură să-i tulbure conştiinţa.

În esenţă era vorba de o simplă reconfirmare a unei declaraţii anterioare, dată de el şi de alţii din lotul episcopului Pacha, cu ocazia procesului care se judecase cu ani în urmă la Timişoara. Declaraţia se referea la activitatea „contrarevoluţionară” a unuia dintre membrii lotului lor, un anume... Fisch, care recunoscuse în anchetă şi la proces faptele ce i se imputau şi dăduse şi el o declaraţie similară. Fisch primise o condamnare mai mică (parcă zece ani) şi se afla la penitenciarul din Piteşti, unde avusesem şi eu ocazia să-l întâlnesc într-una din celule. Dacă mi-aduc bine aminte, Fisch fusese avocatul Episcopiei Catolice din Timişoara. Preoţii romano-catolici din închisoarea de la Piteşti, fiind în marea lor majoritate de origine germană, i se adresau cu formula „Herr doktor Fisch”, ceea ce contrasta în mod flagrant cu felul în care îl strigau gardienii când făceau apelul nominal al deţinuţilor. Mai întâi, când ajungeau la fişa lui, se poticneau la descifrare. Apoi, după un moment de ezitare în faţa unei atât de năstruşnice ortografii, îşi salvau obrazul, întrebând cu glas tare şi răstit: „Care eşti, bă, Fisc?” De atunci, aşa a rămas pentru toţi deţinuţii din Piteşti, care nu-i mai spuneau decât „Herr doktor Fisc”. Waldner mi-a povestit în ziua aceea, că fiind adus la Timişoara numai pentru repetarea acelei declaraţii făcute la procesul lotului Pacha, nu mai fusese supus, ca în trecut, unei anchete propriu-zise. Avusese de data asta doar două sau trei întrevederi cu un anchetator, care, după ce îi prezentase procesele-verbale cu semnătura lui, cuprinzând afirmaţiile pe care le făcuse în anchetă şi la proces, îi ceruse să reformuleze, într-o nouă declaraţie, numai pasajele referitoare la activitatea lui Fisch. Anchetatorul îi spusese că era vorba doar de o operaţie de rutină, care urmărea să selecteze şi să concentreze materialele din arhivă, pentru a pune ordine în vechile dosare, întocmite mai neglijent. Amabilitatea şi politeţea cu care i-a vorbit anchetatorul cu această ocazie l-au îndemnat pe Waldner să aprecieze că era momentul potrivit pentru a-l întreba dacă nu poate fi dus la dentist. Ofiţerul i-a promis că va cere forurilor superioare o aprobare în acest sens. Apoi, după ce scrisese şi semnase noua declaraţie şi până în ziua când fusese dus la dentist, nu se mai ocupase nimeni de el şi nu mai avusese de-a face cu niciun alt ofiţer. Iar de atunci, se aştepta în orice moment să fie scos din celulă şi trimis din nou la Piteşti, unde, dat fiind că era condamnat pentru „crimă de înaltă trădare”, urma să-şi execute în continuare sentinţa. Mai trăgea totuşi nădejde ca înainte de a fi transferat la Piteşti să mai fie o dată dus la dentist. Dimineaţa, când comandantul arestului îl scosese din celulă, Waldner îl urmase bucuros, convins fiind că îl ducea la policlinică pentru a i se corecta proteza. Avusese însă neplăcuta surpriză de a se trezi dus la tribunal, unde, introdus mai întâi într-o anticameră, îl primise acelaşi anchetator, care îi ceruse să repete într-o nouă declaraţie ceea ce spusese despre Fisch, la procesul lotului lor. Şi, ca şi cum nu tot el i-ar fi spus că refacerea acelei declaraţii nu servea decât unei banale reorganizări a dosarelor din arhivă, ofiţerul l-a anunţat acum că va fi chemat în instanţă, pentru a face o depoziţie verbală cu privire la cele scrise în declaraţia pe care o dăduse la Securitate. Totodată l-a avertizat că va avea de suferit consecinţele de rigoare, dacă se va abate de la ceea

ce declarase în scris. Când a fost introdus în sala de judecată, nu-şi revenise încă din surprindere. Era atât de zăpăcit, încât a răspuns automat la întrebările de identificare ale grefierului. Apoi, nu a avut decât de răspuns afirmativ la întrebările puse de judecător şi procuror, care erau formulate în aşa fel încât cuprindeau deja tot ceea ce scrisese în declaraţia dată la Securitate. Cum în tot acest timp nu privise decât înspre cei care îl interogau, luase act numai de prezenţa militarilor din completul de judecată, a procurorului, a grefierului şi a avocatului. Abia când i s-a spus să părăsească sala şi se îndrepta spre uşă, a remarcat că băncile pentru public erau goale. A mai văzut apoi o persoană în boxa acuzaţilor, pe care nu a recunoscut-o când a trecut pe lângă ea. O depăşise şi ajunsese la uşă, când a realizat că omul acela bătrân, îngrozitor de slab şi cu figura suferindă, nu era altul decât Fisch, colegul lui de lot. Bătrânul preot era profund tulburat în timp ce-mi povestea despre păţania lui de la tribunal şi despre starea deplorabilă a lui Fisch, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile şi pe care abia îl mai recunoscuse. Nu încerca nicidecum să se pună într-o lumină favorabilă, găsindu-şi circumstanţe atenuante. Dimpotrivă, se acuza fără menajamente şi cu toată umilinţa de slăbiciunea şi chiar laşitatea de care dăduse dovadă, atunci când acceptase să rescrie şi să semneze din nou vechea lui declaraţie de la primul proces. Se considera vinovat, chiar dacă nu făcuse decât să repete lucruri bine cunoscute de Securitate. Iar acum, de când îşi dăduse seama că fusese folosit ca martor împotriva lui Fisch, căruia i se înscenase un nou proces, nu-şi mai găsea nicio scuză la faptul că nu revenise asupra declaraţiei lui, măcar în ultimul moment, în faţa instanţei. Nu se putea împăca de fel cu gândul că făcuse jocul Securităţii şi îşi reproşa naivitatea de a fi căzut atât de uşor în plasa care i se întinsese. Văzându-l atât de amărât, am vrut să-i vin în ajutor, explicându-i că de fapt depoziţia lui nu servise decât la satisfacerea unei forme aparente de legalitate şi că nu fusese factorul determinant care va duce la noua condamnare a lui Fisch. Chiar şi fără declaraţia lui, Fisch tot va fi condamnat, dacă aşa au hotărât autorităţile comuniste care, în samavolnicia lor, nu şi-ar fi făcut scrupule să-i dea o nouă sentinţă, lipsindu-se de acoperirea numai aparent legală, oferită de mărturia lui în proces. Dar Waldner nu se lăsa influenţat de raţionamentul meu şi îşi urmărea ideea care îl persecuta, repetând-o ca pe un laitmotiv: „Ce părere şi-o fi făcut Fisch despre mine, când m-a văzut apărând în instanţă, în calitate de martor al acuzării!”

Voi face acum un salt înainte în timp, pentru a spune aici părerea lui Fisch, pe care aveam să-l întâlnesc peste câteva luni în închisoarea din Popa Şapcă, cum i se spunea penitenciarului din Timişoara. Pe scurt. Deoarece în curând urma să-i expire pedeapsa, Fisch fusese adus la Timişoara, nu pentru a fi eliberat, ci pentru a i se face un nou proces. Principala acuzaţie ce i se aducea o recunoscuse încă de la primul proces şi făcea totodată şi obiectul declaraţiei ce i se ceruse acum lui Waldner. Numai că, de data asta, Fisch hotărâse să nu mai recunoască declaraţiile ce îi fuseseră smulse atunci sub tortură, fapt pe care Waldner n-avea de unde să-l ştie. Faţă de depoziţia lui Waldner la proces, care îi contrazisese motivele pe care îşi clădise apărarea şi în care îşi pusese toată nădejdea că îi va aduce achitarea, Fisch nu avea niciun fel de înţelegere. Pretindea că Waldner îl va avea pe conştiinţă, pentru că datorită lui fusese din nou

condamnat şi va muri în puşcărie. Nu mai ştiu dacă Fisch a murit în închisoare, dar, oricum, nu-i împărtăşeam părerea privind achitarea lui la cel de-al doilea proces, dacă Waldner n-ar fi depus împotriva lui. Fisch era însă ferm convins că Waldner era singurul vinovat de condamnarea lui. Poate că intransigenţa cu care îl judeca pe Waldner şi înverşunarea cu care îl acuza de a fi colaborat în anchetă cu Securitatea îşi aveau explicaţia în starea gravă de degradare fizică în care ajunsese şi în chinurile permanente ce le îndura de pe urma unor dureri reumatice rebele în articulaţii. Ore întregi din zi şi din noapte, gemea, întorcându-se când pe o parte, când pe alta, sau chircindu-se în pat, canonindu-se să-şi găsească o poziţie mai potrivită, care să-l uşureze. De mers, nu mergea decât strictul necesar până la tinetă şi înapoi, şi numai susţinut de câte un camarad de celulă. Uneori voia să încerce singur. Dar mai mult se târa decât umbla pentru că nu-l ţineau genunchii iar cu mâinile nu se putea ajuta, nefiind în stare să se sprijine de paturi din cauza durerilor din braţe. Fisch purta tot timpul pe faţă pecetea suferinţei. O suferinţă care îl făcuse irascibil şi nervos. Stăpânit de un iremediabil şi negru pesimism, nu se lăsa decât rareori atras de o glumă sau o vorbă veselă, când încercam să-l mai înveselim. Boala şi neputinţa îl acriseră şi chiar îl înrăiseră, deşi câteodată mai reuşeam să scoatem la suprafaţă şi fondul lui de om bun şi cumsecade, cum fusese cândva. Gândindu-mă la cazul celor doi, Waldner şi Fisch, amândoi loviţi de neputinţele vârstei, şi unul şi altul cu sănătatea şubrezită, suferind de foame şi frig, într-un mediu potrivnic oricărei vieţuitoare, şi supuşi presiunilor şi ameninţărilor simbriaşilor unui aparat de represiune duşmănos omului, mi-am dat seama că, în condiţiile în care luase naştere litigiul dintre ei, nu pot şi nu am nici dreptul să caut şi să stabilesc vinovăţia unuia sau altuia, faţă de celălalt. De n-ar fi însă decât pentru că i-am ascultat şi pe unul şi pe altul, atât pe cel ce se căia şi regreta, chiar de ar fi fost nesincer, cât şi pe cel ce ridica acuzaţii ce ar fi putut fi şi ele nefondate, îmi iau dreptul de a-l judeca şi condamna pe singurul vinovat de degradarea şi înjosirea fizică a celor doi, şi a atâtor altora: sistemul comunist cu aparatul lui represiv. Poate fi crimă premeditată mai perversă decât aceea de a aştepta cu diabolică răbdare momentele de răscruce din viaţa deţinutului, boala, bătrâneţea şi chiar senilitatea, pentru a-i exploata slăbiciunea care intervine în asemenea cazuri, chiar şi la cele mai tari caractere ajunse la limita rezistenţei?

LA DENTIST

După depunerea mărturiei la procesul lui Fisch, şi atâta vreme cât am mai stat împreună, Waldner nu a mai fost niciodată dus la anchetă şi nici la dentist pentru a i se retuşa proteza.

În schimb, pe mine, după o destul de lungă pauză, au început să mă ducă din nou la etaj, în biroul de anchetă, unde Jerca părea să se ocupe

acum de întocmirea definitivă a dosarului pentru proces. Îşi făcea treaba cu meticulozitate birocratică, din care nu lipsea de data asta interesul de a mai obţine de la mine mărturisirile pentru care depusese atâtea insistenţe în lunile din urmă. Deşi a străbătut de la un capăt la altul tot vraful de procese-verbale ce se adunaseră de-a lungul întregii perioade de anchetă, Jerca nu mi-a mai pus nicio întrebare în legătură cu cele declarate anterior. Parcurgea pagină cu pagină filele imensului dosar din faţa lui, extrăgând şi punându-le de o parte pe cele pe care le considera utile şi eliminându-le pe cele al căror conţinut se repeta. Pe parcursul operaţiei de triere, la fiecare hârtie pe care o reţinea, se oprea din răsfoitul dosarului pentru a mi-o citi şi a mă întreba dacă este conformă cu cele declarate de mine, avertizându-mă totodată, că dacă am de făcut vreo obiecţie s-o fac acum şi nu la proces. De îndată ce mă declaram de acord cu textul ce mi-l citise, Jerca se cufunda mai departe în lectura dosarului. Când însă, de câteva ori, am protestat împotriva unei fraze mai ambigue şi i-am cerut s-o reformuleze, Jerca mi s-a părut a fi de-a dreptul îngrijorat. Fiind vorba numai de corectarea frazei şi nu de schimbarea sensului ei, Jerca îmi satisfăcea dorinţa, dar nu înainte de a face aluzie la consecinţele ce le-aş avea de suportat, dacă şi în instanţă voi încerca să-mi modific declaraţiile iniţiale. Cele câteva zile în care Jerca s-a ocupat de pregătirea dosarului au fost ultimele pe care le-am mai petrecut în compania lui, prezenţa mea în biroul de anchetă fiind necesară numai pentru a mi se citi, din când în când, câte o declaraţie de a mea din dosar, căreia să-i recunosc autenticitatea şi apoi, o dată rescrisă, s-o semnez din nou. După aceea, până la următoarea semnătură, trecea o vreme. Aceste intervale destul de lungi între o semnătură şi alta, în care continua să cerceteze dosarul, să reformuleze şi să rescrie unele procese-verbale, reprezentau pentru mine timpi morţi, care îmi permiteau să reflectez în linişte la schimbarea survenită în atitudinea lui Jerca. Nu mai era acum anchetatorul pe care îl ştiam de luni de zile, insistent şi interesat să mă facă să vorbesc, vrând să obţină cât mai multe informaţii şi amănunte, în dorinţa de a încheia dosarul anchetei, cu performanţa profesională maximă: spovedania sinceră şi completă a anchetatorului. Acum, nu mai puteam descoperi la el nicio urmă din perseverenţa şi râvna de altădată, cu care încercase să-mi smulgă mărturisirile. Pe cât fusese de înverşunat şi neobosit în insistenţa lui de a mă face să implic şi alte persoane în activitatea de care eram acuzat sau să recunosc anumite acţiuni ce mi se imputau, pe atât se arăta acum de indiferent la recitirea declaraţiilor mele, nefăcând nici cea mai mică remarcă, atunci când ajungea cu lectura la întrebările rămase fără răspuns satisfăcător sau la lacunele pentru elucidarea cărora muncise atâtea luni de zile. Întreaga lui atenţie se concentra acum asupra selectării şi dispunerii în ordine a proceselor-verbale ce aveau să constituie piesele dosarului definitiv. Conţinutul declaraţiilor pe care le trecea în revistă nu-l mai interesa deloc, considerându-l un capitol încheiat. Cufundat în treaba pe care o făcea, Jerca nu mai înălţa capul din hârtii, decât pentru a mă întreba, din când în când, dacă îmi recunosc o declaraţie anterioară pe care mi-o recitea cu glas tare. Evidenta satisfacţie cu care îmi primea răspunsul când era afirmativ, grăbindu-se să-mi întindă foaia de hârtie spre semnare, ca şi tot atât de vizibila îngrijorare pe care o arăta ori de câte ori întârziam, ezitam sau refuzam să-mi dau asentimentul, nefiind de

acord cu noua formulare, pentru că nu respecta întocmai declaraţia mea din anchetă, reflectau clar singura preocupare care îl mai lega de ancheta cazului meu: ţinea cu orice preţ să nu-l blamez la proces, revenind asupra declaraţiilor din dosar! De altfel, la fiecare hârtie pe care trebuia s-o iscălesc, îmi amintea de obligaţia de a-mi menţine declaraţiile şi de a-mi respecta semnătura, pentru că numai prin această atitudine voi putea câştiga bunăvoinţa completului de judecată şi voi beneficia de circumstanţe atenuante. În caz contrar nu voi face decât să-mi agravez situaţia, nu numai la proces, dar voi avea de suferit consecinţe şi în închisoarea de execuţie unde mi se va recomanda de către Securitate un regim deosebit de aspru.

Faptul că Waldner fusese dus la dentist, asociat cu îngrijorarea manifestată de Jerca la gândul că la proces aş putea contesta declaraţiile date în anchetă, mi-a dat ideea să încerc să profit de situaţie. Şi anume, să obţin şi eu o vizită la dentist, pentru o extracţie de măsea. Era vorba de o măsea de minte, cariată şi netratată în primii ani de închisoare, care mi se spărsese la Piteşti în timp ce mă aflam pedepsit şi izolat în beci, şi căreia reuşisem, cu floarea unui cui, să-i rup din ciotul rămas un colţ cu muchie ascuţită, care îmi rănea limba. Nu simţisem aproape nimic în timpul acelei operaţii, demnă mai degrabă de un potcovar, dar de atunci trăiam cu groaza că într-o zi se vor porni durerile şi voi face chiar un abces şi, după procedeul din închisoare într-o astfel de situaţie, nu voi fi dus la cabinetul medical deloc, sau cine ştie după câtă vreme. În timp ce el continua să compulseze dosarul, mi-am făcut planul. Voi începe prin a simula dureri insuportabile de măsea. Ele nu vor ceda nici la antinevralgicele, pe care cu siguranţă că le voi primi de la felceriţa Securităţii. Mă voi văita tot mai tare şi în aşa hal, încât Jerca, dându-şi seama că nu mai pot face faţă lecturii şi iscălitului declaraţiilor, să dea dispoziţie să fiu trimis la dentist. Printre gemete şi vaiete, voi încerca să-i dau de înţeles, fără să simtă că ar fi o tentativă de şantaj la mijloc, că ajutându-mă să scap de grozăvia durerii, i-aş rămâne recunoscător pentru omenia cu care m-a tratat. Subînţelesul, abia sugerat, ar fi că depindea numai de hotărârea lui dacă va putea conta pe o atitudine satisfăcătoare din partea mea, atât la finalizarea dosarului, cât şi la proces, sau dimpotrivă. Cel puţin aşa speram să gândească şi să reacţioneze, când îmi voi pune planul în aplicare. Oricum, nu aveam nimic de pierdut! Trebuia însă să mă grăbesc, fiindcă o dată dosarul încheiat, pierdeam implicit o parte din atuuri şi nici cu Jerca nu rămânea vreo şansă să mai am de-a face. Zis şi făcut. Chiar în după-amiaza aceea, în timp ce mai semnam un proces-verbal de anchetă, i-am cerut un antinevralgic, pentru că a început să mă doară o măsea. Mi-a răspuns că nu are la îndemână, dar cum tocmai îşi încheia treaba din ziua aceea, m-a trimis în celulă, spunându-mi să-i cer gardianului de serviciu pe coridorul arestului. Aş putea spune că, de aci înainte, totul a mers ca pe roate în privinţa atitudinii pe care nădăjduisem că o va adopta Jerca. Dar preţul pentru această reuşită am început să-l plătesc chiar în noaptea aceea, când am simulat primele dureri cu vaiete şi bătăi în uşă pentru a cere antinevralgice şi, trezindu-l din somn pe Waldner, am fost nevoit să-l aud compătimindu-mă. Era sincer întristat că nu-mi poate fi de niciun ajutor, iar mie îmi crăpa obrazul de ruşine fiindcă mă hotărâsem să-l înşel şi pe el şi să nu-i spun că mă prefăceam. Efortul de voinţă susţinut, pe care l-am

depus în tot cursul nopţii fără să închid ochii, zvârcolindu-mă în pat sau plimbându-mă cu mâna la falcă, gemând şi blestemându-mi soarta, pentru a-i demonstra gardianului cât de tare mă chinuiam, m-a lăsat dimineaţa istovit. În acest răstimp, primisem două antinevralgice, care pasămite nu-mi ostoiseră durerea. Abia după „cafeaua” de dimineaţă, de care nu m-am atins, a venit la uşa mea felceriţa însoţită de şeful arestului. M-au găsit transpirat şi roşu la faţă. Stătusem o vreme cu pătura în cap, pentru a mă destinde la faţă fără să fiu văzut, înainte de a-mi relua iar expresia suferindă cu trăsăturile crispate de durere. Profitasem totodată să mă ciupesc de falcă şi s-o frec în dreptul măselei cu pricina, până ce obrazul se congestionase şi chiar se umflase. Constatasem efectul acestui tratament, privindu-mă în geamul de la fereastră pe care, la nevoie, orice puşcăriaş ştia să-l folosească drept oglindă, acoperindu-i faţa opusă cu o haină sau cu pătura. Aşa îmi studiam şi expresia feţei, ferindu-mă să fiu văzut de Waldner. Felceriţa mi-a dat să beau conţinutul a două fiole de algocalmin, asigurându-mă că îmi va calma durerile. Un sfert de oră mai târziu, i-am confirmat pronosticul, anunţându-l pe Waldner că durerile s-au mai liniştit. Luând apoi ca pretext uşurarea intervenită, am adormit istovit de atâta suferinţă cât îndurasem. De fapt, mi se închideau ochii de somn, fiindcă nu dormisem toată noaptea.

Înainte de amiază m-am trezit. Reîncepuseră durerile. La început, fiind mai slabe, le-am putut răbda. Apoi, treptat, s-au înteţit. La prânz n-am putut mânca şi am refuzat să iau castronul de la uşă. Imediat după masă, când a venit gardianul să mă conducă sus, în biroul de anchetă, durerea devenise din nou insuportabilă. Demonstraţia pe care am făcut-o în faţa lui (cred că am atins apogeul carierei mele de actor improvizat), l-a convins pe anchetator că nu eram în stare să mă concentrez să-i urmăresc vorbele până la capăt şi că eram incapabil să mă exprim coerent. Printre plânsete şi sunete nearticulate, l-am implorat să-mi dea un cleşte să-mi scot singur măseaua, fiindcă nu mai suportam durerea. „O să văd ce putem face”, a fost tot ce mi-a spus şi m-a trimis înapoi în celulă. Nu ştiam ce avea de gând. Mă puteam aştepta la orice. Nu era exclusă nici eventualitatea de a mă lăsa în plata Domnului, până ce durerea mea de măsea va trece de la sine. Doar asistasem de atâtea ori în cursul anilor la nepăsarea cadrelor M.A.I. faţă de suferinţele unor deţinuţi, cu boli mult mai grave decât durerea de măsea simulată de mine. Speranţa m-a îndemnat totuşi să nu abandonez încă. Mă hotărâsem tocmai să-mi joc rolul în continuare, cel puţin până seara, când un pas grăbit s-a apropiat de celula noastră. Uşa s-a deschis şi în cadrul ei a apărut şeful arestului. Fără să spună o vorbă, a început să mă măsoare cu privirea din cap până în picioare. La Waldner nici nu s-a uitat. Părea nemulţumit de ceea ce vede şi, după un moment de şovăială, mi s-a adresat: „Ai şi alte haine, mai bune, în bagajul depus la magazie?” I-am răspuns că nu am, reuşind cu greu să mă stăpânesc şi să nu-mi trădez bucuria la auzul acestei întrebări. Şeful arestului îi adresase exact aceleaşi cuvinte şi lui Waldner, când, cu câteva zile înainte, venise să-l scoată din celulă pentru a-l duce la dentist. Nici Waldner nu avusese alte haine la magazie. Cele de pe el i se păruseră ofiţerului prea ponosite, aşa că dăduse ordin gardianului să-i ducă vestonul la călcat şi numai după aceea considerase ţinuta lui acceptabilă pentru a-l conduce la policlinică. Însă cazul meu nu putea fi rezolvat cu fierul de călcat. Pantalonii mei, foşti

cândva de flanelă gri, aveau acum în fund un bazon maro dintr-un material gros de pătură, iar la fiecare genunchi câte un petic mare dreptunghiular din doc de saltea cazonă, de culoare alb-gălbuie. Manşetele uzate şi zdrenţuite erau şi ele întărite cu fâşii de pânză „muncitorul”, fosta „americă” din timpul „burgheziei”, murdărite înadins, pentru a nu-şi deconspira proveniența dintr-un cearşaf al închisorii. Haina era şi ea asortată la pantaloni. Avea în coate şi la guler petice tot din doc de saltea. Şeful arestului mi-a spus că venise să mă ducă la dentist, dar că nu puteam merge într-un asemenea hal. Pe de altă parte, trebuia să ne grăbim şi nu avea timp de pierdut pentru a-mi procura alte haine. Era în mare dilemă. Până la urmă a biruit geniul improvizaţiei, calitate de care ofiţerul nu era străin, ca de altfel nimeni din acea lume a lipsurilor de tot soiul, creată de regimul comunist. Rezultatul improvizaţiei fiind întotdeauna la fel de mizerabil ca şi soluţia de cârpăceală la care se recurgea. Când i-a venit ideea salvatoare, ofiţerul s-a luminat la faţă şi, privindu-ne pe rând, când pe Waldner, când pe mine, a constatat cu glas tare, ca şi cum ar fi vrut să se convingă în acest fel că nu se înşela, deşi contrazicea cu bună ştiinţă evidenţa: „Sunteţi cam de aceeaşi înălţime!” Oricine şi-ar fi dat seama de la prima privire că Waldner era cu mai bine de un cap mai înalt ca mine. „Ia! Dezbrăcaţi-vă şi schimbaţi-vă hainele!” Ne-am executat. Imperturbabil faţă de comicul scenei la care privea, ofiţerul se încuraja singur, repetând la fiecare fază a operaţiei în curs: „Haide, bă, că vă potriviţi! Ştiam eu...”

În realitate, partea întâi a programului, şi anume dezbrăcarea, ne reuşise la amândoi fără nicio dificultate. Dacă ar fi să mă refer numai la operaţia în sine, nu şi la rezultatul ei, aş putea spune că mie mi-a reuşit şi partea a doua, adică îmbrăcarea cu hainele lui Waldner. Cum arătam însă, e o altă poveste. Pantalonii lui Waldner, de gabardină neagră, din pachetele de ajutoare americane de după război, îmi erau atât de lungi, încât ar fi trebuit să-i suflec de câteva ori ca să-mi vină bine. Pentru a nu mai explica şi cât îmi erau de largi, voi aminti că şi lui Waldner, care fusese destul de gras înainte de arestare, îi erau acum mult prea mari în talie, aşa că îi purta cu cele două părţi ale beteliei petrecute una peste alta mai bine de o palmă. Ofiţerul, care urmărea îndeaproape proba pantalonilor, a găsit imediat soluţia: pentru a le reduce lungimea, m-a pus să-i ridic deasupra taliei, până aproape de subţiori şi să-i închei deci peste piept. Aşa, mi se potrivea şi betelia ca lărgime. „Oricum, nu se va băga de seamă cum eşti îmbrăcat pe dedesubt, pentru că haina îţi va acoperi partea de sus” – m-a asigurat ofiţerul. A avut dreptate, pentru că haina şi-a îndeplinit cu prisosinţă rolul de camuflaj: îmi venea ca un troacar, până puţin peste genunchi! Era o haină gri, care se încheia la două rânduri şi în lărgimea căreia ar fi încăput doi ca mine. Mânecile mi le-a suflecat chiar ofiţerul „spre interior, ca să nu se vadă”, mi-a spus. S-a dat apoi cu un pas înapoi, spre a-şi vedea mai bine şi în ansamblu opera, şi ar fi fost pe punctul să se declare mulţumit dacă nu i-ar fi căzut ochii pe bocancii mei cazoni, de reformă, din dotaţia magaziei de efecte a Penitenciarului Piteşti. Îmi erau cu vreo trei-patru numere mai mari şi când umblam îi târşâiam pe jos ca pe nişte papuci. Şireturile fiind interzise, le răsfrânsesem limba în afară, peste bombeuri, aşa încât, rămânând mereu căscaţi, la încălţat ca şi la descălţat, doar intram în ei sau ieşeam din ei, fără să mă ajut cu

mâinile. De făcut, nu-i făcusem niciodată, nu numai fiindcă nu ni se dădea cu ce, dar şi dintr-un fel de protest, pentru că nu mi se dădeau alţii mai potriviţi. Văzându-i cum arată, şeful arestului a înmărmurit. Era însă hotărât să depăşească toate piedicile care îi ieşeau în cale, rezolvându-le prompt, cu mijloacele existente la faţa locului. M-a pus deci să încerc pantofii lui Waldner. Scoţându-mi bocancii pentru a încălţa pantofii, ofiţerul s-a răstit la mine:

— Pune-ţi, mă, ciorapii!

— Nu mai am ciorapi de vreo patru ani, domnule locotenent-major.

Ofiţerul m-a privit mai întâi bănuitor, crezând că îmi bat joc de el, dar când i-am povestit că singurii ciorapi pe care-i avusesem îmi fuseseră confiscaţi cu patru ani în urmă la o percheziţie, în Piteşti, sub pretextul că fiind de lână nu aveam dreptul să-i port, mi-a acceptat explicaţia. Cred că şi felul în care mă prezentam şi îi vorbeam, gemând şi ţinându-mă de falcă, l-a convins că nu eram în stare să mă ţin de glume. Bineînţeles că s-a gândit atunci să recurgă şi la ciorapii lui Waldner. Până la urmă însă, a renunţat la încălţămintea de împrumut, trebuind să admită că pantofii fiind mult prea mari, nu puteam umbla cu ei fără să-i pierd din picioare. Enervat, şi-a vărsat focul pe gardianul de pe coridor, care asista la costumaţia mea. „Ce stai, bă, degeaba?” a zbierat la el şi i-a dat ordin să-mi ia bocancii, să-i dea cu cremă, să le pună şireturi şi să-i aducă imediat înapoi. În aşteptarea bocancilor, ofiţerul a rămas în uşa celulei. Abia atunci l-a băgat în seamă şi pe Waldner şi s-a răstit şi la el: „Ce stai, mă, în cămaşă şi izmene? Vrei să te îmbrac eu?”

Într-adevăr, bietul Waldner stătea resemnat în picioare lângă pat, cu hainele mele în braţe. Cu toată bunăvoinţa depusă, nu reuşise să încapă în ele. A fost însă nevoit să mai încerce o dată să-mi îmbrace pantalonii şi în faţa ofiţerului care ţinea morţiş la părerea lui că suntem de aceeaşi statură. În faţa evidenţei a sfârşit prin a ceda, găsind imediat o soluţie pentru situaţia lui Waldner, care părea fără ieşire: „N-ai nevoie, mă, de haine! Poţi să stai cu pătura pe tine, până ne întoarcem!”

Între timp mi-au sosit bocancii, daţi cu cremă şi lustruiţi, aduşi de gardian în pas alergător. Ofiţerul m-a grăbit să-i încalţ, mi-a pus ochelarii opaci la ochi şi, ţinându-mă de braţ, a pornit cu mine pe coridor. Tot susţinut de el am urcat scara care ducea afară. Ajunşi pe ultima treaptă m-a încredinţat unui gardian şi s-a îndepărtat de noi. L-am auzit dând tot felul de dispoziţii, fără să le înţeleg sensul. Nu vedeam nimic, dar mă bucuram de aerul proaspăt pe care îl respiram şi de mângâierea călduţă a unei raze de soare, pe care o simţeam pe frunte. Plăcerea a fost de scurtă durată, pentru că o dată cu pornirea unui motor în imediata mea apropiere, mi-a venit în nări un miros înecăcios de benzină. Între timp, acoperind zgomotul motorului, am auzit iar glasul şefului arestului, dând ordine în stânga şi în dreapta. Apoi, l-am simţit lângă mine şi în clipa următoare mi-a scos ochelarii. Orbit de lumina zilei, n-am văzut la început decât cerul albastru şi o curte pavată, scăldată de razele strălucitoare ale soarelui. „Nu te uita împrejur! Uită-te la mine şi fii atent la ce îţi spun!” Tonul era aspru şi ameninţător, ca şi întreaga lui atitudine. Proţăpit la doi paşi în faţa mea, cu picioarele puţin depărtate şi bine înfipte în pământ şi cu mâinile prinse în şolduri, mi-a făcut un lung şi amănunţit instructaj, cam în termenii următori: „Vom porni pe jos până la policlinică... Vei merge alături de mine

şi în acelaşi pas, ca şi cum ne-am cunoaşte şi am avea amândoi acelaşi drum. Te vei purta ca orice om normal de pe stradă... Vei privi trecătorii cu naturaleţe şi nu cu insistenţă, pentru a le atrage în mod special atenţia asupra noastră... Să nu încerci să şopteşti cuiva ceva sau să-i faci vreun semn...!" În timp ce-mi vorbea, mai gemând de durere, mai ţinându-mă de falcă, profitam să-mi mai schimb poziţia, răsucindu-mi uşor capul când într-o parte când într-alta, pentru a-mi arunca pe furiş câte o privire împrejur. Ofiţerul stătea însă cu ochii ţintă la mine, urmărind să vadă efectul vorbelor lui asupra mea, menite să-mi impună ţinuta disciplinară pe care dorea s-o respect pe drum. Neputând-o examina în voie, nu mi-au rămas în minte decât câteva imagini din curtea în care se pregătea plecarea noastră spre policlinică. Peste umărul ofiţerului care-mi stătea în faţă, vedeam poarta mare de fier a curţii. În dreptul ei, cu motorul mergând, stătea Jeep-ul care cu câteva minute mai înainte, la pornire, îmbâcsise atmosfera cu fum şi gaze de benzină. Pe lângă şofer, mai erau şi doi pasageri, subofiţeri în uniformă, cu pistoalele automate pe genunchi. Alţi doi, echipaţi la fel şi tot înarmaţi, patrulau în stânga şi în dreapta, de-a lungul clădirilor din incinta curţii. În dreptul unei uşi mai mici, tot metalică, de lângă poarta mare, un tânăr umfla cu pompa roata unei biciclete. Era îmbrăcat civil, cu haine cam ponosite şi purta pe cap o şapcă. Cu evidenta intenţie de a mă impresiona şi a băga frica în mine, ofiţerul şi-a încheiat lecţia de comportare pe care mi-o ţinuse, cu un ultim sfat: „Şi acum, fii foarte atent la ce îţi spun! Să nu te pună dracu să încerci să faci vreo prostie pe drum, pentru că nu-ţi merge cu mine!" Mi-am dat seama că aluzia era adresată fostului evadat, cu al cărui trecut „periculos" ofiţerul fusese pus în temă. De altfel, pentru a fi mai clar, şi-a însoţit amenințarea cu un gest care trebuia să mă convingă că nu era de glumă. Şi-a scos pistolul din tocul atârnat la centură, l-a îndreptat spre mine şi, cu o mişcare sigură, însă făcută mult prea brusc şi cu prea mare zgomot, pentru a nu fi şi teatrală, a tras înapoi culasa armei, introducându-i un cartuş pe ţeavă. După această demonstraţie, mai elocventă decât tot ce spusese până atunci, ofiţerul s-a îndreptat spre şoferul maşinii şi spre civilul care îşi umflase cauciucul la bicicletă şi, rezemat de zid, părea să aştepte şi el ordine. A schimbat cu ei numai câteva vorbe şi s-a întors iar la mine. Apoi, la un semn făcut cu mâna, poarta mare s-a deschis, lăsând Jeep-ul să iasă în stradă. A fost imediat închisă de omul de pază de la poartă, care s-a grăbit să deschidă uşa cea mică, prin care a ieşit şi biciclistul. Acum venise rândul nostru. Cât am traversat curtea, şeful arestului m-a ţinut de braţ, dar când am ajuns la uşă, a deschis-o şi mi-a spus să ies înainte.

Curioasă senzaţie, să ieşi singur pe poarta Securităţii! Falsul sentiment de libertate nu l-am avut însă decât pentru o clipă. Lipsa lanţurilor la picioare, a cătuşelor la mâini şi a ochelarilor negri la ochi era din plin compensată de măsurile de pază pe care le-am înregistrat dintr-o privire, de îndată ce am făcut primii paşi pe trotuar. În afară de cuplul reprezentat de şeful arestului şi de mine, formaţia care şi-a început deplasarea de la poarta Securităţii spre policlinică se compunea dintr-o serie de elemente dispuse de-a lungul parcursului. În avangardă, drumul era deschis de doi subofiţeri de securitate. Nu purtau arme la vedere şi mergeau în pas de plimbare. Stăteau de vorbă, dar mai aruncau şi câte o privire în urmă.

Ariergarda era şi ea formată tot din doi plutonieri, care umblau agale privind în stânga şi în dreapta, de parcă ar fi ieşit pe stradă numai pentru a admira casele din jur şi a se bucura de vremea bună de afară. Pe partea carosabilă a străzii, în dreptul nostru, şoferul Jeep-ului îşi chinuia maşina în încercarea de a ţine pasul cu noi fără să i se oprească motorul. Nereuşind să se menţină la înălţimea noastră, a recurs la o altă manevră. Ne depăşea cu zece-douăzeci de metri, pentru a se opri să ne aştepte şi să pornească din nou când ne apropiam. Biciclistul îşi făcea şi el de lucru, pedalând când în susul, când în josul străzii, de-a lungul convoiului ce se pusese în mişcare. Şi toată această desfăşurare de forţe, pentru a escorta un singur om! Şi, mai ales... ce fel de om? Mai degrabă o arătare! O sperietoare de ciori! Comparaţia cu un clochard, cu un copil de bogdaproste m-ar fi flatat. După ce că înotam în mod atât de ridicol în hainele mult prea largi ale lui Waldner şi îmi târam bocancii, care, cu toate că le strânsesem şireturile la maximum, îmi jucau în picioare, mai eram obligat să fac în permanenţă mişcări bruşte de păpuşă dezarticulată, fie pentru a-mi ridica pe piept pantalonii care îmi cădeau, fie pentru a-mi sufleca ba mâneca stângă, ba cea dreaptă de la haină, care mi se desfăşurau pe rând, depăşindu-mi lungimea mâinilor, de parcă aş fi fost ciung. Nu mai vorbesc de slăbiciunea, de paloarea feţei şi de faptul că eram tuns chilug! Mă străduiam totuşi să mă prefac preocupat de aspectul meu vestimentar, nu pentru a părea prezentabil în ochii vreunui trecător, ci numai pentru a-i dovedi ofiţerului că mă conformam instrucţiunilor primite. Nu voiam să-l indispun, de teamă să nu se răzgândească şi să nu mă mai ducă la dentist. Strada (cred că era bulevardul Loga) era aproape pustie. Dacă pe trotuarul de vizavi, am văzut trecând mai mulţi oameni, pe partea noastră n-am avut decât trei întâlniri. Prima a fost cu două persoane, după toate aparenţele muncitori, care îşi vedeau grăbiţi de drum. Deşi veneau din sens opus şi ne puteau vedea din faţă, au trecut pe lângă noi fără să ne privească şi fără să remarce contrastul atât de izbitor dintre locotenentul-major, curat şi elegant în uniforma lui îngrijită, şi cerşetorul mizerabil de lângă el. La fel de grăbită şi de indiferentă a mai trecut pe lângă noi şi o femeie, purtând o paporniţă cu zarzavaturi. Apoi, mergând mai repede decât noi, ne-au ajuns din urmă şi ne-au depăşit doi tineri. Un băiat şi o fată. Probabil studenţi. Bănuiesc că, înainte de a ajunge în dreptul nostru, ne observaseră din spate şi nu le scăpase aspectul mai mult decât şocant pe care-l prezenta persoana mea. După privirea pe care mi-au aruncat-o când au trecut pe lângă noi, după felul în care au început să-şi vorbească, apropiindu-şi mai întâi capetele şi întorcându-le apoi de câteva ori pentru a se mai uita în urmă, sunt convins că înţeleseseră ce era cu noi şi găsiseră explicaţia relaţiei dintre mine şi ofiţer. De altfel, chiar dacă ar mai fi avut vreo îndoială, ofiţerul s-a grăbit să le-o spulbere. Nemulţumit şi enervat de privirile iscoditoare ale tinerilor, nu s-a mai putut stăpâni: „Ce vă tot uitaţi? Nu-i nimic de văzut! Hai, circulaţi!” Auzindu-i vocea, cei doi securişti din avangardă s-au oprit şi, pe un ton imperativ, i-au îndemnat şi ei pe tineri să circule. Studenţii au grăbit pasul şi s-au îndepărtat fără să mai privească înapoi.

Pentru mine, drumul de la Securitate la policlinică a fost o aventură dintre cele mai plăcute. M-am bucurat din toată fiinţa şi de aerul pe care îl respiram şi de tot ce vedeam şi auzeam împrejur. Era o zi luminoasă de

toamnă târzie, cam răcoroasă, dar însorită. Copacii bătrâni, plantaţi de-a lungul bulevardului, îşi pierduseră aproape toate frunzele, lăsând vederea deschisă spre clădirile de pe stânga şi de pe dreapta lui. Case mari, în general cu un singur etaj, una mai frumoasă decât alta, amintind de prosperitatea unui oraş şi de bunăstarea unei burghezii de altădată. După lunile de zile petrecute în subsolul Securităţii, în care, stăvilită de pereţii celulei, privirea mi se atrofiase oprindu-se pe distanţa braţelor întinse, sorbeam acum cu nesaţ priveliştea cu orizont lărgit şi fără constrângeri ce mi se oferea ochilor. Era probabil şi motivul pentru care n-am fost în stare să-mi dau seama, nici la dus, nici la întors, de lungimea drumului, apreciind totuşi că n-am parcurs decât maximum două-trei sute de metri, până ce am intrat pe poarta Policlinicii M.A.I. De ce această atât de scurtă plimbare a trebuit să ia aspectul unei expediţii, pline de pericole, necesitând organizarea unui dispozitiv de pază atât de complicat, spre a preveni riscul absolut iluzoriu al unei evadări, va rămâne pentru mine mister. Mă întreb şi azi, de ce nu m-au transportat cu Jeep-ul care şi aşa ne-a petrecut până la poarta policlinicii, ne-a aşteptat până ce am ieşit de la dentist şi ne-a însoţit din nou pe drumul de întoarcere la Securitate. De ce nu m-au dus conform obiceiului consacrat, cu cătuşe la mâini şi ochelari negri la ochi? De ce această derogare de la practica tradiţională a Securităţii? Puşi în faţa unor astfel de taine de nedesluşit, gândite şi pregătite de minţi morbide, ale căror raţiuni nu puteau fi urmărite de cei ce nu aveau acces în laboratoarele alchimiştilor moderni ai Ministerului de Interne, deţinuţii aveau o vorbă: „Întocmai precum căile Domnului, şi căile Securităţii ne sunt necunoscute nouă, oamenilor!”

Înainte de a deschide uşa de la intrarea în policlinică, profitând de faptul că eram singuri şi nu putea fi auzit de nimeni, şeful arestului m-a reţinut de braţ şi mi-a atras din nou atenţia să nu încerc să comunic cu nimeni, nici prin viu grai, nici prin semne şi să nu vorbesc nici cu doctorul, pentru că îi va spune el ce are de făcut. Apoi, ofiţerul a întredeschis uşa şi numai după ce s-a asigurat dintr-o privire că holul era gol, a păşit înăuntru şi mi-a făcut semn să-l urmez. La doi paşi în urma mea, îl vedeam cum călca grijuliu să nu i se audă tocurile pe parchet şi privea atent în toate părţile de parcă ar fi plecat la furat. Îi venea greu să se dezbare de mania secretului, devenită un fel de infirmitate profesională. Am avut deseori ocazia să observ cât de stingheriţi se mişcau securiştii atunci când, scoşi din mediul lor, unde, la adăpostul secretului de care se înconjurau, îşi puteau permite totul fără a da cuiva socoteală, erau obligaţi să ia contact cu lumea oamenilor obişnuiţi. Ieşiţi din tenebrele celulelor subterane, se obişnuiau greu cu lumina zilei! Dincolo de uşile prin faţa cărora treceam, se auzea mişcare şi răsunau voci omeneşti, dar spre uşurarea ofiţerului, nu s-a deschis niciuna şi nu ne-a ieşit nimeni în cale. Ajuns în dreptul cabinetului dentar, ofiţerul a avut o ezitare. Apoi, cu acelaşi aer conspirativ, s-a întors spre mine, m-a luat de braţ, m-a atras în spatele uşii şi m-a întors cu faţa la perete. În acest fel, deschizând numai pe jumătate uşa, eu nu eram vizibil pentru cei din cabinet, în timp ce ofiţerul putea privi în încăpere, avându-mă totodată şi pe mine sub observaţie. N-am auzit decât în parte convorbirea pe care a angajat-o cu persoana din cabinet. Am dedus că era chiar doctorul. Deşi nu auzeam tot ce spunea, mi-am dat seama, după inflexiunea vocii acestuia din urmă, că tonul

imperativ cu care i se adresase securistul nu-i fusese pe plac. Încetul cu încetul, din frânturile de vorbe pe care le surprindeam, am reuşit să înţeleg şi motivul controversei ce se iscase între ei. Ofiţerul îi ceruse surorii medicale care-l ajuta pe doctor la tratamente să părăsească încăperea. Evident indispus de aroganţa securistului, doctorul s-a opus cu vehemenţă evacuării surorii, impunându-şi autoritatea şi obligându-l să renunţe la această pretenţie. Nemaiavând încotro, ofiţerul m-a introdus în cabinet, m-a condus la scaunul pentru pacienţi şi s-a străduit tot timpul să stea paravan între mine şi sora medicală, care îşi vedea de treburile ei în faţa unor dulapuri cu medicamente, din celălalt capăt al cabinetului. Când dentistul s-a apropiat de mine şi m-a întrebat ce mă doare, ofiţerul s-a grăbit să răspundă el în locul meu:

— Măseaua de minte din partea dreaptă de jos. Trebuie scoasă!

— Tovarăşe locotenent-major, aici, în cabinetul medical, eu discut cu pacientul! i-a ripostat doctorul pe un ton care nu mai admitea replică. Şi a mai adăugat: Te rog să te dai la o parte şi să-mi faci loc ca să pot lucra.

Fără să protesteze, dar vădit contrariat, ofiţerul a făcut un pas în lături. Îşi părăsea astfel poziţia iniţială, strategic aleasă pentru a ne putea supraveghea amândurora figura şi a se asigura că nu comunicam între noi. Resemnat, s-a plasat în spatele scaunului meu. De aci înainte, doctorul l-a ignorat ostentativ şi s-a ocupat numai de mine. Deschizând gura pentru a-i indica măseaua cu pricina, am profitat de ocazie să-i arăt cu degetul şi o altă măsea cariată de alături. Totodată, contravenind instrucţiunilor primite, şi pentru a nu-i da timp ofiţerului să intervină i-am spus repede:

— Domnule doctor, nu ştiu de la care din cele două provine durerea.

Luat prin surprindere, ofiţerul nu a mai avut răgazul să-şi aleagă cuvintele. L-a luat gura pe dinainte şi s-a exprimat spontan în jargonul temnicerului:

— Lasă, bă, gura!

În acea clipă, mi s-a părut că surprind în ochii doctorului o licărire de simpatie pentru mine. De ce se temuse ofiţerul, nu scăpase: intrasem în contact cu doctorul! Recepţionasem mesajul uman, neexprimat prin vorbe, transmis de doctor prin acele unde care ţin legătura sufletească între oameni şi la care securistul nu avea acces.

— Am primit dispoziţie să-l aduc la policlinică, numai pentru a i se scoate o măsea! a mai încercat să intervină ofiţerul, pentru a preîntâmpina o eventuală intenţie din partea dentistului de a depăşi această limită.

Doctorul nu l-a băgat în seamă, dar s-a întunecat la faţă şi sunt sigur că tonul răstit cu care mi-a spus să deschid gura mai mult, îi era de fapt adresat ofiţerului. Nu numai prin autoritatea tonului, dar şi prin întreaga lui înfăţişare, doctorul impunea respect. Mai întâi, halatul alb şi calitatea profesiunii îi confereau întâietate pe propriul lui teren: cabinetul medical. Doctorul impresiona însă şi prin statura lui. Era înalt şi foarte voinic, dominându-l şi privindu-l de sus pe şeful arestului. Vocea groasă şi puternică se armoniza cu fizicul. După accentul maghiar pronunţat, după culoarea roşcată a părului şi trăsăturile feţei, nu mi-am putut da seama dacă era ungur sau evreu, sau şi una şi alta.

— Îi fac mai întâi anestezicul. Până îşi face efectul, îi plombez măseaua cariată şi apoi îi extrag cealaltă măsea, l-a informat pe ofiţer, fără să-i mai lase loc acestuia să-şi spună părerea.

Abia atunci ofiţerul şi-a adus aminte că fusese însărcinat de doctoriţa Securităţii să-i înmâneze dentistului un bilet. După ce l-a citit, dentistul m-a întrebat:

— Suferi de inimă?

— Da, a răspuns pentru mine şeful arestului.

— În cazul ăsta îţi fac injecţia numai cu novocainã, fără adrenalină.

M-am supus fără să crâcnesc injecţiei, aşteptându-mă ca lipsa de adrenalină să impieteze asupra efectului anesteziculuí. Dar nu a fost aşa. După ce mi-a lucrat şi plombat măseaua cariată, mi-a scos şi măseaua de minte fără să simt nicio durere. Când m-am sculat de pe scaun, n-am mai ţinut cont de prezenţa paznicului meu şi, sub privirea lui furioasă, nu m-am deplasat spre uşa de ieşire, până ce nu i-am mulţumit doctorului pentru atenţia şi grija cu care mă tratase. Ochii uriaşului cu figura ursuză m-au răsplătit din nou, aruncându-mi o scurtă privire încărcată de căldură şi blândeţe.

— Hai, bă, şi lasă vorba! mi-a şuierat printre dinţi ofiţerul, apucându-mă de braţ şi împingându-mă spre uşă.

Înainte de a ieşi pe poarta policlinicii, şeful arestului m-a anunţat că îi va raporta anchetatorului că nu respectasem dispoziţiile primite înainte de plecare, avertizându-mă că voi plăti scump atitudinea mea nedisciplinată. Ameninţarea n-a avut însă asupra mea niciun efect. Eram în sinea mea atât de mulţumit, încât nu ştiam cum să-mi ascund bucuria. Eram dispus să suport orice consecinţe, considerând că nicio pedeapsă nu va reuşi să mă facă să regret ceea ce realizasem în ziua aceea. Scăpasem pentru toţi anii următori de închisoare de unul din cele mai cumplite chinuri ale deţinuţilor: durerile de dinţi! Drumul de întoarcere de la policlinică la Securitate s-a desfăşurat în aceleaşi condiţii: eu mergând pe trotuar lângă ofiţer, precedat de aceiaşi doi securişti şi avându-i în urmă pe ceilalţi doi, iar pe stradă, Jeep-ul şi biciclistul. În celulă, preotul Waldner, vârât sub pătură, aştepta să-i aduc hainele înapoi.

NOUA CELULĂ; FRIG ŞI UMEZEALĂ

În zilele următoare nu s-a mai întâmplat nimic deosebit. Ameninţărilor formulate de şeful arestului nu li s-a dat curs, nimeni nemaipomenind de vreo pedepsire a mea pentru că îndrăznisem să-i vorbesc dentistului. Nu a trecut însă multă vreme de la vizita făcută la policlinică şi, într-o bună dimineaţă, şeful arestului ne-a anunţat să ne luăm bagajul şi păturile, fiindcă vom fi mutaţi în altă celulă. Cum niciunul din noi nu avea „bagaj personal”, am fost imediat gata de plecare cu păturile în braţe. N-am avut însă de făcut decât doi paşi, până în camera vecină, care era uşă în uşă cu celula pe care o părăseam. Ofiţerul a tras zăvorul în urma noastră, iar noi am rămas să ne cercetăm noua locuinţă. Prima constatare a fost neplăcută: era mult mai rece şi mai umedă decât vechea celulă. În schimb,

era mai mare şi mai luminoasă. Mobilierul se compunea dintr-un rând vertical de trei paturi suprapuse şi o oală de noapte. Camera avea numai trei pereţi şi o formă puţin obişnuită. Doi dintre pereţi se întâlneau în unghi drept chiar lângă uşa de intrare, iar cel de-al treilea închidea perimetrul încăperii, descriind un semicerc convex. Ne-am lămurit destul de repede că celula noastră nu se afla în subsolul propriu-zis al clădirii, ci sub o terasă prin care, de la parterul vilei se putea ieşi direct în curte, coborând două-trei trepte. Or, celula noastră avea exact forma terasei de deasupra ei. Faptul că această terasă nu era acoperită făcea ca planşeul ei de beton, care era totodată şi tavanul camerei noastre, să fie supus nemijlocit temperaturilor şi intemperiilor de afară. Datorită proastei izolări, prin planşeul terasei pătrundea în celulă atât frigul cât şi umezeala. Cu cât ne cercetam mai îndeaproape noul domiciliu, cu atât făceam alte descoperiri, care mai de care mai puţin îmbucurătoare. Dacă nu aş fi fost mutat împreună cu Waldner într-o asemenea celulă, aş fi fost înclinat să cred că mi se aplica în acest fel pedeapsa promisă de şeful arestului. Punând mâna pe peretele curb dinspre exterior, am constatat nu numai că era rece, dar că tencuiala era moale şi udă de parcă ar fi fost proaspătă. Puteai fără efort să-ţi înfigi degetele în ea până la zidul de cărămidă. Din cauza umezelii excesive, duşumelele din lemn de brad începuseră să putrezească pe alocuri. Cea mai interesantă consecinţă a igrasiei era însă apariţia unei generaţii spontane de bureţi la capătul duşumelelor, de-a lungul peretelui curb. Aveau o culoare gălbuie, răspândeau mirosul specific al speciei şi pe alocuri crescuseră înalţi de o palmă. Le mergea de minune! Celula părea să ofere atmosfera ideală pentru cultura ciupercilor! Tot în peretele curb, chiar deasupra şirului de bureţi, era o fereastră identică celei din camera pe care o părăsisem. Adică, la fel de mică şi plasată tot la înălţimea capului, ceea ce corespundea în exterior cu nivelul pământului. Deşi în afară de geamul propriu-zis mai era prevăzută şi cu un rând de gratii şi cu o plasă deasă de sârmă, ferestruica lăsa totuşi să pătrundă mai multă lumină, deoarece paravanul de scândură care trebuia să împiedice vederea în curte nu era alipit de gratii, ci fixat la vreo treizeci de centimetri distanţă de ele. Lumină ne mai venea şi de la becul din tavan, aprins zi şi noapte. Şi tot din tavan, dintr-o crăpătură care îl străbătea dintr-un capăt într-altul, în zilele de ploaie, ne măsura timpul câte o picătură de apă care cădea cu regularitate pe podea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne-am plimbat o vreme cu păturile în spinare, pentru a ne mai încălzi. Eram amândoi abătuţi, dar mai cu seamă bătrânul preot era tare deprimat la gândul că va trebui să suporte condiţiile mizerabile de trai din noua noastră locuinţă. Nu mai trăgea decât o singură nădejde: să fie cât mai curând transferat la Piteşti, înainte ca frigul şi umezeala din cameră să-i afecteze sănătatea. Până la urmă, obosiţi de umblat, mai întâi bătrânul Waldner şi apoi şi eu ne-am culcat, el în patul de jos şi eu în cel de sus, fără să ţinem seama de interdicţie. Stăteam amândoi ghemuiţi, cu genunchii la gură, ca să ne ajungă păturile, mult prea scurte pentru a ne acoperi de la cap până la picioare dacă am fi stat întinşi. Dar şi aşa, după vreo jumătate de oră, m-am sculat complet rebegit. Pătura era jilavă şi mirosea a câine plouat. La umezeala din jur mai contribuiam şi noi cu aburul respiraţiei pe care la fiecare răsuflare îl pulverizam în încăperea rece sub formă de vapori. Afară, atâta cât puteam vedea prin ferestruică,

părea să fie cer senin şi însorit. Peticul de iarbă din curte, pe care paravanul din dreptul ferestrei nu ni-l acoperea, era verde, semn că încă nu căzuse bruma. Era probabil o zi obişnuită de toamnă, o zi mai răcoroasă, dar noi tremuram în pivniţa noastră igrasioasă de parcă ar fi fost gerul Bobotezei. Nu-mi puteam închipui cum ar putea fi şi mai rău de aşa, dacă ne va apuca şi iarna tot aici. Cu toate protestele pe care le-am ridicat în faţa şefului arestului, cerându-i să fim mutaţi într-o celulă sănătoasă, n-am realizat nimic. I-am arătat duşumeaua putrezită, bureţii crescuţi pe lângă zid şi mi-am înfipt demonstrativ degetele în tencuiala moale de pe pereţi, pentru a-l convinge că locuitul în astfel de condiţii echivala cu o condamnare la moarte. N-a fost însă chip să-l înduplec să ne mute, şi sunt convins că nici nu stătea în puterea lui s-o facă, după cum nici mutarea noastră în celula de sub terasă, în care ne aflam acum, nu o hotărâse el. Orice mişcare în celularul Securităţii se făcea numai din ordinul anchetatorilor, aşa cum în închisori, repartizarea deţinuţilor în celule era privilegiul strict al ofiţerului politic. Singurul lucru cu care ne-am ales după multe insistenţe a fost câte o pătură în plus pentru fiecare din noi şi dreptul de a sta în pat şi peste zi. Cu toate că am continuat să suferim de frig, cea de-a doua pătură ne-a ajutat totuşi să-l îndurăm mai uşor, mai ales noaptea.

Perioada ploilor de toamnă, deşi întreţinea la un nivel constant umezeala din cameră şi asigura căderea, cu regularitate de metronom, a picăturilor de apă din tavan pe duşumea, a fost numai prima probă de rezistenţă la frig, la care am fost supuşi în noua noastră locuinţă. Mai greu ne-a fost să facem faţă perioadei următoare. După o noapte mai friguroasă decât precedentele, ne-am trezit într-o dimineaţă cu impresia nedefinită că în celulă se petrecea ceva neobişnuit. La început, nu ne-am dat seama despre ce era vorba. Apoi, ne-a atras atenţia liniştea absolută care domnea în încăpere, şi am înţeles ce se întâmplase: ni se oprise ceasul! Încetase tic-tacul picăturilor căzând pe podea, cu care ne învăţasem într-atât încât nici nu-l mai auzeam. Când ne-am uitat pe geam, am văzut că ploaia încetase. Cele câteva fire de iarbă dintre fereastră şi paravan, pârlite de brumă, îşi pierduseră culoarea şi, ofilite, zăceau la pământ. Temperatura scăzuse brusc şi dacă până aci ne acomodasem de bine de rău la umezeală şi la frig, de aci înainte trebuia să ne pregătim să rezistăm la un frig şi mai mare şi chiar la gerul iernii, care se apropia. Ne mai îmbărbăta gândul că iernile în Banat erau mai blânde decât în alte părţi ale ţării. Timpul mi-l petreceam în mare parte în pat, învelit cu cele două pături. La fel şi Waldner, cu care mai schimbam câte o vorbă, până ce mă pridideа frigul şi coboram din pat. Mă plimbam o vreme cu pătura în spinare şi, când mă încălzeam, îmi făcusem obiceiul să mă las pe vine şi să examinez îndeaproape cultura noastră de bureţi. Le urmăream creşterea, făcând la câteva zile câte un semn pe perete, pentru a le măsura dezvoltarea. Începusem să prind drag de ei. Mi-a rămas şi acum în nări amintirea mirosului pe care îl răspândeau ca şi senzaţia încă vie în buricul degetelor, a suprafeţei lucii, puţin umedă şi lunecoasă, când le mângâiam conturul cu mâna. Când mă pătrundea frigul, mă plimbam din nou până ce oboseam şi atunci intram iar în pat sub cele două pături jilave, unde somnolam sau chiar adormeam o vreme, pentru a relua apoi ciclul de la început, când mă trezeam tremurând. Dacă nu m-ar fi răzbit frigul, aş fi

dormitat mai tot timpul. Slăbiciunea mă împingea la somn, iar somnul, pot spune că-mi ţinea de foame. Eram întruna flămând. Pe bătrânul Waldner îl simţeam răbdând mai greu de foame. Nu se mai întindea la vorbă ca altă dată. Stătea aproape toată ziua în pat, cu capul sub pătură. Nu mai rupea tăcerea decât ca să mă întrebe, cu mult mai devreme decât era cazul, dacă nu s-a făcut ora mesei. Numai la auzul zăngănitului de castroane de pe coridor prindea viaţă, părăsea patul şi se plimba nerăbdător prin celulă în aşteptarea mâncării.

În această atmosferă de apatie ce se instaurase în celulă, în care toată activitatea fizică se rezuma la intratul şi ieşitul de sub pături şi la cei câţiva paşi de încălzire prin cameră, iar singurele probleme care ne preocupau erau frigul şi foamea, şi-a făcut într-o bună zi apariţia Francisc Braun. A fost împins fără menajamente în celula noastră de chiar şeful arestului, care, înainte de a trânti uşa în urma lui, l-a prevenit să-şi bage minţile în cap, că, de nu, îl ia mama dracului! Tânărul se oprise în mijlocul camerei, privind zăpăcit împrejur fără să zică nimic. Cred că împlinise douăzeci de ani. Era înalt, deşirat, foarte slab şi purta haine civile, în stare destul de bună. Semn deci, că era arestat de curând. Dacă hainele lui erau în general intacte şi curate, partea de jos a pantalonilor era în schimb ponosită şi pătată de noroi, iar pantofii erau într-un hal fără hal. După ce ne-am prezentat unul altuia, l-am invitat pe noul venit să se aşeze lângă noi pe patul preotului. I-am pus în spate una din păturile noastre, fiindcă începuse să tremure de frig. Peste cămaşă nu avea decât o haină subţire. Francisc Braun era şvab din comuna Sânmartin din Banat. De la arestare stătuse numai singur în celulă, iar acum era atât de bucuros că ajunsese în compania noastră, încât simţea nevoia să vorbească fără încetare. Ne-a istorisit fără nicio sfială aventura lui. Sinceritatea lui m-a făcut chiar să-i atrag atenţia de câteva ori să vorbească mai încet, pentru că l-ar putea auzi gardianul, care are obiceiul să asculte la uşă, şi l-am sfătuit să nu-şi mai încredinţeze cu atâta uşurinţă povestea primilor deţinuţi pe care îi întâlneşte, printre ei putând fi şi delatori. Şi, mai ales, să nu pomenească nume şi fapte pe care nu le-a declarat la anchetă. Francisc nu era însă numai vorbăreţ. Era şi foarte credul. Aş putea spune că avea acea caracteristică a tinerilor germani care, în ciuda unei mai rapide dezvoltări fizice, se maturizează mai târziu, păstrând o vreme încă ceva din inocenţa, din naivitatea şi chiar din puritatea copilăriei. Francisc îmi amintea de cei câţiva colegi nemţi din vremea şcolii, pe care, cu precocitatea dar şi superficialitatea noastră, îi tratam de fraieri şi râdeam de buna lor credinţă. Francisc era şi el un astfel de copil mare. Mai strunindu-l să vorbească în şoaptă, mai repezindu-mă din când în când să pândesc la uşă pentru a mă asigura că nu eram ascultaţi de gardian, am aflat povestea lui, relatată cu lux de amănunte. În timp ce vorbea, Francisc nu înceta să ne examineze pe preot şi pe mine, întrerupându-se deseori din povestit pentru a ne întreba, pe rând, fie câţi ani aveam, fie ce condamnare aveam sau de când eram închişi. Mai ales ultima întrebare ne-a repetat-o de mai multe ori. Nu-i venea să creadă că eu trăiam de opt ani în detenţie, iar preotul de şi mai mulţi ani.

Francisc Braun voise să fugă în Occident împreună cu fata pe care o iubea. Deşi neinformaţi şi nepregătiţi pentru o asemenea acţiune, amândoi reuşiseră să treacă într-o noapte frontiera în Ungaria, fără să fie

interceptaţi nici de grănicerii români şi nici de unguri. N-au înaintat prea mult pe teritoriul maghiar. De bucuria reuşitei, s-au oprit într-un lan de porumb pentru a sărbători evenimentul: Francisc luase cu el o sticlă de coniac! Au băut ce au băut, s-au înveselit, au mai stat un timp de vorbă şi i-a apucat somnul. Ghemuiţi unul într-altul, au adormit. S-au trezit dimineaţa, flămânzi, înfrigurаţi şi uzi de burniţa care se pornise peste noapte. S-au sculat şi au pornit mai departe. Au dat de o cale ferată şi au mers de-a lungul ei până la prima staţie. Obosiţi, s-au aşezat pe o bancă sub acoperişul peronului. Dar n-au apucat să-şi revină bine şi să-şi facă planul pe mai departe. Au fost acostaţi de doi securişti, care le-au cerut să se legitimeze. S-au conformat, prezentând buletinele de identitate româneşti, sperând că vor găsi înţelegerea cuvenită pentru dorinţa lor de a fugi din România în Germania. Bietul Francisc Braun nu avea „nivelul politic” suficient de ridicat pentru a şti că Ungaria era o „republică frăţească”, membră a pactului de la Varşovia şi „prietenă” cu Republica Populară Română. În virtutea acestei prietenii, după câteva zile, Francisc şi logodnica lui, cum o numea el, au fost predaţi autorităţilor române, şi acum se aflau amândoi în subsolul Securităţii din Timişoara. Cu sinceritatea care-l caracteriza, Francisc n-a întârziat să ne încredinţeze tot focul inimii lui. Îndrăgostit de fata cu care încercase să fugă, îşi făcea acum reproşuri şi se considera vinovat de arestarea ei. Deşi în anchetă îşi asumase întreaga responsabilitate a acţiunii, anchetatorul nu ţinuse seama nici de declaraţia lui în acest sens, nici de rugăminţile, pe care în naivitatea lui i le adresase, implorându-l să-i dea drumul fetei. În disperarea lui, Francisc nu mai ţinea seama de represaliile la care se expunea, dacă nu respecta regulamentul celularului. Ba chiar căuta cu ostentaţie să contravină dispoziţiilor, să se împotrivească gardianului, să-l contrazică şi să protesteze ori de câte ori îi punea ochelarii pentru a-l duce la W.C., când îi atrăgea atenţia să vorbească mai încet sau când îi striga să nu mai fluiere în celulă. Părea să urmărească cu tot dinadinsul să fie pedepsit. Era un fel de dorinţă de automortificare, pentru a-şi răscumpăra prin suferinţă vina de a-şi fi târât iubita în închisoare!

Atât preotul cât şi eu am căutat în fel şi chip să-l liniştim şi să-i explicăm că, printr-o atitudine permanentă de răzvrătit din principiu, nu-şi va putea rezolva problemele de conştiinţă. Se calma pentru o vreme, când îi reproşam că prin atitudinea lui reuşise, în numai câteva ore, să retrezească şi să îndrepte asupra celulei noastre vigilenţa gardienilor, pe care noi ne străduisem zile în şir s-o adormim, pentru a fi scutiţi de supravegherea prin vizetă şi de ascultatul la uşă. Din păcate, argumentele noastre nu aveau efect de lungă durată, pentru că Francisc făcea curând o nouă criză de disperare, când îşi amintea că logodnica lui se afla şi ea în subteranul Securităţii şi reîncepea să vocifereze şi să-l apostrofeze pe gardian, când acesta venea la uşa celulei, atras de scandalul pe care îl făcea. Tulburarea lui a atins apogeul în ziua în care, în curticica din faţa ferestrei noastre, au fost scoase la plimbare câteva femei. Erau trei sau patru, toate probabil din aceeaşi celulă. Privind afară, în câmpul nostru de vedere nu intra decât un petic de iarbă, pe care puteam zări numai pentru o clipă picioarele arestatelor, când în plimbarea lor în cerc treceau prin acel punct. Deşi nu le apăreau picioarele decât de la gleznă în jos, Francisc şi-a recunoscut iubita după pantofi. Cuprins de o nespusă bucurie pe de o

parte, şi pe de alta de disperarea neputinţei de a înlătura din cale obstacolele care îl despărţeau de logodnica lui, Braun şi-a pierdut capul şi nu s-a mai putut stăpâni. Cu fruntea lipită de gratiile de la fereastră, a început să-şi strige pe nume iubita, încercând să-i atragă atenţia, prin fluierături, asupra locului în care se afla şi cerându-i să-i răspundă. Totul s-a petrecut foarte repede de aci înainte.

Abia am avut timp să mă reped la fereastră şi să-l trag pe Francisc de o parte. N-am mai apucat să-i spun ce îl aştepta dacă va fi prins, pentru că deja pe coridor se auzeau paşi grăbiţi de cizme care se îndreptau spre noi. Şi în curtea din faţa ferestrei s-a stârnit un moment de rumoare. Ordine strigate cu glas înăbuşit, urmate de paşi precipitaţi pe cimentul terasei de deasupra noastră, pe care răsunau clar tocurile pantofilor de femeie şi apoi liniştea ce s-a aşternut ne-au dat de înţeles că afară plimbarea încetase. La uşa noastră s-a tras zăvorul cu violenţă şi în prag a apărut şeful arestului. Era congestionat la faţă de furie şi, fără să ne bage în seamă sau să ne pună vreo întrebare, i s-a adresat direct lui Francisc: „Ieşi afară, banditule!”

L-au adus înapoi după trei zile, mai flămând şi mai înfrigurat decât atunci când îl luaseră. Fusese băgat în carceră şi în cele trei zile nu primise decât o dată de mâncare. Francisc Braun s-a întors totodată şi timorat. Învăţase pe propria lui piele lecţia pe care noi încercam în zadar să i-o predăm. Ne-a revenit tot nouă rolul să-i predăm şi a doua lecţie: să-i dăm curaj şi să-i restabilim moralul. De data asta ne-a ascultat. S-a vindecat destul de repede de boala atât de periculoasă a fricii care scapă de sub controlul judecăţii, pe care o contractase în cele trei zile, când realizase că se afla la discreţia absolută a temnicerilor. Regăsindu-şi un nou echilibru, cu înţelepciunea câştigată din această primă experienţă care îl ajuta să-şi stăpânească izbucnirile temperamentale, Francisc Braun începea abia acum să facă primii paşi de adevărat puşcăriaş, mai sigur pe picioarele lui. Cea mai bună dovadă a modificării suferite era interesul pentru terenul pe care urma să păşească în această nouă calitate. Până înainte de carceră, Francisc nu se obişnuise cu ideea unei detenţii de durată. Privise arestarea şi, mai ales, condiţiile deţinerii lui ca pe un accident oribil, dar totuşi trecător, tocmai din cauza nedreptăţii strigătoare la cer a acestui tratament sălbatic, disproporţionat faţă de fapta pe care o comisese. Se aştepta ca nedreptatea şi abuzul să înceteze în orice moment. Pe scurt, avea ochii îndreptaţi numai spre libertatea de afară şi nu-l interesa viaţa din închisoare cu regulile ei, pe care nu înţelegea nici să le înveţe, nici să le respecte.

Acum însă, cred că fără ca el să-şi dea seama statutul lui se schimbase. Devenise puşcăriaş! Îşi întorsese privirile spre lumea din spatele gratiilor, se uita cu alţi ochi în jurul lui şi asculta cu nesaţ tot ce-i pvesteam din experienţa noastră de temniţă, ceea ce până atunci nu-l interesa deloc, considerându-se numai un vizitator în trecere prin aceste locuri. De aci înainte, Francisc s-a dovedit un camarad de celulă ideal, dotat cu însuşirile necesare unei bune convieţuiri.

Chiar dacă sfaturile şi informaţiile noastre de vechi puşcăriaşi cu experienţă i-au fost folositoare, nu cred să fi constituit factorul hotărâtor care l-a pus pe Francisc pe calea cea bună. Fără fondul lui sufletesc cinstit şi de bună calitate, nu ar fi descoperit drumul pe care cei mai mulţi dintre

noi căutam să ne menţinem, pentru a avea dreptul la mândria de a fi rămas oameni. Francisc Braun nu a stat decât o scurtă perioadă cu noi în celulă. Într-o zi l-au luat dintre noi şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el în închisoare. Deşi îl cunoscusem prea puţin, mi-a rămas totuşi în amintire şi m-am întrebat deseori ce a devenit după ce s-a despărţit de noi.

Eram în 1960. Anii au trecut, a trecut şi închisoarea, şi la cinci ani după eliberarea mea, am părăsit ţara. Eram de nouă ani stabilit la München, când am primit o scrisoare de la Francisc Braun! Ne aflam în 1978, la optsprezece ani după ce Braun fusese luat din celula noastră din Securitatea de la Timişoara! Îmi scria din nordul Germaniei, din localitatea Lebach-Saar, şi începea prin a mă întreba dacă eu, cel pe care l-a auzit vorbind la Radio Europa Liberă, sunt, aşa cum şi-a închipuit, una şi aceeaşi persoană cu acel Ioanid, pe care l-a cunoscut în celularul Securităţii din Timişoara. Spera să fiu eu şi, pentru a mă ajuta să-mi amintesc de el, îmi scria: „Eu, sus numitul, am trecut împreună cu iubita mea, acum soţia mea, ilegal în noaptea de 24 August 1960 frontiera şi am fost prinşi în Ungaria şi daţi înapoi în mâinile securităţii române.” Şi Francisc scria mai departe: „La începutul lui Sept. la Securitatea din Timişoara, am fost scos din celulă şi mutat într-o celulă tot în subteran, într-o cameră din capăt cu trei paturi, bombată în interior, care dădea geamul cu zăbrele, chiar unde se plimba femeile.” Reproduc în continuare din scrisorile lui Francisc Braun, respectând întocmai erorile de ortografie şi topică datorate influenţei limbii lui materne. În următorul fragment am găsit explicaţia privirilor insistente cu care ne examinase atunci, la venirea lui în celula noastră, şi a întrebărilor repetate pe care ni le pusese privind vârsta, condamnarea şi anii de detenţie executaţi de Waldner şi de mine: „Acolo, în celulă am întâlnit un Domn pe nume Waldner şi un anumit Domn Ioanid, doi oameni care la prime momente, nu pot uita niciodată, mi-au trecut o frică şi o groază în aşa hal se aflau.” Erau impresiile unui tânăr proaspăt arestat, la primul lui contact cu vechi puşcăriaşi! Un alt fragment: „Dacă Domnul Ioanid sunteţi dumneavoastră şi poate nu vă aduceţi aminte de mine, atunci încerc, cât mă ajută memoria, încă câteva amănunte. Am încercat într-o zi să iau legătura prin fluierături cu nevasta mea şi am fost băgat trei zile la carceră. Când am ieşit, aceşti doi domni, din raţia lor de pâine, şi aşa insuficientă, au făcut economii şi m-au aşteptat la revenirea mea cu pâinea în braţe. Când la rândul meu, după ce am revenit am strâns pâine ce s-o dau înapoi, au refuzat categoric.” Din fraza următoare se poate vedea că Francisc a fost receptiv la spiritul de întrajutorare al deţinuţilor: „La plecarea mea de acolo spre Jilava, fortul 13 şi ulterior Deltă, i-am dat bătrânului Domn Waldner indispensabilii, că nu mai avea pe el decât cârpe cusute una peste alta.” Dar Francisc Braun pare să-şi fi însuşit şi alte bune moravuri din lumea puşcăriaşilor: „La eliberarea mea din Delta Dunării (25.02.62) Com. Periprava colonia de muncă Grind, am luat cu mine în călcâiul pantofului mai multe scrisori şi manuscripte, şi m-am oprit la Bucureşti, Braşov, Cisnădie, Timişoara, Arad...” şi înşiră mai departe o serie de nume de familii, cărora le-a dus veşti de la rudele din închisoare. Citindu-i scrisoarea, am avut mulţumirea de a constata că nu mă înşelasem în aprecierile mele şi că încrederea pe care o învestisem în caracterul lui Francisc nu-mi fusese înşelată. În încheiere, în cazul în care

eram într-adevăr persoana pe care o căuta Francisc, mă întreba dacă eram de acord să dau o declaraţie că îl întâlnisem în arestul Securităţii din Timişoara. Dovada urma să-i servească la autorităţile germane pentru obţinerea despăgubirilor pe care statul le acorda saşilor şi şvabilor foşti deţinuţi în închisorile comuniste din România. Bineînţeles că i-am răspuns imediat şi m-am declarat oricând dispus să depun mărturie pentru el. Am primit apoi o nouă scrisoare de la Braun în care mi-a dat amănunte despre familia lui. Sosise cu o lună în urmă în Germania, la 25.09.1978, împreună cu soţia, cu cei doi copii şi cu socrii lui. A ţinut să mă informeze că: „... nu de mult ne-a vizitat şi sora mea, Haufmann Rosemarie, născută Braun, care a ajuns anul trecut în Republica Federală Germania şi care a fost semnatară pentru drepturile omului în cazul Paul Goma...” Şi Francisc îşi încheie scrisoarea, urându-mi: „Mult succes mai departe, sănătate şi viaţă lungă ca să putem învinge!”

La scurtă vreme după plecarea lui Francisc Braun din celula noastră, într-o dimineaţă, l-au scos „cu tot bagajul” şi pe preotul Waldner. N-am rămas singur decât până după-amiază, când mi l-au introdus în celulă pe Fabri, un tânăr muncitor ungur, U.T.C.-ist şi, atât cât îl ducea mintea, convins comunist. Nu-mi amintesc să fi stat împreună mai mult de două săptămâni, timp în care Fabri mi-a înşirat zi de zi toate sloganele comuniste pe care le învăţase papagaliceşte, servindu-mi-le ca pe nişte argumente proprii, care îl determinaseră să îmbrăţişeze crezul comunist. Am aflat de la el totul, şi despre realizările regimului, şi despre metodele ştiinţifice aplicate în toate domeniile şi ramurile de producţie, şi despre progresul şi bunăstarea clasei muncitoare, şi despre lichidarea duşmanului de clasă, şi chiar despre apropiata prăbuşire a capitalismului şi imperialismului american sub loviturile forţelor de neînvins ale popoarelor iubitoare de pace din lagărul socialist şi din întreaga lume. Această avalanşă de sloganе şi clişee o stârneam de fiecare dată când îmi exprimam nedumerirea de a-l vedea arestat şi tratat ca un duşman al regimului. Fabri nu ştia de ce fusese arestat şi avea convingerea că este victima unei erori, care va fi în curând îndreptată. Era de vreo săptămână în arestul Securităţii, şi nu fusese încă scos la anchetă. De fiecare dată când se deschidea uşa celulei, îi cerea gardianului să fie dus la anchetă pentru a i se lămuri situaţia. Mereu însă îl lua gura pe dinainte, i se adresa gardianului cu formula „tovarăşe plutonier” şi se alegea cu o înjurătură şi cu replica standard: „Ce, bă, banditule, crezi că eşti tovarăş cu mine?!” Fabri nu înţelegea nedreptatea acestei discriminări şi se întrista.

Stând de vorbă cu el, cred că am aflat înaintea lui din ce i se trăsese arestarea. Fabri îmi povestea cum în timpul liber avea obiceiul să se vadă cu prieteni de vârsta lui şi să bea cu ei câte un pahar. Câteodată chiar un pahar mai mult şi a doua zi nu prea îşi mai aducea aminte cum se încheiase întâlnirea. Ţinea minte doar că se vorbise, se glumise şi se cântase. Iar eu trăsesem concluzia că fie vorba, fie gluma, fie cântecul nu fusese pe placul cuiva! Aveam să aflu mai târziu că Fabri a fost condamnat pentru „discuţii duşmănoase”. Sunt convins însă că fusese denunţat pe nedrept, pentru că Fabri, nici beat fiind, n-ar fi criticat Partidul, pe care îl venera. Fabri a fost pentru mine o revelaţie, un personaj fascinant. Era de

fapt primul om cu creierul spălat în adevăratul sens al cuvântului, pe care îl întâlneam. Am pus reuşita fenomenului pe seama cantităţii reduse a materialului care fusese spălat, pentru că, din punct de vedere intelectual, se putea spune fără a face păcat că Fabri era mai degrabă subdezvoltat. Era totuşi un exemplar încă imperfect al „omului nou” pe care aveam să-l întâlnesc mai târziu. În simplitatea lui, Fabri mai păstra încă nealterate câteva din trăsăturile „omului vechi”. Era sincer, cinstit şi bun la suflet. Poate că tocmai de asta fusese considerat un rebut şi aruncat în închisoare. Încercările mele timide de a-i deschide ochii, arătându-i enormitatea minciunii care stătea în spatele vitrinei partidului, frumos pavoazată pentru a înşela oamenii şi mai ales „clasa muncitoare”, s-au izbit de un zid impenetrabil. Fabri respingea până şi evidenţa care uneori reieşea din chiar povestirile lui. Nu recunoştea în ruptul capului niciunul din aspectele negative ale regimului. Pentru el, într-adevăr, Partidul nu greşea niciodată! Pentru mine, Fabri nutrea sentimente împărţite. Pe de o parte îmi reproşa poziţia duşmănoasă faţă de Partid, şi pe de altă parte mă compătimea pentru anii petrecuţi în puşcărie. Îmi acorda chiar circumstanţe atenuante, considerând că nu meritasem o condamnare atât de mare, deoarece mă manifestasem împotriva regimului comunist, înainte de a fi apucat să-l văd consolidat şi de a fi avut ocazia să-i admir realizările. „Acum nu mai e ca pe vremea când eraţi dumneavoastră liber. Lucrurile s-au schimbat. Se găsesc de toate şi, dacă ai bani, poţi să cumperi orice, fără cartelă.” În acest context, Fabri a făcut următoarea afirmaţie, pe care am reţinut-o şi o redau întocmai: „Acum, Partidul permite luxul!” Văzându-mă neîncrezător, mi-a explicat că acum aveai voie să porţi cravată, pălărie şi chiar batistă la buzunarul de la haină. De asemenea, se organizau petreceri şi baluri chiar de către organizaţia de partid şi de U.T.C., unde nu erai primit dacă nu erai îmbrăcat corespunzător. „Trebuie să fii elegant. Nu mai poţi veni în pulovăr şi încălţat în bocanci. Şi trebuie să fii curat pe mâini, fiindcă eşti controlat la intrare!” – îmi spunea Fabri, foarte mândru de standardul de civilizaţie la care se ajunsese. Apoi mi-a povestit cum încăperile nu ştiu cărui club, unde acum se ţineau balurile, fuseseră complet renovate, iar în sala de dans, duşumelele de brad fuseseră înlocuite cu parchet: „Un parchet lucios ca sticla de te puteai oglindi în el!” Şi, convins că măsurile de întreţinere şi protecţie a parchetului aveau să mă lase mut de admiraţie, a adăugat: „Nu ai voie să-l zgârii şi pentru asta, la uşa de intrare în sala de dans, stă un tovarăş, care nu te lasă să treci până nu-i arăţi tălpile pantofilor. Îţi ridici pe rând picioarele şi el te verifică să nu ai blacheuri la pantofi!”

Cât am stat cu Fabri în celulă şi după aceea încă o vreme singur, am mai simulat de câteva ori crizele de inimă. Între timp, şi Jerca m-a mai adus de câteva ori în biroul lui, pentru ancheta de rutină pe care se resemnase s-o repete din când în când, punându-mi mereu şi mereu, dar fără convingere, aceleaşi întrebări. Într-o zi, pe când mă aflam în camera de anchetă, Jerca s-a sculat de la biroul lui şi a părăsit încăperea, lăsându-mă singur la măsuţa mea din colţ. Se mai întâmplase şi în alte dăţi să-şi întrerupă ancheta şi să lipsească un timp din cameră. Observasem că atunci, indiferent dacă ieşea pe uşa care dădea în coridor sau pe cea care se găsea pe peretele din stânga mea, pe aceasta din urmă o lăsa întotdeauna întredeschisă. Dincolo de această uşă, era biroul unui alt

anchetator, în supravegherea căruia eram lăsat de Jerca pe durata absenţei lui. Mi-am dat seama că de la locul lui, prin uşa crăpată, acesta avea sub ochi biroul lui Jerca, pe care se aflau dosarele anchetei, singurul lucru care trebuia ferit de o eventuală tentativă de indiscreţie din partea mea. Din când în când, anchetatorul din camera vecină se scula de la locul lui şi venea să mai arunce o privire şi la mine, deşi nu aş fi putut dispărea, uşa care dădea spre coridor fiind păzită pe dinafară. De data asta, prin uşa lăsată întredeschisă de Jerca la ieşirea din cameră, am putut urmări, timp de câteva minute, conversaţiile care se purtau în biroul vecin, unde se strânseseră mai mulţi anchetatori. Pe Jerca l-au întâmpinat la intrare cu râsete şi glume, încercând să-l reţină printre ei. N-au reuşit, acesta trecând numai prin camera lor şi pretextând că avea treabă în altă parte. Datorită probabil primirii gălăgioase pe care i-o făcuseră şi veseliei care domnea în camera de alături, fie Jerca scăpase din vedere să le semnaleze prezenţa mea, fie ei nu-l înţeleseseră, pentru că şi-au continuat discuţiile tot cu glas ridicat, fără să ia vreo măsură de precauţie spre a nu fi auziţi. Primul lucru pe care l-am înţeles din dialogul ce se încinsese între ei şi pe care nu-l recepţionam decât parţial din cauza vocilor ce se suprapuneau şi a râsetelor ce le acopereau a fost că ne aflam în ajun de Anul Nou. Pierdusem socoteala zilelor de multă vreme, trecuse şi Crăciunul fără s-o fi ştiut. Pentru ei erau „Sărbătorile de iarnă” şi de aceea păreau să-şi fi suspendat activitatea şi să se fi adunat cu toţii la taclale şi chiar – dacă ar fi fost să mă iau după zgomotele care îmi parveneau, la ciocnitul unui pahar de băutură.

Cu atât mai curios era faptul că singur Jerca îşi vedea de anchetă în ziua aceea, în loc să chefuiască cu ceilalţi. După ce trecuse prin camera lor refuzând să rămână cu ei, Jerca a devenit subiectul discuţiilor şi ironiilor tovarăşilor lui. Glumeau pe socoteala lui şi a ghinionului pe care îl avusese de a fi fost însărcinat cu anchetarea unui „deţinut vechi, uns cu toate alifiile, căruia nu reuşise să-i vină de hac”. Au pomenit apoi de observaţiile pe care le primise din partea tovarăşului colonel şi de furia acestuia din urmă din cauza incapacităţii lui Jerca de a duce ancheta la bun sfârşit. „Nu i-a mers de data asta cu puşcăriaşul ăsta vechi, aşa cum i-a mers până acum cu tinerii frontierişti pe care i-a anchetat. Din două palme ăia spuneau tot. Unde mai pui că banditul ăsta de acuma mai e şi grav bolnav de inimă şi n-are voie să-i moaie oasele, fiindcă poate să moară în anchetă”. Am redat astfel numai sensul spuselor celor din camera vecină, neavând pretenţia să fi reprodus întocmai vocabularul şi nici să fi atins perfecţiunea expresiilor M.A.I.-ştilor, în toată savuroasa lor autenticitate. Nu mi-a scăpat însă nota de simpatie pentru „vechiul puşcăriaş uns cu toate alifiile”, care se degaja din vorbele lor, atunci când se bucurau de insuccesul pe care îl pricinuisem tovarăşului lor. În acel moment ţineau cu mine! De dragul de a-şi forfeca tovarăşul şi de a-i subevalua calităţile profesionale, vorbeau cu admiraţie de vechiul şi rutinatul puşcăriaş care avea experienţa anchetelor, nu ca tinerii frontierişti, nepregătiţi să facă faţă interogatoriilor! Invidia lor „tovărăşească”, îndreptată împotriva lui Jerca, avea să se manifeste chiar cu nuanţe de-a dreptul periculoase pentru el, atunci când l-am auzit pe unul din ei, împărtăşindu-le celorlalţi pe un ton confidenţial: „Nu ştiţi ce am aflat? Tov Jerca şi-a luat un brad, pe care l-a aprins de Crăciun, nu ca noi care îl vom aprinde de Anul Nou!” N-

ar fi trebuit să mă mire asemenea vorbe. Fuseseră doar pronunţate în instituţia care practica şi încuraja cultul denunţului! Şi totuşi m-am surprins înclinat să ţin cu Jerca. Slăbiciune numai de o clipă, fiindcă, de ruşine faţă de mine însumi, am reuşit să mi-o stăpânesc! Singurii ofiţeri anchetatori din Securitatea de la Timişoara din vremea aceea, cărora am izbutit să le stabilesc identitatea, fie auzindu-le pronunţate numele, atunci, prin uşa rămasă deschisă, fie aflându-le mai târziu de la alţi deţinuţi în penitenciarul din Popa Şapcă, sunt următorii patru: căpitan Gheorghe Mocea, Loiş, Ion Moldovan şi Iosif Bozeşan.

1961, IARNA.
PENTRU ULTIMA OARĂ LA ANCHETĂ CU JERCA

Între timp, iarna era în toi. Părea să fie însă mai blândă afară decât în celulă. Am continuat să sufăr de frig până la începutul lunii februarie, când am fost mutat într-o altă celulă, fără fereastră spre exterior, deci cam lipsită de aer curat, dar în schimb călduroasă. Nu mai fusesem dus la anchetă de mai bine de o lună. Vegetam de unul singur în celulă, fără altă ocupaţie decât aceea de a-mi depăna amintirile şi de a-mi întreţine intactă imaginea bolnavului de inimă în ochii gardienilor, simulând când şi când câte o criză. De aici, într-o bună zi, am fost dus pentru ultima oară în camera de anchetă de la etajul vilei. La intrarea în birou, gardianul care mă condusese nici nu a mai avut nevoie să mă îndrume spre măsuţa şi scaunul din colţ unde stătusem de atâtea ori. Ştiam drumul chiar cu ochelarii la ochi. Mi i-a scos abia după ce m-am aşezat şi, la un semn al lui Jerca, a părăsit camera.

Jerca şi-a dres apoi glasul şi m-a anunţat pe un ton cât se poate de oficial:

— Domnule Ioanid, ancheta d-tale s-a încheiat şi, în baza declaraţiilor şi a documentelor cuprinse în dosarul pe care l-am întocmit în timpul cercetărilor, vei fi trimis în judecată. Legea prevede dreptul inculpatului de a lua cunoştinţă de actele ce se află la dosar, înainte de a fi înaintat tribunalului.

Nu m-a răbdat inima să tac:

— Asta e o noutate, domnule anchetator! Eu am mai fost judecat de două ori şi niciodată nu mi s-a arătat dosarul. Oare atunci, legea prevăzând acest drept nu exista? Sau exista totuşi, dar în mod abuziv nu mi s-a acordat dreptul de a-mi vedea dosarul?

— În regimul legalităţii socialiste, legile sunt respectate şi aplicate întocmai! – mi-a replicat Jerca, evitându-mi întrebările.

Părea foarte grăbit. Sau poate numai se prefăcea, pentru a nu mă lăsa să citesc chiar în voie dosarul. Ar fi fost de altfel imposibil s-o fac, fiindcă mi-ar fi trebuit, cred, mai multe zile pentru a-i parcurge toate filele. Dosarul stivuit pe biroul lui Jerca se compunea din nici mai mult, nici mai

puţin de cinci volume, toate legate şi cu coperţi cartonate de culoare bleu. Arătându-mi-le, Jerca a ţinut să-mi precizeze de la început că, pentru a nu pierde vremea şi a-mi veni în ajutor, pusese semne de hârtie în două volume, spre a marca paginile care mă priveau, unde se aflau declaraţiile mele, ale celorlalţi despre mine şi concluziile anchetei. „Restul, nu cred că te interesează”, a hotărât el, aducându-mi cele două dosare şi punându-mi-le în faţă, pe măsuţa mea din colţul camerei. Mi-a şi deschis primul volum la semnul pe care îl pusese, şi chiar a şi început să-mi întoarcă paginile cu degetul, înainte de a apuca să le citesc, pretinzând că propriile mele declaraţii, fiindu-mi cunoscute, nu mai era cazul să întârzii asupra lor. La protestul meu că în acest fel nu face decât să-mi confirme că dreptul de a-mi consulta dosarul nu era decât o vorbă goală şi nicidecum un drept respectat, Jerca a renunţat la procedeu. A continuat însă să stea lângă mine şi să mă ţină sub presiune, grăbindu-mă cu vorba. Răsfoind filele dosarului, mi-am dat seama că pierdusem obişnuinţa de a parcurge repede şi pe sărite rândurile scrise, lămurindu-mă astfel dintr-o privire superficială asupra conţinutului foii respective. Ochii îmi fugeau peste rânduri şi se opreau la câte un cuvânt nesemnificativ, iar mintea se încăpăţâna să-i prindă sensul, fără să reuşească. Trebuia să citesc cu aplicaţie, aş spune chiar să buchisesc şi uneori să şi revin asupra rândului citit pentru a mă dumiri, acest efort de înţelegere a lecturii fiindu-mi tulburat şi de prezenţa şi insistenţele lui Jerca de a mă grăbi. Treptat m-am liniştit şi m-am adaptat la un ritm mai susţinut, şi mai ales pe placul lui Jerca. Găsisem calea de urmat pentru a mă alege eventual cu ceva din dosarele ce-mi stăteau în faţă. Mă hotărâsem să trec fără să mă mai opresc peste filele cu propriile mele declaraţii, de îndată ce le identificam după inscripţia din susul foii: Proces-verbal de anchetă. Voiam în acest fel să câştig timp, spre a putea parcurge cât mai multe pagini, înainte ca Jerca, în nerăbdarea lui, să mi le ia, considerând că nu trebuie să abuzez de dreptul ce mi se acordase. Speram ca printre sutele de pagini ale celor cinci volume, să-mi cadă ochii şi pe vreo piesă mai interesantă. Şi mi-au căzut chiar după primele cincisprezece-douăzeci de pagini întoarse, pe certificatul medical al doctoriţei Securităţii din Timişoara, act oficial, semnat, cu ştampilă şi inserat la dosar. Cuprindea în numai câteva cuvinte, scrise de mână, diagnosticul ce-mi fusese pus în urma crizelor de inimă pe care le simulasem: „Sindrom miocardic coronarian (Angor pectoris)”. Pentru mine, hârtia pe care o aveam în faţă şi de la care nu-mi puteam desprinde ochii de emoţie a reprezentat în acel moment mult mai mult decât certificatul medical care mă salvase de la bătaie în anchetă. O priveam nu numai ca pe o recompensă binemeritată pentru efortul susţinut şi pe termen lung, învestit în acel exerciţiu de răbdare şi stăpânire de sine pe care îl făcusem vreme de atâtea luni, cu preţul unei uzuri nervoase de zi de zi. Vedeam în acest certificat o recunoaştere şi o încununare a operei de mistificare pe care o întreprinsesem şi o dusesem la bun sfârşit. Dar mai ales enormitatea blufului meu, căruia îi căzuse victimă cea mai temută instituţie a sistemului represiv, îmi dădea o satisfacţie fără margini. Întotdeauna, o dovadă a vulnerabilităţii Securităţii ridica moralul deţinutului! Mi-am ascuns cu greu sentimentele care îmi dădeau ghes să izbucnesc în râs şi, pentru a da o explicaţie faptului că zăbovisem nejustificat de mult la cititul unui text atât de scurt, l-am

întrebat pe Jerca ce fel de boală este cea menţionată în certificat, pentru că nu înţeleg termenii medicali. „Nu ştiu nici eu, dar nu e ceva grav” – mi-a răspuns ca să scape de întrebări şi m-a îndemnat iar să mă grăbesc. Ceea ce într-adevăr nu ştia Jerca, era că eu îmi cunoscusem boala dinainte de a-mi fi fost diagnosticată de doctoriţa Securităţii, iar termenii medicali în care fusese exprimată în certificatul eliberat de aceeaşi doctoriţă îi învăţasem la Piteşti cu mai bine de un an în urmă de la doctorul Cornel Petrasievici. De altfel, succesul crizelor mele de inimă îl datoram în primul rând explicaţiilor competente şi amănunţite pe care le primisem de la el. Lui Cornel Petrasievici îi sunt şi azi recunoscător de a fi scăpat de bătaie la ancheta din Timişoara!

Simţind că răbdarea lui Jerca se apropia de sfârşit, am continuat să răsfoiesc paginile celor două volume într-un ritm mai viu. Sunt convins că în acest fel am trecut peste multe file asupra cărora ar fi meritat să mă opresc, dar în condiţiile date, nu-mi rămăsese altă soluţie decât să contez pe norocul de a cădea din nimereală pe vreo hârtie interesantă, aşa cum se întâmplase cu certificatul medical. Am ajuns însă curând la ultimele pagini ale celui de-al doilea volum, fără să mai descopăr ceva deosebit. M-am decis atunci să-i cer lui Jerca şi celelalte volume. Deşi contrariat de această pretenţie, care implica o nouă întârziere, a acceptat să le transfere de pe biroul lui pe măsuţa mea, manifestându-şi în acelaşi timp speranţa că la proces nu voi da dovadă de rea-credinţă, declarând că nu mi-au fost respectate drepturile. În schimb, nu m-a mai slăbit din ochi de aci înainte, zorindu-mă cu şi mai multă insistenţă la fiecare pagină. Şi totuşi, chiar şi sub această presiune, şansa mi-a surâs din nou. Am descoperit ceea ce căutam şi nu speram să mai găsesc: câteva declaraţii date de Gheorghe Ştefan (Fane), în anchetă, în care nega să-şi fi procurat vreodată arme din depozitul militar din Fortul Bragadiru. Îmi erau astfel confirmate presupunerile care mă făcuseră să mă încăpăţânez şi eu în timpul anchetei şi să nu recunosc că am ridicat armele de la Fane din Bragadiru, pentru a le transporta la Bucureşti. Deşi a fost ultima informaţie pe care am mai cules-o din dosar, eram mulţumit. Răbdarea lui Jerca ajunsese la capăt. Mi-a luat volumele din faţă şi le-a stivuit din nou pe marginea biroului său. A încercat apoi să se plimbe dintr-un capăt într-altul al camerei şi să-mi vorbească, oprindu-se uneori la măsuţa mea, pentru a-şi întări spusele şi a mă iscodi cu privirea. De fapt se oprea pentru a-mi asculta răspunsul la fiecare din întrebările pe care mi le punea, formulate cam în felul următor: „Domnule Ioanid, cred că nu te poţi plânge de felul în care ai fost tratat în anchetă. Poţi spune că ai fost insultat sau maltratat? Te-am obligat eu să semnezi vreo declaraţie cu care nu erai de acord?” Ce altceva aş fi putut răspunde decât nu. „Recunoşti că ai primit îngrijire medicală, că ţi s-au dat medicamente şi că ai fost dus la dentist?” Cum era să nu recunosc! „Cred că eşti un om serios, care te ţii de cuvânt şi nu ai să te apuci să spui la proces că ţi s-au smuls declaraţiile cu forţa. Am avut cazuri de oameni *lipsiţi de caracter*, care, la proces, au spus fel de fel de minciuni, care s-au plâns că au fost înfometaţi şi care nu şi-au mai recunoscut declaraţiile, pretinzând că au fost bătuţi la anchetă şi siliţi să afirme şi să semneze neadevăruri!”

Am rezumat cu cuvintele mele discursul mult mai lung pe care mi l-a ţinut Jerca. Cuvintele pe care le-am subliniat sunt însă chiar cele

pronunţate de Jerca. Le-am reţinut, pentru că n-au făcut decât să mai scoată încă o dată în evidenţă prăpastia care se căsca între judecata securistului şi aceea a omului obişnuit. Eram atât de departe de a-i împărtăşi părerea în privinţa atitudinii acelor oameni la proces, încât calificarea lor drept *lipsiţi de caracter* avea pentru mine valoarea de certificat de bună purtare. Distanţa dintre aceste două feluri de a gândi avea să tot crească în timp, creându-se astfel, treptat, două categorii distincte de oameni, cu mentalităţi diferite, fiecare vorbindu-şi limba proprie, întrebuinţând deseori aceleaşi noţiuni, dar dându-le sensuri deosebite sau chiar contrarii. O înţelegere reciprocă nu mai era posibilă. Numai noi, deţinuţii, eram avantajaţi, pentru că, deşi nu ne schimbasem nici felul de a gândi şi nici felul de a vorbi, învăţasem să le descifrăm cuvântul şi să pricepem cum le funcţionează celorlalţi mintea, rigiditatea şabloanelor cărora le deveniseră prizonieri, împiedicându-i să ne mai poată înţelege sau ghici gândurile. S-ar putea spune că ei erau cei care evoluaseră într-o altă direcţie, iar noi ne radicalizasem pe vechile poziţii. Era poate începutul conflictului dintre noi şi „omul nou”. Jerca mi-a mai vorbit câteva minute în acelaşi sens, căutând să se asigure că la proces nu-mi voi retracta declaraţiile făcute în anchetă. Sub pretextul, mult prea transparent, de a mă avertiza despre consecinţele ce le-aş avea de suportat, în cazul unei atitudini „negative” la proces, care m-ar aduce înapoi la Securitate pentru o nouă anchetă, Jerca încerca să-şi ascundă propria îngrijorare faţă de o asemenea perspectivă, care pentru el ar fi reprezentat supremul eşec profesional. Nu ştiu cât a fost de satisfăcut de afirmaţia mea că îmi voi menţine declaraţiile din anchetă, pentru că m-am grăbit să adaug că, dacă voi avea ocazia să vorbesc liber, mă voi plânge în instanţă de condiţiile de detenţie din subsolul Securităţii, menţionând lipsa de aer, frigul şi igrasia din celule, unde, din cauza umezelei, pe duşumelele putrede creşteau bureţi.

După ce la întrevederea cu Jerca fusesem încunoştinţat de iminenţa procesului, cele câteva zile pe care le-am mai petrecut în aşteptarea lui mi s-au părut fără sfârşit. Răbdarea la care fusesem silit să recurg, în faţa lipsei de perspectivă a unei date precise, care să pună capăt aşteptării fără termen, soluţie cu care mă deprinsesem să trăiesc, şi-a pierdut brusc eficacitatea dezlănţuind febra nerăbdării, de îndată ce schimbarea a devenit vizibilă. În zilele care au urmat, m-am plimbat ca un leu în cuşcă. Ştiam că procesul avea să producă, implicit, şi plecarea mea din celularul Securităţii. Unde anume, rămânea de văzut. Principalul era să scap de Securitate!

LA PROCES

Şi, în fine, a venit şi momentul mult aşteptat! Ca la orice deplasare a deţinuţilor dintr-un loc într-altul, totul trebuia să se petreacă sub imperiul

celei mai mari grabe. Cu ochelarii la ochi, cu mâinile prinse în cătuşe şi condus de braţ de un gardian, am parcurs coridorul celularului în pas alergător, am urcat scara şi am ieşit în curte, pe acelaşi drum pe care mersesem şi când fusesem dus la dentist. Am auzit iar motorul de maşină şi m-a izbit din nou în nări mirosul gazelor de benzină ca şi atunci. Era acelaşi Jeep care urmărise deplasarea mea până la policlinică şi înapoi. Numai că de data asta am devenit pasager şi am fost ajutat să mă urc în el. Am pornit imediat şi numai după ce am ieşit pe poartă mi s-au scos ochelarii.

Eram aşezat pe bancheta din spate, între doi agenţi M.A.I., iar pe locul din faţă, lângă şofer, stătea şeful arestului care, întors spre mine, m-a şi anunţat că la cea mai mică mişcare are ordin să tragă. Şoferul era singurul în haine civile. Pe mine nu îndrăznesc să mă pun la socoteală, neştiind cum aş putea să-mi calific îmbrăcămintea soioasă, zdrenţuită şi plină de petice de culori diferite. Vremea era a ploaie. Coviltirul capotei Jeep-ului avea să ne apere însă şi de intemperii, şi de privirile trecătorilor. Ca să nu mai vorbim de viteza record cu care am străbătut distanţa dintre Securitate şi Tribunal, care oricum nu ar fi lăsat nici unui pieton timpul necesar să ne distingă figurile. Deşi strada era destul de animată, nimeni nu părea să se sinchisească de maşina noastră. Tribunalul se afla în complexul de clădiri al bine cunoscutei închisori Popa Şapcă, botezată aşa de deţinuţi, după numele străzii. Am fost introdus într-o încăpere destul de mare, de unde se intra în sala de judecată. Gardianul m-a condus la singurul scaun liber. Sosisem ultimul. Celelalte scaune erau deja ocupate de colegii mei de lot. Aceste şase scaune constituiau singurul mobilier al încăperii, fiind înşirate de-a lungul pereţilor şi cu faţa la zid. Doi securişti în uniformă, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, patrulau în spatele nostru, iar din mijlocul camerei ne ţinea sub observaţie locotenentul-major, şeful arestului din subsolul Securităţii. „Stai cu faţa la perete! Nu mai întoarce capul!” striga din când în când unul din cerberii care ne păzeau. Mi-au strigat şi mie de câteva ori. Întorsesem capul pentru a-mi recunoaşte camarazii de lot, dar, văzuţi din spate, nu reuşisem să-i identific decât cu aproximaţie. Mai ales că trecuseră zece ani de când nu-i mai văzusem! La un moment dat a intrat în cameră anchetatorul Jerca, însoţit de un individ îmbrăcat civil. Jerca s-a dus mai întâi la şeful arestului, cu care a schimbat câteva vorbe pe şoptite. În urma acestei consfătuiri, şeful arestului s-a dus pe rând la cei cinci arestaţi, cerându-i fiecăruia să se mute cu scaunul în aşa fel, încât apropiindu-se mai mult unul de altul, să lase în stânga şi în dreapta mea un spaţiu liber mai mare. Toată această manevră complicată, silenţioasă şi cu iz conspirativ avea ca singur scop îndepărtarea celorlalţi arestaţi de scaunul meu ca să nu poată auzi convorbirea pe care Jerca şi necunoscutul veniseră să o poarte cu mine.

Jerca l-a introdus în scenă pe noul venit, prezentându-mi-l în termenii următori:

— Domnule Ioanid, dumnealui este avocatul d-tale din oficiu. Tovarăşul cunoaşte cazul şi se va ocupa de apărarea d-tale în proces. După cum vezi, respectăm dreptul la apărare pe care legea îl acordă inculpatului.

Deşi ştiam cât de inutilă era orice remarcă, am făcut-o totuşi:

— Ştiam că, altădată, legea mi-ar fi dat dreptul să-mi aleg singur avocatul şi să stau cu el de vorbă între patru ochi, şi nu în prezenţa

organelor de anchetă. Acum însă, de când s-a renunţat la principiul separării puterilor în stat...

Jerca mi-a tăiat vorba, spunându-mi că trebuie să ne grăbim, fiindcă în curând va începe procesul. Apoi, întorcându-se spre avocat, dintr-un gest cu mâna, l-a invitat să ia cuvântul. Avocatul, mic de statură, cu figură delicată, cu trăsături pronunţate evreieşti, părea intimidat de prezenţa atât de apropiat de indiscretă pe care Jerca şi-o impunea cu vădită ostentaţie, pentru a descuraja din faşă orice tentativă posibilă din partea mea de a-i încredinţa vreun mesaj sau chiar de a avea cu el un schimb de vorbe mai intim. În momentul în care, luat prin surprindere, acesta din urmă a reacţionat spontan şi mi-a apucat şi strâns mâna pe care i-o întinsesem pe neaşteptate, bietul om s-a speriat de-a binelea. I-a aruncat o privire îngrijorată ofiţerului, care tresărise şi el în faţa gestului meu neprevăzut. Cele mai obişnuite şi mai normale gesturi şi atitudini nu mai aveau circulaţie pe acest tărâm, ascuns ochilor lumii, în care Securitatea impusese alte legi relaţiilor între oameni. Practicarea firescului în lumea nefirescului provoca în cel mai bun caz stupoare, dacă nu suspiciune sau chiar teamă. Nevăzând altă reacţie din partea lui Jerca, avocatul şi-a mai revenit din tulburare şi, uitându-se când la mine când la anchetator, mi s-a adresat cu jumătate de glas: „Vă rog să-mi spuneţi dacă vreţi să scot în evidenţă în pledoaria mea vreun fapt anume pe care îl consideraţi mai semnificativ şi mai util în apărarea dumneavoastră. Din păcate, nu am avut timpul necesar pentru a studia dosarul. L-am răsfoit numai superficial, fiindcă nu mi-a fost pus la dispoziţie decât acum câteva minute, când am primit mandatul să vă preiau apărarea!” Cred că nici nu şi-a dat seama de gafa monumentală pe care o făcuse, afirmând că nu-mi studiase dosarul, când Jerca tocmai declarase că apărarea era în temă în privinţa cazului meu. Fulgerat de privirea lui Jerca, avocatul s-a fâstâcit din nou şi a tăcut. Am prins momentul pentru a-i spune cele câteva cuvinte pe care mi le pregătisem încă din celula de la Securitate pentru această ocazie: „Nu mă interesează apărarea, domnule avocat! Ştiu că sentinţele sunt date dinainte. Nu am decât o singură rugăminte. Dacă tot trebuie să pledaţi, vă rog să fiţi cât se poate de decent şi să nu cereţi tribunalului clemenţă, invocând vârsta mea fragedă la comiterea faptelor de care sunt acuzat, sau educaţia burgheză nesănătoasă primită de la părinţi, sau nivelul meu politic scăzut!” Deşi şocat de asemenea vorbe pronunţate în faţa anchetatorului, avocatul şi-a luat inima în dinţi şi m-a asigurat că însăşi profesia îi cere să procedeze conform dorinţei clientului. Jerca ascultase şi el, fără să clipească, indicaţiile pe care i le dădusem avocatului, iar acum, după răspunsul acestuia, a considerat întrevederea încheiată. Înainte de a apuca să plece, i-am cerut avocatului o favoare: s-o anunţe pe mama că sunt în viaţă şi sănătos. Voi spune încă de pe acum că avocatul meu nu a participat cu nicio intervenţie la dezbateri, iar pledoaria lui, extrem de scurtă, s-a limitat să-mi ceară pedeapsa minimă prevăzută de articolul din Codul penal în care fusesem încadrat. Mi-a respectat astfel întocmai prima mea dorinţă. În ceea ce o priveşte pe a doua, nu a mai fost aşa. Mama nu a aflat decât foarte târziu de procesul meu de la Timişoara, şi nu de la el.

Câteva minute mai târziu, Jerca a venit din nou la mine. De data asta era însoţit, spre surprinderea mea, de tânăra felceriţă de la Securitate,

care ţinea în mână o cutie metalică de seringi. M-a întrebat dacă mă simt bine şi i-am răspuns afirmativ. Femeia a insistat totuşi, vrând să ştie dacă sunt emoţionat şi dacă simt vreo durere ori înţepătură în dreptul inimii sau o amorţeală în braţul stâng. Deşi i-am repetat că mă simt bine, şi-a continuat netulburată programul, luându-mi pulsul şi ascultându-mi bătăile inimii cu stetoscopul. Din câte reţinusem de la Cornel Petrasievici, ambele operaţii erau total needificatoare în cazul anghinei pectorale, atunci când nu te aflai în criză. Neconstatând nimic, după cum era de aşteptat, a ţinut să mă liniştească, spunându-mi să nu-mi fac niciun fel de grijă, pentru că dacă mă voi simţi rău în cursul procesului, ea va fi în sală şi va interveni imediat. Mi-a arătat chiar flaconul cu trinitrină, pe care îl avea la ea. I-am mulţumit, înadins, cu aceeaşi politeţe exagerată şi într-un limbaj de mult ieşit din uz sub regimul comunist, aşa cum o făcusem şi în subsolul arestului Securităţii. Simţisem încă de atunci că îi făcea plăcere să-i vorbesc aşa, deşi, de ochii gardianului care o însoţea la vizita medicală, ţinea să marcheze, cu un zâmbet uşor batjocoritor, ridicolul formulelor desuete pe care le întrebuinţam. Ironia ce şi-o arăta pe buze nu se reflecta însă şi în ochi. În privirea ei veşnic puţin tristă, mi se părea chiar că se aprinde o luminiţă de simpatie pentru mine. E posibil însă să fi fost şi o închipuire a mea, care căutam cu încăpăţânare în jurul meu, în beznele subsolului Securităţii, un cât de mic semn de căldură sau manifestarea unui sentiment omenesc. Am mai stat o bucată de vreme pe scaune, cu faţa la perete, sub ameninţarea pistoalelor automate, care ne interziceau orice mişcare, şi sub supravegherea acerbă a şefului arestului urmărindu-ne să nu schimbăm cumva o vorbă între noi.

Tăcerea apăsătoare din acea sală de aşteptare nu era tulburată decât de paşii cadenţaţi ai paznicilor care patrulau în spatele nostru şi de scârţâitul câte unui scaun, la mişcarea vreunuia dintre noi, care atrăgea imediat după sine somaţia pe ton răguşit a ofiţerului: „Nu mai întoarce capul! N-ai ce vedea! Lasă vorba!”. Urma invariabil ameninţarea: „Vrei să-ţi pun iar cătuşele şi ochelarii?!” (care ne fuseseră scoşi la intrarea în cameră), sau: „Vrei să te bag la izolare, cu lanţuri la picioare?!” (se subînţelege, la întoarcerea în celularul Securităţii). La un moment dat, s-a produs o rumoare. Uşa spre sala de judecată s-a deschis şi ofiţerul nostru a fost chemat. Când s-a întors, s-a pornit să execute instrucţiunile primite. S-a îndreptat pe rând către fiecare scaun din sală, informându-se de numele celui care îl ocupa. Avea în mână o foaie de hârtie pe care o consulta. Era lista nominală a membrilor lotului nostru, stabilită într-o ordine anume, în care urma să ne ocupăm locurile în boxa acuzaţilor. Cum scaunul meu era cel mai aproape de uşă şi supravegherea se relaxase, i-am putut privi în voie pe rând pe fiecare, pe măsură ce erau introduşi în sala de judecată. La trecere, când ni s-au încrucişat privirile, ne-am făcut reciproc din ochi câte un semn discret de recunoaştere şi de salut. Pe unii i-am recunoscut mai greu. Trecuseră anii peste tinerii de odinioară pe care nu-i mai văzusem de mai bine de un deceniu. Se maturizaseră. Baicu, primul condus spre uşă, chiar încărunţise pe la tâmple. Mai târziu, când ne-am întâlnit cu toţii în închisoare, mi-au împărtăşit şi ei impresia pe care le-o făcusem, când dăduseră cu ochii de mine. S-au speriat de slăbiciunea şi de paloarea mea, iar hainele zdrenţuite şi pline de petice n-au făcut decât să-mi scoată şi mai mult în evidenţă aspectul mizerabil sub care le-

am apărut. Pentru ei, care nu purtau încă stigmatele specifice puşcăriaşului de cursă lungă şi ale căror haine, chiar boţite, mai păstrau înfăţişarea unei îmbrăcăminţi cât de cât civilizate, contrastul trebuie să fi fost într-adevăr şocant, cu atât mai mult cu cât eram primul exemplar din specia deţinuţilor politici care le ieşea în cale. Mi-au mărturisit că, văzându-mă şi sub supravegherea medicală a felceriţei, au fost convinşi că eram grav bolnav şi că îmi trăiam ultimele zile. Nu bănuiau că voi supravieţui puşcăriei şi că singura boală de care sufeream era şi ea simulată.

În sfârşit, mi-a venit şi mie rândul să intru în sala de judecată. Eram ultimul dintre cei şase, pe care şeful arestului îl conducea de braţ până la locul lui din boxă. Intrasem pe uşa din fundul sălii şi am înaintat pe culoarul lăsat liber între cele două şiruri de bănci din dreapta şi din stânga, destinate publicului. Am mers până la capătul şirului din stânga, unde la o oarecare distanţă de primele lui bănci, erau două rânduri de scaune. Pe cele din faţă stăteau acuzaţii, fiecare având-şi „îngerul păzitor”, aşezat în spatele lui, pe un scaun din rândul al doilea. Eram singurul care mă bucuram de o atenţie deosebită: aveam în spatele meu două scaune. Pe unul stătea „îngerul” în uniformă M.A.I., cu grad de plutonier, iar pe celălalt, felceriţa cu trusa ei medicală în poală. Şi aici ni s-a atras atenţia să privim drept înainte şi să nu ne uităm la publicul din sală, căci, după spusele ofiţerului, „nu aveţi ce vedea!”. Într-adevăr, pe băncile destinate publicului nu se vedeau decât tovarăşi de-ai lui în uniformă. Printre ei, în ultimul rând de bănci, lângă uşa prin care intrasem, stătea Jerca. Erau şi două excepţii: doi civili, dar care, fiind în tovărăşia celor care purtau uniformă şi în discuţii amicale cu ei, nu contribuiau cu nimic la înnobilarea calităţii publicului din sală, public care fără doar şi poate era chemat să facă numai figuraţie la proces. Treptat, toată partea din faţă a sălii, goală la intrarea noastră, a început să se populeze cu celelalte personaje deţinătoare de roluri în piesa ce urma să se joace. Mai întâi a venit grefierul şi s-a aşezat la masa lui din partea stângă. În dreapta, ceva mai aproape de băncile publicului decât era masa grefierului de boxa acuzaţilor, se găsea un grup de scaune alăturate. Printre cele câteva persoane care le-au ocupat l-am recunoscut pe avocatul meu din oficiu, ceea ce m-a făcut să deduc că erau scaunele rezervate apărării. Între cei cinci sau şase avocaţi, era şi o femeie. Era tânără şi îmbrăcată cu gust. Mie mi s-a părut chiar elegantă şi mai ales frumoasă. Puţin mai departe, dincolo de scaunele avocaţilor, era locul procurorului, care şi-a făcut apariţia ultimul, o dată cu ofiţerii din completul de judecată, în frunte cu colonelul Paul Finichi, preşedintele tribunalului de regiune militară Cluj. Colonelul Finichi avea o figură distinsă, cu trăsături rasate. Avea părul cărunt, mâini îngrijite, cu degete fine şi gesturi măsurate. I-am remarcat mai cu seamă eleganţa sobră a mişcărilor. Cum a intrat în sală, s-a îndreptat cu pas sigur, dar fără grabă, spre podiumul pe care se afla masa prevăzută pentru judecători, ocupând locul din mijloc. În stânga şi în dreapta lui s-au aşezat cei doi asesori, tot ofiţeri. S-a procedat mai întâi la apelul nominal al acuzaţilor din boxă.

Cum au decurs timp de două zile şedinţele procesului, nu mai sunt în stare să relatez cu exactitate, nu numai din cauza timpului care diluează amintirile, dar şi pentru faptul că nu am asistat la toate dezbaterile, fiind

de nenumărate ori scos din sală şi reintrodus numai atunci când prezenţa mea devenea necesară pentru a fi audiat. Aşa s-au petrecut lucrurile şi cu ceilalţi inculpaţi, fiind şi ei unul câte unul, sau uneori chiar mai mulţi concomitent conduşi de nenumărate ori în sala de aşteptare, până ce le venea din nou rândul să fie readuşi în boxă. O reconstituire cu aproximaţie a desfăşurării cronologice a dezbaterilor din şedinţe am făcut-o abia când ne-am întâlnit cu toţii în închisoare, unde, povestindu-ne fiecare fazele la care participasem şi punându-le cap la cap, ne-am făcut o imagine şi o impresie întrucâtva completă despre procesul în care fuseserăm judecaţi. Pentru mine, felul în care a decurs procesul din Timişoara, faţă de primul meu proces, din 1952 de la Piteşti, când am fost judecat de generalul Petrescu, şi de cele două următoare, de la Bucureşti şi Oradea, în legătură cu evadarea de la Cavnic, a fost o adevărată surpriză. La procesul din Timişoara, nimic nu mai amintea de viteza în care, cu doar câţiva ani în urmă, se judecau procesele, în câteva minute, pe bandă rulantă, şi nici de cuvintele de batjocură şi de insultele proferate de procuror, judecător şi avocat la adresa celor din boxă. Ne aflam acum în perioada în care regimul se străduia să pună în practică un simulacru de justiţie şi aparenţa unui respect pentru procedura legală. Unele aspecte neclare, deosebiri sau chiar contraziceri între declaraţiile camarazilor mei din boxă, peste care altă dată s-ar fi trecut cu uşurinţă, impunându-se din oficiu punctul de vedere al acuzării, au făcut acum obiectul unor lungi dezbateri, cu introducerea pe rând în sală a celor în cauză spre a fi audiaţi separat, sau recurgându-se chiar la confruntarea lor în instanţă. Retractările anumitor declaraţii făcute în anchetă au fost şi ele discutate şi examinate insistent şi fără grabă, judecătorul lăsând impresia că urmăreşte să cântărească cu obiectivitate afirmaţiile tuturor părţilor. Fiind de faţă la câteva din aceste dezbateri, mi-am adus aminte de cele două sau trei procese de la Tribunalul din Bucureşti la care am asistat în 1945. Eram de numai câteva zile studenţi în anul întâi la Facultatea de Drept, când, împreună cu câţiva colegi, în entuziasmul şi naivitatea noastră, văzându-ne deja viitori membri ai baroului, am decis că trebuia să ne familiarizăm cât mai degrabă cu ambianţa Palatului de Justiţie. Aşa am ajuns să asist pentru prima oară la un proces penal. E de prisos să spun că niciunul nu am înţeles mai nimic din dezbateri, lipsindu-ne cele mai elementare cunoştinţe în domeniu, începând chiar cu vocabularul. Dezamăgirea de atunci am uitat-o, dar mi-a rămas în minte atmosfera generală din timpul şedinţei şi mai cu seamă puternica impresie pe care mi-au făcut-o magistraţii, prin demnitatea ţinutei, atitudinea moderată, gesturile stăpânite şi limba aleasă, fără vulgarităţi şi excese de ton, cu care îşi impuneau autoritatea. Tendinţa de a imita acum la Timişoara modelul de altădată era evidentă, iar reuşita copiei se datora mai ales colonelului Finichi, căruia nu cred că-i venise greu să-şi reamintească de ceea ce învăţase în tinereţe de la dascălii Facultăţii de Drept burgheze. Fac această afirmaţie, fără dovezi, dar cu convingerea că Finichi provenea din vechea magistratură. Un judecător „făcut pe puncte”, nu ar fi putut niciodată conduce procesul cu prestanţa pe care o degaja persoana lui. Prestanţă ce din păcate era acum pusă să slujească unei mistificări!

Câtă vreme am fost prezent în instanţă şi pus în faţa acuzaţiilor ce mi se aduceau în privinţa participării mele la diferite activităţi în cadrul organizaţiei lui Baicu, mi-am păstrat întocmai poziţia adoptată în anchetă, recunoscându-mi toate declaraţiile date şi semnate la Securitate. Audierea mea mergea strună, neprovocând nicio nemulţumire în privinţa răspunsurilor pe care le dădeam. Docil, confirmam toate faptele ce mi se imputau, fără să încerc să-mi atenuez vina modificând ceva din afirmaţiile mele din anchetă. Dimpotrivă, când mi se cerea câte o lămurire suplimentară, mă lansam în explicaţii chiar mult mai amănunţite decât o făcusem la interogatoriile lui Jerca. Din puţinul pe care îl surprinsesem din audierile celor dinaintea mea, care, fie făcuseră afirmaţii contradictorii, fie chiar reveniseră asupra unor declaraţii din anchetă, provocând diferite incidente şi necesitând mărturia unui alt coinculpat sau confruntarea cu el în instanţă, cazul meu nu părea să ridice nicio problemă. Toate au fost bune şi frumoase până ce s-a atins punctul nevralgic: ridicarea armelor de la Gheorghe Ştefan (Fane), din comuna Bragadiru şi transportarea lor la Bucureşti! Fapt pe care îl negasem în anchetă şi pe care l-am negat şi la proces. Aici lucrurile s-au împotmolit, lucrările procesului bătând pasul pe loc o întreagă după-amiază. Mai întâi mi s-a citit din declaraţia lui Petculescu, care afirma că fusese la Bragadiru împreună cu mine, când ridicasem armele de la Fane. Am respins afirmaţia, adăugând că nu cunoşteam pe nimeni cu numele Petculescu. Ştiind încă din timpul anchetei despre declaraţia în chestiune, citată de Jerca pentru a mă determina să recunosc şi eu existenţa armelor de la Fane, m-a mirat faptul că Petculescu nu se afla şi el în boxă, din moment ce participase împreună cu mine la transportarea lor în Bucureşti. Nevăzându-l în boxă, mi-am închipuit că nu fusese arestat şi că declaraţiile atribuite de Jerca lui Petculescu aparţineau de fapt unui alt membru al grupului nostru, pe care ancheta nu avusese interesul să-l deconspire. Nu vedeam decât trei explicaţii posibile pentru absenţa lui Petculescu din rândul inculpaţilor: ori prinsese de veste că va fi arestat şi se ascundea, ori fugise mai demult din ţară, ori murise între timp. Nu mă dusese mintea şi la o a patra posibilitate pentru care nu se găsea în boxă alături de noi. Aveam s-o aflu în şedinţa procesului din ziua următoare. Până una-alta, incidentul stârnit de refuzul meu de a recunoaşte existenţa armelor de la Fane, ca şi pe cea a unei persoane cu numele de Petculescu, a luat amploare. Atât Fane cât şi eu am fost scoşi pe rând de mai multe ori din sala de judecată, pentru ca niciunul să nu auzim depoziţiile celuilalt şi nici răspunsurile fiecăruia dintre noi la întrebările insistente ale preşedintelui şi procurorului, pe de o parte, şi ale avocatului apărării, pe de altă parte. De fiecare dată când unul din noi părăsea sala, iar celălalt era introdus în instanţă, ne încrucişam la jumătatea drumului, pe culoarul liber dintre băncile publicului. Deşi şi unul şi altul eram ţinuţi de braţ şi conduşi de câte un gardian, ceea ce excludea posibilitatea de a schimba vreo vorbă, privirile tot ni se întâlneau. Citeam atunci în ochii lui Fane că era satisfăcut de depoziţia mea, iar eu, uitându-mă la el insistent şi strângând din buze, căutam să-i comunic că trebuie să rămânem amândoi dârji pe poziţie şi să nu recunoaştem cu niciun preţ existenţa armelor. În cursul audierilor, mi-am dat seama că Fane pomenise de Petculescu, cu care aş fi trecut într-o zi pe la el pe acasă, cu ocazia unei plimbări în aer liber pe malul Ciorogârlei, care curgea în apropiere. Nu

dăduse alte amănunte despre el, pretinzând doar că afirmaţiile acestuia despre arme erau minciuni sfruntate. În ceea ce mă priveşte, am considerat că nu era cazul să-mi modific declaraţia şi am continuat să susţin că nu am cunoscut niciun Petculescu, introducând treptat nuanţa că nu-mi aduc aminte de un asemenea nume. Cum declaraţiile mele, contestând existenţa armelor, veneau în sprijinul cauzei lui Fane, avocata lui, singura femeie din rândurile apărării, şi-a pus toată nădejdea în depoziţia mea, folosindu-mă drept martor în favoarea clientului ei. Pe de altă parte însă, văzând că nu mi se poate smulge declaraţia pe care şi-o dorea în privinţa armelor, pentru a susţine încadrarea lui Fane în acelaşi articol al Codului penal, a cărui aplicare o solicita pentru toţi cei din boxă, procurorul a cerut „onoratului tribunal” să nu mai recurgă la audierea mea în instanţă şi să nu ţină seamă de depoziţia mea, care este mincinoasă, de evidentă rea-credinţă şi lipsită de orice credibilitate. Colonelul Finichi era pe punctul să-i dea dreptate, dacă avocata lui Fane n-ar fi sărit ca arsă, protestând cu vehemenţă faţă de pretenţia abuzivă a procurorului de a încălca procedura şi de a îngrădi dreptul la apărare. S-a iscat o controversă aprinsă între procuror şi avocat, pe care din păcate n-am putut-o urmări în întregime fiindcă am fost scos din sală. Am mai apucat să aud, înainte de a ieşi, cum discuţia a degenerat într-o adevărată ceartă, cu invective reciproce şi apoi vocea preşedintelui Finichi, intervenind pentru a-i chema la ordine. Am mai asistat apoi la câteva scene din acest episod, fiind de mai multe ori adus în instanţă la cererea avocatei lui Fane. Cred că am fost un bun martor al apărării, răspunzând chiar peste aşteptările ei la întrebările pe care mi le-a pus. De fiecare dată însă, intervenea şi procurorul, refuzând să accepte că fusese înfrânt în primul schimb de vorbe pe care îl avuseseră. Căuta acum să-şi dreagă imaginea în faţa instanţei, dar mai ales să-şi ia revanşa pentru ruşinea de a fi fost pus în inferioritate de o femeie. De îndată ce avocata se folosea de un răspuns de al meu, pentru a susţine teza neimplicării lui Fane în activitatea subversivă a grupului nostru, procurorul aducea cotraargumente sau îi interpreta în mod tendenţios spusele, încercând s-o ridiculizeze în faţa completului de judecată şi a publicului de securişti din sală. Scontând pe efectul ce avea să-l producă în rândurile acestei categorii, căreia şi el părea să-i aparţină, a început să recurgă la vocabularul de mahala, pe care îl stăpânea în toate nuanţele lui mitocăneşti. Avocata făcea un evident efort să-i ignore mojiciile şi să nu riposteze, dar se vedea din când în când nevoită să se adreseze preşedintelui pentru a i se respecta dreptul de a vorbi fără să fie întreruptă. Colonelul Finichi, obligat să restabilească liniştea, n-a făcut decât să toarne gaz pe foc, făcându-i observaţia cuvenită procurorului, chiar dacă s-a exprimat în termenii cei mai cuviincioşi. Am dedus că, şi în absenţa mea din sală, altercaţia dintre cei doi continua, căpătând, datorită înverşunării procurorului, din ce în ce mai mult caracterul unui conflict personal decât al unei controverse pe temă juridică.

La o nouă înfăţişare a mea în instanţă, tensiunea crescuse vizibil. Cu un zâmbet obraznic în colţul gurii, măsurând-o de sus până jos, ostentativ de insistent şi cu priviri admirativ-batjocoritoare, procurorul adoptase faţă de avocată atitudinea provocatoare specifică golanului de cartier. Nu pot să zic că-i stătea rău în postura „tipului bine” al lumii interlope de la periferia

oraşului! Mima personajul cu o naturaleţe care dădea de gândit. De altfel procurorul nu era bărbat urât şi cred că între cei de teapa lui se bucura de succes. În cele din urmă, prididitã de şicanele şi obrăzniciile cu care era mereu întreruptă, avocata a dat semne de enervare. Când s-a mai şi încurcat de câteva ori în expunere, pierzând şirul ideilor, iar la reluarea frazei a greşit din nou, nu s-a mai putut stăpâni şi a exclamat cu ton iritat că în asemenea condiţii nu se mai poate concentra. Procurorul, satisfăcut de starea în care o adusese şi convins că o scosese din luptă, a vrut să-i dea şi lovitura de graţie, cu care s-o umilească definitiv în faţa sălii care îi gusta glumele, făcând aluzii şi insinuări de cel mai prost gust la lipsurile care stau la originea tulburărilor şi enervării la unele femei. Cu aceste ultime consideraţii, procurorul reuşise să-şi câştige definitiv de partea lui auditoriul din sală, care, apreciindu-i mârlănia, l-a răsplătit cu râsete şi priviri admirative. Nimeni nu se mai aştepta la o replică din partea avocatei, aşa că rumoarea din sală a încetat brusc când i s-a auzit glasul. Ultimele şi cele mai neruşinate aprecieri ale procurorului îi reactivaseră spiritul combativ. Deşi încă îmbujorată la faţă de necazul şi furia neputincioasă, care pentru un moment o amuţiseră, femeia îşi revenise, îşi recăpătase calmul şi, cu glasul ferm, n-a mai rostit decât puţine cuvinte, dar care au pus pentru totdeauna capăt înfruntării şi totodată şi satisfacţiei suporterilor procurorului din sală. Într-o limbă parcă şi mai îngrijită decât până atunci, marcând cu ostentaţie distanţa pe care o punea între intelectuala cu studii universitare şi alte persoane care, printr-o pseudopregătire profesională, şi aceea sumară, şi printr-o comportare necorespunzătoare poziţiei pe care o deţin în magistratură nu fac decât să compromită instituţia justiţiei în regimul de democraţie populară din ţara noastră. S-a arătat însă convinsă că astfel de elemente sunt pe cale de a fi eliminate, acum când se urmăreşte înlocuirea lor, în toate sectoarele, cu cadre de înaltă calificare. Numai la pronunţarea ultimelor cuvinte, i-a mai aruncat procurorului o privire încărcată de dispreţ, iar colonelul Finichi mi-a făcut impresia că s-a grăbit să declare şedinţa suspendată până după-amiază. Pe noi, inculpaţii, ne-au evacuat în sala de aşteptare, unde ne-am reluat locurile pe scaune, cu faţa la perete. Tot aici şi în această poziţie, ne-am mâncat hrana rece adusă de la Securitate. Ni s-a pus în mână câte un sfert de pâine, pe care stăteau în echilibru câte un cub de slănină şi de marmeladă, şi un cocoloş de brânză ceva mai mic decât o minge de ping-pong. Şi ca întotdeauna: marmelada era de dovleac, slănina râncedă şi tare sărată, iar brânza iute şi cu gust de mucegai.

Dezbaterile privitoare la cazul lui Gheorghe Ştefan (Fane), în care depoziţia mea fusese speculată la maximum în favoarea apărării lui, păreau să se fi încheiat cu câştig de cauză pentru inculpat. Şedinţa de după-amiază nu mi-a mai lăsat amintiri deosebite, nemaifiind chemat în instanţă decât pentru câteva întrebări de rutină. Am rămas mai tot restul zilei aşezat pe scaunul din sala de aşteptare. Către seară, procesul s-a întrerupt, urmând să fie reluat a doua zi, iar noi am fost transportaţi în aceleaşi condiţii, înapoi, în celulele noastre din subsolul Securităţii. Eram frânt de oboseală. Abia mă mai ţineam pe picioare. După luni de zile petrecute în celularul Securităţii, unde, atât din cauza spaţiului redus cât şi

a slăbiciunii, mă anchilozasem din lipsă de mişcare, prima zi a procesului fusese pentru mine o încercare istovitoare. Am dormit neîntors până dimineaţa, când am fost din nou dus la tribunal. La început am stat iarăşi preţ de câteva ore bune în sala de aşteptare, cu faţa la perete, fără să mai fiu introdus în instanţă. Îmi era tot mai greu să stau aşezat, nemişcat. Amorţeam şi, descărnat cum eram, numai piele şi os, scaunul mi se părea prea tare, dureros de tare. Era acum rândul altora dintre colegii mei de lot să se perinde prin faţa completului de judecată, într-un du-te-vino prin uşa dintre cele două încăperi, rupând tăcerea apăsătoare din jurul nostru şi aducând puţină animaţie. Abia către prânz am fost din nou dus la locul meu de pe banca acuzaţilor. Procurorul ceruse să fie introdus martorul pe care îl citase şi care sosise cu întârziere abia în a doua zi a procesului. Am fost luat prin surprindere, dar m-am arătat indiferent la apariţia lui. Prin uşa de acces a publicului, pătrunseseră în sală doi inşi. Primul, martorul, care a fost imediat invitat să înainteze până în faţa completului, nu era altul decât Petculescu! Nu era nici mort şi nici nu fugise în străinătate, cum îmi închipuisem eu, nevăzându-l în boxă alături de noi. Dimpotrivă! Stătea la numai câţiva paşi de mine, sănătos, bine hrănit şi aproape elegant îmbrăcat într-un costum de culoare închisă. Trecuse printre băncile publicului şi pe lângă boxă în pas întins, fără să privească în stânga sau în dreapta. În urma lui venea avocatul lui, pe care îl cunoşteam foarte bine. Provenea din vechiul barou şi, deşi de „origine nesănătoasă”, devenise o vedetă a noului Colegiu al avocaţilor, din care „elementele burgheze” fuseseră epurate. „Maestrul” Vasile Cameniţă, căci despre el este vorba, îşi croise drumul sub regimul comunist, folosindu-şi deopotrivă calităţile profesionale şi lipsa de caracter. Cu statura lui impozantă, cu siguranţa de sine şi nuanţa de superioritate a avocatului cu reputaţie din Bucureşti, venit să pledeze în provincie, Cameniţă s-a apropiat de masa judecătorului şi i s-a adresat lui Finichi invocând nu mai ştiu ce scuză pentru întârzierea survenită în călătoria spre Timişoara, care îl împiedicase să se prezinte la timp cu clientul lui înaintea instanţei. Preşedintele a acceptat explicaţia, iar Cameniţă a luat loc pe unul din scaunele rezervate apărării. Întorcându-şi privirea spre martor, colonelul Finichi i-a cerut să povestească în ce împrejurări îl cunoscuse pe Baicu, ce fel de legături avusese cu el şi în ce măsură participase la activitatea organizaţiei subversive pe care o conducea. Şi Petculescu s-a pornit să vorbească, recitând ca pe o lecţie învăţată, mult mai mult decât îmi mai aduceam eu aminte despre organizaţia şi activitatea noastră din vremurile de atunci.

Ascultându-l, după primul moment de uimire, nu ştiam ce să-i admir mai întâi: sinceritatea expunerii amănunţite a faptelor petrecute cu atâţia ani în urmă sau expresiile cu care aprecia sau califica intenţiile sau acţiunile noastre de atunci la care şi el fusese părtaş. Erau uşor de recunoscut acele formule-tip pe care la auzisem de atâtea ori din gura anchetatorilor. Numai că acum îmi era dat să le aud de la un fost membru al organizaţiei noastre, care reuşise să se transforme din inculpat în martor al acuzării. O poziţie la drept vorbind mai avantajoasă în cadrul procesului, chiar dacă nu şi în aceeaşi măsură de onorabilă! Aşa am aflat din gura lui Petculescu că organizaţia lui Baicu urmărea „răsturnarea ordinii sociale din ţara noastră”, că noi toţi „duşmăneam regimul democratic şi clasa muncitoare”, că răspândirea manifestelor şi strângerea armelor fuseseră

„acţiuni cu scopuri criminale îndreptate împotriva clasei muncitoare”, că eram „împotriva prieteniei cu Uniunea Sovietică, care lupta pentru pacea şi libertatea popoarelor” etc., etc. Faptul că Petculescu evita să privească spre boxa noastră, şi că preşedintele a fost nevoit de mai multe ori să-i ceară să vorbească mai tare, era totuşi o dovadă că îi venea greu să spună tot ce spunea şi mai ales cum o spunea. A avut însă puterea să depăşească această greutate! Deseori, în cursul expunerii lui Petculescu, o afirmaţie privindu-l pe unul dintre inculpaţi, care contrazicea declaraţiile acestuia făcute în anchetă, provoca protestele celui vizat şi intervenţia preşedintelui pentru a restabili liniştea. Cele mai frecvente incidente de acest fel au fost stârnite de Baicu, numele lui fiind de cele mai multe ori pomenit în relatarea lui Petculescu. Vehemenţa cu care îl apostrofa din boxă, tratându-l de mincinos, nu primea răspuns decât din partea colonelului Finichi, care îl ameninţa pe Baicu cu evacuarea din sală dacă mai tulbură liniştea. Petculescu, în schimb, nu avea nicio reacţie. Stătea în continuare cu faţa spre completul de judecată şi tăcea! Ba parcă se întorcea şi mai tare cu spatele la boxă, dacă se poate spune aşa, pentru a nu da ochii cu noi. Toţi, pe rând, am fost confruntaţi cu declaraţiile lui Petculescu privitoare la rolul şi activitatea subversivă ale fiecăruia dintre noi în parte, în cadrul organizaţiei. Pe parcurs, eram mereu scoşi din sală, când unul când altul. În consecinţă, am asistat numai la o parte din aceste confruntări şi schimburi de cuvinte, repede întrerupte de intervenţiile autoritare ale lui Finichi. Am fost prezent în instanţă atunci când Petculescu mi-a pronunţat numele şi a relatat episodul armelor de la Fane din comuna Bragadiru. Chiar dacă aş fi intenţionat să protestez în vreun fel, n-aş fi avut timp s-o fac, din cauza lui Fane, care a sărit ca ars în picioare, manifestându-şi indignarea în termeni atât de violenţi, încât a produs în sală un vacarm de neînchipuit. Colonelul Finichi bătea cu palma în masă pentru a obţine linişte, dar fără niciun folos. Probabil că şi el ridicase tonul, dar nu se auzea ce spunea de răcnetele lui Fane. Nimic nu părea să-l mai poată potoli pe Fane, roşu la faţă şi gesticulând dezlănţuit într-un acces de furie oarbă, care începuse să îngrijoreze atât publicul securist din sală cât şi pe gardienii care ne păzeau în boxă. Înalt şi voinic cum era şi pe deasupra cuprins şi de o mânie pe care nu şi-o mai stăpânea, era normal ca Fane să le inspire teamă. Mai ales că şi Baicu se sculase în picioare şi începuse să-i ţină isonul cu invective strigate la adresa lui Petculescu. Ca primă măsură de prevenire a extinderii scandalului, Baicu şi cu mine am fost scoşi din sală. Înainte de a ieşi pe uşă, am mai apucat să văd cum doi gardieni l-au încadrat pe Fane, l-au apucat fiecare de un braţ şi l-au obligat să stea jos. Între timp, Finichi nu înceta să bată cu palma în masă, căutând să-şi facă totodată auzit apelul la respectarea ordinii. Chiar şi după ce ni s-a închis uşa, care ne despărţea de sala de judecată, l-am mai auzit încă o vreme pe Fane vociferând împotriva minciunilor lui Petculescu. Când am fost din nou introdus în sală, Petculescu dispăruse. Amintirile mele din timpul procesului s-au estompat cu vremea, nemairămânându-mi în minte decât puţine momente şi imagini din sala de judecată, grupate în scene disparate, fără continuitate. Aşa, bunăoară, îl mai reţin pe avocatul Cameniţă, explicând completului de judecată cum atitudinea clientului lui se deosebea fundamental de a celorlalţi inculpaţi din boxă. Voi încerca să rezum în cuvinte simple ceea ce

„maestrul” a exprimat cu emfază şi într-un limbaj pretenţios, presărat cu expresii de drept: la început, la vârsta fragedă a tuturor naivităţilor şi entuziasmelor, Petculescu fusese ademenit de alţii mai în vârstă şi făcuse un pas greşit. Mai târziu însă, dându-şi seama că cei de care se legase nu erau decât nişte elemente declasate, cu origini sociale nesănătoase, urând clasa muncitoare şi realizările socialismului, clientul lui îşi îndreptase greşeala, prezentându-se voluntar înaintea organelor de stat pentru a le informa cu deplină sinceritate despre intenţiile duşmănoase şi acţiunile criminale întreprinse de acest grup împotriva ordinii sociale de democraţie populară din ţara noastră, faptul a fost luat în consideraţie, determinând procuratura să dispună judecarea lui în stare de libertate. În încheiere, Cameniţă cerea tribunalului să aprecieze de asemenea sinceritatea, loialitatea şi simţul civic al clientului lui. A fost o pledoarie de formă, pentru a cere numai de ochii lumii pronunţarea unui verdict de achitare, absolut inutil deoarece fusese încă dinainte tradus în fapt. În fond, nu era nimic nou. Era acelaşi procedeu ca şi în cazul verdictelor de condamnare la pedepse de lungi ani de închisoare. Sentinţa în procesele politice nu venea decât să confirme, retroactiv, o condamnare a cărei executare începuse din chiar clipa arestării. Îmi amintesc apoi, cum la sfârşitul uneia din audierile mele, după ce îşi făcuse depoziţia Petculescu, colonelul Finichi şi-a pus, cu voce tare şi vădită ironie în ton, următoarea întrebare: „Nu pot să-mi explic cum inculpatul Ioanid, care ne-a relatat cu atâta lux de amănunte activitatea şi acţiunile la care a participat ca membru al organizaţiei subversive conduse de Baicu, nu-şi mai poate aminti de armele de la Gheorghe Ştefan din Bragadiru şi nici de numele lui, nici de figura martorului Petculescu. E greu de crezut că cineva poate avea o bună memorie a detaliilor nesemnificative şi totodată să sufere de amnezie în privinţa faptelor importante”. Observaţia colonelului era justă. Tactica mea, care se voise astuţioasă, de a-mi dovedi sinceritatea descriind cu minuţiozitate fapte lipsite de importanţă, pentru a mă face crezut atunci când voiam să le neg pe cele esenţiale, dăduse greş. Cum însă eram convins că, oricum, în faţa instanţei, afirmaţiile lui Petculescu aveau mai multă greutate decât ale mele, şi că sentinţele ce ne vor fi aduse la cunoştinţă la încheierea procesului erau demult hotărâte, ironiile lui Finichi nu mai influenţau cu nimic situaţia şi nu mă atingeau personal, decât în măsura în care le luam drept formulă de politeţe, în comparaţie cu expresia „minţi, banditule”, a altor judecători cu care avusesem de-a face înainte.

La procesul din Timişoara, cea mai puternică impresie mi-a lăsat-o pledoaria avocatei lui Fane, angajată cu atâta suflet pentru cauza clientului ei, încât părea convinsă că soarta lui va fi hotărâtă de completul de judecată în funcţie de argumentele şi probele aduse de apărare. Pleda cu pasiunea omului încredinţat că poate influenţa decizia tribunalului. Nu avea deloc aerul avocatului din oficiu din procesele politice, care îşi juca rolul fără convingere, ştiindu-se un simplu figurant fără nicio putere de a înrâuri verdictul prestabilit de Securitate. Poate că, fiind tânără şi la început de carieră, nu apucase să se blazeze şi îşi mai făcea încă iluzii în privinţa autenticităţii rolului apărării chiar şi într-un proces ce se judeca sub regimul comunist. Altfel nu-mi pot explica atitudinea ei, atât de deosebită de cea a colegilor ei de breaslă, care îi apărau acum pe ceilalţi

inculpaţi, într-un mod mai decent decât o făcuseră cu câtva timp în urmă, când obişnuiau să ceară condamnarea aspră a propriilor lor clienţi, dar totuşi şi acum cu o vădită lipsă de interes, chiar profesional, darmite sentimental pentru nenorocitul din boxă. E drept că şi preşedintele completului, colonelul Finichi, nu se mai prezenta la fel cu semenii lui din fruntea tribunalelor care ne judecaseră cu câţiva ani în urmă. Atitudinea lui, care satisfăcea în aparenţă ţinuta ce i se cerea unui adevărat magistrat, nu avea însă meritul de a fi rezultatul unei iniţiative personale. El nu făcuse decât să urmeze ultimele directive servind interesele regimului, care voia să dea impresia existenţei unui aparat de justiţie ce nu mai comitea abuzuri, ci funcţiona în limitele legalităţii. Figura cea mai distonantă era cea a procurorului, care cred că nu se adaptase la noile dispoziţii, nu fiindcă ar fi îndrăznit să fie neascultător, ci pur şi simplu din imposibilitatea de a le face faţă. Personajul era mult prea frust, incult şi primitiv pentru a putea ieşi din starea lui naturală, care nu-i permitea nici să se exprime, nici să se manifeste altfel decât îl mânau instinctele lui primare. Rămăsese de fapt un autentic reprezentant al speciei procurorilor din vremea primelor procese politice judecate sub regimul comunist.

Procesul se încheiase. Ne aflam din nou cu toţii în sala de aşteptare, aşezaţi pe scaune, cu faţa la perete şi sub aceeaşi interdicţie de a nu comunica între noi. Măsura nu-şi mai avea rostul, orice înţelegere între noi nemaiputând servi la nimic. Câtă vreme ne mai aflam însă în custodia Securităţii, secretomania continua să-şi impună legile ei. Aşteptarea s-a prelungit o bună bucată de vreme. Probabil că organizarea transportării noastre înapoi la Securitate, în condiţii de maximă siguranţă, cerea timp. Aşa se face că am mai primit o dată la scaunul meu vizita lui Jerca. Avea să fie ultima mea întâlnire cu cel care mă anchetase vreme de aproape un an. Mi s-a adresat cu naturaleţea omului care nu se mai află în exerciţiul funcţiunii şi vine să stea de vorbă cu mine fără intenţii ascunse.

— Ei, domnule Ioanid, acum ai scăpat de noi!

— Pentru mine e totuna, domnule locotenent, dacă-mi termin zilele în arestul Securităţii sau în celula unei închisori. Tot temniţă e şi una şi alta! – m-am dat eu mare, deşi nu-mi era deloc indiferent. Adevărul era că abia aşteptam să ajung la închisoare.

— Peste câteva zile, după ce vei primi sentinţa, vei fi trimis la penitenciarul unde îţi vei executa pedeapsa. Îmi pare rău de dumneata că nu ai înţeles să fii sincer în anchetă, pentru că te-ai fi putut bucura de un regim mai bun!

— Şi unde mă trimiteţi acum, domnule locotenent?

Nici eu nu ştiu de ce i-am pus această întrebare, pentru că nu aveam niciun dubiu că aveam să mă întorc la Piteşti. Jerca a ezitat un moment înainte de a-mi răspunde. S-a gândit poate că era un secret pe care nu avea voie să-l dezvăluie. S-a decis totuşi să-mi spună:

— Vei fi trimis la Aiud!

Afirmaţia m-a surprins. Am fost sigur că Jerca mă minţise, mai întâi fiindcă eram condamnat pentru înaltă trădare şi deci era normal să fiu trimis înapoi la Piteşti, penitenciarul înaltei trădări, iar în al doilea rând fiindcă la Aiud, fiind închişi legionarii, nu aveam ce căuta, nefăcând parte din această categorie de deţinuţi. Pentru a-i arăta că nu cad aşa de uşor

victimă unei minciuni atât de grosolane, i-am replicat pe un ton nu lipsit de ironie:

— Cum, domnule anchetator, m-aţi făcut acum şi legionar, de mă trimiteţi la Aiud? Ştiu că Aiudul este închisoarea legionarilor!

— Nu, domnule Ioanid! Noi ştim că nu eşti legionar, dar în anchetă ai avut atitudine legionară! Doar ţi-am atras atenţia de atâtea ori în timpul anchetei să dai dovadă de sinceritate şi spirit de colaborare pentru descoperirea adevărului. Dar dumneata te-ai purtat ca un duşman al partidului şi al clasei muncitoare, un duşman fanatic, care nu vrea să accepte noua ordine socială şi victoria socialismului în ţara noastră. Ţi-am spus de multe ori în cursul anchetei că tovarăşul colonel era nemulţumit de atitudinea dumitale în timpul cercetărilor, dar nu ai vrut să înţelegi.

Am reprodus mai mult sau mai puţin exact spusele lui Jerca, fără să dau atunci atenţie în mod special acuzaţiei de a fi avut o atitudine legionară în anchetă. Abia mai târziu aveam să aflu că expresia nu-i aparţinea. Era o formulă consacrată a limbajului birocratic al Securităţii, servind la caracterizarea arestaţilor care se arătau refractari în anchetă. Jerca a vrut să mă facă să înţeleg că acest calificativ mă plasa în categoria cea mai rău văzută de autorităţi, demnă de maximum de dispreţ şi de care trebuia să-mi fie ruşine. Dar eu, ca Păcală, am înţeles pe dos! Orice calificativ depreciativ, critică, pecete negativă sau înfierare, venite din partea organelor represive erau în general departe de a ne provoca sentimente de culpabilitate sau ruşine. Dimpotrivă! Personal, mă simţeam chiar flatat şi mai satisfăcut decât de lauda ce mi-ar fi adus-o un prieten. Stigmatul care trebuia să ne expună defăimării, dispreţului şi oprobriului, aplicat de Securitate în dorinţa de a ne umili şi de a ne crea complexe de vinovăţie, contrar aşteptărilor ei, ne onora şi era pentru noi motiv de mândrie. După alte câteva schimburi de cuvinte pe tema lipsei mele de sinceritate în anchetă, care după spusele lui justifica trimiterea mea la Aiud, Jerca m-a părăsit. Eu, în schimb, am rămas în continuare convins că mă minţise şi că de fapt voi ajunge tot la Piteşti, de unde plecasem cu un an în urmă. Până să părăsesc Timişoara, avea să mai treacă însă mult mai multă vreme decât îmi închipuisem eu în ziua aceea. Până una-alta, am fost din nou dus în celula mea din subsolul Securităţii, unde am mai petrecut o noapte. În ziua următoare, cam pe la ora prânzului, mi s-au pus ochelarii, am fost urcat în Jeep şi, câteva minute mai târziu, debarcam la închisoarea Popa Şapcă.

ÎNCHISOAREA POPA ŞAPCĂ

Cum am trecut de poarta de intrare, mi s-au scos ochelarii şi am fost introdus într-o baracă, având aspectul unui closet public primitiv. În interior, de-a lungul uneia din laturi, era un coridor, iar pe partea opusă se deschideau vreo cinci sau şase uşi spre tot atâtea mici cabine, despărţite

între ele prin pereţi de scândură. Mai bine spus, un fel de panouri de lemn care porneau, de la aproximativ treizeci de centimetri de podea şi se opreau cam la aceeaşi distanţă de tavanul jos, pe care, stând în picioare, îl puteai atinge cu mâna. De altfel, uşa lăsa şi ea acelaşi spaţiu liber şi în partea ei de sus, şi în partea de jos. În scurtă vreme, toate cabinele barăcii au fost ocupate pe rând de membrii lotului nostru. În ultima a fost închis Nelu Baicu, în penultima Titi Ţifrea, în antepenultima eu, iar în primele trei Gheorghe Ştefan (Fane), Covali şi Coteţ. Gardianul ne-a spus să nu vorbim şi să aşteptăm, dar a ieşit din baracă închizând uşa după el. În aceeaşi clipă am şi început toţi să vorbim. Fiecare ne bucuram de revederea cu ceilalţi. S-a încins o adevărată discuţie între toţi, glasurile întretăindu-se în cruciş şi-n curmeziş, fiecare fiind dornic să afle sau să comunice câte ceva, fie în legătură cu ancheta, cu procesul sau cu cărţile poştale pe care le scriseseră acasă, pentru a cere îmbrăcăminte şi alimente. Li se acordase acest drept, dar nu primiseră încă toţi pachetele cerute. Numai Baicu îl primise cu o zi înainte şi îl avea aproape intact asupra lui în cabină. Cu multă generozitate a împărţit cu noi toate ţigările, nefiind nicio dificultate de a le transmite de la cabină la cabină, prin spaţiile libere din partea de sus a panourilor despărţitoare. Discuţiile nu mai pridideau. S-au făcut auzite şi inerentele reproşuri cu privire la unele declaraţii făcute în anchetă, ca şi explicaţiile şi justificările celui vizat, dar cum nu era vorba de acuzaţii grave, nu s-a ajuns la ceartă sau conflict, cum de multe ori se întâmpla la prima întâlnire după proces, când, după expresia consacrată, „se spălau rufele” între membrii lotului ce fusese judecat. În grupul nostru nu s-au născut adversităţi pe această temă, cel împotriva căruia ne-am dezlănţuit cu toţii negăsindu-se printre noi. Turnătorul Petculescu îşi răscumpărase libertatea, vânzându-şi prietenii! De la Baicu, am aflat că Petculescu se căsătorise cu fata unui colonel de Securitate! Eu, personal, m-am bucurat în schimb de mulţumirile aduse de Fane pentru mărturia depusă în favoarea lui la proces. Era încredinţat că declaraţiile mele îl disculpaseră în faţa completului de judecată şi că nu va primi o condamnare mai mare decât timpul pe care îl petrecuse în arestul preventiv la Securitate. Am încercat să-i ponderez optimismul, arătându-mă mai sceptic în privinţa cuantumului pedepsei pe care o va primi, dar Fane nici n-a vrut să audă de o sentinţă mai mare. Era ferm convins că va fi eliberat în următoarele zile.

Cel mai optimist dintre toţi, fără a avea acoperirea unor argumente cât de cât valabile, era Baicu. Lipsit de cele mai elementare cunoştinţe de drept şi la fel de străin şi de raţiunile regimului, care determinau pronunţarea unor sentinţe chiar şi în flagrantă contradicţie cu prevederile articolului de lege în care se încadra fapta inculpatului, Baicu judeca situaţia cu seninătatea şi logica omului normal şi sănătos la minte, dar totodată şi cu simplitatea şi nevinovăţia profanului, nefamiliarizat cu practicile şi culisele „justiţiei” comuniste. Socoteala pe care şi-o făcea el, era cum nu se poate mai clară: organizaţia pe care noi încercasem s-o înjghebăm, spunea el, nici nu apucase să se înfiripe bine, când tot noi o desfiinţasem. Activitate duşmănoasă împotriva regimului nu avusesem decât în măsura în care plănuisem doar anumite acţiuni, fără a trece la fapte. Puţinele arme strânse le aruncasem, iar împrăştierea unei mâini de manifeste în Bucureşti nu putea fi considerată decât o copilărie. Şi toate

astea se petrecuseră cu mulţi ani în urmă, când eram încă foarte tineri. De atunci, niciunul nu mai întreprinsese nimic împotriva regimului. Toţi se încadraseră în câmpul muncii şi îşi văzuseră de treabă. Cam aşa îşi închipuia Baicu că va interpreta şi completul de judecată faptele şi acţiunile noastre, dezvăluite în timpul dezbaterilor procesului. În acelaşi spirit trăgea şi concluzia: ne vor da un an, maximum doi, şi asta numai pentru a nu se blama şi a justifica timpul pe care îl petrecuserăm în prevenţie. În pronosticul pe care îl făcea, el se aştepta la o sentinţă de doi ani, fiindcă fusese şeful grupului, iar ceilalţi vor primi pedepse mult mai mici sau chiar vor fi achitaţi. Mie mi se părea acest raţionament de o naivitate de neconceput, revoltătoare chiar! Greşeam însă. Era de fapt naivitatea multor oameni care nu trecuseră prin teascul maşinăriei represive. Cum era şi cazul lui Baicu. Or, eu, de ani de zile, nu avusesem ocazia să stau de vorbă cu exponenţi ai acestei categorii. Interlocutorii mei nu fuseseră decât deţinuţi ca şi mine, iar experienţa noastră comună ne făcea să estimăm altfel intenţiile şi măsurile viitoare ale organelor respective. Eram nişte adevăraţi experţi în acest domeniu, iar prevederile noastre coincideau în aşa măsură, încât nu dădeau loc la controverse în discuţiile care se purtau în celule. Aşadar, atunci când Baicu mi-a cerut şi mie părerea despre sentinţele ce urmau să se pronunţe, i-am spus că nu ar trebui să-şi facă iluzii şi că aveam convingerea că ele vor fi foarte grele. Când i-am prevăzut condamnarea între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, iar celorlalţi în jur de cincisprezece ani, a izbucnit în râs. Aducându-şi aminte că eu executam o condamnare de douăzeci de ani muncă silnică, Baicu mi-a explicat că de la arestarea mea, în 1952, vremurile se mai schimbaseră şi că nu se mai făceau acum abuzurile de atunci. E adevărat că în anchetele de la Securitate se mai bate, dar felul în care se desfăşurase procesul nostru era cea mai bună dovadă că legea începuse să fie respectată. Dacă mie optimismul lui Baicu îmi părea complet nejustificat, nici eu nu eram în ochii lui decât un om deformat de puşcărie, care îşi pierduse speranţa şi vedea totul în negru. Am renunţat să-l fac să înţeleagă că regimul îşi modificase numai vitrina către exterior şi că în spatele ei stăteau aceiaşi oameni, ai aceluiaşi sistem, care nu intenţiona să se îndepărteze sau să se abată de la dogmele comunismului, ci să le urmeze cu aceeaşi perseverenţă dar pe alte căi. Ţelurile urmărite rămâneau aceleaşi în toate domeniile. Iar în domeniul teroarei şi represiunii, atingerea dublului scop propus, al distrugerii celor arestaţi pe de o parte şi al înspăimântării celor rămaşi liberi, pe de altă parte, cerea pronunţarea de sentinţe cât mai mari.

Toate aceste schimburi de păreri şi informaţii între cabinele noastre erau din când în când întrerupte de gardian, care ne striga din uşă cu glas ameninţător să nu mai vorbim „că pune parul pe noi!” Gardianul era al închisorii, nu mai era din cei de la Securitate şi, o dată cu această schimbare de paznici, apărea şi limbajul noii instituţii în care fuseserăm mutaţi, cu nuanţele şi expresiile lui specifice. Şi totuşi, cred că răcnetele lui nu ne erau adresate atât nouă, celor din baracă, cât tovarăşilor lui de afară, pentru că, imediat după ce îndeplinea acest ritual, pleca de la uşă, fără să-l mai intereseze dacă în urma lui tăceam sau continuam să vorbim. De intrat în baracă, n-a intrat decât o singură dată şi atunci a venit direct la uşa mea şi a deschis-o. Era însoţit de felceriţa de la Securitate, care,

spre uimirea mea, mi-a înmânat borcănelul de trinitrină, spunându-mi că în penitenciar aveam voie să ţin medicamentele la mine. Şi, într-adevăr, am avut voie să le ţin la mine, cam vreun sfert de oră. După aceea mi-au fost luate spre a fi depuse la farmacia închisorii, de unde, la cerere, le puteam obţine. Când peste câteva zile le-am cerut, mi s-a strigat prin vizetă că „aici eşti la închisoare, nu la spital!” şi nu mi s-au dat. Mi-a fost astfel confirmată informaţia pe care o primisem înainte de a pleca din Piteşti, de la deţinuţi proaspăt trecuţi prin anchetă şi Jilava, şi exprimată lapidar: „Nu e voie de murit în Securitate! În puşcărie, da!” Datorită acestei informaţii şi a instrucţiunilor primite de la Cornel Petrasievici pentru a-mi însuşi simptomele anghinei pectorale, am reuşit să scap de bătaie în anchetă. Ceilalţi colegi din lot au fost mai mult ameninţaţi şi terorizaţi în anchetă, în cel mai rău caz primind câte o palmă sau un ghiont. Iar Titi Ţifrea, cel mai refractar şi chiar răzvrătit în anchetă, a fost de mai multe ori bătut, dar „cu măsură”, dacă se poate spune aşa, fiind supus înainte unui examen medical. Discuţiile noastre, purtate peste pereţii despărţitori ai cabinelor, au încetat definitiv, la intrarea mai multor gardieni în baracă. Având în frunte pe ofiţerul de serviciu al penitenciarului, veniseră să ne percheziţioneze. Şi-au îndeplinit misiunea în mare grabă, fără să se simtă stânjeniţi de semiîntunericul din baracă. De mult nu mai avusesem parte de o percheziţie atât de sumară! În penitenciarul din Timişoara aveam să ne bucurăm atât de avantajele cât şi de dezavantajele închisorii de provincie, destinată în principal dreptului comun şi neavând decât câteva încăperi prevăzute pentru încarcerarea temporară a condamnaţilor politici, judecaţi în localitate, sau a deţinuţilor politici aflaţi, din diferite motive, în tranzit. Comportamentul gardienilor, ca şi atmosfera generală în închisoarea Popa Şapcă purtau amprenta caracteristică penitenciarului de execuţie pentru deţinuţii de drept comun, diluând rigurozitatea aplicării dispoziţiilor Securităţii, privitoare la regimul special ce trebuia impus celor câteva camere ale „politicilor”.

După percheziţie, am fost încolonaţi şi îndreptaţi spre clădirea penitenciarului. Aici am fost mai întâi închişi într-o cameră absolut goală. Lipsea până şi bine cunoscuta tinetă, pentru obţinerea căreia am dus o adevărată bătălie, noi ciocănind tot mai insistent în uşă şi fiind în schimb împroşcaţi de pe coridor cu cele mai curate expresii din haznalele jargonului M.A.I. În cele din urmă, am câştigat partida şi ne-am putut exercita unul din acele drepturi, pe care nimeni nu s-a gândit până acum să-l prevadă în vreo Chartă a drepturilor omului. După o vreme, s-au auzit paşi şi zgomote pe coridor. În dreptul uşii noastre fusese târâte o masă şi un scaun. Uşa s-a deschis, am fost strigaţi pe rând, pe nume, pentru a fi supuşi obişnuitului interogatoriu de completare a fişelor de încarcerare, pe care le întocmea un plutonier de la grefa închisorii. Apoi uşa s-a închis, s-a auzit zgomotul paşilor şi al mesei târâte îndepărtându-se, şi pe coridor s-a lăsat iar liniştea. A mai trecut un timp, pentru ca întreaga scenă cu gardianul de la grefă, cu scaunul şi cu masa să se repete întocmai. Numai că de data asta am fost scoşi pe rând pe coridor, pentru a ni se comunica sentinţele şi a semna de luare de cunoştinţă. Totodată s-au semnat şi cererile de recurs. Şocul resimţit la aflarea sentinţei părea să fi produs la fiecare dintre camarazii mei aceeaşi reacţie. La revenirea în cameră, toţi aveau întipărită pe faţă aceeaşi expresie de stupoare. Câteva clipe n-au

fost în stare să scoată o vorbă. Tot eu am rupt primul tăcerea, neavând motivele celorlalţi de a fi uimit sau tulburat de anii ce ne fuseseră distribuiţi cu nemiluita. În timpul comunicării sentinţelor, uşa camerei fusese lăsată întredeschisă, aşa că îl auzeam pe plutonierul de la grefă citind numele şi condamnarea fiecăruia. Ca şef al organizaţiei, Baicu primise cea mai mare pedeapsă: douăzeci de ani muncă silnică! Şi eu am primit tot douăzeci de ani, ca şi Baicu. Probabil că la stabilirea sentinţei mele jucase un rol şi recidiva şi poate şi faptul că la anchetă „îl supărasem pe tovarăşul colonel Schnellbach”, după spusele anchetatorului Jerca. Oricum, pentru mine nu mai conta o condamnare în plus. De sentinţele celorlalţi nu-mi aduc aminte cu certitudine. Cred că Titi Ţifrea a primit cincisprezece ani, iar Covali şi Coteţ câte zece. Cea mai mică pedeapsă, singura care m-a uimit şi pe mine, i-a revenit lui Gheorghe Ştefan (Fane) – şapte ani! Nu mă aşteptasem din partea colonelului Finichi la un verdict aşa de nuanţat! Văzându-i cât erau de abătuţi, nu mi-a venit să mă laud cu pronosticul meu pe care sentinţele îl confirmaseră, dar nici n-am găsit cele mai potrivite cuvinte de încurajare. Nu le-am putut oferi decât formula pe care mi-o aplicasem mie, şi care se născuse din convingerea că anii de condamnare nu jucau rolul cel mai important în viaţa deţinutului. Pornind de aici, raţionamentul meu fusese simplu. O dată încăpuţi pe mâna Securităţii, nu mai existau decât două posibilităţi de a ieşi din situaţie: ori murim noi mai întâi, ori mor ei înaintea noastră, spuneam eu. Fiind optimist din fire, optasem pentru a doua ipoteză. Şi, o dată încheiat acest târg cu mine însumi, mi-am recăpătat liniştea şi nu m-a mai obsedat imensitatea condamnării de douăzeci de ani de închisoare, pe care mintea refuzase s-o accepte în primul moment. Camarazii mei şi-au revenit destul de repede din şocul primit, recurgând şi ei la calea optimismului, chiar dacă acesta era puţin forţat şi îşi găsea originea mai degrabă în instinctul de supravieţuire decât într-o convingere sinceră. În discuţiile ce s-au aprins, a avut loc o adevărată întrecere în supralicitări, fiecare punând prăbuşirii regimului şi eliberării noastre un termen mai apropiat decât ceilalţi. Şocul nervos îşi continua astfel efectul, transformând apatia de la început într-un entuziasm şi chiar o stare de exaltare, la fel de nejustificate. Multă vreme n-am avut ocazia să discutăm, pentru că am fost despărţiţi şi repartizaţi prin diferite celule.

Nu cunoşteam încă topografia penitenciarului. Ştiu numai că am fost condus pe scări, la primul etaj al unei aripi a clădirii. Am pătruns într-un coridor, cam pe la jumătatea lui, care, spre dreapta, după câţiva metri, se înfunda. Fragmentul din stânga, la fel de lung, cotea la capătul lui spre dreapta, devenind din acel punct mult mai lat. Pe partea opusă uşii de acces la etaj, în faţa mea, erau vreo cinci sau şase uşi de celule, foarte apropiate una de alta, trădând astfel dimensiunile reduse ale încăperilor. Coridorul era pavat cu dale de piatră galbenă, caracteristice tuturor vechilor penitenciare austro-ungare din Transilvania. Cam atât am putut cuprinde cu privirea în jurul meu, în scurtul drum pe care l-am parcurs împreună cu gardianul care mă însoţea. Am traversat doar coridorul şi am fost închis într-una din celulele de vizavi. De cum urcasem la etaj, reîntâlnisem parfumul atât de familiar al puşcăriilor, acel amestec nedefinit de mirosuri, dominat de cel de motorină. Era singurul produs utilizat la curăţenie în închisori şi era bun la toate. Cu motorină se

ştergeau mozaicul sau dalele de pe jos, se întreţinea lemnul uşilor şi ferestrelor, se ungeau zăvoarele şi balamalele de fier de la uşi şi zăbrelele de la ferestre şi tot cu motorină se freca şi partea de jos a pereţilor, vopsiţi cu culori de ulei. O dată intrat în celulă, lucrurile se schimbau. Mirosul de motorină îşi pierdea întâietatea, devenea mai discret. Aici, cuvântul hotărâtor şi-l spunea tineta! Celula era îngustă, întunecoasă şi friguroasă. Mobilată cu două rânduri de paturi suprapuse, cu o tinetă, un hârdău de apă şi o sobă de tuci, mică şi cu burlanele hâite, încăperea nu mai lăsa mult spaţiu de mişcare. Se vedea de asemenea că trecuse o vreme de când nu mai avusese locatari. Tineta era uscată! De la ultima ei întrebuinţare nu mai dăinuia decât duhoarea. Hârdăul de apă era şi el gol demult. Doagele îi secaseră şi la atingere jucau în cercurile rămase prea largi, clămpănind ca oasele unui schelet. Nici în sobă nu se mai făcuse focul de multă vreme. În schimb, geamul fusese lăsat deschis şi temperatura în celulă era ca afară şi, dacă mi-aduc bine aminte, era pe la jumătatea lui februarie. Mă aşteptasem ca după proces, o dată „depus” în penitenciar, să-mi înceteze regimul de izolare. Mă găseam din nou singur.

Am început prin a întreprinde cele necesare pentru a-mi face locuinţa, dacă nu confortabilă, măcar înzestrată cu minimul necesar vieţii. În condiţiile de închisoare, operaţia era însă un adevărat calvar, pentru că te aflai la cheremul gardianului, la care erai obligat să apelezi. Până destul de târziu după-amiază, n-am făcut decât să tot bat în uşă şi să cer ce-mi lipsea. După multe refuzuri şi amânări, însoţite de obişnuitele răcnete şi insulte, gardianul mi-a schimbat hârdăul de apă. Tineta nu mi-a înlocuit-o decât după câteva ore, când, după ce am folosit-o, am bătut insistent în uşă pentru a-i arăta rezultatul. Abia la vederea lichidului care se prelinsese de sub tinetă până spre mijlocul camerei, s-a convins că recipientul curge. Mi-a adus altul etanş, dar identic la înfăţişare şi la miros. La un moment dat, am fost scos pe coridor. Pe jos, în faţa uşii, se găsea valiza mea de mucava, aşa-numitul „bagaj personal”, cu care venisem de la Piteşti la Timişoara, şi pe care acum Securitatea îl expediase pe urmele mele la penitenciar. Lângă valiză, tot pe jos, era „cazarmamentul” pe care îl primeam de la magazia închisorii: o pernă umplută cu paie, un cearşaf şi o pătură. Am semnat de predare pentru valiza mea care lua drumul magaziei, şi de preluare pentru pătură şi aşternut. M-am grăbit să intru în celulă, unde mi-am pus pătura în spinare şi m-am mai încălzit. Focul, dacă i se poate spune aşa, nu l-am făcut decât seara, când am primit câteva aşchii de scânduri de lădiţă de marmeladă şi doi pumni de brichete-ouă de cărbuni. Aceste mostre de combustibil le-am aşezat pe grătarul sobei şi am aşteptat să vină din nou gardianul. De data asta a adus un borcan plin cu nelipsita motorină, în care pluteau diverse petice zdrenţuite, fie de pânză, fie de zeghe, provenind din cămăşile şi hainele penale reformate, din magazia închisorii. Un exemplu de autarhie economică! Gardianul mi-a spus să iau un petic bine îmbibat şi să-l pun între aşchiile din sobă. Foc i-a dat el cu chibritul şi a plecat apoi mai departe, la alte celule. Deşi am stat numai lipit de sobă cât a ars focul, nu m-am încălzit cine ştie ce, dar m-am afumat din plin. Soba şi burlanele scoteau fum pe la toate încheieturile. M-am culcat, în seara aceea, şi înfrigurat şi flămând. Mi s-a explicat că nu fusesem „pus în porţie”, fiindcă numărul raţiilor pentru ziua respectivă se stabilise cu o seară înainte, când eu nu fusesem încă încarcerat.

A doua zi, ca tot puşcăriaşul, am căutat să mă orientez şi să prospectez împrejurimile. Neputându-mă deplasa în afara zăbrelelor şi zăvoarelor care îmi limitau mişcările în interiorul spaţiului pe care îl închideau, singurul mijloc prin care puteam trece cu investigaţiile dincolo de pereţii celulei era auzul. Datorită lui, am descoperit că uşa pe care o remarcasem în capătul din stânga al coridorului, acolo unde se lărgea şi cotea la dreapta, era a unei camere mai mari, cu mulţi deţinuţi. I-am putut şi număra, urmărind, la ora mesei, zgomotul polonicului care lovea în marginea fiecărei gamele când se împărţea mâncarea. Am aflat că celula mea se învecina într-o parte cu camera W.C.-ului, unde eram dus la ora „programului” să-mi deşert tineta, să-mi schimb apa de băut din hârdău şi să mă spăl, iar în cealaltă parte, cu o celulă nelocuită. Eram deci privat de orice contact cu alţi deţinuţi, ceea ce m-a făcut să cred că măsurile de izolare fuseseră dictate de Securitate, care prin acest regim, considerat mai aspru, voia să mă pedepsească pentru „supărarea pricinuită tovarăşului colonel” în anchetă! Dar n-a fost aşa, pentru că, două-trei zile mai târziu, mi-au fost introduşi în celulă doi deţinuţi. Doi ţărani din Banat, din zona Caransebeşului: Ion Boldureanu şi Ion Cârsteţ (sau Cârsteţiu). Erau amândoi legionari, arestaţi şi condamnaţi în mai multe rânduri şi rodaţi în puşcării sub toate regimurile (Carol al II-lea, Antonescu şi comunişti). Fuseseră de curând rearestaţi şi condamnaţi, după o perioadă nu prea lungă petrecută în libertate acasă. Acuzaţiile ce li se aduseseră acum erau aceleaşi pentru care mai fuseseră şi altă dată arestaţi, şi apoi, după o vreme, puşi în libertate. De data asta însă li se făcuse proces şi fuseseră condamnaţi, dacă mi-aduc bine aminte, pentru „ajutor legionar”! Acuzaţie frecvent invocată în acei ani, pentru a justifica condamnarea cu nemiluita a legionarilor şi simpatizanţilor lor încă liberi, sau cărora le expiraseră pedepsele, dar un bun pretext pentru a arunca în închisoare şi oameni care nu erau pe placul regimului, „asimilându-i” legionari. Orice manifestare de solidaritate umană, de sprijin filantropic sau asistenţă de orice fel, care intervenea între două persoane, era privită ca acţiune duşmănoasă şi considerată „ajutor legionar”, chiar dacă numai una din persoanele implicate avusese contingenţe cu Mişcarea. Urma condamnarea amândurora ca legionari. Această ură dezlănţuită de regim împotriva solidarităţii ne-a servit multora de învăţătură în închisoare şi ne-a făcut să cultivăm şi mai mult acest sentiment, transformându-l într-o adevărată armă, şi nu numai de apărare. De prea multe date biografice ale noilor mei camarazi de celulă nu-mi amintesc. Ştiu că fuseseră amândoi consideraţi chiaburi, calificativ cu care de altfel se mândreau.

Boldureanu avea un fiu student. Fusese, sau chiar mai era încă închis, pentru că făcuse parte din Frăţiile de Cruce. Boldureanu purta pe trup semnele lăsate de nenumăratele anchete prin care trecuse. Vizibilă nu era decât urma fracturii care îi strâmbase puţin nasul într-o parte. Celelalte beteşuguri i le-am văzut când am fost duşi prima oară la baie şi ne-am dezbrăcat. Avea toracele deformat din pricina câtorva coaste ce-i fuseseră rupte şi care, fără nicio îngrijire medicală, se sudaseră cum dăduse Dumnezeu. La fel se întâmplase şi cu articulaţiile de la un umăr şi un genunchi, care îşi recăpătaseră numai parţial mobilitatea. În schimb, tratamentul din anchete ca şi anii petrecuţi prin diferite închisori nu-i afectaseră deloc nici moralul, nici vioiciunea. Boldureanu era plin de

energie, un povestitor hâtru şi neobosit al păţaniilor lui din puşcărie sau din viaţa de om liber, mereu bine dispus şi optimist. Câtă vreme am împărţit cu el celula, l-am ascultat ore întregi, cu deosebit interes şi plăcere. Mi-a vorbit de toate, dar mai ales despre gospodăria lui, despre cum îşi muncea pământul, cum îşi chibzuia avutul. Şi apoi despre satul lui, cu oamenii şi obiceiurile lor, despre îmbrăcămintea pe care o purtau, mâncarea şi băutura ce şi-o puneau pe masă în timpul săptămânii, dar şi în zilele de sărbătoare. De la nimeni nu am cunoscut satul bănăţean aşa de bine cum l-am cunoscut de la Boldureanu. Parcă m-ar fi luat de mână şi m-ar fi dus cu el prin toate locurile prin care umbla el când era liber. Am cutreierat cu el toate împrejurimile, am umblat pe toate uliţele şi am intrat în casele multor oameni, despre care, dacă mai venea din nou vorba altă dată, mi-aduceam aminte, îi recunoşteam şi le ştiam numele. Atât de bine a ştiut Boldureanu să-mi arate satul, încât uneori aveam impresia nu numai că îl văzusem într-adevăr, dar chiar trăisem o vreme în el. Unele privelişti pe care „mi le arătase mai des”, îmi deveniseră aşa de familiare încât mi s-a întâmplat să le visez noaptea. Descriindu-le a doua zi lui Boldureanu, acesta mi-a confirmat asemănarea lor cu cele din realitate. Tot de la Boldureanu, care mă îndrăgise şi prinsese încredere în mine, am mai aflat multe despre organizaţiile legionare din Banat. Mi-a vorbit de luptele politice din trecut, de campaniile electorale la care luase parte, de prigoanele şi arestările pe care le suferise. Mi-a pomenit de cei care luptaseră cu arma în mână împotriva trupelor Securităţii în munţii Caransebeşului, şi mi-a povestit mult despre alţi legionari mai de frunte sau comandanţi legionari, pe care îi cunoscuse în închisoare sau în clandestinitate, când erau urmăriţi. Boldureanu era devotat trup şi suflet Mişcării legionare. Cu timpul, cunoscând şi alţi legionari din Banat, am aflat că, deşi ţăran cu nu prea multă carte, era apreciat pentru înţelepciunea, cinstea şi curajul lui, şi se bucura de încrederea conducerii legionare din regiune. Boldureanu se întâlnise deseori cu Horia Sima, despre care avea numai cuvinte de laudă, pretinzând că era departe de a fi omul fioros şi crud, cum fusese zugrăvit de duşmanii legiunii. Spunea despre el că, dimpotrivă, era bun şi generos, înţelegător şi îngăduitor faţă de slăbiciunile sau greşelile celorlalţi.

Vitalitatea de care dădea dovadă Boldureanu era în puternic contrast cu starea de apatie în care se prezenta camaradul lui, Ion Cârsteţ. La el, anii de puşcărie lăsaseră urme adânci. Suferea de dureri reumatice acute în toate articulaţiile, la care se adăugau zilnic şi dureri în regiunea stomacului, probabil consecinţele unui ulcer. Bietul om stătea mai tot timpul ghemuit într-un colţ al patului. Numai rareori, când durerile erau mai ascuţite, îl auzeam gemând uşor, în timp ce-şi căuta altă poziţie care să-i mai aline suferinţele. Multe vorbe n-am schimbat cu el. Era în permanenţă crispat de durere şi îşi ducea chinul în colţul lui de pat, căutând să se izoleze în singurătate. Numai Boldureanu reuşea uneori să-l facă să-i accepte ajutorul, fie pentru a-l sprijini în drum spre tinetă, fie pentru a-i reface culcuşul, afânându-i paiele din saltea. De multe ori, noaptea, când se dezvelea în somn, aşezam iar pătura pe el, chiar dacă la început protesta. Erau zile când nu putea mânca şi ne oferea nouă porţia lui. În încercarea de a determina o intervenţie a cabinetului medical, la care până atunci apelasem în zadar, am căzut de acord cu Boldureanu să-i

restituim gardianului gamela intactă, pentru a-i atrage atenţia asupra stării grave a bolnavului. Am respectat procedeul de fiecare dată când Cârsteţ refuza hrana, dar consecinţele pe care scontam s-au lăsat aşteptate. După mai mult de zece zile, Cârsteţ a fost în sfârşit dus la cabinetul medical. Nu s-a mai întors în celulă. A venit numai gardianul să ne ceară să-i scoatem „bagajul” pe coridor. De atunci n-am mai auzit nimic de Ion Cârsteţ. Ca de fiecare dată când îi pierdeam urma câte unui camarad, plecat din mijlocul nostru, nu ne mai rămânea decât să recurgem la presupuneri în privinţa soartei lui.

CUNOŞTINŢE NOI

Între timp, celulele vecine au primit şi ele locatari. Sunt treizeci de ani de atunci şi memoria mi s-a înceţoşat. Foarte vag îmi aduc aminte că am reuşit să luăm legătura cu câţiva dintre ei, când erau scoşi la W.C.-ul de lângă noi. Vorbeam cu ei prin ferestrele alăturate. În partea cealaltă, aveam vecină o deţinută. Iniţiativa de a lua contactul cu noi, bătându-ne în perete, a pornit de la ea. Abia când i-a venit rândul să fie dusă la W.C., am putut sta cu ea de vorbă. S-a prezentat, Sofia Borobaru, şi ne-a întrebat cine suntem. Numele ei nu-mi spunea nimic, după cum nici al meu nu i-a sunat cunoscut. Spunându-i că sunt cu Ion Boldureanu în cameră, mi-a cerut imediat să vorbească cu el. I-am cedat acestuia locul la fereastră, iar eu m-am dus să fac de pândă la uşă. Între cei doi a urmat un lung şi concentrat schimb de informaţii, cu referiri la nenumăraţi oameni din diferite comune ale Banatului, care fuseseră de curând arestaţi. Când am auzit apropiindu-se paşii gardianului pe coridor, am dat alarma şi conversaţia lor s-a întrerupt, urmând să fie reluată când femeia va fi din nou scoasă la „program”. Aveam să aflu de la Boldureanu, care o cunoştea bine şi vorbea cu mult respect de ea, că Sofi, aşa i se spunea, era legionară şi îndurase şi ea calvarul arestărilor, anchetelor şi închisorilor, ca şi camarazii ei bărbaţi. Sofi Borobaru era un nume în rândurile mişcării legionare din Banat, urmărită şi supravegheată îndeaproape de Securitate în intervalurile în care era lăsată liberă între arestări, fiind bănuită în permanenţă de a întreţine legături clandestine cu fratele ei, tot legionar, fugit în străinătate. Sofi fusese arestată cu numai câteva zile înainte, în cadrul unui nou mare val de arestări, îndreptat în special împotriva legionarilor, cărora negăsindu-li-se vreo vină proaspătă, li se imputa fie activitatea din trecut, fie li se inventa un pretext pentru a-i acuza de a fi participat la acţiuni de „ajutor legionar”. Deocamdată, Sofi Borobaru, ca şi ultimii sosiţi în celulele învecinate, deşi încă necondamnaţi, se afla în penitenciar, dar era la dispoziţia Securităţii. Era motivul pentru care, în zilele următoare, a avut loc o intensă activitate de comunicări de tot felul între aceste celule, arestaţii căutând să se pună de acord asupra declaraţiilor pe care le vor face în anchetă. Avantajată de vecinătatea cu

camera W.C.-ului, prin care se perindau de două ori pe zi toţi arestaţii, celula noastră a fost direct implicată în această acţiune. Făceam oficiul de staţie de releu, transmiţând prin fereastră mesajele de la o celulă la alta, pe măsură ce arestaţii erau scoşi la W.C. De pe coridor nu riscam să fim surprinşi, fiindcă unul din noi stătea cu urechea lipită de uşă şi urmărea deplasarea gardianului pe coridor. Riscul era să fim auziţi din curte, unde nu aveam vizibilitate. Dozându-ne însă vocile, am reuşit să nu fim detectaţi. Cred că am reţinut acest episod şi numele lui Sofi Borobaru numai datorită faptului că mi-au mai fost încă o dată reamintite pe parcursul celor treizeci de ani scurşi de atunci.

Prin anii ‘70, refugiat fiind la München, am auzit pomenindu-se într-un cerc de români numele Borobaru. A fost cheia care mi-a deschis sertarul cu amintiri despre Sofi Borobaru, vecina mea de celulă din 1961, de la Popa Şapcă. Informându-mă din aproape în aproape, am aflat de la preotul comunităţii noastre din München, Vasile Zăpârţan, că Traian Borobaru era fratele Sofiei şi că trăia în Germania. Istorisindu-i întâmplarea din penitenciarul de la Timişoara, preotul mi-a spus că i-aş face o mare bucurie lui Traian Borobaru dacă i-aş povesti personal acest episod, oferindu-se să-mi mijlocească întâlnirea cu el. Câteva zile mai târziu, l-am cunoscut în apartamentul preotului şi i-am povestit cu lux de amănunte, pe care azi nu le mai ţin minte, despre toate convorbirile purtate la fereastră de sora lui. Cum arăta, nu i-am putut spune, fiindcă nu am văzut-o niciodată la faţă! Deşi fusesem prevenit că era bănuitor din fire şi nu acorda cu uşurinţă încredere unui necunoscut, Borobaru m-a ascultat cu atenţie, privindu-mă tot timpul drept în ochi. Eu eram foarte volubil, iar el, dimpotrivă, laconic. Popa, care îl cunoştea mai bine, mi-a spus după aceea că era emoţionat. Pe Traian Borobaru nu l-am mai văzut de atunci decât o singură dată, câţiva ani mai târziu, când preotul mi-a propus într-o zi să-l însoţesc la spital. Borobaru era pe moarte şi preotul era sigur că văzându-mă îi voi aminti de acasă şi se va bucura. Când am intrat în camera de spital, abia l-am recunoscut. Era foarte slăbit şi extrem de galben la faţă. În faza finală a unui cancer la ficat, făcuse un icter. Nu mai vorbea. A murmurat ceva în şoaptă, dar n-am înţeles. M-a privit drept în ochi, ca şi prima dată, şi mi-a strâns mâna fără putere. Am plecat din cameră şi l-am lăsat cu preotul. Două zile mai târziu s-a prăpădit.

Într-o bună zi am rămas fără vecini. Celulele s-au golit într-o dimineaţă. Ascultând la uşă, am aflat că arestaţii au fost duşi la Securitate. Gardienii din Timişoara erau mult mai vorbăreţi şi mai puţin vigilenţi decât cei din Piteşti. Nu vorbeau pe şoptite, nu se apropiau tiptil de uşă pentru a ne spiona şi nici nu se uitau decât foarte rar prin vizetă. În schimb, se lăsau la fel de mult aşteptaţi atunci când băteai la uşă, iar când în sfârşit răspundeau la chemare, nu obţineai nimic fără insistenţe repetate, chiar dacă între timp tineta care curgea inunda celula, sau dacă ne sufocam de fum din cauza burlanelor de la sobă, ruginite şi prost încheiate, care se prăbuşiseră, aşa cum am păţit de multe ori cât am stat cu Boldureanu. Le-am reinstalat de fiecare dată aşa cum ne-am priceput, lăcrimând de usturimea fumului, arzându-ne la mâini şi umplându-ne de funingine, dar reparaţia noastră nu ţinea mai mult de o zi sau două. În cele din urmă, gardianul s-a înduplecat să intervină. Ne-a spus să scoatem burlanele pe coridor, fiindcă ne vor fi aduse altele noi. Şi s-a ţinut de cuvânt! A venit cu

un deţinut de drept comun, care ne-a montat la sobă burlane noi, dar abia după trei zile, timp în care n-am avut parte nici de focul plăpând de până atunci, cu care se mai dezmorţea celula. În nopţile acelea am dormit amândoi în acelaşi pat, înveliţi cu cele două pături şi acoperiţi pe deasupra cu scurta de dimie căptuşită cu blană de miel a lui Boldureanu. Deşi afară era soare şi începea să mijească de primăvară, temniţele fostului imperiu austro-ungar păstrau încă multă vreme între zidurile lor frigul acumulat peste iarnă.

A mai trecut un timp, şi ne-a venit şi nouă rândul să ne părăsim celula: „Luaţi-vă bagajul şi ieşiţi afară!” Am fost conduşi până la capătul coridorului nostru, am cotit la dreapta pe coridorul principal şi gardianul ne-a deschis cea de-a doua uşă de pe partea stângă. Am intrat într-o cameră mare şi luminoasă. Două ferestre duble se deschideau în peretele opus celui în care se găsea uşa. Cele douăsprezece sau paisprezece paturi suprapuse, dispuse distanţat, lăsau între ele un spaţiu liber, pe care mi l-aş fi dorit de multe ori în celulele supraaglomerate prin care îmi fusese dat să trec de-a lungul anilor de puşcărie. Cei trei locatari pe care i-am găsit înăuntru se pierdeau în imensitatea camerei. De altfel, erau toţi trei adunaţi în paturile din jurul sobei, unde ne-am aciuat şi noi, scoţând astfel şi mai mult în evidenţă pustietatea spaţiului rămas nelocuit din restul încăperii. Deşi atât de mare şi de goală, fiind însă mai bine orientată, camera era mai călduroasă decât celula pe care o părăsisem, iar mirosul de cărbune ars în sobă fiind mai diluat, aerul era şi el mai curat şi mai respirabil. După prezentări, s-au legat primele conversaţii şi curând am ajuns să ne cunoaştem mai bine. Despre unii mi-au rămas mai multe amănunte în amintire, despre alţii, mai puţine. Cel despre care îmi aduc cel mai bine aminte, fiind fără îndoială cel mai interesant personaj din cei trei, este Ignişca. S-ar putea ca timpul să-mi fi strecurat în amintiri unele confuzii, să-mi fi şters din memorie anumite fapte înlocuind lacunele cu alte imagini ţâşnite din subconştient, sau să-mi fi atenuat acuitatea vederii când îmi îndrept privirea spre trecut. Biografia lui Ignişca însă, aşa cum o reţin până azi, nu mi-a putut fi alterată decât în mică şi neînsemnată măsură de aceste inerente neputinţe şi înfrângeri ale omului în faţa scurgerii anilor.

Provenea dintr-o familie săracă de ţărani ardeleni. Nu mai ţin minte exact, dacă un unchi, sau chiar tatăl lui, venise la Bucureşti şi fusese angajat portar la intrarea principală a clădirii Băncii Naţionale. Stătuse în această slujbă o viaţă întreagă. Cinstit şi conştiincios, era apreciat şi cunoscut de toţi funcţionarii, de la cei mai mici până la cei mai mari din conducerea băncii. Devenise cu timpul el însuşi o instituţie, la poarta prestigioasei instituţii unde funcţiona în cel mai umil post! Tânărul Ignişca, bun la carte şi dornic să înveţe, urmase clasele liceului în oraşul de provincie din regiunea lui şi venise apoi în Capitală cu gândul să-şi găsească un serviciu. Datorită unchiului (sau tatălui său) portarul, primise un post de mic funcţionar, cu un salariu mai mult decât modest şi fără perspectivă de avansare, lipsindu-i studiile universitare corespunzătoare. Şefii lui direcţi remarcându-i însă calităţile şi semnalându-le conducerii superioare, care până la guvernatorul Băncii Naţionale îl cunoşteau şi-l simpatizau pe bătrânul portar, i-au schimbat cursul vieţii tânărului Ignişca. Banca l-a sprijinit să-şi continue studiile, acordându-i o bursă şi creându-i

un regim de lucru redus, pentru a-i da timp să înveţe şi să se prezinte la examene. Dacă mi-aduc bine aminte, Ignişca a absolvit într-un timp record şi Academia Comercială şi Facultatea de Drept, unde prezenţa la cursuri nu era obligatorie. De aci înainte, viaţa a început să-i surâdă. Deşi salariul îi creştea pe măsură ce avansa în grad, a rămas totuşi cumpătat şi modest, cum fusese şi pe vremea când trebuise să-şi economisească banii de student sărac. Nu avea decât două metehne, cum spunea el. Era pasionat de muzică clasică şi urmărea cu perseverenţă să-şi realizeze un vis din copilărie: să-şi cumpere o motocicletă Harley Davidson cum aveau poliţiştii americani! Îmi spunea că pentru traiul de toate zilele cheltuia foarte puţin. În schimb, nu se zgârcea să-şi ia cele mai bune locuri la toate concertele cu cei mai celebri dirijori, anunţate pe afişele bucureştene. Frecventarea sălilor de concert mai presupunea şi o prezentare vestimentară adecvată şi deci o cheltuială în plus. În rest, tot venitul îl punea deoparte pentru visul lui neîmplinit, inspirat din lecturile de adolescenţă: motocicleta Harley Davidson! Cânta şi la un instrument muzical, dar nu mai ţin minte la care. Iar acum, în închisoare, când nu stătea de vorbă, mai tot timpul fredona încet, aşezat pe unul din paturile neocupate din fundul camerei. Îi plăcea să vorbească despre muzică, dar din păcate nu-l prea puteam urmări, lipsindu-mi şi urechea şi cultura muzicală. În schimb îl ascultam, fascinat de felul în care îmi vorbea despre motocicleta Harley Davidson, pe care, spunea el, numai datorită încăpăţânării lui de ardelean reuşise s-o achiziţioneze chiar în preajma războiului. Povestea cu atâta nostalgie în glas, o descria cu atâta drag, imitându-i până şi sunetul înfundat al motorului „în ralanti”, de parcă ar fi vorbit de o fiinţă iubită. De altfel, pentru el, aşa şi era! Au mai urmat câţiva ani buni. Concertele şi motocicleta i-au satisfăcut toate pretenţiile pe care le avusese de la viaţă. Apoi, războiul s-a terminat şi au venit ruşii şi, o dată cu ei, comunismul, care, treptat, pe măsură ce s-a înscăunat, a început să răstoarne vechile aşezări. Răutatea, invidia şi ura au făcut să triumfe prostia şi mediocritatea, care s-au dezlănţuit împotriva omeniei, a cinstei şi a bunei-cuviinţe, în spiritul cărora crescuse Ignişca. Deşi recunoscut ca bun profesionist, sau poate tocmai de aceea, a căzut şi el curând victimă noii „orânduiri socialiste”. Originea lui „sănătoasă” nu l-a salvat. Apucăturile lui „burgheze” au cântărit mai greu, cu atât mai mult cu cât nu s-a înscris în Partid. Retrogradat şi mutat dintr-un loc într-altul, a ajuns în cele din urmă directorul unei filiale a noii Bănci de Stat a republicii, într-o comună pierdută din fundul Ardealului. De fapt, fiind singurul funcţionar de bancă autentic, era propriul lui director, ceilalţi câţiva salariaţi constituind umplutura birocratică, tipică întreprinderilor de stat comuniste. Aici, nu mai avea nici concerte, nici motocicleta, dar spera să aibă în schimb liniştea pe care i-o putea oferi depărtarea de centru, de unde veneau toate relele. A avut-o, dar numai pentru scurtă vreme. Soarta a vrut ca drumul lui să se încrucişeze cu al lui Zimmermann, un personaj despre care am auzit mult vorbindu-se printre deţinuţii din închisoarea de la Timişoara. Ignişca mi l-a descris ca pe un genial om de afaceri, foarte activ şi întreprinzător, îndrăzneţ până la temeritate în complicatele calcule financiare în care se angaja, dotat fiind şi cu o doză de spirit de aventură, fără de care, pe un astfel de teren, în „regimul socialist”, nu ar fi putut realiza nimic. Ignişca pretindea că într-o ţară cu o economie şi un comerţ

libere, Zimmermann ar fi ajuns cu siguranţă în scurtă vreme un magnat al lumii capitaliste, de talia celor mai celebri milionari americani.

Zimmermann era un tânăr de origine germană din Ardeal, care începuse prin a-şi câştiga existenţa ca funcţionar contabil într-o amărâtă de cooperativă de prelucrare a lemnului din regiunea lui natală. Întâmplarea a făcut ca, plecând într-o zi în interes de serviciu la Bucureşti, pentru a participa la o şedinţă de lucru la nu mai ştiu ce minister, să afle şi să prindă din zbor ceea ce i s-a părut că va fi afacerea vieţii lui. Şi a şi fost o bună bucată de vreme! Era vorba despre o tranzacţie cu o firmă străină, din puţinele şi atât de doritele de partea română în acele vremuri, pentru că erau aducătoare de valută. Firma era elveţiană şi voia să achiziţioneze un număr important de butoaie de stejar, de o anumită capacitate, livrabile la un termen prevăzut în contractul ce-l va încheia, în cazul că românii se vor angaja să-l respecte. Comanda elveţienilor era extrem de avantajoasă din punctul de vedere al preţului pe care îl ofereau. Şi totuşi, piedicile ridicate în cale de greoaia legislaţie românească, cu toate interdicţiile, autorizaţiile şi semnăturile pe care le prevedea, făceau imposibilă luarea unei hotărâri în timp util pentru a semna contractul. Zimmermann a sesizat imediat dificultăţile pe care le prezenta drumul plin de meandre şi bariere pe care se împotmolea încă de la început orice iniţiativă, dar a întrevăzut şi posibilitatea de a se strecura printre lacunele, contradicţiile sau chiar interpretările diferite pe care le permitea legislaţia atât de stufoasă a sistemului, pentru a-şi pune planul în aplicare. A luat aşadar taurul de coarne şi, spre uimirea celor prezenţi în şedinţă, care nu găsiseră nicio modalitate de soluţionare a problemei, tânărul contabil de provincie a declarat că se angajează să producă pentru export o primă cantitate de butoaie care să satisfacă şi calitatea şi termenul de livrare, cerute de firma elveţiană. Planul lui necesita însă o punere la punct printr-o serie de discuţii atât cu forurile de specialitate din ministerele răspunzătoare de exploatarea şi industrializarea lemnului, cât şi din alte ministere. Nefiind în stare să repet explicaţiile amănunţite pe care mi le-a dat Ignişca despre operaţiunea întreprinsă de Zimmermann, pentru a mă face să-i înţeleg ingeniozitatea şi amploarea, lipsindu-mi şi competenţa şi terminologia proprie în domeniu, voi încerca să înşir câteva din procedeele la care a recurs tânărul contabil. Interesul deosebit pe care îl suscita eventualitatea încheierii contractului cu firma elveţiană i-a deschis lui Zimmermann uşile multor înalţi funcţionari din ministere, de la directori până la miniştri adjuncţi, atotputernici şi în Partid, care prin diferitele aprobări pe care i le dădeau scontau să fie părtaşi la glorie în caz de succes. Neamţul nostru nu numai că a profitat de bunăvoinţa ce i se arăta, dar se pare că a ştiut s-o provoace şi s-o întreţină, prin promisiuni de cointeresare în caz de reuşită. Pe scurt, în slalomul pe care l-a întreprins, printre dispoziţiile, interdicţiile şi H.C.M.-urile ce-i ieşeau în cale, a uzat de toate mijloacele. De altfel, prin aceste înalte relaţii, pătrunsese în zona ascunsă marelui public, în care corupţia era un privilegiu de partid! Derogările şi împuternicirile speciale de tot felul, obţinute astfel prin dispoziţiile date de la cele mai înalte foruri, au declanşat o reacţie în lanţ de favoruri şi repartiţii preferenţiale de materiale, unelte, localuri, mână de lucru, mijloace de transport, virări de fonduri, împrumuturi şi operaţiuni financiare efectuate prin filialele Băncii de Stat, pentru executarea

proiectului imaginat de Zimmermann. Nu numai băiat isteţ, dar şi bun organizator, însuşire pe care Ignişca i-o admira în mod special, Zimmermann şi-a creat o reţea de ateliere de confecţionare a butoaielor, răspândite în tot Ardealul. În fapt, a apelat la nenumăraţii vechi meşteri dogari, mai ales de la sate, ale căror ateliere particulare fuseseră desfiinţate de politica de etatizare a regimului şi care în marea lor majoritate nu-şi mai practicau meseria. Pentru a îndeplini forma legală, fiecare din aceşti dogari s-a constituit în satul lui într-o filială a Cooperativei de prelucrare a lemnului, realizând, prin diferite artificii de calcul, state de salarii fictive şi pontaje încărcate, câştiguri nesperat de mari. Dogarii, reactivaţi în meserie în astfel de condiţii, în care le era trezit interesul, au început să lucreze din nou ca pe vremuri, dând randamentul dorit de Zimmermann. Se putea spune că el conducea acum o întreprindere, plătea muncitorii şi privea lucrurile ca un adevărat patron particular dintr-o ţară liberă. Şi afacerea, pusă pe picioare de el, a început să funcţioneze şi să dea roade, spre mulţumirea tuturor. Mai marii din minister se împăunau cu realizarea contractului faţă de cei şi mai mari ca ei, bucurându-se numai în intimitate de avantajele primite pe sub mână, firma elveţiană era mulţumită fiindcă îşi primea cu regularitate şi la termen loturile de butoaie, iar muncitorii cooperatori nu-şi doreau altceva decât să poată lucra mai departe pentru acelaşi „patron”, Zimmermann. Desigur că, pe lângă satisfacţia reuşitei, afacerea era rentabilă şi pentru acesta din urmă. Între timp, firma din Elveţia şi-a reînnoit de mai multe ori comanda, asigurând astfel continuitatea şi chiar extinderea întreprinderii, de a cărei bună funcţionare Zimmermann se ocupa îndeaproape, ţinând sub strictă supraveghere întregul proces de fabricaţie, începând cu procurarea materialelor şi sfârşind cu transportarea şi încărcarea produsului finit în vagoanele pentru export. Şi totuşi, deşi în tranzacţiile care intrau în contradicţie cu unele măsuri restrictive, îşi lua întotdeauna toate măsurile de precauţie asigurându-şi acoperirea legală printr-o altă dispoziţie care îi era favorabilă, într-o zi, ulciorul a mers pentru ultima oară la apă. Zimmermann a fost arestat şi, de mai bine de doi ani, era anchetat în paralel, şi de procuratură şi de Securitate.

Afacerea cu exportul de butoaie în Elveţia, aşa cum mi-a povestit-o Ignişca şi cum am încercat la rândul meu s-o rezum, am considerat-o cea mai aproape de adevăr şi singura demnă de încredere, din toate variantele pe care le-am auzit în închisoarea din Timişoara, unde pe seama lui Zimmermann se ţesuseră o sumedenie de legende. Seriozitatea lui Ignişca şi faptul că avusese contacte directe cu Zimmermann şi cu anumite aspecte ale afacerii lui, îl făceau să fie cel mai autorizat să vorbească despre acest caz. O versiune care circula printre deţinuţi spunea că Zimmermann ar fi pus la cale şi un trafic clandestin de obiecte, valută şi chiar informaţii cu Elveţia, fapt care, descoperit fiind de Securitate, dusese la arestarea şi anchetarea lui sub învinuirea de spionaj. Se spune că printre butoaiele pe care le trimitea în Elveţia, erau câteva care aveau fundul dublu. Acest compartiment secret servea drept cutie poştală şi la dus şi la întors, pentru că, printre cele câteva butoaie, pe care la fiecare transport firma elveţiană, conform unei practici curente în astfel de tranzacţii, le refuza ca necorespunzătoare comenzii şi le returna producătorului, se aflau totdeauna cele cu fundul dublu. Ignişca era

înclinat să creadă în povestea butoaielor cu fund dublu, folosite pentru a introduce în ţară obiecte de contrabandă. Încă dinainte de a fi fost arestat, auzise că miliţia prinsese de veste că pe piaţa neagră apăruse o cantitate destul de importantă de ceasuri elveţiene, care se vindeau pe sub mână. Apoi, zvonul îi fusese într-un fel confirmat chiar de Securitate. În timpul anchetei în legătură cu Zimmermann, fusese întrebat în treacăt, dacă ştie ceva despre ceasurile pe care acesta le dăruise anumitor persoane, în schimbul unor autorizaţii care contraveneau legii. Dându-şi seama că nu auzise despre aşa ceva, anchetatorul nu a mai insistat, dar în mintea lui Ignişca, ideea contrabandei cu ceasuri făcută de Zimmermann începuse să prindă contur. Şi totuşi, aşa cum îl cunoştea, era convins că Zimmermann nu se angajase în niciun fel de activitate de spionaj, spiritul lui de aventură limitându-se strict la domeniul afacerilor, mai mult sau mai puţin curate, dar aducătoare de avantaje materiale. Unde fusese punctul slab al planului, datorită căruia Zimmermann picase în plasa autorităţilor, nu am aflat niciodată. Se pare însă că o dată cu el căzuseră multe capete, de la nivelurile cele mai înalte numai în dizgraţie, cele de mai jos înfundând puşcăria pentru diferite culpe penale. Ignişca era o excepţie printre cei câţiva directori de filiale de bancă cu care Zimmermann avusese de-a face. Era singurul căruia nu i se putuse stabili vreo vină din acest contact. Nu primise mită, nu comisese nicio ilegalitate şi nu facilitase executarea nici unei operaţiuni frauduloase în favoarea lui Zimmermann prin filiala pe care o conducea. Toate tranzacţiile făcute pentru Zimmermann prin banca lui fuseseră perfect legale. Era motivul pentru care singur Ignişca nu fusese condamnat. Deşi ancheta lui se încheiase şi, din lipsă de probe, ar fi trebuit să fie pus în libertate, era în continuare ţinut sub arest, Securitatea sperând totuşi ca prin declaraţiile celor implicaţi în această afacere să apară un motiv de trimitere a lui în judecată. Pe de altă parte, avocatul lui Zimmermann conta la proces pe mărturia lui Ignişca în favoarea clientului lui. Între timp însă, trecuseră doi ani, vreme în care Zimmermann era mereu transferat dintr-un arest într-altul din diferitele oraşe transilvănene în care îşi desfăşurase activitatea, fiind cercetat când de procuratura civilă, când de Securitate şi confruntat cu fel de fel de persoane, presupuse a fi colaborat cu el. Din tot ceea ce transpirase, din ancheta lui Ignişca precum şi a altor arestaţi care trecuseră în acest timp prin penitenciarul din Timişoara, devenise clar că, pe lângă nenumăratele delicte minore de care se făcuse vinovat, cele mai grave crime comise de Zimmermann, care aveau să stea în fruntea actului de acuzare, urmau să fie delapidarea şi sabotajul economic. Pentru asemenea fapte, în cazul în care paguba adusă economiei naţionale, sau „avutului obştesc” se cifra la o sumă de peste o sută de mii de lei, legea prevedea aplicarea pedepsei capitale. Cum, din dosarul ce i se întocmise, reieşea că păgubise statul cu o sumă cu mult mai mare, Zimmermann era candidat sigur la execuţie. Numai că, tocmai în acea perioadă, în dorinţa de a-şi ameliora imaginea în ochii lumii occidentale, guvernul comunist luase în discuţie eventualitatea abolirii pedepsei cu moartea. Se pare că, din acest motiv, în aşteptarea intrării în vigoare a acestei hotărâri, avocatul lui Zimmermann căuta prin toate mijloacele să tergiverseze lucrurile, cerând fel de fel de amânări pentru noi confruntări, provocând chiar iniţierea altor cercetări, numai pentru a întârzia dezbaterile procesului şi pronunţarea sentinţei.

Nu am mai aflat dacă sentinţa în procesul lui Zimmermann s-a dat înainte sau după abolirea pedepsei cu moartea. Ştiu însă că repetatele întreruperi şi amânări ale procesului i-au fost fatale lui Ignişca. Acesta suferea de inimă şi emfizem pulmonar. Mi-a spus-o el în primele zile când l-am cunoscut, pentru că altfel nu aş fi remarcat la el niciun semn de boală. După câteva luni de zile însă, neprimind niciun fel de medicament sau îngrijire, starea sănătăţii lui s-a tot agravat, devenind în cele din urmă de-a dreptul îngrijorătoare. Respira greu, cea mai mică deplasare de numai câţiva paşi era pentru el un efort istovitor, iar noaptea dormea aşezat pentru că altfel se sufoca. Nu aveam niciun medic printre noi, dar începusem să recunosc la el asemănarea cu cazul lui Alexandru Balş, din celula de la Piteşti, la a cărui lungă agonie asistasem până la sfârşit. La un moment dat i s-au umflat picioarele. Mai apoi tot corpul, care nu mai putea elimina apa reţinută în ţesuturi. La începutul bolii, aşteptându-se să fie eliberat de îndată ce va compărea ca martor în procesul lui Zimmermann, Ignişca se resemnase să suporte suferinţa, ştiind că o dată ajuns acasă îşi va putea îngriji sănătatea. De când însă îşi dăduse seama că boala evoluase într-atât încât pentru el nu mai era salvare, chiar dacă va fi imediat eliberat, nu-şi mai făcea niciun fel de iluzii şi îşi aştepta cu seninătate sfârşitul. În această stare de spirit, s-a despărţit de noi. Venise gardianul să-l ia „cu tot bagajul”. O vreme n-am mai auzit nimic de el. Credeam că fusese eliberat. Mai târziu am aflat că fusese mutat într-o altă celulă de pe altă secţie a închisorii, unde murise. Fusese şi el lăsat să moară cu zile, ca mulţi alţii.

În tot acest timp, şi ceilalţi doi camarazi de celulă, Nicolae Jebeleanu şi Ionaş, asistaseră neputincioşi, ca şi mine şi Boldureanu, la evoluţia şi agravarea bolii lui Ignişca. Deşi cerusem zilnic, atât gardianului cât şi ofiţerului de serviciu, să fie chemat doctorul, nu obţinusem decât promisiuni, căci de venit nu a venit niciodată să-i dea bolnavului vreo îngrijire. Cel mai impresionat de această indiferenţă criminală era bătrânul Ionaş care, arestat de curând, nu se obişnuise cu ideea că în ochii administraţiei închisorii viaţa deţinutului politic nu avea nicio valoare. Văzut de la câţiva metri distanţă, îmbrăcat în costumul lui gri, elegant şi bine croit, Ionaş putea trece drept un domn onorabil, de o vârstă mai înaintată, dar după mers, încă verde şi plin de energie, căruia nu-i lipseau decât pălăria şi bastonul, pentru a ieşi la plimbare prin centrul oraşului. Aşa şi fusese domnul Ionaş, cum îi spuneam toţi, chiar şi cu numai câteva săptămâni înainte de arestare, ca să nu mai vorbim de vremurile patriarhale de altădată. Privită mai de aproape, imaginea atât de avantajoasă a personajului apărea puternic modificată la lumina crudă a adevărului, arătându-şi şi starea şi dimensiunea reală. După cele două-trei luni petrecute în arestul Securităţii şi acum în penitenciar, costumul lui Ionaş mai izbutea încă să-ţi înşele ochiul, cu stofa lui de bună calitate şi linia clasică a croiului, dar la o privire mai atentă apăreau şi petele de pe pantaloni, şi gulerul şi manşetele soioase, şi primele semne de uzură la genunchi şi în coate. Ca şi costumul, nici stăpânul lui, văzut din apropiere, nu mai arăta la fel de bine. Ţinuta lui dreaptă şi mersul, care ni se păruse plin de demnitate şi ţanţoş, erau de fapt efectele unui lumbago rebel şi a

unui început de anchiloză la articulaţiile şoldurilor, care îl făceau să umble puţin sacadat. Ionaş era încă destul de gras, deşi după lărgimea hainelor se vedea că slăbise mult. Respectul pe care-l impuneau părul lui cărunt şi vârsta nu rezista la probă dacă stăteai de vorbă cu el şi nu-i acordai circumstanţele atenuante ale unui început de scleroză. În afară de timpul pe care şi-l petrecea făcând scurte plimbări cu pas nesigur prin celulă, întrerupte de lungi opriri pentru a privi împrejur, cu aerul derutat al omului care nu parvine să pătrundă în realitate, Ionaş mai avea obiceiul să-şi aleagă dintre noi câte un ascultător, pentru a-i împărtăşi din amintirile lui din tinereţe. Te trezeai cu el, aşezându-se pe neaşteptate pe patul tău, bătându-te părinteşte cu palma pe umăr şi exclamând: „Ehei, domnule, ce ştii dumneata! Eşti prea tânăr ca să fi apucat vremurile pe care le-am apucat eu!” Asta era invariabila introducere. După care, voiai nu voiai, Ionaş începea să povestească. De fiecare dată, pretextul de început era fie o întâmplare din viaţa lui, din vremurile mai bune, când fusese cineva în oraşul lui natal, fie prezentarea Aradului, aşa cum arăta altădată şi cum noi „nu aveam de unde s-o ştim”. Dacă nu mă înşel, Ionaş fusese un fruntaş al partidului liberal în judeţul Arad şi chiar deputat în Parlament. Toate poveştile lui rămâneau însă neterminate sau, mai bine-zis, după primele două-trei fraze, se abăteau de la tema anunţată şi sfârşeau prin a trata despre cu totul alt subiect. Indiferent dacă începuse prin a pomeni de o întrunire politică la care luase cuvântul sau despre frumuseţea clădirilor din Arad, niciodată nu ajungeam să aflăm nici conţinutul discursului pe care îl ţinuse şi nici nu ne purta mai mult de câţiva paşi pe străzile oraşului. Întotdeauna se găsea o simplă vorbă sau numai o imagine din propria povestire care venea să-i tulbure şirul ideilor, sugerându-i, cu consecvenţă, mereu aceeaşi amintire. Din acea clipă, Ionaş uita despre ce vorbise până atunci şi, cu o privire nostalgică întoarsă spre trecut, îşi amintea înduioşat la culme de Bètèk Bebi şi de Casa cu oglinzi! Am înţeles de la el că Bètèk Bebi fusese o femeie frumoasă în tinereţe, inteligentă şi cu multă personalitate, care, pe la jumătatea vieţii, îşi descoperise şi un dezvoltat spirit de afaceri şi calităţi, care astăzi s-ar numi de manager.

Bètèk Bebi era proprietara Casei cu oglinzi, o întreprindere cu un personal feminin nu prea numeros, dar ales pe sprânceană, după vârstă şi frumuseţe. Era o casă serioasă, spunea Ionaş. Cine o frecventa putea conta pe o absolută discreţie. Şi, cine nu o frecventa din lumea bună din Arad! Din povestirea lui Ionaş, reieşea că discreţia se manifesta numai dincolo de cercul vizitatorilor, pentru că aceştia se cunoşteau între ei şi se întâlneau chiar în saloanele Casei cu oglinzi. Saloane foarte elegant mobilate, unde domnii din protipendada oraşului puteau sta de vorbă la o cafea sau la un pahar, cu „domnişoarele” care le ţineau companie, înainte de a se retrage cu ele în atmosfera mai intimă a camerelor rezervate. La intrare clienţii erau întotdeauna întâmpinaţi de Bètèk Bebi, care se dovedea a fi o excelentă gazdă, ştiind să-şi demonstreze ospitalitatea nu numai prin zâmbetul ei fermecător, dar şi prin câte o vorbă potrivită, măgulitoare, pentru fiecare vizitator care-i trecea pragul. Ionaş ne dădea de înţeles că, în amintirea unor legături mai apropiate din vremurile tinereţii lor, Bètèk Bebi îi acorda o atenţie specială când îl primea în Casa cu oglinzi, recomandându-i şi oferindu-i ce avea mai bun. De asemenea îl anunţa de îndată ce-i sosea o nouă pensionară de la Budapesta, o

trufanda, cum spunea el, adăugând că marfa de la Budapesta era foarte căutată! Am reţinut aici numai partea mai sobră din povestirea lui Ionaş pentru că, pe măsură ce începea să-şi amintească de momentele petrecute în compania uneia sau alteia din fetele casei, părea să retrăiască episodul şi nu-şi mai punea nicio stavilă la gură. Nu-şi mai stăpânea obsesiile erotice pe care i le trezeau amintirile şi se dezlănţuia în descrierea amănunţită atât a scenelor din camerele rezervate, cât şi a celor mai mici detalii anatomice ale celei care îi ţinuse companie. Vocabularul lui Ionaş în acest domeniu era atât de bogat şi de crud, încât l-ar fi făcut să roşească şi pe cel mai ordinar „peşte” din lumea celor mai deocheate bordeluri. De fiecare dată când povestitorul nostru intra în această fază libidinoasă, în care pierdea cel mai elementar simţ al decenţei, şi Ignişca şi eu încercam să-l deviem de la subiect, ceea ce nu era deloc uşor. Ne străduiam să-i oprim logoreea scabroasă, mai mult de ruşinea celor doi ţărani din cameră. Descrierea scenelor erotice, a poziţiilor mai mult sau mai puţin naturale sau a raporturilor sexuale mai deosebite erau înregistrate de Boldureanu şi de Jebeleanu ca un adevărat atentat la pudoare. Ionaş nu-şi dădea însă deloc seama de lumina defavorabilă în care se plasa şi nici de scârba şi dispreţul cu care îl priveau cei doi. Aceste momente penibile se repetau de fiecare dată când pe Ionaş îl năpădeau amintirile şi voia cu tot dinadinsul să ni le împărtăşească şi nouă. Alte urmări n-au avut, respectul celor doi ţărani pentru bătrâneţe fiind mai puternic decât indignarea pentru vorbele bătrânului care „nu mai ştia ce spune”. Oricum, patima sinceră cu care Ionaş ne-a vorbit despre Casa cu oglinzi şi despre patroana ei a fost atât de sugestivă încât descrierea mai puţin romantică a unor scene şi persoane nu i-a putut altera efectul: uneori îmi vine să cred că am cunoscut-o şi eu pe Bètèk Bebi!

După o vreme, componenţa camerei s-a schimbat. Ignişca, mai întâi, şi apoi Ionaş fuseseră mutaţi şi, treptat, ne-au fost aduşi alţi colocatari. Era vorba de o ultimă recoltă a Tribunalului Militar, care judecase un lot de intelectuali şi persoane mai marcante din protipendada şvăbească a Timişoarei. Mai târziu aveam să aflu că procesul şvabilor din Banat făcuse parte dintr-o acţiune mai vastă, îndreptată împotriva întregii minorităţi germane din România, concomitent, în mai multe oraşe din Ardeal, fiind arestaţi o serie de oameni de vază din lumea săsească. La noi în cameră, unde rămăsesem câteva zile numai cu Boldureanu şi Jebeleanu, au apărut pe rând: D. Johann Reeb, avocat, ai cărui doi fii, condamnaţi şi ei în acelaşi proces, se aflau într-o altă celulă; dr. Geis, economist; Nikolaus Schmit; Josef Schmit, frate cu precedentul, cred că fusese negustor; Götz, farmacist, şi dr. Fisch, fostul avocat al Episcopiei catolice din Timişoara, căruia i se făcuse un nou proces înainte de a-i expira prima condamnare pentru înaltă trădare. Îl cunoscusem la închisoarea din Piteşti iar acum, la Timişoara, în subsolul Securităţii, împărţisem celula cu preotul Waldner, adus şi el tot din Piteşti, pentru a-i fi martor acuzator în acest al doilea proces.

În afară de Fisch, care, vechi puşcăriaş fiind, era bolnav şi de o slăbiciune cadaverică, toţi ceilalţi nou veniţi arătau încă bine, sănătoşi şi rumeni în obraji. În cele câteva luni de anchetă la Securitate, nu pierduseră decât câteva kilograme, iar hainele de pe ei, încă în bună stare, îi deosebeau şi mai puternic de bietul Fisch, care era tot numai petice. La

aspectul lor general contribuia în mare măsură optimismul şi buna dispoziţie care îi însufleţea, făcând să crească şi mai mult contrastul dintre ei şi Fisch, al cărui pesimism proverbial i-l cunoşteam încă de la Piteşti.

Noii veniţi îşi găseau veselia justificată de faptul că scăpaseră de anchetă şi mai ales de felul în care le decursese procesul, fiind convinşi că sentinţele care se vor pronunţa nu vor depăşi timpul petrecut în arestul Securităţii pe durata cercetărilor. Pretindeau că acuzaţiile ce li se aduseseră şi făcuseră obiectul procesului erau de-a dreptul ridicole şi nu puteau fi reţinute de completul de judecată. Fuseseră învinuiţi că, la întâlnirile lor săptămânale, care aveau loc pe rând la fiecare din ei acasă, nu se limitaseră să bea cafea şi să joace rummy cu pietre, ci purtaseră „discuţii duşmănoase” pe seama regimului. Temele discutate care li se imputau erau pierderea elementului german, prin căsătoriile mixte cu români, şi procesul de asimilare a şvabilor, datorită tineretului, care părăsindu-şi locurile de baştină pentru a merge la studii sau pentru a-şi căuta de lucru în alte regiuni ale ţării, se înstrăinase de mediul german, uitându-şi tradiţiile şi limba. Inculpaţii nu au negat să fi discutat aceste subiecte, care de fapt erau simple constatări ale unor stări de lucruri bine cunoscute. Nu criticaseră în niciun fel regimul, ba chiar ajunseseră la concluzia că fenomenul de deznaţionalizare şi asimilare pe care îl suferea elementul german era ireversibil. Acum, în celulă, tendinţa lor de a sta mai mult între ei şi de a vorbi nemţeşte am găsit-o firească. Erau toţi prieteni vechi, unii chiar înrudiţi, iar reîntâlnirea, după luni de despărţire şi mai ales după ancheta şi procesul prin care trecuseră, explica dorinţa lor de a-şi povesti unul altuia păţaniile, fără a ne băga prea mult în seamă pe noi, ceilalţi, care nu făceam parte din lotul lor. Boldureanu şi Jebeleanu nu-mi împărtăşeau însă părerea. Susţineau că şi în libertate se comportau la fel faţă de cei din afara coloniei germane, fiind distanţi, aroganţi şi egoişti. Culmea era că şi Fisch, deşi şvab, le dădea dreptate, judecându-i pe conaţionalii lui cu şi mai multă asprime. Când, în zilele următoare, am stabilit relaţii mai apropiate cu Geis, economistul, care era cel mai vesel, mai expansiv şi simpatic dintre ei, am crezut că i-am convins că se înşelau, dar nu am reuşit să-i clintesc de pe poziţie. Poziţie care nu l-a împiedicat pe Boldureanu să le facă tuturor o raţie egală din ţigările care îi mai rămăseseră din pachetul primit de acasă. Îmi amintesc şi acum de ultimele lui două ţigări pe care le-am fumat împărţindu-ne în două grupe. Fiecare trăgeam câte un fum din ţigară şi o treceam apoi următorului.

Câteva zile mai târziu, grefierul închisorii a venit la celula noastră, pentru a aduce la cunoştinţă sentinţele pronunţate în procesul şvabilor. Nu mai ştiu ce condamnare a primit fiecare din ei, dar ţin minte că tribunalul a împărţit cu nemiluita zeci de ani de muncă silnică. Şvabii erau înmărmuriţi. Amuţiseră şi optimismul de până atunci a început să facă loc deprimării. Mai ales Götz, farmacistul, şi unul din fraţii Schmit erau cu moralul la pământ. Nu i-am mai văzut niciodată râzând, cât am stat împreună. Celorlalţi le-au trebuit câteva zile pentru a se obişnui cu ideea că nu vor fi eliberaţi, aşa cum crezuseră. Ca orice oameni sănătoşi la minte, şvabii din celula noastră nu puteau concepe aplicarea unor asemenea pedepse disproporţionate, pentru nişte acuzaţii pe care le socoteau nefondate, pentru că nu puteau constitui o culpă. E drept însă că mintea sănătoasă a

oamenilor, care nu puteau înţelege „justiţia” comunistă, presupunea existenţa unui handicap de mare şi nepermisă doză de naivitate.

Acum, de când ştiau că aveau să rămână în închisoare, au început să ne bage mai mult în seamă şi pe noi, ceilalţi, să plece cu mai multă atenţie urechea la poveştile noastre de puşcărie şi chiar să se informeze mai îndeaproape de viaţa şi obiceiurile deţinuţilor. Deveniţi deodată realişti, conştienţi că intraseră şi ei în tagma deţinuţilor, fiind oameni practici şi ordonaţi din fire, voiau să-şi înveţe noua „profesiune” pentru a o îndeplini corect şi conştiincios. Câtă vreme se consideraseră pe picior de eliberare, diferenţa dintre ei şi noi era atât de mare, încât nu-i prea interesase categoria noastră. Acum însă, trecuseră cu arme şi bagaje de partea noastră, vrând să contribuie şi ei la bunul mers al „societăţii” noastre. Am mai remarcat şi o bruscă modificare a atitudinii lor faţă de mâncarea care ni se dădea. De unde până atunci înghiţiseră în silă, strâmbându-se, examinând şi mirosind de aproape conţinutul fiecărei linguri pe care o duceau la gură, şi sfârşind prin a lăsa gamela pe jumătate plină, acum se îndemnau unul pe altul să-şi consume întreaga raţie, pentru că numai aşa vor putea supravieţui. Ba chiar descopereau că mâncarea nici nu era atât de proastă. Aşa şi-au făcut primii paşi de puşcăriaşi, pentru ca numai câteva zile mai târziu, mâncarea să nu le mai ajungă şi să se plângă de foame. O foame nejustificată, falsă, pentru că mâncarea era relativ îndestulătoare. Erau de fapt primele simptome ale foamei psihice, pe care toţi o simţisem în primele faze ale claustrării. N-a trecut însă mult şi efectul claustraţiei, care stimulează instinctul de conservare, s-a manifestat şi prin aspectele negative ale egoismului, care în închisoare a fost mereu la originea tuturor relelor.

Prima demonstraţie în acest sens ne-au făcut-o Geis şi unul din fraţii Schmit, când, conform obiceiului din acea vreme, fiecare şi-a primit pachetul cu alimente şi ceva îmbrăcăminte de acasă, acordat deţinuţilor după proces. Pachetele li s-au înmânat pe coridor. De îndată ce s-au întors în cameră, s-au retras la paturile lor şi au început să aleagă şi să împartă pe categorii conţinutul pachetelor, răvăşite în percheziţia la care fuseseră supuse înainte de a le fi fost predate. Dacă Schmit, fire mai închisă, îşi tria lucrurile primite în tăcere, Geis, dimpotrivă, exuberant şi vorbăreţ cum era, comenta cu glas tare calitatea, provenienţa şi gustul slăninei, brânzei şi marmeladei, pe măsură ce le descoperea şi le gusta. Când printre alimente a dat peste câţiva cârnaţi de casă, lăcomia flămândului s-a dezlănţuit într-o cascadă de exclamaţii entuziaste. Ridicându-i în sus şi arătându-i pe rând celorlalţi colegi de lot, le-a amintit că sunt cârnaţi făcuţi de soţia lui, din care mâncaseră şi ei când fuseseră la el în vizită. Apoi, rupând o bucată de cârnat, a început să muşte din el cu lăcomie, sub privirile pofticioase ale camarazilor lui, pe care nu părea să le fi remarcat. După ce şi-a mâncat cârnatul, şi-a legat la gură traista cu alimente şi a atârnat-o la răcoare, la fereastră. Păstrase la el numai trăistuţa în care îşi pusese cele trei sute de ţigări primite în pachet, de unde, scoţând una, s-a dus la uşă să-i ceară gardianului foc. După multe insistenţe şi rugăminţi, răsplătite cu tot atâtea insulte din partea gardianului, acesta din urmă a sfârşit prin a se deplasa până la uşa noastră şi a-i da prin vizetă focul cerut. Plimbându-se prin cameră, Geis şi-a fumat cu voluptate ţigara, negândindu-se s-o mai împartă cu cineva. Şi totuşi, într-un târziu, Geis s-a

decis să renunţe la câteva ţigări. S-a dus la Boldureanu să-i ofere vreo cinci ţigări, având nefericita inspiraţie să-i spună: „Vreau să-mi plătesc datoria!” „Eu nu v-am dat ţigările împrumut! Vi le-am dat fiindcă sunteţi fumător ca şi mine şi fiindcă suntem fraţi de suferinţă!” – i-a răspuns Boldureanu, refuzând să primească ţigările, spre marea nedumerire a lui Geis. Mai târziu, când a vrut să-şi mai aprindă o ţigară şi l-am văzut cum pregetă să se mai expună grosolăniilor gardianului, m-am oferit să-i fac foc cu „neagra”, pe care o confecţionasem cu Boldureanu şi o ţineam ascunsă în salteaua unuia dintre paturile neocupate. Am pus scăpărătoarea în funcţiune şi i-am aprins ţigara. Drept mulţumire, dar cu oarecare sfială, după experienţa pe care o făcuse cu Boldureanu, m-a întrebat dacă accept să-mi dea o ţigară. I-am spus că da. Am primit-o şi m-am dus s-o fumez la patul lui Fisch, împreună cu Boldureanu şi Jebeleanu. Geis a înţeles. A doua zi ne-a explicat că din moment ce ţigările pe care le primise, oricum nu-i vor ajunge până la sfârşitul închisorii, s-a gândit că era mai bine să ne bucurăm cu toţii de ele, aşa că le-a împărţit în raţii egale la toţi fumătorii din cameră. Un gest cu care Geis a reuşit să spargă gheaţa prejudecăţilor celor doi ţărani faţă de el. Dar nu de tot, pentru că în privinţa alimentelor din pachet n-a fost în stare să-i ofere lui Fisch nici măcar o firimitură de brânză, deşi îl ştia suferind de stomac şi chiar îl compătimea în mod sincer. Şi asta în timp ce noi, ceilalţi, din raţia noastră de puşcărie, puneam mână de la mână şi-l ajutam din când în când cu câte o bucată de pâine, atunci când se simţea mai rău şi nu-şi putea mânca ciorba din gamelă. Şi totuşi, Geis nu era un om rău. Cred însă că anumite sentimente, cum ar fi iubirea de sine, simţul proprietăţii şi generozitatea erau amestecate la el în alte proporţii decât la noi. Rezultatul era că la el şi ordinea priorităţii de manifestare a acestor însuşiri era alta. Fiind mai sociabil şi mai comunicativ, Geis s-a integrat mai repede şi mai uşor în atmosfera şi mentalitatea camaraderească din celulă decât tovarăşii lui de lot, care continuau să trăiască în mijocul nostru, retraşi şi singuratici. Aş putea chiar spune că, încetul cu încetul, a început să-şi arate şi generozitatea, pe care nu fusese obişnuit s-o practice în mediul în care trăise.

În camera noastră pătrundeau greu zgomotele de pe coridor. Acustica ei ne defavoriza. Practic, nu puteam urmări mişcările de pe secţie ascultând la uşă, aşa cum făceam în alte închisori. Totuşi, atunci când pe coridor se producea un du-te-vino zgomotos de paşi mai numeroşi, cu ocazia aducerii, plecării sau mutării de deţinuţi, însoţit de vocile răstite şi insultele de rigoare ale gardienilor, prindeam şi noi de veste că se petrece ceva deosebit. De cele mai multe ori, era vorba de deplasarea unor loturi mai mari de deţinuţi. În urma unor astfel de zgomote, care aveau să tulbure tot mai des liniştea coridorului în ultima vreme şi ale căror ecouri estompate ajungeau până la urechile noastre, ne-am ales la interval de câteva zile cu alţi doi camarazi de celulă. Trecuseră şi ei prin ancheta Securităţii locale, fuseseră judecaţi, condamnaţi şi încarceraţi acum în penitenciarul din Popa Şapcă, în aşteptarea transferului la închisoarea de executare a pedepsei. Primul introdus în celulă a fost Brach. Nu-i mai ştiu numele mic. Era şvab din Banat, de vârstă mijlocie şi de meserie contabil. Un om paşnic, care s-a acomodat repede în celula noastră, câştigând în scurt timp simpatia tuturor. Spre deosebire de Brach, cel de-al doilea

proaspăt judecat şi condamnat care ne-a fost introdus în cameră, un tânăr muncitor maghiar, nu s-a bucurat de aprecierea nimănui. Era respingător de la prima vedere! Un adevărat tip lombrozian, cu un puternic prognatism frontal, care îl apropia de înfăţişarea omului cavernelor. Arcadele, cu sprâncene stufoase, înaintau ca o streaşină deasupra ochilor mici şi foarte mobili, care aruncau priviri în toate părţile. Buzele tivite şi cuta adâncită care îi împărţea bărbia în două completau, fără să-l avantajeze, portretul noului venit. Dacă aspectul lui fizic putea să-ţi stimuleze imaginaţia, făcându-te să tragi concluzii subiective, nesprijinite de dovezi concrete, totul s-ar fi limitat să rămână simple păreri personale, pe care nu le-ai fi împărtăşit nimănui, din teama de a-i face omului o nedreptate. Dar nu a fost aşa. Din puţinele cuvinte pe care le-a schimbat cu noi, după ce şi-a luat patul în primire, ne-am dat seama cum judecata lui limitată, alimentată cu ura din sloganele comuniste făcuse din el un adevărat monstru lipsit de orice sentimente umane. „Cum arată pe dinafară, aşa e şi pe dinăuntru!” spunea cu drept cuvânt Geis.

Cazul lui Socol, ca şi al lui Fabri, cu care stătusem în celulă la Securitate, erau uimitor de asemănătoare. Amândoi subdezvoltaţi mintal, amândoi dăruiţi trup şi suflet Partidului, şi amândoi căzuţi victime acestui partid pe care îl iubeau mai presus de orice! Faptul că nu-mi amintesc de motivele pentru care fuseseră condamnaţi şi nici de sentinţele lor, ca de altfel nici de ale marii majorităţi a deţinuţilor cu care am stat în închisoare, are o explicaţie foarte simplă: trăind în lumea arbitrarului, acuzaţiile din proces şi anii de condamnare nu aveau pentru noi, deţinuţii, nicio însemnătate! După ce am aflat că Socol, aşa îl chema pe tânărul ungur, era comunist şi că fusese scos din producţie încă din primele zile după angajare, pentru a duce „muncă de partid”, repulsia faţă de el şi-a găsit deplina justificare. De aici înainte Socol avea să fie ocolit de toată lumea din celulă, de parcă ar fi fost lepros. E drept că nici el nu căuta să se apropie de nimeni şi se complăcea în poziţia de ostracizat. Stătea tăcut la patul lui cât era ziua de lungă şi privea cu ochii lui scotocitori la tot ce se petrecea în jur. De câte ori surprindea în conversaţiile noastre o critică sau un calificativ injurios la adresa regimului, se întuneca şi mai tare la faţă şi ochii îi scăpărau de ură. Cu toată sila pe care mi-o producea, curiozitatea m-a împins totuşi să stau de câteva ori cu el de vorbă. Cu mare lucru nu m-am ales din teoriile marxiste prost înţelese, pe care mi le-a debitat de fiecare dată cu acelaşi patos şi la fel de confuz. Mi-a rămas însă în amintire povestea unui preot pe care mi-a istorisit-o, mai ales din cauza patimei cu care s-a dezlănţuit împotriva acelui „bandit în sutană” şi „duşman al poporului”. Am fost atât de impresionat de furia care îl cuprindea de câte ori pronunţa numele preotului, încât mi-a rămas şi mie, până azi, întipărit în memorie: Aladar Szoboszlay. Socol pretindea că, în 1956, în timpul revoluţiei din Ungaria, preotul transformase altarul bisericii din satul lui din Ardeal într-un adevărat depozit de arme şi muniţii, pregătindu-se astfel pentru momentul când se va aprinde răscoala şi în România. „Activitatea lui contrarevoluţionară” fusese depistată de Securitate. Preotul fusese arestat, judecat, condamnat la moarte şi executat, spunea Socol, plin de admiraţie pentru eficacitatea Securităţii şi râzând cu satisfacţie de soarta preotului. În ceea ce mă priveşte, trebuie să recunosc că povestea lui Socol mi s-a părut cam trasă de păr, şi nu i-am prea dat crezare. Este şi

motivul pentru care nu aveam de gând s-o menţionez în amintirile mele de la Timişoara. Întâmplarea a făcut însă, ca tocmai în zilele în care ajunsesem cu relatarea mea la cazul lui Socol, să-mi cadă în mână câteva file dintr-un tabel „strict secret” întocmit de Securitate, a cărui primă pagină o reproduc întocmai:

„TABEL NR. 2
CONSILIUL SECURITĂŢII STATULUI. STRICT SECRET
TABEL NOMINAL
privind deţinuţii decedaţi pentru care Direcţia generală a penitenciarelor a făcut comunicările necesare înregistrării lor în registrele de morţi ale sfaturilor populare.”

Spre surprinderea mea, la pagina 15 a tabelului, la poziţia 122, am dat peste numele preotului Aladar Szoboszlay. Transcriu şi această pagină, care mi-a parvenit la timp şi m-a determinat să relatez totuşi ceea ce mi-a povestit Socol în celula din închisoarea Popa Şapcă.

117. – STANCIU NICOLAE născut în 1926 – Executat 22.dec.1952 la Braşov

118. – STEFU POMPILIU născut 10.8.1910 în Tr. Severin, fiul lui Ioniţă şi Aristiţa – Executat 28.3.1952 la Jilava

119. – STRAIMER VITOMIR născut 11.7.1926, fiul lui Sava şi Rachila, funcţionar – Decedat 22.6.1954 Decesul înregistrat la Sf. Pop. al or. Timişoara sub nr. 31/11.12.1964

120. – SUCIU PAVEL născut 25.dec.1921 în Iarmata, fiul lui Ion şi Sofia, ţăran – Executat 20.XI.1957 la Jilava Decesul înregistrat la Sf. pop. al com. Jilava sub nr. H19/8.7.1965 Dos. anchetă 12138 la T-şoara.

121. – SURDULENCO FIDAT născut 17.V.1898 în Bacelia-URSS, fiul lui Eremia şi Irimia, ţăran – Decedat 11.4.1953 la Văcăreşti

122. – SZOBOSZLAY ALADAR născut 18.I.1925 în Timişoara, fiul lui Aladar şi Iozefina, preot. – Executat 1.9.1958 Decesul înregistr. la Sf. pop. al or. Timişoara la Nr. 2/12.01.1963 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

123. – TALPĂ ILIE născut 16.XI.1886 în Suliţa-Botoşani fiul lui Haim şi Feiga – Decedat 14.2.1953 în colonia Capul Midia. Decesul înregistr. la Sf. pop. al com. Năvodari sub nr. 55/14.2.1953

124. – TAMAS DEZIDERIU născut 16.V.1901 în Bărbăţeni, fiul lui Ion şi Suzana – Executat 1.9.1958 la Timişoara Decesul înregistr. la nr. 13/22.XI.1967 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

125. – TARĂU IOAN născut 12.XI.1904 în Mederat-Arad, fiul lui Teodor şi Tenica, lăcătuş – Decedat 10.6.1954 Decesul înregistr. la nr. 24/11.dec.1964 la Sf. Pop. or. Timişoara.

Între timp, mişcările de deţinuţi pe secţie păreau să continue. Din când în când, mai primeam şi noi câte un nou camarad de cameră. Îi prezint în ordinea în care au fost aduşi.

AUREL PANDURESCU era legionar şi cumulase mulţi ani de închisoare în detenţiile anterioare. Cred că fusese învăţător. Compunea poezii, mai ales balade, toate cu teme naţionaliste sau cu eroi din basmele şi legendele populare româneşti. Era înzestrat cu o extraordinară uşurinţă de versificare. Era totodată foarte prolific şi tot ce compunea, scria mai întâi cu acul pe săpun, apoi memora şi la urmă ştergea săpunul. Ştia sute şi

sute de versuri pe dinafară şi îşi întreţinea acest depozit în memorie, repetând totul zilnic fie în gând, fie cu voce tare, dacă avea amator să-l asculte. Eu eram unul din ascultătorii lui cei mai fideli.

MIHAI MURGU şi NICOLAE MURGU, fraţi, amândoi legionari. Primul, intelectual, dar cu studiile întrerupte, al doilea, muncitor strungar. Nici ei nu erau la prima detenţie.

RAŞCA, de meserie fotograf. Altceva nu-mi amintesc despre el.

NOVAC. Mi-aduc aminte numai de aspectul lui fizic. L-aş recunoaşte imediat şi azi, dacă mi-ar apărea în faţă aşa cum arăta atunci când a intrat la noi în celulă. Era de talie mijlocie şi subţire, foarte palid la faţă, şi purta un costum maro la două rânduri, cu dungi discrete albe. Suporta greu închisoarea, era demoralizat şi extrem de nervos.

Ultimul introdus în celulă cred că se numea BRAUN, dar nu mai sunt sigur. Era şvab. Avea amândouă picioarele amputate de deasupra genunchilor de pe urma unui accident. În mod excepţional i s-a permis să-şi păstreze cârjele în cameră. Nu i s-au dat însă decât după câteva zile de insistenţe, când a obţinut autorizaţia de la căpitanul Mocea, anchetatorul de la Securitate, care era totodată şi ofiţerul politic al penitenciarului. Braun ne-a uluit cu performanţele lui acrobatice când, folosindu-se numai de mâini, se deplasa cu o uşurinţă de maimuţă dintr-o parte într-alta a camerei sau, de la paturile de jos la cele suprapuse, şi invers. N-a stat mai mult de două-trei săptămâni cu noi. Într-o zi au venit să-l ia „cu tot bagajul” şi de atunci nu l-am mai văzut.

De la ultimii veniţi am aflat că marile mişcări ce se auziseră pe coridor se datoraseră trierii deţinuţilor şi formării unor loturi care fuseseră trimise cu dubele la Aiud sau la alte închisori. Acum se proceda la alte trieri, pentru o nouă repartizare a deţinuţilor rămaşi, iar la aceştia se adăugau mereu alţii, în ritmul în care îi judeca şi îi condamna Tribunalul Militar. Curând avea să fie şi întreaga noastră cameră obiectul acestei reorganizări. Din câte ne-am putut da seama, toţi deţinuţii politici din penitenciar au fost concentraţi în cele trei sau patru camere mai mari, înşirate de-a lungul coridorului principal. Într-o bună dimineaţă, aproape toţi cei din camera noastră am fost strigaţi pe nume şi scoşi cu pătura şi bagajul pe coridor. Am fost mutaţi în camera din capătul coridorului principal, cea din faţa căreia se deschidea spre stânga coridorul îngust unde se afla celula în care stătusem la sosirea mea în penitenciar. Noul nostru domiciliu era destul de populat, dar nu se putea vorbi de aglomeraţie. Camera era foarte încăpătoare şi luminoasă. Cred că era prin luna aprilie când i-am trecut pragul şi nu am mai părăsit-o până în primăvara anului următor, în 1962, când am plecat definitiv din Timişoara.

Cum nu mai pot reconstitui cu exactitate lista celor care au fost mutaţi o dată cu mine, nici pe a celor pe care i-am găsit la sosirea noastră în noua încăpere, şi cu atât mai puţin a celor care au fost aduşi între timp şi apoi iar luaţi dintre noi, voi recurge la enumerarea de la început a tuturor deţinuţilor de care îmi aduc aminte să fi locuit în această cameră, de-a lungul întregii perioade în care am stat şi eu în ea.

1. BOLDUREANU ION.

2. BOROBARU TEODOR, ţăran înstărit din comuna Banloc. Unchiul fraţilor Sofia şi Traian Borobaru. Singurul din familie care nu era legionar. Făcuse politică liberală.

3. COVALI şi
4. COTEŢ, cei doi croitori din organizaţia lui Baicu.
5. CACEU, tânăr din regiunea Aradului.
6. CUZMANOVICI MACU, preot dintr-o comună din sudul Banatului, aproape de graniţa cu Iugoslavia.
7. DOGARU.
8. GÖTZ, şvab, farmacist.
9. GEIS, şvab, economist.
10. GHEORGHE GHEORGHE era călugăr la mânăstirea Tismana, sub numele de Veniamin. Sunt nesigur de numele lui, de care nu-mi pot aminti cu certitudine, deşi am avut relaţii destul de apropiate în celulă. Când mă adresam lui, nu-i spuneam decât Părinte, aşa că numele nu l-am memorat. Am ajuns la concluzia că îl chema Gheorghe Gheorghe consultându-mă cu preotul Macu Cuzmanovici, care a venit să-şi viziteze un nepot la München, în 1981.
11. GHEORGHE ŞTEFAN (Fane), din lotul lui Baicu.
12. HARA, tânăr din Arad.
13. HERCU, legionar; avusese un magazin de încălţăminte în Lugoj.
14. LICĂ PETRE, inginer, fusese în Frăţiile de Cruce.
15. LUDWIG, şvab, comis-voiajor.
16. MAIER HANS, şvab, avocat.
17. MURGU MIHAI şi
18. MURGU NICOLAE, amândoi legionari.
19. NEMOIANU TRAIAN, preot din Zeguieni.
20. PANDURESCU AUREL, legionar.
21. PASTERNAK, inginer, evreu.
22. PERTZA, doctor, cred că era din Sighişoara.
23. PRODAN.
24. REEB JOHAN, şvab, avocat.
25. RIPAN IOSIF, contabil, legionar, din Lugoj.
26. ROŞU CORNEL, gazetar, din Turnu-Severin.
27. SÂRBU ION, legionar, din com. Pecinişca.
28. SCHMIT JOSEF şi
29. SCHMIT NIKOLAUS, amândoi şvabi din Timişoara.
30. STRÖBEL, tânăr şvab din Banat.
31. TOCIAPSKI PAVEL, refugiat din Basarabia şi stabilit în Lugoj.
32. URSU, inginer.
33. WEREŞ JOHANN, şvab.

Nu cred să fi omis de pe această listă mai mult de cinci sau şase nume. Cei pe care i-am uitat sunt probabil dintre aceia care nu au stat decât puţină vreme cu noi, fiind apoi mutaţi în altă celulă. În general, efectivul deţinuţilor din cameră nu a depăşit niciodată douăzeci-douăzeci şi două de persoane.

ŞEFUL DE CAMERĂ ŞI BANDA LUI

Dacă prima impresie la intrarea pe uşă, când am văzut cum arăta camera, a fost favorabilă, cea de-a doua avea să fie una mai neplăcută. Şeful de cameră care, la deschiderea uşii şi intrarea noastră, strigase celor din interior cum nu se putea mai milităreşte: „Atenţiune! Drepţi!”, la apariţia în prag a gardianului care ne adusese, şi-a schimbat glasul şi, pe un ton supus şi slugarnic, i-a spus: „Să trăiţi, domnule plutonier!” Şeful de cameră se numea Cornel Roşu, era din Severin şi îşi spunea gazetar. De fapt, înainte de război, scosese o foaie locală, un fel de „Răcnetul Carpaţilor” care apărea sporadic, în funcţie de veniturile proprietarului. Or, aceste venituri erau nesigure şi de provenienţă mai mult dubioasă: mici afaceri pe picior, la fel de mici şantaje, împrumuturi, pe care nu le mai restituia, sau donaţii pentru diferite scopuri filantropice inexistente, pe care le solicita de la oamenii înstăriţi din oraş! Toate acestea mi le-a povestit chiar el, cu un cinism revoltător, dar cu un haz şi un farmec care te dezarmau. De cum a auzit că sunt fiul lui Tilică Ioanid, Roşu m-a luat în braţe, şi la propriu şi la figurat, şi nu a mai pridid cu laudele exagerate şi în gura mare la adresa tatălui meu, la generozitatea lui şi la sprijinul pe care îl acorda oricui i-l solicita. „Şi pe mine m-a ajutat de nenumărate ori, deşi nu meritam. Eu am fost toată viaţa un golan şi un găinar. Mie mi-a plăcut viaţa de cârciumă, băutura cu prietenii şi cu lăutarii care să-mi cânte la ureche. Pe vremea aceea şi nişte neisprăviţi ca mine puteau trăi pe lângă cei bogaţi şi mărinimoşi. Acum, dacă nu mai sunt oamenii bogaţi, nu mai pot trăi nici golanii fără să muncească. Dumitale îţi spun adevărul, pentru că eşti boier ca şi tatăl dumitale, şi ai să mă înţelegi, chiar dacă nu mă aprobi.” Cam aşa sunau tiradele lui Roşu, care se ţineau lanţ, punându-mă într-o situaţie destul de jenantă faţă de ceilalţi deţinuţi din celulă, pe care îi apostrofa din când în când cu formule puţin măgulitoare: „Ce ştiţi voi, bă, cum era viaţa înainte vreme, în Severin, când Tilică Ioanid ne plătea câte o masă, nouă, celor tineri, şi sta cu noi de vorbă. Severinul era un oraş cu boieri şi oameni de renume de care voi nici nu aţi auzit. Voi eraţi atunci tot aşa cum sunteţi şi astăzi, nişte oameni mărunţi sau nişte ţărani proşti. Nu ştiaţi decât să munciţi ca să strângeţi bani şi eraţi zgârciţi. Voi n-aţi ştiut niciodată să vă bucuraţi de viaţă!” Şi Roşu îşi arăta tot dispreţul faţă de asemenea oameni! La început, m-a mirat faptul că nimeni nu riposta la insultele lui. Toţi se făceau că nu-l aud. Logica puşcăriaşului m-a făcut să trag concluzia că Roşu era turnător, ceea ce mi-a fost confirmat în zilele următoare de deţinuţii mai vechi din cameră. Şef de cameră fusese numit de căpitanul Gheorghe Mocea, ofiţerul politic, iar de pe această poziţie, Roşu înţelegea să obţină toate avantajele posibile oferite de viaţa în celulă, adjudecându-şi de autoritate şi în mod abuziv privilegii pe care nimeni nu îndrăznea să i le conteste. Se instalase astfel în patul din faţa sobei, care nu răspândea căldură decât pe o rază de câţiva paşi în jurul ei, nereuşind să dezmorţească atmosfera glacială din restul camerei. La împărţirea mesei, chiar gardianul îi confirma învestitura cu prerogativele şefului, vânând cu polonicul prin ciorbă eventualele bucăţi de carne sau mai mulţi cartofi şi umplându-i gamela cu partea cea mai consistentă de la fundul hârdăului. Dar toate astea nu ar fi însemnat nimic, dacă Roşu n-ar fi înţeles să-şi exercite autoritatea de mic satrap, introducând în cameră moravurile lumii interlope, determinând formarea unei societăţi, organizate, împărţite şi stratificate ierarhic, conducându-se

după reguli lipsite de orice omenie şi moralitate, similare celor care menţin coeziunea hoardelor primitive sau a haitei de lupi. Mă refer la faptul că Roşu îi strânsese în jurul lui pe cei care, aş putea spune, reprezentau pleava camerei. Erau din categoria celor dispuşi oricând să accepte să trăiască sub imperiul legii junglei, dar plasându-se în imediata apropiere a şefului, pentru a-şi oferi slugărnicia în schimbul protecţiei acestuia şi al unor mici avantaje. Cei trei-patru astfel de indivizi, care roiau în jurul lui, îi făceau tot felul de servicii. Îl înlocuiau la căratul tinetei sau al hârdăului cu apă, atunci când ar fi trebuit să-i vină rândul la corvezile camerei şi, de asemenea, la măturatul şi spălatul duşumelelor. Mai mult chiar: la simplul gest al lui Roşu de a întinde spre unul din ei cămaşa care i se rupsese, se repezeau toţi şi şi-o smulgeau unul altuia pentru a i-o cârpi. La fel proceda şi când voia să i se spele rufele sau să i se coasă un nasture. Roşu se complăcea în poziţia de stăpân abuziv, dar totodată se simţea şi bine în compania acestor servitori slugarnici, care constituiau şi publicul lui de ascultători, de care avea absolută nevoie pentru a-şi povesti la nesfârşit aceleaşi amintiri despre beţiile cu lăutari şi despre micile lui escrocherii de altădată, singurele jaloane care îi marcau existenţa.

Ca recompensă pentru serviciile şi grija pe care i-o purtau, grupul de derbedei care îl înconjura se bucura de protecţia lui Roşu, care închidea ochii la tot ce făceau. La orice scandal pe care îl provocau în cameră, Roşu le dădea întotdeauna dreptate, iar dacă cearta se auzea dincolo de uşă şi atrăgea gardianul, tot el le lua apărarea, prezentând faptele în mod tendenţios. Bizuindu-se pe imunitatea pe care le-o asigura Roşu, această haită flămândă şi lipsită de Dumnezeu ajunsese să-i terorizeze pe oamenii paşnici din cameră. Puseseră din oficiu stăpânire pe operaţia de împărţire a mâncării, făcându-şi bineînţeles parte în detrimentul celorlalţi. Unul din obiceiurile statornicite dinainte de mutarea noastră în cameră era ca masa să fie distribuită de şeful de cameră, drept care gardianul împingea hârdăul înăuntru şi îi dădea polonicul lui Roşu. După ce gardianul închidea uşa, Roşu îi trecea la rândul lui polonicul unuia din ciracii lui care, drept mulţumire, îi umplea gamela şefului camerei alegând fără ruşine din conţinutul hârdăului ce era mai consistent. Urmau la rând favorizaţii din grupul lor şi abia la sfârşit primeau şi ceilalţi deţinuţi din zeama chioară rămasă în hârdăul de ciorbă, după ce fuseseră pescuiţi cartofii sau rarele bucăţi de carne. Orice proteste din partea oropsiţilor erau imediat înăbuşite de obrăznicia şi agresivitatea de limbaj a bandei lui Roşu, care nu se jena să treacă la ameninţări. De altfel, în caz de conflict, cei nedreptăţiţi nu aveau nicio şansă. Deşi superiori numeric, fie că erau mai în vârstă, fie că erau foarte tineri, toţi erau în general oameni cumsecade şi pe deasupra şi timoraţi, deci victime sigure ale derbedeilor, categorie cu care nu erau obişnuiţi să aibă de-a face. Nici eu nu întâlnisem până atunci în închisoare, decât ici-colo, câte un asemenea exemplar şi de fiecare dată crezusem că era vorba de cazuri monstruoase unice, de anomalii, de excepţiile care nu făceau decât să confirme regula Omului-Om. Abia aici, la Timişoara, aveam să realizez că mă înşelasem şi că mă aflam în faţa celei mai nefaste realizări a regimului, în faţa acelei noi specii – produs al sistemului: Omul nou! Trăind atâţia ani izolat de lumea de afară şi înconjurat în general numai de deţinuţi vechi, nu avusesem ocazia să întâlnesc, decât extrem de rar, printre puţinii proaspeţi arestaţi, noua

fiinţă plămădită de alchimia Partidului, cu scopul de a o înlocui pe cea veche. Marea majoritate a acestor tineri era alcătuită din „frontierişti”. Dar nu mai era vorba de cei care purtau această denumire până cu câţiva ani în urmă, când fuseseră condamnaţi pentru „acte preparatorii de trecere a frontierei” sau „tentativă” sau chiar „trecere frauduloasă a frontierei”, cum sunau încadrările în lege. Aceia, fiind duşmani declaraţi ai regimului, nu doriseră decât să fugă din raiul comunist. Fuseseră relativ puţini la număr, şi cei mai mulţi dintre ei, pe lângă condamnarea pentru trecerea frontierei, mai fuseseră judecaţi şi pentru spionaj sau înaltă trădare, acuzaţii care atrăgeau pedepse mult mai grele. Iar în închisoare, nimeni, nici noi, deţinuţii, şi nici gardienii ori securiştii nu făceam nicio distincţie între cei condamnaţi pentru trecerea ilegală a frontierei şi ceilalţi deţinuţi politici. Acum însă lucrurile se schimbaseră, iar Securitatea şi penitenciarul din Timişoara erau locurile ideale de unde puteai observa şi studia noua generaţie de „frontierişti”, care în majoritate încercau să treacă graniţa pe uscat, străbătând zona de frontieră din Banat, fie spre Iugoslavia, fie spre Ungaria. Numai că cea mai mare parte din aceşti tineri se deosebeau de înaintaşii lor. Nu mai fugeau, ca ei, de comunism, din motive politice, ci plecau în lume în căutarea unei vieţi mai bune, şi mai ales în căutarea aventurii, bizuindu-se pe tot felul de închipuiri false despre viaţa, libertatea şi posibilităţile de a te pricopsi, pe care le ofereau Vestul şi mai ales Statele Unite. Mai toţi proveneau din golănimea periferiei oraşelor, din familii destrămate şi strămutate, dintr-o regiune într-alta, de marile prefaceri cu care se mândrea Partidul şi care tulburaseră viaţa şi echilibrul tuturor categoriilor sociale din ţară. Desigur că printre ei se găseau şi unii care în închisoare se desprindeau de grupul lor şi se alăturau vechilor deţinuţi, fiind atraşi de principiile morale cultivate de aceştia, de omenia şi spiritul de întrajutorare pe care le practicau, uşurându-şi chinurile unul altuia. Din păcate însă, majoritatea s-au dovedit a fi irecuperabili. Culmea este că, treptat, atât noi, cât şi autorităţile comuniste am început să nu-i mai considerăm deţinuţi politici. Printre deţinuţi, termenul de „frontierist” căpătase un sens peiorativ, iar administraţia îi califica de „semipolitici”, pentru a sfârşi chiar prin a-i despărţi de noi în celule şi de a-i trata ca pe o categorie intermediară de deţinuţi: între „politici” şi de „drept comun”. N-am fost în stare să reţin numele nici unuia dintre aceşti derbedei care s-au perindat prin camera noastră. Pentru noi nu mai aveau nume. Aveau doar renumele de „frontierişti”.

În schimb, n-am putut uita cum Fane (Gheorghe Ştefan), fără ruşine, a dat frâu liber instinctelor lui primare şi s-a asociat cu ei, pretându-se la toate ticăloşiile, numai şi numai pentru a obţine o firimitură de mâncare în plus, fie ea luată chiar de la gura altuia. La mutarea mea în noua cameră, prima grijă a lui Fane a fost să vină să-mi mulţumească pentru declaraţiile din anchetă şi de la tribunal, şi să mă asigure că, atâta timp cât vom sta împreună, îmi va purta de grijă. Fane considera că declaraţiile mincinoase pe care le făcusem pentru a-l disculpa la proces îl obligau nu numai să-mi fie recunoscător, dar îl îndreptăţeau totodată să mă vadă legat de el şi pe mai departe într-o complicitate permanentă la toate îndeletnicirile lui dubioase din cameră. Când l-a mai auzit şi pe Roşu, mândrindu-se că îl cunoscuse pe tatăl meu şi arătându-se dispus să întindă asupra mea mâna lui ocrotitoare de şef de cameră, Fane nu a mai avut nicio reticenţă.

Ştiindu-se în asentimentul şefului de cameră, mi-a explicat cu deplină sinceritate cum proceda împreună cu ortacii lui pentru a pune la cale diferitele potlogării prin care îşi procurau un surplus de mâncare din porţiile deţinuţilor necooptaţi în grupul din preajma lui Roşu. Spunându-mi că şi-a dat seama că nu sunt obişnuit să fac asemenea lucruri, a ţinut să mă asigure că nu va trebui să particip cu nimic la aceste operaţii. Va trebui numai ca la ora mesei să stau pe patul lui Roşu, unde, pe lângă porţia reglementară, îmi voi primi şi tainul. Fane era atât de vesel şi de mulţumit că se putea revanşa, făcându-mă părtaş la pradă, încât în primul moment mi-a venit greu să-i stric bucuria. Am început prin a refuza oferta sub pretextul că îmi ajungea mâncarea, dar Fane nici n-a vrut să audă de aşa ceva, insistând să-şi arate în continuare gratitudinea şi dorinţa de a mă ajuta. Încercând atunci să-i explic că nu merită să-şi strice omenia şi să-şi murdărească obrazul pentru acel minimal surplus de mâncare pe care îl ia din raţia altuia mai slab şi mai bătrân, lui Fane i s-a şters brusc zâmbetul de pe buze. Era mai degrabă efectul decepţiei de a mă fi estimat greşit, decât al supărării pe care i-o pricinuisem cu vorbele mele. Părea chiar sincer amărât că nu corespundeam vederilor lui. Realizând însă că mă pierduse de muşteriu, m-a părăsit, lăsându-mă pe mâna lui Roşu care, asistând la o parte din discuţia noastră, i-a luat apărarea lui Fane pentru bunele intenţii pe care le manifestase faţă de mine. Pierzându-mi răbdarea, am lăsat să-mi scape cuvântul pe care evitasem să-l pronunţ până atunci, spunându-i că sunt împotriva „furtului” din raţia unui camarad de detenţie. Cuvântul a căzut greu şi a fost decisiv pentru raporturile mele cu Fane, care din acel moment m-a ignorat total. În urechile lui Roşu, cuvântul n-a produs acelaşi efect. Date în plus despre caracterul lui Roşu aveam să descopăr singur şi să culeg şi de la alţii, pe măsură ce mi-am găsit locul în noua colectivitate din cameră, cunoscându-i mai de aproape pe ceilalţi deţinuţi şi stabilind cu unii dintre ei relaţii de încredere şi stimă reciprocă şi chiar o strânsă prietenie care a dăinuit peste ani.

Din punct de vedere fizic, Roşu era numai piele şi os. Era de o slăbiciune de-a dreptul impresionantă, dar ea nu se datora închisorii, aşa cum îmi închipuisem la început. Nu era vorba de slăbiciunea puşcăriaşului, ci a alcoolicului, ale cărui organe, macerate de băutură, nu-l mai lăsau să pună carne pe el. Obişnuinţa durerii îl făcea să-şi ţină aproape tot timpul mâna apăsată în dreptul ficatului. Uita de el numai în zilele în care îl frângea în două ulcerul care îi rodea pereţii stomacului şi care, periodic, se manifesta cu virulenţă mărită. Treceau atunci câte două-trei zile până ce putea iar mânca, iar haita de tineri flămânzi din jurul lui, cărora le ceda porţia, se poate spune că îi aştepta însănătoşirea mai degrabă cu îngrijorare decât cu răbdare. Stabilit de mulţi ani la Lugoj, Roşu era unul din beţivii notorii ai oraşului. O reputaţie care i-ar fi putut atrage şi simpatia concetăţenilor, dacă nu i s-ar fi adăugat una mult mai nocivă. Roşu nu frecventa numai cârciumile, ci şi localul cel mai rău famat al oraşului: Securitatea! Şi nu se sfia să se arate în oraş şi prin bodegi în tovărăşia securiştilor locali, despre care spunea că sunt băieţi buni, că „le place viaţa”, expresie care pentru Roşu reprezenta calificativul suprem pe care îl acorda cuiva, şi că dau de băut. Şi, pentru că bea, chefuia şi vorbea cu ei, lumea îl ocolea, convinsă fiind că „băieţii cei buni” nu-i dădeau de băut degeaba. Într-un oraş mic de

provincie se întâmpla ca lumea să ştie uneori mai mult decât ştia Securitatea. Lumea ştia astfel pe cine vizitase Roşu a doua zi după ce petrecuse cu „băieţii” şi afla chiar cam căror subiecte le dăduse târcoale stând de vorbă cu persoana respectivă, în încercarea de a o trage de limbă. De multe ori, lumea avusese prilejul să urmărească până la sfârşit câte un asemenea episod, aflând de pildă că persoana vizitată de Roşu sau cea de care se interesase dispăruse într-o bună zi fără urmă. Şi lumea trăsese concluzia care se cuvenea în privinţa lui Roşu, chiar înainte ca familia dispărutului să primească cartea poştală de la Canal. Fiind cunoscut ca un cal breaz, Roşu nu mai reuşea să obţină informaţiile cu care să-şi plătească participarea la chefurile cu „băieţii”. Patima băuturii l-a împins însă să găsească o soluţie. Şi anume: să trişeze! A început să inventeze întâlniri subversive şi comploturi care nu avuseseră loc sau critici la adresa regimului care nu fuseseră niciodată pronunţate în prezenţa lui. Personajele acestor scenarii imaginare şi le alegea după gradul de antipatie pe care o nutrea faţă de ele. Adoptând acest procedeu, Roşu a reprezentat de aici înainte pentru cunoscuţii şi chiar necunoscuţii din oraş un pericol care nu mai putea fi evitat. Şi aşa, Roşu şi-a mai plătit încă o bucată de vreme locul la masa „băieţilor”. Dar asta până într-o bună zi, când, prinzând de veste că Roşu îi trăgea pe sfoară, „băieţii” s-au supărat pe el şi i-au dat şi lui un rol într-unul din propriile lui scenarii. Iar acum, Roşu îşi făcea penitenţa la Popa Şapcă, turnând în continuare ofiţerului politic tot ce afla despre deţinuţii din cameră, dar de astă dată cu plată redusă: în loc de vin în libertate, câteva linguri de ciorbă în plus, după gratii. Din când în când se întorcea de la întrevederea cu ofiţerul politic, spunându-ne că fusese scos la anchetă, şi aducea câteva ţigări. Şi patima cu care trăgea fumul în piept era pe măsura tuturor celorlalte slăbiciuni pe care nu şi le putea stăpâni. Din toate cele spuse până acum, Roşu părea să fie cea mai perfectă canalie. Dar şi în această calitate reuşise să strecoare o slăbiciune: Roşu era sentimental! Se înduioşa singur până la lacrimi când povestea de puţinul care îi mai rămăsese curat şi nealterat în amintire. Evoca însă deopotrivă, cu aceeaşi emoţie, şi locurile lui natale din Mehedinţi şi chefurile sau micile potlogării din tinereţea lui din Severin. Iar când, cu vocea lui spartă, dar melodioasă, se apuca să cânte cântece lăutăreşti de pahar, părea căzut în transă şi nu-şi mai ştergea nici lacrimile care i se prelingeau pe obrajii scofâlciţi. După asemenea manifestări sentimentale, Roşu cădea întotdeauna într-o profundă deprimare. Se culca în pat, îşi trăgea pătura peste cap şi stătea o vreme tăcut şi nemişcat. Apoi urma reacţia contrară. Se scula şi se plimba nervos prin cameră, făcând cu glas tare consideraţiile cele mai abjecte şi pline de venin la adresa a tot ce-l înconjura, blestemând oameni şi obiecte laolaltă. Scena se încheia de obicei cu înjurătura lui favorită de Dumnezeu la adresa vieţii, despre care nu cu mult înainte ne spusese cât o îndrăgea. Roşu a reuşit totuşi în primele zile de la sosirea mea în cameră să-mi forţeze mâna cu bunăvoinţa pe care mi-o arăta, obligându-mă să capitulez în faţa insistenţelor şi să-i fac pe plac. Astfel, cu toate protestele mele, i-a spus unuia din frontierişti să-mi cedeze mie patul lui şi să se mute într-altul, din cele câteva care mai erau încă libere. Roşu a cerut chiar asentimentul camerei, în gura mare şi bineînţeles în mod demagogic, fără să aştepte răspunsul, invocând dreptul pe care îl avea un puşcăriaş vechi

de a fi privilegiat faţă de altul abia intrat în închisoare. Aveam întâietatea, spunea el, de a dormi într-un pat de lângă sobă, unde era mai cald. Adevărul era că patul pe care mi-l oferea se afla lângă al lui şi, în felul acesta, mă avea mai aproape şi mai la îndemână să-mi povestească la nesfârşit despre nopţile din viaţa lui petrecute cu paharul la gură, poveşti de care toţi erau sătui să le mai audă, fiindcă fiecare pe rând fusese la vremea lui victima pasiunii narative a şefului de cameră. Iar acum îmi pregătea şi mie aceeaşi soartă! Mi-au trebuit câteva zile până ce am scăpat de sub aripa lui ocrotitoare şi totodată acaparatoare, reuşind, prin mutarea mea într-un pat din fundul camerei, să-mi recapăt independenţa.

Deşi în primele zile n-am prea dovedit să iau contact cu noii mei camarazi din celulă, din cauza lui Roşu care se ţinea scai de mine, mi-am dat totuşi seama de unele relaţii existente între deţinuţii din cameră. Colindând de atâţia ani prin puşcării, ajunsesem, ca de fiecare dată când intram într-o nouă cameră mai mare, cu mulţi deţinuţi, să îmbrăţişez dintr-o privire întreaga cameră şi să disting încă din primul moment cele două categorii de oameni care se evidenţiau prin comportarea lor, complet deosebită de cea a majorităţii camarazilor lor. Cei din prima categorie îşi impuneau cu ostentaţie prezenţa, atrăgând atenţia noului venit în cameră prin felul de a-l acosta, de a intra cu el în vorbă, de a se oferi să-l ajute, dar şi de a-l iscodi cu o familiaritate mergând până la indiscreţie. Desigur că printre aceşti gălăgioşi din fire, vorbăreţi, volubili şi agitaţi, întâlneai întreaga gamă de caractere, de la oamenii cei mai cumsecade, până la cei de teapa lui Roşu. Dincolo de aceştia, care îţi ieşeau în întâmpinare în primele rânduri, stăteau mai în spate în expectativă cei care nu luau nicio atitudine, abţinându-se de la orice manifestare la intrarea noului sosit. Nu luau nici măcar iniţiativa de a-i pune vreo întrebare pentru a-şi potoli curiozitatea. Pe aceştia nu-i remarcai decât mult mai târziu, deşi constituiau de obicei majoritatea locatarilor camerei. Erau o categorie intermediară, peste care fără să vrei îţi alunecau ochii, neoferind niciun punct de atracţie care să-ţi reţină privirea. Te uitai în schimb, urmărindu-le intrigat atitudinea, spre cei care, deşi tăcuţi, retraşi şi vrând să treacă neobservaţi, te făceau mereu să întorci capul spre ei. Fie că stăteau aşezaţi pe pat, fie că se plimbau cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei, păreau să facă abstracţie de lumea înconjurătoare. Îţi dădeau impresia că, vrând să se îndepărteze de lume şi să se izoleze de bunăvoie, exerciţiul le reuşise şi chiar se simţeau singuri, deşi se aflau într-o cameră plină de oameni. Figura le exprima de obicei calmul şi seninătatea oamenilor desprinşi de necazurile cotidiene, iar dacă le adresai cuvântul, îţi răspundeau cuviincioşi şi plini de solicitudine, păstrând însă o uşoară distanţă şi ferindu-se de intimităţi. Întotdeauna rezervaţi şi necăutând să facă relaţii cu tot dinadinsul, nu inoportunau niciodată pe nimeni. Nu erau indiscreţi, şi era limpede că cereau reciprocitate în domeniu. Nu se lăsau antrenaţi în discuţii numai de dragul de a vorbi şi, cu atât mai puţin, în controverse pe teme ieftine, evitând să se angajeze în certurile care se iscau uneori pentru tot felul de nimicuri, mai ales în camerele cu oameni de calitate dubioasă. Nu păreau să simtă nevoia unei ocupaţii, numai ca să le treacă vremea mai uşor. Stăteau şi ei

uneori de vorbă sau jucau şah ori table, clandestin, dar nu ca soluţie ca să-şi ocupe timpul şi să le pară ziua mai scurtă. Am încercat să schiţez câteva din trăsăturile comune aproape tuturor deţinuţilor din această categorie, în rândurile căreia întâlneai de obicei oamenii cei mai interesanţi. Aveau mai toţi o personalitate pronunţată, o mare putere de stăpânire de sine şi resurse morale şi intelectuale deosebite, care îi puneau la adăpost de plictiseală, de stări nervoase violente sau, dimpotrivă, depresive şi de fluctuaţii de comportament. Erau oameni invulnerabili, care au învins şi timpul nesfârşit care s-a scurs peste ei, şi opresiunea zidurilor temniţei, şi ofensa lanţurilor şi cătuşelor. În confruntarea dintre ei şi închisoare, înfrângerea a suferit-o aceasta din urmă, care nici între zidurile ei n-a reuşit să le răpească libertatea şi să-i reducă la sclavie. Poate că am exagerat făcând o delimitare atât de categorică între grupurile de deţinuţi din cameră. Şi poate că nici încercarea de a generaliza şi extinde la toate celulele din închisori prezenţa acestor categorii, ca şi locul exact din încăpere, unde erau de găsit, nu poate fi luată chiar drept regulă. N-am făcut însă decât să dau curs unor observaţii şi impresii mai puţin clare pe care le culesesem prin diferite alte închisori, dar pe care camera din Timişoara mi le-a confirmat şi scos în evidenţă într-un mod atât de izbitor încât nu am rezistat tentaţiei de a o prezenta ca pe un model. Model pe care, deşi numai schiţat, l-am găsit totuşi şi în alte camere de închisori.

SOLITARUL

La sosirea mea în cameră şi în primele câteva zile următoare, am remarcat prezenţa unui singur deţinut solitar, plimbându-se liniştit şi cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei. Acolo îşi avea şi patul, pe care se aşeza când îşi înceta plimbarea. Singurătatea pe care o căutase îi era respectată, poate nu atât din înţelegere pentru dorinţa lui de a se izola, ci mai curând din cauza temperaturii mult mai scăzute din acea parte a camerei. Era locul cel mai neprimitor din încăpere. Cu fiecare pas pe care îl făceai îndepărtându-te de sobă, simţeai cum frigul creştea, iar când te apropiai de fundul camerei, te pătrundea curentul glacial care se strecura pe lângă cercevelele ferestrelor care nu se închideau ca lumea. Era motivul pentru care toţi deţinuţii se grupaseră în paturile din jurul sobei, lăsându-le neocupate pe cele din fundul camerei. În afară de unul, în care se instalase deţinutul singuratic. Apoi s-a mai adăugat unul, dintre ultimii veniţi de la Securitate. Cel de-al treilea, care s-a aciuat lângă ei, am fost eu. Mai de voie, pe de o parte, împins de curiozitatea pe care mi-o treziseră cei doi, cu strania lor dorinţă de a se izola şi de a-şi reduce spaţiul de claustraţie la dimensiuni şi mai mici decât cel oferit de închisoare, mai de nevoie, pe de altă parte, pentru a scăpa de ingerinţele dezgustătoare ale lui Roşu, am ajuns să prefer un pat din zona glacială a camerei celui de lângă sobă. Aşa am ajuns şi vecin de pat cu Iosif Ripan şi

cu călugărul de la mânăstirea Tismana, pe care i-am pomenit în lista deţinuţilor întâlniţi în închisoarea Popa Şapcă. Voi trece peste destul de lunga perioadă limitată la relaţii strict civilizate, care a caracterizat convieţuirea noastră la început. Niciunul din cei doi nu părăsea „cartierul” în care locuiam, decât la ora mesei, pentru a-şi primi mâncarea la uşă, sau la vremea „programului”, pentru a merge la W.C. Eram singurul din cei trei, care făceam de mai multe ori pe zi naveta între cele două părţi ale camerei. Nu-mi stătea în fire să fac cu atâta uşurinţă abstracţie de lumea aşa de pestriţă care popula celula noastră, înainte de a o cunoaşte mai de aproape. Neputându-mi înţelege curiozitatea şi neastâmpărul care mă îndemnau să mă deplasez mereu dintr-un loc într-altul, să cercetez toate cotloanele încăperii, să observ şi chiar să stau de vorbă cu mai toţi ceilalţi deţinuţi din cameră, chiar şi cu unii de-a dreptul nefrecventabili, noii mei vecini, lângă care mă mutasem, m-au ţinut mai multă vreme într-un fel de carantină, înainte de a mă accepta complet şi a mă trata pe picior de egalitate. Aveau să-mi spună mai târziu că le-am făcut impresia unui om prea agitat, prea vesel şi prea vorbăreţ, pentru a putea fi şi serios. Desigur că şi felul în care fusesem acaparat de Roşu în primele două-trei zile, ca şi faptul că făceam parte din acelaşi lot cu Gheorghe Ştefan (Fane), care se bucura de o reputaţie mizerabilă în cameră, nu m-au avantajat în ochii lor. Suspiciunile colegilor mei s-au risipit însă încetul cu încetul, făcând cu timpul loc unei simpatii reciproce şi încrederi crescânde.

Călugărul, pe care îl voi numi părintele Veniamin (sub rezerva unei posibile erori, pentru că nu am certitudinea nici în privinţa numelui laic pe care l-ar fi purtat, Gheorghe Gheorghe, şi nici a celui monahal, Veniamin), s-a convins primul că nu era cazul să mă suspecteze a fi de rea-credinţă, discuţiile noastre depăşind din acel moment graniţa prudenţei ce şi-o impusese până atunci. Părintele Veniamin se ocupase de contabilitatea şi de comercializarea produselor confecţionate în atelierele de lucru ale cooperativei înfiinţate în incinta mânăstirii Tismana. Membrii cooperativei şi muncitorii erau chiar călugăriţele mânăstirii. Inteligenţa remarcabilă cu care era dotat, spiritul organizator, înclinaţia pe care o avea spre calculul matematic şi un simţ comercial deosebit de ascuţit l-au făcut să poată conduce treburile cooperativei cu maximum de beneficii pentru întreţinerea şi nevoile de trai ale maicilor. Jonglând cu măiestrie cu paragrafele legilor, cu HCM-urile şi cu dispoziţiile potrivnice bunului mers al cooperativei, a reuşit să evite toate impedimentele ridicate în cale, menite să ducă la reducerea câştigurilor sub limita necesară întreţinerii maicilor şi deci la alungarea lor din mânăstire şi închiderea lăcaşului. Atunci când mi-a destăinuit întregul sistem de funcţionare a cooperativei pe care îl pusese la cale, am fost peste măsură de impresionat de ingeniozitatea procedeelor şi detaliilor imaginate de părintele Veniamin pentru a obţine repartiţiile de materiale care i se refuzau, comenzile mai avantajoase la care nu avea acces şi acceptarea unor preţuri de vânzare, ca şi privilegiul unor norme de lucru mai bune. Venind de la un profan în domeniul afacerilor, părerea pe care mi-am făcut-o despre geniul organizator al părintelui Veniamin nu ar fi avut nicio valoare dacă nu mi-ar fi fost confirmată şi de Iosif Ripan. El însuşi contabil, ştiuse să-i pună părintelui întrebări competente şi înţelesese totul mult mai bine ca mine. Era şi el uimit de inventivitatea şi judecata infailibilă a părintelui Veniamin.

Acesta avusese o copilărie grea. Orfan de amândoi părinţii de mic, crescuse în orfelinat şi apoi intrase de tânăr în mânăstire, ca novice, înainte de a deveni călugăr. Deşi cu vădite înclinaţii spre meditaţie şi rugăciune, mintea lui ageră nu s-a mulţumit să rămână pasivă. S-a apucat să înveţe singur şi să citească tot ce îi cădea în mână. Făcea totul temeinic şi aprofundat, aşa că se putea spune despre el că era un autentic autodidact, dar fără a lăsa loc insinuării că, educându-se pe această cale, cunoştinţele lui ar fi superficiale, incomplete şi cu lacunele inerente faptului că nu urmase cursurile unor şcoli sau facultăţi recunoscute. Aşa învăţase matematica şi tot aşa îşi însuşise vaste cunoştinţe de filosofie şi istorie. Pasionat, între altele, de religiile din Orient, era în stare a vorbi ca un iniţiat despre budism, despre toate credinţele şi zeităţile Indiei, ca şi despre meditaţia şi exerciţiile yoga, pe care ne-a destăinuit că încercase şi el să le practice. Deşi convins de valoarea lor şi neconsiderându-le în contradicţie cu religia creştină, părintele Veniamin fusese obligat să renunţe la yoga încă din prima fază a exerciţiilor de respiraţie. Ajunsese să-şi stăpânească şi să-şi regleze respiraţia la un ritm redus, obţinând totodată şi o rărire a bătăilor inimii. Se pare însă că nu respectase durata acestor exerciţii şi îşi supusese organismul la eforturi peste puterile lui de rezistenţă. Se îmbolnăvise de tuberculoză, fusese tratat şi se vindecase, dar doctorul îi interzisese continuarea exerciţiilor yoga. Părintele avea totuşi o constituţie robustă. Era înalt şi cu umerii laţi. Avea mersul domol şi legănat al ţăranului care vine de la muncă. Şi mişcările nepripite şi vorba aşezată erau în concordanţă cu întreaga lui făptură, croită mai din topor, care părea desprinsă din viaţa aspră a mediului rural. Şi totuşi, mâinile părintelui Veniamin veneau să strice această primă impresie pe care ţi-o făcuse personajul. Erau mici şi delicate, ca de femeie. Mâini frumoase, cu degete subţiri. La faţă, părintele nu prezenta nicio particularitate. Poate doar un uşor prognatism al maxilarului inferior. În schimb, ochii lui mari, albaştri, având puritatea tulburătoare a privirii de copil, inocentă şi naivă, dar şi de o profunzime greu de înţeles, veneau să contrasteze şi mai mult cu imaginea lui înregistrată la prima vedere. Mi-amintesc şi acum de o intervenţie a părintelui Veniamin într-o anumită împrejurare, intervenţie căreia nici Ripan, nici eu nu fuseserăm dispuşi să-i acordăm încredere. În faţa evidenţei, am fost siliţi să ne schimbăm părerea. Prilejul experimentului la care mă refer l-a oferit de fiecare dată Iosif Ripan. Era vorba de crizele periodice de dureri de cap de care suferea, de pe urma bătăilor primite cu câţiva ani în urmă la o anchetă deosebit de dură. Fusese schingiuit în fel şi chip, dar în mod sistematic primise zilnic, săptămâni în şir, zeci şi zeci de lovituri în cap. De atunci trăia sub teroarea acestor dureri de cap, care se dezlănţuiau pe neaşteptate şi îl ţineau câteva ore. Pulsaţiile dureroase pe care le simţea în tâmple erau atât de acute, încât îl paralizau şi numai un om cu voinţa şi puterea de a îndura suferinţa, ca Ripan, era în stare să nu se vaiete. Stătea nemişcat, întins în pat, cu ochii acoperiţi pentru că nu suporta lumina şi tresărind la fiecare zgomot care îi sfredelea creierul. După o oră sau două de chin, durerea trecea de la sine, lăsându-l însă pe bolnav istovit pentru tot restul zilei. Ripan ne povestise despre aceste crize, cărora nu le găsise leacul nici în perioadele intermitente de libertate de care se bucurase între arestările de care avusese parte după instaurarea regimului comunist. La prima criză

făcută în prezenţa noastră, părintele Veniamin se oferise să încerce să-i aline durerile. Îi ceruse să stea întins pe spate, în pat, cu ochii închişi, în timp ce el, concentrându-se, îşi va plimba palmele întinse pe deasupra frunţii şi ochilor suferindului. Părintele pretindea că mai aplicase procedeul şi în alte câteva cazuri similare şi că de fiecare dată obţinuse, dacă nu o înlăturare totală a durerii, cel puţin o atenuare a ei. Faptul că, în cazul lui Ripan, durerile de cap s-au mai liniştit după numai câteva minute, devenind mai suportabile, nu ne-a convins de eficacitatea tratamentului. Se mai întâmplase şi altă dată ca, fără niciun motiv, durerea să regreseze imediat după primele junghiuri şi să persiste numai sub forma unei uşoare apăsări. Numai că după o vreme, o nouă criză a lui Ripan, tratată la fel, a avut acelaşi rezultat. Părintele Veniamin a mai avut şi o a treia ocazie să-şi dovedească această putere liniştitoare de dureri, căreia fiecare îi căuta explicaţia, fie în domeniul sugestiei, fie al câmpurilor magnetice, fie al unei energii superioare sau chiar al supranaturalului. De la el n-am aflat decât că făcea un mare efort de concentrare, care nu-i reuşea întotdeauna pe deplin. Iar Iosif Ripan ne-a spus că de fiecare dată când părintele îşi ţinea palmele deasupra capului lui, simţea mai întâi un val de căldură inundându-i creştetul şi tâmplele, după care, încet, încet, durerea îl părăsea.

Iosif Ripan, mult mai circumspect din fire decât părintele Veniamin, m-a ţinut mai lung timp sub observaţie înainte de a mă considera demn de încredere. Iosif era unul din acei autentici legionari, pătruns de învăţăturile lui Codreanu, pe care nu numai că le înţelesese exact, dar le şi punea în practică în viaţa de zi cu zi. Portretul lui în numai două vorbe: în jur de 1,80 m înălţime, cu talia zveltă, măsurat la vorbă şi în mişcări, Iosif părea calmul în persoană, deşi sub această perfectă stăpânire de sine mocnea focul omului de acţiune şi bătea o inimă caldă. Trăsăturile regulate ale feţei şi ţinuta dreaptă a corpului îi dădeau o înfăţişare atrăgătoare, iar privirea directă şi neşovăitoare în ochii interlocutorului inspira încredere şi simpatie. În primele zile de convieţuire mai apropiată nu i-am apreciat nici excesul de prudenţă, nici rezerva şi politeţea excesivă sub care îşi ascundea suspiciunea, şi nici distanţa pe care, cu amabilitate, dar ferm, o impunea între el şi cei din jur. Purtarea lui ireproşabilă, egal de cuviincioasă cu toată lumea, îi atrăsese până şi respectul derbedeilor din jurul lui Roşu, deşi atitudinea lui, în loc să le servească de exemplu, le stârnea mai degrabă ura. Se simţeau jigniţi şi înjosiţi de a fi antrenaţi pe un teren care le era străin, iar limbajul ales cu care li se adresa îl considerau semn de dispreţ. I-am auzit făcând aceste comentarii numai între ei şi cu glas scăzut. N-au îndrăznit niciodată să se manifeste făţiş împotriva lui Ripan. De altfel, cred că nici Roşu nu le-ar fi îngăduit-o. Roşu îşi dădea osteneala să întreţină relaţii aşa-zis amicale cu Ripan, prevalându-se de faptul că erau concetăţeni. Era pretextul sub care îl acosta aproape în fiecare zi pe Ripan, plimbându-se alături de el de la un capăt la altul al camerei şi încercând să-l atragă într-o conversaţie despre câte un cunoscut comun din Lugoj. Chiar şi pentru un nou venit ca mine, era evident că Roşu primise sarcina din partea Securităţii de a-l trage de limbă pe Ripan. Mai târziu, când relaţiile mele cu Ripan au devenit mai strânse, am aflat nu numai că pentru el nu era un secret că Roşu era delator de meserie, dar ţinuse să-l şi informeze pe acesta din urmă că ştia,

şi că totuşi nu-i purta pică pentru acest lucru. Dimpotrivă, Ripan îi spusese chiar că era mulţumit că Securitatea nu va primi informaţiile de la un individ oarecare, lipsit de scrupule, care ar putea-o minţi pentru a-i câştiga bunăvoinţa. Ripan îi declarase că era convins de rolul pozitiv pe care un om ca el, conştient că serveşte cauza dreptăţii, şi cunoscut de lumea din Lugoj, îl putea juca, alimentând Securitatea numai cu informaţii exacte.

Roşu se arătase satisfăcut de punctul de vedere al lui Ripan, dar îi ceruse să nu-l deconspire faţă de alţii şi în niciun caz faţă de mine, care, lipsit de maturitate şi de experienţă, nu i-aş accepta cu aceeaşi înţelepciune atitudinea. Cu toate acestea, el va da despre mine numai declaraţii favorabile. Vorbele lui Roşu l-au determinat pe Ripan să treacă peste rezerva pe care încă o mai avea în privinţa mea. Luându-şi toate precauţiile să nu dea de bănuit despre ceea ce voia să-mi spună, Ripan mi-a cerut să-i promit discreţie absolută. Considera că avea obligaţia morală să mă avertizeze că mă aflam sub observaţia lui Roşu, care şi în închisoare, ca şi afară, continua să fie întrebuinţat de Securitate ca agent informator. Mi l-a descris apoi pe Roşu în toată complexitatea lui. Pe de o parte sentimental, înduioşându-se până la lacrimi numai la amintirea unor lucruri, oameni sau chiar a tinereţii lui. Pe de altă parte, imoral, mergând până la a-şi sacrifica fără niciun scrupul sentimentele de admiraţie, respect sau chiar dragoste pe care le nutrea pentru anumite persoane, atunci când i-o cerea interesul personal. Şi interesul lui era unul singur: să-şi poată satisface patima băuturii, care îi robise voinţa şi îl îndemna să recurgă la orice ticăloşie pentru a-şi atinge acest scop. În Lugoj, câtă vreme fusese liber, Ripan se aflase în permanenţă sub supravegherea Securităţii prin diferiţii ei agenţi sau turnători. Cornel Roşu era unul dintre ei: îl vizita periodic acasă sau îl acosta pe stradă sub diferite pretexte, propunându-i o şuetă la un pahar de băutură. Deşi nu era băutor, Ripan accepta. Ştia ce şi cât să vorbească cu el, dar mai ales ştia să-i plătească consumaţia, motiv pentru care Roşu îl simpatiza. Ripan ştia şi să-i menajeze complexele de vagabond şi beţiv al oraşului, ocolit şi dispreţuit de lumea din Lugoj. Băgat în seamă şi tratat de la egal la egal, Roşu se simţea onorat. Îl respecta pe Iosif Ripan şi îi era recunoscător pentru faptul că nu-l desconsidera şi îl făcea să se simtă iar, măcar pentru un moment, ridicat în rândul oamenilor, chiar dacă după ce se despărţeau se prăbuşea din nou în josnicia vieţii lui de toate zilele. Iosif ştia foarte bine cât de şubrede erau şi cât de puţin putea conta pe trăinicia acestor licăriri de sentimente nobile, care nu-l animau pe Roşu decât scurtă vreme. Spera totuşi ca, nestârnindu-i duşmănia făţişă, să fie cel puţin la adăpostul unor denunţuri false din partea lui. Îl ştia vindicativ şi capabil de orice şi se temea nu numai pentru el personal, ci şi pentru familia lui. Viaţa soţiei şi a fiului lui erau la discreţia răzbunării organelor locale de securitate. La o simplă recomandare a lor, nevastă-sa îşi putea pierde slujba, iar copilul putea fi alungat din şcoală. Mocea, unul din ofiţerii Securităţii din Lugoj, venise de mai multe ori la închisoarea din Timişoara pentru a sta de vorbă cu Roşu sub pretextul necesităţii unui supliment de anchetă. De la întrevederile cu Mocea, Roşu se întorcea întotdeauna mai vesel în cameră. Şi nu atât pentru cele câteva ţigări pe care le primea, cât pentru cuvintele de îmbărbătare ale securistului, care îl asigura de fiecare dată că procesul lui se va judeca în curând şi că are toate şansele să primească o

condamnare care să nu depăşească timpul petrecut în prevenţie. Deşi ajuns o epavă, atât din punct de vedere fizic, cât şi moral, Roşu nu trebuie subestimat, spunea Ripan. Nu trebuie să ne lăsăm handicapaţi de mentalitatea noastră de oameni normali, cu judecată sănătoasă, când încercăm să urmărim şi să desluşim raţionamentele unor minţi bolnave, pentru care adevărul, logica şi simţul dreptăţii sunt noţiuni necunoscute. Puterea nocivă a lui Roşu era o consecinţă directă a degradării lui morale în colaborare cu mintea strâmbă şi sufletul pocit al membrilor Securităţii. O simplă insinuare strecurată de el la urechea securistului, o aluzie la sentimentele duşmănoase pe care le nutreşti faţă de regim, o sugestie numai că o întâlnire banală cu un cunoscut ar putea avea un substrat conspirativ erau de ajuns pentru a justifica arestări, anchete şi procese, în care aceste presupuneri sau chiar minciuni ale lui Roşu aveau să apară în actul de acuzare ca fapte dovedite, ce se soldau cu ani lungi de condamnare. Ripan mi-a descris tensiunea sub care a trăit cât a fost liber, tensiune care mai ales în ultima vreme atinsese limitele insuportabilului. De când se dezlănţuise noua prigoană împotriva legionarilor încă necondamnaţi sau eliberaţi din închisoare la expirarea pedepsei, Securitatea nu precupeţea niciun efort pentru a le găsi (sau inventa!) un nod în papură şi a-i aresta. Pe lângă agenţii şi informatorii care mişunau peste tot, „invitaţiile” la sediul Securităţii „pentru a da anumite relaţii” sau numai pentru a-i ameninţa şi timora se ţineau lanţ. Orice întâlnire pe stradă, orice vizită în casa cuiva, cel mai banal serviciu făcut cuiva erau acte pasibile de a fi considerate „ajutor legionar” şi condamnate cu asprime. Pentru a nu-şi pune în pericol cunoscuţii şi prietenii, Ripan întrerupsese în ultima vreme relaţiile cu ei sau, dacă totuşi se întâlnea cu vreunul, recurgea la măsuri de maximă prudenţă. Din punctul de vedere al Securităţii, supravegherea în mod special şi îndeaproape a lui Ripan era mai mult decât justificată. Iosif Ripan întrunea toate condiţiile pentru a fi considerat duşman periculos. Era legionar. Avusese un rol în conducerea organizaţiei din judeţ. Deşi de nenumărate ori arestat şi anchetat, nu se lepădase de credinţa lui. Pe lângă toate astea, Ripan era din Lugoj, oraş care avusese o puternică organizaţie legionară, care fusese fieful lui Horia Sima şi unde acesta din urmă fusese profesor de liceu.

Cum între cazul lui Ripan şi cazul meu nu era nicio asemănare, altele trebuie să fi fost motivele pentru care Securitatea îl însărcinase pe Roşu cu supravegherea mea. Am încercat amândoi să le descoperim, străduindu-ne să nu folosim criteriile noastre de judecată, ci să uzăm de cele care presupuneam că puneau în mişcare mintea gânditorilor de la Securitate. N-am reuşit însă mare lucru. Rezultatul nu ne-a satisfăcut. Sau poate că defectul nostru de gândire consta tocmai în faptul că unitatea de măsură pe care o întrebuinţam la aprecierea valorii concluziei era alta decât a Securităţii. Oricum, singurele două posibile motive pentru care Securitatea hotărâse să-mi acorde un regim special de supraveghere şi chiar să mi-l ataşeze pe Roşu ca agent provocator, mi s-au părut prea puţin importante pentru a justifica o asemenea măsură. Primul motiv la care ne-am gândit era calitatea mea de „fost evadat”, care ar fi trezit frica de recidivă. Cel de-al doilea l-am pus în legătură cu interesul arătat de Jerca în anchetă pentru armele pe care le ascunsesem la Ilovăţ. Numai în aceste două cazuri ar fi putut fi de folos Roşu, încercând să mă tragă de limbă pentru a-

mi afla intenţiile de fugă şi locul unde se aflau ascunse armele. Erau destăinuiri pe care nu le făcusem nici la anchetă, după cum nu aveam de gând să le fac cuiva nici de aci înainte şi cu atât mai puţin lui Roşu, despre a cărui îndeletnicire eram prevenit. I-am spus aşadar lui Ripan că nu am intenţia să-l menajez pe Roşu, riscul de a mi-l face duşman nefiind pentru mine un pericol aşa de mare cum era pentru el. Am stabilit chiar o strategie a comportării diferenţiate pe care o vom avea cu Roşu. Iosif urma să se poarte la fel ca mai înainte, în timp ce eu voi încerca să-i sap autoritatea de şef de cameră, căutând să sparg unitatea bandei din jurul lui, dislocând-o din poziţia privilegiată pe care o deţinea, pentru a pune astfel capăt furtului şi abuzului pe care le practicau. Pentru început, m-am decis să întreprind o serie de acţiuni mărunte, care, fără să pară îndreptate împotriva lui Roşu, ştiam că nu-i vor fi pe plac. Voiam să-l sâcâi şi să întind la maximum coarda bunelor lui intenţii şi chiar a afecţiunii pe care pretindea că mi-o poartă în amintirea admiraţiei pe care o avusese pentru tatăl meu. Primul pas l-am făcut către cei câţiva şvabi din Timişoara şi împrejurimi, grupaţi în două sau trei rânduri de paturi suprapuse alăturate. Trăiau acolo numai între ei, izolaţi de ceilalţi deţinuţi din cameră, ca într-un ghetou. Ştiam că Roşu nu-i putea suferi, dintr-un fel de pornire şovină primitivă, pe care în mod demagogic o insuflase şi golanilor lui. Nemţii deveniseră astfel calul de bătaie al glumelor proaste, al batjocurii şi insultelor şi, totodată, victimele abuzurilor de tot felul din partea clicii lui Roşu. Exploatându-le buna-credinţă şi onestitatea, aceştia îşi impuneau autoritatea şi, sub ameninţarea de a-i înlocui la serviciile din cameră (cărat tinetele, spălat pe jos etc.), le cereau o răsplată oneroasă, care îi lăsa în ziua aceea pe nemţi fără porţia de pâine sau de mâncare. Cum mai toţi erau în vârstă, timoraţi de maşinăria represivă cu care pentru prima oară avuseseră de-a face şi înfricoşaţi de agresivitatea şi lipsa de scrupule a golanilor pe mâna cărora căzuseră, bieţii oameni se resemnaseră să plătească tributul cerut, fără să mai protesteze. Teama îi făcuse să stea adunaţi grămadă ca oile, să evite contactul cu lumea din jur şi să nu-şi părăsească zona paturilor pe care le ocupau, decât obligaţi de programul de plimbare sau W.C. Cunoscându-i pe câţiva dintre ei de când stătusem împreună în camera din care fuseseră mutaţi, nu mi-a fost greu să reiau legătura cu ei. Geis, care era un om vesel şi deschis, mă simpatiza şi aştepta cu sinceră bucurie vizita mea zilnică, să mă aşez pe patul lui şi să ne apucăm de povestit. Ceilalţi, mai puţin comunicativi şi poate chiar neîncrezători în bunele mele intenţii, s-au arătat la început mai reţinuţi. Dar, încetul cu încetul, s-au lăsat şi ei atraşi în discuţiile noastre şi nu m-au mai privit cu bănuială. Numai când aduceam vorba despre atmosfera din cameră şi criticam cârdăşia lui Roşu cu Fane şi cu tinerii frontierişti, în rândurile nemţilor se lăsa iar tăcerea. Se temeau să nu fie auziţi şi supuşi la represalii de banda lui Roşu. În primele zile, singur Geis continua discuţia pe această temă cu mine. Apoi, treptat, au îndrăznit şi ceilalţi să-şi exprime revolta faţă de abuzurile ce se săvârşeau sub protecţia şefului de cameră. Mi-a fost însă imposibil să-i conving să ia o atitudine fermă şi să respingă de aci înainte orice ofertă de a mai fi ajutaţi la corvezi în schimbul raţiei de pâine sau porţiei de mâncare. Deşi le-am promis că şi eu, şi Ripan, îi vom susţine, au refuzat, pretinzând că în cazul unei agresiuni, nimeni nu le va sări în ajutor, pentru că toţi le ştiu de frică.

Roşu urmărea cu vădită nemulţumire întâlnirile mele cu nemţii. De câteva ori n-a mai răbdat să tacă: „Ce-oi fi având, domnule, de vorbit cu proştii ăia?!” sau „Nu te apuca să-i bagi în seamă şi să le dai nas că pe urmă se obrăznicesc şi nu mai scapi de ei!” Când îi răspundeam cu aerul cel mai inocent că mie îmi sunt simpatici, Roşu abia îşi mai putea stăpâni furia şi se îndepărta pentru a nu izbucni.

Între timp, relaţiile mele cu Ripan deveniseră tot mai strânse şi urmau să se dezvolte în continuare pornind de la încredere, respect şi apreciere reciprocă, spre o afecţiune şi prietenie, pe care nimic nu avea să le dezmintă. Stăteam de vorbă cât era ziua de lungă, fie plimbându-ne unul lângă altul în spaţiul liber din fundul camerei, fie aşezaţi pe paturile noastre, când nu ne mai ţineau picioarele. Iar când ne pătrundea frigul, o porneam din nou. Avea şi un avantaj zona friguroasă a camerei în care locuiam: eram lăsaţi în pace, nimeni nu venea să ne deranjeze. Deşi nu primeam vizite nedorite, eram totuşi urmăriţi de privirea intrigată a lui Roşu, care asistase de la distanţă la evoluţia relaţiilor noastre până ce am devenit prieteni. Nu-şi putea explica ce îl făcuse pe Ripan să iasă din rezerva lui obişnuită şi din singurătatea în care se complăcea, pentru a ajunge la relaţii atât de strânse cu mine, şi se mira văzând că discuţiile noastre nu mai conteneau, când îl ştia cât era de scump la vorbă. Iosif Ripan i-a satisfăcut curiozitatea spunându-i că profită de prezenţa mea în cameră pentru a face exerciţii de conversaţie în limba franceză, ceea ce în mare parte era şi adevărat. Aşa am şi început de fapt, povestindu-ne unul altuia viaţa până la intrarea în închisoare, în limba franceză. Pe măsură însă ce abordam alte teme, mai ales politice, şi ne angajam cu mai multă patimă în discuţie, interesul pentru lecţia de limbă franceză dispărea şi ne rezolvam controversele pe româneşte. Şi nu pot spune că n-au fost controverse care să ne fi situat pe poziţii total opuse şi pe care fiecare din noi le-am apărat cu înverşunare. Cum totul se petrecea pe fondul de încredere reciprocă, stabilit între noi de când, şi unul, şi altul ne convinsesem de onestitatea de caracter a celuilalt şi ne împrietenisem, nicio discuţie, oricât de vehementă şi pătimaşă ar fi fost, nu mai putea să ne altereze sentimentele care ne legau. Ba chiar şi atunci când niciunul din noi nu reuşea să-l convertească pe celălalt la ideile lui, ajungeam la înţelegere acceptând şi respectând punctul de vedere al celuilalt, fără să renunţi la al tău. Îmi aduc aminte de pildă cum, într-o zi, discutând despre scena politică românească de dinainte de instaurarea dictaturii comuniste şi despre personalităţile care au ilustrat diferitele tendinţe şi curente de idei ale vremii, nu am fost de acord cu intransigenţa şi patima cu care Iosif îi condamna pe mai toţi, judecându-i numai în raport cu atitudinea pe care o avuseseră faţă de Mişcarea legionară. I-am explicat că nu puteam înţelege îndârjirea cu care se înfruntau oamenii şi mai ales faptul că nu porneau la o critică a istoriei cu argumente din arsenalul interesului naţional, ci din acela mai restrâns şi subiectiv al interesului partinic. Patimile care se aprindeau ori de câte ori venea vorba despre anumite evenimente politice din trecut, ţinând deja de domeniul istoriei şi irepetabile în viitor, despre lupte sau acţiuni militare încheiate demult, care nu mai puteau fi reluate, împrejurările fiind altele şi atât învinşii, cât şi învingătorii nemaifiind în viaţă, sau despre erorile făcute de oamenii politici, dispăruţi şi ei, mi se păreau nejustificate. Timpul care se aşternuse

de atunci peste acele vremuri şi oameni le dădeau acum dreptul la judecata mai rece a istoriei. Nu pot pricepe cum şi azi încă se mai pot învrăjbi oamenii când iau poziţie pro şi contra faţă de evenimente istorice cu care majoritatea nici n-au fost contemporani. Oare dacă n-ar fi fost să trecem Prutul în 1940 sau n-am fi avut parte de actul de la 23 august, ne-am fi găsit tot în trecut motiv de gâlceavă? Ne-am fi alăturat celor care doreau protecţia Rusiei pravoslavnice pentru a ne război cu cei care preferau suzeranitatea turcească, numai de dragul zâzaniei şi al consumului inutil de energie? Ţin foarte bine minte formula pe care am găsit-o la încheierea argumentaţiei mele pentru a-mi explica poziţia. Am reţinut-o pentru că mi-a plăcut şi o mai folosesc şi azi, de câte ori se iveşte ocazia. Dacă ar fi vreodată să-mi pun acasă, la loc de cinste, portretele oamenilor politici români din vremea copilăriei şi adolescenţei mele, aş ţine seama la selecţionarea lor de numai două criterii: să se fi dovedit a fi oameni de onoare şi buni români. I-aş pune astfel în rame alăturate pe Maniu, Brătianu, Codreanu şi Antonescu, fără a le reduce meritele pentru greşelile pe care le-au făcut sau pentru conflictele care i-au făcut adversari în luptele politice. Toţi patru şi-au iubit ţara, fiecare i-a dorit propăşirea, aşa cum a înţeles-o el, şi toţi patru şi-au dat viaţa în serviciul ei.

Iosif a sărit ca ars la gândul de a-l vedea pe Antonescu aşezat lângă Codreanu. Pentru el era o blasfemie să pui portretul unui călău lângă al Căpitanului, care fusese o victimă a aceloraşi forţe obscure pe care le servea şi Antonescu prigonindu-i pe legionari. Şi cum era un bun cunoscător al istoriei Mişcării legionare, de la înfiinţarea ei şi până la data la care stăteam acum de vorbă, Ripan mi-a făcut mai întâi o expunere amănunţită a perioadei ei de bune relaţii cu Antonescu şi apoi a deteriorării şi degenerării acestor relaţii în conflictul armat cu care s-a încheiat colaborarea dintre Horia Sima şi general. Din acel moment, prigoana dezlănţuită de Antonescu împotriva legionarilor nu a mai avut limite. Arestările şi procesele lor se ţineau lanţ, iar tribunalele militare îi condamnau pe capete la pedepse grele. Celor care primeau pedepse mai uşoare li se făcea favoarea de a fi trimişi pe front în linia întâi, pentru a se putea reabilita. Se pare că existase chiar un ordin către toate unităţile militare privindu-i pe legionarii trimişi pe front, formulat în felul următor: „Se vor reabilita post-mortem!” Ştiam şi din alte surse neutre sau chiar din rândurile unor ofiţeri, care nu-i simpatizau pe legionari, cât de crunte fuseseră represaliile lui Antonescu. Tulburat eu însumi şi totodată şi din respect pentru emoţia lui Ripan când mi-a evocat numele unor camarazi şi buni prieteni de-ai lui, trimişi fie în faţa plutonului de execuţie, fie la moarte sigură pe linia întâi a frontului, numai pentru că erau legionari, am renunţat la vehemenţa cu care pornisem să pledez cauza lui Antonescu. Iosif nu făcea nicio deosebire între Antonescu, Carol al II-lea şi Armand Călinescu. Antonescu era un criminal cu nimic mai prejos decât Armand Călinescu, care la vremea lui măcelărise şi el sute de legionari şi le expusese trupurile în pieţele publice ale capitalelor de judeţe. „Peste ambiţia şi orgoliul nemăsurat al lui Antonescu, ca şi peste patimile dezlănţuite atunci de ambele părţi, s-ar fi putut trece şi găsi o cale de înţelegere. Dar peste sutele de morţi care ne despart, nu se poate trece”, spunea Ripan. Am fost primul care am cedat, recunoscându-i dreptul legitim de a nu putea ierta, atunci când victimele i-au fost fraţi. Câteva zile

mai târziu, analizându-se pe sine, cu onestitatea care îl caracteriza, Iosif a redeschis subiectul: „Ştiu că nu am dreptate, dar sunt incapabil să-i recunosc vreo calitate lui Antonescu!”. Îşi dădea şi el seama că, în privinţa lui Antonescu, judecata limpede şi simţul dreptăţii îi erau denaturate de patimă, dar sentimentele dureroase pe care i le trezea erau prea puternice şi nu şi le putea stăpâni. Deşi spunea că nu va putea niciodată să-i vadă lui Antonescu decât crimele, Iosif credea, ca şi mine, că într-o bună zi, când apele se vor linişti, istoria îl va aşeza şi pe el la locul lui, alături de Maniu, Brătianu şi Codreanu, în Panteonul neamului. Iosif Ripan mi-a vorbit zile întregi despre prigoanele dezlănţuite împotriva lor de Carol al II-lea şi de Antonescu, cărora le căzuseră victime cei mai buni dintre ei, în frunte cu Căpitanul. Am remarcat şi la Iosif, ca şi la alţi legionari, cât de puternică era emoţia şi cât de vie le era încă durerea când pronunţau numele celor ucişi. Suferinţa lor îţi impunea decenţa de a nu le întrerupe sau tulbura în vreun fel această pomenire a morţilor, lăsându-i să-şi depene în voie amintirile. Amintirea vie pe care o păstrau morţilor, pentru care se rugau, era însă inseparabilă de aceea a momentelor cumplite trăite de fiecare din ei în timpul prigoanelor. Când Iosif începea să-mi povestească despre ele, imaginile pe care le smulgea trecutului erau pentru el atât de sugestive, încât deveneau prezent şi le retrăia pentru a doua oară în gânduri şi sentimente de aceeaşi intensitate şi cu aceeaşi încărcătură emotivă. Simţeam cum îi tremura glasul de indignare, nedumerire şi neputinţă, ca şi atunci, faţă de barbaria represaliilor pe care le suferiseră. Ceea ce îl afectase însă cel mai mult, fusese nedreptatea ce li se făcuse. „Cum e posibil, spunea el, ca tocmai noi, care ne iubim ţara mai presus de orice, care am dovedit-o tot timpul prin atitudinea noastră şi suntem gata oricând să ne sacrificăm pentru binele ei, să fim consideraţi duşmani şi trădători, să fim scoşi de sub protecţia legii pentru a fi hăituiţi, arestaţi, schingiuiţi şi omorâţi fără a da cuiva socoteală? Şi această nedreptate ne-au făcut-o partide şi guverne româneşti, care şi ele pretindeau că îşi iubesc ţara. Partide şi guverne cu care înţelegeam să ducem lupta pe tărâm politic şi numai cu mijloace democrate. Singurii noştri duşmani declaraţi, cărora nu le acceptam dreptul la existenţă într-un stat democrat, sunt comuniştii! Abia acum, în închisoare, sub comunişti, am scăpat de complexele omului nedreptăţit de propriii lui fraţi.” Dorinţa mea de a-i cunoaşte mai îndeaproape şi din izvoare autentice pe legionari, pe aceşti oameni deosebiţi, pe care i-am întâlnit de-a lungul anilor de închisoare, remarcându-le şi admirându-le mereu purtarea faţă de semeni şi atitudinea faţă de slujitorii Ministerului de Interne, mi-a fost în cea mai mare parte satisfăcută de Iosif Ripan. După câteva luni de convieţuire, Iosif avea să-mi declare că, pe măsură ce trecuse timpul şi mă cunoscuse mai bine, convingându-se de cinstea mea sufletească, crescuse şi la el dorinţa de a-mi relata episoadele mai semnificative din zbuciumata şi tragica istorie a Mişcării legionare. Nu mă voi referi la toate cele aflate de la Iosif, decât în treacăt, încercând să reduc la dimensiunea unor scurte dialoguri ceea ce s-a vorbit în zile şi săptămâni şi străduindu-mă să nu mă îndepărtez de spiritul în care mi-au fost împărtăşite. Voi întrerupe descrierea vieţii din camera noastră, ori de câte ori, furat de evocarea atmosferei de atunci, îmi voi reaminti şi de alte convorbiri pe aceeaşi temă avute cu Iosif. Am găsit la Iosif Ripan, ca şi alţi camarazi de ai lui, de care

m-am apropiat mai mult, o serie de trăsături comune, pe care nu le întâlneai decât rareori printre deţinuţii din celelalte categorii. Mă refer atât la atitudinea şi comportarea lor în mijlocul celorlalţi deţinuţi sau faţă de membrii administraţiei, cât şi la temele lor preferate de discuţie.

În privinţa discuţiilor care se purtau în închisoare, m-a uimit întotdeauna deosebirea dintre preocupările pe care le reflectau cele duse în rândurile deţinuţilor nelegionari şi cele din cercurile deţinuţilor legionari. Primul contact cu realitatea brutală a închisorii producea, invariabil, în cursul săptămânilor următoare, aceeaşi reacţie la majoritatea deţinuţilor, în special nelegionari. Fenomenul l-am trăit şi eu şi l-am văzut repetându-se la fiecare lot de proaspeţi condamnaţi introduşi în celulele noastre. După şocul suferit la pronunţarea sentinţei atât de incredibil de mare, încât erai înclinat să crezi mai degrabă că era vorba de o farsă şi să-i înregistrezi grotescul, în loc să iei act de adevărul dramatic al situaţiei, treceai în faza următoare printr-o stare de entuziasm euforic faţă de certitudinea perspectivei de a fi eliberat în foarte scurt timp. Convingere nejustificată de niciun element obiectiv sau argument valabil. Era un optimism fără nicio acoperire, clădit în întregime în discuţiile care nu mai încetau şi în care fiecare ne întreceam să interpretăm în favoarea eliberării noastre evenimentele politice perimate, cărora înainte de arestare nu le acordasem nicio importanţă, sau chiar vorbe sau gesturi ale gardienilor pe care le credeam ambigue şi demne de considerat semnificative în sensul dorit. Cred că acest fals optimism era un antidot, un mijloc de apărare naturală împotriva dezechilibrului mintal care îl pândea pe orice om normal când era confruntat cu viaţa de după gratii. O dată depăşită faza critică, scăpaţi de sub efectul drogului, năstruşnica iluzie comună, care ne stăpânise, se risipea, şi fiecare reveneam treptat la starea noastră obişnuită, recăpătându-ne personalitatea. Comună nu ne mai rămânea decât patima informaţiilor şi, chiar în lipsa lor, a discuţiilor şi a schimburilor de păreri politice, care cred că acopereau mai bine de jumătate din timpul vorbit în celulă. Ajunsesem astfel pe un teren comun al deţinuţilor mai vechi din celulă, ceea ce însemna şi primul pas spre integrarea noastră în noua societate. Mai toţi deţinuţii rămâneau însă în continuare de-a lungul anilor de închisoare robii obiceiului de a „pune ţara la cale”, pornind de la cel mai neînsemnat zvon care pătrundea până la noi din lumea de afară. Eu însumi, deşi nu eram atras de cercurile care dezbăteau zi de zi cu aceeaşi înverşunare toate problemele politice ale lumii, nu făceam chiar excepţie de la regulă: aveam obsesia „ştirilor”! Dorinţa, aproape bolnăvicioasă, de a străpunge izolarea în care eram ţinut pentru a obţine informaţii din exterior cred că făcea parte din lupta pe care, fără să-mi dau seama, o duceam împotriva claustrofobiei. Din acest punct de vedere, făceam fără doar şi poate parte din categoria deţinuţilor nelegionari! Deşi legionarii erau la fel de interesaţi să primească informaţii, nu se arătau ahtiaţi să le obţină cu orice preţ, iar atunci când aflau o ştire nu intrau în efervescenţă ca ceilalţi deţinuţi. Oricât de senzaţională ar fi fost ştirea, o recepţionau cu calm şi sub rezerva verificării, ceea ce nouă ne făcea impresia fie a unui dezinteres de neînţeles, fie a intenţiei de a ne sfida, dovedindu-ne că ei nu sunt ca toată lumea! Adevărul era că nici nu erau ca marea majoritate a celorlalţi! Erau disciplinaţi şi aveau o stăpânire de sine care îi împiedica să aibă reacţii

pripite, punându-i la adăpost şi de entuziasme şi de deprimări nefondate, pe care să le regrete mai târziu. Era şi acesta un motiv pentru care unii deţinuţi le purtau pică! Vedeau în neparticiparea legionarilor la zarva, agitaţia şi pălăvrăgeala stârnită în celulă de pătrunderea unei informaţii, o atitudine ostentativă de superioritate şi dispreţ, cu atât mai jignitoare pentru ei atunci când, după atâtea comentarii şi discuţii aprinse, se dovedea că ştirea fusese falsă sau greşit înţeleasă în Morse şi, deci, toate întreprinderile şi concluziile lor inutile. Cred că originea deosebirii de atitudine, luată de fiecare din cele două categorii de deţinuţi la confruntarea cu o ştire politică, pătrunsă clandestin în puşcărie, trebuie căutată în poziţia la fel de diferită pe care se situau fiecare din ele faţă de închisoare în general. Condamnaţii nelegionari păşeau în închisoare cu convingerea că vor fi curând eliberaţi. Instinctul de conservare îi îndemna să-şi fixeze mereu câte un termen limită până la eliberare, iar dacă pronosticul nu se realiza la timpul prezis, îşi amânau eliberarea pentru o dată ulterioară, nici ea prea îndepărtată. Şi aşa, după fiecare deziluzie, îşi creau o nouă speranţă, cu care trăiau până la termenul următor.

Legionarii aveau o vorbă: „nu poţi să ştii cât de lungă va fi închisoarea, deci nu te apuca să-i prevezi sfârşitul. Pregăteşte-te s-o suporţi fără termen, până la capăt. E mult mai bine să fii surprins de o eliberare neaşteptată, decât să-ţi legi nădejdea de date care nu se vor adeveri exacte.” „De la voinţa ta porneşte totul, îmi spunea Ripan. De ce să te laşi descumpănit de loviturile soartei şi să recurgi la paliative, la soluţii amăgitoare, când poţi păstra intact echilibrul interior, educându-l şi supunându-l voinţei tale de a rămâne neclintit? În felul acesta eşti eliberat de presiunea imediată a prezentului şi poţi primi şi judeca realitatea mai lucid. Te-ai distanţat şi ai o perspectivă mai bună de a privi evenimentele cărora nu le mai poţi cădea victimă. Nu mai eşti sub influenţa lor. Te afli pe o poziţie dominantă, fiindcă realizezi că nu au valoarea pe care par s-o aibă. Nu sunt nici istorice, nici epocale, nici hotărâtoare pentru soarta noastră, nici definitive, cum erai tentat să crezi, ci, în general şi în cel mai bun caz, fără mare însemnătate, dacă nu de-a dreptul mincinoase. Iar, în ce priveşte ştirile «proaspete», nu înţeleg de ce te frământi atât de mult să le afli, când ştii că sunt demult perimate când ajung la noi!” Principial, îi dădeam dreptate. Dar eu de „boala ştirilor”, cum o numea el, nu m-am vindecat nici azi. Pot spune, fără să exagerez, că în această privinţă am întâlnit la majoritatea legionarilor acelaşi punct de vedere şi aceeaşi atitudine ca şi la Ripan. Desigur că, prin contrast, sarea şi piperul vieţii în celulă îl reprezentau nelegionarii, care, cu nerăbdarea lor de a intra în posesia unei ştiri şi apoi cu spontaneitatea, superficialitatea şi totodată patima cu care căutau să-i găsească interpretarea şi să-i prezică efectele, aprindeau cele mai vii discuţii în contradictoriu. Or, pentru oamenii lipsiţi de alte preocupări, de resurse morale sau de o credinţă temeinică, efervescenţa din celulă umplea golul în care pluteau fără să-şi găsească un punct de sprijin. Nesfârşitele discuţii la care participau, deşi în mare parte sterile, înlocuiau totuşi câteva ore anoste de închisoare cu altele mai puţin triste şi deprimante. Din păcate, de multe ori, prinşi în focul discuţiilor, participanţii uitau să mai ţină seamă de măsurile elementare de prudenţă ale puşcăriaşului. Neglijau supravegherea coridorului, vorbeau tare şi nu realizau, decât prea târziu, că de dincolo de uşă ofiţerul politic le

sorbise cu nesaţ cuvintele. Legionarii, în schimb, chiar şi atunci când ştirea primită era interesantă, verificată şi găsită autentică, o comentau foarte puţin şi pe şoptite, fără să se angajeze în discuţii contradictorii aprinse atunci când nu toţi îi dădeau aceeaşi interpretare. Nu se arătau, ca noi ceilalţi, preocupaţi de evoluţia situaţiei politice din lume, de care noi consideram că depindea şi soarta noastră. Evenimentele politice internaţionale nu constituiau pentru ei decât o temă secundară de discuţie, cu care nu merita să-şi piardă vremea. Se mulţumeau să le înregistreze, fără să le dea o importanţă specială, cum făceam noi. „Noi, îmi spunea Iosif Ripan, nu suntem nerăbdători să ieşim din închisoare, fiindcă graba noastră nu are iarba fiarelor care să rupă lanţurile şi gratiile pentru a ne da libertatea. Noi încercăm să fim liberi în interiorul puşcăriei, şi această libertate nu se câştigă decât cu credinţa în Dumnezeu şi cu forţa morală pe care ne-o dă scânteia divină cu care suntem fiecare înzestraţi.”

Mi s-a întâmplat deseori în cursul detenţiei ca, în lagărul de la Cavnic, în celulele mai mari din închisori sau în lagărul de la Salcia, din Balta Brăilei, să aud discuţii purtate într-un cerc de deţinuţi nelegionari şi apoi să trec pe lângă un grup de legionari. Aş încerca să redau cât mai pe scurt ceea ce am remarcat de fiecare dată, chiar fără să fi urmărit sensul convorbirilor, înşirând numai câteva din cuvintele şi expresiile surprinse în treacăt. Sper să fie mult mai sugestive decât o explicaţie amănunţită. Astfel, cuvintele cele mai frecvent pronunţate în primul grup trădau imediat subiectul discuţiei: „democraţiile occidentale...”, „trupele ONU...”, „Statele Unite vor pune Ruşilor condiţii ultimative de retragere...”, „vom fi eliberaţi datorită presiunilor Occidentului...” sau „numai un război ne poate salva”. Aceste frânturi de conversaţie ce-ţi ajungeau zilnic la ureche se încheiau invariabil cu cele două cuvinte care multă vreme au exprimat singura nădejde a deţinuţilor: „vin americanii!”. Pe lângă cel de-al doilea grup, al legionarilor, trebuia să treci mai aproape ca să prinzi vreo vorbă. Se discuta pe ton scăzut şi necombativ. Aici cuvintele proveneau dintr-un alt vocabular, dând însă şi ele de înţeles ce îi preocupa pe cei adunaţi. Mai toate se refereau la însuşirile nobile care trebuiau cultivate pentru a fi demn de tripla calitate de om, creştin şi român. Cădeau cuvinte simple: „muncă cinstită...”, „iubirea aproapelui”, „cumpătare...”, „simţul dreptăţii...”, „simţul onoarei...” sau cuvinte care înfierau: „minciuna”, „egoismul”, „necinstea”, „trădarea”. Iosif Ripan îmi vorbea de „prilejul pe care ţi-l oferea închisoarea de a face ceva pozitiv: de a medita, de a te cunoaşte mai bine şi de a judeca fără părtinire slăbiciunile şi de a ţi le corecta”. „De ce să-ţi pierzi vremea în discuţii politice care nu duc la niciun rezultat, când ai ocazia să-ţi perfecţionezi singur educaţia morală şi caracterul?”, adăuga el. „Ştiu că vorbesc despre noţiuni bine cunoscute de tot omul. Cuvintele care le exprimă le ştim cu toţii, dar am pierdut obiceiul de a le mai pătrunde sensul, de a le înţelege şi deci de a le pune în practică. Percepţia noastră tinde să se oprească la suprafaţa noţiunilor, la enunţarea fonetică a denumirii unor virtuţi, fără să le mai sesizeze cuprinsul şi valoarea în adâncime, ceea ce a dus la banalizarea lexicului care le exprimă. Şi astfel, numai datorită superficialităţii noastre, esenţa virtuţilor morale ne scapă.”

FRONTIERIŞTII

Iosif Ripan, părintele Veniamin şi cu mine stăteam ore întregi de vorbă, fie aşezaţi pe pat cu păturile în spinare, fie plimbându-ne când ne prididea frigul. Între zona friguroasă a camerei, în care locuiam numai noi trei, şi partea cea mai dens populată, unde se afla soba, se crease un fel de ţară a nimănui, pe care n-o frecventa nimeni. Eram singurul care treceam de câteva ori pe zi peste „zona greblată”, cum o numeam, asemuind-o cu fâşia care de-a lungul frontierei trebuia să înregistreze amprenta paşilor celor care încercau să fugă din ţară. Luasem obiceiul să dau zilnic câteva raite, fie prin „centru”, pentru a face o vizită în „cartierul german”, fie pentru a lua contact cu vreun nou deţinut introdus în cameră cu ocazia mutărilor ce se efectuau pe secţie. Obiect al acestor „pritoceli” erau în general frontieriştii, care, datorită misterioaselor criterii ale ofiţerului politic, erau mereu mutaţi dintr-o celulă într-alta. S-a întâmplat chiar ca acelaşi deţinut, introdus dimineaţa în celulă la noi, să fie din nou mutat după prânz, pentru a fi readus la noi seara. În afară de informaţiile pe care le culegeam de la ei, despre anchetă, proces sau vreo ştire politică, eram din ce în ce mai curios să-i cunosc mai de aproape pe tinerii din noua generaţie de deţinuţi pe care, până la Timişoara, nu avusesem prilejul să-i întâlnesc. Chiar după săptămânile sau lunile petrecute în subsolurile Securităţii, tinerii mai purtau cu ei un iz de viaţă de care se bucuraseră înainte de arestare. Totul îmi era însă necunoscut la ei, începând de la îmbrăcăminte şi până la limba pe care o vorbeau, ca să nu mai amintesc cum gândeau sau cum se purtau. Stasurile confecţiilor puse în vânzare în magazinele de stat se schimbaseră în ultimii opt ani de când mă aflam în închisoare, încălţămintea şi îmbrăcămintea modificându-şi aspectul pentru a se adapta cursului ultimului răcnet al „modei socialiste”. Trecuse epoca docului şi lodenului de la începutul regimului! La primul contact cu noii arestaţi, nu mi-am putut lua ochii de la pantofii ascuţiţi pe care îi purtau, ca să nu mai vorbesc de fasonul surprinzător al pantalonilor. Când Covali, unul din cei doi croitori din lotul lui Baicu, s-a oferit să-i cârpească pantalonul lui Prodan, primul frontierist de care am dat cu ochii, n-a avut numai intenţia să-i peticească, ci şi să facă haz de ei. Schiţând paşii şi gesturile prezentatorilor de modă, Covali ne-a expus pe toate feţele pantalonii lui Prodan, îndemnându-ne să admirăm eleganţa modelului şi gustul desăvârşit cu care au fost croiţi. A ţinut mai ales să sublinieze că economia de material dă un impuls inspiraţiei estetice. Într-adevăr, pantalonii lui Prodan, care era un tânăr foarte slab şi pirpiriu, păreau croiţi după tiparul iţarilor. După ce că păreau pantaloni scurţi, deşi îi veneau până la glezne, mai erau şi foarte strâmţi, îmbrăcatul şi dezbrăcatul lor fiind o operaţie extrem de laborioasă. Asupra limbii pe care o vorbeau junii frontierişti cred că nu e cazul să mă mai ostenesc s-o calific. Erau formele incipiente, încă rudimentare, ale limbii care s-a dezvoltat între timp, ajungând la perfecţiunea celei care se vorbeşte astăzi în România. Pe vremea când am auzit-o vorbită la Timişoara, nu-şi găsise încă matca şi cursul fluent actual. Era poticnită, fiindcă nu reuşise încă să impună în

vorbire proporţia justă între puzderia de neologisme scâlciate, dar românizate cu înaltă măiestrie agramată, şi numărul de cuvinte, expresii şi înjurături ordinare, menite să înlocuiască sau să completeze măcar lacunele punctuaţiei desuete a gramaticii burgheze. Între timp, armonizarea între noţiunile din limbajul cu pretenţii intelectuale şi înjurătura de mamă s-a împlinit, dând astăzi tot farmecul limbii pe care am apucat-o atunci, la Timişoara, numai în stare embrionară. De multe ori, asemănarea mă face să cred că noua limbă este un dialect al graiului miliţienilor şi securiştilor, provenind şi ea tot din creuzetul laboratoarelor alchimiştilor partidului, stăpâniţi de obsesia uniformizării şi nivelării. Dacă îmbrăcămintea purtată de tineri şi argoul, ridicat la rang de limbă, pe care îl vorbeau te dispuneau la ironii şi chiar la glume mai mult sau mai puţin amare, când ajungeai să le asculţi amintirile sau planurile de viitor pe care şi le împărtăşeau unul altuia, nu-ţi mai ardea să faci haz nici măcar de necaz. Cu seninătatea oamenilor ce nu disting binele de rău, tinerii îşi dezvăluiau gândurile care îi frământau, dorinţele şi scopurile la care râvneau, precum şi mijloacele prin care intenţionau să şi le atingă, neţinând seamă nici de cele mai elementare principii morale. Păreau să nu fi auzit vreodată de ele. Se lăsau mânaţi exclusiv de instinctul de conservare al celor mai primitive vieţuitoare, căutând să obţină tot ce voiau fără efort şi chiar în detrimentul altora. Strategia lor de viaţă purta amprenta celui mai odios egoism şi stătea în întregime sub semnul amoralităţii absolute. Ascultându-i, fără să vreau, mă întorceam cu gândul la spusele lui Iosif Ripan, care, prin contrast, căpătau valoare de predică. L-am sfătuit chiar pe Iosif, în glumă, să nu-şi mai răcească gura de pomană cu teoriile şi principiile lui morale şi să-i lase pe tinerii frontierişti să pledeze în favoarea lor, pentru că prin opoziţie vor fi mai convingători. Apreciezi şi înţelegi mai bine raiul, dacă ai trecut mai întâi prin iad! Şi totuşi, deznădejdea care te cuprindea văzând noua mentalitate şi evoluţia nefericită spre totala dezumanizare a tinerilor care se perindau prin camera noastră nu era pe deplin justificată. În mod surprinzător, speranţa îţi venea tot din mijlocul lor. La început, contactul cu primii câţiva frontierişti era atât de şocant, încât erai tentat să generalizezi, să-i consideri pe toţi croiţi după acelaşi tipar, irecuperabili, demni de tot dispreţul, persoane cu care era mai bine să nu ai de a face. Dar dacă totuşi fenomenul te interesa şi continuai să-i frecventezi şi să stai de vorbă cu fiecare, aveai ocazia să descoperi între ei şi unele deosebiri şi chiar adevărate excepţii. Cei pe care i-am calificat irecuperabili erau departe de a fi în majoritate, dar, datorită obrăzniciei, lipsei de pudoare şi agresivităţii lor, se făceau în mod gălăgios şi cu precădere remarcaţi. Cu zgomotul, grosolănia limbajului şi certurile pe care le provocau, atrăgeau atenţia asupra lor, lăsându-i în umbră pe cei încă neconvertiţi la noua religie. Aceştia din urmă, deşi formau majoritatea, păstrau un timp o atitudine mai rezervată, pentru ca apoi, încet-încet, să se detaşeze de tovarăşii lor de lot şi să-şi găsească rând pe rând locul printre ceilalţi deţinuţi din cameră. Cazul unora dintre aceşti „transfugi” a dat chiar naştere la conflicte, cu riscul de a degenera în bătaie. Prodan, de pildă, băiatul cu pantalonii-iţari, de care am vorbit mai înainte, se aciuase pe lângă croitorii din lotul meu, Covali şi Coteţ, despărţindu-se de cei cu care se înhăitase pentru a trece clandestin frontiera. Câţiva dintre cei mai înrăiţi tovarăşi ai lui au încercat

să-l recupereze pentru a-l face părtaş la tulburările pe care le provocau în cameră şi la metodele lor necinstite de a-şi însuşi mâncare din porţiile altora. Nereuşind să-l convingă cu duhul blândeţii, trecuseră la intimidări şi chiar ameninţări, înghesuindu-l într-un colţ al camerei şi înghiontindu-l. L-a salvat părintele Veniamin, care, observând manevra derbedeilor, s-a apropiat de grupul lor din colţ, i-a privit cu ochii lui mari, albaştri şi senini, şi i-a întrebat cu blândeţe, de parcă nu şi-ar fi dat seama ce se întâmplă: „Ce faceţi aici, băieţi?”. Deşi capabili oricând să riposteze cu violenţă, întrebarea neaşteptată a călugărului i-a dezarmat. Fără să răspundă, s-au împrăştiat mormăind, iar Prodan s-a întors la noii lui prieteni, rămânând definitiv de partea bună a baricadei.

Din mijlocul acestui tineret înrăit – sau în cel mai bun caz numai dezorientat – au apărut totuşi şi câteva exemplare de excepţie, care te încurajau să crezi că încă nu era totul pierdut. Pe primii i-am descoperit într-un grup de cinci sau şase elevi, originari din zona Aradului. Unii împliniseră vârsta majoratului în celularul Securităţii, în perioada de anchetă. Mi-au atras atenţia de îndată ce au fost împinşi în cameră de gardian. Şi nu numai fiindcă erau aşa de tineri, dar şi fiindcă în întreaga lor înfăţişare, atât timiditatea, cât şi îngrijorarea provocată de mutarea bruscă din singurătatea subsolului Securităţii într-o încăpere mare, luminoasă şi plină de lume, nu le putuse stinge vioiciunea şi voioşia din ochi, în care nu se insinua nicio urmă din căutătura şireată, rapace şi răuvoitoare a altor tineri care intraseră în cameră înaintea lor. Contactul cu cei de vârstă mai apropiată, care îi înconjuraseră, a fost şi primul examen pe care l-au trecut cu bine sub ochii noştri. Politicoşi, dar respingând intimitatea oferită golăneşte, au rămas grupaţi, ajutându-se unul pe altul la instalarea în paturile indicate de Roşu. De altfel, băieţii nu mai conteneau cu efuziunile, manifestându-şi bucuria de a se fi regăsit după lunile de despărţire, cât fuseseră găzduiţi în subteranele Securităţii. Aşezaţi în pat, în cerc, turceşte, şi-au revizuit împreună declaraţiile date în anchetă, au reconstituit fazele procesului, şi-au amintit de greşelile făcute şi de contradicţiile la confruntări, fără să se acuze reciproc de rea intenţie sau laşitate, dând dovadă, în asemenea momente, de mai multă înţelepciune şi maturitate decât alţii mai vârstnici. Înţelegerea şi indulgenţa cu care îşi acceptau unul altuia slăbiciunile manifestate pe parcursul anchetei veneau şi ele să ateste o calitate mai rar întâlnită la loturile de tineri, mai cu seamă frontierişti, care invadaseră închisoarea Popa Şapcă: o caldă şi sinceră prietenie, legată prin afecţiune adevărată şi nu prin interese josnice de bandă de viitori răufăcători! Cei cinci sau şase nou veniţi n-aveau nimic în comun cu ei, nici măcar motivul condamnării nu era acelaşi. Tinerii elevi nu voiseră să treacă frontiera, ci se constituiseră într-o organizaţie subversivă, care să lupte împotriva regimului comunist! Şi asta o făcuseră, la începutul anilor ‘60 ai stăpânirii comuniste, nişte tineri de 18 ani, din provincie, crescuţi şi şcoliţi în institutele de învăţământ ale regimului şi sub supravegherea şi îndrumările Partidului!

După trista experienţă a convieţuirii cu frontierişti, Hara şi camarazii lui ne-au adus, prin prezenţa lor în cameră, primul mesaj îmbucurător privind tineretul de afară. Împreună cu Iosif şi părintele Veniamin, ne bucuram de buna lor dispoziţie, de râsetele şi glumele care ţâşneau din cotlonul în care se aciuaseră, făcând din paturile pe care le ocupaseră un fel de rezervaţie

autonomă de viaţă din restul camerei. Dovada neaşteptată produsă de grupul lui Hara că germenii regenerării unui tineret sănătos nu se pierduseră încă a dat naştere la lungi comentarii în colţul nostru. Iosif ne-a vorbit cu entuziasm despre teoria elitelor susţinută de Mişcarea legionară, teorie greu de respins de oamenii de bun-simţ, chiar ne- sau antilegionari. Grupul Hara fusese arestat în haine de vară. În subsolul Securităţii nu simţiseră iarna, dar acum, în camera noastră încă friguroasă, în acel început de primăvară întârziată, tremurau de frig, numai în cămaşă şi pantaloni subţiri. Strânşi unii într-alţii, cu păturile în spinare, nu se plângeau, ştiind deja să facă haz de necaz. Nici de foame nu se văietau, deşi erau tare flămânzi. Se uitau cu jind la banda lui Roşu şi Fane, care împărţea masa la uşă făcându-şi porţii avantajoase şi inventând compensaţii suplimentare pentru aşa-zise servicii şi corvezi prestate în cameră (dusul tinetei, măturatul pe jos, spălatul geamurilor etc.), dar stăteau de o parte, neîncercând să le capteze bunăvoinţa pentru o lingură de mâncare în plus. Între timp, cum din cauza neastâmpărului meu fusesem botezat agentul extern al grupului nostru, nu numai că mă apropiasem, dar mi-i şi apropiasem pe Hara şi pe prietenii lui. Îmi petreceam cu ei mare parte din zi, povestindu-le de toate, răspunzându-le la întrebări şi lăsându-i şi pe ei să-mi povestească de-ale lor. I-am cunoscut astfel şi mai bine, şi simpatia pentru ei n-a făcut decât să-mi crească, fiindcă nu m-au decepţionat întru nimic. Am sfârşit astfel prin a-i îndrăgi cu toţii. Încă din primele zile, părintele Veniamin, Iosif şi cu mine, ne-am hotărât să-i ajutăm, dar în mod cât se putea de discret. Iosif urma să contribuie, prin noi, fără să iasă la iveală pentru a nu-i da ocazia lui Roşu să-l toarne pentru prozelitism sau caz de „ajutor legionar”. Am încropit aşadar din zestrea de zdrenţe, pe care fiecare din noi şi-o purta în traista-pernă, câte ceva de adăugat la îmbrăcămintea lor de vară. De nădejde erau mai ales peticele suprapuse cu care le-am îngroşat cămăşile şi le-am bazonat pantalonii. Şi noi, dar şi croitorii noştri, Coteţ şi Covali, am cusut şi peticit câteva zile în şir. Pentru a primi totuşi o bucăţică de pâine sau câteva linguri de mâncare din gamelele noastre, băieţii s-au arătat reticenţi, obiectând că noi suferim de ani de zile, nu ca ei de numai câteva luni! A trebuit să-i convingem fie că părintele Veniamin posteşte în ziua aceea şi nu mănâncă, fie că eu mi-am stricat stomacul. În schimb, contribuţia mea la echipamentul vestimentar al grupului Hara s-a manifestat mai puţin discret, necesitând dezvoltarea unei mici industrii artizanale de filatură în cameră, spre disperarea lui Roşu, care se temea să nu fim surprinşi de gardian şi să fie acuzat că tolerează activităţi nepermise. Abuzând de faptul că ştiam că vrea să mă menajeze, atât din motivele lui sentimentale nostalgice pentru un trecut care îi bântuia visele tulburi de alcoolic, cât şi pentru a păstra bunele relaţii cu mine, care să-i uşureze misiunea dată de Securitate de a mă supraveghea, am ajuns la o situaţie paradoxală. L-am rugat de mai multe ori, în timpul operaţiei pe care o desfăşuram împreună cu băieţii lui Hara, să ţină tira la uşă, adică să stea în dreptul vizetei pentru a nu fi surprinşi de gardian. Spre hazul lui Ripan şi al părintelui, Roşu a acceptat, dar tremurând de teamă şi cu o privire atât de disperată de această complicitate, încât te apuca mila. Faptele au fost stârnite văzând cum tot grupul Hara purta pe cap câte o batistă strânsă la colţuri în patru noduri, cu care încercau să se apere de

frig, fiind şi ei tunşi reglementar cu maşina zero. Fiind posesorul unei croşete de împletit, confecţionată dintr-un cui, pe care o salvam de la confiscare la fiecare percheziţie ţinând-o ascunsă în gură, culcată lateral între dinţii de jos şi obraz, m-am oferit să le croşetez câte o tichie ca a mea, în argoul nostru numită cipilică. Mă specializasem în astfel de cipilici, reuşind chiar să fac modele cu diferite culori, asemănătoare acelor fesuri sau calote împletite, purtate de georgieni şi alte populaţii din regiunile caucaziene. Propunerea mea i-a entuziasmat pe tineri, care abia aşteptau să înveţe toate procedeele noastre clandestine cu care încercam să înlocuim strictul necesar care nu ni se dădea. Dorinţa lor era să devină „nişte adevăraţi deţinuţi, aşa cum sunteţi dumneavoastră!”, spuneau ei, privindu-ne cu admiraţie. Înainte vreme, tinerii de vârsta lor aveau cu totul alte dorinţe! Nu aveau înclinaţii practice! Operaţia noastră a început printr-o campanie de strângere a materialului necesar. Fiecare a scotocit prin traistă căutând sau destrămând din petice mai vechi ultimul capăt de lână sau fir de aţă. S-a recurs şi la izvorul nesecat al puşcăriilor de fire din saltele, plătit deseori cu zile de izolare. Pe măsură ce se înmulţeau, ghemele erau ascunse tot în saltea. Tinerii purtau acum în pantofi, în loc de ciorapi, un fel de săculeţi din petice de pânză. Ciorapii, extrem de subţiri, din fir de nailon, cu care fuseseră arestaţi, nefăcând faţă condiţiilor din închisoare, s-au destrămat, iar aţa rezultată au sortat-o pe culori. Adevărata desfăşurare în spaţiu a operaţiei, spre spaima lui Roşu, abia atunci a început! Pentru înnăditul, dublatul sau împletitul cu aţa colorată de nailon, firele erau întinse dintr-un capăt în celălalt al camerei, în partea ei nelocuită, pe care o numisem „ţara nimănui”. Pe lângă această acţiune pe linie orizontală, doi dintre băieţii lui Hara erau răspunzători de desfăşurarea unei operaţiuni pe verticală: unul din ei, căţărat la nivelul patului trei, lăsa să atârne până jos la podea, agăţat de o greutate, snopul de fire, căruia cel de-al doilea, de la picioarele paturilor, îi imprima o mişcare de torsiune spre a obţine astfel firul definitiv care avea să intre în lucru. De aci înainte, o dată pregătirile isprăvite, spre uşurarea lui Roşu, activitatea noastră s-a limitat la o zonă restrânsă şi deci mai puţin vizibilă. Lucram la patul meu, înconjurat de grupul Hara, care mă aproviziona cu gheme din saltea şi mă supraveghea, vrând neapărat să-mi fure meseria. L-am ajutat s-o facă! Şi-au cioplit şi ei croşete din aşchii de lemn de foc. Zece zile mai târziu, fiecare se mândrea cu cipilica lui deosebindu-se de a celorlalţi!

Nici n-a apucat Roşu să răsufle uşurat de mulţumirea de a fi scăpat de operaţia cipilicilor fără să fie alarmată administraţia, că mi-a venit o altă idee, care l-a făcut iar să intre în panică. De data asta, molipsit probabil de şablonul judecăţii securiştilor cu care chefuia când era liber, a considerat abaterea mea de la regulament mult mai gravă, fiindcă i s-a părut a fi de natură politică. Dornic fiind de a epuiza toate căile posibile de a afla ceva veşti de afară, fie chiar şi vechi, şi din „Scânteia”, m-am gândit să încerc să iau legătura cu deţinuţii de drept comun, care ocupau celula de la etajul inferior. Nu-i văzusem niciodată şi nu ştiam ce fel de oameni erau. Nu auzeam decât murmurul glasurilor care ne parveneau pe fereastră, fără să le înţelegem vorbele, dar care ne indicau că încăperea de sub noi era locuită. Cu toate astea, mă decisesem să-mi încerc norocul, lăsând o „ancoră” până în dreptul ferestrei lor şi aşteptând să primesc un semn de

viaţă. Timp în care nu puteam decât să sper că niciun gardian sau securist, trecând prin curte, nu va privi în sus pentru a vedea ancora. Noroc că securiştii nu prea ridicau ochii spre cer! Asemenea acţiuni în zona dreptului comun a închisorii, deşi nepermise, erau socotite benigne, fiind doar mijlocul obişnuit de a cere ţigări vecinilor de cameră. Când gestul pornea însă de la un deţinut politic, situaţia se schimba, devenind o abatere gravă, o acţiune cu scopuri subversive. Deşi hazardată, m-am hotărât să fac tentativa, asumându-mi riscul câtorva zile de izolare în caz că voi fi prins. Operaţia necesita însă o destul de migăloasă pregătire prealabilă şi încă în câmpul expus privirilor prin vizetă. Trebuia deci să fiu acoperit, ceea ce grupul lui Hara a fost încântat să facă, stând de veghe în faţa vizetei. Suit pe pervazul ferestrei din fundul camerei, înarmat cu un „costică” şi cu o coadă de lingură, m-am apucat de treabă! Pentru a degaja calea spre exterior, prin care urma să las să alunece în jos sfoara prevăzută la capăt cu un săculeţ de pânză, aveam de înlăturat două piedici. Mai întâi o plasă deasă de sârmă subţire şi apoi o alta cu ochiuri mai mari, dar mai solidă, din sârmă de oţel. La prima a fost simplu. Am desprins-o fără greutate în colţul din stânga-sus şi am îndoit-o, urmând s-o aşez din nou în poziţia iniţială la sfârşitul operaţiei. La cea de-a doua, în schimb, am muncit câteva ore rupându-mi degetele până ce am izbutit să desprind şi să rup o primă bucată de sârmă de circa zece centimetri lungime. Celelalte trei sau patru următoare au avut şi ele aceeaşi soartă, dar fără să mai facă o opoziţie atât de înverşunată. În vremea asta, Roşu se plimba nervos prin cameră. Ticul pe care îl avea în mod obişnuit în colţul gurii, sumecându-şi spasmodic buza superioară ca într-un rânjet, se repeta de data asta într-un ritm îngrijorător. De câte ori coboram de la fereastră să mă mai odihnesc, Roşu era într-un salt lângă mine, rugându-mă în fel şi chip să încetez lucrul. Arunca priviri îngrijorate spre grupul lui de ciraci, în frunte cu Fane, spunându-mi că se temea mai ales de ei.

— Sunt în stare să te toarne, şi atunci suntem pierduţi cu toţii!

— Eu nu risc decât o pedeapsă de carceră sau izolare. Dumneata pierzi totul, fiindcă te-ai asociat cu ei. Ar trebui s-o rupi cu ei!

— Nu pot! Sunt capabili de orice, sunt periculoşi!

Când mă urcam din nou pe fereastră, Roşu alerga la Ripan să-i vorbească de temerile lui şi să-l roage să mă determine să renunţ la planul meu de a lua legătura cu dreptul comun. În complicitatea lui nedeclarată cu mine, Iosif îi spunea că nu avea puterea să mă influenţeze. Mă considera şi el peste măsură de imprudent, lăsându-l pe Roşu să tragă concluzia că mă credea puţin nebun.

— E mai bine să încercăm să-l apărăm de vreo turnătorie, până se va convinge singur să renunţe la contactul cu dreptul comun. Dumneata, care i-ai cunoscut tatăl, nu-l poţi lăsa pradă derbedeilor care te-au înconjurat şi te linguşesc. Ce ar zice lumea despre dumneata, când va afla că nu ai intervenit!

Sentimentele contradictorii ale beţivului şi lupta cu propria-i conştiinţă, trezite de vorbele lui Ripan, îl făceau pe Roşu să încerce să-şi exercite în continuare pe lângă grupul lui Fane autoritatea ştirbită de toleranţa pe care mi-o arătase. Între timp, îmi terminasem treaba, am lansat „ancora” şi am aşteptat „să muşte”, ca la pescuit. Dar nu s-a întâmplat nimic. Am mai repetat operaţia de câteva ori în cursul zilei, fără să obţin vreun

rezultat. Va rămâne un mister, dacă ancora nu a fost văzută sau dacă, timoraţi de ameninţările administraţiei de a nu lua legătura cu politicii, deţinuţii nu răspunseseră la apelul meu. A trebuit să mă mulţumesc cu faptul că nu mă denunţaseră! Cel mai bucuros a fost Roşu când m-a văzut reparând plasele de la fereastră, fără să las în urma mea vreo urmă vizibilă a infracţiunii. Şi totuşi, la scurt timp, tentativa nereuşită cu ancora avea să-şi producă efectul în cu totul altă direcţie, ceea ce avea să ducă la o completă răsturnare a situaţiei şi la schimbarea atmosferei din cameră.

CONFLICT DESCHIS, O NOUĂ ORDINE ÎN CELULĂ

În toată această vreme, uşa camerei noastre s-a mai deschis din când în când, fie pentru a ne fi introdus câte un nou deţinut, fie pentru a ne fi luat unul din cei nu demult aduşi. Nucleul camerei părea să nu intre în planul de mutări al biroului politic al închisorii. Colţul nostru de trei inşi, grupul etnic german, cum îi numeam noi pe camarazii noştri şvabi, bineînţeles Roşu şi, mai de mirare, chiar grupul lui Hara şi alţi câţiva n-au fost afectaţi de aceste pritoceli. În schimb, Fane, şi el inamovibil, îşi vedea mereu modificat efectivul, gaşca lui pierzând sau primind mereu alţi membri, cu apucături mai mult sau mai puţin asemănătoare. Treptat, şi relaţiile între oameni s-au mai consolidat, semn că şi societatea noastră se închega. Cei doi croitori, cu protejatul lor Prodan, cel cu pantalonii-iţari, se întreţineau prieteneşte cu grupul Hara, rămas la fel de legat şi omogen. Tinerii lui Hara, la rândul lor, îl adoptaseră pe Ströbel, un şvab de vârsta lor, un băiat blând şi cuminte, care de câteva ori pe lună făcea hazul camerei, fiind scos la cercetări şi consulturi medicale din cauza celor patru degete în loc de cinci pe care le avea la o mână. Acest defect din naştere dădea mare bătaie de cap Securităţii, care nu reuşea să stabilească dacă degetul lipsă era mijlociul sau inelarul! Nu de alta, dar nu ştiau în dreptul cărui deget prevăzut pe fişa dactiloscopică să nu-i pună amprenta digitală! Şi grupul german îşi mai schimbase atitudinea. Nu mai erau chiar aşa de timoraţi ca la începutul convieţuirii noastre, deşi, întrebându-i, pe rând, dacă, în cazul unei încercări de a disloca monopolul abuzurilor practicate de golanii din jurul lui Roşu, ar fi dispuşi să participe pe faţă la un vot de blam împotriva lor, nemţii noştri continuau să se eschiveze. „Vitejiile” mele, la confecţionatul cipilicilor şi la aruncatul ancorei, îi făcuseră să prindă curajul de a-şi manifesta indignarea cu mai multă vehemenţă, dar tot numai în cerc restrâns. Cerc în care mă primeau şi pe mine, cu mai multă încredere ca mai înainte. Mai toate sondajele pe care le făceam cu discreţie printre deţinuţii din cameră, deşi arătau o tendinţă crescândă în favoarea îndepărtării grupului lui Fane şi a legii celui mai puternic, pe care o impusese abuziv şi prin intimidare, totuşi, majoritatea nu considerau că era înţelept să ridice problema cu glas tare. E drept că nici eu nu îndrăzneam să mă aventurez într-un conflict deschis cu Fane şi oamenii

lui, ştiind că aceştia vor apela la ajutorul gardianului, care îi va susţine tot pe ei. M-am hotărât să adopt o altă cale. Mă limitam să vorbesc deschis despre viaţa deţinuţilor în celulele închisorilor de execuţie, ca şi în lagărele de muncă forţată, unde nu se petreceau lucrurile ca în puşcăriile de tranzit, cum era Popa Şapcă. Vorbeam despre respectul pe care şi-l acordau reciproc deţinuţii, despre grija pe care o purtau celor mai bătrâni şi neputincioşi, şi mai ales despre spiritul de echitate cu care împărţeau totul frăţeşte. Sub pretextul de a-i informa pe tinerii lui Hara, vorbeam destul de tare pentru a fi auzit şi de cei din jur. Băteam şaua, cum s-ar zice! Fane şi ciracii lui îmi aruncau priviri ironice şi făceau între ei aprecieri grosolane şi batjocoritoare, fără să se încumete să devină agresivi, deşi „predica” mea zilnică îi irita tot mai tare. O urmă de bun-simţ îl făcea pe Fane să nu poată încă ieşi din dilema în care se găsea faţă de mine: pe de o parte eram omul care îl sprijinise la proces, iar, pe de altă parte, tot eu eram cel care îi periclitam privilegiile de care se bucura. Făcea acum ultimele eforturi să amâne reflexul câinelui căruia i se ia osul!

Nu ştiu dacă propaganda mea calculată a avut efect pozitiv asupra unor oameni hotărâţi să supravieţuiască absolut cu orice preţ. Ştiu însă că o reacţie spontană şi nechibzuită din partea mea avea să întrerupă brusc expectativa, descătuşând tensiunea care se acumulase între noi. Punctul de plecare l-a constituit un fapt devenit aproape banal, fiindcă se repeta periodic. Eram în aşteptarea „programului” de după-amiază, când urma să fim scoşi la W.C. Fane şi cu doi tovarăşi de-ai lui se tocmeau cu dr. Fisch, căruia îi venise rândul la prestarea serviciului în cameră şi care, fiind în ultimul hal de reumatic, nu putea să transporte tineta. Cei trei încercau, de fiecare dată, într-o asemenea ocazie să obţină mai mult din porţia lui de mâncare pentru a-l înlocui la transport. Faţă de pretenţia lor exagerată, Fisch începuse prin a refuza propunerea, dar şantajul lor funcţiona în continuare: „Dacă nu vrei, n-ai decât să-ţi faci singur serviciul!” s-a răstit Fane la el, întorcându-i spatele şi îndepărtându-se. Ştia foarte bine că Fisch nu avea încotro şi că tot la el va apela, nimeni altul neîndrăznind să acapareze sursa unui supliment de mâncare pe care Fane o considera de drept numai a lui. Aici a intervenit însă neprevăzutul! Lui Hara i s-a făcut milă de Fisch şi s-a oferit să-i ducă el tineta, fără nicio pretenţie de răsplată, la care Fane a sărit ca o fiară, insultându-l în termenii cei mai ordinari ai periferiei bucureştene, ameninţându-l cu bătaia. Cum mă aflam în preajmă, m-am alăturat lui Hara, declarând că vom duce împreună tineta lui Fisch. Roşu de furie, Fane s-a apropiat ameninţător de mine, umflându-şi pieptul şi scoţând astfel şi mai mult în evidenţă diferenţa de înălţime cu care mă domina. Sigur pe teama pe care i-o inspira victimei lui, Fane mi-a cerut să nu mă amestec într-o chestiune care nu mă priveşte, pentru că serviciul din ziua aceea îl deţine Fisch şi numai el poate hotărî cine să-l înlocuiască: „Hai să-l întrebăm!” mi-a zis Fane, rânjind cu înţeles. I-am replicat că un inapt de orice fel de muncă nu poate fi silit să participe la corvezile de cameră, aşa că nu are a răspunde la o asemenea întrebare. Ajuns la capătul răbdării, congestionat la faţă şi nemainimerindu-şi cuvintele, Fane a mai făcut un pas spre mine. O clipă am crezut că mă va lovi. A fost şi teama lui Ripan şi a părintelui Veniamin, care începuseră să se apropie de locul unde ne certam. Nu ştiu dacă l-a influenţat faptul că Roşu i-a strigat pe un ton imperativ să nu facă scandal în cameră sau dacă

el însuşi a vrut să-l evite, de frica de a nu fi totuşi pedepsit ca provocator în cazul intervenţiei gardianului. Fane şi-a schimbat tactica. S-a oprit şi, pe un ton voit mai ridicat, care putea atrage gardianul la uşa noastră, a început să mă apostrofeze cam în felul următor:

— Cine te crezi că eşti, de vrei să strici regula din cameră şi să faci zâzanie între oameni?! Ce părere ai avea dacă domnul plutonier ar şti ce vorbeşti în cameră? În loc să-ţi vezi de treabă, nu discuţi decât politică! Ce ar spune domnul plutonier dacă ar afla că ai rupt sârma de la fereastră ca să iei legătura cu altă cameră?!

Situaţia devenise critică pentru mine. Riscam ca în orice moment gardianul să audă gălăgia din camera noastră, să deschidă uşa şi să ia în seamă acuzaţiile lui Fane, putându-se sui pe fereastră şi constata de aproape urmele infracţiunii mele. Un fel de curaj al disperării m-a făcut să ripostez cu temeritate. Supralicitându-l, am răcnit la el pentru a-i acoperi vocea:

— Văd că ai de gând să mă torni! Să ştii că n-am nimic împotrivă. Din contra, mă bucur de pe acum de viaţa grea de care vei avea parte când vei ajunge în închisoarea de execuţie şi se va afla că eşti turnător! Toată lumea îţi va întoarce spatele, nu vei avea niciun prieten, nimeni nu-ţi va vorbi şi vei fi mereu persecutat. Asta este viaţa turnătorilor în închisorile de execuţie şi în lagărele de muncă. Şi tu o meriţi!

Ajuns aşa de departe, nu mai puteam da înapoi, aşa că mi-am luat inima în dinţi şi am uzat şi de ultimul bluf care îmi mai rămăsese la îndemână:

— Dacă vrei, te şi ajut să mă torni şi bat chiar la uşă!

În cameră, toată lumea încremenise şi urmărea scena în tăcere. Când m-a văzut îndreptându-mă spre uşă, Fane a început să râdă neîncrezător şi să mă încurajeze în batjocură:

— Hai! Nu mai sta! Bate la uşă, dacă te lauzi că vrei să baţi!

Şi... am bătut, până ce a venit gardianul.

— Ce vrei, bă? De ce baţi?

Indicându-l pe Fane, care venise lângă mine, m-am dat la o parte, spunând:

— Gheorghe Ştefan vrea să vă raporteze ceva!

— Spune, bă, ce vrei? De ce taci?

Fane n-a ezitat decât câteva clipe:

— Să trăiţi, domnule plutonier! Vă rog să mă scoateţi la cabinetul medical că nu mai pot de durere la o măsea!

— N-am timp acum! – şi uşa s-a trântit, pecetluind totodată şi înfrângerea lui Fane în faţa întregii camere.

Fane era descumpănit şi ruşinat. Îşi revenea greu din ridicolul în care căzuse. Toţi îl priveau cu ironie. Unii chiar cu ostilitate. Succesul nostru trebuia exploatat fără întârziere. Tot uşa ne-a venit în ajutor!

— Dă-i drumul la program! – a răcnit din prag plutonierul formula consacrată.

N-am mai stat pe gânduri! Hara şi cu mine am înşfăcat tineta de câte o toartă şi am ieşit cu ea pe coridor în locul lui Fisch, care oricum nu era în stare să se ridice din pat. La întoarcerea de la W.C., am trecut imediat la organizarea şi consolidarea micii lovituri de stat pe care o dădusem. Părintele Veniamin şi Ripan i-au cerut lui Roşu să accepte o nouă organizare a vieţii în cameră, asigurându-l că nimeni nu-i va contesta

autoritatea de şef de cameră, că va fi susţinut de toată lumea şi că nu i se vor crea dificultăţi care să-l pună într-o lumină proastă în ochii administraţiei. Roşu era la ananghie. Deşi Fane cu grupul lui îl cam luaseră în derâdere în ultima vreme, obrăznicindu-se şi săpându-i autoritatea, lui Roşu îi venea greu să se despartă de ei. Şi totuşi, după câteva ezitări, i-a sacrificat, trecând de partea învingătorilor. Prima hotărâre luată de Roşu, la sugestia noastră, a conjuraţilor, a fost ca la ora mesei să împartă el personal mâncarea, „pentru a nu se mai face niciun abuz”. Apoi am anunţat intrarea în vigoare a codului moral şi al bunului-simţ elementar, introdus de deţinuţii politici în toate închisorile de execuţie. Bătrânii, bolnavii şi infirmii nu vor îndeplini niciun serviciu în cameră. Mâncarea se va împărţi cu scrupulozitate în mod egal, fără nicio excepţie, iar dacă, după ce toată lumea şi-a primit raţia, mai rămâne mâncare de prisos în hârdău, va fi distribuită ca suplimente, la rând, prin rotaţie, în ordinea paturilor. Se va ţine socoteala, ca de la patul ultimului deţinut care a primit suplimentul, să continue distribuirea suplimentelor ce vor rămâne la masa următoare. O dată aceste măsuri luate, mai rămânea realizarea unei noi orientări în ţinuta generală a relaţiilor dintre deţinuţi. Evoluţia spre o atitudine camaraderească nu s-a lăsat prea mult aşteptată, majoritatea celor din cameră fiind oameni cumsecade, care nu aşteptau decât atât: să se poarte aşa cum le era firea, fără să se teamă de cel de alături. Or, cel care fusese până de curând „cel de alături”, adică Fane, nu se mai manifesta în niciun fel. Nu se prea arăta prin mijlocul camerei, stătea mai tot timpul retras la patul lui şi dormea mare parte din zi. Grupul lui de zurbagii se destrămase şi el, de când Roşu le retrăsese protecţia, şi nu-şi mai făceau mendrele ca înainte vreme. În cameră se aşternuse o atmosferă mai plăcută. Lumea era mai destinsă, mai bine dispusă şi mai comunicativă.

Am uitat să amintesc că, imediat după instaurarea ordinii în cameră, autorii fiind consideraţi noi, adică cei trei din colţul friguros al încăperii, ne-am trezit cu vizita neaşteptată a doctorului Maier. Îl văzusem cu puţin înainte strângându-i pe toţi membrii grupului etnic german în jurul lui pentru a le vorbi. Discutaseră apoi o vreme tot aşa de discret şi în sotto voce, iar acum dr. Maier se desprinsese dintre ei, se îndreptase din şale, îşi încheiase nasturii de la haină şi pornise, păşind apăsat şi cu un aer solemn, în direcţia noastră. A traversat „ţara nimănui” – pentru prima oară! – şi s-a oprit în faţa patului părintelui Veniamin, pe care eram aşezaţi toţi trei. Şi-a dres glasul şi ne-a anunţat că are să ne comunice ceva din partea „grupului german” din cameră. Şi, într-adevăr, ceea ce ne-a spus suna a comunicat: „Vreau să vă anunţ că de aci înainte puteţi oricând conta pe sprijinul grupului german pentru a vă ajuta la menţinerea ordinii. Vă rugăm să apelaţi la noi de câte ori va fi nevoie.” Dr. Maier era atât de oficial în atitudine, atât de ţeapăn în gesturi şi atât de grav în exprimare când ne-a transmis hotărârea grupului german, încât cu greu ne-am ţinut să nu pufnim în râs. Cu timpul aveam să-l cunosc mai de aproape şi să-l apreciez pentru ireproşabila lui corectitudine, onestitate şi simţul dreptăţii şi egalităţii, împinse la extrem. Sub aparenţa lui rigidă găseai un suflet bun şi sensibil. Defectele lui, deşi fără însemnătate, erau cele care ni-l făceau mai greu accesibil. Maier nu ştia de glumă, în general, iar când ne auzea pe noi glumind cu uşurinţă pe seama unor lucruri serioase, rămânea de-a

dreptul înmărmurit şi nu mai înţelegea nimic. Dr. Maier şi umorul nu aveau nimic comun! Iar noi aveam poate prea mult! Nouă nu ne-a scăpat hazul alianţei româno-germane încheiată atât de ceremonios, în condiţiile date, prin bunele oficii ale doctorului Maier!

Pentru a încheia acest episod, mai vreau să adaug două vorbe despre Fane, care, la scurtă vreme după aceea, ne-a părăsit, fiind transferat la alt loc de detenţie. Nu l-am mai întâlnit. Abia după aşa-zisa Revoluţie mi-a scris o lungă scrisoare în care-şi amintea cu emoţie de trecutul nostru comun de deţinuţi politici, cerându-mi totodată să-i trimit „un aparat de radio care să prindă toate posturile”! Mi-a fost limpede că Fane nu era un om răzbunător şi că după treizeci de ani nu-mi mai purta pică pentru cele petrecute la Popa Şapcă. Trebuie să recunosc că nu i-am trimis încă aparatul de radio, numele lui Fane nefigurând pe lista priorităţilor mele de ajutorare a foştilor camarazi de închisoare.

În lunile de zile cât am mai stat în aceeaşi cameră, mi-am găsit mereu tot felul de îndeletniciri. În afară de discuţiile purtate cu oameni atât de diferiţi, de la ţărani bănăţeni până la reprezentanţi ai intelectualilor şvabi din Timişoara şi de la oameni fără niciun căpătâi sau credinţă până la preoţi sau legionari, ţărănişti, liberali, evrei, sârbi etc., mă îndeletniceam cu tot felul de ocupaţii. Dădeam zilnic lecţii separate de franceză lui Iosif Ripan, grupului lui Hara şi altor câtorva tineri şi părintelui Macu Cuzmanovici. Popa Macu slăbise foarte mult în ultima vreme. Era vădit chiar pentru un profan că suferea de o depresiune nervoasă crescândă. Cu lecţiile de franceză încerca să-şi mai alunge gândurile negre şi să-şi ocupe timpul care începuse să-l apese. Împleteam în continuare şi cipilici, înzestrând pe rând grupul german şi alţi amatori. Consolidatul permanent al îmbrăcămintei mele şi a altora, prin sistemul petic-peste-petic, aducând hainele şi pantalonii la aspect de pufoaică, era o altă muncă de durată, ca şi confecţionatul de instrumente nepermise, dar atât de indispensabile unor oameni lipsiţi de strictul necesar. Grupul Hara şi alţi câţiva tineri care li se alăturaseră mă secondau, dornici să înveţe din experienţa vechilor puşcăriaşi. Îi puteai vedea frecând cu sârg, pe muchia sobei de fontă sau pe o piatră adusă din curte, câte o bucată de metal găsită la plimbare, care în câteva zile de muncă devenea un „costică”. Achiziţia unei bucăţi de aproape un metru de sârmă electrică de cupru a dat imediat naştere la fabricarea artizanală de ace de cusut. Pentru „costici” şi pentru ace de cusut s-a născut nevoia de ascunzători, atât în cameră, prin crăpăturile duşumelelor sau pe lângă pervazuri, cât şi sub peticele şi cusăturile mai groase ale hainelor sau în căptuşeala şi sub branţurile bocancilor şi pantofilor. Am ajuns astfel şi la Popa Şapcă la situaţia de la Piteşti, de nu-mi mai ajungea ziua să duc până la capăt tot ce-mi găsisem de făcut. Un singur lucru îmi lipsea: informaţiile! Singurul izvor erau noii deţinuţi ce ne soseau în cameră, dar ştirile pe care le aduceau, după aproape un an de zile petrecut la Securitate, nu mai prezentau de obicei interes. Şi totuşi, de fiecare dată când ne venea câte un nou camarad în celulă, îi ieşeam în întâmpinare şi îl descoseam de toate amintirile, aşteptându-mă totuşi să fi venit cu o noutate... chiar mai veche! De cele mai multe ori însă mă alegeam doar cu povestea arestării, anchetei şi procesului respectivului,

fiind şi acesta un mod de a ne ţine la curent cu felul în care evolua atmosfera, cu tendinţa de înăsprire sau îmblânzire a regimului nostru. Pe de altă parte, în funcţie de povestitor, aceste relatări aveau câteodată chiar un farmec deosebit şi uneori chiar... haz.

Aşa s-a întâmplat să fie şi povestea lui Pasternak. Când l-a împins gardianul în cameră, părea un biet şoricel plouat şi speriat de parcă ar fi dat ochi cu pisica. Ţinându-şi strâns la piept o legăturică dintr-o batistă, a înaintat doi paşi, s-a oprit şi şi-a rotit privirea nedumerită împrejur, căutând parcă un sprijin. Am intrat cu el în vorbă, asigurându-l că nu are niciun motiv să se teamă în mijlocul nostru. Nu-mi dădusem seama că ceea ce îl speriase la intrarea în cameră fusese înfăţişarea noastră: o adunătură de oameni slabi, palizi, nebărbieriţi de câteva zile şi îmbrăcaţi în zdrenţe, cum nu se mai întâmplase să vadă. Pasternak era încă îmbrăcat într-un costum de haine în stare bună, încât ar fi putut oricând ieşi cu el pe stradă fără să atragă atenţia. N-aş putea spune că l-am liniştit, spunându-i că eram toţi deţinuţi politici şi că arătam aşa din cauza anilor şi regimului de detenţie. Când a mai auzit că eram închis de opt ani, a făcut ochii mari, nevenindu-i să creadă că se poate trăi atâta vreme în claustraţie fără să-ţi pierzi minţile. Cum în acel moment toate paturile mai bine plasate erau ocupate, l-am condus pe noul venit la unul din cele două sau trei rămase încă libere în zona noastră. Pasternak era un tânăr inginer evreu, originar din Ardeal, dar stabilit în Bucureşti. De o constituţie fizică extrem de delicată şi cam neajutorat din fire, mai suferea şi de handicapul unei naivităţi care îi mărea vulnerabilitatea. În schimb, era bine educat, prevenitor şi plin de bune intenţii. Cred că fusese în primii ani ai vieţii un copil cuminte şi apoi un elev bun şi silitor, ceea ce ar cam spune totul despre Pasternak. Păstârnac (nici nu s-ar fi putut să nu-i spunem aşa) fusese arestat cu numai trei-patru luni înainte, trecuse printr-o anchetă scurtă, încasase câteva palme, recunoscuse totul, fusese judecat şi condamnat la o pedeapsă de care nu-mi mai amintesc exact, dar care se încadra în baremul vremii, probabil zece-cincisprezece ani. Ca oricărui proaspăt venit, străin de viaţa puşcăriei, i-am dat câteva informaţii utile şi l-am ajutat să facă primii paşi în noul lui univers. Pasternak ne asculta pe rând sfaturile, uimit de tot ce afla de la părintele Veniamin, de la Ripan şi de la mine. Din când în când, ne întrerupea pentru a ne cere lămuriri, punându-ne nişte întrebări de o inocenţă dezarmantă. Dovedindu-se om cumsecade şi bun camarad, l-am cooptat în grupul nostru din colţul friguros, el însuşi ataşându-se de noi şi nevrând să se mai mute într-un pat mai bine situat, rămas liber între timp. Deşi spaima de la început se potolise şi evolua mai degajat prin cameră, am observat că nu se putea dezbăra de obiceiul de a vorbi pe şoptite, ceea ce ni se întâmpla mai tuturor în primele zile, când eram aduşi de la Securitate la penitenciar. Când i-am atras atenţia că în penitenciar putem vorbi cu glas normal, interdicţia de a vorbi fiind numai la Securitate, Pasternak a ţinut să-mi explice, tot pe şoptite, că nu am dreptate. El era convins că procedeele şi aparatura de specialitate de care dispunea Securitatea pentru ascultarea convorbirilor evoluaseră în aşa măsură, încât puteau fi interceptate conversaţii la orice distanţă, chiar şi dincolo de zidurile şi pereţii caselor. Ajunsese la această concluzie, spunea el, chiar în timpul anchetei lui. Şi pentru a ne convinge şi pe noi, s-a decis să-şi asume riscul de a ne povesti

cazul lui. Ne-a adunat aşadar pe toţi trei cât mai aproape ca să-l putem auzi şi... l-am ascultat.

Pasternak avea o soră (cred că era doctoriţă), care „mai descurcăreaţă decât mine”, spunea el, era membră de partid şi se oferise, în cadrul „ajutorului frăţesc” pe care Republica Populară Română îl acorda ţărilor comuniste din Asia, să plece pentru câteva luni acolo într-un schimb de experienţă. Cum şi Pasternak şi sora lui nu aveau decât un singur gând, să caute o cale de a fugi în Occident, îşi făcuseră acest plan naiv de a găsi o posibilitate de îmbarcare clandestină într-unul din porturile din Extremul Orient, pe o navă sub pavilionul unei ţări libere. Sora lui plecase, iar el urma să ceară paşaportul şi vizele necesare pentru a-şi petrece concediul împreună cu ea. Dar n-a mai apucat. A fost arestat.

— Iar la anchetă – ne-a spus Pasternak –, după ce m-au ameninţat şi pălmuit de câteva ori pentru a le spune ce discuţii şi acţiuni duşmănoase am avut împotriva regimului, văzând că nu declar nimic, anchetatorul m-a anunţat că îmi va repeta el ce am discutat cu prietenul meu, menţionând şi data şi ora la care a avut loc convorbirea. Şi, închipuiţi-vă, mi-a spus exact ce am vorbit. Deşi ne luasem toate măsurile de prudenţă, purtând discuţia pe stradă, anchetatorul ştia că lăudasem Statele Unite, criticasem URSS şi întreg sistemul comunist şi declarasem de asemenea că intenţionez să fug în Occident!

Pasternak şi-a încheiat povestea cu o întrebare mai mult retorică:

— Ce dovadă mai clară vreţi, ca să vă convingeţi că Securitatea poate înregistra orice convorbire, oriunde s-ar purta?

La întrebarea lui am răspuns toţi trei într-un glas tot cu o întrebare:

— Dar prietenul dumitale ce condamnare a primit?

— N-a fost arestat şi nu a apărut la proces. I s-au citit numai declaraţiile în care scria exact ceea ce am recunoscut şi eu. Mă bucur că a scăpat, fiindcă e cel mai bun prieten al meu!

Râsul homeric cred că trebuie să fi fost un zâmbet timid pe lângă hohotul în care am izbucnit toţi trei, ca la comandă, sub privirea nedumerită a lui Pasternak. A trebuit să-i mai şi explicăm de ce râdem şi să ne alegem cu reproşuri din partea lui, pentru că ne-am îngăduit să punem la îndoială caracterul celui mai bun prieten al lui. Până la urmă a rămas totuşi pe gânduri, iar în zilele următoare şi-a amintit tot felul de atitudini ambigue şi curiozităţi manifestate de prietenul lui, care abia acum au început să i se pară suspecte. Şi aşa am reuşit să facem dintr-o fiinţă animată numai de gânduri senine şi încrezătoare în semenii ei, un om bănuitor şi ceva mai trist. De aci înainte, Pasternak nu se mai aventura decât rareori până în centrul camerei, unde îi putea întâlni pe Roşu şi alţi câţiva deţinuţi pe care îi consideram dubioşi şi cărora îl prevenisem să nu le acorde încredere. Noul nostru amic luase avertismentul prea în serios şi prefera să rămână în colţul nostru, deşi îi explicasem că Roşu era pentru moment inofensiv şi că turnătorii nu sunt periculoşi decât dacă li se dă ocazia. Cel mai sedentar dintre noi fusese până atunci Ripan care, în afară de plimbările zilnice de-a lungul camerei, stătea mai toată vremea la patul lui, unde învăţa şi citea câteva cuvinte şi texte în limba franceză notate pe plăcuţa de săpun. Părintele Veniamin îşi urma nestingherit programul de meditaţii şi rugăciuni, iar eu eram multă vreme lipsă, ocupat fiind cu diferitele îndeletniciri de care am amintit mai înainte. Singurul disponibil

pentru Pasternak, care nu-şi găsise încă un echilibru, neştiind cum să facă faţă scurgerii timpului şi dornic de companie, rămânea Ripan, care, simţind că-l încearcă deznădejdea, îl poftea să stea la el pe pat şi se întreţinea cu el. Discutau de toate şi, pe zi ce trecea, Pasternak era tot mai impresionat de forţa morală, de caracterul ferm şi de generozitatea sufletească a lui Ripan, care căuta să-l îmbărbăteze. Îmi vorbea mereu cu admiraţie despre el. Până într-o zi... când a venit într-un suflet la locul unde tocmai mă pregăteam să ascund un „costică” sub duşumea. Era înspăimântat de ceea ce aflase de la un alt deţinut din cameră şi venea acum la mine în speranţa că voi infirma grozăvia informaţiei pe care o primise.

— Domnule Ioanid, cineva mi-a spus că domnul Ripan este legionar! Eu nu pot să cred! Este o calomnie, nu-i aşa? Spuneţi-mi că nu este adevărat!

— Ba este adevărat. Dar nu înţeleg de ce eşti aşa de tulburat!

— Pentru că nu pot să cred că un om aşa de bun, de corect şi de binevoitor poate fi legionar! Legionarii au fost nişte monştri, nişte criminali hitlerişti, care au omorât oameni şi au căsăpit evrei la abator!

Şi Pasternak mi-a recitat, ca o poezie, caracteristicile legionarului în termenii propagandei comuniste, făcându-mi portretul legionarului aşa cum a vrut să-l arate şi să-l acrediteze partidul comunist. Liniştindu-l şi asigurându-l că Iosif se va purta cu el la fel ca până acum şi că nu-l va asasina, l-am sfătuit să discute chiar cu el problema. Văzându-l că ezită, m-am oferit să mijlocesc convorbirea şi m-am dus cu el la Ripan, spunându-i acestuia despre ce era vorba. Iosif l-a invitat să se aşeze lângă el, iar convorbirea pe care au început-o s-a prelungit şi în zilele următoare. Părintele Veniamin şi cu mine îl tachinam pe Iosif, atrăgându-i atenţia să fie mai prudent, fiindcă Roşu atâta aştepta: să-l toarne că face prozelitism. Ce şi cât a înţeles Pasternak din principiile care îi călăuzeau pe legionari, nu ştiu. Ştiu însă că relaţiile cu Ripan au rămas aceleaşi şi poate chiar mai strânse.

Cu această ocazie l-am întrebat şi eu pe Ripan de ce au fost acceptaţi în rândurile legionarilor oameni dubioşi din punct de vedere moral şi cu o ţinută necorespunzătoare. Nefiind chiar un iniţiat în doctrina legionară şi temându-mă de a nu reproduce exact teoriile dezvoltate de Iosif, mă voi limita să menţionez câteva scurte afirmaţii pe care le-a făcut şi pe care le-am reţinut întocmai. „Nu sunt membri ai Mişcării legionare toţi cei care se declară legionari, spunea Iosif. Confuzia se datorează faptului că şi celor care au militat în cadrul partidului «Totul pentru Ţară», li s-a spus legionari. În acest partid, care s-a angajat în competiţia politică, s-au putut înscrie şi au putut milita toţi cei care simpatizau cu ideile legionare, dar care nu îndeplineau neapărat şi condiţiile de acceptare în Mişcarea legionară. Pentru a obţine victoria în alegeri, uşile le-au fost deschise tuturor. Au pătruns astfel şi oportunişti şi nelipsita pleavă a străzii, care alerga după un chilipir, înscriindu-se în partidul ce i se părea că va fi câştigător.” Am reţinut de la Ripan că legionar adevărat este numai cel care este membru al Mişcării create de Corneliu Codreanu, iar „titlul de legionar este primul grad în ierarhia Mişcării”. Aceştia sunt cei care au îmbrăţişat sub jurământ această cale în viaţă, obligându-se să respecte anumite norme, numite legi. Amintesc numai câteva din ele care îmi vin acum în minte: legea onoarei, legea ajutorului, legea muncii.

Când, puţin înainte de a pleca din Timişoara, Pasternak ne părăsise pentru o destinaţie necunoscută, nu credeam să-l mai întâlnesc. Şi totuşi s-a arătat că uneori lumea este mică. Era în 1965, la un an după eliberarea mea din închisoare. Mă aflam cu un grup de prieteni pe plajă la Mamaia, în faţa fostului Hotel Rex. Cu ultimii bani economisiţi pentru mâncare, căutam să ne prelungim cu câteva zile şederea la mare. Locuiam într-un apartament din Constanţa, pus la dispoziţie de o cunoştinţă plecată pentru o vreme din oraş. Plaja din faţa Rex-ului era aproape goală, iar noi, şase-şapte inşi, ne petreceam aproape toată ziua în apă şi pe nisip, discutând, glumind şi chiar dormind. Leneveam întins la soare, când m-am trezit vizitat de un căţel. Un şoricar, vesel şi cu chef de joacă. I-am făcut pe plac, aruncându-i un băţ, pe care mi-l aducea imediat înapoi. Joaca ne-a întrerupt-o stăpâna şoricarului, care a venit să-l ia cu lesa. Stăpâna vorbea cu el franţuzeşte. Era turistă elveţiană şi venise cu soţul ei pentru două săptămâni la Mamaia. Am intrat cu ea în vorbă şi, câteva minute mai târziu, împreună cu bărbatul ei, s-a ataşat grupului nostru. Erau încântaţi să mai afle şi altceva despre România, nu numai ce oferea propaganda ONT pentru străini. N-am aşteptat mult şi am deviat conversaţia care se înfiripase despre preţuri, salarii, lipsurile de pe piaţă etc., atacând subiectul care mă ardea: puşcăria! Câţiva din grup mi-au aruncat priviri de reproş şi, prudenţi, s-au dus să înoate. Când familia Bossart a aflat că fusesem închis, a exclamat uimită:

— Ce coincidenţă! Sunteţi al doilea român pe care îl cunoaştem şi, ca şi el, aţi fost condamnat politic. De altfel, îl veţi vedea în curând, pentru că, după ce ne-am cunoscut ieri pe plajă, ne-am dat întâlnire cu el şi azi după-amiază.

O oră mai târziu aveam să mă îmbrăţişez cu Pasternak, care venise la rendez-vous!

Un personaj straniu, plin de contradicţii, cu păreri politice când foarte vehemente, când confuze şi foarte des schimbătoare, deci foarte greu de situat într-o categorie precisă, era Pavel Tociapski. A poposit o vreme la noi în celulă, provocând numai scandaluri. Stârnea zilnic tot felul de discuţii aprinse, mergând până la ceartă, când, devenind insultător şi agresiv, trebuia să intervină alţii pentru a-l calma. Pavel Tociapski era refugiat, împreună cu familia, din Basarabia. Întreaga lui familie se stabilise în Timişoara, unde Pavel îşi continuase şcoala. Răzvrătit periodic şi pe rând împotriva a tot ce îmbrăţişase cu o zi mai înainte, a ajuns la un pahar de băutură să critice şi regimul. Arestat şi condamnat cu câţiva ani în urmă, cutreierase mai multe lagăre de muncă din Balta Brăilei şi din Delta Dunării. Între altele, fusese la tăiatul şi recoltatul stufului în lagărul de la Băndoiu. Vorbăreţ neobosit, Tociapski găsea mereu pe cineva căruia să-i expună câte o teorie. Iar dacă acum se situa pe o poziţie ultranaţionalistă, un sfert de oră mai târziu ajungea la concluzia că sistemul comunist prezintă avantaje incontestabil mai mari decât democraţia parlamentară. Citise multă istorie, dar cunoştinţele haotic acumulate îl duceau la concluzii care se băteau cap în cap. Înflăcărat patriot acum, era gata să sară la bătaie dacă cineva critica Rusia, fie ea ţaristă sau bolşevică. Era într-o admiraţie fără margini pentru măreţia ei în toate domeniile. Părea să fie grăuntele de nebunie pe care îl conţineau cele câteva picături de sânge slav care îi curgea prin vine. Aveam să aflăm

de la mai mulţi deţinuţi timişoreni că în oraş lumea se ferise de el, nu numai fiindcă era certăreţ din fire, ci fiindcă întreţinea relaţii amicale şi de cârciumă cu câţiva ofiţeri de Securitate.

O altă persoană neplăcută, care ne-a trecut timp de câteva săptămâni prin cameră, a fost dr. Pertza. Medic, dacă nu mă înşel, din Sighişoara. Sas de origine. Tânăr, foarte înalt şi bine legat, purtând ochelari de vedere, Pertza ne-a uimit cu eleganţa îmbrăcămintei şi încălţămintei. Îţi venea să crezi că fusese arestat de pe unul din bulevardele pariziene. Nu ne-a fost greu să aflăm adevărul chiar din gura lui, doctorul nefăcând niciun secret din viaţa pe care o dusese în libertate şi socotind că nu ar fi ruşine să şi-o povestească chiar cu mândrie. Nu mă pot hotărî să spun că era cinic. Cred mai degrabă că felul în care înţelesese să-şi aranjeze situaţia afară îi dădea satisfacţia reuşitei, prin comparaţie cu alţii şi totodată dovada inteligenţei şi valorii lui faţă de lumea din jur. Pe scurt, dr. Pertza nu urmărise decât un singur scop: să dispună de cât mai mulţi bani, să ducă o viaţă cât mai uşoară, să mănânce bine, să bea băuturi fine şi să se înconjoare de femei. Erau dorinţe simple şi nu prea vinovate pe care le aveam mulţi, numai că dr. Pertza înţelesese să şi le îndeplinească cu orice preţ. Intrase încă din facultate pe singura filieră care îi putea asigura viaţa la care râvnea, înscriindu-se în partid, devenind foarte repede membru al nomenclaturii locale şi beneficiind de toate privilegiile cunoscute. Corupţia şi abuzul erau pentru el mijloace făcute pentru a fi folosite. Pertza pătrunsese cu tot elanul în cercul vicios al serviciilor şi contraserviciilor, făcute fie notabilităţilor comuniste, fie chiar Securităţii. Îşi câştigase astfel şi libertatea de a pretinde pacienţilor onorarii în bani sau în natură, nepermise de lege, autorităţile închizând ochii şi muşamalizând scandalurile stârnite de reclamanţi. Pertza povestea cu mândrie cum cămara lui era mai bine aprovizionată decât rafturile magazinelor alimentare din oraş, iar din produsele străine achiziţionate de la conaţionalii lui saşi, care îi deveneau pacienţi şi aveau rude în Germania, făcuse adevărate depozite. Cu ţigările, cafeaua şi ciocolata din Vest, pe care le dăruia şi cu mesele pe care le dădea mai marilor din Partid şi Securitate, îşi crea noi simpatii şi i se deschideau alte uşi. „Trebuie să fii deştept şi să ştii cum se joacă jocul! Numai proştii nu trăiesc bine afară! Şi majoritatea lumii e proastă”, îşi încheia Pertza declaraţia, infatuat şi plin de dispreţ pentru cei pe care îi numise proşti. Deşi foarte inteligent, faptul că nu-şi dădea seama de efectul pe care avea să-l producă asupra noastră „sinceritatea” lui era totuşi dovadă de prostie. Dezgustaţi, toţi i-am întors spatele şi l-am evitat până când a fost mutat din închisoare. Iar atunci când a ieşit pe uşă, popa Macu Cuzmanovici a exprimat gândurile tuturor cu o vorbă de duh: „Am rămas iar cu o singură tinetă în cameră!” Nu mai reţin pentru ce fusese condamnat dr. Pertza, dar mi-amintesc că nu-şi făcea multe griji. Se aştepta la intervenţia prietenilor lui din Partid şi Securitate, pentru a-l scoate basma curată. O nouă dovadă de prostie! Cei mai intransigenţi în a-l judeca şi izola s-au arătat cei din grupul german. Dr. Maier venise chiar la noi să ne asigure, la fel de protocolar ca de obicei, că pentru o asemenea canalie originea germană a lui Pertza nu va atrage simpatia grupului de şvabi din cameră.

Unul dintre destul de numeroşii deţinuţi care n-au stat decât scurtă vreme în camera noastră, dar care mi-a rămas totuşi în amintire, a fost

Teodor Borobaru. Era unchiul lui Ion Borobaru, cu care stătusem în prima celulă, la sosirea mea în penitenciarul Popa Şapcă. Teodor Borobaru era om în vârstă, dar încă verde. Înalt şi neîncovoiat de ani, umbla drept, păşind probabil la fel de demn cum păşea şi prin comuna lui natală, Banloc. Conştient şi mândru de a fi fost unul din gospodarii de vază din sat, nu se lepăda ca alţii de calificativul de chiabur, cu care încercau să-l insulte gardienii sau securiştii cu care avea acum de-a face. Moşul ne-a povestit cum muncise o viaţă întreagă, cum agonisise pământ şi acareturi şi cum ajunsese unul din ţăranii cei mai înstăriţi şi respectaţi pentru cinstea şi destoinicia lui. Bătrânul nu avea nicio înţelegere pentru ţăranii nevoiaşi, pe care îi critica şi îi dispreţuia fără pic de milă, pretinzând că oricine ar fi putut ajunge ca el, dacă ar fi muncit la fel. Numai leneşii şi beţivii au rămas săraci şi sunt acum pleava satelor, pe care o întărâtă comuniştii împotriva ţăranilor cu stare, spunea. Borobaru fusese ales şi primar în comună. După cum am aflat de la deţinuţii din regiune, comuna Banloc fusese un fief important legionar, la ultimele alegeri de dinainte de război majoritatea oamenilor votând pentru partidul „Totul pentru Ţară”. Una din familiile cele mai numeroase, cu multe neamuri şi ramificaţii în comună, era familia Borobaru. Toţi membrii ei erau legionari, cu o singură excepţie: Teodor Borobaru, care era liberal. Pe tema acestei apartenenţe politice diferite am avut prilejul să asist în închisoare la schimburile de ironii şi duelurile verbale angajate între Teodor Borobaru şi câţiva ţărani legionari din împrejurimi. Nu era urmă de răutate sau duşmănie în cearta pe care o simulau numai de dragul de a-şi desfăşura umorul. Deşi încolţit de adversari numeroşi, moş Teodor, chiar singur, reuşea mai totdeauna să culeagă succesul râsetelor asistenţei, care îl aprecia pentru cât era de isteţ şi de hazliu. Moşul era un hâtru, căruia nu-i puteai rezista şi care avea întotdeauna ultimul cuvânt.

De câteva zile, primăvara începuse să se facă simţită. Câteva raze palide, dar mai călduţe, de soare, strecurate printre piedicile de la fereastră, îşi plimbau snopul de lumină pe duşumelele camerei, înveselindu-ne bârlogul. Despre căldură nu era încă vorba. Era mai mult o impresie înşelătoare, pentru că cei doi pereţi exteriori ai încăperii erau încă departe de a se fi încălzit. În săptămânile următoare însă, ne-am dezmorţit treptat de frigul iernii, chiar şi noi cei din zona friguroasă a camerei. Nu mai umblam cu păturile în spinare şi nici nu ne mai plimbam pentru a ne încălzi. Stăteam de vorbă în cămăşi şi eram mai veseli. O dată cu soarele pătrunsese în cameră şi voia bună, parcă retrasă până atunci în sufletele noastre rebegite. Ţin minte că nu m-am putut bucura ca ceilalţi de primele semne ale primăverii. M-am trezit într-o dimineaţă cu durerile acute ale unei lombosciatice, care nu-mi permitea să fac nicio mişcare şi nici să-mi găsesc o poziţie care să-mi aducă alinare. Prietenii au cerut insistent gardienilor să fiu dus la cabinetul medical. Intervenţia a dat rezultate a treia zi, când împreună cu încă cinci sau şase camarazi, am pornit spre cabinetul medical. Pentru mine a fost o adevărată expediţie. Drumul mi s-a părut nesfârşit. Un coridor lung şi scările de coborât la parter le-am parcurs târându-mă pe lângă pereţi şi susţinut de braţ de Iosif Ripan. La fiecare popas, pe care îl făceam ca să-mi trag sufletul,

declanşam automat răcnetul gardianului: „Hai! Hai! Dă-i drumul mai repede!” În cabinet ne-a primit o doctoriţă în halat alb. De vârstă mijlocie şi binevoitoare, ne-a vorbit civilizat şi cu blândeţe. Ni s-a adresat cu dumneavoastră, ceea ce nu se mai întâmplase demult. Am aflat de la localnici că o chema Ţurcanu şi că ţinea locul medicului penitenciarului în lipsa acestuia. M-a examinat, a constatat despre ce era vorba, mi-a făcut o injecţie cu algocalmin şi i-a spus gardianului să fiu adus şi a doua zi la cabinet, pentru o nouă injecţie. Apoi, după ce i-a consultat şi pe ceilalţi şi le-a distribuit câteva medicamente, s-a aşezat la birou pentru a nota în registru numele pacienţilor, diagnosticul şi tratamentul aplicat. Ne-a întrebat pe rând numele şi, când a ajuns la mine şi a auzit cum mă cheamă, a zâmbit şi a exclamat spontan:

— Sunteţi rudă cu „bietul Ioanide”?

Faţă de nedumerirea mea a adăugat:

— Cum se poate? Nu aţi citit cartea lui Călinescu? Este cea mai bună carte care a apărut în ultima vreme!

— Doamnă doctor, eu nu am citit şi nu voi citi cărţi comuniste! i-am răspuns cu îndârjire şi dorinţa voită de a o ofensa.

Mă ruşinez şi acum de mitocănia gratuită a replicii mele de atunci, neştiind la ce făcuse aluzie doctoriţa. Nu auzisem încă de romanul lui G. Călinescu, *Bietul Ioanide*. Neînţelegându-mi înverşunarea, biata doctoriţă s-a uitat uluită la mine, închipuindu-şi probabil că nu eram chiar normal şi nu mi-a mai spus nimic. La plecare, i-a reamintit gardianului să mă aducă şi a doua zi la injecţie. Cu toate insistenţele depuse de Ripan timp de câteva zile, nu am mai ajuns niciodată la cabinetul medical. Ca majoritatea suferinţelor fără gravitate în puşcărie, şi durerile lombare au trecut de la sine.

În mod obişnuit, tropăitul de cizme şi zăngănitul de zăvoare pe coridor nu puteau avea decât două rezultate: fie percheziţie, fie mutări prin celule. Deveniţi specialişti în a face distincţie între cele două posibilităţi încă înainte de a ni se deschide uşa camerei, urechea ne-a spus şi de data asta că era vorba de mutări. Gardianul ne-a adus un nou deţinut şi ne-a luat din cameră doi sau trei frontierişti. În ultima vreme, frontieriştii păreau să constituie un obiectiv special al administraţiei. Lăsa impresia că urmărea despărţirea lor de ceilalţi deţinuţi şi concentrarea lor în camere separate. Viitorul avea să ne confirme presupunerile, când toţi au părăsit cu o dubă penitenciarul. Era însă o categorie care îşi făcea mereu numărul în închisoare prin cei pe care îi prindea Securitatea, îi ancheta şi îi trimitea apoi la Popa Şapcă. Noul deţinut care ne-a trecut pragul era cât uşa de înalt şi proporţionat pe măsură. Jovial, ne-a tras un „bună ziua şi Doamne ajută!” la toţi, în gura mare, încă înainte de a se deschide uşa, ceea ce i-a atras observaţia gardianului. Omul nostru nu s-a sinchisit însă, ci s-a îndreptat, gesticulând şi la fel de zgomotos, spre câţiva deţinuţi pe care îi recunoscuse. Cu efuziuni exagerate, i-a bătut cu palma pe umăr, i-a îmbrăţişat, întrebându-i de sănătate, de soarta altor cunoscuţi comuni, de regimul de închisoare etc., totul într-o avalanşă de cuvinte de nestăvilit. Când a terminat cu cunoscuţii, s-a întors spre noi ceilalţi şi s-a prezentat: „Dacă nu aţi auzit de mine, să ştiţi că eu mă numesc Ion Sârbu şi că în închisoare toată lumea mă ştie de Iomis. Şi, ca să nu avem vorbe, vă spun dinainte că sunt legionar!” Degeaba l-a mai tras de mânecă un ţăran

legionar din Caransebeş, nimeni nu-l putea scurta la vorbă pe Sârbu. Şi era vorbăreţ, nu glumă! Şi întotdeauna în gura mare! Totuşi, pare-se că cineva i-a şoptit ceva, pentru că şi-a îndreptat privirile spre fundul camerei, unde era Ripan, şi s-a îndreptat într-acolo. Toţi legionarii bănăţeni ştiau că Iosif Ripan era şeful Frăţiilor de Cruce din judeţul Severin. La sosirea lor în cameră, pe rând, dar discret şi fără să dea de bănuit, veniseră să se prezinte, marcând astfel faptul că îi recunosc autoritatea. Eram la oarecare distanţă de ei când Sârbu s-a apropiat şi l-a salutat pe Ripan, cu aceeaşi vervă înflăcărată pe care o manifestase de când intrase în cameră. Din discreţie, nu m-am apropiat, aşa că n-am surprins dialogul dintre ei. I-am înregistrat însă efectul imediat: încă din primele vorbe ale lui Ripan, Sârbu a continuat discuţia cu glas scăzut şi fără să mai gesticuleze. La Iosif nu am remarcat nicio modificare în expresie. Era calm, ca de obicei, şi nu dădea niciun semn de nervozitate. Nu părea să-şi fi impus autoritatea nici prin atitudine, nici prin tonul vocii şi nici prin ameninţări. Mi-a povestit după aceea că l-a tratat cu blândeţe, dar ferm, atrăgându-i atenţia că un adevărat legionar nu trebuie să se laude declarând în gura mare că este legionar. Pe legionar trebuie să-l recunoască oamenii după atitudine şi fapte. Apoi i-a făcut o lungă morală, fără să-l condamne în mod expres, ci cerându-i să-şi vadă singur greşeala şi să şi-o îndrepte, pentru a nu mai lăsa lumea din jur să-şi facă o părere falsă despre legionari. Când a plecat de lângă Ripan, Sârbu era vădit ruşinat. Până seara nu i s-a mai auzit glasul.

Ion Sârbu era din satul Pecinisca, de pe lângă Mehadia. Porecla Iomis i se trăsese din închisoare. La un apel nominal al deţinuţilor, ofiţerul de serviciu întrebase:

— Care eşti, bă, Sârbu Ion?

Iar acesta răspunsese prompt:

— Io mi-s!

Iomis era prototipul agentului electoral local, de la ţară, pe care îl găseai reprezentat în toate partidele politice de dinainte de război. Înţelegea să lupte pentru câştigarea cât mai multor voturi, prin convingere, discutând cu oamenii la câte un pahar de ţuică sau chiar la secţia de votare, înainte de a-şi depune buletinul de vot în urnă, iar dacă, după obiceiul pământului şi al vremurilor de atunci, se iscau certuri şi chiar încăierări, Iomis nu se dădea în lături de a-şi arăta puterea şi măiestria cu care ştia să mânuiască ciomagul. Ripan îmi spunea că erau metode pe care legionarii le respingeau, dar erau puşi în situaţia ingrată de a le fi atribuite, din cauza acţiunilor necontrolabile şi greu de prevenit din partea celor din categoria lui Iomis. La nivelul lui de înţelegere, Iomis era convins că proceda în interesul Mişcării legionare. Era chiar mândru de isprăvile lui şi se aştepta să fie lăudat. În schimb, de fiecare dată era dojenit, aşa cum şi Ripan îi reproşase felul de a se prezenta la intrarea în cameră. Deşi, străduindu-se să fie disciplinat, accepta mustrarea şi se retrăgea spăsit şi ruşinat, nu întârzia prea mult până recidiva cu o nouă gafă, pentru care Iosif îl chema din nou la ordine. Iomis era însă incorigibil din fire. Vorbăreţ şi lăudăros, avea nevoie de public ca să se impăuneze. Până la urmă, văzând că nu scapă de observaţiile lui Ripan, a găsit tot el o soluţie. Îşi căuta câte un interlocutor printre ţăranii din cameră pe care îi cunoştea, îşi alegea câte un pat mai izolat, pe care se aşezau şi, străduindu-se să vorbească mai

încet, îşi depăna amintirile în care pomenea întotdeauna de bătăile lui din sat, indiferent dacă adversarul îi era rival politic sau concurent la dragostea unei fete. Trebuie să recunosc că din curiozitate m-am oferit şi eu benevol să-i ascult spovedaniile, mai ales că, încurajat de faptul că eram mai tânăr, Iomis conta pe o mai mare credulitate din partea mea şi se depăşea pe sine, lăudându-şi performanţele şi fălindu-se în fel şi chip. Şi mai era ceva care mă atrăgea. De când stăteam la Timişoara, descoperisem graiul local şi îmi plăcea să-l ascult pe Iomis, care se exprima în limba curată a ţăranilor din munţii Banatului, nealterată de mahalagismele de oraş sau de partid. De altfel, cu două lucruri se fudulea Iomis şi ţinea s-o spună cu orice ocazie: că era „bănăţean” şi legionar (desigur însă că nu în sensul dorit de Ripan!). Slăbiciunea lui Iomis pentru uniforma, cizmele şi cămaşa verde legionară părea să fi determinat în primul rând opţiunea lui politică. În toată simplitatea lui, Iomis s-a arătat a fi un om cumsecade, bun camarad de celulă, gata oricând să sară în ajutorul cuiva la nevoie. Singur Ripan mai avea de a face şi cu abaterile lui de la ţinuta şi disciplina legionară, intervenind pentru a-i pondera elanurile şi exaltarea zgomotoasă care mai izbucneau din când în când.

Bine înţeles că apariţia lui Sârbu printre noi a prilejuit noi discuţii cu Ripan, referitoare la omul pe care şi-l propuseseră legionarii să-l formeze, cultivându-i însuşirile nobile, dându-i o înaltă ţinută morală. În această privinţă, cred că Ripan m-a ajutat să înţeleg cel mai bine punctul lor de vedere, el însuşi fiind în mod special preocupat de rolul educaţiei pentru îndrumarea tineretului. Cu alţi legionari, discuţiile alunecau invariabil spre tema luptelor politice de dinainte de război, dând naştere la controverse nesfârşite. Nimeni nu putea absolvi niciuna din părţile implicate în conflictul de atunci, de crimele şi asasinatele politice săvârşite sub dictatura lui Carol al II-lea. Iar dacă cineva cerea circumstanţe atenuante pentru cei care fuseseră supuşi unor masacre sistematice cu hecatombe de morţi, se găsea întotdeauna altcineva să judece dimensiunea crimei, nu după numărul victimelor, ci după valoarea lor (mă refer la Nicolae Iorga). Cred că aspectul scenei politice din acele vremuri, marcate de patimă şi violenţă, a pus în umbră misiunea educativă asumată de legionari în rândurile societăţii româneşti şi mai ales ale tineretului. Spre deosebire de tineretul de azi, cei care şi-au însuşit atunci această educaţie pot fi şi acum remarcaţi prin atitudinea lor atât de diferită. Iosif îmi spunea că, în viziunea lui Codreanu, cei care urmau această şcoală de educaţie a caracterelor, însuşindu-şi învăţăturile ei, erau liberi apoi să-şi aleagă drumul pe care şi-l doreau în viaţă. Indiferent în ce partide politice s-ar înscrie după aceea şi indiferent de profesiunile şi domeniile de activitate pe care şi le-ar alege, ei vor fi întotdeauna oameni de onoare, vrednici, cinstiţi şi incoruptibili. „Aşa îşi dorea Codreanu să fie cetăţenii ţării, pentru a schimba faţa României”, spunea Iosif cu oarecare tristeţe, gândindu-se la acest vis neîmplinit. Plăcându-mi să observ oamenii din mijlocul acestui panoptic pe care îl prezenta închisoarea care mă înconjura, după convorbirile cu Ripan mi-am îndreptat şi mai mult atenţia asupra legionarilor, căutând să descopăr la fiecare pe care îl întâlneam calităţile pe care mi le semnalase. La majoritatea celor cu care am convieţuit în închisoare le-am descoperit!

Printre ultimii deţinuţi de care îmi amintesc că ne-au intrat într-o zi în cameră au fost doi sârbi. Proveneau din minoritatea sârbă din Banat şi fuseseră deportaţi în Bărăgan, unde îşi găsiseră de lucru şi trăiseră în ultimii ani. Amândoi fuseseră funcţionari la o gospodărie agricolă de stat din Bărăgan. Draghici fusese contabil. De numele celuilalt nu-mi mai amintesc. Draghici era numai piele şi os. Când a intrat în cameră, a cerut voie să se aşeze. Era transpirat şi roşu în obraz. Aveam să aflăm că suferea de o tuberculoză pulmonară în plină evoluţie. Când îl arestaseră se afla în tratament ambulator la un spital din zona domiciliului obligatoriu. Dacă nu mă înşel, cei doi sârbi erau rude. Aveau fiecare treizeci şi ceva de ani şi temperamente foarte diferite. Unul, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, era calm şi rezervat din fire, dar, dominat de celălalt, era obligat să-i suporte toate năravurile şi chiar nevoit să intervină pentru a drege stricăciunile pe care le pricinuia. Pe acesta din urmă îl chema Draghici. Specialitatea lui era să provoace în permanenţă scandaluri, pe care vărul lui şi câţiva dintre noi aveam să căutăm de fiecare dată să le aplanăm. Fiind om de caracter, demn, onest şi cu un simţ al echităţii extrem de dezvoltat, iubea dreptatea şi adevărul mai presus de orice. Iar dacă la toate aceste trăsături pozitive nu s-ar fi adăugat şi sinceritatea, luată de el *stricto sensu* în considerare, nimeni nu i-ar fi putut reproşa nimic. Îşi făcea o mândrie din această atitudine intransigentă. „Mie nu-mi place minciuna şi prefăcătoria, spunea el. Eu îi zic omului în faţă ce cred despre el!” Şi într-adevăr, nu trecuseră nici câteva ore de când intrase în cameră şi i-a strigat în gura mare lui Roşu că este o lichea şi un turnător ordinar. Am sărit cu toţii şi cu chiu cu vai am reuşit să potolim scandalul, oprindu-l să-şi mai continue filipica. L-am atras în colţul nostru, pentru a-l informa despre precarul *modus vivendi* pe care ne străduisem să-l stabilim în cameră şi pe care cu puţină abilitate doream să-l menţinem. Sârbul nostru era însă de neînduplecat, acuzându-ne şi pe noi, tot în gura mare, dacă nu de complicitate cu Roşu, cel puţin de nesinceritate şi de laşitate. Dacă nu l-ar fi înecat un acces de tuse sfâşietoare şi de lungă durată, care l-a lăsat istovit, nu cred că am fi reuşit să-l facem să înţeleagă necesitatea de a menaja un Roşu, relativ binevoitor şi ţinut sub control, decât de a-l avea duşman direct şi total aservit ofiţerului politic. Draghici a rămas întins pe patul părintelui Veniamin până ce şi-a revenit. În afară de a-i umezi fruntea cu apă rece şi de a-i da de băut, nu-i puteam fi de niciun ajutor. Ţi se rupea inima când îl vedeai cât de slab era şi mai ales când îţi explica foarte liniştit că tuberculoza lui era atât de avansată, încât, în condiţiile date, nici cu o îngrijire medicală adecvată nu mai putea scăpa cu viaţă. El însuşi nu-şi mai acorda mai mult de patru-cinci luni de trăit. Am reţinut din cele ce ne-a povestit că, fiind în domiciliu obligatoriu, reuşise să comunice cu un personaj care dăduse mult de furcă Securităţii, şi pe vremea când fusese membru al ambasadei iugoslave la Bucureşti, şi acum, după ce se întorsese la Belgrad, când Tito fusese declarat călău de Moscova şi sateliţii ei. Cred că personajul se numea Bosko-Lazici, lucra pentru serviciul secret sârbesc şi se ocupa mai ales cu culegerea de informaţii despre persecuţiile şi deportările în Bărăgan ale minorităţii sârbe din Banat, fapte pe care Bucureştiul le nega. Or, Draghici izbutise să-i trimită lui Lazici la Belgrad o listă nominală completă a deportărilor din zonă. Fiind contabil la o mare gospodărie agricolă de stat, singura întreprindere care întrebuinţa în

anumite epoci ale anului întreaga mână de lucru sezonieră din regiune, Draghici culesese din statele de salarii numele tuturor sârbilor deportaţi. Nota de protest sârbească, însoţită de lista primită de la Draghici, a fost înaintată Bucureştiului, Belgradul exercitând prin mediile de informare internaţionale presiuni asupra României, pentru eliberarea deportaţilor şi autorizaţia de a pleca în Iugoslavia dacă o doresc. Securităţii nu i-a fost greu să dea de urma celui care făcuse lista, Draghici fiind dintre deportaţi singurul intelectual care se declara el însuşi duşman al comunismului şi care avea acces la documentele de care se folosise pentru întocmirea tabelului nominal. Cum între timp Draghici fusese tocmai internat pentru tratament antituberculos, Securitatea nu a pregetat să-l transfere din patul de spital într-o celulă şi să-l ancheteze luni de zile fără menajamente.

Luat cu binişorul, Draghici începuse să se mai îmblânzească, mai ales că, fără să-şi dea seama, îl invitam înadins în colţul nostru pentru a-l ţine la distanţă de alţii din cameră, cu care ar fi putut intra în conflict. Ne şi făcea plăcere să stăm cu el de vorbă, devenindu-ne pe zi ce trecea mai simpatic. Era inteligent, citise mult şi avea darul povestirii. Vorbea într-o limbă românească aleasă şi foarte nuanţată, deşi limba lui maternă era sârba. În schimb, ne-au trebuit câteva zile pentru a realiza că în limba sârbă pe care o vorbea cu vărul lui se exprima în noul jargon al străzii. Era de fapt versiunea sârbească a aceluiaşi limbaj ordinar pe care îl auzisem în româneşte la tinerii frontierişti care se perindaseră prin camera noastră. Niciunul din noi nu ştia sârbeşte, dar vrând-nevrând, auzindu-l vorbind, ne-a intrigat frecvenţa cu care apărea la fiecare cinci-şase vorbe un anumit cuvânt. La întrebarea noastră, ni l-a tradus. Era echivalentul cuvântului românesc care şi la frontieriştii noştri apărea cu aceeaşi frecvenţă în vorbire. Din pudoare şi în speranţa că cititorii nu mi-o vor lua în nume de rău, voi pomeni cuvântul numai în limba sârbă, cuvânt care avea să devină porecla lui Draghici. Îl strigam fără jenă „kurăţ”, cuvântul sârbesc nesugerându-ne nimic obscen, iar Draghici, care avea umor, a suportat botezul râzând. În libertate, Draghici fusese un om bine informat despre situaţia politică internaţională. Chiar cu întârziere, veştile aduse de el ne-au interesat, fiindcă proveneau fie din rândurile comuniştilor români şi sârbi, fie din comentariile ascultate la posturile de radio străine. Draghici era tobă de marxism şi îl condamna cu argumente din propria doctrină. Temperamentul lui coleric de sârb se arăta de îndată ce pomenea de ruşi şi de comunişti. Te înfricoşai când îi vedeai privirea întunecată de ură! Şi totuşi, anticomunismul lui era selectiv atunci când era vorba de Tito, pe care îl admira fără rezerve, negăsindu-i niciun cusur. Apărea atunci la Draghici acel orgoliu naţional maladiv, de care sufereau aproape toţi sârbii pe care i-am întâlnit în închisoare. Am evitat, aşadar, discuţiile pe această temă pentru a nu-l enerva şi a ni-l îndepărta, sperând să-l putem avea sub observaţie şi opri la timp, înainte de a provoca vreun scandal. În general, am reuşit să-l reţinem, dar cum Draghici căuta gâlceava cu lumânarea, tot mai reuşea din când în când să-şi pună la încercare „sinceritatea” faţă de vreun deţinut care nu ştia s-o aprecieze. O singură dată scandalul stârnit a degenerat de la vorbă la faptă. Draghici intrase în vorbă cu dr. Pertza şi îi ascultase peroraţia despre cum trebuia să procedezi în viaţă ca să-ţi fie bine. După ce i-a auzit teoriile egoiste, lipsite de orice omenie, Draghici i-a declarat că îl consideră un ticălos şi un turnător ordinar, care ar merita să

fie linşat. La care, Pertza, voinic, sănătos şi depăşindu-l cu mai bine de un cap înălţime, n-a ezitat să-i tragă o palmă răsunătoare, care l-a trântit pe Draghici în patul lângă care se afla. Un val de indignare a cuprins întreaga cameră. Toţi deţinuţii s-au îndreptat spre dr. Pertza, care văzându-se înconjurat şi înghesuit, pălise la faţă. O încăierare generală părea să fie inevitabilă! Cu numai o clipă înaintea primului pumn ridicat, două persoane au salvat situaţia. Pe de o parte, Iosif Ripan s-a aşezat pavăză în faţa lui Pertza, rugându-i pe deţinuţi să se calmeze pentru a nu atrage atenţia administraţiei, iar pe de altă parte, avocatul Maier l-a criticat şi calificat pe Pertza, în faţa camerei, în termeni mult mai duri decât o făcuse chiar Draghici. Mustrarea lui Maier a căzut ca o sentinţă capitală, mai ales când în încheiere i-a spus că grupul şvabilor îl consideră o ruşine a minorităţii germane şi că într-o bună zi va cere să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui în închisoare. Până atunci, îl sfătuia să nu mai îndrăznească să le adreseze cuvântul! Momentul critic a fost depăşit, chiar dacă unii deţinuţi au continuat să vocifereze o vreme. Oricum, din clipa aceea, lui Pertza nu i-a mai vorbit nimeni. Iar după două sau trei săptămâni, când gardianul a venit să-l ia, n-am văzut om mai grăbit ca el să părăsească celula. Între timp, starea sănătăţii lui Draghici se înrăutăţea văzând cu ochii. O tuse înecăcioasă nu-l lăsa noaptea să se odihnească. Ziua era istovit, făcea febră şi transpira. Cât am stat împreună, a expectorat de două ori sânge. Ceream zilnic să fie examinat de doctor, dar nu am obţinut pentru el niciun fel de îngrijire medicală. Uneori, când se întâmpla să aibă o zi mai bună, Draghici era iar el însuşi. Se înviora şi era gata să fie din nou arţăgos cu lumea din jur. Simţindu-i intenţia, îl ademeneam în colţul nostru şi îl rugam să ne cânte ceva. O făcea cu plăcere. Avea o voce caldă de tenor şi un repertoriu destul de bogat de cântece sârbeşti. După ce ne traducea cuvintele în româneşte, ne dădea explicaţii în privinţa dialectului în care urma să interpreteze cântecul. Ne făcea apoi să remarcăm deosebirile regionale de pronunţie, fredonând câteva variante în graiurile mai aspre, mai guturale şi mai puţin muzicale din Serbia, Slovenia şi Croaţia. În încheiere, ne cânta acelaşi cântec şi în graiul dulce şi melodios vorbit pe coasta dalmată, care te făcea să crezi că este un dialect italian.

Amintirile mele din Timişoara se opresc aici. Nu aş vrea însă să închei înainte de a semnala un caz ce-i preocupa pe toţi lugojenii care ne fuseseră aduşi în cameră în ultima vreme. Vorbeau despre un avocat din Lugoj, Valeriu Străinu, care fusese arestat cu câteva luni mai înainte şi căruia i se pierduse urma. Nu ajunsese nici la Securitatea din Timişoara şi nici la penitenciarul Popa Şapcă. Din câte îmi amintesc, spuneau că Valeriu Străinu era infirm şi nu putea umbla. Se deplasa cu un cărucior. Toţi vorbeau despre el cu admiraţie şi respect, şi nu înţelegeam cum unui om înţelept ca el i s-a putut găsi la percheziţia care a precedat arestarea un voluminos manuscris la care lucra de ani de zile. Am menţionat această informaţie atât de vagă, numai din cauza numelui Valeriu Străinu, pe care l-am reţinut, deşi nu am auzit decât în treacăt de el. Consider că e de datoria noastră, a foştilor deţinuţi, să nu lăsăm să se piardă în uitare numele nici unui fost condamnat politic. De la această idee am pornit când m-am apucat de scris, intenţia mea iniţială fiind numai de a consemna pe o listă numele tuturor deţinuţilor pe care i-am întâlnit în închisoare. Ar fi o

dovadă că solidaritatea care ne-a unit în temniţă nu a dispărut o dată cu eliberarea. M-am bucurat când am văzut că astfel de liste nominale întocmite de alţi foşti deţinuţi au apărut prin diferite ziare şi cărţi de amintiri publicate în România. Sunt convins că, într-o bună zi, când ţara va fi guvernată de oameni curaţi, se va lua iniţiativa de a cerceta şi confrunta toate aceste liste cu lacunele şi erorile lor inerente, apărute în diferite publicaţii, pentru a stabili un tabel nominal exact şi complet al celor care au populat gulagul comunismului în România.

Trecuse atâta vreme de când la fiecare deschidere de uşă ne erau introduşi în cameră alţi deţinuţi, care stăteau numai puţin printre noi înainte de a fi din nou mutaţi în altă parte, încât ne obişnuisem cu ideea că grupul nostru era inamovibil. Cum între timp frontieriştii plecaseră şi alţii din aceeaşi categorie nu-şi mai făceau tranzitul prin camera noastră, atmosfera se îmbunătăţise într-atât, încât nu ne mai doream, ca în primele zile, mutarea în alt penitenciar. Totuşi, apariţia unui ofiţer al administraţiei, purtând în braţe un vraf de dosare, ne-a dat de înţeles că de data asta ne venise şi nouă rândul să părăsim penitenciarul. Când ofiţerul a terminat de citit numele deţinuţilor şi le-a spus să-şi ia bagajul şi să iasă pe coridor, camera s-a golit pe jumătate. Printre cei strigaţi de ofiţer fusese şi Iosif Ripan, de care ne-am despărţit cu părere de rău, neştiind dacă ne vom mai întâlni vreodată. În colţul nostru mai rămăsesem părintele Veniamin, Pasternak, sârbul Draghici şi cu mine. Mulţi purici n-am mai făcut nici noi în Popa Şapcă. Vreo două săptămâni mai târziu, printre dosarele din braţele ofiţerului de la grefa închisorii se afla şi dosarul meu. Toţi cei strigaţi am fost opriţi pe coridor, unde ni s-a făcut percheziţie şi ni s-au adus bagajele personale de la magazia închisorii. Înainte de a ne sui în camionul care avea să ne transporte până la vagonul-dubă din gară, ni s-a dat hrană rece pentru două zile. Oricât ar părea de curios, trebuie totuşi să recunosc că plecarea din Popa Şapcă m-a întristat. Mă gândeam mai ales la acei oameni în mijlocul cărora m-am simţit ca într-o familie. Iar acum, când după ani de zile scriu aceste rânduri, gândul mă duce înapoi la toţi cei cu care am convieţuit în camera din Popa Şapcă şi mă întristez din nou făcând bilanţul celor despre care am aflat între timp că ne-au părăsit definitiv: preotul Traian Nemoianu care a fost înmormântat la Timişoara; preotul Macu Cuzmanovici; Pavel Tociapski, decedat în august 1992; Cornel Roşu; Iosif Ripan, decedat în iunie sau iulie 1992. După răsturnarea lui Ceauşescu, am reuşit să-l contactez telefonic şi am avut cu el un schimb de scrisori. Ne-am regăsit la fel de prieteni ca la Popa Şapcă. După moarte, mi-e greu să-i mai despart pe cei buni de cei răi. Timpul care trece poate estompa memoria figurilor şi a faptelor, dar nu poate şterge amintirea mereu vie a suferinţelor îndurate, în egală măsură, şi de unii şi de alţii.

Şi acum, înainte de a părăsi Timişoara, îmi voi întrerupe cursul amintirilor pentru a face o scurtă incursiune în trecut, cu fapte deja relatate în volumele precedente, dar la care fac referire o serie de documente pe care le-am primit între timp de la doctorul Teodor Vintilescu, din Timişoara, şi anume fotocopiile unui număr de file din

dosarul meu ce se afla în arhiva Tribunalului Militar din localitate. Înainte de a le prezenta, să spun însă că la primirea acestora m-am bucurat ca de descoperirea unor scrisori vechi sau a unor fotografii de familie! Şi am fost cu atât mai emoţionat cu cât darul venea de la un necunoscut. Un om despre care aveam să aflu că fusese şi el deţinut, ceea ce explica gestul lui de solidaritate, prelungit şi dincolo de zidurile temniţei.

Primul act este „Mandatul de arestare”, purtând data 11 septembrie 1952. Cel de-al doilea act, „Mandatul de executare a pedepsei”, care poartă semnătura celebrului general Alexandru Petrescu, prezintă câteva curiozităţi. Mai întâi, consemnând data arestării mele la 21 iulie 1952, iese în evidenţă faptul că mandatul de arestare a fost întocmit o lună şi jumătate mai târziu (la 11 septembrie 1952). De mirare faptul că nu şi-au dat osteneală să-l antedateze! Apoi mai poate fi remarcat şi timpul extrem de lung care s-a scurs de la data când sentinţa a rămas definitivă (2 iulie 1953) şi data emiterii „Mandatului de executare a pedepsei” (23 aprilie 1955). Aproape doi ani! Oare să fie vina birocraţiei care nu reuşea să ţină pasul cu ritmul în care se judecau procesele?!

Urmează o adresă a Tribunalului Militar, care pune în vedere grefei penitenciarului Aiud, că deţinuţilor din lotul de la Cavnic li s-au contopit pedepsele pentru evadare, în pedepsele iniţiale, pe care le executau când au săvârşit faptele. Era perioada în care toţi evadaţii ne aflam sub regimul sever de izolare din Zarcă.

Filele următoare, datând din anii 1956, 1957 şi 1958, marchează perioada detenţiei mele în penitenciarul Piteşti. Prima este declaraţia scrisă şi semnată de mine cu ocazia încetării grevei foamei din 1956. A doua este o adresă a M.A.I. către penitenciarul Piteşti, cu privire la timpul pe care l-am stat în evadare. Adresa cuprinde o eroare de dată, de mirare pentru serviciul de evidenţă al Ministerului de Interne. Pretinde că data arestării mele după evadare ar fi fost 10 noiembrie 1953, când de fapt am fost prins în Bucureşti la jumătatea lunii septembrie 1953. Poate că explicaţia acestor erori făcute la nivelul de sus al ministerului ar trebui căutată începând chiar de la nivelul cadrelor inferioare, ştiut fiind că „pe linie de Partid”, puteai fi promovat până în cele mai înalte funcţii de răspundere.

Urmează apoi o serie de rapoarte de pedepsire pentru nerespectarea regulamentului, pe care mi le-au făcut diferiţi şefi de secţii (sergenţi şi plutonieri) în timpul detenţiei mele la Piteşti, care-i aduc în adevărata lor lumină pe reprezentanţii din prima treaptă a ierarhiei cadrelor M.A.I. Citindu-le, mi-am dat seama că orice comentariu ar fi dovadă de lipsă de umor. În încheiere, comandantul închisorii trage o concluzie sub formă de „Adeverinţă-Caracterizare”.

Într-o altă filă, Securitatea regională avertizează penitenciarul din Timişoara că subsemnatul am evadat de la Cavnic şi conchide afirmând că „în prezent, de asemeni intenţionează să evadeze”. Pentru a da mai multă greutate acestei hazardate presupuneri, în fraza următoare transformă „intenţia” mea în „fapte”. Remarcabilă gândirea securistă, nu? Mai sunt fotocopii după decizia de respingere a recursului, semnată de colonelul Paul Finichi, preşedintele completului care ne-a judecat şi condamnat, şi după actul prin care Tribunalul de Regiune Militară Cluj cere Securităţii Timişoara dovada de încarcerare a subsemnatului, alăturând totodată

„Mandatul de executare a pedepsei”. Semnează tot colonelul Paul Finichi. Şi încă o „Adeverinţă-Caracterizare” a subsemnatului, emisă de penitenciarul Timişoara.

Am lăsat înadins la urmă piesa cea mai interesantă, care explică răspunsul pe care mi l-a dat anchetatorul Jerca, atunci când m-am mirat de afirmaţia lui că voi fi trimis la Aiud, ştiut fiind că acesta era penitenciarul destinat legionarilor. Jerca mi-a spus atunci: „Noi ştim că nu ai fost legionar, dar ai avut atitudine legionară în anchetă!” Examinând acest document, întocmit la penitenciarul Piteşti, deci înainte de transferarea mea la Securitatea din Timişoara, se poate vedea cum la rubrica „Apartenenţa politică” formularul pune două întrebări: „la data arestării” şi „în trecut”.

Conform datelor personale din dosarul meu, direcţia penitenciarului răspunde (în scris cursiv, de mână) la prima întrebare „nu are”, iar la a doua „nu a avut”. Puţin mai departe, scris tot de mână, dar cu litere mult mai mari şi de tipar, apare cuvântul LEGIONAR, subliniat de două ori. Nu trebuie să fii expert grafolog pentru a-ţi da seama că nici tocul şi nici mâna care au adăugat cuvântul „legionar” nu aparţin persoanei care a completat formularul. Aşa se face că am ajuns, prin impostura Securităţii din Timişoara, membru al Mişcării legionare, procedeu prin care mulţi deţinuţi erau astfel trecuţi în categoria celor mai înverşunaţi duşmani ai comunismului şi pecetluiţi ca deosebit de periculoşi. Dar, aşa cum am mai spus, acestă pecete, considerată de Securitate infamantă, pe mine nu putea decât să mă onoreze.

Închei aici această digresiune, pentru a relua firul povestirii mele din punctul în care am întrerupt-o dar nu înainte de a adăuga că, de îndată ce am primit fotocopiile acestor acte, am luat contact telefonic cu dl. dr. Vintilescu, ca să-i mulţumesc pentru surpriza ce mi-a făcut-o. Totodată l-am întrebat dacă este de acord să le public, promiţându-i toată discreţia în privinţa persoanei şi căii prin care mi-au parvenit. Doctorul m-a autorizat nu numai să public filele, dar să-i şi pomenesc numele, pentru că înţelege să meargă pe drumul afirmării adevărului fără teamă, spre a contribui la spulberarea climatului de frică şi prudenţă preventivă, care îndeamnă la supunere şi resemnare.

Viaţa în puşcărie m-a făcut să împart oamenii în două categorii: cei pe care mi i-aş fi dorit camarazi de celulă, şi cei cu care nu aş fi vrut niciodată să convieţuiesc în temniţă. Din numai cele câteva cuvinte schimbate la telefon, pe doctorul Vintilescu l-am plasat în prima categorie şi voi regreta întotdeauna că nu ne-am întâlnit şi cunoscut în închisoare.

1962. DE LA TIMIŞOARA LA AIUD

Drumul cu duba până la gară, apoi cu vagonul penitenciar până la gara din Aiud şi, de acolo, culcaţi pe burtă în lada unui camion, sub

ameninţarea pistoalelor automate, până la penitenciar, nu s-a deosebit cu mult de celelalte călătorii pe care le făcusem pe traseele turistice ale M.A.I.-ului. Percheziţie la plecare. Lanţuri la picioare. Grabă, răcnete şi înjurături. Opriri dese ale trenului, pe parcurs, pentru a culege deţinuţi şi de la alte închisori. Aproape două zile până la destinaţie. La sosirea la penitenciar, iarăşi percheziţie. Pe scurt, tot tacâmul! Eram vreo cincizeci-şaizeci de inşi veniţi din Timişoara. Ni s-au tăiat lanţurile şi am fost împrăştiaţi prin celulele uneia din secţiile vechi ale Aiudului, care servea în acel moment de secţie de tranzit. În închisoare, în rândul gardienilor era mare agitaţie, datorită unei mari operaţii de triere a deţinuţilor, care, începută înainte de sosirea lotului nostru, a durat aproape trei săptămâni cât am poposit în Aiud, continuând şi după plecarea noastră. Printre deţinuţi frământarea era şi mai mare, pentru acelaşi motiv, dar şi din cauza celei de-a doua „reeducări”, a cărei desfăşurare era în toi, în toate celelalte secţii ale penitenciarului. De cum am intrat în cameră am realizat că la Aiud nu venise încă primăvara. Pereţii reci şi igrasioşi adăugau frigului şi umezeala lor, care te pătrundea până la oase. Aerul expirat se condensa în contact cu atmosfera rece a încăperii, transformându-se într-un abur fin care îţi ieşea pe nas la fiecare răsuflare.

Îmi este imposibil să stabilesc acum numele şi numărul deţinuţilor care s-au perindat prin cameră pe durata celor aproximativ două săptămâni cât am stat în Aiud. Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, pentru a lua sau aduce câte un deţinut. Efectivul camerei se modifica în permanenţă, variind în cursul unei singure zile de la trei-patru inşi până la cincisprezece-douăzeci. Concomitent cu mutările care aveau loc în toate camerele de pe secţie, primeam şi vizita câte unui ofiţer care ne identifica, urmărindu-ne numele pe o listă alfabetică. Dacă nu-l găsea, ieşea pe coridor şi lua la rând toate camerele de pe secţie până ce dădea de el sau constata că respectivul deţinut se afla încă în celularul nou al penitenciarului. Atât gardienii, cât şi ofiţerii erau grăbiţi şi nervoşi, ceea ce îi făcea pe de o parte mai brutali, dar pe de alta mai puţin vigilenţi. Nimeni nu ne mai supraveghea prin vizetă, iar atunci când eram scoşi la W.C., gardianul o pornea înainte şi nu se mai uita înapoi. Profitând de această neglijenţă, ne înşiram pe coridor, făcând posibil ultimului din şir să arunce câte un ochi prin vizetele celorlalte camere, în căutarea unui cunoscut de la care să culeagă informaţii. Cum nu cunoşteam pe nimeni, nici din camera noastră, nici din cele vecine, nu participam la operaţie decât ca paravan, acoperindu-i vederea gardianului în cazul în care ar fi întors capul.

Dintre toţi deţinuţii care s-au perindat prin camera noastră, nu-mi mai amintesc decât de doi, singurii de altfel care n-au mai fost mutaţi, rămânând împreună cu mine pe loc, până la plecarea noastră din Aiud. Primul, Caratană, era aromân din Dobrogea, suferea de o surzenie atât de gravă, încât nu puteai comunica decât cu greu cu el. Infirmitatea se datora bătăilor căpătate în timpul anchetei. Caratană era de talie mijlocie, lat în umeri şi bronzat de soare în lagărul de muncă din care fusese adus la Aiud. Forma capului (brahicefal), trăsăturile regulate ale feţei şi privirea directă în ochii celui cu care vorbea te îndemnau să-l asemeni cu Mussolini. Caratană compunea poezii. Le scria pe plăcuţe de săpun până ce le memora şi apoi distrugea corpul delict. Cel de-al doilea, Pintilie Iacob,

era cam de vârsta mea şi avea să-mi devină unul dintre acei câţiva buni prieteni de care nici timpul şi nici distanţa nu te pot despărţi. Lie, cum îi spuneam, era fiu de ţăran din Moldova, dintr-o comună aşezată în valea Prutului. În anii de după 23 august 1944, ruşii au hotărât să facă o corectură de interes strategic a frontierei cu România, impunându-şi soluţia, pe care de altfel guvernul comunist de la Bucureşti s-a grăbit s-o accepte. Aşa s-a făcut ca linia de hotar să pătrundă peste malul drept al Prutului, pe teritoriul românesc al Moldovei, cuprinzând într-o enclavă mai multe sate care au fost anexate la URSS. Comuna lui Lie se afla în acea enclavă. Toată familia s-a retras pe teritoriul românesc, în afară de fratele mai mare al lui Lie, care nu a vrut să-şi părăsească gospodăria şi pământul. Voi face o mică digresiune şi un salt în viitor pentru a povesti ceea ce am aflat în 1965 despre soarta fratelui lui Lie. În anul următor eliberării noastre din închisoare, m-am suit în tren şi m-am dus să-i fac o vizită lui Lie la Piatra Neamţ. L-am găsit făcând un pachet cu câteva pâini mari de casă pentru fratele lui, care devenise cetăţean sovietic şi colhoznic în ţara socialismului biruitor!

În camera din Aiud, în care mă aflam acum, l-am remarcat din primul moment pe Lie. Mai întâi mi-a atras atenţia încălţămintea pe care o purta şi faptul că se plimba fără întrerupere dintr-o parte într-alta a celulei. Lie avea în picioare o pereche de cizme cazone. Mă refer la modelul de cizmă cu care era încălţată „armata roşie”, model pe care îl adoptase şi armata română după 1944. E vorba de acea cizmă cu partea de jos din piele şi cu carâmbii din muşama, care devenise un fel de simbol al ocupantului şi totodată al sărăciei lui. Observându-l mai atent pe Lie, îţi puteai uşor da seama că plimbarea lui, deşi liniştită, ascundea o nervozitate pe care încerca să şi-o stăpânească. Privirea lui, ca şi trăsăturile feţei exprimau limpede preocupare şi chiar îngrijorare.

După primele vorbe pe care le-am schimbat cu el, am aflat motivul pentru care nu numai el, ci toţi deţinuţii din Aiud trăiau de câtăva vreme sub o tensiune neobişnuită. De câteva săptămâni începuse „reeducarea”, cea de-a doua reeducare, cum aveam s-o numim, pentru a o deosebi de prima care se desfăşurase la Piteşti. Deşi nu se mai recurgea la schingiuitul dementţial al deţinuţilor, care făcuse din Piteşti şi din reeducare două cuvinte la a căror simplă pronunţare te înfiorai, această repetare mai puţin barbară a experimentului urmărea de fapt acelaşi scop: compromiterea fiecărui deţinut în parte în ochii camarazilor lui, subminarea încrederii reciproce şi destrămarea solidarităţii care îi făceau uniţi şi rezistenţi la orice capitulare. Nu încăpea nicio îndoială că cea de-a doua reeducare era îndreptată în mod special împotriva legionarilor, pentru că desfăşurarea ei, cu o extrem de minuţioasă pregătire prealabilă, de răbdare şi perseverenţă, a avut loc numai la Aiud. În celelalte închisori s-au aplicat numai nişte palide variante, menite mai mult să recruteze nişte turnători care să activeze tot printre foştii deţinuţi, dar după ce vor fi eliberaţi. De data aceasta oamenii Ministerului de Interne au selecţionat şi izolat o serie de vârfuri, de personalităţi marcante ale Mişcării legionare deţinute la Aiud, cu care au purtat apoi lungi convorbiri încercând să le convingă să accepte oferta regimului: libertatea tuturor legionarilor, condiţionată de desolidarizarea lor de trecut, de doctrină şi de Corneliu Codreanu, prin declaraţii publice făcute în faţa celorlalţi deţinuţi. Principalii

pioni ai M.A.I., care supravegheau de aproape mersul operaţiunii, erau cei trei colonei din conducerea penitenciarului: Iacob, ofiţerul politic, Coler (Koller), comandantul închisorii, şi Crăciun, adjunctul lui. Pe lângă convorbirile purtate cu cei aleşi şi izolaţi, li s-a mai pus la dispoziţie şi presa, iar câţiva dintre ei au fost îmbrăcaţi civil, urcaţi în maşini şi plimbaţi, bineînţeles incognito, prin diferite colţuri ale ţării pentru a li se arăta realizările regimului şi a-i face să înţeleagă că încăpăţânarea de a rămâne credincioşi vechilor lor convingeri nu le mai putea aduce decât o moarte lentă şi absolut inutilă în închisoare. Au fost lăsaţi chiar să discute singuri între ei oferta administraţiei şi să declare apoi ce au hotărât.

Unii au respins-o şi au cerut să fie trimişi înapoi în celulă, alături de camarazii lor. Alţii au acceptat. Aceştia din urmă li s-au adresat deţinuţilor adunaţi într-o sală amenajată cu bănci, numită club, vorbindu-le în sensul dorit de administraţie, cerând totodată o dezbatere publică cu privire la doctrina Mişcării legionare şi la persoana lui Corneliu Codreanu şi a celorlalţi comandanţi legionari. Administraţia dorea în acest fel să-l facă pe fiecare deţinut în parte să ia cuvântul în faţa adunării, pentru a critica Mişcarea şi a-i denigra conducătorii, fie morţi, fie în viaţă. Pe de altă parte, exercita presiuni asupra celor care nu consimţeau să joace rolul cerut, izolându-i în Zarcă sau ţinându-i în lanţuri, în frig şi cu hrană redusă. Câţiva turnători, instigaţi de ofiţerul politic, s-au înscris la cuvânt în sala clubului pentru a-l denigra în modul cel mai ordinar pe Corneliu Codreanu, care era venerat de legionari. Asemenea critici provocatoare stârneau reacţii de revoltă şi replici prin care mulţi declarau deschis a fi pe mai departe ataşaţi şi fideli Mişcării lui Corneliu Codreanu. Între timp au mai fost create câteva cluburi, unde, sub supravegherea lui Coler şi a celorlalţi doi colonei, conducerea dezbaterilor le-a fost încredinţată unor „lectori” aleşi dintre deţinuţii care se alăturaseră punctului de vedere al administraţiei. Pe când în sălile cluburilor presiunile asupra deţinuţilor, pentru a-i face să se înscrie la cuvânt, se înteţeau, în celelalte corpuri de clădire ale închisorii deţinuţii erau supuşi unor inexplicabile trieri şi mutări dintr-o celulă în alta sau dintr-o secţie într-alta. Cei mai mulţi erau aduşi în celulele din apropierea clubului unde erau introduşi pe rând pentru a asista la dezbateri şi pentru a fi determinaţi să participe la ele.

Prin această nouă tentativă de „reeducare”, M.A.I.-ul a sperat să dea lovitura de graţie legionarilor. În mare măsură a şi reuşit la început să producă în rândurile lor o oarecare derută, mari deziluzii şi chiar dezgust, când unii legionari, mai cunoscuţi şi admiraţi până atunci, au dat declaraţii de desolidarizare de Mişcare, criticând şi împroşcând cu noroi imaginea lui Codreanu. Cu toate astea, marea lor majoritate şi-a revenit după şocul primului contact cu clubul, redresarea lor datorându-se în mare măsură propriilor puteri sau exemplului dat de alţii. Mă refer aici la cazul lui Alexandru Ghica, o persoană care se bucura de un respect unanim în rândurile deţinuţilor din Aiud, fiind un model de integritate şi demnitate de-a lungul anilor de detenţie. Om în vârstă, extrem de slăbit, Ghica fusese mereu supus unui regim special de dur, care nu reuşise însă să-l încovoaie. Din ordinul lui Coler, Alexandru Ghica a fost adus în sala clubului, unde unul din lectori critica în termeni violenţi Mişcarea legionară. Când a sfârşit de vorbit, Coler a întrebat dacă mai are cineva ceva de adăugat la afirmaţiile lectorului. Cum tocmai în acel moment

Alexandru Ghica se sculase de pe banca pe care şezuse în mijlocul deţinuţilor, colonelului i-au sclipit ochii de bucurie, crezând că va lua cuvântul şi se va angaja într-o discuţie din care nu va mai putea scăpa neîncolţit de întrebări perfide şi neterfelit. Spre stupoarea lui Coler, Alexandru Ghica i-a cerut să fie condus înapoi în celula lui din Zarcă şi, fără să mai aştepte răspunsul, s-a îndreptat liniştit spre uşă. Furios, Coler s-a dezlănţuit într-un potop de insulte şi ameninţări, din care ultimele cuvinte au fost reţinute întocmai de deţinuţii din sală: „Am mai scuipat noi şi alţi prinţi ca tine, banditule!” Apoi l-a trimis în Zarcă. Tot ceea ce am pomenit mai sus despre „reeducarea” din Aiud am aflat, la rândul meu, de la Lie şi de la alţi deţinuţi care trecuseră prin sala clubului.

În întreaga închisoare era o efervescenţă de nedescris, „reeducarea” stârnind deopotrivă demoralizare şi teamă, dar şi îndârjire. La Lie cred că am remarcat o nesfârşită tristeţe, provocată de compromisurile şi capitulările unor legionari cu nume sonore. Şi totuşi nu s-a lăsat nicio clipă influenţat de atitudinea lor, hotărât fiind să rămână ferm pe poziţie când îi va veni rândul să ia cuvântul la club. Cu toate acestea, la fiecare deschidere de uşă, tresăream, aşteptându-ne să fim duşi la club. Nimeni nu-şi putea însă explica rostul eventualei mele prezenţe la club. Nefiind legionar, eram în necunoştinţă de cauză şi nu puteam participa la dezbaterile care aveau ca temă Mişcarea legionară. Căutam să înlătur teama care îmi dădea târcoale şi să mă conving că ajunsesem la Aiud dintr-o eroare de repartiţie la transfer, greşeală care va fi descoperită în ultimul moment şi astfel voi scăpa de club. Goana permanentă a gardienilor şi ofiţerilor în căutarea câte unui deţinut, rătăcit tot de ei prin mutări anterioare în altă celulă decât cea de pe lista-inventar a grefei, suprapunându-se programului cotidian de împărţire a meselor şi scoaterea celulelor pe rând la W.C., îi obligase pe şefii de secţie să mai neglijeze măsurile de vigilenţă extremă, specifice Aiudului. Astfel, se întâmpla ca atunci când eram scoşi la toaletă să ne încrucişăm pe coridor cu o altă celulă, care era dusă într-o curte interioară la aer, sau cu câte un deţinut escortat de gardianul care trebuia să-l conducă la club. Aceste scurte întâlniri pe coridor ne dădeau prilejul să aflăm ce se mai întâmpla în închisoare şi mai ales la cluburile de „reeducare”. Gardienii care ne însoţeau erau aşa de grăbiţi şi preocupaţi să-şi termine treaba, încât nici nu observau schimbul de cuvinte în şoaptă care avea loc între cele două grupuri de deţinuţi. Cea mai gravă încălcare a măsurilor de vigilenţă a săvârşit-o într-o zi chiar ofiţerul de serviciu, când a scos celula noastră într-o curte interioară de plimbare, unde urma să ne scuturăm păturile şi saltelele. În curte se ieşea direct din coridorul secţiei noastre printr-o uşă de metal. Ofiţerul a încuiat uşa în urma noastră şi nu a mai apărut. Concomitent cu noi au pătruns în curte vreo treizeci de deţinuţi pe o altă uşă, care se deschidea spre o altă secţie. Cum aveam să aflu, deţinuţii veneau de la club, unde li se acordase o pauză ca să folosească W.C.-ul din curte. Fapt este că, până ca cineva să se sesizeze de eroare, ne-am amestecat cu ei, fiecare găsindu-şi prieteni şi cunoscuţi. Culmea a fost că tocmai eu, care nu mă aşteptam să cunosc pe cineva, m-am trezit strigat

pe nume. M-am întors şi l-am recunoscut pe Costache Teofănescu, cu care stătusem la Jilava şi apoi la Cavnic. Ne-am îmbrăţişat.

— Ce cauţi dumneata la Aiud dacă nu eşti legionar, a fost prima lui întrebare, trebuie să fie o greşeală că te-au adus aici, a adăugat. Apoi, pe un ton mai scăzut, ferindu-se de vreo ureche indiscretă, mi-a spus: dumneata n-ai de ce să te temi când vei fi adus la şedinţele clubului, fiindcă n-ai fost legionar. Totuşi, te sfătuiesc să fii liniştit şi prudent, să nu te laşi atras în discuţii şi să nu ripostezi la eventualele provocări prin cine ştie ce bravade inutile. Dacă vei avea norocul să ajungi la clubul unde sunt eu lector, voi şti cum să te scot din cauză.

Ultima frază a lui Teofănescu m-a lăsat mut de uimire. Când îl cunoscusem la Jilava şi la mină, îl apreciasem ca pe un om de caracter, fără cusur. Îmi vorbise atunci mult despre Mişcarea legionară şi mă impresionase devotamentul cu care înţelegea să-i servească cauza, indiferent de consecinţe. „Nu poţi fi azi legionar şi mâine altceva. Când eşti legionar, eşti pentru totdeauna!”, avea obiceiul să spună. Mă întrebam deci, cum putea fi acum acelaşi Teofănescu lector la clubul „reeducării”? Întrebare pe care i-am pus-o şi lui, amintindu-i de intransigenţa cu care privea orice compromis. Mi-a răspuns că e greu să-mi lămurească nedumeririle în câteva cuvinte, dar mă asigură că ceea ce face este pentru a evita alte sacrificii inutile din partea camarazilor. Chiar dacă aceştia din urmă îl dezaprobă, mai târziu îi vor fi recunoscători. Aici, dialogul ne-a fost întrerupt de gardianul de la club, venit să-şi ia deţinuţii. Deşi a remarcat de îndată prezenţa noastră în curte, a preferat să nu se formalizeze şi să tacă, pentru a nu atrage atenţia vreunui ofiţer asupra greşelii făcute. Înainte de a ne despărţi, Costache Teofănescu a mai apucat să-mi spună că, deşi a acceptat condiţiile cerute de administraţie pentru recuperarea libertăţii, el a rămas acelaşi, aşa cum l-am cunoscut la Jilava.

Revenit în celulă, le-am repetat lui Lie şi celorlalţi cuvintele schimbate cu Teofănescu. Niciunul nu şi-a manifestat înţelegerea faţă de el. Pentru ei, iniţiativa lui Teofănescu era act de trădare. Trebuie să recunosc că, deşi mă găseam pe o altă poziţie, întâlnirea cu Teofănescu, devenit lector, mi-a lăsat un gust amar.

Încă din primele două-trei zile de când sosisem la Aiud, a început să mă doară spatele. Un junghi care mă înţepa în dreptul ultimelor coaste din partea dreaptă şi care se accentua când respiram mai adânc. L-am pus pe seama unei răceli datorate frigului şi umezelii din cameră. Cum între timp se anunţase o vizită medicală generală a tuturor deţinuţilor de pe secţia noastră, am aşteptat să-mi vină rândul pentru a obţine un antinevralgic. Vizita care începuse de la capătul secţiei a ajuns la noi abia a doua sau a treia zi, timp în care durerea din spate devenise foarte supărătoare. Medicul oficial, urmat de un doctor deţinut, ne-a făcut o consultaţie sumară, iar mie mi-a dat două antinevralgice. În zilele următoare am început să fac febră şi să transpir, iar durerile s-au pronunţat şi mai mult. Au mai trecut alte câteva zile până ce am reuşit să ajung la cabinetul medical, improvizat într-o celulă de pe secţia noastră. M-a primit medicul deţinut, care mi-a spus că doctorul oficial fiind absent, el avea dreptul să prescrie medicamente. Despre acest medic deţinut aflasem de la Lie şi de la alţi deţinuţi din Aiud că trecuse prin reeducarea de la Piteşti şi că ar fi

turnător. Mi-am luat totuşi inima în dinţi şi i-am vorbit cam în felul următor, uitându-mă drept în ochii lui:

— Domnule doctor, eu cunosc exact atitudinea dumneavoastră faţă de administraţie şi nu vreau în niciun fel să vă provoc vreun neajuns din partea ei. Vreau numai pentru informarea mea personală să vă rog să mă examinaţi şi să-mi spuneţi diagnosticul. Vă promit că nu voi uza de el în faţa doctorului oficial.

Tânărul medic m-a privit lung, a schiţat un zâmbet şi a pus mâna pe stetoscop. Mi l-a plimbat pe tot toracele şi s-a oprit în dreptul punctului dureros. A luat apoi un creion chimic, i-a muiat mina în gură şi a încercuit locul cu o linie.

— Vă scot din nou la cabinet când va veni doctorul. Vă rog să-i arătaţi semnul şi să-i spuneţi că eu l-am făcut pentru a-i atrage atenţia asupra lui.

A doua zi am fost într-adevăr scos la cabinet. De data asta doctorul oficial m-a examinat mai atent. Nu am auzit ce a discutat cu medicul deţinut. Am înţeles numai că i-a spus să-mi ia o probă de sânge pentru a-mi stabili viteza de sedimentare. Rezultatul urma să-l cunosc peste două zile. Până atunci am primit iar două antinevralgice. Deşi mă simţeam din ce în ce mai rău, cu durerile tot mai acute şi ameţit de febră, m-am întors în cameră cu speranţa că rezultatul analizei va determina şi un tratament care să mă liniştească. În cameră am găsit mare efervescenţă. Se zvonise că se fac pregătiri pentru transferarea unui lot de deţinuţi în lagăre de muncă. Aşa se explica şi rostul vizitei medicale generale de care avusesem parte. Pe de altă parte, toţi deţinuţii, pe care se întâmpla să-i zărim pe coridor când ni se deschidea uşa, ne făceau semne de plecare. Nu a trecut mult şi, în aceeaşi după-amiază, însăşi administraţia ne-a confirmat zvonul. Un ofiţer cu o listă în mână a intrat din celulă în celulă pentru a face apelul deţinuţilor. Cei care nu figurau pe lista lui erau mutaţi; ceilalţi, printre care şi eu, rămâneam pe loc. Ca de obicei, astfel de operaţii luau foarte mult timp, ivindu-se întotdeauna greşeli la pronunţarea numelor sau la numărătoare. Şi de data asta apelul a fost repetat de mai multe ori, aşa că ne-a apucat seara. Nu mai încăpea nicio îndoială că vom fi trimişi la muncă. Toţi se bucurau că scăpăm de reeducare, iar eu mă gândeam că munca în aer liber şi la soare era cel mai bun remediu ce mi se putea recomanda. A doua zi ni s-au adus bagajele de la magazie spre identificare, după care au fost stivuite pe coridor, urmând să ni le luăm la plecare. Către seară, într-un zgomot asurzitor de fierărie, au fost aduse cu roabele şi răsturnate în curtea de plimbare lanţurile pe care aveam să le purtăm pe drum. Numărul exact al celor care urma să plece nu mi-l mai amintesc. Cred însă că eram mai mult de două sute de inşi. Din experienţa transferurilor anterioare, deţinuţii din Aiud presupuneau că destinaţia noastră va fi Delta sau Balta Brăilei. Până una alta, cred că în noaptea aceea nu s-a putut odihni nimeni. Toată închisoarea vibra de loviturile ciocanelor pe nicovale. Nu era lucru simplu să baţi câte două nituri la fiecare pereche din zecile de lanţuri aduse în curte, chiar dacă de astă dată operaţia se făcea la trei nicovale. În ceea ce mă privea, toropit de febră, am zăcut toată noaptea neîntors. Din când în când, simţeam cum cineva îmi ştergea fruntea cu o batistă udă. A doua zi dimineaţa am aşteptat degeaba rezultatul analizei. Orice activitate pe secţie fusese suspendată, pregătirea lotului pentru transfer având prioritate. Susţinut de

Lie şi de alţii, târându-ne cu toţii lanţurile pe ciment, într-un zgomot de şenile de tanc, am ieşit pe uşa secţiei. Eram vlăguit de puteri şi nu mă mai ţineau picioarele. Am fost ridicat pe braţe până la înălţimea platformei camionului care ne aştepta. O bună parte din chinurile drumului nu le-am mai simţit. Somnolent şi buimăcit cum eram, pierdeam periodic simţul realităţii. Calvarul drumului devenea coşmar.

LA SALCIA, ÎN BALTA BRĂILEI

Deşi mi-am propus să vorbesc cât mai puţin despre mine şi cât mai mult despre cele ce se petreceau în jurul meu, voi fi nevoit ca, în această primă parte a descrierii drumului parcurs cu duba de la Aiud la Brăila, să nu notez aproape nimic despre alţii şi numai câteva scurte impresii cu privire la starea mea, de care nu am luat decât sporadic cunoştinţă. Într-adevăr, din momentul urcării în vagonul-penitenciar şi de-a lungul drumului început în noaptea aceea, care avea să se prelungească şi în ziua şi noaptea următoare, copleşit de febră cum eram, nu mai luam decât din când în când contact cu realitatea. Dacă la început am realizat că mă găseam în compartimentul mare al vagonului, presat şi înghesuit până aproape de înăbuşire, că nu stăteam în picioare decât datorită densităţii corpurilor ticsite ca sardelele, au urmat momente de inconştienţă şi divagare, din care mă trezea fie strânsoarea lanţurilor în jurul gleznelor umflate, fie senzaţia de sufocare din cauza plămânilor strânşi ca într-o menghină de trupurile celor care se chinuiau şi ei în jurul meu. Apoi simţurile îmi intrau din nou în adormire şi alunecam iar în inconştienţă. Eram tot numai sudoare, din cap până în picioare, obrajii şi fruntea îmi ardeau ca focul şi limba în gură mi-era uscată ca iasca. Am luat act de câteva ori cum cineva mi-a şters faţa cu o cârpă udă şi cum, prin înghesuiala de corpuri, a ajuns până la mine o cană cu apă clocită, care mie mi s-a părut de izvor. Efectul a fost de scurtă durată, trezindu-mi şi mai tare setea. Dar şi de chinul setei mă salva tot căderea în semiadormirea care îmi amorţea toate durerile. Cred că printre cei care încercau să mă ajute erau Lie şi Gioga Parizianu, dar nu eram în stare să-i identific cu certitudine. Ştiu apoi că, la un moment dat, au iniţiat, în masa compactă de corpuri, o mişcare de rotaţie, care, centimetru cu centimetru, m-a apropiat de grătarele şi sita de sârmă care acopereau mica deschidere de aerisire din peretele de metal al vagonului. Parcă am respirat de câteva ori un vag curent de aer mai proaspăt sau poate a fost numai o impresie. Apoi, simţurile şi imaginile s-au tulburat iar, şi n-am mai ştiut de mine o vreme. Timpul care se scurgea nu mi se mai părea nici lung, nici scurt. Îi pierdusem noţiunea. Prin minte mi se perindau tot felul de gânduri. Unele în legătură cu situaţia în care mă aflam, altele disparate şi fără nicio legătură cu prezentul.

După o noapte, o zi şi iar o noapte întreagă, am ajuns în zori la Brăila. Cum am coborât din vagon, cum am fost urcat într-un camion şi apoi îmbarcat în burta unui bac fără punte, nu mai ştiu. Răcoarea dimineţii, aerul curat şi ieşirea din comprimarea suferită în vagon m-au trezit. Poate că îmi scăzuse şi febra. Deşi mă durea tot corpul şi mai ales mă strângeau brăţările lanţurilor la glezne, mă bucuram din nou de contactul cu realitatea. Eram în mijlocul camarazilor care îmi purtaseră de grijă în dubă şi care se mirau de înviorarea mea. Tolăniţi pe fundul bacului, cu picioarele umflate aşezate mai sus pe pereţii vasului, nu vedeam decât cerul senin de primăvară şi vârful pomilor. De sus, de pe marginile bacului şi de pe mica porţiune puntată de la prova, soldaţi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne supravegheau, strigându-ne din când în când să stăm aşezaţi, să nu ne sculăm în picioare. Ni s-a dat hrana rece pe ziua aceea şi am întârziat o mulţime de vreme până ce a venit remorcherul, iar bacul s-a pus în mişcare în susul Dunării. În afară de zgomotul înfundat al motorului remorcherului şi de clipocitul apei pe coca şlepului nostru domnea numai liniştea naturii, întreruptă doar de ţipătul câte unui bâtlan sau de fâlfâitul unui stol de raţe sălbatice, dar, din păcate, din timp în timp şi de glasul răstit al unui soldat. Uneori navigam mai aproape de mal, pe sub sălciile pletoase, făcând să crească vigilenţa paznicilor noştri. Culcat pe spate pe fundul şlepului, priveam în adâncul cerului albastru până ce reuşeam să văd în înălţimile lui, rotindu-se în cercuri, vulturul, al cărui ţipăt ascuţit ajungea până la urechile noastre. Am mai văzut şi un stol de pelicani trecând peste noi la înălţime mare, folosind curenţii aerieni şi plutind în zborul lor fără nicio bătaie de aripi. Băieţii din jurul meu tăcuseră şi ei pentru a asculta tăcerea şi a privi cerul cu semnele lui. Se lăsa seara, şi vietăţile bălţilor Dunării prindeau treptat viaţă. Strigătele stridente, ca de spaimă, ale păsărilor de apă şi stoluri de raţe treceau măcăind în zbor iute şi zvâcnit pe deasupra bacului cu oameni înlănţuiţi.

Când am acostat la locul de debarcare, se făcuse întuneric. Ajunsesem la Salcia, în Balta Brăilei. Deodată, ca la o comandă, şi comandă a şi fost, s-a dezlănţuit un concert asurzitor de răcnete, ordine şi înjurături, însoţit de lătrat de câini. Abia când ne-am căţărat pe scara ce ne-a fost coborâtă de soldaţi şi am ajuns să privim peste bord, am realizat ce primire de zile mari ni se pregătise. Împleticindu-ne în lanţurile care ne limitau lungimea pasului, am pornit zornăind pe cei doi dulapi alăturaţi (scânduri groase), întinşi între bordul bacului şi mal în chip de punte. Aici ne aşteptau o sumedenie de gardieni, înarmaţi cu felinare şi ciomege cu care, pe lângă răcnete şi înjurături, ne îndemnau să ne aliniem în rânduri strânse de câte cinci sau şase inşi. O dată toată lumea debarcată şi coloana formată, tot în urlete s-a dat comanda de pornire. Prin jurul nostru, în imediata apropiere, mişunau, în susul şi în josul coloanei, gardieni cu ciomegele într-o mână şi în cealaltă cu felinarele pe care le ridicau din când în când deasupra capului pentru a supraveghea mai bine alinierea rândurilor. Mai la distanţă, însoţindu-ne coloana şi înaintând o dată cu noi, mergea cordonul de ostaşi din batalioanele de intervenţie ale Securităţii, înarmaţi cu pistoale automate. Câţiva duceau în lesă câini lupi, care, excitaţi de zarva produsă, lătrau fără încetare. Cred că nu am avut de mers mai mult de un kilometru. După câteva sute de metri de teren plat, am urcat şi apoi am coborât un mal înalt de pământ, care nu era altceva decât faimosul dig, la

ridicarea căruia munciseră şi muriseră atâţia deţinuţi în anii precedenţi. De pe dig se vedea, la alte câteva sute de metri, incinta lagărului, iluminată electric şi măturată de fasciculele luminoase ale reflectoarelor din prepeleacurile de pază. Drumul, relativ scurt, a durat mult, în ciuda zbieretelor şi ameninţărilor gardienilor. Slăbiciunea oamenilor, oboseala şi lanţurile care ne împiedicau la mers şi ne răneau picioarele umflate erau motivele principale ale încetinelii cu care ne deplasam, pe lângă cel calculat de deţinuţi de a nu merge mai repede decât cel dintre noi care înainta cel mai greu. Unul dintre aceştia eram eu, care, deşi menţinut vioi de excitaţia momentului şi de curiozitatea în faţa necunoscutului, abia mă mai ţineam pe picioare.

Când, în sfârşit, târându-ne mai mult decât mergând, am intrat pe poarta lagărului, chinurile noastre erau departe de a se fi terminat. Singura uşurare de care am avut parte a fost tăierea lanţurilor. În rest, timp de câteva ore până târziu în noapte, am fost victimele obişnuite ale luării noastre în primire de o mână de ofiţeri secondaţi de gardieni, pe cât de zeloşi pe atât de obtuzi şi de certaţi cu număratul, cu cititul numelor proprii şi cu simţul organizării. Ţinuţi la nesfârşit pe „platou”, terenul de adunare din mijocul lagărului, am fost număraţi şi renumăraţi de mai multe ori, până ce le-a ieşit socoteala, şi apoi strigaţi după o listă nominală şi identificaţi. În cele din urmă, am fost repartizaţi în prima baracă de pe mâna dreaptă când intrai pe poarta lagărului. Fusese de altfel golită în aşteptarea noastră. Toţi deţinuţii care se aflau în lagăr fuseseră închişi în barăcile lor şi supravegheaţi să nu ia contact cu noi. Era în virtutea acelei inexplicabile măsuri de carantină în care trebuia ţinut orice nou venit, chiar dacă această izolare nu avea să dureze decât câteva ore, cum era cazul nostru. După ce că era stupidă, măsura mai era şi ineficace, deoarece, sub pretextul diferitelor servicii ce trebuiau îndeplinite, la bucătărie, la tăiatul lemnelor de foc, la adusul de apă de la cişmea etc., un număr destul de mare dintre deţinuţii lagărului, dându-se drept membri ai echipelor de corvezi, au început să circule prin curte, căutându-şi printre noi prietenii şi cunoscuţii. Aşa m-a găsit şi pe mine Iosif Ripan, de care mă despărţisem la Timişoara. Ne-am bucurat de reîntâlnire, dar ne-a întrerupt-o chemarea noastră pe rând la magazia de efecte pentru a ne preda aşa-zisul bagaj personal şi îmbrăcămintea civilă. Ni s-au dat haine de doc vărgate, cămăşi, izmene, obiele, bocanci şi bonetă. Din nou o operaţie de lungă durată, gardianul fiind supus la proba scrisului, nevoit să consemneze efectele preluate şi cele predate, pentru care trebuia să semnăm. A mai urmat, cu formalităţi similare, primirea cazarmamentului: pătură, cearşaf şi faţă de pernă. Paturile cazone suprapuse din baracă erau dotate cu saltele şi perne umplute cu paie.

Eram atât de zdrobit de oboseală, nesomn şi mai ales de durerea din spate, încât mă deplasam ca prostit de la un loc la altul unde eram chemat, îndeplinind automat toate formalităţile de predare şi preluare ce mi se cereau. Când, în fine, am crezut că totul s-a terminat şi m-am trântit pe patul din baracă, n-am apucat să adorm. Afară, un gardian a început să bată toaca şi să strige cât îl ţinea gura: „Deşteptarea!”. Era ora trei dimineaţa! În primul moment ne-am gândit că ordinul nu ne privea pe noi cei proaspăt sosiţi cu bacul, care nici nu apucasem să dormim, ci numai pe deţinuţii mai vechi ai lagărului. Am fost însă repede lămuriţi de un gardian

care, din uşa barăcii, ne-a strigat să ieşim afară la spălat şi la cafea. Chiar în faţa barăcii noastre se afla un jgheab de tablă cu o serie de robinete dispuse de-a lungul unei ţevi instalate deasupra lui. Gurile de apă erau mult prea puţine faţă de numărul oamenilor care mai erau şi grăbiţi în permanenţă de răcnetele gardienilor, aşa că şi spălatul nu era decât tot o formalitate, la care aveai dezavantajul de a putea renunţa. Cafeaua, o apă neagră şi călâie, şi o bucată de pâine pe care le-am primit le-am mâncat cum am apucat fiecare, fie aşezaţi pe paturi, fie în picioare, fie aşezaţi chiar în curte, pe jos. Cu toată graba pe care căutau s-o imprime gardienii programului, spălatul şi băutul cafelei cred că au durat mai bine de o oră pentru cei aproximativ o mie de deţinuţi care formau efectivul lagărului. A urmat un alt răcnet: „Încolonarea pe brigăzi!” Deocamdată, în prima zi de lucru, lotul nostru venit de la Aiud forma o brigadă.

Fiecare brigadă avea câte un şef, zis brigadier, nume devenit odios de pe vremea lucrărilor de la Canal, unde marea majoritate a brigadierilor erau numiţi de administraţie, care îi recruta pe sprânceană dintre cei mai ticăloşi turnători sau chiar dintre criminalii de drept comun. Între timp, lucrurile se mai schimbaseră, brigadierii de la Salcia fiind propuşi de deţinuţi şi aprobaţi de administraţie. Postul era oricum ingrat, pentru că trebuia să dovedeşti totuşi că urmăreşti interesul administraţiei de a îndeplini norma şi că îndemni deţinuţii la muncă, dar, atâta vreme cât brigadierul se punea de acord cu oamenii pentru a încerca să împace şi capra şi varza, lucrurile mergeau bine. Administraţia trebuia să-şi primească satisfacţia numai în măsura în care deţinuţii nu erau împinşi la muncă istovitoare. De multe ori, brigadierii erau băgaţi la carceră pentru munca nesatisfăcătoare a brigăzii, dar politica muncii, dusă de aceştia de conivenţă cu deţinuţii, rămânea şi pe mai departe aceeaşi. Câtă vreme am stat eu la Salcia, pot spune că am asistat la reabilitarea noţiunii de brigadier. N-a fost decât o singură excepţie: brigadierul Dogărăscu, fost învăţător, iar acum unul din turnătorii notorii, care, la întoarcerea brigăzii de la lucru, preda ofiţerului de serviciu lista nominală a deţinuţilor care, după părerea lui, nu munciseră cum trebuia. Urmările denunţului erau represaliile obişnuite: ziua la muncă, noaptea la carceră, pe o durată stabilită de direcţie.

Dogărăscu era cel mai izolat deţinut din lagăr, nu avea niciun prieten şi nimeni nu stătea de vorbă cu el. Singura recompensă pentru atitudinea lui: primea în fiecare lună pachet cu alimente de acasă şi drept la carte poştală.

Începea să mijească de ziuă, când, încolonaţi pe brigăzi în curtea lagărului, din dreptul porţii ce fusese deschisă, ofiţerul de serviciu a început să strige brigăzile după numărul pe care îl purtau, indicându-le totodată şi punctele de lucru unde aveau să muncească: „brigada X, la Stoeneşti!” sau „brigada Y, la tarlaua de la SMT!”. Şi oricât de paradoxal ar părea, la un moment dat ofiţerul striga: „brigada Z, la contele de Roma!”. Era vorba de terenul care aparţinuse moşiei familiei contelui de Roma şi care îşi păstrase numele. De altfel, în fostul conac era instalată direcţia şi administraţia fermei Comitetului Central al Partidului, vecină cu lagărul nostru. Rând pe rând, după cum erau strigate, brigăzile ieşeau pe poarta lagărului, sub ochiul atent al ofiţerului, care număra rândurile pe măsură ce treceau prin faţa lui. Pe stânga şi pe dreapta brigăzii se înşirau ostaşii

înarmaţi din batalioanele de intervenţie ale M.A.I., care însoţeau coloana până la locul de muncă, în jurul căruia formau un cordon de pază. În fruntea fiecărei brigăzi, în funcţie de efectivul ei, ieşeau câte un gardian sau doi, care, la locul de muncă, rămâneau alături de deţinuţi în interiorul cordonului, pentru a presa oamenii la muncă şi a-i nota, pentru a fi pedepsiţi, pe cei care nu reuşeau să ţină ritmul. Când am ieşit cu brigada mea pe poartă, depăşisem demult ceea ce se putea numi istovirea maximă. Mergeam în virtutea inerţiei, datorită unui mecanism independent de voinţa mea, care mă făcea să pun un picior în faţa altuia. Cred că am parcurs vreo trei kilometri pe un drum de tarla, până ce am primit ordinul să ne oprim. Între timp se luminase şi la orizont se ridica soarele. Cât vedeai cu ochii de jur împrejur, terenul era drept ca-n palmă şi plantat cu porumb. Eram în luna mai şi plantele, puţin mai înalte de o palmă, aşteptau prima praşilă. Pornind de la drumul de tarla pe care venisem, ni s-a dat fiecăruia dintre noi câte un rând de porumbi în primire. În brigada noastră se aflau oameni care în viaţă avuseseră îndeletniciri diferite. Un singur lucru aveau în comun: majoritatea trăiseră în ultimele luni sau chiar ani numai în celule. Mai toţi erau slăbiţi, cu muşchii topiţi de lipsa oricărui exerciţiu fizic. Pentru cei mulţi, numai drumul de la lagăr până la locul de muncă fusese un efort care le pusese puterile la grea încercare. Pentru ţăranii din brigadă, prăşitul nu reprezenta nicio problemă. Mânuiau sapa cu aceeaşi îndemânare cu care o făcuseră o viaţă întreagă. Doar randamentul muncii pretinse de administraţia lagărului lăsa de dorit din cauza slăbiciunii şi stării de anemie produse de regimul pe care îl suportaseră în penitenciar. Printre intelectualii din brigadă se aflau mai multe categorii. Domina numărul celor care nu puseseră în viaţa lor mâna pe o sapă. Erau însă destul de mulţi care, în lungii ani de puşcărie, avuseseră ocazia să lucreze la câmp, prin diverse alte lagăre de muncă prin care mai trecuseră. În ceea ce mă privea, mă puteam considera, dacă nu ageamiu, măcar amator în domeniu. Crescut fiind la ţară, învăţasem cum se umblă şi cu sapa şi cu coasa, dar nici nu prăşisem şi nici nu cosisem o zi întreagă pentru a fi căpătat rutina acestor munci. Celor nepricepuţi le-au arătat cei doi gardieni care ne însoţeau cum să procedeze, prăşind chiar ei câteva tufe, după care i-au repartizat pe rânduri de porumbi în vecinătatea altor deţinuţi care ştiau cum se lucrează. De la aceştia din urmă am primit primele lecţii practice: să nu strângi mâinile pe coada sapei pentru a evita bătăturile şi chiar tendinitele care îţi anchilozau degetele. Dacă din greşeală atingeai cu sapa tulpina plantei şi o tăiai, să nu atragi atenţia nimănui, să înfigi din nou planta în muşuroiul ei de pământ şi să prăşeşti mai departe. Astfel de greşeli erau pedepsite la întoarcere cu carceră şi uneori chiar cu bătaia, în poarta lagărului, la sosire. Faptul că a doua zi, privind rândurile prăşite, puteai vedea, ici şi colo, printre plantele verzi şi viguroase, câte unele pălite şi cu frunzele plecate la pământ, nu mai putea fi imputat nimănui. Cine mai putea şti care deţinut prăşise rândul cu pricina? A treia lecţie era să nu ţii seamă de răcnetele gardienilor care îţi cereau să te grăbeşti. Totul era să nu rămâi cu rândul în urma celorlalţi, dar nici să nu-i depăşeşti. Cei mai mulţi deţinuţi aveau rutina şi experienţa muncii forţate şi îşi drămuiau munca în aşa fel, ca niciodată să nu-l depăşească pe cel mai neputincios, pentru a nu-l expune represaliilor, fiindcă nu ţine pasul la muncă.

Pe măsură ce se ridica soarele, creştea şi căldura. Către prânz era caniculă. Dornici de razele soarelui, pe care atâta vreme nu le văzuseră decât strecurate printre zăbrelele şi jaluzelele sau obloanele de la ferestrele celulelor, mai toţi deţinuţii îşi scoseseră cămăşile pentru a le simţi binefacerea. Îşi expuneau astfel nu numai pielea obrazului albită sau îngălbenită ca pergamentul în umbra celulelor umede, lipsite de aer şi lumină. Căldura şi soarele aveau efecte miraculoase şi asupra nevralgiilor, a durerilor reumatice şi a articulaţiilor anchilozate, datorate şederii ani în şir între pereţii igrasioşi ai temniţelor sau datorate betonului rece pe care dormiseră în camerele de pedeapsă şi frigului îndurat în celulele neîncălzite. În primele săptămâni de praşilă, mulţi au scăpat de dureri şi s-au refăcut fizic, pentru ca, după câteva luni de muncă neîntreruptă decât de cele câteva ore din noapte, insuficiente pentru odihnă, să slăbească şi să li se şubrezească din nou sănătatea. Foarte mulţi nu mai erau tineri şi executaseră ani grei de închisoare. Am fost unul dintre primii care mi-am scos cămaşa, convins fiind că şi pentru durerea mea din spate tot soarele avea să fie leacul cel mai bun. Nu ştiu cum am rezistat efortului şi am prăşit onorabil până la ora prânzului, când gardienii au fluierat adunarea la drumul de tarla de la care începusem lucrul. Sosise masa. Trei hârdaie, încă aburinde, de ciorbă destul de consistentă, fuseseră aduse de căruţa cu cai a lagărului, mânată de un deţinut escortat de un gardian. Am primit gamele şi linguri şi ne-am înşirat în rând câte unul pentru a ne primi porţia. Unul din gardienii care urma să ne servească a luat cu o mână polonicul şi cu cealaltă a ridicat capacul primului hârdău. Întâi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: toată suprafaţa ciorbei era neagră de muşte moarte! Aveam să aflu că era un lucru obişnuit, care nu mai uimea şi nici nu mai scârbea pe nimeni. Nu se găsise soluţia de a stârpi roiurile de mii şi mii de muşte care năpădiseră bucătăria lagărului. Singurul mijloc de combatere a lor la îndemâna administraţiei ar fi fost praful de DDT, care nu putea fi însă întrebuinţat în bucătărie şi în preajma alimentelor. Ca de la sine înţeles şi chiar cu o adevărată măiestrie în mânuirea polonicului, gardianul a început să-l plimbe peste suprafaţa hârdăului, culegând astfel o bună parte din stratul compact de muşte. A repetat de mai multe ori operaţia, bătând de fiecare dată cu coada polonicului în loitra căruţei pentru a-i scutura conţinutul. O dată cu muştele culese se degresa astfel şi ciorba, untdelemnul aflându-se şi el la suprafaţa hârdăului. Când grosul muştelor a fost înlăturat, nemaivăzându-se decât ici-colo câte una, în afara celor care se mai aflau în fundul hârdăului, gardianul a scufundat polonicul în ciorbă şi a început s-o amestece pentru a o omogeniza. Apoi, rând pe rând, ne-a umplut gamelele. O dată serviţi, ne-am aşezat cum am apucat pe taluzul drumeagului şi am început să pescuim cu lingura muştele restante, care se nimeriseră să ne pice în gamelă. Şi apoi, bineînţeles, ne-am mâncat ciorba, chiar dacă printre cartofii şi morcovii din gamelă s-ar fi putut să mai fie vreo muscă. Pauza pentru masă a fost scurtă. Gardienii se grăbeau, făcându-şi iluzii că vom ajunge cu prăşitul până la un alt drum de tarla, paralel cu cel pe care venisem. Brigada noastră îşi cam irosise puterile în prima parte a zilei. Slăbiţi şi în majoritatea lor neobişnuiţi cu munca câmpului, deţinuţii, istoviţi, se opreau tot mai des din prăşit pentru a-şi trage sufletul, dezlănţuind insultele şi ameninţările gardienilor.

În ceea ce mă privea, automatismul de robot, cu care îmi începusem prima zi de muncă, părea să se menţină şi după prânz, deşi junghiul din spate devenea tot mai greu de suportat, depăşind treptat toate celelalte suferinţe provocate de oboseală, nesomn şi de efortul muscular neobişnuit de mare pe care îl făceam după aproape zece ani de viaţă petrecuţi în celulă. Mintea nu-mi mai funcţiona, gândurile nu mi se mai închegau. Nu mai aveam decât obsesia fierului sapei care nu trebuia să atingă firul de porumb. La un moment dat, şirul de plante dinaintea mea a început să-mi joace în faţa ochilor, imaginea s-a tulburat şi nu mi-am dat seama că sapa mi-a scăpat din mâini. Câteva clipe mai târziu, mi-am revenit în fire şi am realizat că eram întins pe jos şi înconjurat de câţiva deţinuţi, între care mai ales Gioga Parizianu îşi dădea osteneala să-mi strecoare sub cap o cămaşă împăturită în chip de pernă. Cuprins de o bruscă slăbiciune, căzusem din picioare şi nu mai aveam putere să mă ridic. Răcnetele gardianului, furios că deţinuţii se opriseră din prăşit şi că unii îşi părăsiseră chiar rândul pe care lucrau şi se adunaseră în jurul meu, n-au avut niciun efect. Ba chiar dimpotrivă! Când s-a apropiat şi el de locul unde căzusem, a fost întâmpinat cu murmure reprobative, iar Gioga l-a acuzat de lipsă de omenie, cerându-i să fiu dus înapoi şi internat în spitalul lagărului. S-a iscat o lungă controversă pe care n-am putut-o urmări decât în parte. Am înţeles doar că cei doi gardieni, care se convinseseră că într-adevăr nu mai eram capabil să-mi reiau munca, nu aveau posibilitatea să mă trimită în lagăr, nedispunând de escorta care să mă însoţească, aşa cum prevedea regulamentul. Aveam să aflu mai târziu că ostaşii din trupele M.A.I. nu erau la dispoziţia direcţiei lagărului. Ei primeau ordine numai de la superiorii lor direcţi, care îi detaşau zilnic să escorteze şi să asigure paza brigăzilor scoase la muncă. Gardienii noştri nu-i puteau determina să cedeze un ostaş din pază, pentru a mă escorta până la lagăr. Cazul meu complica şi mai mult lucrurile, pentru că nu mă puteam ţine pe picioare, necum să mai şi străbat distanţa de câţiva kilometri până la lagăr. În cele din urmă, gardienii au decis ca Gioga şi încă un deţinut să mă ducă înapoi la drumul de tarla, unde să aştept sfârşitul zilei de muncă sub paza ostaşului din cordonul de pază care se afla acolo. Am fost luat pe sus şi culcat pe marginea drumului de tarla, lângă unul din soldaţi. Cele câteva ore cât a mai durat munca am rămas întins pe jos, numai pe jumătate conştient. Cu toate că Gioga îmi pusese din nou cămaşa pe mine şi soarele dogorea ca în plină vară, transpiram şi eram totodată şi scuturat de friguri. Primprejur nu era pic de umbră. Îmi amintesc că priveam cu jind la un rug care crescuse la marginea drumului la numai câţiva paşi de mine. Nu avea decât trei mlădiţe aproape desfrunzite, dar râvneam la cele trei dungi de umbră pe care le făceau pe drum. Nu mai ştiu cât am zăcut aşa la marginea drumului, somnolând şi gemând, când junghiul din spate, din partea dreaptă, devenea mai dureros. Dacă uneori mai deschideam ochii, din poziţia în care mă aflam, nu vedeam decât şleaurile uscate ale drumului, rugul cu cele trei mlădiţe şi cizmele soldatului din cordonul de pază. M-am dezmeticit din toropeală la auzul strigătelor repetate: „Adunarea şi încolonarea pe drum!”. Era încă lumină, deşi soarele mai avea puţin şi scăpăta la orizont.

De la locurile de muncă, brigăzile plecau spre lagăr în aşa fel încât să nu le apuce întunericul pe drum. Era o măsură de vigilenţă luată de

comandantul trupelor de pază M.A.I., spre nemulţumirea profundă a administraţiei lagărului, interesată să prelungească cât mai mult ziua de muncă. Aproape de fiecare dată, când comandantul escortei anunţa încetarea lucrului şi ordona adunarea, gardienii protestau şi îi cereau să-şi mai amâne o vreme ordinul, pretinzând că era încă devreme. N-am auzit însă de vreun caz în care comandantul ostaşilor din cordonul de pază să fi cedat. Dimpotrivă, ţinea să arate că în această privinţă hotărârea lui prevala. Era unul din motivele pentru care adversitatea dintre gardieni şi soldaţi ajunsese să ia chiar aspectul unei duşmănii vizibile. Şicanele reciproce pe care şi le făceau îi avantajau în general pe deţinuţi, ba chiar se putea spune că soldaţii ne simpatizau. Explicaţia acestei atitudini era la îndemână: soldaţii din batalioanele de intervenţii şi pază ale M.A.I. erau ostaşi în termen, recrutaţi în cea mai mare parte de la ţară, ca şi cei din trupele M.F.A. (Ministerul Forţelor Armate). Principalul criteriu de selecţie pentru trupele M.A.I. era originea socială cât mai sănătoasă a recrutului, care, în concepţia partidului, trebuia să asigure fidelitatea acestuia faţă de regim. Or, pe vremea aceea, chiar ţăranii cei mai săraci erau refractari la ademenelile partidului. De altfel, nu o dată s-a întâmplat, când împrejurarea a permis-o, ca un ostaş să-l întrebe în mod discret pe un deţinut dacă nu a întâlnit în închisoare pe un anume X care îi era rudă sau consătean. În câteva minute, brigada noastră era încolonată pe drum şi aştepta ordinul de plecare spre lagăr. Nemulţumirea celor doi gardieni, care considerau că nu ne îndeplinisem norma, s-a revărsat asupra noastră sub forma invectivelor şi ameninţărilor obişnuite. După ce ne-au numărat şi nu le-a ieşit calculul din cauza mea, care cu braţele petrecute pe după umerii lui Gioga Parizianu şi Copaciu (un alt macedonean) formam un grup de trei care strica socoteala, ne-au scos din rând şi ne-au aşezat la coada coloanei. Nu pot spune că am făcut personal mulţi paşi pe drumul de întoarcere. Cei doi m-au dus mai mult pe sus. Cu toate astea, pentru mine a fost un drum care nu se mai termina. Şi totuşi, la un moment dat am ajuns la capătul lui şi am intrat pe poarta lagărului. Dacă nu aş fi fost atât de buimăcit, aş fi putut observa mai bine interiorul lagărului. Deşi se însera, cerul era încă luminos.

Debarcasem de la Salcia pe întuneric şi plecasem la muncă la doar câteva ore după aceea, când negurile nopţii abia începuseră să se risipească, aşa că nu apucasem să văd mai nimic din înfăţişarea locului. Abia acum, intrând pe poartă, am văzut pe partea stângă clădirea spitalului şi curticica din faţa lui. Era ca o enclavă în perimetrul lagărului. Cei doi camarazi care mă susţinuseră pe drum m-au dus direct la portiţa şi uşa de acces la cabinetul de consultaţii, unde mai aşteptau câţiva deţinuţi. Aşezat pe trepte, am aşteptat şi eu să-mi vină rândul. Cabinetul în care am intrat nu era o încăpere prea spaţioasă. Avea un pat de consultaţii într-o parte, în cealaltă parte încă un scaun, şi chiar în faţă o măsuţă în dreptul căreia am fost poftit să stau jos. La patul de consultaţie, un doctor în halat alb se ocupa de deţinutul care intrase înaintea mea. În spatele măsuţei la care fusesem invitat să mă aşez stătea de asemenea un doctor în halat alb, care consemna într-un registru numele, datele personale, boala, tratamentul şi medicamentele ce i se dăduseră pacientului. Cum nu apucasem să mă informez sau, mai bine-zis, nu fusesem în stare să ascult şi să înţeleg ceea ce îmi spusese Gioga pe drum despre situaţia din spital,

mă miram acum că la consultaţii nu era de faţă niciun medic oficial M.A.I. Un singur gardian intra din când în când să se informeze dacă mai durează mult consultaţiile, pentru că se apropia ora adunării pentru „număr”. Când se striga în lagăr adunarea pe brigăzi şi alinierea pentru numărătoare, activitatea cabinetului înceta şi deţinuţii care nu apucaseră să fie văzuţi de doctor erau trimişi la baracă. Doctorul de la măsuţa cu registrul era un om mai în vârstă. Înalt, cu un torace emfizematos, care îl făcea să-şi ţină umerii mai ridicaţi, cu un nas mare, coroiat, avea înfăţişarea unui bătrân vultur pleşuv dintr-o menajerie, care îşi mai păstrase încă privirea ageră, mândră şi dominatoare. S-a uitat la mine peste ochelarii cu ramă groasă, neagră, care îi stăteau la jumătatea nasului şi, cu tocul ridicat, pregătit să noteze, m-a întrebat cum mă cheamă. Auzindu-mi numele, a lăsat tocul jos şi, examinându-mă mai atent, a exclamat:

— Nu cumva eşti băiatul lui Tilică şi al Lenuţei?

— Ba da.

— Erai mic şi nu-ţi mai poţi aduce aminte de mine când veneam cu nevastă-mea la Ilovăţ. N-am să uit niciodată zilele petrecute acolo şi partidele de bridge pe care le-am jucat împreună cu părinţii dumitale!

Mi-a spus apoi că este doctorul Antoniu şi că prietenii îi spuneau Sisel. Era unul din chirurgii de renume ai Bucureştiului, ca şi tatăl lui, care înfiinţase spitalul din Capitală care îi purta numele: Spitalul Dr. Antoniu, devenit sub regimul comunist Spitalul de Urgenţă pentru arsuri provocate de incendii. În timp ce-şi nota datele mele în registru, mi-a dat un termometru să-mi iau temperatura. Aveam peste 39 de grade! Vorbindu-i de durerea din spate, i-a spus unui alt doctor care intrase pe uşă să-l cheme pe doctorul Savu, apoi, întorcându-se spre mine, m-a liniştit:

— Să nu ai nicio grijă. Te internăm în spital şi te facem bine. Vei fi îngrijit.

Între timp a sosit şi dr. Savu. Era tânăr, slab şi repezit la vorbă şi în gesturi. Profilul lui mi-a amintit de portretul lui Savonarola, făcut de un pictor al Renaşterii, a cărui reproducere era pe unul din pereţii casei de la Ilovăţ şi care mă impresionase de mic copil. Această primă şi succintă imagine a lui Savu avea să se îmbogăţească în curând cu alte trăsături şi calităţi care aveau să mă facă nu numai să-l apreciez, dar şi să-l iubesc ca pe un bun prieten. Savu mi-a spus să-mi scot cămaşa şi, renunţând la stetoscop, a început să mă asculte direct cu urechea, aplicându-şi-o cu mişcări bruşte şi nervoase, când mai sus, când mai jos, când într-o parte, când într-alta a locului dureros din spate.

— Are pleurezie cu foarte mult lichid care trebuie scos imediat. Trebuie să-i fac o puncţie, i-a spus lui Antoniu.

— Fă ce ştii, dar ai grijă de el. Am fost prieten cu părinţii lui şi îl ştiu de când era mic.

Savu m-a trecut într-un fel de anticameră alăturată, spunându-mi să nu-mi fie teamă de puncţie, fiindcă nu va fi dureroasă şi că, de îndată ce-mi va extrage lichidul format între pleure, mă voi simţi mai bine. Apoi l-a rugat pe un alt doctor, Budeceanu, de asemenea tânăr, să-l ajute. Am fost aşezat călare pe un scaun, cu faţa spre spetează, pe care mi-am sprijinit braţele şi capul. O anestezie simplă, locală, m-a făcut să nu simt pătrunderea unui ac foarte gros de seringă până în spaţiul dintre pleure. Lichidul care a început să ţâşnească a umplut foarte repede tăviţa renală

ţinută de dr. Budeceanu. Şi nu numai prima, ci şi următoarele pe care le-a deşertat pe rând într-un vas mai mare. Recolta finală a fost de opt sute de grame de lichid. Nu numai că m-am simţit uşurat în urma extracţiei, dar mi-a scăzut sensibil şi febra. Doctorul Savu, care era şi ftiziolog, m-a condus pe un coridor până la uşa salonului TBC, unde erau paturile bolnavilor lui. Cred că avea vreo opt sau zece paturi, din care unul era liber. Eram frânt de oboseală şi sleit de puteri, încât am adormit imediat. Nu ştiu cât timp a trecut până ce Savu m-a trezit pentru a-mi face o injecţie.

SPITALUL DIN SALCIA; PACIENT ŞI ASISTENT...

Voi întrerupe aici şirul povestirii, pentru a da nişte lămuriri care vor ajuta la o mai bună înţelegere a urmării ei. Mai întâi câteva cuvinte despre spital. Era o clădire destul de întinsă, cuprinzând, în afară de cele trei sau patru saloane pentru bolnavi (dintre care două mai mari) cu un total de aproximativ treizeci-treizeci şi cinci de paturi, următoarele încăperi: cabinetul de consultaţii, de care am vorbit mai înainte, dormitorul doctorilor, un cabinet ORL, unul dentar, camera farmaciei, camera laboratorului de analize, o încăpere destinată radiologiei, dar care avea să fie dotată cu un aparat Röntgen abia peste două-trei luni după sosirea mea, şi aşa-zisul bloc operator, prevăzut cu masă de operaţie şi dulapuri cu instrumente. Într-o cameră alăturată erau autoclavele pentru sterilizare. Clădirea nu avea decât un singur nivel, dar era ridicat la mai bine de un metru deasupra solului. Coridoarele şi sala de operaţii erau cu mozaic pe jos, iar în saloane era pardoseală de scândură. Acoperişul era de tablă. Întreaga clădire era îngrijit construită (tot de deţinuţi, cum aveam să aflu). Nu mi-a venit să cred când mi s-a spus că era din chirpici! Ministerul de Interne prevăzuse ca spitalul să servească toate lagărele de deţinuţi politici din Balta Brăilei. Cele treizeci şi ceva de paturi erau însă departe de a acoperi necesităţile de internare şi îngrijire a deţinuţilor care se îmbolnăveau. Fiecare lagăr din baltă avea un efectiv variind între trei, patru sute şi aproape o mie de deţinuţi, cum era cazul la Salcia. Totuşi, aşa cum era, şi mai ales datorită devotamentului şi abnegaţiei de care au dat dovadă medicii deţinuţi, spitalul a salvat multe vieţi şi a alinat multe suferinţe. Câtă vreme am fost internat, personalul medical al spitalului era următorul: dr. Sisel Antoniu, chirurg, dr. Rădulescu, internist, fost asistent al profesorului Dinischiotu, dr. Octav Rociu, ORL-ist, care, în libertate, lucrase împreună cu dr. Aurel Marin, dr. Mihai Savu, ftiziolog, dr. Picu Ionescu, dermatolog, dr. Frăţilă, dr. Budeceanu şi dr. Niculescu, dentist. Acesta din urmă avea să părăsească spitalul, postul lui desfiinţându-se. Nu se mai făceau deci tratamente dentare, ci se recurgea, ca în toate puşcăriile, numai la extracţii. Medicul şef al spitalului era dr. Lacrămă, ofiţer M.A.I., evreu, originar, din câte am aflat, din Brăila. Existenţa

acestuia, care, din spusele doctorilor noştri, trecuse prin facultatea de medicină cum trece câinele prin apă, a fost marele noroc al deţinuţilor din spital. Mic şi pirpiriu, cu părul blond creţ, din câte îmi amintesc, Lacrămă era atât de impresionat şi de copleşit de reputaţia şi personalitatea medicilor deţinuţi pe care îi avea în subordine, încât nu ieşea din vorba lor, necum să ia vreo hotărâre, fără să se consulte mai întâi cu ei. Mai ales dr. Antoniu îi impunea în mod deosebit, de când asistase la o operaţie făcută de el. Nu mai puţin era şi în admiraţia măiestriei cu care opera dr. Rociu. Încrederea în capacitatea şi seriozitatea doctorilor noştri îl făcea pe dr. Lacrămă să-şi vadă de treburile lui personale şi să nu treacă pe la spital cu zilele. Iar doctorii noştri, la rândul lor, profitau să pună în practică o politică a internărilor şi scutirilor medicale de muncă sub pretextul unor diagnostice imaginare, pentru a veni în ajutorul deţinuţilor mai în vârstă, slăbiţi şi istoviţi de muncă şi a le da astfel posibilitatea să se odihnească şi să-şi recapete puterile. Când totuşi comandantul lagărului sau vreun ofiţer se sesizau de numărul prea mare de scutiri de muncă acordate de cabinetul medical, Lacrămă venea la spital, revedea cazurile de scutire sau internare şi, convins sau nu de autenticitatea diagnosticelor, le confirma şi le susţinea în faţa comandantului furios. După plecarea acestuia, Lacrămă îi cerea lui Antoniu să nu exagereze cu numărul de scutiri, pentru a nu-i crea neajunsuri din partea administraţiei. Ca toate întreprinderile comuniste, nici chiar cele depinzând de M.A.I. nu erau scutite de contradicţiile inerente sistemului. Referitor, de pildă, la planificarea medicamentelor, desigur că policlinicile, spitalele şi toate unităţile subordonate Ministerului de Interne, instituţie privilegiată, se bucurau de un regim mai avantajos al repartiţiilor. Aşa se făcea că de multe ori, în cota trimestrială de medicamente pe care le primea spitalul lagărului, apăreau medicamente rare, străine, care în acelaşi timp nu erau de găsit nici în farmaciile şi nici în spitalele din ţară. Ceea ce nu însemna că nu puteau lipsi din aceeaşi cotă trimestrială medicamentele cele mai banale, dar absolut necesare. Acelaşi haos domnea şi în distribuţia cantităţii diferitelor sortimente. Medicamente puţin întrebuinţate veneau în cantităţi mari în timp ce altele, mult mai cerute, nu veneau câteodată chiar deloc. În general, însă, aprovizionarea cu medicamente era sub necesarul spitalului, astfel că se întâmpla ca la sfârşitul trimestrului să nu mai fie în farmacie nici vată, nici pansamente, în timp ce în paturi zăceau oameni proaspăt operaţi.

Voi încheia această digresiune pentru a relua firul povestirii întrerupte în momentul în care Savu venea să-mi facă o injecţie, menţionând că am fost fericitul beneficiar al haosului care domnea în aprovizionarea trimestrială cu medicamente. Nu numai că avusesem norocul să fiu internat când spitalul tocmai primise cota de medicamente, dar printre acestea, spre uimirea doctorilor noştri, se găsea şi o cutie de fiole de hidrocortizon, produs al laboratoarelor franceze Dr. Roussel. Era unul din paradoxurile sistemului: pe de o parte, voia să ne distrugă prin muncă forţată, istovitoare, şi pe de altă parte ne punea la dispoziţie un medicament străin care nu se găsea nici afară! Deşi nu avusese încă ocazia să întrebuinţeze acest produs, dr. Savu se hotărâse să-mi aplice tratamentul cu hidrocortizon. Prin puncţia pe care mi-o făcuse, eliminase cantitatea de lichid acumulată între pleure, dar tendinţa de a produce şi reţine din nou

lichid nu fusese oprită, ci persista. Tratamentul cu cortizon era indicat în cazul reţinerii de apă în ţesuturi. Studiind prospectul care însoţea fiolele, dar temându-se totodată de posibilele efecte secundare ale cortizonului, care nu erau încă bine cunoscute, Savu mi-a inoculat o doză redusă din preparatul primit. Efectul a fost de-a dreptul spectaculos. În următoarea jumătate de oră, febra mi-a scăzut complet, iar Savu, care m-a consultat de mai multe ori până seara, a constatat dispariţia totală a lichidului, ca şi a predispoziţiei de a se reface. În noaptea aceea am dormit neîntors. A doua zi dimineaţă însă, temperatura mi s-a ridicat din nou, şi lichidul a început iar să se adune între pleure. De data asta, Savu mi-a făcut o injecţie cu doza maximă de cortizon prevăzută în prospect şi minunea s-a repetat: febra mi-a scăzut şi lichidul s-a resorbit definitiv, fără să mai recidiveze. Speram ca în câteva zile să mă pun pe picioare şi să mă pot întoarce în lagăr, alături de prietenii de care mă despărţisem. Dar nu a fost aşa. Doctorul Savu avea o bănuială pe care niciunul din colegii lui nu o împărtăşea. Era convins că pleurezia pe care o făcusem era de natură tuberculoasă. Savu îşi susţinea cu înverşunare teoria, mai ales că pretindea că, ascultându-mă, descoperise şi existenţa unui infiltrat TBC plasat subclavicular dreapta. La insistenţa lui, şi dr. Antoniu, şi dr. Rădulescu s-au perindat pe la patul meu şi m-au ascultat cu stetoscopul la locul indicat de Savu, dar n-au perceput nimic. Totuşi, dr. Antoniu, vrând să mă favorizeze, i-a spus lui Savu că e de acord să-mi pună diagnosticul de TBC pulmonar, pentru a mă putea ţine cât mai mult internat în spital şi a mă scăpa de munca grea din lagăr. De altfel, chiar după o pleurezie, munca grea în plin soare era contraindicată medical, dar asemenea recomandări nu erau recunoscute de administraţie, mai ales în perioada campaniei de praşilă, care cerea cât mai multe braţe de muncă. Aşa s-a făcut că am fost declarat tuberculos, singurul convins de acest diagnostic fiind Savu. Îl susţinea cu atâta patimă, încât a reuşit să mă convingă şi pe mine. Între timp, tot ocupându-se de mine, am şi stat mult de vorbă şi ne-am simpatizat reciproc, ajungând destul de repede la relaţii prieteneşti.

Îmi amintesc şi acum de vorbele lui pe care încerc să le reproduc mai jos, cu aproximaţie:

— Eu sunt sigur de diagnosticul meu, care mai târziu, când se va ivi ocazia, va fi confirmat radiologic. Tratamentul actual este hidrazida, care a înlocuit PAS-ul. Tabletele minuscule de hidrazidă nu prezintă niciun neajuns la înghiţit şi nu produc niciun fel de efecte secundare. Drajeurile de PAS, în schimb, sunt foarte mari şi greu de suportat. În primul rând din cauza cantităţii progresive care trebuie luată şi care te obligă să înghiţi zilnic, cu pumnul, câteva zeci de drajeuri. Partea cea mai neplăcută însă este, că pe toată durata tratamentului, PAS-ul dă fenomene de balonare abdominală, cu crampe în intestine, cu senzaţii de greaţă şi lipsă de poftă de mâncare. Multă lume nu suportă PAS-ul. Totuşi, din experienţa mea, dă rezultate foarte bune la vindecarea tuberculozei. Ţi-am spus toate astea ca să hotărăşti singur ce tratament preferi, pentru că, deocamdată, avem în farmacie şi hidrazidă, şi PAS.

— Tu pe care mi-l recomanzi? l-am întrebat.

— Dacă te simţi în stare să-l suporţi, eu ţi le-aş recomanda pe amândouă concomitent. PAS combinat cu hidrazidă. Tratamentul cu PAS

durează mai puţin. Hidrazidă va trebui să iei timp de câteva luni. Dacă-mi urmezi sfatul, îţi garantez că la anul poţi merge la mare să faci plajă.

Încrederea pe care mi-o inspira m-a făcut să-i urmez sfatul. Primele două săptămâni, cât am luat PAS, am avut de suportat toate efectele neplăcute despre care mă avertizase Savu. Colicile intestinale şi greaţa permanentă mi-au tăiat cheful de a mă întreţine cu colegii de salon. Nu-mi părăseam aproape deloc patul, unde, când crampele deveneau mai acute, mă făceam covrig de durere. Eram însă hotărât să le suport. Număram totuşi zilele pe care le mai aveam până la sfârşitul tratamentului cu PAS. Savu venea zilnic de câteva ori în salonul nostru şi se oprea şi la patul meu pentru a mă consulta şi a mă încuraja în privinţa bolii. Era din generaţia medicilor mai tineri, pentru care tuberculoza nu mai era flagelul de la începutul secolului, nemaifiind o maladie incurabilă. Nu era nici adeptul vechiului tratament care prescria statul în pat, odihnă şi supraalimentaţie. Mai mult chiar, după ce am încetat să mai înghit drajeurile de PAS şi am scăpat de efectele secundare pe care mi le provoca, Savu m-a întrebat dacă sunt fumător. Răspunzându-i afirmativ, mi-a cerut să fac o vreme efortul de a fuma mai puţin. M-a sfătuit să reduc fumatul la maximum trei ţigări pe zi, formulă pe care am respectat-o cu stricteţe. Cred că dacă mi-ar fi interzis total ţigările, aş fi continuat să fumez pe ascuns! N-a fost însă şi părerea lui Antoniu, care m-a văzut stând pe coridor în dreptul unei ferestre deschise şi trăgând dintr-o ţigară. Aflând că aveam autorizaţia lui Savu, indignat, s-a dus să-i ceară socoteală. Răspunsul lui Savu, pe care mi l-a repetat şi mie, a fost: „Cu Ioanid n-am nicio grijă. Ăsta va învinge boala numai cu moralul pe care îl are!” Savu avea un sistem nervos mai şubred, suferea de insomnii şi de dureri de cap, fiind predispus la momente de deprimare, încât era în admiraţia echilibrului meu nervos, a permanentei mele bune dispoziţii şi a optimismului care nu mă părăsea niciodată. În privinţa ţigărilor trebuie să spun că nu le-am dus aproape niciodată lipsa, nici în spital şi nici mai târziu în lagăr. Deţinuţii din brigăzile care reuşeau să-şi facă norma aveau dreptul în luna respectivă să scrie acasă o carte poştală pentru a cere să li se trimită un pachet cu alimente şi ţigări. Or, indiferent dacă erau fumători sau nu, toţi cereau ţigări, iar nefumătorii le împărţeau acelora care nu primiseră pachet de acasă.

O dată efectele PAS-ului dispărute, mi-a revenit şi buna dispoziţie şi neastâmpărul care mă făcea să nu pot sta locului. Deşi nu eram încă bine întremat fizic, am început să cutreier spitalul dintr-un capăt într-altul, intrând în legătură cu doctorii şi cu pacienţii şi chiar cu deţinuţii din lagăr, când treceau pe la cabinetul de consultaţii. Căutam să nu fiu surprins de gardianul care venea să-şi facă tura prin spital, pentru că internaţilor le era interzis contactul cu deţinuţii din lagăr. Era una din acele măsuri de vigilenţă, fără justificare logică, luate de ofiţerul politic. Mulţi dintre cei care voiau să-şi viziteze prietenii internaţi în spital se prezentau la cabinetul de consultaţii şi, cu complicitatea doctorilor, intrau pe coridor sau chiar în saloane, unde se întâlneau cu ei. Aşa pătrundeau în spital şi ţigările, şi veştile din lagăr, şi informaţiile politice pe care deţinuţii mai reuşeau din când în când să le obţină. Cu timpul aveam să-i cunosc pe doctorii din spital mai de aproape. Pe Sisel Antoniu, care se vroia aspru şi cinic, dar care avea un suflet de aur, pe dr. Rădulescu, prea puţin

comunicativ, fiind un fel de rob obsedat al meseriei lui, pe dr. Octav Rociu, un adevărat artist al operaţiilor de nas, gât şi urechi, cu vădit interes şi sensibilitate pentru literatură, poezie şi artă. Cu Octav am ajuns la relaţii foarte apropiate, prieteneşti. Pe dr. Frăţilă l-am cunoscut mai puţin, fiind transferat de la Salcia scurtă vreme după internarea mea. Ştiu că se bucura de aprecierea tuturor. Dr. Picu Ionescu era şi el simpatizat de toată lumea, făcând totodată şi hazul tuturor cu proverbiala lui distracţie. Era bunătatea făcută om, dar un pătimaş comentator al ştirilor politice pe care le afla. Cea mai dubioasă sau neînsemnată ştire care îi ajungea la urechi, o dată trecută prin interpretarea lui, devenea o informaţie de primă importanţă pentru soarta ţării şi a noastră. O ispravă a lui Picu Ionescu a rămas celebră în spitalul din Salcia. Era de serviciu la cabinetul de consultaţii şi examina un deţinut care suferea de hemoroizi. Picu îl pusese să stea în genunchi sau, mai bine-zis, în patru labe, pe canapeaua de consultaţii, cu partea cu pricina în sus. Omul, un ţăran, om simplu şi ruşinos, s-a executat totuşi fără să crâcnească, din respect pentru „domnul doctor”. Nenea Picu, cum i se zicea, i-a spus omului să stea aşa nemişcat, pentru că îl va unge cu o alifie care îi va face bine. Constatând însă că nu avea alifia la îndemână, s-a dus să o aducă de la farmacie, care era în celălalt capăt al spitalului. Asta n-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi întâlnit pe coridor cu un deţinut din lagăr care se strecurase în spital să-şi vadă un prieten şi să-i spună ultima informaţie care circula printre deţinuţi. Întrebat de Picu dacă ştie vreo noutate, i-a spus-o şi lui, ceea ce i-a dat apă la moară doctorului, care a început s-o comenteze şi să tragă tot felul de concluzii optimiste, profitând să mai oprească şi alţi deţinuţi internaţi care treceau pe lângă el, pentru a le împărtăşi şi lor informaţia. De aici nu a mai fost decât un pas până la o discuţie aprinsă, stârnită de unii care nu erau de acord cu interpretarea lui Picu. Se pare că a trecut mai bine de un sfert de oră până ce ceilalţi doctori din cabinetul de consultaţii s-au sesizat de poziţia puţin obişnuită şi prelungită în timp a omului de pe canapea. L-au întrebat ce e cu el şi de ce stă aşa, iar omul le-a răspuns că domnul doctor i-a spus să stea aşa şi să mai aştepte. Şi ar mai fi stat aşa mult şi bine dacă unul din doctori nu s-ar fi dus să-l cheme pe nenea Picu, care în focul discuţiei uitase şi de alifie, şi de omul cu hemoroizi.

Chiar în primele zile ale internării mele, a venit la patul meu doctorul Budeceanu, care, spre surprinderea mea, m-a întrebat dacă la arestare locuiam tot în blocul Malaxa de pe bulevardul Brătianu şi dacă îmi mai aduc aminte de el. Am recunoscut că nu. Abia când mi-a povestit că luasem cu el lecţii de matematică, mi-am amintit. Avea pe vremea aceea şaptesprezece ani şi nu mai semăna acum cu tânărul de atunci. Iar eu eram prin clasa a treia sau a patra de liceu şi eram foarte slab la matematică, în pericol chiar să rămân corijent. Pentru a mă scoate la liman, mama a hotărât să-mi ia un meditator. S-a gândit să apeleze chiar la secretariatul liceului pentru a-i recomanda un elev mai nevoiaş din cursul superior care să fie bun la matematică. Şi aşa a ajuns Budeceanu să-mi dea de două ori pe săptămână câte o oră de meditaţie până ce mi-am îmbunătăţit cunoştinţele de matematică. Budeceanu, fiind băiat sărac, dar bun la carte, era bursier şi îşi mai completa nevoile dând lecţii particulare. Mi-a spus că, după ultima lecţie de matematică pe care mi-a dat-o, când şi-a luat rămas bun de la noi, mama i-a dăruit o trusă de piele

cu un creion cu mină şi un stilou Mont Blanc, de care a fost foarte mândru şi nu s-a despărţit decât la prima arestare, când i-a dispărut. Fiind legionar, avusese de mai multe ori de-a face cu Securitatea. În cele din urmă, a intrat în clandestinitate. A reuşit să stea câţiva ani ascuns, sfârşind totuşi prin a fi prins şi condamnat. În afară de el, dintre medicii spitalului mai erau legionari doctorii Frăţilă, Rădulescu, Rociu şi Niculescu. Pe acesta din urmă nu l-am apucat decât scurtă vreme ca dentist în spital, dar suficient pentru a-mi da seama că era considerat de toată lumea, pe drept cuvânt, o lichea.

Unul dintre deţinuţii din lagăr, care a venit special să mă caute, a fost Doru Stroescu. Ne cunoşteam de copii. Doru era fiul preotului Stroescu din comuna Şovarna, fin de-al tatălui meu. Înrudit cu preotul Titu Teodorescu din Ilovăţ, Doru venea deseori pe la el şi, cum eram cam de aceeaşi vârstă, jucam mereu fotbal împreună. Apoi au trecut anii şi nu ne-am mai văzut. Nu ştiam că era legionar. Urmase medicina veterinară şi era doctor. M-am bucurat să-l revăd şi, mai ales, să aud vorbindu-se de el numai de bine. Doru devenise un uriaş, foarte înalt şi bine legat. Deşi erai tentat să vezi la el numai forţa fizică, privindu-i figura, rămâneai derutat. Trăsăturile feţei radiau veselie şi bunătate, iar ochii mari şi extraordinar de albaştri te priveau cu o candoare şi seninătate copilărească. Vocea, şi ea nepotrivită cu statura, mai subţire decât te-ai fi aşteptat şi foarte catifelată, venea să accentueze impresia de blândeţe cu care te cucerea. Abia când îl cunoşteai mai bine şi îi urmăreai atitudinea şi activitatea, îi descopereai şi o altă latură. Inteligent, cu picioarele pe pământ, abil şi descurcăreţ, ca să nu zic oltean şmecher, Doru reuşise să ridice aceste ultime noţiuni la rangul de calităţi pozitive, punându-le numai în slujba colectivităţii noastre şi a unor scopuri morale. Doru Stroescu era brigadier la „interior”. „Interiorul” era plasat în exteriorul perimetrului lagărului (o nouă mostră de logică securistă). De fapt, era un fel de enclavă în curtea fermei partidului cu care se învecina lagărul. Acolo se aflau grajdul pentru cele două perechi de cai ai lagărului, şopronul sub care erau adăpostite căruţele şi camera în care dormeau Doru cu brigada lui, care se compunea din exact trei deţinuţi. Toţi trei aleşi şi ceruţi de Doru, pe motivul că se pricepeau la îngrijitul cailor. Cel de-al doilea motiv nemărturisit de Doru era că toţi trei erau oameni de nădejde, de absolută încredere şi aveau să-i fie devotaţi trup şi suflet. De numele unuia din ei nu-mi amintesc, dar pe ceilalţi doi, cine din cei care au fost la Salcia să-i fi putut uita? Erau doi fraţi Mihai, mocani din Dobrogea, cunoscuţi în comuna lor nu numai ca buni gospodari, dar şi ca participanţi la luptele, zise turceşti, care se organizau în regiune. Un fel de trântă liberă la care luptătorii se prezentau goi până la brâu şi unşi cu untdelemn. Pe lângă cei doi fraţi Mihai, care deşi nu erau gemeni erau greu de deosebit, Doru Stroescu părea un slăbănog. Oricum, cei patru deţinuţi din brigada de la „interior” arătau de departe cu mult mai bine decât cei din celelalte brigăzi. Nu se putea spune că prestau o muncă forţată până la epuizare, ca cei din lagăr, deşi uneori erau obligaţi să depună eforturi mari, pe măsura fraţilor Mihai şi a lui Doru. Cei patru erau mai toată ziua pe drumuri, cu căruţa, pentru tot felul de transporturi cu diferite destinaţii. Căruţa lor apărea de câteva ori pe zi în lagăr, aducând fie alimente, fie lemne pentru bucătărie, fie paie de umplut saltelele, fie alte materiale. Tot ei transportau la punctele de lucru

hârdaiele cu mâncare pentru deţinuţi sau aduceau de la o distanţă mai mare de câţiva kilometri buni, de la Piatra sau Ostrov (nu mai ştiu exact), câte un cal legat de căruţă, care urma să fie sacrificat şi băgat la cazan pentru hrana deţinuţilor. Lângă una din aceste două localităţi se afla un ţarc care împrejmuia un izlaz de câteva pogoane, în care erau aduşi cai din toate regiunile ţării.

Voi deschide aici o paranteză pentru a istorisi povestea acestor cai. Regimul decretase mecanizarea agriculturii şi declarase un război necruţător cabalinelor, care nu mai puteau fi bune decât pentru hrana unei alte categorii de fiinţe, destinată şi ea exterminării: deţinuţii politici. Doru şi fraţii Mihai mi-au povestit grozăvia care se petrecea cu caii din ţarc, cărora nu li se dădea nici de mâncare, nici de băut. La început, primii cai au mai dus-o cum au mai dus-o, păscând iarba din izlaz. Dar, pe măsură ce timpul trecea şi erau aduşi mereu alţi cai, întregul izlaz ajunsese un teren sterp, cu pământul bătătorit, în care nu mai creştea un fir de iarbă. Capacitatea de consum a lagărelor din Balta Brăilei, care erau aprovizionate cu carne din ţarc, era extrem de redusă faţă de afluxul de cai. Ca să nu mai vorbim că nici administraţia lagărului de la Salcia nu era dispusă să ne supraalimenteze şi nu aducea decât un cal pe săptămână şi chiar la două săptămâni, pentru aproape o mie de oameni. Treptat, caii din ţarc au început să slăbească, să nu se mai ţină pe picioare şi, în final, să-şi dea duhul. Aşa că, aşa-zisa carne din alimentaţia noastră consta mai mult din piei şi tendoane. Unde mai pui că atunci când căruţa noastră venea să ia un cal, acesta era ales de un miliţian, magazionerul mărfii din ţarc, care nu-l dădea decât pe cel mai slab care abia mai sta în picioare. Proceda după acelaşi vechi principiu, în virtutea căruia, în toate închisorile prin care am trecut, erau băgaţi la cazan mai întâi cartofii stricaţi. În condiţiile de depozitare în pivniţe umede sau expuşi gerului, cartofii continuau să se strice, aşa că, în cele din urmă, deţinuţii nu mâncau decât cartofi stricaţi sau degeraţi. Culmea aprovizionării cu carne a fost atinsă în ziua în care, în mod excepţional, lagărul nostru a primit doi cai. Au fost aleşi de acelaşi miliţian, din ţarcul care emana împrejur un miros pestilenţial din cauza cadavrelor de cai, morţi şi neîngropaţi. Căruţa, cu cei doi cai legaţi în urma ei, a pornit spre lagăr, dar, pe la jumătatea drumului, unul din cai a căzut şi nu s-a mai ridicat. Miliţianul, care întotdeauna însoţea căruţa de la „interior”, având răspunderea celor doi cai ridicaţi pe care trebuia să-i predea în lagăr, a luat hotărârea de rigoare. Dând şi el o mână de ajutor căruţaşului, care era unul din fraţii Mihai, au încărcat animalul muribund în căruţă. Şi aşa şi-au făcut apariţia la Salcia, cu un cal şchiopătând la remorcă şi cu altul culcat pe spate în fundul căruţei, cu cele patru copite depăşind înălţimea loitrelor. Cel din căruţă, deşi scăpase de chinuri fiindcă murise pe drum, n-a scăpat şi de cazan. Nu mai ştiu care deţinut spunea că decretul de desfiinţare a cailor de muncă fusese totuşi acceptabil pentru noi. Se temea însă de ziua în care se va renunţa prin decret la mecanizare şi se întreba dacă va trebui atunci să mâncăm tractoare.

Revenind la cei patru deţinuţi din brigada de la „interior” şi la buna lor condiţie fizică, aceasta se datora şi faptului că beneficiau de accesul la alimente, la care deţinuţii din lagăr nici nu visau. Făcând zilnic transporturi la ferma partidului, obţineau lapte de la deţinuţii de drept comun care îngrijeau vacile fermei. În cărăuşia lor aveau de a face şi cu grădina de

zarzavat, de unde reuşeau să sustragă legume crude, proaspete: morcovi, ardei, roşii, castraveţi, ceapă. Unul din cei patru venea aproape zilnic la spital, la Savu, la farmacie, unde îşi deşerta conţinutul mânecilor de la haina de zeghe, ţinută pe umeri. Mânecile legate la capete formau doi saci plini cu roşii, ardei şi castraveţi, pe care Savu îi distribuia bolnavilor care aveau mai multă nevoie de vitamine şi de o alimentaţie mai sănătoasă. Marea reuşită a lui Doru Stroescu era că se bucura de încrederea tuturor gardienilor şi ofiţerilor lagărului, care îi dădeau o mai mare libertate de mişcare în zona fermei, a staţiei şi atelierelor SMT, ca şi a satului care se înjghebase în jurul acestor obiective. Deseori Doru circula cu căruţa fără gardian însoţitor. O bună parte din casele satului erau locuite de gardienii lagărului şi de familiile lor. Erau case-tip, din chirpici, cu două camere, bucătărie şi baie, construite cândva tot de deţinuţi. Toţi aveau în jurul casei şi o ogradă în care îşi creşteau câteva păsări şi chiar câte un porc. Nevoile de hrană pentru aceste animale se aflau la originea simpatiei şi încrederii de care se bucura Doru Stroescu printre ofiţerii şi gardienii lagărului. Cele mai frecvente şi importante transporturi pe care le făceau căruţele de la „interior” erau destinate fermei partidului. Era vorba de saci de orz, ovăz, porumb şi chiar grâu, care veneau cu bacul pe Dunăre pentru a fi descărcaţi la Salcia. Specialitatea lui Doru şi a oamenilor lui era ca la trecerea prin sat a căruţelor încărcate să azvârle din mers, peste gard, în ograda miliţienilor, câte un sac plin cu grăunţe. Cu majoritatea, afacerea era discutată şi stabilită dinainte. Dar Doru mi-a povestit păţania cu un plutonier, nou venit la Salcia, care se dovedea incoruptibil. Era aspru, conştiincios la treabă şi pus să se evidenţieze ca atare faţă de tovarăşii lui. După ce plutonierul şi-a adus familia la Salcia şi şi-a încropit gospodăria, Doru a avut ocazia să-l întrebe de ce nu-şi procură de la fermă porumbul pentru porcul pe care îl creştea. Plutonierul s-a arătat indignat de ideea de a obţine porumbul în mod necinstit, şi Doru n-a mai insistat, dar şi-a schimbat tactica. De câte ori avea prilejul să treacă mai pe înserat cu căruţa cu porumb prin sat, fără să fie văzut de nimeni, arunca un sac în curtea plutonierului. După primul sac, s-au reîntâlnit, dar niciunul, nici altul nu a pomenit ceva despre misterioasa lui apariţie în ogradă. Abia după al doilea sau al treilea, plutonierul i-a spus că ştie că numai el putea să-i arunce sacii cu porumb în curte şi că i-au prins foarte bine. „Viaţa e scumpă, şi am văzut că aveţi şi dumneavoastră familie grea, copii”, i-a spus şi Doru, ca să-i uşureze conştiinţa. Gheaţa fusese spartă, iar plutonierul a intrat şi el în rândul celorlalţi gardieni. Doru Stroescu, corupătorul de gardieni, îşi folosea cu tact victimele, fără să bruscheze relaţiile, şi ajungea treptat să obţină informaţii politice şi chiar şi posibilitatea de a citi câte un ziar.

Închei amintirile mele despre brigada de la „interior” cu două exemple, pentru a vă da seama de talia, greutatea şi forţa celor doi uriaşi, care erau fraţii Mihai. Într-o noapte foarte târziu, dr. Savu a venit la patul meu să mă trezească şi să mă roage să vin să-l ajut. M-am îmbrăcat şi am ieşit pe coridor, unde mi-a explicat despre ce era vorba. Cu câteva minute mai înainte, în toiul nopţii, un gardian i-l adusese pe unul din fraţii Mihai, care abia se mai ţinea pe picioare de durere. Avea un calcul renal pe care nu-l putea elimina şi care îi provoca dureri cumplite. Savu i-a spus gardianului că era cazul să fie internat, şi acesta plecase lăsându-l pe Mihai în sala de

consultaţii, unde Savu îi făcuse o injecţie cu morfină pentru a-i calma durerile. Mihai căzuse într-un somn profund, iar Savu s-a găsit în situaţia de a fi nevoit să-l ducă într-un salon şi a-l culca într-un pat liber. Orice încercare ar fi fost însă zadarnică, Savu fiind mult prea slab pentru a-l urni din loc pe Mihai, care era o impresionantă masă de muşchi, cântărind cel puţin o sută de kilograme. Chemându-mă şi pe mine, cred că împreună echivalam greutatea lui Mihai, ceea ce nu însemna însă că ne-a venit uşor să-l cărăm, mai mult l-am târât de-a lungul coridorului până la salonul cu patul liber. Pe drum, la fiecare trei-patru metri, ne opream să ne tragem sufletul înainte de a-l transporta mai departe. În pat l-am suit cu ajutorul altor bolnavi mai valizi din salon, care se treziseră la intrarea noastră, gâfâind şi icnind sub greutatea lui Mihai. În ziua următoare, Mihai a eliminat piatra şi a părăsit spitalul pe propriile-i picioare. Al doilea exemplu menit să ateste forţa fizică a lui Mihai avea să se repete de mai multe ori, câteva luni mai târziu, când mă aflam din nou în lagăr. Ori de câte ori intra cu căruţa în curtea lagărului şi mă nimeream în calea lui, Mihai se apleca spre mine şi, din trapul cailor mă apuca de subţioară, mă ridica de jos ca pe un fulg şi mă aşeza lângă el pe capră. O demonstraţie de forţă, care făcea şi hazul gardianului de serviciu, nedându-şi seama că Mihai profita să-mi transmită câte o informaţie aflată de Stroescu sau să-mi strecoare în sân o roşie sau un ardei gras.

De când terminasem tratamentul cu PAS trecuse o bucată de vreme şi începusem să mă întremez şi să mă simt bine şi plin de vitalitate. Mă plictiseam însă din lipsă de activitate, deşi toată ziua circulam prin spital pe la diferitele saloane şi stăteam de vorbă cu alţi deţinuţi. În salonul TBC, în care îmi aveam patul, erau câţiva bolnavi cronici pe care Savu îi interna periodic pentru a le da posibilitatea de a se odihni şi reface spre a putea apoi rezista din nou o vreme vieţii dure din lagăr. Erau mai ales legionari mai în vârstă care executaseră mulţi ani de puşcărie, şi sub Carol al II-lea, şi sub Antonescu, înainte de a fi închişi de comunişti. Unul din ei, cu care stăteam zilnic de vorbă, era Tudor Goilav. Nenea Tudorică, cum i se spunea, era mic de talie, extrem de slab şi cu pieptul scobit, din care se pornea din când în când o tuse seacă, prelungită, care îi întrerupea vorba. Figura îi trăda în mod aproape caricatural originea armenească. Pasiunea pe care o avea pentru muzică era şi ea o trăsătură specifică neamului său. Mai tot timpul cât era singur fredona încet, abia perceptibil, numai pentru sine, câte o bucată de muzică clasică. Îmi vorbea mult de principiile morale ale doctrinei legionare care l-au atras de tânăr şi se înduioşa când pomenea de numele câte unui prieten care pierise în timpul prigoanei, pe vremea lui Carol, sau în ultimii ani de închisoare. Văzându-mă că nu-mi găsesc locul, dr. Savu mi-a propus să-i dau o mână de ajutor la farmacia spitalului care se afla în sarcina lui. Am fost încântat. În fiecare zi, sub supravegherea lui Savu, pregăteam tăvile cu medicamentele prescrise de doctori pentru bolnavii din cele trei sau patru saloane ale spitalului. În scurtă vreme m-am familiarizat cu denumirile medicamentelor şi cu locul lor din rafturile camerei de farmacie. Cel mai mult aveam de-a face cu dr. Picu Ionescu, care, dermatolog fiind, îmi cerea să-i pregătesc anumite alifii şi unguente care nu se găseau gata preparate. Sub îndrumarea lui,

cântăream cantităţile diferitelor substanţe componente, care se găseau în borcane, şi le frecam într-un mojar până ce deveneau o masă omogenă. Nu mai ţin minte denumirile latine ale substanţelor pe care le întrebuinţam, dar n-am s-o uit niciodată pe una, o pastă groasă, consistentă, de culoarea smoalei, care răspândea un miros îngrozitor, exasperându-i pe Savu şi pe ceilalţi doctori, când Picu îmi cerea s-o folosesc la pregătirea unei alifii. Tot în acea vreme a fost internat în salonul meu un tânăr din Bucureşti, Nelu Dumitrescu, care avusese cândva o infecţie tuberculoasă şi începuse să facă din nou acea febră mică, specifică bolii nevindecate definitiv. Bănuiesc că încercarea mea de a descrie stadiul bolii lui Nelu Dumitrescu în termeni amestecaţi, şi profani, şi medicali, lasă de dorit, dar cunoştinţele mele în domeniu nu-mi permit s-o fac mai bine. Oricum, cu Nelu Dumitrescu, care era şi tânăr, activ şi foarte săritor, am sfârşit prin a face un fel de echipă permanentă, gata oricând să dăm o mână de ajutor unde şi când se ivea nevoia.

Între timp intrasem în vară, şi canicula de afară se făcea simţită şi în spital. Nu puteam dormi de căldură, noaptea ieşeam pe coridor şi deschideam fereastra spre grădiniţa spitalului. Grădina era cuprinsă pe trei părţi între laturile clădirii, pe cea de-a patra fiind un gard de sârmă ghimpată, care o despărţea de curtea lagărului. Constituia singurul petec de verdeaţă din perimetrul lagărului, în care nu găseai decât pământ bătătorit şi prăfuit, la prima ploaie transformându-se într-o mocirlă în care îţi pierdeai bocancii. Aplecându-mă peste pervazul ferestrei, puteam prinde ceva din răcoarea nopţii şi chiar câte o adiere de briză, care, când mă retrăgeam din nou în interior, îmi făcea şi mai insuportabil aerul supraîncins din salonul TBC. Din păcate, gardianul de serviciu, în turele lui de noapte prin spital, nu admitea statul sau plimbatul pe coridor după stingere, aşa că nu puteam să trag câte o gură de aer proaspăt de afară decât pe apucate. O dată cu stingerea, nu mai aveai voie să părăseşti salonul. De verdeaţa din grădină se ocupau doctorii în timpul lor liber. Plantaseră diferite flori, aduse la intervenţia lor pe lângă dr. Lacrămă şi comandantul lagărului. Cel care se îngrijea în mod special de grădină era însă dr. Rociu. Octav reuşise să planteze câteva straturi de tufănică, pe care le plivea de buruieni şi le uda în fiecare zi după scăpătatul soarelui. Crescuseră dese şi înalte până la brâu. Rociu nu le îngrijise numai de dragul florilor. Crizantemele lui mai aveau rostul să-i acopere escapadele nocturne pe care le făcea în grădină, la răcoare. Octav potrivise în aşa fel straturile, încât să-şi amenajeze între ele un loc de refugiu, în care se întindea pe o pătură şi unde nu putea fi văzut de la nicio fereastră a spitalului. Secretul mi l-a împărtăşit şi mie, aşa că, seară de seară, luându-ne toate măsurile să nu fim văzuţi, ieşeam pe singura uşă de acces în curte, ne furişam aplecaţi printre tufele de crizanteme până la locul lui Rociu, unde ne găseam la adăpost de orice privire. Luam cu noi o pătură, ne întindeam pe spate unul lângă altul şi stăteam de vorbă, cu ochii pierduţi în înaltul cerului înstelat, identificând cele câteva constelaţii pe care le cunoşteam şi urmărind trecerea sateliţilor, pe care îi vedeam pentru prima oară. Vorbeam pe şoptite până ce, prin ferestrele coridorului, îl vedeam pe gardian făcându-şi tura prin spital. Ştiam atunci că pentru o vreme nu mai eram în pericol şi Rociu, care avea o voce plăcută, începea să fredoneze romanţe vechi româneşti sau să recite versuri. Era o

adevărată încântare să simţi răcoarea nopţii şi să respiri aerul proaspăt, cu izul amărui al frunzelor de crizantemă, după ce transpirasem toată ziua în căldura de cuptor a spitalului. Abia când mă prididea somnul, cu aceeaşi grijă să nu fiu surprins, făceam cale întoarsă spre etuva din salonul TBC, unde, de oboseală, reuşeam în cele din urmă să adorm.

Doctorul Octav Rociu, ca şi ceilalţi colegi ai lui, avea de dus o luptă permanentă cu conducerea lagărului, care îi supunea la tot felul de presiuni, fie pentru a-i determina să nu mai acorde atâtea scutiri de muncă, fie legându-se de numărul prea mare de deţinuţi internaţi în spital. Doctorii rezistau ameninţărilor cu carcera sau cu trimisul în lagăr, la muncă, ajungând până la urmă să declare ei că, dacă nu sunt lăsaţi să-şi facă meseria, preferă să meargă la muncă. Comandantul îl trăgea la răspundere şi pe dr. Lacrămă care, speriat, încerca fără succes să facă uz de autoritatea lui de medic-şef oficial al spitalului, pentru a obţine măcar câteva concesii din partea doctorilor noştri. Când situaţia devenea prea încordată, se proceda la o verificare a fişelor şi a stării bolnavilor şi se făceau câteva externări. Câteva zile mai târziu, când furtuna trecea, se revenea la situaţia de dinainte, şi oamenii erau din nou internaţi. Aşa cum am mai povestit şi cu altă ocazie, în spital nu erau internaţi numai deţinuţii grav bolnavi sau accidentaţi, incapabili de a se mai deplasa cu brigada până la locul de muncă, cum ar fi dorit administraţia. Doctorii noştri ştiau că majoritatea deţinuţilor din lagăr, chiar dacă nu sufereau de vreo boală anume, erau slăbiţi şi istoviţi peste măsură, aflându-se la limita rezistenţei fizice. Era motivul pentru care, în afara cazurilor grave, îi internau pe rând, sub pretext medical bine argumentat, pe deţinuţii care îşi consumau ultimele puteri la muncă şi se aflau pe punctul de a se prăbuşi. După câteva zile de odihnă în spital, unde primeau şi un tratament întăritor, erau din nou trimişi în lagăr. În locul lor erau internaţi alţii, din aceleaşi motive. Numai când se întâmpla să vină câte o comisie medicală de control a Ministerului de Interne, cazurile acestor internaţi erau controversate şi uneori diagnosticele doctorilor noştri puse sub semnul întrebării. Ceea ce nu-i împiedica pe ai noştri ca după plecarea comisiei să continue practica internărilor pentru refacere. Doctorul Rociu era singurul căruia nu i se punea în dubiu starea bolnavilor internaţi în salonul lui. Toţi bolnavii lui fiind operaţi, nu putea fi vorba de contestarea diagnosticelor pe care le pusese. Numai că şi majoritatea acestor operaţii erau cu cântec! În specialitatea lui, Rociu era cel mai des confruntat cu cazurile de sinuzită, rezultat al diferitelor munci şi corvezi pe care deţinuţii erau obligaţi să le execute iarna pe viscol, la temperaturi de până la cincisprezece-douăzeci de grade sub zero. În iarna 1963-1964 aveam să-i fiu şi eu pacient pentru acelaşi motiv. Mai rar se iveau cazuri de amigdalită sau altele cu totul speciale, în care Rociu trebuia să intervină cu bisturiul. Cei mai numeroşi pacienţi ai lui Rociu erau însă internaţi sub diagnosticul de deviere de sept. Octav mi-a explicat că la marea majoritate a oamenilor se putea constata o deformaţie a septului nazal datorită celor mai banale şi neluate în seamă la vremea lor lovituri primite în nas când erau copii. Prin devierea septului, respiraţia nu se mai face în mod egal la cele două nări, una fiind în mai mare sau mai mică măsură obturată, fapt de care aproape niciodată, niciunul din cei afectaţi nu-şi dau seama. Numai în cazul unei devieri grave, omul are dificultăţi de respiraţie şi se adresează

doctorului. Or, de îndată ce Octav avea liber unul din cele câteva paturi ce-i erau repartizate într-unul din saloane, profita să pună şi el în practică programul tacit de refacere a deţinuţilor care din punct de vedere fizic nu mai puteau rezista eforturilor ce li se cereau la muncă. Fiind de serviciu la cabinetul de consultaţii, Rociu avea prilejul să descopere printre cei care se prezentau la vizită cazurile cele mai avansate de slăbiciune şi extenuare. Dacă deţinutul venise să se plângă de vreo eczemă sau de dureri reumatice, primea alifia sau tabletele respective, dar Rociu îi examina şi nasul. Chiar dacă nu constata decât o deviere de sept mai puţin importantă, pentru care afară, în libertate, nimeni nu s-ar fi supus unei intervenţii chirurgicale, Rociu îi explica exact situaţia şi îi propunea să-l opereze, internându-l pentru cel puţin o săptămână, urmată de alte câteva zile de scutire de muncă în lagăr, timp în care se va putea odihni, recuperând noi forţe. Între munca epuizantă din lagăr şi neplăcerile postoperatorii pe care Rociu i le semnala, omul nu şovăia să facă alegerea, gândindu-se la fericirea de a se putea odihni câteva zile într-un pat din care nimeni nu va veni să-l scoale în răcnete pentru a-l scoate la muncă. În acest fel, Rociu a realizat impresionanta performanţă de a fi făcut la Salcia peste două sute de operaţii, majoritatea de sept. Faptul dovedeşte cu prisosinţă cât de greu încercaţi şi epuizaţi erau deţinuţii supuşi la munci peste puterile lor, dacă preferau să suporte o operaţie, nu neapărat necesară, dar care le acorda o pauză de odihnă de câteva zile. Pe lângă aceste operaţii de rutină, care au salvat însă mulţi deţinuţi de la prăbuşire, Rociu a mai făcut şi câteva intervenţii chirurgicale spectaculoase. L-a operat pe un pictor, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, care îşi pierduse complet auzul. O operaţie grea şi delicată de mastoidită cronică. Pictorul şi-a recăpătat parţial auzul.

Un alt nume pe care l-am uitat este al deţinutului care venise să fie consultat pentru răguşeala care nu-i mai trecea şi căruia Rociu i-a descoperit cauza: o tumoare pe corzile vocale. Insistenţele repetate făcute la comandantul lagărului pentru trimiterea bolnavului la un spital de specialitate s-au lovit toate de un refuz. Cum operaţia nu putea suferi întârziere, Rociu s-a decis să îndrăznească s-o facă chiar şi în condiţiile de la Salcia. Îi lipseau însă instrumentele mai speciale necesare. Nici intervenţiile de a le obţine prin administraţie şi dr. Lacrămă n-au dat rezultat. Lui Rociu nu i-a mai rămas decât soluţia de a recurge la calea clandestină. L-a pus în temă pe Doru Stroescu de la brigada de la „interior”, care în drumurile lui cu căruţa transporta materiale şi la atelierele SMT, unde îşi făcuse anumite relaţii. Pe scurt, Octav a desenat pe o foaie de hârtie (în spital era permisă folosirea creionului şi a hârtiei), cele două instrumente de care avea nevoie, dând toate detaliile şi dimensiunile. Unul dintre instrumente era destul de complicat. Din momentul în care foaia de hârtie scrisă părăsea spitalul şi era descoperită devenea corp delict şi dădea naştere la consecinţele ştiute: anchete, cercetări nesfârşite şi pedepsirea de rigoare a celor implicaţi. Cu abilitatea lui Doru nu aveau însă să se întâmple asemenea necazuri. Câteva zile mai târziu, Doru apărea din nou la cabinetul de consultaţii, cu cele două instrumente forjate din cămăşi de rulmenţi de oţel. Unul, cel mai complicat, nu fusese executat cu exactitate conform schiţei şi a trebuit corectat. După alte două zile însă, amândouă instrumentele se găseau în

dulapul din cabinetul ORL. Nu se putea spune că la aspect se prezentau ca nişte autentice instrumente medicale. Erau de culoarea fierului forjat, negru-cenuşiu, cum sunt potcoavele de cai! Şi totuşi, fierte şi sterilizate în autoclavă, şi-au îndeplinit misiunea! Operaţia a fost o reuşită. L-am văzut pe Octav la München, când a venit să-şi viziteze fata. Mi-a spus că l-a mai întâlnit pe fostul deţinut operat de tumoare, că vorbea normal şi era perfect sănătos. Mi-a mai povestit că la eliberarea din lagăr reuşise să ia cu el cele două instrumente forjate la Salcia şi să le ţină la loc de cinste în micul lui muzeu personal în care mai are câteva relicve din puşcărie.

La Salcia, din lipsă de soră medicală, dr. Rociu luase obiceiul să mă cheme pe mine să-l ajut la operaţii. M-a învăţat să cunosc cele câteva instrumente de care dispunea şi cum să i le dau când mi le cerea. Mai mult chiar, la anumite operaţii de sept, când avea amândouă mâinile ocupate, îmi cerea să lovesc eu cu ciocanul în dalta pe care o ţinea la locul potrivit pentru a desprinde câte o aşchie din osul deformat. La început aveam o senzaţie neplăcută şi nu îndrăzneam să lovesc decât foarte uşor în daltă, dar cu timpul m-am obişnuit, mai ales că datorită anesteziei locale pacientul nu simţea nimic. Mi-aduc şi acum aminte de ciocanul pe care îl foloseam, care nu făcea parte din instrumentarul unui cabinet ORL. Era o improvizaţie a lui Rociu. Un ciocan de încercat reflexele, pe care îl folosea şi doctorul Rădulescu, internistul. Trebuia să lovesc în daltă cu partea laterală, metalică, pentru că cele două capete erau de cauciuc! În noua mea calitate de „soră medicală” am avut într-o zi ocazia să-i dau o mână de ajutor lui Octav la operaţia de polipi a unui pacient mai puţin obişnuit. Era vorba de copilul colonelului-comandant de la Ostrov. S-ar putea să-l fi chemat Vulcu, dar nu sunt sigur. Cunoscând reputaţia lui Rociu, colonelul preferase să-şi dea copilul pe mâna unui „bandit”, decât să-l ducă la policlinica M.A.I. din Brăila, unde, după chiar spusele lui, nu era un doctor bun. Cadrelor M.A.I. le era interzis să recurgă la serviciile medicale ale unui doctor deţinut, dar, fiind vorba de sănătatea copilului, probabil că ofiţerul îşi asumase riscul de a fi turnat de vreun „tovarăş” de-al lui sau avea poate o poziţie mult prea solidă în partid pentru a se teme de consecinţe. Chemat împreună cu Nelu Dumitrescu, am pătruns în cabinetul lui Rociu unde, spre uimirea noastră, am văzut un colonel M.A.I. ţinând de mână un copil de vreo şase-şapte ani. Sub îndrumarea lui Rociu şi ajutaţi de colonel, care cu o blândeţe înduioşătoare căuta să-şi liniştească copilul speriat şi dând să plângă, l-am înfăşurat pe acesta peste braţe într-un cearşaf. O dată copilul imobilizat, m-am aşezat cu el în braţe pe scaunul de consultaţii, ţinându-l strâns la piept. Copilul începuse să plângă. Peste capul copilului, care îmi ajungea până la bărbie, puteam vedea figura îngrijorată a tatălui. Rociu l-a asigurat că operaţia va dura numai câteva clipe, că e foarte uşoară, deşi s-ar putea să-l impresioneze din cauza unei scurte hemoragii. Văzându-l cât era de emoţionat, l-a întrebat dacă nu vrea să stea între timp în anticamera cabinetului. Colonelul a refuzat. Octav mi-a făcut semn să-l ţin pe pacient bine strâns la piept. Pe Nelu Dumitrescu l-a pus să-i ţină capul drept, iar el a început prin a-i spune copilului să nu-i fie teamă, că nu vrea decât să se uite la el în gât şi să-i sufle o substanţă care nu doare. A reuşit astfel să-i pulverizeze în gât anestezicul cu cocaină. I-a arătat apoi, pentru a-i câştiga încrederea, paleta de metal, asemănătoare unei cozi de lingură, pe care o

ţinea în mâna stângă, explicându-i că voia numai să-i apese cu ea limba pentru a vedea mai bine fundul gâtului. Între timp, ţinea dosită în mâna dreaptă chiureta pe care avea s-o întrebuinţeze. Când copilul a deschis gura, totul nu a durat decât o fracţiune de secundă. Rociu i-a introdus chiureta în gură şi, dintr-o singură mişcare rapidă, i-a chiuretat polipii din fundul gâtului, ferindu-se imediat şi tot aşa de repede într-o parte. În aceeaşi clipă, o dată cu un acces de tuse, din gura copilului a ţâşnit un jet de sânge împreună cu polipii extirpaţi. În momentul în care a izbucnit ţipătul copilului, l-am văzut pe colonel pălind brusc, pierzându-şi echilibrul şi prăbuşindu-se la pământ. Norocul lui a fost că Rociu a reuşit la timp să-i sprijine capul înainte de a atinge duşumeaua. Colonelul leşinase!

— Luaţi-l şi duceţi-l pe canapeaua de consultaţii din anticameră, că de copil mă ocup eu! ne-a strigat Rociu.

Recunosc că nu i-am purtat de grijă colonelului, cum făcuse Rociu ferindu-i capul de contactul cu podeaua. Ba chiar m-am înţeles din ochi cu Nelu şi l-am şi scăpat o dată pe jos, înainte de a-l întinde pe canapea. Aveam o acoperire: colonelul, înalt, voinic şi bine hrănit, era mult prea greu de ridicat pentru noi, care eram slabi şi bolnavi. Colonelul n-a dat însă niciun semn de viaţă. Remuşcări pentru fapta noastră nu am avut, ştiind cum acelaşi colonel, atât de sensibil la suferinţa copilului său, fusese în stare să bată şi să calce în picioare deţinuţi care nu-şi îndepliniseră norma de muncă. E ştiut că şi fiarele îşi iubesc prăsila! Când Rociu i-a dat pe la nas cu amoniac, colonelul şi-a revenit. Şi-a luat copilul în braţe şi, înainte de a ieşi pe uşă, s-a întors spre Rociu şi i-a mulţumit. Se vedea că i-a venit greu s-o facă. Redevenise ceea ce de fapt era: un M.A.I.-ist.

În spitalul din Salcia erau internaţi din când în când şi deţinuţi din alte lagăre din Balta Brăilei. Aşa s-a întâmplat ca într-o zi să fie adus, din lagărul de la Grădina, Ivan Ghica. Deşi mult mai în vârstă ca mine, mi-aduceam aminte că îl cunoscusem în Bucureşti şi îi reţinusem şi figura şi numele din cauza proastei reputaţii pe care o avea. Era un fel de oaie neagră a „lumii bune” din Bucureşti, care îi tolera prezenţa în mijlocul ei datorită familiei onorabile din care provenea. Fratele lui, Vladimir Ghica, era boier adevărat, stimat de toţi cunoscuţii. Ivan, în schimb, avea toate tarele care în vremuri normale îl făceau să fie considerat nefrecventabil. În expresia acelor vremuri era calificat drept „un stricat”. Că era un beţiv şi un afemeiat, n-ar fi fost nimic. Ivan îşi tocase partea de avere în orgii şi la jocuri de noroc, atât în ţară, cât şi în străinătate. Ajuns la fundul sacului, a început să trăiască din împrumuturi, pe care nu le mai restituia, şi din diferite expediente, nefăcându-şi niciun fel de scrupule în privinţa unor afaceri necinstite. Toate aceste apucături nu-l împiedicau să se prezinte ca „om de lume” şi să fie chair simpatic, nefiind lipsit nici de inteligenţă, nici de umor. Cam asta era imaginea pe care mi-o făcusem despre el cu mulţi ani în urmă, când eram încă un tânăr care abia începusem să frecventez „ceaiurile” celor mai în vârstă, unde avusesem ocazia să-l întâlnesc de câteva ori. Nu-mi amintesc pentru ce fusese internat, dar ţin minte şi acum vorbele lui Sisel Antoniu, de la care am aflat de sosirea lui Ivan în spital: „Ghici ce nou pacient ne-a venit de la Grădina? şi, râzând, a răspuns tot el: pramatia de Ivan Ghica!” Ne-am dus împreună la patul lui să-l vedem. Nu l-aş fi recunoscut! Nu mai era nimic din tânărul zvelt şi arătând destul de bine, cum îmi rămăsese în minte. Nu mai era aşa de înalt cum mi

se păruse cu vreo douăzeci de ani în urmă. Era mai degrabă scund, bine legat, cu articulaţii noduroase şi foarte musculos. Avea acum constituţia unui hamal de port. Pe figura lui arsă de soare, trăsăturile vag asiatice de altădată se accentuaseră până la a-l face să semene acum cu un năvălitor tătar. Am aflat de la el, ceea ce mi-au confirmat şi alţii, că la Grădina făcea minuni de vitejie la muncă, fiind un adevărat stahanovist, bine văzut din acest motiv de administraţie. Ştiu că nuanţa de mândrie cu care vorbea despre performanţele pe care le realiza la muncă depăşindu-i la vârsta lui pe alţii mult mai tineri mi-a displăcut. N-am stat mult cu el de vorbă, dar n-am surprins în poveştile lui nicio aluzie la vreo antipatie pe care ar fi avut-o faţă de oamenii administraţiei, ba chiar atunci când pomenea de ei le spunea „domnul comandant” sau „domnul plutonier”. Mi-a lăsat un gust amar, şi nu m-am mai dus să-l văd. Aveam să aud peste vreo săptămână că, deşi se însănătoşise, dintr-un fel de solidaritate de clasă, Sisel Antoniu găsise un pretext să-i prelungească internarea pentru a-i acorda un timp mai lung de odihnă. O zi mai târziu însă, l-am auzit pe Sisel Antoniu vociferând pe coridor. Ce se întâmplase? Dimineaţa, la vizita pe care tot grupul de medici, în frunte cu Sisel Antoniu, o făcea prin saloane, când ajunseseră la unul din saloanele mai mici, unde se afla Ivan Ghica, acesta i s-a plâns în gura mare, arătând cu mâna spre ceilalţi câţiva bolnavi din cameră:

— Vă rog să mă mutaţi în alt salon! M-aţi băgat aici într-o cameră numai cu bandiţi legionari, care toată ziua nu discută decât despre Căpitan, despre Mişcarea legionară şi despre răsturnarea regimului!

Sisel i-a replicat prompt:

— Să-ţi faci bagajul, pentru că îţi fac imediat externarea!

Şi, într-adevăr, chiar în aceeaşi zi, Ivan Ghica a fost trimis înapoi la Grădina. Indignarea lui Sisel faţă de lipsa de solidaritate şi camaraderie a lui Ivan nu mai avea margini. Nu-l mai văzusem niciodată aşa de furios. Şi trebuie să menţionez că Sisel Antoniu nu numai că nu era legionar, dar nici nu-i simpatiza. Era însă un om de caracter.

Între timp, deşi mă întremasem şi mă simţeam perfect sănătos şi doream tot mai mult să mă întorc în lagăr, unde aveam mai mulţi prieteni şi cunoscuţi, doctorul Savu nu era de acord cu externarea mea. Chiar şi atunci când, de mai multe ori s-a pus de către administraţie chestiunea scoaterii şi trimiterii la muncă a deţinuţilor internaţi de prea multă vreme în spital, printre ei numărându-mă şi eu, Savu s-a luptat de fiecare dată din răsputeri să obţină o amânare a externării mele. Ţinea morţiş să nu mă expun la dogoarea soarelui şi la munca extenuantă din lagăr, până când nu voi fi perfect restabilit. Continua să mă consulte foarte des, urmărind procesul de cicatrizare a leziunii TBC, pe care numai urechea lui o sesiza. Am mai rămas aşadar în spital până aproape de sfârşitul verii, continuându-mi tratamentul cu hidrazidă şi căutând să mă fac util în orice împrejurare celor din jurul meu, fie doctori, fie pacienţi. În afară de mâna de ajutor pe care i-o dădeam lui Savu la farmacie, lui Picu Ionescu la prepararea alifiilor sau lui Rociu la operaţiile de sept, mai făceam împreună cu Nelu Dumitrescu o mulţime de alte treburi care îmi ocupau timpul, dar îmi dădeau şi satisfacţia de a şti că le eram de folos şi altora.

Astfel, una din treburile care ne fusese încredinţată era pregătirea sălii de operaţie înaintea unei intervenţii chirurgicale. Dacă aerisirea încăperii, spălatul mozaicului de pe jos şi ştersul lui cu o soluţie dezinfectantă, pe care o foloseam şi pentru masa de operaţie şi pentru clanţa de la uşă, constituiau măsuri normale în astfel de împrejurări, la Salcia intervenea o măsură în plus, specifică condiţiilor locale: eliminarea muştelor! Pentru asta, prima operaţie pe care o făceam era să închidem ermetic camera şi, înarmaţi fiecare cu câte o pompă de flit, să le pulverizăm conţinutul până la suprasaturarea atmosferei din încăpere şi până la propria noastră sufocare. Apoi, ieşeam tuşind şi cu ochii lăcrimând şi închideam repede uşa după noi. După vreo zece minute de aşteptare, ţinându-ne respiraţia, intram iar, deschideam larg fereastra şi ieşeam din nou din sală aşteptând să se aerisească. La a treia intrare în sală, chiar dacă mirosul înţepător al insecticidului mai persista, închideam numai cele două canate ale ferestrei prevăzute cu plasă de sârmă şi, neţinând seama de cele câteva muşte care, fie supravieţuiseră atacului cu flit, fie mai intraseră între timp pe fereastră, ne apucam să măturăm cadavrele sutelor de insecte de pe jos şi să le adunăm şi pe cele căzute pe masa de operaţie şi pe dulapurile cu instrumente medicale. Abia după îndepărtarea urmelor masacrului începea partea sportivă a vânătoarei de muşte. Nu mai aveam de a face cu masa de muşte proaste de la început, ci cu câteva exemplare cu experienţă, versate în lupta cu omul. Înarmaţi fiecare de astă dată cu un „plici”, cum botezasem acest instrument flexibil, cu coadă, având la cap un dreptunghi din plasă deasă de sârmă, am pornit la o luptă mai puţin inegală decât aceea cu pompa de flit, urmărind cu îndârjire cele câteva muşte rutinate, care ne dădeau mult de furcă. Zburau de colo-colo, fie foarte sus, fie în *rase-mottes* şi din când în când dispăreau fără urmă, pitindu-se şi stând nemişcate în cele mai neaşteptate locuri. Vânătoarea dura, dar nu ne lăsam până ce nu stârpeam ultimul exemplar. Muştele de la Salcia erau un adevărat flagel. Începeai să înţelegi acele populaţii din anumite zone ale Africii care trăiesc în bună înţelegere cu muştele, lăsându-le să li se aşeze şi să le umble pe faţă, fără să facă vreun gest pentru a le alunga. Noi nu am reuşit această performanţă, continuând să ne enerveze şi să ne dăm palme ori de câte ori ni se aşezau pe faţă. Un pas în direcţia bună îl făcusem însă: mai înghiţeam din când în când una din ciorba de la cazan şi nu ne mai era scârbă. Multe din infecţiile şi epidemiile care apăreau în lagăr se datorau acestor roiuri de milioane de muşte care pătrundeau peste tot şi mai ales făceau o navetă permanentă între bucătărie, W.C.-uri, lada de gunoi a spitalului, grajdurile fermei partidului şi groapa de gunoi din afara incintei, unde se deşertau toate murdăriile.

Una din operaţiile grele făcute de Sisel Antoniu a suportat-o inginerul Antohi. Suferea de ulcer de mulţi ani de zile şi îl trata cu medicamente şi cu un regim alimentar strict pe care în închisoare însă nu-l putea respecta. La una din crizele avute la Salcia, a fost internat în spital. Atât dr. Rădulescu, cât şi dr. Antoniu l-au sfătuit să se lase operat, deoarece în caz contrar riscă să facă în orice moment un ulcer perforat, care, în condiţiile din lagăr îi putea fi fatal. Inginerul Antohi a refuzat intervenţia, iar două sau trei luni mai târziu avea să cadă pe câmp şi să fie adus de urgenţă la spital. Ulcerul îi perforase stomacul, aşa cum prevăzuseră doctorii. A fost imediat operat de Sisel Antoniu, dar câteva zile situaţia bolnavului a rămas

critică. Doctorii au făcut apel la donatori de sânge voluntari, pentru transfuzie, şi aproape toţi deţinuţii din lagăr s-au prezentat la cabinetul medical, unde le-au fost luate probe de sânge pentru a fi găsită grupa sangvină potrivită. Timp de câteva zile, doctorii au stat pe rând zi şi noapte la căpătâiul bolnavului şi au reuşit să-l salveze. Cam la un an după eliberarea din închisoare, m-am întâlnit cu inginerul Antohi pe stradă, în Bucureşti. Am băut împreună o cafea la Expresso, în blocul pe care îl numeam tot ARO, de pe fostul bulevard Brătianu. Inginerul era fericit. Mi-a spus că de când fusese operat era alt om. Nu mai avea nicio suferinţă la stomac şi, după o viaţă întreagă de regim de abstinenţă, acum putea mânca şi bea orice. Şi pentru el, ca şi pentru mine şi mulţi alţii, spitalul din Salcia, aşa cum era el, fusese salvator. Parte din lipsurile grave de care suferea (lipsa periodică de medicamente, de instrumente şi de igienă) erau în mare măsură compensate de inventivitatea, conştiinţa şi calitatea profesională a doctorilor noştri. Supuşi în permanenţă presiunilor din partea administraţiei, şi-au asumat întotdeauna riscul de a rămâne solidari cu interesele camarazilor lor din lagăr. Le-au venit în ajutor şi vremurile, care se mai schimbaseră. Părea că intenţiile regimului faţă de deţinuţii politici nu mai erau chiar de exterminare, cu toate că muncile la care eram supuşi erau la fel de istovitoare şi duritatea gardienilor neschimbată. Am rămas cu convingerea că dispoziţiile pornite de la centru, de a ni se aplica un tratament mai uman, se diluau pe drum, iar o dată ajunse la Salcia sufereau modificări de interpretare, datorită intereselor şi abuzurilor conducerii locale. Ce exemplu mai elocvent putea fi decât acela de acordare de prime, pentru îndeplinirea sau depăşirea planului cadrelor de conducere ale lagărului, de către ferma de stat a partidului, al cărei teren îl lucram? Era cel mai eficient stimulent pentru nişte oameni de teapa celor de la conducerea lagărului, pentru a forţa fără milă deţinuţii la muncă şi a-şi asigura astfel dobândirea primei. Continuam aşadar să fim la cheremul abuzului local şi să nu beneficiem decât prea puţin de efectele dezgheţului care începuse să se simtă afară.

Un eveniment important pentru spitalul din Salcia a fost dotarea lui cu un tub Röntgen, import RDG. Tubul a zăcut câteva săptămâni în camera de radiologie, fără a putea fi întrebuinţat din lipsa mesei, ecranului şi întregului dispozitiv la care urma să fie ataşat. În cele din urmă, ne-a sosit de la Brăila o instalaţie care cred că data de la începutul secolului. Era o adevărată piesă de muzeu. Aşa cum era însă, avea să-şi îndeplinească scopul. Cu mijloace locale, aş zice artizanale, instalaţia a fost montată, iar Savu a inaugurat-o făcându-mi mie prima radioscopie. După ce m-a răsucit de câteva ori în spatele aparatului, doar că n-a strigat *evrika*! Aparatul îi confirmase diagnosticul. Mi-a descoperit infiltratul subclavicular dreapta. Un nodul aproape complet fibrozat. Şi, pe drept cuvânt, Savu n-a rezistat tentaţiei de a-şi lua revanşa pentru neîncrederea şi glumele colegilor pe seama auzului lui. I-a chemat pe toţi să se convingă *de visu* despre ceea ce el descoperise cu urechea încă din primele zile când îmi ascultase plămânii. Starea leziunii justifica totodată şi justeţea tratamentului aplicat şi continuarea lui încă o vreme. La intrarea în funcţie a cabinetului Röntgen, dr. Savu m-a folosit ca un fel de ajutor radiolog. Primeam şi eu un şorţ de protecţie, asistam la toate radioscopiile pe care le făcea şi consemnam într-un registru tot ceea ce constata şi îmi dicta. Într-o primă

campanie, dr. Savu a iniţiat un examen pulmonar al tuturor deţinuţilor din lagăr. Rezultatul a fost departe de a demonstra grija purtată sănătăţii deţinuţilor politici din închisoare. La rugămintea lui Savu, dr. Lacrămă i-a adus câteva tratate de radiologie generală. Savu şi-a reîmprospătat astfel cunoştinţele de dinaintea specializării lui şi a început să facă şi radioscopii la stomac şi intestine, nu numai la plămâni. Şi eu îmi petreceam acum cea mai mare parte din timp în sala de Röntgen, ţinând în ordine registrul cu însemnări şi aducându-i lui Savu bolnavii pe care voia să-i examineze. Sala prezenta şi un aspect cu totul excepţional în închisoare. Avea o uşă care se încuia pe dinăuntru şi un bec roşu pe coridor, care se aprindea pentru a semnala că nu se poate intra, fiindcă se face un examen radiologic. După ce ani de zile trăisem în spatele unor uşi fără clanţă în interior şi care se încuiau numai pe dinafară, faptul că aici puteai încuia uşa din interior te făcea să te simţi înzestrat cu dreptul unui om liber. Era o adevărată plăcere să-i strigi din interior unui gardian, care apăsa clanţa uşii încuiate: „Nu se poate intra! Aşteaptă!” Camera de radiologie devenise din acest motiv şi loc conspirativ. De câte ori un deţinut din lagăr culegea vreo informaţie politică de la un „civil”, de la fermă sau atelierele SMT, cu care avusese ocazia să intre în legătură, şi venea s-o împărtăşească şi celor din spital, era introdus în sala aparatului Röntgen, unde puteam vorbi în voie. Se încuia uşa şi, spre mai mare siguranţă, deţinutul se dezbrăca de cămaşă pentru a părea că a fost expus razelor, în cazul în care totuşi vreun ofiţer sau gardian ar fi aşteptat în faţa uşii, pe coridor, sfârşitul examenului. Când deschideam apoi uşa, îl vedea pe deţinut îmbrăcându-şi cămaşa şi nu avea nicio bănuială. Tot la radiologie se citea şi câte o foaie de ziar sau chiar un ziar întreg, atunci când vreun deţinut reuşea să şi-l procure. Îmi amintesc însă de două evenimente de-a dreptul senzaţionale, legate de cabinetul radiologic. Un deţinut care lucra la descărcatul bacurilor pe malul Dunării se împrietenise cu pilotul unui şlep, iar acesta, la fiecare cursă de la Brăila la Salcia, îi transmitea ultimele ştiri de la radio sau îi aducea chiar şi un ziar. Într-o bună zi i-a adus însă celebrul număr 2 al revistei *Probleme economice*, în care era criticat planul de totală aservire economică a României de către Uniunea Sovietică. Era vorba de planul Valev, care a provocat o tulburare temporară în relaţiile româno-sovietice. Revista a fost adusă cu toate riscurile în lagăr, introdusă în spital şi ascunsă în autoclavă, unde nici la percheziţii gardienii nu îndrăzneau să caute, fiind avertizaţi de doctorii noştri că înăuntru se află instrumente sterilizate. În zilele următoare s-a perindat pe la radiologie un număr destul de mare de deţinuţi de absolută încredere, înscrişi pe o listă de către Savu, pentru a se prezenta la un control medical. Culmea a constituit-o faptul că oamenii de pe lista predată ofiţerului de serviciu au fost căutaţi chiar de el prin barăci şi apoi escortaţi pe rând de un gardian până la cabinetul de radiologie. Aici, o dată uşa încuiată, Savu îi cerea fiecăruia să parcurgă cât mai repede paginile interesante din revistă, pentru a face loc următorului pe care avea să-l aducă gardianul. Şi aşa, în câteva zile, tot lagărul a fost pus în temă cu celebrul plan Valev, sursa informaţiei nefiind cunoscută decât de cei care fuseseră chemaţi la spital pentru un nou control pulmonar.

Cea de-a doua întâmplare mai deosebită, petrecută tot la radiologie, i s-a datorat, fără ştiinţa lui, doctorului Lacrămă. În discuţiile în care s-a lăsat

antrenat cu doctorul Savu, care îi câştigase într-o oarecare măsură încrederea, Lacrămă nu reuşea să mai respecte regulile vigilenţei şi nici ale secretului, două adevărate obsesii ale oamenilor Securităţii. Aşa se face că într-o zi, stând de vorbă cu Savu, i-a destăinuit că peste câteva luni avea în perspectivă o călătorie în Franţa. Era însă necăjit din cauza serviciului în Balta Brăilei, care nu-i lăsa timpul necesar să stea în Brăila, unde ar fi vrut să găsească un profesor, pentru a lua câteva lecţii de franceză şi a-şi însuşi câteva cunoştinţe elementare de limbă. Lui Savu i-a venit imediat ideea să-i propună să profite de vizitele lui la spital pentru a lua lecţii de franceză de la un deţinut care cunoştea bine limba şi pe a cărui discreţie se putea conta. Persoana recomandată de Savu eram eu. Obiecţiile şi ezitările lui Lacrămă faţă de soluţia propusă au fost destul de repede înlăturate de argumentele lui Savu, care i-a explicat că lecţiile le va putea lua la radiologie, unde el ne va încuia, luând cheia din uşă şi căutându-şi de lucru în farmacie. De acolo va fi în măsură să afle din timp dacă apare vreun ofiţer şi va veni să descuie. În cele din urmă, Savu l-a lăsat pe Lacrămă la radiologie şi a plecat în căutarea mea. Pe drum mi-a spus despre ce era vorba şi am fost imediat de acord să-i fiu profesor lui Lacrămă, ştiind că în felul acesta ne va fi şi mai binevoitor, complicitatea cu noi legându-l şi mai strâns de interesele noastre. O dată prezentat lui Lacrămă, am stabilit împreună programul. Spunându-mi că în următoarele câteva zile va fi plecat la Brăila, l-am rugat să aducă la întoarcere manualul de limbă franceză pe care şi-l procurase. O săptămână mai târziu, Savu ne-a încuiat la radiologie şi i-am dat prima lecţie de franceză. Mi-am dat seama că elevul meu era departe de a vrea să înveţe în mod serios şi metodic. Voia doar să-şi însuşească un număr de noţiuni elementare şi expresii curente, aşa cum apar în ghidurile turistice, şi să le înveţe pronunţia. Nu voi fi fost un profesor calificat, dar nici cu elevul nu-mi era ruşine. Nu numai că memora greu cele câteva cuvinte pe care ar fi trebuit să le reţină zilnic, dar la eforturile de pronunţie pe care le făcea aveam impresia că risca în orice moment să-şi scrântească limba sau să-şi fractureze maxilarul. Pe la jumătatea primei lecţii, îl simţeam deja înclinat spre descurajare şi îmi dădeam toată silinţa să-l îmbărbătez, spunându-i că face progrese şi că în scurtă vreme se va obişnui şi îi va veni mult mai uşor să pronunţe corect cuvintele. Evenimentul de care pomeneam mai înainte s-a petrecut în cursul celei de-a doua lecţii, când Savu a descuiat uşa şi l-a anunţat pe Lacrămă că e căutat de comandantul lagărului, care îl aşteaptă în cabinetul de consultaţii. Grăbit să răspundă la chemare, Lacrămă a ieşit val-vârtej din cameră, lăsându-şi servieta lângă piciorul mesei la care stătuse. Tentaţie mult prea mare ca să-i pot rezista! Doctorul Savu s-a plasat în cadrul uşii deschise pentru a avea sub ochi coridorul, iar eu m-am grăbit să deschid servieta sperând să găsesc un ziar. Speranţă spulberată la prima vedere pe care mi-am aruncat-o în servietă! Nu erau în ea decât nişte dosare şi vreo două broşuri medicale. M-am decis totuşi să examinez mai de aproape tot conţinutul şi am scos la iveală o broşură de câteva zeci de pagini, care mi-a atras atenţia prin calitatea hârtiei şi a copertei de carton, contrastând flagrant cu aspectul mizerabil şi sărăcăcios al publicaţiilor din acele vremuri. Aveam să fiu şi mai surprins când i-am privit coperta bleu, având tipărită într-un colţ, cu litere roşii, menţiunea „strict secret”. Broşura se intitula, dacă ţin bine

minte, *Revista medicală a MAI*, având dedesubt altă menţiune: „Numai pentru uz intern”. Stând în picioare împreună cu Savu în pragul uşii, cu un ochi pe coridor şi altul în paginile revistei, nu ne-a fost posibil să le parcurgem în linişte cuprinsul. De teama de a fi surprinşi, ne-am grăbit să răsfoim revista, citind numai titlurile capitolelor şi ici şi colo câte un pasaj ce ne atrăgea atenţia în mod special din cauza tabelelor cu cifre pe care le conţinea. Întreaga revistă se ocupa de o singură temă: epidemia de leptospiroză (o formă de holeră) care izbucnise cu vreo doi sau trei ani în urmă în lagărul de la Salcia. Numărul victimelor apărea în tabele cu rubrici care menţionau în cifre cazurile de îmbolnăvire, cazurile de vindecare şi cazurile de deces. Toate aceste cazuri erau la rândul lor împărţite şi înscrise tot în cifre, în patru coloane, care semnalau categoria din care făceau parte cei afectaţi de boală. Nu mai ţin minte denumirea exactă sub care apăreau primele trei categorii. Era însă vorba de ostaşii din corpul de gardă (din trupele M.A.I.), de gardienii care făceau de serviciu în interiorul lagărului şi de populaţia civilă. Cea de-a patra categorie apărea sub denumirea „incinta”. Nu ne-a fost greu să deducem că în spatele acestei formulări discrete erau ascunşi deţinuţii. Coloana cu „incinta” cuprindea cele mai mari cifre în rubricile de care am vorbit mai sus, numărul morţilor fiind de ordinul zecilor. Revista mai cuprindea şi o serie de rapoarte ale comisiilor medicale care se deplasaseră la Salcia pentru a analiza cauzele care provocaseră epidemia. Prima comisie stabilise că apa de băut adusă din Dunăre cu sacalele era una din cauzele principale, urmată de lipsa de igienă a toaletelor, de existenţa şobolanilor şi a muştelor. Comisia ceruse remedierea de urgenţă a acestor stări de lucruri. După o vreme, cu toate că lagărul anunţase îmbunătăţirile aduse mai ales în privinţa apei potabile şi a canalizării, epidemia nu fusese stăvilită. O nouă comisie medicală sosită la faţa locului avea să constate în raportul ei următoarele: pompa nou instalată, care trimitea prin conducte apă din Dunăre în lagăr, nu avea o instalaţie adecvată de filtrare. Apa era supusă doar unui proces simplu de decantare. Dar nu numai atât! Comisia mai descoperise că locul în care tuburile de canalizare îşi vărsau conţinutul în Dunăre, deşi se afla în aval de punctul de unde era pompată apa de băut în lagăr, se găsea într-un cot al fluviului unde curenţii produceau un fel de vârtej care amesteca scurgerea din canalizare cu apa pe care o absorbea pompa. Din alte rapoarte pe care le-am parcurs în fugă reieşea că serviciile medicale româneşti intraseră în legătură cu OMS-ul (Organizaţia Mondială a Sănătăţii). Mai mult n-am putut citi, pentru că la capătul coridorului apăruse Lacrămă. Am pus repede revista în servietă şi servieta lângă piciorul mesei, acolo unde o lăsase la plecare. Dr. Lacrămă se întorsese numai pentru a-şi lua servieta. Lecţia de franceză am amânat-o, el având ceva de rezolvat cu comandantul lagărului. A doua zi aveam să aflăm şi noi despre ce era vorba şi să facem haz de întâmplare.

Cu o zi înainte fusese prins, nu departe de Salcia, un deţinut care evadase dintr-un lagăr de muncă pentru condamnaţi de drept comun, din Balta Brăilei. Era un delincvent de multe ori recidivist, un veteran al puşcăriilor, familiarizat cu moravurile şi practicile din închisorile de drept comun. Având o constituţie fizică atletică şi fiind violent din fire şi recalcitrant, cei doi miliţieni călări care îl prinseseră, deşi i-au pus cătuşe, n-au îndrăznit să-l escorteze până la lagărul din care fugise, care era mult

mai departe. Pentru mai mare siguranţă, l-au încredinţat pazei lagărului nostru, aflat în apropiere. Comandantul a dat ordin să fie închis într-una din cele două celule ale arestului, care se găseau în incinta lagărului. Nu numai că nu i-au scos cătuşele, dar din cauza agresivităţii şi a rezistenţei opuse la intrarea în celulă, i s-au bătut şi lanţuri la picioare. A fost nevoie de vreo cinci-şase gardieni pentru a-l stăpâni, deţinutul zbătându-se şi înjurând mai abitir decât cei care căutau să-l imobilizeze. Cu greu au reuşit să-l închidă în celulă. Seara i s-a împins pe jos o gamelă cu mâncare şi o lingură. Dimineaţa au constatat că deţinutul rupsese lingura, lăsându-i în gamelă numai coada. Căuşul lipsea, iar deţinutul, făcut ghem lângă tinetă, în colţul din fundul celulei, se ţinea cu mâinile încătuşate de burtă şi gemea. Gardienii noştri, care în cariera lor îşi făcuseră stagiul şi prin închisori de drept comun, au înţeles imediat ce se întâmplase. Deţinutul înghiţise căuşul lingurii! Mai auzisem vorbindu-se de asemenea isprăvi, dar nu fusesem înclinat să le dau crezare. Or, printre cei mai înrăiţi deţinuţi de drept comun, în general recidivişti cu condamnări mari, care nu mai aveau nimic de pierdut, obiceiul de a înghiţi obiecte care nu puteau fi eliminate pe cale naturală era bine cunoscut. Era cel mai sigur procedeu pentru a fi transferat la un spital spre a fi operat. Deţinutul respectiv scăpa astfel pentru o vreme, fie de un penitenciar cu regim prea aspru, fie de munca grea de lagăr, sau, în cazul deţinutului nostru, de represaliile la care se aştepta ca urmare a evadării. De altfel s-a aflat din dosarul adus de escorta care venise să-l ia că deţinutul mai fusese operat de două ori pentru a i se scoate de fiecare dată din stomac câte un căuş de lingură. Descoperind fapta, gardianul raportase cazul comandantului, care îl chemase pe dr. Lacrămă pentru a constata cele întâmplate şi a recomanda, ca medic, soluţia potrivită. Deschizând uşa arestului, l-au găsit pe deţinut stând în aceeaşi poziţie în colţul celulei. Se pare că nu numai că avea o figură de brută primitivă, dar era şi încruntat şi arunca priviri fioroase spre cei din cadrul uşii. Vrând să-l ia cu binişorul pentru a-l putea examina de aproape, dr. Lacrămă i s-a adresat pe un ton blând, asigurându-l că e doctor şi nu-i vrea decât binele. Încurajat de tăcerea deţinutului şi crezând că introducerea lui îşi făcuse efectul, a înaintat cu un pas spre el şi l-a întrebat cum îl cheamă. În mod neaşteptat, deţinutul a ieşit din tăcerea lui încăpăţânată şi şi-a spus numele, ceea ce l-a făcut pe Lacrămă să prindă şi mai mult curaj şi să încerce să întreţină dialogul început. Vrând să-şi arate interesul pentru cazul interlocutorului lui, s-a informat pe acelaşi ton părintesc:

— Pentru ce ai fost condamnat?

Cu o voce groasă şi pe un ton agresiv, făcând totodată o mişcare care i-a scuturat zalele lanţurilor de la picioare, deţinutul i-a răspuns răstit:

— Pentru crimă! E bine?!

A doua zi, chiar Lacrămă ne-a povestit la spital de spaima prin care trecuse. Se speriase în aşa hal, încât ţâşnise pe uşă afară, busculându-l pe comandant care îi stătea în cale.

— Uitasem că era în lanţuri şi am crezut că sare să mă ia de gât!

De soarta deţinutului care înghiţise lingura n-am mai aflat nimic. A fost luat chiar în acea zi din lagăr.

Un fapt cu totul ieşit din comun, care a provocat mai întâi numai senzaţie, dar apoi şi emoţie în spital, a fost trecerea în sus şi în jos, pe

drumul din faţa porţii lagărului, a unei motociclete. Obişnuiţi să auzim numai motorul câte unui camion sau tractor al fermei partidului, exploziile eşapamentului de motocicletă ne-au atras imediat atenţia. Ridicându-ne din pat, puteam vedea prin fereastra salonului TBC peste gardul de incintă o scurtă porţiune din drumul care trecea prin faţa lagărului. De data asta n-am zărit mare lucru, viteza motocicletei şi scurta bucată de drum pe care ni s-a arătat nedându-ne timpul să-l distingem pe conducător. Am remarcat doar că nu era în uniformă militară, lucru de mirare în Balta Brăilei, unde civilii nu puteau pătrunde fără autorizaţie specială. Un camarad de salon pretindea că a văzut foarte clar că pe motocicletă se aflau două persoane, dintre care una era o femeie. Alţii, printre care şi eu, am fost siguri că se înşelase şi nu l-am crezut. Am ieşit pe coridor, unde se auzea o agitaţie neobişnuită. Doctorii comentau excitaţi apariţia motocicletei. O văzuseră şi ei pe fereastră, din camera lor. Surpriza fusese completă abia când s-a aflat că persoana cu motocicleta fusese Claire, soţia doctorului Savu, pe care nu l-am mai văzut niciodată aşa de emoţionat ca atunci. De altfel tot spitalul era în admiraţia curajului femeii, care îndrăznise să spargă zidul secretului şi să ajungă pe insula lagărelor M.A.I. Mai târziu s-a aflat chiar de la gardienii lagărului că soţia lui Savu venise până la poarta lagărului şi ceruse insistent să i se permită să-şi vadă bărbatul. Bineînţeles că i se refuzase cererea şi nu reuşiseră decât cu greu s-o facă să plece. Cu vreun an, doi în urmă, o astfel de aventură s-ar fi terminat cu arestarea şi condamnarea temerarului. Doctorul Savu a avut cu această ocazie şi altă dovadă că regimul nu mai era dispus să aplice cu aceeaşi rigoare nici măcar propriile lui hotărâri. Pe lângă anii de închisoare, sentinţa de condamnare a lui Savu prevedea şi confiscarea întregii averi. Or, era evident că motocicleta nu-i fusese confiscată.

Am mai putut remarca în acea vreme şi alte semne, mărunte, dar semnificative, care veneau în contradicţie cu munca istovitoare din lagăr, cu pedepsele şi brutalitatea gardienilor şi care păreau din ce în ce mai mult să dăinuie numai în virtutea inerţiei. Poate că şi comisia de control venită să măsoare radioactivitatea din sala de Röntgen să fi fost şi ea un astfel de semn al unei preocupări neobişnuite: sănătatea deţinuţilor! Constatarea comisiei a provocat îngrijorare: atât în sala de Röntgen, cât şi în salonul vecin s-a măsurat o radioactivitate mărită, depăşind cifra admisă. Dispoziţiile de remediere însă au fost pe măsura primitivismului ştiinţific atât de caracteristic sistemului: bolnavii din salonul învecinat să fie evacuaţi şi camera condamnată, iar sala Röntgen, după un număr de radioscopii, să fie bine aerisită! Vara se apropia de sfârşit, deşi soarele mai pripea încă şi zilele continuau să fie călduroase. Venise vremea să părăsesc spitalul şi, la recomandarea insistentă a doctorului Savu, am fost mai întâi repartizat la o muncă uşoară, unde nu eram expus la soare.

MEMENTO

Înainte de a începe noul capitol despre viaţa petrecută în lagăr după ieşirea din spital, voi prezenta lista de nume, mai mult decât incompletă, a deţinuţilor cu care am fost contemporan la Salcia. Cu tot efortul de memorie făcut, nu am izbutit să-mi amintesc decât de un număr foarte mic dintre deţinuţii cu care am stat în acea perioadă.

1. ALUPOAIE..., fost student, trecut prin reeducare; mi s-a părut a fi prototipul moldoveanului domol şi blajin.

2. ANTOHI..., inginerul care fusese operat de ulcer perforat.

3. APETREI..., om mai în vârstă, de profesiune medic, care executase mulţi ani de închisoare. Nu mai avea niciun dinte în gură. Tipul moldoveanului hâtru, ne făcea deseori să râdem. Mi-amintesc că la apelul nominal care se făcea pe platoul lagărului, fiecare când îşi auzea numele răspundea prezent, numai doctorul Apetrei răspundea „Hău!”. Gardienii îl cunoşteau, îl considerau cam nebun şi nu se mai formalizau. Îl lăsau în plata Domnului, chiar şi la muncă, unde nimeni şi nimic nu-l putea scoate din ritmul lui. Carcera nu avea niciun efect asupra lui, aşa că renunţaseră să-l mai pedepsească.

4. ARDELEANU..., fost procuror.

5. BAICU ION, şeful lotului din care făcusem şi eu parte la procesul din Timişoara.

6. BERGHEZAN ILIE.

7. BECHERESCU..., inginer din Oltenia.

8. BONEA..., inginer.

9. BALABAN OCTAVIAN.

10. BRACH..., şvab din Banat, contabil.

11. BUCESCU COSTACHE.

12. BUCESCU..., frate cu cel dinainte.

13. BUMBAC..., preot din Constanţa.

14. CARATANĂ..., aromân din Dobrogea, poet. Era aproape complet surd.

15. CĂPRIŢĂ..., din Galaţi.

16. COPACIU..., fost ofiţer, aromân.

17. COTEŢ ION, croitor, din lotul lui Baicu.

18. COVALI..., croitor, din lotul lui Baicu.

19. DIMITRIU RADU, inginer. Înalt, extrem de slab şi cu nasul neobişnuit de mare, motiv pentru care i se spunea Cyrano. Bun camarad, veşnic gata să-ţi sară în ajutor. Vesel şi mereu dispus la glumă, chiar dacă comporta riscuri. Era mai vechi în lagărul din Salcia. Rămăsese celebră o ispravă de-a lui, în timp ce se afla la carceră. Murind un deţinut, în aşteptarea venirii medicului care să constate moartea şi să semneze certificatul de deces, cadavrul fusese depus pe culoarul din faţa celulelor de pedeapsă. Se lăsase noaptea, când doctorul, împreună cu comandantul, ofiţerul de serviciu şi cei doi gardieni de serviciu au deschis uşa arestului. Niciunul nu ştia că una din celulele de pedeapsă era ocupată. Printr-o gaură din uşă, Radu Dimitriu urmărea însă scena. Când l-a auzit pe doctor cerând gardienilor să dezbrace mortul, spunându-le apoi să-l întoarcă pe o parte şi pe alta, Radu Dimitriu n-a mai putut rezista tentaţiei şi, potrivindu-şi o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui: „Nu vă jucaţi cu morţii!” Succesul glumei macabre a fost deplin: într-o clipă, fără să mai ţină seamă de grade şi ierarhie, toţi s-au bulucit pe uşă afară. Când s-au lămurit

despre ce era vorba, şi-au revenit din spaimă, iar Radu Dimitriu a aflat că va mai sta încă o săptămână la izolare.

20. DOGĂRĂSCU..., profesor. Brigadier; se declara pe faţă omul administraţiei, fiind ocolit de toţi deţinuţii.

21. DUMITRESCU ION, inginer agronom.

22. DUMITRESCU NELU, am stat cu el în spital. În lagăr am continuat să fim împreună în diferite echipe de lucru. M-a ajutat foarte mult să fac faţă unor munci mai speciale la care nu mă pricepeam deloc. Datorită lui am devenit sobar şi apoi instalator.

23. GHICA ION (IVAN) a stat scurtă vreme în spital, fiind retrimis în lagărul de la Grădina, chiar de dr. Antoniu, care îl protejase şi pe care l-a indignat lipsa lui de caracter. În 1964, a reapărut la Salcia împreună cu cea mai mare parte a deţinuţilor de la Grădina.

24. GHEORGHE ŞTEFAN (FANE), din lotul lui Baicu.

25. GOILAV TUDOR. L-am pomenit printre deţinuţii pe care i-am cunoscut în spital.

26. GRECU..., avocat. Cred că era din Brăila.

27. GRÜNBLATT..., a fost imediat rebotezat; nu i se mai spunea decât „Foaie Verde”. Se număra, ca şi mine, printre puţinii nelegionari din lagărul de la Salcia. „Foaie Verde” era evreu. S-a dovedit a fi un bun camarad, simpatizat de toţi cei care l-au cunoscut.

28. HERCU..., negustor din Lugoj, un om de nădejde, prieten nedespărţit cu Iosif Ripan.

29. IACOB PINTILIE. Ne-am cunoscut şi împrietenit la Aiud, de unde am plecat împreună la Salcia.

30. ILIESCU VIRGIL, unul din frumoasele caractere ale tineretului legionar din lagăr.

31. IONESCU MILTIADE (MACHE). Trecuseră aproape zece ani de când ne despărţisem în Zarca din Aiud. Bucuria revederii unui prieten în închisoare căpăta o cu totul altă dimensiune decât afară. Transferul lui Mache la Salcia a avut loc în 1964, cu puţin timp înainte de eliberarea noastră.

32. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj. O somitate în specialitatea lui, care acum îşi bătătorise palmele prăşind la porumb în Balta Brăilei.

33. JEBELEANU..., din Banat. Îl cunoscusem la penitenciarul din Timişoara.

34. MEICU CONSTANTIN, din Constanţa.

35. MICU..., meseriaş.

36 37. Fraţii MIHAI, dobrogeni din brigada de la „interior”.

38. MUSCELEANU MIHAI, transferat în 1964 de la Grădina. Un entuziast şi un mare optimist. Am avut ocazia să-l revăd mulţi ani mai târziu la Paris, unde ne-am reamintit de viaţa din Balta Brăilei.

39. NACU CONSTANTIN, avocat, aromân.

40. NECULCEA ION, contabil.

41. PARIZIANU GIOGA.

42. POPOVICI...

43. PĂZITORU GHEORGHE, fost poliţist. Un veteran al închisorilor, însumând la eliberare douăzeci şi patru de ani de detenţie.

44. PERDICHI GHEORGHE, profesor din Constanţa, aromân.

45. PUFAN..., din Turnu Severin.

46. RIPAN IOSIF.

47. SÂRBU ION (IOMIS), din Pecinişca, în apropiere de Băile Herculane.

48. STANCIU..., negustor din Turnu Severin.

49. STĂNESCU ILARION, fost prizonier în Rusia. Condamnat de un tribunal sovietic pentru opoziţia făcută recrutării prizonierilor în divizia „Tudor Vladimirescu”.

50. STEINHAUSEN..., din Baia Mare, fost medic M.A.I., adus la Salcia în 1964, din lagărul de la Stoeneşti.

51. STROESCU DORU, medic veterinar.

52. SUCIU..., medic veterinar.

53. TĂNASE..., aromân din Dobrogea.

54. TEODORU ROMEO (ROMICĂ). Făcea parte, din câte îmi amintesc, dintr-un grup de tineri care trecuseră prin închisoarea de la Târgşor şi rămăseseră foarte legaţi între ei. Romică era un băiat slăbuţ, purtător de ochelari şi, deşi chinuit de mai multe operaţii de stomac şi hernii abdominale, plin de curaj şi de energie, mereu vesel şi bine dispus.

55. TUFEANU...

56. ŢIFREA CONSTANTIN, din lotul lui Baicu.

57. VÂNĂTORU..., la eliberare avea să împlinească douăzeci şi patru de ani de închisoare.

58. VOICULESCU ION (NUŢU). Ne-am împrietenit la Salcia şi ne-am revăzut şi după eliberare, în Bucureşti şi apoi la München, în 1990, când a venit în vizită.

Din păcate, în ceea ce priveşte lista de mai sus, amintirile mele se opresc aici, deşi, când mă gândesc la lagărul din Salcia, îmi mai trec şi acum prin faţa ochilor multe figuri şi siluete cunoscute, ale căror nume mi s-au şters din minte. Obsedat de acest lapsus, am apelat la memoria câtorva foşti camarazi de detenţie de la Salcia, care mi-au trimis o listă mult mai completă a deţinuţilor din Balta Brăilei, cuprinzând însă şi nume de deţinuţi care nu se mai aflau în lagăr la sosirea mea în Salcia. Este motivul pentru care nu am folosit numele de pe lista primită, pentru a o completa pe a mea. O voi adăuga însă la sfârşitul amintirilor mele din Salcia, pentru a putea servi cândva la cercetările care vor trebui să ducă la stabilirea unor date complete privind numele şi numărul celor care au populat Gulagul românesc sub regimul comunist. Lunga mea internare în spital m-a împiedicat să cunosc mai îndeaproape un număr mare de deţinuţi din lagăr şi deci să le memorez numele. Nici după revenirea mea în mijlocul lor nu am avut această ocazie, fiind mereu repartizat la diferite munci în cadrul unor echipe de cel mult doi-trei inşi. Deşi m-am reîntors în patul meu din baraca pe care o părăsisem cu câteva luni în urmă, nu prea apucam să stau de vorbă cu ceilalţi locatari. Făcând parte din aceeaşi brigadă, toţi părăseau încă din zori baraca şi nu se mai întorceau în dormitor decât seara, după o zi de muncă istorivitoare. Puţini erau în stare să mai întreţină relaţii sau să stea de vorbă. Majoritatea se grăbeau să-şi înghită porţia de mâncare de seară, pentru ca apoi, imediat după „număr”, frânţi de oboseală, să se culce şi să doarmă neîntorşi cele câteva ore care îi despărţeau de următoarea zi de muncă.

PE MALUL DUNĂRII, LA DESCĂRCAT BACURI

Dimineaţa, după deşteptare, când deţinuţii din lagăr, încolonaţi pe brigăzi, ieşeau la munca câmpului sau la diferite alte puncte de lucru, lăsau în urma lor barăcile pustii. Nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii, un număr de infirmi folosiţi ca ajutoare la bucătărie şi curăţenie şi cei câţiva deţinuţi care aveau pentru ziua aceea scutire de muncă de la cabinetul medical, şi care, cu toate astea, erau vânaţi cu sadism de gardieni pentru a fi puşi la diverse corvezi, în general inutile. Părăsind spitalul, timp de vreo zece zile am rămas şi eu în lagăr după ieşirea brigăzilor pe poartă. Făceam parte dintr-o echipă de vreo patru deţinuţi care, la adăpostul unui şopron improvizat, aveam sarcina de a vopsi toate paturile din lagăr. Ni s-au dat pensule şi câteva bidoane de vopsea verde cu care să ne facem treaba. Unul din camarazii mei la vopsit era avocatul Grecu din Brăila. Un om voinic, mai înalt cu un cap decât mine. Fusese numai temporar repartizat la vopsitul paturilor, pentru a se reface de pe urma unui accident de muncă suferit pe malul Dunării, unde lucra la descărcatul bacurilor. Îmi spunea că accidentul fusese o adevărată binefacere pentru el, dându-i prilejul să se mai odihnească câteva zile la vopsitul paturilor. Obişnuit cu munca grea de la încărcatul şi descărcatul şlepurilor, demontatul şi căratul paturilor din barăci până la şopronul nostru i se părea un fleac, ca să nu mai vorbim de vopsitul în sine, care era mai mult prilej de stat la taifas. Îmi spunea mereu să-l las numai pe el să transporte paturile, iar eu să rămân la vopsit, fiindcă sunt mai slab. Nu-l ascultam, mai ales că simţeam cum pe zi ce trecea îmi recăpătam puterile şi mi se refăcea musculatura topită în toţi anii de inactivitate în celulă. Faptul că stăteam toată ziua în aer liber, contribuia şi el în mare măsură la întremarea mea fizică, dar şi morală. Aproape zece ani stătusem numai între patru pereţi şi nu văzusem cerul decât prin crăpătura oblonului de la fereastră! Pe avocatul Grecu îl puneam mereu să-mi povestească despre locul lui de muncă de pe malul Dunării, unde linia orizontului nu se oprea la sârma ghimpată şi nici privirea nu ţi se poticnea în turnuri de pază cu mitraliere şi reflectoare, ca în lagăr. Jinduiam şi eu să ajung la malul Dunării, dar nu ştiam cum să-mi realizez dorinţa. E drept că mă încerca şi un gând ascuns: îmi închipuiam că munca pe malul apei trebuie să ofere şi posibilitatea unei evadări, cu şanse mai mari de reuşită, neavând de înfruntat nici gardul înalt, nici prepeleacul cu ostaş înarmat, nici sârma ghimpată din jurul lagărului. Nu-mi puteam închipui Dunărea ca un obstacol, ci dimpotrivă mai degrabă ca o cale de fugă. Zilnic, cât eram împreună, îl descoseam pe avocat despre configuraţia locului, iar când pleca să mai aducă un pat şi rămâneam singur la vopsit, dădeam frâu liber imaginaţiei să facă tot felul de presupuneri.

Serile, când brigăzile se întorceau de la muncă, erau singurele scurte momente în care apucam să mă întâlnesc şi să mai schimb câte o vorbă cu prietenii şi cunoscuţii din alte barăci. Timp mai mult aveam numai duminicile în care nu se lucra şi toţi deţinuţii rămâneau în lagăr. În toiul verii, duminicile libere erau destul de rare. Se lucra fără întrerupere pentru

„îndeplinirea” şi chiar „depăşirea planului”! Nici duminicile nelucrătoare nu aveam însă linişte. Aveam „program administrativ”, ceea ce însemna scoaterea şi scuturarea păturilor şi saltelelor în curtea lagărului şi spălatul pe jos în dormitoare. De multe ori, această campanie de curăţenie era precedată de o percheziţie devastatoare, în urma căreia numai cu mare greutate ne mai găseam lucrurile. Pentru cineva care nu a avut de a face cu viaţa din închisorile comuniste e greu să-şi imagineze cum arăta curtea lagărului de la Salcia, în care câteva sute de oameni îşi scuturau păturile şi saltelele de paie, învăluiţi în nori de praf şi stimulaţi de strigătele sălbatice ale gardienilor care supravegheau desfăşurarea operaţiei. Între barăci şi curte era un du-te-vino permanent de deţinuţi, care fie ieşeau cu saltelele afară, fie intrau cu ele înapoi, urmăriţi de privirile vigilente ale gardienilor care cereau ca toată această mişcare să se facă în pas alergător. Se crea astfel un haos de nedescris şi o confuzie totală, de care puteam profita pentru a sta de vorbă cu prietenii, fie la adăpostul norului de praf stârnit în curte, fie ascunzându-ne într-un dormitor şi prefăcându-ne că luăm sau aducem salteaua când apărea vreun gardian. Una din ideile fixe ale celor care ne păzeau era să nu stăm de vorbă. De câte ori vedeau doi sau mai mulţi deţinuţi stând de vorbă, puteai auzi aceeaşi formulă stereotipă din dicţionarul de expresii M.A.I.: „Ce aveţi, bă, de discutat acolo?!” Tot stereotip era şi răspunsul nostru stupid, pe care îl dădeam înainte de a ne împrăştia: „Nimic, domnule sergent!”

Într-una din zile i-am vorbit lui Doru Stroescu despre dorinţa mea de a lucra în aer liber pe malul Dunării, la descărcatul bacurilor.

Împreună cu toţi ceilalţi brigadieri, Doru lua parte la şedinţele din fiecare seară, la care subofiţerul însărcinat cu producţia stabilea planul de lucru pentru a doua zi. Se hotărau punctele de lucru ale fiecărei brigăzi şi se făceau eventualele mutări de deţinuţi pentru a mări efectivul brigăzilor, acolo unde era mai mult de lucru sau acolo unde era ceva de terminat mai repede. Fiecare brigadier raporta situaţia de la punctul lui de lucru şi încerca să susţină interesele oamenilor din brigadă, explicând dificultăţile pe care le întâmpină la locul de muncă şi motivând întârzierile în îndeplinirea planului din ziua respectivă. Fiind la curent cu dispoziţiile date de subofiţer la ultimele şedinţe, Doru mi-a explicat că administraţia redusese numărul descărcătorilor de bacuri, repartizând o parte din ei la alte munci mai urgente. Mi-a spus că nu aveam altă posibilitate de a ajunge la malul Dunării, decât recurgând la un schimb, făcut prin bună înţelegere cu unul din deţinuţii care munceau la descărcatul bacurilor. Doru m-a asigurat că în acest caz va putea obţine acordul brigadierului de la echipa care lucra la malul Dunării şi va face schimbul de nume şi pe fişele de lucru, fără să-l mai informeze şi pe subofiţer. Atâta mi-a trebuit! A doua zi, avocatul Grecu, care între timp îşi reluase lucrul pe malul Dunării, nu a mai scăpat de mine până ce nu a consimţit să facem schimbul. S-a lăsat greu, pretinzând că era necinstit din partea lui să facă un schimb din care numai el avea de câştigat, în timp ce eu eram dezavantajat. La insistenţele mele, a sfârşit prin a ceda. Ziua următoare, în zori, mă aflam încolonat între cei care lucrau la malul Dunării, aşteptând ieşirea pe poarta lagărului. De data asta aveam să parcurg în sens invers drumul pe care îl făcusem cu câteva luni în urmă, pe întuneric şi cu lanţuri la picioare. Acum însă nu mai eram bolnav şi la marginea disperării, ca atunci. Dimpotrivă,

eram vesel, mă simţeam bine în răcoarea dimineţii şi mă bucuram de tot ce vedeam în jurul meu. Drumul coloanei noastre trecea peste malul înalt al digului de pământ, ridicat cu câţiva ani mai înainte de primele valuri de deţinuţi trimise în Balta Brăilei. Dincolo de dig, până la Dunăre, mai era o fâşie de pământ de câteva sute de metri lăţime, cuprinzând partea cea mai joasă a malului Dunării Vechi, prevăzută a fi cedată inundaţiilor în cazul creşterii nivelului apelor. Ajunşi pe culmea digului şi coborând pe celălalt versant al lui, deşi se luminase de-a binelea, priveliştea ce ni se oferea ochilor era a unei mări nesfârşite de ceaţă, străpunsă doar ici şi colo de coroana mai înaltă a unei sălcii sau a unui plop. Pe măsură ce coboram, ceaţa din faţa noastră se destrăma, dezvăluindu-ne zăvoiul din lunca Dunării, cu desişul lui de lăstari de salcie şi răchită, depăşit pe alocuri în înălţime de câte un anin mai gros sau de o salcie mai bătrână, cu trunchiul răsucit şi scorburos. În schimb, Dunărea nu ni s-a arătat nici când ne-am apropiat de mal. Deasupra apei plutea o pânză de aburi care a început să se ridice şi să se împrăştie numai sub lumina primelor raze ale soarelui ce se înălţa la orizont din câmpia Dobrogei. Vraja acelei dimineţi o mai simt şi acum. Atunci însă eram ca fermecat. Sorbeam cu toate simţurile iluzia libertăţii din natura înconjurătoare. Şi, deşi eram numai ochi şi urechi pentru a nu scăpa nimic din minunatul spectacol la care asistam, răcnetele şi ordinele celor doi gardieni însoţitori ai coloanei nu mai pătrundeau până la mine. Nu am luat act de existenţa lor, decât când ne-am oprit din mers.

Ajunsesem la poarta de acces în ţarcul de sârmă ghimpată, unde aveam să muncim. Ţarcul îngrădea un teren de aproximativ două sute cincizeci-trei sute de metri lungime şi două sute de metri lăţime. Una din laturile lungi era constituită chiar de malul Dunării, iar cealaltă trecea printr-o perdea destul de rară de tufe, lăstari şi arbori de esenţe moi, plopi şi sălcii. În interiorul terenului, aproape de poartă, se aflau câteva ateliere, magazii şi o cameră-birou a gardienilor. La celălalt capăt, pe malul Dunării, o mică baracă de scânduri adăpostea motorul pompei care alimenta lagărul cu apă. Odată intraţi pe poarta ţarcului, cei câţiva deţinuţi „meseriaşi” s-au îndreptat spre atelierul de fierărie şi tinichigerie, iar „mecanicul” s-a dus să vadă de motorul pompei de apă. Cei mai mulţi dintre noi, fiind repartizaţi la descărcări, am pornit spre locul în dreptul căruia erau trase la mal şi ancorate două şlepuri, care mie mi s-au părut uriaşe. Nu mai ţin minte câte tone se spunea că au. Remorcherul care le adusese plecase, urmând să se întoarcă să le ia când vor fi golite. Unul din şlepuri, încărcat cu balast, fusese golit pe jumătate în zilele precedente, celălalt încărcat cu blocuri de piatră, era încă intact. Cei doi gardieni care ne însoţeau şi-au început imediat activitatea întrecându-se unul pe altul în răcnete şi îndemnuri la grabă. Aveam să continuăm descărcarea balastului. Împărţiţi în două grupe, ne-am urcat pe cele două punţi care legau şlepul de mal. Cei doi dulapi de scândură alăturaţi, lungi de câţiva metri, sprijiniţi cu un capăt pe bordul vasului şi cu celălalt pe mal, formau un plan tot mai înclinat şi, pe măsură ce şlepul era golit de conţinut şi uşurat de greutate, se ridica mai la suprafaţa apei. Pe această punte urma să coborâm cu roabele pline de balast şi să le deşertăm pe mal. Operaţia cerea nu numai putere pentru a ridica de jos roaba plină şi a o reţine cu forţa braţelor pe panta înclinată, spre a nu lua prea mare avânt, dar şi o anumită

îndemânare. Sub greutatea roabei şi a paşilor noştri apăsaţi, puntea de dulapi începea să se legene, arcuindu-se când în jos, când în sus, într-o cadenţă crescândă, riscând să te arunce cu roabă cu tot în Dunăre. La suirea pe bac, gardianul ne prevenise că cine intră sau cade în Dunăre este împuşcat fără somaţie. Era motivul pentru care, de-a lungul malului patrula câte un ostaş înarmat cu pistol automat. Sus, pe şlep, erau dispuşi transversal, cu capetele sprijinite pe cele două borduri, alţi doi dulapi, pe care stăteai cu roaba până ce ţi-era umplută de deţinuţii coborâţi în burta vasului. De acolo aruncau cu lopeţile balastul în roabă. Cu cât însă nivelul balastului din fundul vasului scădea, cu atât mai anevoioasă era mânuirea lopeţilor prevăzute cu cozi mai lungi decât în mod obişnuit. Era o adevărată performanţă, şi de forţă, şi de jonglerie, să arunci cu lopata, de jos, din fundul vasului, balastul în roabă.

În ziua aceea am trecut prin toate felurile de munci de la descărcatul bacului. Am cărat şi cu roaba şi am dat şi la lopată. La început, cu greu şi fără spor, apoi, încetul cu încetul, cu ceva mai multă îndemânare. Şi toate astea sub ploaia neîncetată de ordine şi invective ale gardienilor, care zbierau cât îi ţinea gura: „Dă-i drumul mai repede! Ce stai, bă?! Ce? Ai venit să te odihneşti?! Mişcă mai repede, că îţi fac raport!”, la care se mai adăugau dogoarea soarelui şi zăpuşeala din fundul şlepului. Uşoara boare de vânt care abia făcea să tremure frunza sălciilor nu apuca să te răcorească atunci când coborai cu roaba încărcată pe mal sau urcai cu ea înapoi, în pas alergător. Eram tot timpul lac de apă, iar în pauza de prânz, când ni s-a dat masa, de oboseală, abia mi-am putut mânca porţia. Eram pe punctul de a regreta că nu-l ascultasem pe avocatul Grecu, dar ambiţia mă făcea să alung acest gând.

În ziua aceea nu am avut răgazul să stau de vorbă cu cei câţiva prieteni sau cunoscuţi din echipa de lucru şi nici poftă să mă las încântat de priveliştea din jur. Seara, m-am întors în lagăr răpus. Abia mă mai ţineam pe picioare. În vreme ce aşteptam cu nerăbdare „numărul”, ca să mă pot culca, a venit la mine avocatul Grecu să-mi propună să ne reluăm locurile de muncă avute înainte de a fi făcut schimbul. I-am mulţumit pentru buna lui intenţie, dar am refuzat, spunându-i că îmi convine mai mult munca la bacuri decât la vopsitul paturilor, ceea ce cred că l-a făcut să aibă dubii în privinţa deplinei mele sănătăţi mintale. A doua zi dimineaţa, când s-a dat deşteptarea, abia m-am putut da jos din pat. Efortul din ziua precedentă îmi provocase o febră musculară în tot corpul. Mă dureau picioarele, umerii, braţele şi spatele şi-mi simţeam toate încheieturile înţepenite. Mi-a venit greu să mă scol, să mă încalţ, să ies la spălătorul din faţa barăcii, iar încetul cu încetul mişcările făcute m-au dezmorţit. Când am ieşit cu brigada pe poarta lagărului şi am pornit la drum, m-am încălzit şi chiar dacă încordarea musculară mai persista, durerile se calmaseră. În cea de-a doua zi de muncă la descărcatul balastului, ca şi în următoarele, de altfel, am făcut tot posibilul să-mi menajez forţele. Mi-am dat seama că munca de la bac era cu mult peste puterile mele încă nerefăcute. Trecuseră prea mulţi ani de când nu mai făcusem cel mai mic exerciţiu fizic şi aveam nevoie de timp pentru a-mi reface musculatura atrofiată. Luând exemplu de la ceilalţi camarazi de muncă şi urmându-le sfaturile, am uzat de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi economisi puterile. Profitam de orice moment de neatenţie a gardianului sau de îndepărtarea

lui de la locul nostru de muncă pentru a sta de vorbă cu ostaşul de pază sau pentru a fuma o ţigară la umbra sălciilor de pe mal. În timp ce ne vedeam de treabă, eram cu ochii pe el. Cum întorcea capul, cum lăsam roaba jos sau lopata din mână, iar dacă eram în fundul bacului, foloseam răgazul întinzându-ne pe spate pe balastul care mai păstra din răcoarea înmagazinată în timpul nopţii. Datorită aplicării acestei tactici a economiei de forţe, în următoarele zile, cât a mai durat descărcarea balastului, am reuşit să-mi stabilesc un echilibru şi să mă adaptez muncii cu roaba şi cu lopata, fără să mă mai întorc aşa de zdrobit în lagăr. Oboseala nu putea fi însă înlăturată. Ba, dimpotrivă, se acumula, şi pot spune că era un fenomen general, resimţit de toţi deţinuţii...

Când a venit rândul bacului cu piatră să fie descărcat, munca noastră a devenit şi mai anevoioasă. Era vorba de bolovani de diferite dimensiuni, care trebuiau urcaţi pe nişte dulapi, aşezaţi la fel ca cei de pe bacul cu balast, unde erau încărcaţi în roabe şi transportaţi pe mal. În funcţie de mărimea lor, într-o roabă încăpeau maximum trei sau patru bolovani sau, în cel mai rău caz, unul singur. Spun în cel mai rău caz, pentru că nu era deloc uşor să urci din burta vasului, mai ales când era deja pe jumătate gol, un bloc de piatră de o asemenea greutate. Era o treabă la care ne înhămam câte doi-trei inşi, pentru a reuşi să-l rostogolim în sus, pe panta înclinată a unor dulapi, care cu un capăt stăteau pe pietrele din şlep, avându-l pe celălalt proptit pe dulapii transversali unde aşteptau roabele. Unghii strivite, degete zdrobite şi mâini şi braţe zdrelite erau mici accidente la ordinea zilei. De mai multe ori au fost şi accidente mai grave, dar nu în perioada în care am lucrat eu la descărcat. Pe de altă parte însă, tocmai datorită acestor diferenţe de dimensiuni şi greutate a pietrelor, nu ni se putea stabili o normă de lucru, ca la descărcatul de nisip sau de pietriş. Gardianul încerca şi aici să ne stimuleze cu îndemnuri la grabă, dar o făcea fără convingere, dându-şi seama că în asemenea condiţii ritmul descărcării nu putea fi mărit. Răcnea mai mult ca să fie auzit de vreun eventual ofiţer venit în control. Din câte îmi amintesc, nu am lucrat decât câteva zile la descărcatul de piatră.

Iosif Ripan, lângă care, pentru a mai sta de vorbă, mergeam în coloană, şi la plecarea din lagăr, şi la întoarcere, mi-a propus într-una din acele zile o alternativă mult mai plăcută. Iosif lucra la atelierul de tinichigerie, unde îl vizitasem de câteva ori în timpul pauzei de la ora mesei. Lucra singur la o comandă ocazională pe care urma s-o execute în câteva zile. Se întorcea apoi la munca în cadrul brigăzii lui, la câmp. Iosif învăţase meseria de tinichigiu la Aiud, într-una din perioadele lui de detenţie. Munca în atelier se apropia tocmai de sfârşit, când a fost anunţat că va mai avea de lucru la o nouă comandă, mai mare şi, mai ales, urgentă. Când i s-au dat amănuntele despre lucrare, Iosif a explicat că nu o va putea executa de unul singur în timpul cerut. Pretinzând că avea nevoie de ajutor, Iosif mi-a spus că se gândise la mine. Ofiţerul îi aprobase cererea, zicându-i să-şi caute singur un deţinut care să cunoască meseria. Desigur că propunerea îmi surâdea, pentru că puteam fi din nou împreună şi nu părăseam nici malul Dunării, către care mă simţeam atras în continuare. Totuşi nu înţelegeam cum îşi închipuia Ripan că îl voi putea ajuta, când nu aveam habar de tinichigerie. Mi-a explicat însă că va trebui doar să mă prefac că lucrez atunci când va intra în atelier vreun gardian, pentru că lucrarea o va

putea executa şi singur. Iosif a reuşit să-mi înlăture atât scrupulele, pe care mi le făceam la gândul că neputându-l ajuta efectiv el va trebui să lucreze şi pentru mine, cât şi teama că vreun membru al administraţiei va descoperi că nu eram de meserie. Deşi cu oarecare îndoială încă, am sfârşit prin a accepta propunerea. Ajunşi în lagăr, Iosif s-a dus să-l anunţe pe brigadier că îşi găsise un tovarăş de muncă priceput la tinichigerie şi i-a dat numele meu pentru a-mi face mutarea de la bacuri la atelier. Şi aşa am ajuns să fiu uns tinichigiu! În primele zile mi-am dat toată osteneala să fiu un ucenic model, care să-şi servească prompt meşterul, întinzându-i scula de care avea nevoie, aducându-i foile de tablă zincată pe bancul de lucru sau încăzindu-i la flacăra lămpii de benzină ciocanul de lipit cu cositor. Sub îndrumarea lui Iosif, am început să fac şi anumite operaţii mai simple, tăind cu foarfeca bucăţi de tablă de diferite forme sau chiar ondulând cu un cleşte special marginile unor piese deja confecţionate. Comanda cuprindea un număr destul de mare de ligheane şi căni de turnat apă pentru spălătoarele ce se întrebuinţau atunci când nu era apă curentă. Am aflat că erau destinate familiilor gardienilor care locuiau în Salcia. Canalizarea şi instalaţiile sanitare fiind defectuoase şi nefuncţionând permanent, spiritul gospodăresc şi inventiv al administraţiei descoperise un remediu specific progresului socialist din acea vreme, recurgând la o instalaţie paralelă, de spălătoare primitive de altădată. Calitatea şi aspectul lor nu dezminţeau valoarea materialului din care erau confecţionate: tablă zincată ordinară! De altfel, întreaga operaţie a decurs după tipicul bine cunoscut care hotăra soarta producţiei în ţara socialismului biruitor: cam pe la jumătatea lucrării s-a terminat tabla şi nu s-a mai obţinut altă repartiţie, aşa încât planul de confecţionare a spălătoarelor a fost abandonat, iar Iosif Ripan şi cu mine am fost trimişi, cu încă alţi câţiva deţinuţi, să descărcăm un bac cu brichete (ouă) de cărbuni.

În închisoare, viaţa noastră zilnică era în mare măsură influenţată de atitudinea gardianului care era de serviciu. Putea să decurgă în mod paşnic, fără ca liniştea şi monotonia să-i fie tulburate, dacă gardianul de zi nu-şi făcea simţită prezenţa decât la ora „programului”, sau la împărţirea mesei, dar putea deveni un adevărat chin, dacă pe coridor era de serviciu o brută sadică, aflându-şi satisfacţii în suferinţa provocată celor din celulă şi în numărul cât mai mare de zile de izolare împărţite cu nemiluita. În decursul anilor însă, Ministerul de Interne reuşise să creeze un tip de gardian aproape standardizat, care, în funcţie de fluctuaţiile politicii regimului faţă de deţinuţi, putea fi, la ordin, azi bun şi mâine rău. Aici însă, în Balta Brăilei, la capătul pământului şi departe de centru, ordinele primite sufereau influenţa conducerii locale, care îşi permitea anumite abateri, fie prin delăsare, fie prin luarea de iniţiative personale. De asemenea, puterile şi libertatea de acţiune acordate gardianului din Balta Brăilei, pus să ne supravegheze şi să ne forţeze la muncă, erau cu mult mai mari decât ale gardianului din penitenciar, expus atât controlului permanent al superiorilor din direcţie, cât şi inspecţiilor frecvente ale trimişilor Ministerului de Interne. Simţindu-se învestit cu drepturi de stăpân absolut pentru a obţine randamentul maxim la muncă din partea deţinuţilor ce-i erau încredinţaţi, gardianul din Balta Brăilei era în general mai brutal, mai lipsit de milă şi mai abuziv. De un astfel de exemplar am avut parte când am început să descărcăm bacul cu cărbuni. Echipa

noastră de vreo şapte-opt inşi a fost luată în primire de răcnetele gardianului ce avea să ne însoţească la muncă încă din momentul încolonării noastre în curtea lagărului. Nimic nu-i plăcea şi totul era motiv de critică, de invective şi insulte. Ba nu eram bine aliniaţi, ba vorbeam în front, ba nu stăteam drepţi! Nici pe drum nu ne-a slăbit cu cuvintele lui de ocară: „Ţine, bă, cadenţa! Ce te uiţi, bă, în lături? N-ai nimic de văzut! Stai cu ochii pe cel din faţă!” Când am ajuns pe bac, nici nu am apucat bine să punem mâna pe roabe şi pe lopeţi că ne-am trezit că-i cere numele unuia dintre noi pentru a-i face raport că nu munceşte. La murmurul nostru de indignare faţă de o asemenea nedreptate, a mai cerut un nume, la întâmplare, pentru a-i face raport de indisciplină. Văzându-l atât de turbat, ne-am decis la prudenţă. Ne-am văzut de treabă în tăcere, fără să ne mai lăsăm provocaţi de insultele pe care le profera, fapt care l-a înfuriat la culme, făcându-l să-şi mărească debitul de înjurături, răcnind mai des şi mai tare formulele consacrate: „Mişcă, bă, mai repede! Ce stai? Dă-i bătaie!”

Pe bac am împărţit treaba cu Ripan, trecând pe rând, când unul, când altul, fie la lopată, fie la roabă. Ca şi la celelalte bacuri, unul arunca de jos, din fundul vasului, cu lopata în roaba de pe dulapii aşezaţi transversal, iar celălalt ducea roaba pe puntea înclinată până la mal, unde o deşerta. Munca era aproape la fel de grea ca la balast, dar mai murdară. Eram negri din cap până-n picioare de praful de cărbune care se ridica din brichetele încinse de soare, când înfigeai lopata în grămadă şi când îi aruncai conţinutul în roabă. N-am fost scutiţi de gura gardianului nici pe drumul de întoarcere, iar la poarta lagărului i-a raportat ofiţerului de serviciu numele celor doi camarazi ai noştri care, aşa murdari de cărbune cum erau, au fost duşi pentru trei zile la izolare, cu regimul cunoscut: noaptea la izolare şi ziua la muncă. Primele două zile nu primeau nimic de mâncare, iar la stingere li se dădea o rogojină şi o pătură cu care să doarmă pe pardoseala de beton. Noi ne-am spălat destul de greu şi numai în parte de praful gros şi lipicios de cărbune, care ne-a provocat toată noaptea mâncărimi de piele.

Şi a doua zi am lucrat în aceeaşi echipă şi cu acelaşi gardian. De data asta ne-am pregătit mai bine pentru a ne apăra de praful de cărbune. Am improvizat fiecare din ce am avut în bagajul nostru de zdrenţe câte un fular pe care ni l-am legat la gât sau chiar ne-am îmbrobodit cu el. Prevederea noastră s-a dovedit însă utilă numai în primele câteva ore de muncă. Briza, la început plăcută, care abia adia de-a lungul malului Dunării, s-a tot înteţit în cursul dimineţii. Către prânz s-a prefăcut într-un vânt puternic care sufla în rafale şi în faţa căruia fularele noastre n-au mai servit la nimic. Tot bacul, împreună cu noi, era învăluit într-un nor de praf de cărbune, căruia nu-i mai stătea nimic în cale. Degeaba căutam să ne înfăşurăm capul şi faţa, nelăsându-ne decât ochii liberi. Broboadele noastre nu rezistau în bătaia vântului, începeau să fluture, ne descopereau feţele şi praful în care eram învolburaţi ni se lipea pe obraji şi ni se strecura pe lângă gât şi ceafă, până sub cămaşă. Printre rafelele de vânt nu mai parveneau la urechile noastre decât frânturi din răcnetele gardianului care, neobosit, îşi debita fără încetare îndemnurile la muncă, ameninţările şi insultele. Nimeni nu-l mai băga în seamă. Eram preocupaţi numai de lupta noastră cu praful care ne orbea şi, deşi ne schimbam din

timp în timp locul de muncă, de la lopată la roabă şi invers, nu era chip să ne ferim de el. În fundul bacului eram expuşi vârtejului de praf ridicat din grămada de cărbuni de îndată ce înfigeai lopata în ea, iar pe punte, pe lângă praful spulberat din roaba plină cu cărbuni, mai aveai de înfruntat şi vântul. Întrucât vântul sufla puternic şi cu întreruperi, riscai în orice moment să-ţi pierzi echilibrul, în timp ce împingeai roaba pe podul înclinat de dulapi, şi să cazi în Dunăre. N-am realizat decât după o vreme că înţepăturile pe care le simţeam în ochi, în jurul nasului şi în fundul gâtului nu se datorau unei simple iritaţii. Când, în pauza de prânz, ne-am adăpostit cu gamelele în mână în spatele barăcilor-atelier şi ne-am uitat unii la alţii, eram de nerecunoscut. Ne-am speriat când am văzut cum arătam, cu ochii roşii, cu pleoapele umflate şi toată pielea feţei tumefiată. Ne-am înţeles cu toţii să refuzăm să mai muncim în asemenea condiţii şi, la sfârşitul mesei, i-am cerut gardianului să cheme ofiţerul de serviciu, pe care tocmai îl văzusem intrând pe poarta ţarcului. Furios că nu-i ascultăm ordinul de a ne sui pe bac şi a ne apuca de lucru, gardianul s-a răstit la noi, ameninţându-ne că ne va face raport pentru indisciplină. Am încercat să-i atragem atenţia asupra halului în care arătam, dar nu am găsit la el nicio înţelegere. Dimpotrivă, s-a stropşit la noi şi mai ameninţător:

— Dă-i drumu’ la muncă şi nu mai comenta, că te ia mama dracului!

— Până nu chemaţi ofiţerul de serviciu, nu ne mişcăm de aici!

Şi pentru a întări spusele, ne-am şi aşezat pe jos, atitudine care şi-a atins scopul. Fără să-şi poată stăpâni gura, s-a dus totuşi să-l cheme pe ofiţer. Între timp, starea noastră se înrăutăţise. Înfăţişarea noastră excludea necesitatea oricărei pledoarii. Mai ales pleoapele ni se umflaseră atât de tare, încât ochii ne erau aproape închişi şi lăcrimau fără încetare. Deşi aţâţat pe drum de gardian, când ne-a văzut, ofiţerul nu a avut decât o scurtă ezitare, după care a dat dispoziţie să nu se mai lucreze în ziua aceea la cărbuni, iar nouă ne-a spus să ducem lopeţile şi roabele la magazia de unelte şi să facem ordine în încăpere. Ca prin farmec, gardianul a tăcut. Ne-a privit pieziş, dar până la plecarea spre lagăr nu i-am mai auzit gura. Pe drumul de întoarcere a vrut să ne arate că totuşi nu-i pierise glasul. Şi a reuşit! Când ne-am prezentat la cabinetul medical, doctorii noştri s-au speriat. Ne-au tamponat pe faţă cu apă oxigenată pentru a înlătura stratul de praf de cărbune. A ieşit la iveală o piele roşie şi iritată, care ne provoca usturimi tot mai insuportabile. Alifiile doctorului Picu Ionescu ne-au alinat usturimile, dar iritaţia pielii a mai persistat câteva zile. Cel mai grav afectaţi au fost ochii. Pe pielea pleoapelor umflate se produseseră crăpături foarte fine, dar extrem de dureroase, iar ochii, injectaţi şi plini de lacrimi, au favorizat la câţiva dintre noi apariţia unor cazuri destul de rebele de conjunctivită. Iosif Ripan şi cu mine am scăpat de această consecinţă, dar usturimile de la ochi şi faţă ne-au chinuit câteva zile. Toată echipa noastră de „carbonari” a fost scutită de muncă trei zile, timp în care mergeam de două ori pe zi la spital pentru a ni se pune picături în ochi şi pentru a ne fi tratate pleoapele şi conjunctivitele.

În 1963, ca şi în 1964, am făcut de mai multe ori parte din echipele de descărcare a bacurilor. Memoria nu mă mai ajută însă să stabilesc nici de câte ori am muncit la descărcări şi nici succesiunea cronologică a ieşirilor mele cu brigada care lucra pe malul Dunării. Am pomenit până acum

despre unele din aceste perioade, de câte trei-patru zile sau chiar o săptămână, lucrate la descărcatul bacurilor, fără pretenţia de a fi putut preciza data şi deci ordinea în care s-au succedat. Voi proceda de aici înainte la fel şi cu diferitele episoade ce mi-au rămas în amintire şi despre care voi relata, având ca singur reper de a le plasa cu aproximaţie în timp, doar vremea de afară indicându-mi anotimpul. Ţin astfel minte că de câte ori am muncit la bacuri, vremea a fost frumoasă şi în general am suferit de căldură şi nu de frig. O singură dată am avut parte de o ploaie torenţială de vară, care în câteva clipe ne-a udat până la piele. Debitul cascadei de apă ce se prăvălea din cer a redus în aşa măsură vizibilitatea, încât paznicii noştri s-au alarmat şi au fluierat încetarea lucrului şi adunarea noastră sub una din sălciile bătrâne de pe mal. În ziua aceea lucram pe un bac care adusese orz pentru animalele de la ferma partidului.

O parte din noi, coborâţi în burta vasului, puneam orzul în saci, iar alţii îi cărau pe mal şi îi deşertau în lada unui camion cu remorcă. Cele două operaţiuni, una grea, iar cealaltă mult mai uşoară, le făceam prin rotaţie. Ridicatul pe umeri şi căratul cu spinarea a unor saci de circa şaptezeci de kilograme, în ritmul impus de strigătele gardianului care ne grăbea întruna, era pentru cei mai mulţi o muncă grea, care le solicita un efort prea mare pentru puterile lor slăbite. Ploaia care s-a dezlănţuit ne-a venit în ziua aceea în ajutor, pauza de lucru pe care a provocat-o prinzându-ne bine. Când stropii au început să se rărească şi cerul s-a mai luminat, gardienii s-au grăbit să ne trimită la muncă pe bac, neaşteptându-se la noul ropot de ploaie ce s-a pornit când tocmai dădeam să ne apucăm de lucru. Mai întâi au ezitat, dar apoi au fluierat iar adunarea pe mal. Nu apucaserăm să coborâm de pe bac decât o parte din noi, când, părându-li-se că ploaia va înceta, s-au răzgândit şi au contramandat ordinul. Au reuşit astfel să creeze câteva minute de haos, în care o parte din deţinuţi, care nu auziseră ultimul ordin, continuau să coboare pe mal, în timp ce alţii voiau să urce pe bac.

Profitând de ruperea de nori şi de momentele de zăpăceală, Nelu Dumitrescu s-a strecurat fără să fie văzut până la cabina de scânduri ce se afla pe partea puntată de la pupa şlepului. Făcuse incursiunea din simplă curiozitate şi din dorinţa de a explora un spaţiu în care accesul deţinuţilor era interzis. Eu mă urcasem tocmai pe bac şi mă pregăteam să cobor în burta vasului, când mi-a atras atenţia un fluierat. Pitit după cabina de la pupa şlepului, Nelu Dumitrescu îmi făcea semn cu degetul să vin la el. Bănuind că descoperise ceva interesant, am pornit spre el, de-a lungul bordului vasului, dinspre Dunăre. Mergeam în patru labe pentru a nu fi observat de gardianul de pe mal, a cărui nehotărâre, după felul în care privea mereu la norul negru şi ameninţător de deasupra lui, se vedea că mai dăinuia încă. Am ajuns cu bine lângă Nelu, care, şoptindu-mi că are o surpriză pentru mine şi făcându-mi semne să-l aştept, a dispărut într-o clipă pe uşa întredeschisă a cabinei din spatele lui. Tot atât de iute a reapărut iar lângă mine, aşezând pe jos între noi o farfurie de tablă smălţuită, cu două bucăţi de peşte prăjit, calde încă. Cum nu aveam timp de pierdut, le-am mâncat amândoi aproape pe nerăsuflate, neputându-ne bucura în linişte de gustul unui peşte pe care şi oamenii aşa-zişi liberi din ţară îl uitaseră de mult: gustul de cegă! Bătusem de-a dreptul un record, mâncând cegă în închisoare! Între timp cerul se luminase, zăpăceala de

du-te-vino dintre bac şi mal se calmase, şi gardianul redevenise atent. Am reuşit totuşi să ne strecurăm neobservaţi până la locurile noastre de muncă, unde Nelu mi-a povestit cu amănunte aventura lui de pe bac şi secretul bucăţilor de cegă. Nelu se dusese la cabina din capătul bacului, când se pornise potopul şi rămăsese acolo câtă vreme ţinuse ploaia. Intrând în cabină, avusese supriza să dea peste cârmaciul şlepului, care, văzându-l, doar că n-a sărit în Dunăre de spaimă. Nelu s-a priceput însă să-l liniştească şi chiar să-i câştige încrederea. Cârmaciul şi-a dezlegat limba cu mult peste aşteptările lui, dându-i informaţii de tot felul despre viaţa de afară. I-a dat şi ultimul număr din *Scânteia*, a cărei pagină cu ştiri externe Nelu a citit-o pe loc, memorând ceea ce i s-a părut mai important. Cârmaciul nu voise să părăsească şlepul pe durata descărcării orzului şi fusese instruit de ofiţerul de serviciu să nu iasă din cabină, în timpul zilei, când lucrau deţinuţii. Îi atrăsese totodată atenţia că orice contact ar lua cu deţinuţii îl va costa ani grei de închisoare. Ameninţat în acest fel, omul nu ieşea din cabină decât seara, după ce deţinuţii părăseau ţarcul pentru a se întoarce în lagăr. Profita atunci să pescuiască, aruncând în Dunăre pripoane cu mai multe cârlige pentru prins somn, pe care le scotea din apă dimineaţa devreme, înainte de sosirea deţinuţilor. În dimineaţa aceea găsise prinsă într-un cârlig o cegă, pe care tocmai o prăjise în tigaie. Oferindu-i lui Nelu să guste din peştele prins, acesta i-a spus că vrea să ia bucata cu el ca s-o împartă cu un camarad de închisoare. Cârmaciul s-a împotrivit intenţiei lui Nelu, fiindu-i teamă că va fi prins cu peştele şi se va afla de la cine l-a primit. Aşa s-a făcut că Nelu m-a chemat lângă cabină pentru a mânca peştele pe loc, după dorinţa marinarului. Vorbindu-i lui Nelu despre felul cum pescuia cu priponul, omul i s-a plâns că nu mai are săpun de rufe. Văzându-l că nu înţelege legătura dintre pescuit şi săpun, cârmaciul i-a explicat că cea mai bună momeală la care muşcă somnul este săpunul de rufe. Era vorba de acelaşi mizerabil săpun de rufe, cu miros de petrol, produs după standardul statului comunist, care ni se dădea şi nouă pentru spălat. Nelu i-a promis că va încerca să-i aducă vreo câteva bucăţi în ziua următoare. La întoarcerea în lagăr ne-a prins numărătoarea de seară umblând din prieten în prieten prin dormitoare, pentru a colecta săpun de prins somni!

A doua zi, deşi n-a mai plouat, am avut parte de un gardian obosit, care a stat mai tot timpul aşezat la umbră, la picioarele unei sălcii, cu cozorocul chipiului tras pe ochi. Cred că nici nu se trezea atunci când ne pomeneam cu el strigând tam-nesam: „ Dă-i, bă, drumul mai repede!” N-am avut aşadar nicio dificultate să ne prelingem de-a buşilea pe lângă bordul vasului până la cabina marinarului. I-am dat săpunul colectat în seara precedentă şi i-am mai pus câteva întrebări despre situaţia din ţară. După vorbă mi-am dat seama că era oltean şi l-am întrebat de unde e.

— Din Mehedinţi, din comuna Batoţi.

— Îl cunoşti pe popa Justin Iorgulescu?

— Cum să nu-l cunosc? Doar mi-a fost naş!

Nu degeaba se spune că lumea e mică şi, aş adăuga eu, olteni sunt peste tot!

— Ştiţi însă că l-au arestat acum câţiva ani şi nu i-au mai dat drumul de atunci.

Nu ştiam, şi vestea m-a întristat. Prin 1946 sau ‘47 fusesem la Batoţi împreună cu vărul meu George Boian, care urma să fie naş la căsătoria fetei preotului Justin Iorgulescu. Pe popa Justin îl ştiam de altfel de când eram copil, pentru că se întâlnea deseori cu tatăl meu, care nu avea decât cuvinte de laudă pentru el.

Într-una din zile, în timp ce munceam la descărcatul unui şlep, am avut ocazia să asistăm la un spectacol gratuit, oferit de gospodăria de stat din comuna Dăieni. Gospodăria era situată vizavi de Salcia, pe malul dobrogean al Dunării, cam la o jumătate de kilometru în amonte faţă de poziţia ţarcului nostru. Era o fermă specializată în creşterea raţelor, întreaga ei producţie fiind destinată exportului. Deşi distanţa care ne despărţea era destul de mare, puteam vedea cu ochiul liber raţele fermei de pe celălalt mal. Punctele albe care se mişcau pe fondul verde al pajiştii deveneau şi mai vizibile când erau mânate în apele de la malul Dunării, împrejmuite de un gard din plasă de sârmă. În ultimele zile observasem că apele Dunării se umflaseră, erau mai tulburi, mai repezi şi mai agitate. Până şi bacul nostru, greu încărcat şi ancorat lângă mal, se mişca în ritmul valurilor care îl săltau şi-l coborau. Deşi domoală, mişcarea făcea şi mai anevoios drumul cu roaba pe dulapii flexibili şi instabili, supuşi şi ei influenţei ondulaţiilor de la suprafaţa apei. Nu ştiu cine a văzut primul ce se petrecea pe malul opus, dar îmi amintesc că, aproape concomitent, toată lumea care popula ţarcul nostru, fără deosebire de statut, s-a transformat în public spectator, înşirându-se de-a lungul malului. Deţinuţi, gardieni şi ostaşi de pază urmăreau cu toţii spectacolul care se desfăşura în faţa noastră. Apele crescute şi învolburate ale Dunării rupseseră plasa de sârmă care îngrădea locul unde înotau raţele fermei. Prin breşa făcută, raţele începuseră să iasă în larg şi erau acum purtate de apă către mijlocul Dunării, unde curentul era mai puternic. Până să prindă de veste oamenii fermei şi să încerce să mai salveze ce mai era de salvat, toată suprafaţa apei era deja presărată cu câteva sute de raţe albe care nu păreau deloc nemulţumite de întâmplare. Liniştite, majoritatea se lăsau duse în derivă de undele Dunării, fără să încerce să se opună curentului pentru a face cale întoarsă. Altele, dimpotrivă, se străduiau să învingă forţa apei curgătoare şi înotau către malul nostru, nebănuind că şi aici era un ţarc care îngrădea libertatea. Câteva au reuşit chiar să ajungă pe malul nostru, dar, spre dezamăgirea unor camarazi, care, animaţi mai degrabă de intenţii practice, decât binevoitoare faţă de raţe, le aşteptau lângă baraca unde era motorul pompei de apă, păsările evadate au acostat mai la vale, dincolo de gardul de sârmă ghimpată al ţarcului. Între timp, urcaţi în două luntre cu vâsle, oamenii fermei căutau să abată raţele scăpate pe apă, către malul dobrogean. Păreau să nu îndrăznească însă se se aventureze până spre mijlocul fluviului, probabil din teama de a nu fi duşi de curentul apei mult prea departe de fermă. Raţele ajunse în larg le-am urmărit cu ochii cum se duceau pe apă la vale, până când petele lor albe s-au contopit în culoarea galben-murdară a apelor Dunării şi au pierit în depărtare. O dată cu dispariţia lor ne-am trezit din nou la realitate. Nu numai noi. Din păcate şi gardienii. Câte raţe a pierdut ferma în ziua aceea şi cine a fost tras la răspundere pentru paguba produsă nu am aflat. Nu ne-am îndoit însă nicio clipă că vinovatul va trebui să fie, conform

şablonului, „un sabotor” şi „un duşman de clasă”, care va avea de a face cu „organele puterii populare” şi va înfunda puşcăria!

Într-una din duminici, când nu am fost scoşi la muncă, s-au distribuit cărţi poştale deţinuţilor din brigada care îşi îndeplinise norma în luna respectivă. Era brigada din care făcea parte şi prietenul meu Lie (Iacob Pintilie), care mi-a propus să folosesc eu ocazia în locul lui. Cu alte cuvinte, s-a oferit să-mi cedeze cartea lui poştală. Un gest pe care nu l-am putut uita niciodată şi pentru care îi sunt şi azi recunoscător. Avea să fie prima carte poştală primită de mama de la mine, după mai bine de zece ani! Pentru a o duce la împlinire, generozitatea lui Lie mai avea însă un clenci: trebuia ca substituirea de persoane pe care o implica să treacă neobservată. Riscul de a fi prinşi nu putea fi complet eliminat. Nu aveam altă soluţie, decât să mizăm pe neatenţia ofiţerului politic care se ocupa de verificarea şi cenzura corespondenţei. Ne-am dus aşadar amândoi la camera din apropierea porţii lagărului, în faţa căreia se adunaseră toţi cei cu dreptul de a scrie acasă în luna aceea. Uşa camerei era deschisă. Ofiţerul politic şi un gardian cereau pe rând numele fiecărui deţinut care se prezenta în faţa lor şi, după ce îl identificau şi îl bifau pe lista celor îndreptăţiţi să scrie acasă, îi dădeau cartea poştală şi o ciosvârtă de creion chimic, nu mai lungă de cinci-şase centimetri. Totodată îi arătau o hârtie afişată pe perete, care reproducea textul-tip al cărţii poştale pe care urma să-l respecţi întocmai: „*Dragă... Eu sunt bine, sănătos. Te rog să-mi trimiţi un pachet de 5 kg cu* (şi aici indicai cele câteva produse alimentare admise) *slănină, marmeladă, miere, biscuiţi, precum şi 400 de ţigări. Adresa mea este: Formaţiunea 0957 Ostrov*.” Cartea poştală se încheia cu semnătura. Orice vorbă în plus adăugată în conţinutul cărţii poştale ducea la anularea ei. Pentru a termina mai repede treaba, ofiţerul distribuia concomitent la cinci deţinuţi câte o carte poştală şi câte un fragment de creion chimic. Aştepta apoi până ce terminau de scris, pentru a proceda la fel cu următorii cinci. Cei care îşi primeau cartea poştală nu aveau voie să părăsească încăperea şi şi-o scriau cum puteau şi pe unde apucau. Camera era mică şi, în înghesuiala creată de prezenţa ofiţerului, a gardianului, a celor cinci deţinuţi intraţi în posesia cărţilor poştale şi a celor cinci care urmau la rând, era greu de găsit un loc propice pentru scris. Doi aveau loc să-şi pună cărţile poştale pe marginea mesei, la care stăteau ofiţerul şi gardianul, dar ceilalţi trei şi le scriau din picioare, proptindu-le pe perete sau pe tocul uşii. Când i-a venit şi lui rândul, Lie şi-a ales tocul uşii. Stătea astfel chiar pe prag, iar eu, lângă el, dar afară, printre cei care aşteptau la coadă. Deţinuţii care se găseau deja în cameră stăteau paravan cu corpurile lor între uşă şi cei doi M.A.I.-işti din fundul camerei, acoperindu-l pe Lie, fapt pe care contasem şi de care am profitat. Schimbând locul cu Lie, am scris eu cartea poştală, aplicând-o pe tocul uşii. Am scris-o repede, am semnat Pintilie Iacob şi am ieşit afară. Lie a predat-o ofiţerului care şi-a aruncat doar în fugă ochii peste ea.

Câteva zile am trăit cu emoţia că ofiţerul politic va descoperi nepotrivirea dintre semnătura expeditorului (Pintilie Iacob) şi numele adresantului (Elena Ioanid). Ofiţerului i-a scăpat însă acest amănunt, fiind probabil atent numai la verificarea textelor propriu-zise ale cărţilor poştale. De perspicacitatea mamei, că îmi va recunoaşte scrisul şi va înţelege subterfugiul la care am recurs, nu m-am îndoit. Nu mai aveam

decât o singură teamă: să i se fi întâmplat ceva mamei, despre care nu mai ştiam de multă vreme nimic, sau să se fi mutat între timp la altă adresă. Peste vreo zece zile aveam să mă liniştesc în toate privinţele. Mi-au fost confirmate şi lipsa de vigilenţă a ofiţerului politic, şi prezenţa de spirit a mamei, care locuia la aceeaşi adresă: Lie a fost chemat la poarta lagărului pentru a primi pachetul venit pe numele lui! Ştiam acum, şi mama, şi eu, că eram, şi unul, şi altul, în viaţă. În ziua aceea, la patul meu din baracă, ca şi la paturile celor care mai primiseră tot atunci pachete de acasă, a fost mare banchet. Împreună cu Lie, mi-am invitat toţi prietenii mai apropiaţi să se înfrupte din bunătăţile trimise de mama. A avut mare succes borcanul cu miere, în care pusese miezuri de nucă! Au venit şi Iosif Ripan, şi Gioga Parizianu, şi Nelu Dumitrescu şi mulţi alţii. Printre ei şi doctorul Ion Voiculescu, Nuţu, cum aveam să-i spun când prietenia noastră a devenit mai strânsă. Era un băiat vesel, dar totodată şi serios, chibzuit în judecată şi de un caracter integru. Ne-am simpatizat din primul moment şi, în scurtă vreme, s-a legat între noi o prietenie trainică, nedezminţită nici prin trecerea vremii, nici prin distanţa care ne-a despărţit mai târziu, când am părăsit ţara. Văzându-l mereu în tovărăşia unui grup de legionari prahoveni, mai toţi din comuna Pucheni, cu care se înţelegea foarte bine, am fost multă vreme convins că era şi el membru al aceleiaşi mişcări. Nimic din atitudinea lui nu venea să-mi contrazică această părere. Eram deja buni prieteni, când într-o zi, stând amândoi de vorbă, mi-am început o frază în felul următor:

— Spune-mi, Nuţule, tu, care eşti legionar...

Nuţu a izbucnit în râs:

— De unde ai scos-o că sunt legionar? Eu nu am făcut niciodată politică, mi-am văzut numai de meserie!

Invitatul prietenilor „la masă”, atunci când soseau pachetele de acasă, era un obicei generalizat, astfel încât şi cei care nu avuseseră dreptul la carte poştală se puteau bucura de gustul unor alimente mai deosebite, iar fumătorii îşi primeau şi ei tainul de ţigări din pachetele nefumătorilor. Fiecare împărţea frăţeşte cu prietenii conţinutul pachetului primit, care se epuiza în câteva zile. În funcţie de regiunea ţării din care fuseseră expediate, coletele de acasă soseau eşalonat. Între primul şi ultimul care sosea în lagăr se scurgea un răstimp de aproape două săptămâni, timp în care, zilnic, un număr de deţinuţi îşi primea pachetele şi îşi poftea cercul de prieteni la ospăţ. Era o perioadă în care deţinuţii, deşi mai veseli, erau totuşi mai îngânduraţi. Pachetul primit era semnul că cei de acasă, sau cel puţin expeditorul lui, erau în viaţă, dar le arăta totodată prin conţinutul lui şi starea lor materială. Multe din pachetele care soseau în lagăr, mai ales ale ţăranilor, erau sărăcăcioase şi aduceau primitorului mai multă mâhnire decât bucurie. Cele mai triste cazuri erau ale celor care îşi aşteptau zadarnic pachetul şi rămâneau îngrijoraţi şi pradă incertitudinii şi presupunerilor care le tulburau sufletul.

Undeva, nu departe de lagăr, o tarla a terenului agricol al fermei fusese cultivată cu morcovi. Am aflat de această cultură în ziua în care administraţia i-a convins pe o parte din bătrânii şi inapţii de muncă să renunţe la statutul lor de „scutiţi” şi să iasă la plivitul morcovilor. Li s-a spus că este o muncă uşoară, o muncă pentru femei, fiind ademeniţi şi cu perspectiva de a li se da voie să scrie acasă pentru a primi pachet dacă

vor îndeplini norma. S-a constituit astfel o echipă de oameni mai în vârstă, infirmi, chinuiţi de dureri reumatice sau de alte suferinţe, încât ţi-era mai mare mila privindu-i a doua zi cum ieşeau pe poarta lagărului. Seara, la întoarcerea de la muncă, aspectul lor era şi mai jalnic. Abia se mai târau! Am stat de vorbă cu inginerul Becherescu, care mi-a povestit păţania lor. Tarlaua cu morcovi, la care fuseseră duşi, era de fapt un câmp năpădit de bălării înalte până la brâu. Buruienilor de tot felul le mersese bine în pământul mănos din Balta Brăilei. Se dezvoltaseră în voie, crescând în tufe dese, stufoase, cu tulpini groase şi lemnoase, înăbuşind sub ele morcovii pe care invalizii noştri trebuiau să-i plivească cu mâinile goale. Sărmanii oameni, betegi cum erau, se opinteau din răsputeri să smulgă din pământul uscat de arşiţa verii buruienile ale căror rădăcini adânc înfipte opuneau uneori o rezistenţă pe care nu reuşeau s-o înfrângă. Gardianul era însă acolo, la pândă, cu tot bagajul lui de insulte şi ameninţări, pentru a-i sili să nu lase nicio buruiană în urma lor. Scormonind cu degetele pământul în jurul tufelor care nu se lăsau uşor smulse, reuşeau până la sfârşit să le vină de hac şi să treacă mai departe la următoarea buruiană. Deseori se nimerea să fie câte o pălămidă sau altă plantă cu ghimpi, de care erau obligaţi să tragă fără să se poată apăra de spini. Bătrânul inginer Becherescu mi-a arătat palmele lui însângerate care, ca şi ale tuturor celorlalţi din echipa de plivit morcovi, erau numai tăieturi şi înţepături. Singura consolare a bieţilor bătrâni era posibilitatea ce o aveau cu această ocazie de a mânca pe săturate morcovi cruzi. Muncind aplecaţi, stând pe vine sau chiar aşezaţi pe jos, printre buruienile înalte, erau de cele mai multe ori la adăpost de privirile gardianului şi profitau să mai smulgă din pământ şi câte un morcov pe care îl ştergeau pe haină şi îl mâncau. Cum terminau de mâncat, smulgeau altul şi nu se opreau din mestecat decât la apropierea gardianului. Cam după o săptămână, morcovii i-ar fi putut da de gol: păreau toţi bolnavi de icter! Fiind însă toţi arşi de soare şi bronzaţi, faptul a trecut neobservat de gardieni. Unei priviri mai atente nu i-ar fi scăpat însă că, pe sub negreala produsă de soare, pielea şi mai ales albul ochilor se pigmentaseră în galben. După vreo săptămână de muncă fără spor, plivitul morcovilor a fost abandonat. Deţinuţii din brigăzile care, în drum spre punctul lor de muncă, treceau pe lângă lanul de morcovi ne-au povestit că locul a rămas definitiv în paragină, buruienile recucerindu-şi tere nul pierdut şi crescând nestingherite până în toamnă, când tarlaua a fost arată.

Venise toamna, cu zilele ei posomorâte şi deprimante. Zile întunecoase, cu cerul mereu acoperit, cu vânturi care mânau tot mai repede şi mai jos, pe deasupra lagărului, nori grei prevestitori de vreme rea. Muncile la câmp se terminaseră. Dimineţile, nu mai ieşeau pe poarta lagărului decât câteva echipe de meseriaşi sau câte un grup de deţinuţi repartizaţi la munci ocazionale, de reparaţii şi întreţinere a drumurilor şi clădirilor din incinta fermei partidului. Bacurile veneau şi ele tot mai rar, până ce n-au mai venit deloc. Malul Dunării era mai toată ziua învăluit în ceaţă, ceea ce nu mai corespundea măsurilor de siguranţă pentru a permite munca deţinuţilor la descărcatul lor. Marea majoritate a deţinuţilor rămâneau în lagăr, unde administraţia se străduia să ne facă viaţa cât mai

insuportabilă. Percheziţiile, alarmele şi controalele inopinate în dormitoare, măturatul, spălatul pe jos, scuturatul păturilor şi saltelelor, ca şi corvezile de tot felul în curtea lagărului se ţineau lanţ. Toţi ofiţerii şi gardienii păreau obsedaţi de ideea că nu ne pot stăpâni decât ţinându-ne mereu ocupaţi. Cum ne vedeau doi-trei laolaltă stând de vorbă, cum ne strigau: „Ce aveţi acolo de discutat?” şi ne găseau de lucru pentru a ne împrăştia. Manifestau o adevărată fobie faţă de orice grup de deţinuţi pe care îi vedeau stând de vorbă. Cele mai inofensive conversaţii le dădeau de bănuit că se urzesc comploturi şi se constituie organizaţii subversive. Una din corvezile la care ne venea destul de des rândul era spartul şi stivuitul lemnelor pentru nevoile de iarnă ale bucătăriei. Cele două căruţe de la „interior” aduceau zilnic câteva buturugi enorme de sălcii care trebuiau despicate cu topoarele şi mărunţite în bucăţi de dimensiunea lemnelor de foc. Buturugile proveneau din fostele păduri de sălcii din Balta Brăilei, defrişate în favoarea terenului agricol. Nu ştiu ce destinaţie au primit trunchiurile şi crengile copacilor. Ştiu însă că la noi în lagăr n-au ajuns decât nişte buturugi uriaşe, dezgropate din pământ cu rădăcini cu tot. Câte patru-cinci deţinuţi împreună, înarmaţi cu joagăre, topoare şi pene de fier, nu reuşeau de multe ori să dovedim într-o singură zi o buturugă. Lemnul dens şi noduros, cu fibrele răsucite, nu se lăsa despicat cu uşurinţă. La fiecare lovitură, toporul rămânea înfipt în lemn şi nu-l mai puteai elibera din strânsoarea lui decât bătându-i pe rând câteva pene în faţă, pentru a lărgi crăpătura care-l ţinea prizonier. Operaţia trebuia repetată de zeci de ori, lovind din răsputeri cu muchia toporului în pana de fier, până ce reuşeai să desprinzi din buştean o ţandără sau o bucată mai mare. Nici cei care între timp tăiau cu joagărul capetele de rădăcini ce porneau din buturugă nu o duceau mai uşor. Dinţii joagărului aveau tendinţa să se înfunde în rumeguşul câlţos, iar lama rămânea de multe ori înţepenită în lemn, până ce, în sfârşit, izbuteau să reteze o rădăcină. După o zi de muncă la buştenii de salcie, curăţatul cartofilor sub şopronul de lângă bucătărie ni se părea mai curând un timp de odihnă decât o corvoadă. Sub şopron se dezvolta o plăcută atmosferă de şezătoare, gardianul nevenind decât rareori şi numai în treacăt să ne tulbure întâlnirea la care se discuta, se comentau ultimele ştiri de afară pătrunse până la noi, se glumea şi se fredonau în surdină melodii din România de altădată, care nu proslăveau nici macaralele, nici tractorul şi nici alte mijloace de producţie.

A mai trecut o vreme şi au început ploile. Primele au fost mai abundente şi au saturat în câteva zile pământul cu apă, transformând toată curtea lagărului într-o mocirlă în care te cufundai până la glezne şi îţi pierdeai bocancii din picioare. Apoi au scăzut treptat în intensitate, şi norii au început să cearnă de sus o bură măruntă şi deasă, care n-a mai încetat săptămâni de-a rândul. Degeaba a dispus administraţia să fie aduse câteva căruţe cu nisip, pe care ne-a pus să-l împrăştiem prin curte. Procedeul nu a remediat situaţia din lagăr. Nisipul s-a pierdut în adâncimea stratului de noroi care, până la primul ger, a rămas în continuare stăpân peste terenul din curte.

TINICHIGIU, DULGHER, INSTALATOR...

Vremea se răcise şi se aşezase pe ploaie, când colonelul Gaftea (aşa cred că îl chema pe comandantul centrului de la Ostrov al tuturor lagărelor de deţinuţi din Balta Brăilei) a hotărât redeschiderea lagărului de la Stoeneşti, desfiinţat cu vreun an sau doi în urmă. La reamenajarea lui avea să lucreze o brigadă în care, printre meseriaşii selecţionaţi, am fost şi eu cu Nelu Dumitrescu. Întrebat fiind de meseria pe care o aveam, ne dădusem amândoi drept dulgheri şi instalatori. Ştiam că la Stoeneşti se vor restaura barăcile şi se va repune în funcţie instalaţia de apă. Voiam cu orice preţ să scăpăm de frecuşul din lagăr şi să ieşim la lucru, chiar cu riscul de a fi nevoiţi să prestăm o muncă mai grea. Dorinţa ni s-a realizat. Câteva zile mai târziu ieşeam cu brigada noastră pe poarta lagărului, cu destinaţia „Punctul de lucru Stoeneşti”. Munca la Stoeneşti s-a dovedit mai puţin grea decât ne aşteptasem. În schimb, drumul de câţiva kilometri până acolo era un adevărat calvar. Mergeam încolonaţi, sub ameninţarea pistoalelor automate ale soldaţilor din cordonul de pază, care însă după primele sute de metri parcurşi renunţaseră să ne mai pretindă să păstrăm cadenţa şi alinierea pe drumul desfundat de ploi. Coloana se destrămase, fiecare din noi fiind în căutarea locului cel mai potrivit unde să-şi pună piciorul. Abia reuşeam să ne ţinem echilibrul când la fiecare pas trebuia să ne smulgem piciorul din nămolul clisos în care se înfunda până peste gleznă. De multe ori, atunci când nu izbuteam să ni-l smulgem de la prima încercare, ne descumpăneam şi, pentru a nu cădea, eram nevoiţi să ne sprijinim cu mâinile în noroi. Ploaia, când mai deasă, când mai rară, ne însoţea tot drumul până la destinaţie, fie la dus, fie la întors. Marşul anevoios şi proba de echilibristică prin noroaiele drumului dintre cele două lagăre dura aproximativ o oră şi jumătate. Ajungeam la Stoeneşti cu cămaşa leoarcă de transpiraţie, cu zeghea nu mai puţin udă de ploaie şi obosiţi ca după o zi întreagă de muncă.

Fostul lagăr era căzut în paragină. Mai rămăseseră în picioare barăcile, dar cu acoperişurile găurite, cu ferestrele căzute din balamale şi cu ochiurile sparte. Câte un stâlp ici şi colo erau singurele rămăşiţe care mai aminteau de gardul împrejmuitor, a cărui sârmă ghimpată dispăruse, furată de localnicii din satul învecinat. Am aflat că şi uşile barăcilor avuseseră aceeaşi soartă. Puţul de apă din curtea lagărului mai exista şi nu era înfundat. Îi lipseau însă găleata şi lanţul. Am evitat să întrebuinţez denumirea de „puţ american”, sub care era cunoscut înainte vreme acest tip de fântână cu pereţii din tuburi de beton cu diametrul mic (care de obicei se fora acolo unde apa se găsea la mare adâncime), de teamă de a nu fi înţeles de cei mai tineri. O altă denumire pentru acest fel de puţ nu cunosc. Regimul din ţară, care în lupta lui pe viaţă şi pe moarte împotriva imperialismului american a schimbat numele alunelor „americane” în „alune de pământ” şi al „americii” în pânză „muncitorul”, nu se poate să nu-i fi găsit ac de cojoc şi „puţului american”! Prima grijă a gardianului care ne însoţea a fost să ne pună să refacem gardul din jurul lagărului. Un camion adusese cele necesare: stâlpi, sârmă ghimpată, cuie şi unelte de

lucru. După ce ne-am îngrădit singuri libertatea ridicând gardul, ne-am apucat să reparăm şi un prepeleac cam şubred şi aplecat într-o rână, pentru a ne asigura şi de un post eficient de pază, din care, la nevoie, să putem fi mitraliaţi. Reamenajarea lagărului de la Stoeneşti progresa încet. Munca era deseori întreruptă chiar de către gardian, când ploaia se înteţea peste măsură. Ne adăposteam atunci cu toţii în barăcile fără duşumele, fără uşi şi ferestre, prin care vântul subţire şi rece sufla ca afară. Ni se dăduse voie să facem, în mijlocul încăperii, un foc cu scândurile ude şi putrede smulse din pardosea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne strângeam tremurând în jurul lui, cu nădejdea că ropotul de ploaie nu se va opri curând. Lemnele ude şi putrede scoteau mai mult fum decât căldură. La pâlpâitul slab al flăcărilor reuşeam totuşi să ne dezmorţim degetele şi să ne mai zvântăm hainele de pe noi. Eram învăluiţi în fum şi în mirosul de câine ud al aburului ce se ridica din hainele noastre jilave. Ne bucuram însă de răgazul oferit de ploaie. Mai aprindeam câte o ţigară, mai schimbam o vorbă şi, cu cât ploaia se înteţea, cu atât creştea şi buna noastră dispoziţie.

Drumul spre lagărul la a cărui restaurare lucram trecea printr-un sat, era mai degrabă un cătun cu case mici şi amărâte, potrivite peisajului trist în care îşi găsiseră aşezarea. Coloana noastră trecea la numai câţiva metri de gardurile joase şi strâmbe care le împrejmuiau ogrăzile. La primul nostru drum spre Stoeneşti, ploua cu găleata şi n-am văzut ţipenie de om prin curţile caselor. O zi sau două mai târziu, deşi ploua la fel, curţile prinseseră viaţă. Vestea apropierii noastre de sat fusese dată de un grup de copii care păreau să fi aşteptat anume ivirea coloanei pentru a alerga să-i anunţe pe cei de acasă. Ca la o înţelegere, din fiecare casă a ieşit câte cineva la gard să ne privească trecând. Erau aproape numai femei, bărbaţii fiind probabil plecaţi la muncă. Ne priveau cu vădită compasiune, unele din ele, mai în vârstă, ştergându-şi chiar ochii cu colţul basmalei. Pe una am văzut-o închinându-se. Manifestarea lor tacită, de simpatie şi milă pentru noi, ar fi trecut aproape neobservată, dacă gardianul, în aroganţa lui, nu ar fi avut nefericita idee să le apostrofeze pe acelaşi ton răstit cu care ni se adresa şi nouă: „Ce staţi şi vă uitaţi, de parcă nu aţi mai văzut deţinuţi?! Ce, nu aveţi de lucru?! Ia duceţi-vă să vă vedeţi de treabă, că vă ia mama dracului!” Intervenţia gardianului a dezlănţuit, ca la o comandă, un val de proteste şi recriminări din partea femeilor, indignate de obrăznicia cu care le vorbise. Surprins de îndrăzneala femeilor de a-l înfrunta şi simţindu-se umilit în faţa noastră, cât şi a ostaşilor din escortă, care, distraţi de întâmplare, începuseră să râdă pe sub mustaţă, gardianul a vrut cu orice preţ să-şi impună din nou autoritatea ştirbită, recurgând de data asta la ameninţare. Se înroşise la faţă de necaz, îi tremura vocea de furie şi chiar s-a bâlbâit de câteva ori când s-a răstit la ele pentru a le face să tacă: „Ce? Vi s-a urât cu binele?! Sau vreţi să ajungeţi lângă bandiţii ăştia?!” Nu şi-a dat seama că, în loc să le intimideze, reuşise să toarne gaz peste foc! Glasul ascuţit al femeilor a izbucnit şi mai tare într-un potop de ocări, care s-au dovedit în stare să-l facă de ruşine chiar şi pe un falnic purtător al uniformei Ministerului de Interne. Mai ales două din femeile cu curţile învecinate, mai întărâtate şi mai bune de gură, se întreceau să-şi împărtăşească peste gard părerile despre cel care le ameninţase. Într-un dialog vioi şi plin de haz, se supralicitau în aprecieri batjocoritoare,

adresate indirect gardianului care, copleşit de debitul lor verbal, a capitulat. Năduful şi l-a răcorit zbierând la noi să ţinem alinierea şi să grăbim pasul. Numai ieşind mai repede din sat scăpa de gura femeilor.

A doua zi, la trecerea noastră prin sat, femeile au ieşit din nou la gard să ne privească, ignorându-l de data asta pe gardian. Nici el nu părea dispus să le mai provoace. Mergea în fruntea coloanei noastre, fără să se mai întoarcă spre ele, pentru a nu fi obligat să ia act de prezenţa lor la gard. Capul coloanei depăşise primele case ale satului, când, dintr-una din curţi, cineva a aruncat spre noi un măr. În traiectoria lui, mărul trecuse peste capul unui ostaş din escortă şi căzuse între rândurile noastre. Ostaşul îl văzuse şi-l urmărise cu ochii până ce dispăruse în buzunarul deţinutului care îl ridicase de jos. N-a făcut însă nicio observaţie. Acestei încurajări tacite i-a urmat un al doilea măr şi apoi alte câteva. Copilul care le arunca stătea pitit după gard şi primea merele de la maică-sa. Toate au căzut în mijlocul rândurilor noastre, ostaşul prefăcându-se în continuare că nu vede nimic. Zâmbetul îi trăda însă satisfacţia de a fi tolerat gestul copilului. Poate nu atât de dragul nostru, cât din plăcerea de a fi ajutat la înşelarea vigilenţei gardianului, care nu observase manevra. Adversitatea dintre soldaţii din escortă şi gardienii din lagăr ieşea cu orice prilej la iveală!

În ziua următoare, scena cu merele s-a repetat întocmai, numai că de data asta gardianul a întors pe neaşteptate capul şi l-a surprins pe copil aruncând mărul. Într-o clipă a fost în mijlocul nostru, strigând: „Lasă mărul jos!” S-a repezit atunci şi l-a ridicat el. În acel moment, una din femeile de la gard, făcând apel la înţelegerea lui, i-a cerut să-i dea voie să ne împartă câteva mere:

— Să mănânce şi ei câte un măr, că n-or fi mâncat demult, săracii!

— Nu e voie!

Ca o sfidare la refuzul lui categoric, dintr-o altă curte, au zburat spre noi vreo trei sau patru mere deodată. Gardianul a mai recuperat unul sau două şi, furios, i s-a adresat şefului escortei:

— Tovarăşe, dumneata ce păzeşti?! Nu vezi ce se întâmplă? Opreşte-i să mai arunce mere deţinuţilor!

— Dumneata, tovarăşe, nu ai a-mi da mie ordine! Eu am dispoziţia să păzesc deţinuţii să nu evadeze. Restul e treaba dumitale şi nu mă priveşte, i-a răspuns sergentul care comanda escorta.

Ne depărtaserăm bine de sat şi cei doi tot mai continuau să se certe, ameninţându-se reciproc că vor raporta cazul superiorilor lor. Noi, între timp, gustaserăm fiecare câte o bucăţică din merele primite. O altă ocazie de a mânca mere în închisoare nu am mai avut! A doua zi, când am intrat în sat, nicio femeie nu a mai ieşit la gard să ne petreacă cu privirea. Curţile erau goale, uşile şi ferestrele caselor închise. De aici înainte, câtă vreme am mai lucrat la Stoeneşti, satul nu avea să mai prindă niciodată viaţă la trecerea noastră. Cunoscând metodele statului poliţist de a-şi înfricoşa supuşii, ne-a fost uşor să găsim explicaţia fenomenului.

Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără Nelu Dumitrescu în ziua în care a trebuit să-mi trec examenul de meşter instalator, ca să-mi dovedesc priceperea în meserie. La Stoeneşti fusese adusă o pompă de apă, veche şi ruginită, pe care am fost însărcinaţi s-o instalăm şi s-o punem în funcţie adaptând-o la puţul american din curtea lagărului. Am muncit o zi întreagă numai ca s-o

curăţăm de rugină şi să-i improvizăm o garnitură lipsă. A doua zi am montat sorbul şi conductele pe care le-am coborât prin tuburile de beton ale puţului până jos, sub nivelul apei. Îndrumat de Nelu, am făcut faţă lucrului fără să-i dau de bănuit gardianului că eram la prima mea întâlnire cu o pompă de apă. Mai aveam de instalat pompa deasupra gurii puţului, aşezând-o pe un stelaj metalic, care fusese comandat la atelierul de sudură al SMT-ului din Salcia. N-am mai apucat însă să-l văd adus la Stoeneşti, pentru că am fost din nou mutat şi pus să-mi exercit cea de-a doua meserie pe care declarasem că o cunosc. Din fericire pentru mine, ordinul de mutare îl privea şi pe Nelu Dumitrescu. Amândoi aveam să formăm echipa de sobari care trebuia să refacă sau numai să repare sobele din clădirile lagărului. Eram în pragul iernii şi munca noastră urma să se desfăşoare în cea mai mare parte a timpului la adăpost de frigul şi intemperiile de afară. Pe lângă acest avantaj, îl mai aveam şi pe acela de a nu fi sâcâiţi şi hăituiţi de gardienii din lagăr, care ne lăsau în pace să ne vedem de treabă. Din când în când, câte unul din ei mai venea să ne privească opera, fără să-şi ascundă admiraţia şi chiar un oarecare respect pentru iscusinţa noastră. Şi aici, sprijinul lui Nelu Dumitrescu a fost pentru mine salutar, mai ales în primele zile. Cu timpul am deprins şi eu meseria şi, sub supravegherea lui, am sfârşit prin a lucra cot la cot cu el. Aveam la dispoziţie câteva scule de zidărie şi o roabă cu care, pe măsură ce aveam nevoie de ele, căram, când unul când altul, la locul de muncă, cărămizile, lutul sau mortarul. Fiecare din aceste materiale se afla în curtea lagărului în locuri diferite, justificând drumurile noastre cu roaba prin întreaga incintă. Am folosit libertatea de mişcare pe care o aveam în interiorul lagărului pentru a ne vedea prietenii şi a ne ţine la curent cu ultimele ştiri şi zvonuri colportate printre deţinuţi. Unul din izvoarele de informaţii era bucătăria, zilnic aprovizionată de căruţa fraţilor Mihai, care aduceau tot felul de veşti culese din exteriorul lagărului. Veşti şi zvonuri care, cu vremea, urmau să fie confirmate sau infirmate. Pe această cale ne-a parvenit la începutul iernii şi ştirea asasinării lui Kennedy, care nu ne-a impresionat prea mult. Ne dezamăgise şi el, ca şi înaintaşii lui. Mai degrabă ne-am bucurat că vom putea învesti noi speranţe în politica preşedintelui următor, care să ducă la eliberarea ţărilor de sub dominaţia sovietică. Parte din deţinuţi renunţaseră însă să mai creadă în „eliberatorii americani” şi nu-şi mai împrospătau nădejdile cu ocazia fiecărei noi alegeri prezidenţiale. Începuseră să treacă vremurile în care traseul vieţii ne fusese jalonat, din patru în patru ani, de alegerile americane.

Lucram la soba din dormitorul unei barăci, când am fost chemat să mă prezint de urgenţă la spital. I-am găsit pe doctori, în frunte cu Savu, într-o mare efervescenţă. Dr. Lacrămă tocmai vorbise cu ei, anunţându-i că la Salcia sosise o comisie de la Bucureşti, compusă din mai mulţi ofiţeri M.A.I. Ofiţerii, între care un procuror şi un doctor, se interesaseră de numele a trei sau patru deţinuţi, foşti pacienţi ai spitalului sau încă sub tratament, şi îi ceruseră doctorului Lacrămă să le aducă fişele medicale, printre care şi fişa mea. Ofiţerii păreau bine intenţionaţi faţă de soarta deţinuţilor ale căror fişe voiau să le consulte, impresia lui Lacrămă fiind că s-ar putea să fi venit special spre a-şi da avizul favorabil pentru o eliberare a lor din motive medicale. Savu mă chemase la spital pentru a-mi comunica vestea şi presupunerea optimistă a lui Lacrămă. Totodată m-a instruit cum să

răspund la întrebări, dacă va trebui să mă prezint înaintea comisiei, pentru a lăsa impresia că nu mă restabilisem încă după boală. În aşteptarea eventualei chemări în faţa comisiei, m-am întors la locul meu de muncă. Rămăsesem însă pe gânduri. Nu crezusem nicio clipă în ipoteza eliberării emisă de dr. Lacrămă şi, ca atare, nu eram de părere să mă prefac a fi încă bolnav. Riscam poate să fiu transferat la un penitenciar sau la spitalul de la Văcăreşti, perspective care nu-mi surâdeau deloc. Preferam să rămân la Salcia, unde închisoarea era mai largă, unde aveam prieteni şi mă puteam bucura de aer, de lumina soarelui, de cerul albastru şi chiar de ploaie şi de zăpadă.

Către prânz, când însoţit de un gardian am ieşit pe poarta lagărului şi am intrat în clădirea administraţiei pentru a mă prezenta în faţa comisiei, hotărârea mea era luată. La uşă aşteptau ceilalţi doi sau trei deţinuţi, cărora li se ceruseră fişele medicale. Nu-mi amintesc de numele lor. După o vreme, am fost introdus în cameră. La o masă stăteau aşezaţi patru sau cinci ofiţeri. În faţa mesei, la câţiva paşi distanţă, era un scaun liber. Mi s-a spus să stau jos şi, după obişnuitele întrebări de identificare (numele, prenumele, data şi locul naşterii), am fost întrebat despre boala de care am suferit şi tratamentul primit. Tonul şi limbajul ofiţerului, care părea să fie doctorul, era neobişnuit de blând şi civilizat. M-a ascultat fără să mă întrerupă, răsfoind între timp filele unui dosar pe care îl avea în faţă. Când am terminat, ofiţerul a tras o concluzie care nu decurgea deloc din relatarea mea, în care vorbisem în termeni pozitivi despre starea sănătăţii mele din acel moment, apreciind-o ca pe un rezultat al îngrijirii primite în spital: „Înseamnă că tratamentul a fost incomplet şi medicaţia insuficientă, şi nu cea mai indicată!” Surprins de această lipsă de logică şi de privirile aprobative schimbate între ofiţerii de la masă, am încercat să protestez, spunând că, încă înainte de a fi părăsit spitalul, mă simţeam bine şi că acum mă simt perfect sănătos. Ofiţerul s-a grăbit să-mi spună că nu trebuie să-mi fac iluzii, că tuberculoza nu se vindecă aşa, cu una cu două. „De la un infiltrat, chiar fibrozat, cum e la dumneata, infecţia tuberculoasă poate fi oricând reactivată.” Pe parcursul dialogului care a urmat, mi-am dat seama că se petrecea o tot mai clară inversare de roluri, ofiţerul situându-se pe o poziţie pe care în mod normal ar fi speculat-o orice deţinut, în timp ce eu mă străduiam să resping avantajele care ar fi putut decurge din statutul de bolnav pe care el căuta să mi-l stabilească. Întrebările lui se asemănau cu cele ale profesorului care, la examen, vrea să-l ajute pe un elev slab să treacă clasa: „Tot mai faci febră, nu?” sau „nu-i aşa că transpiri” sau „nu prea ai poftă de mâncare, nu?”. Răspunsurile mele nu le-ar fi dat însă nici cel mai prost şi nepregătit elev. Nu făceam nici febră, nici nu transpiram şi poftă de mâncare aveam! Ofiţerul nu era însă dispus să se lase aşa de uşor convins. A cerut un termometru pe care i l-a adus Lacrămă. Termometrul mi-a dat mie dreptate. Eşecurile suferite începuseră să-l descurajeze. A ţinut totuşi să remarce că lipsa de febră nu este concludentă, fiindcă nu era decât ora 12 şi e ştiut că temperatura începe să se ridice abia după-amiază pe la ora 5! În cele din urmă, ofiţerul s-a hotărât să dea cărţile pe faţă. M-a întrebat dacă munca nu e prea grea pentru mine şi dacă nu aş vrea să fiu mutat într-un penitenciar unde nu aş fi supus la eforturi fizice şi unde aş primi o îngrijire medicală adecvată. I-am declarat că munca nu-mi face rău şi că

mă simt mai bine aici, la aer, decât închis într-o celulă. Ajuns la capătul argumentelor, ofiţerul i-a invitat din privire pe tovarăşii lui să-şi tragă scaunele mai aproape, pentru a putea sta de vorbă fără să fie auziţi. Deşi nu am reuşit să prind nimic din ceea ce şi-au spus pe şoptite, am înţeles după mimică şi gesturi că erau de acord să nu mai insiste şi să mă lase în plata Domnului. Aşa a şi fost. Când şi-au încheiat conciliabulul, ofiţerul mi-a spus că pot să plec. Apoi a mai adăugat, lăsându-şi fraza neterminată: „Noi am încercat să te ajutăm, dar dacă dumneata...”

M-am întors la soba mea, mulţumit de rezultat. Totodată, venirea comisiei de ofiţeri, ca şi atitudinea binevoitoare pe care o avuseseră, avea să constituie pentru noi un nou semn că guvernul comunist intenţiona să umanizeze într-o oarecare măsură regimul deţinuţilor politici din închisori. Dar, aşa cum am mai spus, această tendinţă de evoluţie nu se făcea simţită decât în măsurile venite direct de la centru, din Bucureşti, nefiind perceptibilă în ordinele şi dispoziţiile locale, de la periferie. Nu am aflat decât după eliberare că în cele câteva minute ale întrevederii cu ofiţerii reuşisem să contracarez eforturile şi intervenţiile făcute luni de zile de mama pentru a mă salva de la Salcia. Nu mai ştiu prin ce deţinut eliberat primise vestea că mă îmbolnăvisem de tuberculoză. Fiind convinsă că munca forţată sub arşiţa soarelui de vară îmi putea fi fatală ajunsese, după multe refuzuri şi umilinţe, să obţină o audienţă la nu mai ştiu ce neisprăvit din Ministerul de Interne, căruia i-a cerut să dispună mutarea mea din lagărul de muncă într-un penitenciar unde să primesc îngrijirea medicală necesară. Intervenţia ei şi probabil şi altele asemănătoare determinaseră deplasarea comisiei respective la Salcia.

Refacerea sobelor din lagăr ne-a luat destul de mult timp, mai ales că învăţasem de la Nelu Dumitrescu că nu trebuie să ne grăbim. Câtă vreme eram ocupaţi cu făcutul sobelor, nu riscam să fim disponibili pentru a fi repartizaţi la cine ştie ce alte munci mai neplăcute sau la corvezile din lagăr. Oricât ne străduiam să tărăgănăm lucrul, numărul sobelor din lagăr era totuşi limitat, iar ziua în care ar fi urmat să ne apucăm de lucru la ultima nu mai era departe. Când s-a împlinit sorocul şi aprindeam tocmai focul la cea din urmă sobă, pentru a-i face proba fumurilor, am fost anunţaţi să ne prezentăm imediat la poarta lagărului. Ne aştepta ofiţerul de serviciu care ne-a spus să ne pregătim pentru a doua zi sculele în vederea construirii unei sobe în afara lagărului. Dimineaţa, cu sculele puse în roabă, ieşeam amândoi pe poarta lagărului urmaţi la câţiva paşi de doi ostaşi cu pistoalele automate sub braţ. Ploile stătuseră şi se făcuse frig. Noroiul se închegase, lăsând în drumul, până mai ieri o mocirlă, şleauri adânci şi întărite de roţi de căruţă, prin care roaba noastră cu scule hodorogea zgomotos. Aşa am mers printre casele satului până ce soldaţii ne-au oprit în dreptul uneia din ele. Pe jos, în faţa intrării în ograda neîngrijită, erau depuse materialele de care aveam nevoie, cărămizile, nisipul, lutul şi două găleţi cu var. Din casă ne-a ieşit în întâmpinare o femeie, încă tânără, dar ofilită şi la fel de neîngrijită ca şi ograda nemăturată şi plină de gunoaie. Se putea spune că se prezenta armonios de şleampătă din cap până în picioare. Mergea târându-şi picioarele desculţe în nişte galoşi de cauciuc prea mari, purtând încă urmele noroiului din vremea zilelor ploioase. De frig, îşi strângea la piept cojocelul de oaie fără mâneci, îmbrăcat peste rochia înflorată, de finet, decolorată şi

cu tivul desprins, iar de sub basmaua de pe cap, şi ea de o culoare dubioasă, îi atârnau câteva şuviţe de păr blond spălăcit. În timp ce unul dintre ostaşi a rămas cu noi afară, celălalt a intrat cu femeia în casă pentru a examina locul unde vom lucra. Apoi a ieşit iar, a dat ocol casei pe dinafară şi, în funcţie de aşezarea uşii şi a ferestrelor, a stabilit dispozitivul de pază. Într-o asemenea situaţie, regulamentul le interzicea ostaşilor înarmaţi să intre în încăperea în care se găseau deţinuţii, pentru a nu risca să fie atacaţi şi dezarmaţi. Era motivul pentru care şi afară păstrau întotdeauna o distanţă de câţiva metri între ei şi deţinuţi. În cazul de faţă, această măsură de precauţie ne avantaja, noi urmând să lucrăm în casă, la adăpost de frig şi intemperii, în timp ce ostaşii din escortă vor fi nevoiţi să tremure de frig afară.

Din cuvintele schimbate cu ostaşii, am aflat că femeia era nevasta unui gardian, care era plecat la serviciu. L-am putut chiar identifica, văzându-i fotografia, în uniformă, prinsă într-o ramă de scoici. Nu era unul din cei deosebit de ticăloşi, dar se remarcase totuşi o dată, când îl pălmuise pe un deţinut. Ne-am apucat mai întâi să demontăm soba cea veche, căreia i se prăbuşiseră cărămizile din interior, astupându-i fumurile. Era o sobă obişnuită de zid, ţărănească, aşa cum fuseseră şi cele din lagăr. Între timp, femeia trebăluia în bucătăria de alături, unde alimenta focul în maşina de gătit. Casa era mică. În afară de bucătărie şi camera cu soba, nu mai avea decât o încăpere mică, destinată băii. De câteva zile, de când noaptea căzuse bruma şi frigul se înteţise, încălzise casa făcând focul în bucătărie şi lăsând uşile dintre camere deschise. Îi spusese demult bărbatului să repare soba din casă, dar el nu o ascultase, şi acum îi apucase frigul cu ea stricată. Toate astea şi multe altele ni le spunea în timp ce curăţa nişte cartofi. Noi, în schimb, eram cu ochii numai pe foaia de ziar pe care lăsa să cadă cojile. Văzând-o vorbăreaţă şi străină de orice idee de „vigilenţă”, am întrebat-o dacă nu are nişte ziare vechi, să le întindem pe jos pentru a nu murdări duşumelele. Ne-a răspuns tot aşa de natural cum fusese şi întrebarea că îl are pe cel de ieri şi ni l-a şi dat. L-am desfăcut şi i-am întins foile pe jos în jurul sobei, întorcând pagina cu ştiri externe cu faţa în sus, pentru a o putea parcurge în timp ce ne făceam de lucru în jurul ei. Nu-mi amintesc să fi fost vreo informaţie deosebit de interesantă, dar în închisoare numai faptul de a avea un ziar în mână şi de a-l citi era un eveniment în sine, care îţi dădea satisfacţia de a fi înfrânt legea secretului, atât de scumpă Securităţii. Femeia continua să trăncănească de-ale ei, plângându-se de serviciul bărbatului care o obligă să trăiască în pustietatea de la Salcia. Spera ca la anul viitor să fie transferat la un penitenciar dintr-un oraş. Noi ne vedeam de treabă, o ascultam, dar tăceam. Nu i-am adresat cuvântul decât pentru a-i cere ziarul sau apă într-o găleată, pentru a pregăti mortarul şi a înmuia lutul. Femeia părea stingherită de tăcerea noastră voit distantă şi mai ales intimidată de felul politicos în care îi vorbeam spunându-i „doamnă”. Ne vorbisem amândoi să adoptăm o atitudine chiar deplasat de cuviincioasă, dar demnă şi rezervată pentru a marca, cu oarecare ostentaţie, deosebirea dintre noi, deţinuţii, şi cei care îşi câştigau existenţa din asuprirea noastră.

La un moment dat, făcându-ni-se sete, am rugat-o să ne dea apă de băut.

— Să vă dau ceva de mâncare, că v-o fi foame. Dar n-am în casă decât nişte slănină şi pâine!

— Nu. Mulţumim. Nu vrem decât apă de băut, i-am răspuns amândoi pe un ton sec, aproape tăios.

Femeia a înţeles şi a avut o ieşire sinceră de revoltă faţă de reproşul pe care îl ghicise în răspunsul nostru:

— Sau nu vreţi să primiţi de la mine fiindcă bărbatul meu e miliţian?! Să ştiţi însă că şi noi suntem oameni! Bărbatul meu ştie cât de greu o duceţi, dar ce poate să facă?

— Poate să nu mai bată oamenii, i-a sărit lui Nelu ţandăra.

Renunţând să ne mai ţinem de înţelegere, ne-am angajat în discuţie cu femeia şi i-am povestit cum ne tratează gardienii în lagăr. Ne-a mărturisit şi ea că auzise de bărbată-su că se purta rău cu deţinuţii. Mai ales când pleca beat la serviciu.

— Mereu îi spun să se poarte omeneşte cu deţinuţii, că o să-l bată Dumnezeu, dar când se îmbată nu mai ştie de el şi mă bate şi pe mine!

Cu vreo câteva vorbe de acest fel, femeia a reuşit să ne înmoaie inima şi să ne dezarmeze. Îndârjirea noastră s-a topit, făcând loc unei mai mari înţelegeri pentru soarta nefericitei femei, în sufletul căreia, în ciuda aspectului ei mizerabil şi a faptului că era nevasta unei brute de gardian, continua să pâlpâie flacăra omeniei. Am încercat să comprim în numai câteva rânduri o discuţie care s-a întins de-a lungul celor câteva ore cât am lucrat la sobă. M-am străduit însă să nu-i alterez conţinutul, chiar dacă formularea şi cuvintele diferă. Când, la o nouă insistenţă, nu am mai refuzat-o şi am acceptat fiecare câte o bucată de pâine pe care am mâncat-o pe loc, ferindu-ne de soldaţii de afară, ochii umeziţi ai femeii exprimau o profundă emoţie. Amărâta aceea de femeie părea să-şi fi asumat ea sentimentul vinovăţiei în locul bărbatului.

1963-1964: IARNĂ GREA LA SALCIA. CITIM „SCÂNTEIA”!

Iarna, în acel an, la Salcia, a venit brusc, peste noapte. O iarnă aspră şi cu geruri mari, chiar de la început. Într-o dimineaţă, după ce toată noaptea viscolise, ne-am trezit cu geamurile îngheţate şi cu uşa barăcii troienită. Am deschis-o luptând cu zăpada şi crivăţul care ni se împotriveau. Veteranii lagărelor din Balta Brăilei ne-au spus că avusesem norocul să ni se dea din timp îmbrăcămintea de iarnă. Ne-au povestit cum în alţi ani nu primiseră pufoaicele şi pantalonii vătuiţi decât după căderea zăpezii şi că tremuraseră câteva săptămâni bune în hainele de doc, care se scorojeau pe ei sub ninsoarea şi gerul de afară. Marea majoritate a deţinuţilor nu mai era scoasă din barăci decât pentru munci în interiorul lagărului. La corvezile obişnuite se adăuga acum curăţatul zăpezii din faţa barăcilor şi făcutul pârtiilor prin curtea lagărului. Deşi numai sporadic, echipa noastră

de sobari şi instalatori a continuat să fie solicitată şi în cursul iernii. Când nu eram angajaţi în nicio lucrare de reparaţii de sobe sau conducte de apă, intram şi noi în circuitul muncilor şi corvezilor din lagăr, la tăiat lemne, la curăţat de cartofi, la degajatul pârtiilor de zăpadă etc. Cum la numărul mare al deţinuţilor din lagăr ne venea destul de rar rândul la corvezi, ne rămânea şi destul de mult timp liber pe care, oricât ar fi vrut gardienii să ni-l ocupe găsindu-ne de lucru, nu reuşeau. Căutau totuşi să ne restrângă pe cât posibil libertatea de mişcare, interzicând circulaţia între barăci. Cei mai câinoşi dintre ei au încercat să ne încuie în barăci, ceea ce dădea naştere la proteste şi scandaluri care se soldau cu pedepse de izolare. În cele din urmă, au renunţat la metoda de a ne mai bloca în barăci, mai ales că procedeul îi deranja şi pe ei, obligaţi fiind să descuie uşa ori de câte ori un deţinut se cerea la toaletă, W.C.-urile aflându-se într-o clădire aparte în curte. Perseverenţa noastră de a bate din cinci în cinci minute la uşă pentru a fi lăsaţi să ne facem nevoile le venise de hac. Cu toată prigoana dezlănţuită pentru a împiedica circulaţia între barăci, reuşeam totuşi prin diferite subterfugii să ne strecurăm în alte dormitoare şi să ne întâlnim prietenii. Dacă, de pildă, luai un braţ de lemne de la soba din dormitorul tău, te puteai duce cu el în altă baracă, trecând liniştit prin faţa gardianului din curte, care te credea din echipa de corvoadă. Aşa îmi luasem obiceiul să pornesc în vizită la Iosif Ripan, la Nuţu Voiculescu, la Lie sau la alţi câţiva camarazi care locuiau în alte barăci şi să mă întorc apoi nestingherit cu braţul de lemne înapoi la baraca mea.

Cele câteva sobe la care am mai lucrat în timpul iernii au fost toate în casele gardienilor. Într-o singură casă am găsit bărbatul acasă, când am venit la lucru. Un gardian pe care nu-l mai văzusem. Era nou venit la Salcia şi nu fusese de serviciu decât la „interior”. În celelalte case ne-au primit numai nevestele care toate, fără excepţie, s-au arătat pline de solicitudine, neştiind cum să ne convingă să mâncăm câte ceva sau să acceptăm măcar câteva ţigări. Atitudinea noastră era de fiecare dată aceeaşi. Refuzam mereu, ostentativ, dar mulţumind în mod politicos, ceea ce producea invariabil aceeaşi reacţie, mai ales că luasem obiceiul să şi spunem că nu primim nimic de la cei care ne prigonesc. Femeia începea să se plângă de serviciul ingrat al bărbatului. Apoi, când îi povesteam cum se purta cu deţinuţii, fie încerca să-şi disculpe soţul invocând ordinele pe care trebuia să le execute, fie îşi exprima dezaprobarea faţă de brutalitatea lui, spunându-ne că ea îl sfătuise întotdeauna să fie omenos cu deţinuţii şi să nu şi-i facă duşmani.

Pe măsură ce avansam în iarnă, meseria noastră de sobari era tot mai puţin căutată. În schimb, eram destul de solicitaţi ca instalatori. Tot de la Nelu Dumitrescu am învăţat mai întâi cum să mă descurc sau mai bine-zis cum să las impresia că mă pricep. Abia după aceea am făcut primii paşi în meserie, încumetându-mă sub ochii lui să folosesc câteva din sculele ce ni se dăduseră. După două-trei reparaţii, făcute tot în casele miliţienilor, am ajuns un destul de descurcăreţ cârpaci care ştia să-şi dea aere de meşter când îl privea vreun ochi străin. Cele mai frecvente defecte la instalaţiile de apă din casele miliţienilor se datorau gerului, proastei izolări împotriva frigului, calităţii materialelor, dar şi primitivismului locatarilor, nefamiliarizaţi cu folosirea obiectelor sanitare din camera de baie. În majoritatea cazurilor când primeam ordinul să ne prezentăm la poartă cu

roaba de scule, nu ni se spunea decât că vom fi escortaţi la o locuinţă unde nu mai curge apa. Când ajungeam la faţa locului, constatam aproape de fiecare dată că apa îngheţase pe ţevi chiar în camera de baie, în care nu se făcea focul, pentru că încăperea... nu prea era frecventată! În general, camerele de baie pe care le-am văzut cu ocazia reparaţiilor arătau într-un hal fără de hal. De cum intrai pe uşă, îţi dădeai seama că atât chiuveta, cât şi cada de baie, ori nu erau deloc întrebuinţate, ori îndeplineau o cu totul altă funcţie decât cea pentru care fuseseră instalate. Cu greu puteai să le mai ghiceşti culoarea iniţială albă a smalţului. În schimb, W.C.-ul nu era niciun dubiu că era folosit chiar pentru scopul pentru care fusese creat. Şi se vedea cu prisosinţă, mai ales atunci când fusese onorat şi după ce îngheţase apa pe conducte. Privirile indiscrete pe care am avut ocazia să le arunc în camerele de baie din casele gardienilor mi-au dat prilejul să văd la ce mai pot servi căzile de baie. În cele mai multe erau aruncate de-a valma tot felul de lucruri: îmbrăcăminte murdară, pantofi scâlciaţi, câte o cratiţă veche, un borcan de murături, alături de cizme de cauciuc pline de noroi, şi de sticle goale. Două din căzile pe care le-am văzut aveau însă o destinaţie mai precisă. Una servea de depozit pentru unelte de grădinărie: sapă, lopată, greblă, târnăcop şi stropitoare. În cealaltă fuseseră puse la argăsit câteva piei de oaie. Alte câteva piei, atârnate pe ţeava duşului de deasupra băii, îşi aşteptau rândul să fie muiate în cada cu argăseală. Robinetele din camerele de baie le găseam cel mai adesea înţepenite de rugină. Apa de la chiuveta din bucătărie era, în general, singura folosită pentru toate nevoile casei.

Cazul petrecut la locuinţa unui gardian nu mai are nevoie de niciun comentariu pentru a demonstra ceea ce am afirmat mai sus. Era către sfârşitul iernii. Câteva zile de moină fuseseră de ajuns pentru a dezgheţa drumul satului şi a-l readuce la starea de pe vremea ploilor de toamnă. Echipa noastră fusese chemată de urgenţă la poarta lagărului, de unde, mânaţi în grabă de la spate de cei doi ostaşi din escortă şi de un gardian, am pornit spre sat plescăind şi alunecând la tot pasul prin noroiul şi băltoacele drumului. Mergeam chiar la casa gardianului care ne însoţea şi care ne-a povestit că se trezise dimineaţa cu locuinţa inundată, fără să-şi poată da seama de unde venea apa. Când am ajuns la faţa locului, nu ne-a fost greu să descoperim unde era hiba! Inundaţia provenea din camera de baie, de la o ţeavă de apă din perete, care se spărsese. Întrebându-l pe gardian dacă cu o zi înainte robinetele de apă funcţionaseră normal, am aflat că nu umblase la ele toată iarna, din cauza frigului din camera de baie. Era limpede deci că ţeava de apă îngheţase şi plesnise încă de la primele geruri de la începutul iernii, iar acum, o dată cu încălzirea vremii, se dezgheţase şi provocase inundaţia.

În toamnă avusesem prilejul să văd în curtea fermei partidului aspectul dezolant prezentat de doi tăuraşi de cea mai pură rasă Pinzgau, numai piele şi os, murdari de bălegar şi neţesălaţi. Aflasem de la Doru Stroescu că animalele fuseseră importate cu numai câteva luni în urmă din Germania sau Elveţia şi că, datorită neglijenţei şi lipsei de îngrijire, ajunseseră foarte repede în starea jalnică în care-i văzusem. Un alt aspect al aceluiaşi spirit gospodăresc mi-a fost dat să-l cunosc în cursul iernii, când, împreună cu alţi vreo douăzeci de deţinuţi, am fost scoşi la muncă în

incinta aceleiaşi ferme a partidului. Primisem fiecare câte o lopată, şi ni se spusese că vom avea de vânturat seminţele de floarea-soarelui depozitate într-o magazie. Nimeni nu mai auzise vreodată de o asemenea îndeletnicire legată de cultura florii-soarelui. Se nimerise să fie una din cele mai geroase zile ale iernii. Deşi distanţa de la ieşirea din lagăr şi până în curtea fermei era mică, pe drum ne-au îngheţat picioarele în bocanci. Faţa şi buzele ne erau şi aşa arse şi crăpate de ger încă de la începutul iernii. Magazia, spre care ne-am îndreptat, era o hală lungă de douăzeci-douăzeci şi cinci de metri, lată de aproximativ cinci metri şi înaltă cam de patru. La mijloc, pe latura ei lungă, era intrarea, a cărei poartă dublă era dată de perete. Pe ambele părţi, sus, aproape de tavan, se aflau din loc în loc nişte oberlihturi, având şi ele ferestrele deschise. Pe măsură ce ne apropiam de magazie şi făceam aceste observaţii, ne izbea tot mai tare mirosul pe care îl emana prin toate deschiderile ei. O duhoare de fermentaţie, acră şi înecăcioasă, asemănătoare cu cea a borhotului de sfeclă de la fabricile de zahăr, dar mult mai puternică şi mai nesuferită. Când am ajuns la uşă, ne-am dat seama că putoarea venea de la depozitul din magazie. Pornind de la uşă spre stânga, până în fund şi până la un metru de tavan, magazia era plină cu seminţe de floarea-soarelui.

Gardianul care ne însoţise ne-a arătat ce aveam de făcut: urma să lopătăm seminţele din partea stângă în partea dreaptă a magaziei, care era goală. La prima vedere, deşi era vorba de o cantitate mare de seminţe, ni s-a părut că va fi o treabă uşoară. Rămânea doar să ne obişnuim cu mirosul cumplit din magazie. În compensaţie, aveam să ne bucurăm că vom lucra la căldură, în magazie fiind o temperatură inexplicabil de ridicată, deşi uşa şi toate oberlihturile erau deschise şi afară crăpau pietrele de ger. Gardianul ne-a spus să ne apucăm de lucru şi, la rugămintea noastră, a acceptat să ne lase uşa deschisă din cauza mirosului. Ne-a cerut însă să nu ieşim din magazie. Apoi, pentru a scăpa de miros, s-a îndepărtat şi s-a oprit la vreo douăzeci de metri distanţă de uşa magaziei, unde şi-a găsit de vorbă cu un alt gardian. Îmbrăcaţi în şubele lor lungi îmblănite cu oaie şi cu pâslarii traşi peste cizme, nu le păsa de gerul de afară.

Primele lopeţi, luate de la suprafaţa povârnişului din capătul masei de seminţe înmagazinate, s-au lăsat uşor încărcate şi aruncate în partea goală a halei. Adevărata situaţie a recoltei de floarea-soarelui (la care trudiseră atât şi deţinuţii) nu a întârziat să se arate, de îndată ce am lopătat stratul de seminţe încă intacte de la suprafaţă; un strat nu mai gros de treizeci-patruzeci de centimetri. Mai jos, în adâncime, nu ne-a mai fost posibil să înfigem lopeţile. Fierul se oprea într-o masă compactă, parcă cimentată, în care nu mai pătrundea, oricât ne-am fi opintit. Ne-am suit şi pe mormanul de seminţe ticsite în magazie, dar şi acolo încercările noastre de a folosi lopeţile au dat greş, efortul fiind şi mai penibil, înălţimea tavanului nepermiţându-ne să stăm decât aplecaţi sau în genunchi. Sus, în spaţiul dintre tavan şi suprafaţa masei de seminţe, temperatura era şi mai ridicată decât jos, iar miasmele grele şi înecăcioase emanate de seminţe îţi produceau usturimi în gât la fiecare gură de aer inhalată. Crezând că totuşi nu era vorba decât de o crustă superficială, de un strat întărit, pe care nu-l puteam străpunge cu lopeţile, dar sub care s-ar afla seminţe nealterate, ne-am hotărât să-i cerem

gardianului două cazmale. Ni le-a adus, după care s-a retras din nou în afara zonei urât mirositoare. Cu cazmalele şi cu multă trudă am parvenit să fărâmiţăm şi chiar să dislocăm bucăţi mai mari din masa compactă şi dură de seminţe aglomerate. Am săpat astfel o groapă de mai bine de un metru adâncime, fără să descoperim nici măcar o modificare de consistenţă, darmite vreun strat de seminţe nealterate. Dimpotrivă, cu cât săpam mai adânc, cu atât întâlneam o masă mai densă şi mai omogenă, în care forma seminţelor nici nu se mai distingea. Ca să nu mai vorbim că în fundul gropii pereţii ei erau atât de fierbinţi, încât nu puteai ţine mâna pe ei şi te sufocau aburii pestilenţiali pe care îi emanau. Era limpede că întreaga recoltă de floarea-soarelui fusese compromisă. Seminţele înmagazinate înainte de a fi fost complet uscate putreziseră şi formau acum, de la un capăt la altul al halei, un singur bloc, care în partea de jos continua să fermenteze. Faţă de cele constatate, era cât pe-aci să-l strig pe gardian pentru a-i arăta starea seminţelor intrate în descompunere şi deci inutilitatea oricărei încercări din partea noastră de a mai salva ceva. Printre noi s-au găsit însă unii mai puţin pripiţi şi mai chibzuiţi în judecată, care m-au oprit s-o fac. Nu am putut decât să le dau dreptate. De ce să ne grăbim, spuneau ei, când aici, de bine, de rău, e mai acceptabil decât în gerul de afară? De ce să riscăm să fim puşi la altă muncă mai grea, în curtea fermei sau la corvezi în curtea lagărului, unde era mereu ceva de făcut? Mai bine mai întârziem aici până primim masa de prânz şi abia după aceea anunţăm gardianul. Ora va fi atunci prea înaintată pentru a mai fi puşi la altă muncă.

Cred că atunci când un puşcăriaş depăşeşte prima lui perioadă de detenţie în care a ţinut socoteala zilelor şi renunţă la răbojul scrijelit pe peretele celulei înseamnă că şi-a învins totodată şi principalul duşman: timpul. Când ai ajuns să faci abstracţie de trecerea timpului, ţi-ai recâştigat în parte independenţa şi te simţi eliberat de povara apăsătoare a ceasurilor şi zilelor care, în monotonia lor, se scurg la nesfârşit. O dată ajuns la această maturitate în evoluţia lui în închisoare, omului nu-i mai rămâne decât un pas de făcut pentru a deveni un puşcăriaş înţelept, şi anume: să se obişnuiască să folosească cu orice ocazie factorul timp în favoarea lui, făcându-şi-l astfel, din duşman, aliat. Cu toate că numai după câteva săptămâni de la arestare renunţasem să mai ţin contabilitatea zilelor, evoluţia mea ulterioară de puşcăriaş nu a mai dovedit aceeaşi precocitate de dezvoltare. Agitat din fire şi veşnic grăbit, nu am reuşit, decât rareori, să dau semne de înţelepciune. De cele mai multe ori m-am alăturat camarazilor care aveau această calitate. Aşa am făcut şi cu ocazia zilei noastre de lucru la magazia cu seminţe de floarea-soarelui. Şi trebuie să spun că tare bine ne-a prins să stăm întinşi pe spate pe seminţele încinse de procesul de fermentaţie şi cu picioarele în groapa care emana şi ea căldură. E drept că din cauza miasmelor pe care le-am respirat ne-am ales cu o iritaţie a traheei şi cu usturimi neplăcute la ochi, care însă, după două zile, au trecut. Hotărârea de a „trage de timp”, nu numai că ne-a scăpat în ziua aceea de o altă muncă, dar le-a prilejuit camarazilor mei şi o plăcută surpriză. În timp ce ne încălzeam în jurul gropii săpate în grămada de seminţe, ne-a fost atrasă atenţia de un bulgăre de zăpadă căzut nu departe de locul unde ne aflam. Fusese aruncat de afară printr-unul din oberlihturile de pe partea opusă uşii. Cel care îl aruncase nu putuse deci fi

văzut de gardianul care supraveghea de la distanţă uşa magaziei. Uitându-ne prin oberliht în curte, am văzut sub fereastră vreo trei sau patru deţinuţi de drept comun. Fiecare din ei ducea câte două garniţe de lapte, în afară de unul care purta pe umăr o scară de coteţ. Cum ne-a văzut capetele la fereastră, cel cu scara a rezemat-o de perete, s-a suit până la înălţimea noastră şi ne-a şoptit că vine din partea domnului doctor Stroescu. Şi, fără să mai dea altă explicaţie, ne-a întins repede o cană primită de la unul din deţinuţii de la picioarele scării, care o umpluse cu lapte scufundând-o într-una din garniţe. Cel de pe scară ne-a spus să ne grăbim, în timp ce un altul postat la colţul magaziei îl ţinea sub observaţie pe gardianul nostru. Prin releu, căniţa a început să facă naveta între garniţa din curte şi camarazii mei din magazie, până ce fiecare şi-a băut porţia de lapte. Pe a mea am cedat-o altuia, neputându-mi învinge nici în puşcărie repulsia faţă de laptele crud, proaspăt muls. Când în cele din urmă am chemat gardianul şi i-am arătat situaţia seminţelor de floarea-soarelui, a fost şi el de părere că munca noastră nu-şi mai avea rostul.

În cursul iernii 1963-1964, intenţiile regimului de a ne îmbunătăţi condiţiile de detenţie au devenit mult mai evidente decât în perioada campaniei agricole din vară şi toamnă, când totul era sacrificat muncii pentru „realizarea planului”. Semnele cele mai vizibile în acest sens se reflectau acum în comportarea gardienilor şi ofiţerilor care se străduiau să-şi modifice atitudinea faţă de noi, abţinându-se de la brutalităţi, înjurături şi insulte şi căutând să se arate mai omenoşi şi să ni se adreseze în mod civilizat. Unii păreau s-o facă simplu, cu uşurinţă, altora însă le venea tare greu să-şi schimbe năravurile, efortul de a-şi stăpâni pornirile schimonosindu-le trăsăturile feţei, care nu ştia să exprime blândeţea. În cadrul acestei noi tendinţe a organelor represive de a ne acorda nişte drepturi elementare de care ne privaseră ani de zile şi a obligaţiei ce părea că voiau să şi-o ia de a respecta măcar în parte tratamentul uman al deţinuţilor, prevăzut de convenţiile internaţionale, am trăit în iarna aceea un eveniment extraordinar. Am fost într-o zi adunaţi în curtea lagărului unde comandantul (cred că îl chema Nica) ne-a ţinut un lung discurs, din care voi spicui numai câteva fraze-slogan care începuseră să fie tot mai des întrebuinţate de diferiţi ofiţeri care veneau să ne viziteze la Salcia: „Mulţi dintre voi aţi dat dovadă de muncă şi disciplină, dar mai sunt unele elemente care nu au înţeles mersul istoriei... Regimul de democraţie populară din ţara noastră s-a întărit acum şi nu se mai teme de duşmani... Organele de stat vor apăra cuceririle revoluţionare şi vor zdrobi orice încercare a duşmanului de clasă de a submina regimul clasei muncitoare... Unii dintre dumneavoastră (neobişnuit încă să întrebuinţeze cu noi astfel de formulări, Nica ni se adresa când cu tu, când cu dumneata), v-aţi dat seama că aţi greşit şi v-aţi hotărât să vă reabilitaţi prin muncă, alţii au rămas însă duşmani înrăiţi ai poporului... Noi îi cunoaştem şi pe unii, şi pe alţii, şi vom ţine seama de purtarea fiecăruia”. După acest amestec de promisiuni de recompensă nedefinite şi de ameninţări voalate, cu aluzii la un tratament diferenţiat, în funcţie de atitudinea fiecăruia, comandantul ne-a comunicat că, pentru a ne ajuta să ne convingem de „realizările” partidului şi guvernului şi de bunăstarea poporului, regimul a hotărât să ne

permită să citim zilnic ziarul. Nu ştiu dacă urmărise să provoace surpriză, dar a reuşit din plin. Poate nu chiar în sensul dorit de el, dar, oricum, noi am rămas în primul moment înmărmuriţi de uimire. Cum să-ţi vină să crezi că regimul renunţa la ceea ce fusese timp de două decenii gogoriţa numărul unu a direcţiei închisorilor, ziarul, hârtia şi litera scrisă, care nu trebuiau să ajungă în mâna deţinuţilor? Cum să crezi că tocmai cei care ordonaseră cele mai sălbatice represalii, pentru a menţine prin teroare această interdicţie, veneau acum să ne ofere ziare? Nu ştiu cine ar mai putea totaliza numărul zilelor de izolare, al bătăilor şi al celor care au plătit cu sănătatea sau chiar cu viaţa pentru un petic de ziar găsit asupra lor. Reacţia împotriva acestei prohibiţii ne stimulase ingeniozitatea şi îndrăzneala, făcându-ne şi pe noi să recurgem la acţiuni extreme, de la dezgustătoare până la temerare. Numai eu ştiu de câte ori îmi băgasem braţul până mai sus de cot în conţinutul latrinelor pentru a pescui bucata de ziar folosită de gardian drept hârtie igienică. Şi nu mai vorbesc de răbdarea şi iscusinţa cu care se făureau cele mai complicate planuri pentru a ajunge în posesia unui ziar, fie de la vreun deţinut de drept comun, fie de la un lucrător civil sau chiar de la un gardian. Dacă până atunci, din experienţa câştigată în cursul anilor de închisoare, ne obişnuisem să nu mai dăm o prea mare importanţă perioadelor de oarecare destindere sau de înăsprire a regimului de detenţie, care se succedau alternativ, de data asta, o concesie de asemenea proporţii, din partea organelor represive, ieşea din rutină şi dădea loc la interpretări optimiste justificate. Faptul a fost imediat asociat cu modificarea intervenită în purtarea gardienilor faţă de noi, dar şi cu zvonurile, tot mai frecvente în ultima vreme, privind iminenţa apariţiei unui decret de amnistii şi graţieri, cărora majoritatea dintre noi nu le dădeam crezare. De multe ori astfel de zvonuri se adeveriseră, dar de fiecare dată beneficiarii decretului fuseseră numai condamnaţii de drept comun. Recunosc că anunţul comandantului m-a uimit şi tulburat la fel ca pe toţi deţinuţii din lagăr. Interpretările optimiste ale celor care susţineau că asistăm la pregătirile premergătoare eliberării noastre nu le-am împărtăşit şi nici nu au reuşit să-mi clatine convingerea pe care în discuţiile ce le purtam între noi o rezumasem în câteva vorbe: „Ori ei, ori noi!” Cu alte cuvinte, admiteam numai două ipoteze: ori durează regimul mai mult decât noi, şi atunci vom muri în închisoare, ori se prăbuşeşte cât mai suntem în viaţă, şi atunci vom fi eliberaţi de cei care l-au răsturnat. O a treia ipoteză, aceea de a fi eliberaţi printr-un act de clemenţă a regimului comunist, o consideram exclusă. Nu o vedeam posibilă, spuneam în glumă, decât dacă regimul va reuşi să uniformizeze viaţa oamenilor liberi cu a celor din puşcării, făcând să dispară puţinele diferenţe care mai există între ele. O glumă, care, cu trecerea timpului, avea să-şi piardă hazul!

Începând chiar de a doua zi, cel mai odios personaj al lagărului, turnătorul Dogărăscu, a adus câte un număr din *Scânteia* în fiecare dormitor. Îl depunea pe pervazul primei ferestre de lângă uşa de intrare şi pleca imediat, fără să reacţioneze la sarcasmele şi aluziile batjocoritoare cu care era întâmpinat ori de câte ori îşi făcea apariţia. „Atenţie!” era de obicei strigătul cu care era primit în dormitor, la care toate discuţiile şi îndeletnicirile din baracă încetau ostentativ, demonstrând astfel că nu voiam să ne expunem riscului de a fi denunţaţi. Apoi începeau să zboare

de la un pat la altul schimburi de păreri, care mai de care mai usturătoare la adresa delatorilor în general şi la pedepsele binemeritate pe care le vor primi într-o bună zi. Alteori, de când intra pe uşă şi până ieşea, dormitorul se transforma într-o volieră asurzitoare care răsuna de fluierături, piuituri şi tot felul de sunete imitând glasul păsărilor, delatorilor spunându-li-se nu numai turnători, prăduitori sau vânzători, ci şi ciripitori. Grăbit, Dogărăscu se strecura pe uşă afară ca un câine bătut şi fugărit cu pietre.

Atitudinea noastră faţă de primul ziar primit în mod oficial a fost unanimă. Ne-am asigurat mai întâi că nu vine la baraca noastră niciun gardian şi abia după aceea ne-am ocupat de ziar. L-am întins pe un pat şi, îngrămădiţi împrejur, i-am parcurs paginile întorcându-le cu grijă pentru a nu le rupe sau şifona. Apoi l-am împăturit la loc şi l-am pus din nou în firida ferestrei. Cum în Balta Brăilei serviciul poştal suferea întârzieri, treceau uneori câte două sau trei zile până ce primeam un nou ziar. Trebuia atunci să-l predăm pe cel vechi, pe care Dogărăscu îl găsea zăcând intact acolo unde îl pusese. Desigur că faptul i-a fost raportat ofiţerului politic, care seara, după ce ne-am întors de la muncă, a venit la noi în dormitor să vadă personal ce se întâmplă cu ziarul. Ne-a găsit pe unii stând de vorbă, pe alţii cârpindu-ne hainele, curăţându-ne bocancii sau rânduindu-ne lucrurile de îmbrăcăminte la capul patului. Ziarul zăcea împăturit la locul lui din firidă. Nu părea să se fi atins nimeni de el. Mimând un aer distrat, în timp ce-şi rotea ochii prin încăpere, politrucul s-a informat pe un ton neutru:

— Văd că aţi primit ziarul! L-aţi citit?

I s-a răspuns din mai multe părţi:

— Nu. Nu avem timp. Suntem prea obosiţi de muncă!

Sau chiar:

— Nu ne interesează! Scrie mereu acelaşi lucru!

La asemenea afirmaţii, ofiţerul nu s-a mai putut stăpâni şi şi-a arătat adevărata faţă, răcnind la noi după bunul şi vechiul obicei M.A.I.-ist:

— Tot bandiţi aţi rămas! Degeaba avem noi grijă să vă dăm tot ce vă trebuie! Lasă că vă învăţ eu minte!

Apoi şi-a luat seama, s-a calmat şi ne-a vorbit din nou civilizat, vrând să ne convingă de importanţa articolelor din ziar, care ne informează despre „realizările regimului”.

— Eu vă sfătuiesc să-l citiţi, i-au fost ultimele vorbe înainte de a pleca şi care nouă ne-au sunat a ameninţare.

A doua zi, ofiţerul de serviciu ne-a transmis ordinul conducerii: seara, după întoarcerea de la muncă, în fiecare dormitor se va citi cu glas tare articolul de fond din *Scânteia*. Neexecutarea ordinului va atrage după sine pedepsirea întregii camere cu zile de izolare şi tăierea dreptului la carte poştală şi la pachet. De unde până mai ieri citirea ziarului fusese strict interzisă, lectura lui ajunsese să fie acum obligatorie. Aceiaşi oameni ai administraţiei lagărului, care ne pedepsiseră mai înainte pentru încălcarea interdicţiei, ne ameninţau fără nicio ruşine cu represalii identice dacă nu respectam acum dispoziţia contrară! Amănuntele de reglementare a felului în care urma să fie executat ordinul au fost lăsate în seama ofiţerului de serviciu şi a gardienilor. Astfel, în dormitorul în care mă aflam s-au încercat succesiv mai multe formule. Mai întâi s-a apelat la voluntari, care să citească pe rând în fiecare seară articolul de fond. Nu s-a oferit

însă nimeni. Supărat de insucces, gardianul a luat iniţiativa de a desemna el un lector. Dar şi aici s-au ivit dificultăţi, cei aleşi invocând diferite pretexte pentru a se eschiva: fie că nu citeau bine, fie că nu aveau ochelari şi nu vedeau bine la lumina slabă a becului din dormitor. S-a găsit chiar unul (cred că era inginer constructor) care să spună că nu a urmat clasele primare şi nu ştie carte, fiindcă a fugit de la şcoală. Când, bănuitor, gardianul l-a întrebat ce meserie are, i-a spus că era muncitor necalificat. Văzând că nu o scoate la capăt, gardianul l-a chemat în ajutor pe ofiţerul de serviciu. Acesta, mai versat în mijloacele de constrângere, i-a spus şefului de cameră să se descurce cum va şti, pentru că ordinul trebuie să fie executat, în caz contrar va fi trimis la izolare. Şi aşa am fost învinşi cu propria noastră armă, ofiţerul ştiind că poate conta pe solidaritatea noastră. Am acceptat cu toţii compromisul. Pentru ca şeful de cameră să nu aibă de suferit de pe urma noastră, am convenit ca seara să se aşeze pe banca de sub becul care ne lumina camera, având grijă să aibă ziarul la îndemână. La ora citirii ziarului se va găsi întotdeauna unul dintre noi care să dea alarma la apropierea unui ofiţer sau gardian. În acel moment vom înceta să mai vorbim, vom face linişte, iar şeful de cameră va începe să citească de undeva, de la mijlocul articolului. Am procedat aşa numai o vreme. Când am observat că administraţia a renunţat să ne mai supravegheze şi nu s-a mai arătat preocupată de citirea ziarului în dormitor, am încetat şi noi să mai jucăm acest teatru. Treptat, ordinul a căzut în desuetudine. Nemaisimţindu-ne constrânşi la lectura de seară a articolului de fond, ziarul depus în firida ferestrei nu-şi mai păstra până a doua zi aparenţa intactă ca în primele săptămâni. După ce majoritatea îl răsfoiam citindu-i numai titlurile şi oprindu-ne doar la pagina cu ştiri externe, ziarul era luat în primire de câţiva camarazi din dormitor, care îl studiau în amănunţime, analizând fiecare articol, declaraţie oficială sau discurs al mai marilor partidului, căutând să găsească printre rânduri ceea ce se ascundea în spatele cuvintelor tipărite.

La un moment dat, ne-a fost atrasă atenţia de întârzierea cu care ne parveneau, de la o vreme, ziarele. Treceau câteodată două-trei zile în care ni se spunea că vasul care aducea poşta de la Brăila nu venise, iar când distribuirea ziarelor era reluată, nu mai primeam numerele din urmă. „Ce vă mai trebuie ziarele vechi?” ni se răspundea când întrebam de ele. Frecvenţa întreruperilor şi mai ales lipsa numerelor din acele zile au început să ni se pară suspecte. Nu a trecut multă vreme şi bănuiala noastră a devenit certitudine: regimul îşi cenzura propria lui presă! Reţinea ziarele al căror conţinut considera că nu trebuie adus la cunoştinţa deţinuţilor! Descoperirea a făcut-o o echipă de deţinuţi care lucra la reparaţii de zidărie în casa unui gardian. Băieţii noştri au pus mâna pe un ziar, care nouă nu ne fusese dat, ceea ce dovedea că poşta venise totuşi la Salcia. Din acel moment, principala noastră preocupare a fost să ne procurăm numerele din *Scânteia* care nu ajungeau în lagăr. O campanie la care a participat cu succes şi echipa noastră de instalatori, când aveam ocazia să lucrez cu Nelu Dumitrescu prin casele gardienilor. Şi aşa am aflat de ce reţinuse administraţia ziarele respective! În acea vreme, în toate numerele *Scânteii* apăreau informaţii despre viitoarele alegeri prezidenţiale din Statele Unite, informaţii puţine, neesenţiale, privite prin prisma deformantă a presei comuniste şi însoţite de comentarii în stilul ei

insidios bine cunoscut. Parcurgând paginile ziarelor reţinute de administraţie, ne-a sărit imediat în ochi motivul pentru care luase această măsură. În toate numerele reţinute erau referiri la campania electorală dusă de senatorul Goldwater care candida la preşedinţie (din ziarele primite oficial nici nu aflasem de existenţa lui Goldwater!). Din criticile care i se aduceau şi virulenţa cu care era atacat pentru declaraţiile „reacţionare, antidemocratice, antisovietice şi aţâţătoare la război" am înţeles că se manifestase ca un declarat şi înverşunat inamic al comunismului. Un fapt pentru care Goldwater a devenit pe loc candidatul nostru! Deşi grijulie de starea noastră de spirit, nu cred că prin reţinerea ziarelor administraţia urmărise să ne ferească de riscul unor entuziasme deşarte şi a unei decepţii ulterioare când vom afla că Goldwater nu fusese ales.

ILUZIA UNEI NOI EVADĂRI, HOLERA

Semnelor de îmblânzire a regimului în închisoare nu le mai căutam de multă vreme o motivaţie logică. Mă obişnuisem în decursul anilor cu alternanţa perioadelor când foarte dure, când mai puţin aspre. Uneori observasem că aceste oscilaţii earu o consecinţă directă a unor evenimente politice internaţionale. De cele mai multe ori însă nu le găseam o explicaţie satisfăcătoare, deşi alţi camarazi de închisoare continuau să facă tot felul de speculaţii pe această temă. În ultima vreme, mai ales de când eram în mod sensibil mai bine trataţi, noua atitudine a administraţiei lagărului faţă de noi era deseori pusă în legătură cu zvonurile tot mai insistente privind decretarea unei largi amnistii şi pentru deţinuţii politici. Astfel de zvonuri ne parveneau întotdeauna de la deţinuţii de drept comun, nefiind de cele mai multe ori decât produsul unei speranţe pe care şi-o întreţineau cu iluzia decretelor de care beneficiau din când în când. Cei mai mulţi dintre noi, printre care şi eu, nu ne făceam astfel de iluzii. Cea mai bună dovadă în acest sens era tema discuţiilor pe care le purtam în acel sfârşit de iarnă cu Nuţu Voiculescu.

Pe măsură ce prietenia noastră se dezvoltase, crescuse şi încrederea pe care ne-o acordam unul altuia. Zilele de iarnă, când nu eram scoşi la muncă, ne-au dat prilejul să ne vedem mai des, să stăm mai mult de vorbă şi să ne cunoaştem mai bine, împărtăşindu-ne chiar şi cele mai ascunse gânduri. Aşa se face că am ajuns să vorbim despre ideea care pe mine mă obsedase continuu de-a lungul anilor de închisoare şi care, după cum mi-a mărturisit-o, îl preocupa şi pe el: ideea evadării. Ideea şi hotărârea nu ne lipseau nici unuia, dar până la faptă era cale lungă! O cale greu de întrevăzut. Voiam însă s-o descoperim. Deocamdată totul se reducea la discuţii şi schimburi de păreri, neputând trage concluzii şi stabili ce trebuia întreprins, ci mai degrabă ce nu trebuia făcut. Am exclus astfel orice fel de tentativă în cursul iernii; frigul, zăpada şi viscolul făcând din natura în care

voiam să ne pierdem un inamic căruia nu i-am putea face faţă. Prima mea experienţă în domeniu mă convinsese că sezonul propice unei evadări era vara, când nu degerai de frig, nu lăsai urme pe zăpadă şi te puteai bucura de protecţia vegetaţiei. Până ce vremea va deveni mai prietenoasă şi natura cu verdeaţa ei ospitalieră, mai era însă o bună bucată de vreme. Examinând pe toate feţele şi ipoteza unei evadări din chiar incinta lagărului, am sfârşit prin a o şterge de pe lista posibilităţilor, riscurile fiind enorme, iar şansele de reuşită aproape inexistente. Deşi eram în căutarea unei căi pe care o ştiam dinainte primejdioasă, nu eram totuşi dispuşi să ne asumăm riscuri cu mult mai mari decât şansele de izbândă. Nu voiam să ne încercăm norocul cu orice preţ! Desigur, cântărirea pericolului şi a şanselor de reuşită erau la discreţia aprecierii noastre subiective, dar se situa totuşi în limitele rezonabilului. Oricum, seriozitatea raţionamentului lui Nuţu şi spiritul său analitic aproape exagerat de pedant veneau să compenseze în discuţiile noastre tendinţa mea de a fugi de calcule prea amănunţite (când nu dispunem de toate elementele) şi de a mai lăsa loc şi pentru improvizaţiile de moment. Nu are rost să enumăr toate propunerile făcute, şi de unul, şi de altul pe care, rând pe rând, le-am înlăturat ca nerealizabile. Astfel, câmpul posibilităţilor luate în discuţie şi examinate metodic zile în şir s-a tot micşorat, nemairămânându-ne în cele din urmă în perspectivă decât o singură cale de fugă: Dunărea. Cu ajutorul câtorva prieteni, eram siguri că ne vom putea aranja să fim repartizaţi amândoi la brigada care lucra la descărcatul bacurilor şi la atelierele din ţarcul de la malul Dunării. Era primul şi singurul punct sigur al celor câteva planuri ipotetice, urmând ca abia după ce vom studia situaţia la faţa locului să ne oprim asupra celui mai convenabil, să-i discutăm detaliile şi să-l definitivăm. Toate aceste planuri, proiectate sumar, cu contururi încă vagi, aveau o trăsătură comună: albia Dunării vechi, în care voiam să ne aventurăm. Era zona în care, dacă pătrundeai, erai împuşcat fără somaţie. Cum vom căuta să evităm ca acest prim pas să ne fie fatal, rămânea de văzut. Oricum, drumul nostru începea de la malul Dunării, pe care trebuia s-o trecem fie înot, fie cu ajutorul unui bac, cu sau fără complicitatea cârmaciului. Cel puţin aşa gândeam şi vedeam amândoi situaţia în primele luni ale anului 1964, când viscolul încă mai ridica troiene la uşa barăcii unde ne ţineam sfatul.

Un lucru ne era foarte clar: dacă evadarea propriu-zisă ne va reuşi, va trebui neapărat să părăsim cât mai repede posibil insula pe care ne aflam. Ştiam că, din cauza lagărelor de muncă cu deţinuţi, Balta Brăilei era înţesată de trupe ale Ministerului de Interne care, la primul semnal de alarmă, vor începe să cutreiere insula în lung şi în lat, pe jos, călare şi cu câini-lup special dresaţi pentru vânătoarea de oameni. Avusesem ocazia să vedem de câteva ori manevrele acestor trupe pornite în căutarea unui duşman imaginar. Putusem de asemenea observa de la o fereastră a spitalului, suindu-ne în picioare pe pat, poligonul special amenajat pentru dresajul şi exerciţiile la care erau supuşi câinii poliţişti. Ne gândeam că, dacă vom reuşi să intrăm în Dunăre fără să fim văzuţi, profitând de curentul apei, vom putea înota o bună distanţă în aval şi ieşi apoi pe malul dobrogean înainte de a se da alarma. Contam atunci ca trupele Securităţii să înceapă operaţiile de căutare mai întâi în interiorul insulei şi abia după aceea să le extindă în afara ei. Ne oprisem la ideea de a ieşi din apă pe

malul dobrogean nu numai pentru a evita concentraţia de trupe din Balta Brăilei, ci şi cu intenţia de a ne feri de malul muntenesc, socotind că Securitatea îşi va îndrepta în mod firesc cercetările mai întâi în acea parte, ştiindu-ne pe amândoi din Bucureşti. Prelungind acest raţionament, de a porni în direcţia contrarie drumului firesc, gândul ne-a dus la frontiera bulgară. Ce-ar fi, ne-am zis, să încercăm să ne continuăm evadarea mergând spre sud şi să trecem frontiera în Bulgaria? Într-acolo chiar că nu vom fi căutaţi! La această idee, ne-am amintit amândoi de un banc care circula pe vremea aceea şi am făcut din nou haz de el.

Un securist se prezintă cu un arestat la Mărcuţa şi îi cere doctorului să-l interneze, fiindcă e nebun.

— De unde ştii că este nebun? întreabă doctorul.

— L-am prins când tocmai voia să treacă frontiera, spune securistul.

— Păi, asta nu înseamnă că e nebun! zice doctorul.

— Ba da, pentru că voia să fugă în URSS!

Ideea fugii în Bulgaria ni s-a părut mai mult decât năstruşnică şi am comentat-o la început mai în glumă. Mie mi-a rămas totuşi în minte şi, treptat, am ajuns să nu mi-o mai închipui chiar utopică. Fiind vorba de Bulgaria, mă dusese gândul la Gioga Parizianu. Era aromân originar din Bulgaria. Ne cunoscusem şi ne împrietenisem la mina de plumb de la Cavnic. Gioga era unul dintre cele mai frumoase caractere pe care le-am întâlnit în închisoare. N-am avut nicio reticenţă să-i încredinţez intenţia mea de a încerca o nouă evadare şi să-i cer părerea şi sfatul cu privire la eventualitatea trecerii frontierei în Bulgaria. Cu toate că nu vedea posibilitatea unei evadări de la Salcia, ideea trecerii graniţei spre sud l-a entuziasmat. Fără multă vorbă, s-a declarat gata oricând să ni se alăture dacă vom găsi o cale spre libertate. Pentru el, fuga din Salcia era principala problemă care trebuia rezolvată. Fiind dobrogean, trecerea clandestină a frontierei o considera relativ uşoară, iar o dată ajunşi pe teritoriul bulgar, planul era pentru el gata făcut. Avea ferma convingere că vom putea traversa toată Bulgaria de la nord la sud, pe jos sau profitând de diferitele mijloace locale ce ne vor ieşi în cale, căruţe sau camioane, pentru a ajunge în zona muntoasă de la frontiera greco-bulgară. Vom merge cu precădere prin zonele rurale, dându-ne drept muncitori sezonieri, în drum de la un loc de muncă la altul. Ştiind perfect bulgăreşte, nu va avea nicio dificultate să se înţeleagă cu localnicii, iar noi vom evita să vorbim. Desigur, rămânea să ne descurcăm pentru a ne procura câte ceva de mâncare, fie dând o mână de ajutor la gospodăria unui ţăran, fie înfruptându-ne noaptea din fructele livezilor şi legumele grădinilor întâlnite în drum. După calculele lui Gioga, într-un răstimp de două săptămâni, vom ajunge în regiunea aşezărilor aromâneşti din munţii de la graniţa cu Grecia. Acolo, spunea Gioga, se simţea ca acasă. Avea rude şi prieteni şi putea conta pe solidaritatea de clan a macedoromânilor. Pentru oierii aromâni din satele lor de munte, aşezate atât de partea bulgărească, cât şi de cea grecească, graniţa nu fusese niciodată un hotar cu adevărat despărţitor. În ciuda regimului comunist de la Sofia, schimbul de relaţii peste frontieră continua să funcţioneze. Relieful sălbatic, muntos, prăpăstios şi împădurit nu făcea posibilă închiderea ermetică a graniţei, mai cu seamă pentru localnicii care îi cunoşteau toate potecile şi trecătorile. Gioga susţinea că, o dată ajunşi în regiune, vom fi găzduiţi şi

ascunşi pe la stâne, iar la momentul prielnic vom fi trecuţi de o călăuză peste frontieră, în Grecia. Deşi realizarea unui astfel de plan, plin de necunoscute, depindea de rezolvarea succesivă a unei serii de etape intermediare, una mai ipotetică decât alta, imaginaţia noastră nu înceta să clădească mai departe pe nisipul iluziilor pe care ni le făceam. Cu toate că în discuţiile ce le purtam nu puneam nicio stavilă fanteziei noastre înaripate, sfârşeam totuşi prin a ne îngrădi închipuirile în limitele impuse de realitate, chiar dacă rămâneau pe mai departe îndrăzneţe. Fără investiţii de îndrăzneală şi asumare de riscuri, un asemenea proiect nu avea nicio şansă de succes. Teoretic, în iarna şi primăvara aceea, am trecut în revistă absolut toate posibilităţile de fugă pe care le învederam, dând prioritate evadării pe Dunăre. Urma ca la vară, când speram să intrăm în posesia unor noi elemente mai concrete, să regândim şi să rediscutăm întregul evantai de ipoteze, pentru a ne opri la cea mai convenabilă. Până atunci însă mai avea să curgă apă pe Dunăre!

Dezgheţul a venit pe neaşteptate. În numai câteva zile mai blânde şi sub un soare încă palid, zăpada s-a topit, făcând din nou loc noroaielor. Curtea lagărului a devenit iar o mocirlă, întreţinută o vreme de ploi, mai întâi zilnice şi apoi tot mai rare. Când au încetat, cerul s-a limpezit şi s-a desprimăvărat de-a binelea. Sub primele raze mai calde ale soarelui a dat şi colţul ierbii şi au înmugurit şi sălcile, pregătind cu verdele lor încă crud decorul pentru Paştele care se apropia. L-am sărbătorit într-o atmosferă mai relaxată ca de obicei, fără stare de alarmă, fără percheziţii inopinate şi fără o vigilenţă mărită din partea administraţiei. Gardienii păreau să fi primit lecţii de discreţie. Nu îşi mai impuneau ostentativ prezenţa în tot locul şi nu mai căutau nimănui nod în papură pentru a-i face raport de pedepsire. Nu mai vedeau şi nu mai auzeau nimic din ceea ce altă dată socoteau abatere de la disciplină. Se abţineau să ne mai facă observaţii şi nu mai remarcau nici că circulăm de la un dormitor la altul, nici că discutăm adunaţi în grupuri în curtea lagărului. Deşi se auzea la tot pasul „Christos a înviat!” şi „Adevărat a înviat!”, gardienii păreau să nu audă. S-a întâmplat ca tocmai în acele zile Iosif Ripan să primească un pachet cu alimente de acasă. M-a invitat imediat în dormitor, la patul lui, spunându-mi că e vorba de un pachet cu surprize. Încă de la poartă, de când gardianul îi cercetase conţinutul, predându-i pe rând fiecare articol, Iosif tresărise văzând punga cu fursecuri prin care, aşa cum se înţeleseseră înainte de arestarea lui, nevastă-sa îi va transmite un mesaj important. Fursecurile erau cam de mărimea unei nuci rumenite în cuptor şi foarte uscate. Aproape că îţi rupeai dinţii în ele de tari ce erau. Întruneau însă astfel însuşirile ideale pentru destinaţia ce li se dăduse, la confecţionarea lor nefiind urmărite calităţile gastronomice. Iosif mi-a explicat că nu trebuia să fie sfărâmicioase, pentru a nu risca să dea în vileag secretul pe care îl conţineau, şi anume, mesajul scris pe o foiţă de ţigară împăturită strâns şi învelită la rândul ei într-o bucăţică de celofan răsucită la capete. Misiva astfel ambalată, mai mică chiar decât un bob de mazăre, introdusă în aluat şi supusă temperaturii din cuptor, rămânea intactă. Dacă textul era mai lung, urma să fie scris pe mai multe foiţe de ţigară, repartizate fiecare în tot atâtea fursecuri. Am pornit deci în căutarea mesajului care

trebuia să se găsească într-unul sau mai multe din cele patruzeci-cincizeci de fursecuri pe care le conţinea punga. Rând pe rând, băgam în gură câte un fursec, îl mestecam cu grijă şi nu înghiţeam decât după ce ne asiguram că nu mai simţeam cu limba nicio fărâmitură mai consistentă. Am apucat să mâncăm fiecare vreo câteva, până ce am dat peste prima bobiţă de celofan. Foiţa din interior era în stare perfectă. Faptul că era numerotată ne-a dat de înţeles că nu reprezenta decât un fragment din textul mesajului. Fursecurile fiind însă săţioase şi greu de prididit numai în doi, Iosif l-a chemat şi pe inginerul Petre Lică să ne dea o mână de ajutor la căutatul răvaşelor din plăcintă. O dată cele şapte-opt foiţe găsite şi puse cap la cap, Iosif ne-a citit mesajul. În câteva scurte propoziţii, soţia lui îl informa despre situaţia grea a familiei. Se bucura totuşi că băiatul reuşea să-şi vadă de carte. Apoi, pe celelalte foiţe, mesajul devenea mai eliptic, cu prescurtări, aluzii şi iniţiale numai de Iosif ştiute, pe care ni le-a tradus. Nevastă-sa îi transmitea că prietenul lui de care îi vorbise înainte de a fi arestat luase legătura cu ea pentru a o informa despre un larg decret de amnistiere şi graţiere a deţinuţilor politici, care era gata redactat, urmând să intre în curând în vigoare. Iosif ne-a spus că acel prieten avea relaţii în cele mai înalte cercuri ale procuraturii, că era un om serios şi de toată încrederea, pe al cărui cuvânt te puteai bizui. Iosif nu se îndoia de exactitatea informaţiei, punând-o în legătură şi cu avalanşa de zvonuri din ultima vreme, care, deşi mai confuze şi sub diferite variante, pomeneau toate de un decret de eliberare a deţinuţilor politici. După părerea lui, secretul decretului mai transpirase şi prin alte căi. Eu rămâneam totuşi în continuare sceptic, iar timpul care s-a scurs săptămână de săptămână şi lună de lună după primirea mesajului din fursecuri părea să-mi dea dreptate.

Printre primele munci în afara lagărului, la care mi-amintesc să fi luat parte în primăvară, a fost aceea de împrăştiere a unei substanţe chimice pe suprafeţele de teren însămânţate. Nu mai ştiu exact ce substanţă era. Cred că era vorba de un ierbicid destinat distrugereii buruienilor din culturile de grâne. Se prezenta sub forma unui praf alb-cenuşiu şi era ambalat în saci de hârtie. Ni s-a spus să avem grijă cum umblăm cu el, fiindcă e un produs toxic. Acest avertisment a fost totodată şi singura măsură de prevedere luată de administraţie pentru evitarea unor accidente. Împărţiţi în două grupuri de câte cinci-şase inşi, am fost încărcaţi împreună cu sacii într-un camion cu remorcă; unii în lada camionului, alţii în remorcă. Gardianul şi soldatul înarmat, care ne însoţeau, s-au înghesuit în cabina şoferului. Ne-am oprit la câţiva kilometri distanţă de lagăr. În faţa noastră, cât vedeai cu ochii, se întindeau ogoarele însămânţate, dar încă golaşe, în care numai ici şi colo ieşiseră la lumină câteva fire de verdeaţă. Atât semănăturile, cât şi buruienile abia începeau să răsară. Gardianul s-a dat jos din cabină şi ne-a avertizat să nu care cumva să coborâm din camion sau remorcă, pentru că vom fi împuşcaţi fără somaţie. Apoi, ne-a dat ordin să deşertăm sacii pe fundul lăzii camionului şi al remorcii, şi ne-a explicat cum să procedăm. În timp ce camionul va cutreiera cu viteză redusă şi în zigzag dintr-un capăt în celălalt ogoarele, acoperind întreaga suprafaţă de teren însămânţată, noi, înarmaţi fiecare cu câte o lopată, vom împrăştia peste câmp praful deşertat din saci. Jumătate dintre noi vom azvârli praful spre partea

stângă, iar cealaltă jumătate spre partea dreaptă. Toate bune şi frumoase, dar îndrumările nu prevedeau soluţia în caz de vânt. Când ne-am apucat de lucru, nu se simţea decât o adiere uşoară care nu ne-a afectat, dar, după o vreme, s-a pornit să sufle mai tare. Din acel moment, munca noastră a început să-şi însuşească tot mai mult calităţile atât de des întâlnite în munca socialistă, devenind contraproductivă şi dăunătoare oamenilor. Cei care aruncau cu lopata în aceeaşi direcţie în care bătea vântul vedeam cum praful se pierdea în aer, spulberat departe de locul în care ar fi trebuit să cadă. În schimb, cei de pe partea cealaltă, care azvârleau praful împotriva curentului, îl primeau înapoi, în plină faţă, la fiecare pală de vânt. E drept că datorită drumului în zigzag neajunsul se împărţea frăţeşte, la fiecare întoarcere a camionului, rolurile inversându-se. Până ce gardianul a venit să întrerupă operaţiunea şi să ne aducă înapoi în lagăr, am apucat să inhalăm însă o cantitate suficientă de praf pentru a suferi câteva zile în şir de pe urma iritaţiilor provocate la ochi şi de-a lungul căilor respiratorii. Gardianul nu a cedat decât la fericita inspiraţie ce i-a venit unui camarad de a-i atrage atenţia asupra riscului la care ne expuneam cu toţii irosind în mod inutil ierbicidul: „Pentru o asemenea pagubă putem fi acuzaţi de sabotaj!” Sub regimul comunist, „sabotaj” era un cuvânt magic! Simpla lui pronunţare avea darul să producă înfiorare şi să-i amintească omului că sub acest pretext putea să înfunde în orice moment puşcăria. Mii şi mii de ţărani fuseseră condamnaţi pentru sabotaj şi luaseră drumul Canalului, fără să fi făcut nimic. Cuvântul şi-a produs efectul şi asupra gardianului care, optând pentru prudenţă, a dat ordin şoferului să pornească înapoi spre lagăr.

Porumbul crescuse de o palmă. Venise vremea primei praşile şi toţi deţinuţii din lagăr au fost mobilizaţi şi regrupaţi în brigăzile ce s-au constituit pentru munca la sapă. Campania prăşitului a început tot sub lozinca realizării planului, ceea ce pentru noi însemna în primul rând ieşirea pe poartă cu noaptea în cap şi întoarcerea în lagăr la căderea serii. Pe câmp eram iarăşi mânaţi de la spate de strigătele şi îndemnurile la grabă ale gardienilor care îşi notau numele celor care rămâneau cu rândul în urmă. Şi totuşi se putea remarca o deosebire faţă de anul precedent. Intervenise o notă de moderaţie în tonul şi expresiile gardienilor, iar isteria sub care se dezlănţuise şi desfăşurase campania de praşilă cu un an în urmă nu se mai manifesta acum decât în izbucniri sporadice. Nici cei notaţi pentru a fi pedepsiţi nu mai erau decât rareori trimişi la izolare, când se întorceau seara în lagăr. Consecinţa reducerii presiunii la muncă şi a atenuării măsurilor represive s-a răsfrânt în mod firesc asupra randamentului care nu mai corespundea aşteptărilor administraţiei şi nici pretenţiilor conducerii fermei. Uzura fizică generală, datorată atât anilor lungi de înfometare şi lipsă de îngrijire medicală din închisori, cât şi muncilor istovitoare din lagărele de muncă forţată, ne îndemna instinctiv să ne menajăm puterile ori de câte ori se ivea prilejul. Fără teroare, bătăi şi pedepse de tot felul, la care, devenea din ce în ce mai evident, administraţia primise dispoziţia să nu mai recurgă, nici ritmul infernal al muncii, nici disciplina rigidă de până mai ieri nu mai puteau fi menţinute. Ameninţările gratuite nu mai erau convingătoare, după cum nici cu făgăduiala de a primi cărţi poştale pentru a scrie acasă dacă realizăm norma nu mai puteam fi ademeniţi. În încercarea de a imprima un nou

impuls muncii la prăşitul porumbului, colonelul Gaftea s-a deplasat personal de la Ostrov la Salcia pentru a ne vorbi. Am fost toţi adunaţi „pe platou”, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, suit pe cele două trepte ale unei barăci, ne-a ţinut unul din celebrele lui discursuri de agramat, fără cap şi fără coadă, înţesat de lozinci, de contradicţii şi de inepţii, pe care nu mai ştia cum să-l încheie. La început, intenţia de a se conforma ultimelor dispoziţii a fost vizibilă. Ne-a vorbit pe un ton amical, aproape părintesc, sfătuindu-ne să luăm exemplu de la aceia dintre noi care dau dovadă că au înţeles să se reabiliteze prin muncă. Regimul va ţine seama de comportarea noastră şi ne va crea în continuare condiţii mai bune de detenţie. Regimul de democraţie populară s-a consolidat şi nu se mai teme nici de duşmanul intern şi nici de cel extern. Mai mult nu l-a lăsat inima să vorbească omeneşte. Reluându-şi deodată vechiul ton şi limbaj, care îi erau mai la îndemână, s-a dezlănţuit împotriva noastră acuzându-ne că nu am înţeles să ne reeducăm, că nu muncim, că sabotăm producţia şi nu meritäm să ne bucurăm de regimul care ni s-a creat în închisoare. A ţinut-o aşa mai bine de un ceas. Punctul culminant însă şi totodată perla oratorică a discursului lui Gaftea din ziua aceea avea să-l constituie îndemnul pe care ni l-a adresat: „Trebuie să fiţi recunoscători regimului că vă ţine în închisoare. Aici sunteţi la adăpost de furia poporului împotriva căruia aţi uneltit. Dacă v-aţi duce acum acasă, şi copiii voştri v-ar lua cu pietre!”

Calendaristic ne aflam încă în primăvară, dar vremea, care nu ţine seama de socotelile oamenilor şi nu se simte constrânsă de împărţirea convenţională a anotimpurilor, hotărâse să ne mute de pe o zi pe alta în plină vară. După atmosfera plăcută a primelor zile senine de primăvară, cu un cer albastru spălăcit şi un soare încă palid şi blând, ieşit parcă slăbit din iarnă, trecerea bruscă la canicula şi zăpuşeala verii a fost pe cât de neaşteptată, pe atât de brutală. Ne-am resimţit fizic ca şi cu un an în urmă, când venisem la Salcia. Arşi de soare, cu buzele crăpate, cu ochii iritaţi de sudoarea ce ni se scurgea de pe frunte şi cu gura friptă de sete, ieşeam zilnic la prăşitul porumbului sub arşiţa de cuptor a unei veri prea timpurii care, după gerurile iernii, nu ne lăsase niciun răgaz de adaptare. Inconsecvenţa cu care iarna tânjeam după soare şi căldură, iar la venirea verii regretam crivăţul şi troienele de zăpadă, era explicabilă atâta vreme cât nu aveam de ales decât între două rele. Încă din primele zile ale campaniei de praşilă amintirile din timpul iernii ne apăreau înfrumuseţate şi erau evocate cu nostalgie. Uitate erau şi gerul pe care îl înfruntasem la corvezile din curtea lagărului, şi frigul care se lăsa către ziuă în dormitoare, şi mâinile îngheţate pe coada toporului la spartul lemnelor, şi toate mizeriile şi şicanele suportate de la gardieni. Ne aminteam doar că nu suferisem de căldură, nici de sete şi că nu muncisem din zori şi până în noapte sub presiunea gardienilor şi ameninţarea cu carcera pentru neîndeplinirea normei. Personal, n-am apucat să duc prea mult timp dorul zilelor lucrate cu Nelu Dumitrescu ca sobar şi instalator. Soarta hotărâse să mă scape neaşteptat de repede de ritmul infernal impus muncii la prăşit. Nu era tocmai calea de salvare ce mi-aş fi ales-o de bunăvoie, dar trebuie să recunosc că, deşi neplăcută, m-am bucurat de scutirea medicală de muncă pe care mi-a prilejuit-o. Două zile de scutire de muncă în timpul campaniei de praşilă erau întotdeauna bine venite!

Eram convins că ceea ce mă pusese toată noaptea pe drumuri între dormitor şi toaletă nu fusese decât manifestarea unei banale enterocolite, o infecţie intestinală care îşi făcea frecvent apariţia la deţinuţii din lagăr, mai ales în timpul verii, ca o consecinţă directă a condiţiilor de igienă necorespunzătoare. Ştiam din experienţa altora că, după o medicaţie simplă obţinută de la cabinetul de consultaţii al spitalului, afecţiunea nu dura mai mult de o zi sau două. Cele două zile următoare nu mi-au confirmat însă aşteptările. Boala n-a cedat, ba chiar s-a agravat! Am început să fac febră şi, deşi nu mâncam decât zeamă de arpacaş, varianta socialistă a zemei de orez recomandată în astfel de cazuri, continuam să frecventez W.C.-ul într-o cadenţă îngrijorătoare. Nu eliminam decât mucozităţi intestinale şi sânge. Durerile care îmi sfâşiau intestinele la fiecare scaun mă secau de puteri, lăsându-mă istovit. Apariţia altor cazuri cu manifestări similare şi la fel de rezistente la tratament i-a pus pe gânduri pe doctorii noştri din spital. Procedând la cercetări mai amănunţite şi la analiza fecalelor, au constatat că era vorba de leptospiroză, boală provocată de microbi asemănători cu cei de holeră. L-au alarmat de îndată pe dr. Lacrămă. Acesta, la rândul lui, a sesizat administraţia care, amintindu-şi ravagiile făcute cu câţiva ani în urmă de epidemia de leptospiroză, a comunicat imediat vestea Ministerului de Interne, cerând să se trimită de urgenţă medicamentele necesare. Două zile mai târziu, pe câmpia de lângă lagăr, ateriza un avion sanitar care aducea câteva zeci de flacoane cu tablete de cloramfenicol. Teama de contagiune s-a dovedit eficientă! Trecuse o săptămână bună de la primele manifestări ale bolii, când am început tratamentul cu cloramfenicol. Cum boala ceda greu, mi s-au administrat doze masive timp de mai multe zile în şir. Doctorii m-au prevenit că medicamentul, fiind o sulfamidă foarte drastică, îmi va afecta în mod iremediabil mucoasa şi flora intestinală. Pe scurt: voi scăpa de holeră, dar mă voi alege cu o colită cronică, de care voi suferi tot restul vieţii. O săptămână mai târziu, deşi foarte slăbiţi, încă deshidrataţi şi abia ţinându-ne pe picioare, toţi holericii ne aflam în afara pericolului. Molima fusese stăvilită.

Avea să rămână o enigmă şi pentru doctori faptul că boala nu se răspândise, când toate condiţiile din lagăr erau favorabile unei contaminări generale. Când am vorbit despre lipsa de măsuri igienice, am pomenit între altele de calitatea apei din Dunăre, care, prin simplă decantare, era declarată apă potabilă. Am povestit de asemenea despre flagelul muştelor care asigurau vehicularea microbilor într-un circuit continuu cu staţii de oprire la groapa de murdării a lagărului, la hârdaiele cu mâncare de la bucătărie şi la lada de gunoi a spitalului unde se aruncau pansamentele pline de sânge şi de puroi. În aceeaşi ordine de idei a venit vremea să amintesc şi de o altă calamitate: şobolanii. Holera mi-a dat prilejul unui contact mai apropiat cu ei pe perioada în care m-a obligat să le vizitez mai des decât normal domeniile pe care puseseră stăpânire. Şobolanii îşi găsiseră sălaşul în latrina lagărului. Clădirea construită deasupra haznalei adăpostea două şiruri de closete turceşti la care aveai acces direct din coridorul central. Intimitatea locului era asigurată numai lateral de câte un mic parapet de beton, nu mai înalt de un metru, care despărţea closetele unul de altul. Mergând astfel pe coridorul central în căutarea unui W.C., treceai în revistă toate compartimentele până ce întâlneai unul neocupat.

În schimb, o dată găsit şi luat în folosinţă, primeai tu defilarea celor interesaţi de un loc liber. Planşeul de beton şi scliviseala de ciment a pereţilor asigurau o uşoară întreţinere a igienei prin simpla întrebuinţare a unui furtun cu care, când ne venea rândul la corvezile de curăţenie, stropeam tot interiorul încăperii, apa scurgându-se prin găurile closetelor în hazna. Aparenţele erau însă înşelătoare. De când haznaua devenise bârlogul sutelor de guzgani care se hrăneau din conţinutul ei, intrase şi ea în circuitul de răspândire a infecţiilor şi microbilor. Dacă la orele de vârf ale folosirii closetelor (dimineaţa înainte de a pleca la muncă şi seara la întoarcerea brigăzilor) şobolanii nu se arătau, noaptea, când se lăsa liniştea peste lagăr, ieşeau din cotloanele lor prin găurile closetelor şi mişunau peste tot. În căutarea unei alimentaţii mai variate decât cea pe care le-o oferea haznaua, vizitau rând pe rând bucătăria, groapa şi lăzile de gunoi ale lagărului şi spitalului, nelăsând nicio palmă de loc necercetată. Câteodată, când mă trezeam noaptea, vedeam pe fereastra barăcii cum li se încrucişau drumurile prin curtea lagărului şi cum alergau în toate părţile în grupuri sau în şiruri mai lungi. Uneori se fugăreau, se băteau şi îi auzeam chiţăind. Văzuţi aşa, noaptea pe fereastră, nu mai păreau animalele scabroase, pe care am avut ocazia să le văd peste zi mai de aproape, cât am fost bolnav de holeră. După plecarea brigăzilor la muncă, nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii şi noi, cei câţiva scutiţi medical. În curte, sub dogoarea soarelui, nu era nicio mişcare. Nu se încumeta să apară nici gardianul de serviciu, retras pe undeva la umbră. Numai noi eram nevoiţi s-o traversăm din când în când pentru a merge la W.C. Şi atunci, când deschideam uşa clădirii, asistam de fiecare dată pentru câteva momente la acelaşi spectacol: fuga precipitată şi în toate direcţiile a unei turme de şobolani, care în câteva clipe dispăreau prin găurile closetelor. Ropotul fugii se stingea într-o rafală de plescăituri care semnala luarea contactului cu suprafaţa haznalei. Ca începător lipsit de experienţă, Radu Dimitriu ne povestea cu mult haz păţania lui de la W.C. şi spaima pe care o trăsese. Abia îşi ocupase locul pe unul din closete, când s-a trezit cu vreo doi-trei şobolani ţâşnind din gaură, fugindu-i printre picioare şi lovindu-se pe rând cu spinările de tot ce le stătea în cale, speriaţi fiind de atacul neaşteptat care le venise de sus. Întâmplarea se mai repetase şi cu alţii şi determinase ca măsură de apărare apariţia unui gest reflex pe care îl făceam cu toţii înainte de a utiliza W.C.-ul: băteam de câteva ori cu piciorul în podea, lângă gaură pentru a-i speria pe eventualii şobolani care s-ar fi aflat chiar dedesubt. De multe ori avusesem succes şi îi văzusem fugind spre un loc de refugiu mai liniştit, lăsând în urma lor pe ciment o dâră de murdărie de provenienţă locală. Chiar şi astăzi, după atâţia ani, când aud cuvântul şobolan, gândul mă poartă înapoi la Salcia şi la perioada în care m-am îmbolnăvit de holeră.

Prezicerea doctorilor cu privire la colita cronică de care trebuia să sufăr ca urmare a tratamentului antiholeric nu s-a realizat. Deşi holera nu mi-a lăsat niciun fel de sechele, din punct de vedere fizic m-am mai resimţit o bună bucată de vreme, chiar şi după însănătoşire. Slăbisem foarte tare. Stomacul şi intestinul, încă iritate, nu suportau mâncarea de la cazan. Numai cu raţia de pâine m-aş fi întremat şi mai greu, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor prietenii care primiseră în acea perioadă pachete de acasă. Îmi amintesc şi acum cât de bine mi-a prins brânza colectată pentru mine de

Gioga Parizianu de la aromânii lui din Dobrogea. După expirarea zilelor de scutire medicală, tot datorită relaţiilor lui Gioga, am fost repartizat la brigada care lucra în ţarcul de pe malul Dunării. Nu era vorba numai de o muncă mai uşoară, care să-mi dea răgazul să mă refac. Fiind din nou pe malul apei, îmi puteam relua observaţiile în căutarea punctului şi momentului favorabile unei evadări. Făceam din nou parte dintr-o echipă de numai doi inşi, camaradul meu de muncă fiind Copaciu, un tânăr aromân fost locotenent în armată. Echipa noastră urma să confecţioneze un număr de vreo două sute-două sute cincizeci de tuburi de ciment pentru canalizare. Era vorba de fapt de continuarea unei lucrări mai vechi, întrerupte cu luni de zile în urmă. Cum Copaciu fusese unul din cei care lucraseră atunci la turnatul tuburilor, i se ceruse să-şi caute un tovarăş de muncă. Gioga, care aflase de reluarea comenzii, îl scutise de căutat, recomandându-mă pe mine. Aşa am ajuns din nou pe malul Dunării, unde timp de câteva săptămâni am dus-o mai bine decât aş fi îndrăznit să mi-o doresc. Copaciu s-a arătat a fi un bun camarad şi, în acelaşi timp, foarte priceput în folosirea tuturor mijloacelor şi ocaziilor care ne puteau uşura munca. Era un adevărat expert în economisirea forţelor. E drept că şi împrejurările ne-au fost favorabile. Locul nostru de muncă se afla în poiana din mijlocul ţarcului, acolo unde fuseseră turnate cu un an mai înainte primele tuburi de beton. Nisipul, una din materiile prime necesare la confecţionarea tuburilor, fusese extras chiar de la faţa locului. Sub iarba măruntă care creştea pe terenul din cuprinsul ţarcului nu era decât un strat subţire de câţiva centimetri de pământ, aşezat peste nisipul aluvionar depus pe mal de apele Dunării.

Groapa săpată atunci pentru a ajunge la nisip am găsit-o intactă. Era de formă ovală, lungă de vreo cinci metri, lată de trei şi adâncă de aproape doi metri. De la prima privire i-am apreciat dimensiunile, i-am cântărit avantajele şi ne-am bucurat. I-am făcut imediat şi proba. Coborând în groapă, am constatat că nu puteam fi văzuţi decât de cineva care ar fi venit anume să ne caute şi s-ar fi apropiat la câţiva paşi de marginea ei. Ne-am stabilit deci locul de muncă chiar în fundul gropii. Munca ne-am organizat-o în felul următor: dimineaţa, când intram pe poarta ţarcului, ne opream mai întâi la magazie, de unde încărcam într-o roabă sacii de ciment şi sculele de care aveam nevoie. După ce le duceam până la groapă, ne întorceam iar la barăcile unde erau atelierele şi magazia, umpleam un hârdău cu apă, îi treceam prin urechi o rangă şi îl căram şi pe el la locul nostru de muncă. Acolo, pe două sau trei bucăţi de scândură alăturate, aşezate în fundul gropii, frământam cu sapele amestecul de ciment, nisip şi apă, pe care îl turnam apoi în două matriţe metalice. Urma o pauză pentru a da timp betonului să facă priză, după care deschideam matriţele, lăsam tuburile în picioare pe o scândură şi pregăteam materialul pentru şarja următoare. Din când în când aveam grijă să udăm tuburile proaspăt făcute, ca să nu crape. Tuburile erau de calibru mic. Dacă îmi amintesc bine, aveau lungimea de un metru şi diametrul interior de cincisprezece sau douăzeci de centimetri. A doua zi, cum soseam în ţarc, urcam tuburile pe malul gropii şi le stivuiam culcându-le pe iarbă. Cam aşa se prezenta procesul de fabricaţie a tuburilor. Norma de lucru care ni se fixase era de douăzeci de tuburi pe zi. În fiecare seară, înainte de a fluiera încetarea lucrului şi încolonarea pentru întoarcerea în lagăr, gardianul

venea să numere tuburile făcute în ziua respectivă. Lucrând fără încetare de la sosirea în ţarc şi până la plecarea înapoi în lagăr, norma zilnică putea fi realizată dacă nu intervenea niciun accident pe parcurs. De multe ori se întâmpla însă să vină câte un ropot de ploaie de vară sau chiar de grindină care ne întrerupea munca şi ne strica ultimele tuburi abia scoase din matriţe. Alteori se termina cimentul din magazie, iar camionul care trebuia s-o reaprovizioneze cu alţi saci întârzia pe drum. Câteodată venea chiar gardianul să ne întrerupă munca pentru a ne chema la descărcatul vreunui camion care transporta diferite materiale necesare atelierelor de pe malul Dunării. În toate aceste cazuri, nerealizarea normei era justificată şi nu ne putea fi reproşată.

Cum perioada noastră de muncă pe malul Dunării urma să expire o dată cu executarea comenzii celor două sute cincizeci de tuburi, orice întârziere de acest fel ne convenea. Aveam tot interesul să amânăm cât mai mult posibil confecţionarea numărului de tuburi cerute. Cel mai mare şi neprevăzut ajutor în acest sens l-am primit într-o noapte din partea... turmei de oi a fermei partidului! A doua zi dimineaţa, abia ne-am putut ascunde bucuria când l-am chemat pe gardian să constate dezastrul de la locul nostru de muncă: niciunul din cele douăzeci de tuburi turnate în ziua precedentă nu mai era în picioare. Toate zăceau trântite la pământ, sparte în bucăţi, ciuntite sau crăpate. În mormanul de cioburi, numai câteva scăpaseră intacte! Gardianul s-a asociat şi el indignării pe care o simulam. Deplângeam cu ipocrizie zădărnicia muncii de o zi întreagă, când de fapt osânda lui Sisif în cazul nostru căpăta valoare de răsplată. Vinovaţii de dezastru îşi lăsaseră urmele peste tot împrejur, pe nisipul încă umed de roua căzută peste noapte. Erau oile fermei, care păşteau iarba măruntă de pe malul apei. Seara şi în timpul nopţii intraseră şi în ţarcul nostru, gardul împrejmuitor cu cele câteva fire rare de sârmă ghimpată rămânând o simplă delimitare simbolică după plecarea deţinuţilor şi retragerea cordonului de pază. Gardianul a raportat cazul ofiţerului de serviciu, iar acesta, la rândul lui, a reclamat neglijenţa ciobanilor la direcţia fermei. Faptul că două-trei zile mai târziu cazul s-a mai repetat o dată, stârnind aceeaşi indignare a gardianului, transmisă din nou ierarhic mai departe, până la conducerea fermei, ne-a dat ideea să mai suplinim şi noi uneori rolul destructiv al oilor, chiar şi după ce şi-au încetat vizitele nocturne pe şantierul nostru. Nu exageram însă, pentru a nu da de bănuit. La câte patru-cinci zile, când soseam dimineaţa în ţarc, ne grăbeam spre locul nostru de muncă, dădeam o raită printre tuburile de beton turnate cu o zi înainte, le răsturnam ciocnindu-le unele de altele şi tot atât de repede, cu vârful a două degete alăturate, imitam pe nisipul dimprejur urmele copitelor de oaie. Apoi alergam amândoi la gardian să-i anunţăm paguba. Cu timpul ne-am perfecţionat procedeul. Am inventat un instrument de făcut urme de oaie. Am luat o joardă de răchită şi am crăpat-o în lungul ei la una din extremităţi. Am introdus în crăpătură o pană de lemn, potrivind-o în aşa fel încât depărtarea între cele două capete să corespundă distanţei dintre copitele piciorului de oaie. Lungimea joardei ne permitea să însemnăm de la distanţă amprentele de copite pe nisip, fără a lăsa propriile noastre urme în apropierea lor. Şi metoda spargerii tuburilor a suferit o îmbunătăţire. După ce gardianul constata paguba, îngropam cioburile în nisip şi le refoloseam a doua zi, arătându-i-le din nou, după ce

le udam pentru a le face să pară proaspete. Tuburile rămase intacte, dar a căror distrugere o justificasem prin prezentarea cioburilor vechi, le îngropam şi pe ele în nisip. Le scoteam a doua zi la iveală, le aşezam în picioare, le udam, şi gardianul le număra şi le lua în primire, crezându-le proaspăt turnate. Am reuşit astfel să ne facem un stoc de cioburi şi unul de tuburi întregi economisite, amândouă ascunse sub povârnişul gropii de nisip în care lucram.

Nu aş şti să spun dacă mulţumirea de a ne fi uşurat simţitor munca aplicând acest procedeu a depăşit satisfacţia ce ne-a dat-o punerea la punct până în cele mai mici amănunte a sistemului de inducere în eroare a paznicilor noştri. Recunosc chiar că m-am bucurat din toată inima de succesul nostru şi că nu am avut nicio clipă de regret sau vreo remuşcare de a fi recurs la înşelătorie. Cred că aveam nevoie pentru moralul nostru de astfel de victorii minore şi chiar necistite, pentru a ne dovedi superioritatea faţă de cei care deţineau numai atuul forţei brute. Cam tot pe vremea aceea, când ne îndeletniceam de două ori pe zi cu îngropatul şi dezgropatul cioburilor şi tuburilor şi cu însemnatul urmelor de oaie pe nisip, Copaciu a primit o informaţie care avea şi ea să ne mai scurteze din timpul de muncă. Se întâlnise seara în lagăr cu un cunoscut, tot macedonean, care lucra într-o brigadă afectată la munca câmpului. Aflând de la Copaciu că acesta turna tuburi de beton pe malul Dunării, i-a spus că şi el lucrase, cu mai bine de un an în urmă, la o comandă mult mai mare de tuburi de canalizare. Sistarea neaşteptată a lucrării surprinsese echipa cu un stoc de tuburi neluate în primire de mai multe zile. Sperând că totuşi lucrarea va fi reluată, toţi membrii echipei, de conivenţă, ascunseseră cele peste şaizeci de tuburi neluate în evidenţă într-o groapă nou săpată pentru extragerea nisipului. De atunci, prietenul lui Copaciu nu mai lucrase pe malul Dunării şi nu mai ştia nimic de soarta tuburilor ascunse. I-a spus lui Copaciu unde să caute. Timpul trecuse, zăpezile iernii, ploile toamnei şi vânturile verii care măturau pulberea de pe câmpia Dobrogei şi a Bărăganului astupaseră complet groapa. Numai o uşoară denivelare mai trăda locul unde se afla comoara: la câţiva paşi de groapa în care lucram noi. De aci înainte, realizarea normei zilnice nu a mai fost pentru noi o problemă! Ajunsesem să nu mai turnăm decât câteva tuburi pe zi. Pentru completarea numărului cerut, recurgeam fie la propriile noastre economii, realizate prin simularea „asaltului” oilor, fie la depozitul secret al predecesorilor noştri. Nu mai munceam mai mult de două-trei ore pe zi. De timpul liber care ne rămânea profitam din plin. Mai întâi ne completam orele de somn, dormind cu rândul în fundul gropii. Unul din noi făcea întotdeauna de pază. Trebăluia pe lângă tuburi, gata să dea alarma dacă se apropia vreun gardian. Linişte absolută nu aveam niciodată. Trebuia tot timpul să avem grijă să nu fim surprinşi. Singurele momente când îndrăzneam să stăm fără pază erau atunci când toată atenţia gardienilor se concentra asupra unui bac care trebuia descărcat cât mai repede. Fiind ocupaţi cu supravegherea descărcării şi exercitarea de presiuni asupra deţinuţilor pentru a-i zori la lucru, era puţin probabil să mai vină în control pe la locul nostru de muncă. De altfel, ne asigurau chiar ei că nu părăseau malul Dunării unde acostase bacul, prin răcnetele care ne parveneau ajutându-ne să le determinăm mereu poziţia. Pentru noi, atunci, urmau cele mai plăcute momente de destindere. Adăpostiţi în groapa noastră

săpată în nisip, ne simţeam invulnerabili la focul inamicului ca soldaţii în tranşee. Numai când nu mai auzeam glasul duşmanului, ne ridicam pe vârfuri pentru a scruta peste buza şanţului poziţiile vrăjmaşe şi a ne asigura că nu ni se pregăteşte un atac prin surprindere. În rest, stăteam de vorbă sau tăceam, lăsându-ne furaţi de gânduri şi de amintiri, pe care din timp în timp ni le împărtăşeam frăţeşte.

Persecutat în continuare de ideea evadării, de fiecare dată când, pentru a nu ştiu câta oară, treceam iar în revistă toate ipotezele imaginate, care mai de care mai hazardată, mă simţeam vinovat faţă de Copaciu, pentru gândurile mele ascunse. Aveam sentimentul de a-l înşela pe omul de lângă mine, cu care mă înţelegeam şi căruia îi apreciam atitudinea şi camaraderia, şi-mi era ruşine. Copaciu vedea că mă frământ, dar, la fel de discret ca şi mine, nu mă întreba nimic, ceea ce mă scutea de o minciună în plus. Nu mă puteam împăca la gândul că nu exista nicio cale de fugă cu riscuri cât de cât acceptabile. Deşi toate posibilităţile de evadare pe care le întrevăzusem şi examinasem mă obligaseră să ajung la această concluzie, continuam s-o resping cu încăpăţânare. Numai la ţipătul strident al câte unui vultur codalb tresăream şi mă dezmeticeam din gândurile care nu-mi dădeau pace. Îl căutam cu ochii în adâncul limpede al cerului albastru, până ce reuşeam să-l zăresc rotindu-se în cercuri tot mai largi şi tot mai sus, aproape de limita puterii de pătrundere a vederii. Îl urmăream cu privirea până ce îl piedeam din ochi şi, resemnat, mă întorceam din nou în groapa mea din ţarc. Tot cu iluzia unei false evadări ne mai amăgeam şi la ora pelicanilor, cum ne obişnuisem să numim momentul când aceştia îşi anunţau trecerea peste ţarcul nostru. Sunetele stranii pe care le emiteau, părând a ieşi mai degrabă din măruntaiele de fier ruginit ale unei vechi macarale decât din gâtlejul unei fiinţe vii, ne vesteau zilnic, cu precizie de ceasornic, apropierea serii. Era înainte de ora pasajului de seară, când păsările bălţii părăseau adăpostul stufărişului pentru a-şi căuta hrana în smârcuri, la loc deschis. Pelicanii decolau mai devreme de pe plaurii unde sălăşluia colonia şi zburau spre ochiurile de apă unde obişnuiau să pescuiască. Noi, în groapa noastră din poiana ţarcului, abia îi aşteptam. Cum le auzeam glasul, ne culcam pe spate în fundul gropii pentru a le urmări zborul. Era spectaculos şi nu ne mai săturam privindu-i de fiecare dată cu aceeaşi încântare. Era un stol de cincizeci-şaizeci de pelicani. Nu păreau grăbiţi. Se deplasau încet pe direcţia lor de zbor. Întârziau, descriind deasupra noastră cercuri mari, alunecând prin aer fără nicio bătaie de aripă. Evoluau, folosind cu măiestrie curenţii termici. Câştigau sau pierdeau din înălţime cu uşurinţă, plutind lin şi întretăindu-şi traiectoriile ca într-un joc de balet plin de graţie. Zăboveau o mulţime deasupra ţarcului de la malul Dunării, amintindu-şi probabil de raiul de altădată al bălţilor de pe acele locuri, când regimul clasei muncitoare nu le secase încă, stricând şi rosturile păsărilor, aşa cum le stricase şi pe ale oamenilor. Apoi, când se hotărau să ne părăsească, îi petreceam şi pe ei cu ochii până departe, dincolo de sârma ghimpată şi cordonul de pază, cu aceeaşi nostalgie cu care ne luam rămas-bun şi de la vulturii codalbi.

Pe zi ce trecea, pierdeam tot mai mult nădejdea de a descoperi o cale de fugă rezonabilă, aşa cum mi-aş fi dorit-o: cu riscuri previzibile, dar totodată acceptabile. Aproape în fiecare seară, la întoarcerea în lagăr, discutam cu Nuţu (dr. Voiculescu) situaţia, decepţionaţi că nu reuşeam să-i

găsim soluţie. Nu mai întrevedeam decât o singură posibilitate, care nu mai îndeplinea însă condiţiile dorite, reuşita ei depinzând în prea mare măsură de jocul întâmplării şi de factori ce nu puteau fi prevăzuţi. Planul era cu totul hazardat. Încă de la începutul tentativei de evadare, ar fi însemnat să contăm pe noroc, factor greu de introdus într-un calcul pe care l-am fi dorit cât mai exact. Locul de plecare ales era punctul de la malul Dunării unde se afla motorul pompei care refula apa pe conducte până în lagăr. Deplasarea de la locul de muncă la coliba de scânduri, care adăpostea motorul, traversând poiana din mijlocul ţarcului, deşi nejustificată în ochii gardianului, putea totuşi trece neobservată. De asemenea, putea fi evitat mecanicul, un deţinut care se îngrijea de motor şi care deseori îşi găsea de lucru la magazia şi atelierul din celălalt capăt al ţarcului, unde profita să mai stea de vorbă cu alţi camarazi. Până aici, impedimentele ce se puteau ivi în cale erau neglijabile şi uşor de înlăturat. O dată ajunşi lângă coliba motorului, avea să înceapă partea primejdioasă a acţiunii. De acolo urma să supraveghem cu atenţie împrejurimile de dincolo de gardul de sârmă ghimpată şi mai ales să-l ţinem sub observaţie pe ostaşul din cordonul de pază exterioară, cel mai apropiat de locul în care ne aflam. Urmărindu-l cu privirea pe traseul de du-te-vino al patrulării sau în timp ce stătea locului, trebuia să alegem momentul cel mai prielnic pentru a ne lăsa să alunecăm de-a lungul malului în apele tulburi ale Dunării, fără să fim văzuţi. De aci înainte, totul rămânea pe seama norocului! Trăgând adânc aer în piept, scufundându-ne fără zgomot în Dunăre şi înotând pe sub apă o cât mai mare distanţă, nu ne mai rămânea decât să sperăm că ostaşul nu-şi va îndrepta tocmai atunci privirea spre locul unde vom scoate capul, pentru a mai respira o dată înainte de a ne lăsa din nou la fund. În eventualitatea că vom scăpa nevăzuţi, în timp ce vom scoate de mai multe ori capul din apă pentru a respira şi că vom fi ieşiţi din zona supravegheată de cordonul de pază, urma să ne mai lăsăm o bucată de vreme purtaţi la vale de curentul apei, înainte de a traversa Dunărea, înotând spre malul dobrogean. Dacă pentru o singură persoană, acţiunea comporta asemenea riscuri, pentru grupul nostru tentativa devenea întreit de periculoasă, iar norocul necesar reuşitei trebuia şi el să crească în aceeaşi proporţie. Era motivul pentru care şi Gioga, şi Nuţu, ca şi mine, şovăiau să ia vreo hotărâre. Şi totuşi, ispita ne dădea târcoale, balanţa înclinându-se, când în favoarea acceptării riscului cu orice preţ, când în favoarea unei judecăţi mai înţelepte, care respingea ideea temerităţii sinucigaşe. Nu ştiu dacă în cele din urmă a învins raţiunea sau teama. Fapt este că nehotărârea noastră dăinuia, iar timpul trecea şi munca noastră la tuburile de beton se apropia în mod inevitabil de sfârşit. Cu toate pretextele inventate pentru a justifica întârzierea executării numărului de tuburi cerut, într-o bună zi, nu am mai avut încotro. Am turnat şi dat în primire ultimele tuburi, şi munca noastră la malul Dunării s-a încheiat. De aci înainte, pentru a ajunge din nou pe malul apei, nu mai puteam conta decât pe muncile sporadice şi de scurtă durată, care se iveau cu ocazia încărcării sau descărcării bacurilor. Şi acum, după atâţia ani, mă surprind deseori gândind cu părere de rău la lipsa mea de îndrăzneală, care m-a împiedicat să-mi încerc norocul, plecând singur înot peste Dunăre. E drept că teama de atunci nu o mai pot retrăi cu aceeaşi intensitate. Mi-a rămas însă nestins regretul visului neîmplinit.

Viaţa la Salcia se îmblânzise simţitor în acea perioadă. Atât la muncă, precum şi în lagăr, prigoana permanentă, dezlănţuită până mai ieri împotriva deţinuţilor, îşi pierduse din virulenţă. Chiar şi cei mai răi şi înverşunaţi gardieni se îmblânziseră. Pieriseră ca prin farmec bătăile şi înjurăturile, care până nu demult fuseseră la ordinea zilei, iar rarelor rapoarte de pedepsire nu li se mai dădea curs. Sufla un vânt de delăsare, propice naşterii celor mai năstruşnice zvonuri. Decretul de eliberare a deţinuţilor politici era în gura tuturor. Până şi cei mai sceptici, printre care mă număram şi eu, începuserăm să admitem posibilitatea apariţiei unui astfel de decret, dar numai determinat de o capitulare a regimului sub presiunile ultimative ale Occidentului, ceea ce ar însemna în mod obligatoriu şi îndepărtarea de la putere a comuniştilor. Numai aşa ne puteam explica schimbarea survenită în atitudinea administraţiei. Comuniştii nu se puteau arăta clemenţi decât dacă erau forţaţi de împrejurări. Aşa credeam atunci şi aşa cred şi azi.

„BROSCARII”. TRANSFERAŢII DE LA GRĂDINA

După ce am terminat munca la malul Dunării, am fost din nou încadrat în brigada care lucra la câmp. Aici mi-am putut da şi mai bine seama cât de concesivă devenise conducerea lagărului, renunţând chiar şi în timpul freneticei campanii de praşilă la presiunile sălbatice, făcute cu un an în urmă la aceeaşi muncă. În ceea ce mă priveşte, mulţi purici n-am făcut nici de data asta la prăşitul porumbului. După numai câteva zile, spărgându-se o conductă de apă, a fost reconstituită echipa noastră de instalatori şi, în ziua următoare, am ieşit iar la muncă alături de Nelu Dumitrescu. Formaţia noastră, compusă din doi deţinuţi şi un ostaş înarmat, a ieşit timp de vreo zece zile pe poarta lagărului, având drept ţintă un câmp de lucernă, nu departe de gardul de incintă. Aici, pe o distanţă de cincisprezece-douăzeci de metri, fuseseră bătuţi nişte ţăruşi care marcau porţiunea de traseu a conductei, unde, din cauza pământului mustind de apă, era de presupus că se produsese spărtura. Ne-am apucat de săpat. Conducta era îngropată la peste un metru adâncime şi, din păcate, nu se afla chiar sub ţăruşii de marcaj. Aproximaţia cu care fuseseră bătuţi, ne-a costat câteva ore de căutare de ambele părţi ale liniei însemnate de ţăruşi. Săpând un şanţ transversal peste linia marcată, am sfârşit prin a da de traseul conductei la o distanţă de mai bine de doi metri de locul indicat. De aici înainte nu am mai avut altceva de făcut decât să ne continuăm săpătura de-a lungul ţevii, în speranţa de a descoperi cât mai curând spărtura pentru a scăpa de o muncă nu atât de grea, pe cât de murdară. Apa ce se revărsase din ţeava spartă îmbibase tot terenul dimprejur, iar cu cât pătrundeam în adâncime, cu atât pământul se făcea mai mocirlos. La fund, conducta era împotmolită într-un strat de noroi, pe care îl aruncam cu lopata peste marginea şanţului, stând

noi înşine înnămoliţi până aproape de genunchi. La început, munca noastră părea zadarnică. La fiecare lopată luată de deasupra conductei, noroiul dimprejur se scurgea la loc şi o acoperea din nou. Numai după câteva zeci de lopeţi de nămol ridicate din acelaşi loc reuşeam să degajăm conducta. Lucram desculţi, numai în chiloţi şi eram murdari din cap până în picioare. Cred că ne-a trebuit mai bine de o săptămână de muncă până ce, în sfârşit, am găsit locul de scurgere. Ne-am mai chinuit vreo două zile cu dezgropatul, demontatul şi înlocuitul ţevii care se spărsese cu una nouă. Mi-amintesc şi acum cum, numai în chiloţi şi plini de noroi, mergeam înşiraţi în monom pe uliţa satului, ţinând fiecare câte un capăt al ţevii de peste patru metri lungime pe umăr, sub ameninţarea pistolului automat al ostaşului care ne urma. Am dus ţeava spartă la atelierul SMT, care se afla la capătul satului şi, cu o ţeavă nouă în spinare şi în aceeaşi formaţie, ne-am întors pe acelaşi drum. Seara, când intram pe poarta lagărului, murdari cum eram de noroiul în care ne bălăcisem toată ziua, distonam numai prin culoare de halul în care se întorceau de la muncă deţinuţii care fuseseră la prăşit. Hainele noastre vărgate, bocancii şi feţele ne erau pătate în nuanţe diferite, după cum huma galbenă din fundul şanţului sau pământul negru din lanul de lucernă, cu care eram mânjiţi, se uscaseră pe noi sau mai erau încă ude. Nelu şi cu mine apăream ca două pete bălţate, stridente, în mijlocul culorii uniforme a deţinuţilor care veneau de la prăşit. Ei păreau auriţi în lumina soarelui care scăpăta, prăfuiţi din cap până în picioare de colbul gălbui al câmpiei Bărăganului. Cu toate astea, nu am atras privirile la intrarea noastră în lagăr, decât în primele zile.

O echipă concurentă, proaspăt formată, a cărei întoarcere în lagăr era aşteptată cu nerăbdare şi curiozitate de toţi deţinuţii, ne-a răpit succesul de public de care ne bucurasem la început. În faţa membrilor ei, a trebuit să ne recunoaştem inferioritatea. Întruneau, într-un mod mult mai reuşit şi în mai mare măsură decât noi, calităţile care dădeau farmec comicului grotesc şi trist al clovnului. Din prima zi a constituirii echipei lor, fuseseră numiţi „broscarii”! Aveam să aflu din indiscreţia unor gardieni, mai sceptici în privinţa eficacităţii ei, că echipa luase naştere la ordinul primit de la Direcţia Generală a Penitenciarelor. Se găsiseră acolo nişte minţi luminate şi pricepute în ale economiei şi comerţului exterior, aducător de devize, cărora le venise ideea să exploateze slăbiciunile gastronomice ale capitalismului decadent, oferindu-i spre consum broaşte *made in Romania*. Un produs M.A.I. pentru export, ca şi mobilele confecţionate în atelierele puşcăriei de la Gherla. Şi la prinsul broaştelor din Balta Brăilei va fi folosită aceeaşi mână de lucru ca la tâmplăria din Gherla: deţinuţii politici. În privinţa procedeului de prindere a broaştelor, de organizare a muncii pe teren şi de selecţionare a deţinuţilor ce urmau să formeze brigada „broscarilor”, ordinul Direcţiei Penitenciarelor nu dădea nicio lămurire, lăsând totul pe seama conducerii lagărului. Ca primă măsură s-a decis dotarea brigăzii cu câteva crâsnice obişnuite de prins peşte, cărora în Oltenia le zice cârstaşe. Comandantul a ţinut însă să-şi arate personal iscusinţa în îndeletnicirea prinsului de broaşte, ordonând şi confecţionarea unei scule speciale, concepută de el, cu care pasămite puii de baltă puteau fi recoltaţi din ochiurile de baltă, în număr mai mare şi de la o distanţă de câţiva metri de mal. Instrumentul era de fapt un minciog uriaş: un sac de plasă, prins la gură într-un cadru dreptunghiular, de un metru pe

şaizeci de centimetri, din fier-beton, gros de douăzeci de milimetri, ataşat în capătul unei prăjini de vreo trei metri lungime. Tot comandantul, cu simţul lui dezvoltat pentru obţinerea maximumului de randament în muncă şi folosirea mâinii de lucru potrivite la locul potrivit, a hotărât şi componenţa brigăzii. Adresându-se celor aproximativ douăzeci-douăzeci şi cinci de deţinuţi infirmi şi grav bolnavi, declaraţi inapţi de muncă, le-a oferit posibilitatea de a fi din nou încadraţi în rândul deţinuţilor productivi, beneficiind de toate drepturile acestei categorii. Deşi, spunea el, prinsul de broaşte nu poate fi considerat o muncă, vor primi totuşi aceeaşi alimentaţie şi raţie de pâine ca şi deţinuţii care ies la muncă şi de asemenea dreptul la carte poştală şi la pachet de acasă. Pe de o parte, ademeniţi de aceste avantaje, iar, pe de alta, dornici să scape de corvezile şi şicanele la care erau supuşi în lagăr, majoritatea au acceptat propunerea. Despre aventurile vânătoreşti ale brigăzii de „broscari” îmi povestea la întoarcerea în lagăr inginerul Becherescu, cu care mă întâlneam şi stăteam de vorbă în fiecare seară înainte de stingere. Chinuit de reumatism, adus de spate, cu dureri în articulaţii, Becherescu preferase totuşi să iasă la muncă decât să lâncezească în lagăr sau să suporte capriciile sadice ale gardianului care îşi petrecea timpul silindu-i pe inapţi să execute tot felul de corvezi inutile, numai pentru a-şi dovedi atotputernicia.

În prima dimineaţă, când „broscarii” şi-au făcut apariţia pe platoul de adunare, unde toţi deţinuţii, grupaţi pe brigăzi, aşteptau ordinul de plecare la muncă, am asistat la un spectacol demn de cea mai şocantă şi de prost gust tragicomedie. Tot grupul de „inapţi de muncă”, care mai de care mai slabi, unii cu infirmităţi vizibile, şchiopi sau încovoiaţi din şale, alţii cu suferinţe ascunse, căutând să-şi tăinuiască neputinţa, se străduia să ţină pasul şi să se alinieze, sub îndemnul brutal şi fără menajamente al gardianului care îi grăbea de la spate. Aproape fiecare purta câte ceva din echipamentul cu care fusese dotată brigada pentru expediţia de vânătoare în bălţile rămase neasanate dintre dig şi matca Dunării. Din spusele lui Becherescu, mlaştinile se aflau cam la vreo trei kilometri de lagăr. Când i-a venit rândul să iasă pe poartă, jalnicul convoi a început să se destrame. Cei mai betegi, deşi nu duceau decât o găleată goală, au rămas treptat în urmă, rărind rândurile. Au rămas în fruntea coloanei cei mai zdraveni, care duceau crâsnicele, urmaţi de doi inşi care se împleticeau sub povara minciogului din fier-beton, invenţia încă nebrevetată a comandantului. Dacă la ieşirea pe poartă, mai dând, de bine de rău, dovadă de oarecare energie, inapţii îşi mobilizaseră ultimele rezerve de forţă şi voinţă pentru a-şi stăpâni suferinţele şi nevolnicia, seara, la întoarcerea în lagăr, abia se mai târau. Îşi irosiseră ultimele puteri. Le pierise chiar zâmbetul chinuit pe care îl adresaseră prietenilor dimineaţa la plecare. Umorul nu şi-l pierduseră însă. Asemuindu-se cu „*la grande armée*” a lui Napoleon, care se întorsese înfrântă, dar acoperită de glorie din campania din Rusia, ne-au povestit despre bătăliile purtate cu broaştele, din care acestea din urmă ieşiseră victorioase şi stăpâne pe teren. Şi lor, ca şi lui Napoleon, le fuseseră neprielnice şi vremea, şi terenul. Luptaseră mai mult cu canicula, cu nămolul, cu ţânţarii şi cu apa. Cu inamicul care se retrăgea din faţa lor în smârcuri nu prea avuseseră ocazia să dea piept. Nici „armamentul” nu se arătase potrivit. Minciogurile aveau coada prea scurtă şi nu ajungeau cu

ele până la ochiurile mai îndepărtate de mal, iar cel din fier-beton, inventat de comandant, era aşa de greu, încât nu putea fi ridicat şi ţinut de capătul prăjinii care îi servea de coadă. Chiar broaştele pe care reuşeau să le salte cu crâsnicul din apă săreau din nou în baltă, înainte de a fi avut timp să aducă plasa la mal. Din această luptă inegală, brigada broscarilor se întorsese la bază fără pierderi, înregistrând totuşi un succes: luase doi prizonieri!

Din spusele lui Becherescu, una din cele două broaşte prinse le dăduse mult de furcă. O dată adusă cu crâsnicul la mal, zvâcnise din plasă pe uscat şi, sărind în zigzag, încercase să scape de urmăritori, care, după multă alergătură şi căzături, reuşiseră cu mare trudă s-o captureze. Amândouă broaştele fuseseră acum aduse în triumf într-o găleată cu apă, acoperită cu un capac. Spre marea dezamăgire a comandantului, care nu aprecia acest gen de umor. Era în schimb perseverent. Cu tot fiasco-ul înregistrat la prima vânătoare, le-a mai dat ocazia lui Becherescu şi camarazilor lui să facă timp de câteva zile haz de necaz, înainte de a ordona sistarea ostilităţilor împotriva broaştelor. După aproape o săptămână de vânătoare, întreaga recoltă de broaşte se cifra la doar zece-douăsprezece exemplare. Neţinând seama de zicala cu pomul lăudat, administraţia, optimistă, pregătise însă două putini de circa două sute de litri fiecare, pline cu apă şi prevăzute cu capace din plasă, în care să fie ţinute broaştele, înainte de a fi exportate. Putinile fuseseră aşezate chiar la poarta lagărului, în afara incintei, între postul de pază al santinelei şi colţul clădirii spitalului, unde se afla dormitorul doctorilor noştri. Am dat acest amănunt pentru a fi înţeles hazul pe care l-a stârnit printre doctorii din spital furia şi proasta dispoziţie a doctorului Sisel Antoniu, care nu mai contenea să blesteme broaştele care nu-l lăsau să doarmă. Într-adevăr, cum se lăsa noaptea şi liniştea peste lagăr, broaştele din putina de sub fereastra dormitorului doctorilor începeau să orăcăie cât le ţinea gura. Insomniile lui Sisel Antoniu au durat numai câteva zile: cele două putini au fost răsturnate şi deşertate de apă chiar în poarta lagărului, broaştele recăpătându-şi libertatea. Şi aşa s-au dus pe apa sâmbetei şi broaştele, şi contractul aducător de devize, la care visase administraţia.

Cam prin a doua jumătate a lunii iunie, lagărul de la Salcia şi-a schimbat, de la o zi la alta, înfăţişarea. Fusese desfiinţat lagărul de la Grădina, o bună parte a deţinuţilor de acolo fiind transferaţi la Salcia. O dată cu aglomeraţia produsă de încartiruirea noilor sosiţi, au început să cadă şi ultimele bariere ale disciplinei absurde care ne îngrădea viaţa şi pe care administraţia se străduise s-o menţină, în ciuda faptului că dispoziţiile primite de la centru nu-i mai permiteau să recurgă la represalii. Gardienii nu mai făceau faţă înghesuielii din dormitoare şi nici haosului care domnea în curtea lagărului. Deţinuţii mişunau în toate părţile, căutându-şi cunoscuţii, strigându-se în gura mare şi adunându-se pe prietenii pentru a discuta sau chiar pentru a cânta sau a juca bâza. O dată cu cei veniţi de la Grădina, lagărul nostru prinsese mai multă viaţă. Infuzia cu noii sosiţi nu avea să dilueze însă omogenitatea masei de deţinuţi din Salcia, cu care practic se poate spune că nu s-a produs o adevărată fuziune. Prea puţini din cei de la Grădina s-au integrat în atmosfera creată la Salcia de deţinuţii vechi, cu condamnări mari, în majoritatea lor legionari. Ţinuta imprimată de aceştia în relaţiile dintre deţinuţi, ca şi în raporturile dintre deţinuţi şi

administraţie, făcea incompatibil amestecul cu grupul atât de eterogen venit de la Grădina, cu manifestările şi comportările lui, mult prea diferite de cele practicate la Salcia. Cei mai mulţi erau tineri, arestaţi cu numai un an sau doi în urmă şi condamnaţi la pedepse relativ mici, în general pentru aşa-zise discuţii duşmănoase. Printre ei se rătăcise şi un număr de oameni mai în vârstă, deţinuţi mai vechi. În limbajul birocratic M.A.I., erau toţi „apolitici”, nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate, de la tineri fără niciun căpătâi până la elevi şi studenţi, de la muncitori până la intelectuali, actori de teatru, scriitori şi regizori. Mai toţi păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cârtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil că cel mai „apolitic” lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inşi condamnaţi pentru homosexualitate! Era o lume cum nu se putea mai pestriţă, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau remarcaţi atât prin număr, cât prin felul de a-şi vorbi şi de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare şi înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea şi de a-i cunoaşte mai de aproape, purtarea şi felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzându-i şi auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiaşi categorii, pe care le întâlnisem printre „frontieriştii” din închisoarea de la Timişoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila „omului nou”, provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura şi mai târziu, în libertate, de această moştenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul.

Dracul nu mi s-a mai părut atât de negru când am descoperit că totuşi cei mai mulţi din noii veniţi nu aparţineau acelei categorii. Zarva generală din curtea lagărului mă indusese la început în eroare. Trecând pe lângă diferite grupuri de tineri şi auzindu-i vorbind, mi-am dat seama că nu sunt toţi din acelaşi aluat. Veselia gălăgioasă a tinereţii lor semăna cu cea pe care o manifestasem şi noi, la vremea noastră când, cu ani în urmă, intrasem în închisoare. Spre deosebire de noi însă, lor nu li se mai aplicau acum metodele de timorare şi represaliile cu care noi fuseserăm reduşi la tăcere şi obligaţi să ne supunem regimului de teroare din temniţă. Iar dacă noi şi azi, când administraţia nu mai dădea curs ameninţărilor, continuam, în virtutea inerţiei, dar şi a experienţei acumulate, să ne ferim de ochii şi urechile pazinicilor, noua generaţie de tineri deţinuţi, care nu cunoscuse teama şi nu învăţase prudenţa, se purta şi vorbea fără nicio reticenţă faţă de gardienii şi ofiţerii lagărului. Adunaţi grupuri-grupuri în mijlocul curţii, discutau şi glumeau între ei în modul cel mai natural, fără măcar a remarca apropierea câte unui gardian, care, privat de dreptul de a recurge la bâtă, se grăbea să se îndepărteze pentru a nu-şi da în vileag neputinţa şi a mai salva o aparenţă de autoritate. Recunosc că şi eu mă simţeam stingherit, încercând să le urmăresc discuţiile, presărate cu noţiuni pe care le ignoram. Pomeneau nume proprii nemaiauzite de mine şi nu reuşeam să le împărtăşesc entuziasmele pentru personaje a căror celebritate mi-era necunoscută. Se refereau la nume de artişti, de cântăreţi, de personaje de romane, la mărci de produse de tot felul, care în ultimii doisprezece ani nu-mi ajunseseră la ureche. Filtrul impus de regim informaţiilor din străinătate devenise în ultima vreme mai permeabil, nesatisfăcând totuşi nici pe departe receptivitatea tineretului la tot ce venea din Vest.

Pătrundeau câteva reviste şi ziare străine. Pe ecranele bucureştene începuseră să ruleze şi filme occidentale, nu numai din ţările „frăţeşti”. În cadrul unor schimburi culturale veniseră şi câteva ansambluri de dansuri şi cântăreţi de muzică uşoară, numită în Vest *contestatară*, dar care, contrar aşteptărilor regimului, reuşea să conteste şi „orânduirea socialistă”. Din contactul cu aceşti tineri, observându-i şi ascultându-i vorbind, am înţeles ceva mai mult din atmosfera de afară decât din *Scânteia* pe care ne-o oferea administraţia spre informare sau, mai exact spus, spre dezinformarea noastră. Am recunoscut în aceşti tineri acelaşi spirit refractar la îndoctrinarea politică marxistă şi aceeaşi adversitate faţă de regimul comunist care însufleţiseră după 23 august 1944 şi generaţia mea. Spre deosebire de tineretul de atunci însă, lipsindu-le exemplul trecutului, care pe noi ne făcuse în primii ani ai ocupaţiei sovietice să strigăm nu numai „Jos comunismul”, ci să manifestăm şi pentru „Rege şi armata lui”, tinerii anului 1964 nu mai ştiau decât primul slogan. Pe cel de-al doilea îl înlocuise mirajul Occidentului, cu excesele lui de libertate, cu stridenţa culorilor orbitoare a reclamelor şi ambalajelor şi cu muzica lui asurzitoare. În mai multe colţuri din curtea lagărului, câteva grupuri formaseră câte o orchestră, înlocuind cu mult talent sunetele instrumentelor, care le lipseau, prin onomatopee asemănătoare. Chiar în spatele barăcii mele, în jurul unui tânăr cu voce de tenor, se strângeau în fiecare seară mai mulţi camarazi de-ai lui, pentru a-i ţine isonul cu instrumente improvizate din gamele, linguri sau vreun bidon gol, găsit în bucătărie. Băieţii erau specializaţi în muzică sud-americană. Bidonul şi lingurile suplineau bateria, iar gamela, umplută cu pietricele şi scuturată în ritmul rumbelor şi sambelor, pe care cu vocea lui catifelată tenorul le interpreta chiar în limba spaniolă sau portugheză, stârneau aplauzele asistenţei. Culmea virtuozităţii şi-o arăta mai ales când îşi încheia bucata cu o voce de falset, demnă de a face concurenţă oricărei vedete a cântecului latino-american. Dacă pe mine mă interesau şi mă distrau tinerii veniţi de la Grădina, iar majoritatea vechilor legionari din lagăr îi priveau şi ei cu simpatie şi îngăduinţă, acceptându-i aşa gălăgioşi şi zurbagii cum îi îndemna temperamentul vârstei să fie, se găseau totuşi printre ei şi unii mai intransigenţi, care nu le puteau înţelege superficialitatea şi lipsa unor idealuri mai înalte decât moda, muzica şi stilul de viaţă occidentală, la care râvneau.

Între timp, fusesem din nou repartizat cu Nelu Dumitrescu la executarea unei lucrări urgente de instalaţii. În curtea lagărului, în faţa bucătăriei, se formase o baltă care tindea să tot crească, ameninţând să inunde încăperea. Cum nu plouase demult, nu era decât o singură explicaţie: apa provenea dintr-o conductă subterană spartă. Am săpat vreo două zile în locul unde se acumulase apa, până ce, cam la un metru şi jumătate adâncime, am dat de conducta cu pricina care alimenta lagărul cu apă. Era din fontă şi avea un diametru de aproximativ douăzeci de centimetri. E tot ce am apucat să vedem, după ce am înlăturat ultimul strat de pământ care o acoperea. Într-o clipă, groapa pe care o săpasem a fost inundată de apa care ţâşnea cu putere din ţeava spartă. Până ce am avertizat gardianul şi până ce acesta, la rândul lui, a luat măsuri ca apa să fie oprită de la robinetul care regla debitul pe conductă, inundaţia a luat proporţii, întinzându-se până în mijlocul curţii. Abia după câteva ore de muncă,

întrebuinţând două găleţi, am reuşit să golim groapa de apă şi să înlăturăm noroiul care acoperea conducta. Am descoperit atunci că tronsonul respectiv, din care se scursese apa, avea vreo trei-patru găuri, dintre care una cât pumnul. Între timp aflasem că în Salcia nu se mai găseau conducte de rezervă de aceeaşi dimensiune. Cum procurarea unei conducte similare de la Brăila ar fi însemnat o amânare a înlocuirii tronsonului spart la un termen greu de prevăzut, răstimp în care lagărul şi spitalul ar fi fost private de apa necesară şi, mai ales, de cea considerată cât de cât potabilă, ne-am hotărât să evităm neajunsul, recurgând la o soluţie provizorie, pe care nu am adus-o la cunoştinţa administraţiei. I-am explicat gardianului de serviciu, care trecea din când în când pe la locul nostru de muncă, că scurgerea de apă se datorase pur şi simplu unei deplasări a conductei care provocase decuplarea a două tronsoane la locul lor de joncţiune. Neputându-şi da seama de adevărata situaţie a ţevii, năclăită în noroiul din fundul şanţului, gardianul nu s-a îndoit de spusele noastre, mai ales că l-am asigurat că, în scurtă vreme, vom reface legătura între ţevi şi va putea raporta că instalaţia de apă este din nou în stare de funcţionare. Desigur că ideea care ne venise era departe de a se înscrie în normele de conduită etică a meseriaşului instalator. Cum calitatea noastră de deţinuţi avea prioritate, soluţia la care ne gândisem urma să satisfacă interesul de moment al acestei categorii. Dorinţa de a nu fi lipsiţi de apă ne-a făcut să înţelegem că eram în schimb lipsiţi de conştiinţă profesională! Prin tratamentul pe care l-am aplicat conductei după plecarea gardianului, nu numai că ne-am descalificat profesional, dar am făcut-o cu tot elanul şi fără nicio remuşcare. Cât mai repede, pentru a nu fi cumva surprinşi, am bătut în fiecare gaură a conductei câte un cep, cioplit la repezeală din lemnele de foc din faţa bucătăriei. O dată găurile astupate, ne-am grăbit să umplem groapa la loc cu pământ. În mai puţin de un sfert de oră, operaţia a fost încheiată şi terenul nivelat, iar peste alte câteva minute apa curgea din nou în lagăr. Numai Nelu Dumitrescu şi cu mine ştiam însă că va curge numai atâta vreme cât vor rezista cepurile. Speram însă ca lemnul de salcie să nu ne dea de gol, putrezind înainte de a fi părăsit noi Salcia. Dorinţa avea să ni se împlinească: n-am mai apucat altă inundaţie!

O dată cu noii veniţi de la Grădina au început să circule tot felul de zvonuri cu privire la soarta noastră viitoare: ba se spunea că şi lagărul nostru va fi desfiinţat, la fel ca cel de la Grădina, şi că vom fi transferaţi la închisori, ba că, dimpotrivă, la Salcia se vor constitui noi barăci pentru a face loc unui efectiv sporit de deţinuţi. Apăreau mereu nenumărate noi şi variate versiuni şi presupuneri care nu se sprijineau pe nicio informaţie serioasă, dar care nu reuşeau să înăbuşe zvonul mult mai persistent al punerii noastre în libertate, acesta din urmă întemeindu-se cel puţin pe interpretarea unui fapt concret: neaşteptata modificare a regimului de detenţie, petrecută în ultimele săptămâni. Trebuie să recunosc că, deşi destinderea ce creştea pe zi ce trecea şi atitudinea tot mai omenoasă a gardienilor în ultima vreme erau motive care să te pună pe gânduri şi să justifice tragerea unor concluzii optimiste, eu continuam să rămân sceptic. Apoi, într-o bună zi, ne-a căzut în mână un număr din *Scânteia*, care nu ne fusese dat oficial, sub veşnicul pretext că nu venise bacul cu poşta de la Brăila. Era ziarul în care apăruse decretul de amnistieri şi graţieri, emis,

dacă îmi amintesc bine, la 17 iunie. Formulat lapidar şi în termeni vagi, nu-ţi puteai da seama exact căror categorii de condamnări avea să le fie aplicat. Se menţiona doar că va fi aplicat conform unor reglementări anexe, pe care ziarul nu le publica. Textul, voit confuz, al decretului a fost pentru mine un motiv în plus să fiu neîncrezător, considerând că regimul avea intenţia să arunce doar praf în ochii lumii, eliberând pe sprânceană numai un număr neînsemnat de deţinuţi. Şi totuşi, apariţia decretului, deşi ţinută în secret de administraţie, a produs o stare mărită de excitaţie şi exuberanţă în rândurile deţinuţilor, contribuind la creşterea harababurii care şi aşa domnea în curtea şi dormitoarele suprapopulate ale lagărului. Oricum, chiar cei mai optimişti nu credeau decât în eventuala reducere a pedepselor sau eliberare a deţinuţilor consideraţi de Securitate fie „de încredere” (adică turnători), fie în vârstă, infirmi sau prea bolnavi pentru a mai prezenta vreun pericol pentru regim. Probabil că în virtutea convingerii că selecţia pentru eliberare va fi lăsată la aprecierea ofiţerului politic şi a organelor de conducere ale lagărului, cei câţiva turnători de la Salcia îşi serveau în ultima vreme stăpânii cu şi mai mult zel şi slugărnicie. Delaţiunile lor în noul climat nu mai erau însă la fel de apreciate ca înainte, când carcera, lanţurile şi bătaia erau la ordinea zilei.

Într-una din zile, am fost acostat în curtea lagărului de unul din aceste dezgustătoare personaje, dispus să obţină o notă bună din partea administraţiei cu preţul oricărei josnicii. Era Ivan Ghica, cel căruia dr. Sisel Antoniu îi favorizase o prelungire a perioadei de internare în spital, chiar după însănătoşire, şi pe care tot el îl dăduse apoi afară, indignat de lipsa lui de camaraderie faţă de ceilalţi bolnavi. Împins probabil nu atât de faptul că îi eram vag cunoscut din Bucureşti, cât mai ales pentru că toţi camarazii lui de la Grădina cu care venise la Salcia îl evitau, Ivan Ghica căutase de câteva ori să intre cu mine în vorbă. Scăpasem sistematic de el, invocând mereu câte un pretext nou. De data asta însă reuşise să mă facă curios şi să mă reţină. Intrigat de creionul şi cele câteva foi de hârtie pe care le avea în mână, m-am oprit să-l ascult. Ne-am plimbat o vreme în sus şi în jos prin curtea lagărului şi, aşa cum nu am înţeles atunci, nu m-am putut dumiri nici până azi ce l-a determinat să-mi facă confidenţele pe care mi le-a făcut. Bănuiesc că, în amoralitatea lui, omul îşi pierduse în aşa măsură simţul realităţii, încât nu-şi putea închipui că faptele lui ar putea fi considerate de alţii abjecte. Mi-a spus, fără să-l întreb, că obţinuse de la administraţie hârtie şi creion pentru a scrie un memoriu adresat locotenentului Boştină, ofiţerul politic al lagărului. Mi-a relatat apoi în linii mari conţinutul şi scopul memoriului, ţinând să-mi citească pe sărite unele pasaje pe care le socotea mai semnificative. La capătul fiecărui citat se oprea şi mă întreba: „Ce zici?” Desluşeam în privirea lui că, de fapt, nu se aştepta din partea mea decât la un răspuns aprobativ. Cred că aşa mi-a şi interpretat tăcerea, când eu nu eram decât mut de uimire. În memoriul lui, Ivan Ghica îşi făcuse propriul lui rechizitoriu moral, scoţându-şi în evidenţă slăbiciunile şi viciile, pentru a demonstra că nu trăise decât pentru a-şi satisface plăcerile, refuzând să se supună conformismului vieţii înaltei burghezii din care făcea parte. Nu ţinuse niciodată la avere, risipindu-şi-o prin localuri de noapte, la jocuri de noroc, în beţii şi orgii cu femei, căutându-şi plăcerea atât în toate perversităţile sexuale pe care le încercase pe rând, cât şi în droguri. Când rămăsese fără bani, nu se sfiise

să recurgă la împrumuturi pe care nu le mai restituia sau chiar la falsuri şi escrocherii. Înalta societate burgheză îl exclusese din rândurile ei, considerându-l un depravat care îşi făcea clasa de râs. Viciile de care fusese stăpânit şi desfrâul în care trăise erau argumente suficiente pentru a demonstra că nu urmărise în viaţă decât să-şi satisfacă poftele, că nu avusese niciodată vreo altă preocupare şi cu atât mai puţin una politică. Ca atare, cerea să fie disculpat de acuzaţiile nedrepte care îl aruncaseră printre deţinuţii politici, nesocotindu-se, ca ei, un duşman al regimului. Locul lui, scria el, putea fi cel mult la dreptul comun! Din lichelism şi oportunism, Ivan Ghica îşi făcuse cu toată sinceritatea şi fără retuşuri autoportretul moral, cu gândul la obţinerea unei recomandări favorabile din partea ofiţerului politic care să-l facă să beneficieze de decret. Faptul că nu i-a fost ruşine să-mi citească cele scrise despre el în prima parte a memoriului mă îndreptăţeşte să cred că nu şi-a dat seama nici de impresia pe care avea să mi-o facă citindu-mi şi partea finală, în care vorbea despre alţii. Şi anume, despre o sumedenie de oameni pe care îi cunoştea, care erau liberi. Spus pe scurt, nu şi-a cruţat nici propriile rude, nici prietenii familiei, ponegrindu-i pe toţi, criticându-i şi denunţându-i, în spiritul luptei de clasă, pentru mentalitatea şi moravurile lor „boiereşti, moşiereşti sau burgheze”, de care el, cum spunea, „s-a lepădat întotdeauna”. N-am avut puterea să-mi înfrâng curiozitatea şi să-i întorc spatele chiar de la începutul lecturii, cum s-ar fi cuvenit. Voiam să aud până unde îi merge ticăloşia şi l-am ascultat până la capăt, când m-a întrebat iar:

— Ei, ce zici? Cum ţi se pare?

— Mi se pare o porcărie fără seamăn, o turnătorie odioasă! Eşti un nemernic şi nu vreau să mai am de a face cu dumneata!

Înainte de a mă îndepărta, am mai apucat să-i văd figura lovită de stupoare şi ochii măriţi de uimire. Era evident că nu înţelesese de ce mă indignasem. Înclin să cred că era mai degrabă un caz patologic de inconştienţă şi iresponsabilitate decât de ticăloşie: o presupunere plauzibilă ce putea servi de explicaţie, dar nu şi de justificare. Gândindu-mă la efectul pe care acel memoriu îl putea avea asupra persoanelor denunţate, nu eram deloc înclinat să ţin seama de cauza care îl determinase pe Ivan Ghica să-l scrie şi deci să-i acord circumstanţe atenuante. Dacă, pe de o parte, viaţa aspră din închisoare mă învăţase să fiu mai îngăduitor şi să am înţelegere pentru slăbiciunile oamenilor, atâta vreme cât nu dăunează semenilor lor, pe de altă parte, tot ea mă învăţase intoleranţa faţă de ticăloşie.

Pentru a-mi astâmpăra indignarea şi a scăpa de sila ce mă cuprinsese în urma întâlnirii cu Ivan Ghica, am pornit în căutarea lui Iosif Ripan, a lui Lie şi a altor câţiva prieteni, alături de care ştiam că mă voi simţi bine şi îmi voi regăsi buna dispoziţie. Grupul cel mai tonic, în mijlocul căruia îmi reîncărcam întotdeauna bateriile de optimism, era al camarazilor lui Lie. Legaţi între ei nu numai de un destin comun pe parcursul puşcăriei, dar şi de o caldă şi statornică prietenie, reprezentau, fiecare în parte, adevărate modele de demnitate şi nobleţe sufletească, neumbrite de egoism, invidie, ură sau mândrii deşarte. Îl cunoscusem mai întâi pe Lie Iacob la Aiud, şi ne împrietenisem. Apoi, la Salcia, m-am legat sufleteşte şi de Romică Teodoru, înainte de a afla că amândoi erau buni prieteni. Prin ei doi am cunoscut treptat tot grupul. Elevi fiind în momentul arestării, după ani de

închisoare intermitentă, întreruptă de câte o scurtă perioadă de libertate şi apoi din nou condamnaţi, erau acum cam de aceeaşi vârstă cu mine sau chiar cu doi-trei ani mai tineri. Trecuseră cu toţii prin închisoarea de la Târgşor, rezervată într-o perioadă elevilor. Sper ca printre foştii elevi de atunci să se găsească unul care să-şi pună pe hârtie amintirile despre viaţa şi regimul special pe care autorităţile comuniste s-au gândit să-l aplice minorilor. Oricum, rezultatul nu a fost cel pe care şi-l propuseseră. Elevii de atunci se maturizaseră de timpuriu în închisoare, fără să fi fost marcaţi de vreun stigmat dezonorant. Le admiram discernământul fără greş, seriozitatea şi profunzimea judecăţii, ca şi curăţenia sufletească, rămasă neîntinată sub presiunea încercărilor diabolice de a-i degrada. Temniţa nu le alterase puritatea şi nu reuşise să le răpească nici măcar veselia tinereţii. Dacă atunci, la Salcia, seara, când mă întorceam de la muncă, îi căutam şi mă complăceam în tovărăşia lor, mai târziu, fiind în Bucureşti, şi mai cu seamă după aceea, în exil, le-am dus de-a dreptul dorul. De la München am reuşit totuşi, cu prudenţa de rigoare, să stabilesc cu Lie un contact sporadic, indirect, prin persoane intermediare. Mă bucuram când primeam de la el câte o urare de Crăciun sau de Paşte. Îmi încălzea sufletul şi mă simţeam mai aproape de casă. După 1990, am comunicat mai lesne şi, cu ajutorul lui, am adăugat la lista foştilor elevi de la Târgşor, cu care am stat la Salcia, câteva nume pe care le uitasem. Acestea sunt:

1. ALUPOAIE CONSTANTIN
2. ASANDEI ION
3. BALABAN OCTAVIAN
4. CÂMPEANU TEODOR
5. CÂRTEA GHEORGHE
6. DUMITRESCU ILIE
7. DUNCA NELU
8. FULEA ION
9. IACOB PINTILIE
10. MAN NISTOR
11. MITROFAN TRAIAN
12. NIŢU GHEORGHE
13. PARASCHIV PETRU
14. PODOLEANU MIHAI
15. POPA CONSTANTIN
16. POPA ILIE
17. RADU CONSTANTIN
18. STAMU DUMITRU
19. TEODORU ROMEO

Prin Lie am primit veşti despre toţi şi, cu această ocazie, mi-a venit ideea să apelez la memoria lor pentru a întocmi un tabel nominal mai complet decât al meu, care să cuprindă deţinuţii contemporani cu noi în lagărul de la Salcia. Cele câteva luni cât fusesem internat în spital, ca şi perioadele în care cea mai mare parte din timp muncisem ca tinichigiu, instalator, sobar sau la turnatul tuburilor de beton, în echipa de „meseriaşi” cu un efectiv de maximum doi-trei oameni, nu-mi dăduseră prilejul să cunosc decât un număr mic din cele câteva sute de deţinuţi din lagăr. Săritori cum îi ştiam, gata oricând să sprijine o cauză dreaptă şi să

se punã în slujba adevărului, băieţii mi-au răspuns cu promptitudine. Lor le datorez paginile ce urmează, cuprinzând lista deţinuţilor de la Salcia, la reconstituirea căreia au colaborat cu toţii, fiecare aducându-şi contribuţia în măsura în care l-a ajutat memoria.

1. AFILIE VASILE
2. ALUPOAIE CONSTANTIN, din Suceava
3. ANDREICA GHEORGHE, din Maramureş
4. ANDREIESCU MIHAI
5. ANTONESCU, medic
6. ANTONIU SISEL, medic
7. APETREI NICOLAE, felcer din Piatra Neamţ
8. ASANDEI ION, tehnician din Dorohoi
9. AVRAM ALEXANDRU, inginer
10. AVRAM AUREL, pictor
11. BACIU JEAN-ALEXANDRU
12. BADRALEXE GHEORGHE
13. BALABAN OCTAVIAN, din Sibiu
14. BALION ILIE, topometru din Hotin
15. BARBU ALEXANDRU, medic
16. BAŞTIUREA GHEORGHE, din Brăila
17. BĂBUŞ GH. GRIGOR, călugăr
18. BECA TAŞCU, din Tulcea
19. BEDRULE ION, inginer din Bucureşti
20. BERGHEZAN ILIE, din Sibiu
21. BLĂNARU GRIGORE
22. BOGHIU SOFIAN, călugăr
23. BONEA ION, inginer din Satu Mare
24. BRAGA ROMAN, preot; acum în SUA
25. BRĂGĂU PETRE, din Buşteni
26. BRĂGĂU RADU
27. BUCESCU ALEXANDRU, pictor de biserici din Bucureşti
28. BUCESCU CONSTANTIN EMIL, din Bucureşti
29. BUCURESCU ION
30. BUDECEANU SILVIU, medic
31. BUMBAC ŞTEFAN, preot din Constanţa
32. BURA VASILE, lăcătuş din Orăştie
33. BURLIBAŞA MIRCEA
34. BURTEA DUMITRU, avocat din Bucureşti
35. BUŢAN ŞTEFAN, contabil din Piteşti
36. CANTEŞ TITI
37. CARATANĂ NICOLAE (Colea), poet din Tulcea
38. CAŞCAVAL VASILE, preot
39. CĂLIMĂNESCU GHEORGHE, din Tecuci
40. CĂPRARU EMIL, medic pediatru din Bucureşti
41. CÂMPEANU TEODOR (Titi) din Măgureni, Prahova
42. CÂRJAN, preot
43. CERNEA NICOLAE
44. CHELU FLORIN, din Tecuci
45. CIRTEA GHEORGHE, din Bihor
46. CIUMĂU VICTOR

47. CODRAC..., preot
48. COMAN GHEORGHE, preot din Oradea; tatăl Anei Blandiana
49. COMĂNECI GHEORGHE, preot din Oituz, Bacău
50. COMUROIU NICOLAE
51. CONDU..., din Roman
52. CONSTANTIN CONSTANTIN, inginer
53. CONSTANTINESCU GHEORGHE
54. COPACIU STERE, ofiţer din Dobrogea, stabilit în Bucureşti
55. CORBU MIRCEA, inginer din Brăila
56. CORCODEL EMANUEL, tehnician din Sibiu
57. COSMA NAE
58. CRISTESCU GABI
59. CULOTA CONSTANTIN
60. DATCULESCU, preot
61. DAVID, zis Moş David, ţăran din Hunedoara, cu o memorie extraordinară: ştia pe de rost nenumărate poezii de Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru etc.
62. DÂMBOI VICTOR, preot din Făgăraş
63. DELIU, poet
64. DEMETRIADE, inginer din Bucureşti
65. DIACONESCU ILIE, preot
66. DOBRESCU NICOLAE, din Bucureşti
67. DOGĂRĂSCU LAVINIU, profesor de limba română, din Prahova. Omul administraţiei, turnător. Titi Câmpeanu îi spunea Dogărăscu Latriniu
68. DOMBROVSCHI IGOR
69. DOMBROVSCHI OLEG
70. DUBNEAC FELIX, călugăr; acum în SUA
71. DUMITRESCU ILIE, lăcătuş din Sibiu
72. DUMITRESCU MIHAI
73. DUMITRESCU (Roncea?)
74. DIMITRIU RADU, inginer din Bucureşti
75. DUNCA NELU, din Maramureş
76. DUŞA T. ION
77. ENACHE ION, avocat
78. FERU AUREL, din Tecuci
79. FILIP DUMITRU, învăţător
80. FILIP GHEORGHE, preot din Dorohoi
81. FLOAREŞ AUREL
82. FORNICA OCTAVIAN, din Panciu
83. FRĂŢILĂ ALEXANDRU, medic
84. FULEA ION, teolog din Sibiu
85. FUNDĂŢEANU ION
86. GEORGESCU VLADIMIR
87. GHIŞE GHEORGHE, din Maramureş
88. GHIUŞ BENEDICT, preot
89. GIOGA MIHAI, medic
90. GIULVEZAN ION
91. GIURGIU ION, preot din Braşov
92. GRECU TRAIAN
93. GOGA..., ţăran; avea inima în dreapta!

94. HÂRTAN ION, preot din Neamţ
95. HULUIANU NICOLAE, din Tecuci
96. ILIESCU DUMITRU
97. ILIESCU PALANCA, preot
98. ILIESCU VICTOR (Viti)
99. IOLU ALEXANDRU, din Tecuci
100. IONESCU CONSTANTIN, avocat
101. IONESCU MIRCEA, avocat
102. IONIŢĂ, preot
103. IORGULESCU GHEORGHE
104. ISTRATE GRIGORE, medic
105. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj
106. JEICAN AUREL
107. LEŞEANU AUREL, tehnician din Sibiu
108. LEU GHEORGHE
109. MACOVEI ION
110. MAGHEŢ LAZĂR
111. MAN NISTOR, din Maramureş
112. MANGIUREA
113. MARIN FLORIN, din Tecuci
114. MARINESCU NICOLAE
115. MASU MIHAI, economist
116. MATEESCU, preot
117. MĂLEANU..., avocat din Bucureşti, originar din Hotin
118. MĂRCULESCU MARIN
119. MĂRGINEANU LIVIU
120. MĂRGINEANU TEODOR, funcţionar din Târgu Mureş
121. MIHAI EUGEN
122. MINEA VASILE
123. MIOC..., bănăţean
124. MIRONESCU ŞERBAN, profesor
125. MITREA PETRE, pantofar din Sibiu
126. MITROFAN TRAIAN, student la matematică; din Sibiu
127. MOLDOVAN VAL, regizor din Bucureşti
128. MORNA ION, preot
129. MOROŞANU GHEORGHE, din Brăila
130. MURGU MIHAI
131. MURGU NICOLAE, frate cu Mihai, amândoi din Banat
132. NACU CONSTANTIN
133. NANU CLEOPA, călugăr din Lieşti, Galaţi
134. NAUMESCU NICOLAE, inginer
135. NENCIU... (Neicu?), absolvent al Academiei Comerciale
136. NICULA ION, economist din Sibiu
137. NIŢU GHEORGHE, din Sibiu
138. OŢA SABIN, preot
139. PALCU TRAIAN, avocat din Arad
140. PANTALON ION, din Piatra Neamţ
141. PAPUC C., preot
142. PARASCHIV PETRU, din Timişoara; originar din Basarabia
143. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), student la medicină

144. PAVLOV ION
145. PĂSĂRICĂ POLIFRON, din Tătărăşti, Teleorman
146. PĂZITORU GHEORGHE, învăţător din Făgăraş
147. PERDICHI GHEORGHE, profesor
148. PETCU ŞTEFAN, avocat din Bucureşti; ţărănist
149. PETRESCU DUMITRU (nea Mitică), maistru sondor din Moreni, Prahova
150. PETRESCU VASILE
151. PLĂVĂLESCU...
152. PODOLEANU MIHAI, funcţionar
153. POENARU..., din Arad
154. POP ROMULUS, preot
155. POPA CONSTANTIN, din Caracal
156. POPA ILIE, din Sibiu
157. POPA VASILE
158. POPESCU GABRIEL
159. POPESCU ION
160. POPESCU NICOLAE, preot
161. POPESCU-PASĂREA, preot
162. POPOVICI GHEORGHE (Gelu), student la agronomie; din Tecuci
163. PORUMB..., preot
164. PUŞCARIU..., medic radiolog, din Târgovişte
165. RADU CONSTANTIN, din Maramureş
166. RADU LUCIAN, inginer din Bucureşti
167. RADU MIRCEA, avocat din Bucureşti; originar din Piatra Neamţ
168. RANTEU CONSTANTIN, medic
169. RĂDULESCU M. ALECU, avocat din Teleorman
170. RĂDULESCU I. GRIGORE, medic
171. RIZOIU PETRE
172. ROCIU OCTAVIAN, medic ORL, din Bucureşti
173. ROŞCA ION, inginer
174. ROŞCA NICOLAE, din Făgăraş; a fost şoferul lui Nicolae Petraşcu, secretarul general al Mişcării legionare
175. RUSU ION, fotograf din Piatra Neamţ
176. SANDU..., preot
177. SANDU ION, inginer
178. SARRY ACHILLE, medic
179. SAVU ION
180. SĂNDULESCU MILUCĂ
181. SERGHIE VASILE, preot
182. SOROIU GHEORGHE
183. STAMU DUMITRU (Tache) din Tulcea
184. STĂNESCU ILARION, ofiţer
185. STĂNESCU IOSIF
186. TĂNASE ION, din Tătărăşti, Teleorman
187. TĂNASE VIOREL, economist, din Sibiu
188. TEODORU ROMULUS (Romică) din Bucureşti
189. TOCAN ION
190. TOMESCU NICOLAE (din Bucureşti)
191. TOMUŞ MIHAI, din Ţara Moţilor

192. TRIFĂNESCU ATANASIE, inginer, din Brăila
193. TUDOR ILIE, oltean; îi plăcea să cânte şi să înveţe poezii; tatăl lui Tudor Gheorghe, actor şi cântăreţ
194. TUDORA ION, din Piteşti
195. TUDOSE AUREL
196. URDEA ZAHARIA, din Sibiu
197. VĂTĂMANU...
198. VÂNĂTORU...
199. VIŞAN LISANDRU
200. VLAHBEI TĂNASE, agricultor din Babadag; s-a opus colectivizării
201. ZAMISNICU..., preot
202. ZĂMESCU..., din Constanţa

Şi, fiindcă tot am făcut această digresiune, întrerupând pentru moment cursul cronologic al povestirii, voi insera aici şi un fragment dintr-o scrisoare primită în 1993 de la Romică Teodoru, în care îmi reaminteşte de o întâmplare din lagărul de la Salcia.

Mircea Corbu, inginer din Brăila, a fost chemat să-şi ridice pachetul trimis de acasă. Conform uzanţei, a fost întrebat de sergent cine îi trimite pachetul. Acesta a pronunţat numele soţiei şi adresa. Nu, a răspuns sergentul. Atunci, numele mamei. Nu! Numele tatălui. Nu! Atunci sergentul i-a spus că adresa este corectă, dar nu corespunde numele! Cine este Cristian Corbu? În acel moment Mircea a început să plângă. Întrebat de ce plânge, a răspuns: „După cinci ani de închisoare, am ocazia să aflu că, după arestarea mea, soţia a născut un băiat, şi că se numeşte Cristian!” A doua zi, Mircea şi-a scris pe roaba cu care lucra numele copilului, pentru a-l avea mereu în ochi.

O poveste care nu aşteaptă comentarii şi nici răspuns la întrebarea pe care o naşte: de ce atâta lipsă de omenie?

În aceeaşi scrisoare, Romică mai adaugă un episod pe care mi-l aminteam şi eu. Îl las însă pe el să-l relateze: „După eliberarea mea, părinţii mi-au relatat o întâmplare nostimă. Când a ajuns în Gara de Nord lotul în care te aflai şi tu, părinţii mei se aflau pe peron şi s-au adresat unuia din cei eliberaţi întrebându-l dacă ştie ceva despre mine. Acela, foarte amabil, le-a răspuns că mă cunoaşte foarte bine şi că voi veni peste câteva zile cu lotul 3. Întrebându-l cum se numeşte, acela a răspuns: Ion Ioanid.”

În legătură cu lista pe care le-am solicitat-o, mi-a scris Titi Câmpeanu: „...cum am primit de la Iacob, via AFDP, dorinţa ta să-ţi amintim numele celor de la Salcia, ne-am întâlnit la C. Bucescu câţiva din cei ce-am fost la Salcia şi am reuşit să ne amintim numele unora care ne-au fost apropiaţi sau ne-au rămas în memorie ca turnători...”. Şi adaugă mai departe: „Ne-am adus aminte bineînţeles de tine. Eu cred că am discutat cu tine de două-trei ori, când mi-ai spus, ca un fapt divers, cum ai evadat... şi te simţeai bine între noi, cei ce formam acolo grupul foştilor elevi de la Târgşor. Acum, tinerii de atunci sunt pensionari!”

Scrisoarea lui Titi Câmpeanu şi a lui Romică, precum şi convorbirile telefonice cu acesta din urmă au fost tot atâtea reîntâlniri cu un trecut, rămas pentru mine mereu prezent, şi cu nişte prieteni dragi, de care sufleteşte nu mă despărţisem niciodată. Ultima şi cea mai mare bucurie

mi-a făcut-o vizita lui Lie, cu care, după treizeci de ani, m-am îmbrăţişat pe peronul gării din München.

IUNIE 1964. DECRETUL DE AMNISTIERE. PRIMELE ELIBERĂRI

După primele momente de efervescenţă stârnite de publicarea de graţieri şi amnistieri în ziar, în lagăr a urmat o perioadă de câteva zile de relativă acalmie. Eram în expectativă, curioşi să vedem dacă administraţia se va decide să treacă peste propria-i cenzură, rupând tăcerea, şi să ne aducă la cunoştinţă apariţia decretului sau va proceda cu discreţia obişnuită, punându-i în libertate fără nicio explicaţie pe cei care eventual se vor încadra în prevederile decretului. Înşelându-ne aşteptările, administraţia a ales o a treia cale: l-a însărcinat pe colonelul Gaftea să ne vorbească! Am fost adunaţi în curtea lagărului, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, urcat pe treapta de la intrarea într-una din barăci, şi-a început discursul. Deşi cu vocabularul lui frust ar fi putut fi laconic şi clar, Gaftea a reuşit şi de data asta performanţa de a fi lung şi confuz. Spre deosebire de ceea ce ne spusese cu nici două săptămâni în urmă, că trebuie să fim recunoscători regimului pentru că ne ţine în închisoare la adăpost de furia poporului şi chiar a propriilor noastre familii, Gaftea se străduia acum, în logoreea lui încâlcită, să ne explice că partidul şi guvernul înţelegeau să-şi arate, de la caz la caz, bunăvoinţa faţă de deţinuţii care se dovediseră disciplinaţi şi se reabilitaseră prin muncă. Se vedea că îi venea greu să facă întorsătura de 180 de grade, trecând atât de brusc la promisiuni de eliberare, după ce afirmase nu mai departe de zece zile în urmă că ne vor putrezi oasele în puşcărie. În timp ce se zbătea în fel şi chip să nu-şi piardă faţa, împotmolindu-se tot mai adânc în fraze mereu mai complicate şi fără ieşire onorabilă, a mai intervenit din mulţime şi vocea doctorului Apetrei care l-a descumpănit definitiv. Gaftea nu înţelesese întrebarea rostită de Apetrei. Auzise numai o voce şi apoi rumoarea şi râsetele pe care le provocase. Întrerupându-şi fraza, pe care şi aşa nu mai izbutea să o scoată la capăt, Gaftea a vrut să ştie cine îşi permisese să-i tulbure cuvântarea:

— Care ai vorbit, bă, acolo?

— Eu! a strigat Apetrei din mijlocul curţii, sculându-se de pe jos. Am vrut să întreb ceva!

Mulţumit probabil în sinea lui de diversiunea salvatoare, Gaftea s-a îmblânzit la faţă şi l-a îndemnat să repete întrebarea. Atâta aştepta Apetrei:

— Am vrut să ştiu ce ne facem cu copiii.

— Care copii, bă? i s-a adresat colonelul nedumerit.

— Copiii noştri, de care data trecută ne-aţi spus că ne vor lua cu pietre, dacă ne-aţi da drumul şi ne-am întoarce acasă!

De data asta vocea lui Apetrei s-a auzit în toată curtea, stârnind un hohot general de râs. Furios, Gaftea a părăsit lagărul, iar Apetrei a fost condus la carceră. Pedeapsa a fost mai mult simbolică, pentru că n-a stat mai mult de o oră.

În zilele următoare, evenimentele au pornit să se precipite, şi semne tot mai evidente pledând în favoarea tezei optimiştilor au început să se succeadă într-un ritm accelerat. Mai întâi, atitudinea tolerantă din ultima vreme a gardienilor s-a accentuat şi mai mult, evoluând către o indiferenţă aproape binevoitoare faţă de tot ceea ce până atunci fusese calificat şi pedepsit drept act de indisciplină sau abatere de la regulament. „Vigilenţa" obsedantă, cu care fuseserăm zi şi noapte, ani de-a rândul, supravegheaţi, ascultaţi şi urmăriţi în toate mişcările, violându-ne cu indiscreţia ei până şi intimitatea somnului, a mesei, a spălatului sub duş şi chiar a momentelor când foloseam W.C.-ul, dispăruse ca prin farmec din arsenalul instrumentelor de presiune psihică folosite împotriva noastră. Vigilenţa nu mai rămăsese în vigoare decât în turnurile de pază de pe meterezele gardului de incintă, de unde reflectoarele şi pistoalele automate continuau să ne privească ameninţătoare. Apoi, din chiar gura gardienilor am aflat o poveste menită să-i pună pe gânduri până şi pe cei mai sceptici dintre noi, cei care nu ne făceam niciun fel de iluzii în privinţa unui decret mai cuprinzător prevăzând eliberarea deţinuţilor politici. Ştirea, care căzuse ca un trăsnet în mijlocul gardienilor, se referea la o iminentă şi masivă reducere de personal în rândul cadrelor M.A.I.! Efectul demoralizant al acestei măsuri asupra gardienilor l-am înregistrat imediat. Pentru ei era un adevărat cataclism. Se prăbuşea o lume. Se vedeau brusc confruntaţi cu o situaţie pe care era evident că nu şi-o închipuiseră niciodată posibilă. Considerau drept o nedreptate perspectiva decăderii din toate drepturile şi privilegiile conferite statutului lor de M.A.I.-şti şi prăbuşirea la nivelul oamenilor de rând, printre care, din lipsa unei calificări, majoritatea nu-şi vor găsi un mijloc de existenţă decât pe cea mai joasă treaptă de muncă. Sentimentul de a fi persecutaţi şi loviţi pe nedrept i-a îndemnat pe unii dintre ei să ni se destăinuiască, de parcă atunci ar fi descoperit că aveam înfăţişare şi însuşiri de fiinţe omeneşti. Li se părea firesc să caute şi să găsească înţelegere şi chiar compătimire tot la nişte oropsiţi. E lucru ştiut că suferinţa şi necazurile îi apropie pe oameni. Nu ştiam însă că şi pe călăi de victime! Alţii, mai sinceri şi mai puţin stăpâniţi, nu se sfiau să înjure între ei hotărârea ministerului, socotindu-se trădaţi de „organele superioare" care, după ce se folosiseră de ei, îi părăseau acum fără nicio protecţie, lăsându-i expuşi riscului de a se întâlni faţă în faţă cu cei pe care îi asupriseră în închisoare şi care urmau să fie eliberaţi în curând. Ne-a fost dat să mai ascultăm direct sau să surprindem o sumedenie de comentarii critice, născute din decepţia şi nemulţumirea gardienilor. Pentru noi, această indignare şi revoltă a roboţilor împotriva celor care îi programaseră a fost benefică, soldându-se cu o şi mai mare delăsare şi indiferenţă din partea lor în timpul serviciului. Mai importantă ni s-a părut cauza care a determinat revolta, şi anume hotărârea de a reduce numărul gardienilor! Ceea ce însemna în mod implicit şi reducerea numărului de deţinuţi şi, totodată, confirmarea existenţei unui decret de eliberare a deţinuţilor politici. În faţa logicii acestei argumentaţii, tendinţa mea negativistă începuse să cedeze, Iosif

Ripan fiind de părere că în curând va trebui să-mi retragă porecla de Toma Necredinciosul, cum îmi spunea de fiecare dată când venea vorba despre decret. Un alt motiv de a face speculaţii pe tema decretului ni l-a oferit vizita mai multor civili care s-au perindat în acele zile pe la birourile direcţiei lagărului, din fostul conac al contelui de Roma. Prezenţa lor ne-a fost semnalată de echipa lui Doru Stroescu care lucra la „interior”. Tot de la ei am aflat că ofiţerii din administraţia lagărului, când li se adresau acestor civili, le spuneau tovarăşe căpitan, tovarăşe maior, iar unuia dintre ei chiar tovarăşe colonel. Toate comentariile pe marginea apariţiei grupului de securişti civili ajungeau la aceeaşi concluzie: veniseră să pună în aplicare decretul de eliberare!

Cam tot atunci a fost adus la Salcia un nou lot de deţinuţi provenind, dacă memoria nu mă înşală, din lagărul de la Luciu Georgeni, care urma să fie desfiinţat. Printre ei am avut bucuria să-l descopăr pe dr. Miltiade Ionescu. Nu-l mai văzusem pe Mache de zece ani, de când fusese scos din celula în care stătusem împreună în Zarca din Aiud. Pornisem în căutarea vreunui eventual cunoscut printre noii veniţi răspândiţi prin curte şi barăcile lagărului. Într-o parte mai puţin aglomerată a curţii, care forfotea de deţinuţi, am dat de Mache. Era aşezat pe jos, în mijlocul unui grup de alţi patru-cinci deţinuţi, a căror înfăţişare, pe moment, nu mi-a inspirat deloc încredere, la prima vedere prejudecata influenţându-mi impresia: tovarăşii lui Mache erau cei mai tuciurii, mai mustăcioşi şi autentici ţigani! De altfel, şi ei m-au urmărit cu ochi bănuitori când m-au văzut apropiindu-mă de Mache. Abia când ne-am îmbrăţişat şi s-au lămurit că ne cunoşteam, le-a pierit suspiciunea din privire, dar gheaţa nu s-a spart cu adevărat decât după ce Mache a făcut prezentările. Când le-a spus că eram buni prieteni şi că evadaserăm împreună de la Cavnic, am fost răsplătit cu priviri aprobative, care nu egalau însă nici pe departe admiraţia şi respectul cu care se uitau la Mache. Apoi, întorcându-se spre mine, Mache mi i-a recomandat cu toată căldura şi în termenii cei mai elogioşi pe ţiganii care îl întovărăşeau. M-a încredinţat că sunt oameni de nădejde şi buni camarazi şi, totodată, a adăugat râzând, sunt şi ei „duşmani ai poporului”, ca şi noi. Aici au intervenit şi ţiganii explicându-mi la ce făcuse aluzie Mache. Mi-au destăinuit mai întâi, în modul cel mai natural, ba chiar cu o nuanţă de mândrie în ton, că sunt spărgători de meserie şi că nu erau la prima lor condamnare. Numai că de data asta, din cauza atitudinii lor din timpul cercetărilor, a schimburilor de cuvinte cu procurorul şi a criticilor şi insultelor formulate în instanţă la adresa „justiţiei poporului”, completul de judecată dăduse cazului lor o interpretare politică, condamnându-i ca atare. Aşa s-a făcut că, din infractori de drept comun, deveniseră deţinuţi politici. Deşi pierduseră toate avantajele de care s-ar fi bucurat dacă ar fi rămas în prima categorie, nu regretau nimic. Dimpotrivă, se simţeau onoraţi de a fi ajuns printre „politici”. În lagăr, de cum îl întâlniseră pe Mache, căzuseră în admiraţia lui şi i se ataşaseră, dovedindu-se în toate ocaziile buni camarazi, sinceri şi devotaţi.

Nu mai ţin minte exact ordinea în care s-au petrecut toate aceste fapte, prevestitoare ale unei tot mai probabile eliberări. Unul din cele mai semnificative din seria evenimentelor premergătoare aplicării decretului l-a constituit cu siguranţă ordinul venit de sus ca deţinuţii să nu mai fie

scoşi la muncă. Excepţie la dispoziţia de încetare a lucrului au făcut numai câteva echipe de deţinuţi cu efective reduse, afectate la anumite lucrări în curs, care trebuiau terminate. Puţinii camarazi de-ai noştri care mai ieşeau dimineaţa pe poarta lagărului spre aceste ultime locuri de muncă lăsau în urma lor în curtea şi barăcile ticsite de deţinuţi o atmosferă nemaiîntâlnită până atunci în închisoare. Opresiunea permanentei supravegheri, sub care ne obişnuiserăm să trăim ani de zile, dispăruse, lăsând un vid în care nu ne-am găsit imediat echilibrul. Deşi nu se mai auzeau răcnetele gardienilor şi nu le mai vedeam cu ceasurile uniformele prin curtea lagărului, relaxarea se producea lent şi cu prudenţă. Încă mai priveam în stânga şi în dreapta, înainte de a începe o discuţie cu subiect politic, iar obiceiul de a coborî instinctiv glasul pentru a ne exprima părerile în şoaptă nu l-am pierdut decât treptat. Cunosc oameni care nu l-au pierdut niciodată. O destindere adevărată şi totală am remarcat-o numai la cei foarte tineri şi mai de curând arestaţi, aduşi la Salcia după desfiinţarea lagărului de la Grădina. Exuberanţa cu care îşi manifestau euforia la fiecare eveniment nou care ne mai apropia cu un pas de libertate contrasta flagrant cu calmul şi atitudinea mult mai rezervată a celorlalţi deţinuţi. Era de-a dreptul şocantă veselia aproape deşănţată a unora dintre tinerii veniţi de la Grădina faţă de decenţa şi sobrietatea cu care aşteptau eliberarea vechii puşcăriaşi.

Cele două atitudini, atât de diferite, adoptate faţă de perspectiva eliberării, erau determinate de deosebirea dintre cele două categorii de deţinuţi. Bucuria fără margini a celor arestaţi mai de curând nu putea fi împărtăşită în aceeaşi măsură şi de veteranii închisorilor. Pentru primii, întoarcerea în lumea părăsită cu numai doi-trei ani în urmă era echivalentă cu o întoarcere acasă în adevăratul sens al expresiei. În lipsa lor, afară nu se schimbase nimic. Îşi vor regăsi familia, rudele şi prietenii, în general, în viaţă şi locuind la aceleaşi adrese. Pentru vechii puşcăriaşi, în schimb, lumea din care fuseseră smulşi într-o noapte, spre a fi aruncaţi, cu anii, în temniţă, nu mai exista. Dispăruse de-a lungul anilor, şi la propriu, şi la figurat! Unii aflaseră între timp că familia li se mutase în altă parte, că le muriseră părinţii sau că îi părăsiseră nevestele. Alţii, care pierduseră tot, şi familie, şi casă, nemaiavând nici la cine şi nici unde să se întoarcă, ştiau doar că vor pleca de la Salcia fără destinaţie precisă. Toţi aceştia, ca şi mulţi alţii, care, nemaiştiind de ani de zile nimic despre ai lor, erau măcinaţi de incertitudini, nu se puteau bucura din toată inima de viaţa care îi aştepta de cealaltă parte a porţii lagărului. Entuziasmul general, suscitat la început de apariţia decretului, nu mai dăinuia acum decât printre tinerii de la Grădina, intraţi mai de curând în închisoare. Vechilor deţinuţi, o dată dezmeticiţi din euforia primelor momente, decretul le trezise iar gândurile dureroase legate de soarta celor de acasă, pe care timpul, îndepărtându-le în trecut şi aşezându-le în rândul amintirilor, le făcuse mai suportabile. Dorul de cei de acasă, care izbucnise din nou cu aceeaşi violenţă ca în primele zile de închisoare, se vedea însă repede temperat la gândul că nu-i vei mai găsi la fel cum îi lăsaseşi. Ne trăiam ultimele zile de închisoare sub o tensiune neobişnuită, produs al sentimentelor contradictorii, care ne încercau, şi al grijilor pe care ni le făceam. Când dintr-o parte ne năpădeau amintiri înduioşătoare, din cealaltă se grăbeau să vină să le rupă vraja gândurile negre care ne

dădeau târcoale. Rupţi între veselie şi tristeţe, eram aproape fiecare de găsit, când în mijlocul prietenilor, când căzuţi pe gânduri într-un colţ mai izolat.

Nu făceam nici eu excepţie de la regulă. Şi eu eram emoţionat la gândul că în curând o voi vedea pe mama, dar simţeam şi o strângere de inimă când încercam să mi-o imaginez cu zece ani mai bătrână. Nu mă gândisem niciodată până atunci că şi peste ea trecuseră anii. Şi eu aşteptam, ca toţi ceilalţi, să se deschidă larg înaintea noastră porţile lagărului şi să părăsesc Salcia neescortat şi fără lanţuri la picioare. Deşi îmi închipuisem altfel ziua eliberării, eram totuşi bucuros să ies din închisoare chiar şi în condiţiile date. Crezusem încă din prima zi după condamnare că nu-mi voi mai recăpăta libertatea, decât o dată cu prăbuşirea definitivă a regimului comunist. Nicio informaţie şi niciun eveniment politic de care am putut lua cunoştinţă în cei doisprezece ani care s-au scurs de atunci nu mi-au zdruncinat această convingere. Până cu câteva zile în urmă, gândeam încă la fel. Apoi, apariţia decretului m-a făcut să înţeleg că visul meu nu se va realiza, că libertatea noastră nu va fi consecinţa înfrângerii şi stârpirii comunismului, ci rezultatul unui compromis lipsit de satisfacţia victoriei. A mai trecut o vreme până să-mi dau seama că mentalitatea politică evoluase şi că trăiam într-o epocă a compromisului. A compromisului cu orice preţ; chiar cu preţul unor imense suferinţe şi pierderi de vieţi omeneşti de-a lungul existenţei câtorva generaţii! Nepregătit sufleteşte să primesc libertatea din mâna aceluiaşi călău care până mai ieri mânuise bâta, nu-mi rămânea nici mie decât tot calea compromisului pentru a-mi păstra buna dispoziţie: să încerc să mă consolez cu ideea că regimul, ajuns la ananghie, fusese silit să ne elibereze. Nu m-am consolat nici azi! Iar câteva zile mai târziu, o dată cu bucuria plecării, simţeam şi gustul amar al dezamăgirii.

În sfârşit, într-o dimineaţă, zvonul care s-a răspândit în lagăr a avut darul să învioreze atmosfera, trezindu-ne interesul: un deţinut fusese anunţat de ofiţerul de serviciu să se prezinte la camera de anchetă de lângă poartă! Şi nu numai atât: cu puţin înainte, câţiva deţinuţi observaseră cum în aceeaşi cameră intrase un civil purtând un teanc de dosare sub braţ! În minutele următoare, fie de mai aproape, fie mai de la distanţă, plimbându-ne sau stând de vorbă prin curtea lagărului, toţi eram cu ochii pe uşa camerei de anchetă. Între timp, ofiţerul de serviciu umbla printre noi cu o listă în mână, anunţându-i şi pe alţii să stea pregătiţi, pentru că vor fi chemaţi de „tov căpitan”, care vrea să stea cu ei de vorbă. Aşa s-a şi întâmplat, operaţiunea începută în acea dimineaţă continuând vreme de mai multe zile, până ce toţi deţinuţii din lagăr s-au perindat prin camera de anchetă. Nu ne-a trebuit mult pentru a descoperi că deţinuţii de pe lista ofiţerului de serviciu erau din aceeaşi regiune a ţării. Am mai putut constata apoi în zilele următoare că fiecare Securitate din ţară delegase la Salcia câte un „civil” (cu grad de la locotenent-major până la colonel) pentru a se ocupa de deţinuţii originari din regiunea ei.

Convorbirile din camera de anchetă se desfăşurau în general după acelaşi calapod. La intrarea deţinutului, „civilul”, amabil, îl poftea să ia loc pe scaunul din faţa biroului lui şi începea prin a-l identifica după datele personale trecute în dosar. Apoi, vorbindu-i cu o bunăvoinţă aproape amicală şi compătimindu-l chiar pentru asprimea condamnării pe care o

primise, îi punea o serie de întrebări despre starea sănătăţii, despre viaţa din lagăr sau despre muncă. Pentru orice vechi puşcăriaş, toate astea nu constituiau decât obişnuita şi mereu neîndemânatica introducere a securiştilor pentru a pregăti, credeau ei, o atmosferă de încredere între ei şi deţinut. Când ajungea la tema mult iubită şi mult trâmbiţată a „realizărilor regimului”, anchetatorul căuta să afle şi părerea deţinutului despre „marile înfăptuiri ale partidului şi clasei muncitoare”. În continuare, nu uita să adauge o altă formulă consacrată că, „regimul de democraţie populară din ţara noastră” îşi consolidase puterea şi nu se mai temea de niciun duşman, nici din interior, nici din exterior, care ar încerca să-l „destabilizeze” (o altă expresie dragă din vocabularul activiştilor). Datorită acestui fapt, îşi dădea anchetatorul cu părerea, regimul îşi va îndrepta probabil atenţia şi asupra situaţiei deţinuţilor. Nu era deloc exclus, presupunea el, ca celor care s-au purtat bine în închisoare şi au înţeles să se reabiliteze prin muncă să li se reducă pedepsele sau unii să fie chiar puşi în libertate. Şi în acel moment, ca şi cum atunci i-ar fi venit ideea, anchetatorul venea cu întrebarea-cheie, pe care, pasămite, o punea, aşa, dintr-o simplă curiozitate: „Presupunând că ţi s-ar da drumul din închisoare, dumneata ce ai avea de gând să faci afară?” Cred că numai de dragul de a nu ne divulga secretele, şi mai ales sursa informaţiilor, cei întrebaţi se străduiau să nu izbucnească în râs. Niciunul nu-i spunea că aflasem de existenţa decretului, că ştiam că vom fi toţi eliberaţi şi că îşi răcea gura de pomană încercând să ne facă să credem că libertatea noastră depindea de recomandarea conducerii lagărului. În timpul acestor convorbiri, echivalente de fapt unor sondaje de opinie, „civilii” căutau terenul şi momentul favorabil pentru a face deţinuţilor propuneri de colaborare cu Securitatea dacă vor fi puşi în libertate. Le dădeau totodată de înţeles că cel care accepta recrutarea ca informator avea toate şansele să fie curând eliberat. Un şantaj, nici măcar voalat! În încheiere, anchetatorul îşi avertiza interlocutorul că nu avea voie să spună nimănui ceea ce discutaseră, trădarea secretului fiind pedepsită de lege. Un avertisment şi o ameninţare de care nu ştiu pe nimeni să fi ţinut seamă. Poate doar cei câţiva turnători cu care, oricum, nu stătea nimeni de vorbă. Aşa se face că am aflat încă de la primii deţinuţi chemaţi în camera de anchetă cum se desfăşurau întrevederile cu ofiţerii în civil.

În majoritatea cazurilor, „civilul” nu se abătea de la modelul-tip de convorbire pe care o purta, prezentându-i fiecărui deţinut aceleaşi imagini ademenitoare ale vieţii de afară, deşertându-i tot sacul de slogane şi clişee propagandistice privind „realizările regimului”, fluturându-i aceleaşi speranţe condiţionate de anumite compromisuri la care făcea aluzie şi iscodindu-l cu întrebări pe ocolite sau numai cu privirea, pentru a-i afla părerea. În general, volubilitatea „civilului” nu reuşea însă să însufleţească dialogul, la care deţinutul nu participa de obicei decât cu afirmaţii evazive sau răspunsuri laconice.

Deşi majoritatea convorbirilor din camera de anchetă se desfăşurau mai mult sau mai puţin după acelaşi model, s-au înregistrat totuşi şi unele cazuri în care şablonul nu a mai fost respectat, fie de către deţinut, fie de către anchetatorul „civil”.

La ieşirea din camera de anchetă, aproape fiecare deţinut povestea mai întâi prietenilor despre întrevederea avută. Apoi, aceste relatări, transmise

din om în om, ajungeau în scurt timp un bun public, discutat şi comentat de grupurile de deţinuţi adunate în curtea lagărului ca într-o agora.

S-au ivit uneori situaţii în cursul convorbirilor în care deţinutul să nu poată rezista tentaţiei de a-l contrazice pe anchetator şi de a intra cu el în polemică, atunci când acesta făcea apologia deşănţată a realizărilor regimului. Alteori, câte unul, nerăbdându-l inima să nu-şi verse focul pentru tot ce îndurase ani de-a rândul prin anchete şi închisori, făcea rechizitoriul regimului, acuzându-l de atrocităţi şi de crime comise împotriva umanităţii. În astfel de cazuri, argumentul final al „civilului" era, de obicei, ameninţarea. Acea ameninţare cuprinsă în formularea devenită clasică în gura securiştilor atunci când nu le împărtăşeai părerea: „Tot bandit ai rămas! Aici o să-ţi putrezească oasele!"

Nu s-au semnalat însă decât puţine astfel de ieşiri necontrolate din partea anchetatorilor, care în general se fereau să-i provoace pe deţinuţi, evitând ameninţările şi insultele. Vrând să şi-i apropie, să le câştige încrederea pentru a-i încuraja să accepte dialogul, le vorbeau neobişnuit de frumos, se arătau înţelegători şi căutau prin tot ce spuneau să le fie pe plac. Totodată însă, judecând după osteneala mai mare sau mai mică pe care şi-o dădeau pentru a capta bunăvoinţa deţinutului, îţi puteai da seama şi de interesul şi gradul de importanţă pe care i-l acordau. Astfel, datorită felului în care i-a vorbit unui deţinut fost membru de frunte al organizaţiei legionare din Iaşi, am înţeles că pentru realizarea acelui climat de încredere, prielnic discuţiilor, anchetatorul fusese învestit cu o libertate de iniţiativă nelimitată, putându-şi permite să calce în picioare toate tabuurile impuse de regim muritorilor de rând. Părându-i-se că, în timp ce îi vorbea de „binefacerile regimului", deţinutul îl priveşte neîncrezător şi îl ascultă numai de complezenţă, anchetatorul s-a decis să renunţe la stilul şi limbajul anost al discursului de propagandă şi să i se adreseze pe un ton mai familiar, care să risipească suspiciunea, să-l îmbie la vorbă şi să dezvolte o atmosferă mai intimă. Deşi nu mai reţin numele legionarului din Iaşi, scena care s-a jucat acum treizeci de ani în camera de anchetă, aşa cum ne-a povestit-o el, n-am uitat-o. Hotărât să-şi atingă scopul cu orice preţ, anchetatorul şi-a îmblânzit expresia, s-a aplecat peste birou spre deţinutul din faţa lui şi, cu un aer complice şi pe un ton confidenţial, i-a vorbit cam aşa:

— Domnule, şi dumneata, şi eu suntem din Iaşi. Amândoi suntem buni români, deşi dumneata eşti legionar, iar eu comunist. Mişcarea legionară a vrut şi ea binele ţării ca şi partidul nostru. Noi nu vă contestăm buna-credinţă, dar drumul pe care aţi mers a fost greşit. Nu v-aţi dat seama că, fiind împotriva noastră, sunteţi împotriva poporului şi intereselor româneşti, şi aţi fost înfrânţi. Iar noi am realizat ceea ce legionarii n-au reuşit să facă, deşi îşi propuseseră acelaşi lucru.

Şi aici, simulând un moment de ezitare, anchetatorul a făcut o scurtă pauză. Apoi, aplecându-se şi mai mult spre deţinut, cu glas scăzut şi aer conspirativ, a continuat:

— Dacă dumneata te-ai întoarce acum la Iaşi, nu l-ai mai recunoaşte! Oraşul arată acum aşa cum şi l-ar fi dorit legionarii. Legionarii, ca şi noi, au luptat pentru o viaţă mai bună a clasei muncitoare, dar nu au reuşit să le-o creeze. Noi însă am reuşit! În Iaşi s-au ridicat cartiere întregi cu blocuri noi de locuinţe pentru muncitori şi familiile lor. Şi... să-ţi mai spun ceva, ce n-o

să-ţi vină să crezi! Dacă te plimbi acum pe străzile laşului, nu mai întâlneşti picior de jidan! Voi nu aţi reuşit să scăpaţi oraşul de ei. Noi însă da!

Deţinutul s-a arătat în tot cursul întrevederii insensibil la cântecul de sirenă al anchetatorului, nelăsându-se atras în plasa pe care i-o întindea. Dezamăgit că şi-a irosit în zadar talentul de actor şi iscusinţa diplomatică, anchetatorul a sfârşit prin a-l da afară, pentru a-şi exersa abilitatea cu următorul de pe listă. Pentru noi, întâmplarea n-a fost decât o ilustrare a ipocriziei şi a lipsei de scrupule a oamenilor crescuţi la şcoala partidului.

În fine, a venit şi ziua cea mare a primelor eliberări, din rândurile celor trecuţi prin camera de anchetă. De îndată ce primii deţinuţi au fost chemaţi la magazia de efecte pentru a-şi preda hainele penale şi a-şi lua în primire bagajele şi îmbrăcămintea personală, lagărul a intrat în efervescenţă. Deţinuţii alergau de la o baracă la alta, traversând curtea în cruciş şi în curmeziş, strigându-se pe nume, întrebându-se şi îndrumându-se reciproc spre prietenii pe care şi-i căutau şi de care urmau să se despartă. Mişunau în toate părţile, ca furnicile când li se strică muşuroiul şi se grăbesc să-l refacă. Asistam şi participam în acelaşi timp şi eu la agitaţia generală şi la scenele de despărţire care aveau loc fie în barăci, fie în curtea lagărului, acolo unde fiecare îşi găsise prietenul. Printre îmbrăţişările grăbite şi strângerile febrile de mâini, se repetau în pripă adrese, se memorau nume şi mesaje de transmis familiilor celor care mai rămâneau la Salcia, se făceau recomandări de prudenţă sau promisiuni de revedere. Toţi eram emoţionaţi, şi cei care plecau şi nu ştiau ce îi aştepta afară şi ce le va aduce ziua de mâine, şi cei care mai rămâneam o vreme, pentru a ne îndrepta apoi la rândul nostru spre acelaşi necunoscut. Şi cum să nu fie emoţie şi tulburare în suflete, când părăseai sau te părăsea cel care îţi fusese de-a lungul anilor singurul punct de reper şi de sprijin sigur şi statornic: prietenul şi camaradul de puşcărie care îţi stătuse alături şi cu care împărţiseşi ultima firimitură de pâine şi ultima zdreanţă de cămaşă! Iosif Ripan făcea şi el parte din lotul ce se pregătea de plecare. L-am găsit la patul din dormitorul lui, unde îşi îmbrăca hainele din bagajul recuperat de la magazie. Deşi mai ponosit decât cu doi ani în urmă, cam umed, cocoloşit şi mirosind a mucegai, costumul lui pepit, cu pantalonii bufanţi strânşi cu catarame sub genunchi, mi l-a amintit aşa cum îl cunoscusem la închisoarea din Timişoara, unde legasem prietenie. Mare lucru n-am fost în stare să ne spunem. Ne-am urat noroc şi ne-am promis să ne revedem când voi fi şi eu liber. Un an mai târziu, m-am dus să-l văd la Lugoj. Avea să fie ultima noastră întâlnire. Apoi, după ce am plecat în străinătate, n-am mai primit nicio veste de la el. Au trecut anii. Mulţi ani. A venit Revoluţia de la Timişoara, care a alungat pentru o vreme teama şi excesul de prudenţă şi, după douăzeci şi cinci de ani, am reluat legătura printr-un prim schimb de scrisori. Corespondenţa noastră n-a durat mult. La începutul anului 1992, Iosif Ripan şi-a luat pentru ultima oară rămas bun de la toţi prietenii lui.

Timp de câteva ceasuri înainte de plecarea fiecărui nou lot de deţinuţi, după ce toţi trecuseră prin camera de anchetă şi îşi primiseră bagajul de la magazie, curtea lagărului prindea viaţă. Pe lângă mişcarea deţinuţilor, umblând încoace şi încolo în căutarea prietenilor, de la care să-şi ia rămas bun, sau rumoarea glasurilor ce se ridica din grupurile care îi înconjurau pe

cei ce urmau să plece, hainele particulare recuperate de la magazie veneau şi ele să înviореze aspectul mohorât al curţii, dominat de cenuşiul murdar al zeghelor, împestriţându-l cu petele lor de culoare. Hainele zăcuseră cu anii în toate magaziile jilave ale închisorilor prin care li se perindaseră stăpânii. Decolorate de timp şi spălăcite de umezeală şi vreme, culorile cămăşilor sau altor piese vestimentare îşi pierduseră strălucirea, dar, în ochii noştri, dezvăţaţi să le mai perceapă, apăreau izbitor de vii, chiar stridente. Agresiunea unor culori aproape uitate asupra retinei era prea violentă şi prea bruscă pentru a-i da acesteia timpul să-şi recapete capacitatea de a sesiza nuanţele şi de a le evalua intensitatea. Când se apropia momentul ca cei pregătiţi de plecare să părăsească lagărul, toţi ceilalţi deţinuţi eram încuiaţi în barăci. După ce lotul ieşea pe poartă, ni se deschideau iar uşile. Rostul acestei măsuri nu ni l-am putut explica. Nu-i este dat oricui să pătrundă absurdul misterioaselor socoteli ale Securităţii! În intervalul de câteva zile care se scurgeau apoi până la plecarea lotului următor, lagărul revenea la culoarea lui iniţială. Cu fiecare lot care ieşea pe poartă, rândurile noastre se răreau, în barăci multe paturi rămâneau libere, iar curtea nu mai era aglomerată. Începeam să duc lipsa prietenilor care plecaseră. Fiecare lăsase în urma lui un gol, şi lagărul îmi părea tot mai pustiu. Un straniu sentiment de tristeţe venea să umbrească şi să pună strună bucuriei gândului că voi pleca şi eu curând.

Într-o zi, pe neaşteptate şi fără justificarea plecării vreunui lot, din dispoziţia ofiţerului de serviciu, s-a bătut toaca de alarmă şi am fost cu toţii închişi în barăci. Curioşi, ne-am îngrămădit la ferestrele dormitoarelor, încercând să descoperim ce se întâmplase şi care era motivul ordinului. O vreme, în curtea complet pustie, nu am observat nimic deosebit, care să ne aducă o lămurire. De la ferestrele barăcii mele cuprindeam cu ochii aproape întreaga suprafaţă a curţii. Numai partea dinspre poarta lagărului, spre stânga, şi cea din extrema dreaptă se aflau într-un unghi mort şi ne scăpau de sub observaţie. Or, tocmai din această parte, din dreapta, care ne rămânea ascunsă şi unde se afla ultima baracă, aşezată de-a lungul gardului de incintă, din fundul lagărului, a început să ne parvină un zgomot confuz de voci şi sunete nedesluşite. Rumoarea părea să se deplaseze în direcţia noastră şi, pe măsură ce se apropia, devenea tot mai puternică. Treptat, distingeam mai clar strigătele şi fluierăturile care porneau de la ferestrele celorlalte barăci, dar nu înţelegeam cui le erau adresate. Apoi, deodată, la apariţia în câmpul nostru vizual a unui deţinut, îmbrăcat în haine civile, cu „bagajul boccea” sub braţ, îndreptându-se spre poarta lagărului, totul s-a lămurit şi, ca la o comandă, ne-am alăturat şi noi corului de voci şi fluierături, sporind cu câţiva decibeli zarva asurzitoare, al cărei ecou, repercutat de zidurile clădirilor din jur, umplea curtea lagărului. Personajul care se bucura de o asemenea manifestaţie, demonstrând unanimitatea sentimentelor pe care i le purtau deţinuţii de la Salcia, nu era nimeni altul decât profesorul Laviniu Dogărăscu, devenit în lagăr omul administraţiei, brigadier şi turnător. Din precauţie, temându-se de o răfuială cu „camarazii” lui de detenţie şi poate şi ca recompensă, administraţia îi făcuse favoarea de a-l elibera singur, despărţindu-l de lotul lui de prahoveni. Nu l-a putut însă scuti de alaiul cu care deţinuţii l-au petrecut până la poarta lagărului. De cum ieşise din dormitorul lui şi începuse să defileze prin faţa celorlalte barăci, fusese întâmpinat de la

fiecare fereastră, la care deţinuţii stăteau adunaţi ciorchine, cu cele mai usturătoare ironii, cu cuvinte de batjocură şi huiduieli, acompaniate de fluierături, ciripituri (aluzie la denumirea de „ciripitor”, sinonimă cu „turnător”, „codoş”, „prăduitor”, cum li se mai spunea delatorilor în închisoare) şi cu loviturile ritmice ale căniţelor de băut apă în gratiile de la geamuri. Eroul scenei, puţin adus din umeri, cu capul plecat şi fără să privească în lături, grăbea pasul sub ploaia de invective şi ocări, ca o javră gonită cu pietre. Sugerându-mi această imagine, dragostea mea pentru animale mi-a stârnit pentru un moment mila şi pentru Dogărăscu. Ce tristă eliberare! Ce deosebire între cei care, înconjuraţi şi asaltaţi de prieteni înainte de plecare, ieşiseră apoi pe poarta puşcăriei cu inima topită de emoţia despărţirilor, dar cu fruntea sus, şi nenorocitul de Dogărăscu, de la care nimeni nu-şi luase rămas bun şi care avea să-şi poarte mai departe, şi în libertate, ruşinea josniciei lui.

În fine, mi-a venit şi mie sorocul să fiu chemat la anchetă. Era prima anchetă pe care o aşteptam cu nerăbdare şi fără emoţii. Prima de care nu-mi era teamă şi pentru care nu-mi făcusem niciun plan şi nu-mi pregăteam răspunsurile. E drept că, de data asta, ştiam dinainte că va fi un joc fără riscuri, în care, pentru o dată, cunoşteam cărţile adversarului şi toate atuurile erau la mine. Am urcat liniştit cele câteva trepte şi am bătut la uşa indicată de gardianul care mă însoţise. Civilul care m-a primit stătea aşezat la o masă şi pasămite studia un dosar. Arătându-mi scaunul din faţa lui, de cealaltă parte a mesei, mi-a spus pe un ton normal „ia loc”, şi nu răstindu-se „stai jos!”. Eram pentru prima oară poftit să stau la aceeaşi masă cu securistul şi nu pus la colţ, la o măsuţă mică, în celălalt capăt al încăperii. Apoi, de parcă mi-ar fi citit gândurile, a continuat:

— Domnule Ioanid, să ştii că nu am venit să te anchetez. Te-am chemat numai fiindcă am vrut să te cunosc şi să stăm puţin de vorbă. Vreau să discutăm deschis, să ne spunem părerile cu toată sinceritatea. Te asigur că vei putea să-ţi exprimi fără nicio teamă orice opinie, pentru că nu vei avea nicio neplăcere.

La capătul acestei introduceri a făcut o pauză, aşteptând probabil din partea mea un răspuns din care să se lege conversaţia pe care şi-o dorea. Eu tăceam însă, străduindu-mă să-i ofer o privire cât mai inexpresivă. De fapt, mă distram să-i stric jocul. Cred că exagerasem însă, pentru că, nedescoperind în privirea mea lipsită de viaţă nici cea mai mică licărire, m-a bănuit greu de cap şi m-a întrebat dacă am înţeles ce mi-a spus.

— Da, i-am răspuns pe un ton neutru şi lipsit de vlagă.

— Îţi propun să facem abstracţie de faptul că eu sunt liber şi dumneata deţinut, şi să stăm de vorbă ca doi oameni care vor să se cunoască şi să aibă un schimb de păreri. Eşti de acord?

— Da. Deşi nu văd la ce poate folosi.

Exprimându-mi în acest fel lipsa de interes şi neîncrederea în utilitatea schimbului de păreri propus, mă aşteptam cel mult să-l fi ofensat şi nicidecum să-l fac să-mi demonstreze contrarul desfăşurând o lungă şi stăruitoare argumentaţie, demnă de insistenţele celui mai pisălog predicator sectant. Timp de câteva minute, mi-a explicat cu răbdare şi bunăvoinţă cum amândoi putem afla lucruri folositoare unul de la altul, dar că mai ales el era în măsură să mă informeze pe mine, fiind dispus să-mi povestească tot ce mă interesează despre aspectele vieţii de afară şi să-

mi răspundă la orice întrebare. La rândul lui, ar vrea şi el să afle impresiile mele despre realizările regimului şi felul cum apreciez progresele făcute, pentru a-şi da seama în ce măsură am înţeles din ziarele pe care le primeam extraordinarele schimbări petrecute afară în timp ce eu eram în închisoare. Dacă mai aveam nedumeriri, era gata să mi le risipească, dându-mi toate lămuririle necesare. Considera că trebuia să ştiu cum trăiesc acum oamenii în ţara noastră, faţă de condiţiile de viaţă din trecut, pentru că şi eu mă voi încadra în noua societate, când voi ieşi din închisoare.

— Domnule ofiţer, am sfârşit prin a-i spune, văzând că nu vrea să-şi divulge nici numele (fie chiar fals), nici gradul. Deşi îmbrăcat în haine civile, nu m-a contrazis, lăsându-mă să-l tratez ca ofiţer. Domnule ofiţer, eu nu-mi mai fac iluzii în privinţa ieşirii din închisoare. După doisprezece ani de detenţie, în condiţiile regimului de exterminare la care am fost supuşi în penitenciare şi ale muncii istovitoare la care am fost forţaţi în minele de plumb şi aici, în Balta Brăilei, unde m-am şi îmbolnăvit de tuberculoză, eu ştiu că nu voi mai putea rezista încă opt ani, cât mai am de executat.

Ştiam dinainte că aici avea să mă întrerupă şi n-am fost surprins când mi-a spus că, dacă sunt condamnat la douăzeci de ani, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să stau în închisoare până la expirarea pedepsei. Regimul putea oricând să ne reducă pedepsele sau chiar să ne amnistieze, în funcţie de atitudinea fiecăruia dintre noi şi de rapoartele de bună purtare din dosarele noastre. Mai ales acum, spunea el, când poporul şi-a consolidat puterea, eliminând clasele exploatatoare, când se realizase colectivizarea agriculturii etc., etc. şi, când ţara toată păşeşte pe drumul socialismului, şansele noastre ca guvernul să ia în considerare şi problema deţinuţilor erau foarte mari. A ţinut apoi să-mi spună că, în dosarul meu, pe care îl avea în faţă, există şi certificatul emis de doctorii din spitalul de la Salcia, care atestă că, în urma tratamentului aplicat, TBC-ul pe care îl contractasem fusese stabilizat şi nu se mai afla într-un stadiu evolutiv.

— Te-ai însănătoşit, eşti încă tânăr şi voinic. Nu ai niciun motiv să fii descurajat şi pesimist. Viaţa dumitale se poate schimba în orice moment.

La îmbărbătările lui, eu continuam însă să rămân sceptic şi resemnat în faţa soartei, stare care justifica dezinteresul meu pentru progresele realizate în ţară şi explica indiferenţa cu care priveam la un viitor pe care oricum nu-l voi mai apuca. Pesimismul meu atât de rezistent la toate argumentele, cât şi faptul că nu mă arătam dispus să mă întind la vorbă începuseră să-l irite. Renunţând la insistenţele directe, a deviat tema discuţiei spre ziarul care se afla lângă el pe masă.

— Ai citit probabil ziarul de azi, aşa că ţi-ai putut da seama din fotografia asta cum arată oraşele noastre acum.

Mi-a întins peste masă ziarul, indicându-mi cu degetul poza de pe prima pagină a unui cartier de blocuri din nu mai ştiu ce oraş din ţară.

— Ai văzut-o, nu?

— O văd acum.

— De ce? s-a mirat el. Nu aţi primit ziarul azi?

— Nu ştiu.

Asta era prea de tot!

— Cum nu ştii? Ce, dumneata nu citeşti ziarele?

— Nu le citesc, fiindcă, aşa cum v-am spus, nu mă interesează! Sunt la fel cu cele de acum doisprezece ani, când am fost arestat. Ca şi atunci, laudă şi acum realizările regimului, vorbesc de pace, de bunăstare şi de progres şi promit un viitor luminos. Atunci eram liber şi aveam dovada contrarie la îndemână: viaţa mizerabilă, cu toate lipsurile ei, de la pâine până la îmbrăcăminte. De ce să cred că acum este altfel, din moment ce ziarele repetă aceleaşi minciuni de atunci?

Îmi pierdusem răbdarea să mai fac pe prostul. La o anchetă „normală”, nu mi-aş fi putut permite luxul sincerităţii. A trebuit însă să admir stăpânirea de sine a interlocutorului meu, căruia i-am surprins numai pentru o clipă în ochi privirea de securist din anchetele de altădată, când se pregătea să lovească. Făcând abstracţie de îndrăzneala mea de a-l fi provocat aruncându-i în faţă nişte adevăruri supărătoare, îndrăzneala pe care „în mod obişnuit” ar fi reprimat-o pe loc, anchetatorul, nu numai că nu mi-a făcut niciun reproş, dar s-a arătat de-a dreptul întristat de faptul că eram atât de străin de realitate.

— Dacă ai vedea cât de mult s-au schimbat lucrurile afară, nu ai mai vorbi aşa!

Au urmat apoi câteva schimburi de păreri, în care m-am arătat la fel de nereceptiv la descrierea idilică a vieţii în societatea socialistă. Simţeam cum, de sub vocea calmă, forţat de calmă, cu care îmi vorbea, se apropia explozia. Îndărătnicia cu care refuzam să cred ce scriau ziarele, susţinând că nu cred nimic până nu văd cu ochii mei, începuse să-l exaspereze. Şi-a mai păstrat totuşi calmul, pentru a-mi pune întrebarea care le fusese pusă tuturor celor care în acele zile trecuseră prin camera de anchetă înaintea mea.

— Să presupunem prin absurd că vei fi pus chiar acum în libertate şi că, ajungând la Bucureşti, vei constata că ceea ce scrie în ziare, ca şi tot ce ţi-am povestit eu, corespunde realităţii, ce ai avea de gând să faci?

— M-aş duce mai întâi s-o caut pe mama.

— Şi ce planuri de viitor ţi-ai face? Te vei încadra în câmpul muncii şi îţi vei vedea de treabă sau vei începe iar să unelteşti împotriva clasei muncitoare?

Ignorând ultima întrebare, i-am spus că era normal să-mi caut un loc de muncă pentru a-mi asigura un mijloc de existenţă. Probabil că docilitatea cu care îi răspunsesem până aci l-a încurajat să devină mai provocator:

— Cred că te-ai învăţat minte şi nu vei căuta să iei legătura cu bandiţii cu care ai stat în închisoare.

— Ba dimpotrivă! Voi căuta să-i întâlnesc şi afară, pentru că singurii mei prieteni se află printre bandiţii de care vorbiţi. Petrecându-mi tinereţea, vremea când se leagă prieteniile, în închisoare, era firesc ca acolo să-mi găsesc prietenii. Alţii nu am!

De data asta se umpluse paharul. Răspunsul meu l-a scos din sărite şi nu s-a mai abţinut. I se schimbase şi privirea şi tonul când, sculat în picioare, mi-a strigat:

— Tot bandit ai rămas! Aici o să-ţi putrezească oasele! Ieşi, în Paştele mă-tii, afară!

Securistul tot securist! Vine momentul când nu poate să nu-şi dea arama pe faţă! Cu urarea creştinească pe care mi-a adresat-o, întrevederea noastră a luat sfârşit. Părăsind încăperea, m-am dus să le

povestesc păţania mea şi prietenilor care mă aşteptau în curtea lagărului. Deşi îi oferisem anchetatorului prilejul să-mi mai adauge câteva trăsături defavorabile portretului şi caracterizării din dosar, mulţumirea mea de a nu-i fi cântat în strună compensa paguba adusă bunei mele reputaţii în ochii Securităţii, şi aşa demult pierdută.

ELIBERAREA MEA. ÎNTRE DOUĂ LUMI

Niciodată de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare nu am avut atât de vie conştiinţa inutilităţii timpului pierdut, ca acum, în preajma eliberării, când începusem să măsor scurgerea vremii numărând zilele şi ceasurile pe care mai eram obligat să le petrec între sârmele ghimpate ale lagărului. Zilele de după anchetă mi s-au părut nesfârşit de lungi şi de plictisitoare. Pluteam între două lumi. Nu mă mai simţeam nici în închisoare şi nu eram nici liber. Au mai trecut trei sau patru zile, până când, într-o dimineaţă, am fost strigat să mă prezint la magazie cu „cazarmamentul” (pătura şi cearşaful) şi cu echipamentul de deţinut (pantalonii şi haina de zeghe, bocancii şi rufele de corp). Le-am predat şi mi-am recuperat bagajul cu lucrurile personale.

Mi-am privit cu drag valiza de carton, cu balamalele ei stricate şi legată cu cureaua de la pantaloni, care, de la rearestarea mea, în 1953, după evadarea de la Cavnic, urmase şi ea de-a lungul anilor acelaşi itinerar ca şi mine. Poposise şi ea ca şi mine perioade mai scurte sau mai lungi de timp în magaziile aceloraşi puşcării în care stătusem şi eu. Fiecare transfer cu duba şi fiecare magazie o marcaseră cu câte o cicatrice în plus. Brăzdată de zgârieturi, cu o spărtură în capac şi cu un colţ rupt, abia a mai rezistat să nu-şi deşerte conţinutul când am ridicat-o de jos. Deschizând-o, mi-am regăsit hainele, la fel de peticite şi de slinoase cum le ştiam de la Piteşti, dar având în plus un iz de încins, căpătat în magazia din Salcia, care împrospătase duhoarea de tinetă, motorină şi sudoare, pătrunsă în fibrele ţesăturii. Şi totuşi, chiar aşa cum arătau şi miroseau, mi-a făcut plăcere să le îmbrac! Mai greu mi-a fost cu pantofii, cumpăraţi cu ani în urmă la Drăgăşani, pe care nu apucasem să-i port. Erau nou-nouţi şi totodată vechi de unsprezece ani. Nu numai faptul că pielea căputelor se uscase, se întărise şi refuza să cedeze, dar şi picioarele mele, lăţite de când tot purtasem numai bocanci cu câteva numere mai mari, făceau ca încălţatul lor să fie o îndeletnicire laborioasă şi destul de chinuitoare. În cele din urmă, i-am prididdit şi, după câteva ture prin curte, au devenit mai flexibili, şi nu mi-am mai simţit picioarele prinse în menghină.

Îmbrăcatul şi încălţatul au ridicat în dimineaţa aceea pentru aproape toţi cei o sută trei bucureşteni, care îşi primiseră bagajele o dată cu mine, o serie de probleme care trebuiau rezolvate. Cei mai „înstăriţi” şi-au dăruit surplusul de rufe camarazilor mai „săraci” sau celor care nu avuseseră niciun bagaj la magazie. Fiecare căuta să-şi ajusteze cât de cât hainele.

Unora le „rămăseseră prea mari” şi le mutau nasturii. Altora le lipseau şireturile la pantofi sau nu aveau curea la pantaloni. Toţi aveam câte ceva de făcut, de cârpit, cusut sau improvizat, înainte de a putea fi gata echipaţi. Ne săreau în ajutor şi prietenii care încă mai rămâneau în lagăr şi veniseră să-şi ia rămas bun de la noi. Rând pe rând, pe măsură ce reuşeam să ne punem la punct îmbrăcămintea de drum, ieşeam în curte să mai schimbăm o vorbă cu cei de care urma să ne despărţim. Mă aflam în mijlocul unui grup de prieteni, când mi-am auzit strigat numele. Eram chemat să mă mai prezint o dată la magazie. Am crezut că magazionerul făcuse vreo greşeală în scripte când îmi preluase efectele cazone, şi mă chema acum ca să lămurească încurcătura.

— Cum te cheamă? m-a întrebat cu un aer bănuitor, în timp ce-şi arunca ochii pe o hârtie.

— Ioanid.

— Şi mai cum?

— Ion.

A mai consultat o dată hârtia, dar tot nu părea convins că nu-l mint. După o scurtă ezitare, s-a hotărât să mă mai supună la o verificare:

— Ai vreun obiect de valoare depus la magazie?

În clipa aceea am înţeles de ce fusesem chemat.

— Da, un ceas! i-am răspuns.

Uitasem complet de existenţa lui, deşi făcusem şi carceră pentru el la Aiud, când refuzasem să semnez declaraţia că sunt de acord să-mi fie trimis acasă. Gardianul l-a scos din cutiuţa de lemn în care fusese ţinut şi, înainte de a mi-l da, ca ultimă măsură de precauţie, a adăugat:

— Să ştii că, dacă nu merge, eu nu am nicio vină. Eu am avut ordin să-l păstrez în magazie şi acum am primit ordinul să ţi-l predau. Atât! De altceva nu răspund!

Ceasul stătea şi el tot de unsprezece ani în închisoare, ca şi mine, şi se oprise în 1953, în ziua în care fusesem ridicat de pe stradă de agenţii Securităţii. L-am învârtit şi, spre surprinderea mea, a pornit. Mai rămânea să-l potrivesc. Acostându-l pe un gardian care trecea prin curte, pentru a-l ruga să-mi spună cât e ceasul, mi-am amintit că ultima oară când pusesem această întrebare unui securist fusese cu mulţi ani în urmă, în prima zi a arestării şi depunerii mele la Malmaison. Stârnisem atunci o reacţie de proporţii neaşteptate, dar pe măsura suspiciunii bolnăvicioase de care sufereau până la obsesie membrii Securităţii. Nu numai că nu mi-a destăinuit „secretul” orei, dar am fost supus şi la un adevărat interogatoriu pentru a afla motivul real care mă determinase să cer o asemenea informaţie.

— De ce întrebi? Ce te interesează? De ce vrei să afli ora? Aici nu ai voie să ştii cât e ceasul!

De atunci, devenit prudent, mi-am înfrânt curiozitatea şi nu am mai pus asemenea întrebări năstruşnice. Acum, fiind pe punctul de a fi eliberat, am îndrăznit să recidivez, iar gardianul, luat prin surprindere, a reacţionat spontan, întocmai ca tovarăşul de la Malmaison din 1949:

— De ce vrei să ştii cât e ora?

— Ca să-mi potrivesc ceasul!

Firescul răspunsului i-a tulburat reflexul profesional, convingându-l să-mi trădeze secretul. Cu ceasul la mână, m-am întors la grupul de prieteni.

M-au primit cu exclamaţii de uimire. Reprezentam o excepţie: eram singurul din tot lagărul care avea ceas!

Era mult mai devreme ca de obicei, când ni s-a dat mâncarea de prânz. Luam pentru ultima oară masa în închisoare. Aproape nimeni nu şi-a mai golit gamela. Imediat după aceea, cei o sută trei bucureşteni de pe lista de plecări din ziua aceea am fost anunţaţi să ne adunăm la poarta lagărului. Au urmat în grabă ultimele strângeri de mâini, îmbrăţişări, schimburi de adrese, recomandări şi promisiuni de reîntâlnire, şi m-am îndreptat spre grupul care începuse să se formeze lângă poartă. Lăsasem în urma mea pe patul din baracă câteva zdrenţe şi o valiză de carton spartă. Plecam cu mâinile goale, dar totodată încărcat de amintiri emoţionante şi mai bogat sufleteşte decât cu doisprezece ani înainte. Am mai avut parte de un apel nominal şi de o numărătoare. Am ieşit apoi pe poartă, neîncolonaţi, vorbind între noi şi în pas de voie. În faţa corpului de gardă ne aşteptau camioanele. Două, dacă nu mă înşel. Ne-am căţărat în ele, fiecare cum a putut. Am nimerit în cel de-al doilea camion, împreună, printre alţii, cu Nuţu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu. De ceilalţi nu-mi mai amintesc. Eram în plină vară. Era ziua de 29 iulie 1964.

Înghesuiţi în lada vehiculului, transpirând sub dogoarea soarelui de amiază şi învăluiţi în vârtejurile de praf ridicate de camionul care îl preceda pe al nostru, am pornit-o spre nord, pe drumul paralel cu braţul Dunării Vechi, care ducea la Piatra-Frecăţei. Cred că n-am mers mai mult de o oră, dar, când am ajuns şi ne-am dat jos din camioane, eram de nerecunoscut. Feţele noastre transpirate, de care se lipise praful, păreau proaspăt tencuite, iar hainele pe care se aşezase pulberea drumului căpătaseră toate aceeaşi culoare gălbuie, amintind de uniformele trupelor lui Rommel în timpul campaniei din Africa.

Camioanele se opriseră în faţa unei case izolate, aşezată aproape de malul apei. Fusese probabil o casă de ţăran mai înstărit, care acum adăpostea un sediu al miliţiei locale. Mi-a rămas în minte numai o imagine prea vagă a locului unde poposisem, pentru a mă încumeta să-l descriu. Ţin minte doar povârnişul nisipos al malului Dunării, apele ei tulburi, în care ne-am spălat feţele de praf, şi cele câteva sălcii cu trunchiurile lor contorsionate. O vreme, nu s-a ocupat nimeni de noi. Unii, aşezaţi pe mal, priveau cursul apei, alţii ne trăsesem la umbra rară a sălciilor şi stăteam de vorbă, când şi-au făcut apariţia doi civili, îmbrăcaţi orăşeneşte. Ne-au spus că aveau misiunea să se ocupe de transportul nostru la Bucureşti, însoţindu-ne până la destinaţie. Deocamdată erau în aşteptarea bacului care ne va duce la Brăila. Între timp, până la sosirea bacului, tovarăşul colonel şi tovarăşul căpitan, cum se adresau unul altuia cei doi civili, s-au aşezat şi ei pe jos, în mijlocul nostru, pe iarba săracă de sub umbra sălciilor. După ce au pus acest prim semn de egalitate între noi şi ei (eram, vezi Doamne, cu toţii oameni liberi!), au trecut la pasul următor, menit să reanime conversaţiile noastre care, la apropierea lor, încetaseră brusc. Şi-au scos amândoi ţigările din buzunar şi, scuzându-se că nu au destule pentru a ne putea oferi la toţi, au întins pachetele celor aşezaţi în imediata lor apropiere.

— Mulţumesc, nu fumez, a răspuns pe rând fiecare dintre cei îmbiaţi să se servească din pachetele ce le erau întinse.

Nu ne vorbisem dinainte şi totuşi refuzul a fost general. Iar spontaneitatea reacţiei noastre dovedea că reflexul puşcăriaşului de a respinge din principiu orice gest de apropiere din partea securistului nu dispăruse o dată cu punerea noastră în libertate. Era un reflex de apărare a obrazului, la fel de util şi afară, ca şi în puşcărie. Era lucru ştiut că Securitatea oferea ţigări şi oamenilor liberi!

— Cum? Nu fumaţi niciunul? s-a mirat colonelul.

Nu a primit niciun răspuns, dar tăcerea noastră ostentativă era grăitoare. Îngerii noştri păzitori au înţeles că nu eram dispuşi să fraternizăm cu ei. Descumpăniţi o clipă de eşecul suferit, au căutat să-şi ascundă decepţia, aprinzându-şi câte o ţigară. Momentului penibil ce se crease i-a pus însă capăt sosirea bacului. Profitând de diversiunea produsă de manevrele de acostare şi de instalare a punţii de îmbarcare, civilii s-au sculat din mijlocul nostru executând o retragere onorabilă spre malul Dunării.

Câteva minute mai târziu s-a consumat şi ultima formalitate dinaintea plecării din Balta Brăilei: ni s-au înmânat „biletele de eliberare” emise de „Formaţiunea 0957 Ostrov”, datate „anul: 1964, luna: 07, ziua: 29”.

Se făcuse târziu. Trecuse de jumătatea după-amiezii când ne-am îmbarcat noi, cei o sută trei bucureşteni, împreună cu cei doi ofiţeri ai Ministerului de Interne. Ne-am urcat la bord fără să fi apucat încă, nici noi, nici ei, să ne obişnuim şi să ne simţim la largul nostru în noua ipostază. Nu ajunsesem încă, nici unii, nici ceilalţi, la capătul evoluţiei noastre în procesul de metamorfoză pe care îl sufeream. Noi nu mai eram deţinuţi, dar nici liberi nu ne simţeam, de vreme ce ne deplasam sub supravegherea celor doi securişti. La rândul lor, nici cei doi securişti nu păreau să se acomodeze uşor cu însărcinarea primită. Cred că nu reuşeau să înţeleagă prea bine schimbarea ce li se cerea în comportarea faţă de noi. Păreau să nu poată sesiza deosebirea de nuanţă dintre „a păzi” (cu tot alaiul de accesorii, bâte, câini, lanţuri, răcnete şi înjurături, cum se cădea procedat cu „bandiţii”) şi „a însoţi” (pe aceiaşi „bandiţi”, dar acum fără a-i insulta şi brutaliza). Celor doi însoţitori ai noştri, educaţi şi formaţi la şcoala crimei şi tributari mentalităţii securiste pe care şi-o însuşiseră, li se cerea acum să-şi înfrângă până şi reflexele profesionale, pentru a vorbi şi a se purta cu noi civilizat şi chiar amical.

Nu atât din cauza zăpuşelii din fundul bacului, cât din dorinţa de a face ceea ce la venirea noastră în Balta Brăilei ne fusese interzis sub ameninţarea „împuşcării fără somaţie”, ne-am căţărat şi ne-am aşezat cu toţii, unii pe mica porţiune puntată de la prora vasului, alţii chiar pe bordurile lui. Acţiunea noastră, fără să cerem învoire prealabilă, n-a stârnit niciun protest. Dimpotrivă chiar. Tovarăşul colonel, care ne purta de grijă, s-a grăbit să profite de ocazie pentru a-şi arăta bunăvoinţa.

— Aveţi voie să staţi şi sus pe bord, dar vă rog să fiţi atenţi să nu cădeţi în apă. Dunărea e periculoasă. Apa e adâncă şi face vârtejuri!

Buna lui intenţie de a ne fi prevenit de pericolul de înec în apele Dunării nu a impresionat pe nimeni. Toţi am fost şocaţi numai de primele cuvinte ale intervenţiei lui: „Aveţi voie...”! Cum să-şi permită să ne mai spună şi acum că ne dă voie, când dreptul lui de a ne îngădui sau a ne interzice ceva încetase din clipa în care decretul de amnistie ne deposedase de calitatea de deţinut?! Din punct de vedere legal, dar pur teoretic,

raţionamentul era just. Păcătuia doar prin nerealismul lui: cum să invoci argumentul legalităţii tocmai sub regimul „legalităţii socialiste”, sub care, în realitate, legea în ţară o făceau Partidul şi Securitatea? Încăpăţânarea mea de a refuza să recunosc şi să accept această realitate îl hotărâse pe anchetatorul meu, cu câteva zile în urmă, să-mi împărtăşească şi mie, înainte de a mă da afară din birou, concluzia la care ajunsese: „Tot bandit ai rămas!”

Între timp, tovarăşul colonel nu-şi dăduse seama nici de gafa pe care o făcuse şi nu remarcase nici rumoarea stârnită de vorbele lui. Cele câteva ironii care i-au ajuns la ureche, fie că nu le-a auzit prea clar din cauza huruitului motorului remorcherului, fie că nu le-a înţeles. Nici întrebarea pusă de mine cu exagerată candoare nu a înţeles-o:

— De evadat, avem voie să evadăm, domnule colonel?

Mi-a răspuns cu un zâmbet stupid, ce se voia amabil.

Soarele se lăsa încet spre asfinţit, făcând loc primelor neguri ale înserării. Umbrele sălciilor de pe mal se proiectau tot mai lungi peste apele Dunării. Prinzând lumina ultimelor raze ale crepusculului, suprafaţa apei sclipea acum înflăcărată de tonuri roşii-portocalii, care nu mai aminteau cu nimic de galbenul murdar din timpul zilei. Treptat, căldura scăzuse. Se lăsa răcoarea nopţii. O briză uşoară se ridicase din senin pe firul văii, gonind pale de aburi peste faţa Dunării. Curentul de aer rece şi umed ne-a gonit şi pe noi de sus, de pe punte şi borduri, în burta vasului. Se întunecase de-a binelea, iar pe fundul bacului, unde ne refugiasem, părea şi mai întuneric. Aşezaţi sau tolăniţi pe jos, abia ne mai distingeam vecinii din jur. În schimb, dacă priveam în sus, pe cerul adânc şi presărat cu stele se profilau siluetele îngerilor noştri „însoţitori”, rămaşi parcă înadins în picioare pe punte, pentru a-şi semnala prezenţa şi a ne pângări priveliştea.

A mai trecut o vreme până ce bacul şi-a redus viteza pentru a se apropia de mal. Ajunsesem la Brăila. Manevrele de acostare la ponton o dată terminate, zgomotul motorului a încetat. Tovarăşul colonel ne-a anunţat că în curând vom fi conduşi la gară, de unde vom lua trenul spre Bucureşti. Ce distanţă era de la debarcader la gară, dacă am parcurs drumul pe jos sau cu camionul sunt întrebări cărora, cu toate străduaniile, nu mai reuşesc să le găsesc răspunsul. O pată neagră mi s-a aşezat pe memorie, voalându-mi această secvenţă din filmul amintirii. Ţin minte numai momentul debarcării, când tovarăşul colonel ne-a adunat în jurul lui pe ponton şi ne-a ţinut un scurt discurs, căutându-şi cuvintele potrivite pentru a ne face ultimele recomandări. Cu toată osteneala ce şi-a dat-o de a nu cădea în ridicol, nu a reuşit să evite hohotul de râs şi glumele pe care le-a stârnit. Pe scurt spus, ne-a cerut ca, o dată ajunşi în gară, să ne purtăm ca nişte călători obişnuiţi şi să nu atragem atenţia asupra noastră. Pentru a nu provoca eventuale manifestaţii nedorite, era mai bine ca lumea să nu-şi dea seama că venim din închisoare! Cum să nu fi pufnit în râs la asemenea vorbe?! Cum era să trecem neobservaţi sau să fim luaţi drept călători obişnuiţi, când eram numai zdrenţe şi petice, tunşi în cap cu maşina, slabi şi arşi de soare, şi când purtam încă în trăsături şi în priviri stigmatele închisorii?! Multe comentarii pe marginea absurdităţii acestei recomandări i-au auzit urechile tovarăşului colonel cu această ocazie! Încercând să-şi mai ridice prestigiul şifonat ne-a sfătuit, „spre binele nostru”, spunea el, să nu intrăm în vorbă cu ceilalţi călători, reamintindu-

ne de angajamentul pe care îl semnasem, de a nu destăinui nimănui nimic despre detenţia noastră. Cu această aluzie discretă la pedeapsa prevăzută de lege pentru divulgarea secretului de stat, sconta să ne intimideze şi să ne impună mai mult respect. Speranţă deşartă!

După lapsusul care mi-a şters din minte perioada timpului scurs de la debarcarea de pe bac şi până la sosirea în gara Brăila reiau firul povestirii din momentul în care, din apele tulburate ale memoriei, mi-au apărut iar primele imagini clare. Clare doar în măsura în care erau luminate de cele două-trei becuri chioare ale peronului. Nu mai ştiu cât să fi fost ceasul, dar cred că trecuse de ora zece. Cele câteva persoane care mai zăboviseră în gară după plecarea cu puţin înainte a ultimului tren din seara aceea, grăbite şi preocupate de bagajele lor, au părăsit peronul fără să fi remarcat prezenţa grupului nostru insolit. De altfel, chiar dacă ar fi privit spre noi, adunaţi cum eram cu toţii la capătul din dreapta a peronului, unde nu arde niciun bec, nu ar fi desluşit mai mult în semiobscuritatea care ne înconjura decât conturul vag al unor siluete. În gară, în afară de noi, nu părea să mai fie ţipenie de om. Cei doi impiegaţi ai căilor ferate, pe care îi zărisem la sosirea noastră, se retrăseseră în clădirea gării, probabil la indicaţia securiştilor noştri, care stătuseră cu ei de vorbă mai înainte. Abia acum înţelegeam de ce „însoţitorii” noştri nu se arătaseră deloc grăbiţi pe drumul de la Salcia la Brăila şi de ce pauzele făcute pe traseu, atât la Piatra, cât şi la pontonul din Brăila se prelungiseră fără justificare aparentă, tărăgănându-se parcă dinadins şi îmbarcarea, şi debarcarea noastră la cele două popasuri: trebuia să ajungem la Brăila cât mai târziu noaptea, când străzile erau goale şi, după trecerea ultimului tren, când gara rămânea pustie! Securiştii noştri voiau cu orice preţ să zădărnicească, până şi în ultimul moment, contactul nostru cu populaţia. O făceau oare în virtutea aceluiaşi principiu al izolării deţinuţilor politici de lume, aplicat de-a lungul anilor în toate închisorile şi devenit pentru ofiţerii politici aproape obsesie profesională? Sau era o măsură de prudenţă excesivă, menită să prevină riscurile unei manifestaţii spontane din partea lumii, o altă obsesie a regimului? Greu de spus. Mai uşor de calificat: amândouă motivele fiind la fel de absurde! După cum la fel de absurdă avea să fie şi ultima recomandare a tovarăşului colonel, pe care s-a străduit să ne-o servească drept povaţă cu substrat educativ, cam în felul următor:

— Când vom ajunge în Bucureşti, în Gara de Nord, s-ar putea să fiţi acostaţi de necunoscuţi, care să vă ceară informaţii despre alţi deţinuţi, sau de provocatori, care să vă întrebe din ce închisoare veniţi, iscodindu-vă în legătură cu regimul de detenţie. Vă sfătuiesc ca, la coborârea din tren, să părăsiţi imediat gara, fără să vă opriţi sau să vă lăsaţi atraşi în discuţii cu astfel de persoane, ca astfel să nu provocaţi aglomeraţii de curioşi şi să împiedicaţi libera circulaţie a călătorilor pe peron. Nu ar fi nici frumos şi nici înţelept din partea dumneavoastră. Nu vă opriţi şi nu vorbiţi cu nimeni, ca să nu aveţi neplăceri. Plecaţi direct acasă!

Replica pe care a primit-o de la unul mai prompt din rândurile noastre ne-a satisfăcut pe toţi:

— Domnule colonel! Pe noi nu ne mai sperie închisoarea, aşa că ne vom purta normal, aşa cum se poartă oamenii liberi, adică fiecare cum ne taie capul! Sau vreţi să spuneţi că nu suntem chiar liberi?!

Vorbele camaradului nostru ne-au satisfăcut deplin, în timp ce tovarăşului colonel îi scăpărau ochii de mânie. Reacţia n-a fost însă identică: ne-am întors reciproc spatele şi ne-am îndepărtat unii de alţii – noi de mulţumire, el de necaz că nu-şi putea permite să se dezlănţuie. Şi totuşi, după o vreme, cei doi securişti au venit iar printre noi, prietenoşi şi zâmbitori, de parcă nimic nu i-ar fi contrariat. Grijulii, ne-au sugerat să apropiem una de alta cele două-trei bănci înşirate de-a lungul peretelui gării, pentru a putea sta de vorbă aşezaţi, „că doar staţi în picioare de azi-dimineaţă şi sunteţi la fel de obosiţi ca şi noi”. Apoi au pus chiar ei mâna pe o bancă mai răzleaţă, au tras-o lângă celelalte şi s-au aşezat printre noi, ca şi cum ar fi fost firesc să vină şi ei să participe la conversaţie. Automat, discuţiile au încetat. După câteva momente de tăcere, spre mulţumirea colonelului, vădit interesat să fie integrat în discuţiile noastre, cineva i-a adresat totuşi cuvântul pentru a se informa de ora sosirii trenului de Bucureşti. Am aflat astfel că trenul nostru avea să vină abia în jur de ora nouă dimineaţa şi că va trebui să petrecem toată noaptea pe peronul gării.

— Dar noi cum vom călători? Ne daţi bilete de tren sau foi de drum? l-a întrebat aceeaşi voce.

— Nu aveţi nevoie de nimic. De asta avem *noi* grijă. Pentru a ne uşura treaba, vă rog însă să vă suiţi cu toţii în acelaşi vagon. Căutaţi unul cât mai gol, iar dacă vor fi totuşi şi alţi călători, nu vă lăsaţi provocaţi la discuţii!

Satisfacţia tovarăşului colonel a fost de scurtă durată, pentru că dialogul nostru s-a oprit aici. Adunarea noastră în jurul băncilor s-a spart. Am părăsit-o rând pe rând, împrăştiindu-ne pe peron, lăsându-ne interlocutorul singur şi decepţionat de purtarea noastră.

Ultima noastră noapte de tranziţie spre libertate trecea greu. Deşi obosiţi, nu ne ardea de odihnă. Cuprinşi de un fel de neastâmpăr nervos, nu ne venea nici să stăm mult timp locului, nici să ne plimbăm. Cum ne găseam un loc pe o bancă şi ne aşezam, hotărâţi să aţipim măcar câteva minute, cum săream iar în picioare, fie pentru a măsura din nou peronul cu pasul, lăsându-ne pradă gândurilor care ne năpădeau, fie pentru a ne alătura unui grup şi a participa la schimbul de păreri despre ceea ce presupuneam că ne va aştepta de aci înainte. În cele din urmă, pe câţiva i-a răzbit totuşi oboseala şi s-au culcat pe bănci. Marea majoritate însă, adunaţi în grupuri mai mari sau mai mici, continuam să discutăm şi să ne împărtăşim unii altora părerile pe care ni le făceam despre viaţa din Bucureşti şi îngrijorările provocate de gândul schimbărilor survenite acasă şi în familie, în lipsa noastră.

Imaginându-mi-o pe mama, slabă, îmbătrânită şi poate bolnavă, îmi făceam griji în privinţa emoţiei mult prea puternice pe care i-aş putea-o pricinui dacă s-ar trezi deodată cu mine la uşă. Voiam să-i evit un asemenea şoc, la vârsta ei, dar nu ştiam cum să procedez. Dacă nu aş fi lipsit atâţia ani din lume, soluţia ar fi fost simplă: din Gara de Nord aş fi dat telefon unui prieten şi l-aş fi rugat să se ducă înaintea mea la mama, pentru a o pregăti sufleteşte. Acum însă, cu noul meu statut de proaspăt om liber, nu puteam recurge la această cale. Mai întâi fiindcă nu aveam fisă de telefon şi nici bani ca să-mi procur una. Iar dacă şi-ar fi făcut cineva pomană să-mi plătească convorbirea, impedimentele tot n-ar fi fost

înlăturate: nu ştiam niciun număr de telefon pe dinafară, iar în cabine nu mai existau demult anuare telefonice noi. În aceste condiţii, nu-mi rămânea decât să plec pe jos din gară şi să trec pe rând pe la locuinţele prietenilor cărora le ţineam minte adresele, în speranţa că nu se mutaseră între timp şi că îl voi găsi măcar pe unul din ei acasă.

Dintre cei doi discreţi, dar neobosiţi, supraveghetori ai noştri, îmbrăcaţi în civil, care nu ne slăbiseră deloc din ochi şi ne dăduseră mereu târcoale, doar-doar i-am accepta să stea cu noi la taifas, unul capitulase. Se întinsese pe o bancă şi dormea dus. Tovarăşul colonel nu dezertase însă de la datorie. Se ţinea scai, când de un grup, când de altul, căutând să se strecoare şi el în conversaţie cu câte o părere sau o glumă, care să-i fie apreciate. Era însă în mod evident urmărit de ghinion, pentru că, de fiecare dată când reuşea să se insinueze în rândurile unui grup, se petrecea invariabil acelaşi fenomen curios. Grupul se destrăma, cei care îl formaseră risipindu-se mai întâi pe toată suprafaţa peronului, pentru ca apoi să se reunească din nou şi să-l reconstituie în altă parte. De acest joc de-a v-aţi ascunselea nu aveam să ne plictisim nici noi, nici tovarăşul colonel. Probă că l-am jucat toată noaptea!

Trebuie să fi fost aproape ora două din noapte, când, sensibilizat probabil de gândul care mă obseda, de a o menaja pe mama la sosirea în Bucureşti, subconştientul s-a hotărât să-mi sară în ajutor, scoţându-mi la lumină din adâncurile uitării un nume. Singurul nume pe care îl asociasem vreodată cu numele Brăilei, oraş în care nu fusesem niciodată şi nu cunoşteam pe nimeni! A fost ca o revelaţie! Stăteam tocmai de vorbă cu câţiva camarazi, când, deodată, fără nicio legătură cu subiectul discuţiei noastre, mi-a venit în minte numele lui Dan Poenaru. Dan era cel mai mare din cei trei fraţi Poenaru pe care îi cunoscusem la Craiova în toamna lui 1944, când ruşii năvăleau în ţară. De atunci am rămas prieteni şi am continuat să ne vedem cu regularitate în Bucureşti. Eram toţi studenţi. Dan şi-a terminat studiile de medicină şi s-a căsătorit cu o fostă colegă de facultate. S-a mutat apoi la Brăila, oraşul natal al soţiei. Lucrau amândoi la policlinica din localitate. L-am văzut pentru ultima oară în primăvara lui 1952. Venise cu treburi la Bucureşti. Apoi am fost arestat şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el. La început, surprins eu însumi de felul ciudat în care îmi amintisem numele lui Dan, smuls din uitare de jocul năzdrăvan al memoriei, nu m-a dus gândul mai departe. Ideea avea să-mi vină câteva minute mai târziu: să-l rog pe Dan s-o înştiinţeze pe mama de sosirea mea în Bucureşti, în cursul zilei. Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că pentru realizarea ei nu-mi puteam face un plan serios de acţiune, lipsindu-mi absolut toate datele necesare: nu-i ştiam adresa, nu ştiam dacă, după atâţia ani mai locuia tot în Brăila, nu aveam acces la nicio carte de telefon şi nici nu-mi era posibil să contactez vreun localnic căruia să-i cer să mă ajute, pentru că nu aveam voie să părăsesc gara. Concluzia logică, decurgând din înşiruirea atâtor impedimente, califica fără cruţare ideea de a-l căuta pe Dan drept utopică. Cu toate acestea, îmi venea greu s-o abandonez şi continuam s-o examinez pe toate feţele. În cele din urmă, văzând că niciun argument nu-mi vine în sprijin, în loc să ascult de sfatul raţiunii, m-am hotărât să înfrunt absurdul! Am apelat la ajutorul mai multor camarazi, între care dr. Nuţu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu, spunându-le că am intenţia să fac o scurtă escapadă în oraş.

Pentru ca plecarea şi lipsa mea să treacă neobservate, i-am rugat să-şi calce pe inimă şi să se întreţină între timp cu tov colonel, distrăgându-i atenţia de la supravegherea peronului şi a gangului de ieşire în stradă. De cel de-al doilea securist, care sforăia pe bancă, nu era nevoie să se ocupe. Băieţii au fost imediat de acord să-mi acopere plecarea, blocându-l pe colonel. Am început aşadar împreună cu ei manevrele de apropiere şi ademenire. Plimbându-ne şi simulând o discuţie în contradictoriu privitoare la distanţa dintre Brăila şi Bucureşti, unii susţinând că drumul e mai lung pe şosea decât pe calea ferată, iar alţii, dimpotrivă, eram siguri că omul nostru nu va rata ocazia să intervină când vom trece pe lângă el. Aşteptările nu ne-au fost înşelate, iar colonelul, bucuros că ne oprisem din mers făcând cerc în jurul lui pentru a-l asculta, a început să ne împărtăşească cu lux de amănunte tot felul de date din cunoştinţele lui rutiere. Setoşi de a afla de la competentul nostru interlocutor şi alte date şi amănunte din domeniul respectiv, nu mai conteneam cu întrebările. Colonelul, mulţumit de interesul manifestat de auditoriu, prinsese aripi, lansându-se într-o expunere, grosolan de discret politizată, despre dezvoltarea căilor de transport ale „patriei noastre socialiste”.

Treaba mergea strună, şi discuţiile erau în toi, când, pas cu pas, m-am desprins de grup şi m-am fofilat spre ieşire. Am trecut prin gangul care ducea la uşa larg deschisă a clădirii, am depăşit-o şi, înainte de a coborî câteva trepte în stradă, m-am oprit să observ împrejurimile. Nu se vedea ţipenie de om şi nicio fereastră luminată. Oraşul părea mort. Străzile, la fel de întunecoase ca şi peronul pe care îl părăsisem, se pierdeau în lumina lăptoasă a rarelor felinare de pe trotuare. Deşi nu ştiam de ce plecasem din gară şi nici încotro s-o apuc, am pornit-o fără ezitare drept înainte, de-a lungul bulevardului ce mi se deschidea în faţă. O luasem pe partea lui stângă, unde nu erau clădiri. Trotuarul era mărginit de copaci, care nu lăsau decât ici-colo să străbată printre ei lumina săracă a felinarelor. Nu aveam nicio ţintă precisă. Deşi conştient de inutilitatea escapadei mele, eram totuşi mulţumit şi mă simţeam bine. Cred că în acele clipe am avut pentru prima oară sentimentul libertăţii fizice depline. Parcă atunci mi s-ar fi tăiat lanţurile şi mi s-ar fi scos cătuşele, şi nu în momentul când mi s-a înmânat biletul de eliberare. Mă ştiam singur, nepăzit, neescortat, neurmărit şi chiar nesupravegheat. Instinctiv începusem să umblu cum nu mai umblasem de mulţi ani de zile. Nu mai priveam pe sub sprâncene, pe furiş, în stânga şi în dreapta, cu teamă, cu suspiciune şi cu toate simţurile în alertă. Păşeam din nou cu imprudenţa omului liber. Mă bucuram de aerul proaspăt al nopţii, deşi pereţii caselor şi caldarâmul mai dogoreau încă de căldura acumulată în timpul zilei şi mă plimbam lipsit de griji şi chiar de gânduri. M-a trezit la realitate un câine vagabond care traversa strada. A trecut pe lângă mine fără să mă bage în seamă şi şi-a văzut de drum mai departe. Avea aerul să ştie exact unde se duce, nu ca mine. Mă gândeam totuşi să pun capăt hoinărelii mele nocturne, fără rost. Nu aş fi vrut să mă întâlnesc cu vreun miliţian, care să-mi ceară să mă legitimez. Având foaia de eliberare la mine, nu riscam mare lucru, dar mi-ar fi displăcut să mă întorc în gară însoţit de miliţian!

Aruncând o ultimă privire împrejur, înainte de a porni înapoi spre gară, mi s-a părut că zăresc la vreo douăzeci-treizeci de metri mai departe o dâră de lumină pe trotuarul de vizavi. Curios, am mai făcut câţiva paşi şi

m-am convins că nu mă înşelasem. Nu ştiu ce m-a îndemnat să traversez şi să mă apropii de casa cu geamul luminat, care îmi atrăsese atenţia. Era un hotel, iar lumina venea de la o fereastră cu ghişeu, în spatele căreia pâlpâia flacăra unei lămpi cu gaz. Pe scaun, cu coatele pe masă şi cu capul în palme, moţăia portarul de noapte. În clipa următoare însă, rotindu-mi privirea prin încăpere, ochii mi s-au oprit la o poliţă din perete, unde flacăra lămpii îşi juca lumina pe luciul negru al unui aparat de telefon. Deşi mi s-a părut o tentaţie a diavolului, nu i-am putut rezista! Fără a mai sta pe gânduri, am bătut uşor în geam. Omul a ridicat capul. Cum nu-mi pregătisem nicio formulă de intrat în vorbă, i-am adresat primele cuvinte care mi-au venit în minte:

— Bună seara. Nu vă supăraţi, puteţi să-mi spuneţi cât e ceasul? Al meu a stat.

O întrebare nu prea inspirată, dar la care am primit răspuns. Era cam două şi jumătate noaptea. Continuându-mi jocul, în care singur intrasem, m-am prefăcut că-mi potrivesc ceasul. Câştigasem totodată timp, nădăjduind să-mi vină o idee mai fericită care să deschidă calea unui dialog, portarul nedând semne de mare vorbăreţ. Ceva mai puţin banal decât să-l rog să-mi dea un pahar cu apă nu m-a luminat Dumnezeu să-i spun. Poate că la lipsa mea de imaginaţie a contribuit în acel moment, şi îngrijorarea ce mi-o producea curiozitatea din privirea portarului, care îşi lungise gâtul spre ghişeul deschis, pentru a-mi distinge trăsăturile mai de aproape. În cele din urmă, mulţumit de rezultatul examenului, figura, cam posacă până atunci, i s-a înseninat şi, ignorându-mi rugămintea, s-a aplecat până la deschizătura ghişeului pentru a mă întreba în şoaptă:

— Veniţi din Baltă?

La răspunsul meu afirmativ, tot pe şoptite, omul s-a ridicat de la masă şi s-a îndreptat spre uşa care dădea în stradă. A descuiat-o şi m-a invitat să intru. S-a grăbit s-o închidă din nou în urma mea, şi numai după ce a făcut lampa mai mică, s-a întors spre mine şi, bătându-mă cu afecţiune pe umăr, m-a poftit să stau jos. Apoi mi-a spus că se duce să-mi aducă apă şi a ieşit din cameră. S-a întors înainte de a apuca să mi se trezească vreo bănuială. În schimb, a reuşit să-mi facă o surpriză pe care n-am uitat-o nici până în ziua de azi: pe lângă paharul şi cana cu apă rece, mi-a pus în faţă, pe masă, o farfurioară cu câteva linguriţe de dulceaţă de caise.

— M-am gândit că n-oţi fi mâncat demult dulceaţă! E făcută în casă, de nevastă-mea.

Nu mai ţin minte dacă în clipa aceea mi s-au umezit ochii, dar gestul şi vorbele portarului din Brăila au fost primul dar emoţionant pe care mi l-a oferit libertatea. Portarul mi-a povestit că în ultimele săptămâni, după apariţia decretului de graţieri, brăilenii se obişnuiseră cu tranzitul foştilor deţinuţi prin gara lor. Aproape în fiecare zi sosea câte un lot de eliberaţi din lagărele de muncă presărate între cele două braţe ale Dunării. Se întorsese acasă şi un vecin de-al lui, de la care auzise lucruri care îl îngroziseră, despre viaţa deţinuţilor. Omul se bucura din tot sufletul de sfârşitul calvarului nostru şi era încredinţat că situaţia în ţară se va schimba.

— O să vedeţi cum în curând o să scăpăm de toate necazurile.

Vorbea cu convingerea născută din dorinţă şi, mai cu seamă, din năduf.

Înţelegând cu ce fel de om aveam de a face, n-am mai pregetat. I-am destăinuit cu toată sinceritatea care îmi era oful! Bucuros că mă poate ajuta, portarul mi-a dat imediat cartea de telefon. Am deschis-o şi am început să întorc paginile. Când am ajuns la litera P, mi se zbătea inima în piept de emoţie, iar când am citit numele de Poenaru, mi s-au împăienjenit ochii şi mi s-a părut că nu am văzut bine. M-am apropiat de lampă şi scrisul s-a limpezit. Nu mă înşelasem: numele lui Dan figura în carte!

Portarul, care îmi urmărise expresia, nu a mai aşteptat să-l rog. Mi-a luat-o înainte:

— Daţi-i telefon!

Nerăbdător, am format numărul. Mi-a răspuns o voce somnoroasă, pe care totuşi, după atâţia ani, am recunoscut-o. Am vrut să mă asigur:

— Tu eşti, Dane?

— Eu! Cine întreabă? mi-a răspuns cu ton ursuz.

— Ion! Adu-ţi aminte de tinereţea noastră în Bucureşti!

S-au scurs câteva secunde lungi, de parcă s-ar fi întrerupt convorbirea. Apoi, deodată, mai vioaie ca înainte şi nereuşind să-şi tempereze elanul, vocea lui Dan a izbucnit în receptor:

— De unde vorbeşti?

— Din gară. Sunt în drum spre Bucureşti.

— În douăzeci de minute sunt la tine!

Abia am reuşit să-i domolesc entuziasmul, explicându-i că apariţia lui în gară nu ar putea trece neobservată. I-am dat de înţeles că nu eram încă singur şi de capul meu. Apoi l-am rugat să telefoneze cuiva din cunoştinţele noastre comune din Bucureşti, pentru a o preveni pe mama de întoarcerea mea. Înainte de a încheia convorbirea, Dan mi-a spus că, totuşi, dimineaţa, când va pleca la serviciu, în drum spre spital, va trece prin gară să mă vadă. Cum şi mie mi-era dor de el, am căzut de acord să ne întâlnim în jurul orei şapte în W.C.-ul din subsolul gării.

În primele ore de libertate, sub protecţia tovarăşului colonel, soarta îmi fusese cum nu se poate mai favorabilă. Nesăbuinţa cu care pornisem în căutarea lui Dan, fără a avea în vedere vreun punct de reper sau un fir conducător cât de vag şi contrar oricărui calcul şi oricăror prevederi logice de a-l fi găsit, totuşi fusese o performanţă care depăşise până şi isprava orbului care nimerise Brăila. Bucuros de reuşită, după ce i-am mulţumit portarului pe care norocul mi-l scosese în cale, m-am grăbit să mă întorc în gară. Pe peron, situaţia era neschimbată. Colonelul se afla în mijlocul aceluiaşi auditoriu, care în cele trei sferturi de oră cât lipsisem îi flatase orgoliul, ascultându-l cu prefăcut interes şi luare-aminte. O dată cu întoarcerea mea, în dispreţul celei mai elementare bune-cuviinţe, toţi admiratorii aveau să-l părăsească de la o clipă la alta. Tovarăşul colonel se uita nedumerit cum se îndepărtau din jurul lui, împinşi ca de o forţă centrifugă. Nu-l ducea mintea să înţeleagă că dispreţul, de care el şi toţi tovarăşii lui se vor bucura până la sfârşitul vieţii, fusese numai aparent suspendat timp de trei sferturi de oră. Sub ochii lui, la câţiva paşi distanţă, spre un colţ al peronului, grupul s-a reconstituit iar, de data asta în jurul meu. Le-am povestit prietenilor despre succesul escapadei mele nocturne în oraş şi i-am informat despre întâlnirea pe care mi-o dădusem cu Dan la prima oră a dimineţii. Băieţii s-au oferit să atragă atunci din nou atenţia securiştilor într-altă parte. Camaraderia şi solidaritatea noastră funcţionau

la fel ca în închisoare, dându-ne şi afară aceleaşi satisfacţii. Succesul unuia dintre noi era succesul tuturor. Legăturile din temniţă s-au perpetuat şi în libertate, unde am continuat să ne veselim sau să ne întristăm de bucuriile sau de necazurile fiecăruia dintre noi. Cred că progresul tehnic şi regresul moral cu care ne-a ieşit în întâmpinare „noua libertate” ne-a găsit pe cei mai mulţi dintre noi refractari la influenţele ei. Refuzând integrarea în mentalitatea noii societăţi, dar obligaţi să ne încadrăm în tiparele vieţii ce ni se oferea, am optat pentru periferia ei, unde, cu preţul mizeriei, mai găseai puţină independenţă şi un aer mai respirabil.

Ultima parte a nopţii a trecut mai greu. Ne ajunsese oboseala. Zorile ne-au surprins moţăind, rezemaţi de câte un stâlp al peronului sau chiar aşezaţi pe jos. Se lumina de zi, şi gara se trezea. Funcţionarii îşi făceau pe rând apariţia în birourile până atunci închise. Câţiva impiegaţi, în uniforme cam ponosite, morocănoşi şi fără tragere de inimă, se îndreptau spre locul de muncă. La scurtă vreme după primele semne de reluare a activităţii feroviare, gara a fost inundată de o mulţime de funcţionari şi muncitori navetişti. S-au îngrămădit pe peron, de-a lungul liniei de cale ferată, în aşteptarea garniturii de tren care urma să-i ducă la locul de muncă. La sosirea lui, am asistat la asaltul şi luptele corp la corp care s-au dat la urcarea în vagoane. Agresivitatea tonului şi invectivele schimbate între combatanţi m-au dus fără să vreau cu gândul înapoi, la gardienii M.A.I., de care abia mă despărţisem. Şi mi-a fost ruşine de a-mi fi permis să gândesc aşa. Nu ştiam că aveam să-mi reproşez de multe ori de aci înainte asemenea gânduri dureroase, pe care din mândrie nu le exprimam cu glas tare. După plecarea trenului de navetişti şi încă sub impresia neplăcută a celor văzute şi auzite, rămăsesem adunaţi în jurul băncilor din partea dreaptă a peronului. Priveam de acolo la afluxul tot mai numeros de călători care veneau în gară şi la forfota crescândă, pe măsură ce se apropia ora şapte şi sosirea următorului tren. Tevatura produsă pe peron de o mulţime gălăgioasă şi agitată, vociferând la coada din faţa casei de bilete, gâfâind sub povara bagajelor, strigându-şi în gura mare copiii sau interpelându-şi cunoscuţii, crease climatul ideal pentru întâlnirea mea cu Dan, scutindu-i totodată pe camarazii mei de corvoada unei noi conversaţii cu colonelul.

Profitând aşadar de hărmălaia din jur, m-am dus să-mi iau în primire postul de observaţie pe care mi-l alesesem din timp pe treptele care coborau la closetul public din subsol. Pentru a nu bate la ochi, coboram sau urcam alternativ scara de câte ori apărea cineva. La un moment dat, când tocmai mă pregăteam să urc iar, pentru nu mai ştiu a câta oară treptele, l-am văzut apărând pe Dan la capătul scării. L-am recunoscut imediat, deşi se mai îngrăşase şi mai chelise. Ne-am întâlnit la jumătatea scării şi ne-am îmbrăţişat fără să ne spunem o vorbă, siguri de a ne fi regăsit aceiaşi şi că anii nu ne putuseră altera decât fizicul. Ne-am retras apoi mai la adăpost de ochii lumii, după un colţ de zid, unde Dan mi-a relatat că vorbise la telefon cu o mătuşă de-a mea din Bucureşti. Îi comunicase dorinţa mea de a o preveni pe mama, aşa încât, m-a asigurat el, „la ora asta, doamna Ioanid ştie deja că te întorci acasă”. După ce m-a informat la repezeală despre soarta unor prieteni şi cunoştinţe comune, mi-a promis că vom sta mai mult de vorbă peste câteva zile când va veni la Bucureşti. Urma să fie una din nu prea multele întâlniri care mi-au

confirmat că statornicia este o calitate a oamenilor de caracter. Înainte de a ne despărţi, am primit de la Dan o sută de lei. Cum nu mai am noţiunea valorii banilor de atunci, s-ar putea să mă înşel asupra sumei. Ţin însă minte că era o singură bancnotă. Oricum, erau primii mei bani de buzunar! După o ultimă strângere de mână, am părăsit amândoi locul nostru de întâlnire atât de prozaic, Dan plecând spre spital, iar eu ieşind din nou pe peron. M-am asigurat de prezenţa celor doi securişti în mijlocul camarazilor mei şi m-am pierdut iar în mulţime, în tovărăşia lui Nelu Dumitrescu. Ne-am dus spre celălalt capăt al peronului, la chioşcul care abia se deschisese, şi am cumpărat de toţi banii primiţi de la Dan ţigări şi câteva bucăţi de un fel de plăcintă veche şi cu gust dubios. Din plăcintă n-am apucat decât câţiva să muşcăm; în schimb, ţigările au ajuns pentru tot lotul. Împărţirea s-a făcut atât de discret, de la om la om, încât colonelul n-a observat nimic. S-a trezit însă deodată cu noi toţi fumând. Îi pregătisem în mod voit această surpriză, care ne-a şi reuşit.

Colonelul s-a uitat mai întâi nedumerit la ţigările care fumegau în jurul lui, pentru ca în momentul următor privirea să i se întunece. Cu perspicacitatea lui de securist profesionist pricepuse brusc că ajunsesem în posesia ţigărilor fără ca el să fi prins de veste pe ce cale le obţinusem. Constrâns de împrejurări şi de dispoziţiile primite, a trebuit să suporte afrontul fără să se dezlănţuie. Plimbându-şi ochii de la un fumător la altul, nu l-a răbdat totuşi inima să tacă:

— Aveţi ţigări?

Nu era o întrebare fermă şi imperativă, cu care altădată ar fi început anchetarea cazului. Era mai degrabă exprimarea unei uimiri, cu o foarte uşoară şi timidă intonaţie interogativă.

Cel asupra căruia îşi oprise în acel moment privirea i-a răspuns în modul cel mai firesc, dar cu un aer puţin mirat:

— Da.

Un da care, după ton, suna a „da, bineînţeles!”. Resemnat, tovarăşul colonel a renunţat să mai dezlege enigma ţigărilor. Ne-a întors spatele şi s-a dus să-şi caute tovarăşul.

Cu această ultimă şi meschină satisfacţie pe care ne-am oferit-o, ne-am luat practic rămas bun de la „îngerul” nostru protector. Cât a mai stat cu noi în gară şi apoi în tren, până la Bucureşti, l-am ignorat cu desăvârşire şi cu atâta ostentaţie, încât nici nu a mai încercat să intre cu noi în vorbă. De altfel, la scurt timp după episodul ţigărilor, cu un şuierat prelung, trenul nostru şi-a anunţat intrarea în gară. Amestecaţi printre ceilalţi călători, ne-am înşirat şi noi de-a lungul liniei. După oprirea trenului, m-am strecurat prin învălmăşeala lumii până la scara unui vagon care părea mai puţin aglomerat. Am nimerit cu încă patru-cinci camarazi într-un compartiment cu câteva locuri libere. Ne-am aşezat toţi pe aceeaşi parte. Bancheta din faţa noastră era ocupată de câteva femei care veneau din Moldova şi de o pereche care se suise o dată cu noi din Brăila. Abia după ce şi-au aranjat bagajele şi agitaţia s-a potolit, tovarăşii noştri de compartiment au luat act de prezenţa noastră. Mai întâi, le-a atras atenţia îmbrăcămintea plină de petice. Apoi, şi-au coborât ochii la încălţăminte şi, în cele din urmă, căutând parcă o ultimă dovadă care să le confirme concluzia care se impunea, s-au uitat la capetele noastre chiluge. Rezultatul examinării ne-a fost favorabil. De îndată ce-am fost identificaţi, curiozitatea din priviri a

dispărut. Ochii aţintiţi asupra noastră ne transmiteau acum, într-o complicitate tacită, semnale de simpatie. Din ochii femeilor nu lipsea nici compasiunea. Şi totuşi, prudenţa i-a împiedicat să dea glas sentimentelor, tovarăşii noştri de drum păstrând o rezervă, de care unii nu s-au dezbărat până la Bucureşti. La început, s-a înfiripat o conversaţie complet anodină, tipică pasagerilor din compartimentele de tren, care stau de vorbă numai ca să le treacă timpul mai uşor. Am participat şi noi la ea, respectând consensul şi dându-ne cu părerea numai despre vreme, despre durata călătoriei sau despre monotonia câmpiei Bărăganului, prin care gonea trenul. Apoi, încet-încet, limbile s-au mai dezlegat şi s-a vorbit mai liber. Numai două dintre femeile moldovence nu se angajau prea mult în discuţie şi priveau neliniştite în jur, neputându-şi ascunde teama din priviri. În schimb, tânăra pereche care se urcase o dată cu noi în tren se arăta din ce în ce mai îndrăzneaţă la vorbă. În cele din urmă, după ce s-a mai consultat o dată în şoaptă cu nevastă-sa, bărbatul s-a decis să spargă gheaţa şi să ne pună întrebarea care îl frământa:

— Acolo de unde veniţi dumneavoastră aţi întâlnit cumva un avocat Grecu, din Brăila?

Avocatul Grecu nu era altul decât cel care acceptase să schimbe cu mine locul de muncă la care fusesem repartizat după ieşirea din spital. Astfel, datorită lui, ajunsesem să lucrez pe malul Dunării, de unde speram atunci să pot descoperi o modalitate de a evada. Mi-a părut bine să pot răspunde la întrebarea tânărului cu o informaţie exactă, spunându-i că avocatul se afla în lagărul de la Salcia şi că va fi eliberat în următoarele câteva zile, împreună cu toţi deţinuţii din Brăila. Bucuria cu care cei doi au primit vestea nu lăsa nicio îndoială în privinţa afecţiunii pe care i-o purtau lui Grecu. Am dedus că le era fie rudă, fie prieten apropiat. Nu ne-au spus-o şi nici noi nu i-am întrebat. De aci înainte însă atmosfera din compartiment avea să se relaxeze, risipindu-se şi ultimele suspiciuni şi temeri care mai dăinuiau. Conversaţia s-a animat, a devenit generală, atrăgându-le şi pe cele două moldovence care nu se încumetaseră încă să intre în vorbă. Pe cât fusese de tăcută până atunci, pe atât avea să se dovedească de vorbăreaţă şi mucalită una din ele, stârnind cu glumele şi poveştile ei râsetele tuturor. Buna dispoziţie care domnea în compartimentul nostru nu i-a scăpat tovarăşului colonel când, la un moment dat, a deschis uşa. Dată fiind însă noua calitate în care se prezenta acum, nu şi-a putut permite să-şi arate nici măcar surprinderea, darămite nemulţumirea. Surprinşi am fost numai noi, foştii deţinuţi, când l-am auzit rostind din uşă formula consacrată:

— Biletele la control!

La aşa ceva nu ne aşteptam! Apoi, colonelul nostru a luat şi a compostat pe rând biletele pe care i le întindeau călătorii, convinşi că aveau de a face cu un controlor CFR autentic. Cu un pas în urmă, venea adevăratul controlor, în uniformă reglementară şi cu geanta în bandulieră, care, după ce îi cedase colonelului cleştele de perforat bilete, avea numai rolul de asistent. După ce a perforat biletul ultimului călător „normal”, colonelul s-a îndreptat spre uşă, ignorându-ne total pe noi, cei „liberaţi”, de parcă nici nu am fi existat. Se deconspirase astfel singur în ochii călătorilor, cărora abia atunci le-a trezit suspiciunea. În timp ce se strecura

spre ieşire, prin spaţiul destul de îngust dintre genunchii noştri şi ai celor de pe bancheta din faţă, mi-a venit ideea să subliniez situaţia cu glas tare.

— Noi nu avem bilete!

Privirea pe care mi-a aruncat-o în treacăt doar că n-a şuierat.

Dacă prin vorbele mele contravenisem recomandării colonelului de a ne purta cât mai discret şi de a nu atrage atenţia asupra noastră, de data asta nu o mai făcusem nici pentru a-l şicana şi nici din spirit de frondă. Fusese o ieşire spontană, nepremeditată, mai degrabă o primă manifestare a instinctului de om liber care refuză să i se mai pună căluşul în gură. Ani de zile colaborasem cu securiştii şi gardienii la propria mea detenţie şi izolare. Fusesem complicele Securităţii, atunci când răbdasem ochelarii negri puşi pe ochi fără să-i smulg de pe frunte pentru a privi împrejur. Complice, şi atunci când acceptasem să vorbesc în şoaptă sau chiar să tac, pentru a păstra secretul cu care eram înmormântaţi de vii în celularele subterane. La fel şi când întindeam mâinile să mi se pună cătuşele sau când îmi potriveam singur piciorul pe nicovală ca să mi se bată lanţurile. La Timişoara, când am fost dus pe jos la dentist, am contribuit şi eu, alături de Securitate, la inducerea în eroare a trecătorilor, acceptând să mă îmbrac şi să merg pe stradă ca şi cum aş fi fost un om liber. Şi în câte şi mai câte alte cazuri nu ajutasem eu însumi Securitatea să mă ţină ascuns de ochii şi urechile lumii, făcându-mă părtaş la dezinformarea cu care îşi acoperea crimele! E drept că toate aceste compromisuri le făcusem sub ameninţare şi de teama represaliilor. Acum însă, omul liber care se trezea din nou în mine, cu toate atributele cu care fusese înzestrat cândva, se răzvrătea şi refuza să mai fie complicele Securităţii şi la organizarea vieţii lui în libertate. Teama latentă sub care trăisem ani de zile în închisoare nu mă urmase la plecarea mea din Salcia. Afară nu mai riscam represaliile din închisoare. Afară, în cel mai rău caz, nu mai riscam decât să fiu arestat din nou. Or, de închisoare nu-mi mai era frică. Nu mai puteam fi ameninţat cu puşcăria pentru a mă face să fiu docil. Cam aşa începusem să gândesc în drum spre Bucureşti. Când am coborât în Gara de Nord, eram deja robul mentalităţii omului liber. O mentalitate, care într-un regim „socialist” tot la puşcărie predestinează!

Între timp, controlorul nostru improvizat parcursese de la un capăt la altul toate vagoanele trenului, neavând nicio dificultate să-i deosebească după înfăţişare pe foştii puşcăriaşi de ceilalţi călători, spre a le cere numai acestora din urmă biletele. Apoi, până să ajungem la destinaţie, a mai trecut de câteva ori pe culoarul vagonului, aruncându-ne de fiecare dată câte o privire mustrătoare, care nu reuşea însă să ne întrerupă discuţiile cu lumea din compartiment şi nici să ne strice buna dispoziţie. După o vreme, nu am mai avut răbdare să stau în compartiment. Am ieşit pe coridor. Stăteam în picioare la fereastră şi priveam, fără să-l văd, peisajul care-mi fugea pe dinaintea ochilor. Eram cu gândul la mama şi la toţi cei pe care abia aşteptam să-i revăd, încercând să mi-i închipui cum aveau să arate după atâţia ani. Cu cât se apropia momentul revederii, cu atât mi se făcea mai tare dor de ei. Mă obişnuisem în atât de lunga vreme a detenţiei să mă apăr de efectul dureros al unor sentimente şi amintiri pe care reuşisem să mi le îndepărtez din minte, trecându-le în rândul dorinţelor inaccesibile care nu trezesc regrete vii.

M-am dezmeticit când trenul şi-a încetinit mersul şi lumea a început să-şi scoată bagajele din compartimente. Intram în Gara de Nord! Am făcut gestul reflex de a ridica mâna pentru a mă uita la ceas, de parcă nu m-aş fi despărţit de el niciodată. Sunt şi gesturi care nu se uită, nu numai înotul şi mersul pe bicicletă. Ceasul meu se oprise însă cu puţin înainte de a ajunge la destinaţie. L-am învârtit, l-am scuturat, dar degeaba. După ce rezistase doisprezece ani în închisoare, refuza să mai suporte şi libertatea în lagărul socialist. În timp ce trenul aluneca încet de-a lungul peronului, priveam din uşa deschisă a vagonului, căutând să descopăr în furnicarul de lume silueta mamei. Când, înainte de oprire, scârţâitul strident al saboţilor de frână a acoperit pentru câteva clipe larma de pe peron, mi-a atras atenţia mişcarea unui grup de câteva persoane care îşi croiau drum prin mulţime spre vagonul nostru. Erau vreo şapte-opt inşi care gesticulau şi înaintau spre vagon. Deodată l-am recunoscut pe cel mai înalt dintre ei, care îi depăşea cu mai bine de un cap pe toţi cei din jur: era Tase! Bunul meu prieten, Dinu Mitache! Abia după aceea i-am văzut pe ceilalţi prieteni, care toţi o înconjurau pe mama. Eram cu inima strânsă. La prima vedere, mi s-a părut mai slabă şi parcă mai mică de înălţime decât o lăsasem. Avea părul complet alb. Impresia din clipa următoare, când ne-am îmbrăţişat şi, deşi emoţionată, mi-a spus cu glas stăpânit numai „bine ai venit!”, a fost însă mai puternică. O regăsisem pe mama neschimbată, aşa cum o ştiam. O recunoscusem şi în vorbe şi în ţinută.

Poate că aici s-ar fi cuvenit să-mi închei povestirea, care, aşa cum îmi propusesem, trebuia să acopere numai perioada cuprinsă între data arestării mele, în 1952, şi data eliberării, în 1964. Cum însă eliberarea nu corespundea unei puneri în libertate autentice, ci numai unui transfer, din spaţiul strâmt al închisorii, în cel „mai larg” al Republicii Socialiste, înconjurat şi el tot cu sârmă ghimpată şi păzit tot cu câini şi pistoale automate, voi continua să mai vorbesc de unele întâmplări şi aspecte, înregistrate şi după întoarcerea mea în Bucureşti. Fiind aşadar azvârlit dintr-un lagăr mai mic, de numai câteva sute de deţinuţi, de la Salcia, în marele lagăr socialist, unde erau supuse experimentului comunist câteva milioane de români, consider că amintirile din această perioadă îşi merită şi ele locul tot sub titlul „Închisoarea noastră cea de toate zilele”. Nu va fi un jurnal zilnic şi nicio relatare autobiografică a vieţii pe care am trăit-o după 1964. Voi trece doar succint în revistă, şi nici măcar în ordine cronologică, o serie de fapte mărunte, mici întâmplări şi momente care, deşi banale şi poate chiar lipsite de importanţă pentru cei din jur, mie mi-au rămas întipărite în amintire. Aveam să le strâng în bagajul meu de cunoştinţe şi experienţe de nou sosit într-o lume care nu mai era chiar cea din care plecasem cu doisprezece ani în urmă.

ÎN BUCUREŞTI

Efuziunile la coborârea din tren nu mai conteneau. Mă oprisem, de cum pusesem piciorul jos din vagon, şi mă îmbrăţişam cu toţi prietenii veniţi în întâmpinare, luându-mi totodată şi rămas bun de la foştii camarazi de detenţie, care coborau pe peron şi se scurgeau pe lângă noi spre ieşirea din gară. Şi unii, şi alţii ne manifestam gălăgios bucuria revederii sau ne strigam în gura mare pe nume pentru a mai face un ultim schimb de adrese şi de numere de telefon. Călătorii de pe peron ne zâmbeau şi ne priveau cu simpatie, bucurându-se parcă şi ei de veselia noastră. Un singur călător a trecut pe lângă noi fără să ne bage în seamă. Nu ne-a văzut şi nu ne-a auzit. Nu se uita nici în stânga, nici în dreapta. Era foarte grăbit tovarăşul colonel!

Giorgi Lahovary, unul dintre prietenii veniţi la gară, ne-a dus cu maşina lui acasă la mama. Ţin minte că tot el, la coborârea din tren, când ne-am îmbrăţişat, m-a anunţat că mi-a făcut rost de locuinţă. În acel moment eram însă aşa de emoţionat şi de zăpăcit, încât nu am realizat importanţa acestei informaţii. Abia peste câteva zile, când mi-am revenit din euforia în care pluteam şi am luat contact cu realitatea şi problemele vieţii de afară, am putut să-i apreciez valoarea. În drum spre locuinţa mamei, Giorgi ne-a plimbat mai întâi prin centrul Bucureştiului. Voia să-mi arate câteva zone cu construcţii noi, care schimbaseră faţa oraşului. M-a dus să admir „blocul turn” şi „Sala Palatului”. Nu pot să zic că le-am admirat! Şi nu pentru că eram din principiu refractar la „realizările” regimului! Mişcarea străzii îmi atrăgea mai mult privirea. Eram uimit de varietatea de îmbrăcăminte a trecătorilor, mai ales a femeilor, care înlocuise uniformitatea searbădă a docului sau lodenului, care caracteriza aspectul străzii în Bucureştiul dinaintea arestării mele. Eram acum fascinat de diversitatea şi violenţa culorilor care, în lumina soarelui, îmi luau ochii. Simţeam că Giorgi încerca să-mi ghicească impresiile, căutând să-mi înţeleagă tăcerea şi lipsa de reacţie în faţa clădirilor pe care mi le prezenta, iar eu nu eram în stare să-i explic ce simţeam şi cum gândeam în acel moment. Îmi dădeam seama că nu m-ar fi înţeles dacă i-aş fi spus că nu mă impresionau construcţiile, oricât de noi şi moderne ar fi fost, şi că mă încânta mai mult spectacolul plin de viaţă şi de culoare al străzii. De ziduri eram sătul! De oameni nu-mi trecuse dorul!

Prima mea zi de libertate s-a încheiat în zorii zilei următoare. Am stat toată după-amiaza şi noaptea de vorbă cu mama. Menajându-ne reciproc, ne-am depănat într-o noapte viaţa trăită în ultimii doisprezece ani, cât fusesem despărţiţi. Am rămas fiecare cu convingerea că şi unul, şi altul nu ne-am spus decât adevărul, numai adevărul, dar nu şi tot adevărul. Mama trecuse şi ea prin furcile caudine ale vremii, hărăzite fostelor „bestii moşiereşti” cu „origine socială nesănătoasă”. Evacuată de mai multe ori din casele în care îşi găsise câte o cameră sau din spaţiul locativ al unor prieteni, unde fusese numai tolerată, se aciuase în cele din urmă într-o fostă cameră-debara, în care, neîncăpându-i patul, dormea pe două fotolii pe care noaptea le aşeza faţă în faţă. Nu fusese decât scurte perioade în „câmpul muncii”, pierzându-şi mereu slujba din cauza „originii” necorespunzătoare. Neavând niciun mijloc legal de existenţă (salariu sau pensie), supravieţuise dând lecţii clandestine de limba franceză. Primii elevi fuseseră copiii prietenilor şi cunoscuţilor, care apoi o recomandaseră şi altor familii. În lanţul acestor relaţii i se întâmplase de câteva ori să

accepte şi elevi maturi. Păţania cu unul din ei, aşa cum mi-a relatat-o mama în acea noapte de confidenţe, merită s-o amintesc.

Omul lucra în Ministerul Comerţului Exterior şi trebuia să plece în interes de serviciu la Paris, în cadrul unei delegaţii oficiale. I-a explicat mamei că vrea să-şi însuşească numai un bagaj minimal de cuvinte şi expresii uzuale cu care să poată face faţă situaţiei. Nu voia să ia lecţii de gramatică, ci numai de conversaţie, de trei ori pe săptămână. Spunea mama că, după cum se exprima, ar fi trebuit să înceapă cu exerciţii de gramatică şi conversaţie în limba română. Cu aceeaşi inocenţă, i-a destăinuit mamei că era nerăbdător să vadă Parisul şi că abia aşteaptă să treacă cele două săptămâni până la data plecării! I-a fost imposibil mamei să-l convingă că nu putea să-l înveţe franceza în şase ore. Perlele culese de mama în cursul celor şase ore le-am uitat. Nu mai ţin minte decât una: exclamaţia lui de uimire, la una din lecţii, când a făcut senzaţionala descoperire că francezii spun şi ei „mersi”, la fel ca noi!

Câteva nopţi am dormit în apartamentul vecin cu camera mamei, locuit de vechi prieteni ai familiei noastre. Am primit de la mama o pereche de pantaloni de tergal, trimişi într-un pachet de o prietenă din Paris. Îi ţin minte, nu numai fiindcă erau primii pantaloni cu fermoar pe care îi vedeam, dar şi fiindcă a doua zi am avut şi prima pană de fermoar, fiind obligat să mă întorc de urgenţă acasă. Tot mama îmi încropise şi restul de obiecte vestimentare strict necesare, aşa că am avut cu ce mă îmbrăca. O vreme am mai umblat cu pantofii cumpăraţi în 1953, la Drăgăşani, când eram evadat. O bună perioadă de timp am trăit ajutat şi întreţinut de mama, de alţi membri ai familiei, care nu o duceau nici ei prea bine, şi de câţiva prieteni buni.

Prima persoană pe care am vrut s-o văd în acele zile a fost Aniţa Hariton. Nu încetasem, de-a lungul anilor în închisoare, să-mi reproşez de a fi fost cauza nenorocirii care se abătuse asupra ei, fiindcă ne adăpostise pe Titi şi pe mine când eram evadaţi. Ştiam că nu-i puteam alina cu nimic suferinţele îndurate atunci. Voiam să-i spun însă cât de vinovat mă simţeam, chiar dacă totul se întâmplase fără voia mea. Voiam să ştie că mă simţeam cu conştiinţa încărcată şi că îi voi fi mereu recunoscător. Când am intrat pe strada Ocolului, am întors instinctiv capul, pentru a privi în urmă. Pentru o clipă, mi s-au trezit reflexele fugarului de altădată, care, prudent şi cu toate simţurile ascuţite, scrutează bănuitor împrejurimile înainte de a se apropia de ascunzătoare. Deşi trecuseră atâţia ani, locurile erau neschimbate. Aceeaşi stradă liniştită, ca de oraş de provincie, fără trecători, toropită sub dogoarea unui soare la fel de arzător ca în ziua în care căzusem în capcana întinsă de Securitate, în 1953. Ştiam drumul şi cu ochii închişi. Am deschis portiţa şi am trecut prin grădiniţa cu flori din faţa casei. Mi-a deschis uşa Aniţa, prevenită de sosirea mea. Ne-am îmbrăţişat. Eram emoţionaţi şi, la început, nu ne-am găsit cuvintele. Mi-a povestit apoi toate câte le pătimise şi teroarea sub care trăise luni de zile în şir. Când Securitatea dăduse de urma filierei care trebuia să ne procure buletine de identitate, aflase pe această cale şi unde ne ascundeam. Noi am fost prinşi, aşa cum am istorisit în primul volum al acestor amintiri, iar familiei Hariton, care ne-a găzduit, i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată sub acuzaţia de „omisiune de denunţ” şi „favorizare de infractor”. Datorită însă unei oarecari îmblânziri a regimului în perioada de

după moartea lui Stalin, când ritmul arestărilor şi numărul proceselor şi condamnărilor politice s-a mai rărit, nu li s-a făcut proces. În schimb, dosarul a devenit obiect de şantaj în mâinile Securităţii, care, sub ameninţarea arestării, le-a cerut să devină informatori.

Timp de câteva luni de zile, Securitatea a exercitat presiuni insistente asupra lor, căutând în fel şi chip să-i timoreze. Erau în permanenţă urmăriţi în mod ostentativ de agenţi care se lăsau înadins văzuţi. Erau mereu acostaţi pe stradă sau chemaţi la telefon, fie acasă, fie la serviciu, pentru a li se aminti că pot fi oricând arestaţi şi condamnaţi dacă nu se decid să colaboreze cu „organele de stat”. Alteori erau invitaţi la Securitate sau chiar vizitaţi acasă de câte un „civil” care voia să afle ce vorbesc între ei prietenii sau colegii de serviciu, dacă critică regimul sau poartă „discuţii duşmănoase” la adresa partidului şi guvernului. La repetatele şi insistentele întrebări ale Securităţii, soţii Hariton pretindeau de fiecare dată că nu auziseră pe nimeni exprimându-şi nemulţumirea sau duşmănia faţă de regim. Fiind foarte ocupaţi cu munca la serviciu şi cu treburile casnice şi grija copiilor, nu aveau nici timpul şi nici ocazia să stea de vorbă cu lumea. Pretextul invocat era real. De când intraseră sub observaţia Securităţii, Haritonii întrerupseseră relaţiile cu toate cunoştinţele şi se îndepărtaseră chiar şi de prieteni. În contactele cu colegii se limitau strict la chestiuni de serviciu, evitând să participe la orice alte discuţii. Izolaţi astfel de lume şi hărţuiţi de agenţii Securităţii, viaţa le devenise un calvar. După o vreme, Aniţa nu a mai rezistat tensiunii nervoase şi s-a îmbolnăvit. A făcut o depresiune psihică şi a fost internată în spital. Când s-a întors acasă, însănătoşită, războiul nervilor încetase. Securitatea se resemnase probabil să accepte eşecul de a nu fi reuşit să recruteze doi informatori şi renunţase să mai insiste.

În ziua aceea, am părăsit-o pe Aniţa mai tulburat decât venisem. Drama pe care o trăise din cauza ajutorului dat unor fugari mi-a răscolit sufletul, trezindu-mi şi mai viu sentimentul de culpabilitate, dar totodată şi o ură sălbatică, de care nu reuşesc să mă eliberez nici azi.

Vărul meu George Boian se întorsese şi el din puşcărie. Era foarte slăbit, dar cu moralul bun. Bucuria a fost cu atât mai mare, cu cât îl lăsasem foarte grav bolnav în primăvara anului 1960, când părăsisem închisoarea din Piteşti şi nu mai auzisem de atunci nimic despre el. Aveam atâtea să ne spunem, încât ne-am ales un loc liniştit unde să putem vorbi nestingheriţi şi neauziţi de nimeni: într-o barcă cu vâsle, pe lacul Herăstrău. Ne-am povestit unul altuia tot ce ni se întâmplase de când ne despărţisem. Ne-am amintit de camarazii comuni din închisoare şi, după un schimb de păreri despre situaţia politică, am ajuns la concluzii mult mai pesimiste decât cele pe care le trăsesem în închisoare. Factorul principal cu care ne amăgisem ani în şir, alimentându-ne iluziile, dispăruse din ecuaţie: americanii nu mai veneau! Pe de altă parte, în liberalizarea regimului, oricum nu credeam. Eram deci sortiţi să ne acomodăm în continuare la singurele formule de viaţă pe care ni le oferea sistemul: fie sub supraveghere în libertate, fie sub pază armată în închisoare. Desigur că, pentru a evita monotonia, nu era exclusă nici posibilitatea unei alternanţe periodice între cele două feluri de existenţă în raiul universului socialist.

Între timp, prin mijlocirea şi recomandarea lui Giorgi Lahovary, o cunoscusem pe Lilica Ciorănescu, care mi-a oferit în casa ei din strada Hagi Moscu nr. 12 fosta cameră a fiului ei care tocmai se mutase. Faptul că veneam din închisoare fusese argumentul hotărâtor care o determinase să-mi acorde de la început încredere şi să mă primească în casă. De câte ori într-o casă se elibera o cameră, locatarii se temeau că noul chiriaş ar putea fi un om al Securităţii. Cu atât mai mult se temea Lilica, ea întrunind, în cel mai strict sens al noţiunilor din lexiconul partidului, toate calităţile „duşmanului de clasă burghez" şi ale „reacţionarului înrăit". Cum ar fi putut fi altfel calificată o persoană despre care se ştia că avea doi fraţi fugiţi în străinătate, dintre care unul, „instiga la război" de la microfonul *Europei Libere*, iar celălalt, stabilit în Spania „fascistă" a lui Franco, „uneltea şi el împotriva poporului român"? Ceea ce nu se ştia – şi era poate şi mai grav – era că îi veneau în casă numai oameni cu vederi „antidemocratice", că se purtau „discuţii duşmănoase" şi că se ascultau emisiunile posturilor de radio „imperialiste, aţâţătoare la război". Primindu-mă şi pe mine în casă, Lilica avea să-şi dezvăluie şi vocaţia de „gazdă de hoţi", adoptându-i pe toţi prietenii mei din închisoare şi menţinând legătura cu ei, şi după plecarea mea din ţară. Prietenia ocrotitoare a Lilicăi mi-a fost un mare sprijin în anii pe care i-am mai petrecut în ţară. Generozitatea ei sufletească, dar şi luciditatea şi spiritul ei practic în raporturile cu oamenii zilei, pervertiţi de educaţia partidului, m-au făcut deseori să-i urmez sfatul în paşii pe care îi făceam în noua lume. Călăuzită de un bun-simţ înnăscut şi de o judecată limpede, găsea întotdeauna soluţia cea mai înţeleaptă la toate problemele pe care le ridica viaţa în jungla societăţii comuniste. Deşi personal respingea compromisul, avea multă înţelegere pentru slăbiciunile altora. La Lilica, cele două însuşiri la fel de dezvoltate – simţul dreptăţii, care nu implica însă rigiditatea intransigenţei, şi omenia, ferită de excese pătimaşe – nu intrau niciodată în conflict: se completau. În cei cinci ani cât am mai stat în ţară, ne-am fost unul altuia prieteni de nădejde. Faptul că şi eu mă bucuram de absoluta ei încredere mi l-a confirmat chiar ea, declarându-mi, într-o zi, cu umorul ce o caracteriza: „Domnule Ioanid, cu dumneata se poate merge la furat de cai!" Venind de la un om ca Lilica, era un compliment de care mă puteam mândri. Casa din Hagi Moscu, care purta amprenta personalităţii ei, părea a fi un colţ dintr-o lume senină de altădată, neafectată de trecerea vremii, în care lucrurile şi oamenii erau încă la locul lor. O oază uitată de Dumnezeu, cum nu mai erau multe în Bucureşti, unde te simţeai bine şi cu adevărat liber. Când o părăseam şi ieşeam în oraş, aveam senzaţia că plec în explorarea unor ţinuturi ostile.

Primele două-trei săptămâni, am bătut drumurile pe la autorităţi, pentru a-mi reglementa situaţia, conform instrucţiunilor primite înainte de eliberare. Aproape zilnic îmi făceam stagiul, stând la coadă, fie la secţia de miliţie, pentru formalităţile de obţinere a buletinului de identitate, fie la comisariatul militar, pentru livretul militar, fie la oficiul braţelor de muncă, pentru a fi înregistrat ca solicitant de loc de muncă. La fiecare din aceste trei autorităţi trebuia să mă înarmez nu numai cu răbdare, până ce îmi venea rândul să fiu primit, ci să fiu pregătit să întâmpin şi toate piedicile ridicate în cale de birocraţia haotică şi de reaua-voinţă şi tembelismul funcţionarilor. Ţin minte cum, din cauza tergiversărilor şi amânărilor, am

avut răgazul să-mi fac, la intervale de câte o săptămână, trei rânduri succesive de fotografii pentru buletin şi livret, reuşind astfel ca în ultima poză să arăt ceva mai ca lumea, adică mai puţin supt la faţă şi cu părul crescut de doi-trei centimetri. Dispoziţia primită era să ne prezentăm la secţia de miliţie a ultimului domiciliu de dinainte de arestare, care ne va elibera buletinul de identitate. Pe mine, negăsindu-mă în evidenţa secţiei de miliţie de care aparţinusem, formalităţile s-au împotmolit. Abia după câteva amânări, au reuşit să mă găsească figurând în evidenţa secţiei de miliţie a primului meu domiciliu în Bucureşti, de pe vremea când intrasem în liceu şi locuiam împreună cu părinţii. Cu această ocazie s-a ivit o altă încurcătură: în actele găsite la acea miliţie, tatăl meu apărea sub prenumele de Tilică, în timp ce eu declarasem ani de zile în toate autobiografiile mele că îl chema Elefterie, reuşind astfel să nu fiu identificat imediat ca fiu de moşier şi de fost ministru. Cu greu am reuşit să-l conving pe ofiţerul de miliţie că era vorba de una şi aceeaşi persoană. Când în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit, şi mi-a completat toate datele personale, ofiţerul s-a oprit cu tocul în aer, deasupra unei rubrici a formularului, şi m-a întrebat:

— Unde vrei să te stabileşti?

— În strada Hagi Moscu nr. 12, i-am răspuns.

— Unde e strada asta?

— În spatele spitalului Filantropia.

— În ce oraş?

Deşi cam nedumerit de asemenea întrebare, i-am răspuns totuşi în modul cel mai firesc:

— În Bucureşti, bineînţeles!

Ofiţerul a lăsat tocul jos, a tras sertarul biroului şi mi-a citit o hârtie. Era o dispoziţie oficială prin care în Bucureşti şi alte patru sau cinci oraşe din ţară nu mai era autorizată stabilirea de persoane venind din alte localităţi. Apoi, ridicând iar tocul şi pregătindu-se să scrie, mi s-a adresat din nou:

— Spune deci unde vrei să te stabileşti, în afară de oraşele prevăzute în dispoziţia pe care ţi-am citit-o.

— În Bucureşti, am repetat.

Enervat, ofiţerul a ridicat tonul:

— Tovarăşe, dumneata nu înţelegi româneşte? N-ai auzit că în Bucureşti nu se poate?

M-am simţit deodată din nou în elementul meu. Aveam în faţă un miliţian care se răstea la mine! Timp de câteva minute a urmat o discuţie aprinsă. Văzându-mă hotărât să nu cedez, m-a ameninţat că, dacă mă încăpăţânez, rămân fără buletin.

— Nici nu am nevoie de buletinul dumneavoastră, i-am răspuns ridicând şi eu glasul şi sculându-mă de pe scaun.

Ofiţerul s-a calmat brusc şi şi-a schimbat tactica.

— Tovarăşe, de ce nu eşti înţelegător? Gândeşte-te şi dumneata la vreo localitate unde ai rude sau prieteni. Te sfătuiesc prieteneşte să te stabileşti deocamdată acolo, să-ţi scoţi buletinul, să-ţi găseşti un serviciu şi, după o vreme, vei putea să te transferi la Bucureşti. Ce să facem, dacă aşa sunt dispoziţiile? Noi nu putem să-ţi eliberăm buletin de Bucureşti.

Cam în aceşti termeni a continuat să-şi ţină pledoaria, pentru a mă convinge că nu aveam altă soluţie. La un moment dat, interpretându-mi tăcerea drept semn de resemnare, s-a oprit şi m-a întrebat:

— Ia spune-mi acum, unde te-ai hotărât să te stabileşti?

— La Salcia, i-am răspuns.

— Unde vine asta?

— În Balta Brăilei, acolo unde am stat până săptămâna trecută, când am fost eliberat!

Spre surprinderea mea, vorbele mele n-au dezlănţuit furtuna la care mă aşteptam. Dimpotrivă chiar! Fără a da vreun semn de enervare, ofiţerul şi-a reluat, cu cea mai perfectă naturaleţe, atitudinea de la începutul întrevederii. A redevenit funcţionarul calm, indiferent şi plictisit de treaba pe care o face, care nu înţelege să se ostenească peste măsură.

— Bine. Eu scriu aici cum vrei dumneata. Pe mine altceva nu mă interesează. Alţii dau aprobările!

A trecut în rubrica respectivă din formular adresa pe care i-o dădusem şi mi-a spus să vin după rezultat peste câteva zile. La termenul stabilit, am stat din nou la coadă la uşa secţiei de miliţie, dar, până să-mi vină rândul, s-au încheiat orele de serviciu şi biroul s-a închis. Situaţie care s-a mai repetat de câteva ori în zilele următoare, cu acelaşi rezultat. În cele din urmă, după nu ştiu a câta zi şi alte multe ore de aşteptare, mi-a venit rândul să intru în birou. M-a primit acelaşi ofiţer. Nu ştiu dacă m-a mai recunoscut. Nu mi-a vorbit. M-a pus să mai semnez o hârtie şi mi-a dat buletinul. Când am ieşit în stradă, am răsuflat uşurat. Auzisem de cazul unui fost deţinut căruia i se refuzase dreptul la domiciliu în Capitală, deşi era bucureştean şi toată familia lui locuia în oraş. Omul fusese silit să se stabilească la nişte prieteni, într-o localitate din Moldova. După un timp aveam să aflu că încercarea autorităţilor de a ne îndepărta de Bucureşti era practicată pe scară largă, majoritatea foştilor deţinuţi fiind supuşi, ca şi mine, aceloraşi presiuni, pentru a-i determina să se stabilească în provincie. Erau de fapt variante pentru uz extern ale aceloraşi mijloace de presiune folosite şi în închisoare. Adaptate la mediul de afară, nu mai erau însoţite de insulte şi brutalităţi. Urmăreau să-şi atingă scopul numai prin intimidare şi teama pe care o inspirau uniformele organelor represive. Dacă, la insistenţele lor de a-l convinge să părăsească Bucureştiul, fostul deţinut opunea rezistenţă hotărâtă şi nu ceda, autorităţile sfârşeau prin a accepta eşecul şi renunţau să mai stăruie. Succese nu au înregistrat decât cu câţiva oameni mai bătrâni şi timoraţi, cărora au izbutit să le trezească vechea teamă din vremea anchetelor.

Nici pentru a obţine livretul militar n-am scăpat mai ieftin. Şi la uşa comisariatului militar am stat de nenumărate ori la coadă. De data asta însă faptul că nu-mi găseau nici livretul militar, pe care la arestare Securitatea îl preda în mod normal comisariatului care îl eliberase, nici fişa mea de evidenţă, care trebuia să se afle la acelaşi comisariat, nu se mai datora dezordinii şi neglijenţei birocratice. Şi iată de ce: livretul meu militar de „soldat neinstruit” îl obţinusem printr-un fals făcut de un plutonier originar din Ilovăţ, care mă salvase astfel de la încorporarea în unităţile DGSM (detaşamentele de muncă, unde, din cauza originii sociale, ar fi urmat să-mi satisfac stagiul militar). În noaptea arestării mele, îl lăsasem să alunece în spatele unei biblioteci, pentru a nu cădea în mâna

Securităţii, care ar fi dat pe această cale de urma plutonierului. Livretul fusese găsit de mama, care la indicaţia mea îl distrusese. Cât priveşte fişa mea de evidenţă de la comisariatul militar, avusese şi ea o soartă identică. O distrusese chiar plutonierul, după ce îmi dăduse livretul. În felul acesta, fiind în posesia livretului, îmi puteam justifica situaţia militară, dar nemaifigurând în evidenţa comisariatului, nu mi se mai putea lansa niciun ordin de chemare la încorporare. Ofiţerul de la comisariat, la care mă prezentasem pentru a-mi restitui, pasămite, livretul confiscat la arestare, negăsindu-l, cum era şi de aşteptat, m-a amânat de mai multe ori, sperând mereu să-l descopere. În cele din urmă, înjurându-i fără nicio jenă pe cei de la Securitate, pentru neglijenţa de a nu-l fi predat comisariatului, mi-a spus să revin a doua zi cu o fotografie pentru a-mi face un nou livret. A doua zi însă am fost iarăşi amânat, pentru că nu mi se găsea fişa de evidenţă, care cuprindea datele ce trebuiau trecute în livret. Bănuiesc că, pentru a nu-şi mai complica existenţa, ofiţerul a recurs la un subterfugiu birocratic, completându-mi un nou livret fără să-mi poată consulta fişa.

Nu-mi mai amintesc dacă şi la oficiul braţelor de muncă am avut de întâmpinat dificultăţi. La coadă am stat însă la fel ca peste tot. Coada la autorităţi, în acea perioadă, după eliberarea deţinuţilor politici, oricât de lungă şi obositoare ar fi fost, avea şi partea ei bună. Era locul unde te întâlneai cu o sumedenie de foşti deţinuţi, fie cunoscuţi, fie necunoscuţi. Aveam toţi acelaşi semn de recunoaştere, vizibil de la distanţă: părul încă foarte scurt! Te bucurai astfel să-ţi revezi nişte prieteni de care te despărţiseşi cu ani în urmă, fie din cauza transferului într-o altă puşcărie, fie datorită unei pritoceli în cadrul celularului aceleiaşi închisori. Cei care nu se cunoscuseră în detenţie îşi dădeau mâna, se prezentau şi intrau în vorbă unii cu alţii fără nicio reticenţă, aşa cum ar fi făcut şi în închisoare. De-a lungul lungilor ore de aşteptare, ajungeai astfel să afli tot felul de amănunte din viaţa altor închisori, prin care nu trecuseşi, şi să-i informezi la rândul tău pe alţii despre regimul din temniţele în care fuseseşi deţinut. În acest schimb de informaţii ne comunicam reciproc numele gardienilor şi ofiţerilor de Securitate care se remarcaseră în mod deosebit prin cruzime, dar şi ale celor puţini care se arătaseră mai omenoşi. Şi tot pe această cale am aflat unii de la alţii numele unor delatori, a căror reputaţie nu depăşise până atunci zidurile închisorii în care cooperaseră cu ofiţerul politic al administraţiei. Au devenit astfel, împreună cu cei pe care îi cunoşteam fiecare din celulele prin care trecusem, turnătorii noştri, ai tuturor. Constituiau balastul de ruşine al lumii noastre din penitenciare, a deţinuţilor politici şi totodată aportul nostru de lichele gata deconspirate la tagma turnătorilor anonimi cu care ne întâmpina lumea de afară. În compensaţie, aduceam cu noi şi exemplul unor oameni de caracter, care, împreună cu cei care şi l-au păstrat şi în libertate, aveau să-şi regăsească făgaşul comun.

La coada din faţa secţiei de miliţie era locul de întâlnire unde fiecare din noi contribuia la completarea unui fel de buletin zilnic de ştiri pentru uzul foştilor deţinuţi. Ne împărtăşeam unul altuia tot ceea ce putea fi de folos unor oameni aruncaţi acum în libertate la fel de brusc cum fuseseră aruncaţi în închisoare cu ani în urmă. Coada la autorităţi, pentru formalităţile de obţinere a buletinului, avea în paralel şi funcţia de birou de informaţie şi de ajutor pentru toţi cei din categoria noastră. Aici aflai

adresa oricărui fost puşcăriaş. Şi tot aici, prin intermediul şi cu recomandarea câte unui fost deţinut, chiar necunoscut, mulţi şi-au găsit o locuinţă sau un loc de muncă. În mod spontan, intrase în funcţie un sistem de sprijin reciproc, la care participam cu toţii, fiecare angajând în această reţea şi relaţiile lui personale cu oameni care ne puteau fi utili. În acest scop, datorită numărului mare de prieteni şi cunoscuţi doctori, am apelat şi eu de nenumărate ori la serviciile lor, obţinând medicamente, tratamente sau internări în spital pentru mulţi din foştii noştri camarazi, ieşiţi bolnavi din închisoare.

De altfel, în primele săptămâni după eliberare, când, după aspectul fizic, slăbiciune, culoarea pielii şi părul încă scurt, eram uşor de recunoscut, am întâlnit peste tot numai bunăvoinţă. Excepţie făceau doar cei de la secţiile de miliţie şi nici de acolo toţi. Pe stradă, în magazine şi în tot locul, lumea ne zâmbea mai mult sau mai puţin făţiş sau numai cu discreţie, schimbând cu noi priviri complice şi pline de înţeles. Aş putea spune că eram obiectul unor manifestaţii publice tacite de simpatie şi solidaritate. O oarecare destindere intervenită în acea vreme în relaţiile internaţionale şi unele concesii făcute de regim în interior, între care şi eliberarea deţinuţilor politici, relaxaseră atmosfera în ţară, dând oamenilor noi speranţe, descreţind frunţile şi dezlegând limbile. Iar, dacă totuşi, în virtutea inerţiei, teama îi făcea să-şi ascundă în continuare gândurile faţă de semeni, nouă, foştilor deţinuţi, erau înclinaţi să ne acorde, din principiu şi de la prima vedere, totală încredere. Ne priveau cu un amestec de admiraţie, respect şi compătimire, considerându-ne pe toţi înzestraţi numai cu calităţi pozitive, de parcă am fi fost o specie aparte. Căpătasem în ochii lor statură de eroi, când de fapt reprezentasem în închisoare toate straturile societăţii româneşti de afară, cu întreaga gamă de însuşiri ale indivizilor care o compun. Ne făcusem o datorie din a-i dezamăgi pe admiratorii noştri fără rezerve, îndemnându-i la prudenţă, prevenindu-i că şi printre noi se găseau delatori şi lichele.

În fine, a sosit şi ziua când, cu buletinul de populaţie şi cu livretul militar în buzunar, m-am avântat pe stradă cu pas mai sigur, având pentru o clipă falsul sentiment de a fi intrat în rândul lumii, devenind şi eu un om obişnuit, care nu mă mai deosebesc de ceilalţi. Ştiam însă că un fost deţinut, cu sau fără legitimaţie, tot cal breaz rămânea şi nu se mai putea pierde niciodată în anonimat, oricât ar fi căutat să se amestece în mulţime. Şi totuşi, ieşeam acum mai bucuros din casă. Abia acum mi se deschisese pofta să cutreier oraşul, căutând să-l regăsesc aşa cum îl păstrasem în amintire. Umblând pe urma paşilor mei de altădată, întâlneam străzi întregi, cu casele, pomii şi chiar atmosfera lor neschimbată, rămase aidoma imaginilor din albumul cu amintiri pe care îl răsfoisem de atâtea ori în gând, de-a lungul anilor de închisoare. Privelişte mi-era atât de familiară, încât uneori mă şi opream în faţa câte unei case de oameni cunoscuţi şi sunam la uşă. De cele mai multe ori, când se deschidea uşa, se risipea şi vraja sub care trecutul se întâlnise cu prezentul şi amintirea se confundase cu realitatea. Mai întotdeauna, omul care apărea în prag nu auzise de numele familiei pe care o căutam şi nu ştia cine locuise înaintea lui în casă. Puţini din cunoscuţii mei mai locuiau

la vechile lor adrese. Cei pe care în peregrinările mele i-am găsit totuşi în aceeaşi casă mi s-au părut în general tare schimbaţi. Trecerea vremii lăsase urme grele! Cei mai în vârstă decât mine îmbătrâniseră între timp de-a binelea. Pe unii abia i-am mai recunoscut. Pe cei de o vârstă cu mine sau mai tineri i-am regăsit maturizaţi, dar neschimbaţi la înfăţişare. Din păcate însă, pe lângă bucuria revederii, încercarea de a relua dialogul, după doisprezece ani de întrerupere, mi-a lăsat de cele mai multe ori un gust amar. Mai toţi erau bărbaţi din generaţia mea, foşti colegi de şcoală şi facultate, cu care luasem parte, încă din primele zile ale ocupaţiei sovietice, la toate manifestaţiile şi acţiunile, zise reacţionare şi antidemocratice, ale tineretului din Bucureşti. Călăuziţi de bunul-simţ şi sentimentele nobile şi dezinteresate ale tineretului dintotdeauna, eram la fel de înflăcăraţi şi gata să ne aruncăm şi în foc pentru cauza libertăţii şi binele ţării. Eram deci de la sine înţeles duşmani înverşunaţi ai comunismului şi ai ocupantului sovietic. De rămas, aşa rămăsesem, şi eu, şi ei. Pe niciunul nu-l convertise regimul la religia lui Marx. Doar pe câţiva îi pervertise la moravurile noii societăţi, în care vechile valori morale cedaseră locul necinstei şi lipsei de scrupule. În schimb, aproape toţi se resemnaseră, acceptând ideea inutilităţii oricărei opoziţii. Le dispăruse avântul şi îndârjirea de altădată. Iluziile din tinereţe se spulberaseră. Imprudenţa şi riscul nu se mai purtau! Renunţând să-şi mai facă speranţe, de teama decepţiilor, se refugiaseră în preocupări strict personale, căutând să obţină maximum posibil de la viaţa atât de sălbatic drămuită, la care îi constrângea regimul. Interesul pentru cauza generală, publică, pe care îl arătaseră cândva, pierise. Egoismul câştiga teren. Pe scurt spus, oamenii acceptaseră situaţia şi, chiar dacă nu se complăceau în ea, sfârşiseră prin a se obişnui, adaptându-se şi mulţumindu-se cu ce li se dădea. Se împăcaseră în sinea lor cu soarta. Pentru a supravieţui fără riscuri, depuseseră armele până şi în gând, în timp ce eu trăisem într-un mediu unde, dimpotrivă, tocmai spiritul revoltei ne ţinuse în viaţă. Apăruse chiar o expresie, des întrebuinţată, care încerca să justifice această capitulare şi resemnare în faţa tuturor abuzurilor, cărora nu te puteai opune: „Asta-i situaţia!”, se spunea în intimitate şi „Asta-i situaţia, tovarăşe!”, în public. Nu mi-a trecut nicio clipă prin minte să-i acuz pentru pasivitatea sau indiferenţa în care îşi găsiseră refugiul, dar faptul că nu i-am regăsit aşa cum îi lăsasem m-a dezamăgit şi întristat.

Am întâlnit şi două cazuri extreme care m-au indignat. Unul, după ce s-a bucurat sincer că mă revede şi m-a îmbrăţişat cu lacrimile în ochi de emoţie, mi-a vorbit apoi cu un aer superior şi plin de înţelepciune, cam în termenii următori:

— Bine, măi, cum de ai putut să fii aşa de naiv şi să te angajezi într-o acţiune care nu avea sorţi de izbândă? Te-ai aşezat cu mâinile goale în faţa unui tanc! Cum credeai că ai să-l opreşti? Ai făcut o prostie care te-a costat nişte ani din viaţă!

Am rămas stupefiat! Nici azi nu ştiu dacă cel care îmi vorbise aşa uitase într-adevăr o seamă întreagă de acţiuni la care participasem împreună în vremea tinereţii noastre entuziaste sau dacă contase pe lipsa mea de memorie. Oricum, atunci, tupeul lui m-a enervat şi nu am avut delicateţea să tac. I-am amintit pe rând de manifestaţiile pentru rege, pentru Maniu şi pentru Brătianu şi de toate ciocnirile de stradă cu bătăuşii partidului

comunist, încăierări la care luase parte şi el, cot la cot cu noi, toţi „naivii” de atunci. Cel mai greu i-a căzut când i-am pomenit de colaborarea lui la procurarea şi ascunderea de arme. Se oferise atunci să depună într-un loc sigur o puşcă-mitralieră. Momentul a fost mai mult decât penibil, iar justificarea, deşi lăudabilă prin onestitate, mi s-a părut la fel:

— Ce vrei, dragă? Atâta m-am străduit să-mi ascund trecutul, încât l-am uitat de-a binelea!

Mi-a dat apoi dreptate când i-am spus că, în faţa tancului de care îmi vorbise, stătuse şi el, alături de mine, şi că numai jocul întâmplării făcuse ca eu să-i cad sub şenile, iar el nu.

Un altul, care m-a dezamăgit poate şi mai mult, îmi fusese coleg în primele clase de liceu. Era fiu de preot-profesor universitar. Avea să facă parte mai târziu din organizaţia Frăţiilor de Cruce, dar încă din primele clase îşi afişa cu ostentaţie şi mândrie copilărească simpatia pentru Mişcarea legionară. Inteligent, vioi şi precoce, în comparaţie cu majoritatea colegilor lui, avea tendinţa să-i domine, încercând să-şi impună cu orice preţ voinţa şi ideile. În „discuţiile politice” iniţiate de el şi purtate potrivit celor unsprezece-doisprezece ani pe care îi aveam atunci, ne susţineam cu pasiune părerile, dar mai mult cu glasul decât cu mintea, suplinind lipsa de argumente cu ridicarea tonului şi luarea în derâdere a interlocutorului. În cele din urmă, tema dezbătută era dată uitării, discuţia degenera în ceartă, protagoniştii sfârşind prin a se despărţi supăraţi. Recreaţia următoare îi găsea însă împăcaţi şi din nou împreună la joacă, în curtea şcolii, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Colegul meu însă, care ţinea morţiş să ne facă să-i împărtăşim simpatiile politice, nu suporta să fie contrazis. La orice opoziţie pe care o întâmpina, se înfuria, căutând cu aroganţă şi agresivitate să-l intimideze şi să-l constrângă la supunere pe cel care îi rezista. Într-o zi, punându-mă şi pe mine în această situaţie, am ajuns la conflict. Spre uimirea întregii clase, care ne ştia prieteni nedespărţiţi de joacă şi capii tuturor năzdrăvăniilor, ne-am luat la bătaie. Până să ne despartă colegii, n-am apucat să ne dăm decât vreo doi pumni şi să ne rupem câţiva nasturi de la uniformă. Lupta a rămas nedecisă. A sfârşit prin a învinge prietenia, întărindu-se şi maturizându-se în pas cu noi, pe măsură ce treceam dintr-o clasă într-alta. În clasa a şasea, m-am mutat la un alt liceu, iar întâlnirile noastre s-au rărit. Ne-am mai văzut de câteva ori când eram studenţi, el la medicină, eu la drept. Apoi, încă înainte de arestarea mea, ne-am pierdut treptat din vedere, prinşi, fiecare în felul lui, în vârtejul evenimentelor care începuseră să ne determine cursul vieţii.

Asaltat de amintirile legate de prietenia noastră juvenilă, din vremea şcolii, emoţionat, mergeam acum, după mai mult de treisprezece-paisprezece ani, să mă întâlnesc cu fostul meu coleg. Mă gândeam la el cu aceeaşi afecţiune de odinioară, bucurându-mă să-l revăd la maturitate pentru a ne împărtăşi din nou părerile ca altădată, dar cu mai multă pondere şi obiectivitate. Ne-am făcut semn cu mâna, de la distanţă. Nu mă schimbasem prea mult la înfăţişare şi mă obişnuisem să fiu uşor recunoscut de vechile cunoştinţe. Abia mai de aproape îmi descopereau părul încă scurt şi faţa arsă de soarele Bărăganului, atât de deosebită la culoare de pielea bucureştenilor, bronzată la ştranduri sau pe litoralul mării. De altfel, şi eu mă învăţasem să-i descopăr destul de repede pe

cunoscuţii de altădată, înlăturând dintr-o privire modificările aduse de vreme şi de vârstă imaginii pe care le-o păstrasem în minte. Unora le reduceam din ochi surplusul de greutate, pentru a le reda supleţea siluetei din tinereţe. Altora, dimpotrivă, trebuia să le adaug ceea ce vârsta le răpise, fiind nevoit să mi-i închipui iar cu păr bogat pentru a corespunde amintirilor mele de dinainte de arestare. Celor mai mulţi, când îmi vorbeau, le înlocuiam în minte dinţii lipsă, pentru a le regăsi expresia care îmi era familiară. Numărul mare al oamenilor, bărbaţi şi femei, cu dinţi stricaţi sau lipsă, fiindcă nu-şi puteau permite să plătească preţul unei lucrări dentare, a fost unul din aspectele cele mai degradante care m-a izbit încă de la primii mei paşi pe străzile Bucureştiului, deşi veneam dintr-o lume în care mi se păruse până atunci că e firesc ca omul să fie ştirb. Amicul meu plătise şi el acelaşi tribut vremii care trecuse şi vremurilor grele care veniseră o dată cu regimul comunist. Am intrat într-o cofetărie şi, aşezaţi la o masă mai izolată, am început să ne amintim de trecut. Prezentul l-am lăsat în urmă. Am trecut în revistă, completându-ne reciproc golurile din memorie, numele colegilor de clasă, ale profesorilor şi nenumăratele năzbâtii făcute împreună, care ne costaseră atunci pedepse, note proaste la purtare şi uneori lacrimi amare. Acum, le gustam numai hazul. Episod cu episod, am reconstituit astfel împreună o bună parte a copilăriei noastre năzdrăvane din primii ani de şcoală, la vârsta când, cu ochii încă în lacrimi, ne podidea deja râsul, iar bucuriile ca şi necazurile erau tot atât de repede date uitării. Ne-am amintit şi de spiritul competitiv de care eram atunci însufleţiţi, de teribilismele cu care stârneam admiraţia colegilor, de ambiţia de a fi mereu în frunte, supralicitându-i la joacă şi contrazicându-i în discuţii, numai de dragul contrazicerii şi a dorinţei de a ne afirma personalitatea. Am evocat şi controversele pătimaşe în care ne angajam, repetându-ne cu încăpăţânare punctele de vedere până ce se încingea cearta. I-am amintit cu această ocazie şi de ciocnirea noastră, când, luându-l în derâdere pentru exaltarea cu care îşi susţinea teoriile politice, proclamându-şi sus şi tare convingerile legionare, sărise la bătaie. Şi, fiindcă venise vorba de legionari, m-am gândit că o să-i facă plăcere să-i spun că, stând cu mulţi dintre ei în închisoare, ajunsesem să-i cunosc mai de aproape şi să le apreciez caracterul şi ţinuta ireproşabilă în timpul detenţiei. Încă de la primele mele cuvinte, amicul meu m-a întrerupt, ţinând să mă prevină că nu mai are nimic comun cu Mişcarea legionară. Recunosc că pe moment afirmaţia m-a surprins, deşi faptul de a renunţa, la maturitate, la ideile îndrăgite la vârsta de doisprezece ani nu era chiar aşa de neobişnuit. Vrând-nevrând însă, îmi aminteam de înflăcărarea cu care tot el ne vorbise în şcoală despre Codreanu şi despre legionari. Lucrurile nu s-au oprit aici. Vrând totuşi să-mi explice de ce se lepădase de prima lui dragoste, fostul meu coleg mi-a ţinut o întreagă dizertaţie asupra motivelor care îl determinaseră să-şi revizuiască atitudinea. Toată argumentaţia lui avea să se desfăşoare într-o violentă filipică îndreptată împotriva mentalităţii societăţii în care crescusem şi căreia şi părinţii noştri îi fuseseră robi. Ei îi datoram viziunea greşită pe care de mici ne-o făcusem despre lume, interpretarea eronată a unor noţiuni, aprecierea şi cultivarea unor valori false şi a unor prejudecăţi moştenite şi exaltarea peste măsură a sentimentului religios şi naţional. Condiţionată să gândească şi să reacţioneze în virtutea acestor concepţii, generaţia

noastră fusese victima unor curente demagogice, ai căror conducători lipsiţi de scrupule ne-au minţit şi ne-au exploatat credulitatea, pentru a ne folosi ca masă de manevră în scopuri politice murdare, servind interese străine cauzei româneşti. Ascultam din ce în ce mai uimit expunerea amicului meu, pe care nu-l mai regăseam decât în vehemenţa crescândă a tonului, care îl caracterizase şi în vremea şcolii. În schimb, conţinutul, ca şi o seamă din expresiile folosite, m-au pus pe gânduri. Le mai auzisem, dar în alte împrejurări şi într-un cu totul alt context. Când s-a pornit cu şi mai mare înverşunare împotriva conducătorilor Mişcării legionare, în frunte cu Corneliu Codreanu, idolul lui de altădată, învinovăţindu-i de a fi înşelat tineretul, bătându-şi joc de naivitatea sentimentelor lui curate, îndrumându-l pe calea terorismului şi a crimei, numai pentru a-şi vedea realizate interesele şi planurile egoiste de mărire şi putere, nu am mai avut niciun dubiu asupra sursei lui de inspiraţie. Atât acuzaţiile, cât şi termenii şi limbajul purtau pecetea neîndoielnică a formulărilor stereotipe întrebuinţate de Partid în campaniile de discreditare a adversarilor. Vorbele amicului meu păreau rupte din declaraţiile de demascare, cerute deţinuţilor legionari în cadrul „cluburilor” de reeducare de la Aiud. Şocat şi dezgustat de descoperirea acestei similitudini, mi se făcuse lehamite să-l mai ascult. L-am lăsat însă să-şi verse veninul până la capăt, fără să mai fac un gest care să alimenteze discuţia. Câteva minute mai târziu, pretextând un rendez-vous, ne-am despărţit. Cum relaţia noastră nu depăşise niciodată stadiul amiciţiei din primii ani de şcoală, neînchegându-se între noi o legătură mai profundă, nu pot spune că la această întâlnire pierdusem un prieten. Pierdusem însă o amintire a copilăriei noastre senine. O amintire îndepărtată, înfrumuseţată şi mai mult de trecerea vremii.

O a treia persoană, cu atitudine stranie, pe care am văzut-o de mai multe ori pe stradă după eliberare, m-a şocat mai puţin decât cele două de mai înainte. Deşi ilustra aproape caricatural trista stare generală de frică, cuibărită de-a lungul anilor în sufletele oamenilor, nu mă puteam hotărî, de fiecare dată când îl vedeam, dacă să-i plâng de milă sau să fac haz de comportamentul lui grotesc. Pe Răzvan M. îl cunoscusem în anii de după 23 august, când eram student. Nu mai ţin minte cum şi în ce împrejurări îl văzusem pentru prima oară. Dar, cine din generaţia noastră de tineri de atunci nu-l cunoştea pe Răzvan, măcar din vedere, dacă nu mai de aproape? Răzvan îţi lăsa impresia că este omul care poate fi peste tot, în acelaşi timp! Venea pe la Facultatea de Drept, dar apărea şi pe la celelalte facultăţi. Nu lipsea de la nicio manifestaţie studenţească şi de la nicio întrunire unde urma să vorbească Maniu. Cutreiera centrul Bucureştiului în lung şi-n lat, şi se întâmpla deseori să-l întâlneşti de mai multe ori în aceeaşi zi în diferite locuri. Cu paşi iuţi şi mersul vioi, părea totdeauna grăbit să ajungă undeva. De talie mijlocie, zvelt, brunet, purtând o mustăcioară neagră, subţire, care nu-i întuneca figura mereu radioasă, Răzvan era făcut să-ţi cucerească simpatia din prima clipă. O spontaneitate, pe care în clipele următoare o regretai amar. Am căzut şi eu, din primul moment, ca şi tot grupul meu de prieteni, în mrejele lui Răzvan, din care nu mai aveai scăpare decât cu fuga. Încă de la primele cuvinte schimbate cu el, te puteai socoti un om pierdut, pentru că îţi fusese dat să ai de a face cu cel mai cumplit pisălog pe care l-am cunoscut

vreodată. Mereu în căutarea unei victime pe care s-o acapareze şi s-o ţină de vorbă, Răzvan îşi făcuse această binemeritată reputaţie de pisălog fără egal printre toţi cunoscuţii din generaţia noastră. Când te zărea pe stradă (şi avea un ochi de vultur!), te interpela de la distanţă şi în gura mare, de se oprea lumea, uimită la auzul exclamaţiilor lui de bucurie. Stăpânit de un neobosit entuziasm, pe cât de exuberant, pe atât de nejustificat, pe care şi-l manifesta zgomotos, traversa strada spre tine, alergând şi gesticulând din braţe ca o moară de vânt, numai pentru a te bate voiniceşte cu palma pe spate şi a-ţi debita, excitat şi într-o logoree fără sfârşit, tot felul de inepţii lipsite de orice interes. Dacă te opreai, îţi vorbea, ţinându-te de braţ sau de rever, dacă îl preveneai că te duci la un rendez-vous, într-un loc anume, îţi spunea că are acelaşi drum cu tine şi te însoţea, iar dacă erai grăbit, grăbea şi el pasul pe lângă tine, fără să-i tacă gura o clipă! Nicicum nu era bine! Erai salvat numai dacă norocul îţi scotea în cale un cunoscut, pe care să-l opreşti din drum, să schimbi cu el câteva cuvinte şi apoi, cu riscul de a fi înjurat a doua zi, să-ţi iei rămas bun, lăsându-l în compania lui Răzvan. Uneori, când voiai să fii singur, apariţia lui Răzvan, la locul şi în momentul nepotrivite, îţi trezea gânduri criminale. Eram la vârsta când, fie la cinema, fie la ştrand sau chiar pe stradă, voiam deseori să fim singuri cu câte cineva şi, tocmai atunci, se întâmpla să te strige pe nume şi să alerge vesel spre tine Răzvan, bucuros să mai schimbe cu cineva o vorbă. Altfel, Răzvan era un băiat bun şi blând, care nu voia să facă rău nimănui.

Acum, în 1964, deşi trecuse mai bine de un deceniu de când şi uitasem de existenţa lui, l-am zărit pe stradă şi l-am recunoscut imediat după siluetă şi mers. Venea în direcţia mea, pe acelaşi trotuar, dar nu mă văzuse încă. Era încă departe, dar numai la simpla lui apariţie, reflexul meu de altădată se trezise din nou, făcându-mă să caut din ochi scăparea pe prima stradă laterală, până la al cărei colţ mai erau doar câţiva paşi. Mi-am stăpânit însă prima pornire şi m-am decis să accept riscul şi să nu-l evit. Mă răzgândisem, nu din plăcerea perversă de a mă lăsa pisat de Răzvan, ci din dorinţa de a mă reîntâlni, chiar şi cu o frântură neplăcută, dar rămasă intactă, a trecutului pe care, în mod inconştient, îl căutam. Am întins, aşadar, pasul, pentru a-i veni în întâmpinare şi am ridicat chiar braţul, pentru a-i atrage atenţia asupra mea, trotuarul fiind destul de aglomerat de lume. Gestul meu a coincis însă cu o bruscă schimbare de direcţie a lui Răzvan, care, grăbit cum îl ştiam de totdeauna, s-a întors şi, fără să mă vadă, a traversat strada la vreo treizeci de metri în faţa mea. Mă aflam în acel moment pe strada Dorobanţi, în dreptul ASCAR-ului, şi mergeam spre bulevardul Dacia, iar Răzvan trecuse pe trotuarul de vizavi, chiar lângă intrarea grădinii „Mon jardin”, şi se îndrepta spre colţul străzii Atena. L-am urmărit cu privirea, dar, cum nu a mai întors capul, mi-am văzut de drum, zicându-mi că voi avea prilejul să-l mai întâlnesc şi altă dată. Aşa s-a şi întâmplat. Câteva zile mai târziu, l-am întâlnit iar, tot pe Dorobanţi, pe unde mi-era drumul spre locuinţa mamei. Numai că şi acum scena s-a repetat întocmai, cu o singură diferenţă că, de data asta, am avut certitudinea că mă văzuse. Mă observase în ultimul moment, când mă aflam la numai câţiva paşi în faţa lui. Pentru o clipă, ni se încrucişaseră chiar privirile. Dar numai pentru o clipă, pentru că Răzvan a întors imediat capul şi, la fel de grăbit ca şi prima oară, a repetat manevra de la întâlnirea precedentă: şi-a schimbat itinerarul, a traversat strada şi s-a

pierdut printre pietonii de pe celălalt trotuar. Surprins de atitudinea lui, mă oprisem în loc, urmărindu-l cu privirea cum se îndepărta, fofilându-se printre trecători. Nu-mi puteam explica o asemenea purtare!

Cu prima ocazie, le-am povestit întâmplarea câtorva prieteni care îl cunoşteau. Spre uimirea mea, nu s-au mirat deloc şi mi-au explicat că Răzvan nu mai era de mulţi ani vorbăreţul pe care îl cunoscusem eu pe vremea studenţiei. Devenise extrem de prudent. Din prietenos şi volubil, cum fusese, ajunsese să se ferească de lume şi să evite discuţiile. Prietenilor le spunea că nu vrea să intre în puşcărie, nici pentru o glumă sau o părere exprimată de el şi nici pentru că le-a ascultat pe ale altora. De altfel, ceea ce mi se întâmplase mie li se întâmplase şi altor cunoscuţi ieşiţi din închisoare. Răzvan fugind de ei pentru a nu fi văzut în compania unor persoane compromiţătoare. Frica de care era stăpânit îl făcea să-şi etaleze cu indecenţă laşitatea, luându-şi cele mai exagerate măsuri de prudenţă. Din cele ce mi s-au povestit despre el şi după ce mi-a oferit de mai multe ori pe stradă spectacolul penibil de a-l vedea fugindu-mi din cale, mi-a fost mai întâi ruşine pentru el. Mai apoi însă, am ajuns singur la convingerea, pe care, bineînţeles, nimeni nu mi-a putut-o confirma, că la originea spaimei lui Răzvan nu putea fi decât Securitatea. Cunoşteam cazul mai multor persoane pe care Securitatea încercase să le şantajeze ori să le ameninţe, fie pentru a le recruta ca informatori, fie numai pentru a le înfricoşa şi a răspândi astfel teama şi timorarea în cercul lor de cunoştinţe. Aplicată cuiva mai labil şi mai fricos din fire, cum era Răzvan, metoda îşi atinsese ţelul, victima provocându-mi în cele din urmă mai degrabă milă, decât dispreţ. Ruşine ar fi trebuit să-mi fie pentru cei ce-şi permiteau să terorizeze şi să degradeze fiinţa umană, dar nu reuşeam. Prea mi-era scârbă de ei şi prea îi desconsideram! Întâlnirea întâmplătoare cu Răzvan mi-a purtat gândul înapoi, la o altă întâlnire, tot întâmplătoare şi tot în faţa ASCAR-ului, petrecută cu unsprezece ani în urmă. Trotuarul din faţa ASCAR-ului părea să fie locul predestinat să-mi dezvăluie tendinţele din două epoci diferite, ilustrând prin două personaje deosebite evoluţia în timp a mentalităţii oamenilor, deformaţi treptat sufleteşte de anii sub teroare. Atunci, în 1953, deşi căutam să trec neobservat, mă întâlnisem nas în nas cu Bebe Belu, care, aflând că sunt evadat, în mod spontan şi fără să i-o fi cerut, s-a oferit să mă ascundă, găzduindu-mă la el. Nu am uzat de oferta lui, dar i-am rămas până azi recunoscător pentru sprijinul moral pe care l-a reprezentat pentru mine în acel moment. Acum, în 1964, de pe acelaşi trotuar, Răzvan fugea de mine, pentru a nu se compromite în compania unui fost deţinut. Trist de semnificativă evoluţie pentru demnitatea omului!

După fiecare întâlnire de felul celor trei pomenite mai înainte, tare bine îmi prindea revederea cu alţi oameni, cărora timpul nu le alterase nici firea, nici caracterul. Într-una din zile, am avut norocul să dau peste doi dintre aceşti martori ai altor vremuri, din lumea Bucureştiului tinereţii mele. Mă dusesem la spitalul Filaret, la dr. Serge Băicoianu, pentru un control pulmonar, aşa cum mă sfătuise prietenul meu, dr. Savu, înainte de a părăsi lagărul de la Salcia. Examinându-mă, Serge a constatat că procesul tuberculos, declanşat la Aiud, fusese stins definitiv datorită tratamentului aplicat de Miki Savu la Salcia.

După consultaţie, Serge m-a luat de braţ şi a ieşit cu mine pe coridor: „Vino cu mine! Vreau să-ţi fac o surpriză!” M-a condus la o sală de aşteptare de lângă holul de intrare, unde doi bolnavi, aşezaţi faţă în faţă, îmbrăcaţi în pijamale şi învăluiţi în nori de fum, stăteau de vorbă. La deschiderea uşii, s-au grăbit să-şi dosească, în mod inutil, ţigările. Efectul observaţiilor făcute de Serge fumătorilor, pe obişnuitul lui ton sarcastic, era de la bun început anulat de zâmbetul indulgent şi expresia protectoare a privirii care îi îmblânzea figura, ce se voia a fi mereu de om ursuz.

Cei doi bolnavi şi cu mine eram însă prea emoţionaţi şi bucuroşi de neaşteptata noastră revedere, pentru a-l mai băga în seamă pe doctor. Unul din cei doi era tocmai Bebe Belu, de care am pomenit mai înainte şi care, în 1953, ştiindu-mă evadat şi urmărit de Securitate, nu pregetase să-mi ofere adăpost, în pofida riscurilor la care se expunea. Cel de-al doilea era Radu Maltezeanu, fratele mai mare al lui Vlaicu, care şi el îmi întinsese o mână de ajutor la Iacobeni, în timp ce eram fugar prin munţii Bucovinei. Despre Radu aflasem în închisoare că fusese şi el arestat. Prezenţa lui în lagărul de la Ghencea îmi fusese semnalată în timpul popasului făcut la Jilava, cu ocazia unui transfer de la o închisoare la alta. Mă aşteptam atunci ca într-o bună zi întâmplarea să ne aducă împreună în aceeaşi puşcărie, dar drumurile noastre nu s-au întâlnit. Când eram foarte tânăr şi diferenţa de vârstă dintre noi conta, îl admiram pentru succesele lui mondene. Era bărbat frumos, totdeauna elegant şi atrăgea multe priviri! Sub regimul comunist, când lupta de clasă era în toi, nu şi-a părăsit ţinuta şi atitudinea de domn, deşi, de teamă, lumea din jur îşi spunea „tovarăşe” şi începuse să-şi proletarizeze aspectul, renunţând la cravată, pălărie şi batista din buzunarul de la piept. Mi se povestise apoi că nici în închisoare nu şi-a dezis originea şi nu şi-a făcut clasa de râs. Amândoi, şi Bebe Belu şi Radu Maltezeanu, avuseseră leziuni pulmonare şi se aflau sub îngrijirea periodică a doctorului Băicoianu la spitalul Filaret. Aproape neschimbaţi la înfăţişare, îşi păstraseră caracterul şi firea nealterate. Gândeau, vorbeau şi se purtau la fel cum îi cunoscusem înainte de închisoare. La ei, până şi patima fumatului părea să fie semn de statornicie! Am stat cu ei la o lungă şuetă, contribuind şi eu la înceţoşarea încăperii, fumând ţigară după ţigară. Mi-a făcut bine... moralmente!

Deşi începusem să mă adaptez grijilor, nevoilor şi modestelor bucurii ale vieţii, pe care mi le oferea Bucureştiul la vremea aceea, continuam să mă simt înstrăinat. Eram mereu în căutarea unor vestigii nedenaturate ale trecutului, pe care numai când şi când le mai întâlneam. Mă bucuram atunci până şi de imaginea fugară surprinsă întâmplător pe stradă, a câte unei persoane care îmi amintea ceva din lumea oraşului după care tânjeam. De fapt, un oraş de care nu fusesem niciodată legat sentimental, dar care începea să-mi fie drag abia acum, după ce îşi pierduse caracterul şi farmecul pe care nu ştiusem să le apreciez la timpul lor. O dragoste întârziată, născută poate mai degrabă din îndărătnicia cu care respingeam din toată fiinţa mea urâţenia prezentului!

Veneam într-o zi pe bulevard, dinspre Piaţa Romană spre centru, când am avut pentru un moment impresia că mă aflu din nou în Bucureştiul căutat. Mai aveam vreo cincizeci de metri buni până la colţul cu strada Atena (devenită Nikos Beloiannis, un personaj mai puţin cunoscut publicului datorită activităţii lui de „erou socialist”, cât datorită băuturilor

M.A.T. pe care umorul negru al bucureşteanului le botezase: „Te-am zărit printre morminte”, „Adio, mamă!” sau „Ia-mă cu tine, Beloiannis!”). Aruncându-mi privirea înainte, peste intersecţia cu strada Atena, ochii mi s-au oprit deodată asupra unei siluete cunoscute, care, amintindu-mi de o imagine similară a aceluiaşi colţ de stradă, m-a transpus pentru o clipă cu mulţi ani în urmă, în Bucureştiul de la sfârşitul războiului. Cum era să nu mă fi crezut trăind iar în anii ‘50 când, exact în acelaşi loc, pe trotuarul din faţa lui „Gălăţescu” (aşa se chema atunci bodega devenită între timp „bufet de stat”), stătea, scrutând strada, şi acum ca şi atunci, Radu Fundăţeanu! De la distanţa la care mă găseam, nu-i distingeam figura, dar, aşa cum îl recunoscusem numai după siluetă şi ţinută, eram sigur că nu mă puteam înşela nici asupra expresiei trăsăturilor pe care mi le închipuiam chiar înainte de a le vedea. Pe măsură ce mă apropiam, toate presupunerile mi se confirmau. Înalt, drept, degajat în atitudine, cu o mână în buzunar, căutând, ca întotdeauna, să dea impresia că are un rendez-vous, dar vânând între timp, sub masca unei totale indiferenţe, privirea admirativă a vreunei trecătoare, Radu Fundăţeanu îşi perpetua de decenii pe străzile Bucureştiului figura de cabotin sentimental. Devenise un fel de monument mobil al genului, care se deplasa numai pe anumite trasee centrale, oprindu-se la răscrucile şi orele cele mai frecventate de frumoasele mondene sau mai puţin mondene ale oraşului. Cu un aer puţin blazat, cu o sprânceană uşor ridicată, plimba o privire distrată peste lumea care îi trecea pe dinainte, deşi sunt sigur că nu-i scăpa din ochi nicio mişcare.

Radu era cel mai mare din cei trei fraţi Fundăţeanu. Figuri mai şterse, mai puţin bine conturate decât a fratelui lor, ceilalţi doi nu se evidenţiau în mod special. De altfel, gurile rele nu le prea recunoşteau nicio calitate, în afară de cea vestimentară. Iar despre Radu, care vorbea puţin, pretindeau că tăcea, fiindcă nu avea ce spune. Personal, nu i-am cunoscut de aproape. Îi cunoşteam mai mult din vedere şi din reputaţie, pentru că Fundăţenii, cum li se spunea, dar mai ales Radu, îşi aveau locul lor în peisajul bucureştean al tinereţii mele. Toţi trei se remarcaseră, încă din vremea războiului, prin extravaganţa îmbrăcămintei, fiind printre primii aşa-numiţi malagambişti. Din câte îmi amintesc, Sergiu Malagamba fusese un cântăreţ de jazz care, fără voia lui, din cauza muzicii americane pe care o interpreta, ajunsese pentru lumea anglofililor din Capitală un fel de simbol al protestului monden şi de salon împotriva alianţei cu Germania. Tot ca un semn de contestaţie, la fel de futilă, apăruse în acea vreme şi o notă mai excentrică în îmbrăcămintea masculină, modă adoptată de un număr restrâns de tineri, care au fost ridiculizaţi în fel şi chip de ceilalţi şi chiar de publicaţiile umoristice ale timpului. Li s-a spus malagambişti şi li se făcuse chiar un cântec, care le descria în batjocură îmbrăcămintea. Îmi amintesc doar un fragment: „Gulerul compresă..., haina pardesiu”... etc. După perioada „malagambistă”, fraţii Fundăţeanu reveniseră la costumul clasic englezesc, pe care mai cu seamă Radu îl purta cu eleganţă şi mers de dandy când ieşea „la vânătoare”, în târg. Şi acum, postat în faţa fostului „Gălăţescu”, Radu se prezenta tot aşa sau, mai bine zis, se voia la fel de elegant în ţinută, de irezistibil în atitudine şi de cuceritor din priviri. Cu cât înaintam însă spre el, impresia ce mi-o făcuse de la distanţă se modifica. Pas cu pas, apropierea scotea la iveală ceea ce depărtarea

ascunsese. Realitatea, mai crudă, venea să retuşeze imaginea personajului pe care o păstrasem în amintire, ponosindu-i hainele, şi aşa cam desuete în eleganţa lor de altădată, şi aşezându-i pe trăsăturile feţei ofilite de vreme umbrele şi ridurile inerente vârstei. Dar chiar şi aşa cum arăta acum, cam prăfuit de timp şi chiar puţin ridicol, cu veleităţile lui de Don Juan în declin, prin simpla lui prezenţă în colţ la „Gălăţescu”, Radu Fundăţeanu mi-a dat totuşi, pentru un moment, impresia că Bucureştiul rămăsese la fel cum îl lăsasem. O falsă şi trecătoare impresie, pe care nu am avut-o de prea multe ori după ieşirea mea din închisoare.

Entuziasmul cu care mă avântasem în primele săptămâni în căutarea unei lumi pierdute, căreia îi dusesem atâta vreme dorul, nu-şi găsise satisfacţia în întâlnirile cu cunoscuţii de altădată. Cu toate că cei mai mulţi dintre ei nu-şi schimbaseră decât prea puţin felul de a gândi şi simţi, resemnarea lor, dusă până la obişnuinţă şi chiar indiferenţă faţă de regimul instaurat, mă dezamăgise. Treptat, dându-mi seama că nu mai vorbeam chiar aceeaşi limbă, am renunţat să mai abordez în discuţiile cu ei anumite subiecte, pentru care nu mai reuşeam să le trezesc interesul. Nu-i ocoleam, dar nici nu-mi mai dădea inima ghes să-i întâlnesc. Mă vedeam cu plăcere numai cu un cerc restrâns de cunoştinţe, unele vechi, altele noi şi, bineînţeles, cu cei câţiva foarte buni prieteni de altădată, de care eram legat sufleteşte. Cu toate acestea, după primele săptămâni de la eliberare, în care, dornic de lume, vânturasem Bucureştiul în lung şi în lat, am început să le simt lipsa foştilor camarazi de închisoare. Şi nu numai a celor care mi-au fost aproape. Îmi lipsea întreaga atmosferă şi mentalitatea în mijlocul căreia trăisem atâta amar de ani fără să-mi pierd încrederea în oameni şi nădejdea în viaţă. Mi se părea acum că în închisoare avusesem un teren mai solid sub picioare decât nisipurile mişcătoare pe care călcam afară. Probabil că dorinţa de a mă întoarce la prietenii din închisoare mocnea deja de o vreme în subconştient. Aşa mi-am explicat faptul că, după experienţele cu lumea de afară, am început tot mai des nopţile să mă visez în închisoare. Şi nu erau coşmaruri, cum nici visele din închisoare în care mă vedeam liber nu fuseseră coşmaruri. Curând aveam să aflu că mulţi din foştii deţinuţi avuseseră în contactul cu lumea de afară şi uneori şi în propria lor familie surprize la fel sau chiar mai dezamăgitoare. Şi la ei, ca şi la mine, reacţia s-a manifestat tot prin nevoia de-a dreptul imperioasă de a se întoarce într-o lume cu care se înţelegeau şi în mijlocul căreia se simţeau mai bine. Am început aşadar să ne căutăm unii pe alţii şi să ne vedem cu regularitate, fie vizitându-ne acasă, fie întâlnindu-ne în oraş. Câţiva eram prieteni mai apropiaţi, unii ne ştiam numai din vedere, de la Piteşti, Aiud sau altă puşcărie, iar alţii ne cunoscusem abia după eliberare, dar ne ştiam din auzite. Încetul cu încetul, mi-am găsit astfel locul într-un mediu mai prielnic, limitat la cercul restrâns al vechilor prieteni şi al foştilor camarazi de închisoare, făcând abstracţie de existenţa unei întregi lumi de cunoştinţe cu care înţelesesem că nu mai aveam nimic comun. Evitam în acest fel contactul cu oameni care mă dezamăgiseră şi totodată mă sustrăgeam şi atmosferei nesuferite pe care o creau stârnind discuţii generatoare de neîncredere şi suspiciune. În Bucureşti, în acea vreme, obsesia turnătoriei era la ordinea zilei. Turnătorul de afară, spre deosebire de cel din închisoare, neputând fi cu certitudine identificat, era văzut peste tot, bănuiala planând asupra

multora, cel mai adesea fără o justificare întemeiată. Gogoriţa acestui duşman invizibil, dar prezent în tot locul, făcea minuni, timorând, demoralizând şi semănând neîncredere între oameni, mai abitir decât apariţia temutului securist în uniformă.

Pe la jumătatea lui august, după ce mi-am căpătat buletinul de identitate şi livretul militar, am plecat la mare. Banii de tren mi i-a dat mama din modestele ei venituri provenind din lecţiile de limbă franceză pe care le dădea clandestin acasă. Insistase să dau curs invitaţiei grupului meu de prieteni vechi, care, aflându-se pe litoral, în concediu, îmi scriseseră o carte poştală de la 2 Mai, propunându-mi să împart cu ei locuinţa. După ce îi dusesem dorul atâţia ani, marea din acel sfârşit de vară m-a încântat mai mult ca niciodată. M-am bucurat din plin de cele zece zile petrecute, de dimineaţă şi până la apusul soarelui, numai pe plajă, în mijlocul prietenilor.

La înapoierea spre Bucureşti, am profitat să mă opresc o zi la Constanţa. Voiam să-i reîntâlnesc pe câţiva din foştii deţinuţi dobrogeni, cu care legasem prietenie în închisoare. La Salcia, înainte de eliberare, le memorasem adresele. I-am găsit acasă şi pe părintele Bumbac, şi pe profesorul Gică Perdichi. În cele câteva săptămâni de când erau liberi, se mai întremaseră, le crescuse părul şi începuseră să arate a oameni ca lumea. Mie însă mi-au rămas până azi în amintire, aşa cum îi cunoscusem la Salcia. Am stat o mulţime la taifas şi ne-am trezit vorbind cu nostalgie de momentele trăite împreună în închisoare. De la ei am aflat adresele la care îi puteam găsi pe Gioga Parizianu şi pe Alecu Caranica. Pe acesta din urmă îl văzusem ultima dată în 1953 la Cavnic, înainte de evadare. Ne-am regăsit acum, în 1964, la Constanţa, la fel de prieteni ca atunci şi tot atât de emoţionaţi de revedere ca şi la despărţirea de la Cavnic. Vesel şi plin de viaţă, ca întotdeauna, Gioga m-a primit şi el cu aceeaşi bucurie. După toate prin câte trecuse în lunga lui închisoare, rămăsese acelaşi suflet mare şi cald.

— Mergem mai întâi să ne întâlnim cu băieţii de la mină şi de la Salcia, mi-a spus şi m-a dus în piaţa unde veneau să-şi vândă produsele ţăranii din împrejurimile Constanţei.

Nici n-am apucat bine să facem câţiva paşi printre căruţele, tarabele şi coşurile cu zarzavaturi şi fructe, că am fost înconjuraţi de mai mulţi macedoneni care îl cunoşteau pe Gioga. Cu vioiciunea lor de temperament, gesticulând şi vorbind în grai aromânesc, i-au mai strigat şi pe alţii, aşa că, în cele din urmă, opriţi între două grămezi de lubeniţe, ne aflam în mijlocul unui grup de macedoneni, cu care nu mai pridideam să dau mâna sau să mă îmbrăţişez atunci când îi cunoşteam. Toţi erau foşti deţinuţi, majoritatea puşi în libertate în cursul verii, conform aceluiaşi decret care mi se aplicase şi mie. Nu aş mai şti să înşir numele tuturor celor cu care stătusem la Cavnic şi la Salcia şi pe care i-am reîntâlnit în ziua aceea în piaţa din Constanţa, şi nici al celor cu care mi-a făcut cunoştinţă Gioga, prezentându-mă cu formula „e ficior de-al nostru”, garantându-le astfel că mi se putea acorda încredere. Bucuria revederilor, manifestată cu gălăgioasă exuberanţă şi ploaia de întrebări şi răspunsuri pe care le schimbam despre soarta altor camarazi de detenţie, acoperindu-ne unii altora vocea, cu glasuri tot mai ridicate pentru a ne face auziţi, făcuse din grupul nostru punctul de atracţie al pieţei. La un

moment dat, la apropierea unor nedoriţi, cunoscuţi numai de ei, macedonenii s-au avertizat discret, numai din priviri şi din câte un cuvânt şoptit în dialect, pentru a evita discuţiile spre teme mai potrivite cu locul în care ne aflam. Tănase, un aromân mai înalt decât ceilalţi, cu care stătusem la Salcia, a şi luat un pepene verde din grămada de lângă noi şi a început să mi-l propună spre cumpărare, lăudându-i calităţile şi pârâindu-mi-l la ureche ca să-mi arate că era copt. M-am prins în jocul lui şi, după o scurtă tocmeală, am părăsit piaţa cu pepenele sub braţ. Gioga m-a dus în casa unor aromâni, unde venise şi Alecu Caranica şi apoi, rând pe rând, şi alţi cunoscuţi din închisoare. În faţa unor gustări, din care nu lipseau brânza şi roşiile, am ciocnit câteva pahare de vin şi am stat de vorbă mai mult între noi, povestind iar de-ale noastre. Ceilalţi, pe care în glumă îi numeam „civili”, adică oameni liberi, după una din cele trei categorii „gardieni, deţinuţi şi civili” în care împărţisem lumea când eram închişi, aşezaţi sau stând în picioare în jurul nostru, ne ascultau cu atenţie poveştile, căutând să deducă înţelesul unor cuvinte şi expresii cu care închisoarea îmbogăţise limba română. Din timp în timp, uşa încăperii se deschidea şi gazdele noastre mai primeau câte un musafir. Îmi era greu să-mi dau seama dacă noul venit era rudă, prieten sau numai cunoştinţă, pentru că fiecare era primit cu aceleaşi manifestări de simpatie şi afecţiune, de parcă ar fi fost un membru al familiei. Am fost întotdeauna tentat să spun că spiritul de familie la aromâni este mai degrabă un fel de spirit de clan, care extinde legătura dintre cei de un sânge dincolo de cele mai îndepărtate grade de rudenie cunoscute. Timp de câteva ceasuri, m-am bucurat şi eu de căldura acelei numeroase familii de macedoneni, în mijlocul căreia am fost primit, regăsind atmosfera de încredere şi solidaritate pe care o trăisem pentru prima oară, tot printre ei, în lagărul de la Cavnic. Am plecat în ziua aceea din Constanţa, cu gânduri mai senine şi mai bun la suflet pentru o vreme.

LA „BRAŢELE DE MUNCĂ”

La întoarcerea în Bucureşti, primul drum pe care l-am făcut a fost la dr. Dan Gerota. Voiam să mă operez de hernia inghinală cu care mă alesesem de la descărcatul bacurilor la Salcia. Datorită lui, o săptămână mai târziu am fost internat la spitalul Fundeni, unde m-a operat chiar el. Dan Gerota a fost şi el unul din doctorii la ajutorul căruia am apelat pentru o serie de foşti camarazi de închisoare. De fiecare dată le-a facilitat internarea în spital, asigurându-le un tratament şi o îngrijire de privilegiaţi. O dată refăcut după operaţie, am început să bat tot mai des drumul la oficiul de repartizare a braţelor de muncă, pentru a obţine un serviciu. Când, în primele zile după eliberare, mă înscrisesem la „braţele de muncă”, mi se spusese să mă mai interesez din când în când la ghişeul lor dacă mi s-a găsit un loc de muncă. Nu fusesem atunci prea insistent, timpul trecuse,

plecasem la mare, fusesem apoi internat în spital şi, astfel, pierdusem momentul favorabil când, imediat după eliberarea tuturor deţinuţilor politici, autorităţile se grăbiseră să-i încadreze în câmpul muncii. O grabă determinată nu atât de grija de a le asigura mijloacele de existenţă, cât de interesul Securităţii de a-i şti fixaţi şi a-i avea sub supraveghere şi la locul de muncă, nu numai la domiciliu, unde se aflau sub ochiul vigilent al responsabililor de stradă sau de bloc. De câte ori treceam pe la „braţele de muncă”, primeam acelaşi răspuns negativ. Numai de două ori mi s-a oferit loc de muncitor pe şantiere de construcţie în afara Bucureştiului, pe care nu le-am acceptat, sperând să găsesc totuşi un serviciu în oraş. Am ajuns astfel, prin diferiţi cunoscuţi şi diferite relaţii de la om la om, să găsesc sporadic de lucru în cadrul colectivelor afiliate unor cooperative. Cooperativele au fost colacul de salvare pentru nenumăraţi proscrişi, dându-le posibilitatea să-şi poată câştiga existenţa în pofida autobiografiei „necorespunzătoare”. În cooperative îşi găsiseră refugiul tot felul de „foşti”: ofiţeri din fosta armată regală deblocaţi, moşieri, industriaşi sau negustori, cărora li se confiscase pământul, întreprinderea sau prăvălia, femei ai căror bărbaţi fuseseră condamnaţi în procese politice, iar acum, după decretul din 1964, foarte mulţi foşti deţinuţi politici.

Îmi amintesc şi acum cu gratitudine de fraţii Cernat, care mă primiseră în colectivul lor şi cum, împreună cu ei, am muncit timp de o săptămână la hotelul Lido de pe bulevardul Brătianu. Lucrarea prevedea acoperirea planşeului restaurantului Lido cu mochetă. Executarea comenzii era urgentă, la deschiderea restaurantului urmând să asiste un ministru şi alte câteva mărimi din Partid. Tratativele cu direcţia hotelului, pentru executarea la timp a lucrării, le purtaseră fraţii Cernat, tocmindu-se la preţ după legile pieţei libere. Conducerea hotelului fiind la ananghie, nicio întreprindere de stat neangajându-se să pună mocheta într-un timp atât de scurt, fusese nevoită să accepte condiţiile puse de Cernat. Teama de a nu fi gata la data vizitei ministrului, a făcut-o să recurgă la falsuri în statele de salarii, pontând ore de muncă în plus şi muncitori fictivi, pentru a satisface pretenţiile ridicate de Cernat, care altfel nu ar fi consimţit să execute lucrarea. O dată căzuţi la învoială, ne-am apucat de treabă, lucrând timp de vreo cinci sau şase zile fără întrerupere, zi şi noapte. Furam doar din când în când câte zece minute de somn, întinşi pe jos, pe mochetă. Îngrijorat, directorul venea tot timpul să vadă cum progresează lucrarea. Pentru a evita timpii morţi şi întreruperile prea lungi, nu ne lăsa să plecăm la ora meselor. Dăduse ordin să ni se aducă de mâncare de la bucătăria restaurantului chiar la locul de muncă. De câteva ori ne-a adus chiar el, cu tava, cafele, ca să ne menţină treji. Ştiu că partea care mi-a revenit mie din suma care s-a împărţit între membrii colectivului era echivalentă cu cel puţin două-trei salarii lunare, ceea ce mi-a prins tare bine atunci.

O vreme, am reuşit să-mi cârpesc existenţa cu câştiguri modice, prestând tot felul de munci ocazionale şi de scurtă durată pe la diferite cooperative. Bani nu aveam, dar aveam în schimb mult timp liber. Mi-l petreceam în mare parte împreună cu unii foşti deţinuţi, care se aflau şi ei în căutare de lucru, sau vizitându-i pe alţii mai norocoşi, angajaţi în cele mai neaşteptate activităţi. Nu-l pot astfel uita pe Daniel Cantemir, care lucra cu doi inşi la secţia unei cooperative de tâmplărie, care confecţiona

sicrie. Aşa-zisul atelier se afla într-o încăpere destul de mare, din care jumătate era ocupată de stive de scânduri gata tăiate şi fasonate. Din ele, Daniel şi colegii lui selecţionau materialul pentru cele două sau trei tipuri de sicrie pe care le producea cooperativa. În cealaltă jumătate de cameră se aflau mai multe capre de lemn pe care erau aşezate sicriele în curs de lucru. Munca celor trei consta în ajustarea şi încheierea scândurilor, prin încleiere sau baterea de cuie. Pentru ultimele operaţii, de finisaj şi lustruire, întrebuinţau şmirghel, baiţ şi lac. Izolat şi departe de centrala cooperativei, atelierul lui Daniel ajunsese loc de întâlnire pentru câţiva din foştii lui camarazi de detenţie de la Piteşti. Bineînţeles că aspectul macabru al încăperii plină de sicrie se preta la glume pe măsură. Tonul l-a dat Daniel. La prima vizită pe care i-am făcut-o la atelier, ne-a ieşit înainte cu metrul în mână pentru a ne lua măsurile! Iar prietenului meu Dinu Mitache, pe care îl luasem cu mine, i-a spus că nu-l poate servi fără aprobare specială, pentru că nu se încadrează în prevederile STAS-ului. Dinu Mitache avea un metru nouăzeci şi unu înălţime! De fiecare dată când veneam în vizită, cel mai pricopsit dintre noi aducea câte un borcan de Nescafé. Aşezaţi pe sicrie sau tolăniţi în ele, fumam, beam cafele şi mai puneam ţara la cale. „Să te tot lăfăi într-un astfel de coşciug”, spuneam noi, amintindu-ne de formulele finale care ne-ar fi aşteptat în închisoare: gol în groapa comună sau vârât într-o ladă ca la Aiud, făcută din scândurelele de la lădiţele de marmeladă. Incontestabil, era mai bine în libertate decât în închisoare!

În cele din urmă, am ajuns pentru o ceva mai lungă perioadă de timp într-un loc de muncă mai stabil, tot în cadrul unui colectiv restrâns, afiliat unei cooperative de mase plastice. Eram cinci sau şase inşi, care munceam uneori, când aveam toate materialele necesare, mai multe zile în şir, de dimineaţă până seara, iar alteori rămâneam inactivi tot atâtea zile şi, câteodată, chiar mai multe, din lipsă de materie primă. Zilele de plată şi sumele ce ni se cuveneau, în funcţie de producţia realizată, sufereau şi ele fluctuaţii la fel de capricioase ca şi programul de muncă. Produsele muncii noastre erau un fel de bibelouri de un prost gust atât de perfect, încât ştiai dinainte cu cine aveai de a face, văzându-i pe cei ce se opreau să le admire în vitrinele cooperativei, unde erau expuse sub denumirea de „flori incluzionate”. Şeful colectivului nostru şi totodată iniţiatorul acestor incluzii de flori în plexiglas era Raţiu, fost membru al partidului comunist, implicat în procesul lui Pătrăşcanu şi eliberat şi el din închisoare prin decretul de graţieri din 1964. Fosta lui apartenenţă politică îl avantaja. Folosea cu îndemânare, dar şi cu mici „atenţii”, relaţiile cu vechii tovarăşi de partid pentru procurarea materialelor necesare şi obţinerea de comenzi, strecurându-se cu îndrăzneală şi pricepere printre prevederile noianului de legi, dispoziţii şi decrete, care îi stăteau în cale. Uneori, când tranzacţia pe care o avea în vedere depăşea cadrul legal, îşi asigura spatele cointeresându-l la câştig pe câte un „tovarăş” mai sus-pus, care accepta să tuteleze abuzul. Din aceste interese, combinaţii şi profituri, ce se realizau la nivelul cadrelor de conducere ale cooperativelor sau ale direcţiilor unor ministere, rezulta pentru noi posibilitatea de a avea de lucru şi deci de a câştiga un ban.

Primele săptămâni am lucrat în cartierul Vitan, la atelierele secţiei de mase plastice a cooperativei la care era afiliat colectivul nostru. Apoi, din

lipsă de spaţiu, am fost nevoiţi să ne mutăm într-un atelier improvizat până la găsirea unui local mai adecvat. Provizoratul s-a dovedit însă de durată. Am început aşadar să ne desfăşurăm activitatea într-o baracă de scânduri, cu pământ pe jos şi acoperită cu carton asfaltat. Se compunea dintr-o singură încăpere, de dimensiunea unei camere obişnuite. Coşmelia se afla în curtea casei lui Bazilescu, unul din colegii noştri de muncă, aşezată destul de central în zona străzilor Vasile Lascăr/ Maria Rosetti. În baracă, abia aveam loc să ne învârtim printre cele două sau trei polizoare şi ferăstrăul electric fixate pe bancul de lucru, un alambic primitiv aşezat într-un echilibru dubios deasupra unui arzător de aragaz, diferite stive de plăci de plexiglas şi mormane de deşeuri din acelaşi material.

Când se lucra la polizoare, nu ne vedeam om cu om de pulberea fină de plexiglas care umplea încăperea, în atmosfera şi aşa viciată de mirosul înecăcios şi toxic emanat de alambicul în care, prin distilarea deşeurilor, obţineam din nou, sub formă lichidă, materia primă trebuincioasă. Acest lichid, pe care, nu ştiu cât de corect din punct de vedere chimic, îl numeam „monomer” de plexiglas, îl prelucram în curte, încălzindu-l mai întâi în nişte baloane din sticlă de Jena, până ce începea procesul de „polimerizare”. Baloanele din aşa-zisa sticlă de Jena erau fabricate în ţară şi nu rezistau toate la temperaturile ridicate la care erau supuse, expunându-ne în orice moment riscului unei explozii sau incendiului, monomerul fiind extrem de inflamabil. Urma apoi partea cea mai obositoare a muncii, când, printr-o mişcare continuă a braţelor, învârteam balonul, cu o capacitate de trei litri, făcând să se prelingă lichidul pe cale de îngroşare de-a lungul pereţilor recipientului, până ce îl aduceam la gradul de vâscozitate potrivit. Din când în când, mai scufundam balonul în apă, pentru a-l răci şi pentru a încetini şi stăpâni astfel procesul de polimerizare, care producea temperaturi foarte ridicate. Îmi închipui că într-un laborator chimic toate aceste operaţii se execută cu maşini centrifuge şi sub indicaţiile unor aparate speciale de măsurat temperatura şi de urmărit cu precizie procesul de polimerizare – şi nu în modul primitiv în care procedam noi. Datorită experienţei şi unei oarecari rutine căpătate cu timpul, am reuşit însă să ne folosim simţurile în locul aparatelor, ca nişte adevăraţi muncitori ai lagărului socialist! Măsuram temperatura cu podul palmei sau apropiind balonul de obraz, iar gradul de vâscozitate al materialului îl apreciam din ochi. Totuşi, de multe ori, simţurile ne înşelau şi dădeam greş. Niciunul nu aveam cunoştinţe de chimie, iar Raţiu învăţase procedeul lăutăreşte, după ureche de la un bătrân profesor de chimie, transmiţându-ni-l şi nouă tot aşa şi cerându-ne să păstrăm secretul pentru a evita apariţia concurenţei. În lumea cooperativelor „incluzia în plexiglas” era considerată o invenţie ce se cerea patentată. O dată ajuns în străinătate, aveam să aflu că procedeul era cunoscut de multă vreme. Incluziile noastre de flori urmau deci buna tradiţie sovietică din domeniul invenţiilor... deja inventate! Faza finală a procesului de fabricaţie a incluziilor cuprindea confecţionarea din plăcuţe de plexiglas de diferite culori a unor casete, ca nişte cutii fără capac, pe fundul cărora, în interior, lipeam cu câteva picături de eter două sau trei imortele, numite şi flori de paie, care, prin uscare, nu se decolorează. În aceste cutii, peste flori, turnam apoi monomerul, ajuns la consistenţa mierei de albine. Prin expunerea lor la lumină şi sub permanentă supraveghere, monomerul

începea să polimerizeze din nou, până ce se întărea de tot, făcând masă compactă cu pereţii cutiei, lăsând să se vadă, prin transparenţă, florile din interior. Urma finisajul, extrem de anevoios, compus dintr-o serie de lucrări succesive de fasonare a fiecărei piese la ferăstrăul circular, cu pila şi cu glaspapir. Ultima operaţie, lustruitul, se făcea la o perie de bumbac, montată la capătul polizorului. Mai amintesc că florile le procuram tot noi, culegându-le de pe maidanele din jurul Bucureştiului. Cele mai multe şi mai frumoase creşteau însă pe câmpurile şi prin şanţurile prăfuite ale drumurilor de ţară din Dobrogea, de unde le culegeam când mergeam vara la mare.

Am înşirat toate aceste amănunte, pentru că mi s-au întipărit în minte aspectele mizerabile şi descurajatoare sub care mi se prezenta viaţa de afară, după eliberarea din închisoare. În al doilea rând, am vrut să fac cunoscute aceste detalii despre procedeele şi condiţiile de lucru, pentru că tocmai ele au stat la originea accidentului care în iarna aceea era să ne coste viaţa. Eram împreună cu doi din colegii mei în baraca, zisă atelier, din curtea casei lui Bazilescu. Pulberea fină de plexiglas, pulverizată de polizoarele la care lucram, plutea ca o ceaţă în aerul îmbâcsit al încăperii. În spatele nostru, alambicul pus în funcţiune pe arzătorul lui de gaz era singura sursă de căldură din baracă. O căldură asociată în mod obligatoriu cu mirosul înecăcios, produs de distilarea deşeurilor din alambic. Se apropia termenul de predare a incluziilor şi lucram de zor, fără să ţinem seama de aerul irespirabil, de curentul glacial de afară, care, strecurându-se printre scândurile pereţilor barăcii, ne venea din faţă, şi nici de dogoarea alambicului care, pe de altă parte, ne încingea spatele. Ne întrerupeam doar din când în când pentru a scutura praful de plexiglas ce se aşeza pe noi. Eram albi la faţă ca morarii la măciniş, ninşi de făină şi pe cap şi pe sprâncene şi pe gene. Aşa ne-a şi surprins explozia ce s-a produs în spatele nostru. În aceeaşi clipă, întreaga încăpere a fost cuprinsă într-o văpaie de foc orbitoare. În panica momentului, nu am gândit şi nu am simţit nimic. A dominat instinctul. Am sărit de pe scaunul de lucru, m-am repezit la uşă, am izbit-o cu toată puterea, zmulgând-o din ţâţâni şi am ţâşnit afară din mijlocul flăcărilor care îmi şuierau ca vântul pe lângă urechi.

Încă nu simţeam nicio durere. Jetul de flăcări care a ţâşnit o dată cu mine în curte m-a mai însoţit câţiva paşi. Dându-mi seama că-mi ardeau hainele în spinare, am început să mă tăvălesc prin zăpadă până ce s-au stins. Abia când m-am ridicat de jos, am luat cunoştinţă de ceea ce se petrecea în jur. Bazilescu şi cu celălalt coleg, care ieşiseră în urma mea din baracă, erau de nerecunoscut. Feţele le erau mânjite de sânge şi de scrum. Pe obrajii jupuiţi le atârnau petece sângerânde de piele. Stătuseră numai câteva clipe mai mult ca mine în focul din baracă, în timp ce eu, având norocul să lucrez chiar lângă uşă, reuşisem să scap primul din flăcări. Pălălaia de foc, ieşită o dată cu mine din baracă, ţâşnise prin uşa deschisă ca dintr-un aruncător de flăcări, întinzându-se până la vreo cinci-şase metri distanţă, în mijlocul curţii. Limbile de foc îl întâlniseră în cale pe un cunoscut al familiei Bazilescu, care tocmai venea să-l viziteze. Omul nu mi-a atras decât pentru o clipă atenţia. Gesticula şi ţipa cât îl ţinea gura. Nu am înţeles ce spunea, dar, crezând că strigă după ajutor din cauza incendiului, nu l-am mai luat în seamă. Aveam să aflu mai târziu, după ce-

am ieşit din starea de şoc în care mă aflam, că nenorocitul urla de durere. Fusese atins de flacăra ţâşnită din baracă. Suflată prin uşa deschisă în curte, flacăra i se prelinsese numai o singură dată şi atât de scurt de-a lungul corpului, încât nu apucase nici măcar să-i pârlească paltonul din stofă groasă de lână pe care îl purta. În schimb, în aceeaşi fracţiune de secundă, sub paltonul care rămăsese intact, pantalonii din tergal i s-au aprins de dogoarea flăcării, topindu-se şi lipindu-i-se pe corp. El şi cu Bazilescu s-au ales cu cele mai grave arsuri şi s-au chinuit cel mai mult în spital. Eu nu simţeam încă nicio durere. Continuam să fiu într-o stare de surescitare de care nu-mi dădeam seama. Mi s-a povestit mai târziu că am ieşit alergând pe stradă, strigându-le şi celorlalţi să vină după mine. Îmi amintesc că aveam în minte un singur gând: să ajung la farmacia din colţ. Am dat buzna înăuntru, cerând să fie chemată salvarea, fără să realizez în acel moment cu câtă violenţă izbisem uşa de perete şi cât de tare răcnisem. Farmacista şi cele două ajutoare încremeniseră şi mă priveau speriate. Atunci m-am văzut cum arătam într-o oglindă din spatele tejghelei şi tot atunci am remarcat că din mâna dreaptă îmi ţâşnea sângele la fiecare pulsaţie (când mă tăvălisem cu hainele aprinse prin zăpadă, mă tăiasem destul de adânc într-un ciob de sticlă, secţionându-mi o arteriolă). Aveam faţa însângerată, plină de băşici şi de fâşii de piele care îmi atârnau ca nişte ciucuri pe obraz. Una din fetele din farmacie, care se desmeticise din spaimă, se repezise între timp la mine şi mă lovea cu un prosop pe spate, unde pulovărul mai ardea încă mocnit şi fumega. Cealaltă pusese mâna pe telefon, să cheme Salvarea. La prima încercare sunase ocupat. Nu am mai stat să formeze şi a doua oară numărul. Am ieşit în stradă strigând după un taxi care tocmai trecea. A oprit. Bazilescu şi celălalt coleg de lucru sosiseră şi ei în faţa farmaciei. Amândoi nu mai conteneau să ţipe şi să se vaiete de durere. Sub ochii trecătorilor, opriţi ca la spectacol, ne-am suit în maşină, eu lângă şofer, cei doi în spate. Din proprie iniţiativă, şoferul ne-a dus la cel mai apropiat spital, cred că spitalul Dr. Cantacuzino. Deşi ne-au văzut cum arătam, desfiguraţi şi plini de sânge, şi ne-au auzit vaietele, nu ne-au deschis poarta spitalului şi ni s-a refuzat primul ajutor. Am fost îndrumaţi la Spitalul de Urgenţă, specializat în arsuri şi chirurgie plastică. Era fostul spital Dr. Antoniu. Până la el mai aveam o bună bucată de drum, spitalul aflându-se dincolo de Piaţa Victoriei, între şoseaua Kiseleff şi bulevardul Filantropia. Pe drum, mi s-au accentuat şi mie durerile, care până atunci fuseseră suportabile.

Am intrat în clădirea spitalului de salvare, îndrumaţi de un felcer spre o sală mare, cam întunecoasă şi rece. În partea dreaptă, se aflau nişte despărţituri cu duşuri şi căzi de baie. Doi oameni de serviciu, în halate ce se voiau încă albe ne-au cerut să ne dezbrăcăm şi să intrăm sub duşuri. M-am împotrivit. Le-am spus că nu ne putem scoate hainele şi, mai ales, trage mânecile puloverelor peste mâinile care ne erau numai băşici şi carne vie. Am pretins să ne taie mânecile cu o foarfecă. Unul din ei, un fel de brută primitivă la înfăţişare, care mi-a amintit de Gherdan (bestia de gardian de la Oradea), s-a apropiat de Bazilescu, cu aerul omului de meserie care ştie ce trebuie făcut.

— Vino-ncoace, că-ţi trag eu mânecile şi aşa!

Cred că în acel moment am suferit al doilea şoc. Mi s-a urcat sângele la cap şi am început să răcnesc. Ceream să vină un doctor. A intervenit

felcerul. Le-a spus celor doi oameni de serviciu să-şi vadă de alte treburi, că nu e nevoie să facem baie, iar nouă ne-a spus să-l urmăm. Am urcat după el câteva trepte. Aici, sala mi s-a părut şi mai largă, şi mai neprimitoare. Ne-am oprit în faţa unui birou, în spatele căruia s-a instalat felcerul. Plin de importanţă, tacticos, a căutat printre hârtii un formular şi, tot aşa de încet, a cotrobăit prin sertar după un creion. Poate că din cauza durerilor tot mai mari, aşteptarea mi se părea interminabilă. Când, în sfârşit, şi-a potrivit toate cele necesare pe birou, a luat creionul chimic în mână, a ridicat ochii la mine şi m-a întrebat:

— Numele?

I l-am spus.

— Prenumele? (De fapt a zis „pronumele”, cum spuneau şi gardienii la puşcărie.)

I l-am spus şi pe ăsta.

— Anul şi data naşterii?

Aici am întrerupt interogatoriul. Prea semăna cu cel din închisoare şi prea mă pridiseră durerile! Într-un ultim efort, stăpânindu-mi furia turbată care mă cuprindea, i-am cerut, pe un ton calm, dar hotărât să-mi dea voie să dau un telefon acasă. Aparatul se afla pe colţul biroului, la îndemâna mea. Fără să aştept încuviinţarea, am şi ridicat receptorul din furcă.

— Nu e telefon pentru public, s-a răţoit felcerul la mine şi, ridicându-se de pe scaun, a întins mâna să-mi apuce receptorul.

Gestul lui a fost picătura care a umplut paharul! Furia care clocotea în mine s-a dezlănţuit fără să mai ţină seamă de nicio stavilă. Ce am făcut şi ce am spus de aci înainte nu mai ştiu exact. Am aflat mai târziu de la doctorul Petrică Stănescu, fostul meu coleg de liceu care era de serviciu în dimineaţa aceea la spital. Ţin minte doar că l-am îmbrâncit pe felcer cu mâna din care continua să-mi ţâşnească sângele, stropindu-l pe faţă şi pe halat, insultându-l totodată şi ameninţându-l cu moartea dacă nu cheamă imediat un doctor. Speriat, omul şi-a părăsit biroul, iar eu am reuşit să formez numărul gazdei mele, Lilica Ciorănescu, pe care am rugat-o s-o prevină de cele întâmplate pe nepoata mea Sandra Boian şi pe prietenul meu Lulu Ivanovici, amândoi medici. Mai mi-amintesc că i-am cerut să nu-i spună deocamdată nimic mamei. Varianta mai completă a izbucnirii mele necontrolate, de la intrarea în spital, mi-a povestit-o în următoarele zile Petrică Stănescu. Se pare că tot personalul spitalului fusese alarmat de răcnetele mele, care răsunaseră până la ultimul etaj al clădirii. Spunea că nu mai auzise demult un asemenea potpuriu de insulte şi înjurături ca acela pe care îl proferam la adresa „bandiţilor şi criminalilor”. Se vede treaba că îndelungatul contact ce-l avusesem cu gardienii şi ofiţerii M.A.I. lăsase urme în subconştient!

Apoi, lucrurile s-au precipitat. Au intrat în grabă în încăpere mai multe persoane în halate albe, probabil infirmieri şi surori, urmându-l pe un doctor, care, repezindu-i pe cei din jur, şi-a impus autoritatea dând dispoziţii de pregătire pentru operaţii. Încă de la primele cuvinte pe care ni le-a adresat, asigurându-ne că vom fi imediat îngrijiţi, mi-a câştigat încrederea şi am încetat să mai vociferez. Gemeam însă şi mă văitam în rând cu ceilalţi doi, din cauza durerilor acute. Mai ţin minte cum am fost culcat pe o targă înaltă cu rotile şi împins într-o sală învecinată. M-au oprit

sub o lampă puternică, unde mi s-a făcut o injecţie. L-am mai văzut apoi pe Lulu Ivanovici aplecat asupra mea şi, înainte de a-mi pierde complet cunoştinţa, am mai apucat să-l aud spunându-mi că a vorbit cu chirurgul care l-a asigurat că sunt în afară de pericol şi că nu voi rămâne desfigurat. Apoi, după nu ştiu câtă vreme, ajuns în sala de reanimare, plutind încă între vis şi realitate, l-am auzit iar pe Lulu care îmi spunea:

— Să nu te gândeşti să faci vreo prostie. Îţi dau cuvântul meu de onoare că nu te mint. Te vei reface şi nu-ţi va rămâne nicio cicatrice. Trebuie doar să ai răbdare.

Cum mă aflam sub efectul calmantelor care mi se administrau, nu mă trezeam decât pe jumătate pentru a adormi apoi din nou. În somnolenţa mea, auzeam totuşi vaiete neîntrerupte care, timp de câteva zile, îmi parveneau de la unul din cele cinci sau şase paturi din camera de reanimare. Era cunoştinţa lui Bazilescu, cel care intrase în curte în momentul exploziei şi fusese surprins de vâlvătaia flăcărilor izbucnite din baraca incendiată. Calmantele nu reuşeau să-i aline chinurile decât scurtă vreme. Încet, încet însă l-au părăsit şi pe el durerile, ca şi pe noi ceilalţi. Nu mai ştiu câte săptămâni am stat internat. Oricum, am petrecut Crăciunul la Salvare. Deşi în cazul meu arsura nu fusese profundă, pielea se refăcea totuşi încet. Arsura de pe dosul mâinii stângi le-a dat mai mult de furcă doctorilor. Fusese mai adâncă şi rana nu dădea semne de vindecare. Medicul şef, ajuns profesor şi director al spitalului datorită dublului merit de a fi studiat chirurgia plastică în „marea Uniune Sovietică” şi de a fi membru de partid, venind într-o zi în vizită prin saloane, s-a oprit şi la patul meu. Mi-a examinat mâna şi a conchis că pielea nu se va reface de la sine şi că va trebui să se recurgă la o grefă. Unul din medicii care îl însoţeau a încercat să-i sugereze o amânare a operaţiei, susţinând că el vede totuşi pe suprafaţa plăgii câteva puncte de regenerare a pielii. Amintindu-i cu emfază că are experienţă de specialist în acest domeniu, profesorul i-a respins propunerea. La părerea doctorului se raliase şi Petrică Stănescu, care, după plecarea profesorului, a venit să-mi spună că vor tergiversa câteva zile programarea operaţiei de grefă, timp în care diagnosticul lor se va confirma. Aşa a şi fost. Când, o săptămână mai târziu, a trecut din nou prin salonul în care mă aflam, profesorul m-a recunoscut şi şi-a amintit de dispoziţia pe care o dăduse. Întorcându-se spre doctorii care îl însoţeau la vizita bolnavilor, i-a apostrofat cu duritate:

— De ce nu l-aţi programat până acum pentru grefă?

— Tocmai voiam să vă semnalez că nu a mai fost necesar, deoarece dezvoltarea procesului de refacere a ţesutului epitelial este acum vizibilă, i-a răspuns doctorul vizat.

Contrariat, profesorul mi-a examinat mâna şi, pus în faţa evidenţei, nu a mai insistat. Nu a mai zis decât „Bine!” şi, vădit nemulţumit că nu mă poate opera, a trecut la patul următor. Aflasem de la ceilalţi doctori că profesorul era un pasionat „stahanovist” al operaţiilor de grefă, realizând, cu preţul unui procent foarte modest de operaţii reuşite, depăşiri senzaţionale ale planului operator. Am avut astfel norocul să nu cad victimă performanţelor chirurgicale ale profesorului. Şi totuşi, am aflat că „tovarăşul profesor” nu ducea lipsă de paciente din lumea privilegiată a înaltelor cadre de partid, care recurgeau la iscusinţa lui pentru diferite

operaţii estetice, de corectare şi completare a lipsurilor sau de înlăturare a surplusurilor cu care le înzestrase natura.

În perioada de convalescenţă, când pielea de pe faţă, mâini şi glezne se refăcuse în mare parte, dar era încă extrem de subţire şi de sensibilă, mă plimbam cât era ziua de lungă pe coridoarele spitalului sau stăteam de vorbă cu alţi bolnavi, cu infirmierele şi cu doctorii. Singura mea grijă era să-mi menajez pielea nou crescută, care crăpa şi sângera la cea mai uşoară lovitură. De la cei care veneau să mă viziteze şi de la doctorii pe care îi cunoşteam, personalul spitalului aflase că fusesem închis şi se purta cum nu se putea mai bine cu mine. Beneficiam şi eu de valul general de simpatie şi încredere de care se bucurau foştii deţinuţi politici. Aşa se face că nimeni nu se ferea de mine şi nu-şi punea lacăt la gură. Din vorbă în vorbă, ajunseseră nu numai să nu-şi mai cenzureze spusele, dar chiar să-mi destăinuie un „secret de stat”, pentru a cărui trădare Securitatea îi ameninţase cu arestarea şi condamnarea. Era vorba despre câţiva ingineri, meşteri şi muncitori de la un combinat siderurgic din Ardeal (cred că de la Hunedoara, dar nu mai sunt sigur), care fuseseră grav accidentaţi la locul de muncă şi internaţi în spital în condiţii cu totul speciale. Fuseseră victimele unei explozii, urmată de un incendiu, produse în schimbul lor de lucru. Nu mai ţin minte dacă fuseseră şi pierderi de vieţi omeneşti, dar cei internaţi erau aproape toţi groaznic mutilaţi, rămaşi infirmi pentru totdeauna. Pe câţiva am avut ocazia să-i văd.

Cum însă în regimul comunist „grija faţă de om” e strâns legată şi de „grija faţă de bunurile poporului”, Securitatea a bănuit imediat că poate fi vorba de un act de sabotaj şi a pornit investigaţiile în descoperirea vinovaţilor. Pagubele materiale pricinuite de explozie nu puteau fi altfel justificate. Trebuiau găsiţi ţapii ispăşitori, pentru ca răspunderea să nu cadă asupra direcţiei combinatului şi nici asupra ierarhiei de partid din cadrul ministerului, care, prin ordinele şi dispoziţiile ce le dăduseră, erau adevăraţii vinovaţi de cele întâmplate. Cel puţin aşa suna versiunea inginerului internat, cu care am reuşit să stau de vorbă, aflând astfel cauzele catastrofei ce avusese loc, nu altele decât racilele bine cunoscute şi generalizate în toate sectoarele de activitate: presiunile pentru îndeplinirea şi depăşirea normelor şi planului de producţie, fără să se ţină seama de întreţinerea, uzura şi capacitatea de funcţionare a maşinilor, nici de măsurile de protecţie a muncii şi nici de efectul negativ al istovitoarelor ore suplimentare de muncă impuse muncitorilor. Securitatea şi procuratura se străduiau să elimine din dosarul pe care îl întocmeau toate aceste argumente ridicate de victimele accidentului, cărora li se dresau actele de dare în judecată pentru sabotaj. Cercetările şi anchetarea răniţilor începuseră încă dinainte ca aceştia să fi fost apţi din punct de vedere medical să răspundă la întrebări, anchetatorii Securităţii şi procurorii continuând săptămâni în şir să le tot ia declaraţii, din care să rezulte că provocaseră intenţionat explozia pentru a sabota producţia. Cum niciunul din cei anchetaţi nu recunoştea asemenea aberaţie, ancheta căuta să stabilească prin mărturii culese de la alţi muncitori, de la cunoscuţi, vecini şi chiar rudele lor, că răniţii îşi manifestaseră în diferite ocazii nemulţumirea faţă de regim, criticând partidul şi guvernul. Menţionez că inginerul care vorbea era membru de partid! Li se scotea de asemenea în evidenţă originea socială nesănătoasă şi provenienţa din

familii burgheze sau de ţărani chiaburi, cu mentalitate reacţionară. Securitatea specula toate informaţiile despre prietenii sau rudele anchetaţilor care suferiseră condamnări politice pentru că fuseseră membri ai Mişcării legionare sau ai „partidelor istorice”. Încondeiaţi astfel cu cele mai negative atribute ale duşmanilor clasei muncitoare, nu li se mai oferea decât soluţia recunoaşterii faptelor, pentru a obţine indulgenţa justiţiei.

Am relatat numai pe scurt ce mi-au povestit inginerul şi un tovarăş de-al lui, pentru a arăta spiritul în care erau duse cercetările. Atât el, cât şi celelalte victime ale exploziei erau internaţi într-un salon mai izolat, de la capătul unui coridor ţinut sub observaţia unui agent al Securităţii. Cum condiţiile de spitalizare nu puteau asigura realizarea unei izolări perfecte, bolnavii trebuind să-şi părăsească deseori salonul pentru diferite tratamente, deplasându-se fie la sala de operaţii, fie la camera de pansamente, fie la sala de gimnastică medicală şi mecano-terapie, eficacitatea supravegherii lăsa de dorit. Mai intervenise cu timpul şi plictiseala şi neglijenţa agenţilor. Dându-şi probabil seama de inutilitatea însărcinării primite de a păzi nişte oameni bolnavi şi neputincioşi, unii ţintuiţi la pat, iar alţii abia ţinându-se pe picioare, nu-şi mai dădeau osteneala să-i supravegheze îndeaproape, mulţumindu-se să facă simplă figuraţie pe coridor pentru ochii superiorilor. La fel de ridicolă părea şi dorinţa Securităţii de a împiedica contactul cu ceilalţi bolnavi din spital şi cu personalul medical, pentru ca lumea să nu afle de explozia de la combinatul siderurgic. Cazul lor devenise în spital un fel de secret al lui Polichinelle. Toţi ştiau întreaga poveste şi toţi se prefăceau a nu şti nimic. Şi Securitatea ştia că lumea ştie şi cred că nici nu voia altceva decât această complicitate la minciună din partea oamenilor. Cum în societatea socialistă nu se întâmplă nici accidente de muncă, nici crime, nici alte infracţiuni, caracteristice societăţii decadente capitaliste, bineînţeles că presa nu publicase nimic despre explozie. Iar despre soarta victimelor acelei explozii nu am mai aflat nici eu nimic după ce am părăsit spitalul. Cu prilejul vizitelor pe care i le-am făcut ulterior lui Bazilescu, rămas încă o bucată de vreme internat, mi s-a spus că situaţia accidentaţilor în explozia şi incendiul de la combinat era neschimbată.

Condiţiile primitive de muncă din cadrul colectivului lui Raţiu, al cooperativei de mase plastice, având ca urmare explozia, incendiul şi internarea noastră la Salvare, organizarea şi îngrijirea medicală din spital, influenţate şi ele de apartenenţa politică a directorului cu studiile făcute în „Uniune”, diferitele cazuri de accidente de muncă, dintre care nu l-am pomenit decât pe cel care ilustra în modul cel mai flagrant lipsa de omenie, abuzul şi imixtiunea Securităţii pentru a salva şi acoperi cu orice preţ iresponsabilitatea şi incapacitatea criminală a celor din conducerea statului şi partidului, au fost pentru mine, pe lângă multe alte experienţe trăite după ieşirea din închisoare, aspectele cele mai dezolante ale libertăţii de care pasămite trebuia să mă bucur. O libertate într-o atmosferă ce mi se părea pe zi ce trecea mai apăsătoare, făcându-mă să mă gândesc tot mai des la o scăpare. Ideea obsedantă a evadării îmi dădea din nou târcoale, la fel ca în anii de puşcărie. Visele cu amintiri din închisoare mi se împleteau în somn cu scene de trecere clandestină a frontierei, aşa cum mi le imaginasem în planurile pe care mi le tot făceam

în timpul zilei. Începusem iarăşi să mă informez în mod discret despre situaţia din zona frontierei sârbeşti, deşi riscurile trecerii Dunării şi a străbaterii Iugoslaviei fără a fi prins şi, în cel mai bun caz, numai extrădat, dacă nu împuşcat, erau prea mari şi nu mă încumetam să mi le asum. Eram mai degrabă tentat să mă aventurez pe calea sugerată de Gioga Parizianu la Salcia: să trecem graniţa prin Dobrogea, să traversăm Bulgaria şi apoi, prin filiera aromânilor din sudul ţării, să ajungem în Grecia. Impedimentele în calea unei asemenea aventuri începeau chiar înainte de a o plănui. Ar fi trebuit mai întâi să-l întreb pe Gioga dacă şi acum, după eliberarea din închisoare, mai era dispus să-şi încerce cu mine norocul, înfruntând două frontiere şi cutreierarea Bulgariei, de la nord la sud. Abia după un răspuns afirmativ din partea lui, ne-am fi putut apuca să discutăm planul de drum în detaliu. Pentru a mă consulta cu Gioga însă, care îşi găsise între timp o locuinţă şi un loc de muncă tocmai la Moineşti, în Moldova, mie îmi lipseau nu numai banii necesari de deplasare şi întreţinere pe durata întâlnirii, dar şi timpul, fiind nevoit să lucrez mai departe la cooperativă pentru un salariu care şi aşa abia reuşea să-mi asigure un minimum de existenţă. Era un cerc vicios din care nu puteam ieşi. În frământările mele pe tema unei fugi din ţară, mă lăsam uneori furat şi de gândul unor speranţe iluzorii, dacă nu chiar puerile. Printre ele îmi imaginam şi fuga pe calea aerului, formulă demult zădărnicită de autorităţi prin măsurile pe care le luaseră după un număr de tentative în acest sens, în marea lor majoritate eşuate încă din faşă. Şi totuşi, cum nu zburasem încă niciodată cu avionul, mi-am luat într-o duminică un bilet pentru un zbor de agrement de o jumătate de oră pe deasupra împrejurimilor Bucureştiului, mai mult pentru a-mi stimula imaginaţia şi a-mi satisface curiozitatea. Îmi vine să cred că datorită acelui zbor, lipsit de sens şi fără vreo consecinţă practică, am reuşit să-mi influenţez soarta sau poate chiar să-mi forţez destinul, pentru că cel de-al doilea avion în care m-am urcat în viaţa mea avea să aterizeze, trei ani mai târziu, la Zürich. Dorinţa de a pleca din ţară, în speranţa că mă voi simţi mai liber şi mai puţin străin printre străini, creştea pe zi ce trecea, nu numai la mine, dar şi la cei câţiva prieteni şi cunoscuţi care se încumetau să-şi destăinuie gândurile.

Dorul de ducă mi-l mai astâmpăram sau poate, dimpotrivă, nu făceam decât să mi-l întreţin mai viu, ducându-mă din când în când cu prietenul meu Mitache să beau o cafea la bufetul aeroportului de la Băneasa. Cafeaua era mai bună ca în oraş, iar atmosfera din hala aeroportului era mai civilizată şi mai îmbietoare din cauza curăţeniei, a politeţii chelnerului şi a liniştii netulburate decât de megafonul care anunţa programul zborurilor. Adevăratul motiv al vizitei noastre la cafenea, numai în anumite zile şi la o anume oră, era însă altul: veneam să asistăm la decolarea avionului Caravelle care zbura la Paris! Sorbindu-ne cafelele, ne uitam la puţinii călători care îşi făceau apariţia înainte de ora plecării pentru a-şi îndeplini formalităţile la ghişeele din aerogară. Printre ei, rareori vedeai câte un om obişnuit. Majoritatea autohtonilor care plecau erau însărcinaţi cu misiuni oficiale sau trimişi să participe la congrese în străinătate. Aveau în general aspectul clasic al speciei care ocupa funcţii de încredere şi răspundere în serviciile şi direcţiile diferitelor ministere. Păreau toţi făcuţi de o mamă: figuri mai mult sau mai puţin lombroziene, cu cefe late, bine hrăniţi şi plesnind de sănătate, siguri pe ei, păşind cu autoritate, vorbind

lat şi gros, râzând şi schimbând între ei glume într-o limbă stridentă, în care expresiile grosolane se împleteau cu cuvintele pretenţioase şi cu sens denaturat ale limbii de lemn. Uneori, destul de rar, mai vedeam şi câte un străin sau doi. Îi recunoşteai imediat după aerul lor degajat, după privirea senină, după cum stăteau hainele pe ei. Pentru noi însă, momentul mult aşteptat nu-l reprezenta nici defilarea pasagerilor, fie ei români sau străini, nici dispariţia lor dincolo de uşa păzită, unde se făcea controlul paşapoartelor şi al bagajelor. Noi nu ne întrerupeam conversaţia şi nu ne părăseam măsuţa unde ne băusem cafelele, decât când reactoarele ambalate ale Caravelle-i făceau să vibreze geamurile aerogării. Ne mutam atunci pe scaunele din faţa ferestrelor care dădeau spre pista de decolare şi nu mai slăbeam avionul din ochi. După îmbarcarea pasagerilor, când zgomotul reactoarelor se înteţea şi avionul începea să ruleze pe pistă, mă surprindeam ţinându-mi respiraţia până ce-l vedeam desprinzându-se de la sol. Apoi, şi eu, şi prietenul meu, îl petreceam cu ochii, în tăcere, până ce pierea în albastrul cerului. Cu aceeaşi privire şi aceleaşi gânduri urmărisem de la gratiile celulei şi ciorile din curtea Zărcii, când îşi luau zborul peste zidurile şi sârmele ghimpate care împrejmuiau Aiudul.

Dacă, la mine, intenţia de a fugi peste hotare nu s-a precizat decât târziu, după închisoare, dorinţa mamei de a mă vedea plecat în străinătate s-a manifestat o dată cu năvălirea ruşilor în România la 23 august 1944. Pe vremea aceea însă eram mult prea optimist şi trăiam din plin în spiritul de luptă împotriva ruşilor şi comuniştilor, care însufleţea tineretul din şcoli şi universităţi. Aş fi privit atunci plecarea din ţară, pentru a te pune la adăpost, ca pe un act ruşinos, de dezertare de la datorie şi de trădare de neam, deşi mama încerca să-mi domolească judecăţile pripite, elanul entuziasmelor şi pornirile pătimaşe ale vârstei. Acum, după închisoare, îmi făcea mereu aluzie la o eventuală plecare, evident pe cale legală, punându-şi speranţa în tot felul de invitaţii sau intervenţii din partea unor rude sau prieteni din Occident, cărora le comunica, prin orice ocazie se ivea, dorinţa ei de a mă şti scăpat din ghearele regimului. La mine nu mai găsea de data asta opoziţia de dinainte, ci numai scepticismul cuvintelor cu care excludeam asemenea posibilitate.

— Cum îţi închipui că Securitatea va da paşaport unui fost deţinut politic?!

Pentru a nu-i face griji, nu-i vorbeam însă de gândul meu de a trece graniţa clandestin.

Era prin luna mai, când am aflat, printr-o prietenă care lucra la ONT Carpaţi, că oficiul de turism angajează, pe perioada de vară, ghizi pentru vilegiaturiştii străini care veneau să-şi petreacă vacanţa pe litoralul Mării Negre. Erau căutaţi tineri care să cunoască limba engleză sau franceză. Oferta era atrăgătoare. Aveam ocazia nu numai să stau pe gratis toată vara la mare, cu casa şi masa asigurate, dar, după spusele prietenei mele, urma să primesc şi un salariu destul de bun. Birourile ONT-ului erau pe bulevardul Brătianu, vizavi de cinematograful ARO, devenit Patria. Angajările se făceau fără multe formalităţi, de către serviciul personal, care se afla la parterul clădirii. Erau grăbiţi să-şi completeze numărul de ghizi de care aveau nevoie pentru sezonul care începea şi nu-şi mai

pierdeau timpul cu verificări prea amănunţite. Prietena mea, care lucra în aceeaşi clădire, la serviciul contabilităţii, aflase întâmplător că ONT-ul comunicase oficiului de repartizare a braţelor de muncă numărul de oameni pe care voia să-i angajeze. M-a îndemnat să mă prezint chiar a doua zi, înainte ca locurile să fie ocupate şi să spun că deţin informaţia de la „braţele de muncă”. Aşa am şi făcut. A doua zi, m-am strecurat în rândurile unui grup de funcţionari, care tocmai pătrundeau în clădire, evitând astfel să fiu legitimat la poartă şi întrebat unde, la cine şi pentru ce vreau să intru. M-am dus direct la uşa ce-mi fusese indicată şi am intrat într-o încăpere mare, cu mai multe birouri, în care forfoteau o sumedenie de funcţionari. Unul singur, foarte tânăr şi cu înfăţişare plăcută, stătea aşezat la biroul lui, părând să nu aibă nimic de lucru. Aveam să aflu a doua zi de la prietena mea că era de la serviciul de cadre. M-a văzut oprit lângă uşă, mi-a făcut semn să mă apropii şi m-a întrebat ce vreau. I-am spus că vin de la „braţele de muncă” pentru un post de ghid anunţat vacant de ONT. Tânărul s-a arătat imediat interesat şi a ieşit brusc din inerţia în care se complăcuse până atunci. Sculându-se de pe scaun, s-a apropiat de tejgheaua care ne despărţea, menită să oprească accesul publicului spre birourile din încăpere, şi mi-a pus prima întrebare:

— Ce limbă străină cunoaşteţi?

— Franceza, i-am răspuns.

— O vorbiţi bine?

Lăsând modestia la o parte, i-am confirmat:

— Da! Foarte bine!

Satisfăcut de răspunsuri, a luat de pe birou un formular de angajare şi a început să-l completeze, cerându-mi datele obişnuite: numele, prenumele, data şi locul naşterii, adresa etc. Totul mergea strună. El părea mulţumit de mine, iar eu îl găseam tot mai simpatic, pe măsură ce completarea formularului se apropia de sfârşit. Mă vedeam deja pe plaja de la Mamaia, când, deodată, totul s-a împotmolit la întrebarea:

— Unde aţi mai lucrat?

— La cooperativa de mase plastice.

— De când până când?

I-am spus, sperând că nu va mai insista asupra subiectului. Dar el a insistat:

— Văd că nu aţi lucrat la cooperativă decât câteva luni. Unde aţi mai lucrat înainte?

Nu puteam ocoli întrebarea, aşa că mi-am luat inima în dinţi şi i-am răspuns la fel de prompt ca şi mai înainte:

— Nu am mai lucrat nicăieri, fiindcă am fost în închisoare, i-am spus cu aerul cel mai natural din lume.

A urmat o scurtă pauză, după care a venit şi întrebarea-cheie:

— Pentru ce?

De data asta am fost laconic:

— Politic.

Cuvântul magic pe care îl pronunţasem şi-a produs aproape instantaneu efectul. Toată graba aproape febrilă cu care îmi completase până atunci formularul de angajare s-a stins ca prin farmec, tânărul recăpătându-şi brusc privirea inertă şi expresia indiferentă din momentul intrării mele în birou. S-a uitat mai întâi la ceas şi, deşi nu trecuseră mai mult de zece-

cincisprezece minute de când începuse să stea cu mine de vorbă, s-a mirat că se făcuse atât de târziu. În consecinţă, mi-a dat de înţeles că s-a răzgândit şi nu mai completează formularul. L-a depus deci împreună cu tocul pe birou şi m-a sfătuit cum e mai bine să procedez:

— Du-te dumneata acasă, scrie o cerere de angajare şi depune-o într-una din zilele următoare la poartă. Când se va rezolva, vei primi răspunsul în scris.

Se străduise să-mi vorbească cu aceeaşi amabilitate şi bunăvoinţă ca şi mai înainte, dar se vedea că nu mai prezentam pentru el acelaşi interes ca la începutul convorbirii noastre. Deşi înţelesesem că mi se spulberaseră iluziile de a petrece vara la mare, nu am vrut să mă supun ritualului încetăţenit, de a mă preface că dau crezare unor vorbe pe care atât eu, cât şi cel ce le pronunţase le ştiam mincinoase. Nu puteam împiedica formularea minciunii, care ţinea de însăşi natura comunismului, dar nu înţelegeam să mă şi înjosesc colaborând de bunăvoie la propria mea înşelare, simulând credulitatea. Cum nu mai aveam nimic de pierdut, am fost tentat să-mi iau satisfacţia, încercând să-i smulg tânărului adevărul. M-am aplecat spre el, peste tejgheaua despărţitoare, lăsându-l dinadins să-mi surprindă privirea prudentă, aruncată împrejur, mi-am potrivit glasul, să nu fie auzit de funcţionarii de la celelalte birouri şi, aproape în şoaptă, i-am vorbit aşa:

— Nu vă supăraţi, am văzut că sunteţi un om binevoitor şi, de aceea, aş îndrăzni să vă rog ceva...

Atât atitudinea mea, cât şi tonul confidenţial pe care îl adoptasem invitau, dacă nu la complicitate, cel puţin la o oarecare intimitate; ceea ce l-a şi făcut pe tânăr să mă întrebe ce doresc, tot cu glasul scăzut ca şi mine.

— Ca să nu mai pierd timpul cu demersuri de angajare inutile, v-aş ruga să-mi spuneţi sincer...

Şi aici am făcut o scurtă pauză şi, uitându-mă insistent în ochii lui, am continuat tot pe şoptite:

— ...se poate sau nu se poate?

L-am văzut mai întâi surprins şi apoi tulburat. Întrebarea mea nu respectase regula jocului şi îl neliniştea. A rămas un moment descumpănit. Pregeta să-mi răspundă. Apoi s-a decis. S-a uitat mai întâi pe furiş spre celelalte birouri, pe urmă din nou la mine şi în sfârşit mi-a dat răspunsul. Abia l-am auzit, atât de încet mi l-a şoptit:

— Nu se poate...

Şi, după o ezitare, a mai adăugat:

— ...îmi pare rău...

Nu ştiu nici eu de ce, dar atunci am fost convins că îi părea rău. Poate fiindcă, în confruntarea ce avusese loc între robotul securist şi omul normal, biruise pentru o clipă cel din urmă. Ultimele cuvinte înainte de a pleca i le-am adresat numai acestuia:

— Vă mulţumesc pentru bunăvoinţa ce mi-aţi arătat-o!

LA MARE ŞI... PRIN ŢARĂ

Şi totuşi, în vara aceea, ca şi în următoarele patru, câte le-am mai apucat în ţară, am reuşit să petrec de fiecare dată câte trei-patru săptămâni la mare. Pentru mine şi pentru mulţi dintre prietenii şi cunoscuţii mei, concediul la mare era singura perioadă senină şi fericită din cursul anului; motiv pentru care un an întreg făceam toate economiile şi sacrificiile posibile pentru a ne putea plăti şederea timp de o lună la 2 Mai, unde ne întâlneam cu toţii. Ţin minte că două astfel de concedii le-am făcut cu banii câştigaţi de pe urma vânzării unor broşe lucrate artizanal acasă. Materia primă, cutiile de medicamente din material plastic, mi le procurau doctorii prieteni care lucrau în spitale. În loc să le arunce, rugau surorile să le strângă pentru mine. Lilica Ciorănescu colabora şi ea la diferitele operaţii ale procesului de fabricaţie. Cutiile de plastic le fărâmiţam într-o piuliţă şi, după ce le amestecam cu alte bucăţi de plastic colorate, le puneam la topit pe aragaz, în nişte creuzete mici de porţelan. Ni le procura prietenul nostru Giorgi Lahovary, inginer chimist, care lucra la laboratorul Comitetului Geologic. În masa vâscoasă şi încă fierbinte din creuzet introduceam câte o rondelă de tablă subţire, decupată din capacele cutiilor de Nescafé, pe care reproduceam efigia unor monede antice, care puteau fi văzute prin transparenţa materialului plastic, după ce se răcea şi se solidifica. Prin apăsarea şi presarea rondelelor pe suprafaţa unor monede, reuşeam să imprim în tabla moale a cutiei de Nescafé efigia reprezentată pe monedă, căreia îi afumam apoi la flacăra unei lumânări conturul şi părţile mai puţin proeminente, pentru a-i da aspectul patinat al vechimii. Mai înainte ca materialul plastic din creuzet să se întărească definitiv, fixam în el şi acul de siguranţă al viitoarei broşe. Ultimele operaţii prin care îi rotunjeam conturul, i-l şlefuiam şi îi lustruiam suprafaţa le făceam cu glaspapir şi cu un polizor de mână găsit de Lilica printre diferitele vechituri aruncate în podul casei. Marfa era astfel gata de vânzare. Piaţa de desfacere erau institutele de proiectări, unde majoritatea desenatorilor erau femei.

Ideea broşelor îmi venise cu totul întâmplător, într-o zi când, din greşeală, pusesem pe plita încă fierbinte o cutie de plastic care se topise. Apoi, cu experienţa căpătată lucrând la cooperativă, combinată cu îndemânarea, tenacitatea şi răbdarea fostului puşcăriaş, am ajuns la formula confecţionării broşelor, pe care am început să le produc în serie. Nu mai ţin minte ce preţ ceream pe ele, dar ştiu că aveau succes şi se vindeau ca pâinea caldă. La un moment dat, am ajuns să văd pe stradă atât de multă lume purtându-mi broşele, încât m-am temut să nu se sesizeze şi autorităţile de apariţia lor şi să-l caute pe cel care comisese dubla infracţiune de a le fi fabricat şi vândut ilegal. Am oprit deci producţia. Cred că episodul cu broşele poate demonstra cum, chiar sub regimul comunist, datorită unei idei mai mult sau mai puţin inspirate, reuşeai să-ţi asiguri sporadic un câştig suplimentar, chiar dacă, aşa cum era cazul meu, nu erai dotat cu o îndemânare deosebită pentru lucrul manual şi îţi lipsea simţul comercial. Ştiam foarte multă lume care trăia

din astfel de expediente, purtând denumirea generică, în argoul vremii, de ciubucuri. Nu ţi se cerea decât să ai puţin spirit de iniţiativă, un minim de imaginaţie şi simţ al improvizaţiei şi doza de prudenţă necesară pentru a evita rigorile legilor societăţii colectiviste, care sancţionau manifestările negative de independenţă şi individualism.

Cele câteva concedii petrecute la mare, după eliberarea din închisoare, îmi sunt legate în amintire de mai multe întâmplări şi evenimente, care, fiecare în felul lor, m-au impresionat în mod deosebit, influenţându-mi, poate mai mult decât altele, cursul vieţii de aci înainte.

Eram cu vreo cinci-şase prieteni pe plaja de la Mamaia, în ultimele zile ale concediului, când i-am cunoscut pe Victor şi Elly Bossart, o pereche de elveţieni, veniţi pentru prima oară în vilegiatură într-o ţară socialistă. Îi împinsese curiozitatea şi, în naivitatea lor de occidentali bogaţi şi blazaţi, fuseseră ademeniţi de perspectiva călătoriei într-o ţară comunistă, pentru ei mai degrabă exotică, ce le-o trezise prospectul unui birou de turism, care lăuda frumuseţile litoralului Mării Negre, proverbiala ospitalitate românească şi confortul modern al hotelurilor cu serviciul lor impecabil. În privinţa comodităţilor oferite de hotel, a obrăzniciei şi indolenţei personalului, se lămuriseră încă din prima zi că depăşeau „exotismul” pe care îl întâlniseră în Marea Caraibelor sau în ţările din lumea a treia, din Africa sau Extremul Orient. Având de a face numai cu ospitalitatea „socialistă” sau „de stat”, nu au avut ocazia s-o cunoască pe cea autentic românească. Se resemnaseră să se bucure peste zi numai de plaja neaglomerată, de soare şi de apă, iar seara să facă socoteala nopţilor care le mai rămâneau de dormit la Mamaia până la întoarcerea acasă, la Zürich.

Am mai povestit cum i-am întâlnit pe Elly şi Victor Bossart, care, cu totul întâmplător, îl cunoscuseră cu câteva zile înainte pe Pasternak, fostul meu coleg de celulă din penitenciarul de la Timişoara. O coincidenţă fericită, atât pentru noi, foştii puşcăriaşi, care am avut prilejul să ne revedem, cât şi pentru ei, care au aflat astfel mai multe despre români, dar şi despre regimul comunist pe care erau dispuşi să-l privească cu oarecare îngăduinţă. Mi-am dat atât de mult osteneala să-i informez despre adevărata faţă a regimului, vorbindu-le de politica de exterminare din închisori şi de terorizarea şi abrutizarea populaţiei prin muncă, lipsuri de tot felul şi spălarea creierului prin presă, radio şi şedinţe de îndoctrinare, încât încet-încet am rămas numai eu şi Pasternak cu ei pe plajă. Amicii mei, după ce şi-au irosit în zadar toate privirile cu înţeles şi semnele discrete prin care mă îndemnau la prudenţă, au considerat că era mai cuminte şi mai puţin periculos să se ducă să înoate în larg decât să fie martori la discuţia noastră. Pasternak, timid şi mai ponderat din fire, îmi confirma spusele cu glas scăzut şi aruncând priviri temătoare împrejur, ceea ce venea să justifice şi să dea un surplus de credibilitate afirmaţiilor mele, făcute poate cu prea multă patimă şi în termeni prea violenţi. Cele două-trei zile, cât am mai stat cu familia Bossart pe plaja de la Mamaia, mi-am continuat cu perseverenţă campania „duşmănoasă, de defăimare a regimului clasei muncitoare”. Am avut satisfacţia succesului deplin! Oamenii au plecat acasă, lămuriţi în privinţa propagandei mincinoase, a falsului socialism şi a aşa-zisei democraţii populare de sub dictatura comunistă. Pe de altă parte, descoperind că România nu era o ţară chiar

atât de „exotică”, începuseră să-i privească cu alţi ochi şi cu simpatie pe „băştinaşi”. La despărţire am făcut schimb de adrese şi am păstrat legătura prin corespondenţă.

În primăvara următoare, Elly Bossart a venit pentru o săptămână la Bucureşti. Îmi anunţase din timp data sosirii şi am întâmpinat-o la aeroport împreună cu întreg grupul pe care îl cunoscuse la mare. Era încărcată de daruri şi atenţii pentru fiecare. Venise să regăsească veselia, căldura prietenească şi încrederea cu care o înconjurasem pe plajă la Mamaia, dar şi să vadă Bucureştiul, în urma interesului pe care i-l trezisem povestindu-i despre oraşul supranumit cândva micul Paris. Am căutat, împreună cu prietenul meu Dinu Mitache, să-i arătăm acele zone ale oraşului neafectate de „construcţiile socialiste”, unde vestigiile faimei lui trecute mai puteau fi descoperite. În puţinele zile ale vizitei ei, i-am prezentat o serie de persoane – şi ele nişte vestigii ale lumii de altădată – care, deşi trăiau la limita inferioară a mijloacelor de existenţă, continuau să supravieţuiască cu demnitate şi decenţă în spaţiul restrâns al câte unei singure camere, printre mobilele vechi pe care reuşiseră să le mai salveze la evacuarea din propriile lor case.

În schimb, pentru a descoperi aspectele vieţii cotidiene sub comunism şi ale lumii noi pe care o crease, Elly Bossart nu mai avea nevoie de ghid. Le întâlnea la tot pasul! Pe cele pe care nu le înţelegea, i le explicam. De pildă, într-o zi, pe la ora 11 dimineaţa, când am trecut cu Dinu Mitache s-o luăm în oraş, ea se plimbase deja în aşteptarea noastră prin jurul hotelului şi pe Calea Victoriei şi, intrigată de descoperirea ce o făcuse, ne-a întrebat:

— De ce aproape toată lumea pe care am văzut-o pe stradă purta în mână câte două-trei rulouri de hârtie igienică? Am văzut chiar pe cineva ţinând pe braţ o sfoară făcută colan, pe care erau înşirate mai multe rulouri!

Am asigurat-o mai întâi că nu izbucnise nicio epidemie de holeră. I-am explicat apoi că în comerţul socialist produsele de primă necesitate nu se vând la orice oră din zi sau din noapte, ca în ţările capitaliste, ci apar numai sporadic şi, atunci, deşi le plăteşti, nu se spune că se vând. Se spune că „se dau”. Ştiut fiind că elveţienii sunt mai greoi la minte decât noi, românii, lui Elly i-au mai trebuit câteva lămuriri suplimentare, ca să priceapă taina distribuirii hârtiei igienice. Într-altă zi, ne-am adunat toţi prietenii şi am invitat-o la un aperitiv la un local de la colţul intrării Biserica Albă de lângă biserica cu acelaşi nume de pe Calea Victoriei. Pe firma localului scria „Caviar”, denumire care explica totodată şi motivul pentru care nu avusesem până atunci obiceiul să-l frecventăm. Îngrijoraţi la gândul notei finale ce ne va fi prezentată, abia ne atingeam de gustările comandate de Elly. Încă nu ştiam că, în sfârşit, nu va accepta în ruptul capului să ne lase pe noi să plătim. Afară începuse de câteva minute o ploaie torenţială. Poate că, mai degrabă pentru a se adăposti, decât cu speranţa de a-şi vinde lozurile, a intrat în acel moment pe uşă Gogu Ştefănescu, unul dintre cei mai simpatizaţi camarazi din închisoare, supranumit Gogu Minerul, cu care stătusem şi la Cavnic, şi la Piteşti. Cu îmbrăcămintea cam ponosită şi ud leoarcă, şi-a scos de sub haină cele trei colane de sfoară, de care atârnau „lozurile în plic”, din vânzarea cărora îşi ducea zilele, în condiţii mai mult decât mizerabile, după ce fusese eliberat

din închisoare. Spre uimirea clienţilor din local, am sărit de la locul meu la uşă. Când şi Gogu m-a recunoscut, ne-am îmbrăţişat cu efuziune nedisimulată şi chiar uşor provocatoare, aşa cum mulţi din cei eliberaţi obişnuiau să-şi manifeste cu ostentaţie în public bucuria de a-şi reîntâlni un fost camarad de închisoare. I-am spus apoi cu cine eram la masă şi i l-am prezentat lui Elly Bossart:

— Un prieten şi camarad de puşcărie, fost căpitan în armata regală română. Scos din armată şi apoi condamnat într-un proces politic, a executat aproape şaisprezece ani de închisoare, iar acum, după eliberare, negăsind de lucru, este vânzător ambulant de bilete de loterie. Deşi impresionată de scurta prezentare pe care i-am făcut-o, de data asta Elly a dat dovadă de o iuţeală de înţelegere aproape românească, declarând că vrea şi ea să joace la loterie. Gogu i-a întins şiragurile de bilete, ca să-şi aleagă un loz.

— Le vreau pe toate, a zis ea şi, plătindu-i cele câteva zeci de bilete, le-a pus în mijlocul mesei, rugându-ne pe toţi s-o ajutăm să le deschidă.

La sfârşitul operaţiei, s-a ales cu un număr destul de mare de lozuri câştigătoare. Premiile erau mici, dar, adunate, reprezentau totuşi o sumă deloc neglijabilă. Cu mult tact şi poate chiar mai emoţionată decât Gogu, Elly l-a convins să accepte, fără să protesteze, toate lozurile câştigătoare pe care le strânsese în faţa ei pe masă.

Tot în legătură cu vizita lui Elly, îmi aduc şi acum aminte de neplăcuta senzaţie pe care o aveam când, împreună cu Dinu Mitache intram în holul hotelului Athénée Palace, unde o aşteptam să coboare din camera ei, pentru a o lua cu noi în oraş. Ne ştiam supravegheaţi şi urmăriţi de ochiul Securităţii prin personalul de la recepţie, dar şi de mereu una sau două persoane, pe care le găseam de fiecare dată aşezate în fotoliile din hol, privind împrejur cu o suspect de ostentativă indiferenţă. Aşteptau şi ele pasămite pe cineva, care nu venea însă niciodată. Din când în când se mai uitau şi la ceas, ceea ce ne făcea să glumim între noi, spunându-ne că erau nerăbdători să le vină echipa de schimb. În ziua sosirii lui Elly la Bucureşti, am urcat şi noi la ea în cameră, unde am mai schimbat câteva cuvinte (bine gândite şi cât mai banale!) înainte de a ieşi toţi trei în oraş. O prevenisem încă pe drumul de la aeroport de probabila existenţă a microfoanelor şi, deşi nu reuşisem s-o convingem, ne făcuse concesia să ne promită că se va abţine de la comentarii critice. Deşi până şi nouă ni s-a părut ridicolă ideea ce ne-a venit, am pus-o totuşi în aplicare, făcându-i semn lui Elly să tacă şi să nu dea glas întrebării care îi stătea tocmai pe buze, văzându-ne pe amândoi aplecaţi asupra celor două valize cu care venise de la Zürich. Ştiind că ne expuneam ironiilor ei, i-am satisfăcut totuşi curiozitatea, dar abia când am ajuns în mijlocul Pieţei Palatului: pusesem peste fiecare închizătoare a celor două valize câte un fir de păr! Cu toate că eram convinşi că o asemenea metodă primitivă nu mai era menţionată nici măcar în abecedarul spionului modern, nu rezistasem tentaţiei de a o încerca. Câteva ore mai târziu, la întoarcere, am condus-o pe Elly până în cameră şi, fără să ne facem vreo iluzie, am verificat încuietorile valizelor. Firele de păr dispăruseră! Uluiţi, ne-am uitat unii la alţii: noi, miraţi de succesul neaşteptat al experienţei, dar şi mulţumiţi că ni se confirmaseră bănuielile, iar Elly cu admiraţie pentru flerul şi isteţimea noastră. Cercetând conţinutul valizelor avea să constate şi ea că i se

umblase în lucruri. Se vede treaba că în ţara atotputernicei Securităţi mijloacele simple mai aveau încă eficacitate, şi nu era neapărat nevoie să recurgi la arsenalul lui James Bond.

Într-o zi, din banii pe care îi economisisem din timp în vederea primirii lui Elly, am vrut să-i facem o surpriză. Am invitat-o la un aperitiv în locuinţa Lilicăi Ciorănescu, a cărei singură cameră, pe care o mai ocupa în fosta ei casă, deşi servea şi de dormitor, şi de salon, şi de sufragerie, era mai luminoasă şi mai primitoare decât camera mea de la parter. Elly a făcut cu această ocazie cunoştinţă şi cu promiscuitatea în care locuia atât de multă lume în „raiul comunist”. Contrastul avea să fie de-a dreptul şocant pentru ea, când avea să vadă pe masă o sticlă de şampanie şi o cutie cu icre negre. E drept că şampania nu era franţuzească, iar cutia nu prea mare, dar aveam scuza că ne aflam în România anilor ‘60 şi surpriza ne-a reuşit. Elly, ca mai toţi occidentalii, credea că sturionii, producătorii de icre negre, nu se pescuiesc decât în Rusia şi în Iran, pe pieţele din vestul Europei fiind cunoscute ca exportatoare de caviar numai aceste două ţări. Elly ne vorbise de preţul exorbitant al icrelor negre, care chiar şi pentru ei erau un lux pe care nu şi-l puteau permite decât la zile festive. Icrele le procurasem chiar de la Athénée Palace. Mai exact spus, mi le vânduse pe sub mână şeful ospătarilor, cum li se spunea chelnerilor sub regimul socialist, care cultiva „neaoşismele”, de la restaurantul hotelului. Nu mai ştiu cine îmi indicase sursa şi mă şi recomandase ca persoană de încredere „domnului George”. Domnul Jorj (aşa i se pronunţa numele) rezistase pe poziţia de „oberkellner”, pe care o avusese şi pe vremea „regimului burghez”. Chelner de şcoală veche, stilat, şi la vorbă, şi la ţinută, înalt, chel, cu figură distinsă, devenise o adevărată instituţie, la a cărui pricepere apela şi noul regim al proletariatului ori de câte ori trebuia să organizeze banchete mai simandicoase. Moştenit de nomenclatura comunistă de la protipendada Bucureştiului de altădată şi probabil şi de Securitate de la vechea Siguranţă, domnul Jorj era nelipsit de la mesele ce se ofereau personalităţilor sau delegaţiilor străine care ne vizitau ţara. Nu pot încheia aici digresiunea prilejuită de cutia de icre negre, pe care, aşezându-mă aşa cum ne înţelesesem la o masă de la braseria hotelului, domnul Jorj mi-o depusese cu o mână în poală, în timp ce cu cealaltă îmi servea berea, fără să pomenesc şi de întâmplarea care mi l-a scos iar în cale.

Trecuseră mai bine de zece ani de când părăsisem Bucureştiul. Eram la München şi mă dusesem cu câţiva cunoscuţi la deschiderea târgului internaţional la care îşi expunea şi România produsele. La standul românesc, cam sărăcăcios şi neatrăgător prezentat, nu se opreau prea mulţi vizitatori. Cele câteva angajate, care îmbiau vizitatorii să guste din caşcavalul, salamul de Sibiu şi ţuica naţională, îşi făceau treaba cu stângăcie, aruncând împrejur priviri piezişe şi stânjenite, iar dacă le vorbeai româneşte, se speriau de-a binelea, îţi răspundeau laconic la întrebări şi se îndepărtau cât mai repede. Aerul condiţionat din hala expoziţiei nu reuşea să-ţi alunge impresia că respirai iar atmosfera apăsătoare a Bucureştiului anilor ‘60, dominată de teamă şi suspiciune, care plutea în standul românesc şi te făcea să-ţi mai treacă de dorul ţării. Bineînţeles că pe nemţi, lipsiţi fiind de experienţa noastră de o viaţă în lumea comunistă, nu îi încercau aceleaşi sentimente. În cadrul expoziţiei,

într-una din săli, fusese amenajat un restaurant în care se serveau mâncăruri şi băuturi româneşti. Întreg personalul de serviciu, de la bucătari până la chelneri, fusese adus din ţară. Ne-am aşezat şi noi la o masă. Era vremea prânzului. Care nu mi-a fost însă mirarea văzându-l venind să ne ia comanda tocmai pe domnul Jorj! L-am recunoscut imediat. Era neschimbat. Îmbrăcat în fracul lui impecabil, era întruchiparea însăşi a demnităţii în exerciţiul funcţiunii. Domnul Jorj nu cunoştea nici indolenţa, nici slugărnicia şi nici obrăznicia ospătarilor, care făceau ruşinea restaurantelor de stat din România socialistă. Serviabil, dar nu servil, amabil, fără să fie obsecvios, impunea respect respectându-şi clientul, de care se apropia cu discreţie, fără să-i forţeze intimitatea, cercetându-i gusturile şi sfătuindu-l în privinţa meniului. Nu mi-am putut da seama dacă şi el şi-a adus aminte de mine. Deşi memoria e una din calităţile principale ale chelnerului bun, tot de meserie ţine şi jocul privirii şi zâmbetul abia schiţat, prin care te lasă să înţelegi că te-a recunoscut, chiar dacă habar nu are cine eşti. Ţin minte că din toată lista de bucate nu m-a tentat să cer decât mămăliguţă cu brânză şi smântână, la care domnul Jorj şi-a permis să-mi aprecieze alegerea, spunându-mi că şi el mi-ar fi recomandat tot mămăliguţă sau sărmăluţe în foi de viţă, care „sunt şi ele foarte bune”. Să fi vrut să insinueze că toate celelalte feluri de pe lista de bucate nu erau comestibile? Pe figura lui nu am putut citi răspunsul la întrebare, dar am rămas cu impresia că asta voise să-mi transmită. Majoritatea nemţilor de la mesele din jur nu veniseră să încerce nici mâncărurile, nici băuturile româneşti. Îşi consumau tot berea lor bavareză. Între timp, ne-a atras atenţia agitaţia febrilă a chelnerilor, care, sub îndrumările domnului Jorj, alăturaseră vreo patru-cinci mese, grăbindu-se să aşeze pe ele tacâmurile şi să tragă scaunele în dreptul lor. Curioşi să vedem pentru cine se pregătea o masă atât de lungă, cu zece-douăsprezece scaune în jur, am mai comandat câte o bere şi ne-am prelungit şederea în restaurant. N-am aşteptat mult.

Dincolo de uşa încă închisă a restaurantului s-a iscat o larmă de glasuri şi râsete, mai întâi confuze şi nu prea desluşite, dar devenind treptat tot mai clare, până ce am surprins câteva crâmpeie de vorbă românească. Apoi, când uşa s-a deschis, zgomotul făcut de grupul care a intrat a umplut deodată încăperea, de parcă, brusc, cineva ar fi răsucit la maximum butonul unui aparat de radio, pus până atunci în surdină. Să tulburi liniştea care domneşte de obicei în restaurantele din Germania, unde conversaţiile se duc în soto-voce şi lumea nu duelează cu tacâmurile, ţi se pare aproape o blasfemie. Poate că tocmai această reţinere, manifestată de-a lungul anului, îi face pe nemţi să caute o defulare atunci când se dezlănţuie în berării, de „Oktoberfest”, golind „mass”-uri după „mass”-uri, congestionaţi la faţă, cântând şi răcnind cât îi ţine gura. Surpriza nemţilor de la mese, la irupţia zgomotoasă a noilor veniţi, nu avea să se oprească aici. De altfel, nici a noastră, cu toate că în privinţa manifestărilor temperamentale eram dispuşi să fim mai concesivi decât nemţii. Grupul de vreo zece inşi gravita în jurul unuia dintre ei, care părea să fie personajul principal, după care toţi ceilalţi căutau să-şi modeleze atitudinea, vorbind, râzând şi gesticulând la fel ca el. Cel care le servea de model era şeful delegaţiei comerciale şi economice a României la târgul din München, iar ei, membrii acestei delegaţii de specialişti, din ministerele de resort de la Bucureşti.

Întâmplător, masa noastră era foarte bine plasată pentru a asista la spectacolul ce ni l-au oferit reprezentanţii guvernului de la Bucureşti. Ocupam fotoliile de orchestră, cu vizibilitate şi acustică ideal! L-am văzut pe domnul Jorj ieşindu-le înainte şi indicându-le, cu gest de maestru de ceremonii, masa ce li se pregătise. Trăgând personal scaunul din capul mesei, l-am auzit poftindu-l pe „domnul ministru” să ia loc. (Probabil că apelativul „domn” era o variantă pentru uz extern, în speranţa vană de a ascunde în spatele lui „tovarăşul”.) Tovarăşul însă nu putea şi nici nu voia să se ascundă. Nu-l lăsa nici înfăţişarea, nici caracterul. Era mult prea sigur pe el, mult prea convins că nimeni nu-l poate împiedica să se poarte cum îi vine lui bine şi mult prea obişnuit să nu se sinchisească de părerea celor din jur, pentru a avea vreo reticenţă. Tonul venea chiar de la domnul ministru, care îşi dădea în petic din toată fiinţa lui, pornind de la aspectul fizic şi îmbrăcăminte, până la felul cum umbla, cum şedea pe scaun, cum mânca, vorbea şi râdea.

Nu discreţia mă opreşte să-i dau numele, dar nu i l-am reţinut dintr-un defect mintal, care m-a făcut să nu-i pot niciodată deosebi pe unul de altul pe mai marii regimului comunist, deşi nu le contest originalitatea numelor. Niciodată nu am ştiut cum arătau la faţă şi ce funcţii ocupau tovarăşii Cioară, Burtică, Pacoste, Gâdea – sau cum îi mai chema – din cauza vitezei cu care erau „rotaţi” sau cădeau în dizgraţie şi a faptului că îi consideram numai ca pe nişte piese standard, fără personalitate, ale aceluiaşi mecanism. După gabarit şi întreaga lui înfăţişare, domnul ministru întrunea caracteristicile fizice ale nomenclaturistului clasic. Părea scos din galeria monştrilor, cum le spuneam noi, duşmanii înrăiţi, celor care din balconul Kremlinului primeau defilarea de 7 Noiembrie. Geometric, se înscria şi el, ca şi ei, mai degrabă într-un pătrat, decât într-un dreptunghi. Burta de om îmbuibat, ce i se revărsa peste curea, ceafa lată şi faţa buhăită îi completau portretul şi asemănarea cu tovarăşii lui de luptă pentru un trai mai bun al clasei muncitoare. Dar nu atât prin aspectul lui fizic sau prin îmbrăcăminte avea să devină punctul de atracţie al privirilor din sala restaurantului, cât prin atitudinea şi manifestările lui în tot timpul mesei. Domnul ministru era bine dispus, jovial şi degajat. Se simţea la largul lui, demonstrând o totală lipsă de complexe. O dată tolănit pe scaunul din capul mesei, s-a întors spre domnul Jorj şi, pocnind din degete, i-a strigat să se apropie, deşi acesta se afla numai la un pas distanţă. Tot în auzul întregii săli, i-a comandat şi mâncarea, şi băutura, după care s-a adresat celorlalţi delegaţi, care până atunci stătuseră într-o expectativă respectuoasă. Tonul şi stilul conversaţiei care s-a pornit le-a dat domnul ministru. Le vorbea comesenilor cu tu, mă şi bă, dându-le diferite epitete amicale, legate de trăsăturile mai accentuate ale figurii fiecăruia. Mi-aduc aminte că pe unul din ei nu-l scotea din „bă, năsosule!” Le acorda această familiaritate ca pe o favoare, pentru care beneficiarii se grăbeau să se arate recunoscători, făcând haz de fiecare vorbă de duh pe care o spunea.

Nemţii de la mesele vecine nu puteau gusta ca noi întreaga savoare a conversaţiei de la masa delegaţiei române, scăpându-le sarea şi piperul glumelor şi suculenţa expresiilor tot mai slobode din limbajul domnului ministru, care nu mai era tributar limbii „vechilor cazanii”. Pe măsură ce mâncau şi beau, spiritele se încingeau şi zaiafetul lua proporţii. Mai ales sonore! Câţiva dintre delegaţi, urmând exemplul şefului, îşi scoseseră şi ei

hainele, simţindu-se ca la ei acasă. Domnul ministru, răsturnat pe scaunul lui, vorbea şi râdea cu gura plină, subliniindu-şi spusele cu gesturi largi şi fandări spectaculoase cu cuţitul sau cu furculiţa spre interlocutor. Am surprins la nemţii din restaurant acelaşi schimb de priviri jenate, ca la publicul din faţa ţarcului cu maimuţe din grădina zoologică, la vederea gesturilor obscene ale pavianilor. Dintr-un stupid şi prost plasat sentiment naţional, am încercat să le găsesc o scuză domnului ministru şi ciracilor lui pentru felul în care îşi reprezentau ţara şi pe români în străinătate, căutând o asemănare între chiolhanul de la masa lor şi pitorescul atmosferei de la o masă de nuntă cu dar din mahalalele Bucureştiului. Nu am reuşit însă să mă consolez cu această explicaţie, care mi-ar fi menajat mândria valahă. A trebuit să accept ruşinea de a fi de un neam cu adunătura de mârlani care venise să-i reprezinte pe români la München. Amintindu-mi acum de scenele de la masa delegaţiei române, mă cuprinde aceeaşi indignare ca şi atunci. Pe de altă parte, nu-l pot uita nici pe domnul Jorj, pe care l-am observat tot timpul cât s-a ocupat de serviciul din sala restaurantului. Cel puţin el era de admirat. Atent, prevenind de cele mai multe ori dorinţele clienţilor înainte de a fi exprimate, răspundea cu egală amabilitate la toate chemările, indiferent dacă era solicitat prin semne discrete şi rugat civilizat sau strigat mitocăneşte de tovarăşii veniţi de la Bucureşti. Domnul Jorj era prea stilat pentru a face vreo deosebire între clienţi. Calm şi imperturbabil, îi servea pe toţi cu acelaşi zâmbet profesional, fără ca privirea neutră, lipsită de orice expresie, să-i reflecte gândurile. I-am surprins privirea de câteva ori; o dată când domnul ministru îşi sorbea zgomotos supa din lingură şi altă dată când tocmai îşi vâra cuţitul până la plăsele în gură; şi tot inexpresivă era. Poate totuşi puţin prea insistent de inexpresivă! M-am abătut cam mult de la subiect, dar episodul de la München mi-a rămas înfipt ca un spin în minte. Şi acum îi simt uneori înţepătura, trezindu-mă la realitate şi aţâţându-mi din nou răzvrătirea, ori de câte ori dau semne de oboseală şi tind să devin mai bun, mai blând şi iertător.

În ceea ce-l priveşte pe domnul Jorj, cred că Elly Bossart i-a dat cel mai valoros certificat, când, într-o zi, am luat masa împreună la Athénée Palace şi l-a văzut în exerciţiul profesiunii:

— Parcă ar fi un majordom elveţian!

Spre norocul regimului, obsedat să prezinte străinilor o falsă imagine idilică a României socialiste, Elly nu a avut ocazia să cunoască niciun ministru. M-am străduit să compensez această lacună, şi Elly s-a întors în Elveţia lămurită asupra deosebirii dintre cele două imagini ale ţării: cea autentică şi neretuşată – şi cea trucată, prezentată de propaganda regimului.

Într-o vară, mi-am scurtat şederea la mare şi, cu banii pe care îi mai aveam, mi-am luat un bilet în circuit, valabil pe calea ferată şi autobuzele RATA, cu care am circulat timp de zece zile prin ţară. Doream demult să-mi revăd nişte prieteni răspândiţi prin diferite localităţi. Primul popas l-am făcut la Moineşti, la Gioga Parizianu, care îşi găsise un loc de muncă la dispensarul local. În aşteptarea şi speranţa că îşi va putea continua studiile de medicină, începute înainte de arestare, ocupase un post de

infirmier sau asistent medical. Spunea despre sine, în glumă, că era „soră” de spital. Nu apucasem să-mi anunţ vizita. Surpriza şi bucuria revederii au fost cu atât mai mari, când, întorcându-se de la slujbă, m-a găsit aşteptându-l în casa familiei la care îmi dăduse adresa.

De la staţia de autobuz, unde coborâsem, mersesem pe jos destul de mult, pe o ploaie măruntă şi rece, ca de toamnă. Îmi mai amintesc doar de o stradă plină de gropi şi bălţoace, care mi s-a părut nesfârşit de lungă şi urâtă. Fusese cândva pietruită, dar nu avea nici trotuare, nici rigole de scurgere. Cred că nu avea canalizare. De-a lungul străzii, se înşirau, alipite una de alta, case joase şi murdare, cu tencuiala căzută şi zidurile pătate de noroiul împroşcat de roţile camioanelor în trecere. Uşile şi ferestrele aveau toate obloane de lemn pe dinafară, care, o dată închise, puteau fi întărite cu câte un drug de fier transversal, prins în lacăte. Aveam să aflu că strada şi casele arătau aşa cum fuseseră şi înainte de război, când Moineştiul era un târg patriarhal moldovenesc, cu o numeroasă populaţie de mici negustori evrei. După emigrarea lor în Israel, strada îşi pierduse caracterul comercial, dar noii locuitori, majoritatea veniţi din alte regiuni ale ţării, nu-i schimbaseră înfăţişarea. Toate casele prezentau la stradă aceleaşi faţade, de prăvălii de târg provincial de altădată, cu uşi şi ferestre ce puteau fi ferecate şi cu urmele încă vizibile pe ziduri ale fostelor firme. Din încăperea de la stradă, destinată înainte vreme mărfurilor şi negoţului respectiv, pătrundeai printr-o uşă în locuinţa propriu-zisă, compusă din câteva camere, sub care, din cauza terenului în pantă, se mai aflau mici încăperi amenajate pentru dependinţele gospodăriei. Proprietatea fiecărei case mai cuprindea în continuare o porţiune de teren, la fel de îngustă cât locuinţa şi lungă de vreo zece-cincisprezece metri, despărţită de vecinul din dreapta şi din stânga cu garduri înalte din scânduri. Privită din spate, casa părea să fie cu etaj, accesul din curte la încăperile de locuit de deasupra dependinţelor fiind asigurat printr-o scară de lemn destul de abruptă şi cu trepte înguste. Dacă aspectul exterior, atât al faţadei dinspre stradă, cât şi al intrării prin curtea din dos, plină de noroi, era mai mult decât sordid, interiorul casei contrasta printr-o curăţenie exemplară. Casa în care m-am întâlnit cu Gioga era locuită de o familie de macedoneni, dacă nu mă înşel, refugiată din Dobrogea, la cedarea Cadrilaterului. Din păcate, multe amănunte despre membrii familiei şi ziua petrecută în mijlocul lor mi s-au şters din minte. Nu am uitat însă căldura cu care m-au primit şi acceptat între ei, tratându-mă ca pe un vechi prieten. Prezentarea şi recomandarea lui Gioga au fost garanţia care le-a deschis sufletul şi le-a dezlegat limba. Din toată acea familie, destul de numeroasă, cu reprezentanţi de toate vârstele, personajul central era străbunica. Era foarte bătrână. Nu se mai putea ridica în picioare şi nu umbla decât susţinută. Mintea îi rămăsese în schimb intactă, şi ochii vii îi sclipeau de inteligenţă. Era îmbrăcată în negru, şi tot ce purta pe ea era din lână de oaie, împletit şi ţesut în casă. Aşezată în pat, cu spatele drept, proptit de o pernă pusă la perete, îşi plimba ochii de la un vorbitor la altul, urmărind cu interes tot ce se spunea. Grija, atenţia şi respectul cu care o înconjura întreaga familie, strânsă roată în jurul patului, ca la sfat, părea o scenă dintr-un ritual străvechi, în care cei prezenţi aşteptau verdictul celui mai vârstnic şi mai cu minte din adunare. Deşi bătrâna asculta toate părerile, nu catadicsea să intervină întotdeauna în discuţie, dar de fiecare dată

când o făcea, ştia să pună punctul pe i şi să încheie subiectul cu câte un sfat sau o vorbă înţeleaptă, plină de duh, uneori subtilă şi cu tâlc, alteori nu lipsită de umor. Am aflat de la Gioga că în orice împrejurare i se cerea părerea şi că nimeni din familie nu întreprindea nimic înainte de a o consulta, după cum nimeni nu îndrăznea să-i iasă din vorbă. Bătrâna se bucura de o autoritate necontestată de cap de familie.

Am întârziat asupra descrierii aşezării casei şi am insistat asupra personalităţii acestei femei, pentru că aceste două elemente fuseseră hotărâtoare pentru viaţa unuia din membrii familiei, căutat de Securitate şi dispărut fără urmă timp de mulţi ani de zile. Regret că nu-i mai ţin minte numele şi nici anul în care venise Securitatea să-l aresteze. Cred că era între anii 1948 şi 1952, în epoca marilor valuri de arestări. Dacă nu mă înşală memoria, cel urmărit era avocat. Soluţia salvării lui de la arestare o dăduse bătrâna, hotărând să-l ascundă în propria casă. La îndrumarea ei şi profitând de terenul în pantă pe care era construită casa, fusese săpată şi amenajată sub duşumele o ascunzătoare, în al cărei spaţiu redus nu era loc decât pentru un pat şi o măsuţă. Înălţimea nu-i permitea omului să stea în picioare, ci doar aşezat sau culcat. Punând duşumelele la loc, accesul în ascunzătoare era perfect camuflat. Jumătate din podeaua camerei sub care fusese săpat bârlogul era situată direct pe partea orizontală a solului dinspre stradă, pe când cealaltă jumătate, aşezată pe grinzi susţinute de stâlpi, se afla în surplombă, deasupra terenului care cobora în pantă abruptă spre curtea din spatele casei. Examinând casa, şi pe dinăuntru, şi pe dinafară, rămâneai cu impresia că numai încăperea fostei prăvălii de la stradă era construită pe fâşia de teren orizontal şi că următoarea cameră se afla în întregime în surplombă deasupra uşii. Era o iluzie optică ce se datora cămăruţelor şi dependinţelor ce se vedeau din curte îngrămădite sub partea etajată a casei. Până şi agenţii Securităţii s-au lăsat înşelaţi de aceste aparenţe cu ocazia descinderilor şi percheziţiilor pe care le-au făcut în căutarea dispărutului. În primii ani au fost mai insistenţi, apoi, cu timpul, şi-au mai rărit vizitele, pentru ca în cele din urmă să renunţe definitiv să-l mai caute pe fugar acasă.

Însă ai casei au trăit, în toţi aceşti ani, într-o stare de alarmă permanentă, aşteptându-se în orice moment, din zi şi din noapte, la o nouă percheziţie domiciliară. Iar cel ascuns şi-a petrecut mai tot timpul, în aceiaşi ani, claustrat în bârlogul lui de sub duşumele, în tovărăşia cărţilor pe care i le procura familia. Mi s-a povestit cu lux de amănunte despre problemele pe care le-a ridicat alimentarea lui cu cărţi. De-a lungul anilor, se perindaseră prin ascunzătoarea de sub duşumele sute, dacă nu mii de volume, de istorie, literatură, ştiinţă, tratate de drept şi de tot felul, împrumutate de la prieteni şi cunoscuţi din alte localităţi şi transportate, treptat şi în mod discret, într-un du-te-vino care nu trebuia să bată la ochi. Atât cantitativ, cât şi calitativ, consumul unei asemenea lecturi nu putea fi justificat de nivelul intelectual destul de modest al celorlalţi membri ai familiei. Datorită prudenţei cu care procedaseră, traficul clandestin de cărţi trecuse neobservat. Omul nostru nu-şi părăsea decât rareori ascunzătoarea şi atunci doar noaptea şi pentru scurtă vreme. Din casă nu ieşea. Se plimba puţin prin cameră, numai pentru a-şi dezmorţi picioarele şi intra iar la loc sub podele. Aşa s-au scurs anii până în 1964 când, o dată

cu decretul care eliberase deţinuţii politici din închisori, a putut ieşi şi el la suprafaţă. Şi la propriu, şi la figurat.

Izbit de lumina zilei, a ameţit şi el, la fel ca şi noi, când am ieşit, după ani, din semiobscuritatea celulelor şi am văzut pentru prima oară soarele. Şi primii lui paşi au fost tot şovăielnici, ca şi ai noştri, până ce articulaţiile anchilozate de nemişcare şi-au recăpătat elasticitatea. Paloarea puşcăriaşului se aşternuse şi pe faţa lui, deşi nu stătuse cu noi în spatele gratiilor. Asemănările dintre cel care trăise benevol în claustraţie, în carcera pe care singur şi-o alesese, şi cel care fusese silit să suporte regimul impus deţinuţilor din închisorile comuniste, se opreau aici. Condamnatul voluntar, din groapa săpată sub podelele casei, se bucurase, în toţi anii de recluziune, de avantaje neprevăzute de regulamentul din închisori: se hrănise normal, nu fusese insultat sau maltratat, nu-i lipsise contactul cu familia şi avusese posibilitatea să citească şi să se instruiască. Fusese privat în schimb de căldura şi camaraderia umană din închisori. O lipsă compensată, poate, de satisfacţia de a-şi fi îngrădit, după voia lui, libertatea!

Am rămas două zile în Moineşti, petrecându-mi timpul, fie în mijlocul familiei de macedoneni, fie numai cu Gioga, care se învoise de la serviciu, ca să putem sta mai mult împreună. Amândoi am trecut din nou în revistă vechiul nostru plan de fugă din ţară prin Bulgaria. Atât din motive personale, cât şi ale situaţiei generale, am considerat că, deocamdată, nu era momentul oportun să ne asumăm riscurile unei treceri clandestine a frontierei. Ne gândeam ca mai întâi să ne încropim fiecare o situaţie cât de cât stabilă, care să ne asigure un minimum necesar existenţei, urmărind şi punându-ne totodată speranţe în desfăşurarea evenimentelor politice, care păreau să prevestească o continuare a destinderii în relaţiile internaţionale şi o îmblânzire a regimului din interior. Când eram închişi între zidurile închisorii, slabele şanse de supravieţuire ne făceau să preţuim altfel viaţa şi ne îndemnau să înfruntăm orice pericol pentru a ne salva. Acum însă, deşi convinşi de provizoratul libertăţii ce ne fusese acordată de regim, viaţa căpătase o mai mare valoare şi devenisem mai prudenţi, nemaifiind dispuşi să ne-o expunem cu aceeaşi uşurinţă. Oricum, ideea fugii nu am părăsit-o, dar traducerea în fapt am amânat-o *sine die*. Cele două seri petrecute cu Gioga s-au prelungit până târziu în noapte. Ne-am povestit unul altuia impresiile culese în viaţa de toate zilele de după eliberarea din închisoare. Am vorbit de greutăţile materiale cu care eram confruntaţi şi ne-am mărturisit fiecare dezamăgirile suferite la reluarea contactului cu lumea de afară şi chiar cu prietenii pe care îi simţeam înstrăinaţi. Ne-am împărtăşit părerile despre situaţia politică, încercând să ne justificăm incurabilul nostru optimism, amăgindu-ne cu argumente care să ne îndreptăţească speranţele într-un viitor aşa cum ni-l doream. Sfârşeam însă mereu prin a ne reaminti de închisoare şi a evoca numele celor cu care convieţuisem în detenţie şi datorită cărora trăisem momente de satisfacţie de neuitat. Amândoi le duceam dorul, după eliberare niciunul din noi negăsind prin lumea de afară decât rareori pe cineva care să le compenseze lipsa. Târziu, când ne pridea somnul, ne despărţeam făcând câte o glumă amară pe seama unei libertăţi care avea darul să ne trezească dorul de puşcărie. Gioga pleca să doarmă la familia de macedoneni, cedându-mi mie peste noapte camera ce îi fusese repartizată

de autorităţile locale. Se afla într-o clădire mizerabilă, cu locuinţe pentru salariaţi. Îmi amintesc doar de un coridor lung şi întunecos, cu camere pe ambele părţi. La capătul lui, un singur W.C. pentru toţi locatarii şi o cămăruţă cu un duş care nu funcţiona completau nevoile confortului comun, prevăzute de standardele socialiste. Camera lui Gioga, sărăcăcioasă ca o chilie, avea drept mobilier numai un pat şi un scaun. Pe jos, într-un colţ, o valiză ţinea loc de dulap. În lipsa lui Gioga, doar cerga macedoneană colorată, care acoperea patul, mai îmblânzea austeritatea încăperii. Două zile mai târziu, am părăsit Moineştiul. Gioga m-a condus până la staţia autobuzului. De pe scara maşinii, înainte de a mă pierde în valul călătorilor care aglomerau intrarea în autobuz, i-am mai făcut cu mâna un semn de rămas bun. Nu bănuiam atunci că ne întâlnisem pentru ultima oară.

Următorul popas l-am făcut la Piatra Neamţ, la Lie. Am mai povestit în altă parte cum l-am găsit făcând un pachet cu alimente pentru fratele lui, rămas sub ocupaţie sovietică în ţinutul Herţa. Îmi amintesc şi acum scena revederii noastre şi mă văd din nou aşezat la masă şi scriind, sub dictarea lui, „Întoarcerea din cruciadă”, poezia lui Radu Gyr, pe care mi-o recitase în închisoare. Îmi plăcuse mult, dar nu reuşisem să o învăţ pe de rost. Ştiind-o însă depusă la loc sigur în memoria lui Lie, am profitat de ocazie să-i cer să mi-o repete, ca să mi-o notez. O dată aşternută pe hârtie, poezia devenea automat corp delict, aşa încât a continuat de aci înainte să trăiască în clandestinitate. Am ţinut-o, o vreme, ascunsă la mine, în Bucureşti. Apoi a găzduit-o mama, rămânând la ea şi după plecarea mea în străinătate. A ieşit din clandestinitate abia în 1977, când mi-a adus-o mama la München şi a fost publicată. Exemplarul scris de mână la Piatra Neamţ îl păstrez şi acum. M-am bucurat să-l regăsesc pe Lie, aşa cum de altfel mă şi aşteptam: adică neschimbat. Darul de a rămâne mereu acelaşi, în toate împrejurările, îl mai are şi azi. M-am despărţit de el cu regretul de a nu fi putut sta mai mult împreună. Ne-am mai revăzut cu ocazia unor drumuri pe care le-a făcut la Bucureşti, când a cunoscut-o şi pe gazda mea, Lilica Ciorănescu, cu care a păstrat legătura după plecarea mea din ţară. Cu prudenţa cuvenită, prin corespondenţa pe care o purtam cu ea, Lilica îmi strecura din când în când printre rânduri câte o veste despre Lie.

De la Piatra Neamţ, nu m-am mai oprit până la Vatra Dornei, refăcând în sens invers o parte din drumul parcurs cu un deceniu în urmă, când evadasem de la Cavnic. Am revăzut cu emoţie acoperişul de ţiglă viu colorată şi turla bisericii din Iacobeni. Căutând de la fereastra vagonului să identific, din goana trenului, locurile pe care le bătusem atunci cu piciorul, mergând de la Vatra Dornei spre Iacobeni, mi s-a părut că recunosc, sau poate numai mi-a plăcut să-mi închipui, că păduricea de pe coasta dealului, nu departe de şosea, era fostul lăstăriş în care, împreună cu Titi Coşereanu, uzi până la piele şi tremurând, am petrecut o parte din noapte sub o ploaie care nu mai contenea. Acum, cerul era senin, dealurile însorite, iarba, livezile şi pădurile înverzite, iar apa Bistriţei, pe lângă care alerga trenul, nu mai era tulbure şi învolburată ca atunci. La zgomotul asurzitor al roţilor, când trenul s-a angajat pe podul metalic de peste Bistriţa, am tresărit şi, instinctiv, am început să caut din ochi santinela de pază. Era podul pe lângă care trecusem cu Titi după evadare, în drumul

nostru către Iacobeni. Revăzându-l acum, am retrăit pentru o clipă în amintire spaima de atunci, provocată de răcnetul neaşteptat al santinelei, care izbucnise în bezna nopţii, la numai câţiva paşi de noi, somându-ne să stăm.

Am coborât în gară la Vatra Dornei. Eram nerăbdător să-l văd pe dr. Mihai Savu, cu care legasem o strânsă prietenie în spitalul lagărului de la Salcia, unde-i fusesem pacient. Abia aşteptam să-l îmbrăţişez şi să-i vorbesc despre controlul ce mi-l făcusem la spitalul Filaret, unde dr. Serge Băicoianu constatase că tratamentul pe care mi-l aplicase Savu la Salcia fusese salutar. La emoţia revederii noastre avea să participe şi Claire, curajoasa lui soţie, care, în încercarea de a-şi vedea bărbatul, înfruntase paza Securităţii din Balta Brăilei, venind cu motocicleta până la poarta lagărului. Am avut multe să ne povestim, fiecare din noi contribuind cu amintirile lui la reconstituirea unor episoade care ne mai erau încă vii în minte. La un moment dat, Miki Savu a dispărut pentru câteva minute. S-a întors apoi însoţit de un necunoscut. Surpriza am avut-o când ne-a prezentat. Străinul era tot unul de-ai noştri, un fost deţinut: Riki Ţurcanu! Ne-am îmbrăţişat, de parcă ne-am fi cunoscut de când lumea, deşi nu ne văzusem niciodată la faţă. Ne ştiam însă din auzite, din informaţiile care circulau din gură în gură în lumea închisorilor. Proasta reputaţie pe care amândoi reuşisem să ne-o facem în ochii Securităţii şi administraţiei puşcăriilor prin care trecusem fiecare era pentru noi cea mai bună recomandare pentru a ne considera camarazi şi prieteni, încă înainte de a ne cunoaşte. Ani de zile, Riki Ţurcanu figurase pe lista oamenilor cu care aş fi dorit să mă întâlnesc în închisoare, dar întâmplarea făcuse ca în popasurile noastre prin diferite penitenciare să nu ne nimerim niciodată în aceeaşi celulă.

Se spune că, atunci când se întâlnesc doi foşti camarazi de închisoare, o altă persoană nu mai ajunge să plaseze niciun cuvânt. În ziua aceea, la Vatra Dornei, am fost trei! Şi ziua ni s-a părut tare scurtă! Noaptea am dormit în locuinţa unei mătuşi a lui Riki, care lipsea din localitate, iar a doua zi, nevoit să respect durata călătoriei prevăzută în biletul-circuit, a trebuit să plec mai departe. Peste câţiva ani, aveam să mă întâlnesc mai des cu Miki Savu şi cu Riki Ţurcanu, dar nu pe meleagurile Bucovinei, ci în Germania, unde am ajuns pe rând toţi trei.

Deşi, pe drumul reîntoarcerii, îmi fixasem Lugojul ca ultimă etapă a itinerarului, nu m-a răbdat inima să nu mă opresc, între două trenuri, şi la Timişoara. În cele două-trei ore până la trenul următor, m-am plimbat prin centrul oraşului, încercând să redescopăr, după ani, imaginile surprinse din goana jeepului Securităţii, care mă transportase la Tribunalul Militar. Nu am mai recunoscut mare lucru. Priveliştea de acum nu mi-a sugerat nicio asemănare cu fragmentele de imagini, lipsite de continuitate, pe care le întrezărisem atunci de-a lungul bulevardului Loga. N-am fost în stare să descopăr nici clădirea policlinicii M.A.I., unde fusesem dus la dentist, şi nici măcar fostul sediu al Securităţii (între timp mutat), unde fusesem anchetat şi încarcerat înainte de proces. Cum nu-mi puteam permite riscul de a cere cuiva vreo lămurire în acest sens, m-am declarat satisfăcut cu plimbarea, făcută prin centrul oraşului, până la ora sosirii trenului, care avea să mă ducă mai departe, la Lugoj.

Nu cunoşteam oraşul de pe valea Timişului, dar îmi devenise atât de familiar din descrierile şi relatările lui Iosif Ripan, încât nu mi s-a părut deloc străin. În închisoare, Iosif îmi vorbise atât de sugestiv despre viaţa şi mentalitatea lugojenilor şi despre unele aspecte specifice ale oraşului, încât m-am simţit integrat în atmosfera lui, chiar de la primii paşi făcuţi pe peronul gării. Am ajuns în centrul oraşului, orientându-mă singur, având chiar din loc în loc impresia că mai trecusem şi altă dată pe acolo. Mai departe, până la strada pe care locuia Iosif, m-au îndrumat alţi trecători. Am stat la Iosif Ripan două zile. În casă, dar mai ales umblând prin oraş, am vorbit mult despre situaţia noastră de după ieşirea din închisoare. Libertatea lui Iosif era mult mai îngrădită decât a mea. Într-un oraş mare ca Bucureştiul te puteai uşor cufunda în anonimat, pierzându-te în mulţime, Securitatea nefiind în stare să te ţină sub observaţie continuă. Într-un oraş mic, de provincie, însă, cum era Lugojul, şi în care mai toţi localnicii se cunoşteau, fie personal, fie numai din vedere, cu o Securitate extrem de activă, te aflai sub o supraveghere permanentă a agenţilor şi turnătorilor, care ştiau în orice moment unde te găseşti şi cu cine te întâlneşti. Dacă mai erai şi legionar, şi fost deţinut politic, ca Iosif Ripan, erai cunoscut autorităţilor ca un cal breaz şi nu scăpai nicio clipă din colimatorul Securităţii. De altfel, Iosif mă avertizase din primul moment că este urmărit cu insistenţă şi că nu ar vrea ca întâlnirile cu el să-mi producă vreo neplăcere. Asigurându-l că înţelesesem să-mi asum acest risc, încă dinainte de a fi coborât din tren la Lugoj, nu ne-a mai rămas decât să ne punem de acord asupra unei versiuni comune cu privire la cele discutate, pentru cazul în care vom fi contactaţi şi întrebaţi de Securitate. Tot ca măsură de prevedere, Iosif a fost de părere să ne afişăm ostentativ prezenţa în public, plimbându-ne şi stând de vorbă mai mult pe stradă, pentru a nu da impresia că ne ferim de ochii lumii, ascunzându-ne în casă pentru a complota împotriva regimului. Condus de Iosif, am cutreierat oraşul în lung şi în lat, vizitarea lui constituind, la nevoie, un pretext în plus al întâlnirii noastre. În peregrinările noastre pe străzile Lugojului, Iosif saluta sau răspundea la salutul trecătorilor pe care îi cunoştea. Ne-am şi oprit de mai multe ori pentru a schimba o vorbă cu câţiva dintre ei. În modul cel mai firesc, Iosif mă prezenta ca pe un prieten cu care stătuse la închisoare. Despre doi din cei cu care şi-a dat bună ziua mi-a spus că erau colaboratori notorii ai Securităţii, prevăzând că fiecare se va grăbi să i-o ia celuilalt înainte pentru a fi primul care să informeze Securitatea de întâlnirea lui Ripan cu un necunoscut, străin de oraş. Viaţa lui Ripan în Lugoj, după ieşirea din închisoare, nu era uşoară. Îmi spunea că se simţea privit şi urmărit pas cu pas, ca o insectă pusă sub lupă. Era motivul pentru care evita întâlnirile, mai ales cu prietenii, pentru a nu-i atrage şi pe ei sub supravegherea organelor de Securitate, şi trăia foarte retras. Singurătatea lui era cu atât mai tristă, cu cât, datorită teroarei şi presiunilor de tot felul exercitate asupra soţiei, aceeaşi Securitate reuşise să-i destrame familia. Deşi nu-şi spunea durerea, i-am simţit, sub liniştea şi calmul aparente pe care le afişa, suferinţa şi clocotul de revoltă din suflet. M-am despărţit de Iosif cu inima strânsă. Nu m-am gândit însă că nu aveam să-l mai văd niciodată. Fusesem atât de strâns legat de el în închisoare, încât îmi amintesc şi acum până şi cele mai mici amănunte din perioadele petrecute împreună în celula din Timişoara sau în lagărul de la Salcia. În schimb, din

cele două zile cât am stat la Lugoj, memoria mi-a păstrat intactă o singură imagine care mi se arată ori de câte ori îmi amintesc de ultima noastră întâlnire: o stradă pustie, de la marginea oraşului. Iosif şi cu mine eram singurii trecători de-a lungul caselor cu uşile şi porţile ferecate şi cu ferestrele oblonite. Iosif voise să-mi arate casele şi gospodăriile „pauărilor” de altădată, de care îmi vorbise în închisoare, părăsite acum în parte de foştii proprietari, de când li se luase pământul şi fuseseră proletarizaţi şi reduşi la iobăgie în fabricile statului. Pe strada pavată cu bolovani de râu, se mai vedeau şanţurile săpate de-a lungul vremurilor de roţile căruţelor încărcate, amintind de hărnicia „pauărilor”. Acum, pe drum creştea pirul sălbatic, iar din loc în loc, răsărită printre bolovanii pavajului, îşi arăta culorile câte o floare de piatră. Îţi venea să umbli în vârful picioarelor, ca să nu le calci şi să nu striveşti singurul semn de viaţă pe care îl mai dădea strada.

Plecasem din Lugoj dimineaţa, devreme. Trecusem de Caransebeş când mi-a venit ideea să-mi mai întrerup o dată drumul. Eram tentat să revăd Băile Herculane, unde încă din copilărie petrecusem aproape în fiecare an câte două-trei săptămâni. Veneam cu părinţii. Tratamentul antireumatic urmat de mama la băile din staţiune devenise totodată pretextul întâlnirii cu alţi membri ai familiei şi cu prietenii care veneau în aceeaşi perioadă să-şi petreacă aici vilegiatura. Cu alţi copii de vârsta mea, cotrobăisem atunci cotloanele localităţii, iar, mai târziu, pe măsură ce crescusem, explorasem împrejurimile pe o distanţă tot mai mare, făcând excursii de-a lungul Cernei şi prin munţii de pe cele două versante ale văii. Cunoşteam Herculanele la fel de bine ca Ilovăţul. Niciun colţ nu-mi era străin, şi nu era potecă în pădurile dimprejur pe care să nu o fi călcat cu piciorul. Acum, în tren, apropiindu-ne de Mehadia, mi se aprinsese deodată dorul de acele locuri. Voiam să le revăd. Am coborât din tren şi m-am suit în autobuzul care făcea naveta între gară şi băi. Porneam din nou în căutarea trecutului, bucurându-mă dinainte la gândul că-l voi reîntâlni aşa cum îl păstrasem în amintire. Aveam la dispoziţie numai vreo două ore până la următorul tren. Prea puţin, socoteam în acel moment, pentru a trece în revistă toate câte mi le propuneam. Un sfert de oră mai târziu, răgazul avea să-mi pară însă mult prea lung, iar peste o oră eram din nou în autobuz, în drum spre gară.

Herculanele copilăriei şi tinereţii mele nu mai existau! Ştiam din auzite că, în 1944, staţiunea fusese devastată de primii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare”, în drumul lor spre Berlin. Se spunea că intraseră călări prin cele două hoteluri şi în clădirea cazinoului şi restaurantului, construite sub imperiul austriac şi purtând încă pecetea stilului chezaro-crăiesc. Auzisem apoi că distrugerile făcute de ruşi fuseseră reparate, dar văzusem acum că între timp regimul care se instaurase reuşise să şteargă şi urmele lăsate moştenire de administraţia austriacă. Dispăruseră ordinea şi curăţenia de altădată. Aleile parcului, cuprins între cele două braţe semicirculare ale colonadelor care legau hotelurile de clădirea cazinoului, nu mai erau îngrijite, iar peluzele erau presărate cu hârtii murdare şi sticle goale. Tencuielile faţadelor erau jupuite şi pătate, iar acolo unde pereţii fuseseră mai de curând vopsiţi culorile lor mohorâte îmi aminteau de coridoarele de la Jilava, Piteşti sau Aiud. Câteva blocuri noi îşi aduceau şi ele contribuţia la urâţirea localităţii. Acel colţ de ţară, unde Răsăritul cu Apusul se

întâlniseră, completându-se reciproc, îşi pierduse tot farmecul. Martori ai vremurilor trecute erau doar bătrânii castani din centrul Băilor, al căror paravan de verdeaţă se întindea între strada din faţa parcului şi parapetul care mărginea albia Cernei. Neclintit, lângă treptele terasei cazinoului, care coborau în parc, rămăsese şi copacul, la poalele căruia mă întâlneam cu ceilalţi copii de vârsta mea, când scăpam de sub ochii părinţilor. Lângă trunchiul lui uriaş, ne făcusem locul nostru secret de adunare şi de refugiu când intram în conflict cu bătrânul grădinar ungur, care ne fugărea cu grebla, bodogănind pe limba lui, dacă ne prindea jucându-ne pe iarbă sau printre rondurile de flori. Copacul era una din mândriile parcului, un sequoia secular, plantat, spunea legenda, chiar de împărat. Aşezându-mă pe aceeaşi creangă joasă, pe care călăream când eram copil, m-au năpădit fără să vreau amintirile despre o lume întreagă de personaje, la fel de legate de trecutul Băilor Herculane ca şi *Sequoia gigantea*. Îi revedeam acum, tot cu ochii copilului de altădată, şi îmi apăreau tot ca atunci, foarte mari, înalţi şi foarte bătrâni. Mi-au trecut, pe rând, pe dinainte, domnul Gott, directorul şi concesionarul cazinoului şi restaurantului, în fracul lui impecabil, care ne impunea respect, nu numai nouă copiilor. Apoi doctorul Bodiu, medic balneolog, de care, la început, îmi era frică. Mai târziu aveam să-mi dau seama că de sub streaşina stufoasă a sprâncenelor ochii îi sclipeau nu numai de vioiciune, dar şi de blândeţe şi înţelegere, iar, în spatele omului în aparenţă ursuz şi nesuferit, se ascundea numai bunătate şi omenie. Soţia lui, dacă mi-aduc bine aminte, era franţuzoaică. Doctorul era un original, pasionat de biolgie, zootehnie, zoologie şi de tot ce privea viaţa animalelor, având o bibliotecă impresionantă de cărţi în limba franceză din acest domeniu.

Pe Puiu Cartianu, şeful poliţiei din staţiune, l-am iubit de la prima vedere. Ştia să vorbească cu copiii şi ne îndemna la tot felul de năzdrăvănii, spre indignarea mamei şi a celorlalţi părinţi. Ne-a învăţat o dată, printre altele, să ne ducem şi să muşcăm fiecare dintr-o lămâie, în faţa chioşcului din parc, unde în fiecare zi cânta fanfara militară, asigurându-ne că soldaţii nu vor mai putea sufla în alămuri din cauza salivaţiei. Nu mi-aduc aminte ca experienţa să fi reuşit, deşi ne-am strepezit dinţii cu conştiinciozitate, muşcând din lămâile date de Cartianu. Abia când am mai crescut, am înţeles glumele pe care le făceau cei mari pe seama lui Cartianu, găsindu-i locul potrivit printre personajele pieselor lui Caragiale. Puiu Cartianu şi agentul pe care îl avea în subordine constituiau întreaga forţă poliţienească a Băilor. Postul lui părea o sinecură, pentru că îşi petrecea mai toată ziua jucând bridge pe terasa cazinoului. Între două partide de bridge, se scula de la masă şi făcea câte un tur pe sub colonade, luând o atitudine marţială, plin de importanţa funcţiei de şef al poliţiei, pe care o deţinea. Cu ţinuta lui de dandy puţin provincial şi desuet, nu reuşea să se impună decât personalului de serviciu al restaurantului şi cazinoului. Cartianu se voia foarte elegant. Purta întotdeauna un costum de „buret” alb, cămaşă albă cu lavalieră neagră şi, pe cap, o pălărie „canotier”, à la Maurice Chevalier. Din buzunarul de la piept al hainei izbucnea afară, abia stăpânită, o batistă, tot albă, care-şi arăta monograma. Un alt element important, care contribuia la eleganţa personajului, era bastonul de care nu se despărţea niciodată. Nu se sprijinea deloc în el. Îl purta numai ca să-l învârtească, să-l schimbe dintr-o

mână într-alta sau să şi-l atârne de braţ, mânuindu-l cu o măiestrie care, pe noi, copiii, ne umplea de admiraţie. Nu mai aveam decât o singură dorinţă! Să ne plimbăm şi noi cu baston. Şi, la rugăminţile noastre, mai toţi părinţii au sfârşit prin a ceda. Ni s-au cumpărat bastoane-miniatură, pentru copii, de la magazinul „cu de toate” al lui Mehmed Begú, a cărui vitrină cu „suveniruri” dădea chiar pe terasa din faţa restaurantului. Mehmed era turc din Ada-Kaleh şi îşi deschidea prăvălia numai în timpul sezonului de vară. De câte ori treceam prin faţa ei, mă opream fascinat de şiragurile de mărgele colorate, atârnate în cadrul uşii lăsate deschisă. Tot din Ada-Kaleh era şi Mehmed Kadri. Ţinea cafeneaua „La Turcu”, plină în fiecare după-amiază şi în care nu se auzea om cu om din cauza zgomotului făcut de tablagiii pasionaţi, care, la fiecare mişcare, trânteau cu putere pulul pe fundul cutiei. Renumite în Herculane erau şi „prinţesele”, cu prăjiturile de casă, cornurile proaspete şi cafelele cu lapte, pe care le serveau în micul lor local, amenajat într-o grotă săpată în stânca muntelui, sub colonadele ce duceau la hotel. Aşa li se spunea celor două surori, rusoaice albe, fugite de la revoluţie şi pripăşite la Herculane. Cât erau de prinţese, nu ştiu, dar, că proveneau din aristocraţia ţaristă, era vizibil din felul în care se purtau şi vorbeau. Învăţaseră bine româneşte, dar erau încântate când li se vorbea franţuzeşte. Siluetele stranii ale prinţeselor se integraseră în peisajul şi lumea Băilor Herculane, nimeni nemaimirându-se de cum arătau. Înalte, slabe, blonde şi cu feţele supte şi palide, îmbrăcate de sus până jos, de la bonetele scrobite de pe cap, halatele închise la gât şi până la ciorapii şi pantofii din picioare, într-un alb imaculat, păreau două stafii bântuind silenţios printre mesele clienţilor pe care îi serveau. O impresie care ţi se întărea dacă te apropiai şi le vedeai ochii afundaţi în orbite, obrajii scobiţi şi feţele acoperite cu un strat gros de pudră strident de albă, contrastând violent cu rujul aprins de pe buze. La un bal mascat al vampirilor cred că ar fi făcut senzaţie bietele prinţese!

Nu mai ştiam ce se alesese de toată această lume a Băilor Herculane, de care îmi aminteam cu atâta drag şi nostalgie. Dispăruseră toţi – şi fără ei, Herculanele mi s-au părut pustii. Nimic în jurul meu nu mai evoca viaţa şi atmosfera de altădată a staţiunii. Dezamăgit, am descălecat de pe creanga copacului şi am luat-o încet spre staţia de autobuz. Nu mai aveam ce căuta în Herculane! Aproape de ieşirea din Băi, lângă hotelul Cerna, m-am oprit să-mi astâmpăr setea la o „buvetă”-cofetărie, cu mese în aer liber. Am stat la coada de rigoare, mi-am luat îngheţata de la tejghea şi m-am aşezat la o masă. Plimbându-mi ochii peste lumea care se perinda prin faţa ghişeului, privirea mi s-a oprit asupra unui om a cărui înfăţişare şi îmbrăcăminte mi-au atras atenţia şi m-au făcut curios. S-a aşezat nu departe de masa mea, aşa încât l-am putut examina în voie. Era înalt şi, deşi în vârstă, se ţinea foarte drept. După ţinută, aş fi putut jura că fusese ofiţer. Până şi îmbrăcămintea stranie pe care o purta semăna mai degrabă a uniformă militară decât a costum civil. Părea să fie dintr-un doc de culoare alb-gri. Haina era croită „pe talie”, ca o tunică militară. Avea patru buzunare aplicate, şi numai faptul că nu se încheia cu nasturi galbeni de metal şi nu avea epoleţi o deosebea de un veston cazon. Şi şapca ce o avea pe cap îţi sugera că purtătorul ei avusese de a face cu armata. Era din acelaşi material şi de aceeaşi culoare cu costumul, iar după formă şi cozoroc imita întocmai chipiul ofiţeresc. Intrigat de o asemenea apariţie în

mijlocul unei lumi a cărei îmbrăcăminte nu prezenta decât prea puţine variaţii de croială, material şi culoare, nu m-a mai răbdat inima să fac supoziţii şi am întrebat-o pe chelneriţa care tocmai venise să-mi strângă farfuria cine este omul şi dacă e străin.

— Cum, nu ştiţi? E mareşalul sovietic Voroşilov! Vine în fiecare an la noi, la băi!

Probabil că era o nouă festă pe care a vrut să mi-o joace soarta, ca ultima mea amintire de la Herculane să fie legată de numele unui rus, fie el chiar mareşal! M-am apărat însă de această perspectivă şi, înainte de a mă urca în autobuz, mi-am mai clătit o dată ochii cu priveliştea munţilor din jurul Băilor şi a apelor verzi ale Cernei, care clocoteau în fundul văii, natura fiind singura care nu mă dezamăgise la Herculane.

Întors în Bucureşti, aveam să aflu că Raţiu nu mai reuşea să ţină în viaţă colectivul care producea incluzii de flori în plexiglas, fiind pe cale să-l desfiinţeze. Mă găseam deci iar în căutare de lucru. Informându-mă în stânga şi-n dreapta, am ajuns să-l cunosc mai îndeaproape pe Mircea Gagel, pe care îl ştiam numai din vedere. Era „băiatul morii”, cum i se spunea, familia lui fiind proprietara bine cunoscutei mori Gagel din Bucureşti, care le fusese confiscată sub regimul comunist. Mircea trăsese şi continua să tragă ponoasele de pe urma numelui familiei lui de foşti industriaşi şi „exploatatori ai clasei muncitoare”. Obligat să-şi câştige existenţa ca muncitor necalificat, intrase şi el în circuitul cooperativelor, colacul de salvare al tuturor oropsiţilor şi „duşmanilor de clasă”. Ajutat de o excepţională abilitate manuală cu care îl înzestrase natura, şi-a făcut repede un nume printre cooperatorii de la unitatea de mase plastice unde lucra. Cu tot talentul lui, nu reuşea însă decât cu greu s-o scoată la capăt cu banii pentru existenţă. I-am fost cu atât mai recunoscător că m-a acceptat să lucrez cu el, ştiindu-mă că sunt un ageamiu care nu putea compensa lipsa de îndemânare şi pricepere decât cu perseverenţa şi munca susţinută. Combinaţia noastră s-a dovedit totuşi destul de reuşită, fiindcă ne completam reciproc lipsurile, câştigând totodată fiecare din experienţa celuilalt. Am sfârşit chiar prin a forma numai noi amândoi un colectiv separat şi destul de independent faţă de cei care lucrau în aceeaşi clădire dărăpănată, unde se afla atelierul unităţii noastre de mase plastice. Condiţiile de lucru erau mizerabile. Iarna îngheţai de frig, iar vara transpirai de căldură ca la baia de aburi. Nici de mirosul toxic de monomer şi acetonă nu scăpasem. În schimb, riscul de incendiu era mai mic. Atelierul se afla pe strada Viorele, pe undeva pe cheiul Dâmboviţei, către fostele uzine Lemaâtre, dincolo de abator. Avantajul de a fi atât de departe de sediul central al cooperativei compensa toate celelalte neajunsuri. Eram scutiţi de vizitele şefilor şi, mai ales, de a celui de la serviciul de cadre, care nu se încumetau să străbată atâta drum pentru a ne controla. Majoritatea comenzilor de lucru le obţinea chiar Mircea, datorită relaţiilor pe care şi le făcuse de-a lungul anilor prin diferite întreprinderi. Am executat astfel cele mai variate comenzi, de la nasturi, diferite modele de mărţişoare concepute de Mircea, firme pentru întreprinderi şi ministere, broşe, cercei şi mărgele, până la lămpi, cozi de umbrele sau machete pentru expoziţii şi muzee. Îmi aduc şi acum aminte cum, timp de mai multe zile, iarna am degerat amândoi în Parcul Carol, devenit sub comunişti Parcul Libertăţii. Trebuia să facem macheta din

plexiglas, la scară redusă, dar foarte exactă, a uneia din primele locomotive care circulase pe căile ferate din România (cred că pe linia Bucureşti-Giurgiu). Locomotiva, împreună cu un vagon din aceeaşi epocă, era expusă în aer liber pe una din aleile parcului. Era iarnă grea, ninsese mult şi în ultimele zile se lăsase un ger grozav, iar noi trebuia să ne căţărăm pe locomotiva acoperită cu un strat gros de zăpadă îngheţată, pentru a-i măsura toate detaliile şi a nota cotele pe schiţa făcută de Mircea la scara cerută. Stimulaţi de banii ce ni se promiseseră pentru lucrare, ne-am grăbit s-o terminăm, înfruntând rigorile iernii şi sacrificându-ne câte o pereche de pantaloni în exerciţiile acrobatice făcute cu metrul în mână pe deasupra sau pe dedesubtul locomotivei. Speranţa de a primi repede banii nu s-a împlinit însă. Au trecut multe săptămâni până ce ni s-a plătit lucrarea. Totuşi, suma pe care am primit-o atunci cu întârziere avea să joace un rol important într-un moment hotărâtor pentru mine.

Neregularitatea programului de lucru la cooperativă mă determina să duc o viaţă dezordonată şi uneori peste măsură de obositoare, dar îmi dădea în schimb iluzia unei oarecare independenţe, nesimţindu-mă constrâns să respect un regim de muncă cu orar fix şi prezenţă controlată. Perioadele în care executarea unei comenzi cu termen scurt de predare ne obliga să lucrăm câte o săptămână în şir, rămânând şi nopţile în atelier, alternau cu zilele în care, din lipsă de comenzi, nu aveam de lucru şi nici măcar nu treceam pe la atelierul din strada Viorele. Deşi scutit de viaţa de rutină dusă de majoritatea lumii din jurul meu, nu mi-a rămas în minte niciun eveniment sau episod mai deosebit, care să fi tulburat monotonia traiului cotidian şi să fie demn de povestit. Numai câteva amintiri despre momente petrecute în compania unor oameni pe care îi stimam şi îi iubeam au fost singurele jaloane care mi-au înseninat zilele în acea vreme. În afară de întâlnirile cu foştii mei camarazi de închisoare din Bucureşti, m-am bucurat de vizitele pe care mi le-au făcut Miki Savu, Lie şi Nuţu Voiculescu, venind fiecare din colţul lui de provincie, unde îl aruncase soarta după ieşirea din puşcărie. Cum ultimii doi nu aveau niciun punct de sprijin în Bucureşti, Lilica Ciorănescu, pe care nu degeaba o numisem „gazdă de hoţi”, s-a declarat imediat de acord să-i primească în casă. I-am luat la mine în cameră şi, astfel, am ajuns din nou să dormim câte doi într-un pat, aşa cum ne obişnuisem în închisoare. Mi-au mai rămas de asemenea în minte serile de neuitat, prelungite până târziu în noapte, petrecute în compania Maricicăi Musicescu. Aşezaţi în două fotolii adânci, cu o măsuţă între noi şi cu câte un pahar în faţă, îi ascultam cu nesaţ amintirile pe care şi le depăna despre nişte oameni care ne fuseseră amândurora dragi. Mă lăsam purtat de Maricica printre acei oameni, văzuţi de mine numai cu ochii de copil şi adolescent şi pe care nu apucasem să-i cunosc atât de bine ca ea. O invidiam pentru cei câţiva ani cu care era mai în vârstă ca mine şi mă consideram frustrat de faptul că nu-i putusem şi eu înţelege, deşi îmi petrecusem copilăria în preajma lor. Le simţisem numai afecţiunea pe care mi-o purtau şi îi iubeam, la rândul meu, cu pasiune şi din toată inima, cum doar copiii ştiu să-i iubească pe cei mari.

— Oamenii de care îţi vorbesc, îmi spunea Maricica, nu au trecut prin viaţă, cum trec cei de acum. Ei nu au trăit, îmi spunea ea apăsând pe cuvinte, ei au ars ca nişte flăcări! Poate de asta s-au şi găsit şi au rămas

nedespărţiţi până la moarte. Şi prietenia lor era ieşită din comun. Ei nu erau prieteni, ei aveau cultul prieteniei!

Cei pe care îi evoca Maricica, emoţionându-se pe măsură ce vorbea, erau tatăl ei, Colea Musicescu, tatăl meu, cei doi fraţi Goga, Octavian şi Eugen, Iancu Păucescu şi Păstorel Teodoreanu. Maricica mi-a completat portretele lor cu trăsături noi şi necunoscute mie, istorisindu-mi întâmplări cu amănunte şi mai ales gânduri şi atitudini pe care le avuseseră în viaţă şi cărora le fusese martoră. Maricica mă ştia din copilărie, de pe vremea când familiile noastre erau într-un permanent contact. Apoi, rând pe rând, într-un răstimp de numai trei-patru ani, toţi cei pomeniţi mai înainte au dispărut. Singur Păstorel le-a supravieţuit. Aveam pe atunci aproape paisprezece ani! Diferenţa de vârstă dintre Maricica şi mine, care pe atunci conta, ne-a ţinut pentru un timp la distanţă. Când am ajuns la maturitate, deosebirile s-au estompat, dar am intrat în vâltoarea evenimentelor de după război, potrivnice menţinerii relaţiilor normale între oameni, şi nu ne-am mai întâlnit decât sporadic. Apoi am dispărut vreme de doisprezece ani în închisoare, perioadă în care Maricica a ţinut legătura cu mama. La întoarcerea în Bucureşti, după eliberarea din Balta Brăilei, am găsit la mama o sticlă de coniac adusă de Maricica pentru mine, când aflase de apariţia decretului de graţiere. De atunci şi până la plecarea mea din ţară, ne-am văzut de mai multe ori. Îi făceam din când în când câte o vizită, care de fiecare dată îi stimula noi amintiri despre oamenii pe care îi iubise şi admirase în tinereţea ei. Ascultând-o, i-am cunoscut şi înţeles mai bine şi pe tatăl meu şi întreg grupul lui de prieteni. În timp ce povestea, vedeam cu emoţie cum pozele tremurate şi spălăcite de vreme, ce îmi rămăseseră în minte din copilărie, căpătau treptat culoare, cum se limpezeau imaginile, cum siluetele prindeau contur mai clar şi figurile trăsături mai nuanţate, ca sub atingerea unei baghete magice. Într-una din seri, mi-a vorbit mai mult şi în mod special despre Păstorel. Nu despre chefliul glumeţ, care îşi făcea veacul prin cârciumi compunând epigrame, cum era socotit de toată lumea care îl ştia, dar nu-l cunoştea. Maricica mi-a vorbit despre boierul moldovean, omul de onoare şi de cuvânt, despre omul de cultură, de spirit şi de talent, despre omul de suflet şi prietenul devotat şi generos, care se risipise în viaţă, bucurându-se de ea, fără să-i ceară nicio favoare. Nu mă împăcasem cu gândul dispariţiei lui Păstorel, pe care nu-l mai apucasem în viaţă la ieşirea mea din închisoare. Amintindu-şi de ultimele lui zile, Maricicăi i s-au umezit ochii. A tăcut un moment şi apoi mi-a spus că din cele câteva obiecte personale, care rămăseseră de pe urma lui, ţinea neapărat să-mi restituie unul care îi fusese dăruit lui Păstorel de tatăl meu.

— Găsesc că e firesc să se întoarcă acum la tine, care eşti fiul lui Tilică, de care a fost atât de legat.

Era un ţigaret de chihlimbar, pe care îl mai păstrez şi acum printre cele câteva relicve din raftul cu amintiri din ţara de altădată.

AUGUST 1968, LA 2 MAI

În vara anului 1968 eram la mare, la 2 Mai. Avea să fie cel mai memorabil şi ultimul meu concediu petrecut la Marea Neagră după eliberarea din închisoare. Ca în fiecare an, de când eram liber, închiriasem şi de astă dată aceeaşi cameră în casa familiei Iordan. Domnul Iordan, cum îi spuneam, fusese ţăran gospodar în sat până la instaurarea dictaturii comuniste. Deposedat de pământ în urma colectivizării, se angajase tractorist la SMT (staţiune de maşini şi tractoare) din comună, devenind, din proprietar, muncitor salariat al statului. Nevastă-sa, madam Aurelia, era casnică, îşi creştea fata, care învăţa croitoria, se ocupa de gospodărie şi de cele trei camere pe care le închiria peste vară vilegiaturiştilor din Bucureşti. Plaja de la 2 Mai o descoperise Giorgi Lahovary, care, fiind cu tot grupul nostru de prieteni în concediu la Mangalia (în 1950 sau 1951), plecase să exploreze împrejurimile în căutarea unor locuri mai pustii, mai nefrecventate de lume. Am fost cu toţii încântaţi de descoperirea făcută şi ne-am hotărât să ne căutăm în vara următoare o gazdă în 2 Mai. De atunci, prietenii mei se întâlniseră vara, an de an, la 2 Mai. Singurul lipsă la apel fusesem eu, fiind între timp arestat. Acum însă, după mai bine de un deceniu, satul îşi pierduse mult din farmecul şi liniştea patriarhală de odinioară. În lunile de vară, plaja forfotea de lume cât era ziua de lungă, iar seara, la căderea întunericului, luminile din case nu se mai stingeau şi nici larma de pe uliţe nu înceta, ca înainte de invazia bucureştenilor vilegiaturişti. Peste sat nu se aşternea liniştea decât târziu după miezul nopţii. Pe lângă cunoscuţii sau mai puţin cunoscuţii iubitori de mare din generaţia mea sau mai în vârstă, întâlneai acum pe plajă şi pe uliţele satului o nouă categorie de oameni, care îşi petreceau concediile la 2 Mai. Erau figuri, mai mult sau mai puţin reprezentative, din diferite ramuri ale culturii socialiste: scriitori, poeţi, pictori, artişti etc. Printre ei erau nume de mult consacrate de presa de specialitate şi de partid, care mie totuşi nu-mi spuneau nimic, fiind ferit timp de doisprezece ani de orice fel de contact cu litera scrisă. Prietenii mei, mai informaţi decât mine şi mai familiarizaţi cu figurile unor vedete ale culturii timpului, mi-i arătau şi mie pe cei pe care îi recunoşteau, dându-mi şi explicaţiile de rigoare despre respectiva persoană. Unii din ei, avantajaţi de un simţ mai dezvoltat al ridicolului, treceau mai neobservaţi, purtându-se ca nişte oameni obişnuiţi. Alţii însă voiau să atragă cu orice preţ atenţia asupra lor şi să pară neapărat originali, într-o ţară în care orice manifestare de autentică originalitate era prohibită şi reprimată ca un delict. Îşi însuşiseră toate tertipurile care pasămite ar fi caracteristice breslei scriitorilor şi artiştilor. Puteai vedea la ei diferite modele de bărbi şi, la unii, chiar plete lungi date pe spate. Asta într-o vreme când portul bărbii şi al părului lung nu erau la modă şi te-ar fi făcut suspect în ochii „organelor de stat”. Bineînţeles că unora nu le lipsea nici pipa, cu care îşi completau fotogenic aerul distant, superior, distrat sau gânditor, pe care şi-l luau în public. În încercarea lor de a se arăta originali printr-o comportare ce se voia excentrică şi o îmbrăcăminte mai extravagantă, păreau convinşi că sunt reprezentanţii lumii boeme a artiştilor. Penibilă încercare şi jalnic rezultat: o boemă a privilegiaţilor partidului, într-o societate a lipsurilor şi privaţiunilor! Un fel de surogat socialist de boemă, un înlocuitor, cum i s-ar spune în limba de lemn! Cele câteva ridicole exemplare ale acestei boeme făceau hazul comentariilor noastre, văzându-le cum evoluează şi îşi joacă rolul pe plajă, pe uliţa

prăfuită a satului sau seara la mititeii lui Musuret, grataragiul turc de la cârciuma din răscruce.

Vedeta sezonului, cu cel mai mare succes la publicul din 2 Mai, a fost însă, ca şi anul precedent, o poetă. Toţi o căutau din ochi, când ieşeau în sat sau pe plajă şi toţi o şi vedeau pentru că persoana nu era sfioasă din fire. Dimpotrivă, îi plăcea să se arate în public, fără jenă, fără niciun fel de jenă. După dezinvoltura cu care circula prin sat în costum de baie, era de presupus că nu avea complexe. Şi nu vreau să fac aluzie nici la vârstă, nici la înfăţişare, care, oricum, niciuna, nici cealaltă nu o avantajau, ci la faptul că nu se lăsa intimidată de privirile şocate ale localnicilor. Femeia era trecută de patruzeci de ani. Era slabă, uscăţivă şi lipsită de graţie feminină, iar faţa prelungă, cu nasul şi bărbia proeminente, îmi aminteau de figura vrăjitoarelor din poveştile germane pentru copii. Până aici, nu avea motive să stârnească vâlvă printre localnici şi vilegiaturişti. Cel mult compasiune, dacă nu indiferenţă. Poeta avea să fie însă într-o zi victima unei puternice emoţii estetice, provocată de apariţia lui Vania la cârciuma din sat. Vania era un tânăr pescar lipovean, înzestrat de natură cu o constituţie atletică şi un fizic armonios, care venea duminica la cârciumă să-şi astâmpere setea, împreună cu câţiva ortaci de-ai lui din Vama Veche. Nu se deosebea de ei decât prin faptul că bea mai vârtos ca toţi şi provoca de fiecare dată scandal. Beţia lor se termina de obicei cu o încăierare, din care Vania ieşea mereu învingător. I se dusese buhul prin satele din jur de cât era de beţiv şi de bătăuş. Curând însă, după ce l-a cunoscut poeta noastră, reputaţia lui, până atunci numai locală, avea să depăşească hotarele comunelor din zonă. Numele lui Vania era de acum cunoscut pe tot litoralul, vilegiaturiştii ducându-i faima chiar până la Bucureşti, unde, la întoarcerea de la mare, îşi împărtăşeau amintirile din concediu, povestindu-şi întâmplările mai deosebite. Or, unul din cele mai picante episoade de pe plaja Mării Negre fusese fără îndoială romanţa de dragoste a poetei cu lipoveanul, care în ultimele două-trei veri se desfăşurase sub ochii localnicilor şi sezoniştilor din 2 Mai, alimentând comentariile, glumele şi cancanurile care nu mai conteneau pe seama lor. Subiectul era copios şi inepuizabil, fiind tot timpul întreţinut de cei doi eroi, care evitau să cadă în păcatul discreţiei şi ofereau cu dărnicie publicului mostre de intimitate uneori chiar erotice. Gurile rele, care urmăreau dezvoltarea idilei celor doi, spuneau că poeta îl cucerise pe Vania cu câteva sticle de votcă. Nevăzând la ce alte farmece ar fi putut recurge, eram înclinat să le dau dreptate, indiferent însă de tranzacţia făcută, când îi vedeai trecând alături pe drumul satului, păreau amândoi mulţumiţi. Ea îl măsura din ochi cu admiraţie, nerezistând tentaţiei de a-i pipăi din când în când bicepşii. El o răsplătea cu o privire deseori împăienjenită de băutură, dar întotdeauna puţin bovină, fiind mai mult preocupat să se mândrească pe uliţa satului cu „blugii” şi cu „bascheţii” pe care îi primise, decât cu donatoarea lor. Se vorbea şi despre alte manifestări şi acte chiar mai intime ale celor doi, petrecute prin dunele sau printre stâncile de pe malul mării, dintre 2 Mai şi Vama Veche, surprinse şi povestite de un public-spectator mai restrâns, dotat cu simţul observaţiei şi cu înclinaţii morbide pentru scene scabroase. Cum nici nu-i citisem versurile şi nici nu ştiam nimic despre poziţia pe care poeta o adoptase faţă de regim, nu m-am putut alătura părerilor celor care o învinuiau de oportunism şi de atitudine conformistă. Trecând cu vederea

lipsa de pudoare, comportarea şi manifestările ei de la 2 Mai, cărora le fusesem involuntar martor, mi s-au părut mai degrabă acte de curaj. Să îndrăzneşti să contravii „moralei proletare” ar putea fi privit chiar ca un act de disidenţă politică!

Înainte de a fi plecat din Bucureşti spre mare, urmărisem la radio evoluţia evenimentelor şi încordarea provocată în lagărul socialist de noul curs al politicii partidului comunist cehoslovac, care avea să capete numele de Primăvara de la Praga. O dată ajuns la 2 Mai, unde nu aveam aparat de radio, nu mai aflasem decât sporadic câte o ştire adusă de cei care veniseră după mine la mare. Prin ei am auzit de vizita lui Ceauşescu la Praga şi de tratatul de prietenie pe care îl semnase cu cehii, ceea ce a făcut să ne crească speranţele că şi regimul din România va adopta o linie mai moderată. Au urmat câteva zile, în care, din lipsă de ştiri noi, ne-a plăcut să credem că ne aflăm în preajma unor hotărâri importante ce vor aplana criza de la Praga şi vor determina o evoluţie pozitivă în politica ţărilor satelite. Trecuse de jumătatea lunii august, când, într-o zi, cineva plecat după cumpărături la Mangalia, s-a întors cu o veste, care în câteva minute s-a răspândit de la un capăt la celălalt al satului, stârnind o efervescenţă de nedescris: tancurile ruseşti au intrat în Cehoslovacia! La invazie participă trupe ale tuturor ţărilor din Pactul de la Varşovia, în afară de România! Eram cu Dinu Mitache şi încă doi-trei cunoscuţi sub umbrarul de viţă din curtea casei în care locuiam. Venisem să ne răcorim înainte de a pleca pe jos la Mangalia în căutarea vreunui cunoscut, sosit cu ştiri proaspete de la Bucureşti. Ne-a scutit de drum domnul Iordan. Venea din sat grăbit şi îngândurat. S-a aşezat pe bancă lângă noi şi ne-a spus vestea care stârnise vâlvă. Nici nu a apucat să-şi termine bine vorba şi l-am şi asaltat cu întrebări, cerându-i să ne spună tot ce a aflat. Nu ştia însă alte amănunte. Văzându-ne dezamăgirea, ne-a aruncat o privire cu înţeles, s-a sculat de la masă şi s-a dus la bucătărie unde trebăluia nevastă-sa. Am auzit un schimb de cuvinte mai aprinse şi domnul Iordan a ieşit victorios din bucătărie cu o cheie în mână. Madam Aurelia, în urma lui, încerca să-l reţină, îndemnându-l să fie prudent. Continuându-şi discuţia şi în faţa noastră, am aflat care era pricina. Iordan avea un aparat de radio nedeclarat, pe care, la instaurarea regimului comunist şi la stăruinţele neveste-si, îl ascunsese în pod. Acum, din cauza evenimentelor din Cehoslovacia, voia să-l coboare din pod şi să-l pună în funcţiune, pentru a asculta ştirile de la Radio Europa Liberă. Madam Aurelia se temea că vor afla vecinii şi că se va găsi cineva să-l denunţe. Sfada lor a mai durat o vreme, până ce, numai pe jumătate liniştită, madam Aurelia a acceptat compromisul pe care i l-am propus: să instaleze aparatul la mine în cameră, unde nu putea fi văzut de vreunul din vecinii care se mai abăteau din când în când pe la Iordan pentru vreo nevoie, sau pentru a mai sta de vorbă. I-am promis femeii că vom închide uşa şi fereastra şi vom avea grijă să nu se audă afară emisiunea când vom asculta ştirile. Văzându-se scăpat de cicăleala nevestei, domnul Iordan s-a suit în pod după aparat. Sprijinit şi de noi, l-a coborât cu grijă pe scara cam şubredă proptită de perete sub chepengul de acces în pod. Era un aparat vechi, cu lămpi, mare şi destul de greu, dar în stare bună. Dacă nu mă înşel, cred că era un Telefunken. L-am pus imediat în funcţiune. Pe toate posturile şi în toate limbile se vorbea

de agresiunea sovietică în Cehoslovacia şi de tancurile ruseşti care pătrunseseră în Praga.

În următoarele câteva zile, am uitat şi de mare şi de plajă. Ne-am petrecut timpul făcând cu rândul, de dimineaţa şi până noaptea târziu, lângă aparatul de radio sau discutând şi comentând ştirile recepţionate cu cunoscuţii pe care îi întâlneam fie pe drumul satului, fie la cârciuma lui Musuret, sau îi vizitam în casele localnicilor unde îşi închiriaseră camerele. Toţi eram îngrijoraţi de situaţia explozivă creată de invazia sovietică în Cehoslovacia şi de riscurile unei intervenţii similare şi în România, care se desolidarizase de acţiunea aliaţilor ei din Pactul de la Varşovia. Când am mai aflat şi de discursul lui Ceauşescu, în care critica şi condamna „încălcarea suveranităţii unei ţări socialiste frăţeşti” de către armatele Pactului de la Varşovia, teama că ruşii ne vor călca din nou ne-a cuprins pe toţi, localnici şi vilegiaturişti deopotrivă. Frica de ruşi ne-a dat tuturor curajul de a vorbi fără a ne mai teme unii de alţii. Oameni care nu se cunoşteau se interpelau pe drumul satului, se întrebau şi îşi răspundeau fără nicio reţinere, comunicându-şi unii altora ultimele veşti. Mereu se formau pe uliţe sau pe la porţile caselor grupuri care comentau în gura mare evenimentele. Prudenţa bolnăvicioasă de până mai ieri dispăruse. Se născuse un fel de simţ primitiv de solidaritate în faţa pericolului. Până la urmă însă, plecarea precipitată a câtorva bucureşteni a făcut şcoală, molipsindu-i şi pe ceilalţi şi, în câteva zile, satul s-a golit de vilegiaturişti. Panica de a fi surprinşi de invazia ruşilor, departe de casă şi de familie, şi convingerea că în Capitală nu vor fi atât de expuşi abuzurilor şi nelegiuirilor ca la periferia ţării, i-a făcut pe toţi să renunţe la concedii, să plece în cea mai mare grabă şi să ia cu asalt toate mijloacele de transport spre Bucureşti. Niciun ordin de evacuare nu ar fi operat cu mai mare eficacitate! Părăsit mai devreme de sezonişti, satul şi-a regăsit ca în fiecare toamnă tihna şi ritmul domol de viaţă, pregătindu-se să întâmpine singurătatea şi asprimea iernii de pe litoral. Numai trei străini nu urmaseră exodul spre Bucureşti şi mai rătăceau ziua pe plaja şi pe uliţele satului: Dinu Mitache şi cu mine, care stăteam în casa domnului Iordan şi Radu Gherghel, care locuia în celălalt capăt al satului. Toţi trei socotiserăm că Bucureştiul nu putea fi adăpostul ideal în cazul invaziei sovietice, căreia cu siguranţă i se vor adăuga şi represaliile Securităţii româneşti ce se vor îndrepta cu precădere împotriva „elementelor duşmănoase”. Or, toţi trei, fiecare în felul lui, ne încadram în această categorie, îndeplinind astfel condiţia cerută pentru a ne afla în obiectivul Securităţii. Ne gândisem deci, că dacă vom fi surprinşi de evenimente la 2 Mai, şansele de a scăpa de furia primului moment erau mai mari ca la Bucureşti. Aşadar ne hotărâsem să ne mai prelungim concediul chiar şi în pofida vremii care începuse să se strice. Cerul se înnourase şi dinspre mare sufla un vânt rece şi subţire, care abătea zborul pescăruşilor cu ţipetele lor ascuţite până deasupra satului. Tase (Dinu Mitache), Ghergheluţă sau Piculina, cum i se spunea lui Radu Gherghel, şi cu mine eram singurele rămăşiţe care mai aminteau de aglomeraţia de pe litoral din timpul verii. Numai noi ne mai plimbam acum pe plaja pustie şi mai lăsam urme de paşi pe nisipul virgin, spălat şi netezit peste noapte de apele mării. Satul părea şi el părăsit. Pe uliţe nu se mai vedea decât rareori câte o femeie trecând drumul la vreo vecină. Bărbaţii erau mai toţi plecaţi la muncă, fie la „colectivă”, fie la diferitele servicii pe

care le aveau la întreprinderile de stat din Mangalia sau din Constanţa. Numai prin case şi prin curţile gospodăriilor mai erau semne de activitate. Femeile făceau rânduială şi dereticau prin camerele din care le plecaseră chiriaşii din timpul verii. Măturau, spălau geamurile, spoiau cu var nou pereţii şi atârnau rufe la uscat pe sârmele întinse între pomii din ogradă. Tase şi cu mine ne făcusem obiceiul să dăm zilnic câteva târcoale prin sat. Ne însoţea şi Lache, câinele lui Iordan, cu care mă împrietenisem şi care nu se mai despărţea de mine. Rând pe rând, pe măsură ce se termina curăţenia, peste gospodării se aşternea liniştea. Numai câte un glas de femeie mai tulbura uneori tăcerea, când îşi chema găinile la grăunţe sau îşi ocăra copilul. Plimbările noastre se terminau întotdeauna de-a lungul plajei, unde tot în acele zile am putut observa metoda ingenioasă cu care femeile îşi curăţau covoarele. Mă refer la acele preşuri ţesute din fâşii şi deşeuri de pânză de diferite culori, aşternute pe jos în toate casele, indiferent dacă pardoseala camerelor era de scândură sau numai de pământ bătătorit. Acum, plecându-le musafirii, femeile întindeau preşurile la marginea mării, acolo unde, în mişcarea lor de du-te-vino, valurile scăldau nisipul de pe ţărm. Marea nefiind agitată, apa, în alternanţa domoală a valului, se revărsa pe plajă şi apoi se retrăgea, prelingându-se peste preşurile aşternute pe nisip. Rămâneau acolo şi peste noapte, iar dimineaţa veneau femeile şi le mutau mai departe, pe nisipul zvântat, unde nu ajungea talazul mării. Până a doua zi, la soarele chiar mai palid al sfârşitului de vară, dar mai ales la vântul care se pornise să sufle în ultima săptămână, preşurile se uscau. Scuturate de nisip, erau din nou curate şi cu culorile înviorate.

Multă vreme nu ne răbda inima să hoinărim prin sat şi pe malul mării. Mereu ne tot întorceam acasă la domnul Iordan să mai prindem un buletin de ştiri la radio. Urmăream cu emoţie drama care se desfăşura pe străzile Pragăi şi situaţia deznădăjduită a cehilor, abandonaţi fără nicio remuşcare de toate ţările „civilizate şi democratice” din Vest. Pentru statornica ei simpatie şi politică filorusă, Cehoslovacia părea să fie o victimă a umorului negru al istoriei, care îi punea sentimentele de prietenie la încercare. Probabil că dezamăgirea cehilor trebuie să fi fost şi mai mare ca a noastră. Deşi ei şi noi ne apreciasem la fel de greşit prietenii, cel puţin ai noştri, pe care ani de zile i-am tot aşteptat să vină, s-au mulţumit doar să nu vină, pe când ai lor i-au călcat cu tancurile! Şi, culmea ironiei, acum, la 2 Mai, îi aşteptam pe ruşi! E drept însă că-i aşteptam cu alte sentimente decât cele cu care i-aş fi întâmpinat pe americani. Invazia din Cehoslovacia revoltase pe toată lumea de pe litoral, localnici şi vilegiaturişti deopotrivă. Până şi lipovenii din 2 Mai îi blestemau în gura mare pe „anticrişti”. Neavând ruşi la îndemână pentru a-şi manifesta sentimentele de care era animată, populaţia locală s-a mulţumit să-şi arate indignarea faţă de aliaţii lor. Năpasta a căzut pe două autocare cu turişti bulgari, care vizitau România. Programul excursiei prevedea un popas de o noapte la un hotel din Mangalia. A doua zi ne-am dus toţi trei la Mangalia să vedem, la faţa locului, dacă zvonul care se răspândise în sat era adevărat. Ne-am lămurit chiar la intrarea în localitate. Cele două autocare zăceau la marginea trotuarului, cu roţile pe jantă şi cu toate geamurile sparte. Se spunea că făptaşii nu fuseseră descoperiţi. O săptămână mai târziu, când plecam la Bucureşti, autocarele erau tot acolo şi în aceeaşi stare.

În seara zilei în care se aflase în sat de intrarea ruşilor în Cehoslovacia şi lumea înfricoşată se pregătea să-şi facă bagajele de plecare, Iordan, Tase şi cu mine eram adunaţi în jurul aparatului de radio. Cu uşa închisă, perdelele trase şi cu urechea lipită de aparat, ascultam relatările posturilor străine, care se întreceau să dea amănunte despre situaţia din Praga. Nu mai avusesem răbdare să-l aşteptăm şi pe Radu Gherghel, pe care Iordan acceptase să-l facem părtaş la taina aparatului de radio. Când, după o vreme, a bătut la uşă, am redus tonul emisiunii şi l-am îndemnat să intre mai repede. A intrat, dar spre consternarea noastră venea însoţit de doi tineri. Radu s-a grăbit să ne liniştească: „Nu vă speriaţi! Sunt doi tineri cehi, soţ şi soţie. Ştiu numai ceheşte şi nu rup decât câteva vorbe pe nemţeşte şi englezeşte! Apoi ne-a povestit cum îi întâlnise pe drum şi cum, mai mult din gesturi şi mimică, îl făcuseră să înţeleagă că voiau să ştie ce se întâmplă la ei în ţară. Păreau atât de disperaţi, de dezorientaţi şi pierduţi, încât i s-a făcut milă de ei şi i-a adus la noi. Cu chiu cu vai, am izbutit să înţelegem câte ceva din povestea lor. Erau încă studenţi şi veniseră să-şi petreacă vacanţa la mare în cele mai modeste condiţii posibile. Veniseră cu cortul şi apelaseră la bunăvoinţa unui localnic să le îngăduie să şi-l pună la el în grădină. Dincolo de gardul grădinii, începea plaja, unde autorităţile le interziseseră să şi-l instaleze. (De când se lăsa întunericul şi până când se lumina de zi, malul mării căpăta regim de zonă de frontieră, păzită şi patrulată de grăniceri care nu mai permiteau accesul pe plajă.) Omul care îi primise în gazdă cu cortul fusese cel care venise să-i anunţe de intrarea tancurilor ruseşti în Praga. Mai mult nu înţeleseseră de la el. Lipsa de amănunte şi de certitudine în privinţa veştii primite, i-a făcut să plece spre Mangalia, în speranţa că vor întâlni acolo vreun turist ceh mai bine informat. Pe drum se întâlniseră cu Radu, din spusele căruia reuşiseră să desluşească numai câteva cuvinte, între care „radio, radio, Londra şi B.B.C.”, suficiente însă pentru a-i hotărî să-i asculte gestul cu care îi invita să meargă cu el. Când au intrat în cameră şi au văzut aparatul, li s-au luminat ochii. Făcându-le semn să se apropie şi îndemnându-i să-şi caute singuri o emisiune pe limba lor, n-au mai stat pe gânduri. Ne-am emoţionat şi noi, văzându-i cum ascultau, cu ochii în lacrimi, relatările transmise de la Praga pe zgomotul de fond al motoarelor şi şenilelor de tancuri care le cotropiseră ţara. Fata începuse să plângă încet în timp ce bărbatul o mângâia cu câte o vorbă blândă şoptită la ureche. O scenă în faţa căreia necunoaşterea limbii cehe nu mai constituia un handicap!

În următoarele două-trei zile, aveam să ne întâlnim, în aceeaşi formaţie, în jurul aparatului de radio, pentru a asculta alternativ, când în cehă, când în româneşte sau franţuzeşte, ultimele ştiri. Tinerii nu mai ştiau cum să ne mulţumească şi să-şi manifeste gratitudinea pentru simpatia pe care le-o arătam şi căldura cu care îi primeam de fiecare dată, când, la ora buletinelor de ştiri, băteau cu timiditate la uşa casei lui Iordan. Sfătuindu-i şi insistând, aşa cum ne-am priceput pentru a ne face înţeleşi, am reuşit să-i convingem să-şi mai amâne întoarcerea acasă până ce situaţia din Cehoslovacia se va mai limpezi. Deşi îi simţeam îngrijoraţi de soarta părinţilor rămaşi la Praga, ne-au ascultat şi au mai întârziat câteva zile cu noi la 2 Mai. Dându-ne totodată seama că erau cu economiile pe sfârşite, i-am oprit de fiecare dată la masă, fiind şi în asentimentul gazdelor noastre.

„Bieţii copii, spunea madam Aurelia, umplându-le farfuriile, sunt singuri printre străini şi departe de casă. Poate că nu mai au bani nici de mâncare!” Când, după ştirile de la radio, ne-am convins că Vestul era din nou hotărât să evite confruntarea directă cu Uniunea Sovietică, limitându-se „să protesteze energic, să condamne brutalitatea intervenţiei şi să înfiereze actul de agresiune”, am înţeles că soarta Cehoslovaciei era pecetluită. Limba cehă, fiind pentru noi o reală piedică în calea înţelegerii cu cei doi tineri (ca de altfel şi româna pentru ei), nu reuşise totuşi să ne îndepărteze de ei. În ziua plecării, în drum spre Mangalia, cu cortul şi cu rucsacurile în spinare, tinerii s-au mai abătut o dată pe la casa lui Iordan. Ne-au îmbrăţişat pe rând pe fiecare şi şi-au luat rămas bun de la noi în aceeaşi limbă imposibilă. Eram atât de emoţionat încât pentru o clipă mi s-a părut că ştiu ceheşte! Poate că şi ei au avut impresia că înţeleg româneşte, când i-am strâns în braţe şi le-am urat noroc şi drum bun. Ne obişnuisem cu ei şi, în seara următoare, când învârtind butonul radioului am prins în treacăt un post care transmitea ştirile în limba cehă, ne-au lipsit. Cred că dacă nu i-am fi avut lângă noi şi nu le-am fi simţit disperarea când ascultam ştirile la radio, nu am fi trăit nici noi cu aceeaşi intensitate fiecare act al dramei care se desfăşurase pe străzile Pragăi. După plecarea cehilor, şi apoi şi a lui Radu Gherghel, Tase şi cu mine am rămas ultimii doi supravieţuitori din sutele de vilegiaturişti care suprapopulaseră satul în timpul verii. Peste alte câteva zile plecam şi noi la Bucureşti. Văzusem pentru ultima oară Marea Neagră!

Bucureştiul l-am regăsit încă în fierbere, deşi drama Cehoslovaciei era aproape consumată şi perspectiva „pacificării” ei de către trupele Armatei Roşii devenise deja o certitudine. O nouă „Pax sovietica” era pe cale să-i fericească acum şi pe cehi, la fel ca pe unguri, în 1956. Şi tot după acelaşi principiu sănătos, al menţinerii unităţii ideologice şi teritoriale a „blocului socialist”. Nu ca „Pax americana” care nu reuşea să aplaneze conflictele fără să înjumătăţească ţările, americanii, cu spiritul lor practic, recurgând apoi la ajutorul punctelor cardinale şi la reperul paralelelor şi meridianelor pentru simplificarea formulărilor. De la prietenii cei mai apropiaţi şi până la cunoscuţii pe care întâmplător îi întâlneam, toţi erau îngrijoraţi şi se aşteptau să vină şi rândul României să suporte represaliile Moscovei pentru îndrăzneala de a fi făcut opinie separată. Toţi gândeam că discursul lui Ceauşescu, care îşi permisese să ridice glasul împotriva agresiunii sovietice, ca şi reacţia pur formală a Occidentului, limitată la indignare, proteste şi avertismente, nu puteau decât să-i încurajeze pe ruşi să procedeze după bunul lor plac în zona lor de influenţă. Am participat la mai multe întâlniri şi discuţii pe această temă, cu prieteni şi foşti camarazi de detenţie. În cazul unei ofensive sovietice, căreia şi regimul comunist de la Bucureşti lăsase să se înţeleagă că i se va opune, cei mai mulţi eram decişi să ne angajăm şi noi în luptă. Unii susţineau că trebuie să ne înrolăm voluntari chiar şi în gărzile zis patriotice create de partidul comunist, din moment ce inamicul era comun. Se spunea că primeau în rândurile lor pe oricine, fără nicio discriminare. Circula zvonul că fuseseră admişi chiar şi foşti deţinuţi politici. Ţin minte că am respins din principiu ideea de a-mi pune steaua roşie în frunte şi de a lupta, fie chiar şi pentru o cauză bună, sub emblema secerei şi ciocanului. Cum nu credeam că trupele colosului sovietic ar fi putut fi oprite de rezistenţa opusă de armata

română, vedeam posibilitatea unei acţiuni eficace numai într-o luptă de gherilă de lungă durată. Îmi imaginam că, retrăgându-ne în munţi şi recuperând armele ce se mai găseau prin ascunzători, vom putea duce o luptă de partizani, hărţuind inamicul cu mai mult succes decât o armată regulată angajată în luptă deschisă cu forţe mult superioare. Trebuie să recunosc că ne întreceam în făurirea de planuri cu pretenţii strategice şi că atmosfera de tensiune din acele zile îmi trezise iar entuziasmul şi elanul juvenil al iluziilor de altădată. Imaginile din vechiul vis, dinainte de închisoare, se înfiripau din nou. Mă vedeam iar, ca şi atunci, cutreierând pădurile şi locurile cunoscute din regiunea Ilovăţului şi reluând legăturile, de atâţia ani întrerupte, cu oameni de nădejde, pe care ştiam că se putea conta la nevoie.

Perspectiva ieşirii din apatie şi resemnare mi-a alungat din minte toate nemulţumirile şi amărăciunile adunate în ultimii ani, în care, nefiind în stare să preţuiesc calitatea libertăţii ce mi se oferise la ieşirea din puşcărie, nu-mi găsisem locul printre cei care i se adaptaseră. Poate cultivasem prea mult în închisoare gândul libertăţii adevărate, ca să mă mai mulţumesc cu viaţa limitată de stănoagele impuse de sistemul socialist. Optimismul care mă înviorase în acele zile de efervescenţă a fost însă foc de paie. S-a stins din lipsă de combustibil. Atmosfera încărcată s-a destins treptat, pe măsură ce corespondenţii de la posturile străine de radio nu ne-au mai alimentat cu ştirile senzaţionale şi alarmiste transmise în timpul invaziei. Nu se mai făceau speculaţii nici cu privire la eventualitatea unei intervenţii militare sovietice în România. Pericolul dispăruse, obligându-ne să renunţăm la planurile noastre himerice de acţiune şi să ne cufundăm iar în marasmul cotidian în care ne târam zilele. Tendinţa unora de a-l privi pe Ceauşescu cu oarecare simpatie, pentru atitudinea şi declaraţiile lui faţă de agresiunea sovietică în Cehoslovacia, a fost şi ea de scurtă durată. În timp ce în ţară, pe zi ce trecea, aureola „independentului din interiorul lagărului socialist” pălea, în străinătate, în viziunea puterilor occidentale, figura lui Ceauşescu se profila pe scena politică internaţională ca personalitate-cheie în relaţiile Est-Vest. Girul pe care l-a primit ani de zile de aici înainte, tocmai de la cei în care noi încă ne mai puneam speranţa a fost, cred, pentru mine ultima şi cea mai mare dezamăgire: părea că Vestul dădea astfel o nouă garanţie Răsăritului că nu va tulbura „ordinea socialistă” impusă în ţările lagărului comunist, reconfirmând contractul de la sfârşitul războiului prin care fuseseră cedate zonei de influenţă sovietică. Încet, dar sigur, speranţa într-o schimbare a regimului sub presiunea externă se spulbera. Lumea începea să se resemneze, punându-şi nădejdea numai într-o îmbunătăţire a traiului de toate zilele. Renunţând la speranţa care întreţinuse viu spiritul de rezistenţă pasivă de până atunci, lumea îşi căuta acum refugiul în micile satisfacţii îngăduite de acea viaţă tristă şi lipsită de orizont, acceptând-o aşa cum era, din moment ce nu mai puteam râvni la o alternativă. Cele mai mici îmbunătăţiri aduse traiului de zi cu zi, prin aprovizionarea pieţei şi magazinelor cu ceva mai multe alimente şi obiecte de îmbrăcăminte, apariţia unor mărfuri străine, provenind din „ţările capitaliste” amăgindu-ţi ochii cu etichetele lor colorate şi înveselind posomorâtele vitrine ale comerţului de stat, numărul crescând al turiştilor sau oamenilor de afaceri din Vest pe care îi întâlneai pe stradă, acordarea mai multor vize de

călătorie în „ţările frăţeşti” erau toate considerate „semne de destindere”. Am cunoscut oameni care până mai ieri nu avuseseră decât un singur vis, să vadă Parisul, şi care acum erau fericiţi că plecau la Sofia, dând dovadă că îşi adaptaseră visul la realitatea existentă. Intraseră în tiparele prevăzute de regim pentru cetăţenii României Socialiste. Treptat, eram cu toţii sortiţi să ne acomodăm, chiar dacă deocamdată unii dintre noi ne doream să vedem Sofia, nutrind încă gândul nostalgic de a ajunge de acolo mai departe, în Turcia. Fiind din fire un om vesel, gata oricând să glumesc şi să fac chiar haz de necaz, nu lăsam să transpară simţămintele de profundă nemulţumire şi dezamăgire care mă apăsau. Mama, înşelată probabil şi ea de aceste aparenţe, m-a întrebat într-o zi, cu vădită îngrijorare în glas:

— Spune-mi, tu nu te mai gândeşti să pleci din ţară? Ai renunţat cumva la ideea de a încerca să scapi şi din închisoarea asta?

Ştiam cât de mult îşi dorea să mă vadă la adăpost, în străinătate, temându-se mereu să nu încap din nou pe mâinile Securităţii. M-am grăbit s-o asigur că nu-mi schimbasem intenţiile, dar că nu descoperisem încă nicio cale de fugă din ţară cu şanse de reuşită.

— De ce să-ţi rişti viaţa, trecând clandestin frontiera, când poţi să încerci să obţii un paşaport legal, cum au făcut alţii. Sunt oameni care au cerut paşaport şi l-au primit!

— Cum îţi închipui că îmi vor elibera un paşaport, când am fost condamnat politic!, i-am spus, fiind convins că afirmaţia mea nu putea fi contrazisă.

Mama mi-a respins totuşi argumentul, dovedindu-mi cu două exemple recente că şi foştilor deţinuţi li se eliberează paşapoarte. Auzisem şi eu de acele două cazuri care făcuseră vâlvă în Bucureşti, lumea considerându-le semne evidente ale „destinderii” şi ale „umanizării” regimului. Pentru noi, foştii puşcăriaşi, nu constituiseră însă nicio surpriză, fiind doar o confirmare a reputaţiei pe care cei doi şi-o făcuseră în închisoare. Personal nu mă întâlnisem cu niciunul din ei în timpul detenţiei, dar numele turnătorilor fiind transmise din gură în gură şi difuzate dintr-o puşcărie într-alta, ajungeau să fie cunoscute de toţi deţinuţii.

De unul dintre cei doi care primiseră paşapoarte nu îmi mai amintesc. Celălalt însă era Paul Dimitriu, care în primii ani de după război se făcuse remarcat ca unul din tinerii de valoare din rândurile Partidului Liberal. Articolele pe care le scria în *Liberalul*, sub pseudonimul Polib, erau apreciate de toată lumea. O dată intrat în puşcărie, trecuse cu arme şi bagaje de partea administraţiei şi a ofiţerului politic, devenind, în exprimarea eufemistică a limbajului Securităţii, „deţinut de încredere”. Mama, care nu-i cunoştea atitudinea din închisoare, îi păstra o bună amintire de pe vremea când scria la *Liberalul* şi îi venea greu să creadă ceea ce se spunea despre el în cercurile foştilor deţinuţi. Câteva săptămâni mai târziu, când a auzit că Paul Dimitriu s-a întors din călătoria lui în străinătate, versiunea susţinută de foştii deţinuţi a început să i se pară plauzibilă. I-a retras însă definitiv creditul, pe care i-l mai acordase până atunci, când s-a aflat despre cele întâmplate la petrecerea din casa unui membru al nomenclaturii partidului. Nu-mi mai amintesc de numele lui, dar ştiu că făcea parte din categoria acelor intelectuali oportunişti, provenind din vechea societate, care reuşeau să stea o vreme într-un

echilibru precar între cele două lumi, întreţinând concomitent relaţii reciproc avantajoase şi cu „tovarăşii” şi cu cei din fosta lor lume, care mai acceptau să-i frecventeze. În casele lor, spuneam noi, se amestecau apele ca la gurile Dunării când se vărsau în mare. O combinaţie din care rezulta apa salmastră: nici dulce, nici sărată! Printre invitaţii la aceste petreceri erau întotdeauna şi câteva persoane pe care le cunoşteam şi noi, cei care nu frecventam asemenea cercuri. Erau din soiul acelor nelipsiţi mici profitori care în asemenea ocazii se bucurau de opulenţa bufetului şi de băuturile oferite în casa noului parvenit, de la periferia „înaltei societăţi” a partidului. De la ei s-a aflat cum a decurs petrecerea la care invitatul de onoare şi punctul de atracţie al serii fusese Paul Dimitriu, proaspătul întors de peste hotare. Reproduc, pe scurt, ceea ce ne-au povestit ei, cu lux de amănunte. Lumea făcea cerc în jurul lui Dimitriu, asaltându-l cu întrebări despre călătoria făcută peste ocean şi despre impresiile culese în Statele Unite. Omul nu se lăsa rugat. Povestea cu plăcere şi cu talent, presărându-şi relatarea cu aprecieri critice la adresa lumii capitaliste, subliniindu-i aspectele negative şi condamnându-i nedreptăţile sociale. Câtă vreme şi-a desfăşurat criticile în limitele indecenţei obişnuite a limbajului şi sloganelor folosite de propaganda oficială antiamericană, lumea care îl asculta nu s-a mirat, considerând că povestitorul ţinuse seama de calitatea de membru de partid a gazdei şi recursese la recuzita *Scânteii* numai din elementară politeţe. Când însă, în peroraţia lui despre grozăviile pe care le văzuse la New York, s-a pornit să descrie halul de decadenţă morală, mizeria şi sărăcia în care trăia populaţia oraşului, invitaţii, stânjeniţi de exagerările şi minciunile pe care le debita, au început, cu riscul de a-şi deconspira gândurile, să schimbe între ei priviri pline de înţeles. Atâta neruşinată rea-credinţă contravenea până şi normelor morale ale mediului din casa nomenclaturistului. Totuşi, din prudenţă, nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, orice intervenţie în acest sens riscând să fie considerată manifestare de simpatie pentru imperialiştii americani. Pornit să demonstreze cu orice preţ cât de înapoiaţi erau americanii, Dimitriu le contesta totul, în toate domeniile. Supralicitându-se singur, făcea afirmaţii din ce în ce mai exagerate şi incredibile despre condiţiile primitive de viaţă ale cetăţenilor din oraşele americane, casele fiind lipsite de confortul elementar al locuinţelor moderne. Ajuns la acest punct al expunerii, povestitorul a exclamat indignat: „Credeţi-mă, nu au nici măcar instalaţie de apă curentă ca să poţi face o baie!” Afirmaţia a fost picătura care a umplut paharul răbdării cu care amfitrionul ascultase amintirile de călătorie ale fostului deţinut politic care primise paşaport. Desprinzându-se din centrul auditorilor spre a se alătura unui alt grup de invitaţi din salon, nu s-a sfiit, înainte de a-i întoarce spatele, să-şi spună cu glas tare părerea: „Mai dă-o dracului, că n-o fi chiar aşa!”

Din cele ce mi s-au povestit atunci de la acea petrecere, nu mi-am mai amintit decât de episodul pe care l-am relatat mai sus, iar dacă n-am fost în stare să înşir toate inepţiile debitate de invitatul întors din Statele Unite, am reţinut şi reprodus în schimb exact replica pe care i-a dat-o gazda. Replica unui oportunist, rămas încă într-o oarecare măsură tributar unui minimum de decenţă şi bun-simţ. Pe vremea aceea, paşaportul era o marfă rară şi scumpă! Cine nu avea pe nimeni în străinătate sau „rude la

Ierusalim”, care să-i achite preţul în valută, putea uneori să şi-l plătească singur, în natură, ca Dimitriu, cu slugărnicie şi cu obrazul.

Venise toamna, cu vreme rea şi zile întunecate, cu umezeală şi ploi reci. Lucram cu Mircea Gagel la atelierul cooperativei de mase plastice din strada Viorele. Drumul până acolo, mai întâi cu tramvaiul supraaglomerat şi apoi pe jos, pe străzile murdare şi triste ale mahalalei din zona abatorului, era deprimant. O lume necăjită, dar înrăită şi agresivă, care se înghesuia la suirea şi la coborârea din tramvai, sau care alerga să prindă un loc la coadă la Alimentara din colţul străzii, completa imaginea matinală dezolantă sub care mi se înfăţişa oraşul, ce-mi devenea pe zi ce trecea mai nesuferit. Nici atelierul nu-ţi oferea un refugiu. Urâţenia de afară te urmărea şi aici. Localul dărăpănat, cu pământ pe jos, frigul, praful şi mirosul toxic şi înecăcios nu erau făcute să ne stimuleze nici pofta de muncă şi nici buna dispoziţie. Când ne opream din lucru ca să fumăm o ţigară, Mircea obişnuia să se ducă la bufetul din colţ, unde îşi îneca urâtul dând pe gât câteva romuri. De multe ori, când întârzia, mă duceam să-l iau. De cum intram pe uşa localului, mă izbea mirosul acru de băutură proastă şi duhoarea fumului rece de tutun care înceţoşa încăperea neîncălzită. Pe jos, peste cimentul ud şi dârele de noroi lăsate de paşii clienţilor, era presărat cu prisosinţă rumeguş de lemn. Calităţile lui absorbante preveneau accidentele, dând tălpilor o mai bună aderenţă pe solul devenit alunecos de umezeală şi mâzga adusă pe picioare din băltoacele de pe stradă. Îl găseam pe Mircea în picioare, la tejghea, cu păhărelul în faţă şi cu privirea şi gândul aiurea. Nu părea să-i vadă nici pe cei care îşi goleau în grabă paharul, perindându-se numai în treacăt pe lângă el la tejghea şi nici pe cei trei-patru inşi, mereu aceiaşi, care îşi făceau veacul la masa din colţ, purtând de fiecare dată o nesfârşită discuţie cu glas tare, pe cât de susţinută, pe atât de incoerentă. Nu-l tulbura nici măcar vehemenţa retorică a invalidului cu un singur picior, care îşi însoţea afirmaţiile cu puternice şi enervante lovituri de cârjă în podea. De cele mai multe ori nu reuşeam să mă întorc cu Mircea la atelier, fără să cedez mai întâi insistenţelor lui de a-i ţine tovărăşie la încă un ultim pahar de rom. Îl beam în silă fiindcă nu-mi plăcea şi totodată şi de sila atmosferei din jur. Aşa începuse şi Mircea să bea, tot de scârbă, şi sfârşise prin a se obişnui. Şi ca el, mulţi alţii au recurs la acelaşi remediu, ce avea să devină o racilă extinsă la scară naţională. Nu ştiu cum de nu m-am lăsat şi eu furat de tentaţia de a-mi găsi o compensaţie la iluziile spulberate după transferul meu din închisoare, în libertate.

PRIMESC PAŞAPORT. PLECAREA DIN ŢARĂ

Într-una din zile, ducându-mă să-l iau de la cârciuma din colţul străzii, Mircea mi-a spus că nu are chef de lucru şi că nu se mai întoarce în cursul

dimineţii la atelier. Mi-a propus să merg cu el în oraş, unde vrea să depună o nouă cerere de paşaport, ultima pe care o înaintase autorităţilor fiindu-i respinsă. Ştiam încă dinainte de a fi fost arestat că Mircea voia să plece în Germania, ţara de origine a familiei Gagel. Toate cererile şi intervenţiile făcute în acest scop i-au fost mereu zădărnicite, aşa încât, după mai bine de cincisprezece ani, l-am regăsit în aceeaşi situaţie şi după eliberarea mea din închisoare. Nenumăratele refuzuri nu-l descurajaseră, iar acum, după răspunsul negativ primit la ultima lui cerere, se ducea din nou să solicite autorizaţia de emigrare în Germania. L-am însoţit şi pe drum mi-a explicat că de curând intervenise o modificare a procedeului de până atunci conform căruia trebuia mai întâi să te lupţi să obţii formularul-tip de cerere, care, sub diferite pretexte îţi era de cele mai multe ori refuzat. Abia după ce îl primeai (dacă îl primeai!), îl completai, îl depuneai şi puteai începe să aştepţi răspunsul la cerere. Acum, spunea Mircea, era mai simplu. Intrai în posesia formularului fără să mai fii şicanat. Mai mult chiar, pentru ochii străinătăţii, eliberarea paşapoartelor nu mai depindea de M.A.I., ci trecuse în competenţa unui birou al O.N.T. Carpaţi. În ţară însă, nimeni nu se îndoia că sub noua firmă lucrau, după expresia cu care obişnuia să-i alinte lumea, tot „băieţii de la Secu”.

Cred că localul în care funcţiona noul serviciu de paşapoarte se afla pe bdul Gh. Dimitrov (s-ar putea să mă înşel în privinţa adresei, din cauza schimbărilor intervenite în denumirea străzilor cu care nu am reuşit să mă obişnuiesc). Îmi amintesc însă de clădire: o casă veche boierească, fără etaj, cu o marchiză deasupra celor câteva trepte de la intrare. Le-am urcat şi am pătruns într-un hol mare, cu o masă lungă de brad şi două sau trei scaune desperecheate în mijlocul lui. În peretele din stânga al încăperii era un ghişeu din spatele căruia un funcţionar dădea explicaţii pe un ton dezagreabil unui domn bătrân extrem de politicos. Informaţiile primite de Mircea se confirmau: pe masa din hol era depus un teanc de formulare la dispoziţia publicului. Mircea şi-a luat unul, dar înainte de a se apuca să-i completeze nenumăratele rubrici, i-a venit ideea să-mi spună: „De ce nu iei şi tu unul? Ce te costă să încerci?” Îi reţin exact cuvintele şi azi, pentru că ele mi-au dat impulsul să pun mâna pe toc şi să scriu. Nu m-am gândit nicio clipă că îmi va fi aprobată cererea de paşaport. Dimpotrivă, eram ferm convins că-mi va fi respinsă. Am scris-o numai dintr-un spirit de frondă, din bravada gratuită de a provoca un răspuns de la sine înţeles, dintr-un fel de plăcere ştrengărească de a-i irita pe cei care o vor citi. La un moment dat, Mircea s-a sculat de la masă pentru a-i cere o lămurire funcţionarului de la ghişeu. Eu nu aveam nevoie de nicio explicaţie suplimentară şi nici de prea mult timp de gândire. Nu trebuia să-mi bat capul ca să înşir ca el în rubricile respective toate adresele la care locuisem şi toate locurile de muncă prin care colindasem în decursul anilor. Pentru mine era simplu: biletul de eliberare din închisoare, pe care îl purtam mereu asupra mea în portofel, atesta că timp de doisprezece ani fusesem găzduit de M.A.I. Scosesem de altfel biletul pe masă şi răspundeam la întrebările din formular, copiind întocmai datele consemnate în el: când am fost arestat, câţi ani şi pentru ce am fost condamnat şi data la care am fost pus în libertate. Nu m-am poticnit decât la o singură întrebare: pentru ce ţară solicitam viza de călătorie? După o scurtă ezitare, am scris: Elveţia. Mă dusese gândul la familia Bossart din

Zürich, cu care eram într-o corespondenţă pe care cu siguranţă o citea şi Securitatea şi deci ştia că în naivitatea lor elveţiană îmi repetau în fiecare scrisoare invitaţia de a veni să-mi petrec vacanţa la ei. Când Mircea s-a întors la masa de scris, eu terminasem de completat formularul. Văzând că tocmai mă pregăteam să-l semnez, s-a mirat că îl dădusem aşa de repede gata şi, ca vechi şi înrăit solicitant de paşaport, rutinat în domeniu, mi l-a cerut să-l verifice. De cum şi-a aruncat ochii pe el, a exclamat:

— Eşti complet nebun! Cum îţi închipui că o să-ţi dea paşaport când vor citi ce ai scris?

— Nu-mi închipui!, i-am spus.

Mircea pretindea că nu trebuia să pomenesc de închisoare. Deşi i-am explicat că ar fi fost inutil să trec sub tăcere condamnarea şi anii de închisoare, fiindcă Securitatea are dosarele tuturor foştilor deţinuţi politici şi oricum nu-mi va da paşaport, Mircea nu m-a înţeles:

— Atunci de ce ai mai făcut cererea?

— Din bătaie de joc!

La logica întrebării lui, absurditatea răspunsului meu l-a lăsat şi mai nedumerit. Era o bătaie de joc pe care am plătit-o! Nu mai ştiu exact cât a fost taxa pe care am achitat-o când am depus cererea la ghişeu. Ţin însă minte că cei 130 sau 150 de lei pe care i-am dat mi-au dezechilibrat atunci bugetul. M-au mai consolat cuvintele funcţionarului de la ghişeu când mi-a dat chitanţa. Mi-a spus să o păstrez pentru că, în cazul că mi se va respinge cererea, o parte din taxa percepută îmi va fi restituită, şi anume 100 de lei.

Şi parcă ar fi ghicit că mă gândeam deja la ziua când voi recupera suta, funcţionarul ne-a adus la cunoştinţă că, în conformitate cu ultimele dispoziţii, răspunsul la cerere îl vom primi acasă prin poştă, în termen de maximum treizeci de zile.

În primele zile de iarnă, cartierul din jurul atelierului şi-a schimbat pentru o scurtă vreme înfăţişarea. Zăpada proaspăt căzută a nivelat străzile desfundate, ascunzând ochiului la prima vedere gropile, băltoacele şi gunoaiele, printre care ne strecurasem până atunci paşii pentru a ajunge la atelier. La coborârea din tramvai, nu am mai recunoscut locul! Zăpada acoperise murdăria şi noroiul. Sub ninsoare, strada şi casele mici ale mahalalei păreau scoase dintr-o ilustrată de Crăciun. După câţiva paşi pe zăpada încă imaculată la acea oră matinală, mi-am dat însă seama cât de înşelătoare putea fi prima impresie. Sub covorul de zăpadă curată, aşternută peste noapte, se aflau ascunse aceleaşi gropi şi băltoace murdare, pe care acum nu le mai vedeai. De altfel, după câteva zile de moină, zăpada s-a topit şi strada a devenit o adevărată cloacă din care nu scăpai neîmproşcat de noroi până la genunchi, oricât te-ai fi ferit. Apoi, vremea a continuat să-şi arate pe rând toate feţele, ninsoarea, gerul şi viscolul alternând cu zilele însorite şi mai calde, care topeau gheaţa şi zăpada îngrămădită de-a lungul trotuarelor. Din rigole se revărsau atunci şuvoaie de ape murdare, pe care canalele nu mai pridideau să le dreneze, transformând străzile în mocirle respingătoare, de netrecut. În cartierele mărginaşe, nămeţii se topeau mai încet. Primăria nu-şi trimitea acolo echipele de curăţat zăpada, care abia reuşeau să deszăpezească centrul şi

arterele principale ale oraşului. Locuitorii de la periferie străbăteau străzile şi trotuarele pe pârtiile bătătorite zilnic de propriii lor paşi. Trebuiau mai multe zile de soare şi temperaturi mai ridicate pentru ca strada Viorele, inundată de apele dezgheţului, să devină un afluent al străzii principale de pe cheiul Dâmboviţei. Ajunsesem să preferăm gerul care ne făcea drumul spre atelier, dacă nu mai plăcut, cel puţin practicabil şi relativ uscat şi curat. Către sfârşitul iernii însă, fiind tocmai nevoiţi să lucrăm în aer liber, un ultim şi neaşteptat val de ger, care s-a abătut asupra Bucureştiului, nu ne-a mai avantajat. Ne-a surprins chiar în zilele în care primisem comanda executării unei machete a locomotivei expuse în Parcul Carol (rebotezat Parcul Libertăţii), un episod pe care l-am povestit anticipat, atunci când am relatat despre activitatea şi diferitele produse ale muncii noastre la cooperativă. Frigul şi mizeriile îndurate atunci, ca de altfel întreaga perioadă de timp cât am lucrat la atelierul din Viorele, au făcut ca iernii aceleia să-i păstrez una din cele mai urâte amintiri de la ieşirea mea din închisoare. Nimic din tot ce mă înconjura nu era făcut să-mi schimbe starea de spirit. Nici Crăciunul care se apropia nu izbutea să înveselească atmosfera. Cum să te înseninezi şi să te bucuri, când până şi Naşterea Domnului ţi-era vestită în stilul epocii! Peste tot, pe stradă, în tramvai sau în autobuz, îţi ieşeau în întâmpinare bandele de puradei zdrenţăroşi, murdari şi mucoşi, dar cu ochii în patru privind spre buzunarele oamenilor. Erau colindătorii moderni ai societăţii socialiste care, cu vocile lor ascuţite şi în acelaşi timp cu mâna întinsă la cerşit, reuşeau să facă de nerecunoscut vechile colinde, pocind şi limba şi datina. Cum să te înseninezi ascultând parodia grotescă a colindului de altădată? Mă obsedează şi azi cum începea: „La un colţ de cotitură, / Dă-i Domnu-Doamne, / Mă-ntâlnii c-un îngeraş...” L-am reprodus exact. Nu l-am corectat!

Trecuseră aproape două luni de când depusesem cererea de paşaport şi nu primisem încă niciun răspuns. Faptul nu mă mira. Era de aşteptat, îmi ziceam, ca la neruşinarea de a solicita un paşaport, când aveam dosarul pe care-l aveam, autorităţile să nu-şi dea nici măcar osteneala să-mi comunice refuzul. Interesul meu se îndrepta însă către suta de lei, a cărei recuperare mi-ar fi prins tare bine la începutul noului an în care intrasem cu buzunarele goale. M-am dus deci la biroul cu pricina unde un alt funcţionar mi-a spus că răspunsurile la cereri se dau la Grădina cu cai. Aşa i se spunea acelui serviciu de paşapoarte, după numele străzii pe care se afla, nu departe de statuia Kogălniceanu de pe bulevardul rebotezat Gh. Gheorghiu-Dej. Am ajuns prea târziu. Se închisese. A doua zi dimineaţă, la prima oră, eram la uşă. Îmi trebuia suta! Eram primul şi, în acel moment, singurul petiţionar care a intrat în birou. Drept în faţa mea, pe peretele din fundul camerei, într-un fel de geamlâc cu ochiuri de sticlă, se deschidea ghişeul pentru public. În spatele funcţionarului de serviciu la ghişeu, erau nişte rafturi cu sertare. Ţinând în mână preţioasa chitanţă de plată care mă îndreptăţea să reintru în posesia sutei mult dorite, m-am apropiat şi am văzut că pe fiecare sertar era lipită o etichetă pe care scria numele unei ţări. N-am apucat să-i prezint chitanţa, că funcţionarul m-a şi întrebat:

— Pentru ce ţară aţi făcut cererea?

— Pentru Elveţia!

Întorcându-se, a scos din raft sertarul respectiv şi, în timp ce-l aşeza pe pervazul ghişeului, fără să privească la chitanţa pe care i-o întindeam, m-a întrebat din nou, laconic şi profesional:

— Numele?

— Ioanid, i-am răspuns la fel de scurt.

Între timp remarcasem că în sertarul lung şi îngust pus pe pervaz stăteau aşezate la rând, în picioare şi deschise la prima pagină, o serie de paşapoarte şi de buletine de identitate. Am dedus că primele aşteptau să fie ridicate de cei cărora li se aprobase călătoria în străinătate, iar buletinele erau ale celor plecaţi, care urmau să le recupereze la întoarcere în schimbul predării paşaportului. Răsfirând pe rând cu degetul buletinele şi paşapoartele din sertar, pentru a putea citi numele posesorului, l-am văzut cum la un moment dat s-a oprit din căutat, s-a uitat mai atent la unul din documente şi mi s-a adresat pe un ton interogativ:

— Ioanid Ion?

Îmi cerea astfel să-i confirm exactitatea numelui şi prenumelui pe care îl citise într-un paşaport extras din cutia sertarului. Mie mi s-au tăiat picioarele! Îmi pierise glasul. O clipă mai târziu, am reuşit totuşi să pronunţ cu jumătate de gură un „da!” pe care cred că nici nu l-a auzit. Mi-a dat însă răgazul să-mi revin din uluială când mi s-a adresat din nou, după ce cu un gest sec a împins la loc paşaportul în sertar:

— Da. V-a ieşit paşaportul, dar nu vi-l putem elibera, fiindcă nu avem să vă dăm valută. Încă nu am primit cota pentru trimestrul în curs!

Stăpânindu-mi gândurile intrate în derută de surpriză, am încercat să-i explic că nu am nevoie de valută, că voi avea casa şi masa asigurate la prietenii care mă invitaseră.

— Nu avem voie să vă dăm paşaportul fără să vă dăm şi valută!, şi funcţionarul a ţinut chiar să-mi explice de ce: Nu vrem să-şi închipuie străinii că cetăţenii noştri sunt lipsiţi de mijloace şi vin la ei să fie întreţinuţi de milă.

Eram uimit de atâta grijă, mai ales că auzisem de cazul unor oameni de ştiinţă invitaţi la congrese în străinătate, cărora nu li se dăduseră nici măcar bani de ţigări, deşi se duceau să reprezinte ţara! Încă nu aflasem că în ultima vreme regimul se arăta tot mai preocupat de „imaginea României peste hotare”, o obsesie care mai dăinuie şi azi.

— Când ne vine valuta, ne aduceţi o adeverinţă de la secţia financiară şi una de la serviciu că nu aveţi nicio datorie şi primiţi paşaportul.

— Şi când credeţi că vă vine valuta?

— Mai treci şi dumneata pe aici peste două-trei săptămâni. Cred că până atunci o primim.

Am plecat acasă frământat de cele mai contradictorii gânduri. Nu puteam crede că mi se aprobase cererea. Mi se părea de neconceput ca Securitatea să-şi fi dat avizul favorabil ca să plec din ţară. Şi totuşi văzusem cu ochii mei paşaportul! În mintea mea începea încet-încet să-şi facă loc suspiciunea care, la rândul ei, dădea naştere la alte întrebări cărora nu le puteam găsi răspuns: Nu cumva mi se întindea o cursă? Dar cum şi în ce fel voiau să mă prindă în defect? Ce voiau să-mi însceneze? Am ajuns acasă şi mai tulburat şi nedumerit decât plecasem de la Grădina cu cai. Am urcat direct sus, la etaj, unde locuia Lilica Ciorănescu, prietena şi confidenta mea, singura persoană căreia îi spusesem că făcusem cerere

de paşaport. Am găsit-o singură şi i-am povestit tot ce mi se întâmplase. Nu mi-a împărtăşit temerile.

— Veţi primi paşaportul şi veţi pleca! Sunt sigură că cineva mai puternic decât Securitatea a hotărât să vă ajute!

M-a impresionat siguranţa cu care mi-a vorbit, deşi nu a reuşit să mă convingă.

Am discutat apoi toate aspectele noii situaţii în care mă găseam şi împreună, dar mai ales datorită sugestiilor ei, am stabilit primele măsuri de precauţie pe care trebuia să le iau. Mai întâi, în afara câtorva prieteni buni, de încredere, să nu mai spun nimănui că mi se aprobase paşaportul. De asemenea, pentru orice eventualitate, trebuia să fac să dispară din camera mea orice obiect, carte sau scrisoare compromiţătoare, să frecventez cât mai puţină lume, iar cu prietenii din închisoare să mă întâlnesc cât mai discret. A venit apoi vorba despre invitaţia (*lettre d'hébergement*) în baza căreia urma să primesc viza de la Ambasada Elveţiei. Cerând-o de la familia Bossart, trebuia să ţin cont de surprizele la care mă puteam aştepta din partea poştei, când era vorba de corespondenţa cu persoane din străinătate, care fie că nu primeau deloc scrisoarea, fie, în cel mai bun caz, le parvenea cu mare întârziere.

— Daţi-le telefon! – mi-a spus Lilica.

Nu mă dusese mintea la o asemenea soluţie. Pe vremea aceea, să vorbesc la telefon cu Zürich-ul mi se părea un lucru prohibit, o infracţiune asemănătoare tentativei de trecere clandestină a frontierei. Judecata mea, deformată probabil de toate interdicţiile sub care trăisem atâţia ani, n-a rezistat argumentelor logice ale Lilicăi. Am pus deci mâna pe telefon şi prin centrală am cerut numărul familiei Bossart. Mi-a răspuns Elly. Victor nu era acasă. Îmi pregătisem dinainte ce să-i spun şi mai ales cum să-i spun să înţeleagă numai ea că îmi trebuie cât mai repede invitaţia, fără ca urechea curioasă a Securităţii, care cu siguranţă recepţiona şi ea convorbirea, să sesizeze nota de urgenţă a mesajului. Am început aşadar prin a-i spune că în sfârşit voi fi în măsură să răspund invitaţiei pe care mi-au făcut-o de atâtea ori să le fac o vizită la Zürich. I-am explicat apoi că foarte curând îmi voi putea lua un concediu de la serviciu, dar numai pe scurta perioadă a unui gol de lucru între două comenzi. Încercam astfel să-i spun pe ocolite ceea ce într-o formulare clară şi concisă însemna: Trimite-mi, te rog, repede invitaţia! Din cauza recepţiei proaste, nu reuşeam, nici Elly, nici eu, să ne auzim prea bine. Având mereu impresia că Elly nu-mi înţelegea exact mesajul, mă vedeam deseori nevoit să-mi repet spusele. M-am liniştit când, în cele din urmă, m-a asigurat că m-a auzit şi mi-a spus că Victor se va ocupa chiar azi de scrisoarea de invitaţie...

M-am grăbit să mă bucur şi să răsuflu uşurat, pentru că în clipa următoare aveam să cred că toată osteneala pe care mi-o dădusem fusese zadarnică. Continuându-şi fraza, Elly adăugase: ...şi ţi-o voi trimite imediat la Moscova!

Nu puteam să-mi închipui că cineva întreg la minte putea face o asemenea afirmaţie. Nu puteam presupune decât că Elly înnebunise sau că băuse prea mult whisky şi divaga. Lipsit de nădejde, am mai făcut totuşi o timidă încercare să lămuresc lucrurile: „Unde ai spus că mi-o trimiţi?" Pusesem deja întrebarea când, deodată, mi-a intrat în funcţie mintea românului de pe urmă şi am priceput! Încerc să-mi pun lipsa de

perspicacitate pe seama emoţiilor zilei, pentru a nu părea chiar aşa de ridicol.

Să mă explic: cum conversaţia mea cu Elly fusese purtată pe franţuzeşte, îi reproduc întocmai ultimele ei cuvinte: *„...et je l'enverrai immédiatement à Moscou!..."*

Or, biata Elly, vrând să precizeze că îmi va trimite invitaţia pe adresa mea, nu rostise decât ultima parte a numelui străzii Maria Hagi Moscu pe care locuiam, pronunţând şi accentuând cuvântul Moscu la fel cum se pronunţă în limba franceză Moscova!

Cât priveşte teama mea că Elly nu-mi înţelesese graba de a primi invitaţia, aveam să aflu mai târziu că fusese nejustificată. Chiar în după-amiaza zilei în care vorbisem cu ea la telefon, deşi era o sâmbătă şi în Elveţia toate serviciile publice şi autorităţile erau închise, Victor Bossart s-a dus acasă la şeful poliţiei din cartier şi l-a convins să facă o excepţie: să meargă totuşi cu el la biroul din sediul poliţiei şi să-i legalizeze scrisoarea de invitaţie făcută pe numele meu.

Mă hotărâsem să nu-i spun mamei nimic despre întreaga poveste a paşaportului. Voiam s-o scutesc de toate emoţiile legate de plecarea mea şi mai ales de şocul pe care l-ar suferi dacă în ultimul moment mi s-ar retrage paşaportul şi visul ei de a mă vedea plecat din ţară s-ar nărui. Cu tot optimismul Lilicăi în privinţa plecării mele, eu continuam să nu exclud din calculele pe care mi le făceam ipoteza unei ultime intervenţii a Securităţii pentru a-mi ridica, în cel mai bun caz, numai paşaportul. Zarurile fiind aruncate, nu-mi mai rămânea acum decât să merg înainte pe drumul pe care apucasem, fără să mai şovăi la fiecare gând care mă ispitea.

Aşadar, cu toată suspiciunea şi neîncrederea mea funciară în bunele intenţii ale autorităţilor, am pornit la treabă. Chiar de a doua zi mi-am obţinut cele două adeverinţe, de la secţia financiară şi de la serviciu, atestând că nu aveam nicio datorie. Cea de la cooperativă mi-a obţinut-o Mircea Gagel prin relaţiile lui, evitând să spună la ce îmi foloseşte. Mircea mi-a propus apoi să „bem" evenimentul, fiind convins că totul se va termina cu bine şi bucurându-se de parcă i s-ar fi aprobat lui paşaportul. Cum din ziua aceea pentru mine începuse o perioadă de aşteptare de durată nedeterminată, trebuia să-mi omor într-un fel timpul, aşa că i-am urmat sugestia şi am intrat cu el la cârciuma din colţul străzii Viorele. În atmosfera rece, îmbâcsită de fum de tutun şi de mirosul de câine plouat al hainelor aburind de umezeală ale consumatorilor, i-am ţinut aproape zilnic tovărăşie lui Mircea până către sfârşitul săptămânii. Într-una din acele dimineţi ne-am dus împreună la casieria cooperativei să ne ridicăm banii care în fine ni se aprobaseră pentru executarea machetei locomotivei din Parcul Carol. Din câte mi-aduc aminte, am încasat atunci vreo trei mii şi ceva de lei. M-am trezit astfel bogat cum nu mai fusesem niciodată de când ieşisem din închisoare. Şi, cum se mai întâmplă uneori ca şi o surpriză plăcută să nu vină singură, când am ajuns cu banii acasă, Lilica Ciorănescu mă aştepta în capul scării cu plicul de la Victor Bossart în mână. Trecuseră numai şase zile de când vorbisem cu Elly la telefon! Un record poştal pentru vremea aceea! M-am decis să-mi încerc chiar a doua zi norocul la Grădina cu cai. Poate că le sosise cota trimestrială de valută.

În dimineaţa de 29 ianuarie m-am prezentat deci din nou în faţa ghişeului. Era un funcţionar, care după ce mi-a pus aceeaşi întrebare ca şi primul: „Pentru ce ţară?”, a scos şi el pe masă sertarul cu eticheta „Elveţia”, i-a cercetat conţinutul şi mi-a găsit paşaportul. Ţinându-l în mână, a întins-o pe cealaltă spre mine, cerându-mi laconic: „Buletinul şi livretul militar!” Aveam la mine numai buletinul. Noul funcţionar, repetând şi el gestul făcut câteva zile mai înainte de colegul lui, a împins la loc paşaportul în sertar: „Aduceţi şi livretul!” Cuvinte pe care le-am auzit din mers, pentru că pornisem deja spre ieşire, sperând să-l pot aduce înainte de închiderea biroului. Mi-am permis chiar luxul unui taxi care m-a dus până în strada Hagi Moscu, m-a aşteptat în faţa casei şi m-a adus înapoi la Grădina cu cai înainte de ora 12. Nu-i dădusem timp funcţionarului să-mi uite nici figura, nici numele. De cum intrasem pe uşă, scosese sertarul „Elveţia” pe masă, extrăgând din el paşaportul înainte de a fi apucat să-i înmânez buletinul şi livretul. Le-a verificat pe amândouă şi, apoi, întinzându-mi paşaportul, mi-a arătat spre un alt ghişeu spunându-mi să mă grăbesc să-mi iau valuta, fiindcă se făcuse ora de închidere. Într-adevăr, funcţionara din spatele ferestruicii, unde-şi avea biroul, îşi strângea lucrurile şi se pregătea de plecare. Cam nemulţumită de apariţia mea, a catadicsit totuşi să mai zăbovească. Mi-a cerut paşaportul şi consultându-l a început să completeze tot felul de rubrici dintr-un borderou desfăşurat în faţa ei pe birou. La ultima rubrică a rămas cu tocul ridicat deasupra ei şi m-a întrebat: „18 dolari e bine?” Luat prin surprindere, am răspuns aprobativ. Abia în clipa următoare mi-a trecut prin minte că nu aveam habar de cursul dolarului şi nici de ceea ce se poate face cu 18 dolari în buzunar în străinătate. Singurele mele informaţii despre cursul valutar datau din închisoare, unde avusesem ocazia să aflu că valoarea dolarului era cotată în ani de condamnare pentru cel care îl deţinea. Nu mai ţin minte câţi lei am dat pe cei 18 dolari. Ştiu doar că am primit o chitanţă şi că am semnat la rândul meu de primire. Şi mai ştiu că am ieşit în stradă cu sentimentul straniu de a fi primit dreptul să port asupra mea un lucru prohibit, ceea ce îmi stârnea şi o oarecare îngrijorare. Chitanţa ce mi se dăduse mi se părea de fapt un fel de permis de port-devize, la fel de greu de obţinut ca şi un permis de port-armă.

Pe de o parte începuseră din nou să mă bântuie gândurile sumbre că în jurul meu se ţesea o conspiraţie, iar pe de altă parte mi se întărea hotărârea de a o înfrunta, luându-mi însă toate măsurile posibile de prudenţă. Pe drum, m-am surprins de mai multe ori întorcând capul şi privind în urmă, deşi pierdusem în ultima vreme acest obicei, nemaiavând senzaţia că sunt supravegheat. Acum însă, fără să pot spune de ce, mă simţeam iar în primejdie şi mi se trezeau vechile reflexe. Am făcut chiar un ocol prin Cişmigiu, dar n-am observat niciun individ suspect care să se ţină după mine. Am profitat să mă aşez pe o bancă şi să-mi examinez mai de aproape paşaportul, pe care, de faţă cu funcţionarul de la Grădina cu cai, din nu ştiu ce teamă stupidă, nici nu îndrăznisem să-l răsfoiesc, pentru a nu-mi arăta nerăbdarea şi interesul pe care mi-l suscita. L-am deschis şi mi-amintesc că pe una din pagini era scrisă data la care fusese întocmit: 6 ianuarie 1969! L-am băgat apoi în buzunarul de la piept împreună cu dolarii şi am pornit spre casă. Trecuse de ora prânzului. Eram pe bulevard, prin dreptul fostului garaj Ciclop, când m-a ajuns din urmă şi m-a prins de

braţ Georgi Lahovary. Mă strigase de mai multe ori pe nume, dar îngândurat cum eram nu-l auzisem. S-a şi mirat de neatenţia mea şi m-a întrebat dacă am păţit vreun necaz. Călcându-mi propriul consemn, m-am decis să-i divulg secretul, nu numai fiindcă era un prieten de încredere, dar şi fiindcă îl ştiam mai informat decât mine în privinţa călătoriilor în străinătate, deşi experienţa lui se mărginea la „ţările frăţeşti”, singurele pentru care primise viza. L-am pus deci în temă, având grijă să-i opresc la timp elanul manifestărilor exuberante de entuziasm, pentru a nu atrage atenţia trecătorilor. M-a înţeles şi mi-a promis discreţie absolută. Când i-am spus că am şi primit invitaţia de la Elly şi Victor Bossart, pe care îi cunoscuse şi el, şi că urmează să cer viza elveţiană, m-a întrerupt:

— Ştii cine e funcţionarul român care lucrează la ambasada Elveţiei?

Nu ştiam: Cine?, am întrebat.

— Bichi (Bişi) Catargi, pe care îl cunoşti! Nu ştiu însă dacă ştii că e un personaj controversat. Se spune că ar fi informatorul Securităţii.

Bichi împărtăşea astfel soarta celor care lucrau în cadrul legaţiilor şi ambasadelor străine din Bucureşti, pe care lumea îi socotea din principiu turnători. Şi nu fără temei, deoarece nimeni nu putea fi angajat într-un astfel de serviciu, fără avizul favorabil din partea Securităţii. Ba mai mult chiar: luase fiinţă un birou special, care, la cererea reprezentanţelor străine, le repartiza funcţionarii de care aveau nevoie. Nu era greu de ghicit cine stătea în spatele acestui birou special! De altfel, metoda la care recurgea pentru a recruta şi selecţiona personalul destinat ambasadelor fusese dată în vileag de mai mulţi dintre cei aleşi şi repartizaţi în posturi. Absolut toţi semnau un angajament prin care se obligau să colaboreze cu „organele de stat”. Unii semnau de bunăvoie, alţii siliţi prin ameninţări şi şantaj. Dacă îşi „onorau” obligaţiile asumate sau dacă îşi „călcau” angajamentele luate, nu o ştiau decât ei, aşa încât, din prudenţă, pentru orice eventualitate, lumea îi evita. Iar dacă omul mai avea şi o meteahnă care îl făcea şantajabil (cum era cazul lui Bichi) era un motiv în plus să fie considerat capabil şi de alte slăbiciuni.

Îl cunoşteam destul de bine pe Bichi, fiindcă ne fusese mulţi ani vecin de apartament în blocul Malaxa, unde locuia împreună cu mamă-sa, la etajul 7, pe acelaşi palier cu noi. Despre mama lui, Mihaela Catargi, o femeie inteligentă şi cultivată, se spunea că făcuse o viaţă întreagă tot felul de mici compromisuri pentru a se putea menţine într-o existenţă destul de precară în atmosfera boemă în care se complăcea să trăiască. Fiind o femeie interesantă, originală şi o povestitoare plăcută, mama îi trecea cu vederea lipsa de caracter şi o primea cu toată simpatia de fiecare dată când suna la uşa noastră. Ne vizita destul de des, fie pentru a sta numai de vorbă sau a face un schimb de cărţi, fie ca să joace câteva partide de pinacle care, nesolicitând o atenţie deosebită, nu împiedicau continuarea conversaţiei. Ştiind-o strâmtorată, mama o reţinea întotdeauna la masă şi de câte ori o simţea la ananghie îi dădea câte o mână de ajutor. Bichi, care îşi adora mama, îi purta şi mamei mele un deosebit respect şi afecţiune, cuprinzând-o probabil şi pe ea în complexul de care suferea. Când, în oportunismul ei, Mihaela a devenit membră a organizaţiei femeilor antifasciste şi la o întrunire care s-a ţinut în apartamentul ei a participat chiar Ana Pauker, mama a considerat că de aci înainte nu mai putea fi bine venită la noi în casă. Contactele s-au răcit

şi s-au rărit, reducându-se la relaţiile civilizate impuse de vecinătate. Cu toate astea, Bichi nu a încetat să ne viziteze şi să se arate la fel de atent cu mama. Apoi, în toţi anii cât am fost închis, când prietenii din jurul ei se răriseră, Bichi trecea totuşi periodic s-o vadă, neuitând s-o felicite de sărbători şi aducându-i de fiecare dată fie o floare, fie o cutie de Nesscafé. La ieşirea mea din închisoare mama îmi povestise cât de impresionată fusese de atenţia şi delicateţea pe care i le arătase în lipsa mea. Eu nu-l întâlnisem încă după eliberare. Ştiam despre el ceea ce îmi povestise mama, iar acum aflasem de la Giorgi unde lucra şi de ce reputaţie se bucura. Nu ştiam cum să-l judec: după care din cele două versiuni? În care din ele îl puteam descoperi pe adevăratul Bichi? Înclinam să cred că în amândouă! Pentru mine însă, nu avea nicio importanţă, pentru că oricum trebuia să dau ochii cu el a doua zi, când urma să-mi iau viza elveţiană.

Şi într-adevăr, când în dimineaţa următoare am împins uşa de intrare la ambasada Elveţiei de pe strada Pitar Moş, m-a primit cu o exclamaţie de bucurie Bichi Catargi. Mi s-a părut sincer emoţionat de revedere. Era neschimbat, la fel de vesel ca înainte, cu acelaşi aer puţin snob şi afectat, făcând abuz de franţuzisme şi graseind. Când m-a văzut scoţând paşaportul din buzunar, s-a luminat şi mai tare la faţă.

— Să nu-mi spui că ai venit pentru viză?!... şi fără să-mi dea timpul să-i răspund a continuat: Nici nu ştii ce bine îmi pare pentru tine, dar şi mai mult mă bucur pentru coana Lenuţa care cred că e fericită că i s-a împlinit dorinţa!

— Şi eu sunt tare bucuros. Cu toată cheltuiala drumului, m-am hotărât totuşi să profit de invitaţia unor prieteni din Zürich. Din păcate nu voi putea sta mai mult de trei-patru săptămâni. Nu pot lipsi mai mult de la serviciu.

Mi-a fost ruşine de o minciună atât de proastă, dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin minte altă formulă şi nici nu-mi închipui că aş fi putut găsi una cât de cât verosimilă. I-am apreciat delicateţea lui Bichi, care, ca şi când n-ar fi înregistrat penibila şi inutila mea explicaţie, mi-a luat din mână paşaportul şi invitaţia, spunându-mi că nu va trebui să mai vin şi a doua zi, aşa cum era obiceiul, pentru că îmi va obţine viza pe loc. Cinci minute mai târziu ieşea din biroul consulului cu viza pusă. I-am mulţumit şi am dat să-mi iau rămas bun, dar Bichi a insistat să mă conducă până la ieşire. M-a însoţit până pe trepte afară, a închis uşa în urmă şi, în timp ce ne strângeam mâinile, la câţiva paşi de miliţianul de la poartă, a adăugat:

— Voiam să-ţi mai spun ceva: Dacă ai de gând să mergi şi la München, unde sunt foarte mulţi refugiaţi români, te sfătuiesc să ceri de aici, din Bucureşti, viza germană, pentru că din Elveţia nu o poţi obţine!

Şi apoi, de parcă ar fi vrut să mă împiedice să mai spun vreo minciună gratuită, s-a grăbit să-mi ureze drum bun şi, „nu uita să transmiţi din partea mea sărutări de mâini coanei Lenuţa!” A mai ridicat o dată mâna în chip de salut şi a dispărut în clădire. De atunci nu l-am mai întâlnit.

Iar eu m-am îndreptat automat spre bulevard în drum spre casă, suferind ca niciodată de boala suspiciunii, care îmi submina seninătatea şi buna dispoziţie de când primisem paşaportul. Ultimele cuvinte ale lui Bichi mă obsedau. Neîncrederea mă îndemna să văd în ele o nouă capcană şi deci să nu-i ascult sfatul. Ajunsesem aproape de Piaţa Romană când a sfârşit prin a învinge încrederea. O încredere, ce e drept, destul de

şubredă, dar susţinută de intenţia de a mai lăsa lucrurile şi pe seama hazardului, spunându-mi din nou, aşa cum îmi spusesem de atâtea ori în anii teroarei comuniste: ce o fi, o fi! Şi am făcut stânga împrejur spre consulatul german! Am ajuns la timp şi am obţinut viza de tranzit fără nicio dificultate. De la consulatul german am făcut cale întoarsă spre centru. Lângă Universitate, în spatele statuii lui Mihai Viteazu, se aflau birourile agenţiei Tarom. Am împins uşa şi m-am adresat funcţionarei de la primul ghişeu, cerându-i informaţii în privinţa zborurilor pe ruta Bucureşti-Zürich. Cred că era într-o marţi, iar primul avion zbura peste trei zile. N-am mai pregetat. I-am prezentat paşaportul şi i-am cerut un bilet pentru cursa respectivă.

— Simplu sau dus-întors?

— Dus şi întors, bineînţeles!, i-am răspuns privind-o uimit de asemenea întrebare.

Efortul de a mă face crezut nu mi-a fost însă răsplătit: când mi-a spus preţul biletului mi-am dat seama că nu-mi ajungeau banii ca să-l plătesc! Străduindu-mă să mă arăt sincer dezolat că din grabă nu luasem destui bani la mine, m-am resemnat să cumpăr chiar şi un bilet simplu. Nu mai ţin minte cât costa biletul. Ştiu însă că am cheltuit aproape toţi banii luaţi pe macheta locomotivei din Parcul Carol.

De la Tarom, în drum spre casă, m-am abătut pe la mama, s-o previn că spre sfârşitul săptămânii s-ar putea să lipsesc câteva zile din Bucureşti. Povestea o ticluisem pe drum: trebuia să plec în provincie, delegat de Cooperativă în interes de serviciu. Nu mă gândisem în prealabil să pomenesc şi numele localităţii unde urma să mă duc, dar luat prin surprindere de întrebarea mamei, răspunsesem spontan: „La Brăila”. Trecuseră mai bine de patru ani, de când la eliberarea din închisoare debarcasem la Brăila şi gândul mă mai ducea încă deseori la oraşul în care făcusem primii paşi fără lanţuri la picioare, sau cătuşe la mâini!

Mai aveam două zile până la data fatidică a plecării, pe care nu reuşeam încă s-o cred posibilă. Numai Lilica Ciorănescu era convinsă că augurii sunt de partea mea şi încerca să-mi insufle şi mie aceeaşi certitudine. Deşi îndoiala mea persista, am început să mă ocup de cele necesare drumului. Lilica mi-a dat o valiză veche de carton care, deşi de dimensiuni mici, era mult prea încăpătoare pentru modesta garderobă pe care reuşisem să mi-o încropesc. Şi totuşi făcutul bagajului avea să fie o îndeletnicire anevoioasă şi de lungă durată. De fiecare dată după ce umpleam valiza o goleam din nou, pentru a-i schimba conţinutul. Cum nu reuşeam să exclud ipoteza unei înscenări pusă la cale de Securitate, eram mereu în dilemă, neputându-mă hotărî ce să iau cu mine şi ce să las. Nu-mi dădea mâna nici să renunţ la puţinele lucruri de îmbrăcăminte necesară pe care le aveam şi nu voiam nici să-mi deconspir intenţia de a rămâne în străinătate, luându-mi toată zestrea vestimentară şi lăsând în urmă dovada unui dulap gol. Eram înclinat să cred că la vamă mi se va controla în mod special bagajul şi vedeam posibilă chiar şi o percheziţie la domiciliu. O supoziţie care m-a determinat să încep prin a-mi face eu însumi o percheziţie pentru a nu lăsa la vedere nimic compromiţător. Am adunat şi împachetat cele câteva cărţi, reviste străine şi scrisori care, căzând în mâna Securităţii, ar fi putut trezi suspiciuni şi da naştere la întrebări incomode. Către seară i-am făcut o ultimă vizită Maricicăi Musicescu. I-am arătat paşaportul şi biletul de

avion şi i-am vorbit de temerile mele, rugând-o să-i stea alături mamei, dacă mi se va întâmpla ceva. Am stat mult de vorbă şi s-au golit multe pahare în seara aceea. Se făcuse târziu când am plecat acasă. Pe Maricica nu aveam s-o mai văd niciodată.

În dimineaţa următoare am trecut pentru ultima oară pe la atelierul din strada Viorele. Voiam să-mi iau rămas bun de la Mircea Gagel, dar nu a fost chip să-l conving să nu vină a doua zi la aeroport.

— Cum să nu vin? E o plecare la care am contribuit şi eu şi vreau să te văd suindu-te în avion!

Avea dreptate! Numai la îndemnul şi insistenţa lui completasem formularul de cerere de paşaport. Ne-am dat deci întâlnire la Băneasa.

Nu-mi aduc exact aminte cu cine m-am mai întâlnit în ziua aceea. Simţeam nevoia să mă văd şi să vorbesc cu cât mai multă lume. Împins de această dorinţă am pornit într-un turneu de vizite pe la prieteni şi cunoscuţi. Voiam astfel să mă despart de ei, dar fără să-mi iau rămas bun. Aveau să-şi dea seama mai târziu, când vor afla ceea ce nu le-am spus, că venisem de fapt să le strâng mâna înainte de plecare. Celor mai apropiaţi le-am spus adevărul şi i-am îmbrăţişat. M-am întâlnit apoi cu Sandra Lahovary pentru a-i da o dublură a cheii de la uşa camerei mele, stabilind cu ea următoarea înţelegere: să vină şi ea a doua zi la Băneasa şi, fără să mă bage în seamă, să se aşeze la o masă de la cafeteria din holul aeroportului. De acolo, în timp ce îşi va bea cafeaua, să mă urmărească cu privirea până ce mă voi urca în avion şi să nu părăsească aeroportul decât după decolarea lui. În cazul în care nu mă va vedea printre pasagerii ce se vor urca în avion, sau dacă voi fi dat jos din avion înainte de decolarea lui, să se ducă imediat cu maşina la mine acasă şi s-o anunţe pe Lilica Ciorănescu. Va găsi la ea un pachet şi un plic cu diferite hârtii pe care să le ia şi să le pună bine la ea acasă. Dacă se va dovedi că, prin reţinerea mea la aeroport, Securitatea nu urmărise decât să-mi ridice paşaportul lăsându-mă apoi liber, îi voi da imediat de veste. Dacă, dimpotrivă, dispariţia mea se va prelungi mai mult de o săptămână, va urma să se consulte cu Lilica în privinţa felului în care s-o anunţe pe mama despre cele întâmplate.

Considerând că prin asta îmi luasem toate măsurile de prevedere care îmi stăteau la îndemână, m-am despărţit de Sandra şi am pornit-o spre locuinţa mamei care, ca de obicei la ora prânzului, mă aştepta la masă. I-am spus că data plecării mele în delegaţie la Brăila fusese fixată pentru a doua zi. Plecam cu un tren de dimineaţă, aşa că nu voi mai veni la masă. Voi lipsi numai câteva zile şi dacă îmi va fi posibil o voi chema la telefon pentru a-i anunţa data întoarcerii. Mi-am dat apoi osteneala să mă port ca de fiecare dată când luam masa la ea, comentând în timp ce mâncam ultimele ştiri pe care mama le asculta cu sfinţenie în fiecare seară la radio. După masă, venind momentul să-mi iau rămas bun, poate că am fost chiar mai reţinut ca de obicei, de teamă să nu-mi simtă emoţia. Coborâsem deja treptele până la etajul inferior, când auzindu-mă strigat, m-am oprit şi am ridicat capul. În capul scării, aplecată peste balustradă, mama a ţinut să-mi mai ureze o dată drum bun, adăugând câteva cuvinte însoţite de o privire plină de subînţeles: „...şi vezi ce faci acolo... poate se iveşte vreo ocazie...!” Am rămas pentru o clipă interzis, deşi eram sigur că nu mă trădasem nici prin atitudine şi nici cu vorba. Ani de zile mai târziu, când

ne-am revăzut, mi-a spus doar atât: „Am avut o intuiţie că se va petrece ceva!”

În seara aceea, acasă, mi-am mai pritocit de câteva ori lucrurile din valiză. Apoi, la chemarea Lilicăi, am urcat la ea, la etaj.

— M-am gândit că nu v-ar strica o gustare şi un păhărel de ţuică „de la producător”, ca să mai scurtaţi din aşteptare!

Ghicise că-mi stătea înainte o noapte lungă şi îmi simţise neastâmpărul. Am stat o mulţime de vorbă şi mi-a prins bine. Am ascultat-o depănându-şi amintirile din copilărie şi tinereţe, povestindu-mi despre „Jurj” (cum îi spunea fratelui ei preferat din străinătate) înduioşându-se că-l voi cunoaşte şi-l voi îmbrăţişa din partea ei. Când m-a ajuns, nu atât osteneala alergăturilor din timpul zilei, cât oboseala tensiunii nervoase pe care o trăisem de când primisem paşaportul, m-am dus să mă culc. Am dormit neîntors până dimineaţa. M-am trezit odihnit dar stăpânit de aceeaşi nelinişte din ajun. Nu-mi găseam locul şi nu eram în stare să-mi adun gândurile. Avionul zbura abia după-amiaza şi timpul trecea greu. Mă învârteam prin cameră ca un leu în cuşcă, încercând să-mi stăpânesc nervozitatea. Mă simţeam la fel de neliniştit şi de îngrijorat ca dimineţile în celulă la Securitate când mă frământam neştiind când şi dacă voi fi sau nu chemat la anchetă în cursul zilei. Ajunsesem atunci să-mi doresc întâlnirea cu anchetatorul numai pentru a pune o dată capăt aşteptării chinuitoare. Şi într-adevăr, când gardianul trăgea zăvorul de la uşa celulei şi-mi punea ochelarii negri la ochi, mă simţeam brusc uşurat şi îmi recăpătam calmul şi luciditatea. De data asta destinderea nervoasă avea să se producă abia peste câteva ore, când am ieşit din casă. „Doamne ajută!”, am auzit-o pe Lilica spunându-mi din pragul uşii, după care am coborât în stradă şi m-am îndreptat spre staţia de autobuz.

Cred că nici cei mai buni prieteni nu m-ar fi recunoscut după mers, atât de calm şi fără grabă am păşit în holul aeroportului de la Băneasa. Noroc că nu avea cine să-mi ia pulsul în acel moment. Deşi mai erau aproape două ore până la plecarea avionului, Mircea Gagel, în picioare lângă barul bufetului din aeroport, era deja la al doilea pahar de rom. Nu era singur. Venise cu Rusalim Buta, un fost coleg de lucru de la cooperativă, pe care îl cunoscusem şi eu. Venea deseori să ne viziteze la atelierul din strada Viorele. M-am alăturat şi eu lor la bar şi, în timp ce-mi beam cafeaua comandată şi îmi fumam ţigara, îmi plimbam privirea peste lumea din sală. O căutam din ochi pe Sandra, care nu venise încă, şi examinam totodată şi figurile oamenilor care populau sala, încercând să descopăr printre ele care ar fi putut fi ale agenţilor de serviciu în incinta aeroportului. Ideea că eram urmărit şi observat nu mă părăsea, deşi nu vedeam nimic în jurul meu care să-mi justifice obsesia. De altfel nu era decât puţină lume. În afară de câteva perechi venite să bea o cafea la aeroport într-o ambianţă mai deosebită şi în orice caz mai civilizată şi mai plăcută decât la o cafenea din oraş, nu mai era decât un grup de oameni la fel de puţin numeros, care aştepta plecarea unui avion de cursă internă. Când prin megafon li s-a anunţat acestora din urmă îmbarcarea, sala a rămas aproape goală. În fine, a apărut şi Sandra împreună cu o prietenă. A trecut peste noi o privire indiferentă şi, aşa cum ne înţelesesem, s-a aşezat cu prietena ei la o masă, fără să ne mai bage în seamă. Din locul de lângă bar unde mă aflam cu Mircea şi cu Buta, vedeam prin geamlâcul halei pista de

beton a aeroportului. Am putut astfel observa manevrele aparatului B.A.C. (primul de acest tip achiziţionat de România din Anglia), care rula spre capătul dinspre aeroport al pistei de decolare. Era avionul care zbura pe ruta Bucureşti-Zürich.

În acel moment a răsunat la megafon vocea crainicului, anunţându-i pe pasagerii pentru Zürich să se prezinte la ghişeul din sala de aşteptare, pentru declararea banilor şi obiectelor de valoare ce le aveau asupra lor. Abia l-am înţeles din cauza bruiajului provocat de un grup de patru sau cinci italieni care, gesticulând, vorbind şi râzând tare, intraseră tocmai atunci în aeroport. La ghişeul la care fusesem poftiţi nu ne-am prezentat decât vreo şapte sau opt persoane. Majoritatea aveau figuri care nu inspirau încredere; o impresie, confirmată nu numai de înfăţişarea lor, ci şi de felul de a se purta şi de a vorbi. Se vedea de la o poştă că erau din lumea oamenilor de partid. M-am aşezat şi eu la rând în urma lor. Eram penultimul. Ultimul care s-a alăturat şirului ce se formase în faţa ghişeului era, de data asta, spre deosebire de „tovarăşii" dinaintea mea, un „domn" în jur de cincizeci şi ceva de ani. Se deosebea de primii poate nu atât prin vârstă, cât printr-o anumită discreţie şi lipsă de ostentaţie în atitudine. Rând pe rând, „tovarăşii" au îndeplinit formalităţile cerute, unul din ei nepierzând ocazia să-i spună funcţionarei de la ghişeu câteva glume cu un haz cel puţin dubios, dacă nu direct grobian. Venindu-mi rândul, i-am arătat funcţionarei chitanţa pentru cei 18 dolari primiţi la Grădina cu cai şi am semnat o declaraţie prin care mă obligam să prezint la întoarcere singurul obiect de valoare cu care plecam: inelul cu capul lui Hermes, amintire de la tata, pe care îl purtam la mână. Funcţionara mi-a mai pus în vedere că nu am voie să scot din ţară bani româneşti. Cum mai aveam asupra mea vreo 300 de lei, mi-a venit ideea să mai joc o dată rolul călătorului prevăzător care se gândeşte şi la momentul întoarcerii. Am întrebat-o în consecinţă, simulând o indignare justificată:

— Cum adică? La revenirea în ţară va trebui să merg pe jos de la aeroport până acasă? Nu am voie să am asupra mea nici măcar bani pentru taxi?

— Aţi înţeles greşit, mi s-a replicat, puteţi ieşi cu o sumă mică, dar trebuie s-o declaraţi şi s-o prezentaţi la întoarcere. Spuneţi-mi câţi lei vreţi să luaţi?

M-am scuzat pentru neînţelegere şi, satisfăcut de răspunsul primit, am rugat-o să-mi treacă în declaraţie 100 de lei. În încheiere, cu o amabilitate care mie îmi alimenta suspiciunea că nu eram decât un pion în jocul perfid al Securităţii, care îmi întindea o cursă, funcţionara a adăugat:

— Vă rog acum să luaţi loc în sală şi să aveţi răbdare până ce pasagerii pentru Zürich vor fi anunţaţi să se prezinte la controlul vamal.

Politeţea, în mâna Securităţii, devenea armă. Ştiam din experienţa anchetelor şi a închisorii că, după vorba bună şi omenoasă, menită să te destindă şi să-ţi câştige încrederea, urmau înjurătura şi pumnul, care trebuiau să te surprindă nepregătit să primeşti lovitura. Cum să cred că bunăvoinţa şi blândeţea cu care mi se vorbise la ghişeu puteau reprezenta altceva decât prima parte a terapiei de şoc care urma să-mi fie aplicată? M-am întors să-mi continui aşteptarea la bar lângă Mircea şi Buta. Mi-am pus bine în portofel suta de lei cu care eram autorizat să plec, iar banii care-mi prisoseau i-am dat lui Mircea. „Îţi promit că nu plecăm de aici

până nu-i termin!” a zis el şi a mai comandat două romuri, reproşându-mi lipsa de solidaritate la băutură: eu comandasem o cafea pe care n-am mai apucat s-o beau.

Duceam tocmai ceaşca la gură, când în sală a răsunat megafonul, invitând călătorii pentru Zürich la controlul vamal. Evitând efuziunile, ne-am ascuns discret emoţia într-o banală strângere de mâini, împărtăşindu-ne doar din priviri vorbele oprite pe buze. Numai Mircea a rupt tăcerea. A mai ridicat o dată paharul la gură şi mi-a şoptit: „Noroc!” Mi-am luat valiza şi m-am îndreptat spre uşa la care privisem cu atâta jind de fiecare dată când venisem cu Dinu Mitache să bem o cafea la aeroport. O uşă care ne era interzisă şi care în imaginaţia noastră se deschidea spre o altă lume. O lume în care, glumeam noi, nu era durere şi nici întristare! Pentru mine reprezenta ultima uşă de celulă care împiedica ieşirea în libertate. Acum, pentru prima oară, mă angajam pe panta lină a rampei care cobora spre ea.

Întâmplarea a făcut să mă găsesc din nou în compania celor de la coada precedentă: înaintea mea erau „tovarăşii” de care am mai vorbit, iar după mine era domnul care venise în urma mea la ghişeul unde declarasem banii. Încăperea de dincolo de uşă avea mai degrabă aspect de coridor. Era lungă şi destul de îngustă. Îi mai răpea din lăţime tejgheaua care o mărginea pe partea dreaptă, ca şi spaţiul dintre aceasta din urmă şi perete, rezervat funcţionarilor vamali. „Tovarăşii”, purtători numai de serviete sau de câte o geantă, trecuseră deja de control şi fuseseră îndrumaţi spre încăperea următoare. Văzusem cum procedaseră ei şi am făcut şi eu la fel, depunându-mi bagajul pe tejghea. În dreptul meu, de cealaltă parte a ei, doi funcţionari stăteau de vorbă. Văzându-mă, şi-au întrerupt discuţia şi fără grabă s-au apropiat de valiză. Am întors-o cu deschizătorile spre ei, pregătindu-mă să-i ridic capacul pentru a le prezenta conţinutul la control. N-am apucat s-o fac! Unul din cei doi, întinzându-şi braţul şi-a aplicat palma pe capac şi l-a apăsat la loc. M-am uitat la el nedumerit. Fără să-şi ia mâna de pe valiză, m-a întrebat pe un ton neutru, profesional:

— Aveţi obiecte nepermise pe care nu le-aţi declarat?

— Nu, i-am răspuns, şi am vrut din nou să deschid valiza ca să-i verifice conţinutul. Prevenindu-mi gestul, omul şi-a apăsat mai tare şi cu ostentaţie palma pe capacul valizei împiedicându-mă să-l deschid, spunându-mi cu o nuanţă de reproş în glas:

— Se poate, tovarăşe?! Doar mergem pe încredere!

Am fost atât de uluit la auzul acestei afirmaţii încât am rămas fără replică şi nu e de mirare că nu i-am uitat nici până azi cuvintele. Cum nu i-am uitat nici zâmbetul şi nici lumina jucăuşă din ochii cu care mă privea, când, faţă de tăcerea şi lipsa oricărei reacţii din partea mea, mi-a arătat cu mâna pe unde s-o iau, zicându-mi:

— Sunteţi în regulă! Cu noi aţi terminat! Vă dorim o călătorie plăcută!

Mie mi s-a părut că nici măcar nu-şi dăduse osteneala să-şi ascundă ironia din voce, când mi-a urat drum bun, de parcă ar fi vrut să-mi spună în derâdere: călătorie sprâncenată! Am plecat spre uşa pe care mi-o indicase, gândind că farsa care mi se juca se apropia de sfârşit. Înainte de a trece în camera vecină, am mai întors o dată capul şi l-am văzut cum de data asta omul meu scotocea fără menajamente în valiza „domnului” care

fusese la rând în urma mea. Cum să-mi explic această deosebire de tratament? Şi totuşi, cu toate nedumeririle (pe care le mai am şi azi), trebuie să recunosc că niciun fapt petrecut nu mi-a adus dovada că Securitatea se jucase cu mine de-a pisica şi şoarecele şi că „vameşul” de la aeroport îşi bătuse joc de mine, aşa cum îmi închipuiam eu în acel moment. Şi azi îmi vine greu să cred că omul îşi permisese să glumească cu mine din iniţiativă personală. În încăperea în care intrasem am dat peste nelipsitul grup de „tovarăşi”. Prin fereastră, la vreo sută cincizeci de metri se vedea avionul nostru. După câteva minute de aşteptare, ni s-a deschis uşa şi doi inşi din personalul aeroportului ne-au condus până la avion.

Deşi soarele se apropia de scăpătat, afară era tot cald. Şi asfaltul mai rămăsese încins din timpul zilei. Din micul nostru grup de pasageri care se îndrepta spre avion, am fost singurul care pe la jumătatea drumului am întors capul şi am ridicat braţul într-un ultim semn de salut adresat celor care mă urmăreau cu privirea de la ferestrele aeroportului. Eu nu-i mai puteam vedea. Geamlâcul din spatele căruia ştiam că se uită la mine strălucea sub lumina aurie a ultimelor raze de soare şi mă orbea.

Tot uitându-mă înapoi, rămăsesem ultimul. Mă depăşise şi „domnul” de la ghişeu, cu toate că observasem că prefera să lase o distanţă între el şi „tovarăşii” care se pricepeau să fie mereu primii. O calitate pe care şi-au arătat-o şi la urcarea în avion şi la ocuparea locurilor. Aici s-au lovit însă de o concurenţă neloială. Cele mai bune locuri din faţă erau deja ocupate de cei câţiva italieni pe care îi văzusem în aeroport şi care, bucurându-se probabil de regimul preferenţial acordat cetăţenilor străini, trecuseră mai repede prin vamă şi fuseseră mai devreme îmbarcaţi. Datorită numărului redus de călători, majoritatea locurilor au rămas neocupate aşa că fiecare s-a aşezat unde a vrut. Mi-am ales imediat un loc lângă fereastră pe partea cu vederea spre aeroport. De aici puteam observa toate mişcările personalului de la sol care se agita în jurul avionului. Se încheiase tocmai operaţia de alimentare cu combustibil şi camionul-cisternă se pregătea să plece, iar câţiva muncitori zăboveau încă lângă scara mobilă de la uşa avionului. Îi aşteptau pe ultimii membri ai echipajului şi ai personalului de bord pentru a o îndepărta. Eu însă, de îndată ce m-am aşezat, mi-am aţintit privirea asupra clădirii aeroportului şi mai ales nu mi-am mai luat ochii de la uşa de ieşire spre pistă. Continuam să cred că pe acolo putea să-mi vină chiar şi-n ultimul moment înştiinţarea că mi se anulase paşaportul. Mai auzisem de cazurile unor persoane care fuseseră coborâte din avion numai cu câteva minute înainte de decolare. Atenţia îmi era atât de concentrată asupra celor care mai intrau sau ieşeau pe uşa cu pricina încât nici nu remarcasem că între timp cineva se aşezase pe locul de lângă mine. Abia când l-am auzit tuşind, am tresărit şi am întors capul: era „domnul” din urma mea de la ghişeu care văzându-mi surprinderea s-a simţit obligat să se scuze.

— Mă iertaţi, dar n-am vrut să vă deranjez. Am văzut că sunt locuri libere şi am plecat de la locul meu din faţă unde era prea mare zgomot.

Nu mi-am dat seama dacă se referea la zgomotul motoarelor sau la cei câţiva italieni care erau atât de veseli şi de gălăgioşi încât păreau a fi cu mult mai mulţi decât erau în realitate. L-am asigurat că nu mă deranjează cu nimic şi m-am întors iar spre fereastră pentru a-mi continua

supravegherea. Cu fiecare minut care trecea, tensiunea nervoasă creştea, dar o dată cu ea se înfiripa şi-mi creştea şi speranţa în suflet. S-o fi mirat bietul om de lângă mine atunci când, la auzul zgomotului asurzitor al motoarelor ambalate şi la primele trepidaţii ale avionului ce se punea în mişcare, o fi văzut cum brusc m-am destins, m-am întors de la geam, m-am lăsat până în fund pe speteaza scaunului şi închizând ochii, am tras o dată adânc aer în piept. Şi-o fi zis poate că mi-e frică în avion. De unde să ştie el că mie îmi era frică la sol!

Starea de încordare prelungită sub care trăisem în ultimele zile, dar mai cu seamă în ultimele ore pe aeroportul de la Băneasa, mă istovise şi fizic, nu numai nervos. Abia acum, în timp ce avionul rula cu viteză crescândă pe pista de decolare, aveam pentru prima oară răgazul să-mi simt oboseala. O senzaţie totuşi plăcută de sfârşeală îmi golise mintea alungându-mi toate gândurile rele şi grijile pe care mi le făcusem până atunci. Pluteam într-un fel de stare de beatitudine prosteasc ă din care m-am dezmeticit numai când avionul, desprinzându-se de la sol, a luat brusc înălţime. Intrând iar în contact cu lumea înconjurătoare, l-am văzut pe vecinul meu privindu-mă cu atenţie.

— Nu suportaţi avionul? s-a interesat el grijuliu. Vă întreb pentru că sunt medic şi, dacă vă simţiţi rău, v-aş recomanda să vă rezemaţi de speteaza scaunului, să vă uitaţi în sus şi să respiraţi adânc de câteva ori. Vă veţi simţi imediat mai bine!

Ce era să fac?! l-am mulţumit şi i-am urmat sfatul, confirmându-i apoi că îşi făcuse efectul. După ce ne-am prezentat (şi tare rău îmi pare că i-am uitat numele), am continuat să stăm de vorbă. Mi-a spus că mergea în delegaţie de serviciu, mai întâi în Elveţia şi apoi, dacă îmi aduc bine aminte, în Belgia, pentru achiziţionarea de materiale şi aparatură medicală pentru spitale. Mi-am dat seama că prima mea impresie fusese justă. Nu mă înşelasem. După cum se purta şi felul de a vorbi, vecinul meu se dovedea a fi un „domn” şi nu un „tovarăş”. Conversaţia noastră nu ieşea însă din tiparele banale, obişnuite, respectate de tot cetăţeanul „conştient” şi deci prudent, atunci când se angaja în vorbă cu un necunoscut. Exclamaţiilor de încântare pe care ni le stârnea de fiecare dată priveliştea ce se desfăşura sub noi atunci când ne atrăgeam unul altuia atenţia asupra câmpurilor sau pâlcurilor de pădure scăldate în lumina apusului de soare, doctorul le adăuga totdeauna câte o apreciere demnă de sloganele de preamărire a agriculturii socialiste. Spre ruşinea mea, nu mă încumetam să-l contrazic când îmi vorbea de stadiul avansat al câmpurilor arate sau însămânţate, chiar dacă în acel moment survolam suprafeţe întregi de pârloage şi mirişti din anul trecut rămase neîntoarse. E drept că omul nici nu insista să-mi obţină asentimentul. O făcea de altfel fără convingere. Părea mai degrabă să recite o lecţie învăţată pe dinafară!

Cum direcţia noastră de zbor era aceeaşi cu mersul soarelui spre asfinţit, am avut parte de lumina unui amurg prelungit până la destinaţie. Uneori, conversaţia ne era întreruptă de vocea pilotului, care ne comunica prin microfon unele date meteorologice, despre temperatură şi situaţia atmosferică sau despre apele, munţii şi oraşele pe care le survolam. Aşa ne-a anunţat, de pildă, la un moment dat, că oraşul pe care îl vedeam sub noi, redus la dimensiuni de machetă, era Budapesta. Am încercat un timp să urmărim cu ochii panglica argintie a cursului Dunării. Apoi ne-am luat

iar cu vorba. Nu a mai trecut însă multă vreme şi vocea de la microfon ne-a anunţat că jos, în stânga noastră, se vedeau luminile Vienei. Ţin minte şi acum reacţia mea spontană şi necontrolată la auzul numelui oraşului. Cred că în clipa aceea mi-a luat Dumnezeu minţile. Uitând că atâta vreme cât mă găseam în avion, mă aflam încă pe teritoriu românesc, m-am întors brusc spre vecinul meu şi am exclamat:

— În fine, trecurăm şi cortina de fier!

Stupoarea pe care i-am citit-o doctorului pe faţă şi în privirea pe care mi-a aruncat-o nu au durat decât o clipă. Teama a fost mai puternică şi şi-a impus amprenta pe trăsături şi în expresia ochilor. Prima lui mişcare a fost să privească îngrijorat împrejur şi apoi să deschidă ziarul pe care îl avea pe genunchi. Oricum, din acel moment nu a mai scos nicio vorbă. Şi nici eu! Se lăsase între noi o tăcere penibilă şi cred că la fel de jenantă pentru amândoi. Pentru el, fiindcă din laşitate preferase să se refugieze în tăcere; pentru mine, fiindcă îl pusesem în situaţia de a alege această cale. În societatea „socialistă” ajunsese un fel de regulă de comportare să nu-ţi înjoseşti şi să nu-ţi ruşinezi interlocutorul obligându-l să se desolidarizeze ostentativ de vorbele tale, chiar şi atunci când îţi împărtăşea părerile. Se cădea să-i menajezi frica şi nu să-l provoci să şi-o dea în vileag, pentru că nu era „fair”. Era o chestiune de politeţe elementară!

Vocea pilotului ne-a cerut să ne punem centurile de siguranţă. Avionul începuse să piardă simţitor din înălţime şi din viteză. Cobora spre pista de aterizare de la Kloten, aeroportul Zürich-ului. Prima imagine care m-a izbit survolându-l la mică altitudine a fost cea a mulţimii de maşini multicolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului. Mi-a trecut prin minte să-i spun doctorului că niciodată guvernul comunist de la noi nu ar fi tolerat o asemenea risipă de teren neproductiv. L-ar fi redat imediat agriculturii! Am păstrat însă reflecţia pentru mine, nevrând să mai răsucesc fierul în rană. Am aterizat. Un autobuz ne-a dus de la avion până la intrarea afectată „sosirilor”, unde am avut primul contact cu amabilitatea funcţionarului şi a poliţistului elveţian de la controlul paşapoartelor şi al bagajelor. Între timp „tovarăşii” noştri îşi făcuseră din nou loc în frunte, înghesuindu-se în dezordine şi tulburând cu vorba lor tare şi râsul grosolan liniştea din jur. Aşa se face că am rămas la urmă şi m-am găsit iar lângă vecinul meu, doctorul. Zâmbetul timid pe care mi l-a adresat l-am interpretat drept invitaţie la reluarea relaţiilor. Am intrat aşadar împreună în sala aeroportului şi am pornit amândoi în căutarea unui birou de schimb valutar.

La prima vedere interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminaţie, de reclamele colorate, de săgeţile şi indicatoarele de tot felul, care te îndrumau spre diferitele birouri şi servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cât eram de uluit şi să nu dau impresia de a fi un proaspăt descins din copac, venit din jungla africană. Era o precauţie inutilă, fiindcă nimeni din toată lumea care trecea pe lângă noi nu ne băga în seamă. Era primul contact pe care îl luam, nu numai cu indiferenţa omului din Europa centrală şi mai ales de nord, pe care nu-l atrage nici spectacolul străzii şi nu se uită nici peste gard la vecin, dar şi cu discreţia atât de preţuită de elveţieni. O discreţie

cu care nu eram obişnuit şi pe care am întâlnit-o şi admirat-o la tot pasul în zilele următoare. Nu mă gândeam atunci că nu avea să treacă anul şi aveam să încep să duc dorul indiscreţiei noastre româneşti ale cărei neajunsuri eram tentat să le minimalizez şi chiar să le uit. În sfârşit, tot urmărind drumul indicat de săgeţi, am dat de ghişeul de schimb. După ce şi-a schimbat dolarii în franci, doctorul a rămas în continuare lângă mine, aşteptându-mă să-mi schimb şi eu banii. În timp ce, la rândul meu, îmi ridicam de la ghişeu francii corespunzători celor 18 dolari primiţi la Bucureşti, mi-au căzut ochii pe suta de lei pe care o mai aveam în portofel. Mi-a venit atunci ideea să-l întreb pe funcţionarul de la agenţie dacă schimbă şi bani româneşti. Mi-a spus că da. I-am întins atunci suta de lei. După ce a consultat mai întâi nişte tabele de pe biroul lui, a luat bancnota de pe tăblia ghişeului şi mi-a pus în loc câteva monezi metalice. Nu mai ştiu ce valoare reprezentau, dar am surprins pentru o clipă în ochii funcţionarului o privire compătimitoare, abia perceptibilă, care spunea însă tot. Îmi adunam tocmai mărunţişul, când doctorul, care asistase la scenă, nu şi-a mai putut stăpâni nedumerirea:

— Ce aţi făcut?! Văd că aţi schimbat şi suta de lei pentru care la Băneasa aţi insistat atâta să vă fie lăsată pentru taxi!?

— Domnule doctor, mie nu-mi mai trebuiesc leii pentru taxi! Eu nu mă mai întorc acasă!

În primul moment, doctorul s-a uitat la mine la fel ca în avion, când i-am pomenit de cortina de fier. Apoi, deodată, s-a schimbat la faţă, ochii i s-au umezit, mi-a apucat mâna cu amândouă mâinile lui, mi-a strâns-o cu efuziune şi cu glasul gâtuit de emoţie a bâiguit:

— Îmi pare bine... nu ştiţi cât mă bucur pentru dumneavoastră... vă doresc mult, mult noroc!

Şi cred că speriat de ceea ce făcuse, mi-a întors brusc spatele şi a plecat spre ieşire. De data asta am rămas eu să-l petrec emoţionat cu privirea pe domnul doctor! Nu l-am uitat nici azi şi i-am fost recunoscător pentru vorbele pe care mi le-a spus atunci. Datorită lui, la părăsirea ţării, ultima impresie despre români nu mi-au lăsat-o „tovarăşii” cu care călătorisem, ci doctorul. Fusese ultimul român de care mă despărţisem şi care avea să-mi amintească mereu de toţi oamenii cumsecade din ţară care, ca şi el, trăiau cu teama în suflet. Şi poate că şi din cauza lui nu i-am putut uita nici pe „tovarăşii” din avion şi nici pe „tovarăşi” în general! Aş putea spune că abia în aeroportul de la Zürich am trecut cu adevărat frontiera. Aici a fost hotarul dintre viaţa mea de până atunci din România şi cea pe care aveam s-o trăiesc în străinătate. Dacă în prima parte a vieţii soarta mi-o hotărâseră alţii împotriva voinţei mele, acum, începând de la Zürich, iniţiativa îmi aparţinea. În aventura exilului m-am avântat singur, din proprie voinţă, fără teama zilei de mâine, dar şi fără să-mi fac iluzii.

Cum însă de aci înainte povestea vieţii mele devine prea personală şi iese din contextul şi tema acestor memorii, mă opresc aici.

Voi aminti doar că în chiar seara sosirii mele la Zürich, din casa familiei Bossart, o sunam pe mama la telefon. S-a bucurat să-mi audă vocea şi m-a întrebat cum am călătorit.

— Am călătorit bine, dar în loc să nimeresc Brăila, am ajuns la Elly şi la Victor. Am simţit-o ezitând.

— Mai spune o dată, că nu te-am înţeles!

— Ba m-ai înţeles foarte bine: sunt la Elly şi la Victor!

A urmat o pauză mai lungă înainte de a vorbi iar:

— O mai mare bucurie nu puteai să-mi faci! Acum sunt mulţumită! Te sărut şi-ţi doresc mult noroc! Să-mi dai veşti despre tine de câte ori poţi!

Se arăta veselă, dar glasul tulburat de emoţie mi-a sunat străin.

Postfaţă

În încheiere voi mai înşira, pe măsură ce îmi vin în minte, deci fără a ţine seama de o ordine anume, câteva însemnări şi gânduri răzleţe. Poate că vor ajuta la o mai bună înţelegere şi lămurire a celor scrise până aici.

„Închisoarea noastră cea de toate zilele” nu a avut pretenţia să fie operă literară. Cu atât mai mult, critica favorabilă cu care a fost primită m-a surprins şi, recunosc, mi-a făcut plăcere.

„Închisoarea noastră...” nu a avut nici pretenţia să fie lucrare documentară. Deşi tot ce am relatat este purul adevăr, lipsit de orice exagerare, rămâne doar o carte de amintiri, cu multe lacune şi cu unele incertitudini şi confuzii inerente, datorate operei necruţătoare a timpului asupra memoriei.

Am căutat pe cât mi-a fost posibil să păstrez o minimă obiectivitate faţă de oameni şi evenimente, chiar şi atunci când mi-a venit greu s-o fac. Nu am reuşit întotdeauna. Răscolind trecutul, amintirile au prins din nou viaţă, reanimând sentimentele şi patimile pe care mi le stârniseră la vremea lor şi determinându-mă să dau uneori o notă mai subiectivă episodului respectiv, cu aprecieri şi păreri lipsite de sobrietatea pe care mi-o propusesem iniţial.

Am înşirat nume, fapte şi atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. Uneori, când nu m-a mai răbdat inima să tac, mi-am exprimat şi părerea, manifestându-mi fie dispreţul şi indignarea, fie admiraţia şi respectul. Alteori i-am lăsat pe cititori să tragă concluzia şi să-şi formeze singuri opinia despre cele relatate.

Recunosc că nici înainte de arestare şi cu atât mai mult după experienţa vieţii petrecute în închisoare, nu m-au impresionat şi nu am fost în stare să acord respectul cuvenit din principiu, gradelor, titlurilor, sau membrilor ierarhiei vreunei organizaţii fie ea politică, militară, ori bisericească, decât în măsura în care oamenii care le reprezentau erau într-adevăr respectabili. Nici uniformele, nici numele sonore, nici originea socială, nici chiar vârsta părului cărunt, nu m-au împiedicat să-i apreciez după alte criterii decât ale onestităţii şi caracterului integru. Nu am căzut victimă nici unei demagogii de clasă.

Am respectat şi admirat numai nobleţea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sângele, nici gradul de cultură, nici munca!

Am avut ocazia să întâlnesc în închisoare la fel de mulţi oameni de caracter şi printre purtătorii de pantofi şi printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevăraţii boieri din închisoare. Din păcate şi lichelele erau la fel încălţate!

Am vorbit atât de mult despre atitudinea oamenilor cu care am convieţuit în anii de detenţie, împărţindu-i în oameni de caracter şi lichele, nu pentru a mă erija în moralist, ci pentru că în acele condiţii am înţeles şi am învăţat să preţuiesc valoarea exactă a celor două noţiuni, care au ajuns să mă obsedeze. Împrejurările ne obligau să căutăm în jurul nostru oamenii de încredere pe care să ne bizuim la nevoie şi totodată să descoperim şi lichelele, care ne puteau pune viaţa în primejdie.

Traiul comun în promiscuitatea şi spaţiul restrâns al celulei, de-a lungul monotoniei zilelor ce se scurgeau, ne-a dat prilejul să ne cunoaştem între noi mai bine decât ni-i cunoscusem chiar şi pe cei mai apropiaţi prieteni din copilărie.

Sunt unele cuvinte, despre care pot spune exact în ce împrejurări le-am auzit pentru prima oară, atunci când sensul lor îmi era încă străin. Nu aveam decât câţiva ani, când urechile mele au recepţionat cele două expresii: a fi om de caracter şi a fi lichea. Eram încă mult prea mic pentru a înţelege tot ce vorbeau oamenii mari, dar eram atras de conversaţiile lor şi mă fascina sonoritatea anumitor cuvinte pe care le pronunţau. Le ascultam cu încântare chiar dacă nu le pricepeam semnificaţia.

Deşi afon şi lipsit de ureche şi de aptitudini pentru muzică, cum avea să se dovedească mai târziu, atunci asistam la discuţiile celor mari ca la un concert. Eram receptiv la tonul şi modulaţia sunetelor şi mă minunam de cât de complicate erau unele cuvinte, pe care, cu toate strădaniile mele, îmi era cu neputinţă să le repet.

Ciuleam urechea mai cu seamă când mă izbea sonoritatea deosebită a unui cuvânt, sau atunci când era de mai multe ori repetat în cursul conversaţiei şi îmi atrăgea atenţia.

Îmi aduc şi acum aminte, cum într-o zi de vară, în timp ce mă jucam într-un colţ al terasei de la Ilovăţ, auzeam prin uşa lăsată deschisă, conversaţia celor mari din salon. Frecvenţa cu care reveneau cuvintele „caracter” şi „lichea” mi-a stârnit interesul şi, ca de obicei, am alergat la mama, care citea, aşezată strategic în celălalt colţ al terasei de unde putea totodată să-mi supravegheze discret joaca.

La întrebarea pe care i-am pus-o, mi-a dat un răspuns potrivit vârstei. M-am întors la joaca mea, lămurit. Aflasem că a avea caracter este un lucru bun şi că a fi lichea este ceva foarte urât! O explicaţie simplă, care m-a satisfăcut o vreme. Mai târziu, tatăl meu avea să insiste asupra explicaţiei, făcându-mă totodată să înţeleg că în viaţă, toleranţa faţă de slăbiciunile oamenilor are o limită. Nu trebuie acordată lichelei!

Fără să aibă o legătură cu cele două expresii de care am vorbit mai sus, mi-a rămas totuşi asociat de ele în amintire şi faptul că în aceeaşi zi şi cu ocazia aceleiaşi conversaţii din salon la care participa tatăl meu, am mai avut şi revelaţia unui alt cuvânt, pe care mama nu a reuşit atunci să mi-l tălmăcească pe înţelesul meu. Aveam să-i descopăr singur sensul, peste câţiva ani.

Cel care îl pronunţase de câteva ori în timpul discuţiei era un prieten de-al tatălui meu. Avea o voce puternică şi vorbea cu înflăcărare, pronunţând

apăsat, cu un accent şi o intonaţie cu care nu eram obişnuit, o mulţime de cuvinte nemaiauzite până atunci la alţii. Nu mai ştiu cum îl chema. Ţin minte doar că era basarabean şi că mi s-a părut foarte înalt. Iar cuvântul care îmi sunase aşa straniu în urechi fusese: „straşnic!”. Îl rostea cu atâta patimă, încât părea că-l scrâşneşte printre dinţi!

Spuneam mai înainte că am întâlnit în închisoare oameni din toate categoriile sociale şi de diferite credinţe religioase sau convingeri politice. Unii dintre ei, datorită ţinutei lor morale, tăriei de caracter şi comportării lor faţă de organele represive ale M.A.I.-ului, m-au făcut să mă simt mai mărunt şi mai netrebnic. Le-am rămas recunoscător că mi-au servit de model şi mi-au dat tăria să-mi înfrâng orgoliul şi să mă strădui să-i imit. În toate categoriile pe care le-am pomenit mai sus, am găsit astfel de oameni admirabili, în preajma cărora zidurile şi gratiile nu păreau să-ţi mai îngrădească mişcările şi nici să-ţi înăbuşe speranţa. Alături de ei nu mai simţeai nici frigul, nici foamea, nici răceala lanţului pe fluierul piciorului.

De câte ori i-am evocat pe aceşti oameni în amintirile mele, nu am ţinut seamă nici de obişnuitele tabuuri ale vremii, nici de acele prejudecăţi care de dragul generalizării nedreptăţesc individul sau chiar grupuri de oameni. (Dacă la o nedreptate de moment răspund cu indignare, nedreptatea prelungită în timp prin prejudecată mă revoltă!)

Nefiind tributar intoleranţelor de niciun fel, nefiind înregimentat în niciun partid şi nici orbit de vreun fanatism politic sau religios, mi-am luat libertatea de a-mi descrie camarazii de detenţie aşa cum i-am văzut, fără să-mi însuşesc punctele altora de vedere, dacă acestea nu corespundeau propriilor mele observaţii.

Nu am putut accepta tendinţa unora (încurajată de multe ori chiar de administraţia închisorii) de a trage o concluzie generală, pornind de la cazuri singulare de comportare negativă şi de a emite sentinţe de condamnare împotriva tuturor celor de aceeaşi credinţă, profesiune sau origine cu cei vinovaţi.

De-a lungul anilor de închisoare am avut ocazia să aud astfel de afirmaţii pripite, dacă nu chiar de rea-credinţă, dar în orice caz fără temei, care aruncau un oprobriu nemeritat asupra unor categorii sau grupuri de persoane, numai pentru că printre ele se remarcaseră uneori câţiva oameni lipsiţi de caracter sau de demnitate. În mare măsură aceste vorbe aruncate erau întreţinute, şi deseori chiar lansate, de ofiţerul politic al închisorii pentru a semăna ura, neîncrederea şi discordia între deţinuţi şi a discredita anumite funcţii, titluri, grade şi instituţii ale „fostului regim burghez”. Aşa, de exemplu, s-a încercat denigrarea fostei armate regale române, speculând cazul unei „brigăzi” de foşti ofiţeri de la Canal, în majoritate colonei şi generali, deci oameni foarte în vârstă, dintre care o parte s-au prăbuşit sub bestialitatea regimului la care fuseseră supuşi. Bătuţi, umiliţi, siliţi să muncească peste puteri şi înfometaţi, bătrâni fiind şi în pragul senilităţii, îşi pierduseră simţul demnităţii oferind spectacolul jalnic al deţinutului slugarnic, cerşind mila şi bunăvoinţa gardianului pentru a obţine o lingură de mâncare în plus. Administraţia lagărului, singura vinovată de a-i fi adus în acel hal de degradare, era încântată să „dovedească” prin ei ce fel de oameni fuseseră coloneii armatei române de altădată. Tot la fel, după diabolicul experiment al „reeducării” s-a încercat acreditarea ideii că noţiunea de „student” e sinonimă cu

„turnător”. În acelaşi spirit s-a procedat şi cu preoţii, cu legionarii, cu „istoricii”, cu intelectualii şi cu cei de diferite naţionalităţi, cu intenţia de a sădi ura şi dihonia, de a ne asmuţi pe unii împotriva altora şi de a crea mediul prielnic recrutării de delatori.

Toate aceste operaţii, desfăşurate cu perseverenţă şi migală, cu o uriaşă cheltuială de energie şi risipă de cadre „calificate” M.A.I., nu au dat însă rezultate pe măsura investiţiilor făcute. Procentul de trădători şi turnători, ieşit la iveală din rândurile noastre, nu cred că a depăşit cota de lichele pe care le oferă orice societate omenească cu gradul de educaţie şi civilizaţie al societăţii româneşti. Mă refer la nivelul de cultură şi civilizaţie al societăţii dinainte de ocupaţia comunistă. Toţi vechii puşcăriaşi, indiferent de mediul sau stratul social din care proveneau, erau produsul mentalităţii epocii în care crescuseră şi se dezvoltaseră. În închisoare, ne-am străduit, fiecare după puterile lui, să ne conducem după aceleaşi norme şi principii morale în respectul cărora fuseserăm educaţi.

S-ar putea spune că închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societăţii româneşti, cu calităţile şi defectele ei, aşa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii şi între zidurile „muzeului”, n-a suferit aceleaşi deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară. Statuia omului de caracter pe care o admiraserăm afară a rămas intactă şi în închisoarea-muzeu, unde nouă, deţinuţilor, ne-a servit în continuare drept model.

Cei de afară, în lupta lor pentru supravieţuire, părea să fi optat pentru un alt model, mai puţin rigid, mai suplu, al omului care ştie să se „orienteze”, care se descurcă, încurcându-se şi rătăcindu-se totodată pe drumul plin de meandre pe care şi l-a ales. Primul contact cu noua mentalitate de afară l-am avut prin „frontieriştii” proaspăt arestaţi, pe care i-am întâlnit în închisoarea din Timişoara. Mi-au făcut atunci impresia unui corp străin în mijlocul nostru. Doi ani mai târziu, când am ieşit din închisoare, aveam să realizez că printre oamenii „liberi” eram la rândul meu un corp străin. Poate că alegerea căii de salvare, prin adaptare şi concesii, de către cei rămaşi afară, se datora în mare măsură şi resemnării în faţa unei situaţii care li se părea ireversibilă. Afară, speranţa într-o schimbare se spulberase. În închisoare nu murise! Nu mai era aşa de înaripată ca în primii ani de detenţie, când aşteptam de la o zi la alta descătuşarea din lanţuri şi prăbuşirea zidurilor temniţei, dar continuam să credem cu îndârjire că tot ne vom bucura într-o bună zi de libertate.

Speranţa noastră se maturizase, nu se mai lupta ca la început cu nerăbdarea. Renunţase să-şi mai fixeze termene, care nu aduceau decât dezamăgire şi sfârşise prin a se pregăti de cursă lungă, măsurându-şi de-aci înainte puterile cu timpul fără să mai încerce să-i prevadă limita. Cred de altfel că aceasta era singura cale de salvare pe care am fi putut merge, alternativa fiind disperarea.

Majoritatea camarazilor noştri care nu au avut tăria să se menţină pe drumul salvator şi s-au lăsat să cadă pradă disperării fie nu au mai ieşit teferi din închisoare, fie nu au mai apucat deloc să se vadă liberi. Nu pot să nu-mi amintesc, în acest context, de acei oameni cărora mulţi din cei care am parcurs drumul cel bun până la capăt le datorăm în mare măsură reuşita. Şi nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezenţă în mijlocul nostru ne-a fost stimulent. Unii din ei au făcut de-a

lungul anilor de detenţie o adevărată operă de misionariat, pe lângă cei ce dădeau semne de oboseală şi, nemaiputând ţine pasul, rămâneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. Şi cui nu i s-a întâmplat în toţi acei nesfârşiţi ani să nu treacă prin momente de îndoială, să şovăie pe drum, să încetinească pasul şi să-l bată chiar gândul să abandoneze cursa? Meritul oamenilor care săreau atunci să-şi ajute semenul, ca şi valoarea sprijinului pe care i-l acordau, nu-şi pot găsi echivalentul în condiţiile de viaţă normală. Aş îndrăzni să spun că le depăşesc şi pe ale duhovnicului şi pe ale psihiatrului din libertate. Modelul de ţinută morală pe care îl reprezentau printre deţinuţi, încrederea pe care ne-o insuflau şi efectul tonic ce-l exercitau asupra celor din jur, întreţinând speranţa şi redresând moralul şi credinţa celor încercaţi de deznădejde, nu scăpau ochiului vigilent al ofiţerilor politici din închisori, care îşi vedeau astfel contracarată însăşi misiunea cu care erau însărcinaţi. Aceşti oameni reuşeau să le zădărnicească întreaga lor osteneală şi muncă perseverentă, care urmărea tocmai contrarul: demoralizarea şi prăbuşirea noastră în disperare. Nu era deci de mirare că asupra lor s-au dezlănţuit cu precădere persecuţiile şi represaliile cele mai dure.

În toate închisorile prin care am trecut mi-am putut da seama că aceşti oameni care se dedicau ajutorării camarazilor de detenţie, îngrijindu-i pe cei bolnavi, susţinându-i şi încurajându-i pe cei şovăielnici erau în mod special urmăriţi de ofiţerul politic. Pentru cele mai mici presupuse abateri (în majoritatea cazurilor simple pretexte) pedeapsa era excesivă şi mereu mai mare decât cea aplicată altora pentru aceeaşi vină. Ei erau întotdeauna găsiţi ţapi ispăşitori, capii oricărui protest, chiar dacă nu participaseră la el, şi acuzaţi de a fi instigatorii şi autorii morali, atunci când deţinuţii, înfometaţi, cereau o îmbunătăţire a regimului alimentar, sau cereau căldură în celulă în timpul iernii. Tratamentul ce li se aplica depăşea prin nedreptatea lui strigătoare la cer până şi regimul abuzului şi neomeniei legiferate sub care trăiam cu toţii. Cu toate astea, în toate închisorile prin care s-au perindat, aceşti oameni şi-au purtat mai departe crucea cu aceeaşi discreţie şi demnitate, dedicându-se în continuare cu aceeaşi abnegaţie ajutorării semenilor lor şi întreţinerii spiritului de camaraderie şi solidaritate umană. Printre categoriile de deţinuţi cu care am convieţuit în diferite închisori cei mai mulţi înzestraţi cu harul de a se dărui ajutorării aproapelui i-am întâlnit în rândurile preoţilor greco-catolici şi legionarilor. Şi totuşi, chiar beneficiind de sprijinul lor, s-au găsit unii care să nu-i aprecieze după atitudine şi faptă, neputându-se dezbăra de prejudecăţi şi patimi de ordin religios sau politic. În general nu cred însă că această atitudine se datora unei convingeri profunde. De multe ori, pilda unei vieţi exemplare, trăite în mijlocul unor oameni obişnuiţi dar orgolioşi şi lipsiţi de onestitate, este privită de aceştia ca o provocare insuportabilă.

Regimul comunist, în campania lui de distrugere şi exterminare a tot ceea ce îi stătea în cale, şi-a luat în considerare duşmanii după criteriul clasei sociale, Bisericii sau partidului politic din care făceau parte şi, în virtutea „principiului vinovăţiei colective şi ereditare”, i-a arestat şi întemniţat în masă, umplând ţara de închisori şi lagăre de muncă forţată.

Cum nicio astfel de grupare constituită în libertate nu s-a dovedit perfect omogenă în condiţiile de detenţie, nu am ţinut niciodată seama de aceste criterii şi nu mi-am judecat niciodată camarazii de închisoare în

funcţie de categoria socială, de credinţa lor religioasă sau politică. Solidaritatea nu s-a creat în jurul nici uneia din aceste categorii, chiar dacă componenta unora s-a arătat mai unitară decât a altora. Adevărata solidaritate în închisoare au realizat-o numai oamenii de caracter, căutându-se individual unul câte unul, găsindu-se şi stându-şi alături, indiferent de originea sau apartenenţa lor la vreo categorie.

În virtutea solidarităţii, care mă leagă şi azi de vechii mei camarazi de detenţie, dedic această carte de amintiri celor care au trecut prin închisorile comuniste şi nu mai sunt acum printre noi, ca să ştie, acolo, în lumea în care se află, că nu i-am uitat.

De asemenea, şi celor care au supravieţuit închisorilor şi îşi trăiesc ultimii ani într-o libertate suspectă, care pregetă să le facă dreptate.

Dar am mai scris aceste amintiri şi pentru ceilalţi, pentru cei neoameni, care şi-au legat semenii în lanţuri, i-au lovit şi schingiuit, i-au înfometat şi i-au ucis fără milă, ca să ştie şi ei că nu i-am uitat şi că numele şi faptele lor vor fi consemnate în paginile de ruşine ale istoriei noastre.

Închei aici „Închisoarea noastră cea de toate zilele” prin care v-am călăuzit de-a lungul acestor pagini, lăsându-vă să ieşiţi din ea direct în libertate.

Eu mă simt încă la jumătatea drumului.

CUPRINS

Piteşti, 1959. În camera mare de la parter

„Străzi”, „pieţe”, „cartiere”

Demec şi maşina de spălat rufe

Revista „Piteşti ’59”

Sfârşit de iarnă; bolnavi şi doctori

1960, primăvara: preliminarii la o nouă anchetă

Timişoara, aprilie 1960: în anchetă

„Ăsta de la 5 e băiat deştept...”

Povestea lui Baicu

Bolnav de inimă

Proteza preotului Waldner

La dentist

Noua celulă; frig şi umezeală

1961, iarna. Pentru ultima oară la anchetă cu Jerca

La proces

Închisoarea Popa Şapcă

Cunoştinţe noi

Şeful de cameră şi banda lui

Solitarul
Frontierişti
Conflict deschis, o nouă ordine în celulă
1962. De la Timişoara la Aiud
La Salcia, în Balta Brăilei
Spitalul din Salcia; pacient şi asistent...
Memento
Pe malul Dunării, la descărcat bacuri
Tinichigiu, dulgher, instalator...
1963–1964: iarnă grea la Salcia. Citim „Scânteia”!
Iluzia unei noi evadări, holera
„Broscarii”. Transferaţii de la Grădina
Iunie 1964. Decretul de amnistiere. Primele eliberări
Eliberarea mea. Între două lumi
În Bucureşti
La „braţele de muncă”
La mare şi... prin ţară
August 1968, la 2 Mai
Primesc paşaport. Plecarea din ţară
Postfaţă

MemoriiJurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

***

TAS